

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično
gonjenje osoba odgovornih za
teška kršenja međunarodnog
humanitarnog prava na teritoriji
bivše Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br.: IT-95-5/18-T

Datum: 24. mart 2016.

Original: engleski

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija O-Gon Kwon, predsjedavajući
sudija Howard Morrison
sudija Melville Baird
sudija Flavia Lattanzi, rezervni sudija

Sekretar: g. John Hocking

Presuda od: 24. marta 2016.

TUŽILAC

protiv

RADOVANA KARADŽIĆA

JAVNO

**JAVNA REDIGOVANA VERZIJA PRESUDE OD
24. MARTA 2016.**

TOM II OD IV

Tužilaštvo:

g. Alan Tieger
gđa Hildegard Uertz-Retzlaff

Optuženi:

g. Radovan Karadžić

SADRŽAJ**TOM I**

I. UVOD	1
A. OPTUŽENI I OPTUŽBE PROTIV NJEGA.....	1
B. OPŠTA RAZMATRANJA U VEZI S DOKAZIMA	4
1. Opšta načela u vezi s dokazima	4
2. Konkretna pitanja vezana za dokaze.....	6
a. Određene kategorije svjedoka	6
i. Osobe povezane sa stranama u postupku	6
ii. Osobe osuđene za zločine koji proističu iz događaja za koje se optuženi tereti u Optužnici	7
iii. Osobe čije je suđenje u toku, u pretresnoj ili žalbenoj fazi postupka	8
iv. Svjedoci vještaci.....	8
b. Određene kategorije dokaznih predmeta	9
i. Izvorni dokumenti	9
ii. Izjave trećih strana	9
iii. Izveštaji sredstava javnog informisanja	10
iv. Presretnuti razgovori	10
c. Dokazi prihvaćeni u pismenoj formi i pitanje potkrepljenja	11
d. Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno	11
II. OPŠTI PREGLED	14
A. ISTORIJSKI KONTEKST	14
1. Prvi višestranački izbori	15
2. Regionalizacija BiH.....	16
3. Ka raspadu SFRJ	17
B. POLITIČKE I USTAVNE STRUKTURE BOSANSKIH SRBA.....	22
1. Srpska demokratska stranka (SDS)	22
a. Osnivanje.....	22
b. Komponente i njihove funkcije	22
c. Organizacija i struktura	24
d. Početne akcije.....	27
2. Skupština bosanskih Srba	28
3. Savjet za nacionalnu bezbjednost (SNB).....	31
4. Predsjedništvo, ratno predsjedništvo, predsjednik	34
a. Osnivanje.....	34
b. Funkcije	35
5. Ministarski savjet.....	36
6. Vlada bosanskih Srba	38
a. Osnivanje.....	38
b. Funkcije	39
c. Struktura i odnos s drugim tijelima	40
d. Početne akcije.....	41
e. Komisija za razmjenu	42
7. Regionalna i opštinska tijela.....	44
a. Krizni štabovi	48
b. Ratna predsjedništva.....	50
c. Ratna povjereništa	52
C. VOJNE I POLICIJSKE STRUKTURE BOSANSKIH SRBA	54
1. VRS	54
a. Osnivanje i sastav VRS-a	54

b. Vrhovna komanda.....	57
c. Vrhovni komandant	59
d. Glavni štab VRS-a	60
e. Korpusi VRS-a	65
i. 1. krajiški korpus	65
ii. Istočnobosanski korpus	66
iii. SRK	67
iv. Drinski korpus	70
(A) Bratunačka brigada	71
(B) Zvornička brigada	73
f. Načela rukovođenja i komandovanja	75
g. Komunikacije i izvještavanje u VRS-u	77
2. Teritorijalna odbrana	80
3. MUP bosanskih Srba	81
a. Osnivanje i struktura	81
b. Sistem veza MUP-a	86
c. Prepotčinjavanje pripadnika MUP-a VRS-u	87
4. Paravojne formacije	88
5. Dobrovoljci	93
D. PRAVOSUDNI SISTEMI	94
1. Civilni pravosudni sistem	94
a. Ustavne dužnosti i obaveze	94
b. Osnivanje	95
i. Opšti pravosudni organi	95
ii. Organi koji su se bavili ratnim zločinima i genocidom	98
c. Kompetencija, struktura i procedure	100
d. Uputstva i naređenja u vezi s vladavinom prava i zločinima	102
2. Vojni pravosudni sistem	105
a. Osnivanje	105
b. Nadležnost, struktura i postupci	109
c. Uputstva i naređenja u vezi s vladavinom prava i zločinima	115
E. MEĐUNARODNI MIROVNI PREGOVORI	116
1. Mirovna konferencija Evropske zajednice o Jugoslaviji	116
2. Vanceov plan	117
a. UNPROFOR	118
b. UNMO	120
3. Cutileiro i Sarajevski sporazum	123
4. Londonska konferencija	132
5. Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji	134
a. Vance-Owenov plan	137
b. Owen-Stoltenbergov plan	144
6. Kontakt grupa	152
7. Inicijativa SAD-a	163
8. Daytonski sporazum	166
III. MJERODAVNO PRAVO	169
A. USLOVI I OBILJEŽJA KRIVIČNIH DJELA ZA KOJA SE OPTUŽENI TERETI	169
1. Član 3 Statuta Međunarodnog suda	169
a. Opšti uslovi za kršenje zakona i običaja ratovanja	169
b. Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja	171
i. Actus reus	171
ii. Mens rea	172
c. Protivpravni napadi na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja	172
i. Actus reus	173

ii. Mens rea.....	176
d. Terorisanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.....	176
i. Actus reus.....	177
ii. Mens rea.....	178
e. Uzimanje talaca kao kršenje zakona i običaja ratovanja.....	179
2. Član 5 Statuta Međunarodnog suda.....	180
a. Opšti uslovi za zločine protiv čovječnosti.....	180
i. Mora postojati napad.....	181
ii. Napad mora biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva.....	181
iii. Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski.....	182
iv. Djela počinioca moraju biti dio napada.....	183
v. Počinilac mora znati da postoji rasprostranjen ili sistematski napad usmjeren protiv nekog civilnog stanovništva, kao i da njegova djela čine dio tog napada.....	183
b. Ubistvo kao zločin protiv čovječnosti.....	184
c. Istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.....	184
i. Actus reus.....	184
ii. Mens rea.....	186
d. Deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločini protiv čovječnosti.....	187
i. Actus reus.....	187
ii. Mens rea.....	189
iii. Prisilno premještanje kao "druga nehumana djela" prema članu 5(i).....	189
e. Progon kao zločin protiv čovječnosti.....	190
i. Opšta obilježja.....	190
ii. Djela u osnovi.....	192
(A) Ubijanje.....	192
(B) Okrutno i/ili nečovječno postupanje.....	192
(1) Mučenje.....	193
(2) Premlaćivanje i fizičko i psihičko zlostavljanje.....	195
(3) Silovanje i druga djela seksualnog nasilja.....	195
(4) Stvaranje i održavanje nehumanih uslova života.....	196
(C) Prisilno premještanje i deportacija.....	197
(D) Protivpravno zatočenje u zatočeničkim objektima.....	197
(E) Prisilni rad i korištenje živih štitova.....	198
(F) Pljačka imovine.....	200
(G) Bezobzirno uništavanje privatne imovine i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte.....	201
(H) Nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.....	202
3. Genocid.....	203
a. Grupa.....	204
b. Actus reus.....	205
i. Ubijanje pripadnika grupe.....	205
ii. Nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe.....	205
iii. Smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja.....	207
c. Mens rea.....	208
i. Namjera da se uništi grupa "kao takva".....	209
ii. "U cijelosti ili djelimično".....	210
B. PRAVNI STANDARDI ZA INDIVIDUALNU KRIVIČNU ODGOVORNOST.....	211
1. Odgovornost prema članu 7(1) Statuta.....	211
a. Počinjenje zločina putem učešća u UZP-u.....	212
b. Planiranje.....	216
c. Podsticanje.....	217
d. Naređivanje.....	218
e. Pomaganje i podržavanje.....	219

2. Odgovornost prema članu 7(3) Statuta.....	221
a. Odnos nadređeni-podređeni.....	221
b. Znao je ili imao razloga da zna.....	222
c. Nužne i razumne mjere.....	223
d. Sadejstvo članova 7(1) i 7(3).....	224
IV. ZAKLJUČCI	225
A. DIO PREDMETA KOJI SE ODNOSI NA OPŠTINE	225
1. Činjenice	225
a. Istočna Bosna.....	226
i. Bijeljina	226
(A) Optužbe.....	226
(B) Uvodni period	227
(C) Događaji početkom aprila 1992.....	234
(1) Preuzimanje vlasti	234
(2) Incident 1.1 iz Priloga A Optužnici.....	236
(D) Događaji u Bijeljini nakon preuzimanja vlasti	240
(E) Preduzimanje krivičnog gonjenja u vezi sa zločinima	247
(F) Zatočenički objekt 2.1 iz Priloga C Optužnici	248
(1) Osnivanje logora i dolazak zatočenika	248
(2) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	252
(3) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	255
(4) Incident 2.1 iz Priloga B Optužnici	255
(5) Posjete MKCK-a	257
(G) Incident 2 iz Priloga D Optužnici	258
(H) Preseljavanje stanovništva iz Bijeljine	259
ii. Bratunac	266
(A) Optužbe.....	266
(B) Uvodni period	268
(1) Militarizacija Bratunca	272
(2) Podjela opštinskih struktura	273
(C) Preuzimanje vlasti u Bratuncu	278
(D) Događaji u Bratuncu nakon preuzimanja vlasti.....	281
(E) Napadi na okolna sela	284
(1) Incident 3.1 iz Priloga A Optužnici.....	286
(2) Incident 3.2 iz Priloga A Optužnici.....	287
(F) Djelovanje paravojnih snaga	292
(G) Zatočenički objekti u Bratuncu.....	294
(1) Zatočenički objekt 6.1 iz Priloga C Optužnici	294
(2) Zatočenički objekt 6.2 iz Priloga C Optužnici i incident 4.1 iz Priloga B Optužnici.....	297
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje objektom	297
(b) Uslovi zatočenja, postupanje prema zatočenicima i ubijanje zatočenika.....	298
(c) Zaključak	303
(H) Incident 6 iz Priloga D Optužnici	304
(I) Preseljavanje stanovništva iz Bratunca	304
iii. Brčko.....	307
(A) Optužbe.....	307
(B) Uvodni period	308
(C) Zatočenički objekt 7.2 iz Priloga C Optužnici.....	310
(1) Osnivanje logora i upravljanje njime	310
(2) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	313
(3) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	316
(4) Incident ubijanja 5.1 iz Priloga B Optužnici	317
(D) Problemi s pripadnicima paravojnih snaga i održavanjem javnog reda i mira.....	321

iv. Foča.....	324
(A) Optužbe.....	324
(B) Uvodni period.....	326
(1) Podjela opštinskih struktura.....	328
(2) Militarizacija Foče.....	329
(C) Preuzimanje vlasti u Foči.....	330
(D) Događaji nakon preuzimanja vlasti u Foči.....	336
(1) Incident 5.2 iz Priloga A Optužnici.....	338
(2) Incident 5.4 iz Priloga A Optužnici.....	339
(E) Zatočenički objekti u Foči.....	340
(1) Zatočenički objekt 10.6 iz Priloga C Optužnici.....	340
(2) Zatočenički objekt 10.1 iz Priloga C Optužnici.....	341
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	342
(b) Uslovi zatočenja.....	348
(c) Zlostavljanje zatočenika.....	353
(d) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	356
(e) Incident 8.1 iz Priloga B Optužnici.....	356
(3) Zatočenički objekt 10.4 iz Priloga C Optužnici.....	360
(4) Zatočenički objekti 10.5 i 10.7 iz Priloga C Optužnici.....	361
(5) Zatočenički objekt 10.2 iz Priloga C Optužnici i drugi dokazi o silovanjima i drugim djelima seksualnog nasilja tokom i nakon preuzimanja vlasti u Foči.....	362
(F) Incident 10 iz Priloga D Optužnici.....	364
(G) Preseljavanje stanovništva iz Foče.....	366
v. Rogatica.....	368
(A) Optužbe.....	368
(B) Uvodni period.....	370
(1) Militarizacija Rogatice.....	372
(2) Stvaranje institucija bosanskih Srba.....	379
(C) Preuzimanje vlasti u Rogatici.....	384
(D) Napadi na okolna sela.....	387
(E) Događaji poslije zauzimanja Rogatice.....	390
(F) Zatočenički objekti u Rogatici.....	391
(1) Zatočenički objekt 21.1 iz Priloga C Optužnici.....	391
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	391
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	395
(c) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	397
(d) Incident 16.1 iz Priloga B Optužnici.....	397
(2) Zatočenički objekt 21.2 iz Priloga C Optužnici.....	398
(3) Zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.....	400
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	400
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	402
(c) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	407
(d) Incident 16.2 iz Priloga B Optužnici.....	407
(G) Incident 18 iz Priloga D Optužnici.....	410
(H) Preseljavanje stanovništva iz Rogatice.....	412
vi. Sokolac.....	415
(A) Optužbe.....	415
(B) Uvodni period.....	417
(C) Napadi na sela nastanjena bosanskim Muslimanima.....	422
(1) Incident 13.1 iz Priloga A Optužnici.....	423
(2) Incident 20 iz Priloga D Optužnici.....	427
(D) Zatočenički objekti u Sokocu.....	428
(1) Zatočenički objekt 23.2 iz Priloga C Optužnici.....	428
(2) Zatočenički objekt 23.1 iz Priloga C Optužnici.....	428

(E) Preseljavanje stanovništva iz Sokoca.....	429
vii. Višegrad	430
(A) Optužbe.....	430
(B) Uvodni period	430
(C) Incident 14.2 iz Priloga A Optužnici	431
(1) Forenzički dokumentarni dokazi u vezi s incidentom 14.2 iz Priloga A Optužnici	437
(2) Zaključak	439
viii. Vlasenica.....	439
(A) Optužbe.....	439
(B) Uvodni period	441
(1) Militarizacija Vlasenice.....	443
(2) Podjela opštinskih struktura	445
(C) Preuzimanje vlasti u Vlasenici.....	448
(D) Događaji u Vlasenici nakon preuzimanja vlasti	450
(1) Kontrola kretanja i druga ograničenja	450
(2) Oduzimanje oružja i ispitivanje.....	452
(3) Osnivanje srpskog SJB-a.....	454
(4) Formiranje Specijalnog voda.....	455
(5) Preuzimanje vlasti u okolnim selima.....	456
(a) Incident 15.2 iz Priloga A Optužnici.....	458
(b) Incident 15.1 iz Priloga A Optužnici.....	462
(6) Incident 18.4 iz Priloga B Optužnici	465
(E) Zatočenički objekti u Vlasenici.....	467
(1) Zatočenički objekt 25.1 iz Priloga C Optužnici	467
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom	467
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	468
(c) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	469
(d) Incident 18.3 iz Priloga B Optužnici	469
(2) Zatočenički objekt 25.2 iz Priloga C Optužnici	470
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom	470
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	471
(c) Zaključak	472
(3) Zatočenički objekt 25.3 iz Priloga C Optužnici	472
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom	473
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	477
(c) Premještanje zatočenika i inspekcija logora.....	482
(d) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima	483
(e) Incident 18.1 iz Priloga B Optužnici	484
(f) Incident 18.2 iz Priloga B Optužnici	486
(F) Preseljavanje stanovništva iz Vlasenice i oduzimanje imovine	488
ix. Zvornik	491
(A) Optužbe.....	491
(B) Uvodni period	494
(1) Podjela opštinskih struktura	495
(2) Militarizacija Zvornika.....	500
(C) Događaji početkom aprila 1992.....	505
(1) Preuzimanje vlasti	505
(2) Incident 16.1 iz Priloga A Optužnici.....	508
(D) Događaji u drugim selima u opštini Zvornik.....	510
(1) Kula Grad	511
(2) Kozluk	511
(3) Druga sela.....	515
(E) Događaji u Zvorniku nakon preuzimanja vlasti	517
(1) Mjere koje su nametnute u Zvorniku	517

(2) Djelovanje paravojnih snaga	519
(F) Zatočenički objekti u Zvorniku	529
(1) Zatočenički objekt 27.1 iz Priloga C Optužnici i incident 20.2 iz Priloga B Optužnici	529
(a) Događaji	529
(b) Zaključak	531
(2) Zatočenički objekt 27.2 iz Priloga C Optužnici	532
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje objektom	532
(b) Uslovi zatočenja	533
(c) Postupanje prema zatočenicima	533
(d) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima	534
(e) Incident 20.3 iz Priloga B Optužnici	534
(f) Incident 16.3 iz Priloga A Optužnici	535
(3) Zatočenički objekt 27.3 iz Priloga C Optužnici	537
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje objektom	537
(b) Postupanje prema zatočenicima	537
(c) Zaključak	538
(4) Zatočenički objekt 27.4 iz Priloga C Optužnici	538
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje objektom	538
(b) Postupanje prema zatočenicima	539
(c) Zaključak	541
(5) Zatočenički objekt 27.5 iz Priloga C Optužnici	541
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje objektom	541
(b) Postupanje prema zatočenicima	542
(c) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima	542
(d) Incident 20.1 iz Priloga B Optužnici	542
(6) Zatočenički objekt 27.6 iz Priloga C Optužnici	544
(a) Dolazak zatočenika i upravljanje objektom	544
(b) Postupanje prema zatočenicima	545
(c) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima	546
(d) Incident 20.4 iz Priloga B Optužnici	547
(7) Zatočenički objekt 27.7 iz Priloga C Optužnici	547
(G) Incident 22 iz Priloga D Optužnici	548
(H) Preseljavanje stanovništva iz Zvornika	550

TOM II

b. Autonomna Regija Krajina (dalje u tekstu: ARK)	553
i. Opštinski nivo	553
(A) Banjaluka	553
(1) Optužbe	553
(2) Uvodni period	554
(3) Zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici	555
(a) Osnivanje i upravljanje	556
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima	562
(c) Obilasci Manjače i prebacivanje zatočenika	568
(d) Zaključak	573
(e) Incident 1.1 iz Priloga B Optužnici	573
(f) Incident 1.2 iz Priloga B Optužnici	574
(g) Incident 1.3 iz Priloga B Optužnici	577
(h) Incident 1.4 iz Priloga B Optužnici	578
(B) Bosanski Novi	580

(1) Optužbe	580
(2) Uvodni period.....	581
(3) Napadi na sela nastanjena bosanskim Muslimanima	584
(a) Selo Blagaj	584
(b) Selo Suhaća	586
(c) Druga sela u dolini Japre	587
(4) Incident 4 iz Priloga D Optužnici	587
(5) Preseljavanje stanovništva unutar Bosanskog Novog i iz njega	589
(6) Zatočenički objekt 4.1 iz Priloga C Optužnici	596
(C) Ključ	600
(1) Optužbe	600
(2) Uvodni period.....	602
(3) Preuzimanje vlasti	609
(a) Otpuštanje bosanskih Muslimana iz policije, organa uprave i s radnih mjesta... ..	609
(b) Izbijanje oružanog sukoba u Ključu	612
(c) Uništavanje kuća i pljačkanje pokretne imovine.....	617
(4) Ubijanje na dan 1. juna 1992. ili približno tog datuma	618
(a) Incident 7.1 iz Priloga A Optužnici	618
(b) Incident 7.2 iz Priloga A Optužnici.....	619
(5) Hapšenje, zatočenje i ubijanje koje se dovodi u vezu sa zatočeničkim objektima..	622
(a) Zatočenički objekt 15.3 iz Priloga C Optužnici i incident 10.1 iz Priloga B	
Optužnici.....	622
(b) Zatočenički objekt 15.1 iz Priloga C Optužnici	625
(c) Zatočenički objekt 15.2 iz Priloga C Optužnici	627
(6) Ubijanje poslije juna 1992.: incident 7.3 iz Priloga A Optužnici	629
(7) Incident 13 iz Priloga D Optužnici	633
(8) Preseljavanje stanovništva iz Ključa	634
(D) Prijedor	638
(1) Optužbe	638
(2) Kontekst	640
(a) Podjela opštinskih struktura i osnivanje institucija bosanskih Srba	641
(b) Propaganda i militarizacija Prijedora	644
(3) Preuzimanje vlasti u gradu Prijedoru	647
(a) Izbacivanje nesrba iz policije, administrativnih i sudskih organa i s posla	650
(b) Pretresi kuća i predaja oružja	652
(c) Sukobi u gradu Prijedoru.....	653
(4) Napadi na okolna sela	656
(a) Područje Kozarca	656
(i) Incident 10.1 iz Priloga A Optužnici	659
(ii) Posljedice napada.....	665
(iii) Incident 10.3 iz Priloga A Optužnici	666
(iv) Incident 10.4 iz Priloga A Optužnici	668
(b) Područje Brda.....	670
(i) Incident 10.2 iz Priloga A Optužnici	672
(ii) Incident 10.5 iz Priloga A Optužnici	676
(iii) Incident 10.6 iz Priloga A Optužnici	681
(c) Briševo	687
(i) Incident 10.9 iz Priloga A Optužnici	689
(ii) Posjeta vlasti ARK-a Staroj Rijeci.....	694
(5) Zatočenički objekti u Prijedoru	695
(a) Zatočenički objekt 20.1 iz Priloga C Optužnici	695
(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	696
(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima	697
(iii) Zaključak	699

(b) Zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici i incident 15.2 iz Priloga B	
Optužnici.....	699
(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	699
(ii) Uslovi zatočenja.....	702
(iii) Postupanje prema zatočenicima.....	704
(iv) Incident 15.3 iz Priloga B Optužnici.....	712
(v) Incident 15.4 iz Priloga B Optužnici.....	713
(vi) Obilasci Omarske i prebacivanje zatočenika.....	713
(c) Zatočenički objekt 20.3 iz Priloga C Optužnici.....	717
(i) Osnivanje logora i dolazak zatočenika.....	717
(ii) Uslovi zatočenja.....	719
(iii) Postupanje prema zatočenicima.....	721
(iv) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	724
(v) Incident 15.1 iz Priloga B Optužnici.....	724
(d) Zatočenički objekt 20.4 iz Priloga C Optužnici i incident 15.5 iz Priloga B	
Optužnici.....	728
(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	728
(ii) Uslovi zatočenja.....	732
(iii) Postupanje prema zatočenicima.....	734
(iv) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima.....	737
(v) Incident 15.6 iz Priloga B Optužnici.....	738
(vi) Prebacivanje zatočenika iz Trnopolja.....	745
(e) Zatočenički objekt 20.5 iz Priloga C Optužnici.....	747
(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	747
(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	748
(iii) Zaključak.....	749
(f) Zatočenički objekt 20.6 iz Priloga C Optužnici i incident 10.8 iz Priloga A	
Optužnici.....	750
(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom.....	750
(ii) Postupanje prema zatočenicima.....	751
(iii) Zaključak.....	753
(iv) Incident 10.7 iz Priloga A Optužnici.....	753
(g) Zatočenički objekt 20.7 iz Priloga C Optužnici.....	755
(i) Dolazak zatočenika.....	755
(ii) Postupanje prema zatočenicima.....	756
(iii) Zaključak.....	757
(6) Incident 17 iz Priloga D Optužnici.....	757
(7) Preseljavanje stanovništva iz Prijedora i oduzimanje imovine.....	760
(E) Sanski Most.....	764
(1) Optužbe.....	764
(2) Uvodni period.....	766
(a) Militarizacija Sanskog Mosta.....	767
(b) Osnivanje institucija bosanskih Srba.....	770
(3) Preuzimanje vlasti u Sanskom Mostu.....	772
(4) Događaji nakon preuzimanja vlasti u Sanskom Mostu.....	777
(a) Incident 12.1 iz Priloga A Optužnici.....	777
(b) Incident 12.2 iz Priloga A Optužnici.....	781
(c) Incident 12.3 iz Priloga A Optužnici.....	782
(d) Incident 12.4 iz Priloga A Optužnici.....	784
(e) Incident 12.5 iz Priloga A Optužnici.....	784
(5) Zatočenički objekti u Sanskom Mostu.....	786
(a) Zatočenički objekt 22.1 iz Priloga C Optužnici.....	787
(i) Osnivanje i upravljanje.....	787
(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	787

(iii) Zaključak	790
(b) Zatočenički objekt 22.2 iz Priloga C Optužnici	791
(i) Osnivanje i upravljanje	791
(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima	792
(iii) Zaključak	793
(iv) Incident 17.1 iz Priloga B Optužnici	793
(c) Zatočenički objekt 22.3 iz Priloga C Optužnici	794
(i) Osnivanje i upravljanje	794
(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima	796
(iii) Zaključak	797
(d) Zatočenički objekt 22.4 iz Priloga C Optužnici	797
(i) Osnivanje i upravljanje	797
(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima	798
(iii) Zaključak	799
(e) Zatočenički objekt 22.5 iz Priloga C Optužnici	799
(6) Incident 19 iz Priloga D Optužnici	800
(7) Preseljavanje stanovništva iz Sanskog Mosta i oduzimanje imovine	803
ii. Regionalni nivo	805
(A) Osnivanje Kriznog štaba ARK-a	806
(B) Odluke Kriznog štaba ARK-a	809
(1) Razoružavanje nesrba	809
(2) Iseljavanje nesrpskog stanovništva i konfiskacija imovine	811
(3) Otpuštanja nesrba	814
c. Područje Sarajeva	815
i. Hadžići	815
(A) Optužbe	815
(B) Uvodni period	816
(1) Militarizacija Hadžića	818
(2) Razdvajanje opštinskih organa vlasti	820
(3) Dalja militarizacija Hadžića	823
(C) Preuzimanje vlasti	824
(1) Grad Hadžići	824
(2) Napadi na okolna sela	826
(D) Zatočenički objekti u Hadžićima	829
(1) Zatočenički objekt 11.1 iz Priloga C Optužnici	829
(2) Zatočenički objekt 11.2 iz Priloga C Optužnici	831
(a) Osnivanje zatočeničkih objekata i upravljanje njima	831
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima	832
(c) Premještanje i razmjena zatočenika iz Kulturno-sportskog centra	834
(d) Zaključak	837
(E) Preseljavanje stanovništva iz Hadžića i oduzimanje imovine	837
ii. Ilidža	839
(A) Optužbe	839
(B) Kontekst	840
(C) Oružani sukob na Ilidži	844
(D) Zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici	849
(1) Osnivanje i upravljanje	849
(2) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima	853
(3) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima	856
(4) Incident 13.1 iz Priloga B Optužnici	856
(5) Incident 13.3 iz Priloga B Optužnici	856
(E) Preseljavanje stanovništva s Ilidže	857
iii. Novi Grad	860
(A) Optužbe	860

(B) Uvodni period	862
(1) Opština Novi Grad	862
(2) Osnivanje opštine Rajlovac	863
(3) Naoružavanje i mobilizacija bosanskih Srba u Novom Gradu.....	864
(C) Napad na Ahatoviće.....	868
(D) Incident 9.1 iz Priloga A Optužnici	871
(E) Incident 15 iz Priloga D Optužnici	873
(F) Zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici i incident 12.1 iz Priloga B Optužnici.....	874
(G) Incident 12.2 iz Priloga B Optužnici	879
(H) Preseljavanje stanovništva iz Novog Grada	887
iv. Novo Sarajevo.....	889
(A) Optužbe.....	889
(B) Uvodni period	890
(1) Stvaranje zasebnih opštinskih institucija.....	891
(2) Militarizacija Novog Sarajeva.....	894
(C) Preuzimanje vlasti.....	898
(1) Pretresi kuća bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata	899
(2) Druga djela	900
(D) Zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici	904
(E) Preseljavanje stanovništva iz Novog Sarajeva i oduzimanje imovine.....	907
v. Pale.....	910
(A) Optužbe.....	910
(B) Kontekst.....	911
(C) Uvodni period	913
(D) Napad na Renovicu i druga sela	918
(E) Preseljavanje stanovništva s Pala i oduzimanje imovine	919
(F) Zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici i incident 14.1 iz Priloga B Optužnici.....	924
(1) Osnivanje i upravljanje.....	924
(2) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	926
(3) Zaključak.....	928
(G) Incident 16 iz Priloga D Optužnici	929
vi. Vogošća.....	929
(A) Optužbe	929
(B) Uvodni period.....	931
(1) Stvaranje zasebnih institucija bosanskih Srba.....	932
(2) Militarizacija	935
(3) Intenziviranje međunacionalnih napetosti.....	936
(C) Preuzimanje vlasti	937
(1) Preuzimanje vlasti u gradu Vogošći.....	937
(2) Preuzimanje vlasti u Svrakama	938
(D) Događaji u Vogošći nakon preuzimanja vlasti nad opštinom	939
(E) Incident 21 iz Priloga D Optužnici.....	940
(F) Zatočenički objekti u Vogošći.....	941
(1) Zatočenički objekt 26.3 iz Priloga C Optužnici	941
(a) Osnivanje i upravljanje.....	942
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	943
(c) Zaključak	946
(2) Zatočenički objekt 26.1 iz Priloga C Optužnici	946
(a) Osnivanje i upravljanje.....	946
(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima.....	948
(c) Zaključak	952
(d) Incident 19.1 iz Priloga B Optužnici.....	952
(G) Preseljavanje stanovništva iz Vogošće i oduzimanje imovine	953
2. Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima.....	955

a.	Zahtjevi iz uvodnog dijela članova 3 i 5 Statuta	955
i.	Član 3 Statuta	955
ii.	Član 5 Statuta	956
b.	Krivična djela	957
i.	Ubistvo: tačke 5 i 6 Optužnice	957
(A)	Incidenti ubijanja	957
(B)	Namjera počinitelja	959
(C)	Status žrtava	961
(D)	Zaključak	961
ii.	Istrebijavanje: tačka 4 Optužnice	962
iii.	Deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje): tačke 7 i 8 Optužnice	964
(A)	<i>Actus reus</i>	964
(1)	Preseljavanje stanovništva	964
(2)	Prisilni karakter preseljavanja	966
(B)	<i>Mens rea</i>	968
(C)	Zaključak	970
iv.	Progoni: tačka 3 Optužnice	970
(A)	Ubijanje	970
(B)	Okrutno i/ili nečovječno postupanje	971
(1)	Mučenje, premlaćivanje, fizičko i psihičko zlostavljanje	971
(2)	Silovanje i druga djela seksualnog nasilja	976
(3)	Stvaranje i održavanje nehumanih životnih uslova	978
(4)	Zaključci u vezi s okrutnim i nečovječnim postupanjem	980
(C)	Prisilno premještanje i deportacija	982
(D)	Protivpravno zatočenje	983
(E)	Prisilni rad i korištenje živih štitova	986
(F)	Pljačka imovine	988
(G)	Bezobzirno uništavanje privatne imovine i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte	990
(H)	Nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera	993
v.	Genocid: tačka 1 Optužnice	997
(A)	Zaštićena grupa	998
(B)	<i>Actus reus</i>	998
(1)	Ubijanje pripadnika grupe	999
(2)	Nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe	999
(3)	Smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova sračunatih na to da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja	1000
(C)	<i>Mens rea</i>	1001
(1)	Namjera da se djelimično uništi grupa kao takva	1003
(2)	Dokazi o genocidnoj namjeri optuženog i imenovanih navodnih članova sveobuhvatnog UZP-a	1003
(3)	Dokazi o genocidnoj namjeri bosanskih Srba koji nisu imenovani kao navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a	1007
(4)	Dokazi o genocidnoj namjeri fizičkih počinitelja	1009
(5)	Dokazi o genocidnoj namjeri u vidu obrasca zločina	1009
(6)	Zaključak	1015
3.	Sveobuhvatni UZP i odgovornost optuženog	1015
a.	Činjenice vezane za odgovornost	1017
i.	Ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba	1017
(A)	Jedinstvo srpskog naroda i promovisanje srpskih interesa	1017
(1)	Analiza dokaza	1017
(2)	Zaključak	1023
(B)	Identifikovanje istorijskih neprijatelja	1024
(1)	Analiza dokaza	1024

(2) Zaključak	1030
(C) Reakcija na traženu nezavisnost BiH	1031
(1) Analiza dokaza	1031
(2) Zaključak	1042
(D) Zalaganje za razdvajanje stanovništva i za stvaranje države bosanskih Srba	1044
(1) Analiza dokaza	1044
(a) Razdvajanje stanovništva – nemogućnost suživota	1044
(b) Teritorijalne pretenzije i kontrola	1064
(c) Stvaranje države bosanskih Srba	1077
(2) Zaključak	1083
(E) Strateški ciljevi	1088
(1) Analiza dokaza	1088
(2) Zaključak	1099
ii. Političke i državne strukture bosanskih Srba	1101
(A) Vlast nad političkim i državnim strukturama	1101
(1) Analiza dokaza	1101
(a) SDS	1101
(b) Skupština bosanskih Srba i državne strukture	1106
(2) Zaključak	1115
(B) Regionalizacija i stvaranje srpskih autonomnih oblasti	1119
(1) Analiza dokaza	1119
(2) Zaključak	1125
(C) Raskol u MUP-u i osnivanje MUP-a bosanskih Srba	1125
(1) Analiza dokaza	1125
(2) Zaključak	1133
(D) Uputstvo s varijantom A i B i preuzimanje vlasti	1134
(1) Analiza dokaza	1134
(a) Distribucija i sadržaj Uputstva	1134
(b) Provođenje Uputstva na opštinskom nivou	1137
(c) Praćenje događaja i provođenja Uputstva	1139
(d) Aktiviranje drugog stepena Uputstva	1145
(e) Aktiviranje kriznih štabova i drugih struktura	1147
(f) Ratna predsjedništva / Ratna povjereništa	1154
(g) Preuzimanje vlasti u Opštinama	1156
(2) Zaključak	1164
iii. Vlast nad vojnim i policijskim snagama koje su djelovale u BiH	1170
(A) VRS	1170
(1) Vrhovni komandant	1170
(2) Sistem rukovođenja i komandovanja	1171
(3) Odnos optuženog i Mladića	1176
(4) Ovlaštenja optuženog	1187
(5) Izdavanje vojnih direktiva u svrhu ostvarenja Strateških ciljeva	1190
(6) Zaključak	1192
(B) MUP bosanskih Srba	1192
(1) Ovlaštenja optuženog	1193
(2) Veza i sistem izvještavanja MUP-a bosanskih Srba	1195
(3) Zaključak	1196
(C) Teritorijalna odbrana	1196
(D) Paravojne jedinice	1199
(1) Prvobitni stav optuženog prema paravojnim jedinicama	1199
(2) Raspuštanje paravojnih snaga	1205
(3) Zaključak	1214
iv. Znanje i djela imenovanih članova UZP-a	1215
(A) Momčilo Krajišnik	1216

(B) Nikola Koljević	1219
(C) Biljana Plavšić	1221
(D) Ratko Mladić	1224
(E) Slobodan Milošević	1227
(F) Mićo Stanišić	1236
(G) Momčilo Mandić	1240
(H) Jovica Stanišić	1241
(I) Franko Simatović	1243
(J) Željko Ražnatović (Arkan)	1244
(K) Vojislav Šešelj	1245
v. Znanje optuženog o zločinima i mjere koje je preduzeo da ih spriječi i da kazni počiniocce	1247
(A) Znanje o zločinima počinjenim na cijelom području Opština	1247
(B) Znanje o neadekvatnim uslovima i zlostavljanju nesrba u zatočeničkim centrima ..	1257
(C) Obmanjujuće izjave koje je davao optuženi	1260
(D) Sprečavanje kriminalnih aktivnosti	1262
(1) Protivpravno zatočenje i neadekvatni uslovi u zatočeničkim objektima	1263
(2) Prisilno uklanjanje nesrba i zaštita nesrba koji su ostali na teritoriji pod kontrolom Srba	1269
(3) Druga krivična djela	1272
(E) Istraga i krivično gonjenje u vezi sa zločinima počinjenim nad nesrbima	1274
(F) Nagrađivanje onih koji su počinili zločine nad nesrbima	1283
b. Postojanje zajedničkog plana koji je dijelilo više osoba	1285
i. Zajednički plan	1285
ii. Pluralitet osoba	1290
iii. Obim zajedničkog plana	1295
c. Doprinos optuženog sveobuhvatnom UZP-u	1298
i. Argumentacija strana u postupku	1298
ii. Analiza	1301
iii. Zaključak	1313
d. Veza sa zločinima koje su počinile osobe koje nisu bile članovi UZP-a	1314
e. Odgovornost optuženog za krivična djela izvan obima sveobuhvatnog UZP-a	1316
f. Zaključak: individualna krivična odgovornost optuženog	1321

TOM III

B. DIO PREDMETA KOJI SE ODNOSI NA SARAJEVO	1323
1. Činjenice	1323
a. Hronologija događaja u Sarajevu	1323
b. Snajpersko djelovanje	1379
i. Opšte odlike snajperskog djelovanja	1380
ii. Snajpersko djelovanje u Sarajevu	1383
(A) Priroda snajperskog djelovanja u gradu	1383
(B) Praksa snajperskog djelovanja ABiH	1390
(C) Uvidaji o snajperskim incidentima i mjere preduzete protiv snajperskih dejstava u gradu	1391
iii. Incidenti snajperskog djelovanja iz priloga Optužnici	1402
(A) Ulica Zmaja od Bosne (ranije ulica Vojvode Putnika)	1402
(1) Linije sukoba na tom području	1406
(2) Snajperisti na tom području	1410
(3) Ulica Zmaja od Bosne, 19. jun 1994. (incident 8 iz Priloga F Optužnici)	1418
(4) Ulica Zmaja od Bosne, 8. oktobar 1994. (incident 11 iz Priloga F Optužnici)	1425

(5) Ulica Zmaja od Bosne, 18. novembar 1994. (incident 12 iz Priloga F Optužnici)	1435
(6) Ulica Zmaja od Bosne, 23. novembar 1994. (incident 14 iz Priloga F Optužnici)	1445
(7) Ulica Zmaja od Bosne, 27. februar 1995. (incident 15 iz Priloga F Optužnici)....	1452
(8) Ulica Zmaja od Bosne, 3. mart 1995. (incident 16 iz Priloga F Optužnici).....	1462
(B) Jugozapadna naselja: Dobrinja, Nedžarići, Alipašino Polje	1471
(1) Linije sukoba i snajperi na tom području	1474
(2) Dobrinja, 11. juli 1993. (incident 3 iz Priloga F Optužnici)	1479
(3) Ulica Nikole Demonje, 6. januar 1994. (incident 6 iz Priloga F Optužnici).....	1486
(4) Ulica Nikole Demonje i Bulevar AVNOJ-a, 25. maj 1994. (incident 7 iz Priloga F Optužnici).....	1493
(5) Ulica Adija Mulabegovića (ranije ulica Đure Jakšića), 26. juni 1994. (incident 9 iz Priloga F Optužnici).....	1499
(C) Sedrenik	1505
(1) Linije sukoba na tom području.....	1507
(2) Snajperi na tom području	1509
(3) Sedrenik, 17. april 1993. (incident 2 iz Priloga F Optužnici)	1512
(4) Ulica Sedrenik, 6. mart 1995. (incident 17 iz Priloga F Optužnici).....	1518
(D) Centralno područje opštine Novo Sarajevo	1525
(1) Linije sukoba na tom području	1525
(2) Snajperi na tom području	1529
(3) Ulica Azize Šećerbegović, ranije ulica Ivana Krndelja, 3. septembar 1993. (incident 4 iz Priloga F Optužnici).....	1531
(4) Ulica Ferde Hauptmana, ranije ulica Miljenka Cvitkovića, 22. juli 1994. (incident 10 iz Priloga F Optužnici).....	1537
(E) Snajperski incidenti 1 i 5 iz Priloga F Optužnici	1545
(1) Ulica Žagrići, Širokača, 13. decembar 1992. (incident 1 iz Priloga F Optužnici)	1545
(2) Ulica Briješko Brdo, 2. novembar 1993. (incident 5 iz Priloga F Optužnici).....	1552
iv. Zaključci o snajperskim dejstvima u Sarajevu	1557
c. Granatiranje	1559
i. Granatiranje generalno	1560
ii. Granatiranje u Sarajevu.....	1564
(A) Priroda granatiranja u Sarajevu	1567
(B) Praksa gađanja koju je primjenjivala ABiH	1580
(C) Istrage granatiranja u Sarajevu	1581
iii. Incidenti granatiranja iz priloga Optužnici	1589
(A) Incidenti 1 i 2 iz Priloga G Optužnici.....	1590
(B) Jugozapadna naselja: Dobrinja i Alipašino Polje	1605
(1) Linije sukoba i artiljerija na tom području	1605
(2) Dobrinja, 1. juni 1993. (incident 4 iz Priloga G Optužnici).....	1607
(3) Ulica Hakije Turajlića, Dobrinja, 12. juli 1993. (incident 5 iz Priloga G Optužnici).....	1622
(4) Alipašino Polje, 22. januar 1994. (incident 6 iz Priloga G Optužnici).....	1632
(5) Dobrinja, 4. februar 1994. (incident 7 iz Priloga G Optužnici).....	1646
(C) Stari Grad.....	1659
(1) Linije sukoba na tom području.....	1661
(2) Pijaca Markale, 5. februar 1994. (incident 8 iz Priloga G Optužnici).....	1663
(a) Incident.....	1664
(b) Istraga MUP-a BiH	1664
(c) Istrage UN-a	1668
(d) Vatrene položaji sjeveroistočno od Markala	1676
(e) Apeli bosanskih Srba za provođenje zajedničke istrage.....	1678
(f) Istrage provedene poslije rata	1681
(g) Žrtve	1690
(h) Činjenice o kojima je presuđeno	1692
(i) Teorije o insceniranom incidentu i statičnoj eksploziji.....	1692

(j) Drugi argumenti odbrane	1696
(k) Konačna analiza i zaključak	1699
(3) Buvlja pijaca na Baščaršiji, 22. decembar 1994. (incident 9 iz Priloga G Optužnici).....	1704
(4) Ulica Mula Mustafe Bašeskije, 28. avgust 1995. (incident 19 iz Priloga G Optužnici).....	1711
(a) Incident.....	1711
(b) Istraga CSB-a Sarajevo i UNMO-a.....	1713
(c) Istraga UNPROFOR-a.....	1720
(d) Istraga Andreja Demurenka	1723
(e) Situacija nakon incidenta i vazdušni napadi NATO-a	1726
(f) Vatrene položaji južno i jugoistočno od Markala.....	1731
(g) Istrage provedene poslije rata.....	1734
(h) Žrtve	1741
(i) Područje Markala kao potencijalni vojni cilj	1743
(j) Teorije odbrane optuženog.....	1744
(k) Završna analiza i zaključci.....	1747
(D) Incidenti s modifikovanim avio-bombama iz priloga Optužnici	1752
(1) Svjedočenje vještaka	1752
(2) Modifikovane avio-bombe u Sarajevu	1754
(3) Ko je posjedovao modifikovane avio-bombe?.....	1760
(4) Preciznost i domet modifikovanih avio-bombi	1764
(5) Šteta izazvana modifikovanim avio-bombama	1771
(6) Istrage o incidentima s modifikovanim avio-bombama.....	1772
(7) Rukovodstvo bosanskih Srba i modifikovane avio-bombe.....	1774
(8) Incidenti s modifikovanim avio-bombama iz priloga Optužnici.....	1775
(a) Ulica Alekse Šantića, Hrasnica, 7. april 1995. (incident 10 iz Priloga G Optužnici).....	1775
(b) Ulica Safeta Zajke (ranije ulica 21. maja) i Majdanska ulica, 24. maj 1995. (incidenti 11 i 12 iz Priloga G Optužnici).....	1787
(c) Ulica Safeta Hadžića, 26. maj 1995. (incident 13 iz Priloga G Optužnici).....	1799
(d) UMC/Onkološko odjeljenje u Dositejevoj ulici, 16. juni 1995. (incident 14 iz Priloga G Optužnici).....	1807
(e) Trg međunarodnog prijateljstva, Alipašino Polje, 16. juni 1995. (incident 15 iz Priloga G Optužnici).....	1816
iv. Zaključci u vezi s granatiranjem Sarajeva.....	1822
d. Otvaranje vatre od strane bosanskih Muslimana po vlastitim civilima.....	1825
e. Bolnice u Sarajevu.....	1833
i. Državna bolnica.....	1834
ii. Bolnica Koševo	1836
iii. Bolnica Dobrinja.....	1837
iv. Vojne mete u bolnicama i njihovoj okolini	1838
v. Protesti u vezi s otvaranjem vatre na bolnice	1842
vi. Zaključak.....	1843
f. Opsada Sarajeva	1844
i. Blokada/okruženje/opsada	1844
(A) Problemi s komunalnim uslugama	1849
(B) Nestasića hrane i drugih potrepština u Sarajevu	1856
(C) Zaključci u vezi s opsadom.....	1859
ii. Ciljevi opsade.....	1861
g. Kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja u cilju širenja terora.....	1867
i. Argumenti strana u postupku.....	1867
ii. Teror u Sarajevu	1868
iii. Civilne žrtve u Sarajevu	1873

iv. Svjedočenja pripadnika SRK-a.....	1875
v. Zaključci.....	1880
2. Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima.....	1884
a. Zahtjevi iz uvodnog dijela članova 3 i 5 Statuta.....	1884
i. Član 3.....	1885
ii. Član 5.....	1886
b. Krivična djela.....	1886
i. Ubistvo: tačke 5 i 6 Optužnice.....	1886
(A) Incidenti snajperskog djelovanja i granatiranja.....	1886
(B) Namjera počinitelaca.....	1887
(C) Status žrtava.....	1888
(D) Zaključak.....	1888
ii. Protivpravni napad na civile: tačka 9 Optužnice.....	1889
(A) Djela nasilja koja su prouzrokovala smrt ili teške povrede tijela ili zdravlja.....	1889
(B) Usmjerenost protiv civilnog stanovništva ili pojedinačnih civila.....	1890
(C) Namjera počinitelaca.....	1891
(D) Zaključak.....	1892
iii. Terorisanje: tačka 10 Optužnice.....	1892
(A) Djela nasilja usmjerena protiv civilnog stanovništva ili pojedinačnih civila.....	1892
(B) Namjera počinitelaca.....	1893
(C) Zaključak.....	1894
3. UZP vezan za Sarajevo i odgovornost optuženog.....	1895
a. Postojanje zajedničkog plana.....	1896
i. Obrazac i dugotrajnost kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja.....	1898
ii. Kontrola nad snajperistima i teškim naoružanjem SRK-a.....	1900
iii. Strateški značaj Sarajeva.....	1901
iv. Zaključak.....	1913
b. Pluralitet osoba.....	1913
i. Vojno rukovodstvo: Ratko Mladić, Stanislav Galić i Dragomir Milošević.....	1914
ii. Političko rukovodstvo: Momčilo Krajišnik, Nikola Koljević i Biljana Plavšić.....	1926
iii. Zaključak.....	1928
c. Doprinos optuženog.....	1929
i. Podrška optuženog Mladiću i SRK-u.....	1931
(A) Argumenti strana.....	1931
(B) Podrška optuženog Mladiću i SRK-u u vezi sa Sarajevom.....	1932
(C) Zaključak.....	1939
ii. Nadgledanje vojnih dejstava u Sarajevu od strane optuženog.....	1941
(A) Argumenti strana u postupku.....	1941
(B) SRK kao profesionalna vojska.....	1942
(C) Vlast optuženog nad SRK-om.....	1947
(D) Naređenja optuženog vezana za Sarajevo.....	1954
(E) Optuženi je obavještavan o vojnoj situaciji u Sarajevu.....	1967
(F) Zaključak.....	1970
iii. Znanje optuženog o zločinima i mjere koje je preduzeo radi njihovog sprečavanja.....	1972
(A) Argumenti strana u postupku.....	1972
(B) Znanje optuženog.....	1974
(1) Optuženi je bio direktno obavještavan o kampanji.....	1974
(2) Optuženi je informisan o kampanji putem izvještaja u medijima.....	1988
(C) Izbjegavanje da reaguje na kritiku i/ili negiranje zločina od strane optuženog.....	1990
(D) Mjere optuženog povodom zločina u Sarajevu.....	1992
(E) Zaključak.....	1996
iv. Podešavanje intenziteta snajperskog djelovanja i granatiranja od strane optuženog.....	2001
(A) Argumenti strana u postupku.....	2001
(B) Podešavanje kampanje od strane optuženog.....	2001

(C) Zaključak	2010
v. Zaključak o doprinosu optuženog	2013
d. Namjera optuženog da se počini ubistvo, protivpravni napadi na civile i terorisanje	2014
e. Zaključak: Individualna krivična odgovornost optuženog	2032

TOM IV

C. DIO PREDMETA KOJI SE ODNOSI NA SREBRENICU.....	2034
1. Činjenice.....	2035
a. Događaji u istočnoj BiH u periodu od maja 1992. do decembra 1994.....	2035
i. Izdavanje Direktive br. 4 i ofanziva VRS-a u proljeće 1993.	2036
ii. Proglašenje Srebrenice "zaštićenom zonom"	2047
iii. Razmještanje UNPROFOR-a i naponi da se ostvari demilitarizacija.....	2048
b. Događaji koji su prethodili napadu na Srebrenicu: januar – jun 1995.	2052
i. Izdavanje Direktiva 7 i 7/1	2053
ii. Ograničavanje humanitarnih konvoja i humanitarna situacija u Srebrenici	2056
iii. Vojna dejstva, proljeće 1995.....	2062
c. Napad na Srebrenicu.....	2067
i. Izdavanje naređenja za operaciju "Krivaja 95"	2067
ii. Početak borbenih dejstava VRS-a i granatiranje Srebrenice i Potočara.....	2070
iii. Proširenje opsega prvobitnih naređenja za operaciju "Krivaja 95" i neprestano granatiranje Srebrenice.....	2073
iv. Pad Srebrenice i preseljavanje stanovništva u Potočare.....	2080
v. Formiranje i odlazak kolone muškaraca bosanskih Muslimana.....	2084
d. Potočari.....	2086
i. Sastanci u hotelu "Fontana"	2086
(A) Prvi sastanak	2086
(B) Drugi sastanak	2089
(C) Razgovor Momira Nikolića, Popovića i Kosorića prije trećeg sastanka	2091
(1) Sažetak iskaza Momira Nikolića.....	2091
(2) Svjedočenje svjedoka odbrane	2092
(3) Argumentacija tužilaštva	2093
(4) Argumentacija optuženog.....	2094
(5) Ocjena Vijeća	2094
(a) Momir Nikolić kao osuđeno lice	2095
(b) Priznanje Momira Nikolića da je lagao.....	2095
(c) Protivrječnost između navodnog plana da se sve balije pobiju i Nikolićevog razumijevanja "vojničkog trijaža".....	2096
(d) Vjerodostojnost svjedoka odbrane	2097
(e) Zaključak	2098
(D) Treći sastanak	2098
ii. Humanitarna situacija i atmosfera u Potočarima	2101
iii. Preuzimanje kontrole nad Potočarima i razoružavanje Nizozemskog bataljona	2104
iv. Prevoz iz Potočara od 12. do 21. jula 1995.	2106
(A) Obezbjeđivanje vozila i goriva.....	2106
(B) Dolazak vozila, ukrcavanje i odvajanje muškaraca.....	2110
(C) Prevoz žena, djece i starijih muškaraca na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana.....	2114
(D) Zatočenje odvojenih muškaraca, bosanskih Muslimana, u "bijeloj kući" i njihov prevoz u Bratunac	2117
(E) Prisustvo i učešće snaga bosanskih Srba.....	2122
(F) Evakuacija ranjenih i bolesnih	2123

(G) Sastanak VRS-a, civilnih zvaničnika bosanskih Srba i MKCK-a	2125
(H) Povlačenje.....	2128
v. Ubijanje	2129
(A) Kod baze UN-a	2129
(B) "Bijela kuća"	2131
(C) Ubijanje u školi u selu Luke blizu Tišće.....	2132
e. Područje Bratunca.....	2135
i. Angažovanje snaga bosanskih Srba na području Bratunca	2135
ii. Vojna dejstva po koloni	2138
iii. Zatočenje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz kolone	2140
(A) Konjević Polje	2141
(B) Livada u Sandićima	2144
(C) Fudbalsko igralište u Novoj Kasabi.....	2148
iv. Ubijanje.....	2152
(A) Rijeka Jadar	2152
(B) Cerska dolina	2162
(1) Uvod.....	2162
(2) Svjedok KDZ066.....	2162
(3) Forenzički dokazi	2166
(4) Zaključak.....	2170
(C) Skladište u Kravici.....	2170
(1) Uvod	2170
(2) Ubijanje	2170
(3) Čišćenje terena	2178
(4) Pokopavanje u Glogovi	2181
(5) Ponovno pokopavanje u sekundarnim grobnicama.....	2182
(6) Forenzički dokazi	2182
(a) Skladište u Kravici	2182
(b) Glogova i sekundarne grobnice.....	2183
(i) Glogova.....	2183
(ii) Sekundarne grobnice	2187
(iii) Ravnice	2192
(7) Ukupan broj žrtava iz skladišta u Kravici	2196
(a) Glogova i sekundarne grobnice.....	2197
(b) Grobnice na lokalitetu Ravnice.....	2198
(c) Zaključak	2198
(D) Livada u Sandićima	2199
v. Grad Bratunac	2200
(A) Zatočenje muškaraca, bosanskih Muslimana	2200
(B) Ubijanje.....	2204
(1) Škola "Vuk Karadžić"	2204
(2) Ubijanje jednog mentalno zaostalog muškarca	2207
f. Zvornik	2208
i. Uvod.....	2208
ii. Period koji je prethodio događajima u Zvorniku	2209
(1) Pripreme u Bratuncu u periodu od 13. do 14. jula	2209
(2) Prevoz zatočenika iz Bratunca u Zvornik.....	2211
iii. Zatočenje i ubijanje.....	2214
(1) Škola u Orahovcu i polje kod Orahovca	2214
(a) Uvod	2214
(b) Zatočenje u školi u Orahovcu i ubijanje dvojice muškaraca.....	2215
(c) Ubijanje na polju kod Orahovca.....	2221
(d) Pokopavanje	2224
(e) Forenzički dokazi	2226

(i) Lažete 1	2227
(ii) Lažete 2	2229
(iii) Sekundarne grobnice na putu prema Hodžićima	2233
(f) Zaključak	2236
(2) Škola u Petkovcima i brana kod Petkovaca	2236
(a) Uvod	2236
(b) Zatočenje i ubijanje u školi u Petkovcima	2237
(c) Ubijanje na brani kod Petkovaca	2240
(d) Pokopavanje	2243
(e) Forenzički dokazi	2244
(i) Primarna grobnica	2244
(ii) Sekundarne grobnice na lokalitetu Liplje	2246
(f) Zaključak	2249
(3) Škola u Ročeviću i rijeka Drina kod Kozluka	2249
(a) Uvod	2249
(b) Zatočenje i ubijanje u školi u Ročeviću	2250
(c) Ubijanje na Drini u blizini Kozluka	2256
(d) Pokopavanje	2258
(e) Forenzički dokazi	2259
(i) Primarna grobnica u Kozluku	2259
(ii) Sekundarne grobnice na lokalitetu Čančarski put	2262
(f) Zaključak	2265
(4) Škola u Kuli i Dom kulture u Pilici	2266
(a) Škola u Kuli	2266
(i) Zatočenje u školi u Kuli	2266
(ii) Prevoženje zatočenika iz škole u Kuli	2270
(iii) Ubijanje na Vojnoj ekonomiji Branjevo	2272
(b) Ubijanje u Domu kulture u Pilici	2278
(c) Pokopavanje zatočenika ubijenih na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici	2280
(d) Ponovno pokopavanje	2283
(e) Forenzički dokazi	2284
(i) Primarna grobnica na Vojnoj ekonomiji Branjevo	2284
(ii) Sekundarne grobnice duž Čančarskog puta	2287
(f) Zaključak	2290
g. Posljedice pada Srebrenice	2291
i. Otvaranje koridora za prolazak kolone	2291
ii. Stalni pretres terena	2298
iii. Ubijanje	2299
(A) Snagovo	2299
(B) Bišina	2301
(C) Trnovo	2305
iv. Prebacivanje u logor Batković	2308
v. Operacija ponovnog pokopavanja	2310
(A) Ponovno pokopavanje s bratunačkog područja	2311
(B) Ponovno pokopavanje sa zborničkog područja	2312
(C) Zaključak	2314
h. Forenzički, demografski i DNK dokazi	2314
(A) Uvod	2314
(B) Forenzički dokazi	2318
(1) Datum smrti	2318
(a) Informacije dostavljene vještacima tužilaštva	2320
(b) Mješovite grobnice	2321
(c) Različiti stepeni raspadanja	2325

(d) Odjeća žrtava.....	2327
(2) Uzrok i način smrti.....	2327
(C) MKNL.....	2333
(D) Demografski dokazi.....	2339
(E) Dean Manning.....	2345
(F) Dušan Janc.....	2347
2. Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima.....	2355
a. Zahtjevi iz uvodnog dijela članova 3 i 5 Statuta.....	2355
i. Član 3 Statuta.....	2356
ii. Član 5 Statuta.....	2356
b. Krivična djela.....	2357
i. Ubistvo: tačke 5 i 6.....	2357
(A) Incidenti ubijanja.....	2357
(B) Namjera počinitelja.....	2358
(C) Status žrtava.....	2358
(D) Zaključak.....	2359
ii. Istrebljivanje: tačka 4.....	2359
iii. Nehumana djela (prisilno premještanje): tačka 8.....	2361
(A) <i>Actus reus</i>	2362
(1) Preseljavanje stanovništva.....	2362
(2) Prisilna priroda preseljavanja.....	2362
(B) <i>Mens rea</i>	2367
(C) Zaključak.....	2370
iv. Progoni: tačka 3.....	2370
(A) Ubijanje.....	2370
(B) Okrutno i/ili nečovječno postupanje.....	2371
(1) Terorisanje i zlostavljanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice u Potočarima.....	2371
(2) Premlaćivanje muškaraca i dječaka iz Srebrenice prije njihovog pogubljenja.....	2372
(3) Zaključak u vezi s okrutnim i nečovječnim postupanjem.....	2373
(C) Prisilno premještanje.....	2373
v. Genocid: tačka 2.....	2374
(A) Zaštićena grupa.....	2374
(B) <i>Actus reus</i>	2374
(1) Ubijanje pripadnika grupe.....	2375
(2) Nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe.....	2375
(C) <i>Mens rea</i>	2377
(1) Namjera da se uništi dio zaštićene grupe kao takve.....	2377
(2) Znatnost ciljane grupe.....	2380
(3) Zaključak.....	2380
3. UZP vezan za Srebrenicu i odgovornost optuženog.....	2380
a. Postojanje zajedničkog plana da se eliminišu bosanski Muslimani iz Srebrenice.....	2382
i. Sveobuhvatni UZP i dugoročni plan da se uklone bosanski Muslimani iz Srebrenice.....	2382
ii. Izrada plana za eliminaciju bosanskih Muslimana iz Srebrenice.....	2383
(A) Prisilno uklanjanje žena, djece i starijih muškaraca, bosanskih Muslimana.....	2387
(B) Ubijanje muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana.....	2392
iii. Zaključci.....	2403
(A) Izrada zajedničkog plana da se bosanski Muslimani iz Srebrenice eliminišu prisilnim uklanjanjem.....	2403
(B) Proširenje zajedničkog plana za eliminisanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice ubijanjem svih vojno sposobnih muškaraca i dječaka.....	2404
(C) Učesnici plana za eliminisanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice.....	2407
(D) Opseg zločina.....	2409
b. Učešće optuženog u UZP-u vezanom za Srebrenicu.....	2411
i. Argumentacija strana u postupku.....	2411

ii. Radnje i ponašanje optuženog u kontekstu	2415
iii. Članstvo optuženog u UZP- vezanom za Srebrenicu.....	2440
iv. Doprinosa optuženog UZP-u vezanom za Srebrenicu	2449
v. Odgovornost optuženog za zločine po osnovu UZP-a vezanog za Srebrenicu	2452
(A) Ubistvo, istrebljivanje i nehumana djela (prisilno premještanje)	2453
(B) Progon.....	2453
(C) Genocid.....	2453
(D) Zaključak	2456
c. Odgovornost nadređenog.....	2457
i. Argumentacija strana u postupku	2457
ii. Zločini koje su počinili podređeni.....	2458
iii. Odnos nadređeni-podređeni	2460
iv. Optuženi je znao ili je " bilo razloga da zna"	2461
v. Propust da preduzme nužne i razumne mjere.....	2462
vi. Zaključak.....	2463
d. Zaključci: Individualna krivična odgovornost optuženog	2463
D. DIO PREDMETA KOJI SE ODNOSI NA TAOCE	2464
1. Činjenice	2465
a. Vazdušni udari NATO-a.....	2465
b. Reakcija VRS-a na vazdušne udare NATO-a.....	2466
c. Zatočenje članova osoblja UN-a i postupanje s njima.....	2469
i. Opšta zapažanja.....	2469
ii. Iskazi tima Ukrajinskog bataljona u Sarajevu.....	2471
iii. Iskazi tima UNMO-a u Kasindolu	2473
iv. Iskazi tima UNMO-a na Grbavici	2477
v. Iskazi timova Francuskog bataljona	2480
(A) Tim Francuskog bataljona u Lukavici	2480
(B) Tim Francuskog bataljona na Vrbanja mostu	2483
(C) Tim Francuskog bataljona na punktu za prikupljanje naoružanja u Polinju.....	2486
vi. Iskazi timova Britanskog bataljona u Gorazdu	2488
(A) Tim Britanskog bataljona, uključujući Nightingalea.....	2488
(B) Tim Britanskog bataljona na posmatračkom položaju 2 u Gorazdu.....	2491
vii. Iskazi timova UNMO-a na Palama	2493
(A) Tim UNMO-a 7 Lima na Palama	2493
(B) Tim UNMO-a SE-1 na Palama.....	2497
(C) Zatočenje timova UNMO-a 7 Lima i SE-1 na Palama	2497
d. Pregovori i puštanje na slobodu.....	2503
e. Zaključak	2505
2. Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima.....	2506
a. Zahtjevi iz uvodnog dijela člana 3.....	2506
b. Krivično djelo uzimanja talaca: tačka 11 Optužnice	2507
i. Actus reus uzimanja talaca	2507
ii. Mens rea uzimanja talaca	2508
iii. Posebna odbrana: represalije.....	2509
iv. Zaključak.....	2510
3. UZP vezan za taoce i odgovornost optuženog.....	2510
a. Argumentacija strana u postupku	2510
b. Zaključci o zajedničkom cilju i pluralitetu osoba.....	2511
c. Zaključci o namjeri optuženog: da li je optuženi dijelio zajednički cilj UZP-a	2514
d. Zaključci o doprinosu optuženog UZP-u.....	2518
i. Učešće optuženog u događajima koji su prethodili vazdušnim udarima NATO-a	2518
ii. Učešće optuženog u uzimanju talaca	2520
iii. Učešće optuženog u puštanju na slobodu osoblja UN-a uzetog za taoce	2524
iv. Zaključak.....	2526

e. Tačka 11: Zaključak	2526
E. REZIME ZAKLJUČAKA	2527
a. Rezime zaključaka u vezi s četiri UZP-a koji se navode u Optužnici	2527
b. Rezime zaključaka u vezi s tačkama Optužnice	2529
i. Tačka 1 (genocid).....	2529
ii. Tačka 2 (genocid).....	2529
iii. Tačka 3 (progon, zločin protiv čovječnosti)	2529
iv. Tačka 4 (istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti).....	2530
v. Tačka 5 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti)	2530
vi. Tačka 6 (ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja)	2530
vii. Tačka 7 (deportacija, zločin protiv čovječnosti).....	2530
viii. Tačka 8 (nehumana djela – prisilno premještanje, zločin protiv čovječnosti).....	2531
ix. Tačka 9 (terorisanje, kršenje zakona i običaja ratovanja)	2531
x. Tačka 10 (protivpravni napadi na civile, kršenje zakona i običaja ratovanja)	2531
xi. Tačka 11 (uzimanje talaca, kršenje zakona i običaja ratovanja)	2531
F. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE	2531
1. Pravne odredbe o kumulativnim osuđujućim presudama i konkretne optužbe u ovom predmetu.....	2531
a. Kumulativne osuđujuće presude po članovima 3 i 5 Statuta.....	2532
b. Kumulativne osuđujuće presude za terorisanje i protivpravne napade na civile po članu 3 Statuta	2533
c. Kumulativne osuđujuće presude za krivična djela koja se navode u članu 5	2533
d. Kumulativne osuđujuće presude u odnosu na genocid.....	2534
2. Zaključci	2535
V. ODMJERAVANJE KAZNE.....	2536
A. SVRHE KAŽNJAVANJA	2536
B. NAČELA ODMJERAVANJA KAZNE.....	2537
1. Mjerodavno pravo.....	2537
2. Težina krivičnog djela	2538
3. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti	2539
4. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.....	2541
5. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u izdržavanje kazne.....	2543
6. Odmjeravanje kazne	2543
C. DISKUSIJA	2543
1. Težina krivičnog djela	2543
a. Argumentacija	2543
b. Zaključci	2544
2. Otežavajuće okolnosti.....	2546
3. Olakšavajuće okolnosti	2547
a. Argumentacija	2547
b. Zaključci	2547
i. Sporazum s Holbrookeom.....	2547
ii. Vladanje optuženog tokom suđenja i u PJUN-u	2549
iii. Lične prilike optuženog	2549
iv. Druge olakšavajuće okolnosti koje je naveo optuženi	2549
4. Kazne izrečene u povezanim predmetima pred Međunarodnim sudom.....	2550
5. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.....	2551
6. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru.....	2551
D. ZAKLJUČAK.....	2551
VI. DISPOZITIV	2552
SUPROTNA MIŠLJENJA.....	2554

A. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE MORRISONA.....	2554
B. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE BAIRDA	2557
1. Svjedok KW586	2559
2. Svjedok KW570	2563
3. Zaključak	2564
VI. DODACI.....	2566
A. ISTORIJAT POSTUPKA.....	2566
1. Pretpretni postupak	2566
a. Od potvrde Optužnice do izjašnjavanja optuženog	2566
b. Samozastupanje	2567
c. Jezik.....	2567
d. Oспорavanje nadležnosti i prigovori na formu optužnice.....	2567
e. Zahtjevi za izuzeće	2569
f. Zahtjevi u skladu s pravilom 73bis Pravilnika	2569
2. Suđenje	2570
a. Ođaćanje početka suđenja	2570
b. Dokazni postupak tužilaštva.....	2571
c. Oslobođajuća presuda na osnovu pravila 98bis	2572
d. Dokazni postupak odbrane	2573
e. Ponovno otvaranje postupka/pobijanje/duplika.....	2576
f. Završni podnesci i završne riječi	2576
3. Razne odluke	2577
a. Objelodanjivanje.....	2577
b. Obavezujući nalozi	2580
c. Nalozi <i>subpoena</i>	2582
d. Formalno primanje na znanje	2586
e. Zaštitne mjere	2587
f. Pristup povjerljivom materijalu	2589
g. Pitanja u vezi s dokaznim predmetima	2589
4. Postupci zbog nepoštovanja suda	2590
5. Obilasci mjesta događaja	2591
B. GLOSAR I SPISAK IZVORA	2592
1. Glosar.....	2592
2. Spisak izvora.....	2599
a. Praksa MKSJ-a i MKSR-a.....	2599
b. Praksa Specijalnog suda za Sijera Leone	2605
c. Odluke i nalozi iz predmeta <i>Karadžić</i>	2605
d. Podnesci iz predmeta <i>Karadžić</i>	2606
e. Sporazumi i komentari.....	2607
f. Ostalo.....	2607

b. Autonomna Regija Krajina (dalje u tekstu: ARK)

i. Opštinski nivo

(A) Banjaluka

(1) Optužbe

1366. U pogledu opštine Banjaluka, tužilaštvo je navode u Optužnici ograničilo na zločine vezane za logor Manjača (dalje u tekstu: Manjača).⁴⁷⁰⁷

1367. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Banjaluci počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁴⁷⁰⁸ Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Banjaluci obuhvataju ubijanje koje se dovodi u vezu s Manjačom, kao i ubijanje koje je počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u tom objektu i smrtne ishode do kojih je to dovelo.⁴⁷⁰⁹ Tužilaštvo je to ubijanje okarakterisalo i kao istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁴⁷¹⁰

1368. Druga djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Banjaluci obuhvataju: (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje u Manjači, okrutno ili nečovječno postupanje,⁴⁷¹¹ (ii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova u Manjači – okrutno ili nečovječno postupanje – uključujući neobezbjedivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih

---

ljudi vratili i da su svi opštinski organi prema njima postupali pravično). Vijeće upućuje na svoju ocjenu vjerodostojnosti iz fusnote 4237 za obrazloženje zašto ne smatra da je Grujićevo svjedočenje o povratku građana u Zvornik pouzdano. Međutim, Vijeće konstatuje da se, godinu ili dvije po završetku rata, najveći dio bosanskih Muslimana, u saradnji s Banjanovićem, vratio u Kozluk i uselio u svoje domove. Petko Panić, T. 19170 (20. septembar 2011.); svjedok KDZ555, T. 17410 (18. avgust 2011.); Dragan Vidović, T. 17771 (23. avgust 2011.).

⁴⁷⁰⁷ Optužnica, fusnota 1; Podnesak tužilaštva na osnovu pravila 73bis, fusnota 14; pretpretresna konferencija, T. 467 (6. oktobar 2009.); Odluka u vezi s pravilom 73bis, par. 6; Odluka po četvrtom zahtjevu u vezi sa činjenicama o kojima je presuđeno, par. 28.

⁴⁷⁰⁸ Optužnica, par. 48–49.

⁴⁷⁰⁹ Optužnica, par. 60(a)(ii). V. incidenti 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 iz Priloga B Optužnici; zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁴⁷¹⁰ Optužnica, par. 63(b).

⁴⁷¹¹ Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici.

uslova;⁴⁷¹² iii) protivpravno zatočenje u Manjači,⁴⁷¹³ kao i iv) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova.⁴⁷¹⁴

(2) Uvodni period

1369. Banjaluka je najveća opština u BiH i nalazi se istočno od Prijedora i Sanskog Mosta, a južno od Bosanske Gradiške.⁴⁷¹⁵ Prema podacima iz Popisa stanovništva iz 1991. godine, opština Banjaluka imala je 195.139 stanovnika, od kojih su njih približno 55% bili bosanski Srbi, 15% bosanski Muslimani i 15% bosanski Hrvati.⁴⁷¹⁶

1370. Na višestranačkim izborima koji su održani u novembru 1990., SDS je osvojio 64 od 130 poslaničkih mjesta u Skupštini opštine, dok je SDA osvojila samo njih 13.⁴⁷¹⁷ Predrag Radić, član Glavnog odbora SDS-a, imenovan je za predsjednika Skupštine opštine Banjaluka.⁴⁷¹⁸ Rajko Kasagić je imenovan za predsjednika Izvršnog odbora.⁴⁷¹⁹ Župljanin je 1991. godine postavljen za načelnika CSB-a Banjaluka.⁴⁷²⁰

1371. Dana 22. januara 1992., SDS Banjaluka osnovao je krizni štab.⁴⁷²¹

1372. Krizni štab Banjaluka osnovan je u maju 1992. i Radić je imenovan za predsjednika Kriznog štaba.⁴⁷²² Najkasnije 15. maja 1992., u Banjaluci su djelovale Srpske odbrambene snage

⁴⁷¹² Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁴⁷¹³ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁴⁷¹⁴ Optužnica, par. 60(h). V. zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici. Vijeće napominje da tužilaštvo u Optužnici ne navodi krivičnu odgovornost za silovanje i druga djela seksualnog nasilja; prisilno premještanje ili deportaciju; niti za oduzimanje ili pljačkanje imovine u Banjaluci. Optužnica, fusnota 5, 6, 8.

⁴⁷¹⁵ P6135 (Mapa BiH); D287 (Odluka SDA o proglašenju opštine Banjaluka–Stari Grad, septembar 1991.).

⁴⁷¹⁶ D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 1–2; P5449 (Izvještaj MUP-a, RDB Banjaluka, februar 1995.), str. 2; P783 (Mapa etničkog sastava BiH). Ali v. P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 21, 23–24, 29, 32, 35, 38 (gdje se kaže da je Banjaluka 1991. godine imala 165.140 stanovnika).

⁴⁷¹⁷ D4110 (Članak iz lista *Bosanska krajina* pod naslovom "Drugi krug 9. decembra", 27. novembar 1990.), str. 1; D4259 (Izjava svjedoka Duška Jakšića od 25. januara 2014.), par. 10 (gdje je svjedok izjavio da je SDS osvojio 62 od 130 mjesta).

⁴⁷¹⁸ D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 3; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7364, 7373; D4036 (Izvještaj o situaciji u ARK-u i Banjaluci, 15. maj 1992.), str. 2.

⁴⁷¹⁹ P6523 (Izvod iz zapisnika sa 69. sjednice Izvršnog odbora Banjaluka, 8. maj 1992.), str. 1; D4064 (Izvod iz zapisnika sa 2. sjednice Skupštine opštine Banjaluka, 31. januar 1992.), str. 3, 9; D4036 (Izvještaj o situaciji u ARK-u i Banjaluci, 15. maj 1992.), str. 1.

⁴⁷²⁰ Christian Nielsen, T. 16301 (7. juli 2011.); P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.), par. 11 (pod pečatom); P1097 (Depeša CSB-a Banjaluka MUP-u SrRBiH, 20. juli 1992.); P2746 (Depeša CSB-a Banjaluka, 10. april 1992.); D4071 (Sažetak o 15. sjednici Skupštine ARK-a, 4. mart 1992.), str. 2; D4036 (Izvjestaj o situaciji u ARK-u i Banjaluci, 15. maj 1992.), str. 1.

⁴⁷²¹ P2553 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 22. januar 1992.), str. 7.

⁴⁷²² Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7379, 7384; P6524 (Izvod iz zapisnika sa 19. sjednice Skupštine opštine Banjaluka, 23. juni 1992.), str. 1; D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 8; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 2.

(dalje u tekstu: SOS) i još najmanje tri oružane srpske formacije koje su vodili Nikodin Čavić, Vlado Jotanović, odnosno Brane Palačković.⁴⁷²³

1373. Za vrijeme republičkog referenduma o nezavisnosti, održanog 29. februara i 1. marta 1992., SOS je blokirao zgradu opštine.⁴⁷²⁴ SOS u Banjaluci bio je pod komandom Nenada Stevandića i u njegovom sastavu je bilo mnogo poznatih kriminalaca iz Banjaluke.⁴⁷²⁵ Dana 3. aprila 1992., oni su podigli kontrolne punktove po gradu i dali izjavu za štampu u kojoj su pozvali predsjednika opštine da osnuje krizni štab kako bi se ostvarilo nekoliko ciljeva SOS-a, između ostalog, i otpuštanje iz službe oficira Banjalučkog korpusa JNA i rukovodilaca komunalnih preduzeća koji su glasali "protiv Jugoslavije".⁴⁷²⁶ SDS je usvojio te zahtjeve SOS-a.⁴⁷²⁷

1374. Nakon što je u proljeće 1992. osnovan opštinski srpski krizni štab, Radić je najavio nekoliko mjera, uključujući i to da će zaposleni u CSB-u morati da daju izjavu o lojalnosti SrBiH ili će izgubiti posao; da će se od Predsjedništva SFRJ tražiti da popuni Banjalučki korpus JNA i otpusti iz službe ili izvrši prekomandu oficira JNA koji su glasali "protiv Jugoslavije"; i da će se otpustiti direktori nekoliko javnih preduzeća koji vode "antisrpsku politiku".⁴⁷²⁸ Poslodavcima u Banjaluci rečeno je da izbace sve nesrbe iz stanova u vlasništvu poslodavca kako bi napravili mjesta za porodice palih srpskih boraca.⁴⁷²⁹ Oni koji su pokušali da zaštite nesrbe u Banjaluci bili su opomenuti ili čak smijenjeni.⁴⁷³⁰ Da bi se osiguralo izvršenje tih naređenja, mješovite patrole u čijem sastavu su bili pripadnici policije, TO-a i JNA trebale su preuzeti od SOS-a kontrolu nad putevima.⁴⁷³¹

(3) Zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici

⁴⁷²³ D4036 (Izveštaj o situaciji u ARK-u i Banjaluci, 15. maj 1992.), str. 1–2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2223.

⁴⁷²⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2224.

⁴⁷²⁵ P2855 (Izveštaj Glavnog štaba VRS-a o paravojnim formacijama, 28. juli 1992.), str. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2223.

⁴⁷²⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2225.

⁴⁷²⁷ P6522 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Usvojeni zahtjevi SOS-a", 4. april 1992.), str. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2226.

⁴⁷²⁸ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7379, 7384; P6524 (Izvod iz zapisnika sa 19. sjednice Skupštine opštine Banjaluka, 23. juni 1992.), str. 1; D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 8; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 2226.

⁴⁷²⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 2228.

⁴⁷³⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 2228.

⁴⁷³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 2226.

1375. U Optužnici se navodi da je Manjača korištena kao zatočenički objekt u opštini Banjaluka od 21. aprila do 18. decembra 1992.⁴⁷³²

(a) Osnivanje i upravljanje

1376. Manjača se nalazi na približno 35 kilometara jugozapadno od grada Banjaluke i nekih 15 do 20 kilometara istočno od Ključa.⁴⁷³³ Manjača je bila dio velikog vojnog objekta JNA zvanog kasarna "Mika Bosnić" i ranije je služila kao poligon za vojne vježbe.⁴⁷³⁴ Manjaču su činili poljoprivredno zemljište, šest velikih štala koje su stražari nazivali "paviljonima" i nekoliko skladišta.⁴⁷³⁵ Oko Manjače su bila minska polja, ograda i nekoliko stražarskih tornjeva.⁴⁷³⁶

1377. Oko 15. septembra 1991., komanda 5. korpusa JNA počela je da koristi Manjaču kao logor za držanje ratnih zarobljenika koji su zarobljeni u sukobu u Hrvatskoj.⁴⁷³⁷ Sredinom maja 1992., 1. krajiški korpus je preuzeo kontrolu nad Manjačom i od tog trenutka, pa do svog zatvaranja, Manjača je bila pod kontrolom VRS-a.⁴⁷³⁸ U junu 1992., Komandi 1. krajiškog korpusa je povjeren zadatak da formira logor za ratne zarobljenike i da procjenjuje potrebe za razmjenu

⁴⁷³² Tužilaštvo u svom Završnom podnesku napominje da dokazi koji su izvedeni u vezi s Manjačom pokazuju da je taj objekt radio kao zatočenički objekt od 15. maja 1992. do decembra 1992. V. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 2, fusnota 23.

⁴⁷³³ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5258–5260, 5333–5334; P3729 (Fotografije logora Manjača i putevi oko njega); P3639 (Mapa pod naslovom "Betonirka-Manjača"). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 562.

⁴⁷³⁴ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 100; svjedok KDZ026, T. 10392 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 107; D1846 (Naređenje 5. korpusa, 13. septembar 1991.), str. 1.

⁴⁷³⁵ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 100; P3499 (Crtež Manjače); P3729 (Fotografije logora Manjača i putevi oko njega); P3730 (Izvod iz video-snimka logora Manjača); P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 7; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5261–5262; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 107.

⁴⁷³⁶ Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7314; Faik Biščević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7081; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5258, 5261–5263, 5332; P3499 (Crtež Manjače); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 100, 103; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6184–6185; P3549 (Izvjestaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 5; D1846 (Naređenje 5. korpusa, 13. septembar 1991.), str. 1; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 7; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 2; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 107; P3755 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 9. novembar 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁷³⁷ P534 (Izvjestaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 5; svjedok KDZ026, T. 10392 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5257, 5264; D1846 (Naređenje 5. korpusa, 13. septembar 1991.), str. 1; D1847 (Naređenje 5. korpusa, 7. januar 1992.), str. 2; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 1.

⁴⁷³⁸ P534 (Izvjestaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 5; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7614; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5350; Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 8084–8085; Petar Skrbić, P4523 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Popovića i drugih*), T. 15584; Dragomir Keserović, T. 40993 (8. juli 2013.); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3375, 3461 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 562.

zarobljenika.⁴⁷³⁹ U julu 1992., pukovnik Božidar Popović je postavljen za komandanta Manjače.⁴⁷⁴⁰ Predrag Kovačević zvan Špaga bio je Popovićev lični pomoćnik; Kovačević je takođe bio zadužen za zatvorske stražare.⁴⁷⁴¹ U načelu, u samom logoru zatočenike su čuvali pripadnici vojne policije, dok je obezbjeđenje vanjskog kruga logora vršio MUP.⁴⁷⁴² Međutim, komandant 1. krajiškog korpusa i stanice javne bezbjednosti Ključ i Sanski Most takođe su se dogovorili da se pripadnici MUP-a šalju na kraće periode u Manjaču na ispomoć.⁴⁷⁴³ Pripadnici MUP-a koji su se nalazili u Manjači bili su stavljeni pod Popovićevu komandu.⁴⁷⁴⁴

1378. Uprava Manjače sastavljala je sedmične izvještaje za pretpostavljenu komandu, a po potrebi i češće.⁴⁷⁴⁵

1379. Broj zatočenika koji su držani u Manjači u bilo koje vrijeme postojanja tog logora kretao se od približno 140 do 3.600.⁴⁷⁴⁶ Kroz logor su prošla ukupno 4.403 zatočenika.⁴⁷⁴⁷ Većina zatočenika

⁴⁷³⁹ D1848 (Naređenje 1. krajiškog korpusa, 15. juni 1992.), str. 1–3.

⁴⁷⁴⁰ Svjedok KDZ024, P713 (Transkripti iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 30084 (pod pečatom); P3491 (Izvod iz dnevnika Todeta Gajića), str. 1; P5472 (Dnevni izvještaj operativne grupe logora Manjača, 18.-20. avgust 1992.), str. 1; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 2; P3724 (Izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. avgust 1992.), str. 2; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5261, 5264–5266; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 26; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8144; P534 (Izvještaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 1; D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 39. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 564.

⁴⁷⁴¹ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6188; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2386–2388; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 10; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 10; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 31; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 11; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4798.

⁴⁷⁴² Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5265; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 32; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7081–7082; svjedok KDZ492, P3596 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3878 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 30085 (pod pečatom).

⁴⁷⁴³ P3734 (Izvještaj SJB-a Ključ, 24. juni 1992.); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5267; svjedok KDZ163, P3716 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5274 (pod pečatom). **[REDIGOVANO]**. Isto tako, Radomir Radinković je izjavio da civilnoj policiji nije bio dozvoljen ulaz u logor. Međutim, Radinković je kasnije u svojoj izjavi priznao da su zatočenike u logoru ispitivali pripadnici civilne policije. V. D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 2, 4. Vijeće ima u vidu pouzdane dokumentarne dokaze koji ukazuju na to da su inspektori iz SJB-a Ključ i SJB-a Sanski Most bili upućivani u Manjaču radi "obrade" zatočenika. V. P3734 (Izvještaj SJB-a Ključ, 24. juni 1992.); P3736 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 27. juni 1992.) (pod pečatom); D3912 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 2. juli 1992.); D4170 (Izjava svjedoka Mileta Dobrijevića od 2. decembra 2013.), par. 14. Vijeće takođe napominje da je, prema navodima iz jednog izvještaja koji je sastavila uprava Manjače, Radenko Kaurin, koji je bio pripadnik policije, ošamario dvojicu zatočenika zato što su uzeli hljeb iz korpi s hljebom koje su morali da nose. V. P3754 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 1. novembar 1992.) (pod pečatom). S obzirom na ovaj dokaz, te u svjetlu nedosljednosti koje su u svojim svjedočenjima iznijeli **[REDIGOVANO]** i Radinković, Vijeće odbacuje njihovu tvrdnju da su pripadnici civilne policije ulazili u logor samo u vanrednim situacijama.

⁴⁷⁴⁴ **[REDIGOVANO]**.

⁴⁷⁴⁵ D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 3.

u logoru Manjača bili su bosanski Muslimani, premda je tu držano i nešto bosanskih Hrvata i veoma mali broj bosanskih Srba.⁴⁷⁴⁸ Najveći dio zatočenika činili su ljudi stari od 18 do 60 godina, ali je među njima bila i nekolicina maloljetnika i starijih osoba.⁴⁷⁴⁹ U nekoliko navrata, oni koji su u tom logoru bili zaduženi za bezbjednosne i obavještajne poslove predlagali su da se osobe mlađe od 18 i starije od 60 godina, kao i teški bolesnici, puste na slobodu; međutim, ti su prijedlozi bili uglavnom ignorisani.⁴⁷⁵⁰ U Manjači je bilo zatočeno i nekoliko imama i jedan katolički svećenik.⁴⁷⁵¹

1380. Tokom operacija čišćenja terena u selima bosanskih Muslimana, VRS bi zatočio muško stanovništvo i predao ga srpskim civilnim vlastima; većinu tih zatočenika kasnije su u Manjaču

⁴⁷⁴⁶ P534 (Izveštaj PМЕZ-a, 3. septembar 1992.), str. 2; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3374; Radomir Radinković, T. 45312 (18. decembar 2013.); P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6–8, 10; P3735 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 26. juni 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3736 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 27. juni 1992.) (pod pečatom); P3737 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 1. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3746 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. juli 1992.), str. 2 (pod pečatom); P3751 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 10. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3755 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 9. novembar 1992.) (pod pečatom); P3725 (Saopštenje za štampu MKCK-a, 14. novembar 1992.); P3723 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. novembar 1992.), str. 2 (pod pečatom); P3726 (Spisak zatočenika u Manjači, 23. novembar 1992.); P3727 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. decembar 1992.), *e-court* str. 2; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2229.

⁴⁷⁴⁷ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5345, 5353; svjedok KDZ163, T. 20748 (1. novembar 2011.), T. 20769 (2. novembar 2011.).

⁴⁷⁴⁸ P534 (Izveštaj PМЕZ-a, 3. septembar 1992.), par. 21; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), par. 22; P3755 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 9. novembar 1992.), str. 1 (pod pečatom); v. činjenice o kojima je presuđeno 563, 566.

⁴⁷⁴⁹ Radomir Radinković, T. 45317–45319 (18. decembar 2013.); P3750 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 7. avgust 1992.), str. 2 (pod pečatom); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 5; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5282, 5289, 5298, 5357, 5387; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7761, 7808 (pod pečatom). P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 116; P3733 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. juni 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3737 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 1. juli 1992.), str. 2 (pod pečatom); P3739 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 5. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁷⁵⁰ P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3739 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 5. juli 1992.) (pod pečatom); P3733 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. juni 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3737 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 1. juli 1992.), str. 2 (pod pečatom); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5289, 5291; P3738 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 4. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3751 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 10. avgust 1992.) (pod pečatom); D1852 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 12. avgust 1992.) (pod pečatom); D1862 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 3. juli 1992.) (pod pečatom).

⁴⁷⁵¹ Radomir Radinković, T. 45329 (18. decembar 2013.); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1905 (pod pečatom); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5360; P3738 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 4. juli 1992.) (pod pečatom); P3751 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 10. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom).

doveli pripadnici srpske policije.⁴⁷⁵² U nekim slučajevima, zatočenike je u taj logor dovela vojna policija.⁴⁷⁵³ Zatočenike su često odvodili u Manjaču i držali ih u tom logoru bez ikakvih dokumenata kojima bi se objasnio razlog njihovog zatočenja.⁴⁷⁵⁴ Uprava logora je nekim zatočenicima podijelila stare uniforme JNA.⁴⁷⁵⁵ Iako su i VRS i civilne vlasti bosanskih Srba nazivale Manjaču logorom za ratne zarobljenike,⁴⁷⁵⁶ u dokumentima koji su iz Manjače upućivani komandi 1. krajiškog korpusa zatočenici se ne pominju kao borci.⁴⁷⁵⁷

1381. Sredinom 1992., zatvoreni su zatočenički objekti kao što je bila Omarska i zatočenici su poslani u Manjaču.⁴⁷⁵⁸

1382. Negdje tokom prve sedmice juna 1992., pripadnici SJB-a Sanski Most i desetak pripadnika SOS-a prevezli su u Manjaču jednu grupu od približno 140 zatočenih muškaraca iz sportske dvorane "Hasan Kikić" u opštini Sanski Most.⁴⁷⁵⁹ Dana 7. juna 1992. ili približno tog datuma,

⁴⁷⁵² Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5275; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 7; svjedok KW545, T. 46955–46957 (12. februar 2014.) (zatvorena sjednica); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3377–3378, 3386, 3388, 3392–3393 (pod pečatom).

⁴⁷⁵³ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5335; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 7.

⁴⁷⁵⁴ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5276, 5311, 5354; svjedok KDZ163, T. 20737–20738 (1. novembar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica); P3723 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. novembar 1992.), str. 2 (pod pečatom); Christian Nielsen, T. 16285 (7. juli 2011.). Pukovnik Stevilović, starješina vojne policije u Manjači, pokušao je da zaustavi priliv zatočenika iz Ključa za koje nije dostavljena nikakva dokumentacija. [REDIGOVANO]. Dana 19. avgusta 1992., Župljanin je naredio stanicama javne bezbjednosti da sastave dosje za svaku osobu koju je policija premjestila u Manjaču. D1864 (Naređenje CSB-a Banjaluka, 19. avgust 1992.). Dana 23. avgusta 1992., načelnik SJB-a Prijedor izvijestio je da je dokumentacija za zatočenike koji su premješteni iz Omarske u Manjaču prosljeđena komandantu Manjače. D1866 (Depeša SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 23. avgust 1992.). Dana 27. avgusta 1992., načelnik SJB-a Sanski Most poslao je u Manjaču spisak zatočenika, kao i službene zabilješke u vezi s nekim od njih. D1867 (Depeša SJB-a Sanski Most, 27. avgust 1992.).

⁴⁷⁵⁵ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5318–5319; P3500 (Fotografija zatočenika u Manjači); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 113; P3756 (Izvod iz video-snimka TV Banjaluka, s transkriptom), str. 1. Džafić, koji je bio zatočen u Manjači, izjavio je da je podjela starih uniformi JNA bila trik uprave logora kako bi se postiglo da zatočenici izgledaju kao pripadnici vojske bosanskih Muslimana. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 113.

⁴⁷⁵⁶ Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7923; svjedok KDZ474, T. 19335 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); P534 (Izveštaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 1; Dragomir Keserović, T. 42158 (29. juli 2013.); D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 39; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26203 (pod pečatom).

⁴⁷⁵⁷ P3747 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 23. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3741 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 9. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3746 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3753 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁷⁵⁸ Christian Nielsen, T. 16285 (7. juli 2011.); Atif Džafić, T. 19747 (30. septembar 2011.).

⁴⁷⁵⁹ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6164, 6252–6253; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5–6; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8105, 8122–8123, 8131–8132; P3327 (Naređenje Kriznog štaba Sanski Most, 6. juni 1992.); Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5537; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7095; D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.),

pripadnici rezervnog sastava policije srpske nacionalnosti odveli su pješke u Manjaču približno 400 zatočenika iz škole u Sitnici u opštini Ključ.⁴⁷⁶⁰ Negdje prije 13. juna 1992., VRS je u Manjaču premjestio oko 900 osoba, većinom bosanskih Muslimana, iz zatvora u Staroj Gradišci u Hrvatskoj.⁴⁷⁶¹ Dana 25. juna 1992. ili oko tog datuma, policajci iz Ključa, bosanski Srbi, odveli su u Manjaču jedan broj zatočenika iz SJB-a Ključ.⁴⁷⁶²

1383. Dana 7. jula 1992., pod pratnjom civilne policije iz Sanskog Mosta, konvoj kamiona s približno 500 zatočenika iz garaže fabrike "Betonirka", hale "Krings" i fiskulturne sale "Hasan Kikić", stigao je u Manjaču.⁴⁷⁶³

1384. Prvi krajiški korpus je 6. avgusta 1992. izviješten da će do 1.000 zatočenika iz Omarske, u opštini Prijedor, biti premješteno u Manjaču i da se njihov dolazak očekuje u popodnevrim satima.⁴⁷⁶⁴ Istog dana, oko 22:00 sata, dvadesetak autobusa preduzeća "Autoprevoz" koji su prevozili približno 1.300 zatočenika stiglo je pred kapiju Manjače; u njihovoj pratnji bila su dva oklopna transporter.⁴⁷⁶⁵ Tokom njihovog prevoza iz Omarske u Manjaču, zatočenike su čuvali

---

par. 39; Dušan Mudrinić, T. 47393 (19. februar 2014.); D470 (Izvjestaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 8, 16. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 583. V. par. 2003.

⁴⁷⁶⁰ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 95–96; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10354–10355; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5259, 5333–5334. Zatočenicima je trebalo sedam-osam sati da iz škole u Sitnici stignu do Manjače. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 96–101.

⁴⁷⁶¹ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5279; P3718 (Borbeni izvještaj 1. krajiškog korpusa, 13. juni 1992.), str. 2; Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4795–4796.

⁴⁷⁶² Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9158, 9162–9163, 9216 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 30084–30085 (pod pečatom).

⁴⁷⁶³ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7096; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5537; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6175; P3747 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 23. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.) (pod pečatom); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5293–5294; P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.), par. 28 (pod pečatom); Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2999, 3019; P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; Ahmet Zulić, T. 1030 (13. april 2010.); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26130 (pod pečatom); D4170 (Izjava svjedoka Mileta Dobrijevića od 2. decembra 2013.), par. 14. [REDIGOVANO].

⁴⁷⁶⁴ P3757 (Službena zabilješka Centra bezbjednosti u Banjaluci, 10. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁷⁶⁵ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2749–2750 (pod pečatom); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3370, 3376, 3500; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9218 (pod pečatom); svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2340–2341; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 9; P3757 (Službena zabilješka Centra bezbjednosti u Banjaluci, 10. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1839, 1928, 1940 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10323, 10391, 10393, 10421 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P3719 (Borbeni izvještaj 1. krajiškog korpusa, 7. avgust 1992.), str. 2; P2 (Razgovor koji je Tužilaštvo obavilo s Predragom Radićem, 16. juli 2001.), str. 28; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 6; P3502 (Fotografija glavnog ulaza u Manjaču); Mevludin Sejmenović, T. 20496 (27. oktobar 2011.); P636 (Izvjestaj PМЕZ-a, 3. septembar 1992.), str. 2; svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16770–16771; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24.

pripadnici interventnog voda SJB-a Prijedor.⁴⁷⁶⁶ Međutim, Popović nije dozvolio zatočenicima da uđu u logor, već je naredio da prenoće u autobusima.⁴⁷⁶⁷ Istog dana, potpukovnik Stevan Bogojević, načelnik za bezbjednosno obavještajne poslove u Manjači, požalio se da se mnogi zatočenici iz Omarske ne mogu okarakterisati kao "ratni zarobljenici", zatražio da se izvrši selekcija takvih osoba i da se one na kraju puste na slobodu.⁴⁷⁶⁸ U jutarnjim satima 7. avgusta 1992., zatočenike iz Omarske iskricali su iz autobusa i natjerali da sjednu na obližnju livadu.⁴⁷⁶⁹ Potom je izvršena prozivka zatočenika, a onda su ih uveli u Manjaču i evidentirali.⁴⁷⁷⁰ Dvije sedmice kasnije, iz Omarske je u Manjaču premješteno još 170 do 180 osoba.⁴⁷⁷¹

1385. Dana 28. avgusta 1992. ili približno tog datuma, policajci u plavim uniformama premjestili su u Manjaču 13 zatočenika iz zgrade SJB-a i zatvora u Sanskom Mostu i 36 zatočenika iz hale "Krings".⁴⁷⁷²

1386. Pored tih slučajeva, zatočenike su i dalje dovodili u Manjaču iz zatočeničkih objekata u Sanskom Mostu i Ključu; zatočenike su u Manjaču dovodili i iz zatočeničkih objekata u Bosanskoj Dubici, Doboju, Derventi, Glamoču, Kotor-Varošu i Jajcu.⁴⁷⁷³

---

novembra 2013.), par. 90; Željko Mejakić, T. 44216, 44259, 44273, 44281 (29. novembar 2013.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2489.

⁴⁷⁶⁶ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3370; svjedok KDZ026, T. 10322, 10329 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5309; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 12. Za više detalja o interventnom vodu, v. par. 1587.

⁴⁷⁶⁷ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3373; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 9; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10322–10323 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁴⁷⁶⁸ P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.), par. 27 (pod pečatom); P3720 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa u vezi sa selekcijom ratnih zarobljenika u logoru Manjača, 6. avgust 1992.); svjedok KDZ163, T. 20737, 20739–20740 (1. novembar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica). Dana 17. avgusta 1992., načelnik SJB-a Prijedor prosljedio je lične podatke za 402 zatočenika i obećao da će podatke za ostale zatočenike poslati u Manjaču u toku te sedmice. V. P3752 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 17. avgust 1992.).

⁴⁷⁶⁹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932, 1940 (pod pečatom).

⁴⁷⁷⁰ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3498; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932 (pod pečatom); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 7.

⁴⁷⁷¹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3371; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 10; svjedok KDZ026, T. 10421 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); Željko Mejakić, T. 44281–44282 (29. novembar 2013.). Ali v. tvrdnju svjedoka KDZ163 da poslije 7. avgusta 1992. u Manjaču iz Omarske više nije bio premješten nijedan zatočenik. Svjedok KDZ163, T. 20736 (1. novembar 2011.).

⁴⁷⁷² Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6182–6183, 6258; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5536; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7077–7081; svjedok KDZ492, P3596 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3858 (pod pečatom).

⁴⁷⁷³ D3911 (Izveštaj o radu SJB-a Sanski Most, juli 1992.), str. 7; P3507 (Spisak SJB-a Ključ s imenima lica koja se upućuju u Manjaču, 22. juli 1992.); Radimir Radinković, T. 45312–45313 (18. decembar 2013.); P3753 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3749 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 29. juli 1992.), str. 2 (pod pečatom); P3740 (Dnevni izvještaj

(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

1387. Hrana koju su davali zatočenicima u Manjači bila je nedovoljna i uglavnom se sastojala od dvaju dnevnih porcija nekakve bistre supe i kriške kruha.⁴⁷⁷⁴ Uslijed toga, dosta zatočenika je znatno smršalo.⁴⁷⁷⁵ Neki su toliko smršali da više nisu mogli da hodaju, pa čak ni da stoje.⁴⁷⁷⁶ Neki zatočenici su počeli da jedu travu.⁴⁷⁷⁷ Uz pomoć MKCK-a i "Merhameta", lokalne humanitarne organizacije bosanskih Muslimana, negdje poslije avgusta 1992. situacija s hranom se malo poboljšala, kao i opšta situacija.⁴⁷⁷⁸

---

logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3739 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 5. juli 1992.) (pod pečatom); P3736 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 27. juni 1992.) (pod pečatom); P3732 (Spisak zatočenika iz opštine Ključ, 19. juni 1992.); P3735 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 26. juni 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3737 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 1. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 5; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8138; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 28; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5279; P3718 (Borbeni izvještaj 1. krajiškog korpusa, 13. juni 1992.), str. 2; P4258 (Mapa ARK-a); P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 18; D1868 (Dopis Vojne pošte Kotor-Varoš logoru Manjača, 10. decembar 1992.); P3723 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. novembar 1992.), str. 2 (pod pečatom); D1861 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 24. juni 1992.), str. 2; D1863 (Spisak lica koja se upućuju u logor Manjača, 20. juli 1992.); Dragomir Keserović, T. 42015 (25. juli 2013.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 565.

⁴⁷⁷⁴ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9166 (pod pečatom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 102; P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 5; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8142; P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; Ahmet Zulić, T. 1032 (13. april 2010.); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5400, 5402; D1858 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 18. juni 1992.), str. 2; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7084–7086; Dragomir Keserović, T. 42015 (25. juli 2013.); v. činjenica o kojoj je presuđeno 569. Ali v. Radinkoviću tvrdnju da su zatočenici dobijali dovoljno hrane. D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 7, 10, 11; Radomir Radinković, T. 45316 (18. decembar 2013.).

⁴⁷⁷⁵ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9166, 9169 (pod pečatom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 123; P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 6; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8144; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 8–9; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5400; P3695 (Izvod iz video-snimka logora Manjača i intervju s Radovanom Karadžićem); v. činjenica o kojoj je presuđeno 569. Jedan zatočenik je izgubio približno 50 kilograma. Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8144; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 8–9. Dana 23. septembra 1992., MKCK je izvijestio da se u Manjači nalazi 300 zatočenika čiji je indeks tjelesne mase niži od 17. D1874 (Radni izvještaj MKCK-a, 23. septembar 1992.), str. 3.

⁴⁷⁷⁶ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6186.

⁴⁷⁷⁷ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 9; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 32; P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 6, 10; v. činjenica o kojoj je presuđeno 569. Prema jednom izvještaju koji je sastavila uprava Manjače, jedan zatočenik se otrovao gljivama. P3755 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 9. novembar 1992.) (pod pečatom).

⁴⁷⁷⁸ Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7316; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6189; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5346, 5350; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8141; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7083–7084; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7615; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9166 (pod pečatom). U nekoliko navrata, "Merhamet" je dostavio meso u logor, ali su stražari to meso odnijeli kući. Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac*

1388. U Manjači nije bilo ni dovoljno pitke vode.⁴⁷⁷⁹ Tokom jula i avgusta 1992., zatočenicima su dva puta dnevno davali čašu vode; međutim, jednu čašu su morala da dijele četvorica zatočenika.⁴⁷⁸⁰ Vode za održavanje lične higijene nije bilo.⁴⁷⁸¹ Kad bi pokušali da prikupe kišnicu, stražari bi ih tukli.⁴⁷⁸² U jednom trenutku, uprava logora je odbila da obezbijedi dizel gorivo za kamione cisterne koji su pumpali vodu i prevozili je u logor.⁴⁷⁸³ Od tog trenutka, raspolagalo se jedino vodom iz obližnjeg jezera i koja je bila tako lošeg kvaliteta da je kod zatočenika izazivala stomačne i probavne smetnje.⁴⁷⁸⁴

1389. Ispočetka je u svakoj štali bilo nekoliko buradi koja su služila kao klozet; međutim, kasnije su zatočenici izvan štala iskopali jame koje su koristili kao klozete.⁴⁷⁸⁵

1390. Faik Bišćević, koji je bio zubar, i još trojica zatočenika koji su po zanimanju bili ljekari, a zvali su se Emir Kapetanović, Enis Šabanović i Mehmed Derviškadić, kao i jedan medicinski tehničar, po nacionalnosti Srbin, činili su osoblje ambulante; međutim, u toj ambulanti je vladala velika nestašica lijekova i sanitetskog materijala i ona zatočenicima nije mogla da pruža adekvatnu medicinsku pomoć.⁴⁷⁸⁶ Stražari su ponekad i do sedam dana odbijali da dozvole bolesnim

---

protiv Brđanina), T. 7085. Kad bi stražari u Manjači htjeli da pokažu nekoj delegaciji da se zatočenici dobro hrane, onda bi zaklali neku junad i to prikazali kao hranu koja se daje zatočenicima; međutim, zatočenici, u stvari, ne bi dobili tu hranu, ona bi bila poslužena komandnom osoblju. Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8143.

⁴⁷⁷⁹ P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 8; P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 9; Dragomir Keserović, T. 42015 (25. juli 2013.). Ali v. D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 7. S obzirom na veliki broj prihvaćenih dokaznih predmeta koji govore suprotno, Vijeće odbacuje Radinkovićevu tvrdnju da su za zatočeničke bile "obezbijedene dovoljne količine pitke vode".

⁴⁷⁸⁰ Ahmet Zulić, T. 1032 (13. april 2010.); P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 8; P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 9; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 30; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 102.

⁴⁷⁸¹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 102; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6186; P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7.

⁴⁷⁸² Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6187; P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7.

⁴⁷⁸³ D1876 (Radni izvještaj MKCK-a, 5.–18. novembar 1992.), str. 1.

⁴⁷⁸⁴ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4799; D1876 (Radni izvještaj MKCK-a, 5.–18. novembar 1992.), str. 1; P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 8, 16; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 11; Radomir Radinković, T. 45316–45317 (18. decembar 2013.); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7086–7087. V. činjenice o kojima je presuđeno 570, 571. U logoru je bila česta pojava dijareje i konstipacije. P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 8, 16. Dana 27. jula 1992., pomoćnik komandanta za pozadinu 1. krajiškog korpusa obaviješten je da su bakteriološka ispitivanja vode u Manjači pokazala nezadovoljavajuće rezultate i da je potrebno izvršiti popravke. P3748 (Zahtjev 1. krajiškog korpusa, 27. juli 1992.).

⁴⁷⁸⁵ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 102.

⁴⁷⁸⁶ P534 (Izvještaj PМЕZ-a, 3. septembar 1992.), str. 3; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9163, 9167 (pod pečatom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 104; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4826; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6184; D1874 (Radni izvještaj MKCK-a, 23. septembar 1992.), str. 4; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5276–5277; P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.),

zatočenicima da odu u ambulantu.⁴⁷⁸⁷ Neki zatočeniци nisu dobijali nikakav medicinski tretman za oboljenja od kojih su od ranije patili ili za povrede koje su zadobili prilikom premlaćivanja.⁴⁷⁸⁸

1391. Zatočeniци u prvo vrijeme nisu mogli da kontaktiraju svoje porodice; međutim, kasnije je MKCK omogućio zatočenicima i članovima njihovih porodica da jedni drugima šalju i da primaju poruke.⁴⁷⁸⁹

1392. Zatočeničice su držali u velikim, natrpanim štalama koje su bile predviđene za stoku i u njima su zatočeniци najveći dio dana sjedili ili ležali.⁴⁷⁹⁰ Generalno, zatočeniци nisu mogli slobodno izlaziti iz štala i vrata tih štala bila su stalno zatvorena.⁴⁷⁹¹

1393. Tokom početnog perioda po osnivanju logora, u štalama nije bilo dovoljno ćebadi za sve zatočeničice i neki su morali da spavaju na betonu; međutim, MKCK je u avgustu 1992. obezbijedio ćebad za sve.⁴⁷⁹² Osim nekih starih uniformi JNA o kojima je bilo riječi gore u tekstu, uprava logora Manjača nije obezbjeđivala odjeću; zatočeniци su obično sve vrijeme zatočenja nosili istu odjeću u kojoj su došli u logor.⁴⁷⁹³ Pored toga, higijenski uslovi u Manjači bili su neodgovarajući i

---

e-court str. 7; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 7; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7087–7088; v. činjenica o kojoj je presuđeno 572.

⁴⁷⁸⁷ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 105.

⁴⁷⁸⁸ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8137–8138; P534 (Izveštaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 4; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9166 (pod pečatom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 105; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5400; D1862 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 3. juli 1992.) (pod pečatom); P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 6–7; D1869 (Protokol bolesnika u logoru Manjača, 11. juni–23. avgust 1992.).

⁴⁷⁸⁹ D1858 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 18. juni 1992.), str. 2; P5472 (Dnevni izvještaj operativne grupe logora Manjača, 18.-20. avgust 1992.), str. 1 (gdje se kaže da su delegati MKCK-a obaviješteni da "ubuduće nećemo dozvoliti primanje ili dostavljanje poruka izuzev kada budu radili redovnu inspekciju logora").

⁴⁷⁹⁰ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7082–7083; Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7314, 7317; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5262; svjedok KDZ026, T. 10325 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P3322 (Fotografija unutrašnjosti Manjače); Radomir Radinković, T. 45313–45314 (18. decembar 2013.); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 129; Atif Džafić, T. 19743 (30. septembar 2011.); P604 (Fotografija zatočenika u Manjači); P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 7–8; Ahmet Zulić, T. 1031 (13. april 2010.); činjenica o kojoj je presuđeno 567.

⁴⁷⁹¹ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 9.

⁴⁷⁹² P5472 (Dnevni izvještaj operativne grupe logora Manjača, 18.-20. avgust 1992.), str. 1; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6186, 6259; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2395; P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8169; P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 5; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7615. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 567.

⁴⁷⁹³ Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7317, 7335; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5319, 5400; P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću u vezi s posjetom MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 6. U periodu od 17. septembra do 5. oktobra 1992., MKCK je dostavio čarape, cipele, kape i donji veš za sve zatočeničice. D1875 (Radni izvještaj MKCK-a, 6. oktobar 1992.), str. 4.

logor je bio prepun vaški.⁴⁷⁹⁴ Krovovi koji su curili, vlažna ćebad i neprestana hladnoća postali su dio života zatočenika tokom posljednjih mjeseci 1992. godine.⁴⁷⁹⁵

1394. Zatočenici su takođe bili prisiljavani da rade.⁴⁷⁹⁶ Obično su radili po osam do deset sati dnevno.⁴⁷⁹⁷

1395. Po dolasku u Manjaču, zatočenicima su naredili da pognu glave i ruke drže sklopljene iza leđa, što je bilo logorsko pravilo koje je bilo na snazi sve vrijeme njihovog zatočenja.⁴⁷⁹⁸ Zatočenike su takođe natjerali da predaju novac, zlato i druge dragocjenosti.⁴⁷⁹⁹ Stražari su često pretresali štale i zatočenike i oduzimali sve dragocjenosti koje bi pronašli, pri čemu su zatočenike tukli.⁴⁸⁰⁰

1396. Zatočenici su morali da ustanu svaki put kad bi Kovačević ušao u jednu od štala; te posjete su ponekad trajale nekoliko sati i uslijed toga su slabiji zatočenici gubili svijest i padali na pod.⁴⁸⁰¹

1397. Tokom premještanja približno 1.300 zatočenika iz Omarske u Manjaču 6. avgusta 1992., neke od tih zatočenika su surovo pretukli i ponižavali stražari koji su bili s njima u autobusima.⁴⁸⁰²

⁴⁷⁹⁴ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 106; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6186; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5402; P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), e-court str. 5. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 568.

⁴⁷⁹⁵ D1876 (Radni izvještaj MKCK-a, 5.-18. novembar 1992.), str. 1.

⁴⁷⁹⁶ P5549 (Zahtjev 1. krajiškog korpusa u vezi s ratnim zarobljenicima iz logora Manjača, 24. septembar 1992.); P534 (Izvještaj PМЕZ-a, 3. septembar 1992.), str. 2; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9167, 9228 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7093; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 111, 128; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 127; P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 5–6, 9, 11, 17–18; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 6; D4205 (Naređenje 1. krajiškog korpusa, 10. oktobar 1992.); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5263–5264, 5305, 5351. Dana 22. septembra 1992., pukovnik Vukelić je odobrio da se svakog dana 60 zatočenika logora Manjača koristi za rad u zemljoradničkoj zadruzi u Banjaluci. V. D1873 (Naređenje 1. krajiškog korpusa komandi logora Manjača, 22. septembar 1992.). Premda su Vijeću predloženi dokazi da su zatočenici u Manjači bili prisiljavani da rade, taj rad nije obuhvaćen Optužnicom zato što nije vršen na liniji fronta i nije obuhvatao kopanje rovova.

⁴⁷⁹⁷ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 127; D4205 (Naređenje 1. krajiškog korpusa, 10. oktobar 1992.).

⁴⁷⁹⁸ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9163 (pod pečatom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 124; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1940 (pod pečatom); Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3000; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5317–5318; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 97; Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7317–7318; P3756 (Izvod iz video-snimka TV Banjaluka, s transkriptom).

⁴⁷⁹⁹ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6184–6185.

⁴⁸⁰⁰ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7081; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 101; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6188; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2387.

⁴⁸⁰¹ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2386–2387.

⁴⁸⁰² Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2342; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 9; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta

Jednom prilikom, jedan od autobusa se zaustavio ispred nekog kafića i u tom trenutku u autobus je ušla grupa pijanih vojnika i počela da tuče zatočenike koji su bili u njemu.⁴⁸⁰³ Zatočenike su tjerali da pjevaju "četničke pjesme".⁴⁸⁰⁴ Nisu im dozvolili da otvore prozore na autobusima.⁴⁸⁰⁵ Uslijed velike vrućine, jedan stariji zatočenik je preminuo na putu za Manjaču.⁴⁸⁰⁶ Po dolasku u Manjaču, zatočenici su bili prisiljeni da ostanu u autobusima; uprkos tome što je vani bila visoka temperatura, stražari su ostavili uključeno grijanje i zatvorili vrata i prozore na autobusima.⁴⁸⁰⁷ Stražari su cijelu noć prozivali zatočenike, izvodili ih i surovo tukli.⁴⁸⁰⁸ Premlaćivanje svjedoka KDZ026 prestalo je tek kada je Popović, čuvši jauke svjedoka KDZ026 nakon što je ovaj bio uboden nožem u stomak, izašao i viknuo stražarima da prestanu.⁴⁸⁰⁹

1398. Jednom drugom prilikom, jedan oficir odjeljenja za bezbjednosne poslove 1. krajiškog korpusa izašao je iz logora i vidio da policajci tuku dvojicu zatočenika i "iživljavaju [se] na njima".⁴⁸¹⁰

1399. Zatočenici su po dolasku u logor morali da trče kroz špalir.⁴⁸¹¹ Kada bi konačno ušli unutra, tamo su ih redovno tukli pripadnici VP-a i MUP-a.⁴⁸¹² Zatočenike su udarali šakama, palicama,

---

Tužilac protiv Stakića), T. 1930–1931, 1941 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10323 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 8; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1930–1932 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 574.

⁴⁸⁰³ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3490.

⁴⁸⁰⁴ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2381.

⁴⁸⁰⁵ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3375; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 9; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2341.

⁴⁸⁰⁶ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3375. Ovo ubijanje se ne navodi u Prilogu B Optužnici. V. fusnota 13.

⁴⁸⁰⁷ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932, 1941 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10322–10324 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁴⁸⁰⁸ P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 9; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1931, 1941 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10323–10324, 10329 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica). Prema riječima svjedoka KDZ163, pripadnici VP-a koji su bili u Manjači nisu mogli da zaustave premlaćivanja koja su neposredno pred Manjačom vršili oni koji su doveli zatočenike u taj logor. Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5300.

⁴⁸⁰⁹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10308, 10324, 10405 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁴⁸¹⁰ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5308; P3757 (Službena zabilješka Centra bezbjednosti u Banjaluci, 10. avgust 1992.) (pod pečatom), str. 2; P3750 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 7. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁸¹¹ Radomir Radinković, T. 45331–45332 (18. decembar 2013.).

⁴⁸¹² Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9163–9165, 9219–9220, 9222 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7091–7092; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 103, 108–109, 128; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4796; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6187; D1862 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 3. juli 1992.) (pod pečatom); P3754 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 1. novembar 1992.) (pod pečatom); P3747 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 23. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); svjedok

drvenim motkama, kundacima pušaka i električnim kablovima.⁴⁸¹³ Redovno su ih ispitivali o njihovoj umiješanosti u vojne stvari.⁴⁸¹⁴ Stražari su tokom tih ispitivanja tukli zatočenike, ponekad sve dok zatočenici više ne bi bili u stanju da se pokrenu.⁴⁸¹⁵ Tokom noći, zatočenike su prozivali i tukli; svake noći su prozivali barem pet do deset zatočenika.⁴⁸¹⁶ Zatočenike su takođe zatvarali u samice i jednom prilikom MKCK je u jednoj takvoj ćeliji zapazio tragove svježe ljudske krvi.⁴⁸¹⁷

1400. Kovačević je bio zadužen za premlaćivanje; bio je prisutan dok je ono vršeno i mnogo puta je lično premlaćivao zatočenike.⁴⁸¹⁸ On je sastavljao spiskove zatočenika koji će biti premlaćeni — nijedan zatočenik nije mogao biti premlaćen dok Kovačević to ne bi naredio.⁴⁸¹⁹ Zbog Kovačevićeve brutalnosti, plašili su ga se i stražari i zatočenici.⁴⁸²⁰ Popović i Talić su bili svjesni tog zlostavljanja.⁴⁸²¹ Jednom prilikom, Popović je došao na lice mjesta i ljutito rastjerao vojne policajce koji su tukli zatočenike.⁴⁸²²

1401. Dana 3. jula 1992., Komanda 1. krajiškog korpusa je obaviještena da nastojanja da se eliminiše svojevoljno zlostavljanje zatočenika od strane pripadnika VP-a nailaze na sve veće

---

KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5300, 5400; P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 123–126; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 3; Dragomir Keserović, T. 42015 (25. juli 2013.); Radomir Radinković, T. 45331–45332 (18. decembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je do premlaćivanja i zlostavljanja dolazilo samo tokom početnog perioda po osnivanju logora); v. činjenica o kojoj je presuđeno 573.

⁴⁸¹³ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 123–126; v. činjenica o kojoj je presuđeno 576.

⁴⁸¹⁴ P534 (Izveštaj PМЕZ-a, 3. septembar 1992.), str. 4; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 103, 107; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 118–119; P3733 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. juni 1992.) (pod pečatom); P3735 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 26. juni 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3736 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 27. juni 1992.) (pod pečatom); D1855 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu), str. 1; D1856 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 15. juni 1992.); D1857 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 16. juni 1992.); D1859 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 20. juni 1992.). **[REDIGOVANO]**.

⁴⁸¹⁵ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6188; P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 119. **[REDIGOVANO]**.

⁴⁸¹⁶ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9168 (pod pečatom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 104; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8139; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 10; Faik Biščević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7090–7091.

⁴⁸¹⁷ P3744 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 16. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3745 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 16. juli 1992.), str. 1.

⁴⁸¹⁸ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 10; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most, 16. april 1995.), *e-court* str. 21.

⁴⁸¹⁹ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 10.

⁴⁸²⁰ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2386; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 10.

⁴⁸²¹ V. činjenice o kojima je presuđeno 578–580.

⁴⁸²² Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9221 (pod pečatom).

teškoće.⁴⁸²³ Dana 11. jula 1992., na jednom sastanku s višim dužnosnicima MUP-a, Stojan Župljanin, načelnik CSB-a Banjaluka, konstatovao je da su uslovi u Manjači loši i da se nešto mora učiniti po tom pitanju.⁴⁸²⁴ Jedan od nadređenih u logoru se 16. jula 1992. žalio Komandi 1. krajiškog korpusa da pripadnici VP-a i komandir obezbjeđenja, stariji vodnik Mesar, "nikako da shvate da su zarobljenici ljudi i da su u logoru zaštićeni međunarodnim propisima".⁴⁸²⁵ U jednom zasebnom izvještaju, podnesenom sedmicu dana kasnije, ista osoba je upozorila komandanta vojne policije VRS-a da Manjača "nije mrcilište nego logor ratnih zarobljenika".⁴⁸²⁶ Pored toga, MKCK je izvjestio da je premlaćivanje dvojice zatočenika od strane stražara za vrijeme obilaska MKCK-a 16. jula 1992. dovelo do toga da MKCK ranije nego što je previđeno završi taj obilazak i da su na zatočenicima uočeni "znak[ovi] skorašnjih i često surovih batinanja".⁴⁸²⁷ U istom izvještaju, MKCK je kritikovao uslove života u Manjači i preporučio da se taj logor zatvori.⁴⁸²⁸ Taj izvještaj je dostavljen optuženom 25. jula 1992.⁴⁸²⁹ Dana 7. avgusta 1992., optuženi je Branku Đeriću, tadašnjem predsjedniku vlade RS-a, prosljedio jedan primjerak tog izvještaja MKCK-a; optuženi je takođe zatražio od Đerića da odmah preduzme mjere u cilju poboljšanja uslova života u zatvorima na teritoriji RS-a.⁴⁸³⁰

(c) Obilasci Manjače i prebacivanje zatočenika

1402. Dana 18. juna 1992., Manjaču su obišli predstavnici "Merhameta", VRS-a i MUP-a, kao i zvaničnici SDS-a iz Banjaluke.⁴⁸³¹ Zatočenik Omer Filipović, bosanski Musliman, rekao je tim posjetiocima da su zatočenici odvedeni iz svojih domova i opisao loše životne uslove u logoru.⁴⁸³² Predstavnici "Merhameta" su 24. juna 1992. dostavili hranu i sanitetski materijal, ali im nije bio dozvoljen nikakav kontakt sa zatočenicima.⁴⁸³³ Dana 6. jula 1992., predsjednici Opštinskog, Okružnog i Vojnog suda u Banjaluci, zajedno s tužiocima i vojnim pravobraniocem 1. krajiškog korpusa, obišli su Manjaču i razgovarali o mogućnosti vođenja sudskih postupaka protiv

⁴⁸²³ D1862 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 3. juli 1992.) (pod pečatom).

⁴⁸²⁴ Čedomir Kljajić, T. 42212–42213 (30. juli 2013.).

⁴⁸²⁵ P3744 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 16. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁸²⁶ P3747 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 23. juli 1992.), str. 1–2 (pod pečatom).

⁴⁸²⁷ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 5.

⁴⁸²⁸ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 5–6.

⁴⁸²⁹ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 4.

⁴⁸³⁰ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 1.

⁴⁸³¹ D1858 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 18. juni 1992.).

⁴⁸³² P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 112.

zatočenika.⁴⁸³⁴ U odgovor na pismeni zahtjev koji je "Merhamet" uputio Komandi 1. krajiškog korpusa, negdje oko 10. jula 1992. pušteno je približno 100 maloljetnih, starijih i bolesnih zatočenika.⁴⁸³⁵

1403. Sredinom jula 1992., Manjaču su obišli predstavnici MKCK, s kojima je bilo i medicinsko osoblje.⁴⁸³⁶ MKCK je evidentirao i izvagao sve zatočenike.⁴⁸³⁷ Taj proces je trajao nekoliko dana.⁴⁸³⁸ Krajem jula 1992., Vojo Kuprešanin, predsjednik Skupštine ARK-a, obišao je Manjaču i obećao zatočenicima da će većina njih uskoro biti puštena; to se nije ostvarilo i zbog toga su zatočenici bili uznemireni i zabrinuti.⁴⁸³⁹ Negdje krajem jula ili početkom avgusta, Župljanin i još nekoliko zvaničnika bosanskih Srba obišli su Manjaču i otišli u štale, gdje su razgovarali s nekim od zatočenika.⁴⁸⁴⁰

1404. Predstavnici MKCK-a su ponovo obišli Manjaču 28. jula 1992.; tokom tog obilaska, zatočenicima su podijelili poštu i cigarete obavili s njima više razgovora.⁴⁸⁴¹ Početkom avgusta, MKCK je još jednom obišao Manjaču i tom prilikom je zahtijevao da se zatočenicima obezbijedi više vode.⁴⁸⁴² Prije tog obilaska, shodno naredbi koju je Mladić izdao 3. avgusta 1992., general major Talić je upravi Manjače naredio da, između ostalog, (i) obezbijedi čistoću i zdravstvenu zaštitu zatočenika; (ii) pripremi urednu evidenciju ulaska i otpusta zatočenika, kao i evidenciju

⁴⁸³³ D1861 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 24. juni 1992.), str. 1; D1870 (Zapisnik o prijemu sanitetskog materijala i lijekova u logoru Manjača, 24. juni 1992.); D1871 (Protokol bolesnika u logoru Manjača, 23. avgust 1992.).

⁴⁸³⁴ P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.), str. 2 (pod pečatom).

⁴⁸³⁵ P3743 (Spisak zarobljenika koji se otpuštaju iz logora Manjača, 10. juli 1992.); P3741 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 9. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3742 (Borbeni izvještaj 1. krajiškog korpusa, 10. juli 1992.), str. 1; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5297–5298; v. činjenica o kojoj je presuđeno 582.

⁴⁸³⁶ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 4; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 113; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 121–122; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 8; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5299, 5306; P3744 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 16. juli 1992.), str. 1–2 (pod pečatom); P3745 (Izvještaj 1. krajiškog korpusa, 16. juli 1992.), str. 1; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9221 (pod pečatom).

⁴⁸³⁷ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 118; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 8; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 121; P3746 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. juli 1992.), str. 2 (pod pečatom).

⁴⁸³⁸ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 8.

⁴⁸³⁹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 125; Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4806; P3724 (Izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. avgust 1992.), str. 2; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5310; svjedok KDZ163, T. 20740–20741 (1. novembar 2011.); P3751 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 10. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 10; Dragomir Keserović, T. 40992–40994 (8. juli 2013.).

⁴⁸⁴⁰ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 121–124.

⁴⁸⁴¹ P3749 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 29. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁸⁴² P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P5460 (Naredenje 1. krajiškog korpusa, 3. avgust 1992.), str. 1.

smrtnih slučajeva i nalaze uzroka smrti; i (iii) izabere jedan broj predstavnika zatočenika.⁴⁸⁴³ Dana 8. avgusta 1992., novinarima, uključujući i one koji su radili za strane novinske agencije, dopušteno je da obišu Manjaču.⁴⁸⁴⁴ Tokom tog obilaska, novinari su tražili da vide zatočenike koji su dva dana ranije došli iz Omarske, ali im nije dopušteno da ih vide.⁴⁸⁴⁵ Strani novinari ponovo su obišli Manjaču 12. i 19. avgusta 1992.⁴⁸⁴⁶ Dana 22. avgusta 1992., SJB Prijedor je izvijestio o premještanju određenog broja osoba iz Manjače u Trnopolje.⁴⁸⁴⁷ Milovanović je 24. avgusta 1992. naredio upravi Manjače da dostavi spisak zatočenika s njihovim prebivalištima, kako bi se ti podaci mogli prosljediti MKCK-u.⁴⁸⁴⁸ Dana 31. avgusta, jedna delegacija KEBS-a je obišla logor, a MKCK je dopremio hranu iz Zagreba.⁴⁸⁴⁹ Istog dana, grupa predstavnika vlade RS-a koja je imala Đerićevo odobrenje obišla je logor kako bi sačinila izvještaj.⁴⁸⁵⁰ Krajem avgusta 1992., predstavnici iz centara službi bezbjednosti iz Bosanske Dubice, Ključa, Banjaluke, Prijedora i Mrkonjić Grada došli su u Manjaču, kako bi razmotrili "zadatke i uputstva u zajedničkom radu".⁴⁸⁵¹ U avgustu i septembru 1992. pušteno je još maloljetnih i starijih zatočenika.⁴⁸⁵²

1405. Dana 1. septembra 1992. ili približno tog datuma, PMEZ je obišao Manjaču.⁴⁸⁵³ Tokom tog obilaska, Popović je insistirao na tome da se uprava logora pridržava svih odredbi Ženevskih konvencija, ali su zatočenici posjetiocima rekli da su svi oni civili i da su oni koji su bili vojnici već strijeljani.⁴⁸⁵⁴ Početkom septembra 1992., civilni i vojni dužnosnici RS-a i predstavnici MKCK-a razgovarali su o koracima koje je potrebno preduzeti u svrhu razmjene zatočenika i zatvaranja

⁴⁸⁴³ P5461 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 3. avgust 1992.); P5460 (Naređenje 1. krajiškog korpusa, 3. avgust 1992.), str. 1; svjedok KDZ163, T. 20735–20736 (1. novembar 2011.).

⁴⁸⁴⁴ P3724 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. avgust 1992.); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 8; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 127.

⁴⁸⁴⁵ P3724 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. avgust 1992.), str. 2.

⁴⁸⁴⁶ D1852 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 12. avgust 1992.) (pod pečatom); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 8; P5472 (Dnevni izvještaj operativne grupe logora Manjača, 18.-20. avgust 1992.), str. 2–3; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 127.

⁴⁸⁴⁷ D1865 (Depeša SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 22. avgust 1992.).

⁴⁸⁴⁸ D1853 (Zahtjev Manojla Milovanovića za podatke o zatvorima, 24. avgust 1992.). Traženi spisak je sljedećeg dana prosljedjen Glavnom štabu VRS-a. V. D1854 (Depeša 1. krajiškog korpusa, 25. avgust 1992.).

⁴⁸⁴⁹ P5577 (Dopis MUP-u RS-a i Radovanu Karadžiću, 31. avgust 1992.); P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 14.

⁴⁸⁵⁰ D1852 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 12. avgust 1992.) (pod pečatom). Jednom prilikom, svjedok KDZ026 je u Manjači vidio načelnika SJB-a Prijedor, Simu Drljaču. Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2047 (pod pečatom).

⁴⁸⁵¹ P5472 (Dnevni izvještaj operativne grupe logora Manjača, 18.-20. avgust 1992.), str. 4.

⁴⁸⁵² Faik Bišević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7080; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6259; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 133; P534 (Izveštaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 4; v. činjenica o kojoj je presuđeno 582. Krajem avgusta 1992., uprava logora je sastavila spisak na kom su bila 92 bolesna ili maloljetna zatočenika za koje je smatrala da njihovo zatočenje privlači pažnju sredstava javnog informisanja i humanitarnih organizacija. P3491 (Izvod iz dnevnika Todeta Gajića); Radimir Radinković, T. 45328 (18. decembar 2013.).

⁴⁸⁵³ P634 (Izveštaj PMEZ-a, 1. septembar 1992.), str. 1; P635 (Izveštaj PMEZ-a, 1. septembar 1992.), str. 1; P636 (Izveštaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 1; P534 (Izveštaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 1.

Manjače.⁴⁸⁵⁵ Dana 11. septembra 1992., optuženi je donio odluku "o pomilovanju od krivičnog gonjenja" 69 zatočenika u Manjači i Trnopolju.⁴⁸⁵⁶ MKCK je 16. septembra 1992. po sedmi put obišao Manjaču; tokom tog obilaska, Popović je izjavio da je uprava logora preduzela korake kako bi se osiguralo poštovanje duševnog i tjelesnog integriteta zatočenika.⁴⁸⁵⁷ Međutim, predstavnici MKCK-a su bili mišljenja da Manjaču treba što prije zatvoriti, civile zatočene u njoj pustiti, a zatočene vojnike premjestiti u odgovarajuće zatvore.⁴⁸⁵⁸ Dana 19. septembra 1992., zatočenici su odvedeni iz Manjače i razmijenjeni.⁴⁸⁵⁹ MKCK je izvršio dodatne obilaske tog logora 23. septembra i 30. septembra 1992.⁴⁸⁶⁰

1406. Dana 1. oktobra 1992., Kuprešanin je pisao Predsjedništvu RS-a, zatraživši pomilovanje i puštanje 13 zatočenika koji su držani u Manjači.⁴⁸⁶¹ MKCK je 3. i 4. oktobra 1992. obišao Manjaču i donio pisma za zatočenike, te ponovo obišao logor 7. oktobra kako bi dobio spisak bolesnih zatočenika.⁴⁸⁶² Dana 12. oktobra 1992., MKCK je došao sa spiskom bolesnih osoba; ti zatočenici su pušteni i odvedeni u inostranstvo na liječenje.⁴⁸⁶³ Dana 30. oktobra 1992., MKCK je počeo da radi u logoru svakog dana.⁴⁸⁶⁴ Pored MKCK-a, zatočenike su obilazile i druge organizacije i poznate osobe, kao što su Bernard Kouchner i Elie Wiesel.⁴⁸⁶⁵

1407. Dana 31. oktobra 1992., razmijenjeno je oko 60 zatočenika.⁴⁸⁶⁶ Počevši od novembra, preduzimane su pripremne mjere za puštanje i eventualno premještanje svih zatočenika u treće

⁴⁸⁵⁴ Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7316; P534 (Izveštaj PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 7.

⁴⁸⁵⁵ D1872 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 2. septembar 1992.).

⁴⁸⁵⁶ P3721 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa u vezi s odlukom Radovana Karadžića, 11. septembar 1992.); D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 55; svjedok KDZ163, T. 20741–20742 (1. novembar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁴⁸⁵⁷ D1874 (Radni izvještaj MKCK-a, 23. septembar 1992.), str. 1.

⁴⁸⁵⁸ D1874 (Radni izvještaj MKCK-a, 23. septembar 1992.), str. 2. MKCK je svoj stav ponovo iznio 6. oktobra 1992. V. D1875 (Radni izvještaj MKCK-a, 6. oktobar 1992.), str. 3.

⁴⁸⁵⁹ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2750, 2766 (pod pečatom).

⁴⁸⁶⁰ D1875 (Radni izvještaj MKCK-a, 6. oktobar 1992.), str. 1.

⁴⁸⁶¹ P3722 (Zahtjev koji je Vojo Kuprešanin poslao Radovanu Karadžiću, 1. oktobar 1992.); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 10.

⁴⁸⁶² P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 15–17; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 135.

⁴⁸⁶³ P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 17–18; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 9; Radimir Radinković, T. 45318 (18. decembar 2013.).

⁴⁸⁶⁴ P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 18.

⁴⁸⁶⁵ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 127; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7766 (pod pečatom); P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 10; D1877 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 29. novembar 1992.), str. 1; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 8.

⁴⁸⁶⁶ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6260; Mirzet Karabeg, T. 18700 (13. septembar 2011.).

zemlje.⁴⁸⁶⁷ Dana 13. novembra, optuženi je naredio puštanje na slobodu približno 700 osoba iz Manjače.⁴⁸⁶⁸ U ranim jutarnjim satima 14. novembra 1992., postrojani su maloljetni i stariji zatočeniци, kao i oni koje uprava logora nije smatrala "ekstremistima" ili "ratnim zločincima"; tim zatočenicima su rekli da potpišu dokument kojim im se zabranjuje boravak na teritoriji BiH i oni su stavljeni pod nadležnost UNHCR-a u svrhu preseljenja u neku zapadnoevropsku zemlju.⁴⁸⁶⁹ Prije toga, Popović je rekao zatočenicima da će biti na licu mjesta ubijeni ako ikad budu uhvaćeni na teritoriji BiH.⁴⁸⁷⁰ Uz pomoć MKCK-a, ti zatočeniци su pušteni na slobodu i odvedeni u Karlovac u Hrvatskoj.⁴⁸⁷¹

1408. Dana 4. decembra 1992., optuženi je nagovijestio da će narediti da se puste svi zatočeniци koje su držali u Manjači, pod uslovom da oni budu premješteni u treće zemlje.⁴⁸⁷²

1409. Dana 13. decembra 1992., grupa od 532 zatočenika premještena je iz Manjače u logor Batković.⁴⁸⁷³ Neki od tih zatočenika su iz logora Batković premješteni u zatvor Kula.⁴⁸⁷⁴ Dana 14. decembra 1992., Manjaču je obišlo nekoliko lokalnih novinara.⁴⁸⁷⁵ Međutim, zatočeniци su bili upozoreni da ne smiju razgovarati s posjetiocima ako im je stalo do lične sigurnosti.⁴⁸⁷⁶ Preostali zatočeniци u Manjači, nakon što su potpisali dokumente koji su ih obavezivali da odu u treće

⁴⁸⁶⁷ Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5316, 5362; P3723 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. novembar 1992.), str. 1 (pod pečatom). Prema riječima svjedoka KDZ163, mnogi zatočeniци preselili su se u Belgiju i Njemačku. Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5362. V. takode P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most, 16. april 1996.), *e-court* str. 21 (gdje je svjedok izjavio da je preseljen u Njemačku).

⁴⁸⁶⁸ D956 (Odluka predsjednika RS-a o pomilovanju od krivičnog gonjenja, 13. novembar 1992.) (pod pečatom); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 9.

⁴⁸⁶⁹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3377; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1934–1935, 1951 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10392–10393 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ163, T. 2074420745 (1. novembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁴⁸⁷⁰ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2343; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5539–5540.

⁴⁸⁷¹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3376–3378; D1876 (Radni izvještaj MKCK-a, 5.–18. novembar 1992.), str. 1; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5539–5540; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7004, 7093–7094; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 30084–30085 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9165, 9169–9170 (pod pečatom); Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7334; P3726 (Spisak zatočenika u Manjači, 23. novembar 1992.).

⁴⁸⁷² D1851 (Pismo Radovana Karadžića Danielu Shifferu, 4. decembar 1992.).

⁴⁸⁷³ P3727 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. decembar 1992.), *e-court* str. 3; svjedok KDZ163, T. 20749 (1. novembar 2011.); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 9; Asim Egrlić, T. 19980 (5. oktobar 2011.); Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4796; Dragomir Keserović, T. 42026 (25. juli 2013.).

⁴⁸⁷⁴ Dragomir Keserović, T. 42026 (25. juli 2013.).

⁴⁸⁷⁵ P3727 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. decembar 1992.), *e-court* str. 1.

⁴⁸⁷⁶ P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 11; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 131.

zemlje, pušteni su 14., 16. ili 18. decembra 1992. i odvedeni su u Karlovac.⁴⁸⁷⁷ Manjača je zatim zatvorena.⁴⁸⁷⁸

(d) Zaključak

1410. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage tokom perioda od 15. maja do 18. decembra 1992. zatočile u Manjači veliki broj muškaraca, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, među kojima je bilo i maloljetnika, bolesnika i starijih osoba, i redovno ih podvrgavale premlaćivanju i zlostavljanju. Vijeće, pored toga, zaključuje da su zatočenicima držani u lošim uslovima. Ti uslovi su uključivali nedostatak hrane i vode, nedovoljne sanitarne čvorove i neodgovarajuću zdravstvenu zaštitu.

(e) Incident 1.1 iz Priloga B Optužnici

1411. U Optužnici se navodi da je najmanje šest muškaraca ubijeno ispred logora Manjača nakon što su prevezeni iz osnovne škole "Hasan Kikić" u Sanskom Mostu 3. juna 1992. ili približno tog datuma.⁴⁸⁷⁹

1412. Kao što je već pomenuto, negdje tokom prve sedmice juna 1992., pripadnici SJB-a Sanski Most i SOS-a ukrkali su u dva kamiona približno 140 zatočenih nesrba koji su bili držani u školi "Hasan Kikić" u opštini Sanski Most, i uputili se u Manjaču. Ti kamioni su bili izuzetno pretrpani i u svakom je stajalo po približno 70 zatočenika.⁴⁸⁸⁰

1413. Približno šest-sedam sati kasnije, ti kamioni su se zaustavili na cesti pored ulazne kapije Manjače, ali zatočenicima nije bilo dopušteno da se iskrcaju.⁴⁸⁸¹ Nakon što su pod ceradom stajali i čekali nekih 30 do 60 minuta, zatočenicima je naređeno da se iskrcaju iz kamiona jedan po

⁴⁸⁷⁷ MKCK je pomogao kod premještanja zatočenika iz Manjače u Karlovac, Hrvatska, gdje su predati službenicima UNHCR-a. P3725 (Saopštenje za štampu MKCK-a, 14. novembar 1992.); P692 (Izjave svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 8; Ahmet Zulić, T. 1035–1036 (13. april 2010.); svjedok KDZ026, T. 10329 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5362; Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3001; P3727 (Izveštaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. decembar 1992.), *e-court* str. 1–2; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2343, 2371, 2396; Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3000–3001; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 128; P3931 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 16. decembar 1992.), str. 1; Dragomir Keserović, T. 42026 (25. juli 2013.); P5468 (Saopštenje za štampu MKCK-a, 18. decembar 1992.).

⁴⁸⁷⁸ P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), str. 109; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3374; P5468 (Saopštenje za štampu MKCK-a, 18. decembar 1992.); v. činjenica o kojoj je presuđeno 582.

⁴⁸⁷⁹ Optužnica, incident 1.1 iz Priloga B Optužnici. U Dodatku B svog Završnog podneska, str. 1, tužilaštvo navodi 6. juni 1992. kao datum incidenta 1.1 iz Priloga B Optužnici.

⁴⁸⁸⁰ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8122–8123; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6; v. činjenica o kojoj je presuđeno 583.

⁴⁸⁸¹ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6.

jedan.⁴⁸⁸² Dok su se zatočenici iskrcavali iz kamiona, vani ih je čekala grupa od 20 naoružanih ljudi u miješanim i maskirnim vojnim uniformama, u kojoj je bio i Daniluško Kajtez.⁴⁸⁸³ Ti naoružani ljudi su zatočenike, dok su izlazili iz kamiona, tukli palicama, drvenim drškama lopata i letvama.⁴⁸⁸⁴ Šest zatočenika, koji su svi bili muškarci, bosanski Muslimani, kasnije su odvojeni od ostalih.⁴⁸⁸⁵ Dvojici od te šestorice zatočenika vezali su ruke liscama i odveli ih pored jednog malog kamiona.⁴⁸⁸⁶ Ostalu četvoricu zatočenika su odveli na različita mjesta udaljena približno 15 metara.⁴⁸⁸⁷ Potom su svakog od tih zatočenika opkolila trojica do petorica naoružanih ljudi i tukla ih dvadesetak minuta raznim predmetima; sva šestorica zatočenika ubijena su.⁴⁸⁸⁸ Šest leševa je bačeno na mali kamion, a ostali zatočenici su odvedeni u Manjaču.⁴⁸⁸⁹

1414. Vijeću su predočeni forenzički dokazi o identifikaciji šest leševa koji se dovode u vezu s ovim incidentom.⁴⁸⁹⁰

1415. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage 6. juna 1992. pred kapijom Manjače ubile šest muškaraca, bosanskih Muslimana.

(f) Incident 1.2 iz Priloga B Optužnici

1416. U Optužnici se navodi smrt gušenjem više zarobljenika dok su 7. jula 1992. kamionima prevoženi iz zatočeničkog objekta "Betonirka" u Sanskom Mostu u logor Manjača.

⁴⁸⁸² P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8124.

⁴⁸⁸³ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8127–8128, 8130; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 7. Daniluško Kajtez je bio pripadnik SOS-a. Pripadnici SOS-a, uključujući Daniluška Kajteza, kasnije su uvršteni u sastav 6. krajiške brigade. V. P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 20–22, 27, 30; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3315–3317 (pod pečatom); P3519 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 2. juni 1993.), str. 1; P6542 (Pismo Opštinskog odbora SDS-a Sanski Most, 10. septembar 1993.); P3520 (Odluka Vojnog suda u Banjaluci, 9. juli 1993.), str. 1. U pismu Vladi Vrkešu, predsjedniku SDS-a Sanski Most, Kajtez je priznao da je ubio 12 osoba iz logora Manjača u dva zasebna navrata. V. P6556 (Pismo Daniluška Kajteza "Vladi"), str. 1.

⁴⁸⁸⁴ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6.

⁴⁸⁸⁵ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6–7; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8124, 8126. Prema Muhićevim riječima, ta šestorica zatočenika bili su: Ermin Bahtić, Jasmin Jelečević, Medin Hadžiahmetović (zvani Hapač), Neron Mehadžić, Haris Bišćević i Fajko Pašić. P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6–7; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8125–8126.

⁴⁸⁸⁶ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8125–8126; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 7.

⁴⁸⁸⁷ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 7; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8129.

⁴⁸⁸⁸ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5, 7; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8125, 8127; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3408–3409 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 584.

⁴⁸⁸⁹ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 7–8; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8125, 8136.

1417. U jutarnjim satima 7. jula 1992., srpski policajci su odveli približno 64 zatočenika, od kojih su najveći dio činili bosanski Muslimani, iz garaže u fabrici "Betonirka" u opštini Sanski Most i ukrkali ih u jedan kamion s ceradom.⁴⁸⁹¹ Kamion je bio pretrpan.⁴⁸⁹² Srpski policajci su zatim navukli i zavezali ceradu, zatvorivši hermetički zadnji dio kamiona.⁴⁸⁹³ Pod pratnjom civilne policije iz Sanskog Mosta, taj kamion se pridružio konvoju kamiona koji su prevozili nekoliko stotina zatočenika iz hale "Kringa" i fiskulturne sale "Hasan Kikić", i svi su se zajedno uputili ka Manjači.⁴⁸⁹⁴

1418. Putovanje do Manjače trajalo je približno 10 ili 11 sati.⁴⁸⁹⁵ Dan je bio izuzetno vreo, a za zatočenike iz garaže fabrike "Betonirka" nije bilo nikakve ventilacije ispod zavezane platnene cerade kamiona.⁴⁸⁹⁶ Tokom vožnje, u kamion su ulazili gasovi iz izduvne cijevi kamiona, što je zatočenicima otežavalo disanje.⁴⁸⁹⁷ Zatočenici su ugurali cipele između cerade i ograde na kamionu kako bi pustili malo zraka unutra, ali su policajci na kontrolnim punktovima udarcima ubacili cipele nazad u kamion.⁴⁸⁹⁸ Do trenutka kada se kamion drugi put zaustavio na kontrolnom punktu u Vrhpolju, zatočenici su već popili šest litara vode koje su im dali na početku putovanja, a stražari su

⁴⁸⁹⁰ Tijela tih osoba ekshumirana su 23. maja 2007. iz masovne grobnice na lokalitetu Stričići-Manj u opštini Banjaluka. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 73.

⁴⁸⁹¹ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5537–5538; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 86–88, 96; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 5; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5294; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26131 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 585. [REDIGOVANO].

⁴⁸⁹² P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 88; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 5; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5294; v. činjenica o kojoj je presuđeno 587.

⁴⁸⁹³ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 88.

⁴⁸⁹⁴ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7096; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5537; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6175; P3747 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 23. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.) (pod pečatom); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5293–5294; P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.), par. 28 (pod pečatom); Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2999, 3019; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; Ahmet Zulić, T. 1030 (13. april 2010.); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26130 (pod pečatom); D4170 (Izjava svjedoka Mileta Dobrijevića od 2. decembra 2013.), par. 14. [REDIGOVANO].

⁴⁸⁹⁵ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5538; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; Ahmet Zulić, T. 1030–1031 (13. april 2010.) (gdje je svjedok izjavio da bi put do "Betonirke" do Manjače obično trebao da traje dva sata).

⁴⁸⁹⁶ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 118 (pod pečatom); P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 87–88; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 5; svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5294; Radimir Radinković, T. 45334 (18. decembar 2013.); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3419 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 587.

⁴⁸⁹⁷ Ahmet Zulić, T. 1031 (13. april 2010.).

⁴⁸⁹⁸ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 88–91; v. svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5294.

odbili da im daju još vode.⁴⁸⁹⁹ Jedan zatočenik je pio vlastitu mokraću.⁴⁹⁰⁰ Kako se putovanje nastavljalo, nekolicina zatočenika počela da je gubi svijest i da umire.⁴⁹⁰¹ Kada je negdje oko zalaska sunca kamion napokon stigao do Manjače, jednog po jednog zatočenika su prozvali po imenu.⁴⁹⁰² Od tih zatočenika, njih 24 se nisu javila i ostala su da leže na podu kamiona.⁴⁹⁰³ Budući da su dužnosnici u logoru odbili da prime mrtve zatočenike i one kojima je pozlilo, njih su odveli nazad u Sanski Most zajedno s Edinom Biščevićem, zatočenim bosanskim Muslimanom koji je bio ljekar i koji se dobrovoljno javio da pokuša reanimirati one kojima je pozlilo.⁴⁹⁰⁴ Edina Biščevića i zatočenike kojima je pozlilo i koji su odvedeni nazad u Sanski Most više niko nije vidio žive.⁴⁹⁰⁵

⁴⁸⁹⁹ Faik Biščević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5538; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 89; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 5. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 587. Jedna nepoznata žena je pokušala dati vode zatočenicima, ali su je stražari spriječili u tome. P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 89.

⁴⁹⁰⁰ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 92.

⁴⁹⁰¹ P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 6; Faik Biščević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5538; Dragomir Keserović, T. 41999 (25. juli 2013.).

⁴⁹⁰² Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3000; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 94; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 6.

⁴⁹⁰³ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3000; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 94; P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 6; P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača I. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.), str. 1–2 (pod pečatom); P3744 (Dnevni izvještaj logora Manjača I. krajiškom korpusu, 16. juli 1992.), str. 2 (pod pečatom); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5294, 5336–5337; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 5; Radomir Radinković, T. 45334 (18. decembar 2013.); P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.), par. 28 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 588. Prema izvještaju koji su sačinila dvojica ljekara, bosanskih Srba, tokom prevoza iz "Betonirke" u Manjaču od gušenja je umrlo 20 zatočenika. P724 (Spisak civila koji su ubijeni dok su prevoženi u Manjaču), str. 1–2. U svjetlu ovog dokaza, Vijeće konstatuje da se četvorica zatočenika nisu ugušila pod ceradom kamiona i da su živa odvedena nazad u Sanski Most. U Optužnici je navod o žrtvama incidenta 1.2 iz Priloga B Optužnici ograničen na sljedeće žrtve: "Smrt gušenjem više zarobljenika dok su kamionima prevoženi iz zatočeničkog objekta 'Betonirka' u Sanskom Mostu u logor Manjača".

⁴⁹⁰⁴ Svjedok KDZ492, P3596 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3861 (pod pečatom); D4206 (Izjava svjedoka SD4214 (Izjava svjedoka Vinka Nikolića od 13. januara 2014.), par. 23; P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača I. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3741 (Dnevni izvještaj logora Manjača I. krajiškom korpusu, 9. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5293–5295; P724 (Spisak civila koji su ubijeni dok su prevoženi u Manjaču); P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 94–105; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), e-court str. 7; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 5; Radomir Radinković, T. 45334 (18. decembar 2013.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 118 (pod pečatom); P6466 (Članak s internet stranice *Sanski Most Online* pod naslovom "Nedim milovao kosti brata blizanca Edina", 20. april 2007.); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26287 (pod pečatom); D4170 (Izjava svjedoka Mileta Dobrijevića od 2. decembra 2013.), par. 14; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3418–3419 (pod pečatom); Dragomir Keserović, T. 41996–41999 (25. juli 2013.); D4387 (Izjava svjedoka Dušana Mudrinića od 15. februara 2014.), par. 20. Prema izvještaju koji su sačinila dvojica ljekara, bosanskih Srba, zatočenici koji su umrli uslijed gušenja tokom prevoza iz "Betonirke" u Manjaču bili su Sevdaga Hukanović, Josip Mlinar, Vinko Matanović, Hivzo Hodžić, Ismet Memić, Fadil Kamić, Mirsad Halimović, Kemo Talić, Nedžad Muhić, Dževad Muhić, Ibro Mušić, Mustafa Hodžić, Mirhad Delić, Ramo Jusić, Atif Kerić, Nenad Čorak, Ivan Tutić, Ismet Hidžić, Muharem Pršić i Zijad Mujadžić. P724 (Spisak civila koji su ubijeni dok su prevoženi u Manjaču), str. 1–2. **[REDIGOVANO]**.

⁴⁹⁰⁵ Faik Biščević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5538; Faik Biščević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7098. Kao što se navodi gore u tekstu, u Optužnici se obim incidenta 1.2 iz Priloga B Optužnici svodi na "[s]mrt gušenjem više zarobljenika dok su kamionima prevoženi iz zatočeničkog objekta 'Betonirka' u Sanskom Mostu u logor Manjača".

1419. Vijeću su predloženi forenzički dokazi o identifikaciji više leševa koji se dovode u vezu s ovim incidentom.⁴⁹⁰⁶ Pored toga, uprava Manjače je 8. i 9. jula 1992. izvijestila Komandu 1. krajiškog korpusa da su 24 osobe umrle tokom prevoza za Manjaču.⁴⁹⁰⁷

1420. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage 7. jula 1992. natjerale jedan broj muškaraca, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koji su bili zatočeni u garaži fabrike "Betonirka", da se ukrcaju u kamion prekriven ceradom koji je išao za Manjaču i da se uslijed nedovoljne ventilacije tokom prevoza ugušilo 20 zatočenika.

(g) Incident 1.3 iz Priloga B Optužnici

1421. U Optužnici se navodi da je više muškaraca ubijeno ispred logora Manjača nakon što su dovedeni iz logora Omarska. dana 6. avgusta 1992. ili približno tog datuma.

1422. Kao što je već pomenuto, u noćnim satima 6. avgusta 1992., iz Omarske je pred kapiju Manjače dovedeno približno 1.300 zatočenika koji su natjerani da prenoće u autobusima u kojima su ih prevezli.⁴⁹⁰⁸ U jednom trenutku, pripadnici interventnog voda SJB-a Prijedor iz autobusa su izveli više, među kojima su bili Dedo Crnalić i Jasko Ališić, odveli ih iza nekih poljoprivrednih mašina i tamo ih zaklali.⁴⁹⁰⁹ Jedan od stražara koji je ubio Crnalića obrisao je krv sa svog noža o Crnalićevu košulju.⁴⁹¹⁰ Sljedećeg dana, tokom prozivke zatočenika, prvo je prozvano ime Dede Crnalića.⁴⁹¹¹ Pripadnici interventnog voda koji su u tom trenutku stajali pored autobusa počeli su da

⁴⁹⁰⁶ Prema Mašovićevim riječima, identifikovani su posmrtni ostaci 21 žrtve iz incidenta 1.2 iz Priloga B Optužnici. Te žrtve su Jasmin Bajrektarević, Adam Delić, Mirsad Halimović, Hivzo Hodžić, Ismet Hodžić, Sevdaga Hukanović, Adem Jakupović, Ramo Jusić, Fadil Kamić, Vinko Matanović, Izet Mehić, Josip Mlinar, Dževad Muhić, Nedžad Muhić, Zijad Mujadžić, Kelo Talić, Edin Bišćević, Enver Burnić, Mirhad Delić, Ibrahim Mušić i Ivica Tutić. Prvih 16 žrtava ekshumirano je 17. jula 2001. iz masovne grobnice na lokalitetu Ušće Dabra u opštini Sanski Most, dok je posljednjih pet žrtava ekshumirano 19. aprila 2000. iz masovne grobnice na lokalitetu Dragoraj u opštini Mrkonjić Grad. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 48, 73. V. takođe P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), str. 71–73; P6689 (Izvod iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), *e-court* str. 206; P4408 (Potvrda o smrti Zijada Mujadžića); P6466 (Članak s internet stranice *Sanski Most Online* pod naslovom "Nedim milovao kosti brata blizanca Edina", 20. april 2007.). Međutim, Vijeće napominje da je od 21 žrtve koju je naveo Mašović, samo njih 15 uvršteno u dokazni predmet P724 (Spisak civila koji su ubijeni dok su prevoženi u Manjaču). To su Sevdaga Hukanović, Josip Mlinar, Vinko Matanović, Hivzo Hodžić, Fadil Kamić, Mirsad Halimović, Kemo Talić, Nedžad Muhić, Dževad Muhić, Ibrahim Mušić, Mirhad Delić, Ramo Jusić, Ivica Tutić, Ismet Hodžić i Zijad Mujadžić.

⁴⁹⁰⁷ P3740 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 8. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); P3741 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 9. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom).

⁴⁹⁰⁸ V. par. 1384.

⁴⁹⁰⁹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3375; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9169, 9218 (pod pečatom); svjedok KDZ074, P708 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2385 (pod pečatom); P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 10; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1933 (pod pečatom).

⁴⁹¹⁰ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3373–3374.

⁴⁹¹¹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932 (pod pečatom).

se smiju i rekli su: "Eno ga na gomili."⁴⁹¹² Zatočenici su kasnije čuli da su, pored Crnalića i Ališića, pripadnici interventnog voda ispred kapije Manjače ubili šestoricu ili sedmoricu zatočenika među kojima su bili Nezir Krak, Nihad Bašić i jedan čovjek s nadimkom Đuzin.⁴⁹¹³ Kada je Popović odbio da u logor primi leševe zatočenika, pripadnici SJB-a Prijedor su ih utovarili u autobuse i odvezli u pravcu Banjaluke.⁴⁹¹⁴

1423. Vijeću su predočeni forenzički dokazi o identifikaciji više leševa koji se dovode u vezu s ovim incidentom.⁴⁹¹⁵

1424. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage 6. avgusta 1992. iz grupe zatočenika koja je iz Omarske stigla pred kapiju Manjače odvojile najmanje osmoricu ili devetoricu bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata i ubile ih.

(h) Incident 1.4 iz Priloga B Optužnici

1425. U Optužnici se navodi da je najmanje 10 muškaraca ubijeno u logoru Manjača u periodu od 1. juna do 18. decembra 1992.

1426. Dana 10. jula 1992., stražari u Manjači nasmrt su pretukli Emira Mulalića.⁴⁹¹⁶ Stražari su zatim pozvali jednog zatočenika koji je bio ljekar.⁴⁹¹⁷ Budući da je Popović naredio da se uzrok

⁴⁹¹² Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932, 1944 (pod pečatom).

⁴⁹¹³ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1932, 1944 (pod pečatom); svjedok KDZ163, T. 20738–20739 (1. novembar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 6, 8–9, 12; Radomir Radinković, T. 45334, 45339 (18. decembar 2013.); P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994. i 16. maja 2001.), str. 10 (gdje je svjedok izjavio da je u noći 6. avgusta 1992. ispred Manjače ubijeno približno 15 osoba). V. takođe P3719 (Borbeni izvještaj 1. krajiškog korpusa, 7. avgust 1992.), str. 2 (gdje se izvještava da je "[p]rilikom dovoženja do logora bilo [...] i umrlih"); P3757 (Službena zabilješka Centra bezbjednosti u Banjaluci, 10. avgust 1992.), str. 2 (pod pečatom) (gdje se izvještava da su tokom prevoza u Manjaču umrla osmorica zarobljenika, od kojih su "verovatno četvorica ubijena na svirep i bezčovečan način"); P3750 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 7. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom) (gdje se izvještava da je na putu za Manjaču umrlo ukupno osam zatočenika, a da su trojica od njih najvjerovatnije ubijena jer su na njima bili vidljivi tragovi nasilja).

⁴⁹¹⁴ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3374; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 7; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9169 (pod pečatom).

⁴⁹¹⁵ Prema podacima Mašovića i Sébirea, identifikovano je šest žrtava incidenta 1.3 iz Priloga B Optužnici. Te žrtve, čiji su posmrtni ostaci ekshumirani 4. jula 2002. iz masovne grobnice na lokalitetu Novo Groblje u opštini Banjaluka, su Said Babić, Dedo Crnalić, Nezir Krak, Nihad Bašić, Kemal Jakupović i Zvonko Tokmadžić. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 73; P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.) (pod pečatom), str. 79, 94. V. takođe P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 111, Dodatak A, str. 1–2; P4869 (Zapisnik o identifikaciji za Kemala Jakupovića i Nezira Kraka, 29. juli 2003.); P4873 (Pismo Federalne komisije BiH za nestale osobe Tužilaštvu, u vezi s ekshumacijama na Novom groblju, 11. septembar 2006.); P4874 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji na Novom groblju, 4. oktobar 2002.); P4875 (Zapisnik o obdukciji tijela ekshumiranih na Novom groblju, 22. juli 2002.).

⁴⁹¹⁶ P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 118.

smrti zatočenika koji preminu od premlaćivanja lažno prikaže, taj ljekar je potvrdio Mulalićevu smrt, ali je u izvještaju napisao da je on umro od srčanog udara.⁴⁹¹⁸

1427. Dana 24. juna 1992., Zlatana Miškića su odveli u Manjaču i nekoliko sati kasnije on je umro.⁴⁹¹⁹ U noćnim satima 29. jula 1992., Željko Bulatović je prozvao Omera Filipovića i Esada Bendera da dođu u samice, gdje su ih surovo premlatili.⁴⁹²⁰ Filipović je uslijed premlaćivanja te noći preminuo, ali Bendera su doveli nazad oko ponoći. On je dopuzao u štalu, krvareći i dozivajući upomoć; niko mu nije pomogao zbog straha od stražara.⁴⁹²¹ Sljedećeg jutra oko 07:00 sati, dr Eniz Šabanović je provjerio Benderov puls i potvrdio da je mrtav.⁴⁹²² Kasnije tog jutra, leševe Filipovića i Bendera umotali su u ćebad i utovarili u jedno vozilo s registarskim tablicama JNA.⁴⁹²³ Stražari su u noćnim satima prozvali još najmanje jedanaest zatočenika, među kojima je bio i jedan maloljetnik, i nasmrtno ih premlatili.⁴⁹²⁴

1428. Dana 3. avgusta 1992. oko 22:00 sata, stražari su počeli da tuku jednog zatočenika koji se zvao Stipo.⁴⁹²⁵ Stipo je pružio otpor i Bulatović je potom pucao u njega i ubio ga.⁴⁹²⁶

⁴⁹¹⁷ P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7.

⁴⁹¹⁸ P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 7; v. činjenica o kojoj je presuđeno 593.

⁴⁹¹⁹ D1861 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 24. juni 1992.), str. 3. Vijeću nije predloženo dovoljno dokaza o okolnostima smrti Zlatana Miškića da bi moglo da donese zaključak u vezi s tim.

⁴⁹²⁰ P3749 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 29. juli 1992.) (pod pečatom); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4800; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 8–10; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8139; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 31–32; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 6, 12; D4235 (Izjava svjedoka Jevte Jankovića od 24. januara 2014.), par. 7. Službena lica u logoru smatrala su Filipovića rukovodiocem SDA u Ključu i organizatorom "oružane pobune". V. D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 5.

⁴⁹²¹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 126; Asim Egrić, T. 19969 (5. oktobar 2011.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4800; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8139–8140, 8168; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 9; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 32; Ahmet Zulić, T. 1034 (13. april 2010.); svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5348; D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 12; D4235 (Izjava svjedoka Jevte Jankovića od 24. januara 2014.), par. 7.

⁴⁹²² Atif Džafić, T. 19698 (30. septembar 2011.); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 126; Asim Egrić, T. 19968–19969 (5. oktobar 2011.); P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 9; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8168; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), str. 32; Ahmet Zulić, T. 1034 (13. april 2010.); D4204 (Izjava svjedoka Radomira Radinkovića od 8. decembra 2013.), str. 12; D4235 (Izjava svjedoka Jevte Jankovića od 24. januara 2014.), par. 7.

⁴⁹²³ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 9–10; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8169.

⁴⁹²⁴ Prema riječima Zulića i Muhića, ti zatočenici su bili Zijo Avdić, Fadil Kamić, Hukanović, Adem Jakupović, Ivo Mlinar, Milić, Mirso Hlimović, Zikrija Talić, Senad, Šupuk i Ruski. P721 (Druga knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 10; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8139–8140, 8168.

⁴⁹²⁵ P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 1.

⁴⁹²⁶ P722 (Treća knjiga dnevnika Ahmeta Zulića), str. 1.

1429. Vijeće je formalno primilo na znanje da je u periodu od juna do novembra 1992. u logoru Manjača umrlo najmanje 10 zatočenika, koji su podlegli premlaćivanju ili su bili žrtve sporadičnih ubistava.⁴⁹²⁷ Vijeće je, isto tako, formalno primilo na znanje činjenicu da je Popović naredio da se za zatočenike koji su umrli uslijed premlaćivanja u logoru Manjača izdaju potvrde o smrti koje su sadržale lažne navode o uzroku smrti.⁴⁹²⁸ Pored toga, Vijeću su predloženi forenzički dokazi o identifikaciji dva tijela koja se dovode u vezu s ovim incidentom.⁴⁹²⁹

1430. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage u periodu od 1. juna do 18. decembra 1992. ubile najmanje 15 muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u Manjači.

(B) Bosanski Novi

(1) Optužbe

1431. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Bosanskom Novom počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁴⁹³⁰

1432. Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Bosanskom Novom obuhvataju (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje – okrutno ili nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, kao i na fudbalskom stadionu u Mlakovama;⁴⁹³¹ (ii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova na fudbalskom stadionu u Mlakovama – okrutno ili nečovječno postupanje – uključujući neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova;⁴⁹³² (iii) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova;⁴⁹³³ (iv) protivpravno zatočenje na fudbalskom stadionu u Mlakovama;⁴⁹³⁴ (v) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Bosanskom Novom, za

⁴⁹²⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 592. Ali v. tvrdnju svjedoka KDZ163 da je u Manjači umrlo samo pet zatočenika i da je u samo dva od tih slučajeva smrt bila uzrokovana nasiljem. Svjedok KDZ163, P3717 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 5348, 5353.

⁴⁹²⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 593.

⁴⁹²⁹ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 73; P533 (Obdukcijski izvještaji za Esada Bendera i Omera Filipovića); P4872 (Zapisnik Opštinskog suda u Ključu u vezi s ekshumacijom na mezarju Kazaferija, 17. novembar 1998.); P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), str. 41–42; Nicolas Sébire, P694 (Transkripti iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 16718–16719.

⁴⁹³⁰ Optužnica, par. 48–49.

⁴⁹³¹ Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekt 4.1 iz Priloga C Optužnici

⁴⁹³² Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekt 4.1 iz Priloga C Optužnici.

⁴⁹³³ Optužnica, par. 60(f).

⁴⁹³⁴ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekt 4.1 iz Priloga C Optužnici.

vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁴⁹³⁵ (vi) bezobzirno uništavanje privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte;⁴⁹³⁶ i (vii) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁴⁹³⁷

1433. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁴⁹³⁸ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja u Bosanskom Novom na kojima su oni zakonito boravili.⁴⁹³⁹ Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁴⁹⁴⁰

(2) Uvodni period

1434. Bosanski Novi je opština u sjeverozapadnoj BiH koja graniči s opštinama Bosanska Krupa, Sanski Most, Prijedor i Bosanska Dubica.⁴⁹⁴¹ Rijeka Una teče duž sjeverozapadnog ruba opštine i uz to čini dio granice između BiH i Hrvatske.⁴⁹⁴² Godine 1991., opština Bosanski Novi imala je približno 42.000 stanovnika, od kojih su 33,7% činili Muslimani, 60,2% Srbi, a približno 6% pripadnici drugih nacionalnosti.⁴⁹⁴³ Posebno je područje doline Japre, uključujući Suhaču i Blagaj, bilo naseljeno pretežno bosanskim Muslimanima, dok je u selima Maslovare, Gvozdeni, Vitasovci i

⁴⁹³⁵ Optužnica, par. 60(i).

⁴⁹³⁶ Optužnica, par. 60(j). V. incident 4 iz Priloga D Optužnici.

⁴⁹³⁷ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama. Vijeće napominje da tužilaštvo u Optužnici, u vezi s Bosanskim Novim, ne navodi krivičnu odgovornost za silovanje i druga djela seksualnog nasilja, kao ni za prisilni rad na liniji fronta. Optužnica, fusnote 5, 7.

⁴⁹³⁸ Optužnica, par. 68–75.

⁴⁹³⁹ Optužnica, par. 69, 72.

⁴⁹⁴⁰ Optužnica, par. 71.

⁴⁹⁴¹ D484 (Mapa BiH).

⁴⁹⁴² D484 (Mapa BiH).

⁴⁹⁴³ P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 23, 104 (gdje se poziva na podatke za RS iz Popisa stanovništva iz 1991. godine). V. takođe P5449 (Izvještaj MUP-a, RDB Banjaluka, februar 1995.), str. 8–9 (gdje se Bosanski Novi pominje kao Novi Grad); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 6. Ali v. D1913 (Obavještajni izvještaj s pregledom bezbjednosne situacije u opštini Bosanski Novi, bez datuma), str. 1. Vijeće će se osloniti na statističke podatke o nacionalnom sastavu stanovništva Bosanskog Novog iz 1991. navedene u izvještaju vještakinje Tabeau, koji su zasnovani na Popisu stanovništva iz 1991. godine i koji se odnose na RS.

Radmirovac bilo brojno srpsko stanovništvo, a selo Jošava bilo je isključivo srpsko selo.⁴⁹⁴⁴
Rijeka Sana dijeli selo Blagaj na Blagaj Japru i Blagaj Rijeku.⁴⁹⁴⁵

1435. Poslije višestranačkih izbora održanih 1990. godine, SDS je osvojio većinu poslaničkih mjesta u opštini Bosanski Novi.⁴⁹⁴⁶ Gavro Bogić je izabran za predsjednika SDS-a, a Radomir Pašić je izabran za predsjednika Skupštine opštine.⁴⁹⁴⁷

1436. Prije izbora održanih 1990. godine i početka rata u Hrvatskoj, međunacionalni odnosi između bosanskih Srba i bosanskih Muslimana u Bosanskom Novom bili su generalno dobri.⁴⁹⁴⁸ Međutim, poslije početka rata u Hrvatskoj, među njima je došlo do rasta međunacionalne napetosti.⁴⁹⁴⁹ Kada je izbio rat u Hrvatskoj, u Bosanskom Novom su, između ostalog, zatvoreni granični prelazi i kretanje je bilo ograničeno.⁴⁹⁵⁰

1437. Već 1991. i početkom 1992. godine, počelo je otpuštanje bosanskih Muslimana s radnih mjesta.⁴⁹⁵¹ Sredinom aprila 1992., novoimenovani načelnik policije srpske nacionalnosti otpustio je sve Muslimane policajce u Bosanskom Novom zato što su odbili da potpišu izjavu o lojalnosti srpskim vlastima; međutim, otpušteni su i poslani kući čak i oni Muslimani koji su potpisali tu izjavu.⁴⁹⁵² Ostalim pripadnicima policije izdate su nove maskirne uniforme sa srpskom zastavom na epoletama.⁴⁹⁵³ Bosanski Muslimani koji su radili u preduzećima, organima uprave i ustanovama u Bosanskom Novom morali su da potpišu izjavu o lojalnosti i takođe su otpušteni s posla.⁴⁹⁵⁴

⁴⁹⁴⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13959; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 9; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 18; P3802 (Mapa Bosanskog Novog s fotografijama).

⁴⁹⁴⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 657.

⁴⁹⁴⁶ D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 2.

⁴⁹⁴⁷ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 9; D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 2–3.

⁴⁹⁴⁸ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 9; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13959.

⁴⁹⁴⁹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13959; svjedok KDZ011, T. 21214 (10. novembar 2011.).

⁴⁹⁵⁰ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 10; svjedok KDZ011, T. 21199–21201 (10. novembar 2011.). V. takođe D1911 (Informacija CSB-a Banjaluka, 11. juli 1991.).

⁴⁹⁵¹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13961. V. takođe svjedok KDZ011, T. 21215–21216 (10. novembar 2011.).

⁴⁹⁵² Činjenica o kojoj je presuđeno 2279; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 9–10. V. takođe P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 50.

⁴⁹⁵³ Činjenica o kojoj je presuđeno 2279.

⁴⁹⁵⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13961, 14025; P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 3–4. V. činjenica o kojoj je presuđeno 2279. Vijeću su predočeni suprotni dokazi Radomira Pašića koji je rekao da Muslimane nisu otpuštali s posla i da takvog ultimatumu nikad nije bilo, te da je, štaviše, u aprilu 1992. još uvijek bilo relativno mirno. On je izjavio i da su bosanski Muslimani "odbija[li] da rad[e] u stanici policije iako smo mi njih upravo, kažem, molili". D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 20; Radomir Pašić, T. 41020 (9. juli 2013.). Međutim, Vijeće ne

1438. U aprilu 1992., podignuti su kontrolni punktovi na kojima su dežurali vojnici, bosanski Srbi u uniformama JNA, između ostalog i na području između Hozića i Donjih Agića i između Suhače i Jošave.⁴⁹⁵⁵ Kretanje je takođe bilo ograničeno.⁴⁹⁵⁶ Vojnici koji su bili na tim konkretnim kontrolnim punktovima provjeravali su isprave samo bosanskim Muslimanima.⁴⁹⁵⁷

1439. Pašić je primio Uputstvo s varijantom A i B od Glavnog odbora SDS-a⁴⁹⁵⁸ i, shodno tom Uputstvu, SDS je u aprilu 1992. formirao Krizni štab Bosanski Novi.⁴⁹⁵⁹ Bosanski Novi je bio opština iz varijante A, budući da su bosanski Srbi činili većinu stanovništva u opštini.⁴⁹⁶⁰ Po prijemu uputstava od Vlade RS-a u vezi s radom i kriznih štabova, Krizni štab Bosanski Novi se 20. maja 1992. reorganizovao i "preuz[eo] sve prerogative i funkcije" Skupštine opštine.⁴⁹⁶¹ Shodno tome, Pašić, koji je bio predsjednik Skupštine opštine Bosanski Novi, postao je predsjednik Kriznog štaba Bosanski Novi.⁴⁹⁶²

1440. Krajem marta 1992. u muslimanskom selu Suhača započeli su razgovori s predstavnicima SDS-a iz sela Jošave o predaji muslimanskog oružja.⁴⁹⁶³ Krajem aprila 1992., predsjednik SDA u Suhači obavijestio je stanovnike tog sela da je s članovima SDS-a u Bosanskom Novom, među kojima je bio i Ranko Balaban, predsjednik SDS-a u Jošavi, postigao sporazum shodno kojem će im biti dopušteno da žive kako su i dosad živjeli pod uslovom da predaju oružje Srbima.⁴⁹⁶⁴ Sljedećeg dana, bosanski Muslimani iz Suhače predali su oružje pripadnicima srpskog VP-a na kontrolnom punktu između Suhače i Jošave.⁴⁹⁶⁵ Nakon što su predali oružje, seljanima je rečeno da

---

smatra da je ovaj iskaz pouzdan. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je smatralo da Pašićevo svjedočenje u tom pogledu karakterišu protivrječnosti.

⁴⁹⁵⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13961–13962, 13966; svjedok KDZ011, T. 21200 (10. novembar 2011.).

⁴⁹⁵⁶ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13961–13962, 13966; svjedok KDZ011, T. 21200 (10. novembar 2011.).

⁴⁹⁵⁷ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13962.

⁴⁹⁵⁸ Radomir Pašić, T. 41011–41014 (9. juli 2013.).

⁴⁹⁵⁹ Radomir Pašić, T. 41014 (9. juli 2013.); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 9; svjedok KDZ011, T. 21202 (10. novembar 2011.). V. takođe P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 1.

⁴⁹⁶⁰ Radomir Pašić, T. 41014 (9. juli 2013.).

⁴⁹⁶¹ P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.); P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 7.

⁴⁹⁶² Radomir Pašić, T. 41021–41023 (9. juli 2013.); P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 7.

⁴⁹⁶³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2280.

⁴⁹⁶⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13962–13964.

⁴⁹⁶⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13962–13966; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2281. Sifet Barjaktarević je organizovao predaju oružja u Suhači, a radilo se ukupno o oko 300 komada oružja koje se prvenstveno sastojalo od lovačkih pušaka i pištolja. Svjedok KDZ011, T. 21228–21229 (10. novembar 2011.). V. takođe P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 61; P3817 (Memorandum u vezi sa 5.000 Muslimana iz Bosanskog Novog, 5. juni 1992.), str. 1.

odu na jedno polje u Jošavi, gdje su čekali dok srpski vojnici, s kojima su bila dva civila, bosanska Muslimana, nisu pretresli sve kuće u Suhači.⁴⁹⁶⁶

1441. Dana 4. maja 1992., SDS u Bosanskom Novom vodio je razgovore s predstavnicima SDA u nastojanju da se dođe do kompromisnog rješenja kojim bi se svi građani, Srbi, Muslimani i Hrvati, u Bosanskom Novom primorali da oružje koje posjeduju bez dozvole predaju TO-u ili SJB-u Bosanski Novi; istog dana, vlada ARK-a donijela je odluku kojom je naredila mobilizaciju, naložila predaju oružja do 11. maja 1992. i uvela policijski sat za sve građane u ARK-u.⁴⁹⁶⁷ Shodno tom naređenju, 9. maja 1992. ili približno tog datuma, Krizni štab Bosanski Novi, pod rukovodstvom Radomira Pašića, izdao je preko radija Bosanski Novi ultimatum bosanskim Muslimanima u opštini da predaju naoružanje u roku od 24 sata.⁴⁹⁶⁸ Međutim, prema Pašićevim riječima, određeni broj građana se oglušio o ta naređenja i odbio da preda naoružanje i vojnu opremu.⁴⁹⁶⁹

(3) Napadi na sela nastanjena bosanskim Muslimanima

(a) Selo Blagaj

1442. Nakon što je 11. maja 1992. istekao rok za predaju oružja, započeo je sukob na području Blagaja.⁴⁹⁷⁰ Dana 14. maja 1992. u 01:00 sati, po Pašićevim naređenjima, srpski vojnici su s brda Izba iznad Bosanskog Novog ispalili 13 granata na Blagaj.⁴⁹⁷¹ Granate su po selu padale dva dana,

⁴⁹⁶⁶ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13967–13968, 14025–14026; svjedok KDZ011, T. 21239–21240 (10. novembar 2011.); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2281. V. takođe P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 61; P3817 (Memorandum u vezi sa 5.000 Muslimana iz Bosanskog Novog, 5. juni 1992.), str. 1.

⁴⁹⁶⁷ D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 4–5, 19; P2818 (Odluka Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, 4. maj 1992.). V. takođe P2819 (Depeša CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 4. maj 1992.); P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 3–5; Ewan Brown, T. 21598–21599 (18. novembar 2011.); D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 1.

⁴⁹⁶⁸ D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 1; Milorad Sajić, T. 44134–44135 (27. novembar 2013.); činjenica o kojoj je presuđeno 2283. V. takođe P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11.

⁴⁹⁶⁹ D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 6. V. takođe P3819 (Memorandum UNPROFOR-a, 29. maj 1992.), str. 4; D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 1, 5.

⁴⁹⁷⁰ P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 4–5. V. takođe P3819 (Memorandum UNPROFOR-a, 29. maj 1992.), str. 4; P6440 (Izveštaj CSB-a Banjaluka, 12. maj 1992.), str. 2.

⁴⁹⁷¹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 19; P6436 (Sažetak presretnutog razgovora, 11. maj 1992.); D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 20–21; Radomir Pašić, T. 41031–41038 (9. juli 2013.); v. činjenice o kojima je presuđeno 658, 2284. Uprkos tome što se u presretnutom razgovoru između majora Željaje i pukovnika Devića navodi da je Pašić naredio napad na Blagaj, Pašić je negirao da je napad na Blagaj izveden po njegovim naređenjima; prema Pašićevim riječima, kao predsjednik Skupštine opštine i predsjednik Kriznog štaba, on nije imao nadležnost da izdaje takva naređenja ili da bilo šta pokrene u vojnom smislu. Radomir Pašić, T. 41038–41043 (9. juli 2013.). V. P6436 (Sažetak presretnutog razgovora, 11. maj 1992.). Međutim, Vijeće ne smatra da je Pašićevo svjedočenje u tom pogledu pouzdano. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće smatralo da je Pašićevo svjedočenje u tom pogledu bilo protivrječno i zaključilo da je on bio evazivan i neiskren.

ranjavajući civile.⁴⁹⁷² Granatiranje je izazvalo oštećenja na kućama bosanskih Muslimana, ali u njemu niko nije poginuo.⁴⁹⁷³

1443. Dana 14. maja 1992., delegacija bosanskih Muslimana otišla je da razgovara s Dragom Ninićem, predsjednikom SDS-a u susjednom selu Petkovcu, kako bi rekla bosanskim Srbima da bosanski Muslimani u Blagaju nemaju oružje.⁴⁹⁷⁴ Sastanku s Ninićem prisustvovao je i Bogić, predsjednik SDS-a Bosanski Novi.⁴⁹⁷⁵ Srbi nisu htjeli da razgovaraju s tom delegacijom i zahtijevali su da im se dovedu izvjesna tri muškaraca, bosanska Muslimana, zato što su imala oružje.⁴⁹⁷⁶ Ti ljudi su ponovo otišli da razgovaraju s bosanskim Srbima, kada im je rečeno i to da "Srbi i Muslimani ne mogu više zajedno živjeti".⁴⁹⁷⁷ Postigli su dogovor da bosanski Muslimani skupe svo oružje u školi.⁴⁹⁷⁸

1444. Međutim, granatiranje Blagaja nastavljeno je oko 14:00 sati, nekoliko sati prije nego što se ta delegacija uopšte vratila iz Petkovca.⁴⁹⁷⁹ Granate su ispaljivane s Huzeirovića brda.⁴⁹⁸⁰ Te večeri, jedna grupa od 500 seljana, među kojima je bilo žena i djece, formirala je kolonu i pješice se uputila u Maslovare, ka kući jednog bosanskog Srbina koji je ranije bio u dobrim odnosima s bosanskim Muslimanima.⁴⁹⁸¹ Na putu ih je zaustavila grupa od 50 naoružanih ljudi na čijem je čelu bio Mićo Karlica; ti naoružani ljudi nosili su zelene maskirne uniforme sa značkama na kojima je bila oznaka s četiri slova "S", a na kapama su imali kokarde.⁴⁹⁸² Seljanima su, držeći ih na nišanu pušaka, rekli da predaju svo naoružanje; oni su predali svo svoje lovačko oružje i onda su im dozvolili da nastave ići prema kući.⁴⁹⁸³ Kasnije su isti vojnici koji su im oduzeli oružje došli u tu kuću i pucali po seljanima; jedan muškarac, bosanski Musliman, bio je tom prilikom ranjen, a jedan ubijen.⁴⁹⁸⁴

⁴⁹⁷² V. činjenica o kojoj je presuđeno 2284.

⁴⁹⁷³ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 19; P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 4–5. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2290.

⁴⁹⁷⁴ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11.

⁴⁹⁷⁵ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 19.

⁴⁹⁷⁶ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11.

⁴⁹⁷⁷ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11.

⁴⁹⁷⁸ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11.

⁴⁹⁷⁹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 19.

⁴⁹⁸⁰ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 19.

⁴⁹⁸¹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 19.

⁴⁹⁸² P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11.

⁴⁹⁸³ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 10–12.

⁴⁹⁸⁴ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 12. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu priloga A i B Optužnici . V. fusnota 13.

1445. Sljedećeg dana, 15. maja 1992., kapetan Bogdan Grab, koji je nosio maskirnu uniformu i crvenu beretku, došao je u Maslovare s jednom grupom od približno 20 vojnika i počeo da vrijeđa seljane.⁴⁹⁸⁵ Kasnije, Grabovi vojnici su uzeli 15 muškaraca, bosanskih Muslimana, i natjerali ih da hodaju ispred Srba kako bi "raščistili" selo Blagaj, ali nisu ništa pronašli.⁴⁹⁸⁶ Bosanski Srbi su tu po selu postavili zastave s oznakom na kojoj su bila četiri ćirilična slova "S".⁴⁹⁸⁷ Istog dana, seljanima je dozvoljeno da se vrate u selo.⁴⁹⁸⁸ Pucnjava se nastavila svuda oko Blagaja, a seljani su bili opkoljeni i nisu mogli da odu.⁴⁹⁸⁹ Istog dana, zapaljene su džamija i kuće bosanskih Muslimana.⁴⁹⁹⁰

1446. Prema Alićevim riječima, poslije 15. maja 1992., "otpočela su masovna odvođenja" bosanskih Muslimana iz Blagaj Japre "na ispitivanja" u Bosanski Novi od strane pripadnika VP-a koji su nosili crvene beretke.⁴⁹⁹¹

1447. Dana 24. maja 1992., vojnici, bosanski Srbi, oduzeli su dragocjenosti i novac bosanskim Muslimanima u Blagaj Rijeci i Blagaj Japri, a kuće u Blagaj Rijeci su opljačkane i zapaljene.⁴⁹⁹²

(b) Selo Suhača

1448. Tri dana nakon što su, u maju 1992., seljani predali oružje, Suhača je granatirana počev od 06:30 sati, i to granatiranje se nastavilo još sedam dana.⁴⁹⁹³ Granate su ispaljivane s brda koja su okruživala Suhaču, iz pravca sela Jošava i Kršlje, koja su oba srpska sela, a uglavnom su gađani oni dijelovi sela u kojima su se nalazile džamije.⁴⁹⁹⁴ Tokom granatiranja Suhače, njeni stanovnici su se sklonili u podrume kuća.⁴⁹⁹⁵

⁴⁹⁸⁵ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 12. V. takođe P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 29. aprila 2003.), *e-court* str. 6.

⁴⁹⁸⁶ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 12. Vijeće napominje da se optuženi u Optužnici, u vezi s Bosanskim Novim, ne tereti za prisilni rad, uključujući korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova. V. Optužnica, par. 60(h), fusnota 7.

⁴⁹⁸⁷ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 12.

⁴⁹⁸⁸ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 12.

⁴⁹⁸⁹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 12.

⁴⁹⁹⁰ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 12.

⁴⁹⁹¹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 20.

⁴⁹⁹² Činjenica o kojoj je presuđeno 658.

⁴⁹⁹³ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13967–13969; svjedok KDZ011, T. 21186–21187 (10. novembar 2011.); činjenica o kojoj je presuđeno 660.

⁴⁹⁹⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13959, 13968–13969; svjedok KDZ011, T. 21187, 21240 (10. novembar 2011.).

⁴⁹⁹⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13969. Vijeće napominje da je svjedok KDZ011 u svom svjedočenju u predmetu *Brđanin* izjavio da su kuće koje su se nalazile u blizini džamija u Suhači oštećene tokom granatiranja tog sela; v. svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13969. Međutim, tokom unakrsnog ispitivanja u ovom predmetu, svjedok KDZ011 je potvrdio svoje svjedočenje iz predmeta *Krajišnik*, izjavivši da su kuće u Suhači ostale neoštećene poslije granatiranja, s izuzetkom napuštenih kuća na brdima oko sela. Svjedok KDZ011, T. 21241 (10. novembar

1449. Jednog dana kad nije bilo granatiranja, u Suhaču su došli vojnici i rekli seljanima da će selo biti napadnuto i da oni ne mogu da ih zaštite.⁴⁹⁹⁶ Seljanima je, stoga, rečeno da napuste selo i povuku se prema Bosanskom Novom, gdje će biti odlučeno kuda će ići.⁴⁹⁹⁷ Poslije granatiranja Suhače, vojnici, bosanski Srbi, ušli su u selo i opljačkali kuće.⁴⁹⁹⁸

(c) Druga sela u dolini Japre

1450. Vijeće je formalno primilo na znanje da su snage bosanskih Srba 11. maja 1992. granatirale selo Gornje Agiće, nastanjeno bosanskim Muslimanima.⁴⁹⁹⁹ Dana 23. maja 1992., muslimanska sela u dolini Japre, uključujući Gornje Agiće i Donje Agiće, napadnuta su i kuće u njima su zapaljene; u Donjim Agićima, srpske snage su opljačkale i spalile imovinu bosanskih Muslimana.⁵⁰⁰⁰

(4) Incident 4 iz Priloga D Optužnici

1451. U Optužnici se navodi da je uništavanje devet džamija u Bosanskom Novom izvršeno u periodu od barem marta do juna 1992.⁵⁰⁰¹

1452. U maju 1992., vojnici su granatirali i zapalili staru drvenu džamiju u Blagaj Rijeci i džamiju u Blagaj Japri, i uništili minarete tih džamija.⁵⁰⁰² Tokom granatiranja Suhače, takođe su teško oštećene obje džamije u tom selu, i to Stara džamija i džamija u Suhači.⁵⁰⁰³

2011.). S obzirom na protivrječno svjedočenje svjedoka KDZ011 u vezi s ovim pitanjem, Vijeće se nije uvjerilo da su kuće u Suhači bile oštećene tokom granatiranja sela.

⁴⁹⁹⁶ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13969–13970. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 668.

⁴⁹⁹⁷ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13970. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 668.

⁴⁹⁹⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 660. V. takođe P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 8–9. Prema Pašićevim riječima, od strane zvaničnih vlasti nije bilo naređenja da se to čini i bilo je teško vršiti nadzor nad "nekontrolisanim grupama" koje su ulazile u sela i kuće Muslimana radi ličnog bogaćenja. D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 23–24. Međutim, Vijeće ne smatra da je to svjedočenje pouzdano. Prilikom donošenja ovog zaključka, Vijeće je primijetilo da Pašićevo svjedočenje karakterišu protivrječnosti i konstatuje da on nije pouzdan svjedok.

⁴⁹⁹⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 661.

⁵⁰⁰⁰ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 61; P3817 (Memorandum u vezi sa 5.000 Muslimana iz Bosanskog Novog, 5. juni 1992.), str. 2; činjenice o kojima je presuđeno 661, 2285. V. takođe D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 17; P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 8–9. Pašić tvrdi da, "koliko je [njemu] poznato", nije bilo granatiranja tih sela teškim naoružanjem i da su pretresi vršeni samo u sklopu potrage za oružjem u nezakonitom posjedu; pored toga, Pašić je izjavio da vlasti nisu naredile niti izdale uputstva da se neka imovina uništi ili zapali "samo zato što je muslimanska". D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 6, 22–23; Radomir Pašić, T. 41043–41046 (9. juli 2013.). Međutim, Vijeće ne smatra da je ovo svjedočenje pouzdano zato što je primijetilo protivrječnosti u svjedočenju ovog svjedoka i nedostatak vjerodostojnosti.

⁵⁰⁰¹ U Optužnici se navodi sljedećih devet džamija: Stara džamija u Suhači, džamija u Suhači, džamija u Blagaj Japri, džamije u Prekosanju, Urijama i Gornjim Agićima, stara drvena džamija u Blagaj Rijeci, Gradska džamija u Bosanskom Novom i Vidorija džamija. Optužnica, Prilog D.4.

1453. Početkom maja ili juna 1992., vojnici, bosanski Srbi, granatirali su i zapalili Gradsku džamiju u Bosanskom Novom, i uništili je.⁵⁰⁰⁴ Zidovi su bili teško oštećeni, ali je minaret i dalje stajao.⁵⁰⁰⁵ Dovezena je teška mehanizacija iz Prijedora da sruši minaret.⁵⁰⁰⁶ Kada je džamija srušena, došli su kamioni da odvezu štu koja je nastala rušenjem džamije i to mjesto je potom sravnjeno i korišteno kao parkiralište; uklonjeni su i grobovi s groblja.⁵⁰⁰⁷ Vidorija džamija zapaljena je u maju 1992. i srušen joj je minaret.⁵⁰⁰⁸ Džamije u Prekosanju, Urijama i Gornjim Agićima takođe su uništene tokom ljetnih mjeseci 1992.⁵⁰⁰⁹

1454. Vijeće je razmotrilo dokaze koji su mu predočeni, u kojima su srpske snage identifikovane kao odgovorne za uništavanje džamija u Bosanskom Novom u maju i junu 1992.⁵⁰¹⁰ Ono je takođe

⁵⁰⁰² P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 11–12, 16; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 20 (gdje je dalje izjavio da su 15. maja 1992. dva muškaraca, od kojih je jedan bio Veljko Lazarević iz Blagaj Japre, prvo pucali po džamiji u Blagaj Japri, a zatim je zapalili, uključujući i njen drveni minaret); svjedok KDZ011, T. 21195–21196 (10. novembar 2011.). V. činjenice o kojima je presuđeno 662, 663, 2290. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 35–36, 44–46; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapisi br. 58–59. V. takođe par. 1444–1445.

⁵⁰⁰³ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14012–14013; svjedok KDZ011, T. 21187–21188, 21196 (10. novembar 2011.). V. činjenica o kojoj je presuđeno 664. V. takođe P3803 (Fotografija uništene džamije u Suhaći); P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 31–34; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapisi br. 74–75. V. takođe par. 1448–1449.

⁵⁰⁰⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 666. Dok je svjedok KDZ011 odlazio iz Bosanskog Novog, sa stadiona u Mlakvama u otvorenom kamionu, vidio je da su uništene obje džamije u Bosanskom Novom, i Gradska džamija i Vidorija džamija; međutim, zapazio je da pravoslavna crkva u Bosanskom Novom i dalje stoji na svom mjestu. Svjedok KDZ011, T. 21196, 21214 (10. novembar 2011.); svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14018. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 47–51; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 64.

⁵⁰⁰⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 666.

⁵⁰⁰⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 666.

⁵⁰⁰⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 666.

⁵⁰⁰⁸ Svjedok KDZ011, T. 21196 (10. novembar 2011.); svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14018; činjenica o kojoj je presuđeno 667. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 52–56; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 63.

⁵⁰⁰⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 665. Svjedok KDZ011 je u takođe izjavio da je vidio da su minareti džamija u Prekosanju i Urijama bili uništeni dok je u vozu prolazio pored tih sela na putu prema stadionu u Mlakvama u junu 1992. Svjedok KDZ011, T. 21195 (10. novembar 2011.). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 37–43; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapisi br. 71, 73, 76.

⁵⁰¹⁰ V. par. 1444–1445, 1448–1449. Optuženi u svom Završnom podnesku tvrdi da nema dokaza da su zvanične vlasti u Bosanskom Novom naredile uništavanje tamošnjih džamija niti da su u tome na neki drugi način učestvovali. V. Završni podnesak odbrane, par. 1503. Pored toga, prema Pašićevim riječima, nije bilo organizovanog uništavanja džamija i sve džamije su zapalili pripadnici paravojnih formacija, ili "nepoznati počinioci". D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 18, 27. Međutim, Vijeće je razmotrilo dokaze koji su mu predočeni i, s obzirom na svoje konstatacije u vezi s uništavanjem džamija u Bosanskom Novom, kao i na svoju ocjenu Pašićeve vjerodostojnosti, ne smatra da je njegovo svjedočenje u ovom pogledu pouzdano. V. fusnota 4971.

uzelo u obzir činjenicu da su skoro sve džamije u opštini pretrpjele teška oštećenja ili bile potpuno uništene nakon što su srpske snage preuzele vlast u opštini. Nakon što je odmjerilo težinu tih faktora, Vijeće se uvjerilo van svake razumne sumnje da su srpske snage odgovorne za napade na džamije u Bosanskom Novom i za njihovo uništavanje.

1455. Vijeće stoga zaključuje da su srpske snage u maju i junu 1992. uništile ili teško oštetile devet džamija u opštini Bosanski Novi.

(5) Preseljavanje stanovništva unutar Bosanskog Novog i iz njega

1456. Dana 20. maja 1992., Opštinski odbor SDS-a usvojio je tri odluke u vezi sa situacijom u Bosanskom Novom: (i) da svim građanima koji su željeli da napuste Bosanski Novi "omoguć[i] mirnim putem da to učine"; (ii) da se strogo zabrane sve mjere i aktivnosti koje bi bile usmjerene ka prinudnom iseljenju građana; i (iii) da se od svih građana koji žele ostati traži da budu lojalni RS-u.⁵⁰¹¹ U skladu s tim odlukama, Pašić je počeo da traga za rješenjima, što je obuhvatalo i pregovaranje s predstavnicima UNPROFOR-a i drugih organizacija, "da se građanima muslimanske nacionalnosti koji žele napustiti Bosanski Novi [...] omogućiti odlazak".⁵⁰¹²

1457. Dana 24. maja 1992., dolinu Japre je u konvoju automobila, traktora i zaprežnih kola napustilo 8.000 do 10.000 muškaraca, žena i djece, bosanskih Muslimana, iz raznih sela koja su se nalazila u toj dolini, a među njima je bilo i 1.200 bosanskih Muslimana iz Suhače.⁵⁰¹³ Oni su se uputili u Blagaj Japru.⁵⁰¹⁴

1458. U međuvremenu, predsjednik mjesne SDA i predstavnik Suhače, Sifet Barjaktarević, vodio je s opštinskim vlastima Bosanskog Novog pregovore za siguran prolazak tog konvoja u Hrvatsku.⁵⁰¹⁵ Jedna patrola VP-a uputila je konvoj ka Bosanskom Novom, u pratnji dva vojna kamiona s vojnicima, bosanskim Srbima.⁵⁰¹⁶ Vojnici, bosanski Srbi, u uniformama JNA presreli su konvoj na mostu u Blagaj Japri⁵⁰¹⁷ i zahtijevali da ljudi iz konvoja ostave svoju imovinu i ukreaju

⁵⁰¹¹ D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 7–8.

⁵⁰¹² D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 8–9.

⁵⁰¹³ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13971–13972; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21; P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 61; P3817 (Memorandum u vezi sa 5.000 Muslimana iz Bosanskog Novog, 5. juni 1992.), str. 2. V. takođe svjedok KDZ011, T. 21204, 21207 (10. novembar 2011.); P2632 (Izveštaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 8–9; činjenice o kojima je presuđeno 669, 2286.

⁵⁰¹⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13971–13972; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 659.

⁵⁰¹⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13972, 13975–13976; v. činjenica o kojoj je presuđeno 669. V. takođe D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 21.

⁵⁰¹⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 669.

⁵⁰¹⁷ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13973. Prema Kirudjinim riječima, ti vojnici su bili "osobe u srpskim vojnim uniformama i pripadnici srpskih paravojnih grupa", a na

se u voz koji je išao ka Banjaluci.⁵⁰¹⁸ Kad su oni to odbili, konvoj je prisiljen da se vrati u Blagaj, gdje je ostao pod stražom naoružanih vojnika, bosanskih Srba, do 9. juna 1992.⁵⁰¹⁹ Sloboda kretanja bila je ograničena i za odlazak iz sela bila je potrebna specijalna propusnica, tako da su se ljudi osjećali "kao u zatvoreničkom logoru".⁵⁰²⁰

1459. Dana 26. maja 1992., Charles Kirudja, glavni službenik za civilne poslove i koordinator UNPROFOR-a za civilne poslove na zaštićenom području UN-a u Sektoru Sjever, zaštićenom području UN-a u Hrvatskoj koje se pružalo uz sjeverozapadnu granicu BiH, sastao se s Jugoslavom Borojevićem, gradonačelnikom Dvora u Hrvatskoj.⁵⁰²¹ Borojević je rekao Kirudji da je Pašić zatražio prolazak 5.000 bosanskih Muslimana iz Bosanskog Novog koji "dobrovoljno" odlaze iz te opštine i koji bi putovali kroz Krajinu za Austriju i Sloveniju.⁵⁰²² Kirudja je upitao kako srpske vlasti mogu da govore o željama jedne grupe Muslimana a da nije prisutan nijedan jedini predstavnik bosanskih Muslimana, ali mu je rečeno samo da razgovara s Pašićem preko telefona, što je on odbio.⁵⁰²³

1460. Sljedećeg dana, delegacija iz Bosanskog Novog, u kojoj je bio i Pašić, došla je bez najave u Kirudjinu kancelariju da razgovara o tom zahtjevu.⁵⁰²⁴ Pašić je priznao Kirudji da "naoružani pripadnici neregularnih snaga srpske nacionalnosti" vrše pritisak na bosanske Muslimane u Bosanskom Novom da napuste to područje nakon što su odbili da potpišu izjave o lojalnosti novoj vladi SrRBiH ili da se razoružaju.⁵⁰²⁵ Prema Pašićevim riječima, tih 5.000 Muslimana su od vlasti

---

osnovu oznaka na njihovim uniformama "zaključeno je da su oni bili pod kontrolom SDS-a i gradonačelnika Pašića". P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 61.

⁵⁰¹⁸ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13973; P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 61; P3817 (Memorandum u vezi sa 5.000 Muslimana iz Bosanskog Novog, 5. juni 1992.), str. 2. V. činjenice o kojima je presuđeno 669, 2286.

⁵⁰¹⁹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13973–13975; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21; P3817 (Memorandum u vezi sa 5.000 Muslimana iz Bosanskog Novog, 5. juni 1992.), str. 2. V. činjenica o kojoj je presuđeno 669.

⁵⁰²⁰ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21.

⁵⁰²¹ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 2, 40.

⁵⁰²² P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 40–42; Charles Kirudja, T. 21259–21260, 21278–21280 (11. novembar 2011.) (gdje je dalje izjavio da mu je, na pitanje zašto jedan gradonačelnik u Hrvatskoj govori u ime gradonačelnika Bosanskog Novog, Borojević odgovorio da je Bosanski Novi sada dio jedne "nove realnosti" ili nove realnosti "Srpske Republike BiH", te da bosanski Muslimani neće da prihvate tu novu srpsku vlast u Bosanskom Novom). V. takođe P3815 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. juni 1992.), str. 2.

⁵⁰²³ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 43; Charles Kirudja, T. 21260–21262 (11. novembar 2011.). V. takođe P3816 (Memorandum UNPROFOR-a, 26. maj 1992.).

⁵⁰²⁴ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 45; D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 9. V. takođe P3815 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. juni 1992.), str. 2–3.

⁵⁰²⁵ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 46–48, 50–51; Charles Kirudja, T. 21280–21281, 21283–21284 (11. novembar 2011.); D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 9; Radomir Pašić, T. 41047 (9. juli 2013.). V. takođe P3815 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. juni 1992.), str. 3; P3818 (UNPROFOR, Dnevni izvještaj, 11. maj 1992.).

Bosanskog Novog zatražili zaštitu i izrazili želju da u konvoju otputuju u Austriju ili Njemačku, gdje su imali rodbinu.⁵⁰²⁶ S obzirom na to da su ti bosanski Muslimani odbili da idu u neka druga područja BiH jer su se plašili da će ih tamo mobilisati, Pašić je obavijestio Kirudju da vlasti Bosanskog Novog "žele da učine sve što je u njihovoj moći da udovolje njihovim željama" i da muslimanskom stanovništvu iz Bosanskog Novog osiguraju miran i bezbjedan odlazak.⁵⁰²⁷ Kada je utvrdio da bosanski Muslimani ne napuštaju dobrovoljno Bosanski Novi, Kirudja je odbio da pruži pomoć UN-a "da se od ljudi koji još uvijek žive u svojim domovima naprave izbjeglice".⁵⁰²⁸

1461. Početkom juna 1992., u više navrata su vođeni pregovori između predstavnika Muslimana, srpskih opštinskih vlasti i predstavnika međunarodnih organizacija na kojima se razgovaralo o odlasku konvoja Hrvata i Muslimana iz Bosanskog Novog.⁵⁰²⁹ Ti pregovori su se održavali u Pašićevoj kancelariji, u Dvoru, u kući Emina Purića i na mostu na rijeci Uni.⁵⁰³⁰ Nije se razgovaralo o mogućnosti povratka tih ljudi.⁵⁰³¹

1462. Dana 8. juna 1992., bosanski Srbi su rekli seljanima u Blagaju da se iseles iz sela.⁵⁰³² U jutarnjim satima 9. juna 1992., kroz Blagaj su se iz pravca Svodne provezli autobus pun vojnika, bosanskih Srba, jedan kamion i tenk.⁵⁰³³ U selu Troske, vojnici su se iskricali iz autobusa, a tenk se uputio natrag i zaustavio se na 500 metara od Blagaja, i uperio top prema selu.⁵⁰³⁴ Vojnici su počeli

⁵⁰²⁶ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 45, 49. V. takođe P3819 (Memorandum UNPROFOR-a, 29. maj 1992.), str. 3–4; Charles Kirudja, T. 21292–21294 (11. novembar 2011.). Pašić je takođe obavijestio Kirudju da su identifikovana dvojica predstavnika Muslimana iz Bosanskog Novog, i to Barjaktarević, koji je bio član SDA, i Fikret Hamzagić, koji je bio član opštinske vlade Bosanskog Novog; Kirudja je kasnije dobio informacije da su njih dvojica bila zatvorena u jednoj školi u Blagaju. P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 46, 61; P3817 (Memorandum u vezi sa 5.000 Muslimana iz Bosanskog Novog, 5. juni 1992.), str. 2.

⁵⁰²⁷ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 45; D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 9; P2918 (Naredenje Kriznog štaba Bosanski Novi, 8. juni 1992.). V. takođe D1916 (Zaključak Skupštine opštine Bosanski Novi, 18. juni 1992.) (gdje se, između ostalog, upućuje na odluke koje je usvojio Opštinski odbor SDS-a 20. maja 1992. i koje se pominju u paragrafu 1456); D1917 (Obavijest Crvenog krsta Bosanski Novi, 7. juni 1992.); Radomir Pašić, T. 41048–41050, 41057–41058, 41073–41076, 41090–41092 (9. juli 2013.) (gdje je dalje izjavio da su bosanski Muslimani dobrovoljno željeli da idu i da srpske vlasti nisu nikom prijetile ni prisilno uklonile ikoga iz njegovog doma, niti im je bio cilj da to čine).

⁵⁰²⁸ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 52; Charles Kirudja, T. 21282–21283, 21298–21299 (11. novembar 2011.); P3819 (Memorandum UNPROFOR-a, 29. maj 1992.), str. 5; P3815 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. juni 1992.), str. 3. V. takođe svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6789–6791 (pod pečatom); D1918 (Pismo Radomiru Pašiću, 20. juni 1992.).

⁵⁰²⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2291. V. takođe D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 24–25.

⁵⁰³⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2291. V. takođe D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 24–25.

⁵⁰³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 2291.

⁵⁰³² P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21.

⁵⁰³³ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13976; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13.

⁵⁰³⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13976–13977; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13.

da otvaraju vatru iz pješadijskog naoružanja po civilima u selu, eksplozije su dopirale iz kuća, pucali su po kućama i palili ih.⁵⁰³⁵ Napad je trajao oko dva sata i ljudi koji su ostali u selu uputili su se prema mostu u pravcu Blagaj Rijeke kako bi pobjegli.⁵⁰³⁶ Međutim, na mostu su muškarce, žene i djecu, bosanske Muslimane, zaustavili maskirani vojnici, bosanski Srbi iz susjednih sela, od kojih su neki bili u civilnoj odjeći, a ostali su nosili zelene maskirne uniforme.⁵⁰³⁷ Vojnici su im naložili da predaju sve svoje lične stvari, uključujući novac, zlato, nakit, lične karte, fotografije, saobraćajne dozvole i ključeve automobila.⁵⁰³⁸ Vojnici su prijetili da će ubiti svakoga kod koga kasnije pronađu novac ili zlato.⁵⁰³⁹

1463. Došao je jedan čovjek u uniformi JNA koji se zvao Zoran i čiji je nadimak bio Crvena beretka, i počeo da razdvaja muškarce od žena prije nego što su prešli preko mosta.⁵⁰⁴⁰ Vojnici u uniformama JNA čekali su na drugoj strani mosta i ponovo pretresali bosanske Muslimane i odvajali neke muškarce iz te grupe, dok su žene i djecu slali u krug preduzeća "Japra", koje je bilo okruženo bodljikavom žicom.⁵⁰⁴¹

1464. Vojnici su jednoj grupi muškaraca, bosanskih Muslimana, rekli da u dva reda legnu na cestu na 50 metara udaljenosti od tenka čiji je top bio uperen u njih i tu su im ponovo pretresli džepove.⁵⁰⁴² Jedan bosanski Srbin iz Jošava, čiji je nadimak bio Trnka, naredio je Alićevom bratu i još dvojici ljudi da izađu iz reda, a zatim ih odveo i ustrijelio.⁵⁰⁴³ Dok su ostali muškarci ležali na cesti, jedan bradati čovjek kojeg su zvali Vojvoda naredio je tenku da ih pregazi.⁵⁰⁴⁴ Tenk je počeo da vozi prema njima dok ga nije zaustavio jedan oficir koji je došao iz pravca mosta i naredio da se ljudi sklone s ceste, rekavši da niko ne smije biti tako ubijen.⁵⁰⁴⁵ Ljude koji su ležali na cesti odveli su u krug preduzeća "Japra".⁵⁰⁴⁶ Kasnije su vojnici, bosanski Srbi, prozvali petoricu ljudi da istupe;

⁵⁰³⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13977; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), str. 13; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21.

⁵⁰³⁶ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13977–13978.

⁵⁰³⁷ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13. V. takođe svjedok KDZ011, T. 21209 (10. novembar 2011.).

⁵⁰³⁸ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13978; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21.

⁵⁰³⁹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21.

⁵⁰⁴⁰ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13978–13980.

⁵⁰⁴¹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13980–13981. V. takođe svjedok KDZ011, T. 21209 (10. novembar 2011.); činjenica o kojoj je presuđeno 631.

⁵⁰⁴² P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13.

⁵⁰⁴³ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 13–14; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 21–22.

⁵⁰⁴⁴ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14.

⁵⁰⁴⁵ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 22.

⁵⁰⁴⁶ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14.

međutim, od te petorice ljudi samo su trojica bila živa i oni su istupili.⁵⁰⁴⁷ Vojnici su ostale ljude ukrcali u vagone voza koji je čekao u krugu preduzeća.⁵⁰⁴⁸

1465. Članovi Opštinskog štaba TO-a i pripadnici VP-a ukrcali su u Blagaj Japri ukupno oko 4.000 do 8.000 bosanskih Muslimana u 22 vagona za prevoz stoke.⁵⁰⁴⁹ U vagone su prvo ukrcali žene i djecu, a muškarci su ukrcani kasnije; vagoni su bili pretrpani ljudima i u njima nije bilo nimalo slobodnog prostora.⁵⁰⁵⁰ Alić se ukrcao među posljednjima i lično je vidio kako je jedan bosanski Srbin izveo dva muškaraca iz voza i ustrijelio ih.⁵⁰⁵¹ Pod stražom pripadnika SJB-a Bosanski Novi, voz je otišao prema Banjaluci i sljedećeg jutra se zaustavio u selu Ostružna kod Doboja.⁵⁰⁵² U Ostružnoj, jedan vojnik s nadimkom Jovo ili Joja razdvojio je muškarce od žena i djece.⁵⁰⁵³ Žene, djecu i muškarce starije od 60 godina smjestili su u prednji dio voza, a ostale vagone su napunili muškarcima starosti od 15 do 60 godina.⁵⁰⁵⁴ Vagoni su razdvojeni i žene i djecu su odvezli u Doboj, dok su muškarce, kojih je bilo približno 700 do 750, ukrcali u četiri vagona i poslali u Banjaluku.⁵⁰⁵⁵

⁵⁰⁴⁷ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14 (gdje je svjedok izjavio da su petorica ljudi koje su prozvali da istupe bili Husein Ekić, Hasan Ekić, Saim Šumić, Kemal Alić i Ismet Selimagić; međutim, Kemal Alić i Ismet Selimagić su tada već bili ubijeni); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 22; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13994–13995.

⁵⁰⁴⁸ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13994–13995; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 23. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu priloga A i B Optužnici. V. fusnota 13.

⁵⁰⁴⁹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13995–13996; svjedok KDZ011, T. 21209–21212 (10. novembar 2011.); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14; Ewan Brown, T. 21599–21600 (18. novembar 2011.); D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 2–3. V. takođe D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 10; činjenica o kojoj je presuđeno 631.

⁵⁰⁵⁰ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13995–13997; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14. V. činjenice o kojima je presuđeno 632, 633.

⁵⁰⁵¹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu priloga A i B Optužnici. V. fusnota 13.

⁵⁰⁵² Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13991, 13994–13995, 14031; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14; D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 633; svjedok KDZ011, T. 21209–21210 (10. novembar 2011.).

⁵⁰⁵³ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13995; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14–15; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 23.

⁵⁰⁵⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13995–13997; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14–15; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 23.

⁵⁰⁵⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13997; svjedok KDZ011, T. 21210–21212 (10. novembar 2011.); Ewan Brown, T. 21599–21600 (18. novembar 2011.); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 14–15; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 23. V. činjenica o kojoj je presuđeno 633; D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 3–4. V. takođe D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 22 (gdje je svjedok izjavio da jeste postojao jedan konvoj bosanskih Muslimana koji su vozom otišli iz Blagaja za Prijedor, Banjaluku i Doboj, ali da je u tom konvoju bilo 400 do 600 ljudi).

1466. Muškarci su noć proveli u vozu u Banjaluci, gdje su ih zlostavljali i psovali vojnici, bosanski Srbi.⁵⁰⁵⁶ U jutarnjim satima 11. juna 1992., voz je nastavio put ka Bosanskom Novom, zaustavivši se jedanput u Blagaju, gdje su ljudima u vozu po prvi put u dva dana dali vode.⁵⁰⁵⁷ Dok su bili u Blagaju, Alić je vidio kako im bosanski Srbi odnose imovinu iz kuća.⁵⁰⁵⁸ Muškarce su zatim ukrcali natrag u vagone voza i odvezli na fudbalski stadion u Mlakvama.⁵⁰⁵⁹ Tokom cijelog perioda koji su proveli u vagonima nisu im davali hranu, a nije bilo ni sanitarnih čvorova.⁵⁰⁶⁰

1467. Krajem juna ili početkom jula 1992., Krizni štab Bosanski Novi izdao je uputstva u vezi s uslovima koje ljudi moraju da ispune da bi im se dozvolio odlazak iz opštine.⁵⁰⁶¹ Dana 6. jula 1992., Pašić je Kirudji poslao dopis u kojem je ponovio svoju tvrdnju da bosanski Muslimani dobrovoljno odlaze iz opštine Bosanski Novi, te naveo da su vlasti bosanskih Srba ponudile da za njih osiguraju autobuse i obezbjeđenje.⁵⁰⁶² U periodu od 7. do 10. jula 1992., Kirudja se sastao sa zvaničnicima iz Dvora i Bosanskog Novog i oni su ga obavijestili da se od bosanskih Muslimana koji odlaze iz Bosanskog Novog zahtijeva da potpišu izjavu u kojoj se navodi da odlaze dobrovoljno, kao i da dokažu da su prodali, razmijenili ili poklonili svoje kuće i svu drugu nepokretnu imovinu.⁵⁰⁶³ Osobe koje nisu posjedovale nikakvu nepokretnu imovinu morale su da od opštinskog katastarskog ureda pribave zvanični dokument koji to potvrđuje, a oni koji jesu posjedovali nepokretnu imovinu morali su da sačine ugovor kojim svoju imovinu ostavljaju Srbima ili srpskoj državi ili se jednostavno odriču te imovine.⁵⁰⁶⁴ Ljudi koji su htjeli da idu takođe su morali da dostave spisak svih članova svog domaćinstva, pribave potvrdu o nekažnjavanju, pribave

⁵⁰⁵⁶ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13997–13998, 14032; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15. V. činjenica o kojoj je presuđeno 633.

⁵⁰⁵⁷ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13998; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15.

⁵⁰⁵⁸ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15.

⁵⁰⁵⁹ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13998–13999. Vijeće napominje da će se pitanjem zatočenja ljudi na fudbalskom stadionu u Mlakvama baviti na kraju ovog odjeljka Presude.

⁵⁰⁶⁰ V. činjenice o kojima je presuđeno 634, 635.

⁵⁰⁶¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 2292. V. takođe D1916 (Zaključak Skupštine opštine Bosanski Novi, 18. juni 1992.); P3835 (Dopis Kriznog štaba Bosanski Novi, 6. juli 1992.).

⁵⁰⁶² P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 77–78; P3835 (Dopis Kriznog štaba Bosanski Novi, 6. juli 1992.). V. takođe P3836 (Naredenje Opštinskog kriznog štaba Dvor na Uni, 8. juli 1992.). Međutim, prema Pašićevim riječima, opštinu je napustilo i više Muslimana koji nisu posjedovali traženu dokumentaciju. D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 25–26; Radimir Pašić, T. 41079–41082 (9. juli 2013.).

⁵⁰⁶³ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 83–85; P3840 (Telefaks koji se odnosi na Bosanski Novi: Pitanje Dvora i priliv izbjeglica, 12. juli 1992.), str. 2–3; P3837 (Memorandum UNPROFOR-a, 9. juli 1992.); P3838 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. juli 1992.), str. 1. V. P6439 (Službeni zapisnik Sekretarijata za društvene djelatnosti i opštu upravu opštine Bosanski Novi, 9. juli 1992.); P3841 (Memorandum UNPROFOR-a, 13. juli 1992.), str. 2; P3842 (Memorandum UNPROFOR-a, 13. juli 1992.), str. 2–3. V. takođe par. 1481.

⁵⁰⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 2292. V. takođe svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7008–7009 (pod pečatom).

potvrdu da su izmirili sve račune za komunalije; pribave od Opštinskog sekretarijata za narodnu odbranu dokumentaciju koja potvrđuje da su odslužili vojni rok; i pribave dozvolu za odlazak od SJB-a.⁵⁰⁶⁵ U svim dokumentima moralo je da stoji da postupaju na dobrovoljnoj osnovi.⁵⁰⁶⁶

1468. Vlasti Bosanskog Novog obavijestile su Kirudju da su obradile prijave 3.000 do 5.000 ljudi koji su ispunjavali kriterije.⁵⁰⁶⁷ Na osnovu te informacije, Kirudja je zaključio da bosanski Muslimani ne odlaze dobrovoljno iz Bosanskog Novog i obavijestio je srpske vlasti da UNPROFOR ne želi da oni napuste to područje ako to ne žele.⁵⁰⁶⁸ Štaviše, Kirudja je zaključio da je posrijedi bila strategija srpskih vlasti da etnički očiste to područje i da oni kao izlaznu tačku koriste Zaštićenu zonu UN-a u Sektoru Sjever.⁵⁰⁶⁹

1469. Međutim, negdje oko 20. i 21. jula 1992., Kirudja i drugi predstavnici međunarodnih tijela postajali su sve više zabrinuti za bezbjednost ljudi u konvoju i hrvatske vlasti su, na kraju, pristale da prihvate bosanske Muslimane, a UNHCR je pristao da organizuje prevoz uz pomoć UNPROFOR-a, izjavivši da "bi radije imao još 4.000 izbjeglica nego još 4.000 leševa".⁵⁰⁷⁰

1470. Premda je prvobitna namjera bila da u konvoju bude 4.000 ljudi, konvoj u kojem je bilo između 9.000 i 11.000 bosanskih Muslimana i nešto bosanskih Hrvata, uključujući i 600 do 700 zatočenika s fudbalskog stadiona u Mlakvama i veliki broj ljudi iz Prijedora, Bosanske Kostajnice i Bosanske Dubice, na kraju je 23. jula 1992. otišao u Karlovac, a kasnije su ti ljudi otišli u treće zemlje.⁵⁰⁷¹

⁵⁰⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 2292.

⁵⁰⁶⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 2292. Prema Pašićevim riječima, bosanskim Muslimanima koji su odlazili iz Bosanskog Novog bilo je dopušteno da sami donose odluke u vezi sa svojom imovinom, uključujući i to da su sa sobom mogli da uzmu svu ličnu imovinu, pa i vozila. Što se tiče nepokretne imovine, bilo im je dozvoljeno da je prodaju, razmijene, daju je na čuvanje ili je ustupe drugim izbjeglicama, te da odluke s tim u vezi donose bez ikakve prisile i uticaja opštinskih vlasti. Pored toga, kako tvrdi Pašić, veći dio imovine koja se navodi u tim potvrđama je "potpuno legalno zamijenjen" srpskom imovinom u Hrvatskoj, a ugovori koje su potpisali Muslimani bili su samo "privremenog karaktera", do smirivanja situacije. D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 10–11, 25–26; Radimir Pašić, T. 41079–41086 (9. juli 2013.). Međutim, Vijeće ne smatra da je ovo svjedočenje pouzdano. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je razmotrilo značajan korpus dokaza koji ide u prilog tome da su bosanski Muslimani bili primorani da svoju imovinu prepisu u tuđe vlasništvo i konstatuje da je Pašićevo svjedočenje u tom pogledu bilo protivrječno i evazivno.

⁵⁰⁶⁷ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 84.

⁵⁰⁶⁸ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 80, 83.

⁵⁰⁶⁹ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 80. V. takođe svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6789–6791 (pod pečatom).

⁵⁰⁷⁰ **[REDIGOVANO]**; P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 94–98; P3847 (Memorandum UNPROFOR-a, 21. juli 1992.), str. 2–3. V. takođe P2940 (Vijest agencije Reuters, 27. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 673.

⁵⁰⁷¹ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 99 (gdje je svjedok izjavio da je prvobitni broj bosanskih Muslimana koje je trebalo prevesti iznosio 4.000, ali da je stvarni broj premašio 9.000, te da je, uslijed toga, prevoz potrajao cijeli dan); svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6785–6787 (pod pečatom); P2951 (Saopštenje za štampu Ministarstva informiranja Republike Hrvatske, 24. juli 1992.) (pod pečatom); P2940 (Vijest agencije Reuters, 27. juli 1992.), str. 1 (pod pečatom). V.

1471. SJB Bosanski Novi je izvijestio da je do 23. jula 1992. "odjavljeno" 5.629 Muslimana koji su se "dobrovoljno" prijavili da napuste opštinu.⁵⁰⁷² Od približno 14.000 bosanskih Muslimana koji su prije sukoba živjeli u Bosanskom Novom, nakon odlaska konvoja za Karlovac 23. jula 1992. u toj opštini je ostalo oko 1.000 Muslimana.⁵⁰⁷³ Ukratko, do kraja 1992. godine, većina bosanskih Muslimana je otišla iz Bosanskog Novog.⁵⁰⁷⁴ Prema riječima svjedoka KDZ011, do kraja 1992. godine u selu Suhača nije ostao ni jedan jedini bosanski Musliman.⁵⁰⁷⁵ Kada se Alić poslije rata vratio u Blagaj, u svojoj kući je zatekao bosanske Srbe koji su tu živjeli nakon što im vlasti izdale dozvolu za to.⁵⁰⁷⁶ Primijetio je da su poslije rata samo 64 kuće još uvijek bile u dobrom stanju i da su u svim tim kućama bili nastanjeni bosanski Srbi.⁵⁰⁷⁷

1472. Nakon što je razmotrilo cjelokupne dokaze i ocijenilo okolnosti pod kojima su ljudi otišli, Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da odu iz Bosanskog Novog.

(6) Zatočenički objekt 4.1 iz Priloga C Optužnici

1473. U Optužnici se navodi da je na fudbalskom stadionu u Mlakvama postojao zatočenički objekt koji je funkcionisao barem od maja do jula 1992.

1474. Dana 2. juna 1992., pripadnici TO-a Bosanskog Novog i VP-a doveli su na fudbalski stadion u selu Mlakve (dalje u tekstu: fudbalski stadion u Mlakvama) 300 do 350 nesrba i tamo ih držali u zatočenju četiri dana.⁵⁰⁷⁸ Kirudju su 6. juna 1992. pripadnici danskog tima UNPROFOR-a

---

činjenica o kojoj je presuđeno 671. V. takođe P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 16; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14018. V. takođe par. 1482.

⁵⁰⁷² D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2293.

⁵⁰⁷³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 672. U avgustu 1992., srpske vlasti su vršile pritisak na Kirudju i druge predstavnike međunarodnih tijela da pruže pomoć u evakuaciji još nekoliko hiljada izbjeglica, prvenstveno bosanskih Muslimana, iz Sanskog Mosta, Prijedora, Bosanske Krupe i Bosanske Kostajnice kroz Sektor Sjever, tvrdeći da će "Muslimani ispaštati" ako takva pomoć ne bude pružena, Pašić je upozorio Kirudju: "Ako se nama prepusti da riješimo to pitanje, mi ćemo ga vrlo brzo riješiti". Međutim, međunarodna tijela su odgovorila da neće podilaziti daljnjim "ucjenama" i odbila su da pruže pomoć u svakoj daljnjoj "evakuaciji" nesrba iz BiH. P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 101–118; P2941 (Članak agencije Associated Press, 11. avgust 1992.) (pod pečatom); P3856 (Izveštaj UNPROFOR-a, 5. septembar 1992.), str. 3–5.

⁵⁰⁷⁴ Prilikom donošenja ovog zaključka, Vijeće je napomenulo da se do 1997. veoma mali broj bosanskih Muslimana vratio u Bosanski Novi. Godine 1991., Muslimani su činili približno 33,7% stanovništva Bosanskog Novog, dok je 1995. udio Muslimana u stanovništvu iznosio 4,8%, a 1997. Muslimani su činili samo 2,7% stanovništva. P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 23–24, 104. V. takođe P10 (Izveštaj MUP-a, SNB Banjaluka, maj 1993.), str. 2 (gdje se Bosanski Novi navodi pod nazivom Novi Grad); P5449 (Izveštaj MUP-a, RDB Banjaluka, februar 1995.), str. 8–9 (gdje se Bosanski Novi navodi pod nazivom Novi Grad); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 7 (gdje se procjenjuje da je u Bosanskom Novom 1995. godine ostalo 500 nesrba).

⁵⁰⁷⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14018.

⁵⁰⁷⁶ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 16.

⁵⁰⁷⁷ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 16.

⁵⁰⁷⁸ D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 1–2.

u Sektoru Sjever obavijestili da su vidjeli da je na tom stadionu bilo okupljeno 350 ljudi; vidjeli su i kako ih ukrcavaju u autobuse i odvoze na neko nepoznato odredište u BiH.⁵⁰⁷⁹ Posmatrači su takođe vidjeli kako je deset naoružanih stražara na taj stadion dovelo približno 100 žena i djece čije su glave bile prekrivene odjećom i koji su nosili plastične kese; Kirudja je kasnije saznao da su te žene i djeca vjerovatno nosili živežne namirnice ljudima koji su bili zatočeni na stadionu.⁵⁰⁸⁰

1475. Dana 11. juna 1992., voz iz pravca Banjaluke došao je do stadiona, gdje su vojnici s mitraljezima naredili muškarcima da se iskrcaju iz voza i naredili im da uđu na stadion koji je bio prazan.⁵⁰⁸¹ Od početka juna do kraja avgusta 1992., na fudbalskom stadionu u Mlakvama bilo je zatočeno najmanje 700 muškaraca, bosanskih Muslimana iz opštine Bosanski Novi, od kojih su neki bili stariji ljudi; neki od tih ljudi bili su premješteni iz logora Omarska, Trnopolje i Keraterm.⁵⁰⁸²

1476. Zatočenike na fudbalskom stadionu u Mlakvama čuvali su vojnici, bosanski Srbi, kao i rezervisti, među kojima su bili Ranko Balaban, bivši predsjednik SDS-a u Jošavi, i Momčilo Kenjalo.⁵⁰⁸³ Smjena straže vršena je jednom sedmično, i to srijedom.⁵⁰⁸⁴

1477. Sve vrijeme dok su bili zatočeni, stadion je bio ograđen i zatočenicima nije bilo dopušteno da ga napuste.⁵⁰⁸⁵ Premda tokom zatočenja na stadionu nije ubijen nijedan zatočenik,⁵⁰⁸⁶ premlaćivanja jeste bilo⁵⁰⁸⁷ i to obuhvata premlaćivanja koja su vršili pijani vojnici, bosanski Srbi,

⁵⁰⁷⁹ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 55–57, 59. V. takođe P3821 (Memorandum UNPROFOR-a, 6. juni 1992.), str. 2; P3815 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. juni 1992.), str. 3; P3823 (Izveštaj UNPROFOR-a, 20. juli 1992.), str. 7.

⁵⁰⁸⁰ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 58–59; P3822 (Telefaks UNPROFOR-a, 6. juni 1992.); P3815 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. juni 1992.), str. 2. V. takođe P3823 (Izveštaj UNPROFOR-a, 20. juli 1992.), str. 7.

⁵⁰⁸¹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13998–13999; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15. V. činjenica o kojoj je presuđeno 634. V. takođe par. 1465–1466.

⁵⁰⁸² V. činjenice o kojima je presuđeno 628, 629. Prema Pašićevim riječima, fudbalski stadion u Mlakvama nije bio "logor", nego prihvatni centar u kojem je "bio obrađivan dio stanovništva nesrpske nacionalnosti koji su posjedovali naoružanje i vojnu opremu". D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 15, 27. Međutim, Vijeće ne smatra da je to svjedočenje pouzdano pošto smatra da je Pašić dao neiskren i, u konačnici, nezadovoljavajući iskaz.

⁵⁰⁸³ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13999, 14004–14005, 14013. V. činjenica o kojoj je presuđeno 630.

⁵⁰⁸⁴ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13999.

⁵⁰⁸⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13999–14000; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15.

⁵⁰⁸⁶ Svjedok KDZ011, T. 21212 (10. novembar 2011.).

⁵⁰⁸⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 636. Premda su svjedok KDZ011 i Alić izjavili da, dok su bili zatočeni na fudbalskom stadionu u Mlakvama, nije bilo premlaćivanja i da ih nisu fizički zlostavljali i tukli, u svjetlu uslova koji su vladali na stadionu kako su ih opisali ovi svjedoci, uključujući verbalno i psihološko zlostavljanje, kao i činjenicu da su tu bile držane još stotine zatočenika, Vijeće je mišljenja da svjedočenja svjedoka KDZ011 i Alića ne pobijaju prezumpciju stvorenu na osnovu činjenica o kojima je presuđeno 636, 637 i 638. V. takođe

kad bi se vratili s fronta.⁵⁰⁸⁸ Uslijed premlaćivanja od strane jednog vojnika, bosanskog Srbina, jedan zatočenik je oslijepio na jedno oko.⁵⁰⁸⁹ Zatočenike su i vrijeđali; stražari su psovali zatočenike, izrugivali im se i prijetili im smrću, te ih vrijeđali na nacionalnoj osnovi.⁵⁰⁹⁰ Jedan naoružani vojnik, bosanski Srbin, natjerao je zatočenike da pasu travu kao životinje kako bi ih ponizio.⁵⁰⁹¹

1478. Količina hrane nije bila dovoljna i zatočenici su dobijali najviše dva mala obroka dnevno; pristup vodi takođe im je bio ograničen i imali su ga dvaput dnevno.⁵⁰⁹² Zatočenici su tokom zatočenja znatno smršali – Alić je smršao 18 kilograma, a svjedok KDZ011 je smršao 11 kilograma.⁵⁰⁹³

1479. Zatočenici su bili zatočeni u jednom dijelu stadiona i, uslijed toga, za nekih 700 ljudi nije bilo dovoljno prostora.⁵⁰⁹⁴ Oni su spavali na podu bez ćebadi.⁵⁰⁹⁵ Premda su zatočenici mogli da se peru, nisu imali nikakvih uslova za pranje odjeće.⁵⁰⁹⁶ Ni sanitarnih čvorova nije bilo dovoljno.⁵⁰⁹⁷ Neki zatočenici su bili bolesni i ni u jednom trenutku im nije bila pružena medicinska pomoć; jedan čovjek je tokom zatočeništva umro od astme.⁵⁰⁹⁸ Zatočenicima nije bilo dozvoljeno da se kreću po stadionu, ali su morali da rade na poravnavanju staze oko stadiona.⁵⁰⁹⁹ Kasnije, posjete stadionu

---

par. 1481; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14016–14017; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15–16).

⁵⁰⁸⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 638.

⁵⁰⁸⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 637.

⁵⁰⁹⁰ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14002; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 24; v. činjenica o kojoj je presuđeno 639.

⁵⁰⁹¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 640.

⁵⁰⁹² Svjedok KDZ011, T. 21192 (10. novembar 2011.); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 24; v. činjenica o kojoj je presuđeno 644. Prema Pašićevim riječima, zatočenici na fudbalskom stadionu u Mlakvama dobijali su tri obroka dnevno i to je bila ista hrana koju su dobijali pripadnici vojske i TO-a. D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), str. 26–27. Međutim, Vijeće ne smatra da je Pašićevo svjedočenje pouzdano u tom pogledu, s obzirom na to da ga karakterišu protivrječnosti i neiskrenost.

⁵⁰⁹³ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 24; svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13999–14000. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 644.

⁵⁰⁹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 642.

⁵⁰⁹⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 13999; v. činjenica o kojoj je presuđeno 643.

⁵⁰⁹⁶ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14002; činjenica o kojoj je presuđeno 645.

⁵⁰⁹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 645.

⁵⁰⁹⁸ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14000; v. činjenica o kojoj je presuđeno 646. Vijeće napominje da se optuženi ne tereti za ubijanje koje je bilo posljedica okrutnog i nečovječnog postupanja na fudbalskom stadionu u Mlakvama na osnovu Priloga C Optužnici. V. Optužnica, par. 60(a), fusnota 4. V. takođe fusnota 13 ove Presude.

⁵⁰⁹⁹ Svjedok KDZ011, T. 21192 (10. novembar 2011.); svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14000–14002. Vijeće napominje da se optuženi u Optužnici, u vezi s Bosanskim Novim, ne tereti za prisilni rad, uključujući korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata za živi štiti. V. Optužnica, par. 60(h), fusnota 7.

nisu bile dopuštene, nije bilo dozvoljeno slanje ni primanje pisama i paketa, a zatočenicima nije bilo dopušteno da bilo koga obavijeste o tome gdje se nalaze i da su zatočeni.⁵¹⁰⁰

1480. S jedne strane stadiona, zatočenicima su mogli da vide vozila UNPROFOR-a na drugoj obali rijeke Une, na hrvatskoj strani, i pokušali su da signalima pomoću bijelih zastava traže pomoć; vojnici UNPROFOR-a su ih primijetili, međutim, stražari na fudbalskom stadionu u Mlakvama su to shvatili i zabranili su zatočenicima da dalje koriste taj dio stadiona.⁵¹⁰¹ Tokom njihovog zatočenja, stražari su prozivali zatočenike po imenu i odvodili ih na ispitivanje u policijsku stanicu, vatrogasni dom ili u hotel "Una".⁵¹⁰²

1481. Dana 22. jula 1992. ili približno tog datuma, nakon nekih 45 dana zatočenja, pripadnici VP-a bosanskih Srba rekli su zatočenicima na fudbalskom stadionu u Mlakvama da će biti pušteni.⁵¹⁰³ Za približno 80 zatočenika koji su imali porodice u gradu Bosanskom Novom, u blizini stadiona, članovi njihovih porodica mogli su da potpišu potvrde kako bi oni bili pušteni ranije nego drugi zatočenicima.⁵¹⁰⁴ Preostale zatočenike su, prije nego što su ih pustili, natjerali da potpišu potvrde da svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu u Bosanskom Novom dobrovoljno predaju RS-u.⁵¹⁰⁵ Nakon što su potvrde potpisane, iz grupe su izdvojili 15 zatočenika, koji su svi bili članovi SDA, i odveli ih u "vatrogasni dom", gdje su ih premlatili.⁵¹⁰⁶ Prema Alićevim riječima, približno devet muškaraca je ubijeno.⁵¹⁰⁷

1482. Dana 23. jula 1992., zatočenicima koji su držani na fudbalskom stadionu u Mlakvama pušteni su shodno naredbi Izvršnog odbora opštine Bosanski Novi.⁵¹⁰⁸ Na stadion je došlo jedno vozilo

⁵¹⁰⁰ Svjedok KDZ011, T. 21191 (10. novembar 2011.); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 24.

⁵¹⁰¹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14003; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15; P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 71. V. takođe P3829 (Memorandum UNPROFOR-a, 22. juni 1992.), str. 2; P3830 (Memorandum UNPROFOR-a, 22. juni 1992.), str. 3; Charles Kirudja, T. 21344–21348 (11. novembar 2011.).

⁵¹⁰² V. činjenica o kojoj je presuđeno 2287.

⁵¹⁰³ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14014; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića data AID-u, 9. juli 1998.), *e-court* str. 24. V. činjenica o kojoj je presuđeno 641 (gdje se navodi da su zatočenicima na fudbalskom stadionu u Mlakvama držani nekih 45 dana).

⁵¹⁰⁴ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14014.

⁵¹⁰⁵ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14014–14016; svjedok KDZ011, T. 21194 (10. novembar 2011.); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15.

⁵¹⁰⁶ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14016–14017; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 15–16.

⁵¹⁰⁷ P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 16. Vijeću su predočeni dokazi da su devet zatočenika umrlo na fudbalskom stadionu u Mlakvama; međutim, Vijeće primjećuje da se optuženi ne tereti za ubijanje na fudbalskom stadionu u Mlakvama na osnovu Priloga B Optužnici, niti se navodi da je to ubijanje bilo posljedica okrutnog i nečovječnog postupanja iz Priloga C Optužnici. V. Optužnica, par. 60(a), fusnota 4. V. takođe fusnota 13 ove Presude.

⁵¹⁰⁸ D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 2 (gdje se navodi da je fudbalski stadion u Mlakvama zatvoren nakon što su zatočenicima pušteni).

UNPROFOR-a; zatim su sve zatočenike ukrcali u autobuse i kamione i odvezli ih preko mosta u Dvor, u Hrvatsku.⁵¹⁰⁹ Dok se to događalo, oko zatočenika nije bilo vojnika, već su ih čuvali vojnici UNPROFOR-a.⁵¹¹⁰

1483. Vijeće stoga konstatuje da su tokom perioda od 2. juna do 23. jula 1992., pripadnici srpskih snaga zatočili muškarce, bosanske Muslimane, na fudbalskom stadionu u Mlakvama, tukli ih i vrijeđali, uključujući prijetnje i uvrede na nacionalnoj osnovi. Vijeće takođe konstatuje da zatočenici koji su držani na fudbalskom stadionu u Mlakvama nisu dobijali odgovarajuće količine hrane ni vode, što je dovelo do neuhranjenosti, te da tokom tog perioda zatočenicima nije pružana nikakva medicinska pomoć.

(C) Ključ

(1) Optužbe

1484. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Ključu počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁵¹¹¹ U tački 1 Optužnice tužilaštvo dalje navodi da je u određenim opštinama, uključujući Ključ, ta kampanja progona uključivala, ili je dosegla takve razmjere da je uključivala, ponašanje na osnovu kojeg se vidjela namjera da se djelimično unište nacionalne, etničke i/ili vjerske grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takve.⁵¹¹²

1485. Djela koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Ključu obuhvataju ubijanje za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti;⁵¹¹³ ubijanje koje se dovodi u vezu sa zatočeničkim objektima;⁵¹¹⁴ te ubijanje koje je počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici i smrtne ishode do kojih je to dovelo.⁵¹¹⁵ Tužilaštvo je ta djela okarakterisalo kao ubijanje, djelo u osnovi genocida, u tački 1 Optužnice; progon, zločin protiv čovječnosti, u tački 3 Optužnice; istrebljivanje,

---

⁵¹⁰⁹ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14014, 14017–14018; svjedok KDZ011, T. 21194 (10. novembar 2011.); P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 16.

⁵¹¹⁰ Svjedok KDZ011, P3800 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 14017; P687 (Izjava svjedoka Hasana Alića od 21. avgusta 1999.), *e-court* str. 16.

⁵¹¹¹ Optužnica, par. 48–49.

⁵¹¹² Optužnica, par. 38.

⁵¹¹³ Optužnica, par. 60(a)(i). V. incidenti 7.1, 7.2, 7.3 iz Priloga A Optužnici.

⁵¹¹⁴ Optužnica, par. 60(a)(ii). Incident 10 iz Priloga B Optužnici.

⁵¹¹⁵ Optužnica, par. 60(a)(ii). Zatočenički objekti 15.1, 15.2, 15.3 iz Priloga C Optužnici.

zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁵¹¹⁶

1486. Druga djela koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Ključu obuhvataju mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici, kao i stvaranje i održavanje nehumanih uslova u zatočeničkim objektima – okrutno ili nečovječno postupanje, djelo progona za koje se optuženi tereti u tački 3 Optužnice.⁵¹¹⁷ U vezi s tačkom 1 Optužnice, tužilaštvo navodi da su u zatočeničkim objektima u Ključu navedenim u prilogima Optužnici srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba podvrgnuli hiljade bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata okrutnom ili nečovječnom postupanju, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja, te premlaćivanja; tužilaštvo je to nečovječno postupanje okarakterisalo kao nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe bosanskih Muslimana i grupe bosanskih Hrvata, djelo u osnovi genocida.⁵¹¹⁸ U tački 1 Optužnice tužilaštvo osim toga navodi da su pripadnici grupe bosanskih Muslimana i grupe bosanskih Hrvata bili zatočeni u životnim uslovima sračunatim da dovedu do njihovog fizičkog uništenja, konkretno, okrutnim i nečovječnim postupanjem, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja, nehumane uslove života, prisilni rad, kao i neobezbjedivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova.⁵¹¹⁹

1487. Prema navodima iz tačke 3 Optužnice, druga djela progona koja su počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Ključu obuhvataju: (i) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova;⁵¹²⁰ (ii) protivpravno zatočenje u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici;⁵¹²¹ (iii) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;⁵¹²² (iv) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁵¹²³ (v) bezobzirno uništavanje

⁵¹¹⁶ Optužnica, par. 40(a), 60(a), 63(a), 63(b).

⁵¹¹⁷ Optužnica, par. 60(b), 60(c), 60(d) (gdje se konkretno navodi da su ti uslovi obuhvatali neobezbjedivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova). V. zatočenički objekti 15.1, 15.2, 15.3 iz Priloga C Optužnici.

⁵¹¹⁸ Optužnica, par. 40(b).

⁵¹¹⁹ Optužnica, par. 40(c). V. zatočenički objekti 15.1, 15.2, 15.3 iz Priloga C Optužnici.

⁵¹²⁰ Optužnica, par. 60(f).

⁵¹²¹ Optužnica, par. 60(g).

⁵¹²² Optužnica, par. 60(h).

⁵¹²³ Optužnica, par. 60(i).

privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte;⁵¹²⁴ i (vi) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁵¹²⁵

1488. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁵¹²⁶ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja u Ključu na kojima su oni zakonito boravili.⁵¹²⁷ Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁵¹²⁸

(2) Uvodni period

1489. Opština Ključ smještena je na sjeverozapadu BiH, južno od Sanskog Mosta i jugozapadno od Banjaluke.⁵¹²⁹ Godine 1991., u sastavu opštine bilo je osam sela čije su stanovništvo u to vrijeme prevashodno činili nesrbi: Velagići, Krasulje, Biljani, Prhovo, Crljeni, Pudín-Han, Ramići i Sanica, pri čemu je svako od tih sela imalo nekoliko zaselaka.⁵¹³⁰ Ključ je 1991. godine brojao približno 37.300 stanovnika, od kojih su njih 49,6% bili Srbi, 47,3% Muslimani, a 0,9% Hrvati.⁵¹³¹

⁵¹²⁴ Optužnica, par. 60(j). V. incident 13 iz Priloga D Optužnici.

⁵¹²⁵ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja, uklanjanje s rukovodećih položaja u lokalnim državnim institucijama i policiji, kao i opšte otpuštanje s posla, povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga, protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.

⁵¹²⁶ Optužnica, par. 68–75.

⁵¹²⁷ Optužnica, par. 69, 72.

⁵¹²⁸ Optužnica, par. 71.

⁵¹²⁹ Asim Egrlić, T. 19926–19927, 19940 (5. oktobar 2011.); P3574 (Mapa BiH, osjenčena); D1729 (Mapa BiH s oznakama koje je unio svjedok KDZ192); P3855 (Mapa Hrvatske i BiH s oznakama koje je unio Charles Kirudja); P3492 (Mapa etničkog sastava Ključa); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 1; D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 2.

⁵¹³⁰ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 7–8; Atif Džafić, T. 19657–19658 (30. septembar 2011.); D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 2. V. takođe P3575 (Mapa Ključa).

⁵¹³¹ D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 1; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 7; P3492 (Mapa etničkog sastava Ključa); D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 2. V. takođe P1476 (Bilježnica Ratka Mladića, 30. decembar 1991.-14. februar 1992.), *e-court* str. 64–65.

1490. Međunacionalni odnosi u Ključu prije rata bili su "sasvim skladni".⁵¹³² U novembru 1990., SDS je ostvario većinu osvojivši 50,8% glasova na opštinskim izborima u Ključu, dok je SDA osvojila 32,8%.⁵¹³³ Shodno načelu "ravnopravne zastupljenosti", položaji u opštinskoj upravi raspodijeljeni su u skladu sa sporazumom između SDS-a, SDA i MBO-a.⁵¹³⁴ Jovo Banjac iz SDS-a imenovan je za predsjednika Skupštine opštine, dok je Omer Filipović, čelnik MBO-a u Ključu, postavljen za potpredsjednika Skupštine opštine, kao i za Banjčevog zamjenika; Asim Egrić, predsjednik SDA u Ključu, i Tihomir Dakić iz SDS-a postali su predsjednik, odnosno potpredsjednik, Izvršnog odbora Skupštine opštine Ključ.⁵¹³⁵ Ostali rukovodeći položaji u opštinskoj upravi ravnopravno su raspodijeljeni članovima SDA i SDS-a.⁵¹³⁶ Vinko Kondić iz SDS-a postao je načelnik SJB-a, dok je Atif Džafić, kojeg je delegirala SDA, ali koji nije bio član nijedne stranke, postao je vršilac dužnosti komandira policije.⁵¹³⁷

1491. Kada je u ljeto 1991. godine počeo rat u Hrvatskoj, Sekretarijat za narodnu odbranu opštine Ključ počeo je da šalje pozive za mobilizaciju muškim stanovnicima Ključa.⁵¹³⁸ Međutim, čelnici SDA i MBO-a i na lokalnom i na državnom nivou odvrćali su bosanske Muslimane od odazivanja na pozive.⁵¹³⁹ Shodno tome, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati se generalno nisu odazivali na pozive za mobilizaciju u JNA i odlazak na liniju fronta u Hrvatsku, dok bosanski Srbi jesu.⁵¹⁴⁰

⁵¹³² Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4638; Asim Egrić, T. 19938 (5. oktobar 2011.); D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 5; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9100–9101 (pod pečatom).

⁵¹³³ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 4, 10; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4637; svjedok KDZ192, T. 19430 (22. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 4.

⁵¹³⁴ Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11658 (pod pečatom); svjedok KDZ192, T. 19430–19431, 19433 (22. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵¹³⁵ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 4, 10, 11; Atif Džafić, T. 19673–19674 (30. septembar 2011.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4635, 4637, 4638, 4681–4682; Asim Egrić, T. 19939 (5. oktobar 2011.); D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 4; svjedok KDZ192, T. 19431 (22. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵¹³⁶ D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 4–5; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 10–11.

⁵¹³⁷ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 4–5 (gdje pravi, ali ne objašnjava razliku između položaja načelnika SJB-a i komandira policije), 10; D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 933.

⁵¹³⁸ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 38; Atif Džafić, T. 19694 (30. septembar 2011.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4646; Asim Egrić, T. 19954–19955 (5. oktobar 2011.); P3422 (Zapisnik sa 2. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 20. septembar 1991.), str. 1; P3424 (Zapisnik sa 3. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora Ključ, 2. oktobar 1991.), str. 1–2.

⁵¹³⁹ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4936–4942; Asim Egrić, T. 19956–19957 (5. oktobar 2011.); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 38; P3576 (Proglas Opštinskog odbora MBO-a Ključ, 21. septembar 1991.), str. 1.

⁵¹⁴⁰ Svjedok KDZ192, T. 19437 (22. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4638, 4846; Asim Egrić, T. 19955, 19957–19958, 19961 (5. oktobar 2011.); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 39. V. npr. P3422 (Zapisnik sa 2. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora Ključ, 20. septembar 1991.), str. 1; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11368 (pod pečatom).

Neodazivanje bosanskih Muslimana na poziv za mobilizaciju doveo je do toga da su sastav JNA činili prevashodno bosanski Srbi.⁵¹⁴¹

1492. Stanovništvo Ključa srpske nacionalnosti dobilo je oružje u tom procesu mobilizacije, budući da su oni koji su se vratili s linije fronta u Hrvatskoj zadržavali naoružanje koje im je bilo izdato.⁵¹⁴² I SDS je učestvovao u podjeli oružja bosanskim Srbima u Ključu.⁵¹⁴³ Izvršni odbor SDS-a je u nekoliko navrata razgovarao o podjeli naoružanja u periodu od oktobra 1991. do marta 1992.⁵¹⁴⁴ kad je Veljko Kondić izjavio: "Angažovaćemo se za dodatno naoružavanje".⁵¹⁴⁵ Poslije toga, Izvršni odbor SDS-a uspostavio je evidenciju izdatog oružja.⁵¹⁴⁶

1493. Od kraja 1991. do proljeća 1992. godine, vojnici koji su se vraćali s linija fronta u Hrvatskoj često su se napijali i pucali iz vozila u pokretu, gađajući lokalne džamije u Ključu.⁵¹⁴⁷ Premda je SDS raspravljao o tim problemima i izdavao saopštenja u kojima je osuđivao korištenje vatrenog oružja na javnim mjestima,⁵¹⁴⁸ Vinko Kondić je na kraju vratio oružje koje je bilo oduzeto od

⁵¹⁴¹ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4641, 4844; svjedok KDZ192, T. 19439 (22. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵¹⁴² Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4641–4642, 4663–4664; Atif Džafić, T. 19688 (30. septembar 2011.); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9109 (pod pečatom). Pripadnicima rezervnog sastava policije, koji su mobilisani u isto vrijeme kad i TO, takođe je izdato naoružanje. P3493 (Spisak SJB-a Ključ s imenima lica koja su zadužila naoružanje, bez datuma); Atif Džafić, P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 37. Nekolicina svjedoka je takođe izjavila da je čula da je naoružanje bilo isporučeno vojnim helikopterom. Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4956–4957; svjedok KDZ075, T. 19015–19016 (16. septembar 2011.). V. takođe P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 36; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4663–4664; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9109, 9200 (pod pečatom); P3580 (Službeno saopštenje Opštinskog odbora MBO-a Ključ, 21. septembar 1991.), str. 1.

⁵¹⁴³ V. svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11489 (pod pečatom).

⁵¹⁴⁴ P3424 (Zapisnik sa 3. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 2. oktobar 1991.), str. 1–2; P3428 (Zapisnik sa 6. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. decembar 1991.), str. 3–4 (gdje se navodi da su Jovan Kevac i Boško Bajić predložili "Kriznom štabu" da se bosanski Srbi naoružaju).

⁵¹⁴⁵ P3435 (Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 12. mart 1992.). V. takođe P3433 (Zapisnik sa 8. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 6. mart 1992.), str. 1 (gdje je zabilježeno da je Ljuban Bajić predložio da se izvrši obuka).

⁵¹⁴⁶ P3436 (Zapisnik sa 10. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. mart 1992.), str. 1; P3493 (Spisak SJB-a Ključ s imenima lica koja su zadužila naoružanje, bez datuma). Vijeće, stoga, na prihvata svjedočenje Rajka Kalabića, koji je izjavio da su nabavku oružja vršili pojedinci, a ne SDS. D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 14. Za diskusiju o naoružavanju bosanskih Muslimana, v. par. 1508.

⁵¹⁴⁷ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 40–41; Atif Džafić, T. 19687–19688 (30. septembar 2011.). V. takođe Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4641–4642, 4661–4662, 4700; svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4956; svjedok KDZ075, T. 19035, 19037, 19039 (16. septembar 2011.); P3584 (Zajedničko saopštenje Opštinskog odbora MBO-a i Gradskog odbora SDA Ključ, 24. decembar 1991.), str. 1.

⁵¹⁴⁸ P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192) (pod pečatom), str. 7–8; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11461 (pod pečatom). V. takođe P3580 (Službeno saopštenje Opštinskog odbora MBO-a Ključ, 21. septembar 1991.), str. 1–2 (gdje izražava svoje protivljenje "nekontrolisan[om] naoružavanj[u]" i predlaže međustranačke razgovore).

vojnika koji su "učestvovali u nezakonitim radnjama".⁵¹⁴⁹ Pored toga, tokom druge polovine 1991. godine, srpske snage su uspostavile kontrolne punktove na raznim ulazima u Ključ.⁵¹⁵⁰ međunacionalni odnosi u Ključu su se pogoršali, ugrožavajući i funkcionisanje opštinskih organa i bezbjednosnu situaciju generalno.⁵¹⁵¹

1494. Tokom cijele jeseni 1991., SDA i MBO su se suprotstavljale sve brojnijim znakovima regionalizacije u Ključu. Krajem septembra, SDA je izdala saopštenje za javnost u kojem je odbacila proglašenje ARK-a kao "paradržavn[e]" organizacije nasljednice ZOBK-a i upozorila da će, u slučaju provođenja "ovakve nelegalne odluke", SDA organizovati referendum za osnivanje "posebn[e] muslimansk[e] komune".⁵¹⁵²

1495. Krajem oktobra 1991., SDS Ključ je dobio poruku koju je teleksom poslao Radoslav Brđanin, i koja je sadržala "Naredbu SDS-a Sarajevo", kao i jedan broj uputstava koja je poslije usvojila vlada ARK-a.⁵¹⁵³ Ta uputstva obuhvatala su naredbe da se, između ostalog, (i) formira komanda mjesta i uvede stalno dežurstvo; (ii) uspostavi puna mobilnost TO-a; (iii) svi muškarci mlađi od 40 godina iz civilne zaštite prebace u sastav TO-a; (iv) izvrši prepotčinjavanje TO-a "korpusu"; (v) preuzme upravljanje javnim preduzećima, uključujući banke, sudstvo i sredstva javnog informisanja; (vi) proglasi ratna šema programa na radio-stanicama; (vii) zabrani zapošljavanje vojno sposobnih osoba iz područja ratnih dejstava i otpuste sve takve osobe koje su u vrijeme izdavanja naredbe bile zaposlene; (viii) prikupi sve oružje i oprema od dezertera; i (ix)

⁵¹⁴⁹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 41; Atif Džafić, T. 19688 (30. septembar 2011.). Kada ga je Džafić pitao kakve bi se mjere mogle preduzeti da se spriječe takvi ispadi, Vinko Kondić mu je rekao da je prezauzet i da ima "pametnijeg posla". P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 41.

⁵¹⁵⁰ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 32–33; Atif Džafić, T. 19687 (30. septembar 2011.). V. takođe Atif Džafić, T. 19687–19688 (30. septembar 2011.) (gdje je svjedok priznao da su se u Ključu ukrštavali poznati putevi krijumčarenja oružja, kao i putevi koje su koristili vojni dezerteri i diverzantske grupe). Pored toga, policajci, bosanski Srbi i bosanski Muslimani, sve više su željeli raditi sa pripadnicima svoje etničke grupe nego u mješovitim patrolama i sa mješovitim ljudstvom na kontrolnim punktovima. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 28; Atif Džafić, T. 19690–19691 (30. septembar 2011.).

⁵¹⁵¹ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4641, 4701, 4703; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 35; Atif Džafić, T. 19692–19693 (30. septembar 2011.). V. takođe P3422 (Zapisnik sa 2. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 20. septembar 1991.), str. 1; svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4955.

⁵¹⁵² P3577 (Saopštenje za javnost Gradskog odbora SDA Ključ, 21. septembar 1991.), str. 1–2. V. takođe P3578 (Saopštenje Opštinskog odbora MBO-a Ključ, 17. septembar 1991.) (gdje se negativno karakteriše proglašenje ARK-a od strane SDS-a). Opštinski odbor SDS-a Ključ već je glasao da se pridruži ZOBK-u početkom 1991., ali to pitanje nije bilo stavljeno na glasanje u Skupštini opštine Ključ. Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4654–4655; P3577 (Saopštenje za javnost Gradskog odbora SDA Ključ, 21. septembar 1991.), str. 2; P3579 (Odluka Skupštine opštine Ključ, bez datuma) (gdje se upućuje na jednu odluku, donesenu 10. aprila 1991., o ostanku u "Zajednici opština Banja Luka"); D1889 (Odluka Skupštine opštine Skender-Vakuf, 12. april 1991.) (gdje se Ključ navodi na spisku opština članica Zajednice opština "Bosanske Krajine").

⁵¹⁵³ P2548 (Teleks pod naslovom "Naredba SDS Sarajevo", 29. oktobar 1991.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4668, 4943–4944.

rasformiraju sve postojeće paravojne formacije i uvrste u sastav TO-a.⁵¹⁵⁴ SDA i MBO izdali su zajedničko saopštenje u kojem su objavili i osudili gore pomenutu naredbu.⁵¹⁵⁵ Kada je Asim Egrić, koji je u to vrijeme bio predsjednik Izvršnog odbora opštine Ključ i greškom primio pomenuti teleks, pitao Jovu Banjca da li su takva uputstva primjerena, Banjac je minimizirao njihov značaj i natuknuo da je Brđanin "lud".⁵¹⁵⁶ Uprkos tome, Egrić je primijetio da su sva ta uputstva na kraju provedena u djelo.⁵¹⁵⁷

1496. Kada su delegati SDS-a u Skupštini opštine Ključ 26. decembra 1991. potvrdili odluku o pridruživanju ARK-u,⁵¹⁵⁸ poslanici Skupštine opštine iz redova SDA napustili su sjednicu, da ne glasaju o tom pitanju.⁵¹⁵⁹ Negdje u januaru ili februaru 1992., čelnici bosanskih Muslimana formirali su zasebnu Skupštinu opštine Bosanski Ključ, na čijem je čelu bio Omer Filipović.⁵¹⁶⁰

1497. U međuvremenu, SDS Ključ je od Glavnog odbora primio Uputstvo s varijantom A i B.⁵¹⁶¹ Dana 23. decembra 1991., Izvršni odbor SDS-a Ključ osnovao je krizni štab.⁵¹⁶² Jovo Banjac je postao predsjednik Kriznog štaba; među njegovim ostalim prvobitnim članovima bili su načelnik SJB-a Ključ Vinko Kondić; sekretar Opštinskog sekretarijata za narodnu odbranu Slobodan Jurišić;

⁵¹⁵⁴ P2548 (Teleks pod naslovom "Naredba SDS Sarajevo", 29. oktobar 1991.).

⁵¹⁵⁵ P3582 (Zajedničko saopštenje MBO-a i SDA Ključ, 31. oktobar 1991.), str. 1 (gdje se iznosi oštar prigovor da teleks sadrži uputstva da se "organizuj[e] život u uslovima rata").

⁵¹⁵⁶ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4668, 4943–4944.

⁵¹⁵⁷ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4668–4669, 4877.

⁵¹⁵⁸ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4655; Asim Egrić, T. 19947 (5. oktobar 2011.); P3430 (Odluka Skupštine opštine Ključ, 16. januar 1992.) (gdje se upućuje na odluku donesenu 26. decembra 1991.); P3579 (Odluka Skupštine opštine Ključ, bez datuma).

⁵¹⁵⁹ Asim Egrić, T. 19962 (5. oktobar 2011.); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11664–11665 (pod pečatom); svjedok KDZ192, T. 19464 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). MBO i SDA takođe su se usprotivile plebiscitu koji je Skupština SrBiH provela 9. i 10. novembra 1991., tvrdeći da je to "razbijanje zajedničke države", što je protivno Ustavu BiH. P3419 (Rukom pisan dnevnik), str. 12 (pod pečatom); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11398 (pod pečatom); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4695–4696; P3583 (Zajedničko saopštenje Opštinskog odbora MBO-a i Gradskog odbora SDA Ključ, 7. novembar 1991.).

⁵¹⁶⁰ P3458 (Saopštenje Skupštine opštine Bosanski Ključ, 31. januar 1992.); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11406–11407 (pod pečatom). V. takođe D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 3 (gdje se upućuje na proglašenje opštine bosanskih Muslimana u decembru 1991.); P1476 (Bilježnica Ratka Mladića, 30. decembar 1991.-14. februar 1992.), *e-court* str. 66 (gdje se upućuje na intenzivan rad na formiranju opštine bosanskih Muslimana).

⁵¹⁶¹ P3428 (Zapisnik sa 6. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. decembar 1991.) (gdje je zabilježeno da je Veljko Kondić upoznao prisutne s *Uputstvom o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH*). Ali v. svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11416 (pod pečatom) **[REDIGOVANO]**. Štaviše, Vijeće ima u vidu da su članovi SDS-a Ključ preduzeli mjere u skladu s uputstvima 3 i 4 iz "prvog stepena" varijante A u roku od četiri dana nakon što je Uputstvo s varijantom A i B distribuirano. P3470 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 2–3 (gdje se opštinski odbori SDS-a pozivaju da odmah formiraju "krizni štab srpskog naroda" i proglašavaju "Skupštin[u] srpskog naroda" u svojim opštinama).

⁵¹⁶² P2592 (Zapisnik sa 6. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. decembar 1991.), str. 1; P2643 (Izveštaj Kriznog štaba Ključ, 15. maj – 29. juli 1992.), str. 2; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11671–11672 (pod pečatom). Na istom sastanku, Milan Jovičić je predložio da se Skupština Srpske opštine Ključ proglasi na sjednici Skupštine. P3428 (Zapisnik sa 6. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. decembar 1991.), str. 2.

komandant Opštinskog štaba TO-a Boško Lukić; predsjednik Opštinskog odbora SDS-a Veljko Kondić; poslanik u Skupštini SrRBiH Rajko Kalabić; potpredsjednik Izvršnog odbora Skupštine opštine Tihomir Dakić; Ljuban Bajić; i Dragan Smiljanić.⁵¹⁶³ Sredinom maja 1992., Krizni štab je proširen, tako da je u njegov sastav ušlo nekoliko novih članova i on je transformisan u Krizni štab Skupštine opštine Ključ.⁵¹⁶⁴

1498. Početkom 1992., učestalost poziva na mobilizaciju ostala je nepromijenjena, uslijed čega je povećan broj vojnika koji su se nalazili u opštini.⁵¹⁶⁵ Neke paravojne grupe, uključujući Crvene beretke, došle su u Ključ negdje u novembru 1991., dok su druge grupe, kao što su Beli orlovi, stigle u Ključ negdje u februaru 1992.⁵¹⁶⁶ Tokom istog mjeseca, uprkos prigovoru koji su predstavnici SDA uložili Savjetu za narodnu odbranu,⁵¹⁶⁷ jedinice JNA koje su se povlačile iz Knina stacionirane su u jednom objektu u Laništu.⁵¹⁶⁸ Dolazak JNA u Lanište povećao je uznemirenost među muslimanskim stanovništvom Ključa⁵¹⁶⁹ i, zajedno s naoružavanjem srpskog stanovništva, doprinio je stvaranju utiska da je u Ključu eskalirala "ratna politika".⁵¹⁷⁰

1499. U februaru 1992., specijalna jedinica rezervnog sastava policije iz Ključa čiji je naziv bio "Manevarska jedinica" upućena je u logor Manjača na specijalnu obuku.⁵¹⁷¹ Tamo su samo

⁵¹⁶³ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 4, 10, 54; Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4637, 4681–4682; D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 4; svjedok KDZ192, T. 19431 (22. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); P3428 (Zapisnik sa 6. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. decembar 1991.), str. 1–2; P3419 (Rukom pisan dnevnik), str. 17 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2192.

⁵¹⁶⁴ P2643 (Izveštaj Kriznog štaba Ključ, 15. maj – 29. juli 1992.), str. 2.

⁵¹⁶⁵ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4738.

⁵¹⁶⁶ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4888–4889; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 52–53 (gdje je svjedok izjavio da su Crvene beretke bile dobro obučene i da su pomagale u obavljanju redovnih policijskih poslova); Atif Džafić, T. 19722 (30. septembar 2011.). Atif Džafić je od nekoga čuo da je izvjesni "Dragan" bio komandant Crvenih beretki i zaključio je da su Crvene beretke pod kontrolom TO-a ili da ih je pozvao komandant TO-a zato što su redovno bile na dužnosti u prostorijama TO-a. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 51, 53. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2426. Vijeće napominje da je Marko Adamović negirao da je na teritoriji opštine Ključ djelovala ijedna paravojna jedinica, uključujući Bele orlove, ali da za ta svoja saznanja nije naveo nikakvu osnovu. D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 24. Pored toga, kao što je detaljnije izloženo u fusnoti 5274, Vijeće je mišljenja da je Adamović često bio nedovoljno iskren i otvoren prema Vijeću i oslonio se na njegovo svjedočenje samo onda kada je potkrijepljeno drugim pouzdanim dokazima.

⁵¹⁶⁷ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4736; Asim Egrlić, T. 20009–20010 (6. oktobar 2011.); P3432 (Zapisnik sa 6. sjednice Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 18. februar 1992.), str. 3; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11458–11460 (pod pečatom); P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192), str. 6 (pod pečatom).

⁵¹⁶⁸ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4733, 4736–4737; Asim Egrlić, T. 20009 (6. oktobar 2011.). V. takođe svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9202 (pod pečatom); svjedok KDZ075, T. 19035–19036 (16. septembar 2011.).

⁵¹⁶⁹ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4738.

⁵¹⁷⁰ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4733.

⁵¹⁷¹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 64. Manevarske jedinice su obično korištene da bi se spriječilo narušavanje javnog reda i mira velikih razmjera, tako da je njihova uobičajena obuka obuhvatala tehnike kontrolisanja mase, suzbijanja nereda, te korištenja hemijskih sredstava i vatrenog oružja. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 64.

pripadnici srpske nacionalnosti te jedinice obučavani u rukovanju minobacačima, zoljama, teškim mitraljezima, borbi prsa u prsa, rukovanju minama i topovima. Ova obuka nije nikad ranije bila ponuđena Manevarskoj jedinici.⁵¹⁷² Početkom marta 1992., u cilju sprečavanja pristupa bosanskih Muslimana oružju TO-a,⁵¹⁷³ skladište naoružanja TO-a je premješteno u vojno skladište Kula u Mrkonjić Gradu.⁵¹⁷⁴ To naoružanje je kasnije iskorišteno za naoružavanje Ključkog bataljona.⁵¹⁷⁵

1500. Tokom marta i aprila 1992., nasilje u selima oko grada Ključa se pojačalo.⁵¹⁷⁶ Pijani vojnici, bosanski Srbi, koji su se vraćali s fronta u Hrvatskoj nastavili su da pucaju po muslimanskim selima.⁵¹⁷⁷ Bosanski Muslimani su u svojim naseljima počeli da formiraju "neformalne odbrambene noćne patrole" na ulazima i izlazima iz sela kako bi spriječili da dođe do incidenata nasilja,⁵¹⁷⁸ a bosanski Srbi su zahtijevali da u selima sa stanovništvom mješovitog etničkog sastava patroliranje vrše patrole mješovitog etničkog sastava.⁵¹⁷⁹ To je učinjeno jednu ili dvije noći, a zatim su izbili sukobi i taj proces je obustavljen.⁵¹⁸⁰ Jednog dana u martu ili aprilu 1992., buknuo je požar u nekoliko objekata u Pudinom Hanu.⁵¹⁸¹ Bosanski Srbi i bosanski Muslimani počeli su da odlaze iz Ključa zbog sve većih napetosti.⁵¹⁸²

⁵¹⁷² P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 65. Kada je Atif Džafić krajem februara 1992. obišao učesnike obuke, jedan policajac, bosanski Musliman, rekao je Džafiću da su se policajci, bosanski Srbi, noću napijali i pjevali srpske nacionalističke pjesme i da su pritom oštrili noževe, pucali iz pušaka i govorili pogrdne stvari o bosanskim Muslimanima. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 66.

⁵¹⁷³ Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11499–11500 (pod pečatom); P3494 (Izvjestaj Miloševe grupe, 24. april 1992.).

⁵¹⁷⁴ P3433 (Zapisnik sa 8. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 6. mart 1992.), str. 1; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 48–49; Atif Džafić, T. 19719 (30. septembar 2011.); P3436 (Zapisnik sa 10. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. mart 1992.), str. 1 (gdje se navodi da je premještanje naoružanja završeno i da je samo "ostala mala količina za naše [SDS-ove] potrebe"); P3437 (Zapisnik sa 11. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 30. mart 1992.), str. 1; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11499 (pod pečatom); svjedok KDZ192, T. 19461 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵¹⁷⁵ V. fusnota 5237.

⁵¹⁷⁶ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 71.

⁵¹⁷⁷ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 71.

⁵¹⁷⁸ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 71–72; Atif Džafić, T. 19729 (30. septembar 2011.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4784; Asim Egrić, T. 19971 (5. oktobar 2011.).

⁵¹⁷⁹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 71.

⁵¹⁸⁰ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 71. V. takođe svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9102, 9198–9199 (pod pečatom).

⁵¹⁸¹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 72 (gdje se pominju štale, garaže i jedna kuća). Premda je poslije toga jedna osoba uhapšena, Džafić je izrazio sumnju da je jedna osoba mogla da podmetne sve te požare u tako kratkom vremenu. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 72. Pored toga, policija je imala informacije da su minareti džamija i kuće bivših boraca gađani iz vatrenog oružja, ali istrage o tome nisu provedene. Atif Džafić, T. 19729 (30. septembar 2011.).

⁵¹⁸² Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11538 (pod pečatom); svjedok KDZ192, T. 19474 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe Asim Egrić, T. 20000 (5. oktobar 2011.) (gdje je svjedok priznao da su pripadnici svih etničkih grupa odlazili iz opštine prije nego što je izbio rat); D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 3 (gdje je svjedok izjavio da se iz Velagića prije nego što je izbio sukob iselilo 2.500 bosanskih Muslimana).

(3) Preuzimanje vlasti

1501. Do 29. aprila 1992., bosanski Srbi su konsolidovali vlast u opštini.⁵¹⁸³ Tog dana, Opštinski odbor SDS-a usvojio je sljedeći zaključak: "*Prvo* sve dobro pripremiti i biti u koordinaciji s vojskom i *nakon dobre pripreme* izvesti i promjenu oznaka – lojalnosti policije".⁵¹⁸⁴ U skladu s odlukom koju je vlada ARK-a donijela 4. maja,⁵¹⁸⁵ Jovo Banjac, predsjednik Savjeta za narodnu odbranu opštine Ključ, sljedećeg dana je uveo policijski sat u opštini Ključ.⁵¹⁸⁶ Tokom maja, Krizni štab Ključ je, pod prijetnjom hapšenja, objavljivao rokove građanima za predaju oružja za koje nisu imali dozvolu.⁵¹⁸⁷ U međuvremenu, 7. maja 1992., jedinice iz sastava 9. korpusa JNA koje su bile stacionirane na Laništu i jedinice iz sastava 5. korpusa (koje su se sastojale od jednog bataljona 6. partizanske brigade i 3. bataljona 1. partizanske brigade) obezbjeđivale su grad, a zatim su odgovornost za obezbjeđenje preuzeli srpski TO i rezervni sastav policije.⁵¹⁸⁸ Srpske snage su vojno preuzimanje vlasti završile brzo, od 7. do 10. maja, bez ikakvih gubitaka,⁵¹⁸⁹ a na zgradi opštine i lokalne stanice policije izvješena je srpska zastava.⁵¹⁹⁰

(a) Otpuštanje bosanskih Muslimana iz policije, organa uprave i s radnih mjesta

1502. Dana 7. maja, Vinko Kondić je u zgradi SJB-a sazvao sastanak svih policajaca koji nisu bili srpske nacionalnosti i na tom sastanku je od tih policajaca zatraženo da potpišu izjavu o lojalnosti

⁵¹⁸³ P3438 (Zapisnik sa 8. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 29. april 1992.) str. 1–2. V. takođe P3592 (Rukom pisane bilješke u vezi s organizacijom civilne odbrane Ključa), *e-court* str. 9–10; Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4792–4793 (gdje je svjedok identifikovao rukopis iz dokaznog predmeta P3592 kao rukopis Vinka Kondića i objasnio odakle mu je to poznato).

⁵¹⁸⁴ P3438 (Zapisnik sa 8. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 29. april 1992.) str. 4 (naglasak dodat).

⁵¹⁸⁵ P2818 (Odluka Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, 4. maj 1992.).

⁵¹⁸⁶ P3460 (Naređenje predsjednika Savjeta za narodnu odbranu Skupštine opštine Ključ, 5. maj 1992.) (gdje se navodi da su od policijskog sata izuzete osobe sa službenim ovlaštenjima policije, vojne policije ili TO-a). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2427. V. takođe Slobodan Jurišić, D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 33; Slobodan Jurišić, T. 47093–47094 (14. februar 2014.).

⁵¹⁸⁷ **[REDIGOVANO]**; D3901 (Saopštenje za javnost Kriznog štaba Ključ, 9. maj 1992.), str. 2; P3439 (Zapisnik sa sjednice Kriznog štaba Ključ, 13.–14. maj 1992.), str. 1–2.

⁵¹⁸⁸ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4756–4757 (gdje je svjedok izjavio da su, pored obezbjeđenja putnih pravaca, jedinice JNA već bile uspostavile kontrolu nad strateškim položajima i ustanovama u gradu). V. takođe P3586 (Naređenje 6. partizanske brigade, 18. maj 1992.); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 76; P3590 (Zapisnik sa sastanka predsjednika opština u zoni odgovornosti 1. partizanske brigade, 14. maj 1992.), str. 2; P3663 (Izveštaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 5. Kada se JNA povukla s teritorije BiH, 6. partizanska brigada je uvrštena u sastav VRS-a kao dio 1. krajiškog korpusa. P3663 (Izveštaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 5; P3660 (Rukom pisan "Ratni put" 6. krajiške pješadijske brigade, bez datuma), str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2428.

⁵¹⁸⁹ P3663 (Izveštaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 5.

⁵¹⁹⁰ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 76; D1724 (Saopštenje za javnost Kriznog štaba Ključ, 8. maj 1992.), str. 1. V. činjenica o kojoj je presuđeno 2428.

vlasti RS-a, u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima.⁵¹⁹¹ Od njih je takođe zatraženo da prihvate promjene koje su se odnosile na dodavanje srpskih oznaka na uniforme.⁵¹⁹² Nijedan od pripadnika policije nesrpske nacionalnosti nije htio da potpiše tu izjavu.⁵¹⁹³ Nakon što se konsultovao s dvojicom inspektora, bosanskih Srba, iz CSB-a Banjaluka koji su takođe bili prisutni,⁵¹⁹⁴ Kondić je pripadnicima policije nesrpske nacionalnosti rekao da idu na dopust i da "dvaput razmisle" o svojoj odluci.⁵¹⁹⁵ Približno dvije sedmice kasnije, policajce nesrbe su ponovo pozvali u zgradu SJB-a, ali, budući da nijedan od njih nije promijenio mišljenje o potpisivanju izjave o lojalnosti, svi su odmah razriješeni dužnosti.⁵¹⁹⁶ Premda je Krizni štab Ključ javno objavio da promjenama oznaka "ne bi trebalo da se ugrozi egzistencija radnika milicije koji ne potpišu svečanu izjavu [...] jer će se nastojati da se stvore uslovi za njihovo dalje radno angažovanje",⁵¹⁹⁷ to se nije poštovalo.⁵¹⁹⁸

1503. U periodu od kraja 1991. do početka marta 1992., SDS je osnovao Kadrovsku komisiju koja je bila zadužena da izvrši analizu kadrovskih struktura na području opštine.⁵¹⁹⁹ Na sastanku

⁵¹⁹¹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 74, 75, 78 (gdje je svjedok izjavio, između ostalog, da dokazni predmet P3498 predstavlja primjer takve izjave o lojalnosti); P3498 (Svečana izjava službenog lica SrRBiH, 6. april 1992.); P3468 (Izvod iz *Službenog glasnika SrRBiH*, 23. mart 1992.); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11714 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9102–9103 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2429. Kada se u martu 1992. vratio sa sastanka u Banjaluci, Vinko Kondić je upozorio svoje radnike da je potpisao izjavu o lojalnosti CSB-u u Banjaluci i da će i oni uskoro morati da potpišu izjavu o lojalnosti "srpskim vlastima i Srpskoj Republici". P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 63; Atif Džafić, T. 19724 (30. septembar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je Vinko Kondić poslije potpisivanja te izjave prestao da izvršava naređenja koja su dolazila iz Sarajeva i počeo da djeluje po naređenjima koja su dolazila iz Banjaluke). Vijeće Kondićev navod o "srpskim vlastima" tumači kao upućivanje na vlasti SrRBiH.

⁵¹⁹² P3497 (Saopštenje za javnost Kriznog štaba Ključ) (kojim se građani obavještavaju o promjenama koje su izvršene na policijskim uniformama 7. maja 1992.); P3438 (Zapisnik sa 8. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 29. april 1992.), str. 3.

⁵¹⁹³ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 75; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4745–4746; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9102, 9199, 9251 (pod pečatom).

⁵¹⁹⁴ Nekoliko sedmica ranije, 8. aprila 1992., Stojan Župljanin je, u svojstvu načelnika CSB-a Banjaluka, održao konferenciju za štampu na kojoj je izjavio da svi zaposleni u MUP-u moraju da potpišu izjavu o lojalnosti do 15. aprila 1992.; ukoliko je ne potpišu, biće otpušteni s posla. Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11715 (pod pečatom); P3469 (Bilten novosti, 8. april 1992.).

⁵¹⁹⁵ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 74–76, 78, 81. V. takođe Atif Džafić, T. 19691–19692 (30. septembar 2011.).

⁵¹⁹⁶ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 78, 79, 81; Atif Džafić, T. 19691–19692, 19730, 19749 (30. septembar 2011.); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9102, 9199 (pod pečatom); P3489 (Izveštaj CSB-a Banjaluka, 28. maj 1992.) (naređenje načelnicima svih SJB-ova u sastavu CSB-a Banjaluka u kojem stoji da se smatra da je svim radnicima SJB-a koji nisu potpisali izjavu o lojalnosti radni odnos prestao počev od 15. aprila 1992. i da im se ukidaju osiguranje i druga prava iz radnog odnosa).

⁵¹⁹⁷ D1724 (Saopštenje za javnost Kriznog štaba Ključ, 8. maj 1992.), str. 1; svjedok KDZ192, T. 19471 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica) (gdje je to saopštenje protumačeno kao da bi i oni koji nisu potpisali izjavu o lojalnosti mogli da zadrže posao u MUP-u).

⁵¹⁹⁸ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4761; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9102, 9199 (pod pečatom).

⁵¹⁹⁹ Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11433–11435, 11693 (pod pečatom); P3419 (Rukom pisan dnevnik), str. 22 (pod pečatom); P3436 (Zapisnik sa 10. sjednice Izvršnog

Izvršnog odbora SDS-a održanom 6. marta 1992., struktura kadrova u Službi društvenog knjigovodstva (dalje u tekstu: SDK) u Ključu okarakterisana je kao "nepovoljn[a]", što se odnosilo na činjenicu da je tamo bio zaposlen jedan bosanski Musliman.⁵²⁰⁰ Tokom nekoliko sedmica prije 7. maja 1992., bosanski Musliman koji je bio zaposlen u SDK i bosanski Musliman koji je bio glavni urednik na radio-stanici zamijenjeni su osobama koje su bile članovi SDS-a.⁵²⁰¹ Obojici su rekli da, "s obzirom na preuzimanje vlasti u opštini Ključ, [...] oni trebaju biti zamijenjeni kadrovima iz Srpske demokratske stranke".⁵²⁰²

1504. Do kraja maja 1992., većina bosanskih Muslimana u Ključu je otpuštena ili je trebala uskoro biti otpuštena s posla.⁵²⁰³ Dana 7. maja 1992., bosanskim Muslimanima koji su bili zaposleni u opštini rekli su da napuste zgradu opštine, uz ogradu da će ih po potrebi zvati da se vrate na posao.⁵²⁰⁴ U periodu od sredine maja do početka juna, Krizni štab Ključ je zaključio da "svi rukovodeći položaji u preduzećima moraju biti popunjeni ljudima koji su apsolutno lojalni" SrRBiH i da se smjenjivanje svih nesrba koji su tada radili na poslovima koji obuhvataju "zaštitu imovine" treba izvršiti do 1. juna 1992.⁵²⁰⁵ Ta načela su kasnije zabilježena u odluci koju je 21. jula 1992. donio Krizni štab Ključ, u međuvremenu preimenovan u Ratno predsjedništvo,⁵²⁰⁶ u kojoj je zauzet stav da, u skladu s ranijom odlukom Kriznog štaba ARK-a,⁵²⁰⁷ samo službenici koji su bosanski Srbi mogu da budu na rukovodećim položajima, to jest na položajima koji pružaju pristup informacijama ili podrazumijevaju zaštitu društvene imovine, te položajima važnim za

---

odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 23. mart 1992.), str. 2 (uključujući diskusiju o aktivnostima Kadrovske komisije).

⁵²⁰⁰ P3433 (Zapisnik sa 8. sjednice Izvršnog odbora Opštinskog odbora SDS-a Ključ, 6. mart 1992.), str. 1; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11463 (pod pečatom).

⁵²⁰¹ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4738, 4756; Asim Egrlić, T. 19994 (5. oktobar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2430.

⁵²⁰² Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4756.

⁵²⁰³ Asim Egrlić, T. 19935 (5. oktobar 2011.); Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4756, 4762, 4765, 4885–4886; P3587 (Spisak zaposlenih Skupštine opštine Ključ, 26. juni 1992.).

⁵²⁰⁴ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4744, 4756; Asim Egrlić, T. 19965 (5. oktobar 2011.).

⁵²⁰⁵ P2606 (Zapisnici sa sjednica Kriznog štaba Ključ, 27. maj-10. juli 1992.), str. 2, 15 (gdje se upućuje na zaključke Kriznog štaba ARK-a), 18 (gdje se upućuje na radnu grupu koja je vršila pregled rukovodećih položaja koji su ostali upražnjeni odlaskom bosanskih Muslimana); P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192), str. 26 (pod pečatom). Uslijed toga, odmah je suspendovano nekoliko članova Savjeta za narodnu odbranu muslimanske nacionalnosti a članovi SDS-a su zaduženi da identifikuju odgovarajuće zamjene radi popune upražnjenih radnih mjesta. P2606 (Zapisnici sa sjednica Kriznog štaba Ključ, 27. maj-10. juli 1992.), str. 3; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11555 (pod pečatom) (gdje se identifikuju dvojica bosanskih Muslimana koja se navode na str. 3 dokaznog predmeta P2606).

⁵²⁰⁶ P2643 (Izvjestaj Kriznog štaba Ključ, 15. maj – 29. juli 1992.), str. 2.

⁵²⁰⁷ P7 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 22. juni 1992.); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11734 (pod pečatom) (gdje svjedok priznaje da je formulacija odluke Kriznog štaba ARK-a bila slična formulaciji koju je upotrijebilo Ratno predsjedništvo Ključa u svojoj odluci iz jula).

funkcionisanje privrede.⁵²⁰⁸ Istog dana, Ratno predsjedništvo Ključa donijelo je i odluku o otpuštanju s posla "svih radnika koji se nisu odazvali na opštu mobilizaciju".⁵²⁰⁹ Poslije tih odluka, Ratno predsjedništvo je naredilo da se nekoliko nesrba, među kojima i predsjednik i potpredsjednik opštinskog Izvršnog odbora, razriješi dužnosti u opštini.⁵²¹⁰ Već 31. jula, Vinko Kondić je izvijestio da su u preduzećima zaposleni samo radnici srpske nacionalnosti.⁵²¹¹

1505. Rajko Kalabić je u svom svjedočenju izjavio da su se bosanski Muslimani bez smetnji javljali na svoja radna mjesta do kraja maja 1992. i ustvrdio da taj vremenski okvir sugerise da su oni svoja radna mjesta napustili svojom voljom, a ne pod pritiskom.⁵²¹² Međutim, premda je Asim Egrlić priznao da je njegov poslodavac imao pravo da mu da otkaz nakon što se pet dana nije javio na posao, on je objasnio da su osobe koje su mu dale otkaz bile iste one osobe koje su ga zatvorile u logor, te da je s radnog mjesta otpušten dugo nakon što je zbog bezbjednosne situacije u Ključu prestao da se javlja na posao.⁵²¹³ U svjetlu bezbjednosne situacije koja je u to vrijeme prevladavala u Ključu, kao i retroaktivnih odluka Kriznog štaba, Vijeće zaključuje da su, suprotno Kalabićevoj tvrdnji, bosanski Muslimani otpušteni s posla zbog svoje etničke pripadnosti.

(b) Izbijanje oružanog sukoba u Ključu

1506. Poslije 7. maja 1992., sloboda kretanja bosanskih Muslimana bila je ograničena i u vremenskom i u geografskom smislu, i bosanski Muslimani su na kontrolnim punktovima morali da pokažu legitimacije i objasne kuda su krenuli.⁵²¹⁴ Dana 25. maja 1992., Banjac je, kao predsjednik Kriznog štaba Ključ, izdao naređenje za popunu jedinica TO-a u opštini Ključ i za formiranje

⁵²⁰⁸ P3464 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 21. juli 1992.); Asim Egrlić, T. 19921–19922 (5. oktobar 2011.) (gdje je svjedok za dokazni predmet P3514 rekao da on "retroaktivno" pokriva "ono što je bilo već učinjeno"); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 76, 79; Atif Džafić, T. 19662–19663, 19749 (30. septembar 2011.).

⁵²⁰⁹ P3514 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 21. juli 1992.).

⁵²¹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 2431.

⁵²¹¹ P5411 (Zapisnik sa 13. sjednice Skupštine opštine Ključ, 31. juli 1992.). V. takođe svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11696–11697 (pod pečatom) [REDIGOVANO]. Vijeće napominje da je Slobodan Jurišić u svojoj izjavi svjedoka tvrdio da su sve osobe dobrovoljno napustile posao, ali da je kasnije priznao da je čuo da su nelojalne osobe uklonjene s rukovodećih položaja na osnovu naredbe ARK-a. D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 35; Slobodan Jurišić, T. 47071 (13. februar 2014.). Shodno tome, Vijeće neće pridati nikakvu težinu tom dijelu Jurišićeve izjave svjedoka.

⁵²¹² D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 7.

⁵²¹³ Asim Egrlić, T. 19936–19938 (5. oktobar 2011.); P3588 (Rješenje Ratnog predsjedništva Ključ, 21. juli 1992.) (kojim se Egrlić razrješava dužnosti predsjednika Izvršnog odbora); D1348 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 21. juli 1992.) (isto); D1349 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 21. juli 1992.) (kojim se Omer Filipović razrješava dužnosti potpredsjednika Skupštine opštine). V. takođe P3572 (Odluka preduzeća "Veleprodaja" u Ključu o prestanku radnog odnosa, 28. oktobar 1992.); Asim Egrlić, T. 19922, 19935 (5. oktobar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da dokazni predmet P3572 predstavlja odraz odluke koja je već bila donesena u maju ili junu).

⁵²¹⁴ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4761; svjedok KDZ075, P3358 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*) T. 4961 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da, poslije

jedinica civilne zaštite u svim mjesnim zajednicama, uključujući i muslimanske mjesne zajednice.⁵²¹⁵

1507. Oružana dejstva u Ključu započela su s nekoliko incidenata između bosanskih Muslimana i bosanskih Srba 27. maja 1992.⁵²¹⁶ Oko 11:00 sati, tokom intervencije po prijavi da je na putu u blizini Krasulja podignuta barikada, pomoćnik komandira SJB-a Ključ, Dušan Stojaković, smrtno je ranjen u "oružanom sukobu" s bosanskim Muslimanima;⁵²¹⁷ u tom incidentu ranjeni su i jedan pripadnik vojne policije, kao i jedan pripadnik redovnog sastava policije.⁵²¹⁸ Istog dana oko 14:00 sati, jedan autobus koji je prevozio pripadnike JNA koji su se iz Knina vraćali u Banjaluku našao se na udaru vatre u blizini Pudinog Hana, što je za posljedicu imalo pogibiju četiri ili pet osoba.⁵²¹⁹ Tokom dana, na udaru vatre se našao kontrolni punkt na raskrsnici putnog pravca Ključ-Sanica, a u večernjim satima, jedno "odjeljenje ekstremista" pokušalo je da minira putni pravac iznad Velagića.⁵²²⁰ Pored incidenata koji su se desili tog dana, SJB Ključ je otkrio da su dva dana ranije u Crljenima zarobljena sedmorica pripadnika srpskih snaga.⁵²²¹

1508. Vijeću su predočeni protivrječni dokazi u vezi s osnivanjem i nivoom organizacije TO-a bosanskih Muslimana, kao i njegovim učešćem u događajima od 27. maja 1992. Kako se navodi u

---

uspostavljanja kontrolnog punkta između Sanice i Biljana, stanovnici Biljana više nisu mogli da prođu do Ključa ni do Sanice). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2432.

⁵²¹⁵ D1726 (Naređenje Kriznog štaba Ključ, 25. maj 1992.).

⁵²¹⁶ Asim Egrić, T. 19938 (5. oktobar 2011.); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 6; svjedok KDZ192, T. 19476 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). U danima koji su prethodili 27. maju, bosanski Muslimani su uništili televizijsku relejnu stanicu u blizini Krasulja. P3594 (Izveštaj SJB-a Ključ, 25. septembar 1992.), str. 1; svjedok KDZ192, T. 19477 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11525–11526 (pod pečatom); D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 11; Slobodan Jurišić, T. 47075 (13. februar 2014.); D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 5.

⁵²¹⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2433; D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 6; D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 6, 17; D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 3, 7a–b; D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 6; D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 12.

⁵²¹⁸ Svjedok KDZ192, T. 19476, 19480 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 6–7; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4857; Asim Egrić, T. 19989–19990 (5. oktobar 2011.); D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 6, 17; D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 3, 7a; D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 6; D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 12; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9206–9207 (pod pečatom).

⁵²¹⁹ D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 7; svjedok KDZ192, T. 19476 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 7; D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 12.

⁵²²⁰ D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 7. Poslije tih incidenata, "komandant ovih muslimanskih formacija" se predao na poziv pukovnika Galića i sproveden je u vojno-istražni zatvor u Banjaluci. D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 15.

⁵²²¹ D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 7; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 90; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4787, 4862; D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 4; D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 3.

depeši SJB-a Ključ od 25. septembra 1992., snage bosanskih Muslimana počele su da nabavljaju oružje početkom 1992. godine putem individualnih kupovina, a "Štab TO Bosanski Ključ" osnovale su u aprilu 1992.⁵²²² Asim Egrić je priznao da su od početka 1992. raspoređene straže u razna naselja bosanskih Muslimana koja su se nalazila sjeverno od Ključa, ali je naveo da te straže nisu imale nikakvu vojnu organizaciju.⁵²²³ Premda je isprva negirao da je TO bosanskih Muslimana uopšte postojao i izjavio da su bosanski Srbi smatrali da su svi stanovnici, bosanski Muslimani, bili pripadnici TO-a, Egrić je kasnije priznao (i) da su poslanici iz redova bosanskih Muslimana, nakon što su oko 10. maja izbačeni iz Skupštine opštine Ključ, osnovali ured u Pudinom Hanu kako bi mogli da komuniciraju sa stanovništvom, i (ii) da je Omer Filipović imenovan za komandanta TO-a.⁵²²⁴ I nakon što mu je pokazan jedan izvještaj SJB-a iz jula 1992. u kojem se brojno stanje muslimanskih snaga u Ključu u trenutku izbijanja sukoba procjenjuje na približno 1.300 do 1.500 ljudi,⁵²²⁵ kao i jedna službena zabilješka Odjeljenja za obavještajno-bezbjednosne poslove Komande 2. krajiškog korpusa od 11. jula 1992. u kojoj se opisuje potpuno funkcionalan štab,⁵²²⁶ Egrić je ostao pri tvrdnji da štab TO-a bosanskih Muslimana nije imao vremena da organizuje bilo kakve jedinice.⁵²²⁷ Međutim, u svjetlu dokumenata CSB-a Banjaluka i SJB-a Ključ iz tog perioda, Vijeće konstatuje da događanja od 27. maja 1992. jesu bila djelo snaga bosanskih Muslimana.⁵²²⁸

⁵²²² P3594 (Izveštaj SJB-a Ključ, 25. septembar 1992.), str. 1. V. takođe D1731 (Izveštaj SJB-a Ključ, 3. juni 1992.), str. 1 (gdje se upućuje na osnivanje TO-a bosanskih Muslimana nakon što je Izetbegović izdao naređenje); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 11 (gdje se pominju radnici SJB-a koji su nabavljali i distribuirali oružje bosanskim Muslimanima).

⁵²²³ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4784; Asim Egrić, T. 19971 (5. oktobar 2011.). Ali v. D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 5 (gdje se upućuje na efikasan sistem rukovođenja i komandovanja).

⁵²²⁴ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4784–4786, 4866–4867; Asim Egrić, T. 19965–19967, 19970–19971 (5. oktobar 2011.). Među ostalim pripadnicima TO-a bosanskih Muslimana bili su Amir Avdić i Mevzad Đerić kao koordinatori na terenu, te Egrić kao osoba odgovorna za politička pitanja. D1350 (Spiskovi Muslimana u Ključu, 10. juni 1992.); P3594 (Izveštaj SJB-a Ključ, 25. septembar 1992.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4790 (gdje je svjedok potvrdio da dokazni predmet D1350 sadrži precizan spisak štaba TO-a bosanskih Muslimana) i 4808 (gdje je potvrdio da je bio pripadnik TO-a); Asim Egrić, T. 19967 (5. oktobar 2011.). V. takođe D1730 (Službena zabilješka SJB-a Ključ, 31. maj 1992.), str. 1. Za razliku od toga, "krizni štab" bosanskih Muslimana o kojem je riječ u dokaznom predmetu D1350 nikad nije osnovan zato što ga nikad nisu potvrdili poslanici koji su bili članovi Skupštine opštine Ključ. Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4790.

⁵²²⁵ D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 9–10. V. takođe Jovo Kevac, T. 46273 (30. januar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da je TO bosanskih Muslimana brojao približno 2.000 ljudi i da je osnovan 1992..).

⁵²²⁶ D1748 (Službena zabilješka Komande 2. krajiškog korpusa, 11. juli 1992.).

⁵²²⁷ Asim Egrić, T. 19964–19967, 19970–19972 (5. oktobar 2011.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4784–4786, 4819, 4855–4856, 4866–4867. V. takođe Asim Egrić, T. 19973–19974 (5. oktobar 2011.) (gdje je svjedok primijetio da su izjave koje čine dokazni predmet D1748 uzete od osoba koje su bile zatočene u Manjači i koje su ih možda dale pod prisilom); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 5–6 (gdje se navodi da je TO bio "organizovan prije svega za odbrambena dejstva").

⁵²²⁸ D1731 (Izveštaj SJB-a Ključ, 3. juni 1992.), str. 2; D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 6 (gdje se navodi da je, uprkos tome što je TO bio organizovan prije svega za odbrambena dejstva, donesena odluka o "promjen[i] koncepcije da se sa odbrambenih pređe na ofanzivna dejstva").

1509. Počev od 08:00 sati 28. maja 1992. i potom cijeli taj dan, Krizni štab Ključ i Komanda odbrane Ključa⁵²²⁹ izdavalu su naredjenja bosanskim Muslimanima da predaju oružje i da isporuče Stojakovićevo tijelo, kao i one koji su bili odgovorni za otvaranje vatre na konvoj JNA prethodnog dana.⁵²³⁰ U 16:00 sati, Komanda odbrane Ključa prihvatila je zahtjev Omera Filipovića da se rok za predaju oružja produži do 10:00 sati sljedećeg dana, a da joj se u zamjenu za to do 17:00 sati 28. maja 1992. isporuče sedmorica zarobljenih vojnika i Stojakovićevo tijelo.⁵²³¹ Filipović je takođe bio pritvoren.⁵²³² Međutim, poslije saopštenja u 16:00 sati, Komanda odbrane Ključa izdala je u 20:00 sati još jedno saopštenje u kojem je stanovnicima Pudinog Hana i Velagića naredila da predaju oružje do 21:00 sata te večeri.⁵²³³ U slučaju neizvršavanja odredbi iz saopštenja, navodilo se dalje u njemu, smatraće se da su ti stanovnici učesnici u oružanom sukobu.⁵²³⁴

1510. Usljedi te "novonastale bezbjednosne situacije",⁵²³⁵ Banjac, kao predsjednik Kriznog štaba Ključ, izdao je naredjenje kojim je građanima zabranio da se kreću iz jednog područja opštine u drugo bez posebnog odobrenja SJB-a Ključ.⁵²³⁶ Pored toga, Ključki bataljon angažovan je⁵²³⁷ za

⁵²²⁹ Dana 31. maja 1992., pukovnik Stanislav Galić, komandant 30. partizanske divizije, izdao je naredjenje za formiranje "Komande odbrane Ključa", koju su, između ostalog, trebali činiti komandant 3. bataljona 1. partizanske brigade, komandant novoformiranog 4. bataljona 1. partizanske brigade, komandant Štaba Teritorijalne odbrane Ključ, načelnik SJB-a Ključ, predsjednik opštine Ključ i dva-tri člana Kriznog štaba Ključ. P3445 (Naredjenje 30. partizanske divizije, 31. maj 1992.), str. 1; P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 2.46; D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 9. Prevažodni zadatak Komande odbrane Ključa bio je "zaštita srpskog naroda na širem prostoru opštine" putem, između ostalog, zaposjedanja položaja "na prostorima gde su izvođena do sada borbena dejstva (prostor naseljen muslimanskim življem)", kontrolisanja prilaza i ulaza u opštinu, uspostavljanja Vojske SrBiH na cijelom prostoru opštine, te omogućavanja funkcionisanja opštinskih vlasti. P3445 (Naredjenje 30. partizanske divizije, 31. maj 1992.), str. 1.

⁵²³⁰ P3444 (Naredjenje Kriznog štaba Ključ, 28. maj 1992.); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11666–11667 (pod pečatom). Protiv svakoga ko ne postupi u skladu s ovim naredjenjem "preduzeće se energične mjere u cilju razoružavanja" koje bi, kako je upozorio Krizni štab, mogle imati "katastrofalne posljedice po ličnu i imovinsku sigurnost". P3444 (Naredjenje Kriznog štaba Ključ, 28. maj 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 919.

⁵²³¹ D1728 (Naredjenje Komande za odbranu opštine Ključ, 28. maj 1992.); P3591 (Naredjenje Kriznog štaba Ključ, 28. maj 1992.); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 7.

⁵²³² Svjedok KDZ192, T. 19484 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica) [REDIGOVANO]; svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11725–11727 (pod pečatom) [REDIGOVANO]. V. takođe D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 8 (gdje je svjedok opisao razgovore između Galića i Filipovića i naveo da je, na zahtjev potonjeg, Filipovića u Ključ "dopratio" načelnik SJB-a). V. takođe par. 1508 (gdje se govori o TO-u bosanskih Muslimana u Ključu).

⁵²³³ D4678 (Saopštenje Komande odbrane Ključa, 28. maj 1992.). Rok za predaju oružja za stanovnike Krasulja i Gornjih Ramića takođe je pomjeren na 07:00 sati 29. maja. D4678 (Saopštenje Komande odbrane Ključa, 28. maj 1992.).

⁵²³⁴ D4678 (Saopštenje Komande odbrane Ključa, 28. maj 1992.).

⁵²³⁵ Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11557–11558 (pod pečatom); svjedok KDZ192, T. 19479–19480 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵²³⁶ P3443 (Naredjenje Kriznog štaba Ključ, 27. maj 1992.).

⁵²³⁷ Ključki bataljon je bio formiran krajem aprila 1992. i u sastav 1. lake pješadijske brigade 1. krajiškog korpusa uvršten je kao njen 3. pješadijski bataljon, smješten u Sitnici. P6543 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 2. novembar 1993.), str. 2. V. takođe D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 6–7; Slobodan Jurišić, T. 47125 (14. februar 2014.). Branko Ribić i Marko Adamović su bili imenovani za komandanta, odnosno zamjenika komandanta bataljona. P6543 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 2. novembar 1993.), str. 2. Nakon što je 1. juna 1992. ili približno tog datuma formiran 4. bataljon 1. lake pješadijske brigade, Ključki

"čišćenje" grada i okolnih naselja putem razoružavanja "svih paravojnih formacija na pravcu napada i prinudno privođenje pripadnika tih formacija",⁵²³⁸ pri čemu je na tom području takođe bila angažovana 1. brigada iz sastava 30. partizanske divizije.⁵²³⁹

1511. U isto vrijeme, počev od 27. maja, srpske snage su napale muslimanska područja opštine Ključ, uključujući Pudin Han.⁵²⁴⁰ Kada su te operacije započele, pripadnici srpskih snaga su prikupljali oružje iz muslimanskih sela, uključujući Pudin Han, Velagiće, Krasulje, Biljane, Sanicu i Kamičak.⁵²⁴¹ Od bosanskih Srba nije traženo da predaju svoje oružje.⁵²⁴² U jutarnjim satima 30. maja 1992., pripadnici srpskih snaga, među kojima su bili i Beli orlovi,⁵²⁴³ išli su od sela do sela, naređivali seljanima da izvjesje bijele čaršave na kućama u znak lojalnosti i tjerali vojno sposobne muškarce da hodaju ispred njih kako bi ih zaštitili od vatre sve dok srpske snage ne bi stigle do sljedećeg sela.⁵²⁴⁴ Odatle bi tim muškarcima dozvolile da se vrate kućama i proces se ponavljao s muškarcima iz sela u koje su tek došli.⁵²⁴⁵ U Biljanima, gdje su srpske snage pretresale kuće u potrazi za oružjem, nije pronađeno nikakvo oružje.⁵²⁴⁶

---

bataljon je ušao u sastav 17. lake pješadijske brigade, koja je bila jedinica 2. krajiškog korpusa. P6543 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 2. novembar 1993.), str. 3; P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 1.99.

⁵²³⁸ P6543 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 2. novembar 1993.), str. 3; P2606 (Zapisnici sa sjednica Kriznog štaba Ključ, 27. maj-10. juli 1992.), str. 2.

⁵²³⁹ P1171 (Borbeni izvještaj 1. krajiškog korpusa, 28. maj 1992.), str. 1; D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 8 (gdje je svjedok izjavio da je "jedinica [...] kojom je komandovao [...] Galić" došla iz Mrkonjić Grada u Ključ i postavila kontrolne punktove na prilazima gradu Ključu); Stanislav Galić, T. 37154 (15. april 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je on bio komandant 30. pješadijske divizije u Mrkonjić Gradu). V. takođe D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 14 (gdje je svjedok izjavio da je iz pravca Petrovca dovedena jedna četa kako bi kontrolisala putni pravac Ključ-Petrovac).

⁵²⁴⁰ Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11559–11560, 11667, 11725–11727, 11729 (pod pečatom); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 7; P6543 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 2. novembar 1993.), str. 3.

⁵²⁴¹ D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 10. Sela Zgon, Velečovo i Dubočani nisu bila podvrgnuta prikupljanju oružja. D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 10; svjedok KDZ024, P713 (Transkripti iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 9105–9106 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 30069–30071, 30074–30075 (pod pečatom); svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4957; D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 15.

⁵²⁴² Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9107 (pod pečatom).

⁵²⁴³ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4960, 4985. Dana 28. maja 1992., Beli orlovi su dobili naređenje da se stave pod komandu "Operativne grupe Ključ". P3444 (Naređenje Kriznog štaba Ključ, 28. maj 1992.), str. 2; D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 37 (gdje je svjedok primijetio da su svaki pojedinac ili grupa morali biti u sastavu ili VRS-a ili civilne policije). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2434. Vijeće stoga konstatuje da su Beli orlovi počev od 28. maja 1992. djelovali pod vodstvom Komande odbrane Ključa.

⁵²⁴⁴ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4958–4961.

⁵²⁴⁵ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4958–4961.

⁵²⁴⁶ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4961. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2435.

(c) Uništavanje kuća i pljačkanje pokretne imovine

1512. Počev od trenutka kada su borbena dejstva još bila u toku i tokom ostatka 1992. godine, sa zemljom je srušeno i spaljeno nekih 3.500 kuća u muslimanskim selima, uključujući Pudin Han, Velagiće, Biljane i Prhovo.⁵²⁴⁷ Pored toga, tokom istog perioda, pripadnici srpskih snaga su "nezakonito prisvajali" pokretnu imovinu bosanskih Muslimana, kao što su stoka, građevinski materijal i vozila.⁵²⁴⁸ Premda je Krizni štab Ključ u junu 1992. godine objasnio građanima, bosanskim Srbima, da se imovina smatra "neprikosnovenom" i da se treba "zaštiti[ti] od samovolje pojedinaca",⁵²⁴⁹ a Izvršni odbor opštine Ključ 29. septembra 1992. usvojio odluku kojom je vlasništvo nad pokretnom i nepokretnom imovinom osoba koje su napustile opštinu prenio na državu,⁵²⁵⁰ u jednom kasnijem vojnom izvještaju navodi se da se "nastavlja nezakonito prisvajanje proglašene državne imovine [...] [ali] nije se ništa uradilo kako bi se spriječilo dalje nezakonito prisvajanje [...] imovine".⁵²⁵¹ Pomoćnik komandanta 1. krajiškog korpusa za civilne poslove izvjestio je da su još 1. februara 1993. takva djela vršena u "punom sadejstvu, saradnji i koordinaciji vojne policije i milicije".⁵²⁵² Vijeće se, stoga, uvjerilo da su pripadnici srpskih snaga nastavili da čine takva krivična djela i nakon mjera koje su u junu i septembru 1992. preduzeli Krizni štab i Izvršni odbor opštine Ključ.

⁵²⁴⁷ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4820; D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 11; v. činjenice o kojima je presuđeno 948, 949, 2448. V. takođe P3662 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 31. maj 1992.), str. 2; P2972 (Izveštaj SJB-a Ključ, 28. septembar 1992.), str. 1.

⁵²⁴⁸ D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 2 (gdje se takve radnje pripisuju pripadnicima vojske, kao i pripadnicima policije i lokalnim Srbima); D1352 (Izveštaj SJB-a Ključ CSB-u Banjaluka, juli 1992.), str. 11; P2972 (Izveštaj SJB-a Ključ, 28. septembar 1992.), str. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 950; svjedok KDZ192, T. 19514 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica) (gdje je svjedok pljačkanje pripisao "paravojn[im] pojedinci[ma]"). Ali v. D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 16 (gdje je svjedok pljačkanje pripisao "odmetnut[im] pojedinci[ma]" koji nisu bili pod kontrolom vojske i policije).

⁵²⁴⁹ Svjedok KDZ192, T. 19514–19515 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica) [REDIGOVANO]. V. takođe D1739 (Odluke Kriznog štaba Ključ, 30. juni 1992.), str. 1 (gdje se pozivaju sve osobe koje su prisvojile automobile ili druge vrijedne stvari da ih vrate vojsci u roku od pet dana ili će se suočiti sa sankcijama); P3452 (Izvod iz zapisnika Ratnog predsjedništva Ključ, 10. juli 1992.), str. 1 (gdje se formira komisija za prijem "ratnog plijena"); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11634–11635 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da se izraz "ratni plijen" odnosio na pokretnu imovinu koja je bila oduzeta od bosanskih Muslimana, premda su neki ostali u Ključu a da im imovina nije dirana).

⁵²⁵⁰ D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 2–3.

⁵²⁵¹ D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 3 (gdje se govori o otuđivanju stoke, kao i svog upotrebljivog građevinskog materijala koji je ostao u muslimanskim selima, od strane ljudi koji su bili "naoružani i obučeni u vojne uniforme").

⁵²⁵² D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 3.

(4) Ubijanje na dan 1. juna 1992. ili približno tog datuma(a) Incident 7.1 iz Priloga A Optužnici

1513. U Optužnici se navodi ubijanje "više" ljudi u Pudinom Hanu 28. maja 1992. ili približno tog datuma.

1514. Kao što je Vijeće prethodno navelo, štab TO-a bosanskih Muslimana nalazio se u Pudinom Hanu.⁵²⁵³ U to vrijeme, Pudin Han je bio selo u kojem su skoro isključivo živjeli bosanski Muslimani, smješteno približno tri kilometra sjeverno od grada Ključa.⁵²⁵⁴ Uprkos tome što je Krizni štab Ključ izdao ultimatum 28. maja 1992.,⁵²⁵⁵ Pudin Han su još prethodnog dana počeli da granatiraju s lokacija koje su bile pod kontrolom srpskih snaga.⁵²⁵⁶ Mnogo ljudi je pogođeno granatama dok su pokušavali da pobjegnu.⁵²⁵⁷ Dok je 28. maja bio u svojoj kući, svjedok KDZ024 je vidio kako se iz kuća u Pudinom Hanu vije dim.⁵²⁵⁸ Tokom napada na Pudin Han, džamija u Pudinom Hanu je dignuta u vazduh i srušena sa zemljom.⁵²⁵⁹ Svjedok KDZ024 je posjetio Pudin Han nakon što je bio granatiran i zatekao je sve spaljeno, uništeno i u ruševinama.⁵²⁶⁰ Stubovi dalekovoda su srušeni, a putevi su bili prekriveni lešinama stoke.⁵²⁶¹

⁵²⁵³ V. par. 1508.

⁵²⁵⁴ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4767. V. činjenica o kojoj je presuđeno 918. V. takođe P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 8; Atif Džafić, T. 19657–19658 (30. septembar 2011.) (gdje je svjedok rekao da je Pudin-Han jedno od osam sela u opštini Ključ u kojima je živjelo pretežno nesrpsko stanovništvo).

⁵²⁵⁵ V. par. 1509. Na sastanku održanom u Omladinskom centru u Pudinom Hanu, ogromna većina stanovnika Pudinog Hana bila je za to da se preda oružje, a oni koji se s tim nisu složili otišli su za Bihać. Činjenica o kojoj je presuđeno 920.

⁵²⁵⁶ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9117, 9209 (pod pečatom); P6543 (Izvjestaj 1. krajiškog korpusa, 2. novembar 1993.), str. 3. V. takođe par. 1511; činjenica o kojoj je presuđeno 921; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 82. Svjedok KDZ192 je dao protivrječan iskaz o tome da li je po Pudinom Hanu dejstvovano vatrom kako bi se vođu TO-a bosanskih Muslimana navelo na predaju. Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11559–11560, 11726–11727, 11729 (pod pečatom); svjedok KDZ192 T. 19484 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica) (gdje je svjedok prihvatio da su bosanski Muslimani tvrdili da se Filipović predao prije nego što su započela vatrena dejstva, dok je u svjedočenju naveo da su srpske snage dejstvovale vatrom samo da bi navele Filipovića da se preda). V. takođe P3450 (Video-snimak TV Banjaluka u vezi s događajima u Ključu), na 00:02:27–00:06:41 (koji prikazuje Vinka Kondića kako kaže da su "ekstremisti" u Pudinom Hanu, bosanski Muslimani, odbili da predaju oružje). Vijeće napominje da je optuženi priznao da je Pudin Han granatiran i prije isteka ultimatumu koji je postavio Krizni štab i da je poginulo barem troje civila, sugerišući da to granatiranje nisu izvršile srpske snage, kojima "nije bilo u interesu da granatiraju, budući da su raspolagale informacijama da su ekstremisti, bosanski Muslimani, koji su i dalje bili naoružani, već otišli za Bihać". Završni podnesak odbrane, par. 1517. Međutim, Vijeće se uvjerilo van svake razumne sumnje da su, kako se navodi gore u osnovnom tekstu, granatiranje izvele srpske snage, a ne neka druga naoružana grupa.

⁵²⁵⁷ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9117 (pod pečatom).

⁵²⁵⁸ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9117 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 2451.

⁵²⁵⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 2451; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9117 (pod pečatom). V. takođe par. 1557–1558.

⁵²⁶⁰ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9118 (pod pečatom).

⁵²⁶¹ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9118 (pod pečatom).

1515. Vijeće napominje da tužilaštvo u Optužnici navodi da je "više" ljudi ubijeno u Pudinom Hanu 28. maja 1992. ili približno tog datuma.⁵²⁶² Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da je uslijed granatiranja u Pudinom Hanu poginulo najmanje troje civila.⁵²⁶³ Pored toga, svjedok KDZ024 je u svom svjedočenju izjavio da su [REDIGOVANO] 30. maja 1992. pronašli i pokopali tijela više od deset ljudi, među kojima je bilo i djece, koji su poginuli u granatiranju.⁵²⁶⁴ Tijela osmero bosanskih Muslimana koji su poginuli tokom granatiranja Pudnog Hana ekshumirana su iz grobnica u Velagićima 1996.,⁵²⁶⁵ ali Vijeće napominje da je za petero od njih osmero prijavljeno da su posljednji put viđeni živi 1. juna 1992.⁵²⁶⁶ Shodno tome, Vijeće zaključuje da su srpske snage tokom napada na Pudim Han ubile najmanje troje civila i da je selo – uključujući džamiju⁵²⁶⁷ – uništeno 28. maja 1992. ili približno tog datuma.

(b) Incident 7.2 iz Priloga A Optužnici

1516. U Optužnici se navodi da je 1. juna 1992. ili približno tog datuma u selu Prhovo i dalje na putu za Peći ubijeno najmanje 38 ljudi.

1517. Oko 1. juna 1992., stotinjak pripadnika srpskih snaga naoružanih automatskim oružjem došlo je u Prhovo,⁵²⁶⁸ selo koje se nalazi sjeveroistočno od grada Ključa i jugoistočno od sela Peći i koje je u to vrijeme bilo nastanjeno prvenstveno bosanskim Muslimanima.⁵²⁶⁹

⁵²⁶² Optužnica, incident 7.1 iz Priloga A Optužnici. V. takođe povjerljivi Dodatak B Pretpretresnom podnesku tužilaštva [incident 7.1 iz Priloga A Optužnici] (gdje se navodi 11 osoba).

⁵²⁶³ Činjenica o kojoj je presuđeno 921. V. takođe svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11725 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su bosanski Muslimani ranije dali izjave da je u Pudim-Hanu poginulo petero ili šestoro civila).

⁵²⁶⁴ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9118–9119 (pod pečatom).

⁵²⁶⁵ P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 74–75 (gdje se navodi da je osam osoba koje su nabrojane u incidentu 7.1 iz Priloga A Optužnici u Dodatku G Završnog pretresnog podneska tužilaštva ekshumirano iz jedne grobnice u Velagićima koja je 1996. dovedena u vezu s incidentom u Pudinom Hanu); P4878 (Spisak masovnih grobnica i ljudi čija su tijela ekshumirana iz njih u opštini Ključ, 1996.), str. 10 (gdje se navodi istih osam osoba); P4880 (Spis Osnovnog suda u Ključu u vezi s obdukcijom i identifikacijom žrtava ekshumiranih iz grobnica u Velagićima i Ključu, 10.-11. novembar 1996.), str. 5, 8–14 (gdje se navode detalji u vezi s odjećom koja je pronađena na osobama navedenim u dokaznom predmetu P4878 i povredama koje su te osobe zadobile); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 6–7 (gdje su tih osam osoba identifikovane kao bosanski Muslimani). Tijela još četvero bosanskih Muslimana koji su nestali s područja Pudim-Hana 27. maja 1992. ekshumirana su iz grobnica na istom području, ali Vijeću nisu predočeni dovoljni dokazi za zaključak da su ih srpske snage ubile tokom tog napada. P4853, str. 7 (gdje su te četiri osobe identifikovane kao bosanski Muslimani); P4878 (Spisak masovnih grobnica i ljudi čija su tijela ekshumirana iz njih u opštini Ključ, 1996.), str. 10–11 (gdje se navode još te četiri osobe); P4880 (Spis Osnovnog suda u Ključu u vezi s obdukcijom i identifikacijom žrtava ekshumiranih iz grobnica u Velagićima i Ključu, 10.-11. novembar 1996.), str. 8–9, 18.

⁵²⁶⁶ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 6–7.

⁵²⁶⁷ V. par. 1556–1558.

⁵²⁶⁸ V. činjenice o kojima je presuđeno 2437, 922. Neki od bosanskih Srba nosili su maskirne uniforme JNA, ali među njima je bilo i maskiranih naoružanih civila. Činjenica o kojoj je presuđeno 922.

1518. Srpske snage su naredile da se približno 40 nenaoružanih stanovnika Prhova muškog pola, kao i jedan broj nenaoružanih žena i djece poredaju licem prema zidu kuće Karanfila Osmanovića, a zatim su počeli da tuku neke od njih.⁵²⁷⁰ Četiri muškaraca, bosanska Muslimana, prozvali su po imenu, rekli im da bježe, a potom ih ubili iz vatrenog oružja.⁵²⁷¹

1519. Srpske snage su naredile da se ostalih tridesetak muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Prhova postroje u kolonu i odu pješice u obližnje selo Peći.⁵²⁷² Na putu za Peći, ubijena su tri muškaraca, bosanska Muslimana iz kolone, jer nisu uspjela da izvuku vojno vozilo iz blata.⁵²⁷³ Komandant te jedinice, Marko Adamović,⁵²⁷⁴ naredio je da se selo spali i da se pobiju žene i djeca.⁵²⁷⁵ Svjedok KDZ056 je zatim čuo pucnjavu i jednu eksploziju iz sela.⁵²⁷⁶

⁵²⁶⁹ P645 (Mapa Prhova s oznakama koje je unio svjedok KDZ056); svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10334 (8. oktobar 2002.) (gdje je svjedok izjavio da je u Prhovu bilo približno 60 kuća u kojima je živjelo nekih 200 seljana); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2437.

⁵²⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 2437; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10341–10342. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 923.

⁵²⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 923; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10341–10342. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 924, 2437.

⁵²⁷² Činjenica o kojoj je presuđeno 925; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10343–10344.

⁵²⁷³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 925; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10344. Grupa je iza sebe ostavila leševe ta tri muškarca, dok su ostali muškarci nastavili da idu pješice prema Pećima. Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10344.

⁵²⁷⁴ Tokom svog svjedočenja u ovom predmetu, Marko Adamović je negirao da je bio komandant operacije u Prhovu i tvrdio da je saznao šta se tamo desilo tek kada je jedan uplakani vojni oficir istog dana došao na sastanak Kriznog štaba. D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 23; Marko Adamović, T. 44458–44459, 44464–44466, 44470 (4. decembar 2013.). Vijeće napominje da je Adamović, u vrijeme kad je svjedočio, očekivao presudu na ponovljenom suđenju u svom predmetu u BiH, koji se odnosio na događaje u Prhovu. Marko Adamović, T. 44457–44458 (4. decembar 2013.). Vijeće, shodno tome, smatra da je Adamović imao motiva da ne bude sasvim otvoren u vezi sa svojom ulogom u tim događajima. Štaviše, Adamović je tokom cijelog svjedočenja bio evazivan, posebno kada su mu postavljana pitanja o tome kako je saznao šta se desilo u Prhovu. D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 23; Marko Adamović, T. 44459–44464, 44467–44473, 44478–44479, 44485–44487, 44489 (4. decembar 2013.) (gdje je svjedok negirao učesće, ali je priznao da u zapisniku sa sjednice Kriznog štaba ne stoji da je on bio među prisutnima); P2606 (Zapisnici sa sjednica Kriznog štaba Ključ, 27. maj–10. juli 1992.), str. 7–8. Vijeće se stoga neće oslanjati na Adamovićevo svjedočenje u vezi s ovim incidentom. Premda je Rajko Kalabić potkrijepio Adamovićevo svjedočenje da je jedan uplakani vojni oficir obavijestio Krizni štab o događajima u Prhovu 1. juna 1992., Kalabić, koji je i sam cijelim tokom svog svjedočenja bio evazivan, bio je nedosljedan u vezi s Adamovićeve prisustvom na tom sastanku. *Up.* Rajko Kalabić, T. 44578–44580 (5. decembar 2013.) (gdje je svjedok objasnio da je Adamovićevo prisustvo na tom sastanku Kriznog štaba objelodanio tek u žalbenoj fazi predmeta u BiH, a ne ranije zbog toga što ga tužilac tokom prvostepenog postupka nije pitao da li je Adamović bio prisutan na tom sastanku) i Rajko Kalabić, T. 44582–44583 (5. decembar 2013.) (gdje je svjedok prihvatio mogućnost da je Krizni štab zaista saznao za događaje u Prhovu tek dva-tri dana kasnije, kao što je Kalabić izjavio svjedočeći u predmetu *Brđanin*). Shodno tome, Vijeće konstatuje da je Adamović bio prisutan u Prhovu i da je tamo komandovao srpskim snagama.

⁵²⁷⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 2438; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10346 (gdje je svjedok izjavio da je komandant naredio da niko u selu ne smije ostati živ).

⁵²⁷⁶ Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10346. Svjedok KDZ056 je kasnije saznao da su srpske snage u selu pobile ljude koji su ostali u njemu. Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10346.

1520. Samo 12 muškaraca iz kolone preživjelo je teško putovanje do Peći.⁵²⁷⁷ Sulejman Medanović je, nakon što je preživio pješačenje, umro sljedeće noći od posljedica premlaćivanja koje je pretrpio dok je grupa prekonoć bila zatočena u združnom centru zvanom "Dom".⁵²⁷⁸ Ujutro su 11 preživjelih odveli u osnovnu školu "Nikola Mačkić", gdje su stigli oko 11:00 sati.⁵²⁷⁹

1521. Iz dviju masovnih grobnica koje se nalaze u Prhovu ekshumirano je 51 tijelo osoba koje su identifikovane kao bosanski Muslimani koje su srpske snage ubile u Prhovu 1. juna 1992. ili približno to datuma.⁵²⁸⁰ Vijeću su takođe predloženi forenzički dokazi o tome da je Sulejman Medanović umro od posljedica povreda koje se podudaraju s premlaćivanjem koje je pretrpio dok

⁵²⁷⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 926. Srpske snage su ubile još dva ili tri muškaraca, bosanska Muslimana, kada je grupa stigla do raskrsnice za Sokolovo i Peći i, nakon što su preostalim muškarcima naredile da skinu cipele i odjeću od pojasa naviše, otvorile su vatru po njima na jednoj poljani, što je preživjelo samo 12 ljudi. Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10349–10351 (gdje je svjedok izjavio da je prvobitno preživjelo 14 ljudi, ali da su vojnici potom ustrijelili dvojicu najmlađih preživjelih rekavši da je brojka od 14 preživjelih prevelika i da bi trebala da iznosi 12 da bi vojnici izvršili "[svoju] osvetu"). Ali v. D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 8b (gdje je svjedok izjavio da je čuo da su bosanski Muslimani iz jedne šumice otvorili vatru na jednu jedinicu bosanskih Srba i da je ta jedinica reagovala tako što je nasumce otvorila vatru u pravcu šumice). U svjetlu činjenice da bi postupci te jedinice bosanskih Srba mogli da imaju uticaja na Adamovićeveu krivičnu odgovornost u vezi s ovim incidentom, Vijeće se neće osloniti na Adamovićevo svjedočenje u tom pogledu.

⁵²⁷⁸ Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10352–10353; P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), str. 79–80 (gdje se navodi da je *post mortem* pregled Medanovićevog tijela otkrio da je uzrok smrti bila tupa trauma glave i grudi, uključujući povredu mozga). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 927. Srpske snage su preživjelim muškarcima vezale ruke žicama i uzicama, tukle ih i naredile im da legnu pored stuba dalekovoda, gdje su preživjele držali tokom noći bez vode i hrane i rekli im da će ih ujutro sve pobiti. Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10352–10353.

⁵²⁷⁹ Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10353. V. takođe zatočenički objekt 15.2 iz Priloga C Optužnici.

⁵²⁸⁰ Svjedok KDZ056 je izjavio da je 27 osoba navedenih u dokaznom predmetu P531 ubijeno u selu Prhovo, kao i na cesti i u polju na putu prema Pećima. P531 (Spisak osoba koje su zarobljene/poginule u Prhovu), str. 1; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10346, 10357–10359. Obdukcioni izvještaji i izvještaji o ekshumaciji pokazuju da su tijela tih 27 osoba, kao i tijela još 24 osobe, ekshumirana iz dviju grobnica koje se dovode u vezu s napadom srpskih snaga na Prhovo 1. juna 1992.; sve su te osobe preminule uslijed strijelnih povreda glave, grudnog koša i/ili udova. P622 (Zapisnik o obdukciji leševa ekshumiranih u Prhovu, 13. maj 1997.) (koji sadrži podatke o rezultatima obdukcije 36 osoba koje su srpske snage ubile u Prhovu 1. juna 1992. i koje su bile u civilnoj odjeći i podlegle strijelnim povredama glave, grudnog koša i/ili kičme); P4882 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji u selu Prhovo, 7. maj 1997.) (koji se odnosi na obdukcije koje su sadržane u dokaznom predmetu P622); P623 (Zapisnik o obdukciji leševa ekshumiranih u Prhovu, 25. septembar 1999.) (koja sadrži podatke o ekshumaciji 15 tijela iz masovne grobnice u Ciganskoj dolini, od kojih se njih 13 navodi u dokaznom predmetu P531). S obzirom na slične uzroke smrti i na osnovu unakrsnog pretraživanja podataka iz dokaznog predmeta P531 i podataka iz dokaznih predmeta P22 i P623, Vijeće zaključuje da su srpske snage 1. juna 1992. ili približno tog datuma u Prhovu ubile sve osobe, njih 51, koje su navedene u dokaznim predmetima P622 i P623. V. takođe P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), str. 76–79; Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajšnika*), T. 4810–4812 (gdje je svjedok izjavio da je prisustvovao ekshumaciji na lokalitetu grobnice u Prhovu); činjenica o kojoj je presuđeno 928. Pored ekshumacije gore pomenutih posmrtnih ostataka 51 osobe, Amor Mašović je na lokalitetu grobnice u Ciganskoj Dolini zabilježio podatke o ekshumaciji tijela još jedne osobe koja je nestala u Prhovu 1. juna 1992. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 7–8; P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Dodatak A, str. 5. Međutim, ta osoba nije navedena u dokaznom predmetu P623 i nijedan od dokaza u spisu ne daje objašnjenje za tu omašku niti pruža forenzičke podatke o smrti. Shodno tome, Vijeće se nije moglo uvjeriti da su tu osobu srpske snage ubile u Prhovu 1. juna 1992. ili približno tog datuma.

je grupa bila zatočena na putu prema školi "Nikola Mačkić",⁵²⁸¹ uslijed čega ukupan broj tijela koja se dovode u vezu s napadom na Prhovo iznosi 52.⁵²⁸²

1522. Vijeće stoga konstatuje da su srpske snage 1. juna 1992. ili približno tog datuma ubile 52 bosanska Muslimana u Prhovu i na putu za Peći.

(5) Hapšenje, zatočenje i ubijanje koje se dovodi u vezu sa zatočeničkim objektima

(a) Zatočenički objekt 15.3 iz Priloga C Optužnici i incident 10.1 iz Priloga B Optužnici

1523. U Optužnici se navodi da je škola u Velagićima korištena kao zatočenički objekt barem od 30. maja do juna 1992.,⁵²⁸³ te da je u toj školi 1. juna 1992. ili približno tog datuma ubijeno najmanje 77 muškaraca.⁵²⁸⁴

1524. U večernjim satima 1. juna 1992., približno 100 nenaoružanih muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su se predali pripadnicima srpskih snaga na kontrolnom punktu u Velagićima, većinski muslimanskom selu,⁵²⁸⁵ došlo je u školu u Velagićima,⁵²⁸⁶ koju su čuvali vojnici.⁵²⁸⁷

⁵²⁸¹ V. par. 1520, fusnota 5278.

⁵²⁸² Vijeće napominje da je optuženi priznao da su lokalne vlasti bile obaviještene da je "određeni broj civila" poginuo tokom borbi u Prhovu. Završni podnesak odbrane, par. 1518 (gdje se poziva na izjavu svjedoka Slobodana Jurišića). Jurišić je u svom svjedočenju izjavio da je Krizni štab 1. juna 1992. obaviješten da je "određeni broj civila muslimanske nacionalnosti" poginuo u Prhovu, premda nije pominjao nikakve borbe. D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 23.

⁵²⁸³ Optužnica, zatočenički objekt 15.3 iz Priloga C Optužnici. Međutim, tužilaštvo u Dodatku B Završnog podneska tužilaštva pominje samo muškarce koji su bili zatočeni u školi 1. juna 1992.

⁵²⁸⁴ Optužnica, incident 10.1 iz Priloga B Optužnici. Vijeće takođe napominje da se čini da optuženi ovaj događaj karakteriše kao dva zasebna incidenta ubijanja, ali primjećuje da dokazi na koje se poziva, koje je Vijeće analiziralo dolje u tekstu, ne idu u prilog toj teoriji. Završni podnesak odbrane, par. 1519–1520.

⁵²⁸⁵ Svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11368 (pod pečatom).

⁵²⁸⁶ P1170 (Mapa Velagića s oznakama koje je unio svjedok KDZ024) (na kojoj je lokacija škole označena slovom "S"); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9127, 9146 (pod pečatom). Nekih 80 osoba koje su ostale na kontrolnom punktu smješteno je u napuštenu školsku zgradu bez prozora. V. takođe P1155 (Izvod iz spisa predmeta Vojnog suda u Banjaluci), *e-court* str. 4.

⁵²⁸⁷ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9121, 9125–9126 (pod pečatom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 138 (gdje je svjedok izjavio da je od jednog zatočenika u Manjači čuo da su srpske snage, uključujući policiju i vojsku, u školi u Velagićima zatočile stotinjak muškaraca). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 946; Slobodan Jurišić, D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 16 (gdje je svjedok naveo da su civili dovođeni u školu da bi dali izjave u vezi s posjedovanjem oružja); Rajko Kalabić, T. 44585 (5. decembar 2013.) (gdje je svjedok rekao da su "paravojne jedinice" u Pudinom Hanu i Velagićima bile "pozvane" u školu da predaju oružje). Na putu ka školi, ta grupa je naišla na Željka Radojičića i na još jednog ili dva vojnika u sivomaslinastim uniformama. Radojičić je tim vojnicima rekao: "Pobiti sviju, neće ovdje stvarati džamahirije". Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9123 (pod pečatom). Radojičić je išao od jednog do drugog čovjeka, vrijeđao ih i psovao im majku. Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9123 (pod pečatom).

Evidentirana su imena i datumi rođenja tih ljudi.⁵²⁸⁸ Dva vojnika naredila su toj grupi ljudi da se postroje, podignu ruke u zrak i isprazne džepove, a zatim su pokupila sve dokumente ili novac koji su ti ljudi odložili.⁵²⁸⁹

1525. Ta dva vojnika zatim su naredila grupi muškaraca, bosanskih Muslimana, da uđu u malu prostoriju na prvom spratu, koja je bila tako pretrpana da su bukvalno morali da sjede "jedan drugom u krilu".⁵²⁹⁰ Muškarce, bosanske Muslimane, psovali su i rekli im: "Isklanjajte, nećete više nikada!"⁵²⁹¹ U jednom trenutku, muškarci, bosanski Muslimani, čuli su kako su nekolicini muškaraca, bosanskih Muslimana, koje su držali na prizemlju, rekli da ustanu, a kad oni to nisu mogli učiniti, muškarci, bosanski Muslimani, koji su bili na prvom spratu, čuli su tri-četiri rafala i ljude kako zapomažu.⁵²⁹²

1526. Muškarci, bosanski Muslimani, ostali su do približno 23:30 sati u učionici u školi u Velagićima, gdje su ih vojnici psovali i zlostavljali.⁵²⁹³ Vojnici su tada naredili zatočenicima da ustanu i postroje se u kolonu po jedan; dok su izlazili iz škole, naredili su im da se postroje u kolonu po dva.⁵²⁹⁴ Kada je cijela kolona izašla iz škole i postrojila se uza zid zgrade, dva vojnika koja su s uperenim automatskim puškama čučala u obližnjoj travi počela su da pucaju po koloni.⁵²⁹⁵ Kada je pucnjava prestala, vojnici su prišli palim zatočenicima i ustrijelili sve koji su izgledali još živi,⁵²⁹⁶ [REDIGOVANO].⁵²⁹⁷ Vojnici su počeli da piju rakiju i pjevaju "četničke pjesme o Draži Mihajloviću, kako će neka carevina vladati".⁵²⁹⁸

⁵²⁸⁸ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9123–9125 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 30077–30078 (pod pečatom).

⁵²⁸⁹ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9123–9124, 9125 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 30077 (pod pečatom).

⁵²⁹⁰ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9123–9126, 9128 (pod pečatom).

⁵²⁹¹ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9128 (pod pečatom).

⁵²⁹² Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9128 (pod pečatom). V. također P1155 (Izvod iz spisa predmeta Vojnog suda u Banjaluci), *e-court* str. 7.

⁵²⁹³ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9128–9129 (pod pečatom). Kada je jedan čovjek više puta tražio telefon da "nazove Vinka", jedan vojnik mu je stavio cijev od puške u usta i tog čovjeka je oblila krv. Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9128 (pod pečatom).

⁵²⁹⁴ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9129, 9138 (pod pečatom); svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 30078 (pod pečatom).

⁵²⁹⁵ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9129 (pod pečatom); P1155 (Izvod iz spisa predmeta Vojnog suda u Banjaluci), *e-court* str. 7–8. V. također činjenica o kojoj je presuđeno 947.

⁵²⁹⁶ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9129 (pod pečatom); P1155 (Izvod iz spisa predmeta Vojnog suda u Banjaluci), *e-court* str. 9. Vijeću su predloženi dokazi koji upućuju na to da su vojnici otvorili vatru tek nakon što su neki zatočenički pokušali da pobjegnu. V. P3614 (Rukom pisana pritužba Vojnoj pošti Lanište-Ključ, 12. juni 1992.), str. 2–3 (gdje se sugerše da su vojnici otvorili vatru tek kad su neki zatočenički počeli da bježe); P3513 (Zahtjev za provođenje istrage Vojnog tužilaštva pri I. krajiškom korpusu, 8. mart 1993.) (gdje se zahtijeva istraga u vezi s osumnjičenima imenovanim u dokaznom predmetu P1155); P1155 (Izvod iz spisa predmeta Vojnog suda u Banjaluci), *e-court* str. 5; D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 11.

1527. Tijela su uz pomoć rovokopača i kamiona iz vojne baze na Laništu pokopana na Laništu, gdje su otkrivena 1998..⁵²⁹⁹ Dana 3. juna 1992., istražni sudija iz Opštinskog suda Ključ otišao je u školu u Velagićima da izvrši uviđaj.⁵³⁰⁰ Dana 5. juna 1992., Vojno tužilaštvo u Banjaluci podnijelo je krivičnu prijavu protiv 12 pripadnika voda VP-a i interventnog voda iz sastava inženjerske jedinice VRS-a koja je bila stacionirana na Laništu.⁵³⁰¹ Međutim, protiv tih vojnika nikad nije bila provedena puna istraga i oni su u pritvoru proveli samo mjesec dana.⁵³⁰²

1528. Sedamdeset sedam tijela koja se dovode u vezu s ubijanjem u školi u Velagićima 1. juna 1992. ekshumirano je iz masovne grobnice Lanište II na lokalitetu "Babina dolina" u Ključu u jesen 1996..⁵³⁰³ Premda su tri od tih tijela bila u tolikoj mjeri skeletonizovana da je bilo nemoguće

⁵²⁹⁷ **[REDIGOVANO]**. V. takođe par. 1526.

⁵²⁹⁸ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9130 (pod pečatom).

⁵²⁹⁹ Svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9130, 9146 (pod pečatom); P1155 (Izvod iz spisa predmeta Vojnog suda u Banjaluci), str. 6; D1751 (Službena zabilješka ovlaštenog službenog lica Vojne policije Vojne pošte 4627 Banjaluka, 3. juni 1992.) (gdje se navodi da su uočeni tragovi uklanjanja pomoću inženjerske mašine i da je utvrđeno da su leševi žrtava prevezeni kamionima pet kilometara od mjesta zločina u pravcu sela Gornji Budelj, a zatim zatrpani inženjerskom mašinom); P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 138; Atif Džafić, T. 19745 (30. septembar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2446.

⁵³⁰⁰ D1751 (Službena zabilješka ovlaštenog službenog lica Vojne policije Vojne pošte 4627 Banjaluka, 3. juni 1992.); činjenica o kojoj je presuđeno 2447.

⁵³⁰¹ P1155 (Izvod iz spisa predmeta Vojnog suda u Banjaluci), *e-court* str. 4; svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9215–9216 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 2447.

⁵³⁰² P3614 (Rukom pisana pritužba Vojnoj pošti Lanište-Ključ, 12. juni 1992.) (u kojoj 11 od 12 osumnjičenih navode da su u pritvoru od 1. juna 1992. i prijete da će stupiti u štrajk gladu ukoliko odmah ne budu pušteni na slobodu); P3513 (Zahtjev za provođenje istrage Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 8. mart 1993.) (u kojem se zahtijeva provođenje istrage protiv osumnjičenih, imenovanih u dokaznom predmetu P1155); P3616 (Prijedlog Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 29. juli 1993.) (gdje se predlaže da se dvojica osumnjičenih koji su tada bili u pritvoru puste na slobodu zbog nemogućnosti da se ostali osumnjičeni privedu i stave u pritvor, kao i zbog toga što su i potpredsjednik Vlade RS-a i predsjednik Izvršnog odbora opštine Ključ preporučili da se postupak obustavi); P6143 (Izvod iz odluke Vojnog suda u Banjaluci, 29. juli 1993.) str. 1–2 (gdje se navodi da se dvojici osumnjičenih ukida pritvor na osnovu prijedloga tužioca sadržanog u dokaznom predmetu P3616); Asim Egrlić, T. 19991–19992 (5. oktobar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da istražni organi bosanskih Srba jesu proveli istragu u vezi s tim incidentom, ali da su osumnjičeni zadržani u pritvoru 18 dana, a zatim pušteni na slobodu); činjenica o kojoj je presuđeno 2447. Ali v. D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 17; Slobodan Jurišić, T. 47080 (14. februar 2014.).

⁵³⁰³ P3512 (Izvjestaj o masovnoj grobnici Lanište II, 4. oktobar 1996.) (gdje se opisuju obdukcije koje su izvršene nad 77 tijela muškaraca, bosanskih Muslimana, ekshumiranih iz grobnice Lanište II, od kojih je identifikovano njih 71); P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 108 (gdje se navodi da je dokazni predmet P3512 sudski zapisnik koji sadrži izvještaje o obdukciji i izvještaje o ekshumaciji). **[REDIGOVANO]**; P618 (Fotografija groblja u Velagićima). V. takođe P4878 (Spisak masovnih grobnica i ljudi čija su tijela ekshumirana iz njih u opštini Ključ, 1996.) (gdje se navodi spisak od 70 muškaraca, bosanskih Muslimana, čija su tijela ekshumirana iz grobnice Lanište II, pored sedam muškaraca koji nisu identifikovani i za koje je sve pregledom utvrđeno da su bili civili ustrijeljeni iz neposredne blizine), str. 11–13; P3637 (Izvjestaj Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova BiH, 22. oktobar 1996.) (isto); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvjestaja Amora Mašovića), str. 7, 84–86 (koja pokazuje da su tijela 77 muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su prijavljeni kao nestali u Velagićima 1. juna 1992. ili približno tog datuma, pronađena u grobnici Lanište II); P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), str. 83; činjenice o kojima je presuđeno 2446, 947.

utvrditi njihov uzrok smrti, na svim ostalim tijelima bili su uočljivi tragovi smrtonosnih strijelnih rana, najvećim dijelom glave ili trupa, i sva su tijela pronađena u civilnoj odjeći.⁵³⁰⁴

1529. Vijeće stoga zaključuje da su srpske snage 1. juna 1992. u školi u Velagićima zatočile muškarce, bosanske Muslimane, podvrgle ih verbalnom i psihičkom zlostavljanju, i na kraju ubile 77 muškaraca, bosanskih Muslimana.

(b) Zatočenički objekt 15.1 iz Priloga C Optužnici

1530. U Optužnici se navodi da je zgrada SJB-a u Ključu korištena kao zatočenički objekt barem od maja do avgusta 1992.⁵³⁰⁵

1531. U jutarnjim satima 28. maja 1992., Asim Egrić je uhapšen na kontrolnom punktu u neposrednoj blizini Ključa; zatim je sproveden u zgradu SJB-a u Ključu,⁵³⁰⁶ u kojoj su radili pripadnici policije bosanskih Srba.⁵³⁰⁷ Dok je bio zatočen u zgradi SJB-a, Egrića su tukli i on je zadobio teže povrede glave i tijela, a zatim su ga prebacili u bolnicu, gdje je ostao približno sat vremena.⁵³⁰⁸ Dok je Egrić bio u bolnici, došli su Veljko Kondić i Tihomir Dakić da ga vide.⁵³⁰⁹ Istog dana, Muhameda Filipovića, bosanskog Muslimana koji je bio poslanik u Skupštini opštine

⁵³⁰⁴ P3512 (Izveštaj o masovnoj grobnici Lanište II, 4. oktobar 1996.) (gdje se opisuju obdukcije koje su izvršene na tijelima 77 osoba ekshumiranim iz grobnice Lanište II, od kojih je identifikovano njih 71); P4881 (Obdukcioni zapisnici za žrtve ekshumirane iz grobnice Lanište II, 6. oktobar 1996.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2447.

⁵³⁰⁵ Optužnica, zatočenički objekt 15.1 iz Priloga C Optužnici. Međutim, tužilaštvo je u Dodatku B Završnog podneska tužilaštva samo navelo period "poslije napada u maju i junu [19]92.". Vijeću su predočeni dokazi u kojima se zgrada u kojoj je bio smješten SJB Ključ pominje kao "zgrada SJB-a", "zgrada SUP-a" i "stanica milicije". U svrhu jasnoće, Vijeće će za označavanje te zgrade u cijelom ovom odjeljku koristiti izraz "zgrada SJB-a".

⁵³⁰⁶ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4789, 4795, 4945; Asim Egrić, T. 19985 (5. oktobar 2011.); svjedok KDZ192, T. 19493–19494 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); D1737 (Službena zabilješka Ratnog odjeljenja Ključ, 16. februar 1993.), str. 1–2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2440. Vijeću su predočeni dokazi koji upućuju na to da je Egrić bio ranjen tokom napada na kolonu JNA o kojem se govori gore u tekstu. V. par. 1509. D1748 (Službena zabilješka Komande 2. krajiškog korpusa, 11. juli 1992.), str. 3 (gdje se Egrić navodi kao jedan od napadača); D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 6, 20. Egrić je osporio istinitost teksta sadržanog u dokaznom predmetu D1748, navodeći da su izjave na kojima je on zasnovan uzete od osoba koje su bile zatočene u Manjači i koje su ih možda dale pod prisilom, te da se on, zapravo, sam ranio ustrijelivši se u stopalo. Asim Egrić, T. 19971–19974 (5. oktobar 2011.); Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4788–4789, 4795, 4945. Premda Vijeće smatra da je Egrićev prikaz o njegovom ranjavanju neuvjerljiv, ono ne smatra da bi eventualna Egrićeva umiješanost u taj događaj imala ikakvog uticaja na vjerodostojnost njegovog svjedočenja u vezi s tretmanom kojem je bio izložen tokom svog kasnijeg zatočenja.

⁵³⁰⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 933. Optuženi prihvata da su u zgradi SJB-a u Ključu bili smješteni i radili pripadnici policije bosanskih Srba, koji su, zajedno s lokalnim civilima, podvrgavali zatočenike premlaćivanju i verbalnom zlostavljanju. Završni podnesak odbrane, par. 1523. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 932 (gdje se navodi da se zgrada SJB-a nalazila u gradu Ključu).

⁵³⁰⁸ Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4795, 4945, 4949–4950; Asim Egrić, T. 19985 (5. oktobar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je primljen u bolnicu u Ključu). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2440; D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 6 (gdje je svjedok izjavio da je Egriću ukazana prva pomoć u Domu zdravlja u Ključu, ali da je prebačen u Banjaluku na daljnje liječenje).

Ključ,⁵³¹⁰ uhapsila su dva bosanska Srbina u vojnim uniformama i odvela ga u zgradu SJB-a, gdje je bio podvrgnut premlaćivanju od strane vojnika, bosanskih Srba.⁵³¹¹ U to vrijeme, u zgradi SJB-a držali su još najmanje 22 bosanska Muslimana.⁵³¹²

1532. Oni koje su uhapsili morali su proći kroz špalir na stepenicama na ulazu u zgradu SJB-a, pri čemu su ih tukli nogama, šakama, pendrecima, kundacima pušaka i nogama od stolica i vrijeđali na nacionalnoj osnovi.⁵³¹³ Zatim su ih tukli u zgradi SJB-a, kao i za vrijeme ispitivanja.⁵³¹⁴ Počinioci tih premlaćivanja bili su policajci, bosanski Srbi, i lokalni civili.⁵³¹⁵

1533. Jednog istaknutog bosanskog Muslimana su bacili niz stepenice i u zgradu SJB-a su ga unijeli onesviještenog, dok su jednom drugom rasjekli usnu i polomili rebra.⁵³¹⁶ Uslijed tog surovog premlaćivanja, onaj prvi je zadobio tešku i trajnu povredu, od koje i danas ima posljedice.⁵³¹⁷

1534. [REDIGOVANO].⁵³¹⁸ [REDIGOVANO].⁵³¹⁹ [REDIGOVANO].⁵³²⁰
 [REDIGOVANO].⁵³²¹ [REDIGOVANO].⁵³²² [REDIGOVANO].⁵³²³ [REDIGOVANO].⁵³²⁴
 [REDIGOVANO].⁵³²⁵ [REDIGOVANO].⁵³²⁶

1535. Ostale zatočenike, uključujući Egrlića i Filipovića, kasnije su odveli u zatvor u Staroj Gradišci, a potom u Manjaču.⁵³²⁷

---

⁵³⁰⁹ Asim Egrlić, T. 19985 (5. oktobar 2011.). [REDIGOVANO].

⁵³¹⁰ D1350 (Spiskovi Muslimana u Ključu, 10. juni 1992.), str. 2.

⁵³¹¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2441.

⁵³¹² V. činjenica o kojoj je presuđeno 2441.

⁵³¹³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 935.

⁵³¹⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 937. Vinko Kondić i 'Todo' Gajić, policijski inspektor, učestvovali su u ispitivanjima u zgradi SJB-a. V. činjenica o kojoj je presuđeno 934.

⁵³¹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 937.

⁵³¹⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 936.

⁵³¹⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 936.

⁵³¹⁸ [REDIGOVANO].

⁵³¹⁹ [REDIGOVANO].

⁵³²⁰ [REDIGOVANO].

⁵³²¹ [REDIGOVANO].

⁵³²² [REDIGOVANO].

⁵³²³ [REDIGOVANO].

⁵³²⁴ [REDIGOVANO].

⁵³²⁵ [REDIGOVANO].

⁵³²⁶ [REDIGOVANO].

⁵³²⁷ Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4795–4796 (gdje je svjedok izjavio da su ga iz bolnice odveli u zgradu SJB-a i da su ga na putu za zatvor u Staroj Gradišci tukli dok nije bio sav krvav i onesvijestio se); činjenica o kojoj je presuđeno 2442.

1536. Vijeće konstatuje da su pripadnici srpskih snaga tokom perioda od kraja maja do kraja juna 1992. držali muškarce, bosanske Muslimane, u zatočenju u zgradi SJB-a Ključ, gdje su ih vrijeđali na nacionalnoj osnovi i premlaćivali ih šakama, pendrecima, kundacima pušaka i nogama od stolica, pri čemu je to premlaćivanje bilo tako surovo da je prouzrokovalo trajne povrede.

(c) Zatočenički objekt 15.2 iz Priloga C Optužnici

1537. U Optužnici se navodi da je osnovna škola "Nikola Mačkić" korištena kao zatočenički objekt barem od 1. maja do jula 1992.⁵³²⁸

1538. Od 2. juna 1992.,⁵³²⁹ u osnovnoj školi "Nikola Mačkić" u Ključu bilo je zatočeno približno 300 muškaraca, Muslimana, koje su čuvali pripadnici redovnog i rezervnog sastava policije bosanskih Srba.⁵³³⁰ Kada su zatočenički stigli u osnovnu školu "Nikola Mačkić", natjerali su ih da trče kroz špalir civila, bosanskih Srba, koji su bili naoružani kablovima, palicama, motkama i drugim predmetima i koji su ih tukli, pljuvali i verbalno ponižavali.⁵³³¹ Prije nego što su zatočenički ušli u fiskulturnu salu, bosanski Srbi su ih pretresli i oduzeli im dragocjenosti i lične dokumente.⁵³³² Neke zatočeničke su takođe ispitivali o tome imaju li oružje i jesu li borci.⁵³³³

1539. Dva policajca, bosanska Srbina, stajala su na hodniku i nasumično tukla zatočeničke dok su ulazili u fiskulturnu salu, gdje je približno 100 muškaraca, civila svih starosnih dobi, sjedilo na podu s rukama iza leđa,⁵³³⁴ okrenuto ka zidovima koji su bili umrljani krvlju.⁵³³⁵ Neki zatočenički su plakali, dok su drugi krvarili i imali povrede od premlaćivanja.⁵³³⁶ Zatočeničke su natjerali da podignu tri prsta u srpski pozdrav.⁵³³⁷ Jednog zatočenička su natjerali da liže svoju krv s poda nakon što su ga surovo premlatili.⁵³³⁸ Premlaćivanje je vršeno i tokom ispitivanja i nevezano za

⁵³²⁸ Optužnica, zatočenički objekt 15.2 iz Priloga C Optužnici. Međutim, tužilaštvo je u Dodatku B Završnog podneska tužilaštva samo navelo period "od 27. i tokom početka juna [19]92."

⁵³²⁹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 87, 139; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10353.

⁵³³⁰ V. činjenice o kojima je presuđeno 2444, 938; Slobodan Jurišić, D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 25 (gdje je svjedok izjavio da je školu čuvala civilna policija). Optuženi priznaje da je u školi "Nikola Mačkić" bila civilna policija, koja je, zajedno sa srpskim civilima, učestvovala u premlaćivanju koje je vršeno u toj školi. Završni podnesak odbrane, par. 1524.

⁵³³¹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 87; v. činjenica o kojoj je presuđeno 939.

⁵³³² P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 87.

⁵³³³ Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10353.

⁵³³⁴ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 88.

⁵³³⁵ Svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10354.

⁵³³⁶ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 88.

⁵³³⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 943.

⁵³³⁸ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 94.

ispitivanje, a premlaćen je i jedan dječak koji je imao 16 godina i još uvijek išao u srednju školu, uprkos tome što su oni koji su vršili ispitivanje znali njegovu dob.⁵³³⁹

1540. Bivši radnici policije muslimanske nacionalnosti bili su izloženi posebno surovom fizičkom zlostavljanju i ponižavanju.⁵³⁴⁰ Atifa Džafića su iz fiskulturne sale odveli u jednu učionicu,⁵³⁴¹ gdje ga je ispitivao jedan policajac, bosanski Srbin, koji se zvao Nedeljko Vasić.⁵³⁴² Džafića su zatim vratili u fiskulturnu salu i "izložili" kao primjer drugima nasred poda fiskulturne sale s rukama na leđima, dok su ga njegovi bivši potčinjeni tukli.⁵³⁴³ Sat kasnije, Džafića su ponovo izvela na hodnik dva maskirana policajca u maskirnim uniformama. Ti policajci su ga tukli i odveli ga na daljnje ispitivanje koje su vršili Duško Miličević, koji je bio inspektor iz CSB-a Banjaluka i nosio vojnu uniformu s činom kapetana, i još jedno vojno lice s činom kapetana. Miličević i drugo vojno lice s činom kapetana tukli su Džafića nogama od stola, kablovima i palicama.⁵³⁴⁴ To drugo vojno lice s činom kapetana pitalo je Džafića da li mu je poznato ko je ubio Dušana Stojakovića i zašto u SJB-u nije potpisao izjavu o lojalnosti.⁵³⁴⁵ Džafić je negirao da je bio umiješan u Stojakovićevu smrt,⁵³⁴⁶ ali su mu dali list papira i rekli da "sve napiš[e]", a onda su ga vratili u fiskulturnu salu, gdje su ga ponovo stavili nasred poda.⁵³⁴⁷

1541. Opštinske vlasti su znale da bosanski Srbi tuku bosanske Muslimane u školi "Nikola Mačkić".⁵³⁴⁸

⁵³³⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 940.

⁵³⁴⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 941. Atif Džafić je među zatočenicima u civilnoj odjeći prepoznao dvojicu ili trojicu svojih bivših kolega iz policije. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 88.

⁵³⁴¹ Dok je išao ka toj učionici i izlazio iz nje, Džafića su tukli nogama od školskih stolova i kablovima. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 88.

⁵³⁴² P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 88.

⁵³⁴³ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 88.

⁵³⁴⁴ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 89. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 941. Miličević je tukao još jednog policajca muslimanske nacionalnosti, Atifa Dedića. P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 89. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 941.

⁵³⁴⁵ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 91; Atif Džafić, T. 19741 (30. septembar 2011.).

⁵³⁴⁶ Džafić je tvrdio da "razloga nije bilo za [njegovu] hapšenje", ali je sugerisao da su oni koji su vršili ispitivanje možda pomislili da je on, kao komandir policije, imao više saznanja, pa su, stoga, svoju istragu usredsredili na njega. Atif Džafić, T. 19743 (30. septembar 2011.).

⁵³⁴⁷ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 91, 93, 94; Atif Džafić, T. 19741 (30. septembar 2011.).

⁵³⁴⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 944. Slobodan Jurišić je u svom svjedočenju izjavio da nije znao niti čuo da su u školi "Nikola Mačkić" premlaćivali Muslimane, kao i da se u Kriznom štabu o tome nije razgovaralo. D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 26. Međutim, uzimajući u obzir da je Jurišić bio član Kriznog štaba i da bi pitanje da li je Krizni štab bio obaviješten o premlaćivanju u školi "Nikola Mačkić" moglo da ima uticaja na Jurišićevu odgovornost u vezi s tim događajima, Vijeće se neće osloniti na Jurišićevo svjedočenje u tom pogledu. Vijeće napominje da se optuženi oslonio na svjedočenje Jove Kevca da bi potkrijepio svoju tvrdnju da su vlasti u Ključu "rješavale sve prijavljene incidente zlostavljanja". Završni podnesak odbrane, par. 1524. Međutim, Kevac je samo izrazio svoje mišljenje da Krizni štab nije znao za premlaćivanja i čak je priznao da s tim u vezi nije imao saznanja. D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 33. Vijeće se, stoga, neće osloniti na Kevčevo mišljenje.

1542. Zatočenike su u školi "Nikola Mačkić" držali barem do 19:00 sati 2. juna 1992. i za to vrijeme im nisu dali nimalo vode ni hrane.⁵³⁴⁹

1543. Dana 5. juna 1992., ostali zatočenici su iz škole "Nikola Mačkić" premješteni direktno u Manjaču.⁵³⁵⁰ Približno 7. juna 1992., zatočenici iz Sitnice su takođe premješteni u Manjaču.⁵³⁵¹

1544. Vijeće stoga konstatuje da su pripadnici srpskih snaga tokom perioda od 2. do 5. juna 1992. držali muškarce, bosanske Muslimane, u zatočenju u školi "Nikola Mačkić", gdje su ih podvrgavali surovom premlaćivanju uz pomoć predmeta poput kablova, palica i motki, kao i vrijeđanju i drugim oblicima ponižavanja.

(6) Ubijanje poslije juna 1992.: incident 7.3 iz Priloga A Optužnici

1545. U Optužnici se navodi da je 10. jula 1992. ili približno tog datuma u Biljanima ubijeno najmanje 144 ljudi.

1546. Oko 06:15 sati 10. jula 1992., svim muškarcima u Biljanima starosti od 18 do 60 godina rekli su da se okupe na poljani u blizini sela,⁵³⁵² dok su ženama i djeci dozvolili da ostanu kod kuće.⁵³⁵³ Na uzvisinama oko sela moglo se vidjeti 20 ili 30 vojnika i selo je bilo potpuno opkoljeno i odsječeno.⁵³⁵⁴ Na poljanu je došlo 50 do 70 muškaraca, gdje su zatekli Marka Samardžiju, kapetana u rezervnom sastavu,⁵³⁵⁵ kako ih čeka zajedno s Mlađom Tešićem i još desetoricom vojnika.⁵³⁵⁶ Vojnici su muškarcima naredili da se postroje kako bi ih mogli ispitati.⁵³⁵⁷ Muškarci, bosanski Muslimani, ostali su na poljani približno sat vremena dok je vršen pretres u selu; zatim su

⁵³⁴⁹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 95; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10354.

⁵³⁵⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2445.

⁵³⁵¹ P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 95; svjedok KDZ056, P686 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 10354. V. takođe par. 1382.

⁵³⁵² Selo Biljani nalazi se sjeverozapadno od grada Ključa, između Krasulja i Sanice, i u njegovom sastavu su zaseoci Brkići, Džaferagići, Botonjići i Jakubovac, u kojima su živjeli skoro isključivo bosanski Muslimani. P3365 (Mapa područja oko Biljana); činjenica o kojoj je presuđeno 929. V. takođe P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 140; svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4954 (gdje svjedok komentariše dokazni predmet P3365); svjedok KDZ075, T. 19033 (16. septembar 2011.).

⁵³⁵³ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4965–4966.

⁵³⁵⁴ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4966.

⁵³⁵⁵ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4967–4968. Svjedok KDZ075 je poznavao Samardžiju jer je on bio učitelj svjedoka KDZ075 u osnovnoj školi u Biljanima. Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4967.

⁵³⁵⁶ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4966.

⁵³⁵⁷ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4966–4967. Vojnici su im rekli da se ne plaše, da im se ništa neće desiti, da imaju spisak ljudi koje trebaju ispitati i da će oni koji nisu na tom spisku biti "vraćeni". Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4966.

ih u koloni pješke odveli u osnovnu školu u Biljanima, koja se nalazila na udajenosti od približno jednog kilometra.⁵³⁵⁸

1547. Kada su muškarci stigli u osnovnu školu u Biljanima, tamo je ispod jednog drveta bio parkiran kombi sa oko desetak pripadnika vojne policije iz Ključa koji su nosili bijele uprtače.⁵³⁵⁹ Oko škole je stajalo mnogo vojnika, a njih desetak je bilo ispred prodavnice, gdje su čuvali žene i djecu koji su dovedeni iz jednog drugog zaseoka.⁵³⁶⁰ Samardžija je pozdravio Mileta Tomića, komandira policije u Sanici,⁵³⁶¹ i njegovog zamjenika, Mihića, kao i još nekoliko ljudi, a zatim su zatočenim muškarcima rekli da uđu u školu.⁵³⁶² Vojnici su dolazili iz svih pravaca i dovodili u selo ljude iz sedam-osam zaselaka.⁵³⁶³

1548. U dvije učionice u osnovnoj školi u Biljanima bilo je zatvoreno 120 do 150 muškaraca.⁵³⁶⁴ Prije nego što su ušli u učionice, grupu ljudi iz zaseoka u kojem je živio svjedok KDZ075 natjerali su da u hodniku isprazne džepove i ostave svoje lične dokumente.⁵³⁶⁵ Mihić i još jedan pripadnik

⁵³⁵⁸ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4966. V. takođe P3360 (Spisak zatočenih osoba iz Biljana). Vijeće se neće osloniti na svjedočenje Rajka Kalabića da ljudi koji su bili zatočeni u Biljanima nisu bili zatočeni zbog svoje nacionalne pripadnosti ili starosne dobi, već zato što se sumnjalo da su pripadnici paravojnih snaga ili da su nezakonito posjedovali oružje, budući da je Kalabić kasnije negirao da zna bilo šta o tom incidentu u Biljanima, te da je na kraju priznao da je ranije svjedočio da je čuo da je tamo 10. jula 1992. izvršen "masakr". D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 19; Rajko Kalabić, T. 44588–44589 (5. decembar 2013.). V. takođe P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 141 (gdje je svjedok naveo da je razgovarao s bosanskim Muslimanima koji su preživjeli incident u Biljanima i da su svi oni bili civili).

⁵³⁵⁹ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4967, 4968; svjedok KDZ075, T. 19017 (16. septembar 2011.). V. takođe P3366 (Službena zabilješka SJB-a Ključ, 10. juli 1992.); svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4969 (gdje je svjedok izjavio da je to bilo u skladu s onim što je vidio u fiskulturnoj sali škole u Biljanima). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 930, 939; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 140; Atif Džafić, T. 19740 (30. septembar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je kasnije saznao da su vojska i civilna policija bosanskih Srba 10. jula u jutarnjim satima napale Biljane, zarobile svo stanovništvo sela i odvele ga u osnovnu školu).

⁵³⁶⁰ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4968.

⁵³⁶¹ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4967 (gdje je svjedok izjavio da je Tomića lično poznavao).

⁵³⁶² Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4967–4968.

⁵³⁶³ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4968. Kada mu je pokazan dokazni predmet P3367, to jest naređenje Vojne pošte Ključ od 9. jula 1992. u kojem se navodi zadatak dat 2. bataljonu 17. lake pješadijske brigade, jednom izviđačkom vodu, odjeljenju vojne policije i vodu milicije da 10. jula 1992. izvrše potpunu blokadu, pretres i čišćenje terena u rejonima Donji Biljani, Domazeti, Botonjići, Jabukovac, Osmanovići i Brkići, svjedok KDZ075 je potvrdio da to odgovara onome što se odvijalo 10. jula 1992., kada je više jedinica u školu dovelo stanovnike Botonjića, Jabukovac Polja i Domazeta. Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4971 (gdje se komentariše dokazni predmet P3367).

⁵³⁶⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 930.

⁵³⁶⁵ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4968.

rezervnog sastava policije su približno 45 minuta popisivali imena zatočenika, a zatim su otišli iz učionice.⁵³⁶⁶

1549. Nakon 20 do 30 minuta, Mihić se vratio i počeo da proziva po deset imena i ljudi su, jedan po jedan, izlazili iz učionice, poslije čega su zatočenici svaki put čuli rafal iz automatskog oružja.⁵³⁶⁷ Nekih pet ili deset minuta kasnije, muškarce su počeli da prozivaju u grupama od po pet.⁵³⁶⁸ Kada je prva grupa izašla, pucnjava i krici ljudi izvana postali su još intenzivniji.⁵³⁶⁹ Policajci koji su čuvali zatočenike rekli su im da napadaju Zelene beretke i da će ih stražari otjerati.⁵³⁷⁰ Kada je jedan zatočenik rekao da će ih sve pobiti, nastala je panika.⁵³⁷¹ Jedan vojnik je rekao muškarcima da se smire i da će "ići [...] svi", ali je dodao da bi se stariji ljudi trebali okupiti na jednu stranu učionice jer će putovati samo oni mlađi.⁵³⁷²

1550. Nakon što su izašle iz učionice, grupe od po pet zatočenika su postrojavane u hodniku, a zatim su ih jednog po jednog puštali iz zgrade.⁵³⁷³ Neke od njih su tukli dok su prolazili kroz špalir od 20 do 30 vojnika, bosanskih Srba, na putu prema dva autobusa koja su bila parkirana blizu škole,⁵³⁷⁴ dok su druge odvodili na cestu koja se nalazila niže.⁵³⁷⁵ Zatočenike su ukrcavali u

⁵³⁶⁶ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4969, 4972; svjedok KDZ075, T. 19019 (16. septembar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica); P3361 (Spisak 76 osoba). V. takođe svjedok KDZ075, T. 19018 (16. septembar 2011.).

⁵³⁶⁷ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4972; svjedok KDZ075, T. 19069 (19. septembar 2011.). Kada su prozvali rođaka svjedoka KDZ075 i kad je on pokušao da se vrati po jaknu koju je zaboravio, jedan policajac je rođaku svjedoka KDZ075 rekao da ostavi jaknu jer mu više neće biti potrebna. Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4972–4973; svjedok KDZ075, P3358 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4979–4980 (pod pečatom). Nakon što je rođak svjedoka KDZ075 izašao, ljudi koji su ostali u fiskulturnoj sali čuli su rafal. Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973; svjedok KDZ075, P3358 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4979–4980 (pod pečatom). [REDIGOVANO]. V. takođe P3362 (Spisak osoba zatočenih u osnovnoj školi Biljani); svjedok KDZ075, T. 19025–19026 (16. septembar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁵³⁶⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 930; svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973.

⁵³⁶⁹ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973.

⁵³⁷⁰ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973. Zatočenici u to nisu povjerovali zato što "kod nas u Biljanima uopšte metak sa naše [muslimanske] strane nikad nije ispaljen" i što je većina muškaraca, bosanskih Muslimana, već bila dovedena u školsku zgradu. Svjedok KDZ075, T. 19023 (16. septembar 2011.). V. takođe svjedok KDZ075, T. 19054–19055, 19057–19058 (djelimično zatvorena sjednica) (19. septembar 2011.); T. 19067–19068 (19. septembar 2011.) (gdje je svjedok ustvrdio da su se bosanski Muslimani već bili predali, da u Biljanima 1992. nije bilo muslimanskih vojnika, kao i da 1992. u Biljanima nije bilo borbi). Zatočenici su tek kasnije shvatili da su ljude koje su izvodili iz učionice, zapravo, ubijali. Svjedok KDZ075, T. 19023 (16. septembar 2011.).

⁵³⁷¹ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973.

⁵³⁷² Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973–4975.

⁵³⁷³ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4974.

⁵³⁷⁴ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973–4974. Dragan Cvijić, pripadnik policije za posebne namjene, stajao je u dnu stepenica i udario je svjedoka KDZ075 nogom u stomak dok je ovaj prolazio pored njega. Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4974. Kada se ukrcao u autobus, svjedok KDZ075 je čuo vojnike kako, u vezi sa zatočenicima koji su pali na zemlju dok su išli prema autobusu, govore: "Vodite ga, taj nije sposoban nizašta, ubijte ga!" Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4975. Svjedok KDZ075 se takođe prisjetio jednog

autobuse sve dok oni nisu bili dupke puni i dok u njima nije bilo približno 70 ljudi.⁵³⁷⁶ Nakon što su autobusi napunjeni, zatočenici koji se nisu ukrcali u njih su ustrijeljeni.⁵³⁷⁷

1551. Dok je autobus odlazio, s njega su skinuli četvoricu ljudi i ubili ih.⁵³⁷⁸ Nakon što je autobus otišao oko sto metara dalje, pripadnici vojne policije u maskirnim uniformama s bijelim uprtačima su iz njega izveli još pet ljudi, uključujući svjedoka KDZ075, Fikreta Balagića, Aliju Avdića, Besima Avdića i jednog čovjeka koji se zvao Rufad.⁵³⁷⁹

1552. Te ljude su odveli do jarka iza neke kuće, gdje je svjedok KDZ075 vidio kako leže leševi drugih ljudi koji su bili ranije skinuti s autobusa.⁵³⁸⁰ Kada su svjedok KDZ075 i dvojica od ljudi koji su bili s njim pokušali da pobjegnu, vojnici su povikali za njima: "Stanite, majku vam balijsku!"⁵³⁸¹ Svjedok KDZ075 je začuo rafal i jedan čovjek je pao na zemlju s "dvije ili tri ogromne rupe na leđima".⁵³⁸² Kada je vojnik dao znak da je treći čovjek još uvijek živ, jedan drugi vojnik je ispalio rafal u trećeg čovjeka.⁵³⁸³ Vojnici koji su se nalazili u autobusu vikali su vojnicima koji su strijeljali zatočenike da požure, ali ovi su čekali da ljudi koje su ustrijelili prestanu da dišu, pa su tek onda dotrčali nazad u autobuse.⁵³⁸⁴

---

konkretnog slučaja kada je "naišao još jedan čovjek, koji je isto radio u općini u Ključu, rekao je 'evo ovoga, dajte toga meni, taj neće u autobus uopšte ući'". Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4975.

⁵³⁷⁵ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4973–4974.

⁵³⁷⁶ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4975; svjedok KDZ075, T. 19058 (djelimično zatvorena sjednica) (19. septembar 2011.).

⁵³⁷⁷ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4975; svjedok KDZ075, T. 19069 (19. septembar 2011.) (gdje se svjedok prisjetio da je jedan čovjek koji je, kako se činilo, bio glavni, povikao "pobijte sve, više nam ne treba").

⁵³⁷⁸ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4975–4976; svjedok KDZ075, T. 19064 (19. septembar 2011.).

⁵³⁷⁹ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4976, 4984; svjedok KDZ075, T. 19060 (19. septembar 2011.).

⁵³⁸⁰ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4976.

⁵³⁸¹ Svjedok KDZ075, T. 19061–19062 (19. septembar 2011.); svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4977.

⁵³⁸² Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4977; svjedok KDZ075, T. 19062 (19. septembar 2011.).

⁵³⁸³ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4977.

⁵³⁸⁴ Svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4977. V. takođe svjedok KDZ075, T. 19063 (19. septembar 2011.). Vijeće napominje da je Jovo Kevac odgovornost za to ubijanje pripisao kriminalnim grupama koje su se "izmakle kontroli i koje su ušle jednostavno u dato, na dato područje", ali da nije mogao sa sigurnošću reći da su takve grupe bile prisutne u školi u Biljanima. Jovo Kevac, T. 46230–46231 (30. januar 2014.). Kevac je takođe naveo da su počinio uhapšeni i da je protiv njih vođen postupak, ali nije mogao da se sjeti nijednog imena niti je bio u stanju da predoči dokumente u vezi s navodnom istragom. D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 9; Jovo Kevac, T. 46233, 46235 (30. januar 2014.).

1553. Nakon što je autobus otišao, svjedok KDZ075 je pobjegao i sakrio se u obližnjem kukuružištu.⁵³⁸⁵ Odatle je čuo kako dolaze kamioni i buldožeri da pakuje leševe i kako pale kuće.⁵³⁸⁶ Kupljenje leševa nastavilo se u noćnim satima 10. jula 1992.⁵³⁸⁷

1554. Tijela 184 bosanska Muslimana, od kojih je većina bila ustrijeljena u glavu, ekshumirana su iz grobnica koje se dovode u vezu s događajima od 10. jula 1992. u osnovnoj školi u Biljanima.⁵³⁸⁸ Tijela još 15 bosanskih Muslimana, od kojih je većina na glavama imala tragove smrtonosnih strijelnih rana, ekshumirana su iz grobnica koje se nalaze u Biljanima i njihovoj neposrednoj okolini, koje su identifikovane kao grobnice koje sadrže posmrtnu ostatku osoba koje su srpske snage ubile 10. jula 1992. ili približno tog datuma.⁵³⁸⁹

1555. Vijeće stoga zaključuje da su srpske snage 10. jula 1992. ili približno tog datuma u Biljanima ubile 199 bosanskih Muslimana.

(7) Incident 13 iz Priloga D Optužnici

1556. U Optužnici se navodi da je u periodu od barem maja do avgusta 1992. uništeno osam džamija i jedna katolička crkva.⁵³⁹⁰

⁵³⁸⁵ Svjedok KDZ075, T. 19025 (16. septembar 2011.). Nakon pucnjave, svjedok KDZ075 je na mjestu na kom je pao ostao da leži približno sat i po, poslije čega je pobjegao u šumu, a zatim u obližnje kukuružište. Svjedok KDZ075, T. 19025 (16. septembar 2011.); svjedok KDZ075, T. 19065 (19. septembar 2011.).

⁵³⁸⁶ Svjedok KDZ075, T. 19025, 19034 (16. septembar 2011.).

⁵³⁸⁷ Svjedok KDZ075, T. 19035 (16. septembar 2011.).

⁵³⁸⁸ Svjedok KDZ075 je izjavio da dokazni predmeti P3361 i P3362 sadrže imena osoba koje su zajedno s njim bile zatočene u učionici u osnovnoj školi u Biljanima. Svjedok KDZ075, T. 19019–19020, 19026 (16. septembar 2011.); P3361 (Spisak 76 osoba); P3362 (Spisak osoba zatočenih u osnovnoj školi Biljani). Tijela velike većine ljudi čija su imena nabrojana u dokaznim predmetima P3361 i P3362 ekshumirana su 1996. iz masovnih grobnica Lanište I i Crvena zemlja. P3363 (Izveštaj o masovnoj grobnici Lanište I, 3. oktobar 1996.) (koji sadrži izvještaje o obdukcijama posmrtnih ostataka ljudi navedenih u spiskovima iz dokaznih predmeta P3361 i P3362); P4879 (Spis Osnovnog suda u Ključu u vezi s ekshumacijom iz grobnice Crvena zemlja II, 4.-15. novembar 1996.) (koji sadrži izvještaje o obdukcijama posmrtnih ostataka ljudi navedenih u spiskovima iz dokaznih predmeta P3361 i P3362); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izveštaja Amora Mašovića), str. 8–13; P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), str. 84, 90–93. V. takođe P4878 (Spisak masovnih grobnica i ljudi čija su tijela ekshumirana iz njih u opštini Ključ, 1996.), str. 2–5 (koji sadrži djelimičan spisak ljudi čija su tijela ekshumirana iz grobnice Lanište I); P3637 (Izveštaj Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova BiH, 22. oktobar 1996.), str. 9–10 (koji sadrži djelimičan spisak ljudi čija su tijela ekshumirana iz grobnice Lanište I); činjenica o kojoj je presuđeno 930; P3488 (Izjava svjedoka Atifa Džafića, bez datuma), par. 140.

⁵³⁸⁹ P4877 (Spis Osnovnog suda u Ključu u vezi s ekshumacijom u Biljanima, 14. oktobar 1996.); P4878 (Spisak masovnih grobnica i ljudi čija su tijela ekshumirana iz njih u opštini Ključ, 1996.), str. 6–7; P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izveštaja Amora Mašovića), str. 13; P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), str. 84–89.

⁵³⁹⁰ Sakralni objekti koji se navode u incidentu 13 iz Priloga D Optužnici su Gradska džamija u Ključu, džamija u Biljanima–Džaferagićima, džamija u Pudín-Hanu–Velagićima, džamija u Donjem Budelju, džamija u Humićima, džamija u Krasuljama, džamija u Sanici, džamija u Tićevićima i gradska katolička crkva. V. takođe Pretpretresni podnesak tužilaštva, Povjerljivi dodatak A, str. 32 (gdje se navodi da su džamija u Pudín-Hanu i džamija u Velagićima jedan te isti objekt). Vijeće ih je tako i tretiralo.

1557. Osam džamija u opštini Ključ uništeno je tokom perioda od maja 1992. do avgusta 1992.⁵³⁹¹ U vezi s uništavanjem konkretnih lokaliteta i identitetom onih koji su bili odgovorni za to, Vijeću su predloženi dokazi koji ukazuju na to da su srpske snage digle džamiju u Velagićima–Pudinom Hanu u vazduh tokom napada na Pudin Han 28. maja 1992.⁵³⁹² i da je džamija u Biljanima zapaljena u jutarnjim satima 10. jula 1992., kada su srpske snage napale to selo.⁵³⁹³ Džamija u Ključu dignuta je u vazduh u približno 03:05 sati 30. jula 1992.⁵³⁹⁴ Kako se navodi u jednom izvještaju izdatom sljedećeg dana, premda su počinioci bili nepoznati, u toku je bila istraga u cilju utvrđivanja njihovog identiteta.⁵³⁹⁵ Vijeće je takođe formalno primilo na znanje činjenicu da su, po naređenju Kriznog štaba, srpske snage tokom 1992. godine potpuno razorile ili paljbom ili eksplozivom teško oštetile najmanje četiri muslimanska spomenika u opštini Ključ, uključujući džamiju Atik u gradu Ključu.⁵³⁹⁶

1558. U svjetlu gore navedenih dokaza i imajući u vidu obrazac uništavanja džamija u opštini Ključ, i posebno vremensku povezanost između uništavanja džamije u Velagićima–Pudinom Hanu i džamije u Biljanima i napada srpskih snaga na ta sela,⁵³⁹⁷ Vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od maja do avgusta 1992. u opštini Ključ uništale osam džamija.

(8) Preseljavanje stanovništva iz Ključa

1559. Na sastanku održanom 20. maja 1992., Krizni štab ARK-a usvojio je nekoliko zaključaka koji su kasnije prihvaćeni u Ključu,⁵³⁹⁸ među kojima je bio i zaključak da nema "nikakvih razloga

⁵³⁹¹ P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 149–172 (koji sadrži fotografske dokaze uništavanja). V. takođe svjedok KDZ075, T. 19025 (16. septembar 2011.) (gdje se svjedok prisjetio da je krajem jula ili početkom avgusta vidio jedan pokušaj dizanja džamije u zrak). Prema navodima iz Riedlmayerovog izvještaja, katolička crkva u Ključu uništena je u januaru ili februaru 1993. P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 173–175. Shodno tome, uništavanje te crkve pada izvan perioda koji se konkretno navodi u incidentu 13 iz Priloga D Optužnici.

⁵³⁹² V. činjenica o kojoj je presuđeno 2451. V. takođe svjedok KDZ024, P713 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 9117 (pod pečatom).

⁵³⁹³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 952. Vijeće napominje da je Slobodan Jurišić izjavio da je stav opštinskih vlasti bio da "se svi objekti koliko je više moguće sačuvaju" i naveo da činjenica da je eksploziv bio postavljen "nestručno" upućuje na to da su izvršioци bile "razularene grupe". Slobodan Jurišić, T. 47113, 47117 (14. februar 2014.).

⁵³⁹⁴ D1735 (Zapisnik o uvidaju Osnovnog suda u Ključu, 30. juli 1992.); D1736 (Izvještaj novinara u vezi sa SJB-om Ključ, bez datuma), str. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 951.

⁵³⁹⁵ Svjedok KDZ192, T. 19507–19508 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); D1736 (Izvještaj novinara u vezi sa SJB-om Ključ, bez datuma), str. 1–2.

⁵³⁹⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2450.

⁵³⁹⁷ Asim Egrić je izjavio da je tvrdnja bosanskih Srba da su se u džamijama nalazili "ekstremisti" bila puki izgovor. Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4820; P3450 (Video-snimak TV Banjaluka u vezi s događajima u Ključu), na 00:07:02–00:07:25.

⁵³⁹⁸ [REDIGOVANO].

za iseljavanje stanovništva bilo koje nacionalnosti s područja [ARK-a]".⁵³⁹⁹ Međutim, sedmicu dana kasnije, Krizni štab Ključ osnovao je Agenciju za prihvata i iseljenje izbjeglica, usvojio Odluku o organizovanom napuštanju područja opštine, te donio odluku da je za organizovanje napuštanja područja opštine odgovoran Savjet za narodnu odbranu.⁵⁴⁰⁰ Tokom sljedećih nekoliko dana, Krizni štab Ključ je na svojim sastancima razmatrao pitanje preseljavanja stanovništva, bosanskih Muslimana.⁵⁴⁰¹

1560. U jutarnjim satima 29. maja, Komanda odbrane Ključa i Krizni štab izdali su zajedničko naređenje da se "svi građani muslimanske nacionalnosti, žene djeca i muškarci, lojalni vlastima Srpske Republike Bosne i Hercegovine" do 11:00 sati tog dana okupe na nekoliko punktova u Ključu, uključujući fudbalsko igralište u Ključu, Društveni dom u Šehićima, krug fabrike u Hanlovskom vrelu i skladište preduzeća "ŠIPAD" u Ključu.⁵⁴⁰²

1561. Ratno predsjedništvo Ključa usvojilo je odluku shodno kojoj se "svim građanima", bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, dozvoljava da napuste područje opštine ukoliko nadležnom organu daju izjavu da to žele učiniti.⁵⁴⁰³ Ljudi koji su željeli da se ise iz opštine morali su da pribave dozvolu za to od opštinskih vlasti.⁵⁴⁰⁴ Svako ko je želio da se iseli iz opštine morao je da izjavi da odlazi dobrovoljno, kao i da se radi o trajnom odlasku.⁵⁴⁰⁵ Pored toga, oni koji su posjedovali nepokretnu imovinu morali su da daju izjavu kojom se odriču te imovine bilo putem

⁵³⁹⁹ D1309 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 20. maj 1992.).

⁵⁴⁰⁰ P2606 (Zapisnici sa sjednica Kriznog štaba Ključ, 27. maj-10. juli 1992.), str. 3 (gdje se, između ostalog, zabranjuje povratak porodicama koje su napustile opštinu "bez opravdanog razloga"); činjenica o kojoj je presuđeno 2452.

⁵⁴⁰¹ **[REDIGOVANO]**; P2606 (Zapisnici sa sjednica Kriznog štaba Ključ, 27. maj-10. juli 1992.), str. 10 (gdje je zabilježeno da je "pitanje preseljavanja stanovništva" bilo jedna od tačaka dnevnog reda 3. juna); **[REDIGOVANO]**. V. takođe D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 12.

⁵⁴⁰² P3473 (Naređenje Komande odbrane i Kriznog štaba Ključ, 29. maj 1992.); **[REDIGOVANO]**.

⁵⁴⁰³ P3472 (Izveštaj u vezi s Ratnim predsjedništvom Ključ, bez datuma). Shodno odluci Kriznog štaba ARK-a od 29. maja, napuštanje područja opštine bilo je trajno. V. P3461 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 29. maj 1992.).

⁵⁴⁰⁴ Svjedok KDZ075, T. 19047–19048 (19. septembar 2011.); P3462 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 30. juli 1992.) (kojom se osobama koje su dale izjavu Komisiji za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje dozvoljava da dobrovoljno i trajno napuste teritoriju opštine); P3472 (Izveštaj u vezi s Ratnim predsjedništvom Ključ, bez datuma). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 953, 954, 2452; Slobodan Jurišić, T. 47095 (14. februar 2014.). Za primjer jedne takve izjave, v. npr. P3463 (Zapisnik Komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljavanje stanovništva iz Ključa, 31. juli 1992.). Vijeće napominje da su Marko Adamović i Rajko Kalabić u svojim izjavama negirali da su za odlazak iz opštine bile potrebne dozvole, v. D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 15 (gdje svjedok navodi da ljudi nisu morali da pribave dozvolu); D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 23 (gdje svjedok negira da su za odlazak iz opštine bile potrebne bilo kakve dozvole), međutim, optuženi je priznao da su oni koji su odlazili morali da daju izjavu. Završni podnesak odbrane, par. 1514.

⁵⁴⁰⁵ P3462 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 30. juli 1992.); P3573 (Zapisnik s izjavom pojedinaca koji su napuštali Ključ, 10. avgust 1992.), str. 2–10; Asim Egrlić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4766; Asim Egrlić, T. 19933–19935 (5. oktobar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2453.

njene zamjene bilo stavljanjem te imovine na raspolaganje opštini.⁵⁴⁰⁶ Tokom najmanje mjesec dana, svaka takva nepokretna imovina je dodjeljivana izbjeglim bosanskim Srbima.⁵⁴⁰⁷ Premda su takve izjave davane tobože dobrovoljno, Asim Egrić je izjavio da su one, bez obzira na riječi koje su bile u njima sadržane, davane pod prisilom i da su ljudi odlučivali da se odreknu svoje imovine zato da bi si spasili život.⁵⁴⁰⁸ Shodno odluci ARK-a od 4. avgusta 1992., osobe koje su odlazile iz ARK-a mogle su ponijeti najviše 300 njemačkih maraka.⁵⁴⁰⁹

1562. Optuženi tvrdi da se odricanje od imovine i njeno dodjeljivanje odnosilo samo na njeno privremeno korištenje, a ne na vlasništvo nad tom imovinom.⁵⁴¹⁰ Vijeću su predočeni dokazi da opštinske vlasti nisu donijele nikakvu odluku kojom bi se napuštena nepokretna imovina kolektivno pretvorila u državnu, te da u katastarske knjige nisu unesene nikakve promjene koje bi ukazivale na to da je došlo do trajne promjene vlasništva nad nepokretnom imovinom.⁵⁴¹¹ Međutim, Vijeće napominje da je Krizni štab ARK-a 19. juna donio odluku da se sva "napuštena" nepokretna imovina proglasi državnom imovinom i stavi na raspolaganje skupštinama opština.⁵⁴¹² Shodno tome, Vijeće se uvjerilo da su politički i državni organi bosanskih Srba praktično zaplijenili takvu nepokretnu imovinu na trajnoj osnovi.

1563. Masovni odlasci su počeli 1. juna 1992.⁵⁴¹³ Dana 4. juna, predsjednik Kriznog štaba Ključ izdao je saopštenje u kojem je naveo da će svim građanima koji izraze želju da se trajno isele s područja opštine Ključ biti dozvoljeno da to učine na organizovan način, uz pomoć međunarodnih

---

⁵⁴⁰⁶ P3462 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 30. juli 1992.), str. 1; P3472 (Izveštaj u vezi s Ratnim predsjedništvom Ključ, bez datuma); [REDIGOVANO]. V. npr. P3573 (Zapisnik s izjavom pojedinaca koji su napuštali Ključ, 10. avgust 1992.), str. 2–10; Asim Egrić, P6586 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4766; Asim Egrić, T. 19933–19935 (5. oktobar 2011.). Ali v. Slobodan Jurišić, T. 47095–47098 (14. februar 2014.); D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 18, 43 (gdje svjedok negira da su ljudi morali da potpišu takve dokumente).

⁵⁴⁰⁷ [REDIGOVANO]; P3472 (Izveštaj u vezi s Ratnim predsjedništvom Ključ, bez datuma). Ali v. P3463 (Zapisnik Komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljavanje stanovništva iz Ključa, 31. juli 1992.) (u kojem se ne pominje ustupanje nepokretna imovine opštini); [REDIGOVANO]. V. dalje P3453 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 13. juli 1992.) (u kojoj je zaključeno da se "obustavlja [...] svaka daljnja dodjela stanova na korištenje po bilo kom osnovu, do donošenja kriterija za dodjelu na nivou regije").

⁵⁴⁰⁸ Asim Egrić, T. 19925, 19930 (5. oktobar 2011.) (gdje svjedok komentariše dokazni predmet P3573); P3573 (Zapisnik s izjavom pojedinaca koji su napuštali Ključ, 10. avgust 1992.). Egrić je dalje objasnio da je, uprkos onome što je stajalo u takvim izjavama, imovina u praksi bila prisilno oduzimana, a zatim dodjeljivana od strane organa uprave Srpske opštine Ključ. Asim Egrić, T. 19933 (5. oktobar 2011.).

⁵⁴⁰⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 2454.

⁵⁴¹⁰ Završni podnesak odbrane, povjerljivo, par. 1514.

⁵⁴¹¹ [REDIGOVANO]; Slobodan Jurišić, T. 47127 (14. februar 2014.).

⁵⁴¹² P3451 (Odluke Kriznog štaba ARK-a, juni 1992.), str. 13; [REDIGOVANO]. V. takođe Asim Egrić, T. 19930–19931, 19935 (5. oktobar 2011.) (gdje je svjedok priznao da su se takva proglašenja odnosila na korištenje objekata i da nije vršena promjena vlasništva, ali je takva proglašenja u kombinaciji s odlaskom ljudi izjednačio s trajnim odricanjem od imovine u datim okolnostima).

⁵⁴¹³ Asim Egrić, T. 20000 (5. oktobar 2011.).

humanitarnih organizacija i nadležnih organa Skupštine opštine Ključ.⁵⁴¹⁴ Oni koji su željeli da se isele trebali su da se prijave resoru Civilne zaštite Skupštine opštine ili mjesnim odborima u mjesnim zajednicama.⁵⁴¹⁵

1564. Policija je prvo organizovala određeni broj konvoja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, a zatim je organizovan konvoj od približno 1.000 ljudi, od kojih su većina bili žene i djeca, bosanski Muslimani, koji se krajem jula 1992. iz Ključa uputio za Travnik.⁵⁴¹⁶ U tom konvoju otišlo je veoma malo vojno sposobnih muškaraca.⁵⁴¹⁷

1565. Dana 11. septembra 1992., približno 500 bosanskih Muslimana je prevezeno u Travnik.⁵⁴¹⁸ U septembru su za Travnik otišla još najmanje dva konvoja, uključujući jedan kojim je u pretrpanim vozilima prevezeno 1.000 bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, čija imena su prije ukrcavanja prozvana sa spiska ljudi koji su platili kartu za prevoz.⁵⁴¹⁹ Na jednom sastanku održanom u septembru 1992., Jovo Banjac je obavijestio Mladića da je na dan njihovog sastanka u Ključu ostalo samo 5.000 bosanskih Muslimana, a da ih je tog dana otišlo još 1.500.⁵⁴²⁰

1566. Približno 2.500 bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, od kojih su većina bili žene, djeca i stari ljudi, takođe su prevezeni iz Ključa u Travnik 1. oktobra 1992.⁵⁴²¹ Pripadnici lokalne policije i vojske bosanskih Srba bili su na mjestu polaska sa spiskom ljudi koji su platili ono što se od njih tražilo i prepisali svoju imovinu.⁵⁴²² Bosanski Srbi su pratili konvoj do jednog mjesta na udaljenosti

⁵⁴¹⁴ P3448 (Saopštenje Kriznog štaba Ključ, 4. juni 1992.). V. takođe D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 22; D4363 (Izjava svjedoka Slobodana Jurišića od 8. februara 2014.), par. 18.

⁵⁴¹⁵ P3448 (Saopštenje Kriznog štaba Ključ, 4. juni 1992.).

⁵⁴¹⁶ V. činjenice o kojima je presuđeno 953, 954. Vijeće napominje da je Marko Adamović izjavio da su konvoje organizovali saobraćajno preduzeće "ROPS" i privatna autoprevozna preduzeća, a ne policija, te da je policija samo pratila te konvoje iz bezbjednosnih razloga. D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 13. V. takođe D4169 (Izjava svjedoka Rajka Kalabića od 1. decembra 2013.), par. 27 (gdje je svjedok izjavio da je policija pratila konvoje iz bezbjednosnih razloga i da je civilna zaštita organizovala i vodila određenu evidenciju). Međutim, Vijeće smatra da ni Adamović ni Kalabić nisu pokazali osnovu za svoja saznanja u tom pogledu. Štaviše, Vijeće je primijetilo da se činilo da su obojica tokom cijelog svjedočenja bili evazivni, kao i da su njihovi iskazi u vezi s drugim pitanjima opovrgnuti na takav način da to dovodi u sumnju njihovu ukupnu vjerodostojnost. Vijeće, stoga, neće pridavati nikakvu težinu njihovim svjedočenjima u vezi s ovim pitanjem.

⁵⁴¹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 953.

⁵⁴¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 955. Vijeće napominje da optuženi priznaje da je Krizni štab Ključ organizovao te konvoje, premda tvrdi da je to učinjeno na zahtjev bosanskih Muslimana. Završni podnesak odbrane, par. 1515 (gdje se poziva na izjavu svjedoka Slobodana Jurišića).

⁵⁴¹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 955. V. takođe D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 14 (gdje je svjedok izjavio da su ljudi koji su željeli da dobrovoljno napuste Ključ morali da plate redovnu kartu za prevoz).

⁵⁴²⁰ P1480 (Bilježnica Ratka Mladića, 10.-30. septembar 1992.), str. 26.

⁵⁴²¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 956.

⁵⁴²² Činjenica o kojoj je presuđeno 956.

od 25 kilometara od Travnika, a zatim su tu tražili novac i dragocjenosti od putnika u konvoju, koji su potom pješice otišli u Travnik.⁵⁴²³

1567. Brojni svjedoci odbrane su u svojim svjedočenjima izjavili da je u opštini tokom cijelog rata ostalo mnogo bosanskih Muslimana.⁵⁴²⁴ Međutim, drugi dokazi ukazuju na to da je u periodu od maja 1992. do januara 1993. opštinu Ključ napustilo 4.154 od 4.200 stanovnika Sanice, 3.429 od 3.649 stanovnika Velagića, 2.655 od 2.815 stanovnika Peći, 1.250 od 1.732 stanovnika Humića, svih 778 stanovnika Sokolova i svih 24 stanovnika Gornjeg Ribnika.⁵⁴²⁵ Do 1995. godine, od prvobitnih 17.000 bosanskih Muslimana u opštini Ključ ih je ostalo samo oko 1.200.⁵⁴²⁶

1568. Nakon što je razmotrilo cjelokupne dokaze i ocijenilo okolnosti u kojima su ljudi odlazili iz opštine Ključ, Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili prisiljeni da napuste tu opštinu.

(D) Prijedor

(1) Optužbe

1569. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Prijedoru počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁵⁴²⁷ U tački 1 Optužnice tužilaštvo dalje navodi da je u određenim opštinama, uključujući Prijedor, ta kampanja progona uključivala, ili je dosegla takve razmjere da je uključivala, ponašanje na osnovu kojeg se vidjela namjera da se djelimično unište nacionalne, etničke i/ili vjerske grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takve.⁵⁴²⁸

⁵⁴²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 956.

⁵⁴²⁴ D4165 (Izjava svjedoka Marka Adamovića od 1. decembra 2013.), par. 6; Marko Adamović, T. 44491 (4. decembar 2013.) (gdje je svjedok uputio na 3.500 bosanskih Muslimana koji su ostali i izjavio da su protjerani samo oni koji su bili "hapšeni, razoružavani" i odgovorni za neka krivična djela); D4268 (Izjava svjedoka Jove Kevca od 25. januara 2014.), par. 13 (gdje je svjedok izjavio da je "određeni broj" bosanskih Muslimana ostao u Ključu tokom 1992. i 1993. i da oni nisu bili zlostavljani, te da su neki od njih dobrovoljno stupili u redove VRS-a i policije); Slobodan Jurišić, T. 47101–47102 (14. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da su neki "viđeniji pogotovo" bosanski Muslimani ostali u Ključu tokom cijelog rata, pa čak i 1995.). V. takođe svjedok KDZ192, T. 19498 (27. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵⁴²⁵ D1738 (Izveštaj pomoćnika komandanta za civilne poslove Vojne pošte 7286, 16. februar 1993.), str. 4–5. V. takođe svjedok KDZ075, P3359 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4984–4985; činjenica o kojoj je presuđeno 2457; par. 1489.

⁵⁴²⁶ P5449 (Izveštaj MUP-a, RDB Banjaluka, februar 1995.), str. 12–13. V. takođe P10 (Izveštaj MUP-a, SNB Banjaluka, maj 1993.); P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar–27. decembar 1992.), str. 123–124.

⁵⁴²⁷ Optužnica, par. 48–49.

⁵⁴²⁸ Optužnica, par. 37–38.

1570. Djela koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Prijedoru obuhvataju ubijanje za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti;⁵⁴²⁹ ubijanje koje se dovodi u vezu sa zatočeničkim objektima;⁵⁴³⁰ te ubijanje koje je počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici i smrtne ishode do kojih je to dovelo.⁵⁴³¹ Tužilaštvo je ta djela okarakterisalo kao ubijanje, djelo u osnovi genocida, u tački 1 Optužnice; progon, zločin protiv čovječnosti, u tački 3 Optužnice; istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁵⁴³²

1571. Druga djela koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Prijedoru obuhvataju mučenje, premlaćivanja, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici, kao i stvaranje i održavanje nehumanih uslova u zatočeničkim objektima – okrutno ili nečovječno postupanje, djelo progona za koje se optuženi tereti u tački 3 Optužnice.⁵⁴³³ U vezi s tačkom 1 Optužnice, tužilaštvo navodi da su u zatočeničkim objektima u Prijedoru navedenim u prilogima Optužnici srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba podvrgnuli hiljade bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata okrutnom ili nečovječnom postupanju, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja, te premlaćivanja; tužilaštvo je to nečovječno postupanje okarakterisalo kao nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe bosanskih Muslimana i grupe bosanskih Hrvata, djelo u osnovi genocida.⁵⁴³⁴ U tački 1 Optužnice tužilaštvo osim toga navodi da su pripadnici grupe bosanskih Muslimana i grupe bosanskih Hrvata bili zatočeni u životnim uslovima sračunatim da dovedu do njihovog fizičkog uništenja, konkretno, okrutnim i nečovječnim postupanjem, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja, nehumane uslove života, prisilni rad, kao i neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova.⁵⁴³⁵

⁵⁴²⁹ Optužnica, par. 60(a)(i). V. incidenti 10.1; 10.2; 10.3; 10.4; 10.5; 10.6; 10.7; 10.8; 10.9 iz Priloga A Optužnici.

⁵⁴³⁰ Optužnica, par. 60(a)(ii). V. incidenti 15.1; 15.2; 15.3; 15.4; 15.5; 15.6 iz Priloga B Optužnici.

⁵⁴³¹ Optužnica, par. 60(a)(ii). V. zatočenički objekti 20.1; 20.2; 20.3; 20.4; 20.5; 20.6; 20.7 iz Priloga C Optužnici.

⁵⁴³² Optužnica, par. 40(a), 60(a), 63(a), 63(b).

⁵⁴³³ Optužnica, par. 60(b), 60(c), 60(d) (gdje se konkretno navodi da su ti uslovi uključivali neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova). V. zatočenički objekti 20.1; 20.2; 20.4; 20.5; 20.6; 20.7 iz Priloga C Optužnici.

⁵⁴³⁴ Optužnica, par. 40(b).

⁵⁴³⁵ Optužnica, par. 40(c). V. zatočenički objekti 20.1; 20.2; 20.3; 20.4; 20.5; 20.6; 20.7 iz Priloga C Optužnici.

1572. Prema navodima iz tačke 3 Optužnice, druga djela progona koja su počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Prijedoru obuhvataju: (i) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova u Prijedoru;⁵⁴³⁶ (ii) protivpravno zatočenje u zatočeničkim objektima navedenim u priložima Optužnici;⁵⁴³⁷ (iii) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;⁵⁴³⁸ (iv) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁵⁴³⁹ (v) bezobzirno uništavanje privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte;⁵⁴⁴⁰ i (v) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁵⁴⁴¹

1573. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁵⁴⁴² S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja u Prijedoru na kojima su oni zakonito boravili.⁵⁴⁴³ Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁵⁴⁴⁴

(2) Kontekst

1574. Prijedor je opština koja se nalazi na sjeverozapadu BiH, u ARK-u, a okružuju je Bosanski Novi, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Banjaluka i Sanski Most.⁵⁴⁴⁵ Godine 1991., Prijedor

⁵⁴³⁶ Optužnica, par. 60(f).

⁵⁴³⁷ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekti 20.1; 20.2; 20.3; 20.4; 20.5; 20.6; 20.7 iz Priloga C Optužnici.

⁵⁴³⁸ Optužnica, par. 60(h).

⁵⁴³⁹ Optužnica, par. 60(i).

⁵⁴⁴⁰ Optužnica, par. 60(j). V. incident 17 iz Priloga D Optužnici.

⁵⁴⁴¹ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.

⁵⁴⁴² Optužnica, par. 68–75.

⁵⁴⁴³ Optužnica, par. 69, 72.

⁵⁴⁴⁴ Optužnica, par. 71.

⁵⁴⁴⁵ P569 (Mapa opštine Prijedor); P4258 (Mapa ARK-a). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1002.

je imao približno 112.543 stanovnika, od čega su 43,9% bili bosanski Muslimani, 42,3% bosanski Srbi, a 5,6% bosanski Hrvati.⁵⁴⁴⁶

(a) Podjela opštinskih struktura i osnivanje institucija bosanskih Srba

1575. Prije predizborne kampanje iz 1990. godine, međunacionalni odnosi u Prijedoru bili su dobri; međutim, događaji u Hrvatskoj, kao i oni na republičkom nivou, u BiH, počeli su da utiču na međunacionalne odnose.⁵⁴⁴⁷ Odnosi su počeli da se mijenjaju, a ljudi su prestali da vjeruju jedni drugima i da se druže.⁵⁴⁴⁸

1576. Godine 1990., u Prijedoru su održani višestranački izbori na kojima je SDA osvojila 30 od 90 odborničkih mjesta u Skupštini opštine, SDS je osvojio 28 mjesta, HDZ dva mjesta, dok su preostala mjesta pripala manjim strankama.⁵⁴⁴⁹ Izabrani opštinski odbornici kasnije su se, na osnovu prethodnog sporazuma nacionalnih stranaka o podjeli vlasti, dogovorili da SDA imenuje predsjednika opštine, a SDS potpredsjednika.⁵⁴⁵⁰ SDS bi takođe imenovao predsjednika Izvršnog odbora, a SDA potpredsjednika.⁵⁴⁵¹

1577. Tako je Muhamed Čehajić imenovan za predsjednika Skupštine opštine Prijedor, Milomir Stakić je imenovan za potpredsjednika, a Milan Kovačević za predsjednika Izvršnog odbora.⁵⁴⁵² Između SDS-a, SDA i HDZ-a su postojale nesuglasice oko kadrovskih rješenja za druge javne funkcije u Prijedoru.⁵⁴⁵³

⁵⁴⁴⁶ P6684 (Izvod iz podataka popisa stanovništva iz 1991.), str. 2; P3701 (Mapa Prijedora prema popisu stanovništva iz 1991. godine); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 15; Mevludin Sejmenović, T. 20613 (28. oktobar 2011.); Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3580. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1006.

⁵⁴⁴⁷ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7719.

⁵⁴⁴⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5544–5545, 5549.

⁵⁴⁴⁹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1815 (pod pečatom). V. takođe Mevludin Sejmenović, T. 20455 (27. oktobar 2011.); činjenica o kojoj je presuđeno 1005.

⁵⁴⁵⁰ Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3595.

⁵⁴⁵¹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1816 (pod pečatom). V. takođe Mevludin Sejmenović, T. 20455 (27. oktobar 2011.).

⁵⁴⁵² Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3596; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 2 (gdje se, osim toga, navodi da je on od 11. septembra 1991. do 7. januara 1992. takođe bio potpredsjednik Opštinskog odbora SDS-a); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1816–1817 (pod pečatom).

⁵⁴⁵³ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2375; Mevludin Sejmenović, T. 20529–20531 (28. oktobar 2011.); Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3594–3595, 3599–3602, 3618–3624 (gdje je svjedok izjavio i to da je u februaru 1992. SDA poslala SDS-u svoj prijedlog u vezi sa podjelom vlasti u Prijedoru između SDS-a, SDA i HDZ-a, uključujući i podjelu kadrova koji bi bili imenovani na važnije javne funkcije). V. P3704 (Dopis Izvršnog odbora SDA Prijedor SDS-u Prijedor, 16. februar 1992.).

1578. Godine 1991., predstavnici SDS-a predložili su drugim strankama i lokalnim političarima da se Prijedor podijeli na dvije opštine i da se opštinske institucije podijele po nacionalnoj osnovi.⁵⁴⁵⁴ U septembru 1991., optuženi je intervenisao kako bi se smijenio lokalni predsjednik SDS-a u Prijedoru, Srđo Srdić, a na njegovo mjesto postavio Simo Mišković, koji je obećao da će slijediti politiku Glavnog odbora SDS-a.⁵⁴⁵⁵ U decembru 1991., Mišković je dobio Uputstvo s varijantom A i B na sastanku Glavnog odbora SDS-a, kojim je predsjedavao optuženi.⁵⁴⁵⁶ Mišković je zatim upoznao rukovodstvo prijedorskog SDS-a s Uputstvom s varijantom A i B.⁵⁴⁵⁷ Dana 7. januara 1992., članovi SDS-a napustili su Skupštinu opštine Prijedor i formirali sopstvenu skupštinu, koja je proglašena Skupštinom srpskog naroda opštine Prijedor (dalje u tekstu: Srpska skupština Prijedor); Milimir Stakić imenovan je za njenog predsjednika, a Milan Kovačević za predsjednika Izvršnog odbora.⁵⁴⁵⁸ U skladu s Uputstvom s varijantom A i B, Opštinski odbor SDS-a takođe je formirao krizni štab, kasnije preimenovan u Ratno predsjedništvo,⁵⁴⁵⁹ kao informativni centar i centar veze koji je u funkciji 24 sata dnevno.⁵⁴⁶⁰

⁵⁴⁵⁴ Mevludin Sejmenović, T. 20457–20459 (27. oktobar 2011.).

⁵⁴⁵⁵ P3706 (Zapisnik sa sastanka Skupštine opštine Prijedor, 11. septembar 1991.), str. 3–4; P2571 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Radomira Neškovića; (ii) Radovana Karadžića i Miškovića; i (iii) Radovana Karadžića i Srđe Srdića, 20. decembar 1991.), str. 4–15; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3599–3601. V. P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 18; Simo Mišković, T. 45351–45361 (18. decembar 2013.).

⁵⁴⁵⁶ D4206 (Izjava svjedoka Sime Miškovića od 6. decembra 2013.), par. 10; Milimir Stakić, T. 45227–45228 (17. decembar 2013.). V. P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 6–7; Simo Mišković, T. 45363 (18. decembar 2013.).

⁵⁴⁵⁷ P2595 (Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 27. decembar 1991.), str. 1; P5517 (Rezime sastanka predstavnika rejona opštine Prijedor za vojna pitanja, bez datuma), str. 1; P6610 (Izvod iz knjige sa zapisnicima sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 1. V. Simo Mišković, T. 45363 (18. decembar 2013.); P6587 (Izvodi iz transkripta svjedočenja Sime Miškovića u predmetu *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 15178. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1007.

⁵⁴⁵⁸ Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3634, 3641; Simo Mišković, T. 45365 (18. decembar 2013.); Milimir Stakić, T. 45227–45228 (17. decembar 2013.); D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 2, 11; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1820 (pod pečatom); P2099 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "U ovoj opštini žive i Srbi", 31. januar 1992.); P6581 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Kako je 30. april ... video dr Milimir Stakić ...", 28. april 1994.), str. 1. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1008.

⁵⁴⁵⁹ P2104 (Video-snimak intervjuja s Milomirom Stakićem i Vladimirom Arsićem), str. 2; P2608 (Izveštaj Izvršnog odbora SDS-a o obrazovanju ratnih predsjedništava, 31. maj 1992.), str. 1; P2607 (Odluka Predsjedništva SrRBiH o obrazovanju ratnih predsjedništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, 31. maj 1992.); D411 (Zapisnik sa 17. sjednice Vlade SrRBiH, 31. maj 1992.), str. 2; P11 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Predstavnici Krajine u Prijedoru", 17. juli 1992.), str. 3; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 2. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1032.

⁵⁴⁶⁰ D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 11; P6610 (Izvod iz knjige sa zapisnicima sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 1; P2630 (Transkript emisije Radio Prijedora), str. 7; Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 12971. V. Simo Mišković, T. 45365–45366 (18. decembar 2013.); Dragan Kezunović, T. 14943–14946 (20. jun 2011.); P2744 (Izvod iz evidencije SJB-a Prijedor); Dušan Janković, T. 47340–47341 (18. februar 2014.). V. takođe P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 6–7.

1579. Dana 17. januara 1992., Srpska skupština Prijedor jednoglasno se izjasnila za pridruživanje ARK-u.⁵⁴⁶¹ Stakić, Mišković, Drljača i Kovačević izabrani su za odbornike u Skupštini ARK-a 26. marta 1992.⁵⁴⁶² U februaru 1992., Mišković je bio na još jednom sastanku s optuženim u Sarajevu; na tom sastanku, optuženi je naredio da se pređe na realizaciju drugog stepena Uputstva s varijantom A i B.⁵⁴⁶³ Mišković je kasnije prenio ovo uputstvo Opštinskom odboru SDS-a.⁵⁴⁶⁴

1580. Dana 16. aprila 1992., Srpska skupština Prijedor izabrala je ljude za različite funkcije, uključujući Boška Mandića koji je izabran za potpredsjednika Izvršnog odbora, i Drljaču, koji je izabran za načelnika SJB-a.⁵⁴⁶⁵ Drljača je stupio na dužnost tek 30. aprila 1992., po zauzimanju Prijedora.⁵⁴⁶⁶ Dana 23. aprila 1992., Opštinski odbor SDS-a odlučio je, između ostalog, da ojača Krizni štab, da se "sve jedinice i rukovodni kadar" podrede Kriznom štabu, te "da se odmah počne raditi na preuzimanju vlasti bez obzira na koordinaciju s JNA".⁵⁴⁶⁷ Sve do 30. aprila 1992., SDA i HDZ su nastavili pregovore sa SDS-om.⁵⁴⁶⁸ Dana 30. aprila 1992., Stakić je postavljen za predsjednika opštine Prijedor.⁵⁴⁶⁹ U to vrijeme, prijedorski SDS je redovno primao uputstva iz centrale SDS-a, a prijedorski Krizni štab je dobijao i provodio odluke Skupštine bosanskih Srba.⁵⁴⁷⁰

⁵⁴⁶¹ P3728 (Odluka Skupštine opštine Prijedor, 17. januar 1992.); D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 13. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1009.

⁵⁴⁶² P5566 (Zapisnik sa 4. sjednice Skupštine srpskog naroda opštine Prijedor, 26. mart 1992.).

⁵⁴⁶³ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 5–7; P5516 (Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 17. februar 1992.), str. 1. V. P6588 (Priznanica hotela "Holiday Inn", 14.-15. februar 1992.); činjenica o kojoj je presuđeno 1010.

⁵⁴⁶⁴ P5516 (Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 17. februar 1992.), str. 1; v. Simo Mišković, T. 45373–45375 (18. decembar 2013.).

⁵⁴⁶⁵ P2097 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Izabrana vlada Srpske opštine", 24. april 1992.), str. 1; P2630 (Transkript emisije Radio Prijedora), str. 7; Dušan Janković, T. 47269 (18. februar 2014.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1011. U vrijeme kada je Drljača izabran, član SDA Hasan Talundžić nalazio se na položaju načelnika SJB-a u Prijedoru. V. Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3595, 3619–3624; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6558–6559; Dušan Janković, T. 47269 (18. februar 2014.).

⁵⁴⁶⁶ Mevludin Sejmenović, T. 20540 (28. oktobar 2011.); Dušan Janković, T. 47269 (18. februar 2014.); P2630 (Transkript emisije Radio Prijedora), str. 7 (gdje se kaže da je Drljača 30. aprila 1992. obavijestio Kovačevića da su sve osobe imenovane 16. aprila na svom mjestu i da od tada funkcionišu); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6559. V. takođe par. 1597. Drljača je zvanično postavljen za načelnika SJB-a 30. jula 1992. P6379 (Odluka MUP-a SrRBiH, 25. april 1992.; Zahtjev CSB-a Banjaluka, 4. maj 1992.; Odluka CSB-a Banjaluka, 30. juli 1992.; Odluka CSB-a Banjaluka, 13. juni 1992.), *e-court* str. 5–6.

⁵⁴⁶⁷ D1830 (Zapisnik sa sjednice Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 23. april 1992.), str. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1012.

⁵⁴⁶⁸ Mevludin Sejmenović, T. 20465 (27. oktobar 2011.).

⁵⁴⁶⁹ D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 2.

⁵⁴⁷⁰ P2560 (Pismo Radovana Karadžića predsjednicima opština, 23. mart 1992.); P3536 (Odluke i naređenja Skupštine opštine i Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku opštine Prijedor* 25. juna 1992.), str. 49, 80–81; D4468 (Skupština opštine Prijedor, Potvrđivanje odluka koje je donio Krizni štab, 24. juli 1992.), *e-court* str. 2; P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), str. 53–54. V. takođe P5414 (Pismo Kabineta predsjednika SDS-a, 20. april 1992.).

1581. Dana 20. maja 1992., Srpska skupština Prijedor zvanično je usvojila odluku o Kriznom štabu Prijedor od 1. maja 1992., čime je provedeno u djelo Uputstvo Vlade bosanskih Srba od 26. aprila 1992.; Krizni štab Prijedor je reorganizovan i formirana je jedinstvena komanda koja je rukovodila Kriznim štabom, TO-om, policijom i vojskom.⁵⁴⁷¹ Istoga dana, Srpska skupština Prijedor takođe je postavila Stakića za predsjednika, a Dragana Savanovića za potpredsjednika Kriznog štaba; kao drugi članovi Kriznog štaba postavljeni su, između ostalih, Kovačević, Slobodan Kuruzović, Boško Mandić, Drljača i Slavko Budimir.⁵⁴⁷²

(b) Propaganda i militarizacija Prijedora

1582. Kada je 1991. počeo sukob u Hrvatskoj, stanovnici Prijedora počeli su se osjećati nesigurno.⁵⁴⁷³ Kada je počela mobilizacija vojnih obveznika koji su trebali da budu poslani s JNA u Hrvatsku, mnogi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati odlučili su da se ne odazovu na poziv; to neodazivanje nesrba dovelo je do toga da su bosanski Srbi činili većinu obveznika JNA koji su otišli da se bore u Hrvatskoj.⁵⁴⁷⁴ U isto vrijeme intenzivirana je propaganda koje je imala za cilj širenje straha među stanovništvom.⁵⁴⁷⁵ Krajem 1991. ili početkom 1992., SDS je zauzeo "odašiljač" na Mrakovici, s kojeg su od tada emitovani samo srpski programi.⁵⁴⁷⁶ U februaru 1992., JNA je preuzela televizijski relej na Kozari, blokirala TV prenose iz Hrvatske i Sarajeva i dozvolila emitovanje programa samo iz Beograda i Banjaluke.⁵⁴⁷⁷ Radio i TV emisije prenosile su propagandu i u njima su korišteni pogrdni nazivi za nesrbe.⁵⁴⁷⁸ Radio Prijedor javljao je da ljekari, bosanski Muslimani, pokušavaju smanjiti prirodni priraštaj među Srbima u tom dijelu BiH, bilo sterilizacijom Srpkinja ili tako što trudnim srpskim ženama daju injekcije kako bi mogle rađati samo žensku djecu; ti navodi izazivali su veliki strah među srpskim stanovništvom u Prijedoru i

⁵⁴⁷¹ P2605 (Odluka opštine Prijedor o organizaciji i radu Kriznog štaba Prijedor, maj 1992.), str. 2–5; P3536 (Odluke i naređenja Skupštine opštine i Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku opštine Prijedor* 25. juna 1992.), str. 1–9; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 20; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3677–3679; P3529 (Zapisnik sa 4. sjednice Savjeta za narodnu odbranu Prijedor, 15. maj 1992.), str. 2; D4468 (Skupština opštine Prijedor, Potvrđivanje odluka koje je donio Krizni štab, 24. juli 1992.), *e-court* str. 2. V. takođe P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.); P2966 (Naređenje MUP-a SrRBiH, 15. maj 1992.), str. 1–2; činjenica o kojoj je presuđeno 1026. V. par. 142–144.

⁵⁴⁷² P3536 (Odluke i naređenja Skupštine opštine i Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku opštine Prijedor* 25. juna 1992.), str. 7–9. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1027.

⁵⁴⁷³ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1817–1818 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10363 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵⁴⁷⁴ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1818 (pod pečatom); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7719. V. takođe Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5658.

⁵⁴⁷⁵ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1819 (pod pečatom).

⁵⁴⁷⁶ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5550.

⁵⁴⁷⁷ P5633 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stanića, 5. novembar 1991.), str. 6; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7058.

⁵⁴⁷⁸ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6618.

negativno uticali na međunacionalne odnose u opštini.⁵⁴⁷⁹ Propaganda je takođe korištena da bi se Srbi podstakli da prihvate diskriminatornu politiku usmjerenu protiv nesrba; oni Srbi koji su odbijali da se povinuju ovoj diskriminatornoj politici prema nesrbima žigosani su kao "izdajnici".⁵⁴⁸⁰

1583. Počev od 1991. pa sve do proljeća 1992., oružje iz skladišta JNA dijeljeno je u Prijedoru jedinicama TO-a Prijedor, a zatim i mjesnim zajednicama.⁵⁴⁸¹ U to vrijeme su širom opštine Prijedor postavljeni i kontrolni punktovi.⁵⁴⁸² Do kraja 1991., u Prijedoru se nalazila najveća koncentracija oružja bivše JNA.⁵⁴⁸³ Oružje koje je podijeljeno u mjesnim zajednicama bosanskih Muslimana bilo je zastarjelo ili je municija bila neodgovarajuća, dok su mjesne zajednice bosanskih Srba dobile više oružja i bez takvih problema.⁵⁴⁸⁴ Krajem 1991., vojni helikopteri JNA slijetali su nekoliko puta na dan u srpske dijelove Prijedora i dijelili oružje.⁵⁴⁸⁵ Početkom 1992., Opštinski odbor SDA dobijao je izvještaje od ljudi koji su vidjeli kamione JNA s vojnicima JNA kako dijele oružje u srpskim selima, kao i izvještaje o tome da JNA organizuje grupe za obučavanje Srba.⁵⁴⁸⁶

1584. U avgustu 1991., 300 do 400 Srba iz Prijedora i s područja Krajine poslato je u mjesto Podgradci na tajni, specijalni kurs policijske obuke koji su držali instruktori iz Srbije pod

⁵⁴⁷⁹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5550–5551; svjedok KDZ523, T. 23349–23350 (19. januar 2012.) (zatvorena sjednica) (gdje je svjedok izjavio da je objavljena informacija da Esad Sadiković, ugledni ljekar, bosanski Musliman, koji je radio za UNHCR, radi na sterilizaciji Srkinja da bi se rađalo manje Srba). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1188. Sadiković je kasnije odveden u Omarsku i ubijen. V. par. 1766, 1776–1778.

⁵⁴⁸⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1094.

⁵⁴⁸¹ D2265 (Razgovor koji je Tužilaštvo obavilo sa Srđom Srdićem), str. 26; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3605–3606; Mevludin Sejmenović, T. 20459–20460 (27. oktobar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je bio očevidac naoružavanja Srba u Prijedoru i da je za to i čuo, između ostalog, iz izvještaja o vojnim helikopterima koji su donosili oružje Srbima u pojedina sela); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7719–7720; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2617 (pod pečatom).

⁵⁴⁸² Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2296–2297, 2360; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1832 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5878 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 6; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 6. V. takođe svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3917.

⁵⁴⁸³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6770; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3605–3607.

⁵⁴⁸⁴ Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3605–3607; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6779–6780 (gdje je svjedok izjavio i da su hrvatska sela u Ljubiji bila veoma slabo naoružana i da bosanski Muslimani i Hrvati iz Prijedora "nisu imali nikakve šanse", jer je sve naoružanje koje su dobili ili sakupili bilo "veoma [...] bijedno").

⁵⁴⁸⁵ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2328–2331, 2367, 2381; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 8; P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 5–6; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7059.

⁵⁴⁸⁶ Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3608–3610. V. P4262 (Zahtjev Izvršnog odbora Skupštine opštine Banjaluka, 19. avgust 1994.), str. 1; P4263 (Video-snimak svečane dodjele

rukovodstvom kapetana Dragana.⁵⁴⁸⁷ Radoslav Brđanin, Stojan Župljanin i Drljača obišli su polaznike tog kursa.⁵⁴⁸⁸

1585. Do kraja aprila 1992., u Prijedoru je formirano više tajnih srpskih policijskih stanica i mobilisano je više od 1.500 srpskih policajaca.⁵⁴⁸⁹

1586. Početkom maja 1992., Srpska skupština Prijedor je, na osnovu naređenja dobijenih od ARK-a i Ministarstva odbrane RS-a, naredila mobilizaciju tako da su svi vojni obveznici u ARK-u bili dužni da se stave na raspolaganje TO-u.⁵⁴⁹⁰ Dana 22. maja, Krizni štab je naredio daljnju mobilizaciju na osnovu odluke Predsjedništva SrRBiH od 20. maja 1992., prema kojoj su se vojni obveznici morali javiti u svoje ratne jedinice, a mobilisani su samo Srbi.⁵⁴⁹¹ JNA se povukla iz BiH oko 20. maja 1992., nekoliko dana prije napada na Hambarine; međutim, prema Sejmenovićevim riječima, JNA se nije zaista povukla, već su "oni [...] promijenili ime" a "oficiri su se sami zvali srpska vojska".⁵⁴⁹² U stvari, broj vojnika na području Prijedora se povećao nakon povlačenja JNA iz BiH.⁵⁴⁹³ Radmilo Zeljaja, komandant 43. motorizovane brigade, kasnije nazvane 343. motorizovana brigada, u potpunosti je saradivao s Drljačom i SJB-om u ovom periodu.⁵⁴⁹⁴

1587. U junu 1992. u Prijedoru je od pripadnika prijedorske civilne policije formirana jedinica civilne policije, kasnije nazvana "interventni vod"; kapetan Jović, načelnik VP-a u Prijedoru, povjerio je njeno formiranje Milutinu Čađi.⁵⁴⁹⁵ Interventni vod je formiran po naređenju Kriznog

---

odlikovanja Crvenim beretkama, s transkriptom), *e-court* str. 2–3 (gdje se kaže da je 1991. ili 1992. formirano 26 kampova za obuku specijalnih jedinica policije RS-a i RSK-a).

⁵⁴⁸⁷ **[REDIGOVANO]**. Svi instruktori nosili su uobičajene maskirne vojne uniforme s oznakom "Milicija Krajine" na rukavu. V. P3813 (Oznake grupe "Vukovi" Milicije Krajine). V. takođe P4258 (Mapa ARK-a).

⁵⁴⁸⁸ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21061–21062, 21065 (pod pečatom).

⁵⁴⁸⁹ P5518 (Izveštaj SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 30. april 1992.). V. P5528 (Izveštaj SJB-a Prijedor, juni 1992.), str. 2 (gdje se opisuje formiranje policijskih stanica u sjeni); činjenica o kojoj je presuđeno 1013.

⁵⁴⁹⁰ P2818 (Odluka Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, 4. maj 1992.), str. 1–2; P3535 (Zapisnik sa 2. sjednice Savjeta za narodnu odbranu Prijedor, 5. maj 1992.), str. 1–2; P3530 (Zapisnik Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 9. maj 1992.), str. 2.

⁵⁴⁹¹ P3537 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 22. maj 1992.), str. 1–2; P3919 (Odluka Radovana Karadžića, 20. maj 1992.); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 7–8.

⁵⁴⁹² Mevludin Sejmenović, T. 20478–20749 (27. oktobar 2011.).

⁵⁴⁹³ Mevludin Sejmenović, T. 20479 (27. oktobar 2011.). V. takođe Mevludin Sejmenović, T. 20588–20590 (28. oktobar 2011.).

⁵⁴⁹⁴ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21070, 21073–21074 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6559 (gdje je svjedok izjavio da u to vrijeme nije bilo moguće da neko bude načelnik SJB-a bez Stakićeve saglasnosti).

⁵⁴⁹⁵ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21067–21068, 21070, 21073 (pod pečatom); svjedok KDZ523, T. 23345–23346, 23376–23377 (19. januar 2012.) (zatvorena sjednica). V. takođe Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6625.

štaba Prijedor.⁵⁴⁹⁶ Interventnim vodom komandovao je Miroslav Paras, a vod se sastojao od dva odjeljenja; komandir jednog odjeljenja bio je Pero Čivčić, a komandir drugog Dragoljub Gligić.⁵⁴⁹⁷ Dužnosti interventnog voda obuhvatale su sprečavanje i suzbijanje kriminaliteta, hapšenje i zatvaranje osoba iz grupa bosanskih Muslimana koje su navodno bile umiješane u "napade na Prijedor" od 30. maja 1992., kao i "normalizacij[u] život[a] u samom gradu Prijedoru i na teritoriji čitave opštine".⁵⁴⁹⁸ Nadalje, komandiri interventnog voda naređivali su hapšenja određenih bosanskih Muslimana na osnovu spiskova koje su sastavljali sami ti komandiri; ti su spiskovi obuhvatali ugledne bosanske Muslimane kao što su ljekari, advokati, profesori i vjerski dužnosnici, kao i bosanski Muslimani koji su preko svojih predaka imali veze s događajima u Drugom svjetskom ratu.⁵⁴⁹⁹ Za vrijeme operacija protiv bosanskih Muslimana, interventni vod je saradivao s vojskom i bio pod njenom komandom.⁵⁵⁰⁰

(3) Preuzimanje vlasti u gradu Prijedoru

1588. Grad Prijedor nalazi se u središtu opštine Prijedor.⁵⁵⁰¹ Sam grad Prijedor imao je mješovito stanovništvo, s tim što su naselje Stari grad u centru Prijedora naseljavali pretežno bosanski Muslimani.⁵⁵⁰² U centru Starog grada nalazila se stara džamija okružena muslimanskim grobljem, zvanim Mezar.⁵⁵⁰³ Skupština opštine, sjedište lokalne vlasti u opštini Prijedor, nalazila se u centru grada, kao i Izvršno vijeće i drugi organi izvršne vlasti.⁵⁵⁰⁴

1589. Početkom aprila 1992., u gradu Prijedoru povećao se broj naoružanih Srba na ulicama i u kaficima,⁵⁵⁰⁵ mnogi od njih nosili su uniforme i oznake JNA, a drugi su bili u policijskim uniformama.⁵⁵⁰⁶

⁵⁴⁹⁶ D2039 (Naređenje Kriznog štaba Prijedor, 17. juni 1992.). V. P2637 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 1. juli 1992.), str. 2. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1256, 2487. Iako je interventni vod formiran naredbom Kriznog štaba Prijedor, Stakić je tvrdio da nikada nije saznao za njegovo formiranje; nadalje, iako je Drljača, kao načelnik SJB-a Prijedor, direktno izvještavao Krizni štab o realizaciji niza odluka Kriznog štaba, uključujući i formiranje interventnog voda, Stakić je izjavio da Drljača nije obavještavao Krizni štab o svemu što je radio i, osim toga, rekao je da je "on je ovo napisao [...] ali nije i tako postupao". Milimir Stakić, T. 45244–45248 (17. decembar 2013.).

⁵⁴⁹⁷ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21071 (pod pečatom).

⁵⁴⁹⁸ P2637 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 1. juli 1992.), str. 2; svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21072 (pod pečatom).

⁵⁴⁹⁹ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21120–21122 (pod pečatom); svjedok KDZ523, T. 23352–23353 (19. januar 2012.) (zatvorena sjednica).

⁵⁵⁰⁰ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21072–21073 (pod pečatom).

⁵⁵⁰¹ P569 (Mapa opštine Prijedor). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1003; P2096 (Mapa grada Prijedora).

⁵⁵⁰² Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1794–1795, 1801 (pod pečatom).

⁵⁵⁰³ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1802 (pod pečatom).

⁵⁵⁰⁴ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1795 (pod pečatom); P2096 (Mapa grada Prijedora).

⁵⁵⁰⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5551, 5553.

1590. Dana 29. aprila 1992., SDS Prijedor je primio faks, naizgled od Alije Delimustafića i Predsjedništva BiH, s naredbom policijskim stanicama u BiH da "otpoč[nu] borbena dejstva" i obezbijede predaju JNA.⁵⁵⁰⁷ Dana 29. aprila, Mirsad Mujadžić, predsjednik Opštinskog odbora SDA, pozvan je na sastanak s pukovnikom Arsićem iz 5. korpusa JNA i Miškovićem u prijedorskoj kasarni na Urijama, gdje mu je pokazan taj faks; Mujadžić je odmah pomislio da je riječ o falsifikatu i iznio to uvjerenje pukovniku Arsiću i Miškoviću.⁵⁵⁰⁸ Te večeri, za vrijeme večere, Mujadžić je ponovio Arsiću i Miškoviću da SDA ne namjerava napasti SDS niti bosanske Srbe u Prijedoru.⁵⁵⁰⁹

1591. Svjedoci odbrane izjavili su da 23. aprila 1992., kada je održana sjednica Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, SDS još uvijek nije bio siguran kako će postupiti u slučaju sukoba, te da je zauzimanje Prijedora predstavljalo neplaniranu reakciju na faks Alije Delimustafića.⁵⁵¹⁰ Vijeće je uzelo u obzir sljedeće dokaze koji potvrđuju da je zauzimanje Prijedora bilo planirano znatno prije nego što je primljen pomenuti faks od 29. aprila: (i) prema Mandićevim riječima, prijedorski SDS organizovao se znatno prije nego što je 29. aprila primljen pomenuti faks; (ii) Kovačević je na Radio Prijedoru izjavio da je znatno prije 30. aprila "sve [...] to bilo fino pripremljeno i napravljeno, i mi smo fino sačekali taj trenutak koji smo sebi odredili i onda smo [29. aprila 1992.] u 04:00 sata [...] tako i napravili", kao i da je "to [...] stvarno išlo onako kako smo [mi] to zamislili"; (iii) prema Sejmenovićevim riječima, prijedorski SDS je zapravo već 23. aprila imao "potpuno razrađeni plan"; (iv) Mišković je smatrao da je preuzimanje vlasti u gradu Prijedoru 30. aprila 1992. bilo dio realizacije Varijante B i da je to "značilo da treba izvršiti određene pripreme [...] zbog preuzimanja vlasti"; i najzad, (v) Dušan Janković je izjavio da je 16. aprila donesena odluka da se Drljača 30. aprila postavi za načelnika SJB-a.⁵⁵¹¹ Vijeće je takođe

⁵⁵⁰⁶ Ivo Atljija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5551, 5553, 5554 (gdje je svjedok izjavio i to da mu je u to vrijeme jedan od naoružanih Srba u Prijedoru rekao da oni samo žele da odbrane Jugoslaviju i da svi Srbi žive u jednoj državi, kao i da nikada neće dopustiti da taj "dio [BiH] bude hrvatska, odnosno ustaška zemlja, ili džamaharija", što je pogrdni naziv za državu u kojoj bi Muslimani živjeli i bili na vlasti).

⁵⁵⁰⁷ D400 (Naređenje MUP-a BiH, 29. april 1992.); Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3665–3666; P6587 (Izvod iz transkripta svjedočenja Sime Miškovića u predmetu *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 15223.

⁵⁵⁰⁸ Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3662–3667 (gdje je svjedok dalje izjavio da je kasnije utvrđeno da je taj dokument vjerovatno poslala kontraobavještajna služba JNA kako bi se armiji dao "povod" za intervenciju). Mujadžić je takođe obavljao funkciju predsjednika SDA u Banjaluci za vrijeme sukoba, a bio je i poslanik u Skupštini BiH. Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3575–3576, 3578.

⁵⁵⁰⁹ Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3667–3668.

⁵⁵¹⁰ V. D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 16; D4229 (Izjava svjedoka Boška Mandića od 18. januara 2014.), par. 23; D4228 (Izjava svjedoka Zdravka Torbice od 18. januara 2014.), par. 9; D400 (Naređenje MUP-a BiH, 29. april 1992.), str. 1. Optuženi je takođe iznio svoje argumente u vezi s ovim pitanjem tokom unakrsnog ispitivanja Mevludina Sejmenovića, T. 20588 (28. oktobar 2011.).

⁵⁵¹¹ V. Boško Mandić, T. 45757–45758 (21. januar 2014.); P2630 (Transkript emisije Radio Prijedora), str. 7; Mevludin Sejmenović, T. 20588 (28. oktobar 2011.); Sime Mišković, T. 45381, 45408 (18. decembar 2013.); P6587 (Izvod iz transkripta svjedočenja Sime Miškovića u predmetu *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T.

formalno primilo na znanje činjenicu da je nasilno preuzimanje opštinske vlasti u Prijedoru bilo pripremljeno znatno prije 1. maja 1992. i da je faks rukovodilaca BiH upotrijebljen kao izgovor za preuzimanje vlasti u opštini Prijedor.⁵⁵¹² Vijeće stoga konstatuje da je preuzimanje vlasti u Prijedoru isplanirano znatno prije 30. aprila 1992. i da nije predstavljalo neplaniranu reakciju na prijetnje upućene bosanskim Srbima u Prijedoru.

1592. Dana 30. aprila 1992., Srpska skupština Prijedor i prijedorski SDS organizovali su preuzimanje vlasti u gradu Prijedoru koje su izvršile snage JNA, uključujući 5. kozarsku brigadu, kao i pripadnici SJB-a Prijedor i drugih tajnih srpskih policijskih stanica.⁵⁵¹³ U noći sa 29. na 30. aprila 1992., pripadnici SJB-a i rezervnih policijskih stanica, od kojih su neki nosili vojne uniforme, okupili su se u Čirkin Polju, dijelu grada Prijedora.⁵⁵¹⁴ Između 01:00 i 05:00 sati, srpske snage postavile su patrole, snajperska gnijezda, mitraljeska gnijezda, vreće s pijeskom i kontrolne punktove na više lokacija širom grada Prijedora; nesrpsko stanovništvo nije pružilo nikakav otpor.⁵⁵¹⁵

1593. Do jutarnjih sati 30. aprila, vojnici su zauzeli sve najvažnije ustanove i zgrade u Prijedoru, kao što su zgrada Skupštine opštine, policijska stanica, dom zdravlja, zgrada suda, banka, pošta i

---

15223; Dušan Janković, T. 47268–47270 (18. februar 2014.). V. takođe P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 2; P5528 (Izveštaj SJB-a Prijedor, juni 1992.), str. 2; D1830 (Zapisnik sa sjednice Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 23. april 1992.), str. 1; Zdravo Torbica, T. 45732–45733 (21. januar 2014.). V. par. 1580.

⁵⁵¹² V. činjenice o kojima je presuđeno 1015, 1020.

⁵⁵¹³ Mevludin Sejmenović, T. 20465–20466 (27. oktobar 2011.), T. 20589 (28. oktobar 2011.); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6568; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 12; P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 2; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 16; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3668–3669; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 15; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 3 (pod pečatom); Nusreta Sivac, T. 20387 (26. oktobar 2011.); Edward Vulliamy, T. 21079 (9. novembar 2011.); P2630 (Transkript emisije Radio Prijedora), str. 1–6 (gdje se opisuju pripreme za preuzimanje vlasti i događaji koji su se odigrali 30. aprila 1992.); D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 6, 32; P5518 (Izveštaj SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 30. april 1992.); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 15–16. V. D1838 (Redovni borbeni izvještaj Komande 5. korpusa JNA Komandi 2. vojne oblasti, 1. maj 1992.), str. 1. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1014, 1015, 1016; P6611 (Bilten Taktičke grupe 4, maj 1994.), str. 1–2.

⁵⁵¹⁴ P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 2; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1016.

⁵⁵¹⁵ Mevludin Sejmenović, T. 20465–20466 (27. oktobar 2011.); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6568; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 12; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3668–3669; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7720; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 15; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 3 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1823 (pod pečatom); P2630 (Transkript emisije Radio Prijedora), str. 1–6. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1014, 1017.

radio stanica.⁵⁵¹⁶ Kasnije toga dana, i zastave na opštinskim zgradama u gradu Prijedoru zamijenjene su srpskim zastavama s četiri ćirilična slova "S".⁵⁵¹⁷

1594. Dan po preuzimanju vlasti u gradu, proglas o tome koji je pripremio SDS pročitao je na Radio Prijedoru i ponavljan tokom cijelog dana.⁵⁵¹⁸ Toga jutra, jedna grupa naoružanih vojnika opkolila je zgradu Radio Prijedora.⁵⁵¹⁹ Stakić je došao u Radio Prijedor gdje su ga predstavili zaposlenima kao predsjednika Srpske opštine Prijedor.⁵⁵²⁰ Na radiju je pročitano saopštenje za štampu, a Stakić je intervjuisan.⁵⁵²¹ U toku tog intervjua, Stakić je izjavio da on predstavlja Srpsku opštinu Prijedor kao njen predsjednik, i da rukovodstvo srpske opštine nije više moglo čekati na dogovor sa SDA, što je bio razlog za zauzimanje teritorije koja Srbima po pravu pripada. Odgovarajući na pitanje šta će biti sa žiteljima Prijedora, bosanskim Muslimanima, Stakić je rekao: "Mi s njima nemamo ništa. Oni mogu, na svom dijelu općine, na svojoj teritoriji, da se organiziraju kako oni žele i misle da je za njih najbolje."⁵⁵²² Stakić je pomenuo nekoliko područja u okviru opštine koja su smatrana muslimanskim, uključujući Kozarac, Brdo i naselje Stari grad u gradu Prijedoru.⁵⁵²³

1595. Poslije preuzimanja vlasti, u prvo vrijeme je i Srbima i nesrbima bilo zabranjeno da napuštaju opštinu Prijedor, a kasnije je zabranjeno i napuštanje nesrpskih područja opštine i kretanje u pravcu grada Prijedora.⁵⁵²⁴

(a) Izbacivanje nesrba iz policije, administrativnih i sudskih organa i s posla

1596. Dana 30. aprila nesrbima nije bio dozvoljen ulazak na njihova radna mjesta i u druge ustanove, a s rukovodećih položaja su otpušteni.⁵⁵²⁵ Nusreta Sivac, bosanska Muslimanka i sudija opštinskog suda u gradu Prijedoru, došla je na posao 30. aprila i zatekla naoružane srpske vojne i paravojne jedinice u zgradi suda.⁵⁵²⁶ Pokušala je da uđe u zgradu, a jedan od vojnika pitao ju je

⁵⁵¹⁶ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1822–1823, 1828 (pod pečatom); P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 3 (pod pečatom); Nusreta Sivac, T. 20387 (26. oktobar 2011.). V. činjenice o kojima je presuđeno 1016, 1017, 1018, 1019.

⁵⁵¹⁷ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1823 (pod pečatom); Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5553.

⁵⁵¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1022.

⁵⁵¹⁹ **[REDIGOVANO]**. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1018.

⁵⁵²⁰ **[REDIGOVANO]**.

⁵⁵²¹ **[REDIGOVANO]**. V. D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 16.

⁵⁵²² **[REDIGOVANO]**; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6568–6570.

⁵⁵²³ **[REDIGOVANO]**.

⁵⁵²⁴ Mevludin Sejmenović, T. 20468 (27. oktobar 2011.).

⁵⁵²⁵ Mevludin Sejmenović, T. 20468–20469 (27. oktobar 2011.); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1835–1836 (pod pečatom). V. takođe P3694 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a poslata predsjednicima opština, 11. maj 1992.), str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1096.

⁵⁵²⁶ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 2–3 (pod pečatom).

kako se zove i obavijestio je da ona više tu ne radi.⁵⁵²⁷ Većina sudija, tužilaca i advokata, bosanskih Muslimana, na sličan je način otpuštena u prvim danima nakon preuzimanja vlasti u gradu, a na njihova mjesta postavljeni su Srbi.⁵⁵²⁸ Nusreta Sivac je navela nekoliko sudskih službenika, bosanskih Muslimana, koji su otpušteni i odvedeni u logor Omarska, gdje su izdvajani kao muslimanski intelektualci.⁵⁵²⁹

1597. Pripadnici policije koji su bili nesrbi razoružani su i otpušteni, ili su bili prisiljeni da potpišu izjavu o lojalnosti ukoliko su željeli ostati na poslu.⁵⁵³⁰ Komandiri policije nesrbi su smijenjeni, a na njihova mjesta postavljeni su Srbi – Drljača je stupio na dužnost načelnika SJB-a Prijedor, na koju je bio izabran dvije nedjelje ranije, Dušan Janković je postao komandir policijske stanice Prijedor, a Željko Mejakić je postao komandir policijskog odjeljenja.⁵⁵³¹ Nekoliko dana po preuzimanju vlasti u gradu, većina nastavnika nesrba takođe je otpuštena iz škola.⁵⁵³²

1598. Takođe 30. aprila, svjedok KDZ094 je otkrio da je službeno vozilo koje je vozio prebačeno iz depoa u sjedište preduzeća na Urijama, gdje je glavna kapija bila zatvorena, a naoružani srpski stražar u zelenoj vojnoj uniformi pokušao je da ga pretrese da bi vidio da nema oružje, ali je on to odbio; svjedok KDZ094 zatim je otišao kući i nije se više vraćao na posao, a nisu ni drugi nesrbi koji su radili za isto preduzeće.⁵⁵³³

1599. Poslije preuzimanja vlasti u gradu, Atlija je otišao na posao u rudnike Ljubija, a šef mu je rekao da je SDS preuzeo vlast u Prijedoru i da treba da ide kući; Atlija se vratio u svoje rodno mjesto, Briševo.⁵⁵³⁴ Kasnije su mu rekli da se neki Srbin uselio u njegov stan u Prijedoru.⁵⁵³⁵ Nadalje, dan po preuzimanju vlasti u gradu, svjedoka KDZ611 su dok je išao na posao zaustavili na kontrolnom punktu na kojem su bili naoružani Srbi u uniformama JNA; oni su primorali sve

---

⁵⁵²⁷ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 3 (pod pečatom). V. takođe Nusreta Sivac, T. 20387 (26. oktobar 2011.).

⁵⁵²⁸ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 3–4 (pod pečatom).

⁵⁵²⁹ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 3–4 (pod pečatom). V. P3553 (Odluka Izvršnog odbora Prijedor, 4. maj 1992.). V. takođe par. 1749, 1766.

⁵⁵³⁰ Mevludin Sejmenović, T. 20467–20468 (27. oktobar 2011.).

⁵⁵³¹ D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 6. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1023; par. 1580.

⁵⁵³² Mevludin Sejmenović, T. 20468 (27. oktobar 2011.).

⁵⁵³³ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5875–5878, 5982 (pod pečatom).

⁵⁵³⁴ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5553–5555.

⁵⁵³⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5554–5555, 5659–5660.

nesrbe da izađu iz autobusa u kome je bio i svjedok KDZ611 i rekli mu da više ne treba da dolazi na posao.⁵⁵³⁶

1600. Tokom nekoliko dana poslije zauzimanja grada, zaposleni u Radio Prijedoru dobili su da pročitaju preko radija nekoliko saopštenja, od kojih se jedno odnosilo na policijski sat koji su uvele srpske vlasti u Prijedoru.⁵⁵³⁷ Jednog od tih dana, dva muškarca, bosanska Muslimana, od kojih je jedan bio Bećir Medunjanin, lokalni rukovodilac SDA, došla su u radio stanicu i zatražila da se preko radija objavi saopštenje da narod Kozarca želi živjeti u miru i da od njega ne prijete nikakva opasnost.⁵⁵³⁸ Međutim, vojnici koji su bili u zgradi studija spriječili su da se to saopštenje pročita na radiju, tvrdeći da je za to neophodna dozvola iz policije. Kada su se ti ljudi vratili u studio sat kasnije, rekli su da je jedan policajac odbio da im da dozvolu za objavu saopštenja.⁵⁵³⁹ Zaposleni na Radio Prijedoru kasnije su otpušteni u skladu s odlukom Kriznog štaba ARK-a.⁵⁵⁴⁰

1601. Dana 22. juna 1992., Krizni štab ARK-a donio je odluku koja glasi da se na svim mjestima od značaja za funkcionisanje privrede mogu nalaziti isključivo "kadrovi srpske nacionalnosti";⁵⁵⁴¹ Župljanin je potom proslijedio ovu odluku svim stanicama javne bezbjednosti kako bi ona odmah bila provedena u djelo u ARK-u.⁵⁵⁴² U julu 1992., Krizni štab Prijedor i SJB Prijedor izvijestili su da je u opštini Prijedor odluka Kriznog štaba ARK-a provedena.⁵⁵⁴³

(b) Pretresi kuća i predaja oružja

1602. Poslije preuzimanja vlasti u gradu, na ulicama Prijedora bilo je vojske.⁵⁵⁴⁴ Dana 8. maja 1992., uhapšen je Vahid Cerić, koji je radio za TO.⁵⁵⁴⁵ U skladu s odlukom vlade ARK-a od 4. maja 1992.,⁵⁵⁴⁶ na radiju su čitana saopštenja da bosanski Muslimani i bosanski Hrvati moraju predati oružje do određenog roka, a da na prednjoj strani kuća treba da okače bijele zastave kao

⁵⁵³⁶ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5814–5815 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12452–12453 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 6.

⁵⁵³⁷ **[REDIGOVANO].**

⁵⁵³⁸ **[REDIGOVANO].**

⁵⁵³⁹ **[REDIGOVANO].**

⁵⁵⁴⁰ **[REDIGOVANO].**

⁵⁵⁴¹ P7 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 22. juni 1992.).

⁵⁵⁴² P6533 (Odluka Kriznog štaba ARK-a koju je proslijedio CSB Banjaluka, 1. juli 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 534. V. par. 2061.

⁵⁵⁴³ P9 (Informacija Skupštine opštine Prijedor, 13. juli 1992.), str. 2; P2637 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 1. juli 1992.). V. npr. P3709 (Odluka Izvršnog odbora Prijedor, 7. maj 1992.).

⁵⁵⁴⁴ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1832 (pod pečatom).

⁵⁵⁴⁵ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1833 (pod pečatom) (gdje je svjedok takođe izjavio da je kasnije vidio Vahida Cerića na Manjači).

⁵⁵⁴⁶ P2818 (Odluka Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, 4. maj 1992.).

znak lojalnosti vlastima.⁵⁵⁴⁷ Ugledni nesrbi iz lokalne zajednice, među kojima su bili dr. Esad Sadiković i Dedo Crnalić, obilazili su kuće nesrba i nagovarali ljude da predaju sve oružje koje eventualno imaju kako bi se izbjegao sukob.⁵⁵⁴⁸ Srpskim stanovnicima grada Prijedora bilo je dozvoljeno da zadrže oružje, a ono je i dijeljeno lokalnim Srbima.⁵⁵⁴⁹

1603. Osim toga, kuće bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata su često pretresane i pljačkane.⁵⁵⁵⁰ Dana 12. maja 1992., dvojica ljudi iz CSB-a došla su u stan Nusreta Sivca, novinara TV Sarajevo, i obavijestila ga da imaju nalog da ga odvedu u CSB kako bi se sastao s načelnikom Rankom Mijićem.⁵⁵⁵¹ Mijić je rekao Nusretu Sivcu da je dobio nalog od "novih srpskih vlasti" i Kriznog štaba da konfiskuje svu njegovu opremu za snimanje.⁵⁵⁵² Sva oprema mu je i oduzeta, uključujući i veliki kombi opremljen kamerama, kao i njegove privatne trake.⁵⁵⁵³ Nusreta Sivca su još neko vrijeme zadržali u CSB-u, a potom mu dozvolili da se vrati kući nakon što ga je Mijić upozorio da se ne udaljava iz Prijedora za slučaj da treba da mu postave još neka pitanja.⁵⁵⁵⁴

1604. Tokom mjeseca maja 1992., Srbi su preko policijske radio-veze stalno pominjali da treba uništiti džamije i sve drugo što pripada "balijama", te da treba uništiti i same "balije".⁵⁵⁵⁵

(c) Sukobi u gradu Prijedoru

1605. Dana 30. maja 1992., grupa od dvadesetak bosanskih Muslimana koju je predvodio Slavko Ećimović izvela je napad na grad Prijedor.⁵⁵⁵⁶ Na radiju je objavljeno da Ećimović, bosanski Musliman kome su srpski policajci upućivali prijetnje poslije preuzimanja vlasti od strane SDS-a,

⁵⁵⁴⁷ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1833 (pod pečatom); P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 5–6 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6576; D470 (Izvjestaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 27. V. takođe svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21119–21120 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 1021.

⁵⁵⁴⁸ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1837–1838 (pod pečatom).

⁵⁵⁴⁹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1854–1855 (pod pečatom).

⁵⁵⁵⁰ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1834 (pod pečatom); P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 6 (pod pečatom). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1097.

⁵⁵⁵¹ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6570.

⁵⁵⁵² Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6570–6571.

⁵⁵⁵³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6571–6572.

⁵⁵⁵⁴ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6571.

⁵⁵⁵⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1024.

⁵⁵⁵⁶ Nusret Sivac, T. 19585, 19598–19599 (28. septembar 2011.); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6572–6573; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1846–1847, 2012–2014 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10376 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21067 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su paravojne jedinice bosanskih Muslimana napale grad Prijedor). Stakić je rekao da su se u gradu Prijedoru u ranim jutarnjim satima 30. maja 1992. čuli paljba i pucnjava, a kod zgrade MUP-a i eksplozije. Milomir Stakić, T. 45232 (17. decembar 2013.).

napada grad Prijedor u pokušaju da ga "oslobodi".⁵⁵⁵⁷ Međutim, prema riječima Nusrete Sivac, ta grupa je bila isuviše mala da bi mogla uspješno zauzeti zgrade radio stanice, MUP-a ili drugih važnih ustanova.⁵⁵⁵⁸

1606. Oko 09:00 sati, jedan srpski tenk i vojnici pošli su iz dijela grada u blizini zgrade Skupštine opštine prema naselju Stari grad u gradu Prijedoru.⁵⁵⁵⁹ Preko radija su emitovane radikalne "četničke" pjesme u kojima se pozivalo na ubijanje "Turaka i ostalih nesrpskih naroda" i objavljivani su pozivi svim naoružanim Srbima da brane grad i unište ekstremiste.⁵⁵⁶⁰ U nekom trenutku toga dana došlo je do sukoba između Ećimovića i njegove grupe na jednoj strani i srpskih snaga na drugoj; Ećimovićeva grupa se na kraju povukla u pravcu rijeke Sane, ali je sam Ećimović zarobljen.⁵⁵⁶¹ Nakon što se Ećimovićeva grupa povukla, srpske snage su oklopnim transporterima, teškom artiljerijom i tenkovima opkolile grad Prijedor, dio po dio.⁵⁵⁶² Od jutarnjih sati pa sve do kasno poslijepodne, tenk i nekoliko minobacača otvarali su vatru na Stari grad u Prijedoru s obale Bereka, izazvavši višesatne požare u nekoliko dijelova tog naselja.⁵⁵⁶³ Oko 18:00 sati toga dana, srpske snage zapalile su glavnu džamiju u centru grada Prijedora, poznatu kao Čaršijska džamija.⁵⁵⁶⁴ Džamija Zagrad u gradu Prijedoru takođe je zapaljena i srušena.⁵⁵⁶⁵

⁵⁵⁵⁷ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6572–6573. V. takođe P2630 (Transkript emisije Radio Prijedora), str. 6. Prema riječima Nusrete Sivac, na radiju su izneseni navodi da mala naoružana grupa nesrba ne prihvata da Prijedor postane srpski grad. Nusreta Sivac, T. 20398 (26. oktobar 2011.).

⁵⁵⁵⁸ Nusreta Sivac, T. 20398–20399 (26. oktobar 2011.).

⁵⁵⁵⁹ Milomir Stakić, T. 45232 (17. decembar 2013.).

⁵⁵⁶⁰ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6572–6573.

⁵⁵⁶¹ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6574; Nusret Sivac, T. 19593 (28. septembar 2011.). Ećimović je kasnije odveden u Omarsku i ubijen; pored toga, ubijena je i cijela njegova porodica, a njegovog kuma su u Omarskoj izdvojili i pretukli kada se saznalo da ima veze sa njim. V. Nusret Sivac, T. 19593 (28. septembar 2011.); Ivo Atlija, T. 20349 (26. oktobar 2011.); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1878 (pod pečatom); Željko Mejakić T. 44255–44256, (29. novembar 2013.). V. takođe par. 1766.

⁵⁵⁶² Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6574.

⁵⁵⁶³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6575.

⁵⁵⁶⁴ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6575–6576, 6606–6607 (gdje je svjedok rekao i to da su kasnije, u avgustu 1992., uništene i katolička crkva u gradu Prijedoru i džamija u naselju Puharska); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7800–7801. Osobe koje su zapalile džamiju bile su Milenko Milić, pripadnik paravojne grupe Milana Andžića, kao i njegov komandant Momčilo Radanović i Milorad Vokić, policajac i Drljačin tjelohranitelj. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1282, 1284, 1285; P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 222–224.

⁵⁵⁶⁵ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6575. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1283; P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 225–226. V. par. 1887.

Veći dio Starog grada razoren je ili porušen tokom napada; džamiju u Starom gradu srpske snage srušile su tenkovima.⁵⁵⁶⁶

1607. Tokom čitavog tog dana, 30. maja, vojnici s crvenim beretkama, crvenim trakama i raznim drugim oznakama pretresali su stanove, uključujući i stan Nusreta Sivca, tražeći oružje i alkohol i uzimajući sve što su htjeli.⁵⁵⁶⁷ Srpske snage takođe su sprovele više kolona ljudi, među kojima su bili i stariji ljudi i djeca, s bijelim trakama oko ruke; na čelu svake kolone bio je čovjek koji je nosio bijelu zastavu, a kolone su sprovedene do različitih lokacija u gradu Prijedoru gdje su došli autobusi da ih prevezu u logore Trnopolje, Omarska i Keraterm.⁵⁵⁶⁸ Nesrbi koji nisu odvedeni u zatočeničke objekte morali su nositi bijele trake oko ruke radi raspoznavanja i bili su izloženi maltretiranju i premlaćivani.⁵⁵⁶⁹

1608. Narednog dana nije bilo većih borbi, ali je bilo povremene pucnjave i eksplozija.⁵⁵⁷⁰ Srpske snage nastavile su pljačkati domove nesrba u danima poslije napada.⁵⁵⁷¹ Nadalje, vojnici u sivomaslinastim uniformama kakve je ranije nosila JNA, oznakama s četiri srpska slova "S" i kapama s "kokardama" upadali su u kuće i hapsili ljude; nesrbi u gradu Prijedoru živjeli su u strahu da će biti napadnuti ili odvedeni u Omarsku i druge logore.⁵⁵⁷² Kretanje nesrba bilo je ograničeno uvođenjem policijskog sata i postavljanjem kontrolnih punktova; upisnici u stambenim zgradama takođe su korišteni da bi se bilježilo njihovo kretanje.⁵⁵⁷³

1609. U danima poslije napada od 30. maja, Radio Prijedor emitovao je izvještaje u kojima se navodilo da su Srbi preuzeli vlast u gradu Prijedoru i da u njemu "imaju pod kontrolom svu moć i

⁵⁵⁶⁶ P3536 (Odluke i naredenja Skupštine opštine i Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku opštine Prijedor* 25. juna 1992.), str. 24–29, 40–41, 44–45, 61–62; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 78–81; D4468 (Skupština opštine Prijedor, Potvrđivanje odluka koje je donio Krizni štab, 24. juli 1992.), *e-court* str. 5, 7, 9; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6604, 6692–6693; Milomir Stakić, T. 45232 (17. decembar 2013.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1268. Srpski vojnici vratili su se u Stari grad u junu 1992. i tenkovima i kranovima raščistili ruševine od 30. maja, pri čemu su prvo srušili ostatke džamije u Starom gradu. P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 81; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6607–6608. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 213–215.

⁵⁵⁶⁷ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6576.

⁵⁵⁶⁸ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6574–6575.

⁵⁵⁶⁹ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6576; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 5 (pod pečatom). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1092.

⁵⁵⁷⁰ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 6 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1847 (pod pečatom).

⁵⁵⁷¹ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 6 (pod pečatom).

⁵⁵⁷² P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 5 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1853–1854 (pod pečatom).

⁵⁵⁷³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6576; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 5–6 (pod pečatom). V. činjenice o kojima je presuđeno 1097, 1100.

vlast".⁵⁵⁷⁴ Radijska propaganda usmjerena protiv nesrba kasnije je intenzivirana i uključivala je pozive Srbima da "linčuju" sve nesrbe.⁵⁵⁷⁵

1610. Počev od 10. juna 1992., situacija u gradu Prijedoru bila je užasna; nije bilo ni struje ni vode, a vojnici su često pretresali stanove i istjerivali ljude iz njih.⁵⁵⁷⁶ Domove nesrba pretresali su policija i vojska, navodno tražeći oružje; međutim, u toku tih pretresa ljudima su oduzimate stvari od vrijednosti.⁵⁵⁷⁷ Nesrbi su izbacivani iz svojih kuća i stanova, a u njih su se useljavali Srbi.⁵⁵⁷⁸ Srpske porodice bile su zaštićene i živjele su normalnim životom; Srbi su odlazili na posao, išli u kupovinu i šetali po gradu.⁵⁵⁷⁹ Nesrbi su odvođeni "u nepoznatom pravcu", a počele su da se šire i glasine o postojanju "koncentracionih logora" u opštini Prijedor.⁵⁵⁸⁰

(4) Napadi na okolna sela

1611. Prije napada na grad Prijedor 30. maja, srpske snage izvršile su napade na druga mjesta i područja u opštini Prijedor, što je počelo napadima na sela Hambarine i Ljubija 23. maja, na Kozarac 24. maja i na Kamičane 26. maja 1992.⁵⁵⁸¹

(a) Područje Kozarca

1612. Područje Kozarca nalazi se otprilike 12 kilometara istočno od grada Prijedora, a grad Kozarac nalazi se na glavnom putu od Prijedora za Banjaluku, pod planinom Kozarom.⁵⁵⁸² Prije događaja iz 1992. godine, u Kozarcu i okolnim selima živjeli su i bosanski Srbi i bosanski Muslimani; međutim, neka od sela na tom području bila su gotovo u potpunosti naseljena bosanskim Muslimanima (kao što su Garibi, Kamičani, Kevljani, Babići i Hrnići), dok su u drugim selima većinsko stanovništvo bili bosanski Srbi (kao što su Vidovići, Balte, Lamovita, Omarska,

⁵⁵⁷⁴ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 6 (pod pečatom).

⁵⁵⁷⁵ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6618.

⁵⁵⁷⁶ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6617. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1098.

⁵⁵⁷⁷ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6603.

⁵⁵⁷⁸ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 6 (pod pečatom).

⁵⁵⁷⁹ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 6 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6603. V. takođe Nusreta Sivac, T. 20387–20388 (26. oktobar 2011.).

⁵⁵⁸⁰ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 5 (pod pečatom).

⁵⁵⁸¹ P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 4 (gdje se navodi da su borbena dejstva u opštini Prijedor započela 22. maja 1992.); D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 28–29. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1034.

⁵⁵⁸² Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3314; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1796 (pod pečatom); P569 (Mapa opštine Prijedor); P621 (Mapa i fotografije Kozarca). V. takođe P3891 (Mapa Kozarca i Omarske); činjenica o kojoj je presuđeno 1003.

Jelićka, Marićka, Tomašica, Jaruge, Orlovci i Garevci).⁵⁵⁸³ Godine 1991., na cijelom tom području živjelo je 27.000 ljudi, a u samom Kozarcu su više od 90% stanovnika činili bosanski Muslimani; bosanski Srbi činili su 3% stanovnika, a Hrvata je bilo veoma malo.⁵⁵⁸⁴

1613. Počev od marta 1992., među stanovništvom na području Kozarca porasle su tenzije, a JNA je na to područje dovela vojnike i vojnu tehniku.⁵⁵⁸⁵ Lokalni Srbi iz Kozarca počeli su otvoreno nositi oružje koje su donijeli sa sobom iz borbi u Hrvatskoj.⁵⁵⁸⁶ Usljed navedenih tenzija, u aprilu 1992. neki zajednički kontrolni punktovi na raznim lokacijama u Kozarcu, dopunjeni su, a na kraju i zamijenjeni, srpskim kontrolnim punktovima.⁵⁵⁸⁷ Početkom maja 1992., na glavnom ulazu u Kozarac postavljen je srpski kontrolni punkt, gdje je bio postavljen i jedan tenk.⁵⁵⁸⁸

1614. U oktobru 1991., predsjednik mjesnog odbora SDA iz Kozarca mobilisao je oko 120 ljudi za TO u Kozarcu.⁵⁵⁸⁹ Počevši od perioda koji je prethodio preuzimanju vlasti u Prijedoru,⁵⁵⁹⁰ pripadnici TO-a, Zelenih beretki i drugih naoružanih grupa bosanskih Muslimana bili su aktivni na području Kozarca.⁵⁵⁹¹

1615. Odmah po preuzimanju vlasti u Prijedoru, lokalno nesrpsko stanovništvo takođe se pokušalo organizovati radi odbrane svojih domova od napada koje su očekivali, ali bili su slabo naoružani i nisu imali ni artiljeriju ni teško naoružanje.⁵⁵⁹² Pripadnici TO-a patrolirali su Kozarcem

⁵⁵⁸³ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3315; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7055–7056; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12454 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 6 (pod pečatom); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7722. V. takođe svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2611, 2639–2640 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 1034.

⁵⁵⁸⁴ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2639–2640 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6764; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7722. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1041.

⁵⁵⁸⁵ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2617–2618 (pod pečatom); Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7056–7059.

⁵⁵⁸⁶ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7057–7059, 7063.

⁵⁵⁸⁷ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7720–7722; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1041.

⁵⁵⁸⁸ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7720–7722; D1922 (Izjava svjedoka Idriza Merdžanića od 28. avgusta 2000.), *e-court* str. 2.

⁵⁵⁸⁹ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2614–2619, 2641 (pod pečatom).

⁵⁵⁹⁰ V. odjeljak IV.A.1.b.i.D.3: Preuzimanje vlasti u gradu Prijedoru.

⁵⁵⁹¹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3323–3325, 3456–3459; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2614–2619, 2641 (pod pečatom); D1743 (Izveštaj Komande 1. krajiškog korpusa, 27. maj 1992.) (gdje se navodi da je ukupan broj Zelenih beretki na tom području bio 1.500 do 2.000 ljudi, da oni nisu imali teško naoružanje i, nadalje, da je između 25. i 27. maja u Kozarcu i okolnim selima ubijeno 80 do 100 pripadnika Zelenih beretki, a da ih je još oko 1.500 zarobljeno); P5405 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 26. maj 1992.), str. 1; D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 3. V. takođe Ewan Brown, T. 21585–21586 (18. novembar 2011.).

⁵⁵⁹² Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7070–7071; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3326–3328; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2615–2617 (pod pečatom).

preko noći.⁵⁵⁹³ Drugi mještani, bosanski Muslimani, postavili su stražarska mjesta s naoružanim stražarima na raznim mjestima oko Kozarca.⁵⁵⁹⁴ U Javorima, pet do deset bosanskih Muslimana, među kojima je bio i bivši oficir JNA Sead Ćirkin, držalo je stražu kako bi zaštitili vanjski rub Kozarca; bili su naoružani lovačkim puškama.⁵⁵⁹⁵

1616. Poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru, grad Kozarac je odsječen od svijeta.⁵⁵⁹⁶ Dana 22. maja 1992., telefonske linije su prekinute i kontrolisano je ko ulazi na to područje i izlazi iz njega; snabdijevanje sanitetskim materijalom takođe je bilo kontrolisano.⁵⁵⁹⁷ To je među lokalnim stanovništvom izazvalo osjećaj nesigurnosti.⁵⁵⁹⁸ Lokalne radio i televizijske stanice objavljivale su saopštenja da lokalno stanovništvo, kao i pripadnici policije i TO-a trebaju potpisati izjavu o lojalnosti SDS-u i vlastima u Prijedoru, između ostalog Drljači, Zeljaji i Kovačeviću, te da će pripadnicima policije i TO-a biti dozvoljeno da ostanu na svojim radnim mjestima samo nakon što potpišu tu izjavu.⁵⁵⁹⁹ Međutim, većina stanovništva Kozarca, odbila je potpisati izjavu o lojalnosti.⁵⁶⁰⁰ Lokalni nerspski lideri, Ćirkin i Medunjanin, pokušali su pregovarati s novim SDS-ovim vlastima u Prijedoru, uključujući i Župljanina, i uvjeriti ih da ih tamošnji narod ne namjerava napasti.⁵⁶⁰¹ Lokalnom TO-u i policiji u Kozarcu naređeno je da predaju sve oružje ili će u suprotnom, Kozarac biti napadnut; TO i policija nisu poslušali i, ubrzo po isteku roka postavljenog u ultimatumu, započeo je napad na Kozarac.⁵⁶⁰²

-
- ⁵⁵⁹³ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2618–2619, 2641 (pod pečatom).
- ⁵⁵⁹⁴ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7070–7071, 7129–7131. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1041.
- ⁵⁵⁹⁵ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7070–7073, 7118–7119.
- ⁵⁵⁹⁶ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3321–3322; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7724; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1042.
- ⁵⁵⁹⁷ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3321–3322; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7724; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1042.
- ⁵⁵⁹⁸ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3321–3322.
- ⁵⁵⁹⁹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7065–7066; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3323; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7722; Idriz Merdžanić, T. 21430–21431 (16. novembar 2011); D2265 (Razgovor koji je Tužilaštvo obavilo sa Srđom Srdićem), str. 28. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1043.
- ⁵⁶⁰⁰ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7067–7068; D1922 (Izjava svjedoka Idriza Merdžanića od 28. avgusta 2000.), *e-court* str. 2.
- ⁵⁶⁰¹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7067–7068; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7722; D1922 (Izjava svjedoka Idriza Merdžanića od 28. avgusta 2000.), *e-court* str. 2.
- ⁵⁶⁰² Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6765; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2620 (pod pečatom); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7722; D4129 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 19; D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 3; D2265 (Razgovor koji je Tužilaštvo obavilo sa Srđom Srdićem), str. 27–28. V. činjenice o kojima je presuđeno 1035, 1043.

(i) Incident 10.1 iz Priloga A Optužnici

1617. Tužilaštvo navodi da je u periodu od 24. maja do juna 1992. više ljudi ubijeno u Kozarcu i okolini.

1618. Dana 24. maja 1992., Kozarac je napadnut.⁵⁶⁰³ Oko 12:00 sati, na grad su ispaljene granate iz pravca Kozare, odnosno sa sjevera.⁵⁶⁰⁴ Kolona vojnih vozila, na koja su bili postavljeni teški mitraljezi i protivavionski topovi, krenula je prema Kozarcu iz pravca Prijedora i iz pravca Banjaluke.⁵⁶⁰⁵ Za ovom kolonom išla je pješadija koja je otvarala vatru na civilne objekte u Kozarcu, uključujući kuće i vjerske objekte, kao i na kontrolne punktove koje su držali bosanski Muslimani.⁵⁶⁰⁶ Podršku im je pružala artiljerijska vatra i granatiranje s okolnih brda.⁵⁶⁰⁷ Kada je granatiranje počelo, stanovništvo samog Kozarca i okolnih sela povuklo se ka centru Kozarca.⁵⁶⁰⁸

1619. Takođe 24. maja 1992., pošto je mještanima rečeno da predaju oružje, na zaselak Garibi, u kome su živjeli bosanski Muslimani ispaljeno je nekoliko granata; zaselak Garibi nalazio se u Trnopolju, sedam kilometara od Kozarca.⁵⁶⁰⁹ Prilikom napada, ubijeno je najmanje četvero bosanskih Muslimana iz Gariba, među kojima su bile dvije žene i jedan stariji čovjek, invalid.⁵⁶¹⁰ Mještani Gariba pobjegli su u pravcu Sivaca, Huskića i drugih obližnjih sela.⁵⁶¹¹ Iste večeri granatirana su i druga muslimanska sela na tom području, među kojima Huskići, Kevljani, Hadžići,

⁵⁶⁰³ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3322; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7070; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7724, 7729–7732; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5815 (pod pečatom); Mevludin Sejmenović, T. 20479 (27. oktobar 2011); D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 19; D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 3; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 6. V. takođe svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1846 (pod pečatom); Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4600–4601; činjenica o kojoj je presuđeno 1044.

⁵⁶⁰⁴ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7728–7732 (gdje je svjedok izjavio da je napad otpočeo u 12:00 sati 24. maja i da je trajao dva dana s kraćim zatišjima). Upor. Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7071–7073 (gdje je svjedok izjavio da je na Kozarac otvorena vatra iz Orlovaca u trajanju od desetak minuta i da se zatim ništa više nije dogodilo do sljedećeg jutra, kada je granatiranje trajalo tokom narednih 48 sati).

⁵⁶⁰⁵ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3328–3331; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1045.

⁵⁶⁰⁶ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3329–3331; Mevludin Sejmenović, T. 20480 (27. oktobar 2011.). V. činjenice o kojima je presuđeno 1036, 1045.

⁵⁶⁰⁷ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3329, 3331–3333.

⁵⁶⁰⁸ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7073–7074.

⁵⁶⁰⁹ [REDIGOVANO].

⁵⁶¹⁰ [REDIGOVANO].

⁵⁶¹¹ [REDIGOVANO].

Jakupovići, Kamičani, Softići, Brđani, Kozaruša i Mujkanovići.⁵⁶¹² Selo Kozaruša je razoreno i samo su srpske kuće ostale uglavnom netaknute.⁵⁶¹³

1620. Među jedinicama koje su učestvovala u napadu na Kozarac i u operaciji koja je uslijedila poslije napada bile su jedinice 1. krajiškog korpusa, kao što su Banjalučki korpus, 343. motorizovana brigada i 6. krajiška brigada,⁵⁶¹⁴ kao i jedinice TO-a Prijedor, srpske paravojne snage i pripadnici SJB-a Prijedor.⁵⁶¹⁵ Komandant svih jedinica koje su učestvovala u ovom napadu, uključujući i paravojne jedinice, bio je Zeljaja.⁵⁶¹⁶

1621. Granatiranje i paljba trajali su dva-tri dana i izazvali su paniku među lokalnim stanovništvom.⁵⁶¹⁷ Kuće i zgrade u Kozarcu i okolnim selima oštećene su uslijed granatiranja i pucnjave, a neke su i razorene.⁵⁶¹⁸ Srpski pješadini također su palili kuće; u nekim područjima, kao što su Jakupovići i Končari, čitava sela su "savrjena sa zemljom".⁵⁶¹⁹ Sejmenović je vidio kako srpska pješadija pali kuće u kojima je još uvijek bilo ljudi; oni koji su uspjeli pobjeći pričali su da su korištene specijalne bombe od kojih bi se kuće u trenu zapalile.⁵⁶²⁰ Bilo je i organizovanog

⁵⁶¹² Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5815 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1279.

⁵⁶¹³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1279.

⁵⁶¹⁴ D1743 (Izveštaj Komande 1. krajiškog korpusa, 27. maj 1992.) (u kome se navodi da su u napadu učestvovali dijelovi 343. motorizovane brigade, podržani sa dvije baterije haubica kalibra 105mm i bataljonom tenkova M-84); P3660 (Rukom pisan "Ratni put" 6. krajiške pješadijske brigade, bez datuma), str. 3; Mevludin Sejmenović, T. 20481–20482 (27. oktobar 2011.). V. činjenice o kojima je presuđeno 1050, 1056, 1057 (gdje se, između ostalog, navodi da je general-potpukovnik Talić bio komandant Banjalučkog korpusa), 1059; P5405 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 26. maj 1992.), str. 1. V. također Ewan Brown, T. 21585–21586 (18. novembar 2011.); P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 2.45, 2.74, fusnota 391; P5407 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 1. juni 1992.); P3317 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 29. maj 1992.).

⁵⁶¹⁵ P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 4; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6764–6765. V. Mevludin Sejmenović, T. 20481–20482 (27. oktobar 2011.). V. također P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 2.5, fusnota 240, 2.42–2.45, 2.71–2.72; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 6, 32.

⁵⁶¹⁶ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6765. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1058.

⁵⁶¹⁷ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7073; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7734–7735; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3329–3331; Mevludin Sejmenović, T. 20479 (27. oktobar 2011.); P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 6; Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5558–5559; Ivo Atlija, T. 20341–20343 (26. oktobar 2011.). V. činjenice o kojima je presuđeno 1036, 1044.

⁵⁶¹⁸ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7073; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7728–7732, 7741; P3890 (Fotografija klinike u Kozarcu); P3892 (Fotografija klinike u Kozarcu); Mevludin Sejmenović, T. 20479 (27. oktobar 2011.); Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5558–5559; Ivo Atlija, T. 20341–20343 (26. oktobar 2011.). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1046.

⁵⁶¹⁹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3329–3334. V. također Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5558–5559; Ivo Atlija, T. 20341–20343 (26. oktobar 2011.). V. činjenice o kojima je presuđeno 1037, 1045.

⁵⁶²⁰ Mevludin Sejmenović, T. 20479–20480 (27. oktobar 2011.).

pljačkanja; opljačkana imovina, uključujući frižidere i šporete, tovarena je u jedan veliki kamion, a svaka tri-četiri dana kamion bi sve to odvezao u Kozarac i zatim se vraćao po još.⁵⁶²¹

1622. Većina bosanskih Muslimana zaposlenih u policijskoj stanici u Kozarcu ubijena je tokom zauzimanja Kozarca, a jedan mali broj njih odveden je u Omarsku i Keraterm.⁵⁶²² Međutim, Vijeće nema dovoljne dokaze u vezi s okolnostima smrti ovih policajaca da donese zaključak u vezi s tim ubijanjem.

1623. Arifagić je u vrijeme napada bio na straži u Javorima i vidio je kada je šest muškaraca poginulo uslijed granatiranja.⁵⁶²³ Najmanje tri osobe ubijene su u selu Duračci pokraj Trnopolja, na području Kozarca.⁵⁶²⁴ Međutim, Vijeće nema dovoljne dokaze u vezi s okolnostima smrti ove tri osobe, ili o njihovom statusu u trenutku smrti, da donese zaključak u vezi s tim ubijanjem.

1624. Za vrijeme granatiranja, Idriz Merdžanić, ljekar koji je bio šef mjesne ambulante u Kozarcu, zbrinjavao je žene, djecu i druge osobe povrijeđene tokom granatiranja.⁵⁶²⁵ Neki pacijenti umrli su u ambulanti uslijed rana od granata i drugih povreda kada je ambulanta granatirana.⁵⁶²⁶ Jednog civila donijeli su mrtvog u ambulantu.⁵⁶²⁷ Međutim, Vijeće nema dovoljne dokaze u vezi s okolnostima smrti ove osobe da donese zaključak u vezi s tim ubijanjem.

1625. Dana 25. maja 1992., Merdžanić je odlučio da prebaci ambulantu na lokaciju koja je bila dostupnija stanovništvu, na ivici grada.⁵⁶²⁸ Kada je preko policijske radio-veze pokušao pregovarati da bi obezbijedio slobodan prolaz ranjenika, među kojima je bilo i dvoje djece, od kojih su jednoj djevojčici obje noge bile odbijene, preko radio-veze mu je rečeno: "Umrte, balije [...] Ionako ćemo vas sve pobiti".⁵⁶²⁹

---

⁵⁶²¹ Mevludin Sejmenović, T. 20483–20484 (27. oktobar 2011.); Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7079; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7741. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1271.

⁵⁶²² Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6764. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1049.

⁵⁶²³ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7070–7073. Arifagić je takođe izjavio da su i ljudi s njegovog stražarskog mjesta pucali. Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7128, 7146–7147. V. takođe svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3333–3334 (gdje je svjedok izjavio da su možda i mještani Kozarca otvarali vatru na snage koje su ih napadale).

⁵⁶²⁴ **[REDIGOVANO]**; P569 (Mapa opštine Prijedor).

⁵⁶²⁵ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7716–7717, 7733–7734.

⁵⁶²⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1047.

⁵⁶²⁷ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7734.

⁵⁶²⁸ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7734–7735.

⁵⁶²⁹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7735–7738. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1047.

1626. U jutarnjim satima 26. maja 1992., postignut je dogovor o uslovima predaje stanovnika Kozarca, poslije čega je granatiranje prestalo.⁵⁶³⁰ Organizovan je konvoj za napuštanje grada.⁵⁶³¹ Ranjenicima je dozvoljeno da idu prvi, za njima je išla policija, a zatim i preostalo civilno stanovništvo.⁵⁶³² Formirao se konvoj u kome su bili uglavnom bosanski Muslimani iz okolnih sela koji je krenuo u pravcu Kozarca.⁵⁶³³ Prošli su kroz Kozarac, koji je bio potpuno razoren, a kad su stigli do raskrsnice na glavnom putu Prijedor-Banjaluka, njihova grupa već je bila uvećana prilivom mnogih drugih ljudi koji su išli u istom pravcu.⁵⁶³⁴

1627. Svjedok KDZ048 i njegova porodica vozili su se u konvoju u svom automobilu, a na raskrsnici su naišli na tenk i veliki broj vojnika u različitim uniformama koji su im prvo rekli da ostave svoja vozila, da bi im zatim ipak dozvolili da nastave put prema gradu Prijedoru.⁵⁶³⁵ Na istoj raskrsnici, svjedok KDZ048 je vidio i najmanje deset leševa ljudi u policijskim uniformama, među kojima je prepoznao jednog lokalnog policajca, bosanskog Muslimana.⁵⁶³⁶ Međutim, Vijeće nema dovoljne dokaze u vezi s okolnostima smrti ovih deset osoba tokom napada na Kozarac da donese zaključak u vezi s tim ubijanjem.

1628. Na istoj raskrsnici, srpski vojnici odvojili su muškarce od žena i djece; muškarci su većinom odvedeni u Keraterm i Omarsku, mada su neki poslani i u Trnopolje, dok su žene i djeca ukrcani u zasebne autobuse i odvedeni u Trnopolje.⁵⁶³⁷

1629. Nakon što je konvoj krenuo, Merdžanić i drugo osoblje ambulante vratili su se na prvobitnu lokaciju ambulante da provjere ima li još ranjenika.⁵⁶³⁸ Kada su tamo stigli, uhapsili su ih srpski

⁵⁶³⁰ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7738. V. takođe svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3334–3335.

⁵⁶³¹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7738. V. Mevludin Sejmenović, T. 20480 (27. oktobar 2011.).

⁵⁶³² Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7738.

⁵⁶³³ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3329–3331, 3336–3341 (gdje svjedok je izjavio da im je rečeno da napuste to područje i krenu u pravcu grada Prijedora, kako bi Srbi mogli izvršiti "čišćenje terena"); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5815–5818 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12458, 12460–12461 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999. i 28. februara 1999.), *e-court* str. 7. V. Mevludin Sejmenović, T. 20480 (27. oktobar 2011.).

⁵⁶³⁴ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3338–3341; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12459 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 7. V. Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7074–7075.

⁵⁶³⁵ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3341.

⁵⁶³⁶ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3342–3343.

⁵⁶³⁷ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3345–3347; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5817–5818 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12460–12461 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 7; Mevludin Sejmenović, T. 20480 (27. oktobar 2011.); Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7074–7075. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1103.

vojnici koji su nosili maskirne uniforme, crvene beretke i trake na rukavima.⁵⁶³⁹ Nekoliko minuta kasnije, stigao je jedan kamion JNA i vojnici su natovarili u njega sav sanitetski materijal iz ambulante, a kamion se zatim odvezao; Merdžanića i drugo osoblje sproveli su u centar Kozarca.⁵⁶⁴⁰ Dok su bili u centru, Merdžanić je vidio kada je jedan od vojnika izdvojio Nihada Bahonjića, vozača ambulantnih kola iz Kozarca, i odveo ga u nepoznatom pravcu; kasnije je potvrđeno da je Bahonjić ubijen.⁵⁶⁴¹ Ubrzo potom, ova grupa ljudi je ugurana u jedan džip i odvedena u pravcu Prijedora, gdje su ih ukrcali u autobus pun žena i djece i prevezli ih u Trnopolje.⁵⁶⁴²

1630. Većina stanovnika Kozarca predala se do 26. maja 1992.; međutim, oni koji se nisu predali, a među kojima su bili naoružani pripadnici TO-a bosanskih Muslimana i rukovodioci SDA, povukli su se na planinu Kozaru.⁵⁶⁴³ Na jednu grupu, u kojoj je bio i Arifagić, otvorena je vatra na mjestu zvanom Zečiji kamen, poslije čega je uslijedio okršaj.⁵⁶⁴⁴

1631. Jednu drugu grupu od stotinjak bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja Kevljana uhapsili su naoružani bosanski Srbi koji su nosili različite uniforme; u jednog čovjeka su pucali i ubili ga pošto su kod njega pronašli hrvatski pasoš.⁵⁶⁴⁵ Ovu grupu odveli su na benkovački poligon koji je prije sukoba korišten za potrebe vojske, ali je u međuvremenu bio pretvoren u zatočenički logor pod kontrolom vojske.⁵⁶⁴⁶ Na benkovačkom poligonu, ovoj grupi zatočenika naredili su da se postroje ispred jedne zgrade, a jedan vojnik, bosanski Srbin, koji se prezivao Romanić, izdvojio je četiri osobe.⁵⁶⁴⁷ Njih su odveli u jednu od prostorija u toj zgradi i ubili ih

---

⁵⁶³⁸ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7738–7739.

⁵⁶³⁹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7739–7740.

⁵⁶⁴⁰ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7739–7746; v. P3893 (Skica Kozarca koju je nacrtao Idriz Merdžanić).

⁵⁶⁴¹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7743–7746; Idriz Merdžanić, T. 21446, 21449 (16. novembar 2011.). V. takođe P646 (Izvod iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.) (pod pečatom), str. 15.

⁵⁶⁴² Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7744–7748.

⁵⁶⁴³ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7074, 7078; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2621–2623 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1053; D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 3; D4229 (Izjava svjedoka Boška Mandića od 18. januara 2014.), str. 4–6.

⁵⁶⁴⁴ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7079, 7137.

⁵⁶⁴⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1053.

⁵⁶⁴⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1054. V. takođe Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7078, 7137.

⁵⁶⁴⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1055.

vatrenim oružjem.⁵⁶⁴⁸ Vojnici su takođe nasmrt pretukli hodžu.⁵⁶⁴⁹ Tokom tog dana, 60 ljudi je u grupama odvedeno u šumu, odakle se bi čula rafalna paljba; sve te osobe su ubijene.⁵⁶⁵⁰

1632. Arifagić nije zarobljen zajedno s grupom koja je odvedena u Benkovac, već je ostao u šumi s grupom ljudi koji su zatim stupili u kontakt s Čirkinom i Medunjaninom.⁵⁶⁵¹

1633. Jedna druga grupa od oko 35 do 40 ljudi napustila je Kozarac poslije napada i pošla prema Kozaračkom kamenu kako bi izašla na rijeku Savu i prešla u Hrvatsku.⁵⁶⁵² Nakon što je grupa prošla Kozarački kamen, primijetili su ih "uniformisani izviđači" koji su na njih otvorili vatru i ubili jednog člana grupe.⁵⁶⁵³ Međutim, Vijeće nema dovoljne dokaze u vezi s okolnostima smrti ovog čovjeka, ili o njegovom statusu u to vrijeme, da donese zaključak u vezi s tim ubijanjem. Ostali iz grupe su pobjegli i vratili se u jedno predgrađe Kozarca; kasnije su zarobljeni i dovedeni u kasarnu u Prijedoru 9. juna 1992. ili približno tog datuma.⁵⁶⁵⁴

1634. Dana 14. juna 1992., srpski vojnici zarobili su Arifagića u Mujkanovićima, selu koje se nalazi u blizini Trnopolja, gdje je on otišao u nadi da će vidjeti svoju majku.⁵⁶⁵⁵ Bio je u grupi od četrdesetak ljudi koji su svi zarobljeni u isto vrijeme i kojima je naređeno da pješice idu u pravcu Kamičana.⁵⁶⁵⁶ Usput su ih tukli i tjerali da pjevaju "srpske pjesme". Kada su stigli do kontrolnog punkta u Kamičanima, opet su ih tukli i zlostavljali.⁵⁶⁵⁷ Ova grupa je zatim ukrcana u autobus preduzeća "Prijedor autotransport" i odvedena prvo u Omarsku, a zatim u Keraterm.⁵⁶⁵⁸

1635. Iako je Vijeće formalno primilo na znanje dvije činjenice o kojima je presuđeno u kojima se navodi da je, uslijed granatiranja Kozarca 24. maja 1992., ubijeno više od 800 stanovnika toga

⁵⁶⁴⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1055.

⁵⁶⁴⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1055.

⁵⁶⁵⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1055.

⁵⁶⁵¹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7078, 7137–7138 (gdje je svjedok izjavio da su Čirkin i Medunjanin bili u grupi od 750 ljudi sa kojom se on sastao, te da su odlučili da se podijele u tri grupe – jedna grupa htjela je da pređe u Hrvatsku, dok su druge dvije grupe htjele da se vrate u Kozarac; potom je u centru Kozarca došlo do sukoba između ove dvije grupe i "srpske vojske"; na kraju je nekoliko ljudi poginulo pa su se povukli).

⁵⁶⁵² Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2622–2623 (pod pečatom) **[REDIGOVANO]**.

⁵⁶⁵³ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2623–2624 (pod pečatom); v. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 23. V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 174, 238 (pod pečatom).

⁵⁶⁵⁴ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2624–2628 (pod pečatom).

⁵⁶⁵⁵ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7078–7079.

⁵⁶⁵⁶ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7080.

⁵⁶⁵⁷ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7080–7081 (gdje je svjedok izjavio i to da su ih zatim odveli u jednu obližnju kuću gdje su im naredili da iz jednog kamiona istovare kućanske aparate).

⁵⁶⁵⁸ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7081.

mjesta,⁵⁶⁵⁹ Vijeće se nije van svake razumne sumnje uvjerilo u to kakve su bile tačne okolnosti njihove smrti, niti kakav je bio status tih osoba, s obzirom na druge dokaze koji su mu predloženi. Vijeće stoga nije u mogućnosti da te smrti obuhvati svojim zaključcima o ubijanju vezanom za ovaj incident iz Priloga Optužnici.

1636. Vijeće je takođe formalno primilo na znanje činjenicu da je najmanje 80 civila, bosanskih Muslimana, ubijeno kada su vojska i policija bosanskih Srba ušle u sela na području Kozarca.⁵⁶⁶⁰ Vijeće je donijelo gore navedene zaključke u vezi s približno 80 osoba koje su ubijene tokom napada na Kozarac i okolna područja.⁵⁶⁶¹ Osim toga, Vijeću su predloženi sudskomedicinski dokazi koji potkrepljuju navode o smrti nekih identifikovanih osoba iz Kozarca i okolnih područja u periodu od 24. maja do juna 1992..⁵⁶⁶²

1637. U svjetlu gore navedenog, Vijeće se uvjerilo da su u periodu od 24. maja do juna 1992. srpske snage u Kozarcu i okolnim područjima ubile najmanje 80 bosanskih Muslimana, među kojima je bilo i civila.

(ii) Posljedice napada

1638. Do 28. maja 1992., 50% Kozarca je razoreno, a u periodu između juna i avgusta 1992. nanesena je dodatna šteta.⁵⁶⁶³ Do kraja ljeta 1992., područje Kozarca je opustjelo; mnoge od zgrada

⁵⁶⁵⁹ V. činjenice o kojima je presuđeno 1046 (gdje se, između ostalog, kaže da je uslijed granatiranja u Kozarcu više od 800 mještana ubijeno, dok su ostali, uključujući i one iz okolnih muslimanskih sela, protjerani) i 1057 (gdje se kaže: "Dana 27. maja 1992. visoki vojni oficiri sastali su se radi instrukcija o napadu na Kozarac. Generalpotpukovnik Talić, kao komandant Banjalučkog korpusa, 5. korpusa bivše JNA, obaviješten je da je 800 ljudi ubijeno prilikom napada na Kozarac i da je 1.200 zarobljeno. U jedinicama korpusa ubijena su četiri vojnika, a petnaest je ranjeno").

⁵⁶⁶⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1048.

⁵⁶⁶¹ V. par. 1619, 1623–1624, 1629, 1631. V. takođe D1743 (Izveštaj Komande 1. krajiškog korpusa, 27. maj 1992.) (u kome se izvještava da je između 25. i 27. maja 1992. poginulo 80 do 100 pripadnika Zelenih beretki, a da ih je oko 1.500 zarobljeno u Kozarcu i okolnim selima).

⁵⁶⁶² P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izveštaja Amora Mašovića), str. 15–16, 20, 23 (gdje se potvrđuje smrt 11 identifikovanih osoba iz Kozarca i okoline čija su tijela 2000., 2001., 2003., 2006., 2007. i 2009. ekshumirana iz grobnica na lokalitetima Trnopolje-Redži, Huskići, Jakarina kosa, Dera-Bešići i Kamičani); P4888 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji na lokalitetu Huskići-Kamičani i u Prijedoru, 16. juni 2000.), str. 3 (gdje se potvrđuje ekshumacija dvije iste osobe, Envera Huskića i Šerifa Huskića, koje je identifikovao Mašović, u junu 2000. godine). Vijeće napominje da u sudskomedicinskim izvještajima postoji nepodudarnost u pogledu imena jedne od žrtava ubijenih u ovom incidentu iz Priloga Optužnici. Konkretno, kod Mašovića se pominje Edhem Huskić, očevo ime Sulejman, rođen 15. avgusta 1929., dok se u Zapisniku Kantonalnog suda u Bihaću pominje Šerif Huskić, ime oca Sulejman, rođen 15. avgusta 1929. Vijeće smatra da je ovo manja nepodudarnost. Shodno tome, Vijeće zaključuje da je, u stvari, riječ o istoj osobi. V. takođe P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Aneks A, str. 8; P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 16, 19, 84, 113–114, 238 (pod pečatom) (gdje se potvrđuje smrt devet identifikovanih osoba, uključujući istih onih osam osoba koja je identifikovao Mašović, a koje su ubijene u Kozarcu i okolini u maju i junu 1992.).

⁵⁶⁶³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1270.

koje nisu oštećene u napadu kasnije su opljačkane i razorene.⁵⁶⁶⁴ Međutim, za vrijeme napada na Kozarac vodilo se računa o tome da se pokuša izbjeći nanošenje štete srpskim kućama i imovini.⁵⁶⁶⁵ Poslije preuzimanja vlasti, srpske snage pod kontrolom srpskih vlasti okupirale su Kozarac.⁵⁶⁶⁶

1639. Početkom juna 1992., svjedok KDZ392 je vidio da je džamija Mutnik u Kozarcu spaljena; ona je kasnije i srušena.⁵⁶⁶⁷ Za razliku od džamije, srpska pravoslavna crkva u Kozarcu nije oštećena za vrijeme napada.⁵⁶⁶⁸ Kada se svjedok KDZ048 vratio u Kozarac 1997., nijedna od 16 džamija koje su ranije postojale u tom mjestu nije ostala neoštećena.⁵⁶⁶⁹

1640. Tokom putovanja 5. avgusta, Edwarda Vulliamya, britanskog novinara koji je 1992. izvještavao o sukobu u BiH pratio je major Milutinović, koji je Vulliamyju rekao da su jedini preostali stanovnici na tom području lokalni Srbi i da je do tog trenutka područje napustilo "nekih 40.000 Muslimana".⁵⁶⁷⁰ Kada se svjedok KDZ048 1997. godine vratio na to područje, u svojoj kući je zatekao srpske izbjeglice iz Hrvatske koje su se tu nastanile.⁵⁶⁷¹

(iii) Incident 10.3 iz Priloga A Optužnici

1641. Tužilaštvo navodi da je više ljudi ubijeno u Kamičanima 26. maja 1992. ili približno tog datuma.

1642. Kamičani su selo koje se nalazi približno dva kilometra jugoistočno od Kozarca; Kamičani su 1992. bili selo s većinskim muslimanskim stanovništvom, koje je imalo između 2.000 i 3.000 stanovnika.⁵⁶⁷²

⁵⁶⁶⁴ Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7911. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1274.

⁵⁶⁶⁵ V. činjenice o kojima je presuđeno 1272, 1273.

⁵⁶⁶⁶ P3483 (Video-snimak intervjua u Prijedoru, uključujući s Milomirom Stakićem, s transkriptom), str. 7–8. V. takođe D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 19; činjenica o kojoj je presuđeno 1046.

⁵⁶⁶⁷ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2621 (pod pečatom); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3333, 3406; P548 (Fotografija Mutničke džamije u Kozarcu). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1272, 1287; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7836; P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 248–250.

⁵⁶⁶⁸ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2621 (pod pečatom); P621 (Mapa i fotografije Kozarca); P550 (Fotografija pravoslavne crkve u Kozarcu); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1272.

⁵⁶⁶⁹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3382, 3405–3407. V. P549 (Fotografija Kalata džamije u Kozarcu). V. takođe par. 1888.

⁵⁶⁷⁰ Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7910–7912. V. odjeljak IV.A.1.b.i.D.7: Preseljavanje stanovništva iz Prijedora i oduzimanje imovine.

⁵⁶⁷¹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3379–3382.

⁵⁶⁷² Svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6208–6209; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 6; P3891 (Mapa Kozarca i Omarske); P569 (Mapa opštine Prijedor).

1643. Između 24. i 26. maja 1992., srpske snage granatirale su Kamičane.⁵⁶⁷³ Kuće u Kamičanima bile su oštećene uslijed tog granatiranja.⁵⁶⁷⁴ Osim toga, srpske snage zapalile su i džamiju u Kamičanima.⁵⁶⁷⁵ Za vrijeme napada, najmanje osam bosanskih Muslimana sklonilo se [REDIGOVANO]⁵⁶⁷⁶ u Kamičanima.⁵⁶⁷⁷

1644. [REDIGOVANO].⁵⁶⁷⁸ [REDIGOVANO].⁵⁶⁷⁹ [REDIGOVANO].⁵⁶⁸⁰
[REDIGOVANO].⁵⁶⁸¹

1645. [REDIGOVANO].⁵⁶⁸² [REDIGOVANO].⁵⁶⁸³

1646. [REDIGOVANO].⁵⁶⁸⁴ [REDIGOVANO].⁵⁶⁸⁵ [REDIGOVANO].⁵⁶⁸⁶
[REDIGOVANO].⁵⁶⁸⁷

1647. [REDIGOVANO].⁵⁶⁸⁸ [REDIGOVANO].⁵⁶⁸⁹ [REDIGOVANO].⁵⁶⁹⁰

1648. [REDIGOVANO].⁵⁶⁹¹ [REDIGOVANO].⁵⁶⁹² [REDIGOVANO].⁵⁶⁹³

1649. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage u selu Kamičani 26. maja 1992. ili približno tog datuma ubile najmanje devet muškaraca i žena, bosanskih Muslimana.

---

⁵⁶⁷³ P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 6; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5815 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 6–7. V. par. 1888. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1034, 1063.

⁵⁶⁷⁴ P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 7.

⁵⁶⁷⁵ Svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6248–6249; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2624 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1288; P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 246–247.

⁵⁶⁷⁶ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁷⁷ [REDIGOVANO]. V. takođe Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7739; činjenica o kojoj je presuđeno 1063.

⁵⁶⁷⁸ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁷⁹ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸⁰ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸¹ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸² [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸³ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸⁴ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸⁵ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸⁶ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸⁷ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸⁸ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁸⁹ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁹⁰ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁹¹ [REDIGOVANO].

⁵⁶⁹² [REDIGOVANO].

⁵⁶⁹³ [REDIGOVANO].

(iv) Incident 10.4 iz Priloga A Optužnici

1650. Tužilaštvo navodi da je 14. juna 1992. ili približno tog datuma u selu Jaskići ubijeno više muškaraca.

1651. Jaskići su selo bosanskih Muslimana koje se nalazi južno od Kozarca, blizu Trnopolja.⁵⁶⁹⁴ Tokom napada na Kozarac, izbjeglice bosanski Muslimani s cijelog okolnog područja, uključujući Brđane, Jakupoviće, Kamičane, Kozarušu i Bešiće, došli su u Jaskiće tražeći utočište.⁵⁶⁹⁵

1652. Dana 14. juna 1992., u Jaskiće su između 14:00 i 15:00 sati došli vojnici.⁵⁶⁹⁶ Senija Elkasović, bosanska Muslimanka, začula je pucnje iza svoje kuće, a zatim su dva vojnika došla do ulaza u kuću, uperila puške kroz ulazna vrata i naredila ženama i djeci da odstupe, a muškarcima da priđu.⁵⁶⁹⁷ Vojnici su izveli iz kuće muža, brata i zeta Senije Elkasović, a jedan od vojnika naredio je Seniji Elkasović da zajedno s osmero drugih članova porodice, koji su svi bili žene i djeca, legne na pod u kuhinji.⁵⁶⁹⁸ Prije nego što je legla na pod, ona je vidjela Duška Tadića koji je, u šarenoj, maskirnoj vojnoj uniformi, stajao u njenom dvorištu.⁵⁶⁹⁹ Vojnik koji je ostao u kući pretresao je kuću tražeći novac i nakit, kao i da bi provjerio da se neko ne skriva; otvarao je ormare, praznio fioke, vikao, prijetio, psovao im majku i vrijeđao ih, govoreći im da će biti poslani u Tursku.⁵⁷⁰⁰ Senija Elkasović čula je glasove i povike koji su dolazili spolja, a zatim je čula pucnje.⁵⁷⁰¹ Onaj vojnik je izašao iz njene kuće a ona je pogledala kroz prozor i vidjela vojnike kako odlaze u pravcu Kozarca.⁵⁷⁰²

1653. Senija Elkasović tada je izašla iz svoje kuće i vidjela u povrtnjaku dva mrtva čovjeka, koje je kasnije identifikovala; obojici je bilo pucano u potiljak.⁵⁷⁰³ Krenula je putem uz živu ogradu do kuće svog svekra i pronašla još dva mrtva muškarca iz svog sela; jednom je bilo pucano u potiljak,

⁵⁶⁹⁴ P3891 (Mapa Kozarca i Omarske); P569 (Mapa opštine Prijedor); Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4601.

⁵⁶⁹⁵ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4601.

⁵⁶⁹⁶ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4602, 4623.

⁵⁶⁹⁷ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4602–4605, 4623. V. P561 (Fotografija kuće Senije Elkasović); P559 (Fotografije Jaskića).

⁵⁶⁹⁸ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4605, 4623. V. P561 (Fotografija kuće Senije Elkasović).

⁵⁶⁹⁹ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4597–4599, 4605–4608, 4609–4610, 4624–4625.

⁵⁷⁰⁰ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4608–4610.

⁵⁷⁰¹ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4610.

⁵⁷⁰² Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4610–4611.

⁵⁷⁰³ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4612–4613.

a drugom u čelo.⁵⁷⁰⁴ Prema riječima Senije Elkasović, u Jaskićima su toga dana, po odlasku vojnika iz sela, ostala samo tri starija muškarca, uključujući i njenog svekra.⁵⁷⁰⁵

1654. Tri dana kasnije, Senija Elkasović, njen svekar i još jedan muškarac, Huse Jaskić, otišli su u logor Trnopolje da zatraže dozvolu da pokopaju tijela muškaraca ubijenih u Jaskićima.⁵⁷⁰⁶ Vojnici koji su stražarili u logoru rekli su im da se obrate Kuruzoviću; on im je zatim dao dozvolu.⁵⁷⁰⁷ Oni su se vratili i pokopali tijela u zajedničkoj grobnici.⁵⁷⁰⁸ Poslije toga, vojnici su svakodnevno prolazili kroz Jaskiće i dolazili u kuću Senije Elkasović, tražeći automobile, traktore, gorivo, stoku, rakiju i druge stvari.⁵⁷⁰⁹

1655. Poslije 14. juna 1992., samo nekoliko porodica i Huse Jaskić ostali su u Jaskićima.⁵⁷¹⁰ Senija Elkasović je ostala u Jaskićima još mjesec dana, a onda su pripadnici policije prisilili nju i njenu djecu da napuste selo i odveli ih u logor Trnopolje.⁵⁷¹¹

1656. Senija Elkasović potvrdila je imena četiri muškarca čija je tijela pronašla ispred svoje kuće, kao i ime još jednog muškarca, bosanskog Muslimana, koji je ubijen 14. juna 1992.⁵⁷¹² Povrh toga, nakon što su ih vojnici 14. juna 1992. odveli iz njene kuće, Senija Elkasović nikada više nije vidjela niti čula za svog muža, brata ili zeta.⁵⁷¹³ Vijeću su takođe predloženi sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog zaključku da je pet muškaraca koje je Senija Elkasović identifikovala umrlo tako što su ubijeni, kao i da su njeni muž, brat i zet, koji su nestali u Jaskićima 14. juna 1992., takođe umrli.⁵⁷¹⁴ Nadalje, Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da je najmanje osam muškaraca, bosanskih Muslimana, ubijeno iz vatrenog oružja kada su vojnici, bosanski Srbi, 14. juna 1992. ušli u selo Jaskiće.⁵⁷¹⁵

⁵⁷⁰⁴ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4612–4613.

⁵⁷⁰⁵ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4613–4615.

⁵⁷⁰⁶ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4615–4616.

⁵⁷⁰⁷ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4616.

⁵⁷⁰⁸ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4616–4617.

⁵⁷⁰⁹ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4617–4618.

⁵⁷¹⁰ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4618.

⁵⁷¹¹ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4618–4619.

⁵⁷¹² Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4614–4615. V. P573 (Spisak ljudi koji su ubijeni u Jaskićima ili odvedeni iz Jaskića 14. juna 1992.) (pod pečatom) (gdje se muž, brat i zet Senije Elkasović poimence navode kao osobe nestale 14. juna 1992.).

⁵⁷¹³ Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4622.

⁵⁷¹⁴ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 15–16, 18, 21, 23, 32 (gdje se potvrđuje da su tijela osam osoba koje je Senija Elkasović identifikovala kao osobe koje su 14. juna 1992. ubijene u Jaskićima ili odvedene iz tog sela, kao i još pet drugih tijela, ekshumirana iz pojedinačnih ili masovnih grobnica na tom području). V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 16, 18–19 (pod pečatom).

⁵⁷¹⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1064.

1657. U svjetlu gore navedenih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su 14. juna 1992. ili približno tog datuma srpske snage u selu Jaskići ubile najmanje osam muškaraca, bosanskih Muslimana.

(b) Područje Brda

1658. Područje Brda nalazi se jugozapadno i zapadno od grada Prijedora i obuhvata sela Bišćani, Rizvanovići, Rakovčani, Hambarine, Čarakovo i Zecovi.⁵⁷¹⁶ Godine 1992., selo Hambarine naseljavali su isključivo bosanski Muslimani, i ono je bilo najveće uzvišenje na području Brda.⁵⁷¹⁷ Što se tiče sela Bišćani, njega je činilo više zaselaka, i to Mrkalji, Hegići, Ravine, Sredići, Duratovići i Kadići.⁵⁷¹⁸ Prije izbijanja sukoba, Čarakovo je imalo oko 800 do 900 kuća, a pretežno su ga naseljavali bosanski Muslimani, dok su Rizvanovići bili selo u kome su živjeli bosanski Muslimani, kao i jedan Hrvat.⁵⁷¹⁹ Područje Brda bilo je okruženo selima s većinskim srpskim stanovništvom.⁵⁷²⁰

1659. Poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru, selo Bišćani bilo je odsječeno; svi tamošnji bosanski Muslimani otpušteni su s posla, a u grad Prijedor nisu mogli ići zbog kontrolnih punktova koji su postavljeni.⁵⁷²¹

1660. Jedan kontrolni punkt na kome su dežurali srpski vojnici u maskirnim uniformama nalazio se u selu Gomjenica, a drugi na glavnom putu između grada Prijedora i Sanskog Mosta, u Tukovima.⁵⁷²² Poslije 30. aprila 1992., bosanski Muslimani su takođe postavili kontrolne punktove na ulazima u sela Hambarine i Rizvanovići.⁵⁷²³ Nermin Karagić, sedamnaestogodišnji mladić

⁵⁷¹⁶ P562 (Mapa područja Brda u Prijedoru); P569 (Mapa opštine Prijedor); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6854–6855, 6857; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5720. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1065.

⁵⁷¹⁷ Svjedok KDZ074, P708 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2292 (pod pečatom); svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2498; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6854–6855, 6857; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1795 (pod pečatom).

⁵⁷¹⁸ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5879 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1072.

⁵⁷¹⁹ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5720. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1066, 1280.

⁵⁷²⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6857.

⁵⁷²¹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6853. Nesrbi koji su živjeli u Hambarinama i u opštini Prijedor uopšte, izgubili su posao 23. maja 1992. ili približno tog datuma. Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3917.

⁵⁷²² Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5721–5722; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12538.

⁵⁷²³ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6853–6854; svjedok KDZ074, P708 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2297 (pod pečatom); svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2497–2498; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5205.

bosanski Musliman iz Rizvanovića, dežurao je na kontrolnom punktu u Rizvanovićima zajedno s još oko devet drugih mještana; oni su, svi zajedno, imali samo jednu pušku M48.⁵⁷²⁴

1661. Bosanski Muslimani iz Biščana formirali su u selu krizni štab, koji je bio u funkciji počev od kraja aprila 1992. pa do 22. maja 1992., prije napada na Hambarine.⁵⁷²⁵ U Čarakovu, seljani su ostali bez struje najkasnije 7. maja 1992., dok su okolna srpska sela na drugoj strani rijeke Sane, kao i grad Prijedor, i dalje imali struju.⁵⁷²⁶ Negdje u maju, da bi nekome bio dozvoljen odlazak u Prijedor, postalo je neophodno prvo dobiti potvrdu od MUP-a.⁵⁷²⁷

1662. Prije izbijanja sukoba, paravojne grupe bosanskih Muslimana bile su aktivne na području Prijedora, a TO je bio prisutan u Hambarinama, iako ove snage nisu imale protivoklopno oružje.⁵⁷²⁸ Nešto oružja bilo je donijeto u Hambarine i ostavljeno u mjesnoj zajednici radi upotrebe u slučaju napada; međutim, to oružje bilo je veoma staro i neispravno.⁵⁷²⁹

1663. Dana 22. maja 1992., na kontrolnom punktu bosanskih Muslimana blizu Hambarina došlo je do incidenta s pucnjavom u kome je učestvovalo pet-šest srpskih vojnika.⁵⁷³⁰ Kasnije toga dana,

⁵⁷²⁴ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5205, 5209–5210.

⁵⁷²⁵ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6969–6973.

⁵⁷²⁶ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5765.

⁵⁷²⁷ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5719, 5721–5722, 5753, 5759, 5765.

⁵⁷²⁸ D4229 (Izjava svjedoka Boška Mandića od 18. januara 2014.), par. 14; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3718; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12685–12686. V. takođe P3483 (Video-snimak intervju u Prijedoru, uključujući s Milomirom Stakićem, s transkriptom).

⁵⁷²⁹ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 4054–4055 (pod pečatom).

⁵⁷³⁰ Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3696–3701 (gdje je svjedok izjavio da je 22. maja u 19:00 sati čuo pucnjavu na kontrolnom punktu u Hambarinama, udaljenom 300 metara od kuće njegovih roditelja, i otrčao na lice mjesta, gdje su mu očevici i osobe koje su učestvovala u tom incidentu na obje strane rekla da je iz jednog vozila, u kome su bili ljudi u uniformama Belih orlova, otvorena vatra na pripadnike TO-a koji su dežurali na kontrolnom punktu pošto je njihov komandir smjene, Aziz Ališković, zaustavio vozilo i zatražio od putnika da predaju svoje oružje; incident je okončan kada je jedan pripadnik TO-a koji je prolazio tuda uzeo pušku i otvorio vatru na Srbe, kojom prilikom je ubio dvojicu i ranio najmanje još dvojicu); svjedok KDZ074, P708 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2298 (pod pečatom); P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 10; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2497–2498; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12686; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 2; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 4035–4038 (pod pečatom); Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5204, 5289–5290; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6854; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1842 (pod pečatom). Upor. D4269 (Izjava svjedoka Ratka Milojice od 27. januara 2014.), par. 3–4 (gdje je svjedok izjavio da su njega i još četiri vojnika VRS-a zaustavili na kontrolnom punktu u Hambarinama i da su bosanski Muslimani koji su bili na tom punktu odjednom otvorili vatru iz puškomitraljeza na njegovo vozilo, što je trajalo duže od pet minuta, i ubili dva vojnika); D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 28; D4882 (Izjava svjedoka Dušana Đenadije, bez datuma), par. 7; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 18; Dušan Janković, T. 47271–47272 (18. februar 2014.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1060; Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5555–5556; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2497–2498; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 17; Mevludin Sejmenović, T. 20478 (27. oktobar 2011.); D4222 (Izveštaj SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 5. juli 1992.), str. 1; D4010

srpski vojnici došli su u Hambarine u tenku i postavili seljanima ultimatum, to jest da se Aziz Ališković i Ferid Sikirić, policajci bosanski Muslimani za koje se vjerovalo da su umiješani u incident na kontrolnom punktu u Hambarinama predaju ili će, u protivnom, selo biti napadnuto.⁵⁷³¹ Tenk je te noći ispalio četiri granate na selo.⁵⁷³²

(i) Incident 10.2 iz Priloga A Optužnici

1664. Tužilaštvo navodi da je u periodu od 23. maja do 1. jula 1992. na području Hambarina i Ljubije ubijeno više ljudi.

1665. Dana 23. maja 1992., preko Radio Prijedora je emitovano saopštenje u kome se tražilo da se određena navedena lica, uključujući Aziza Ališkovića, predaju, uz upozorenje da nesrbi trebaju predati vlastima sve naoružanje koje posjeduju ili će, u protivnom selo Hambarine biti napadnuto.⁵⁷³³

1666. Toga dana oko podne, počelo je granatiranje Hambarina iz više pravaca, koje je trajalo nekoliko sati.⁵⁷³⁴ Ivo Atlija je vidio napad na Hambarine iz Briševa i primijetio dva-tri tenka koja su gađala to mjesto; kasnije je vidio dim, kuće u plamenu i veliki broj vojnika koji su se kretali po

(Izveštaj SJB-a Prijedor, septembar 1993.), str. 2; D4230 (Izjava svjedoka Čede Šipovca od 18. januara 2014.), par. 11; P3483 (Video-snimak intervjua u Prijedoru, uključujući s Milomirom Stakićem, s transkriptom); D4228 (Izjava svjedoka Zdravka Torbice od 18. januara 2014.), par. 5.

⁵⁷³¹ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2298–2299, 2347–2350, 2358–2359, 2361; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 10; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2497; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5290; Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5556; Ivo Atlija, T. 20339–20341 (26. oktobar 2011.).

⁵⁷³² Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2299. V. takođe svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3918; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12648 (pod pečatom).

⁵⁷³³ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5556; Ivo Atlija, T. 20339–20341 (26. oktobar 2011.); svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 4037, 4043, 4051 (pod pečatom); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6855–6856, 6977–6978; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1842–1843 (pod pečatom); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12686; P3485 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Saopštenja za javnost", 29. maj 1992.), str. 1–3; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 18. V. činjenice o kojima je presuđeno 1035, 1060. V. takođe P3483 (Video-snimak intervjua u Prijedoru, uključujući s Milomirom Stakićem, s transkriptom).

⁵⁷³⁴ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2299; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3322; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12455; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2497; svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3918–3919; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5290; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6856–6857; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3718; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12648–12649 (pod pečatom); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12686–12687. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1034, 1060, 1061.

selu.⁵⁷³⁵ Sve kuće u Hambarinama su granatirane, a stara džamija u tom mjestu takođe se našla na meti i granatirana je.⁵⁷³⁶

1667. Poslije višesatnog artiljerijskog granatiranja, naoružane srpske snage ušle su na to područje uz podršku jednog ili dva tenka.⁵⁷³⁷ Poslije kratkog perioda sporadičnih borbi, lokalne vođe bosanskih Muslimana sakupile su od seljana preostalo oružje i predale ga srpskim snagama zajedno s glavninom oružja koje je pripadalo TO-u i lokalnoj policiji.⁵⁷³⁸

1668. Jedinice koje su učestvovala u napadu na Hambarine 23. maja 1992. bile su, između ostalog, jedinice 1. krajiškog korpusa, uključujući 6. krajišku brigadu i 43. motorizovanu brigadu,⁵⁷³⁹ SJB Prijedor, uključujući interventni vod, a njima su se pridružili i pripadnici paravojnih grupa bosanskih Srba.⁵⁷⁴⁰

1669. Za vrijeme napada, mještani su pobjegli na jug u šumu Kurevo,⁵⁷⁴¹ za nekima od njih pošli su tenkovi, koji su otvorili vatru u pravcu šume.⁵⁷⁴² Svjedokinja KDZ092 izjavila je da je, dok je

⁵⁷³⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5555–5557; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3718 (gdje je svjedok izjavio da se cijelo područje Brda, a naročito Hambarine, našlo na udaru minobacača i drugih artiljerijskih oruđa prije nego što su im se pridružila dva-tri tenka). V. Mevludin Sejmenović, T. 20478 (27. oktobar 2011.). V. takođe Ivo Atlija, T. 20340–20341 (26. oktobar 2011.); činjenice o kojima je presuđeno 1036, 1061; P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 2.5 (gdje se navodi da su tenkovi, haubice i protivoklopna artiljerija raspoređeni u 43. motorizovanu brigadu prije napada na Hambarine u proljeće 1992.).

⁵⁷³⁶ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2303; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12687. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1286; P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 219–221.

⁵⁷³⁷ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12688; Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5557; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3718–3719. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1062.

⁵⁷³⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5557; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12688; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3718–3719; D4222 (Izveštaj SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 5. juli 1992.), str. 1. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1062. U svom Završnom podnesku, optuženi tvrdi da su srpske snage naišle na "jak otpor" u Hambarinama kada su pokušale da uklone kontrolni punkt u tom mjestu. V. Završni podnesak odbrane, par. 1547. Međutim, Vijeću su predočeni uvjerljivi dokazi, koji se međusobno potkrepljuju, da je borba do koje je 23. maja 1992. došla u Hambarinama bila kratka i da su bosanski Muslimani bili slabo naoružani. V. činjenice o kojima je presuđeno 1035, 1038, 1062, 1294; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2303, 2305; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12687; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2017–2018 (pod pečatom).

⁵⁷³⁹ P5405 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 26. maj 1992.), str. 1; P3656 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 1. juni 1992.) str. 1–2; P6611 (Bilten Taktičke grupe 4, maj 1994.), str. 2. V. takođe P3660 (Rukom pisan "Ratni put" 6. krajiške pješadijske brigade, bez datuma), str. 3; D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 17; P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 2.5, 2.71–2.72.

⁵⁷⁴⁰ P5555 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 29. septembar 1992.), str. 3; P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 4; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 18; D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 17; svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21081–21082 (pod pečatom). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1034, 1061.

⁵⁷⁴¹ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2302; svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3919; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac*

bježala od kuće, vidjela mnogo vojnika u šarenim uniformama, naoružanih automatskim puškama, koji su prolazili i pucali na seljane, dok su zajedno s njima išli i tenkovi koji su pucali na kuće.⁵⁷⁴³ Vidjela je da uslijed toga te kuće gore.⁵⁷⁴⁴ Osim toga, srpske snage su oštetile ili razorile najmanje 50 kuća duž puta Hambarine-Prijedor.⁵⁷⁴⁵

1670. Niko iz grupe ljudi s kojima je ona bila nije uzvraćao vatru, mada je priznala da su neki od njih imali pištolje.⁵⁷⁴⁶ Svjedokinja KDZ092 takođe je vidjela leš jedne žene koju je poznavala kako leži na ulazu u svoju kuću s glavom odvojenom od tijela, kao i leš još jedne žene koju je poznavala kako leži na ulazu u svoju kuću u lokvi krvi.⁵⁷⁴⁷ Svjedokinja KDZ092 takođe je u svom svjedočenju izjavila da su muž i sin njene najbolje prijateljice ubijeni u Rizvanovićima nakon što su pobjegli iz Hambarina u toku napada.⁵⁷⁴⁸ Sinu je bilo prerezan grkljan, a na muža su pucali i ubili ga dok je istrčavao iz kuće da bi došao do sina; njegova supruga je zatim obojicu pokopala u plitki grob u Rizvanovićima.⁵⁷⁴⁹

1671. Takođe 23. maja, oko 400 izbjeglica s područja Hambarina, uglavnom žena, djece i starijih, ali i nešto mlađih muškaraca, otišlo je u Briševo.⁵⁷⁵⁰

1672. Dana 24. maja, svjedokinja KDZ092 i njena porodica otišli su u Ljubiju, gdje su boravili sve dok i to mjesto nije napadnuto.⁵⁷⁵¹ U tom periodu, srpski vojnici su dolazili u Ljubiju i odvodili neke ljude, uključujući i jednog bivšeg policajca koga je svjedokinja KDZ092 poznavala.⁵⁷⁵² Jednog dana, veoma rano ujutro, vojnici u maskirnim uniformama došli su u kuću u kojoj je svjedokinja KDZ092 boravila i rekli svima koji su boravili u toj kući, a to je bilo ukupno

protiv Brđanina), T. 12688; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), e-court str. 2; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2498. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1036, 1294.

⁵⁷⁴² Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3927.

⁵⁷⁴³ Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3919–3920. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1036.

⁵⁷⁴⁴ Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3920; [REDIGOVANO]; P551 (Fotografija Hambarina); P552 (Fotografija Hambarina).

⁵⁷⁴⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1281.

⁵⁷⁴⁶ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 4024–4025, 4053–4054 (pod pečatom); Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3720.

⁵⁷⁴⁷ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3920–3921, 3925–3926 (pod pečatom); svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12648–12649 (pod pečatom); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 32. V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2000.), str. 18, 126 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 1061.

⁵⁷⁴⁸ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 4008–4009 (pod pečatom).

⁵⁷⁴⁹ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 4008–4009 (pod pečatom).

⁵⁷⁵⁰ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5558, 5660–5661. V. incident 10.9 iz Priloga A Optužnici.

⁵⁷⁵¹ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3927–3928, 4056–4057 (pod pečatom); P522 (Skica koju je nactala svjedokinja KDZ092) (pod pečatom).

38 muškaraca, žena i djece koji su svi bili bosanski Muslimani, da izađu napolje.⁵⁷⁵³ Zatim su odvojili muškarce od žena i djece i odveli ih na stadion u Ljubiji.⁵⁷⁵⁴ Međutim, jedan od muškaraca, [REDIGOVANO], imao je bolesne bubrege i njegova porodica je pozvala kola hitne pomoći da ga odvedu u bolnicu kako bi primio terapiju; odvezlo ga je vojno sanitetsko vozilo s dva vojnika, a na povratku kući vojnici su ga izveli iz vozila i ubili ga.⁵⁷⁵⁵ Žene i djecu su poslali natrag u podrum, vrijeđali ih i oduzeli im sve dragocjenosti.⁵⁷⁵⁶

1673. Tokom maja i juna 1992., na Radio Prijedoru su objavljivana saopštenja u kojima se tražilo da ljudi predaju oružje i da se određeni pojedinci predaju.⁵⁷⁵⁷ Konkretno, mještanima Biščana izdate su instrukcije da predaju oružje i uniforme ako ih imaju kao nekadašnji rezervisti.⁵⁷⁵⁸ Oni su postupili po instrukcijama.⁵⁷⁵⁹ Tokom napada na sela na području Brda, Radio Prijedor je objavio da je palo "ustaško fundamentalističko uporište" i da to predstavlja veliki uspjeh srpske vojske.⁵⁷⁶⁰

1674. U toku juna 1992., srpski vojnici su dolazili u Čarakovo, zahtijevajući da im se daju gorivo, vozila i stoka, i tražeći lokalne muškarce.⁵⁷⁶¹ Svjedokinja KDZ014 je znala da su negdje u to vrijeme neke od lokalnih vođa iz Čarakova imale sastanak sa srpskim zvaničnicima, ali da nisu uspeli da se dogovore ni o čemu osim o tome da bosanski Muslimani trebaju okačiti bijele čaršave ili zastave na svoje kuće.⁵⁷⁶² Oni su to i učinili.⁵⁷⁶³ Poslije napada na Hambarine, život u tom kraju je bio težak, uključujući i Biščane, budući da je područje Brda ostalo izolovano.

1675. Dana 9. juna 1992., vojnici u sivomaslinastim uniformama i sa šljemovima došli su u jednu prodavnicu i kafić u Hambarinama, koju su opljačkali a potom zapalili.⁵⁷⁶⁴ Dana 11. juna 1992., svjedok KDZ074 se sklonio u obližnju garažu svog rođaka zajedno s drugim članovima svoje porodice, koji su svi bili nenaoružani civili.⁵⁷⁶⁵ On je zatim otišao odatle s dva rođaka, a majka mu

⁵⁷⁵² Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3928.

⁵⁷⁵³ Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3929–3930; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), 3991–3993 (pod pečatom).

⁵⁷⁵⁴ Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3930; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12650 (pod pečatom).

⁵⁷⁵⁵ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3991–3992 (pod pečatom).

⁵⁷⁵⁶ Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3929–3931.

⁵⁷⁵⁷ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5723–5725.

⁵⁷⁵⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6857–6858.

⁵⁷⁵⁹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6858.

⁵⁷⁶⁰ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5559.

⁵⁷⁶¹ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5724–5725.

⁵⁷⁶² Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12541–12543.

⁵⁷⁶³ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12541–12543.

⁵⁷⁶⁴ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2306; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 10–11.

⁵⁷⁶⁵ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2308–2310; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 11.

je kasnije ispričala da su četiri srpska policajca pucala u jednog od njegove braće u garaži i ubila ga; supruga svjedoka KDZ074 je takođe bila pogođena u nogu i ranjena.⁵⁷⁶⁶ Pošto su preživjeli pobjegli, jedan od srpskih policajaca je zapalio garažu.⁵⁷⁶⁷

1676. Osim smrti šest osoba koju su potvrdili gore pomenuti svjedoci,⁵⁷⁶⁸ Vijeću su takođe predloženi sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti još najmanje šest žrtava ubijenih na području Hambarina i Ljubije između 23. maja i 1. jula 1992.⁵⁷⁶⁹ Međutim, Vijeće nema dovoljne dokaze u vezi s okolnostima smrti tih šest posljednjih osoba da donese zaključak u tom pogledu.

1677. Vijeće na osnovu gore navedenog stoga konstatuje da su srpske snage u periodu od 23. maja do 1. jula 1992. na području Hambarina i Ljubije ubile najmanje šest bosanskih Muslimana.

(ii) Incident 10.5 iz Priloga A Optužnici

1678. Tužilaštvo navodi da je više ljudi ubijeno u selima na području Brda u periodu od 1. do 23. jula 1992.

1679. Počev od 20. jula 1992., srpske snage, uključujući jedinice 1. krajiškog korpusa, kao što su 6. krajiška brigada, izviđačko-diverzantska četa i pripadnici interventnog voda, napadale su sela po cijelom području Brda.⁵⁷⁷⁰

⁵⁷⁶⁶ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2309–2310, 2323–2327; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 11. V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 18.

⁵⁷⁶⁷ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2323–2327; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 11.

⁵⁷⁶⁸ V. par. 1670, 1672, 1675.

⁵⁷⁶⁹ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 32 (gdje se potvrđuje da su 1998., 2000. i 2001. tijela sedam identifikovanih osoba, uključujući Mevlu Čaušević, ekshumirana iz pojedinačnih i masovnih grobnica u Hambarinama i drugim dijelovima opštine Prijedor); P4892 (Državna komisija BiH za traženje nestalih osoba, spisak osoba čija su tijela ekshumirana u Prijedoru, Čelincu i Bosanskom Novom, 29. oktobar 2002.), str. 4 (gdje se potvrđuje da je tijelo jedne od istih onih osoba koje je identifikovao Mašović 2001. ekshumirano iz masovne grobnice u Hrnčićima u opštini Prijedor). V. takođe P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Aneks A, str. 9; P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 18, 240 (pod pečatom) (gdje se potvrđuje da su tijela pet od istih onih osoba koje je identifikovao Mašović ekshumirana iz grobnica u Hambarinama i na drugim područjima opštine Prijedor sa povredama koje ukazuju da su te osobe umrle od strijelnih rana).

⁵⁷⁷⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6858; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5291; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 2; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2344; P5437 (Izvještaj 1. krajiškog korpusa, 22. avgust 1992.); D1817 (Naređenje 6. partizanske brigade, 18. juni 1992.), str. 1–3. [REDIGOVANO]; činjenice o kojima je presuđeno 1068, 1073, 1295.

1680. Dana 21. i 22. jula 1992., napadnuta su i sela Rakovčani i Rizvanovići.⁵⁷⁷¹ Nermin Karagić je vidio kako jedan oklopni transporter otvara vatru u pravcu Rizvanovića.⁵⁷⁷² Vojnici su patrolirali ovim selom, a neki od mještana sklonili su se u podrum jedne od tamošnjih kuća.⁵⁷⁷³ Sljedećeg dana, Karagić je vidio vojnike u sivomaslinastim vojnim uniformama kako bacaju ručne bombe i pucaju; otrčao je na jednu uzvišicu odakle je mogao vidjeti cijelo područje i vidio kako ti vojnici zauzimaju položaje oko sela.⁵⁷⁷⁴ Poslije napada na Rizvanoviće, Karagić je na tom području vidio kuće u plamenu.⁵⁷⁷⁵ Tokom tog napada su razoreni domovi, a lična imovina je opljačkana.⁵⁷⁷⁶

1681. Karagić je takođe vidio tenk kako ispaljuje dvadesetak granata na džamiju u Hambarinama.⁵⁷⁷⁷ Džamija u Rajkovcu je takođe granatirana.⁵⁷⁷⁸ Prema riječima Elvedina Nasića, tri mladića odvedena su iz Rizvanovića krajem jula 1992.; niko ih više nikada nije vidio.⁵⁷⁷⁹

1682. Selo Čarakovo napadnuto je 23. jula 1992., poslije nekoliko zahtjeva da mještani predaju oružje.⁵⁷⁸⁰ Prema riječima svjedokinje KDZ014, mještani Čarakova su sve puške, pištolje i drugo oružje predali srpskim snagama do juna mjeseca 1992.⁵⁷⁸¹ Na osnovu dokaza koji su mu predloženi, Vijeće zaključuje da TO i druge jedinice bosanskih Muslimana nisu bile aktivne u Čarakovu u to vrijeme i da prilikom napada na selo 23. jula srpskim snagama nije pružen nikakav oružani otpor.

1683. Toga dana, svjedokinja KDZ014 krila se u kukuruzištu pokušavajući da dođe do svoje djece koja su bila u kući, kada je začula tenkove, pucnjavu i vrisku žena i djece.⁵⁷⁸² Vidjela je kuće koje

⁵⁷⁷¹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12689; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5206–5207.

⁵⁷⁷² Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5206–5207.

⁵⁷⁷³ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5209–5210.

⁵⁷⁷⁴ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5291–5292.

⁵⁷⁷⁵ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5270.

⁵⁷⁷⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1280.

⁵⁷⁷⁷ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5207. Vijeće napominje da su srpske snage ranije granatirale i oštetile džamiju u Hambarinama tokom napada na ovo mjesto u maju 1992. V. par. 1666–1668. V. takođe par. 1889.

⁵⁷⁷⁸ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5207.

⁵⁷⁷⁹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12724. Međutim, Vijeće nema dovoljne dokaze u vezi s okolnostima pod kojima su se ti događaji odigrali da donese zaključak da su te tri osobe ubijene u ovom incidentu iz Priloga Optužnici.

⁵⁷⁸⁰ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5727, 5730; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12543–12545. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1069; svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21087–21090 (pod pečatom). U svom Završnom podnesku, optuženi prihvata da su, poslije nekoliko zahtjeva da se selo razoruža, tenkovi bosanskih Srba 23. jula 1992. napali Čarakovo. V. Završni podnesak odbrane, par. 1550.

⁵⁷⁸¹ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5724.

⁵⁷⁸² Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5727–5729; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12543.

gore i vojnike u maskirnim uniformama kako se kreću kroz obližnju šumu.⁵⁷⁸³ Prilikom napada, Čarakovo je pretrpjelo znatnu štetu i razaranje, a kuće su opljačkane.⁵⁷⁸⁴

1684. Dana 23. jula 1992., srpski vojnici uništili su džamiju u Čarakovu, uključujući i minaret, a ispred džamije je ubijeno 17 ljudi, uključujući i hodžu.⁵⁷⁸⁵

1685. Poslije prvog napada na Čarakovo, vojnici su zlostavljali i ubili neke od mještana.⁵⁷⁸⁶ Na primjer, 23. jula 1992. ili približno tog datuma, srpski vojnici prišli su Besimu Musiću dok je krunio kukuruz; stavili su ga u automobil, tukli i izbacili ga na cestu.⁵⁷⁸⁷ Vojnici su takođe pucali oko Musića, tako da su mu meci okrnuli kožu na glavi, rukama i nogama, a da ga nisu zaista pogodili.⁵⁷⁸⁸ Jedan drugi mještananin ispričao je svjedokinji KDZ014 da su Musićevu ženu i još jednog čovjeka ubili vojnici koji su ih ispitivali o tome gdje se nalaze skrovišta Zelenih beretki.⁵⁷⁸⁹

1686. Takođe u Čarakovu, svjedokinja KDZ014 vidjela je leševe Rubije Redžić, mještanke bosanske Muslimanke, Fehima Karupovića, mještanina bosanskog Muslimana, i svog komšije, Adema Hopovca. Oni su svi bili nenaoružani, nosili su civilnu odjeću i bili ustrijeljeni.⁵⁷⁹⁰ U močvarnom predjelu zvanom Bare, između Zecova i Čarakova, svjedokinja KDZ014 je takođe vidjela osam leševa bosanskih Muslimana u civilnoj odjeći.⁵⁷⁹¹ Ona i njena braća su zatim pokupili

⁵⁷⁸³ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5729.

⁵⁷⁸⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1278; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5739–5740.

⁵⁷⁸⁵ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12547. V. takođe svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21090 (pod pečatom); P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 216–218. V. par. 1889.

⁵⁷⁸⁶ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5740–5741.

⁵⁷⁸⁷ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5740.

⁵⁷⁸⁸ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5740–5741 (gdje je svjedokinja izjavila da je odvela Musića u bolnicu u Prijedoru 25. jula 1992., nakon što ga je prethodno dan ili dva njegovala u svojoj kući).

⁵⁷⁸⁹ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5741. V. takođe P6689 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 25 (gdje se potvrđuje da je Opštinski sud u Sanskom Mostu zvanično proglasio Bademu Musić mrtvom i naveo kao datum njene smrti 23. juli 1992.).

⁵⁷⁹⁰ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5732–5734; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12544–12545. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1069 (gdje se navodi da je za vrijeme napada na Čarakovo ubijeno najmanje 16 civila i da ih je troje ustrijeljeno ispred svojih kuća).

⁵⁷⁹¹ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5735–5737; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12545–12546 (ona je ljude čija je tijela pronašla u Barama identifikovala kao Asima Redžića, Husu Hopovca, Suada Hopovca, Fadila Malovčića, Velida Hopovca, Nijaza Hopovca, Mirhada Hopovca i Nijaza Redžića); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 34, 36 (gdje se potvrđuje da su tijela Asima Redžića, Huse Hopovca i Suada Hopovca 1998. i 1999. ekshumirana iz grobnica u Čarakovu-Bačuši). V. takođe P6689 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 21–22 (gdje se potvrđuje da su tijela Huse Hopovca, Nijaza Hopovca i Asima Redžića ekshumirana iz masovnih grobnica Čarakovo, Bačuša i Zecovi-Kosa u oktobru 1998. i avgustu 1998., kao i da su Huse Hopovac i Asim Redžić ubijeni, odnosno da su umrli uslijed strijelnih rana).

i pokopali te leševe.⁵⁷⁹² Svjedokinja KDZ014 je takođe pomogla da se pokopaju tijela dvojice bosanskih Muslimana koja su pronađena u jednom polju 24. jula 1992.⁵⁷⁹³ Dana 27. jula 1992. vidjela je leš još jednog bosanskog Muslimana kada ga je pokopavao njegov sin.⁵⁷⁹⁴

1687. U danima poslije napada, svjedokinja KDZ014 i drugi mještani ponekad su spavali u šumi i vraćali se kućama ujutro da uzmu hrane; plašili su se da će ih ubiti ako ih pronađu.⁵⁷⁹⁵ Srpski vojnici krali su od mještana Čarakova vozila, poljoprivredne mašine, novac i zlato; takođe su krali i kućne stvari i tovarili ih u vozila.⁵⁷⁹⁶ Svjedokinja KDZ014 vidjela je i kako srpski vojnici tjeraju muškarce, žene i djecu iz tog kraja u autobuse i odvoze ih nekuda. Druge grupe mještana otišle su pješke u danima poslije napada; svjedokinja KDZ014 nije znala kuda idu ti autobusi ili te grupe mještana.⁵⁷⁹⁷

1688. Krajem jula 1992., svjedokinja KDZ014 odlučila je napustiti Čarakovo; ona i još stotinjak drugih ljudi, većinom žena, djece i starijih, okupili su se i otišli u seoski dom noseći bijelu zastavu; srpski vojnici držali su ih u domu tri sata i vrijeđali ih.⁵⁷⁹⁸ Zatim su ih srpski vojnici sproveli do dijela Čarakova zvanog Žeger, gdje se put za Čarakovo spaja s glavnim putem od Prijedora do Sanskog Mosta.⁵⁷⁹⁹

1689. Muškarci, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, zaustavljani su i ubijani na mostu na Žegeru.⁵⁸⁰⁰ Svjedokinja KDZ092 izjavila je da je vidjela autobuse iz Prijedora u kojima su bili

⁵⁷⁹² Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5738.

⁵⁷⁹³ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5741–5742 (gdje su oni identifikovani kao Ermin Sijačić i Huse Salihović); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 34–36 (gdje se potvrđuje da je tijelo Huse Salihovića ekshumirano 1998. iz grobnice u Brdu). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1069.

⁵⁷⁹⁴ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5742–5743 (ona je identifikovala tijelo Nasifa Dizdarevića i izjavila da joj je njegov sin ispričao da je u kuhinji svoje kuće pronašao očevo tijelo, na kome je bilo više rupa od metaka).

⁵⁷⁹⁵ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5743; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12547–12548.

⁵⁷⁹⁶ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5729, 5740, 5769; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12544, 12547–12548.

⁵⁷⁹⁷ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5729–5730; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12544, 12547–12548. V. takođe svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21076, 21090 (pod pečatom).

⁵⁷⁹⁸ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5745–5746.

⁵⁷⁹⁹ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5746–5747; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12537. V. takođe svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21076–21077 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 1070.

⁵⁸⁰⁰ Svjedokinja KDZ092, P703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3947–3949; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3950–3954, 3656 (pod pečatom); svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5746–5747. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1070. Vijeće napominje da postoji nepodudarnost u vezi s datumom ubijanja na mostu na Žegeru. U činjenici o kojoj je presuđeno 1070 navodi se da je datum kada je to ubijanje izvršeno bio 23. juli 1992. Ova činjenica o kojoj je presuđeno zasniva se na svjedočenju svjedokinje KDZ092 u predmetu *Stakić*, koje je

muškarci iz Čarakova kako staju i kako ljudi izlaze iz njih kod mosta na Žegeru.⁵⁸⁰¹ Svjedokinja KDZ014 je takođe izjavila da je vidjela kako muškarce skidaju do pojasa i drže na mostu na Žegeru.⁵⁸⁰² Vojnici u maskirnim uniformama, s bijelim trakama na ramenima i maskirnim kapama na glavama ubijali su iz vatrenog oružja na mostu muškarce u civilnoj odjeći i bacali njihova tijela u rijeku Sanu.⁵⁸⁰³ Drugi muškarci, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, ukrcani su u autobuse na mostu na Žegeru i odvedeni u nepoznatom pravcu.⁵⁸⁰⁴

1690. Na mostu na Žegeru, žene, djeca i stariji ljudi, uključujući svjedokinju KDZ014, ukrcani su u autobuse "Autotransporta Prijedor" koje su vozili srpski vojnici.⁵⁸⁰⁵ Ona je vidjela jednog od svojih komšija, Hasiba Simbegovića, kako pokušava da se ukrca u jedan od autobusa, ali u tome ga je spriječio Dragan Tintar, lokalni Srbin iz Tukova, koji je bio u maskirnoj uniformi i koji je zatim pucao Simbegoviću u glavu.⁵⁸⁰⁶ Nakon što su ih ukrcali u autobuse, žene, djecu i stare ljude su zatim odvezli u Trnopolje, gdje su proveli jednu noć prije nego što su u kamionima i autobusima prebačeni do Vlašića.⁵⁸⁰⁷ Na Vlašiću su se iskrcali iz autobusa i rečeno im je da idu pješke u "svoju zemlju", a dočekali su ih vojnici, bosanski Muslimani, koji su ih odveli u Travnik.⁵⁸⁰⁸

1691. Vijeće je formalno primilo na znanje da je na području Brda, uslijed kampanje koju su provodile snage bosanskih Srba, oko 20. jula ubijeno više bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁵⁸⁰⁹ Osim toga, Vijeću su predočeni sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti nekih identifikovanih osoba koje su ubijene na području Brda u periodu od 1. do 23. jula 1992.⁵⁸¹⁰

---

uvršteno u spis u predmetu *Brđanin*, a svjedokinja KDZ092 je potvrdila u predmetu *Stakić* da se taj događaj odigrao istog dana kada je izvršen i napad na selo Čarakovo, a to je bio 23. juli. Međutim, svjedokinja KDZ014 je u svom svjedočenju izjavila da je vidjela muškarce na mostu na Žegeru 28. jula 1992., onog dana kada je napustila Čarakovo. Na osnovu dokaza koji su mu predočeni, Vijeće smatra da je ubijanje na mostu na Žegeru izvršeno 23. jula 1992. ili približno tog datuma, poslije, i u okviru, napada na Čarakovo, i stoga zaključuje da se to dogodilo u periodu koji se u Optužnici navodi za ovaj incident.

⁵⁸⁰¹ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3950–3954, 3656 (pod pečatom).

⁵⁸⁰² Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5743, 5747.

⁵⁸⁰³ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3951–3955, 3994 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1070.

⁵⁸⁰⁴ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3937, 3947, 3950, 3956, 3994 (pod pečatom); svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12655 (pod pečatom). [REDIGOVANO].

⁵⁸⁰⁵ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5747–5748. V. takođe svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21076–21077 (pod pečatom).

⁵⁸⁰⁶ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5748, 5771.

⁵⁸⁰⁷ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5749–5750.

⁵⁸⁰⁸ Svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5749–5750; Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4620–4622. [REDIGOVANO]. V. par. 1834, 1837.

⁵⁸⁰⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1068.

⁵⁸¹⁰ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 34–36 (gdje se potvrđuje da je 1998., 1999. i 2000. najmanje 16 tijela ekshumirano iz grobnica Čarakovo, Baćuša, Pašinac, Kosa i Brdo). V. takođe P6689

1692. Na osnovu gore navedenog, Vijeće stoga konstatuje da su srpske snage na području Brda 23. jula 1992. ili približno tog datuma ubile više ljudi, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, među kojima je bilo i civila.

(iii) Incident 10.6 iz Priloga A Optužnici

1693. Tužilaštvo navodi da je više muškaraca ubijeno u selu Bišćani i okolnim zaseocima Hegići, Mrkalji, Ravine, Duratovići, Kadići, Lagići i Čemernica 20. jula 1992. ili približno tog datuma.

1694. Dana 20. jula 1992., srpske snage, uključujući 6. krajišku brigadu i pripadnike policije i interventnog voda, napale su selo Bišćani i okolne zaseoke.⁵⁸¹¹

1695. Oko 10:00 sati 20. jula, srpske snage napale su selo Bišćani iz pravca Tukova.⁵⁸¹²

1696. Dana 20. jula 1992., muškarcima bosanskim Muslimanima iz Bišćana, od kojih su neki imali samo 16 godina, rečeno je da se okupe na više sabirnih punktova u selu, na kojima su bili srpski vojnici; žene su ostale kod kuća i na kraju su odvedene u Trnopolje ili na druga mjesta.⁵⁸¹³

Na tim sabirnim punktovima u Bišćanima pretučeno je i ubijeno nekoliko ljudi.⁵⁸¹⁴ Na primjer, jedan od sabirnih punktova bio je kafić; na toj lokaciji, neki uniformisani vojnik rekao je dvojici muškaraca, Mirhadu Mrkalju i Feridu Šabanoviću, da odnesu leš Hamdije Fikića iza jedne kuće.⁵⁸¹⁵

Svjedok KDZ038 vidio je tog vojnika kako puca "u" Mrkalja i Šabanovića, koji se nisu vratili.⁵⁸¹⁶ Osim toga, svjedok KDZ038 vidio je kada su još tri muškaraca ubijena u kafiću koji je služio kao sabirni punkt – Mirsad Medić i još jedan kolega koji je radio s Medićem na benzinskoj pumpi, kao i

---

(Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 21–26, 46, 253, 254 (gdje se potvrđuje da su 1998. i 2000. tijela Huse Hopovca, Nijaza Hopovca, Asima Redžića, Hamdije Hopovca, Aziza Behlića, Naile Redžić, Namira Redžića i Vahida Redžića ekshumirana iz masovnih grobnica Čarakovo, Bačuša i Zecovi-Kosa); v. fusnota 5791.

⁵⁸¹¹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5881–5882 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11849 (pod pečatom); P5437 (Izvještaj 1. krajiškog korpusa, 22. avgust 1992.), str. 2; D1817 (Naređenje 6. partizanske brigade, 18. juni 1992.); **[REDIGOVANO]**. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1073. **[REDIGOVANO]**.

⁵⁸¹² Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6859; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3 (gdje je svjedok izjavio da je, kada je otišao u Bišćane neko vrijeme poslije napada, zatekao selo potpuno pusto pošto su svi seljani bili otišli).

⁵⁸¹³ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6859–6861 (gdje je svjedok izjavio da su vojnici koje je 20. jula i poslije tog datuma vidio na raznim mjestima u Bišćanima nosili različite uniforme—sivomaslinaste, maskirne i policijske). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1074.

⁵⁸¹⁴ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6861; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 2; Elvedin Nasic, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12715 (gdje je svjedok izjavio da mu je brat ispričao da je onog dana kada su Bišćani napadnuti jedan naoružani vojnik pred njim ubio njihovog oca, koji nije bio naoružan). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1074.

⁵⁸¹⁵ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6861–6862.

⁵⁸¹⁶ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6861–6862. V. par. 1708. V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 22–23, 177 (pod pečatom).

bivši policajac Saša Karagić.⁵⁸¹⁷ Vijeće se stoga uvjerilo da su vojnici, bosanski Srbi, 20. jula 1992. u kafiću koji je služio kao sabirni punkt ubili ukupno šest muškaraca.

1697. Nešto kasnije, autobus "Autotransporta Prijedor" došao je pred kafić koji je služio kao sabirni punkt i vojnici su rekli nekima od muškaraca iz grupe, uključujući svjedoka KDZ038, da se ukrcaju u autobus, dok je drugima rečeno da ostanu gdje su.⁵⁸¹⁸ U gradu Prijedoru su se zaustavili i prešli u drugi autobus "Autotransporta", koji ih je vozio glavnim putem Prijedor-Banjaluka i nakratko se zaustavio blizu Keraterma.⁵⁸¹⁹ Zatim su otišli u Omarsku, gdje je autobus čekao ispred, prije no što su produžili za Trnopolje.⁵⁸²⁰

1698. Nešto kasnije, tokom popodneva 20. jula, u Trnopolje je stigao i drugi autobus s drugom grupom muškaraca koji su bili ostali u kafiću koji je služio kao sabirni punkt; međutim, svjedok KDZ038 je primijetio da izvjestan broj ljudi koji su bili u toj drugoj grupi nisu u grupi koja je stigla u Trnopolje.⁵⁸²¹ Svjedok KDZ038 kasnije je čuo od jednog od preživjelih da se cijela ta druga grupa muškaraca ukrcala u autobus, ali da su kod šljunkare pored puta za Prijedor neki od muškaraca skinuti s autobusa i postrojani, a zatim ih je jedan vojnik u sivomaslinastoj uniformi i sa šljemom na glavi postrijeljao iz automatske puške.⁵⁸²² Kada su preostali mještani Biščana kasnije prevezeni u Trnopolje istim putem, oni su vidjeli tijela tih ljudi.⁵⁸²³

1699. Dva brata svjedoka KDZ074 takođe su ubijena 20. jula 1992., dok su se sa svojim porodicama krila u podrumu jedne kuće u Biščanima.⁵⁸²⁴ Njih su srpski policajci u plavim uniformama izveli iz podruma zajedno s drugim muškarcima, odveli ih u dvorište obližnje kuće, pucali na njih iz automatskih pušaka i ubili ih; svi ubijeni muškarci bili su u civilnoj odjeći i nenaoružani.⁵⁸²⁵ Njihova tijela su kasnije pokupljena.⁵⁸²⁶

---

⁵⁸¹⁷ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6862–6863. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1074.

⁵⁸¹⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6865.

⁵⁸¹⁹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6866.

⁵⁸²⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6866–6867.

⁵⁸²¹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6868, 6870 (on je naveo imena sedam ljudi, a to su Nurija Kekić, Halid Kekić, Sabahudin Kekić, Asmir Kekić, Muhamed Tedić, Ferid Rizvanović i Elvir Vojniković, koje je vidio u kafiću koji je služio kao sabirni punkt, a koji na kraju nisu stigli u Trnopolje); v. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 37 (gdje se potvrđuje da je tijelo Elvira Vojnikovića 2005. ekshumirano iz grobnice u Rizvanovićima).

⁵⁸²² Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6864, 6868–6869, 6872; svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5950 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da je izvukao 15 do 25 tijela sa lokacije pored puta, u blizini šljunkare na Sredičkom Polju, a kasnije je čuo da su ti ljudi bili u autobusu i da je polovina ljudi iz autobusa ubijena na tom mjestu).

⁵⁸²³ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6871.

⁵⁸²⁴ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2344.

⁵⁸²⁵ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2310, 2344–2345.

1700. Dana 20. jula napadnut je zaselak Duratovići; to je bio jedan od prvih zaselaka na području oko Biščana koji se našao na meti napada i bilo je malo preživjelih.⁵⁸²⁷ Nermin Karagić je kasnije čuo da je ispred jedne prodavnice u Duratovićima bilo 20 do 30 leševa, a da je na drugoj strani ulice, prekoputa prodavnice, takođe bilo više leševa.⁵⁸²⁸ Dvojica Karagićevih daidža/amidža ubijena su u Duratovićima.⁵⁸²⁹

1701. Srpske snage napale su Hegiće između 14:00 i 14:30 sati 20. jula.⁵⁸³⁰ Zaselak Hegići nalazio se na brdu udaljenom oko 300 do 350 metara vazdušnom linijom od Mrkalja, koje se takođe nalazilo na brdu.⁵⁸³¹ Grupa mještana iz Hegića posmatrala je šta se dešava u Mrkaljima i čula odande krike žena i djece.⁵⁸³² Oklopni transporteri i oko 20 ili 30 vojnika u maskirnim vojnim uniformama opkolili su u glinokopu približno 30 do 40 nenaoružanih muškaraca iz Mrkalja u civilnoj odjeći, uključujući dvanaestogodišnje i trinaestogodišnje dječake i starije muškarce koji su imali između 60 i 65 godina; vojnici su ih postrojili, rekli im da bježe, a zatim pucali u njih i ubili ih.⁵⁸³³ Zapaljena je i džamija u Mrkaljima.⁵⁸³⁴

1702. Zaselak Čermernica je takođe napadnut 20. jula 1992.⁵⁸³⁵ Vojnici u plavim uniformama, zajedno s nekoliko drugih u zelenim i sivomaslinastim maskirnim uniformama, došli su pješice u Čermernicu, praćeni vojnim vozilima i oklopnim transporterima.⁵⁸³⁶ Oko 35 do 40 mještana Čermernice okupilo se na seoskom groblju, a vojnici su ih postrojili.⁵⁸³⁷ Dva vojnika prišla su jednom od muškaraca, Muhamedu Hadžiću, i pitala ga kako se zove; kada je on odgovorio, jedan

⁵⁸²⁶ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2345; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 13–14.

⁵⁸²⁷ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5293–5294.

⁵⁸²⁸ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5294; svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11851 (pod pečatom). V. par. 1708.

⁵⁸²⁹ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5294.

⁵⁸³⁰ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5881–5882, 5912–5913 (pod pečatom) [REDIGOVANO]; svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11849 (pod pečatom).

⁵⁸³¹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5882–5883 (pod pečatom).

⁵⁸³² Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5882 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11849 (pod pečatom).

⁵⁸³³ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5882, 5885, 5887, 5890–5893 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11849 (pod pečatom). V. P1164 (Fotografija zaseoka Hegići u Biščanima, s oznakama koje je unio svjedok KDZ094); P583 (Fotografija zaseoka Mrkalji u Biščanima); P1162 (Fotografija kuće Smaila Mrkalja u Biščanima s oznakama koje je unio svjedok KDZ094). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1075; par. 1705.

⁵⁸³⁴ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5882 (pod pečatom). V. takođe svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21090 (pod pečatom).

⁵⁸³⁵ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5897, 5906 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da je vidio da je u Čermernici "sve izgorelo" i da su "ljudi svi poubijati").

⁵⁸³⁶ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5906 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11850 (pod pečatom).

⁵⁸³⁷ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5893, 5906–5907 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11850 (pod pečatom).

od vojnika rekao je: "Je li Muhamed *pejgamber?*", što je muslimanska riječ koja se odnosi na Boga, a zatim je pucao u njega i ubio ga.⁵⁸³⁸ Svjedok KDZ094 primijetio je da su stare ljude koji su stajali postrojeni tukli i da im je odjeća pocijepana; [REDIGOVANO].⁵⁸³⁹ Došla su još dva vojnika u maskirnim uniformama, Rade Bilbija i Miodrag Glušac zvani Toša; izgledalo je da Bilbija komanduje i vojnici su zatim, po njegovim instrukcijama, otišli.⁵⁸⁴⁰ Svjedok KDZ094 pokopao je Muhameda Hadžića sljedećeg jutra.⁵⁸⁴¹

1703. Negdje oko 20. jula 1992., 12 osoba postrojeno je u jednom voćnjaku u Hegićima i strijeljano.⁵⁸⁴² Takođe 20. jula ili približno tog datuma, ubijeno je 20 do 30 ljudi na autobuskoj stanici na raskrsnici između Alagića, Čemernice i Jugovaca; jedna starija žena tražila je svoja tri sina koja su nestala i vidjela je gomile leševa na tom mjestu.⁵⁸⁴³

1704. Dana 21. jula, vojnici su se vratili u Čemernicu u manjim grupama i pokrali televizore, dragocjenosti i zlato.⁵⁸⁴⁴ Vojnici su odveli nekoliko mještana da kupe tijela ljudi koji su ubijeni na tom području, a dva od tih muškaraca, Husnija Hadžić i Hare Pelak, nikada se nisu vratila.⁵⁸⁴⁵

1705. Srpski vojnici nastavili su da odvoze svakoga dana po nekoliko mještana Čemernice da kupe tijela po susjednim selima i toware ih u kamione.⁵⁸⁴⁶ Oko 08:00 ili 09:00 sati 23. jula, dva Srbina u maskirnim uniformama, Ranko Došen i Slavko Petrović, došla su u Čemernicu u zelenim vojnim kamionima i naredila svjedoku KDZ094 da s još osam do deset muškaraca, bosanskih Muslimana, ide da kupi tijela s područja Bišćana i tovari ih u kamione.⁵⁸⁴⁷ S njima je išla naoružana pratnja, srpski vojnici u zelenim, sivomaslinastim vojnim uniformama, naoružani puškama.⁵⁸⁴⁸ Prvo su otišli u Hegiće, gdje su pronašli tijela Saliha Hegića i Ešefa Avdića, koja su bila u poodmakloj fazi raspadanja i oba imala strijelne rane, i utovarili ih u kamion koristeći čebad koju

⁵⁸³⁸ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5906–5907 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11850 (pod pečatom).

⁵⁸³⁹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5907 (pod pečatom).

⁵⁸⁴⁰ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5908–5910 (pod pečatom).

⁵⁸⁴¹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5910 (pod pečatom).

⁵⁸⁴² Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5922 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11851 (pod pečatom); P576 (Fotografija voćnjaka u Bišćanima). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1076.

⁵⁸⁴³ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5925 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11851–11852 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1077.

⁵⁸⁴⁴ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5910–5911 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11850 (pod pečatom).

⁵⁸⁴⁵ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5911–5912 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11850–11851 (pod pečatom).

⁵⁸⁴⁶ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5911–5915 (pod pečatom).

⁵⁸⁴⁷ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5913–5915 (pod pečatom).

⁵⁸⁴⁸ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5916–5917 (pod pečatom).

su uzeli iz obližnjih kuća.⁵⁸⁴⁹ Svjedok KDZ094 je zatim otišao u glinokop u Mrkaljima gdje je vidio više tijela ljudi kojima je pucano u leđa kako leže s licima prema zemlji.⁵⁸⁵⁰

1706. Poslije Mrkalja, svjedok KDZ094 i drugi ljudi koji su bili u kamionu otišli su u susjedni zaselak Kadići, gdje su pokupili tijela Seada i Kemala Kadića, koji su imali strijelne rane u predjelu grudnog koša.⁵⁸⁵¹ Zatim su pošli u pravcu Ravina i svjedok KDZ094 je zapazio da džamija u Bišćanima više nema krova ni *munare* i da je oštećena u požaru kao i obližnje kuće.⁵⁸⁵² On je rekao da je posljednji put vidio dio *munare* 23. jula 1992. iz svoje kuće, prije nego što je zapaljena.⁵⁸⁵³ Vijeću su predočeni dokazi da su po cijelom području na kome se nalaze Bišćani, Rizvanovići i Rakovčani, "sve su džamije bile [...] popaljene i opljačkane".⁵⁸⁵⁴ Te džamije bile su neoštećene u aprilu 1992.⁵⁸⁵⁵ Džamija u Bišćanima uništena je 20. jula 1992., a ona u Rizvanovićima, kao i druge džamije na tom području, uništene su u ljetnim mjesecima, do avgusta 1992.⁵⁸⁵⁶

1707. U jednom trenutku tokom 23. jula, Došen je naredio svjedoku KDZ094 da vozi drugi kamion pa su nastavili put prema Ravinama; pokupili su još nekoliko tijela koja su bila pored puta, a zatim još pet-šest na jednom polju na oko pedesetak metara od skretanja za Ravine, i sva ona imala su strijelne rane.⁵⁸⁵⁷ U jednoj šumi u Ravinama, pokupili su još 25 do 30 tijela koja su se nalazila u blizini šuma i ispred kuća; **[REDIGOVANO]**.⁵⁸⁵⁸ Jedno od njih bilo je i tijelo mlade žene **[REDIGOVANO]**, koju je svjedok KDZ094 pronašao kako leži gola na kauču u kući, s rupom od metka na glavi.⁵⁸⁵⁹

⁵⁸⁴⁹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5917–5920, 5922 (pod pečatom); P1164 (Fotografija zaseoka Hegići u Bišćanima, s oznakama koje je unio svjedok KDZ094). V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 20, 22, 24 (pod pečatom).

⁵⁸⁵⁰ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5923 (pod pečatom). V. par. 1701.

⁵⁸⁵¹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5927 (pod pečatom).

⁵⁸⁵² Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5927–5929 (pod pečatom); P574 (Fotografija džamije u Bišćanima); P575 (Fotografija džamije u Bišćanima); P590 (Fotografija unutrašnjosti džamije u Bišćanima).

⁵⁸⁵³ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5882, 5928–5929 (pod pečatom).

⁵⁸⁵⁴ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5929 (pod pečatom).

⁵⁸⁵⁵ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5929–5930 (pod pečatom).

⁵⁸⁵⁶ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5928–5930 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1289; svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21090 (pod pečatom); P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 227–228, 233–235. V. par. 1889.

⁵⁸⁵⁷ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5930, 5932–5933 (pod pečatom); P592 (Fotografija voćnjaka u Bišćanima).

⁵⁸⁵⁸ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5882, 5936–5939 (pod pečatom) **[REDIGOVANO]**; v. P593 (Fotografija staze).

⁵⁸⁵⁹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5938–5939 (pod pečatom).

1708. U blizini mjesta zvanog Bijela Zemlja, svjedok KDZ094 je pokupio tijela Mirhada Mrkalja i još nekoliko neidentifikovanih ljudi.⁵⁸⁶⁰ Nešto dalje, pokupili su još 15 do 20 tijela blizu glavnog puta između Ravina i Biščana.⁵⁸⁶¹ Blizu prodavnice "Diskont" u Bijeloj Zemlji, koja se nalazi nedaleko od zaseoka Duratovići, pronašli su najveći broj tijela i proveli tamo neko vrijeme sakupljajući ih.⁵⁸⁶²

1709. Grupa je zatim nastavila dalje prema Tukovima, i kod pržionice kafe koja se nalazi nedaleko od skretanja za Sredice, pokupili su još 10 do 15 tijela.⁵⁸⁶³ Dalje niz put, kod šljunkare u Sredičkom Polju, pokupili su s desne strane ceste još 15 do 25 tijela, koja su takođe imala strijelne rane.⁵⁸⁶⁴ Blizu rampe u Tukovima pronašli su još dvije grupe tijela sa strijelnim ranama, među kojima je bilo i žena i djece stare 12, 13 i 14 godina.⁵⁸⁶⁵

1710. Na kontrolnom punktu u Tukovima, svjedok KDZ094 je parkirao kamion i izašao, a neki vojnici odvezli su dva od tri kamiona, puna leševa, u pravcu Sanskog Mosta; svjedok KDZ094 čuo je Došena i Petrovića kako se žale da ne žele voziti daleko i da hoće ići negdje "bliže", a on je protumačio da to znači da ne žele voziti čak do Tomašice, nego da će radije pronaći neko bliže mjesto gdje će odnijeti leševe.⁵⁸⁶⁶ Treći kamion je upotrijebljen da se ostali mještani, bosanski Muslimani, i dvojica naoružanih Srba vrata na područje Hegića.⁵⁸⁶⁷

1711. Dana 24. jula, šest do osam mladića koji su prethodno zarobljeni dovedeno je na kontrolni punkt u Tukovima da pomogne svjedoku KDZ094 u kupljenju tijela; zatim su otišli na područje Sredičkog Polja da nastave kupiti tijela.⁵⁸⁶⁸

1712. Svjedok KDZ094 je procijenio da je za dva dana pokupio 300 do 350 tijela, koja su sva bila tijela bosanskih Muslimana, kao i nekoliko bosanskih Hrvata; žrtve su bile nenaoružane i nosile su

---

⁵⁸⁶⁰ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5942 (pod pečatom); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6862; v. par. 1696.

⁵⁸⁶¹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5943 (pod pečatom).

⁵⁸⁶² Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5944–5948 (pod pečatom) [REDIGOVANO]. V. P1166 (Fotografija prodavnice "Diskont" s oznakama koje je unio svjedok KDZ094); P1169 (Fotografija prodavnice "Diskont" s oznakama koje je unio svjedok KDZ094). V. par. 1700.

⁵⁸⁶³ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5948 (pod pečatom) [REDIGOVANO].

⁵⁸⁶⁴ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5948–5951 (pod pečatom); v. par. 1698. V. takođe svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6864, 6868–6869, 6872.

⁵⁸⁶⁵ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5951–5952 (pod pečatom).

⁵⁸⁶⁶ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5934–5935, 5953–5956 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11854 (pod pečatom) (gdje je svjedok takođe izjavio da je u kamionu vidio "putni nalog" u kojem su bili navedeni kasarna "Žrko Zgonjanin" kao polazište i područje Brda i Tomašica kao odredište).

⁵⁸⁶⁷ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5959 (pod pečatom).

⁵⁸⁶⁸ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5959–5961 (pod pečatom).

civilnu odjeću.⁵⁸⁶⁹ Iako su mnogi od njih bili s područja Brda, bilo je i drugih, raseljenih osoba iz drugih krajeva koje su se tu sklonile.⁵⁸⁷⁰ Žene, djeca i stariji ljudi koji su ostali u Bišćanima i drugim selima otišli su u Tukove, a zatim su prebačeni u Travnik.⁵⁸⁷¹

1713. Vijeće smatra da, iako ne raspolaže konkretnim dokazima u vezi s okolnostima smrti svake od tih 300 do 350 osoba čija je tijela svjedok KDZ094 pokupio 23. i 24. jula 1992. u Bišćanima i okolnim selima,⁵⁸⁷² dokazi koji su mu predočeni pokazuju da je 20. jula ili približno tog datuma na čitavom tom području postojao obrazac ubijanja. Štaviše, Vijeće zaključuje da na području Bišćana u tom periodu nije bilo oružanih dejstava.⁵⁸⁷³ Shodno tome, Vijeće konstatuje van svake razumne sumnje da su tih 300 do 350 osoba većinom bili nesrpski civili koje su srpske snage namjerno ubile poslije napada na selo Bišćani i okolne zaseoke.

1714. Vijeću su takođe predočeni sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti nekih identifikovanih osoba koje su ubijene u selu Bišćani i okolnim zaseocima 20. jula 1992. ili približno tog datuma⁵⁸⁷⁴

1715. Vijeće na osnovu gore navedenog stoga konstatuje da su srpske snage 20. jula 1992. ili približno tog datuma ubile najmanje 300 nesrba, uključujući civile, u selu Bišćani i u okolnim zaseocima Hegići, Mrkalji, Ravine, Duratovići, Kadići, Lagići i Čemernica.

(c) Briševo

1716. Briševo je selo u mjesnoj zajednici Ljubija i nalazi se južno od grada Prijedora.⁵⁸⁷⁵ Prije izbijanja sukoba, u Briševu su uglavnom živjeli bosanski Hrvati.⁵⁸⁷⁶ Sela u mjesnoj zajednici

⁵⁸⁶⁹ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11850–11852, 11864 (pod pečatom); svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5968–5972 (pod pečatom) (gdje se navodi spisak sa imenima 34 osobe koje je prepoznao među tijelima koja je pokupio); P587 (Spisak ljudi iz Bišćana, ubijenih oko 20. jula 1992., koje je identifikovao svjedok KDZ094). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1071.

⁵⁸⁷⁰ Svjedok KDZ094, P706 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5966 (pod pečatom).

⁵⁸⁷¹ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2345.

⁵⁸⁷² V. par. 1700, 1703, 1706–1709.

⁵⁸⁷³ V. svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21076, 21081–21082 (pod pečatom).

⁵⁸⁷⁴ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 19, 22, 34, 36–37 (gdje se potvrđuje da su 1998., 2000., 2001. i 2005. tijela 34 muškarca i jedno tijelo nepoznatog pola ekshumirana iz grobnica Šurakovac, Čarakovo-Brđani, Bišćani, Rizvanovići, Redak-Ljubija, Sredice-Garaža i Jakarina Kosa); P4892 (Državna komisija BiH za traženje nestalih osoba, spisak osoba čija su tijela ekshumirana u Prijedoru, Čelincu i Bosanskom Novom, 29. oktobar 2002.), str. 2. V. takođe P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Aneks A, str. 9; P6689 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), *e-court* str. 20–24, 61, 72, 104, 108–111, 130–131, 139, 150, 152, 154, 157–158, 163, 166, 175–177, 189, 243–246, 249, 253; P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 31 (gdje se identifikuju tijela ekshumirana 2009. na lokaciji Jakarina kosa).

Ljubija pretežno su naseljavali bosanski Hrvati, dok je u samoj Ljubiji, Gornja Ljubija bila skoro čisto hrvatska, dok je drugi dio, Donja Ljubija, bio nastanjen pretežno bosanskim Muslimanima.⁵⁸⁷⁷

1717. Briševo je prvi put granatirano 27. maja 1992. iz pravca srpskih sela Rasavci i Oštra Luka; granatiranje je trajalo cijeli dan, ali selu tokom tog napada nije nanijeta materijalna šteta.⁵⁸⁷⁸ Poslije napada, Ivo Atlija je, zajedno s drugim muškarcima iz sela, odlučio da u Rasavce i Oštru Luku pošalje petočlanu delegaciju da pita zašto ih napadaju.⁵⁸⁷⁹ Kada se delegacija vratila, obavijestila je mještane da su im Srbi postavili ultimatum, zahtijevajući od njih da predaju oružje, te da će im, u suprotnom, Srbi pretresti kuće.⁵⁸⁸⁰ Žitelji Briševa imali su ukupno svega pet-šest lovačkih pušaka i nekoliko pištolja, koje su predali Srbima; međutim, srpski predstavnici tražili su još oružja i rekli da će kuće biti pretresene i da će ljudi stradati.⁵⁸⁸¹

1718. Poslije te predaje oružja, niko nije došao da pretresa kuće u Briševu i narednih nekoliko sedmica bilo je relativno mirno, iako je selo bilo potpuno blokirano srpskim kontrolnim punktovima i niko nije mogao ući ili izaći iz njega da bi išao po hranu ili lijekove.⁵⁸⁸²

1719. Dana 24. juna 1992., u Briševo je došao policijski kombi iz Ljubije i tri-četiri policajaca odvela su najmanje šest muškaraca, mještana Briševa, na informativni razgovor u policijsku stanicu u Ljubiji.⁵⁸⁸³ Ti ljudi se nikada nisu vratili u Briševo, a Atlija je kasnije saznao da su oni ispitivani i pretučeni u Ljubiji, odvedeni u logor Keraterm, zatim u Omarsku, i najzad u Manjaču.⁵⁸⁸⁴

⁵⁸⁷⁵ P569 (Mapa opštine Prijedor); Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5547 (gdje je svjedok izjavio da je, prema popisu iz 1991., Briševo činilo 120 kuća). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1086.

⁵⁸⁷⁶ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5546–5547. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1086.

⁵⁸⁷⁷ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5544–5547.

⁵⁸⁷⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5559–5561; Ivo Atlija, T. 20310 (20. oktobar 2011.), 20347 (26. oktobar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1087.

⁵⁸⁷⁹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5561–5562.

⁵⁸⁸⁰ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5562; Ivo Atlija, T. 20347 (26. oktobar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1087.

⁵⁸⁸¹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5562–5565. V. takođe Ivo Atlija, T. 20345–20346 (26. oktobar 2011) (gdje je svjedok takođe izjavio da je sve oružje koje su mještani imali bilo predato srpskim vlastima u Rasavcima prije drugog napada i da "tek kad su srpske snage bile sigurne da u našem selu nema niti jedne puške, niti jednog pištolja, niti jednog metka, tad smo bili napadnuti"); činjenica o kojoj je presuđeno 1087.

⁵⁸⁸² Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5565–5566, 5659 (gdje je svjedok izjavio da su nesrbima bile potrebne dozvole da bi se kretali po opštini Prijedor i da je kretanje bilo vrlo ograničeno).

⁵⁸⁸³ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5566–5568.

⁵⁸⁸⁴ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5568–5569 (gdje je svjedok takođe rekao da, koliko je njemu poznato, niko od tih ljudi nije aktivno učestvovao u politici niti bio jedan od vođa u selu).

(i) Incident 10.9 iz Priloga A Optužnici

1720. Tužilaštvo navodi da je najmanje 68 ljudi ubijeno u selu Briševo u periodu od 23. do 26. jula 1992.

1721. Dana 23. jula 1992., jedan Srbin iz Oštre Luke rekao je Atliji i njegovom rođaku da napuste Briševo, jer će sljedećeg dana biti "čišćenje" sela.⁵⁸⁸⁵ Međutim, oni su odlučili da ne odu, i Atliju su oko 03:30 sati 24. jula 1992. probudile detonacije; Atlija je otrčao da se sakrije u podrum jednog od komšija.⁵⁸⁸⁶ Pješadijska vatra se pojačala tokom ranih jutarnjih sati; neki ljudi su poginuli, a granatiranje se nastavilo do 25. jula uveče.⁵⁸⁸⁷ Te večeri, pješadija bosanskih Srba ušla je u selo.⁵⁸⁸⁸ Vojnici su nosili uniforme JNA s crvenim trakama oko rukava, a neki su crvene trake vezali i oko šljemova.⁵⁸⁸⁹ Oni su se predstavili kao "srpska vojska" i rekli nekima od mještana da im se ništa neće dogoditi ako odu svojim kućama.⁵⁸⁹⁰ Zbog toga su se Atlija i drugi ljudi koji su se krili u podrumu razišli.⁵⁸⁹¹

1722. Deset minuta kasnije, Atlija je čuo viku iz kuće porodice Dimač, otrčao je u tom pravcu i vidio dva vojnika kako se raspravljaju s Perom Dimačem, muškarcem starim 65 godina, i Atljinom majkom.⁵⁸⁹² Vojnici su nosili uniforme JNA i šubare s kokardama, a imali su i lovačke noževe koji su se razlikovali od oružja koje su nosili regularni vojnici JNA.⁵⁸⁹³ Atlija je prišao majci, koja je plakala i vikala, i rekla mu da su mu ubili oca i da treba da ide.⁵⁸⁹⁴ Atlija je ostavio majku i otrčao u šumu, odakle je vidio kako nekoliko stotina vojnika stiže u selo.⁵⁸⁹⁵ Vojnici su zatim zatvorili njegovu majku u svinjac i zaključali vrata, oborili Dimača na zemlju, tukli ga Biblijom koju su pronašli u njegovoj kući, vikali "nek' mu sad pomogne njegov katolički Isus", i pitali ga "zašto mu sad Tuđman ne pomogne".⁵⁸⁹⁶ Zatim su zapalili kuću i natjerali Dimača da skine odjeću i da se moli

⁵⁸⁸⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5570–5571.

⁵⁸⁸⁶ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5571–5573. V. takođe Ivo Atlija, T. 20310 (20. oktobar 2011.).

⁵⁸⁸⁷ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5573.

⁵⁸⁸⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5573–5574. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1089.

⁵⁸⁸⁹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5573–5575. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1089.

⁵⁸⁹⁰ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5575; Ivo Atlija, T. 20351–20352 (26. oktobar 2011.).

⁵⁸⁹¹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5577.

⁵⁸⁹² Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5577.

⁵⁸⁹³ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5577–5578 (gdje je svjedok takođe izjavio da nije bio siguran jesu li ti ljudi bili vojnici JNA, ali da je bilo sasvim uobičajeno da vojnici koji imaju takvu vrstu oznaka budu "četnici", pod čime se podrazumijevaju paravojne jedinice iz Drugog svjetskog rata). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1089.

⁵⁸⁹⁴ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5578. V. par. 1726.

⁵⁸⁹⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5578–5579.

⁵⁸⁹⁶ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5579–5580.

Bogu "po katoličkom običaju", a oni su ga i dalje tukli i ismijavali.⁵⁸⁹⁷ Vojnici su ga na kraju natjerali da trči između njih i pucali mu u glavu.⁵⁸⁹⁸

1723. Iz svog skrovišta u šumi, Atlija je vidio kako kuće u selu gore i grupe vojnika, kako vojnike JNA u uniformama s oznakama JNA tako i "četnike", kako prolaze, pucaju i odnose opljačkane stvari; u tom napadu uništeno je više od 100 kuća u Briševu.⁵⁸⁹⁹

1724. U napadu na Briševo učestvovala su jedinice 1. krajiškog korpusa, uključujući 6. krajišku brigadu⁵⁹⁰⁰ i 5. kozarsku brigadu, kao i paravojne jedinice.⁵⁹⁰¹ Na Radio Prijedoru prije napada na Briševo 24. jula nisu bila objavljena nikakva saopštenja ili upozorenja mještanima da se predaju ili postupe drugačije, za razliku od Hambarina i drugih sela.⁵⁹⁰² Pored toga, u Briševu nije bilo vojnih jedinica, niti je iko od mještana bio naoružan kada je selo napadnuto 24. jula 1992.⁵⁹⁰³

1725. Većina srpskih vojnika napustila je Briševo u večernjim satima poslije napada, i sa sobom su odveli 36 ljudi.⁵⁹⁰⁴ Atlija je kasnije saznao da je ta grupa ljudi odvedena u halu "Krings" u

⁵⁸⁹⁷ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5579–5580. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1090.

⁵⁸⁹⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5579–5581; Ivo Atlija, T. 20358–20363 (26. oktobar 2011.); D1818 (Izvod iz transkripta svjedočenja Ive Atlije u predmetu *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11967. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1090; P3674 (Skica koju je nacrtao Ivo Atlija) (koja pokazuje mjesto u šumi na kome se Atlija nalazio u odnosu na kuću Pere Dimača).

⁵⁸⁹⁹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5582–5583; Vojislav Kuprešanin, T. 43531–43533 (14. novembar 2013.), T. 43575 (15. novembar 2013.). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1275, 1276.

⁵⁹⁰⁰ V. par. 1926.

⁵⁹⁰¹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5584–5587, 5637–5638; D1817 (Naredenje 6. partizanske brigade, 18. juni 1992.), str. 2–3; P3914 (Izvjestaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 1.100, 2.5; P3660 (Rukom pisan "Ratni put" 6. krajiške pješadijske brigade, bez datuma), str. 3; D1816 (Depeša SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 18. maj 1992.); P2855 (Izvjestaj Glavnog štaba VRS-a o paravojnim formacijama, 28. juli 1992.), str. 4. V. takođe P3675 (Skica koju je nacrtao Ivo Atlija); P3688 (Izvod iz video-snimka Prijedora snimljenog iz vazduha); Vojislav Kuprešanin, T. 43532–43533 (14. novembar 2013.). Ali v. Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5643–5644 (gdje je svjedok naveo da mu je Kuprešanin poslije napada rekao da je ubistva u Briševu "počinila grupica koja se otela kontroli"). Vijeće napominje da optuženi u svom Završnom podnesku tvrdi da vojnici koji su učestvovali u napadu na Briševo nisu nosili regularne uniforme JNA i da je Kuprešanin opisao te vojnike kao grupicu 6. sanske brigade koja se otela kontroli, pri čemu optuženi upućuje na Atlijino svjedočenje u kome Atlija ponavlja Kuprešaninove riječi u vezi s tim. V. Završni podnesak odbrane, par. 1554, fusnota 3528. Međutim, Vijeće konstatuje da su barem pripadnici 6. krajiške brigade i 5. kozarske brigade učestvovali u napadu na selo Briševo. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je razmotrilo dokaze koji su mu predočeni. Vijeće je takođe uzelo u obzir to da se optuženi poziva samo na Atlijino svjedočenje u kome se prepričava da je Kuprešanin rekao da su pomenuti vojnici bili grupica koja se otela kontroli, dok je Kuprešanin, u stvari, izjavio da je "vojska" izvela napad na Briševo i počinila ubistva u tom selu. V. Vojislav Kuprešanin, T. 43532–43533 (14. novembar 2013.).

⁵⁹⁰² Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5587.

⁵⁹⁰³ Ivo Atlija, T. 20351 (26. oktobar 2011.); Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5562 (gdje je svjedok izjavio i to da je od oružja u Briševu bilo samo nekoliko lovačkih pušaka za koje su ljudi imali važeće dozvole); Vojislav Kuprešanin, T. 43575 (15. novembar 2013.). Ali v. D1817 (Naredenje 6. partizanske brigade, 18. juni 1992.), str. 1. Vijeće napominje da optuženi u svom Završnom podnesku prihvata da su u maju 1992. "Srbi dobili dezinformaciju da je selo Briševo naoružano", da su 24. jula 1992. srpske snage ušle u Briševo i da je u napadu ubijeno 68 ljudi. Završni podnesak odbrane, par. 1554.

⁵⁹⁰⁴ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5589, 5597.

Sanskom Mostu i da su, pošto su nekoga podmitili, živi pušteni iz tog logora poslije dva mjeseca.⁵⁹⁰⁵

1726. Veče poslije napada, Atlija je pronašao očevo tijelo, s tri strijelne rane na leđima, na oko 15 do 20 metara od kuće.⁵⁹⁰⁶ Atlija je te večeri pokopao svog oca i Dimača u Mustanici.⁵⁹⁰⁷

1727. Sljedećeg dana, Atlija se vratio u selo i tamo, od ukupno 120 kuća koliko ih je bilo u selu, zatekao 68 kuća spaljenih do temelja.⁵⁹⁰⁸ Osim toga, spaljena je i katolička crkva u Briševu.⁵⁹⁰⁹

1728. U sedmicama poslije napada, Atlija je obilazio Briševo i susjedne zaseoke i pronalazio gomile leševa, između ostalog i u Kurevskim brdima.⁵⁹¹⁰ Atlija je izjavio da je tokom napada na Briševo ubijeno ukupno 68 ljudi, uključujući 14 žena, dva muškarca mlađa od 16 godina i četiri invalida, kao i da su u danima poslije napada njihova tijela ležala unaokolo.⁵⁹¹¹

1729. Konkretno, Atlija je prvo pronašao posmrtno ostatke Stipe Dimača, starijeg čovjeka kome je bilo 76 ili 78 godina, kao i tijela Franje Marijana i Mare Marijan, u jednoj kući u Dimancima.⁵⁹¹² Atlija je zatim pronašao još najmanje šest tijela na gomili u Mlinarima, i pomogao je da se ona pokopaju.⁵⁹¹³ Takođe u Mlinarima, u blizini pomenute gomile, Atlija je pronašao grobnicu s još

⁵⁹⁰⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5597–5598. V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 1554 (gdje se prihvata da je poslije napada na Briševo 36 ljudi odvedeno u halu "Kring's" u Sanskom Mostu).

⁵⁹⁰⁶ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5598, 5616.

⁵⁹⁰⁷ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5598. V. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 40; P3686 (Fotografija grobnica) (koja prikazuje nadgrobni spomenik sa imenom Atlijinog oca).

⁵⁹⁰⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5589–5592. Atlija je potvrdio štetu nanijetu kućama u Briševu prikazanu na nizu fotografija koje je neko drugi snimio poslije napada na selo. V. P3677 (Fotografija uništene kuće); P3678 (Fotografija uništene kuće); P3680 (Fotografija uništene kuće); P3682 (Fotografija uništene kuće); P3688 (Izvod iz video-snimka Prijedora snimljenog iz vazduha).

⁵⁹⁰⁹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5589–5591, 5594–5595, 5635, 5638–5639. V. P3676 (Fotografija crkve); P3689 (Video-snimak uništenih zgrada i spomenika u Prijedoru), 4:04–7:10; P3688 (Izvod iz video-snimka Prijedora snimljenog iz vazduha). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1290; P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 255–258 (gdje se takođe izvještava da su unutrašnji zidovi bili išarani srpskim grafitima na kojima je pisalo "Šešelj"). V. par. 1893.

⁵⁹¹⁰ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5597–5599.

⁵⁹¹¹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5589, 5597; Vojislav Kuprešanin, T. 43531–43532, 43575 (14. novembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je u Briševu ubijeno između 63 i 88 ljudi). V. takođe činjenicu o kojoj je presuđeno 1091. U svom Završnom podnesku, optuženi prihvata da je 68 ljudi ubijeno nakon što su srpske snage ušle u Briševo 24. jula 1992. V. Završni podnesak odbrane, par. 1554.

⁵⁹¹² Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5602–5603; P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 39 (gdje se potvrđuje da su tijela Stipana Dimača, rođenog 1911., Franje Marijana i Mare Marijan 1998. ekshumirana iz grobnice u Mlinarima). Vijeće napominje da Atlija pominje osobu koja se zove "Stipo Dimač", dok se u Mašovićevom izvještaju navodi osoba koja se zove "Stipan Dimač". Vijeće smatra da je riječ o manjoj nepodudarnosti i zaključuje da se, u stvari, radi o istoj osobi.

⁵⁹¹³ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5603–5605 (gdje je svjedok takođe izjavio da je čuo od očevidaca da su te osobe bile primorane da iskopaju sopstvene grobove).

najmanje šest tijela, uključujući i tijelo jednog invalida, kao i još jednu grobnicu u kojoj se nalazilo tijelo Mare Mlinar, 74-godišnje starice.⁵⁹¹⁴

1730. Atlija je zatim u Buzucima pronašao još najmanje tri tijela, Milana Buzuka, Mate Buzuka i Ivica Buzuka, invalida, koja su se nalazila ispred jedne kuće.⁵⁹¹⁵ Atlija je potom u Jezercu pronašao tijela Sreće Buzuka, Ive Lovrića, Miroslava Buzuka i Vlatka Buzuka, invalida, na kojima su bile strijelne rane.⁵⁹¹⁶ U Čengijama, Atlija je pronašao tijelo Marka Buzuka, koje je imalo teške opekotine od pojasa nadole, kao i još jednu grobnicu u kojoj je bilo nekoliko tijela, uključujući i žene.⁵⁹¹⁷

1731. U Mustanici, Atlija je pronašao i pokopao tijelo Ante Matanovića, još jednog invalida, koji je imao ranu od metka na leđima.⁵⁹¹⁸ Takođe u Mustanici, Atlija je vidio tijelo Joze Jakare kako leži blizu jedne crkve, ali nije prišao dovoljno blizu njegovom tijelu da bi vidio kako je Jakara umro; jedan očevidac kasnije je ispričao Atliji da je Jakara zaklan, da mu je staklom prerezan grkljan.⁵⁹¹⁹ U Ivandićima, Atlija je zatim pronašao nekoliko grobova i tijela "skoro cijele familije Ivandić" na kojima su bile strijelne rane, uključujući tijela Bate Ivandića, Srete i Danice Ivandić, starijih supružnika, Mare Ivandić, i još nekoliko žena.⁵⁹²⁰ Atlija je takođe rekao da je u Ivandićima ubijeno

⁵⁹¹⁴ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5604–5605, 5611; P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 39 (gdje se potvrđuje da su iz grobnica u Mlinarima 1998. ekshumirana tijela ukupno 12 ljudi, uključujući tijelo Mare Mlinar).

⁵⁹¹⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5605–5606; Ivo Atlija, T. 20312–20313 (20. oktobar 2011.); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 39–40, 44 (gdje se potvrđuje da su tijela Milana Buzuka, Mate Buzuka i Ive Buzuka 1998. ekshumirana iz grobnica u Briševu). Vijeće napominje da između sudskomedicinskih dokaza i Atlijinog svjedočenja postoje određene nepodudarnosti u pogledu imena nekih od žrtava incidenta 10.9 iz Priloga A Optužnici. Konkretno, u Atlijinom svjedočenju pominju se "Mate Buzuk" i "Ivica Buzuk", dok se u Mašovićevom izvještaju navode tijela osoba po imenu "Mato Buzuk" i "Ivo Buzuk". Vijeće smatra da je riječ o manjim nepodudarnostima. Shodno tome, Vijeće zaključuje da se, u stvari, radi o istim osobama. Vijeće takođe napominje da se u izvještaju Amora Mašovića potvrđuje da su iz grobnica u Prijedoru ekshumirana tijela dva muškarca po imenu Mato Buzuk, ali s različitim godinama rođenja, pri čemu je jedan 1998. ekshumiran u Briševu, a drugi 1997. u Staroj Rijeci. Iako nije jasno za kog "Matu Buzuka" Atlija kaže da ga je pronašao u Buzucima, Vijeće se uvjerilo da je Atlija poslije napada na Briševo 24. jula 1992. pronašao u Buzucima tijelo jednog muškarca po imenu Mato Buzuk.

⁵⁹¹⁶ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5606; Ivo Atlija, T. 20313 (20. oktobar 2011.); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 39 (gdje se potvrđuje da su tijela Sreće Buzuka, Ive Lovrića, Miroslava Buzuka i Vlatka Buzuka 1998. ekshumirana iz grobnica u Mlinarima).

⁵⁹¹⁷ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5606–5607, 5609–5610 (gdje je svjedok izjavio da su mu očevici ispričali da je jedna žena u Čengijama silovana i nasmrt pretučena); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 39 (gdje se potvrđuje da je tijelo Marka Buzuka 1998. ekshumirano iz grobnice na Rajlašu).

⁵⁹¹⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5607–5608; Ivo Atlija, T. 20313–20314 (20. oktobar 2011.); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 40 (gdje se potvrđuje da je tijelo Ante Matanovića 1998. ekshumirano iz grobnice u Beginim glavicama).

⁵⁹¹⁹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5608; P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 40 (gdje se potvrđuje da je tijelo Joze Jakare 1998. ekshumirano iz grobnice u Briševu).

⁵⁹²⁰ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5609; Ivo Atlija, T. 20315–20316 (20. oktobar 2011.); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 40 (gdje se potvrđuje da su tijela Srećka Ivandića, Danice Ivandić i Mare Ivandić 1998. ekshumirana iz grobnica u Prijedoru i Zecovima). Vijeće

nekoliko članova porodice Komljen, između ostalih, Luka Komljen, Ivo Komljen, Kaja Komljen i još jedan sin.⁵⁹²¹ Na brdu Raljaš, Atlija je pronašao dvije individualne grobnice; u jednoj je bilo tijelo Luke Mlinara, četrnaestogodišnjeg dječaka, a u drugom tijelo Mirsada Švrake, dječaka kome je bilo 14 ili 15 godina.⁵⁹²²

1732. Najzad, Atlija je takođe vidio gomilu od 10 do 12 tijela ispod jednog drveta u Staroj Rijeci, koja su sva izgledala kao tijela muškaraca starih oko 20 godina.⁵⁹²³ Činilo se da su na tijelima bile rupe od metaka.⁵⁹²⁴

1733. Atlija je uz pomoć drugih preživjelih mještana uspio pokopati neka od tijela koja je poslije napada pronašao u Briševu i okolini.⁵⁹²⁵

1734. Vijeću su takođe predočeni sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti najmanje 57 identifikovanih osoba koje su ubijene u selu Briševo i okolini u periodu od 24. do 26. jula 1992.⁵⁹²⁶

1735. Na osnovu gore navedenog, Vijeće stoga konstatuje da su srpske snage u periodu od 24. do 26. jula 1992. ubile najmanje 68 ljudi u selu Briševo.

---

napominje da Atlija govori o čovjeku koji se zvao "Sreto Ivandić" i koga je pronašao u Ivandićima, dok se u Mašovićevom izvještaju identifikuje "Srećko Ivandić". Vijeće smatra da je riječ o manjoj nepodudarnosti i zaključuje da se, u stvari, radi o istoj osobi.

⁵⁹²¹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5610; Ivo Atlija, T. 20316–20317 (20. oktobar 2011.), T. 20363 (26. oktobar 2011.); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 40 (gdje se potvrđuje da su tijela Luke Komljena, Ive Komljena, Kate Komljen i Ante Komljena 1998. ekshumirana iz grobnica u Zecovima i Rasavcima). Vijeće napominje da Atlija nije pomenuo ime drugog sina Komljenovih, dok se u Mašovićevom izvještaju identifikuje "Ante Komljen", koji je rođen 1956. godine. Vijeće se uvjerilo da je Ante Komljen drugi sin Komljenovih koga navodi Atlija. Vijeće takođe napominje da Atlija navodi da je u Ivandićima ubijena "Kaja Komljen", dok se u Mašovićevom izvještaju identifikuje "Kata Komljen". Vijeće smatra da je riječ o manjoj nepodudarnosti i zaključuje da se, u stvari, radi o istoj osobi.

⁵⁹²² Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5610–5611; P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 39–40 (gdje se potvrđuje da su tijela Luke Mlinara i Mirsada Švrake 1998. ekshumirana iz grobnica u Raljašu i u Briševu). V. Ivo Atlija, T. 20311 (20. oktobar 2011.); P3685 (Fotografija grobnica) (koja prikazuje grobove žrtava iz Briševa koje su sahranjene u katoličkoj crkvi u Raljašu).

⁵⁹²³ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5601 (gdje je svjedok izjavio da je ubrzo poslije napada na Briševo čuo od drugih seljana da je grupa od oko 12 bosanskih Muslimana prošla kroz Briševo, a zatim i Staru Rijeku, u pravcu Starog Majdana); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 44 (gdje se potvrđuje da su tijela devet muškaraca starih od 16 do 46 godina 1997. ekshumirana iz grobnice u Staroj Rijeci).

⁵⁹²⁴ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5601–5602.

⁵⁹²⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5598–5599.

⁵⁹²⁶ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 39–40, 44 (gdje se potvrđuje da je 57 tijela muškaraca i žena, bosanskih Hrvata i bosanskih Hrvatice iz Briševa, 1997. i 1998. ekshumirano iz pojedinačnih i masovnih grobnica na području Briševa, Mlinara, Gravorca, Raljaša, Begine Glavice, Gornjih Rasavaca, Buzuka, Zecova, Stare Rijeke i Starog Majdana); P3673 (Izvještaj o ekshumaciji masovnih grobnica Stari Majdan-Stara Rijeka, 16. juni 1997.), str. 1–18 (gdje se potvrđuje da je 16 tijela osoba iz Stare Rijeke i Moštanice 1997. ekshumirano i identifikovano iz nekoliko masovnih grobnica u Starom Majdanu i Staroj Rijeci).

(ii) Posjeta vlasti ARK-a Staroj Rijeci

1736. Početkom avgusta 1992., predstavnici vlasti ARK-a, među kojima su bili Kuprešanin i Nedeljko Rašula, predsjednik Skupštine opštine Sanski Most, posjetili su Staru Rijeku zajedno s biskupom Komaricom da bi prisustvovali otvorenom sastanku s nekoliko stotina seljana iz sela Stara Rijeka i okolnih sela, među kojima je bio i Atlija.⁵⁹²⁷ Kuprešanin je rekao da je došao na zahtjev biskupa Komarice da bi se upoznao sa situacijom na području Sanskog Mosta i Prijedora.⁵⁹²⁸ Kuprešanin je rekao da je čuo da je na tom području bilo nekih incidenata, ali da prije toga nije ni znao da tu žive Hrvati; on je nadalje rekao da će sve biti u redu čim se uspostavi "srpska država" u BiH.⁵⁹²⁹ Kada mu se Atlija usprotivio na sastanku, obavijestivši ga šta se dogodilo u Briševu, Kuprešanin je odgovorio da se "takve stvari [...] u ratu dešavaju" i da je, nažalost, napad na Briševo izvršila i sve ubijanje počinila jedna grupa iz 6. brigade koja se otela kontroli, kao i da ta djela nisu bila usmjerena protiv lokalnih Hrvata, već protiv Muslimana na tom području.⁵⁹³⁰ Biskup Komarica obećao je mještanima da će dobiti humanitarnu pomoć i poručio im da ostanu u svojim selima.⁵⁹³¹

1737. Mjesec dana kasnije, Atlija je bio na još jednom sastanku s biskupom Komaricom i Kuprešaninom u crkvi u Ljubiji.⁵⁹³² Kuprešanin ga je pitao da li se situacija u Briševu popravila i zamolio ga da iznese te probleme Milomiru Stakiću.⁵⁹³³ Tako su nekoliko dana kasnije Atlija i još dvojica otišli u grad Prijedor, sastali se sa Stakićem i zamolili ga da im pomogne da odu s tog područja.⁵⁹³⁴ Stakić je predložio da se ljudi iz Briševa presele u napuštene kuće u Bišćanima, ali je rekao da im ne može pomoći da napuste to područje jer "njih i tako optužuju već za etničko čišćenje".⁵⁹³⁵ Atlija ga je obavijestio da oni ne žele prihvatiti njegovu ponudu i da će ipak pokušati da napuste to područje.⁵⁹³⁶

⁵⁹²⁷ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5641–5642, 5646–5647; Vojislav Kuprešanin, T. 43531–43533 (14. novembar 2013.), T. 43575 (15. novembar 2013.).

⁵⁹²⁸ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5643. Vijeće napominje da su Atlijine riječi prevedene kao da je u svom svjedočenju rekao "Sanska", ali da je on najvjerovatnije pomenuo "Sanski Most".

⁵⁹²⁹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5643.

⁵⁹³⁰ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5643–5644. Ali v. Vojislav Kuprešanin, T. 43532–43533 (14. novembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je počinilac masovnih ubistava u Briševu bila "vojska"). V. takođe par. 1724.

⁵⁹³¹ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5644–5646, 5648–5649, 5662.

⁵⁹³² Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5647.

⁵⁹³³ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5647–5648.

⁵⁹³⁴ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5649–5651, 5653, 5664–5666.

⁵⁹³⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5651–5652.

⁵⁹³⁶ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5653.

(5) Zatočenički objekti u Prijedoru

1738. Približno od 24. maja 1992. pa najmanje do kraja septembra 1992., bosanski Muslimani i bosanski Hrvati pritvarani su u zgradi SJB-a u Prijedoru, logoru Omarska (dalje u tekstu: Omarska), logoru Keraterm (dalje u tekstu: Keraterm), logoru Trnopolje (dalje u tekstu: Trnopolje), domu kulture u Miskoj Glavi ili "Domu" (dalje u tekstu: Dom Miska Glava), na fudbalskom stadioni u Ljubiji (dalje u tekstu: fudbalski stadion u Ljubiji) i u kasarni JNA u Prijedoru (dalje u tekstu: kasarna u Prijedoru).⁵⁹³⁷ Zatočeničke objekte u opštini Prijedor formirao je Krizni štab Prijedor, kojim je predsjedavao Stakić.⁵⁹³⁸ Između Kriznog štaba i pripadnika srpskih snaga postojala je koordinirana saradnja u upravljanju tim zatočeničkim objektima.⁵⁹³⁹ Krizni štab je učestvovao u nadgledanju mjera bezbjednosti u tim objektima, donosio odluke o produženju zatočenja nesrba u opštini Prijedor, obezbjeđivao transport, kao i gorivo neophodno za prebacivanje zatočenika iz jednog zatočeničkog objekta u drugi i koordinirao obezbjeđivanje hrane za zatočenike.⁵⁹⁴⁰ Krizni štab je takođe zabranjivao oslobađanje zatočenika iz zatočeničkih objekata i sprečavao ih da se vrate svojim kućama u opštini Prijedor.⁵⁹⁴¹

(a) Zatočenički objekt 20.1 iz Priloga C Optužnici

1739. U Optužnici se navodi da je zgrada SJB-a u Prijedoru korištena kao zatočenički objekt u opštini Prijedor u periodu od 24. maja do septembra 1992.⁵⁹⁴²

⁵⁹³⁷ V. zatočenički objekti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.7 iz Priloga C Optužnici. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 553, 1102.

⁵⁹³⁸ V. zatočenički objekti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.7 iz Priloga C Optužnici. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1105. Svjedoci odbrane Milomir Stakić i Slavko Budimir izjavili su da Krizni štab nije učestvovao u uspostavljanju Omarske, Keraterma ili Trnopolja i da nije imao nikakva ovlaštenja u odnosu na te objekte. D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 22–23, 48–49; Milomir Stakić, T. 45238–45240, 45242–45246, 45254 (17. decembar 2013.); Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 12947–12958, 12964. Međutim, Vijeće ova svjedočenja ne smatra uvjerljivim s obzirom na vjerodostojne suprotne dokaze koji su mu predočeni i koji potvrđuju da je Krizni štab Prijedor bio uključen u formiranje ovih zatočeničkih objekata i njihovo funkcionisanje.

⁵⁹³⁹ V. zatočenički objekti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.7 iz Priloga C Optužnici. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 553, 1106. Stakić je takođe izjavio da Krizni štab nije saradivao sa pripadnicima policije i vojske u upravljanju logorima; umjesto toga, policija je bila zadužena za Omarsku i Keraterm, a vojska za Trnopolje. Štaviše, Stakić je naveo da su se policija i vojska "obraćali [...] Kriznom štabu i oni i Crveni krst za pomoć u hrani i medicinskom materijalu". D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 49. V. takođe Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 12947–12958, 12964. Međutim, Vijeće to svjedočenje ne smatra uvjerljivim s obzirom na vjerodostojne suprotne dokaze koji su mu predočeni i koji potvrđuju da je Krizni štab Prijedor bio uključen u upravljanje zatočeničkim objektima u ovoj opštini.

⁵⁹⁴⁰ V. zatočenički objekti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.7 iz Priloga C Optužnici; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1107.

⁵⁹⁴¹ V. zatočenički objekti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.7 iz Priloga C Optužnici; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1108.

⁵⁹⁴² U svom Završnom podnesku, tužilaštvo napominje da dokazi koji su izvedeni u vezi sa zgradom SJB-a u Prijedoru pokazuju da je ona funkcionisala kao zatočenički objekt približno od 26. maja 1992. do pred kraj juna 1992. V. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 38, fusnota 548.

(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom

1740. Zgrada SJB-a Prijedor, koja se nalazi u gradu Prijedoru, korištena je kao zatočenički objekt počev od 26. maja 1992., ili približno tog datuma, do približno 24. juna 1992.⁵⁹⁴³ U tom periodu, u toj zgradi bili su zatočeni bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, uključujući mnoge ugledne muškarce iz prijedorske zajednice, kao i dvije žene i jednog dječaka starog 13 ili 14 godina.⁵⁹⁴⁴

1741. Zgrada SJB-a u Prijedoru imala je dva krila; na jednoj strani je imala dva sprata, a na drugoj tri sprata, dok se dvorište nalazilo sa stražnje strane zgrade.⁵⁹⁴⁵ Pritvorska ćelija u kojoj su držani zatočeni nalazila se u pomoćnoj zgradi na drugoj strani dvorišta, prekoputa glavne zgrade.⁵⁹⁴⁶

1742. Prije dovođenja u zgradu SJB-a u Prijedoru, zatočenike bi prvo uhapsili pripadnici SJB-a Prijedor, između ostalih, Ranko Kovačević zvan Bato.⁵⁹⁴⁷ Kad bi ih tamo doveli, držali su ih u pritvorskoj ćeliji, a čuvali su ih pripadnici interventnog voda.⁵⁹⁴⁸

⁵⁹⁴³ P2095 (Mapa i fotografije Prijedora); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6619–6620, 6721; Nusret Sivac, T. 19610 (28. septembar 2011.); svjedok KDZ026, T. 10313–10314 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1799–1800, 1847–1848 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 23–25; Mevludin Sejmenović, T. 20491–20492 (27. oktobar 2011.); svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16726–16727.

⁵⁹⁴⁴ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6619–6620, 6623, 6723; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1849 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 4–5, 24; Mevludin Sejmenović, T. 20454–20455, 20491–20492 (27. oktobar 2011.); svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16727; P5528 (Izveštaj SJB-a Prijedor, juni 1992.), str. 6. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1109. Međutim, svjedoci odbrane Dušan Janković i Zdravko Torbica izjavili su da žene i maloljetne osobe nisu nikada pritvarani u zgradi SJB-a Prijedor. D4228 (Izjava svjedoka Zdravka Torbice od 18. januara 2014.), par. 11; Dušan Janković, T. 47283–47284 (18. februar 2014.). Vijeće se, međutim, ne oslanja na njihova svjedočenja u vezi s ovim pitanjem. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu da su Janković i Torbica u više navrata iznijeli protivrječne tvrdnje. Vijeće je nadalje imalo u vidu sve vjerodostojne dokaze koji su mu predočeni i koji pokazuju da žene i jedna maloljetna osoba jesu bili zatočeni u zgradi SJB-a u Prijedoru.

⁵⁹⁴⁵ Nusret Sivac, T. 19609 (28. septembar 2011.); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 14. V. takođe P2090 (Fotografija zgrade SJB-a Prijedor).

⁵⁹⁴⁶ Svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16727; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 14; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1848–1849 (pod pečatom). Prije nego što ju je počeo koristiti kao zatočenički objekt, SJB je koristio pritvorsku ćeliju za držanje zatvorenika koji su čekali da budu izvedeni pred prekršajni sud, budući da u Prijedoru nije postojao zatvor. Nusret Sivac, T. 19610 (28. septembar 2011.); Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 12947.

⁵⁹⁴⁷ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6619; svjedok KDZ026, T. 10313 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 23. Prema riječima svjedoka KW609, svrha ovih hapšenja bila je da se ispituju ljudi osumnjičeni za protivzakonito nabavljanje vatrenog oružja, a da bi se spriječilo veće narušavanje javnog reda i mira. Svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16726–16727. Međutim, Nusret Sivac je izjavio da, dok su njega držali u zgradi SJB-a u Prijedoru, sa zatočenicima nisu obavljani informativni razgovori, niti su od njih uzimane izjave; štaviše, po njegovim riječima, ljudi su prosto hapšeni na ulici ako bi naišli na srpsku patrolu ili ako bi ih prepoznali kao Muslimane. Nusret Sivac, T. 19640 (30. septembar 2011.).

⁵⁹⁴⁸ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1849–1850 (pod pečatom).

(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

1743. Ćelija u kojoj su držani zatočnici bila je mala i bez prozora; jedini izvor svjetlosti bila je mala rupa u zidu.⁵⁹⁴⁹ U ćeliji se nalazio jedan krevet i nekoliko ćebadi.⁵⁹⁵⁰ Nije postojao klozet, već samo vreća koja je korištena umjesto njega.⁵⁹⁵¹

1744. Zatočnici su u zgradi SJB-a u Prijedoru obično držani kratko vrijeme i zlostavljani su za vrijeme zatočenja.⁵⁹⁵² Nusret Sivac je uhapšen 20. juna 1992. i odveden u zgradu SJB-a u Prijedoru.⁵⁹⁵³ On i grupa drugih zatočenika, u kojoj su bile i dvije žene, jedan dječak star 13 ili 14 godina i poznati muslimanski ljekar Osman Mahmuljin, bili su primorani da se okupe u dvorištu.⁵⁹⁵⁴ Pripadnici interventnog voda, među kojima je bio i Rade Strika, naredili su zatočnicima da skinu kaiševe i pertle s cipela.⁵⁹⁵⁵ Zatim su zatočnici bili prisiljeni da trče kroz špalir koji su formirali pripadnici interventnog voda, a oni su zatočnike dok su prolazili između njih divljački tukli metalnim šipkama.⁵⁹⁵⁶ Poslije tog premlaćivanja, zatočnike su zaključali u pritvorsku ćeliju. Zatočnici su zatim čuli kako pripadnici interventnog voda viču: "Doktor je malo dobio!".⁵⁹⁵⁷ Pripadnici interventnog voda zatim su upali u ćeliju i ponovo tukli zatočnike.⁵⁹⁵⁸

⁵⁹⁴⁹ Nusret Sivac, T. 19610 (28. septembar 2011.); Kerim Mešanović, T. 19837 (4. oktobar 2011.); svjedok KDZ026, T. 10385 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵⁹⁵⁰ Kerim Mešanović, T. 19837 (4. oktobar 2011.); svjedok KDZ026, T. 10385 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵⁹⁵¹ Kerim Mešanović, T. 19837 (4. oktobar 2011.); svjedok KDZ026, T. 10385 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁵⁹⁵² Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6619–6621, 6626, 6721–6723; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1847–1848, 1850–1851 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10314–10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 24–26; Mevludin Sejmenović, T. 20492 (27. oktobar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1110.

⁵⁹⁵³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6619, 6721; Nusret Sivac, T. 19610 (28. septembar 2011.). Sivac je prvi put uhapšen 10. juna 1992. i odveden u Omarsku zbog administrativne greške, zato što je, u stvari, na spisku umjesto njegovog bilo ime njegove sestre, Nusrete Sivac. Kada je greška otkrivena, on je prebačen natrag u zgradu SJB-a Prijedor, a zatim se vratio kući. Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6608–6609, 6614, 6721; Nusret Sivac, T. 19610 (28. septembar 2011.). Nusreta Sivac se prijavio u zgradu SJB-a Prijedor pošto joj je rečeno da se tamo javi, ali nije nikada ušla u zgradu i istoga dana je prebačena u Omarsku. Nusreta Sivac, T. 20401–20402 (26. oktobar 2011.); Nusreta Sivac, T. 20405 (26. oktobar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁵⁹⁵⁴ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6619–6620, 6623, 6626 (gdje dalje objašnjava da je Mahmuljin prije hapšenja na Radio Prijedoru bio lažno optužen da je pokušao ubiti jednog pacijenta).

⁵⁹⁵⁵ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6620.

⁵⁹⁵⁶ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6620. Među pripadnicima interventnog voda bili su, između ostalih, Darko Mrđa i Zoran Babić. Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6620. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1110, 1113. Međutim, svjedok odbrane Dušan Janković izjavio je da u zgradi SJB-a Prijedor nije bilo špalira. Dušan Janković, T. 47286–47287 (18. februar 2014.). Vijeće ovo svjedočenje ne smatra uvjerljivim. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu da je Janković u nekoliko navrata protivrječio samome sebi i da je izbjegavao odgovoriti na postavljena pitanja, te da su Vijeću predočeni značajni dokazi koji potvrđuju da su zatočnici tjerani da prolaze kroz špalir dok su bili zatočeni u zgradi SJB-a Prijedor.

⁵⁹⁵⁷ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6620–6621.

⁵⁹⁵⁸ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6620–6621.

Jednog od zatočenika udarili su metalnom šipkom po glavi.⁵⁹⁵⁹ Pripadnici interventnog voda prijetili su da će ubiti Mahmuljina i njega su najviše tukli.⁵⁹⁶⁰ On je u jednom trenutku izgubio svijest, a kasnije je potvrđeno da mu je lijeva ruka slomljena na nekoliko mjesta.⁵⁹⁶¹ Te večeri, zatočenici su morali da se ukrcaju u policijski kombi i odvedeni su u Omarsku.⁵⁹⁶² Sivac i još dvojica zatočenika morali su odvući Mahmuljina u vozilo jer se on poslije premlaćivanja nije više mogao kretati.⁵⁹⁶³

1745. Kerim Mešanović je uhapšen 24. juna 1992. ujutro i zatočen u pritvorsku ćeliju zajedno s još sedam drugih zatočenika.⁵⁹⁶⁴ Kasnije toga dana, pripadnici interventnog voda izveli su jednog od zatočenika, Nihada Basića, vrijeđali ga na nacionalnoj osnovi i tukli.⁵⁹⁶⁵ Kada se vratio, bio je sav krvav.⁵⁹⁶⁶ Uveče su zatočenike izveli iz ćelije i postrojili ih vani iza zid, gdje su ih ponovo pretresli i prisiljavali da pozdravljaju s tri prsta.⁵⁹⁶⁷ Zatim su im naredili da kroz špalir koji su formirali pripadnici interventnog voda trče do policijskog kombija.⁵⁹⁶⁸ Dok su trčali, pripadnici interventnog voda su izvikivali uvrede na nacionalnoj osnovi i tukli ih.⁵⁹⁶⁹ Mešanović je pao pa su ga nogama udarali u glavu i pritom mu izbili četiri zuba.⁵⁹⁷⁰ Kada su sjeli u kombi, zatočenici su

⁵⁹⁵⁹ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6621.

⁵⁹⁶⁰ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6621 (gdje je svjedok izjavio da su oni prijetili da će ubiti Mahmuljina, rekavši mu: "Ubićemo te da ti više nikad ne ubijaš srpsku djecu").

⁵⁹⁶¹ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6621 (gdje je svjedok izjavio da je dr. Sadiković kasnije, kada su ga Sivac i Mahmuljin sreli u Omarskoj, potvrdio da je Mahmuljinu bila slomljena ruka).

⁵⁹⁶² Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6621. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1112.

⁵⁹⁶³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6621.

⁵⁹⁶⁴ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 14, 23–26; svjedok KDZ026, T. 10313–10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1847–1849, 1851–1852 (pod pečatom).

⁵⁹⁶⁵ Svjedok KDZ026, T. 10314 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1850–1851 (pod pečatom). Međutim, Mešanović je izjavio da sve do uveče nikoga nisu dirali niti prozivali da izađe iz ćelije. P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 24. V. takođe Završni podnesak odbrane, povjerljivo, par. 1556. [REDIGOVANO].

⁵⁹⁶⁶ Svjedok KDZ026, T. 10314 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1850–1851 (pod pečatom).

⁵⁹⁶⁷ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 24–25; svjedok KDZ026, T. 10314–10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1851 (pod pečatom).

⁵⁹⁶⁸ Svjedok KDZ026, T. 10314–10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1851 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 25.

⁵⁹⁶⁹ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 25; svjedok KDZ026, T. 10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1851 (pod pečatom).

⁵⁹⁷⁰ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 25; svjedok KDZ026, T. 10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1851 (pod pečatom).

bili toliko preplašeni da su se držali za ruke.⁵⁹⁷¹ Ta grupa zatočenika je zatim prebačena u Omarsku, 24. juna 1992. oko 22:00 sata.⁵⁹⁷²

1746. Svi muškarci nesrbi koji su bili zatočeni u zgradi SJB-a u Prijedoru prebačeni su u logor Omarska ili u logor Keraterm.⁵⁹⁷³

(iii) Zaključak

1747. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su snage bosanskih Srba držale u zatočenju nesrpske civile, uključujući žene i jednog maloljetnika, u zgradi SJB-a Prijedor približno od 26. maja do 24. juna 1992. Zatočenici su držani u jednoj maloj ćeliji i do dva dana, u lošim uslovima, a onda bi ih prebacili u logore Omarska ili Keraterm. Vijeće takođe zaključuje da su snage bosanskih Srba teško premlaćivale zatočenike.

(b) Zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici i incident 15.2 iz Priloga B Optužnici

1748. U Optužnici se navodi da je Omarska korištena kao zatočenički objekt u opštini Prijedor od 15. maja do 21. avgusta 1992. Tužilaštvo navodi da je jedan broj ljudi ubijen u Omarskoj i na raznim drugim mjestima nakon odvođenja iz tog logora u periodu od 27. maja do 21. avgusta 1992.

(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom

1749. Selo Omarska nalazi se jugoistočno od grada Prijedora, na željezničkoj pruzi za Banjaluku.⁵⁹⁷⁴ Logor Omarska nalazio se kod rudnika željezne rude Ljubija, oko dva kilometra južno od sela Omarska.⁵⁹⁷⁵ Omarska je bila u funkciji zatočeničkog objekta od 25. maja 1992. do 21. avgusta 1992.,⁵⁹⁷⁶ a u njoj je u jednom trenutku držano čak 3.000 zatočenika, prvenstveno muškaraca, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁵⁹⁷⁷ U Omarskoj su bili zatočeni i dječaci stari

⁵⁹⁷¹ Svjedok KDZ026, T. 10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1851–1852 (pod pečatom).

⁵⁹⁷² P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 26; svjedok KDZ026, T. 10314–10315 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1852 (pod pečatom).

⁵⁹⁷³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6608–6609 (gdje je svjedok izjavio da su ga, kada je prvi put bio uhapšen, doveli u dvorište zgrade SJB-a u Prijedoru, a zatim prebacili u administrativnu zgradu u Keratermu); Mevludin Sejmenović, T. 20491–20492 (27. oktobar 2011.); svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16727–16728 [REDIGOVANO]. V. činjenice o kojima je presuđeno 1111, 1112.

⁵⁹⁷⁴ P569 (Mapa opštine Prijedor).

⁵⁹⁷⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1116; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3355; P536 (Fotografija makete Omarske); P543 (Vazдушna fotografija Omarske).

⁵⁹⁷⁶ D470 (Izvjestaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 4, 30; P6585 (Saopštenje novinske agencije SRNA, 22. avgust 1992.); v. činjenice o kojima je presuđeno 1116, 1124.

⁵⁹⁷⁷ D470 (Izvjestaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 4, 30–31 (u kome se izvještava da je od 27. maja do 16. avgusta 1992. u Omarsku dovedeno ukupno 3.334 ljudi); P5528 (Izvjestaj

svega 15 godina, kao i određeni broj starijih i fizički i/ili mentalno hendikepiranih osoba.⁵⁹⁷⁸ Osim toga, u Omarskoj je bilo zatočeno i oko 40 žena; njih su preko dana držali u kantini da bi pomagale u pripremanju hrane.⁵⁹⁷⁹ U Omarskoj su bili zatočeni ugledni pripadnici lokalnih zajednica bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući i žene koje su radile u lokalnim javnim službama.⁵⁹⁸⁰

1750. Osobe zatočene u Omarskoj bile su prebačene iz drugih logora, kao što su Trnopolje ili Keraterm, ili uhapšene u različitim dijelovima opštine Prijedor.⁵⁹⁸¹ Više zgrada unutar kompleksa rudnika korištene su za smještaj zatočenika, uključujući hangar, najveću od četiri zgrade u logoru, upravnu zgradu i dvije manje zgrade zvane "bijela kuća" i "crvena kuća", koja se nalazila na ivici kompleksa.⁵⁹⁸² Sjeverno od hangara i odvojena od njega betonskim prostorom na otvorenom, zvanim "pista", nalazila se upravna zgrada, u kojoj je bila kuhinja, restoran i spavaonica za

---

SJB-a Prijedor, juni 1992.), str. 5; Nusreta Sivac, T. 20406 (26. oktobar 2011.); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1897, 1902, 1904 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10378 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica). V. činjenice o kojima je presuđeno 1117, 1118 (gdje se navodi da se za jedine srpske zatočenike koji su bili zatočeni u Omarskoj govorilo da su tamo zbog toga što su "na strani Muslimana"); svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16751. Ali v. Željko Mejakić, T. 44280 (29. novembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je u Omarskoj bilo zatočeno ukupno 3.400 ljudi, ali da ih ni u jednom trenutku nije bilo više od 3.000 istovremeno).

⁵⁹⁷⁸ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6630–6633; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1904, 1908 (pod pečatom). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1119, 1122, 1182.

⁵⁹⁷⁹ Nusreta Sivac, T. 20406 (26. oktobar 2011.); v. činjenice o kojima je presuđeno 1117, 1119, 1167; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1899–1900 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10319 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe Miroslav Kvočka, T. 45601–45602 (20. januar 2014.); svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16920.

⁵⁹⁸⁰ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1903–1905 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 40–41. V. činjenice o kojima je presuđeno 1119, 1120, 1121, 1188. Među uglednim bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima zatočenim u Omarskoj bili su politički rukovodioci, kao što je profesor Muhamed Čehajić, koji je bio gradonačelnik Prijedora prije preuzimanja vlasti u gradu, pripadnici policije, ljekari, advokati i sudije, profesori i poslovni ljudi. Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1903–1905, 1909–1921 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6630, 6633–6634, 6680, 6684–6687; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 38–39, 57–58 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 31; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3365–3370; Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3736–3737.

⁵⁹⁸¹ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 9 (pod pečatom); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2648 (pod pečatom); Mevludin Sejmenović, T. 20492–20493 (27. oktobar 2011.); svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2316; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 12; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1848–1852 (pod pečatom).

⁵⁹⁸² Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3410–3412; P543 (Vazдушna fotografija Omarske); P2091 (Video-snimak Omarske i bijele kuće); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6232; svjedok KDZ026, T. 10315–10317 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P2101 (Izvod iz dokumentarnog filma u vezi s Prijedorom, s transkriptom) (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1926–1928 (pod pečatom); P6593 (Vazдушna fotografija Omarske s oznakama koje je unio Miroslav Kvočka); Miroslav Kvočka, T. 45603–45605 (20. januar 2014.). V. činjenice o kojima je presuđeno 1159, 1160.

zatočene žene, kao i kancelarije na spratu koje su, između ostalog, korištene za ispitivanja.⁵⁹⁸³ Bila je i jedna manja garaža, koja se nalazila daleko od upravne zgrade u pravcu sjevera, kao i jedna poljana zapadno od hangara.⁵⁹⁸⁴

1751. Krizni štab Prijedor je formirao logor Omarska na osnovu pismenog naređenja koje je Drljača izdao 31. maja 1992.⁵⁹⁸⁵ Kao načelnik SJB-a u Prijedoru, Drljača je naredio da se SJB Omarska, pod komandom komandira SJB-a Omarska Mejakića, angažuje za obezbjeđenje logora.⁵⁹⁸⁶ Dušan Janković bio je Mejakićev pretpostavljeni, direktno potčinjen Drljači, i nadgledao je provođenje Drljačinog naređenja od 31. maja 1992. u Omarskoj.⁵⁹⁸⁷ Miroslav Kvočka, vođa patrolnog sektora u SJB-u Omarska, dobio je ovlaštenje da aktivira pripadnike rezervnog sastava policije kako bi obavljali dužnost stražara u logorima.⁵⁹⁸⁸ Pripadnici VRS-a formirali su spoljašnji

⁵⁹⁸³ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3410; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1876–1877 (pod pečatom); P543 (Vazдушna fotografija Omarske); D4413 (Šematski prikaz upravne zgrade u Omarskoj); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6201, 6206–6208 (gdje je svjedokinja izjavila da su žene bile zatočene na prvom spratu zgrade "restorana" u nekadašnjim kancelarijama). V. P611 (Tlocrt prvog sprata zgrade menze u Omarskoj s oznakama koje je unijela svjedokinja KDZ093) (na kome je svjedokinja KDZ093 označila slovom "U" prostoriju u kojoj je spavala u zgradi restorana); činjenice o kojima je presuđeno 1161, 1162 1163, 1166.

⁵⁹⁸⁴ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3410; P543 (Vazдушna fotografija Omarske); v. činjenice o kojima je presuđeno 1163, 1166.

⁵⁹⁸⁵ P2640 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 31. maj 1992.); D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 3–4, 29, 32; P2637 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 1. juli 1992.); D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 3, 4; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 38; v. činjenice o kojima je presuđeno 1105, 1115, 1124, 1126, 1131. **[REDIGOVANO]**.

⁵⁹⁸⁶ P2640 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 31. maj 1992.), str. 1–2; D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 1, 6; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 6, 9, 38; svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16730–16731; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6616–6617; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 10 (pod pečatom); D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 4, 29–30, 32; v. činjenice o kojima je presuđeno 1115, 1125, 1128, 1129, 1132, 1133. V. takođe Željko Mejakić, T. 44215, 44232–44233 (29. novembar 2013.); P5520 (Spisak angažovanih radnika na obezbjeđenju u Omarskoj, 21. juni 1992.).

⁵⁹⁸⁷ D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 6, 9; Miroslav Kvočka, T. 45580 (20. januar 2014.); Dušan Janković, T. 47280–47282 (18. februar 2014.); svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16745–16746. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1130 (gdje se kaže da je Janković trebao da obavi svoje dužnosti u vezi sa realizacijom Drljačinog naređenja "u saradnji sa [CSB-om] Banjaluka"), 1131, 1132. Ali v. Dušan Janković, T. 47275–47278 (18. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da policijska stanica u Omarskoj nije mogla nadgledati bezbjednost u logoru Omarska jer takva policijska stanica nije postojala, postojala je samo stanica rezervne policije; štaviše, uprava logora Omarska mogla je da dobija naređenja samo od Kriznog štaba ili nekoga ko je bio na višem položaju od Drljače; i, najzad, da on nikada nije lično bio u Omarskoj i da nije imao nikakve veze sa Drljačnim naređenjem). Međutim, Vijeće ne smatra da je Jankovićev iskaz u vezi sa ovim pitanjem pouzdan, imajući u vidu prihvaćeno svjedočenje Kvočke, koji je u relevantnom periodu bio stacioniran u Omarskoj. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je takođe imalo u vidu da je Jankovićev iskaz u tom pogledu bio protivrječan i da je on bio evazivan i neiskren.

⁵⁹⁸⁸ D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 9; v. činjenice o kojima je presuđeno 1133, 1134. V. takođe D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 21–26.

bezbjednosni prsten oko Omarske, a pripadnici TO-a popunili su mjesta u drugom prstenu i imali zadatak da spriječe ulazak neovlaštenih lica u logor i bjekstvo zatočenika iz njega.⁵⁹⁸⁹

1752. Drljača je nadalje naredio da mješoviti istražni timovi, koje su činili predstavnici civilne javne bezbjednosti, državne bezbjednosti i vojne bezbjednosti, ispituju i kategorizuju zatočenike u Omarskoj.⁵⁹⁹⁰ Mejakić i šefovi istražnih timova svakodnevno su izvještavali Drljaču, u skladu s njegovim naređenjem.⁵⁹⁹¹

1753. Poslije ispitivanja, zatočenici bi bili grupisani u tri kategorije.⁵⁹⁹² Prvu kategoriju trebalo je da čine osobe osumnjičene za "najteža krivična djela" i osobe koje su neposredno organizovale "oružanu pobunu" ili u njoj učestvovali.⁵⁹⁹³ Međutim, u praksi, u prvoj kategoriji su takođe bili intelektualci i politički lideri iz zajednica bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁵⁹⁹⁴ U drugoj kategoriji bile su osobe koje su podržavale zatočenike iz prve kategorije u oružanoj pobuni ili im pomagale, a u trećoj kategoriji su bili zatočenici koji su "bezbjednosno neinteresantni", ili su "najmanje krivi", uključujući žene i djecu, i koji su na kraju trebali da budu oslobođeni.⁵⁹⁹⁵

(ii) Uslovi zatočenja

1754. Uslovi u logoru Omarska bili su užasni. Hrana je bila krajnje nedovoljna, zdravstvena njega je bila neodgovarajuća, a higijenski uslovi bili su loši.⁵⁹⁹⁶ Bilo je dana kada zatočenici uopšte nisu

⁵⁹⁸⁹ Željko Mejakić, T. 44232 (29. novembar 2013.); D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 38; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1137.

⁵⁹⁹⁰ P2640 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 31. maj 1992.), str. 1; v. činjenice o kojima je presuđeno 1126, 1128, 1162; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 3, 6, 29, 32. V. takođe svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2049 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10386 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica). U Drljačinom naređenju, kao osobe odgovorne za koordiniranje rada isljednika imenovani su Ranko Mijić, Mirko Ješić i potpukovnik Majstorović. P2640 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 31. maj 1992.), str. 1; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1127.

⁵⁹⁹¹ D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 18–19; Željko Mejakić, T. 44231–44232 (29. novembar 2013.); v. P2640 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 31. maj 1992.), str. 3.

⁵⁹⁹² D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 4, 30; P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1120; Željko Mejakić, T. 44229 (29. novembar 2013.); svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21106–21109 (pod pečatom).

⁵⁹⁹³ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 4, 30; P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4; **[REDIGOVANO]**.

⁵⁹⁹⁴ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 40–41, 54; Kerim Mešanović, T. 19852 (4. oktobar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1120; D4251 (Spisak osoba zatočenih u Omarskoj, 23. juli 1992.).

⁵⁹⁹⁵ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 4, 30; P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 40–41; **[REDIGOVANO]**. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1120; svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21107, 21119 (pod pečatom).

⁵⁹⁹⁶ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 27, 49–50, 70–71; Mevludin Sejmenović, T. 20494–20495 (27. oktobar 2011.); svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T.

dobijali hranu.⁵⁹⁹⁷ Muškarci su u grupama od po tridesetak sprovedeni u kantinu da dobiju svoj dnevni obrok, koji su morali pojesti za manje od dva minuta da bi izbjegli batine.⁵⁹⁹⁸ I pored toga, zatočenike su u kantini često tukli, i to toliko da nisu mogli hodati, već su ih morali nositi⁵⁹⁹⁹ Zatočenici su često odlučivali da preskoče obroke kako bi izbjegli premlaćivanja koja su išla uz njih.⁶⁰⁰⁰ Sejmenović je ispričao kako su jednom trinaestogodišnjem dječaku ruke bile toliko polomljene da su drugi zatočenici morali da ga nose u kantinu i hrane.⁶⁰⁰¹ Mnogi zatočenici izgubili su 20 do 30 kilograma za vrijeme zatočenja, a drugi i znatno više.⁶⁰⁰² Preko razglasa su glasno i neprekidno puštane srpske nacionalističke pjesme.⁶⁰⁰³ Zatočenicima je u dugim vremenskim periodima uskraćivana voda za piće, a kada bi je dobili, to nije bila voda koja se mogla piti.⁶⁰⁰⁴ To je kod zatočenika izazivalo crijevne probleme.⁶⁰⁰⁵

1755. Zatočenici su samo povremeno imali pristup vodi kojom bi se mogli oprati, a nisu dobijali sapun niti pastu za zube, niti čistu odjeću.⁶⁰⁰⁶ Pristup klozetu takođe je bio ograničen, u zavisnosti od toga u kojoj su ih prostoriji držali; zatočenici su morali čekati više sati prije no što bi im

---

2338–2339; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3370. V. takođe Željko Mejakić, T. 44223–44224 (29. novembar 2013.); Miroslav Kvočka, T. 45586, 45613–45614 (20. januar 2014.); D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 14; D3645 (Izjava svjedoka Nenada Kecmanovića od 27. maja 2013.), par. 54. Ali v. Željko Mejakić, T. 44285–44286 (29. novembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je u Omarskoj određenu medicinsku pomoć pružao jedan od zatočenika, kao i još jedan ljekar koji je svakoga dana dolazio u Omarsku); D4388 (Izjava svjedoka Momčila Grubana od 31. januara 2014.), par. 23 (gdje je svjedok izjavio da je medicinsko osoblje dolazilo u Omarsku da dezinfikuje prostorije u kojima su boravili zatočenici); Momčilo Gruban, T. 47486 (20. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da su u Omarskoj bili prisutni ljekar i medicinska sestra i da je medicinska pomoć pružana kada su je ljudi tražili).

⁵⁹⁹⁷ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2338–2339; Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7940; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1143.

⁵⁹⁹⁸ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 27, 49–50, 70–71; svjedok KDZ026, T. 10317–10318, 10378–10380 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 60–61 (pod pečatom); Nusreta Sivac, T. 20429 (27. oktobar 2011.); P3779 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka kantine u Omarskoj); P3543 (Izvod iz video-snimka obilaska Omarske i Trnopolja, s transkriptom); v. činjenice o kojima je presuđeno 1141, 1142; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6680–6681.

⁵⁹⁹⁹ Mevludin Sejmenović, T. 20495 (27. oktobar 2011.).

⁶⁰⁰⁰ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1897 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1144.

⁶⁰⁰¹ Mevludin Sejmenović, T. 20495 (27. oktobar 2011.).

⁶⁰⁰² Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3370; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1881 (pod pečatom); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2750 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1145.

⁶⁰⁰³ Mevludin Sejmenović, T. 20495 (27. oktobar 2011.).

⁶⁰⁰⁴ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6642; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 58 (pod pečatom). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1146, 1147.

⁶⁰⁰⁵ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6642. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1147.

⁶⁰⁰⁶ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1886 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10318 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

dopustili da ga koriste, ponekad rizikujući da ih pretuku ako zatraže da idu.⁶⁰⁰⁷ Zatočenicima su stoga često bili prisiljeni da vrše malu i veliku nuždu u prostorijama gdje su ih držali zatočene.⁶⁰⁰⁸ Kožna oboljenja bila su raširena, kao i akutni slučajevi dijareje i dizenterije.⁶⁰⁰⁹ Neki od zatočenika imali su prilike da preko pojedinih stražara dobiju lične stvari od svojih porodica koje su se nalazile izvan logora, ali takvi slučajevi bili su rijetki.⁶⁰¹⁰

1756. Prostorije u Omarskoj bile su krajnje natrpane; ponekad je 200 do 300 zatočenika bilo zatvoreno u prostorijama koje su bile previše male.⁶⁰¹¹ Približno 29. maja 1992., 120 zatočenika je prebačeno u logor Omarska iz kasarne u Benkovcu i satjerano u jednu garažu, gdje su boravili nekoliko dana; to je imalo za posljedicu da su se dvojica mladića ugušila.⁶⁰¹² Zatočenicima su takođe zbijani u klozete, gdje su se tiskali jedni preko drugih i često morali ležati u izmetu.⁶⁰¹³ Prenatrpene i prenapučene prostorije u Omarskoj bile su nepodnošljivo zagušljive po ljetnoj vrućini, a stražari su često odbijali da otvore prozore ili tražili da im zatočenicima plate nekom svojom ličnom stvari da bi im oni otvorili prozor ili im dali čašu vode.⁶⁰¹⁴

(iii) Postupanje prema zatočenicima

Premlaćivanje i ubistva

1757. Nakon što bi zatočenicima u autobusima stigli u Omarsku, stražari koji su na dužnosti bi im prišli, zahtijevali da predaju sve lične stvari, vrijeđali ih, a zatim ih tukli, nekad i do smrti.⁶⁰¹⁵ Jednom prilikom, stražari koji su bili u pratnji jednog od prispjelih autobusa formirali su špalir kroz koji su zatočenicima bili prisiljeni da prođu pjevajući nacionalističke pjesme, dok su ih stražari

⁶⁰⁰⁷ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1877, 1886 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 27, 70; Željko Mejakić, T. 44223, 44230 (29. novembar 2013.); Miroslav Kvočka, T. 45586, (20. januar 2014.); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1148.

⁶⁰⁰⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1148.

⁶⁰⁰⁹ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6642. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1149.

⁶⁰¹⁰ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1886 (pod pečatom).

⁶⁰¹¹ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 26; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1875–1877 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1139.

⁶⁰¹² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1172.

⁶⁰¹³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1139.

⁶⁰¹⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1140. Međutim, Momčilo Gruban je izjavio (i) da su uslovi u Omarskoj bili humani s obzirom na okolnosti; (ii) da su zatočenicima imali pristup vodi, nužnicima i tuševima; (iii) da su dobijali dovoljno hrane, uključujući istu onu hranu koju su jeli i stražari; i (iv) da se zatočenicima nisu bojali da će biti zlostavljani. D4388 (Izjava svjedoka Momčila Grubana od 31. januara 2014.), par. 8, 16–23. Vijeće ne smatra Grubanova svjedočenje uvjerljivim u tom pogledu. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu da on u nekoliko navrata nije govorio iskreno i otvoreno i da je zbog sopstvene umiješanosti u zbivanja u Omarskoj imao interes da se distancira od svih eventualnih saznanja o uslovima koji su tamo vladali.

⁶⁰¹⁵ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 51–52; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 37–40 (pod pečatom); Mevludin Sejmenović, T. 20492–20493 (27. oktobar 2011.); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6201. V. takođe Nusret Sivac,

tukli.⁶⁰¹⁶ Zatočenici su zatim sprovedeni na "pistu", u prostorije u hangaru ili, u većini slučajeva, u bijelu kuću, a usput su ih često tukli.⁶⁰¹⁷ Tokom ovih premlaćivanja prisutni su često bili Kvočka, Drago Prcać, Mladen Radić zvani Krkan, komandir smjene u Omarskoj, i Milojica Kos zvani Krle, vođa smjene.⁶⁰¹⁸ Oni nisu činili ništa da spriječe premlaćivanja.⁶⁰¹⁹

1758. Nekoliko zatočenika nesrba došlo je u Omarsku nakon što su ih ranije istoga dana držali zatvorene u istoj ćeliji u zgradi SJB-a Prijedor. Kada su stigli, natjerali su ih da se postroje uza zid, gdje su ih tukli i vrijeđali.⁶⁰²⁰ Zatim su ih odveli u bijelu kuću i zatvorili u jednu malu prostoriju, koja je već bila pretrpana jer se u njoj nalazilo oko 60 do 70 ljudi.⁶⁰²¹ Svi ti ljudi bili su veoma uplašeni i nije im bilo dopušteno da govore.⁶⁰²²

1759. Drugi zatočenici su odmah po dolasku u logor dovedeni u kancelariju u upravnoj zgradi i ispitivani.⁶⁰²³ Na primjer, kada je Sejmenović stigao u Omarsku iz Trnopolja, ispitivao ga je inspektor iz SJB-a Prijedor Dragan Radaković.⁶⁰²⁴ Trećeg dana ispitivanja, došla su dva inspektora iz Banjaluke i ispitivala ga otprilike jedan sat.⁶⁰²⁵ Kada je Nusreta Sivac stigla u Omarsku, odmah su je odveli u prijemnu kancelariju upravne zgrade, gdje su čekali Mejakić, Kvočka, Krle i drugi.⁶⁰²⁶ Zatim su je Nenad Babić i Nenad Tomčić ispitivali u vezi s njenim učešćem u organizovanju referenduma o suverenoj BiH.⁶⁰²⁷

P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6612–6614; Miroslav Kvočka, T. 45584–45585 (20. januar 2014.); činjenica o kojoj je presuđeno 1138.

⁶⁰¹⁶ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 51–52; D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 64 (gdje je svjedok izjavio da su pripadnici vojne policije bili u pratnji zatočenika u autobusima i da su kasnije formirali špalir); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1156 (gdje se kaže da je, u stvari, Krkan organizovao špalir stražara koji su jednom prilikom tukli zatočenike).

⁶⁰¹⁷ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 37–38 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 51–52; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2649–2651, 2653, 2655 (pod pečatom).

⁶⁰¹⁸ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 37–39, 43 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 51. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1156.

⁶⁰¹⁹ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 37–39, 43 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 51. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1156.

⁶⁰²⁰ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1869 (pod pečatom).

⁶⁰²¹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1869–1870, 1875 (pod pečatom). V. takođe svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2316; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), *e-court* str. 12.

⁶⁰²² Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1870 (pod pečatom).

⁶⁰²³ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 9–10 (pod pečatom). V. takođe Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6612, 6614.

⁶⁰²⁴ Mevludin Sejmenović, T. 20492–20494 (27. oktobar 2011.).

⁶⁰²⁵ Mevludin Sejmenović, T. 20493 (27. oktobar 2011.).

⁶⁰²⁶ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 9–10, 26 (pod pečatom).

⁶⁰²⁷ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 32–33 (pod pečatom).

1760. Za vrijeme zatočenja, zatočenici su često premlaćivani.⁶⁰²⁸ Bilo je uobičajeno da stražari u toku noći prozivaju zatočenike i izvode ih napolje.⁶⁰²⁹ Zatočenici su se zbog toga i najviše plašili noći.⁶⁰³⁰ Uz to, stražari su stalno tukli zatočenike i najmanjim povodom, a neke od njih tukli su i do smrti.⁶⁰³¹ Svjedoka KDZ392 tukli su u više navrata tokom njegovog zatočenja u Omarskoj.⁶⁰³² Jednom prilikom, Dušan Knežević zvani Duca i Zoran Žigić tukli su svjedoka KDZ392 i njegovog oca dva dana uzastopno. Kasnije su njegovog oca izdvojili i pretukli ga još žešće.⁶⁰³³ Uslijed tog premlaćivanja, otac svjedoka KDZ392 bio je izobličen i imao jake bolove, a sljedećeg jutra je preminuo.⁶⁰³⁴ Njegovo tijelo odvezeno je tamnoplavim policijskim kombijem.⁶⁰³⁵

1761. Jedna prostorija u bijeloj kući bila je rezervisana za brutalne napade na zatočenike, koje bi često skinuli, tukli, udarali nogama i zlostavljali na druge načine; mnogi zatočenici su umrli uslijed tih učestalih napada kojima su bili podvrgavani u bijeloj kući.⁶⁰³⁶

1762. Grupe od 600 do 700 zatočenika držane su u Omarskoj napolju, na "pisti" u dužim periodima.⁶⁰³⁷ Zatočenici su morali sjediti, a ponekad i ležati na tlu, pri čemu su u njih bile uperene cijevi mitraljeza.⁶⁰³⁸ Dok je bio na "pisti", svjedok KDZ026 je vidio kako stražari prisiljavaju jednog mladog mentalno hendikepiranog zatočenika, koji se prezivao Crnalić, da pije motorno ulje. Zatim je čuo pucnje iz vatrenog oružja i taj mladić više nije viđen.⁶⁰³⁹ Vijeće se uvjerilo da je taj zatočenik ubijen u pomenutom incidentu. Dana 10. juna 1992., Nusreta Sivac je vidjela Žigića kako

---

⁶⁰²⁸ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 27–28; svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2657–2663, 2744–2749 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6680–6682; svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6201–6203; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 28–30, 32 (pod pečatom); Željko Mejakić, T. 44225–44226, 44240–44241 (29. novembar 2013.). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1150, 1151, 1154, 1155.

⁶⁰²⁹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1873 (pod pečatom); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2744–2749 (pod pečatom).

⁶⁰³⁰ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1887–1888, 1906 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 27–28.

⁶⁰³¹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1883–1884 (pod pečatom). V. takođe svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2728–2729, 2744–2749 (pod pečatom); činjenica o kojoj je presuđeno 1155 (gdje se navodi da bi premlaćivanja bila intenzivirana u dane vjerskih praznika ili ako bi rođak nekog stražara poginuo na ratištu).

⁶⁰³² Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2657–2663, 2744–2749 (pod pečatom).

⁶⁰³³ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2661–2663, 2730–2737, 2744–2751, 2761–2764, 2770–2771 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su i Knežević i Žigić nosili maskirne "vojne" uniforme).

⁶⁰³⁴ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2737–2740 (pod pečatom).

⁶⁰³⁵ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2740–2741 (pod pečatom).

⁶⁰³⁶ Činjenice o kojima je presuđeno 1175, 1176.

⁶⁰³⁷ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1876–1877 (pod pečatom). V. činjenice o kojima je presuđeno 1164, 1165.

⁶⁰³⁸ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1876–1877, 1885 (pod pečatom). V. činjenice o kojima je presuđeno 1164, 1165.

⁶⁰³⁹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1908 (pod pečatom).

proziva tri zatočenika na "pisti"; kada su se ta trojica zatočenika kasnije vratila, bili su otekli i u modricama, a "lica su im bila potpuno izobličena".⁶⁰⁴⁰

1763. Zatočenike su takođe surovo premlaćivali tokom ispitivanja.⁶⁰⁴¹ Zatočenici koje su dovodili na ispitivanje u crvenu kuću često su bili ubijeni.⁶⁰⁴² Svjedokinja KDZ093 je izjavila da je u julu 1992. vidjela kako iz jednog dijela restorana u logoru Omarska zvanog "staklenik" prozivaju muškarce, među kojima i jednog ljekara, Muslimana ili Hrvata, i jednog profesora, Muslimana, koje je prepoznala.⁶⁰⁴³ Njih su odveli u crvenu kuću, a svjedokinja KDZ093 je kasnije te noći čula pucnje iz vatrenog oružja i stražare kako psuju, koristeći riječi "ustaše" i "balije".⁶⁰⁴⁴

1764. Poslije ispitivanja, zatočenici su često morali potpisati lažne izjave u vezi sa svojim učešćem u djelima protiv Srba.⁶⁰⁴⁵ Zatočenicima je takođe naređivano da tuku druge zatočenike.⁶⁰⁴⁶ Ponižavali su ih pred drugim zatočenicima, primoravali da pjevaju srpske nacionalističke pjesme, da pokazuju srpski znak s tri prsta, a logorski stražari su ih vrijeđali na etničkoj osnovi.⁶⁰⁴⁷ Jednom prilikom, za vrijeme nekog srpskog praznika, stražari u logoru su se napili, zapalili automobilske gume, i bacili Smaila Duratovića, poznatog sportistu, bosanskog Muslimana, u vatru, zajedno s najmanje devet drugih zatočenika.⁶⁰⁴⁸ Zatočenicima, pa i zatočenicama, redovno je prijećeno smrću.⁶⁰⁴⁹ U jednom trenutku tokom njegovog zatočenja u Omarskoj, dvojica stražara rekla su

⁶⁰⁴⁰ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 52–53 (pod pečatom).

⁶⁰⁴¹ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 35–36; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1883, 1917–1918 (pod pečatom); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2661–2662 (pod pečatom); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3356–3357; Željko Mejakić, T. 44224–44225 (29. novembar 2013.). V. činjenice o kojima je presuđeno 1150, 1151. V. takođe P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 31–32, 38 (pod pečatom); svjedok KDZ523, T. 23358–23359 (19. januar 2012.) (zatvorena sjednica); D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 62–63.

⁶⁰⁴² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1179.

⁶⁰⁴³ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6230–6232.

⁶⁰⁴⁴ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6232.

⁶⁰⁴⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1152.

⁶⁰⁴⁶ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2733, 2771 (pod pečatom).

⁶⁰⁴⁷ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2737 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su njegovog oca, pošto su ga pretukli, primorali da liže sopstvenu krv); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6640–6641, 6644; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 11, 19–21, 30 (pod pečatom); Željko Mejakić, T. 44224–44225 (29. novembar 2013.). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1135, 1169, 1171, 1182. Ali v. Milorad Sajić, T. 44162–44164 (27. novembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da mu je Radić ispričao da su zatočenici u Omarskoj pokazivali tri prsta i pjevali pjesme o Srbiji dok je jedna delegacija bila u posjeti logoru, ali da su te stvari radili spontano i da mu nije rečeno da su na to bili primoravani); D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 57.

⁶⁰⁴⁸ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6682–6683 (gdje je svjedok izjavio da je Duratović uspio da se izvuče iz vatre, ali da je zadobio teške opekotine); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3357–3359 (gdje je svjedok izjavio da jedan čovjek koji je bačen u vatru poslije tog incidenta nije više nikada viđen).

⁶⁰⁴⁹ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 30 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10320–10321 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1170.

svjedoku KDZ026 da se njegovo ime nalazi na spisku zatočenika za "likvidiranje", ali da će se spasiti ako im da novac.⁶⁰⁵⁰

1765. Zatočenike u logoru Omarska su prelaćivali stražari, među kojima su bili Milutin Popović zvani Pop i Žarko Marmat,⁶⁰⁵¹ kao i ljudi koji nisu bili na dužnosti u logoru, uključujući Žigića i Kneževića, kojima je bilo dopušteno da ulaze i zlostavljaju zatočenike.⁶⁰⁵² Zatočenici su se još više plašili ljudi koji su dolazili izvan logora nego logorskih stražara, jer su prelaćivanja bila gora kada bi se oni pojavili; zatočenike su tukli raznim motkama, željeznim šipkama i teškim električnim kablovima, na koje su nekada bili stavljeni ekseri kako bi zatočenicima probadali kožu.⁶⁰⁵³ Zatočenike su takođe napadali noževima.⁶⁰⁵⁴ Pripadnici interventnog voda takođe su zlostavljali zatočenike u Omarskoj.⁶⁰⁵⁵

1766. Među osobama koje su najčešće zlostavljane i ubijane u Omarskoj bili su istaknuti bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, i to politički lideri, uključujući rukovodioce i članove SDA, kao i ljekari, rukovodeći kadrovi i policajci.⁶⁰⁵⁶ Zatočenici su često viđali leševe na travnjaku ispred

⁶⁰⁵⁰ Svjedok KDZ026, T. 10320–10321 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica) (gdje je svjedok izjavio da su stražari tražili 10.000 njemačkih maraka, ali da su, kada je svjedok KDZ026 protestovao da ne može da dođe do toliko novca, predložili sumu od 3.000 maraka, a svjedok KDZ026 je uspio da pošalje ženi pisma u kojima je molio da pokuša naći taj novac; ona, međutim, nije uspjela sakupiti dovoljno novca). V. takođe P2094 (Pisma svjedoka KDZ026 iz Omarske) (pod pečatom).

⁶⁰⁵¹ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 34–35, 49–52; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 28, 38–40 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1883–1884 (pod pečatom). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1154.

⁶⁰⁵² Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2728–2729, 2731–2737 (pod pečatom); P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 40–41, 52–53 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1885 (pod pečatom); D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 15; Željko Mejakić, T. 44233–44235 (29. novembar 2013.); D4219 (Izjava svjedoka Miroslava Kvočke od 17. januara 2014.), par. 57. V. činjenice o kojima je presuđeno 1153, 1157, 1158, 1173. Ali v. D4388 (Izjava svjedoka Momčila Grubana od 31. januara 2014.), par. 25, 31 (gdje je svjedok izjavio da, iako u njegovom prisustvu nije bilo takvih prelaćivanja, jeste bilo slučajeva da su pojedine naoružane grupe izvana ulazile u logor i zlostavljale zatočenike; međutim, te su grupe bile naoružane pa stražari u Omarskoj nisu bili u mogućnosti da im se suprotstave jer su bili malobrojni).

⁶⁰⁵³ V. činjenice o kojima je presuđeno 1153, 1173.

⁶⁰⁵⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1173.

⁶⁰⁵⁵ D4139 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 13. juni 1992.); D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 15; Željko Mejakić, T. 44218–44220 (29. novembar 2013.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2487.

⁶⁰⁵⁶ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1909–1915, 1917–1921 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6629–6630; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 24–25 (pod pečatom) (gdje je svjedokinja izjavila da su Prać i drugi stražari prozivali sa spiska određene ljude, obično istaknute članove SDA ili HDZ-a, i da se tim ljudima poslije toga gubio svaki trag); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 40–41, 54; Kerim Mešanović, T. 19852 (4. oktobar 2011.); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3365–3368. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1120. Dana 27. jula 1992., profesor Muhamed Čehajić, rukovodilac SDA, bivši gradonačelnik Prijedora i predsjednik Skupštine opštine, bio je ponižavan i zlostavljan, a zatim je nestao. Zlatan Beširević, direktor preduzeća "Bosna Montaža" iz Prijedora, prozvan je jednog dana i nikada se nije vratio; dr. Sadikovića su takođe prozvali jedne noći i odvezli ga autobusom sa zatočenicima koji su bili držani u Keratermu, poslije čega im se svima izgubio svaki trag. Fikret Mujidžić i Čamil Pezo su žestoko pretučeni i obojica su potom preminuli uslijed zadobijenih povreda. Isto tako, Idriz Jakupović je jedne noći žestoko pretučen, a zatim su ga izveli van, poslije čega je nestao. Mustafa Crnalić,

bijele kuće ili u njenoj blizini.⁶⁰⁵⁷ Zatočenici su vidjeli da se tijela odvoze kamionom, a takođe su mogli čuti zvuke rovokopača u blizini logora.⁶⁰⁵⁸ Zatočenici su bili primorani da čiste bijelu i crvenu kuću, i često su tamo zaticali kosu, zube, dijelove kože, krv, odjeću, obuću i prazne čahure metaka za pištolj.⁶⁰⁵⁹ Logorski stražari takođe su primoravali zatočenike da tovare u kamione tijela zatočenika ubijenih u bijeloj i crvenoj kući.⁶⁰⁶⁰ Zbog toga su zatočenici živjeli u stalnom strahu da ih u svakom trenutku mogu ubiti.⁶⁰⁶¹

1767. Zatočenike su takođe izvodili iz Omarske i ubijali ih van logora.⁶⁰⁶² Krajem jula 1992., 46 zatočenika, među kojima i dvije žene, izvedeno je iz Omarske i ukrcano u autobus koji je otišao prema Bosanskoj Krupi, a njima je rečeno da će biti razmijenjeni.⁶⁰⁶³ Te zatočenike niko nikada više nije vidio.⁶⁰⁶⁴ Vijeće je zaključilo da je tih 46 zatočenika ubijeno pošto su izvedeni iz logora Omarska krajem jula 1992.

1768. Osim toga, Vijeću su predloženi sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti nekih identifikovanih osoba koje su bile zatočene u Omarskoj u periodu od 25. maja 1992. do 21. avgusta 1992.⁶⁰⁶⁵

Burhurudin Kapetanović, Abdulah Puškar, Ziko Crnalić i njegov sin, Zijad Mahmuljin, Osman Mahmuljin, Aleksandar Komšić, Esref Crnkić, Nedžad Serić, Omer Kerenović, Esad Mehmedagić, Mustafa Tadžić, Mehmedalija Kapetanović, Asaf Kapetanović, Rufat Suljanović, Ibrahim Okanović, Bajram Zgog, Senad Mujkanović, Kadir Mujkanović, Fikret Mujakić, Islam Bahonjić, Meho Tursić, Hamdija Balić i Husein Crnkić su svi bili prozvani tokom noći, a zatim im se gubi svaki trag. **[REDIGOVANO]**.

⁶⁰⁵⁷ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 41–42 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1902 (pod pečatom); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6204–6205. V. P610 (Fotografija makete Omarske s oznakama koje je unijela svjedokinja KDZ093) (na kojoj je svjedokinja KDZ093 označila mjesta gdje je vidjela lešve ispred bijele kuće); činjenica o kojoj je presuđeno 1178.

⁶⁰⁵⁸ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 42–43 (pod pečatom); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1902 (pod pečatom); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6232–6233; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3370–3371.

⁶⁰⁵⁹ V. činjenice o kojima je presuđeno 1176, 1180.

⁶⁰⁶⁰ V. činjenice o kojima je presuđeno 1178, 1181.

⁶⁰⁶¹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1905 (pod pečatom).

⁶⁰⁶² **[REDIGOVANO]**.

⁶⁰⁶³ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2741, 2743–2744 (pod pečatom); P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 46–47 (pod pečatom) (gdje je svjedokinja izjavila da je Mejakić jednog dana prozvao dvije zatočenice, Ednu Dautović i Sadetu Medunjanin, i obavijestio ih da će biti razmijenjene; one su se zajedno sa drugim ljudima ukrcale u autobus s bihačkim tablicama na kome je pisalo "Privatna auto-škola Šešelj", posljuje čega im se izgubio svaki trag sve dok 2000. njihova tijela nisu ekshumirana iz masovne grobnice u opštini Bosanska Krupa); Željko Mejakić, T. 44257–44258 (29. novembar 2013.) (gdje je svjedok potvrdio da je bio prisutan kada su 44 muškarca i dvije žene prozvani sa spiska koji je u logor donio Drljačin vozač, a zatim ukrcani u autobus, i da su tijela svih tih zatočenika ekshumirana iz masovne grobnice u Jami Lisac u Bosanskoj Krupi). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1186.

⁶⁰⁶⁴ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2741, 2743–2744 (pod pečatom); P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 46–47 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1186.

⁶⁰⁶⁵ P4410 (Potvrde o smrti osoba iz Prijedora) (gdje se potvrđuje smrt 21 identifikovane osobe u Omarskoj između 3. juna i 20. avgusta 1992.); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 14–15, 18–20, 22–

Seksualno nasilje

1769. U Omarskoj su bili česti incidenti u kojima su razni stražari, a i komandant logora, prozivali zatočenice da izađu iz prostorija gdje su bile smještene, a zatim ih silovali ili seksualno zlostavljali.⁶⁰⁶⁶ Jednom prilikom, Krkan je pozvao jednu zatočenicu u svoju kancelariju i rekao joj da poznaje visoke oficire i da bi joj mogao pomoći ako bude s njim imala seksualni odnos.⁶⁰⁶⁷ Nedeljko Grabovac zvani Kapitan, koji je proveo samo kratko vrijeme u Omarskoj i nosio maslinastu uniformu sličnu uniformi bivše JNA, takođe je seksualno zlostavljao zatočenice.⁶⁰⁶⁸

1770. Svjedokinja KDZ093 izjavila je da ju je za vrijeme zatočenja u Omarskoj jedan te isti stražar nekoliko puta prozivao, i noću i danju, odvodio u drugu prostoriju u zgradi restorana i tamo je silovao; poslije toga, nekoliko drugih muškaraca ulazilo je u prostoriju i redom je silovalo.⁶⁰⁶⁹

1771. Stražari u Omarskoj takođe su pokušali prisiliti jednog zatočenika da siluje jednu zatočenicu.⁶⁰⁷⁰ U noći 26. juna 1992., jedan zatočenik čuo je neke stražare kako se smiju, glas neke mlade žene koja je plakala, i čovjeka koga je prepoznao kao Mehmedaliju Sarajlića koji je nešto

---

32, 37–41; P5909 (Izveštaji MUP-a Bihać o identifikaciji u vezi s masovnom grobnicom Stari Kevljani, 30. juni 2005.), str. 5, 7, 10–18, 20, 22–24, 29–36, 38–42, 45, 47–57, 59, 61–67 (gdje se potvrđuje da su 73 identifikovane osobe koje su nestale u Omarskoj ekshumirane iz masovne grobnice Stari Kevljani); P4892 (Državna komisija BiH za traženje nestalih osoba, spisak osoba čija su tijela ekshumirana u Prijedoru, Čelincu i Bosanskom Novom, 29. oktobar 2002.) (gdje se potvrđuje da su dvije osobe koje su nestale u Omarskoj ekshumirane iz masovne grobnice Jakarina Kosa). V. takođe P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Aneks A, str. 8–9; P4893 (Izveštaj MUP-a Bihać o ekshumaciji u Starim Kevljanima, 18. januar 2004.); P4890 (Izveštaj Državne komisije BiH za traženje nestalih osoba u vezi s ekshumacijom iz Jame Lisac, 20.–28. juni 2000.); P4891 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji iz Jame Lisac, 11. juli 2000.); P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 34–43 (pod pečatom); Nicolas Sébire, P694 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7370–7371; Nicolas Sébire, P694 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 16699; činjenica o kojoj je presuđeno 1186 (gdje se navodi da je tokom ekshumacije u Jami Lisac pronađeno 56 tijela i da su kod većine uzrok smrti bile strijelne rane; analiza DNK omogućila je istražiteljima da identifikuju tijela Surete Medunjanin, supruge Bećira Medunjanina, te Ekrema Alića i Smaila Alića, koji su posljednji put viđeni u Omarskoj). Vijeće napominje da se u činjenici o kojoj je presuđeno 1186, koja se zasniva na Sébireovom svjedočenju u predmetu *Stakić*, pominje ime "Sureta" Medunjanin kao ime supruge Bećira Medunjanina, odnosno jedne od osoba koje su ekshumirane u Jami Lisac; međutim, na osnovu drugih dokaza koji su mu predočeni, uključujući Sébireovo kasnije svjedočenje u predmetu *Brđanin*, Vijeće smatra da se radi o grešci i uvjeren je da je ime pomenute osobe "Sadeta" Medunjanin. V. Nicolas Sébire, P694 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 16699; P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 37 (pod pečatom).

⁶⁰⁶⁶ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 34, 47–51 (pod pečatom); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6226, 6228–6230. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1168. Ali v. D4388 (Izjava svjedoka Momčila Grubana od 31. januara 2014.), par. 29 (gdje je svjedok izjavio da u njegovoj smjeni nije bilo takvih slučajeva silovanja ili seksualnog zlostavljanja zatočenica, niti je on čuo da su se takve stvari događale u drugim smjenama). Vijeće ne smatra da je Grubanovo svjedočenje u tom pogledu uvjerljivo. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće upućuje na svoju raniju ocjenu Grubanove vjerodostojnosti u fusnoti 6014.

⁶⁰⁶⁷ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 34, 47–49 (pod pečatom).

⁶⁰⁶⁸ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 49–51 (pod pečatom).

⁶⁰⁶⁹ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6226, 6228–6229 (gdje je svjedokinja izjavila da ne zna ime tog stražara); v. P611 (Tlocrt prvog sprata zgrade menze u Omarskoj s oznakama koje je unijela svjedokinja KDZ093) (na kome je svjedokinja KDZ093 označila slovom "U" prostoriju u kojoj su je noću silovali, broj B1).

molio stražare.⁶⁰⁷¹ Stražari su rekli Sarajliću da siluje mladu ženu, a kada je on to odbio, pretukli su ga.⁶⁰⁷² Sljedećeg jutra, taj zatočenik je vidio Sarajličevo tijelo kako leži vani, nedaleko od bijele kuće.⁶⁰⁷³

1772. Zatočenice su u Omarskoj takođe bile izložene fizičkim napadima. Jednom prilikom je neki muškarac koji je nosio maskirnu uniformu i kapu s kokardom ušao u restoran i počeo vikati i udarati jednu zatočenicu, bosansku Muslimanku, koja je sjedila za stolom; zatim joj je urezao krst na obraz, a ona je počela krvariti.⁶⁰⁷⁴ Drugom prilikom, jedan stražar je prišao jednoj zatočenici u restoranu, otkrio joj dojku, izvadio nož i prelazio joj njime preko dojke nekoliko minuta, dok su drugi stražari to gledali i smijali se.⁶⁰⁷⁵

1773. Zatočenice u Omarskoj su morale raditi u kantini.⁶⁰⁷⁶ Jednom prilikom, Milorad Tadić zvani Brk, Mejakićev vozač i tjelohranitelj, ušao je u kuhinju i vikao na žene zato što daju zatočenicima više hljeba nego što je dozvoljeno; naredio im je da se okrenu prema zidu i stoje s podignutim rukama 40 minuta, a zatim se nasmijao i rekao da im je to "upozorenje" i da će ih ubiti ako budu opet davale previše hljeba.⁶⁰⁷⁷ Po završetku svoje dnevne radne obaveze, žene bi uveče čistile sobe za ispitivanje; tamo su zaticale krv na podu i zidovima, ostatke pocijepane odjeće i razne predmete, kao što su pendreci, na kojima su takođe bili tragovi krvi.⁶⁰⁷⁸

Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima

1774. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od 25. maja 1992. do 21. avgusta 1992. prebacivale nestrane, uključujući civile, u Omarsku i držale ih tamo u zatočenju. Zatočenici su držani u lošim uslovima, koje su karakterisali nedostatak prostora, loši higijenski uslovi, neodgovarajuća zdravstvena njega i nedovoljno hrane. Vijeće konstatuje da su srpske snage žestoko premlaćivale muškarce zatočene u Omarskoj. Vijeće takođe konstatuje da je više bosanskih Muslimanki zatočenih u Omarskoj bio seksualno zlostavljan od strane srpskih snaga, te da su bile prisiljene da rade.⁶⁰⁷⁹ Najzad, Vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od

⁶⁰⁷⁰ [REDIGOVANO]. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1183.

⁶⁰⁷¹ [REDIGOVANO]. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1183.

⁶⁰⁷² [REDIGOVANO]. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1183.

⁶⁰⁷³ [REDIGOVANO]. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1183.

⁶⁰⁷⁴ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 40–41 (pod pečatom); Nusreta Sivac, T. 20413–20414 (26. oktobar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁶⁰⁷⁵ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 41 (pod pečatom).

⁶⁰⁷⁶ Nusreta Sivac, T. 20429 (27. oktobar 2011.).

⁶⁰⁷⁷ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 30–31 (pod pečatom).

⁶⁰⁷⁸ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 31–32 (pod pečatom).

⁶⁰⁷⁹ Međutim, Vijeće napominje da se optuženi za tu vrstu prisilnog rada ne tereti u Optužnici, koja pokriva samo prisilni rad na linijama fronta.

25. maja 1992. do 21. avgusta 1992. ubile veliki broj nesrba u Omarskoj ili nakon što bi ih izvele iz logora.⁶⁰⁸⁰

(iv) Incident 15.3 iz Priloga B Optužnici

1775. U Optužnici se navodi da je više muškaraca i žena odvedenih iz logora Omarska na područje zvano Hrastova glavica ubijeno 5. avgusta 1992. ili približno tog datuma.⁶⁰⁸¹

1776. Dana 5. avgusta 1992., u Omarsku su dovezena dva autobusa s otprilike 120 zatočenika iz Keraterma.⁶⁰⁸² Te noći, Prcać je prozvao dr. Esada Sadikovića, koga su ostali zatočenici smatrali "moralnim i duhovnim autoritetom" u logoru, i on je natjeran da se ukrca u jedan od autobusa u kojima su već bili drugi zatočenici iz Keraterma; autobusi su zatim krenuli iz Omarske u pravcu Sanskog Mosta.⁶⁰⁸³

1777. Vijeće je formalno primilo na znanje da su na putu za Sanski Most neidentifikovani bosanski Srbi pucali u više zatočenika koji su prevoženi u autobusima i ubili ih.⁶⁰⁸⁴ Tijela 126 osoba kasnije su pronađena na području zvanom Hrastova glavica, a identifikovano je njih 46.⁶⁰⁸⁵ Sudskomedicinski vještaci utvrdili su da su u slučaju 121 od 126 osoba uzrok smrti bile strijelne rane.⁶⁰⁸⁶

⁶⁰⁸⁰ Ovaj zaključak ne obuhvata osobe za koje se navodi da su ubijene u incidentima 15.3 i 15.4 iz Priloga B Optužnici, o kojima se govori dalje u tekstu.

⁶⁰⁸¹ V. Optužnica, incident 15.3 iz Priloga B Optužnici, fusnota 5 (gdje tužilaštvo navodi da su među žrtvama incidenta 15.3 iz Priloga B Optužnici takođe bili zatočenici iz logora Keraterm).

⁶⁰⁸² Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2522–2523, 2527, 2531–2532; P1949 (Izvod iz izjave svjedoka KDZ050 od 19. novembra 2000.) (gdje je svjedok dao spisak od oko 60 imena ljudi koje je poznavao i koji su iz Keraterma odvedeni u dva autobusa, i rekao da je čuo od drugih zatočenika da su ti ljudi prvo odvedeni u Omarsku); Željko Mejakić, T. 44258 (29. novembar 2013.) (koji je potvrdio da su 5. avgusta 1992. popodne u Omarsku dovezena dva autobusa puna zatočenika iz Keraterma). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1220.

⁶⁰⁸³ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6686–6687; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1837–1838 (pod pečatom); svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2522; Željko Mejakić, T. 44258 (29. novembar 2013.). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1188, 1220; fusnota 6056.

⁶⁰⁸⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1220. V. takođe P4887 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji iz grobnice Hrastova glavica, 7. decembar 1998.), str. 2.

⁶⁰⁸⁵ P4887 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji iz grobnice Hrastova glavica, 7. decembar 1998.), str. 2, 8–9; P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 32–33 (pod pečatom); P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Aneks A, str. 7–8; P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 42–44; P4414 (Potvrda o smrti Ismeta Avdića). Svjedok KDZ050 je kasnije identifikovao tijela nekih od 120 muškaraca koji su odvedeni u ta dva autobusa 5. avgusta 1992., koja su pronađena u Hrastovoj glavici u Sanskom Mostu. Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2522–2523, 2527–2528, 2531–2532; P1949 (Izvod iz izjave svjedoka KDZ050 od 19. novembra 2000.). V. takođe Željko Mejakić, T. 44258–44259 (29. novembar 2013.); činjenice o kojima je presuđeno 1220, 1221.

⁶⁰⁸⁶ P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 32–33 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1222.

1778. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage 5. avgusta 1992. ili približno tog datuma na području Hrastove glavice ubile oko 120 nesrpskih civila odvedenih iz Keraterma i Omarske.

(v) Incident 15.4 iz Priloga B Optužnici

1779. U Optužnici se navodi da je više od 150 muškaraca s područja Brda u Prijedoru pogubljeno u Omarskoj 20. jula 1992. ili približno tog datuma.

1780. Dana 16. jula 1992., grupa od oko 200 ljudi s područja Brda, uključujući i Hambarine, dovedena je u Omarsku u autobusima i zatočena u bijeloj kući.⁶⁰⁸⁷ Usred noći, svjedok KDZ048 čuo je pucnje i vidio više mrtvih i ranjenih ljudi kako leže ispred bijele kuće.⁶⁰⁸⁸ Zatim je vidio logorske stražare, među kojima i Živka Marmata, kako svakome od tih ljudi još po jednom pucaju u glavu.⁶⁰⁸⁹ Došao je kamion, a zatočenici smješteni u hangaru dobili su zadatak da utovare tijela u kamion, koji se zatim odvezao.⁶⁰⁹⁰ Kamion se nekoliko puta vraćao radi novog utovara, a po procjeni svjedoka KDZ048 ukupno je bilo oko 180 tijela.⁶⁰⁹¹ Te noći su ubijeni svi zatočenici koji su bili u bijeloj kući i ona je sljedećeg dana bila prazna.⁶⁰⁹²

1781. Na osnovu ukupnih dokaza koji su mu predočeni, Vijeće stoga konstatuje da su srpske snage u Omarskoj 20. jula 1992. ili približno tog datuma ubile najmanje 150 nesrba s područja Brda.

(vi) Obilasci Omarske i prebacivanje zatočenika

1782. Dana 15. jula 1992. ili približno tog datuma, delegacija visokih zvaničnika iz Banjaluke i Prijedora, u kojoj su, između ostalih, bili Brđanin, Kuprešanin, Župljanin, Stakić, Radoslav Vujić,

---

⁶⁰⁸⁷ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3359–3361; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 56; Nusret Sivac, T. 19529–19530 (28. septembar 2011.). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1185, 1191.

⁶⁰⁸⁸ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3360–3361. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1185.

⁶⁰⁸⁹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3360. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1185.

⁶⁰⁹⁰ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3360–3362; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 55–56. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1185.

⁶⁰⁹¹ Svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3362; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 56. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1185.

⁶⁰⁹² P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 56. Međutim, Mejakić je izjavio da su u Prijedoru "izmišljeni [...] i pripisani zločini koje su Srbi počinili pod rukovodstvom Republike Srpske". Prema njegovim riječima, to uključuje ubistvo 3.500 civila u Omarskoj i, konkretno, ubijanje grupe od 250 zatočenika dovedenih s područja Brda; on je izjavio da je taj incident izmišljen i da nema dokaza koji mu idu u prilog. D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 3–4. Međutim, Vijeće ne smatra da je Mejakićevo svjedočenje pouzdano u tom pogledu, u svjetlu drugih dokaza koji su Vijeću predočeni u vezi s ovim incidentom.

Predrag Radić i Talić, obišla je Omarsku, a primili su je Drljača i Mejakić.⁶⁰⁹³ Nusreta Sivac i druge žene gledale su dolazak delegacije kroz staklene zidove kantine u Omarskoj; hor zatočenika —"živih skeleta"—bio je postrojen ispred kantine i oni su pjevali četničke pjesme i pozdravljali srpskim pozdravom s tri prsta dok je delegacija prolazila.⁶⁰⁹⁴

1783. Prema Mejakićevim riječima, Drljača se zatim sastao s delegacijom u upravnoj zgradi bez Mejakića, a Župljanin je kritikovao postojanje logora i tražio da se on odmah rasformira.⁶⁰⁹⁵ Međutim, logor nije zatvoren odmah poslije ovog obilaska. U stvari, 20. jula 1992. Župljanin je zatražio mišljenje zvaničnika RS-a u vezi sa statusom zatočenika koji nisu bezbjednosno interesantni, a koji se nalaze u zatočeničkim objektima ARK-a i preporučio da se s njima postupa kao s "taocima" koji se mogu razmijeniti za zatočene Srbe.⁶⁰⁹⁶ Pored toga, poslije tog obilaska, Brđanin je javno izjavio: "Ovo u Prijedoru je primjer dobro urađenog posla".⁶⁰⁹⁷ Prema Kuprešaninovima riječima, poslije obilaska delegacije, optuženi je pozvao Kuprešanina i sugerisao mu da utiče na opštinske vlasti u Prijedoru da rasformiraju "istražn[e] cent[re]" u toj opštini.⁶⁰⁹⁸ Kuprešanin je potom zatražio od uprava Omarske i Keraterma da zatvore te objekte i da poboljšaju životne uslove zatočenika dok se objekti ne rasformiraju.⁶⁰⁹⁹

1784. Kao što je navedeno gore u tekstu, na osnovu naređenja koje je Mladić izdao 3. avgusta 1992., Talić je naredio nadležnima u Omarskoj, Trnopolju i Manjači da se hitno pripreme za posjete MKCK-a i novinarskih ekipa.⁶¹⁰⁰

⁶⁰⁹³ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 10–22 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6639–6641; D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 10; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7437–7438; **[REDIGOVANO]**. V. takođe P6465 (Fotografija makete Omarske s oznakama koje je unijela Nusreta Sivac); P11 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Predstavnicu Krajine u Prijedoru", 17. juli 1992.), str. 1; P3482 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Nikome nije lako", 17. juli 1992.); činjenica o kojoj je presuđeno 1135.

⁶⁰⁹⁴ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 10–11, 12–21 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6640–6641; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7437–7438 (gdje je svjedok izjavio da je prisiljavanje zatočenika da pjevaju takve pjesme predstavljalo psihičko zlostavljanje). V. P6465 (Fotografija makete Omarske s oznakama koje je unijela Nusreta Sivac); činjenica o kojoj je presuđeno 1135.

⁶⁰⁹⁵ D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 10. V. Željko Mejakić, T. 44264–44267 (29. novembar 2013.).

⁶⁰⁹⁶ P1097 (Depeša CSB-a Banjaluka MUP-u SrRBiH, 20. juli 1992.).

⁶⁰⁹⁷ P11 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Predstavnicu Krajine u Prijedoru", 17. juli 1992.), str. 2.

⁶⁰⁹⁸ D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 46; Vojislav Kuprešanin, T. 43530, 43543–43545 (14. novembar 2013.). V. takođe P6510 (Izvod iz razgovora koji je Tužilaštvo obavilo s Vojom Kuprešaninom), *e-court* str. 11.

⁶⁰⁹⁹ D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 46; Vojislav Kuprešanin, T. 43543–43545 (14. novembar 2013.).

⁶¹⁰⁰ P5461 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 3. avgust 1992.); P5460 (Naređenje 1. krajiškog korpusa, 3. avgust 1992.). V. par. 1404. V. takođe 1849.

1785. Početkom avgusta 1992., većina zatočenika koji su ostali u Omarskoj prebačena je u logor Trnopolje ili u logor Manjača.⁶¹⁰¹ Dana 3. avgusta 1992., Dragoljub Prcać je došao u zgradu restorana u Omarskoj i pročitao spisak imena žena, uključujući i imena svjedokinje KDZ093 i Nusrete Sivac.⁶¹⁰² Mada im je Prcać rekao da "idu kući", toga dana je po ovu grupu žena došao autobus koji ih je odvezao u Trnopolje.⁶¹⁰³

1786. Dana 5. avgusta 1992., Vulliamy i dvije ekipe TV reportera iz ITN-a, u kojima su bili i Penny Marshall i Ian Williams, posjetili su Omarsku i po dolasku se sastali s Drljačom, Stakićem, Kovačevićem i prevodiocem Nadom Balaban.⁶¹⁰⁴ Novinari su intervjuisali zatočenike; međutim, zatočenicima je bilo rečeno da se ne žale na uslove zatočenja.⁶¹⁰⁵ Novinarima nije bilo dopušteno da vide bilo šta izvan kafeterije, iako su oni obavijestili Drljaču i Mejakića da im je optuženi dao odobrenje da obidu cijeli logor.⁶¹⁰⁶ Dana 12. avgusta 1992. ili približno tog datuma, Omarsku su obišli predstavnici MKCK-a, te inostrani i srpski novinari.⁶¹⁰⁷ Delegaciji MKCK-a omogućeno je da obiđe cijeli logor.⁶¹⁰⁸

1787. Sejmenović je bio prisutan kada su inostrani novinari došli u Omarsku i njega su izveli da razgovara s njima; međutim, oni ga nisu intervjuisali.⁶¹⁰⁹ Ranije su ga intervjuisali srpski novinari, ali im on nije rekao istinu; umjesto toga, odgovarao je na pitanja onako kako mu je rečeno da bi spasio život.⁶¹¹⁰ Dan poslije posjete inostranih novinara Omarskoj, Sejmenović se vidio s Kuprešaninom, koji ga je obavijestio da će toga dana biti prebačen iz Omarske u Banjaluku.⁶¹¹¹

⁶¹⁰¹ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6211–6213; Željko Mejakić, T. 44280–44281 (29. novembar 2013.); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1928 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10391 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2749–2750, 2766 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2489.

⁶¹⁰² Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6211–6212; P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 53–54 (pod pečatom).

⁶¹⁰³ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6211–6213; Željko Mejakić, T. 44281 (29. novembar 2013.) (gdje je potvrdio da je 3. avgusta 1992. grupa od oko 140 ili 150 zatočenika prebačena u Trnopolje).

⁶¹⁰⁴ Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7937–7946, 7948–7953. V. činjenice o kojima je presuđeno 1136, 2488.

⁶¹⁰⁵ Mevludin Sejmenović, T. 20499–20501 (27. oktobar 2011.); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2488.

⁶¹⁰⁶ Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7939–7946, 7948–7953; Edward Vulliamy, T. 21043–21048 (9. novembar 2011.); P3543 (Izvod iz video-snimka obilaska Omarske i Trnopolja, s transkriptom); P3797 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju); P3785 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju, s transkriptom); D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 10; Željko Mejakić, T. 44271–44273 (29. novembar 2013.).

⁶¹⁰⁷ D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 10; Željko Mejakić, T. 44274 (29. novembar 2013.).

⁶¹⁰⁸ D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), str. 10.

⁶¹⁰⁹ Mevludin Sejmenović, T. 20498–20499 (27. oktobar 2011.).

⁶¹¹⁰ Mevludin Sejmenović, T. 20499–20501 (27. oktobar 2011.). V. P3696 (Video-snimak Mevludina Sejmenovića u Omarskoj).

⁶¹¹¹ Mevludin Sejmenović, T. 20503–20504 (27. oktobar 2011.).

Sejmenović je kasnije saznao s kakvom ga je namjerom Kuprešanin izveo iz Omarske, kada je slučajno čuo telefonski razgovor između Kuprešanina i optuženog.⁶¹¹² Kuprešanin je "dobio instrukciju" i odgovorio da planira nabaviti odijelo za Sejmenovića i dopustiti mu da se oporavi, a onda je planirao održavanje okruglih stolova na kojima bi Sejmenović javno govorio o situaciji u Bosanskoj Krajini.⁶¹¹³ Na sopstveni zahtjev, Sejmenovića su odveli u kuću njegove sestre u Vrbanji, gdje ga je Kuprešanin tri puta posjetio.⁶¹¹⁴ Prilikom treće posjete, Kuprešanin je obavijestio Sejmenovića da ide u Banjaluku da se sastane s optuženim i drugima.⁶¹¹⁵ Kuprešanin je doveo Sejmenovića, kao jednog od dva zvanična funkcionera SDA, da se sastane s optuženim, Vanceom i Owenom.⁶¹¹⁶ Poslije sastanka, Sejmenović je potvrdio Vanceovu izjavu za javnost da se on, Vance, ne slaže s optuženim da "nije bilo etničkog čišćenja" u BiH, i izjavio da se to poklapa s njegovim zapažanjima o tome šta se događa na tom području.⁶¹¹⁷ Sejmenović je napustio Vrbanju 15. januara 1993. nakon što je dobio odgovarajuća dokumenta koja je trebao pokazati međunarodnim agencijama i zvaničnicima da bi mogao da ode.⁶¹¹⁸ Kuprešanin mu je napisao popratno pismo, u kome je potvrdio Sejmenovićev identitet i pomenuo činjenicu da je Sejmenović pušten iz Omarske na zahtjev optuženog.⁶¹¹⁹

1788. Dana 6. avgusta 1992., oko 600 zatočenika iz Omarske prozvani su kao "bezazleni" i poslani u Trnopolje.⁶¹²⁰ Istoga dana, druga grupa od oko 1.300 zatočenika, među kojima je bio i svjedok KDZ026, odvedena je u Manjaču.⁶¹²¹ Muškarce iz ove druge grupe u autobuse su ukrcali pripadnici interventnog voda i autobusi su zatim krenuli iz Omarske; u autobusu u kome se nalazio svjedok

⁶¹¹² Mevludin Sejmenović, T. 20504–20505 (27. oktobar 2011.), T. 20578–20579, 20586 (28. oktobar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je saznao da Kuprešanin želi da se Sejmenović "udeblja" i oporavi radi predstojećih pojavljivanja u javnosti). Sejmenović je na telefonu prepoznao glas optuženog, koji mu je bio "dobro poznat", a kasnije je Kuprešanin potvrdio da je to bio optuženi. V. takođe Vojislav Kuprešanin, T. 43546–43547 (14. novembar 2013.). Sejmenović je nadalje potvrdio da je, što se tiče telefonske komunikacije, "između Prijedora i Banjaluke [...] sigurno bio kontakt" u avgustu 1992., iako je optuženi tvrdio da su veze ponovo uspostavljene tek u septembru 1992. Mevludin Sejmenović, T. 20586–20587 (28. oktobar 2011.). V. D1357 (Izveštaj Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 11. septembar 1991.–26. decembar 1992.), str. 6.

⁶¹¹³ Mevludin Sejmenović, T. 20504–20505 (27. oktobar 2011.). V. takođe Vojislav Kuprešanin, T. 43546–43547 (14. novembar 2013.).

⁶¹¹⁴ Mevludin Sejmenović, T. 20506–20507 (27. oktobar 2011.).

⁶¹¹⁵ Mevludin Sejmenović, T. 20507 (27. oktobar 2011.).

⁶¹¹⁶ Mevludin Sejmenović, T. 20507–20510 (27. oktobar 2011.), gdje svjedok u svom svjedočenju govori o P3698 (STV-ov video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem).

⁶¹¹⁷ Mevludin Sejmenović, T. 20511–20512 (27. oktobar 2011.), gdje svjedok u svom svjedočenju govori o P3699 (Video-snimak vijesti NTV-a o Vanceovim izjavama u Banjaluci).

⁶¹¹⁸ Mevludin Sejmenović, T. 20512 (27. oktobar 2011.).

⁶¹¹⁹ P3700 (Dopis Vojislava Kuprešanina CSB-u Banjaluka, 12. januar 1993.). Vijeće napominje da ovo pismo nosi datum 12. januar 1992.; međutim, s obzirom na Sejmenovićevu svjedočenje o tome kada je napustio Vrbanju, kao i na kontekst drugih relevantnih dokaza, Vijeće smatra da se ovdje radi o štamparskoj grešci i da pismo, u stvari, treba da nosi datum 12. januar 1993.

⁶¹²⁰ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1928 (pod pečatom).

⁶¹²¹ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1928 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10391 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2749–2750, 2766 (pod pečatom). V. činjenica o kojoj je presuđeno 2489.

KDZ026 bilo je otprilike 100 do 120 ljudi.⁶¹²² Poslije tih premještanja, u Omarskoj je ostalo između 170 i 180 zatočenika.⁶¹²³

1789. Te večeri, Omarskoj je isporučeno oko 200 vojničkih kreveta, a zatočenici su otada dobijali dva obroka dnevno i uslovi su se poboljšali.⁶¹²⁴ Delegacija u kojoj su bili predstavnici MKCK-a i novinari ponovo je obišla logor sedmicu kasnije, 12. avgusta 1992. ili približno tog datuma.⁶¹²⁵ Do sredine avgusta 1992., iz Omarske je u Trnopolje prebačeno ukupno 1.773 zatočenika.⁶¹²⁶ Dana 21. avgusta 1992., posljednja grupa zatočenika prebačena je u Manjaču u autobusima u čijoj je pratnji bio Mejakić, a logor Omarska je zatvoren.⁶¹²⁷

(c) Zatočenički objekt 20.3 iz Priloga C Optužnici

1790. U Optužnici se navodi da je Keraterm korišten kao zatočenički objekt u opštini Prijedor u periodu od 15. maja do 6. avgusta 1992.

(i) Osnivanje logora i dolazak zatočenika

1791. Keraterm je bivša fabrika keramičkih pločica koja se nalazi u istočnom predgrađu Prijedora, a bila je u funkciji zatočeničkog objekta u periodu od 24. maja do 21. avgusta 1992.⁶¹²⁸ Keraterm se mogao jasno vidjeti s glavnog puta koji vodi iz Prijedora za Banjaluku.⁶¹²⁹

⁶¹²² Svjedok KDZ026, T. 10322 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁶¹²³ Željko Mejakić, T. 44273, 44280 (29. novembar 2013.); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4.

⁶¹²⁴ Željko Mejakić, T. 44273–44274, 44280 (29. novembar 2013.).

⁶¹²⁵ Željko Mejakić, T. 44273–44274, 44280 (29. novembar 2013.); P3543 (Izvod iz video-snimka obilaska Omarske i Trnopolja, s transkriptom).

⁶¹²⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2489; Željko Mejakić, T. 44280–44281 (29. novembar 2013.). Ali v. Željko Mejakić, T. 44281 (29. novembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je prebacivanje zatočenika u Trnopolje počelo početkom juna 1992. i da je ukupni broj zatočenika koji su tamo prebačeni bio znatno manji od 1.700).

⁶¹²⁷ Željko Mejakić, T. 44281–44282 (29. novembar 2013.); P6585 (Saopštenje novinske agencije SRNA, 22. avgust 1992.) (gdje se izvještava da je logor Omarska zatvoren tokom dana, a da je Trnopolje predato u nadležnost Crvenog krsta). V. takođe Milomir Stakić, T. 45278–45281 (17. decembar 2013.) (gdje svjedok je izjavio da, po otvaranju logora Manjača, više nije bilo razloga da Omarska i Keraterm ostanu otvoreni, kao i da su oni ljudi za "koje je policija i vojska pronašla da su krivi" za ratne zločine prebačeni u Manjaču).

⁶¹²⁸ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2312; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7081–7083; P541 (Fotografija Keraterma); P542 (Fotografija Keraterma); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4; P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 5; P5555 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 29. septembar 1992.), str. 4. V. činjenice o kojima je presuđeno 1102, 1103, 1192, 1196.

⁶¹²⁹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7083. V. takođe P6594 (Vazдушna fotografija Keraterma s oznakama koje je unio Dragan Radetić); D4254 (Vazдушna fotografija Keraterma s oznakama koje je unio svjedok KW609); D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 3.

1792. Krizni štab Prijedor formirao je logor Keraterm.⁶¹³⁰ Logor je radio pod komandom komandanta logora, Duška Sikirice, a za obezbjeđenje logora angažovani su pripadnici SJB-a Prijedor i vojna policija.⁶¹³¹

1793. Sve vrijeme tokom kojega je Keraterm bio u funkciji kao logor, u njemu je bilo zatočeno oko 4.000 zatočenika, većinom muškaraca, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁶¹³² Neki od zatočenika koji su dovedeni u Keraterm prvo su bili zatočeni u zgradi SJB-a Prijedor, ali su dovedeni u Keraterm kada zgrada SJB-a više nije mogla primiti povećan broj zatočenika.⁶¹³³

1794. U Keratermu je istovremeno bilo zatočeno i do 1.500 zatočenika, koji su bili sabijeni u više velikih prostorija ili hala.⁶¹³⁴ Između 200 i 500 muškaraca, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, starih od 17 do 55 godina, bilo je zatočeno u prostoriji 2 u Keratermu.⁶¹³⁵ Za smještaj zatočenika korištene su i druge prostorije, zvane prostorija 1, 3 i 4.⁶¹³⁶ U prostoriji 3 je isprva bilo zatočeno između 250 i 270 muškaraca, no kasnije su stigle još dvije grupe pa se broj ljudi povećao na 570.⁶¹³⁷ Kod ulaza u logor bili su postavljeni mitraljezi.⁶¹³⁸

⁶¹³⁰ V. činjenice o kojima je presuđeno 1105, 1193; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 2–3, 6, 11, 29, 32. V. takođe P2741 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 2. juni 1992.); P2637 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 1. juli 1992.). Svjedoci odbrane Milomir Stakić i Slavko Budimir izjavili su da Krizni štab nije učestvovao u formiranju Keraterma i da nije imao nadležnost nad tim objektom, već da je za njega bila zadužena samo policija. D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.) par. 23, 48–49; Milomir Stakić, T. 45242–45246, 45254 (17. decembar 2013.); Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 12947–12958, 12964. Međutim, Vijeće ne smatra da su ova svjedočenja vjerodostojna s obzirom na suprotne dokaze koji su uvršteni u spis i predloženi Vijeću, i koji potvrđuju da je Krizni štab Prijedor bio uključen u formiranje Keraterma i njegovo funkcionisanje.

⁶¹³¹ V. činjenice o kojima je presuđeno 1193, 1194; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 3, 6, 11, 29, 32. V. takođe P2915 (Pregled zaključaka Izvršnog odbora opštine Prijedor, 29. april–17. avgust 1992.), str. 3; P2741 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 2. juni 1992.); P2637 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 1. juli 1992.). Damir Došen zvani Kajin bio je jedan od komandira smjene u Keratermu. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1195.

⁶¹³² P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1197 (gdje se navodi da su u Keratermu bili zatočeni i "par Albanaca i jedan bosanski Srbin optužen za neloyalnost").

⁶¹³³ Svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16727–16728. V. takođe Dušan Janković, T. 47285 (18. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da su ljudi, zatvoreni u zgradi SJB-a Prijedor, koji su bili pod istragom ili čije je ispitivanje bilo u toku, odvođeni u zatočeničke objekte Keraterm ili Omarska).

⁶¹³⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1196. V. takođe P572 (Skice Keraterma koje je nacrtao Jusuf Arifagić).

⁶¹³⁵ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3757–3758 (gdje je svjedok izjavio da je oko 500 ljudi bilo zatočeno u prostoriji 2 kada je on tamo stigao). Upor. Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7086–7087 (gdje je svjedok procijenio da je u prostoriji 2 bilo oko 200 do 300 ljudi kada je on tamo stigao); svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2315; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), str. 8 (gdje je svjedok izjavio da je u prostoriji 2 bilo zatočeno još oko 200 zatočenika, muškaraca bosanskih Muslimana).

⁶¹³⁶ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7106–7108; P572 (Skice Keraterma koje je nacrtao Jusuf Arifagić).

⁶¹³⁷ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2503; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1198. Međutim, Dragan Radetić je izjavio slijedeće: (i) da je broj bosanskih Muslimana zatočenih u Keratermu bio mnogo manji od 4.000, kao i da on nikada nije čuo da su tamo bili zatočeni neki Srbi ili Albanci; (ii) da nije bilo moguće da u logoru Keraterm istovremeno bude zatočeno 1.500 zatočenika; (iii) da je brojka od

1795. U Keraterm su slati istražni timovi da ispituju zatočenike i provedu istragu u vezi s njima;⁶¹³⁹ te timove činili su predstavnici civilne javne bezbjednosti, državne bezbjednosti i vojne bezbjednosti.⁶¹⁴⁰ Dragan Radetić, srpski vojni tužilac koji je bio imenovan za člana jedne od komisija koje su obavljale istragu zatočenika u Keratermu, izjavio je da je njegova komisija tokom perioda od 15 dana obavila informativne razgovore s 50 zatočenika, koji su svi bili odrasli muškarci i koji su svi negirali da su bili umiješani u sukob ili da su imali neke veze s oružanim snagama.⁶¹⁴¹

(ii) Uslovi zatočenja

1796. Uslovi u Keratermu bili su užasni.⁶¹⁴² Zatočenici su bili sabijeni u neosvijetljene prostorije bez prozora, gdje su jedva imali dovoljno mjesta da legnu na betonski pod.⁶¹⁴³ U prostoriji 3, pod je bio mokar a zidovi umrljani.⁶¹⁴⁴ Prostorije u Keratermu bile su veoma sparne za vrijeme ljeta, bez ventilacije, a zatočenici su danima boravili zaključani u njima, zbijeni u gomilu.⁶¹⁴⁵

1797. Klozeta je bilo malo, a zatočenicima je bilo dozvoljeno da idu do njih samo jedanput dnevno, u grupama od po pet ljudi, uz pratnju stražara.⁶¹⁴⁶ Na početku su svi zatočenici imali na raspolaganju samo jedan klozet, ali se i on zapušio, pa su umjesto njega obezbijedena burad, koja

---

570 zatočenika koji su navodno bili zatvoreni u prostoriji 3 preuveličana. D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 36–38. Vijeće smatra da Radetićevo svjedočenje u tom pogledu nije vjerodostojno. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu to da on u nekoliko navrata nije bio iskren prema Vijeću, kao i da je, zbog toga što je bio umiješan u ispitivanje zatočenika u Keratermu, u njegovom interesu bilo da se distancira od bilo kakvih saznanja u vezi s tamošnjim uslovima.

⁶¹³⁸ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7084–7086, 7108; v. P572 (Skice Keraterma koje je nacrtao Jusuf Arifagić).

⁶¹³⁹ Svjedoci odbrane su u svojim svjedočenjima izjavili da je Keraterm korišten kao istražni centar za one osobe koje su odbile da se mobilišu i koje su smatrane naoružanim i opasnim, ili za one koje su učestvovala u oružanoj pobuni, kao što su bili pripadnici Zelenih beretki. D4882 (Izjava svjedoka Dušana Đenadije, bez datuma), par. 6; Vojislav Kuprešanin, T. 43454–43455 (14. novembar 2013.); D4010 (Izveštaj SJB-a Prijedor, septembar 1993.), str. 2.

⁶¹⁴⁰ D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 28, 30, 35; Dragan Radetić, T. 45677 (20. januar 2014.); svjedok KW609, D4246 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 16911–16913; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 3, 6, 29, 32. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1207 (gdje se navodi da su ispitivanja u Keratermu obavljali pripadnici "CSB-a Banja Luka i [...] Banjalučkog korpusa"). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1204 (gdje se kaže da je "većina zatočenika u Keratermu saslušavana u pokušaju da se identifikuju protivnici novog srpskog režima"); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1840–1841 (pod pečatom).

⁶¹⁴¹ D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 28, 30, 31, 35. V. takođe svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1840–1841 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10308, 10381–10382 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁶¹⁴² Činjenica o kojoj je presuđeno 1198; P3661 (Memorandum UNPROFOR-a, 4. juli 1992.), str. 2 (gdje se izvještava da "se smatra da je 100–200 Muslimana [zatočeno u Keratermu] u izuzetno lošim uslovima"). V. takođe D3645 (Izjava svjedoka Nenada Kecmanovića od 27. maja 2013.), par. 54.

⁶¹⁴³ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2502–2503; v. činjenice o kojima je presuđeno 1198, 1199.

⁶¹⁴⁴ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2502–2503.

⁶¹⁴⁵ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2503, 2505; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1199.

⁶¹⁴⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1200.

su propuštala, što je stvaralo nepodnošljiv zadah.⁶¹⁴⁷ Zatočenicima se nisu mogli kupati, ali su ponekad mogli da se malo operu.⁶¹⁴⁸ Nisu dobijali sapun, niti pastu za zube.⁶¹⁴⁹ Pojavile su se vaške.⁶¹⁵⁰ Dizenterija je bila rasprostranjena, a zatočenicima nije pružana nikakva medicinska pomoć.⁶¹⁵¹

1798. Hrana koju su zatočenicima u Keratermu dobijali bila je u potpunosti neadekvatna, kako u pogledu kvaliteta tako i u pogledu količine, te su oni patili od neuhranjenosti, a u nekim slučajevima i izgladnjivanja.⁶¹⁵² Zatočenicima su dobijali dva parčeta hljeba koja su morali pojesti vrlo brzo ili bi ih istukli.⁶¹⁵³ Osim toga, hrana nije dijeljena redovno, a ponekad je nije bilo uopšte.⁶¹⁵⁴ Da bi se dopunila oskudna logorska sljedovanja, zatočenicima je ponekad dopuštano da primaju hranu od članova porodice koji bi je donosili u logor, premda ti povremeni dodaci nisu bili dovoljni da ublaže njihovu glad i neuhranjenost.⁶¹⁵⁵

⁶¹⁴⁷ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2505–2506; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1199. Svjedok KDZ050 izjavio je da im tokom prva dva dana u Keratermu nije bilo dozvoljeno da izlaze iz prostorije 3 iz bilo kog razloga, pa ni da bi išli u klozet, već su morali koristiti plavo plastično bure koje su im stavili u prostoriju. Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2505–2506.

⁶¹⁴⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1200. Osim toga, Radetić je izjavio da je uzrok loših higijenskih uslova u Keratermu bila opšta nestašica vode, zbog koje su trpjeli i stražari. D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 39 (gdje se upućuje na D4227 (Obavijest o vodosnabdijevanju u Prijedoru, 29. septembar 2000.), str. 1).

⁶¹⁴⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1200.

⁶¹⁵⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1200.

⁶¹⁵¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1201. Ali v. D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 40 (gdje je svjedok izjavio da nije "stekao saznanja da su postojali problemi ove vrste" u Keratermu). Vijeće ne smatra da je Radetićeve iskaz u tom pogledu vjerodostojan. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće upućuje na svoju raniju ocjenu Radetićeve vjerodostojnosti u fusnoti 6137.

⁶¹⁵² V. činjenice o kojima je presuđeno 1200, 1202. Svjedok KDZ050 je izjavio da prva dva dana po dolasku u Keraterm nije dobio ni hrane ni vode. Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2505.

⁶¹⁵³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1202.

⁶¹⁵⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1202.

⁶¹⁵⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1203. Svjedokinja KDZ093 prvi put je posjetila svog muža u Keratermu sredinom juna 1992. i donijela mu hranu i odjeću, ali joj je stražar na kapiji oduzeo torbu i rekao da će mu je on dati; svog muža je vidjela iz daljine i on je izgledao vrlo mršavo i iznuren. Svjedokinja KDZ093 posjetila ga je drugi put krajem juna 1992. i, kada se približila kapiji, Zoran Žigić ju je prepoznao i doveo njenog muža do ograde, govoreći joj: "Evo. Dobro pogledaj svog muža. On će prvi pasti za slobodu ovog grada." Njen muž je bio veoma mršav i iznuren; nije joj ništa rekao dok su stajali kraj ograde, ali su mu suze tekle niz lice. Svjedokinja KDZ093 poslije toga dana nikad više nije vidjela svog muža; kasnije je čula od više od sto svjedoka da su joj muža usred dana pretukli i ubili u logoru Omarska. Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6191–6194, 6236, 6244. Ali v. D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 41 (koji je izjavio da su i stražari bili neuhranjeni zbog nestašice hrane koja je vladala za vrijeme rata).

(iii) Postupanje prema zatočenicima

1799. Po dolasku u Keraterm, zatočenike su tukli.⁶¹⁵⁶ Jusuf Arifagić je doveden u Keraterm 14. juna 1992. autobusom, zajedno s grupom od četrdesetak drugih muškaraca koji su zarobljeni kada i on u Mujkanovićima.⁶¹⁵⁷ Kada je njegova grupa stigla u logor, dva "srpska vojnika" ušla su u autobus, naredila ljudima da izlaze u malim grupama, i počela ih tući i udarati nogama dok su oni ležali na zemlji.⁶¹⁵⁸ Safeta Tačija, mladog bosanskog Muslimana koji je do 1992. živio s porodicom u Kozarcu, "srpske snage" su takođe dovele u Keraterm sredinom juna 1992.⁶¹⁵⁹ Arifagić i Tači smješteni su u prostoriju 2, gdje su bili zatvoreni drugi ljudi iz sela s područja Prijedora, koji su takođe bili fizički zlostavljani.⁶¹⁶⁰ Uveče istog dana kada su stigli u logor, Arifagiću i drugim ljudima koje su doveli zajedno s njim naređeno je da izađu iz prostorije 2 i da legnu napolju na asfalt, gdje su ih žestoko pretukli i tražili im da priznaju da su pripadnici Zelenih beretki.⁶¹⁶¹

1800. Naoružani ljudi u maskirnim uniformama zarobili su svjedoka KDZ074 u šumi između Čarakova i Hambarina, a zatim ga odveli u Keraterm 8. jula 1992.⁶¹⁶² Kada je stigao tamo, ispitivali su ga i pretukli, a zatim su ga odveli u prostoriju 2.⁶¹⁶³

1801. Premlaćivanje zatočenika bilo je vrlo česta pojava u Keratermu.⁶¹⁶⁴ Stražari su prozivali zatočenike, što se često dešavalo noću, a onda bi ih izveli napolje i pretukli.⁶¹⁶⁵ Oni koji bi se vratili

⁶¹⁵⁶ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7084, 7089; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2314–2315; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), str. 8; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2501–2502. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1205.

⁶¹⁵⁷ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7080, 7083–7084. Svjedokinja KDZ093 izjavila je da su "srpske snage" uhapsile njenog muža sredinom juna 1992. i odvele ga u Keraterm. Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6189, 6191.

⁶¹⁵⁸ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7084.

⁶¹⁵⁹ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3755–3756.

⁶¹⁶⁰ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3755–3757; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7084–7086, 7107; svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2315. V. takođe P572 (Skice Keraterma koje je nacrtao Jusuf Arifagić).

⁶¹⁶¹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7087–7090 (gdje je svjedok dalje izjavio da je uslijed toga zadobio niz povreda i da su ga sljedećeg dana, zajedno s još nekim zatočenicima, odveli kombijem u bolnicu, da je s njima išao i Žigić, te da su mu u bolnici previli rane, a zatim su ga vratili u Keraterm). Jedan od zatočenika koji je bio sa Arifagićem – Emsud Bahunjić – kasnije je podlegao povredama, a Arifagić je pomogao da se njegovo tijelo prenese u stražarsku kućicu u logoru. Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7090. Dušan Janković je izjavio da su pripadnici Zelenih beretki zarobljeni tokom napada na zgradu opštine u Prijedoru 30. maja 1992. i da su odvedeni u zatočeničke objekte Keraterm i Omarska radi istrage. Dušan Janković, T. 47272, 47274 (18. februar 2014.).

⁶¹⁶² Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2304–2305, 2312 (gdje je svjedok naveo da je u trenutku zarobljavanja bio nenaoružan i da je nosio civilnu odjeću).

⁶¹⁶³ Svjedok KDZ074, P709 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 2314–2315; P711 (Izjava svjedoka KDZ074 od 23. septembra 1994.), str. 8.

⁶¹⁶⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1208.

⁶¹⁶⁵ V. činjenice o kojima je presuđeno 1208, 1209; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7090–7091; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Siki6168rice*), T. 2506–2507; Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3758.

bili su krvavi i puni modrica; neki su podlegli povredama.⁶¹⁶⁶ Neki od prozvanih zatočenika nisu se nikada vratili, a drugi zatočenici pretpostavljali su da su umrli uslijed batinanja.⁶¹⁶⁷ Arifagić je u svom svjedočenju izjavio da su tijela ljudi koji su umrli nakon što bi ih noću izveli odlagana u dijelu logora zvanom "smeće".⁶¹⁶⁸

1802. Zatočenike su tukli šipkama i pendrecima, i prisiljavali ih da tuku jedni druge.⁶¹⁶⁹ Zatočenike su često tukli i ponižavali pred drugim zatočenicima.⁶¹⁷⁰ Dvojica bivših policajaca, bosanskih Muslimana, žestoko su pretučena lancima i željeznim šipkama, a jedan od njih je i umro uslijed tog premlaćivanja.⁶¹⁷¹ Zatočenike su u Keratermu tukli i tokom ispitivanja.⁶¹⁷² Tukli su ih stražari u Keratermu, posebno Nenad Banović zvani Čupo i Zoran Žigić,⁶¹⁷³ kao i ljudi koji su dolazili izvana koje su stražari puštali u logor, kao što je bio Duško Knežević.⁶¹⁷⁴ Osim toga, neke zatvorenike ispitivali su u vezi s novcem, vodili ih njihovim kućama i tjerali da traže novac, koji bi zatočenici onda, ako bi ga našli, predavali stražarima.⁶¹⁷⁵

⁶¹⁶⁶ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7090–7091; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2506–2507; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1209.

⁶¹⁶⁷ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7090–7091; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2506–2507; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1209. **[REDIGOVANO]**.

⁶¹⁶⁸ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7091.

⁶¹⁶⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1208.

⁶¹⁷⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1212.

⁶¹⁷¹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7093–7094 (gdje je svjedok izjavio da su ta dva čovjeka bila u policijskim uniformama kada su stigla u Keraterm, dodajući da su ih razoružali i doveli u logor uprkos tome što su prethodno potpisali izjavu lojalnosti i nastavili raditi kao policajci). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1210.

⁶¹⁷² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1206.

⁶¹⁷³ V. činjenice o kojima je presuđeno 1195, 1211; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2501–2502, 2507, 2520–2521, 2536–2538 (gdje je svjedok izjavio da, kada je "bila smjena tog Banovića, Čupe, u njegovoj su smjeni više izvodili ljude" da bi ih tukli, kao i da je on ponekad dolazio u logor kada nije bio na dužnosti da bi "mučio" zatočenike); Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7089, 7091; Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3758–3763 (gdje je svjedok izjavio da je Žigić nosio maskirnu uniformu, da je često nosio tamne naočare i da je uvijek imao zavoj oko šake, te da je često učestvovao u premlaćivanjima i da su ga se svi zatočenici plašili; njega je Žigić premlatio jednom prilikom, dok se vraćao u prostoriju 2 iz WC-a); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6192–6194, 6244 (gdje je svjedokinja izjavila da je dobro poznavala Žigića jer su pohađali istu osnovnu školu i da je on, kada ga je krajem juna 1992. vidjela u Keratermu, nosio vojnu uniformu i crvenu "beretku"); Dragan Radetić, T. 45681–45684 (20. januar 2014.), T. 45689–45691 (21. januar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da je Žigić bio pripadnik civilne policije). Međutim, Vijeću su takođe predočeni dokazi da je Žigić bio "uniformisano lice sa naoružanjem" koje je uveče ulazilo u logor i tuklo zatočenike uprkos upozorenjima logorskih službenika da ne ulazi u logor, što sugerise da Žigić nije bio stražar u Keratermu. D4140 (Službena zabilješka SJB-a Prijedor, 4. juli 1992.).

⁶¹⁷⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1211; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7089; D4140 (Službena zabilješka SJB-a Prijedor, 4. juli 1992.). V. takođe Dragan Radetić, T. 45681–45684 (20. januar 2014.), T. 45689–45690 (21. januar 2014.). Stakić je takođe izjavio da su u Keratermu "ljudi [...] dolazili, naoružani, i [...] odvlačili pojedince", ali da on ne zna ko su ti ljudi. Milomir Stakić, T. 45250–45251 (17. decembar 2013.).

⁶¹⁷⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1214. V. takođe D1925 (Krivična prijava SJB-a Prijedor, 2. juli 1992.) (gdje se kaže da je Zoran Žigić osumnjičen da je 9. juna 1992. primio mito od Esada Marošlića, zatočenika iz Keraterma); D1926 (Naređenje CSB-a Banjaluka, 1. juli 1992.) (gdje se Žigiću određuje trodnevni pritvor zato

1803. Žene zatočene u Keratermu bile su i silovane.⁶¹⁷⁶ Dana 14. jula 1992., svjedokinju KDZ093, bosansku Muslimanku iz Prijedora, uhapsile su, zajedno s drugima iz njene zgrade, "srpske snage" u policijskim uniformama – svijetloplavim košuljama i plavo-sivim pantalonama – i odvele je u Keraterm.⁶¹⁷⁷ Odmah su ih uveli u jednu prostoriju, a Sikirica, koji im se predstavio kao komandant logora, naredio im je da skinu nakit i sve što imaju na sebi.⁶¹⁷⁸ Te noći, Neđeljko Timarac je odveo svjedokinju KDZ093 i još jednu Muslimanku koja je bila njena komšinica u dvije odvojene kancelarije u zgradi Keraterma.⁶¹⁷⁹ Timarac i "drugi muškarci" su zatim tokom cijele noći više puta silovali svjedokinju KDZ093 na stolu.⁶¹⁸⁰ Jedan stražar pronašao ju je ujutro u lokvi krvi, naredio joj je da se opere i izveo je u dvorište gdje je sjedila dva-tri sata u krvavoj odjeći.⁶¹⁸¹ Isti taj stražar tog je jutra izveo komšinicu svjedokinje KDZ093; ona je izgledala uplašeno i plakala je.⁶¹⁸² Tog popodneva, svjedokinja KDZ093, njena komšinica i grupa od šest-sedam muškaraca odvedeni su u logor Omarska u "policijskom kombiju".⁶¹⁸³

1804. Zatočnici iz Keraterma na kraju su prebačeni u Omarsku ili Trnopolje.⁶¹⁸⁴ Arifagić je prebačen autobusom iz Keraterma u Trnopolje 1. avgusta 1992., zajedno s mnogo drugih ljudi.⁶¹⁸⁵

što je primio mito od Marošlića). Međutim, Radetić je izjavio slijedeće: (i) da on nikada nije primijetio na osobama koje je ispitivao ikakve tragove koji bi ukazivali na fizičko zlostavljanje; (ii) da za vrijeme dok je on radio u Keratermu niko nije premlaćivan tokom ispitivanja; (iii) da se premlaćivanja nikad nisu odigrala u njegovom prisustvu; (iv) da "pripadnici bezbedonosnih struktura, muslimanske nacionalnosti, uključujući i radnike policije, nisu spajani sa građanima koji su zadržavani u Keratermu", i da on misli da su te osobe ispitivane odvojeno; i (v) da on nikada nije čuo za slučajeve da su stražari odvodili zatočnike kućama i tjerali ih da traže novac, te da je ubijeden da to nije radio niko od ljudi koji su bili u komisiji za ispitivanje zatočenika. D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 32, 43–46, 48; Dragan Radetić, T. 45680 (20. januar 2014.). Međutim, Radetić je takođe priznao da je dobijao informacije i znao da Žigić, Knežević i drugi prebijaju zatočnike u Keratermu, poslije čega su zatočnici umirali. Dragan Radetić, T. 45681–45684 (20. januar 2014.), T. 45689–45690 (21. januar 2014.). V. takođe D4140 (Službena zabilješka SJB-a Prijedor, 4. juli 1992.). Imajući u vidu ove nedosljednosti u Radetićevom svjedočenju, kao i konstataciju Vijeća da on u nekoliko navrata nije bio iskren, Vijeće ne smatra da je Radetićevo svjedočenje da u Keratermu nije bilo premlaćivanja pouzdano. Vijeće takođe napominje da je Radetić tokom svog svjedočenja, kao što pokazuju navedene tvrdnje, pokušao da se distancira od bilo kakvog znanja u vezi sa zlostavljanjem zatočenika ili uslovima zatočenja.

⁶¹⁷⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1213.

⁶¹⁷⁷ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6194–6195.

⁶¹⁷⁸ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6196.

⁶¹⁷⁹ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6197–6198 (gdje je takođe izjavila da je dobro poznavala Neđeljka Timarca iz osnovne škole; i da je on nosio vojnu uniformu sa sivom vojničkom "kapom").

⁶¹⁸⁰ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6198–6199. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1213.

⁶¹⁸¹ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6199–6200. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1213.

⁶¹⁸² Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6200. Radetić je izjavio da za vrijeme dok je on bio u Keratermu nisu pominjani takvi slučajevi silovanja. D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 47. Vijeće ne smatra da je Radetićevo svjedočenje u tom pogledu vjerodostojno s obzirom na njegov pokušaj da se distancira od bilo kakvog znanja u vezi sa zlostavljanjem zatočenika u Keratermu.

⁶¹⁸³ Svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6200–6201.

⁶¹⁸⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1197.

Dana 5. avgusta 1992., jedan vojnik je pročitao spisak s imenima zatočenika, ukupno oko 120 ljudi, i njih su ukrkali u dva autobusa i odvezli ih.⁶¹⁸⁶ Kada su se ta dva autobusa otišla, došli su drugi autobusi i preostali zatočenici iz Keraterma, uključujući i svjedoka KDZ050, ukrcani su u te autobuse i odvezeni u Trnopolje.⁶¹⁸⁷

(iv) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima

1805. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su u periodu od 24. maja 1992. pa najmanje do 5. avgusta 1992. srpske snage dovodile civile nesrbe s više lokacija u Keraterm i tamo ih držale u zatočenju. Zatočenici su držani u lošim uslovima, koji su uključivali nedostatak prostora, neodgovarajuće ležajeve, loše higijenske uslove, nedostatak hrane i neodgovarajuću medicinsku pomoć. Vijeće konstatuje da su srpske snage u Keratermu redovno prelaćivale zatočenike i da je najmanje jedan zatočenik umro uslijed posljedica prelaćivanja.⁶¹⁸⁸ Vijeće takođe konstatuje da su srpske snage u Keratermu silovale jedan broj bosanskih Muslimanki.

(v) Incident 15.1 iz Priloga B Optužnici

1806. U Optužnici se navodi da je približno 150 ljudi ubijeno u prostoriji 3 u Keratermu 24. i 25. jula 1992. ili približno tih datuma.

1807. Dana 20. ili 21. jula 1992., zatočenici zatvoreni u prostoriji 3 premješteni su u prostorije 2 i 4.⁶¹⁸⁹ Prostorija 3 je zatim napunjena grupama muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su dovedeni autobusima s područja Brda.⁶¹⁹⁰ Nekoliko dana kasnije, 24. jula 1992. ili približno tog datuma,

⁶¹⁸⁵ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7105.

⁶¹⁸⁶ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2522. Svjedok KDZ050 dao je spisak od oko 60 ljudi, za koje je rekao da su to "ljudi koji su odvedeni pre, koji su pobijeni [...] koje sam ja lično ljude poznav'o. I ovde se vidi da su ljudi koji su odvedeni pre i koji su sa ta dva autobusa, da su tu na tom spisku". Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2523; P1949 (Izvod iz izjave svjedoka KDZ050 od 19. novembra 2000.). Svjedok KDZ050 je kasnije identifikovao tijela nekih od tih 120 ljudi koji su odvezeni u prva dva autobusa 5. avgusta 1992. i koja su ekshumirana u Hrastovoj glavici u Sanskom Mostu, mada je on potvrdio da je čuo od drugih zatočenika da su te ljude prvo odveli u Omarsku. Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2527, 2531–2532. V. incident 15.3 iz Priloga B Optužnici. V. takođe Optužnica, incident 15.3 iz Priloga B Optužnici, fusnota 5 (gdje tužilaštvo navodi da su zatočenici iz logora Keraterm bili među žrtvama incidenta 15.3 iz Priloga B Optužnici).

⁶¹⁸⁷ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2524.

⁶¹⁸⁸ Ovaj zaključak ne obuhvata osobe koje su, prema navodima, ubijene u incidentu 15.1 iz Priloga B Optužnici, o kome se govori dalje u tekstu.

⁶¹⁸⁹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7095; Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3766. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1215.

⁶¹⁹⁰ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2498–2503 (gdje je svjedok izjavio da se predao "srpskim pripadnicima" 23. jula 1992. na kontrolnom punktu u zaseoku Brkić i da je prebačen u logor Keraterm u dva autobusa zajedno sa oko 120 do 130 drugih muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su se predali ili su bili zarobljeni na području Brda); Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7096–7097 (gdje je svjedok izjavio da je vidio kako im po dolasku u logor oduzimaju lične isprave, te da toj grupi ljudi po dolasku nije bilo dozvoljeno da napuštaju prostoriju 3 ili da se miješaju sa drugim zatočenicima); Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3766. V. takođe činjenica o

zatočenicima zatvorenim u prostoriji 3 dozvoljeno je da izađu iz prostorije i leže vani na travi dvatri sata.⁶¹⁹¹ Toga dana se aktivnost u logoru primjetno povećala i bilo je više vozila i više "vojske", koja je pjevala.⁶¹⁹² Predveče su zatočeni vraćeni u prostoriju 3, a vrata su zaključana.⁶¹⁹³ Zatočenicima iz prostorije 2 takođe je rečeno da se vrata u svoju prostoriju rano, prije nego što se smrklo, da se okrenu prema zidu i da budu mirni.⁶¹⁹⁴

1808. Kasnije te noći, oko 21:00 ili 22:00 sata, zatočeni su izvana čuli veliko komešanje, uključujući kamione i pripadnike vojske kako ulaze u logor.⁶¹⁹⁵ Ispred prostorije 3 je postavljen sto, s jednom stolicom pored njega, a prostor je osvijetljen reflektorom; kasnije je na sto postavljen teški mitraljez, koji je uperen prema prostoriji 3.⁶¹⁹⁶

1809. Oko 23:00 sata ili oko ponoći, ispaljen je jedan kratki rafal u prozore prostorije 3, a kasnije su u prozor i po krovu bacani kamenčići.⁶¹⁹⁷ Zatočeni koji su bili unutra počeli su čudno da se ponašaju, pekle su ih oči, a svjedok KDZ050, koji se nalazio u stražnjem dijelu prostorije, počeo je gubiti svijest.⁶¹⁹⁸ Zaključio je da je u prostoriju morao biti ubačen nekakav suzavac ili neki bojni otrov.⁶¹⁹⁹ Zatočeni su se počeli gurati, a zatim su provalili vrata ne bi li pobjegli odatle, i u tom trenutku svjedok KDZ050 izvana je začuo prvi mitraljeski rafal.⁶²⁰⁰ Pucnjava je trajala četiri-pet minuta, a zatim je nastupilo zatišje, dok pucnjava nije opet počela.⁶²⁰¹ Svjedok KDZ050 je nakratko izgubio svijest, ali je ukupno izbrojao tri takva intervala pucnjave iz mitraljeza.⁶²⁰² Čuo je ljude koji

---

kojoj je presuđeno 1215. Po dolasku u logor, muškarce iz autobusa su pretresli, oduzeli im dragocjenosti i lične isprave, te zabilježili njihova imena. Zatim su morali leći na travu, a neke od njih su pretukli; otprilike sat kasnije, prebačeni su u prostoriju 3. Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2501–2502.

⁶¹⁹¹ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2507–2508.

⁶¹⁹² Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2509, 2535; Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3764–3765; P572 (Skice Keraterma koje je nacrtao Jusuf Arifagić).

⁶¹⁹³ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2510.

⁶¹⁹⁴ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7097. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1216.

⁶¹⁹⁵ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7097. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1217.

⁶¹⁹⁶ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3764–3766; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7097, 7101. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1217.

⁶¹⁹⁷ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2510.

⁶¹⁹⁸ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2511.

⁶¹⁹⁹ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2511. V. takođe Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3780 (gdje je svjedok izjavio da je kasnije saznao od jednog od preživjelih iz prostorije 3 da je u prostoriju bio ubačen neki otrovni gas, što je značilo da oni koji su bili unutra nisu mogli disati i da su morali pokušati da silom izađu iz prostorije); [REDIGOVANO].

⁶²⁰⁰ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2511, 2531. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1217.

⁶²⁰¹ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2512–2514; Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3767; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7098 (gdje je svjedok izjavio da je pucnjava trajala ukupno nekih pola sata ili čak cijeli sat).

⁶²⁰² Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2512–2514.

su zvali upomoć, kao i galamu vojnika vani koji su pokušavali spriječiti ljude da pobjegnu.⁶²⁰³ Kasnije je izvana takođe nekoliko puta čuo pucnje iz pješadijskog naoružanja.⁶²⁰⁴

1810. Zatočenici u prostoriji 2 čuli su rafal iz automatskih pušaka, zvuk lomljenja metala i stakla, i ljude koji su jaukali iz prostorije 3.⁶²⁰⁵ Jedan od zatočenika u prostoriji 2 čuo je jednog od "srpskih vojnika" kako psuje i kaže: "Ne izlazite, pucaćemo. Evo, bježe", a zatim se začuo rafal.⁶²⁰⁶

1811. Sljedećeg jutra, svjedok KDZ050 je vidio da je cijela unutrašnjost prostorije 3 krvava, a vidio je i povrijeđene ljude i tijela ubijenih kako leže unaokolo.⁶²⁰⁷ On je procijenio da je u prostoriji i izvan nje bilo nagomilano oko 200 leševa.⁶²⁰⁸ Preživjelima je potom rečeno da izađu van, gdje su tri-četiri sata boravili na travi.⁶²⁰⁹ Tog istog jutra, u logor je došao veliki kamion koji se parkirao ispred prostorije 3.⁶²¹⁰ Svim zatočenicima je rečeno da izađu iz svojih prostorija, a onima koji su izgledali najsnažniji, uključujući Tačija i Arifagića, naloženo je da utovaruju leševe iz prostorije 3 u kamion.⁶²¹¹ Bio je potreban otprilike jedan sat da se svi leševi utovare, a onda je kamion otišao.⁶²¹² Osim toga, oni koji su preživjeli, ali su bili povrijeđeni takođe su odvedeni tim kamionom.⁶²¹³ Dok je kamion odlazio, iz njega je curila krv.⁶²¹⁴ Došla su vatrogasna kola ili

⁶²⁰³ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2512. V. takođe Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3766–3767.

⁶²⁰⁴ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2516. V. takođe Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3767.

⁶²⁰⁵ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7097–7098; Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3766–3767. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1217.

⁶²⁰⁶ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3767.

⁶²⁰⁷ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2516. V. takođe Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7098–7099; činjenica o kojoj je presuđeno 1218.

⁶²⁰⁸ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2516–2517. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1218.

⁶²⁰⁹ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2516–2517.

⁶²¹⁰ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3768–3769; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2517. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1218; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3974 (pod pečatom).

⁶²¹¹ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3768–3769; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7098–7099 (gdje je svjedok izjavio da su stražari tražili dobrovoljce koji "se ne boje mrtvih"); svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2517–2518. V. Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7947 (gdje je svjedok izjavio da mu je jedan zatočenik rekao da je morao da uklanja leševe iz hangara u Keratermu nakon što je oko 200 ljudi bilo ubijeno u jednoj noći); Edward Vulliamy, T. 21050–21051 (9. novembar 2011.). V. takođe svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3974 (pod pečatom).

⁶²¹² Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3770; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7098–7099; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2517–2518.

⁶²¹³ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2517–2518; Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3769. V. takođe svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3974, 4066 [REDIGOVANO].

⁶²¹⁴ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7098–7099. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1218.

nekakav kamion s crijevom i vodom, koji su upotrebljeni za ispiranje krvi s poda prostorije 3 i s okolnog tla.⁶²¹⁵

1812. Oni koji su preživjeli vraćeni su u prostoriju 3 poslije njenog čišćenja.⁶²¹⁶ Sljedeće noći, Arifagić je ponovo začuo pucnjavu iz prostorije 3, mada ona nije trajala onako dugo kao prvi put.⁶²¹⁷ U jednom momentu je čuo kako neko viče: "Šta ćemo? Ima preživjelih", a zatim je čuo četrdesetak pojedinačnih pucnjeva.⁶²¹⁸ Još jednom je, sljedećeg jutra, došao kamion u koji su zatim utovarena tijela.⁶²¹⁹ Osim toga, zatočenicima iz prostorija 1, 2 i 4 naređeno je da izađu napolje; onima koji su imali povrede, kao i šestorici ljudi koji su utovarivali tijela, rečeno je da se popnu u kamion, koji je zatim otišao.⁶²²⁰ Dan ili dva poslije ovih incidenata s pucnjavom, Arifagić je u logoru vidio Simu Drljaču, blizu prostorije 1.⁶²²¹ Neki od zatočenika su mu prišli, a on im je rekao da se desilo "nešto" što nije trebalo da se desi i da imaju njegove garancije da im se više ništa neće desiti.⁶²²²

1813. Svjedoci odbrane izjavili su da je incident ubijanja koji se desio u prostoriji 3 u Keratermu (i) bio posljedica pobune ili pokušaja bjekstva zatočenika,⁶²²³ ili (ii) da se radilo o spontanom ubijanju koje su izvršili pripadnici lokalnih jedinica ili rezervisti kao osvetu za pogibiju srpskih vojnika na frontu.⁶²²⁴ Vijeće smatra da te tvrdnje predstavljaju spekulacije i informacije iz druge ruke; ono stoga smatra da svjedočenja tih svjedoka nisu pouzdana.

1814. Vijeće je formalno primilo na znanje da je najmanje 190 osoba ubijeno u prostoriji 3 u Keratermu.⁶²²⁵ Nadalje, procjenjujući ukupan broj osoba ubijenih u ovom incidentu, Vijeće je

⁶²¹⁵ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3770; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7099. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1219.

⁶²¹⁶ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2518 (gdje je svjedok izjavio da je od oko 570 muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatvoreni u prostoriji 3, otprilike polovina preživjela ubijanje u prostoriji 3).

⁶²¹⁷ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7100.

⁶²¹⁸ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7100.

⁶²¹⁹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7100.

⁶²²⁰ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7100.

⁶²²¹ Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7104.

⁶²²² Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7104.

⁶²²³ D4242 (Izjava svjedoka Draška Vujića od 24. januara 2014.), par. 8 (gdje je svjedok izjavio da je dobio informaciju da je u Keratermu došlo do "pobune" zatvorenika, da je došlo do upotrebe vatrenog oružja i da je, kao posljedica toga, ubijeno mnogo ljudi); Dušan Janković, T. 47282–47283 (18. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da je čuo da je u Keratermu došlo do pobune zatočenika i da su oni u toku tih dešavanja ubijeni); D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 49 (gdje je svjedok izjavio da je čuo da su neki od zatočenika pokušali da pobjegnu iz Keraterma i da su, kao posljedica toga, neki od njih ubijeni).

⁶²²⁴ D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 24; Milomir Stakić, T. 45286 (17. decembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da su, prema obavještajnim podacima koje je u to vrijeme imao, kao i po informacijama koje je dobio od Drljače, nakon pogibije nekoliko srpskih boraca na frontu, pripadnici njihove jedinice "upali su u Keraterm i iz osвете pobili više desetina pritvorenika").

⁶²²⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1219.

razmotrilo svjedočenje svjedoka (i) da je sljedećeg jutra, poslije ubijanja u prostoriji 3, u toj prostoriji i ispred nje bilo nagomilano otprilike 200 leševa,⁶²²⁶ kao i (ii) da je od oko 570 muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u prostoriji 3, otprilike polovina preživjela ubijanje u prostoriji 3 izvršeno 24. jula 1992. ili približno tog datuma.⁶²²⁷ Osim toga, Vijeću su predloženi sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti nekih identifikovanih osoba u Keratermu vezanih za ubijanje u prostoriji 3 izvršeno 24. jula 1992. ili približno tog datuma.⁶²²⁸

1815. Prilikom odmjeravanja težine ukupnih dokaza koji su mu predloženi, Vijeće se stoga uvjerilo da su srpske snage ubile najmanje 190 muškaraca, bosanskih Muslimana u prostoriji 3 u Keratermu 24. i 25. jula 1992. ili približno tih datuma.

(d) Zatočenički objekt 20.4 iz Priloga C Optužnici i incident 15.5 iz Priloga B Optužnici

1816. U Optužnici se navodi da je logor Trnopolje korišten kao zatočenički objekt u opštini Prijedor barem od 15. maja do 30. septembra 1992. Tužilaštvo navodi da je više ljudi ubijeno u logoru i na više mjesta nakon odvođenja iz logora u periodu od 28. maja do oktobra 1992.

(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom

1817. Logor Trnopolje nalazio se u selu Trnopolje, koje leži jugoistočno od grada Prijedora, na željezničkoj pruzi Prijedor – Banjaluka.⁶²²⁹ Logor je formiran u bivšoj osnovnoj školi i okolnim

⁶²²⁶ V. svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2516. [REDIGOVANO]. V. takođe P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 26 [REDIGOVANO]; P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 173, 266 (pod pečatom) [REDIGOVANO].

⁶²²⁷ V. svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2518.

⁶²²⁸ V. P4409 (Potvrde o smrti osoba iz Prijedora), *e-court* str. 1–14, 17–24, 27–32, 35–38, 41–46, 58–63 (gdje se potvrđuje smrt 22 identifikovane osobe u logoru Keraterm u periodu od 23. do 28. jula 1992); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 16–20, 23–31, 34, 41 (u kojoj Mašović po imenu navodi 76 identifikovanih osoba koje su nestale u Keratermu 24. jula 1992. ili približno tog datuma i čija su tijela kasnije ekshumirana iz više masovnih grobnica, uključujući masovnu grobnicu Stari Kevljani, koje on povezuje s ubistvima u prostoriji 3); P5909 (Izvještaji MUP-a Bihać o identifikaciji u vezi s masovnom grobnicom Stari Kevljani, 30. juni 2005.), str. 1, 3–4, 8–12, 16, 19–20, 22–23, 31, 35–36, 43, 49–51, 57–58 (u kojima se potvrđuje da su tijela 21 identifikovane osobe, koje su sve nestale u Keratermu i koje su povezane s ubijanjem u prostoriji 3, kasnije ekshumirana iz masovne grobnice Stari Kevljani). V. takođe P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Aneks A, str. 8–10; P4893 (Izvještaj MUP-a Bihać o ekshumaciji u Starim Kevljanima, 18. januar 2004.); [REDIGOVANO]; P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 29–30, 259–268 (pod pečatom) (gdje autor navodi da u vrijeme sastavljanja njegovog izvještaja nije bilo ekshumirano nijedno tijelo žrtava incidenta u prostoriji 3 u Keratermu, ali na osnovu svjedočenja svjedoka i sudskih odluka kojima se određene osobe zvanično proglašavaju mrtvim u vezi s tim incidentom, konstatuje da je 69 identifikovanih osoba umrlo u tom incidentu); Nicolas Sébire, P694 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7358–7359.

⁶²²⁹ P569 (Mapa opštine Prijedor). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1223.

zgradama, koje su uključivale fiskulturnu salu, prodavnicu i bivši dom kulture s kino-salom, poznat kao "dom".⁶²³⁰

1818. Logor Trnopolje počeo je da funkcioniše 24. maja 1992. ili približno tog datuma, tokom napada na Hambarine i Kozarac, kada su tamo dovedeni stanovnici s tog područja koji su raseljeni iz svojih domova.⁶²³¹ U početku su u Trnopolje dovođeni pretežno žene, djeca i stariji, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati; međutim, kasnije su tamo iz Keraterma i Omarske prebacivani i vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati.⁶²³²

1819. Optuženi je izveo dokaze da je Trnopolje bilo "otvoreni prihvatni centar" u koji su izbjeglice, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, dobrovoljno dolazile i boravile u njemu radi vlastite bezbjednosti i utočišta za vrijeme trajanja sukoba.⁶²³³ Optuženi tvrdi da je Trnopolje, zbog

⁶²³⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6867, 6873; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3407–3409; P535 (Vazдушna fotografija Trnopolja); P537 (Fotografija škole u Trnopolju); P538 (Fotografija Trnopolja); P539 (Fotografija Trnopolja); P540 (Fotografija Trnopolja); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7747–7748; P3894 (Skica Trnopolja koju je nacrtao Idriz Merdžanić); Idriz Merdžanić, T. 21455–21457 (16. novembar 2011.); D1924 (Vazдушna fotografija logora Trnopolje s oznakama koje je unio Idriz Merdžanić); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 65–68; P3543 (Izvod iz video-snimka obilaska Omarske i Trnopolja, s transkriptom); svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6222–6223. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1226; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 2.

⁶²³¹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7755, 7759 (gdje je svjedok izjavio da je došao u Trnopolje 26. maja 1992.); P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7105; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6867, 6873–6874; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6688–6690; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 2–3, 28; P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 5; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 22; Milomir Stakić, T. 45239 (17. decembar 2013.). V. takođe svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3997 (pod pečatom); činjenice o kojima je presuđeno 1102, 1224, 1225; P3898 (Fotografija zatočenika u Trnopolju); P3899 (Fotografija zatočenika u Trnopolju); P3900 (Fotografija zatočenika u Trnopolju).

⁶²³² Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7756, 7787–7788; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12468–12469 (pod pečatom); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6876–6877; P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 8, 12–13; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5748–5750; P5555 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 29. septembar 1992.), str. 4; P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 5; P3785 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju, s transkriptom), str. 7–15; P3780 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka muškaraca u Trnopolju). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1103, 1225, 1296; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 2–4, 28–29.

⁶²³³ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 2–3, 28–29 (u kome se Trnopolje opisuje kao "otvoreni prihvatni centar" formiran radi smještaja građana koji nisu željeli učestvovati u borbama, da bi se osigurala njihova bezbjednost i da bi se zaštitili od napada "ekstremist[a]"); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 3; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 22; D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 6–7, 18–19; Slavko Puhalić, T. 43397–43399, 43402–43405 (13. novembar 2013.), T. 43452, 43454–43455 (14. novembar 2013.); D4009 (Video-snimak Trnopolja); D3968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 9. avgust 1992.); P3784 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem) (u kome optuženi kaže da je Trnopolje "mjesto za ljude koji nemaju gdje da borave"). V. takođe D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 38; D4230 (Izjava svjedoka Čede Šipovca od 18. januara 2014.), par. 16; Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7326–7327; P636 (Izveštaj

svoje "civilne prirode", bilo samo djelimično okruženo ogradom.⁶²³⁴ Vijeće smatra da, iako Trnopolje nije bilo u potpunosti okruženo ogradom, neki dijelovi kompleksa jesu bili okruženi ogradom od bodljikave žice.⁶²³⁵ Vijeće nadalje smatra da, uprkos tome što su neki dijelovi Trnopolja bili "otvoreni", zatočenicima nije bilo dozvoljeno da odu osim pod određenim uslovima.⁶²³⁶ Na primjer, nekim ljudima je bilo dozvoljeno da napuste logor da bi sakupili nešto hrane iz obližnjih sela, s tim da ostave lična dokumenta u logoru ili su bili pod pratnjom stražara.⁶²³⁷ Drugi su mogli otići samo ukoliko bi Drljača ili komandant logora Slobodan Kuruzović odobrili njihovo puštanje ili ukoliko bi ih prebacivali u drugi logor.⁶²³⁸ Osim toga, Trnopolje je sa svih strana bilo okruženo stražarima, mitraljeskim gnijezdima i oružanim položajima s cijevima uperenim prema logoru.⁶²³⁹ Idriz Merdžanić, ljekar koji je doveden u Trnopolje, izjavio je da

---

PMEZ-a, 3. septembar 1992.), str. 1–2. Mevludin Sejmenović je izjavio da je dva puta neopaženo ušao u Trnopolje. Mevludin Sejmenović, T. 20487–20488 (27. oktobar 2011.).

⁶²³⁴ V. Završni podnesak odbrane, par. 1596–1597. Optuženi nadalje tvrdi da su Penny Marshall i njena ekipa novinara odabrali da postave kameru i intervjuišu zatočenike kod skladišta za alat u Trnopolju, koje je bilo okruženo bodljikavom žicom, ali da su svi ti ljudi koje su oni snimali, u stvari, bili "slobodni". V. Uvodna riječ optuženog, T. 845–847 (1. mart 2010.).

⁶²³⁵ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7750–7751, 7838–7851 (gdje je svjedok izjavio da je ograda od bodljikave žice podignuta kada su rasformirani Keraterm i Omarska, da bi se ogradili zatočenici koji su bili prebačeni u Trnopolje iz tih logora, i da je Penny Marshall snimila zatočenike iza ograde koja je okruživala zgradu prodavnice u Trnopolju, ali da to nije bila ista ona ograda koja je privremeno podignuta da bi se ogradili zatočenici prebačeni iz Keraterma i Omarske); P3909 (Skica Trnopolja s oznakama koje je unio Idriz Merdžanić); P3910 (Izvod iz video-snimka Trnopolja); Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7946, 7963, 8141–8144 (gdje je svjedok izjavio da su 5. avgusta 1992. on i Penny Marshall intervjuisali zatočenike u Trnopolju koji su bili prebačeni iz Keraterma i Omarske i zatvoreni iza ograde od bodljikave žice i koji su bili u "ozbiljno lošem stanju", ali i da su u Trnopolju izgleda postojale dvije ograde od bodljikave žice – jedna starija i druga novija); P3780 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka muškaraca u Trnopolju); P3781 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka muškaraca u Trnopolju); P3697 (Video-snimak posjete stranih novinara Trnopolju); Edward Vulliamy, T. 21051 (9. novembar 2011.); Mevludin Sejmenović, T. 20491 (27. oktobar 2011.), T. 20581 (28. oktobar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je postojao ograđeni dio gdje su se držale poljoprivredne alatke, ali i da su zatočenici prebačeni iz Keraterma bili smješteni u jedan ograđeni prostor, koji su logorske vlasti nazivale "karantin", te da im je bilo strogo zabranjeno da taj prostor napuštaju); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6983–6984; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12464–12465 (pod pečatom); svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6306–6309. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1230.

⁶²³⁶ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7748, 7750–7751; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3350–3352; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12464–12465 (pod pečatom); svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3997 (pod pečatom); Milomir Stakić, T. 45239 (17. decembar 2013.); Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7326–7327. V. P2637 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 1. juli 1992.); P2741 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 2. juni 1992.); P2915 (Pregled zaključaka Izvršnog odbora opštine Prijedor, 29. april–17. avgust 1992.), str. 3; **[REDIGOVANO]**. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1230.

⁶²³⁷ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6875; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7757–7758; Mevludin Sejmenović, T. 20489–20490 (27. oktobar 2011.), T. 20580 (28. oktobar 2011.).

⁶²³⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6875, 6984; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7750; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6691; P2741 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 2. juni 1992.); **[REDIGOVANO]**.

⁶²³⁹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7751–7755; P3909 (Skica Trnopolja s oznakama koje je unio Idriz Merdžanić); Mevludin Sejmenović, T. 20491 (27. oktobar 2011.), T. 20581–20582 (28. oktobar 2011.); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3351–

"pored tih punktova i straže s oružjem, da je bila samo nacrtana jedna crta, ne bi smio niko preći".⁶²⁴⁰ Osim toga, Stakić je izjavio da ljudi nisu dovođeni u Trnopolje, ili držani tamo, zato što je to bila njihova lična volja.⁶²⁴¹ U svjetlu dokaza u vezi s bezbjednosnim uslovima oko logora, loše uslove u logoru i zlostavljanja koja su se u njemu dešavala, kao i svjedočenja svjedoka koji su u njemu bili zatvoreni,⁶²⁴² Vijeće konstatuje da je Trnopolje tokom cijelog svog postojanja bilo zatočenički objekt.

1820. Krizni štab Prijedor formirao je logor Trnopolje.⁶²⁴³ Komandant logora bio je Slobodan Kuruzović, bivši komandant TO-a i član Kriznog štaba Prijedor; u logoru su ga zvali "major".⁶²⁴⁴

3352; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12464–12465 (pod pečatom); Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7327. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1230. Međutim, Puhalić je izjavio da Trnopolje nije bilo okruženo vojnicima i da nisu postojala mitraljeska gnijezda ili oružani položaji sa cijevima okrenutim prema logoru. D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 21. Vijeće ne smatra da je Puhalićevo svjedočenje u tom pogledu vjerodostojno. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće smatra da on u nekoliko navrata nije bio iskren prema Vijeću, kao i da je, zbog toga što je bio umiješan u zbivanja u Trnopolju, u njegovom interesu bilo da se distancira od znanja u vezi sa tamošnjim uslovima.

⁶²⁴⁰ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7751. V. takođe svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12464–12465 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da se nije osjećao slobodnim da u bilo kom trenutku napusti Trnopolje i da ljudi nisu odlazili iz logora); svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3997 (pod pečatom) (gdje je svjedokinja izjavila da "nije to smještaj bio za izbjeglice. To je bio logor. To nikakve slobode tu nije bilo"); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3351–3352 (gdje je svjedok izjavio da se osjećao zatvorenim i da nije bio tamo svojom voljom).

⁶²⁴¹ Milomir Stakić, T. 45239 (17. decembar 2013.). Optuženi tvrdi da su ljudi dobrovoljno dolazili u Trnopolje i da Stakić nije sugerisao da su oni tamo dovođeni silom. V. Završna riječ optuženog, T. 47881–47882 (1. oktobar 2014.). Vijeće smatra da je Stakić jasno rekao da nisu svi svojevóljno došli u Trnopolje.

⁶²⁴² Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7751; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12464–12465 (pod pečatom); svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3997 (pod pečatom); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3351–3352. V. takođe Edward Vulliamy, T. 21114–21116 (9. novembar 2011.); Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7326–7327.

⁶²⁴³ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 2, 28–29; P2772 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 5. avgust 1992.); D4468 (Skupština opštine Prijedor, Potvrđivanje odluka koje je donio Krizni štab, 24. juli 1992.), *e-court* str. 6. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1105. Međutim, Stakić je izjavio da Trnopolje nije formirao Krizni štab. D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 22, 48; Milomir Stakić, T. 45238–45240 (17. decembar 2013.). Vijeće ne smatra da je ovo svjedočenje vjerodostojno, s obzirom na suprotne dokaze koji su Vijeću predočeni i prihvaćeni i koji potvrđuju da je Krizni štab Prijedor učestvovao u formiranju Trnopolja.

⁶²⁴⁴ P3710 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 29. maj 1992.) (u kojoj Stakić naređuje da se Kuruzović stavlja pod "Komandu Regije"); Milomir Stakić, T. 45239 (17. decembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je Kuruzović postavljen za komandanta od strane "vojske"); D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 3; D4468 (Skupština opštine Prijedor, Potvrđivanje odluka koje je donio Krizni štab, 24. juli 1992.), *e-court* str. 6 (gdje se dužnost obezbjeđenja u Trnopolju povjerava "Komandi Regije"); P3536 (Odluke i naređenja Skupštine opštine i Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku opštine Prijedor* 25. juna 1992.), str. 8; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7759–7760; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5823 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12513–12515 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 8; svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3352; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7105; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3959 (pod pečatom); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6874–6875; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6224. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1227.

Kuruzović i svi logorski stražari u Trnopolju nosili su vojne uniforme.⁶²⁴⁵ Kuruzović je boravio u jednoj kući unutar logorskog kompleksa i zatočenici su ga često viđali s njegovim tjelohraniteljima, blizancima Balaban.⁶²⁴⁶ U početku je Slavko Puhalić pomagao Kuruzoviću u rukovođenju logorom.⁶²⁴⁷

1821. Trnopolje je zvanično zatvoreno krajem septembra 1992., ali su neki ljudi ostali u njemu sve do decembra 1992.⁶²⁴⁸

(ii) Uslovi zatočenja

1822. Zatvorenici u Trnopolju držani su u lošim uslovima.⁶²⁴⁹ Na početku, svi zatočenici nisu mogli biti smješteni u zgrade u logoru Trnopolje, tako da su neki od zatočenika bili prisiljeni da spavaju napolju u improvizovanim zaklonima načinjenim od najlon kesa, pruća i ćebadi.⁶²⁵⁰ Tek pošto je većina žena i djece prebačena iz Trnopolja, muški zatočenici su mogli spavati unutra, u

⁶²⁴⁵ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12513–12515 (pod pečatom); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3352; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3998 (pod pečatom); D3968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 9. avgust 1992.) (gdje se izvještava da Trnopolje obezbjeđuje vojska SrRBiH). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1227, 1228.

⁶²⁴⁶ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6874–6875; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7830–7832; D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 3; P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 8; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3959–3960 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1229 (gdje se navodi da su braća Balaban bila "poznata po svojoj brutalnosti").

⁶²⁴⁷ D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 3–4; Slavko Puhalić, T. 43409 (13. novembar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je bio u Trnopolju do 11. juna 1992., a da je zatim bio na banjanskom liječenju do 17. jula 1992., nakon čega se vratio u Trnopolje i ostao tamo otprilike do 15. avgusta 1992.).

⁶²⁴⁸ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7800; D3110 (Saopštenje za štampu MKCK-a, 2. oktobar 1992.); P6504 (Izveštaj Crvenog krsta Prijedor, 30. septembar 1992.), str. 9–10; P2948 (Izveštaj humanitarne organizacije, 8. oktobar 1992.) (pod pečatom), str. 2; P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.) (gdje se kaže da je Trnopolje ostalo u funkciji do novembra 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1224. Vijeće će se detaljnije baviti datumom zatvaranja Trnopolja kasnije u ovom odjeljku.

⁶²⁴⁹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7756–7760; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12462 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6783–6784; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6875–6878; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3958–3960 (pod pečatom); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 65–68; P3543 (Izvod iz video-snimka obilaska Omarske i Trnopolja, s transkriptom); P3797 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju); P6503 (Video-snimak posjete Penny Marshall Trnopolju). V. takođe Slavko Puhalić, T. 43403–43404 (13. novembar 2013.).

⁶²⁵⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6877–6878; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5749; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12556; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7756–7757; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6783–6784; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6223–6224; Charles McLeod, P712 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7327; P3797 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju). V. takođe D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 11; Slavko Puhalić, T. 43418 (13. novembar 2013.); v. činjenice o kojima je presuđeno 1231, 1236.

fiskulturnoj sali škole ili drugdje.⁶²⁵¹ Čak i tada je bilo malo prostora za spavanje, a nije bilo ni kreveta ni ćebadi, tako da su zatočenici morali spavati na podu.⁶²⁵²

1823. Logorske vlasti davale su zatočenicima malo hrane, ili im je uopšte nisu davale;⁶²⁵³ zatočenici su dobijali nešto hrane koju su im donosili rođaci ili lokalno stanovništvo s tog područja, ali to je bilo nedovoljno.⁶²⁵⁴ Zatočenici koji su imali novca mogli su da kupe hljeba, ali su se ostali zatočenici morali osloniti na to da će drugi podijeliti svoju hranu s njima.⁶²⁵⁵ U Trnopolju skoro da i nije bilo pitke vode, budući da je za cijeli logor postojala samo jedna česma.⁶²⁵⁶ Nije bilo tekuće vode, a klozeta je bilo nedovoljno.⁶²⁵⁷ Osim toga, nije bilo uslova da se ljudi operu, a vrućina i muhe činili su situaciju nepodnošljivom.⁶²⁵⁸ Uslijed nestašice hrane i ne higijenskih uslova, vaši i šuga su bili raširene pojave, a većina zatočenika imala je i dizenteriju.⁶²⁵⁹ U Trnopolju nije bilo organizovane medicinske njege, ali su nesrpski zatočenici koji su bili zatvoreni u logoru, među kojima su bili Merdžanić i veterinarica Azra Blažević, pružali ostalim zatočenicima izvjesnu

⁶²⁵¹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6877–6878.

⁶²⁵² Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7757; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6877–6878; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; P3885 (Fotografije u Trnopolju). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1236.

⁶²⁵³ P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6249, 6309–6311; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12462 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 data istražiteljima 26. juna 1995.), *e-court* str. 30; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7757–7758. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1234; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 13. juna 2002.), *e-court* str. 3.

⁶²⁵⁴ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7757–7758; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12462 (pod pečatom); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6875–6876; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6311–6312; Mevludin Sejmenović, T. 20489–20490 (27. oktobar 2011.); P3797 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju); D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 11.

⁶²⁵⁵ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6876; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12462 (pod pečatom); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7757–7758; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5749; svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12556.

⁶²⁵⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1233.

⁶²⁵⁷ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6876; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7759; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3959–3960 (pod pečatom). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1232.

⁶²⁵⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6876.

⁶²⁵⁹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7759, 7778; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3959 (pod pečatom); P3797 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju); P3903 (Fotografija jednog zatočenika u Trnopolju); P3904 (Fotografija jednog zatočenika u Trnopolju); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1235 (gdje se navodi da je čak 95% zatočenika u Trnopolju imalo dizenteriju). Zatočenici su takođe vidjeli da su ljudi koji su u Trnopolje dolazili iz logora Omarska i Keraterm bili u mnogo gore stanju. Oni su svi dosta omršavjeli, bili su prljavi, neobrijani, imali su dizenteriju, a mnogi od njih bili su teško pretučeni i nisu čak mogli ni hodati. Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12468 (pod pečatom). Ali v. D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 23 (gdje je svjedok izjavio da on to nije primijetio i da bi i on, budući da je i sjedio i družio se s "ljudima u kampu", "dobio ove bolesti" da ih je tamo bilo).

medicinsku pomoć.⁶²⁶⁰ Oni su radili u logorskoj klinici, ali nisu od logorskih vlasti dobijali nikakav sanitetski materijal sve do dolaska Međunarodnog Crvenog krsta.⁶²⁶¹

(iii) Postupanje prema zatočenicima

Premlaćivanje i ubijanje

1824. Iako je zlostavljanje u Trnopolju bilo manjih razmjera nego u Omarskoj, maltretiranje je i tamo bilo uobičajeno.⁶²⁶² Logorski stražari su sjekli zatočene muškarce noževima i tukli ih bejzbol palicama, željeznim šipkama, kundacima i svime što bi im došlo pod ruku.⁶²⁶³ Zatočenicima koje bi odveli na ispitivanje često bi se vraćali teško premlaćeni i obliveni krvlju.⁶²⁶⁴

1825. Laboratorija koja se nalazila u klinici u Trnopolju korištena je za ispitivanja i premlaćivanja.⁶²⁶⁵ Merdžanić je slušao kako logorski stražari tamo tuku i vrijeđaju zatočeničke.⁶²⁶⁶ Merdžanić je liječio neke od zatočenika pošto su ih tamo pretukli i fotografisao ih bez ičijeg znanja.⁶²⁶⁷ Zatočeničke su takođe tukli i ispred kotlarnice u školskoj zgradi ili u samoj kotlarnici.⁶²⁶⁸ Jednom prilikom, Žigić je tukao i udarao nogama jednog zatočenika koji je stigao iz Keraterma i niko nije ni pokušao da ga u tome spriječi.⁶²⁶⁹

⁶²⁶⁰ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7730–7731, 7747–7748; Mevludin Sejmenović, T. 20489 (27. oktobar 2011.); P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 66; P3797 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju); P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6249–6252. V. takođe D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 11.

⁶²⁶¹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7747–7748, 7785–7786; Idriz Merdžanić, T. 21473–21474 (17. novembar 2011.); P3797 (Izvod iz ITN-ovog video-snimka posjete novinara Omarskoj i Trnopolju); svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6249–6250.

⁶²⁶² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1237.

⁶²⁶³ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7766–7768; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3958 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1237.

⁶²⁶⁴ Svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6250; P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 data istražiteljima 26. juna 1995.), *e-court* str. 30; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1237. Nadalje, Puhalić je izjavio da je u prvo vrijeme u Trnopolju bilo pojedinačnih slučajeva zlostavljanja, prije nego što je tamo uvedeno vojno obezbjeđenje; međutim, Puhalić je prijavio te slučajeve Kuruzoviću, koji je otišao u policiju i tražio da se provede istraga u vezi s tim slučajevima. Prema njegovim riječima, nakon uvođenja vojnog obezbjeđenja tih incidenata više nije bilo. D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 25.

⁶²⁶⁵ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7766, 7780–7785; P3905 (Skica klinike u Trnopolju koju je nacrtao Idriz Merdžanić); P3906 (Fotografija prostorije za ispitivanje u Trnopolju) (na kojoj se na zidovima vide tragovi krvi od premlaćivanja); P3907 (Fotografija prostorije za ispitivanje u Trnopolju); Mevludin Sejmenović, T. 20491 (27. oktobar 2011.).

⁶²⁶⁶ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7766, 7780–7785.

⁶²⁶⁷ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7766–7767, 7769–7774, 7780–7785; P3896 (Fotografija jednog zatočenika u Trnopolju); P3897 (Fotografija jednog zatočenika u Trnopolju).

⁶²⁶⁸ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7768.

⁶²⁶⁹ Safet Tači, P693 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 3770–3773; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7768–7769.

1826. Zatočenici u Trnopolju, uključujući i zatočenice, bili su verbalno zlostavljani, vrijeđani na nacionalnoj osnovi, a prijećeno im je i smrću.⁶²⁷⁰ Zatočenici su prisiljavani da se u logoru tuku jedni s drugima.⁶²⁷¹ Neki zatočenici određivani su da pokopavaju leševe u obližnjim selima i u samom logoru.⁶²⁷² Takođe su ih izvodili iz logora da obavljaju prisilni rad.⁶²⁷³

1827. Zatočenici u Trnopolju ubijani su u logoru i van logora.⁶²⁷⁴ Više zatočenika je umrlo uslijed toga što su ih stražari premlatili tokom ispitivanja.⁶²⁷⁵ Najmanje dva zatočenika umrla su u Trnopolju zbog nedostatka medicinske pomoći.⁶²⁷⁶ Druge su ubili logorski stražari ili drugi vojnici koji su ulazili u logor.⁶²⁷⁷ Na primjer, tokom prve noći koju je svjedok KDZ038 proveo zatočen u zgradi prodavnice u Trnopolju, jedan Srbin u uniformi, koga je svjedok poznao, izveo je jednog starijeg čovjeka, Sulejmana Kekića, i pretukao ga.⁶²⁷⁸ Kasnije te noći, tog istog čovjeka su odveli, svjedok KDZ038 je čuo dva pucnja, a čovjek se nije vratio.⁶²⁷⁹ Vijeće se uvjerilo da je ta osoba ubijena. Svjedok KDZ054 se sjetio jedne noći tokom svog zatočenja kada su vojnici iz jedne rezervne jedinice došli u logor i prozvali šest zatočenika iz porodice Forić.⁶²⁸⁰ Odveli su ih iza ugla

⁶²⁷⁰ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3995–3997 (pod pečatom); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7760–7761; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9.

⁶²⁷¹ P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9.

⁶²⁷² Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12466 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 9; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7786–7787; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; Mevludin Sejmenović, T. 20489 (27. oktobar 2011.).

⁶²⁷³ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7786–7787, 7838. Međutim, Vijeće konstatuje da Optužnica obuhvata samo prisilni rad na linijama fronta.

⁶²⁷⁴ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7785–7787, 7804; P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 9; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6253–6254; svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2524–2525, 2532; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6870–6873; P3908 (Izvod iz video-snimka Trnopolja, s transkriptom), str. 2. V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.) (pod pečatom), str. 313; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1242.

⁶²⁷⁵ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7773–7774, 7785; P3908 (Izvod iz video-snimka Trnopolja, s transkriptom), str. 2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1242.

⁶²⁷⁶ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7785–7786; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 8; P3908 (Izvod iz video-snimka Trnopolja, s transkriptom), str. 2.

⁶²⁷⁷ Svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3998–3999 (pod pečatom); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6880; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6253–6254. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1242.

⁶²⁷⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6867, 6880 (gdje je svjedok izjavio da je bio u grupi muškaraca koji su 20. jula 1992. prebačeni autobusom iz Bišćana u Trnopolje i zatvoreni u zgradu prodavnice u Trnopolju).

⁶²⁷⁹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6880.

⁶²⁸⁰ P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6253–6254; P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 9; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7786, 7804; Mevludin Sejmenović, T. 20488–20489 (27. oktobar 2011.).

zgrade, a oko deset do dvadeset minuta kasnije, svjedok KDZ054 začuo je pucnjavu.⁶²⁸¹ Kasnije su zatočenici određeni da pokopaju tijela potvrdili da je tih šest zatočenika koji su ranije izvedeni ubijeno iz vatrenog oružja.⁶²⁸²

1828. Ubrzo pošto je svjedok KDZ038 stigao u Trnopolje 20. jula 1992., jedna grupa muškaraca iz Bišćana stigla je u logor autobusom; svjedok KDZ038 je vidio da je 12 od tih muškaraca prozvano i vraćeno u autobus, koji ih je zatim odveo.⁶²⁸³ Kasnije su mu ljudi koji su pješke prešli dio puta od područja Brda do Trnopolja rekli da su vidjeli leševe tih muškaraca na području zvanom Kratalj.⁶²⁸⁴ Svjedok KDZ038 je kasnije razgovarao s jednim čovjekom koji je bio u toj grupi od 12 ljudi i koji mu je ispričao da ih je autobus vozio natrag ka Bišćanima, ali da je usput stao i da su ih zatim postrojili i strijeljali nekakvom automatskom puškom.⁶²⁸⁵ On i još jedan čovjek preživjeli su taj incident.⁶²⁸⁶

1829. Nadalje, 8. septembra 1992. ili približno tog datuma, svjedok KDZ050 vidio je kako neke zatočenike izvode do obližnjeg ribnjaka.⁶²⁸⁷ Ubrzo potom, svjedok KDZ050 čuo je rafale iz tog pravca, a ti zatočenici se nikada nisu vratili.⁶²⁸⁸ Vijeće se uvjerilo da su te osobe ubijene u ovom incidentu.

Seksualno nasilje

1830. U Trnopolju je u periodu između maja i oktobra 1992. bilo mnogo slučajeva silovanja.⁶²⁸⁹ Prilikom jednog od tih incidenata, počinitelj je rekao žrtvi: "Moraju Muslimanke da rađaju srpsku djecu", a ranije joj je takođe rekao da "Muslimani nisu ljudi".⁶²⁹⁰ [REDIGOVANO].⁶²⁹¹

⁶²⁸¹ P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6253–6254.

⁶²⁸² P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; svjedok KDZ054, P682 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6253–6254.

⁶²⁸³ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6870.

⁶²⁸⁴ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6871.

⁶²⁸⁵ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6872–6873.

⁶²⁸⁶ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6871–6873.

⁶²⁸⁷ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2524–2525, 2532.

⁶²⁸⁸ Svjedok KDZ050, P680 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Sikirice*), T. 2524–2525.

⁶²⁸⁹ P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), str. 8; Mevludin Sejmenović, T. 20490 (27. oktobar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je čuo od drugih zatočenika da žene, uključujući i mlade žene i djecu, siluju u nekadašnjem kinu u okviru logorskog kompleksa); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7759–7764; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6690. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1238. Puhalić je takođe izjavio da je znao da su u Trnopolju u prvo vrijeme, prije nego što je uspostavljena vojna straža, vršena silovanja, i da su to činili "nepoznati ljudi van bilo kakve kontrole" koji su upadali u logor. On je rekao da je te incidente prijavio Kuruzoviću te da je vojna policija uhapsila neke od osoba koje su vršile silovanja, ali da ne zna da li je iko od njih bio krivično gonjen. Međutim, Puhalić je rekao da nije istina da je ljudima izvana bilo dopušteno da posjećuju logor. D4008 (Izjava svjedoka Slavka Puhalića od 11. novembra 2013.), par. 18, 26; Slavko Puhalić, T. 43408, 43421–43423 (13. novembar 2013.)

⁶²⁹⁰ [REDIGOVANO].

[REDIGOVANO].⁶²⁹² [REDIGOVANO].⁶²⁹³ [REDIGOVANO].⁶²⁹⁴ [REDIGOVANO].⁶²⁹⁵
 [REDIGOVANO].⁶²⁹⁶ [REDIGOVANO].⁶²⁹⁷ [REDIGOVANO].⁶²⁹⁸ [REDIGOVANO].⁶²⁹⁹
 [REDIGOVANO].⁶³⁰⁰

1831. Logorski stražari u Trnopolju dozvoljavali su muškarcima izvan logora, uključujući srpske vojnike i druge Srbe, da ulaze u logor i siluju žene i djevojke.⁶³⁰¹ Zatočenici određeni da rade na klinici u Trnopolju, uključujući Merdžanića i Vasifa Gutića, tamo su zbrinjavali i savjetovali mnoge žrtve silovanja, uključujući i jednu dvanaestogodišnju djevojčicu.⁶³⁰² Slučajevi silovanja u Trnopolju izazivali su užasan strah i psihičku traumu kod svih zatočenika.⁶³⁰³

(iv) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima

1832. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage, počev od 24. maja 1992. ili približno tog datuma pa najmanje do 30. septembra 1992., prebacivale nesrbe, uključujući žene i djecu, u Trnopolje i tamo ih držale u zatočenju. Zatočenici su držani u lošim uslovima, koji su uključivali nedostatak prostora, loše higijenske uslove, neodgovarajuću medicinsku pomoć i nedovoljno hrane. Vijeće konstatuje da su muškarci zatočeni u Trnopolju bili podvrgavani premlaćivanjima od strane srpskih snaga i da su bili prisiljavani da rade.⁶³⁰⁴ Vijeće takođe konstatuje da su srpske snage silovale više žena koje su bile zatočene u Trnopolju i da je među onima koji su vršili silovanja bio i komandant logora Kuruzović. Najzad, Vijeće zaključuje da su

---

6291 [REDIGOVANO].

6292 [REDIGOVANO].

6293 [REDIGOVANO].

6294 [REDIGOVANO].

6295 [REDIGOVANO].

6296 [REDIGOVANO].

6297 [REDIGOVANO].

6298 [REDIGOVANO].

6299 [REDIGOVANO].

6300 [REDIGOVANO].

6301 P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), str. 8; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7761–7764. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1238. Međutim, jednom prilikom, 3. avgusta 1992., Žigić je došao u Trnopolje, a stražar koji je stražario na ulazu u prostoriju gdje su bile zatvorene žene iz Omarske naredio je ženama da legnu na pod jer "dolazi [...] Žigić". Žigić je pitao stražara gdje su žene, ali je stražar repetirao oružje i uperio ga na Žigića, rekao mu da tu nema žena i zabranio mu da uđe u prostoriju. P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 54–55 (pod pečatom); svjedokinja KDZ093, P705 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 6234–6236.

6302 Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7760–7764; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1239.

6303 V. činjenica o kojoj je presuđeno 1241.

6304 Međutim, kao što je gore navedeno, Vijeće napominje da Optužnica obuhvata samo prisilni rad na linijama fronta.

srpske snage u periodu od 28. maja do približno 8. septembra 1992. ubile više nesrba u Trnopolju i na raznim mjestima nakon odvođenja iz logora.⁶³⁰⁵

(v) Incident 15.6 iz Priloga B Optužnici

1833. U Optužnici se navodi da je približno 200 muškaraca iz logora Trnopolje ubijeno na Vlašiću, kod Skender-Vakufa, 21. avgusta 1992. ili približno tog datuma.

1834. Dana 21. avgusta 1992., u Trnopolje je došao konvoj od četiri autobusa s oznakama "Autotransport Prijedor", koje su Krizni štab Prijedor i Crveni krst Prijedor organizovali radi prebacivanja ljudi iz Prijedora na teritoriju pod kontrolom Muslimana.⁶³⁰⁶ U autobuse su ukrcani prvenstveno zatočeni muškarci, uključujući svjedoka KDZ038 i svjedoka KDZ611, kao i neke žene i djeca.⁶³⁰⁷ Kuruzović i pripadnici interventnog voda prisustvovali su ukrcavanju zatočenika u autobuse.⁶³⁰⁸ Kada su autobusi bili puni, krenuli su u pravcu Kozarca, a sa zatočenicima su išli i pripadnici interventnog voda, pod pratnjom policijskih i vojnih vozila.⁶³⁰⁹ U blizini Kozarca, konvoj se zaustavio i priključilo mu se još četiri autobusa i osam kamiona, u koje su se u Tukovima ukrcali muškarci, žene i djeca, bosanski Muslimani, po naređenju komandira interventnog voda, Miroslava Paraša.⁶³¹⁰ Paraš i Kuruzović su razgovarali za vrijeme ovog zaustavljanja.⁶³¹¹ U tom

⁶³⁰⁵ Ovaj zaključak ne obuhvata osobe za koje se navodi da su ubijene u incidentu 15.6 iz Priloga B Optužnici o kojem se govori u daljem tekstu.

⁶³⁰⁶ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6883; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5823–5824 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12472 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 13–14; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7789–7790; Dušan Janković, T. 47299–47301 (18. februar 2014.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1243; [REDIGOVANO]; P4259 (Fotografija autobusa "Autotransporta" Prijedor).

⁶³⁰⁷ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6883; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5823–5824 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12473 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su vozači autobusa bili obični civilni vozači i da su u autobusu kojim se on vozio bila i dva naoružana čovjeka u uniformama bivše JNA); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 13–14; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7829; Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4619–4620. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1243.

⁶³⁰⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6884; P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 14. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1243.

⁶³⁰⁹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6887; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12473 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su u pratnji konvoja, između ostalih, bili ljudi u plavim maskirnim policijskim uniformama); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 14–15 (pod pečatom); Dušan Janković, T. 47300–47301 (18. februar 2014.); P2969 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 15. septembar 1992.). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1243, 1244; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 6; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 10.

⁶³¹⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6887, 6896; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12472–12473 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 15 (pod pečatom); [REDIGOVANO]; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12711–12713; Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4619–4620. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1243.

⁶³¹¹ [REDIGOVANO].

trenutku, u konvoju je bilo osam autobusa i osam kamiona, uz određeni broj policijskih vozila u pratnji.⁶³¹² Konvoj je produžio put kroz Banjaluku i dalje prema Skender-Vakufu, u pravcu krajnjeg odredišta, što je bila linija razgraničenja teritorija pod srpskom i muslimanskom kontrolom, blizu Travnika.⁶³¹³

1835. Konvoj se usput zaustavljao još nekoliko puta.⁶³¹⁴ Prilikom jednog zaustavljanja, jedan od stražara u autobusu naredio je svjedoku KDZ038 da pokupi novac i dragocjenosti od ljudi iz autobusa.⁶³¹⁵ Pripadnici interventnog voda takođe su uzimali od zatočenika novac i druge dragocjenosti i stavljali ih u najlon kese.⁶³¹⁶ Prilikom jednog drugog zaustavljanja, u autobuse su ušli vojnici u sivomaslinastim uniformama koji su ostali tu do kraja puta.⁶³¹⁷

1836. Ubrzo nakon što je prošao Skender-Vakuf, konvoj se opet zaustavio nedaleko od jednog potoka; po Paraševom naređenju, pripadnici interventnog voda izveli su iz konvoja mlade, vojno sposobne muškarce, i ukrcali ih u dva prazna autobusa.⁶³¹⁸ Muškarcima iz autobusa u kome je bio svjedok KDZ038 naređeno je da se postroje napolju ispred autobusa.⁶³¹⁹ Zatim su im rekli da uđu u jedan od dva prazna autobusa i legnu na pod.⁶³²⁰ Svjedok KDZ038 je procijenio da je u prvi autobus bilo natrpano stotinjak ljudi.⁶³²¹

⁶³¹² Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6896.

⁶³¹³ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6897; P599 (Mapa puta Trnopolje-Vlašić); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12473–12474 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 15–16 (pod pečatom); P4101 (Izjava svjedoka KDZ611 data istražiteljima 26. juna 1995.), *e-court* str. 30–31, 49; Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4619–4620. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1245.

⁶³¹⁴ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6898; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12474 (pod pečatom).

⁶³¹⁵ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6898.

⁶³¹⁶ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12713; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 6; P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 18 (pod pečatom); **[REDIGOVANO]**; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6903; Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4619–4620.

⁶³¹⁷ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6899–6900; P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 16 (pod pečatom). Svjedok KDZ611 primijetio je jednog čovjeka u sivomaslinastoj uniformi s crvenom beretkom na glavi, koji je nosio voki-toki. Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5826–5827 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12474 (pod pečatom).

⁶³¹⁸ **[REDIGOVANO]**; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12475–12476 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 17–18 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 istražiteljima od 26. juna 1995.), *e-court* str. 50 (pod pečatom); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6900–6901. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1246.

⁶³¹⁹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6900. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1246.

⁶³²⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6900–6901. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1248, 1249.

⁶³²¹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6902. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1248.

1837. Vojno sposobni muškarci iz autobusa u kome je bio svjedok KDZ611 izdvojeni su i ukrcani u drugi prazan autobus; nekim ženama i starijim muškarcima dozvoljeno je da ostanu u jednom od prvih autobusa.⁶³²² Svjedok KDZ611 je procijenio da je u njegovom autobusu bilo "više od 100 ljudi", i taj je autobus zatim produžio za prvim autobusom, dok je ostatak konvoja nastavio da ide ispred njih prema Travniku.⁶³²³

1838. Autobusi su vozili još 10 do 15 minuta prije no što su se opet zaustavili na putu uz koji se s jedne strane uzdiže strma litica, dok se s druge strane nalazi duboka klisura; to područje poznato je pod nazivom Korićanske stijene.⁶³²⁴ Pripadnici interventnog voda naredili su zatočenicima iz autobusa u kome je bio svjedok KDZ038 da siđu, formiraju kolonu po dvoje, i pođu pješke niz put.⁶³²⁵ Nakon što su prešli oko 100 metara, naređeno im je da stanu, okrenu se nalijevo, naprave tri koraka naprijed i kleknu okrenuti licem prema provaliji.⁶³²⁶ Svjedok KDZ038 čuo je jednog čovjeka u policijskoj uniformi koji je komandovao kako kaže: "Ovdje mi mijenjamo mrtve za mrtve, žive za žive", a zatim su na red ljudi koji su se nalazili na ivici provalije ispaljeni hici.⁶³²⁷ Svjedok KDZ038 je vidio kako ljudi padaju i viknuo svome ocu da se baci u provaliju; zatim ga je

⁶³²² Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12475–12476 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 17 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 istražiteljima od 26. juna 1995.), *e-court* str. 50 (pod pečatom). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1247 (gdje se kaže da se pojavio jedan kamion i da je ženama i djeci rečeno da se ukrcaju u njega; došao je još jedan kamion i otišao sa još zatočenika, ali je iza njega ostao jedan broj ljudi koji su prethodno bili u Trnopolju, kao i nešto mještana Kozarca).

⁶³²³ P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 17–18 (pod pečatom); v. svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12475–12476 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da je u njegovom autobusu bilo "oko 150" ljudi). Nasić je rekao da je bio u ovom konvoju, ali da je, kada su se zaustavili i kada je nekim od muškaraca rečeno da siđu, on ostao u autobusu. Na jednom mjestu blizu Vlašića, konvoj se ponovo zaustavio, preostalim ljudima je rečeno da siđu i oni su zatim pješke otišli odatle do Travnika. Prema Nasićevim riječima, oko 150 do 200 ljudi koji su krenuli u konvoju nije stiglo u Travnik. Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12714. V. takođe Senija Elkasović, P690 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tadića*), T. 4620–4622 (gdje je svjedokinja izjavila da se, nakon što je krenula u jednom od autobusa koji su kao organizovani prevoz pošli iz Trnopolja, njen autobus zaustavio kod jedne velike kamene barikade i da je putnicima rečeno da siđu i nastave pješke; ona je hodala 40 ili 50 kilometara do jedne škole u Travniku, a drugi ljudi, koji nisu mogli hodati, ostali su na putu pa su nekako prebačeni u Travnik).

⁶³²⁴ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6903–6905; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5829, 5836 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12479–12480 (pod pečatom); P564 (Fotografija ceste na planini Vlašić); P565 (Fotografija ceste na planini Vlašić); P566 (Fotografija ceste na planini Vlašić); P567 (Fotografija planine Vlašić); P568 (Fotografija planine Vlašić). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1250, 1251.

⁶³²⁵ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6904–6905; svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21142 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1252.

⁶³²⁶ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6905; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12481 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 19 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1252.

⁶³²⁷ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6905–6906; [REDIGOVANO]. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1253.

otac gurnuo u ponor.⁶³²⁸ Svjedok KDZ038 se potom obreo na dnu klisure; gležanj mu je bio slomljen, a stopalo mu se držalo za ostali dio noge samo jednom tetivom.⁶³²⁹ Dva čovjeka su sišla u provaliju i pucala u glavu svakome ko je pokušavao da pobjegne; svjedok KDZ038 se pretvarao da je mrtav.⁶³³⁰ Zatim je čuo još pucnjeva i vidio leševe oko sebe.⁶³³¹

1839. Kada se drugi autobus zaustavio, jedan vojnik s crvenom beretkom rekao je muškarcima koji su bili u njemu, uključujući i svjedoka KDZ611, da izađu.⁶³³² Svjedok KDZ611 je vidio da je drugi autobus parkiran deset metara dalje.⁶³³³ Naredili su im da formiraju kolonu po dvoje i da hodaju nekoliko minuta dok nisu stigli do šumovitog predjela gdje je s jedne strane puta bila strma litica, a s druge strane strma padina.⁶³³⁴ Muškarcima su tada naredili da se okrenu licem prema provaliji, da zakorače naprijed do ivice i da kleknu, a kada su to učinili, pripadnici interventnog voda otvorili su na njih vatru.⁶³³⁵ Svjedoka KDZ611 je čovjek koji je bio pored njega gurnuo niz padinu.⁶³³⁶ On je pao na dno nepovrijeđen, i još nekoliko minuta je čuo zvuke pucnjave.⁶³³⁷ Vidio je još mnogo ljudi kako padaju niz padinu na dno klisure.⁶³³⁸ Ljude koji nisu pali u provaliju gurnuli su dolje oni koji su u njih i pucali.⁶³³⁹ U klisuru su bacane i ručne bombe.⁶³⁴⁰

1840. Kada je pala noć, svjedok KDZ038 je dopuzao do rijeke na dnu klisure i tu je prenoćio. Provizorno je previo stopalo, a sljedećeg dana je počeo puzati duž rijeke dok nije došao do jedne napuštene vodenice i sklonio se u njoj.⁶³⁴¹ Kasnije su ga pronašli neki vojnici koji su ga odveli u Skender-Vakuf, gdje mu je ukazana medicinska pomoć i gdje su od njega uzeli izjavu u vezi s

⁶³²⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6906. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1255.

⁶³²⁹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6907.

⁶³³⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6907–6909.

⁶³³¹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6908–6909.

⁶³³² Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12479–12480 (pod pečatom).

⁶³³³ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12480 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 18 (pod pečatom).

⁶³³⁴ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5829 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12480–12481 (pod pečatom); **[REDIGOVANO]**.

⁶³³⁵ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12490 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 20 (pod pečatom); **[REDIGOVANO]**. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1256 (gdje se navodi da su glavni izvršioци ubijanja na Koričanskim stijenama bili pripadnici prijedorskog interventnog voda).

⁶³³⁶ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12490 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 20 (pod pečatom).

⁶³³⁷ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12490–12491 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 20 (pod pečatom).

⁶³³⁸ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12490 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 20 (pod pečatom).

⁶³³⁹ **[REDIGOVANO]**. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1255.

⁶³⁴⁰ **[REDIGOVANO]**; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6908. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1255.

⁶³⁴¹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6910–6913.

ubijanjem na Korićanskim stijenama; zatim je sanitetskim vozilom prebačen u bolnicu u Banjaluci.⁶³⁴²

1841. Svjedok KDZ611 i još jedan čovjek koji je preživio strijeljanje⁶³⁴³ ostali su sakriveni u šumi dva-tri dana, a nakon toga su se predali jednoj grupi srpskih vojnika na mjestu zvanom Galica.⁶³⁴⁴ Oni su ih onda odveli u Skender-Vakuf i držali tamo zajedno s još trojicom ranjenika koji su preživjeli incident, a o tome šta se dogodilo na Korićanskim stijenama ispitivali su ih i jedan oficir vojske i policija.⁶³⁴⁵ Potom su prebačeni u bolnicu u Banjaluci.⁶³⁴⁶

1842. U bolnici, svjedoka KDZ038, svjedoka KDZ611 i druge preživjele su tukli i maltretirali drugi pacijenti i lokalni civili, policajci i vojnici, s dopuštenjem stražara koji su ih čuvali.⁶³⁴⁷ Kasnije su prebačeni u drugu bolnicu, u Paprikovcu blizu Banjaluke, gdje su i njih i druge nesrbe takođe zlostavljali.⁶³⁴⁸ Nakon otpuštanja iz bolnice, i pošto ga je jedan sudija u Banjaluci saslušao u vezi s incidentom na Korićanskim stijenama, svjedoku KDZ611 je muslimanska dobrotvorna organizacija Merhamet obezbijedila smještaj u Banjaluci.⁶³⁴⁹ Kasnije ga je jedna međunarodna organizacija ponovo odvela u Trnopolje da bi pribavio neophodnu dokumentaciju koja mu je omogućavala da napusti RS, a zatim su ga odveli u Karlovac odakle je otputovao u treću zemlju.⁶³⁵⁰ Svjedok KDZ038 je ostao u bolnici u Paprikovcu do 15. oktobra 1992., kada su mu rekli da može

⁶³⁴² Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6913–6918.

⁶³⁴³ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5833 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 20–21 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da se drugi preživjeli čovjek s kojim je svjedok KDZ611 bio, Bahrija Jakupović, u jednom trenutku vratio da pogleda šta se dešava i rekao svjedoku KDZ611 da ljude iz drugog autobusa ubijaju u malim grupama umjesto da ih sve odjednom postroje).

⁶³⁴⁴ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5833–5834 (pod pečatom). V. P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 21 (pod pečatom).

⁶³⁴⁵ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12501–12503 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 21 (pod pečatom) (u kojoj se navode imena drugih preživjelih: Midhet Mujkanović, Mehmed Sivac i Sulejman Kahrmanović, uz napomenu da su i oni po otpuštanju iz bolnice dali izjave sudiji u Banjaluci).

⁶³⁴⁶ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5835 (pod pečatom).

⁶³⁴⁷ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6920; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12503–12504 (pod pečatom).

⁶³⁴⁸ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6922–6924; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12503–12505 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5835 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su tamo sreli još jednog čovjeka koji je preživio incident na Korićanskim stijenama, Sanimira Kljajića).

⁶³⁴⁹ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12509 (pod pečatom). V. D4236 (Izveštaj Osnovnog suda u Banjaluci, 24. septembar 1992.); D2044 (Prijava Javnog tužilaštva Banjaluka, 14. septembar 1992.).

⁶³⁵⁰ Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5835–5836 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12510 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 11. septembra 1995.), *e-court* str. 37 (pod pečatom).

slobodno da ode, a on se uz pomoć Merhameta smjestio u džamiji.⁶³⁵¹ Rana na gležnju svjedoka KDZ038 se ozbiljno zagnojila i stopalo mu je na kraju amputirano.⁶³⁵²

1843. Dana 22. avgusta 1992., u SJB-u Prijedor je održan sastanak kome su prisustvovali Paraš, Župljanin, Bogdan Subotić, Drljača i drugi visoki zvaničnici i na kome se raspravljalo o incidentu na Korićanskim stijenama.⁶³⁵³ Toga dana, pripadnici interventnog voda kojima je nakon incidenta bilo rečeno da se kriju, vratili su se u Prijedor i nastavili da obavljaju svoje dužnosti.⁶³⁵⁴ Dana 23. ili 24. avgusta 1992., pripadnici interventnog voda odvedeni su natrag na Korićanske stijene da bi pokušali da izvuku tijela iz provalije; i Drljača i Župljanin su bili prisutni.⁶³⁵⁵ Na Korićanskim stijenama se nakon incidenta moglo vidjeti otprilike 150 do 200 leševa.⁶³⁵⁶ Pokušaj da se ti leševi izvuku nije uspio jer pripadnici interventnog voda nisu imali tešku mehanizaciju neophodnu za takvu operaciju.⁶³⁵⁷ Učinjen je i drugi pokušaj da se tijela izvuku pomoću kрана, ali ni to nije urodilo plodom, baš kao ni njihov pokušaj da spale tijela.⁶³⁵⁸ Tokom tog drugog pokušaja, neka od tijela su uništena; pripadnici interventnog voda zatim su pokušali prekriti preostala tijela kamenjem i granjem, pod nadzorom Drljače, Paraša i još dvojice komandanata.⁶³⁵⁹

1844. Ubrzo nakon ovog incidenta, interventni vod je rasformiran, a njegovih 40 pripadnika je poslato na borbeni zadatak u Han Pijesak.⁶³⁶⁰ Dana 3. septembra 1992., 1. krajiški korpus je izvijestio Glavni štab VRS-a da je Drljača odgovoran za incident na Korićanskim stijenama i da je

⁶³⁵¹ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6923.

⁶³⁵² Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6922–6924, 6956, 6959 (gdje je svjedok izjavio da je tokom boravka u Paprikovcu sreo druge ljude koji su preživjeli ubijanje na Korićanskim stijenama i dao izjavu MKCK-u, za koju je rekao da nije bila istinita; izjavio je da je tokom davanja te izjave bio pod stalnom prisilom stražara i da su mu oni rekli da ne kaže istinu).

⁶³⁵³ [REDIGOVANO]; Dušan Janković, T. 47302–47303 (18. februar 2014.). V. takođe [REDIGOVANO]; D2041 (Borbeni izvještaj 1. krajiškog korpusa, 22. avgust 1992.), str. 2 (u kome Komanda 1. krajiškog korpusa izvještava Glavni štab VRS-a o incidentu na planini Vlašić, navodeći između ostalog, i to da je "dana 21. 08. u vremenu od 18.30 – 19.00 izvršen [...] masakr nad civilima, muškarci – muslimani. Izvršioci su grupa milicionera koja je pratila konvoj izbjeglica prema Travniku").

⁶³⁵⁴ [REDIGOVANO].

⁶³⁵⁵ [REDIGOVANO].

⁶³⁵⁶ Nenad Krejić, P3760 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 14037–14039; P3767 (Vazдушna fotografija s oznakama koje je unio Nenad Krejić); P3768 (Izjava svjedoka Milana Komljenovića od 28. oktobra 2011.), str. 6–7; [REDIGOVANO].

⁶³⁵⁷ [REDIGOVANO]. V. takođe D4379 (Izjava svjedoka Vladimira Glamočića od 10. februara 2014.), par. 19–24.

⁶³⁵⁸ [REDIGOVANO]; Vladimir Glamočić, T. 47240–47241 (17. februar 2014.); P6673 (Video-snimak u vezi s Korićanskim stijenama). V. takođe D4379 (Izjava svjedoka Vladimira Glamočića od 10. februara 2014.), par. 33.

⁶³⁵⁹ Nenad Krejić, P3760 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 14049–14050, 14055; Milan Komljenović, T. 20916–20919 (3. novembar 2011.); P3768 (Izjava svjedoka Milana Komljenovića od 28. oktobra 2011.), str. 9–10, 21–22, 24–25; [REDIGOVANO]. V. P3929 (Izvještaj 1. krajiškog korpusa, 3. septembar 1992.), str. 4.

⁶³⁶⁰ Dušan Janković, T. 47303–47304 (18. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da su rasformiranje jedinice i njihovo slanje na front predstavljali kompromis, jer bi oni, da ih je Drljača uhapsio, pružili otpor i "bilo bi krvi da se to sprovede"); [REDIGOVANO]. V. D1882 (Dopis Sime Drljače, 14. septembar 1992.); D1885 (Depeša Sime Drljače Stojanu Župljaninu, 13. oktobar 1992.).

taj incident izazvao revolt građana i boraca 1. krajiškog korpusa, napravivši "tamnu mrlju", te da je sva sreća "što o tome nije detaljnije saznala međunarodna javnost".⁶³⁶¹

1845. Dana 14. septembra 1992., odgovarajući na zahtjev Miće Stanišića da pokrene istragu u vezi s ovim incidentom,⁶³⁶² Drljača je rekao da nije moguće provesti istragu zato što su svi milicioneri koji su bili u pratnji konvoja i učestvovali u incidentu trenutno raspoređeni na ratištu.⁶³⁶³ Iako je u vezi s ovim incidentom pokrenuta istraga,⁶³⁶⁴ niko od policajaca koji su u njemu učestvovali nije zbog toga odgovarao.⁶³⁶⁵ Štaviše, u novembru 1993. i junu 1994., pripadnici interventnog voda, kao i starješine umiješane u ovaj incident, kao što su Drljača, Paraš, Milutin Čađo i drugi iz SJB-a Prijedor, dobili su unapređenja, a optuženi im je dodijelio medalje za hrabrost.⁶³⁶⁶

1846. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da su 21. avgusta 1992. naoružani Srbi na Korićanskim stijenama ubili oko 200 muškaraca koji su u konvoju išli preko Vlačića.⁶³⁶⁷ Nadalje, procjenjujući ukupan broj osoba koje su ubijene u ovom incidentu, Vijeće je uzelo u obzir svjedočenja svjedoka da su bila dva autobusa od kojih je u svakom bilo približno 100 ili više

⁶³⁶¹ P3929 (Izvještaj 1. krajiškog korpusa, 3. septembar 1992.), str. 4.

⁶³⁶² P3763 (Naređenje CSB-a Banjaluka kojim se prosljeđuje naređenje MUP-a RS-a, 11. septembar 1992.); Mićo Stanišić, T. 46411–46413 (4. februar 2014.).

⁶³⁶³ D1882 (Dopis Sime Drljače, 14. septembar 1992.); D1885 (Depeša Sime Drljače Stojanu Župljaninu, 13. oktobar 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2492.

⁶³⁶⁴ D2040 (Vanredni izvještaj 22. lake pješadijske brigade, 21. avgust 1992.); D2042 (Izvještaj "Miloša" u vezi s incidentom na Korićanskim stijenama, 22. avgust 1992.); D2043 (Zapisnik o sudsko-medicinskom pregledu leševa na Korićanskim stijenama, 31. avgust 1992.); D2044 (Prijava Javnog tužilaštva Banjaluka, 14. septembar 1992.); D4236 (Izvještaj Osnovnog suda u Banjaluci, 24. septembar 1992.); D1883 (Dopis Tužilaštva Banjaluka CJB-u Banjaluka, 30. septembar 1992.); P6644 (Dopis CJB-a Banjaluka Tužilaštvu u Banjaluci, 1999.); Mićo Stanišić, T. 46411–46413 (4. februar 2014.), T. 46542–46548 (5. februar 2014.); D4235 (Izjava svjedoka Jevte Jankovića od 24. januara 2014.), par. 9–10, 12. V. P3768 (Izjava svjedoka Milana Komljenovića od 28. oktobra 2011.), par. 4; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 30.

⁶³⁶⁵ [REDIGOVANO]; P3768 (Izjava svjedoka Milana Komljenovića od 28. oktobra 2011.), str. 6–7. V. takođe P2958 (Izvještaj vještaka Christiana Nielsena pod naslovom "Ministarstvo unutrašnjih poslova bosanskih Srba: začeci, djelovanje i zapovijedanje i rukovođenje, 1990.-1992.", 19. maj 2011.), par. 327–328.

⁶³⁶⁶ [REDIGOVANO]; P4261 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Rame uz rame sa vojskom", 26. novembar 1993.); P4265 (Kompilacija video-snimaka s raznih srpskih TV stanica, bez datuma, s transkriptom). Vijeće će detaljnije govoriti o saznanjima koja je optuženi imao o ovom incidentu i o tome kako je potom postupao u odjeljku IV.A.3.a.v: Saznanja optuženog o zločinima i mjere koje preduzimao da ih spriječi. V. par. 3346, 3418, 3432. Pored toga, Drljača nije tretiran kao "načelnik policije koji je izvan kontrole", kako je to optuženi naveo tokom izvođenja dokaza odbrane, već je odlikovan kao heroj za svoje postupke u Prijedoru i u godinama koje su uslijedile postavljan na više funkcije u Banjaluci i Prijedoru. Na primjer, Drljača je 17. januara 1994. imenovan za pomoćnika načelnika CSB-a Banjaluka, a kasnije je ponovo postavljen za načelnika SJB-a Prijedor 27. aprila 1994. P6638 (Odluke MUP-a RS-a, 17. januar 1994. i 27. april 1994.); Mićo Stanišić, T. 46517–46518 (5. februar 2014.); Miroslav Kvočka, T. 45631 (20. januar 2014.); P4261 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Rame uz rame sa vojskom", 26. novembar 1993.); P4265 (Kompilacija video-snimaka s raznih srpskih TV stanica, bez datuma, s transkriptom); [REDIGOVANO].

⁶³⁶⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1254.

ljudi.⁶³⁶⁸ Osim toga, Vijeću su predočeni sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti određenog broja identifikovanih osoba u vezi s ubijanjem na Korićanskim stijenama.⁶³⁶⁹

1847. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage 21. avgusta 1992. na Korićanskim stijenama ubile približno 200 muškaraca nesrba, od kojih su neki bili dovedeni iz Trnopolja.

(vi) Prebacivanje zatočenika iz Trnopolja

1848. Žene i djeca odvedeni su u konvojima iz Trnopolja još na početku, sve dok u logoru nisu ostali uglavnom samo muškarci.⁶³⁷⁰

1849. Kao što je navedeno gore u tekstu, na osnovu naređenja koje je Mladić izdao 3. avgusta 1992., Talić je naredio upravama Omarske, Trnopolja i Manjače da se hitno pripreme za posjete MKCK-a i novinarskih ekipa.⁶³⁷¹

1850. Kada su novinari i strane delegacije posjećivali Trnopolje, logorska uprava bi uklonila ogradu od bodljikave žice, a ponekad bi bio postavljen i natpis na kojem je pisalo da je to

⁶³⁶⁸ V. par. 1836–1837.

⁶³⁶⁹ P4437 (Potvrde o smrti 16 osoba koje se vode kao nestale na Vlašiću) (pod pečatom); P4421 (Potvrda o smrti Bećira Bešića) (pod pečatom); P4422 (Potvrda o smrti Rasima Bašića) (pod pečatom); P4423 (Potvrda o smrti Almira Fazlića) (pod pečatom); P4424 (Potvrda o smrti Nedžada Čauševića) (pod pečatom); P4425 (Potvrda o smrti Samira Garibovića) (pod pečatom); P4426 (Potvrda o smrti Šefika Garibovića) (pod pečatom); P4427 (Potvrda o smrti Zijada Huskanovića) (pod pečatom); P4428 (Potvrda o smrti Fehreta Jaskića) (pod pečatom); P4429 (Potvrda o smrti Hasana Kararića) (pod pečatom); P4430 (Potvrda o smrti Fahrudina Mujkanovića) (pod pečatom); P4431 (Potvrda o smrti Sejada Avdića) (pod pečatom); P4432 (Potvrda o smrti Zijada Tadžića) (pod pečatom); P4433 (Potvrda o smrti Suada Zulića) (pod pečatom); P4434 (Potvrda o smrti Mesuda Zulića) (pod pečatom); P4435 (Potvrda o smrti Sejada Kadirića) (pod pečatom); P4438 (Potvrda o smrti Midheta Hodžića) (pod pečatom); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 91–93 (gdje Mašović navodi imena 55 identifikovanih osoba koje su nestale na Korićanskim stijenama 21. avgusta 1992. i čija su tijela kasnije ekshumirana na Korićanskim stijenama); P4640 (Izvještaji o analizi DNK osoba ekshumiranih na Korićanskim stijenama 3. oktobra 2003.); P5911 (Izvještaji o analizi DNK osoba ekshumiranih na Korićanskim stijenama od 21. jula do 26. avgusta 2006.); P5912 (Izvještaji o analizi DNK osoba ekshumiranih na Korićanskim stijenama od 15. do 21. maja 2003.). Svjedok KDZ611 naveo je Jasima Fazlića, svog brata, osam komšija koji su se prezivali Garibović, Kadira Kararića i Elvira Kararića kao osobe koje su bile sa njim u konvoju i koje su ubijene na Korićanskim stijenama). Svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 5830 (pod pečatom); svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12511 (pod pečatom); P699 (Izjava svjedoka KDZ611 od 27. februara 1999.), *e-court* str. 14–15, 19 (pod pečatom). V. takođe P4851 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Povjerljivi dodatak B, str. 16–19 (pod pečatom); P646 (Izvođi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 63, 68–69, 72–73, 76–78, 84, 86, 95–96, 113–116, 123–124, 142, 148, 169, 176, 181–184, 201, 204–206, 210–213 (pod pečatom).

⁶³⁷⁰ Svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6876–6877 (gdje je svjedok izjavio da je gledao kako konvoji autobusa i kamiona sa ženama i djecom odlaze iz logora i da je povremeno pokušavao da se i on ukrca, ali nije u tome uspio).

⁶³⁷¹ P5461 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 3. avgust 1992.); P5460 (Naređenje 1. krajiškog korpusa, 3. avgust 1992.). V. takođe par. 1404, 1784.

"prihvatni centar".⁶³⁷² Dana 18. avgusta 1992., predstavnicima MKCK-a je na sedmicu dana bio uskraćen pristup Trnopolju.⁶³⁷³ Tokom te sedmice, uprava je pripremila logor za kasnije posjete novinara i predstavnika MKCK-a tako što je organizovala više konvoja, uključujući i konvoj za Vlašić 21. avgusta 1992., da bi prebacila bosanske Muslimane i bosanske Hrvate iz Trnopolja i ispraznila logor.⁶³⁷⁴ Konvoje koji su prebacivali zatočenike iz Trnopolja organizovali su i obezbjeđivali Krizni štab Prijedor, SJB Prijedor, SJB Banjaluka i VRS.⁶³⁷⁵ MKCK-u je ponovo odobren ulazak u Trnopolje 26. avgusta 1992. i predstavnici MKCK-a počeli su prvi put da registruju zatočenike.⁶³⁷⁶

1851. Logor Trnopolje zvanično je zatvoren krajem septembra 1992., ali su neki zatočenici ostali u njemu duže kako bi se mogli registrovati i zatim otići.⁶³⁷⁷ MKCK je organizovao veliki konvoj iz Trnopolja 1. oktobra 1992.; tom prilikom, 1.560 ljudi je prebačeno iz Trnopolja u prihvatni centar u Karlovcu.⁶³⁷⁸ Svi zatočenici koji su prebačeni u ovom konvoju morali su potpisati dokumente kojima se odriču prava na svoju imovinu u Prijedoru u korist Srba.⁶³⁷⁹ Tek pošto bi potpisali te

⁶³⁷² Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7793; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6879.

⁶³⁷³ P807 (Obraćanje predsjednika MKCK-a na Londonskoj konferenciji, 26. avgust 1992.), str. 3.

⁶³⁷⁴ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7789–7791; Idriz Merdžanić, T. 21395–21398 (16. novembar 2011.); P3901 (Fotografija zatočenika u Trnopolju); P3902 (Fotografija zatočenika koji čekaju da se ukrcaju u kamion u Trnopolju); svjedokinja KDZ014, P674 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5748–5750; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12517–12518 (pod pečatom); Dušan Janković, T. 47301 (18. februar 2014.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1296.

⁶³⁷⁵ P5503 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 18. juli 1992.); svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6881–6882 (gdje je svjedok izjavio da je, kada bi neki od konvoja odlazio iz logora, interventni vod poznat kao "šarenci" uvijek dolazio u Trnopolje kako bi obezbjeđivao konvoje dok se ljudi ukrcavaju u autobuse i kamione. On je opisao da su pripadnici te jedinice nosili borbene policijske uniforme plavog i žutog maskirnog dezena na kojima je ćirilicom pisala riječ "milicija"); [REDIGOVANO]. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1296.

⁶³⁷⁶ P807 (Obraćanje predsjednika MKCK-a na Londonskoj konferenciji, 26. avgust 1992.), str. 3; svjedok KDZ038, P676 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6882–6883; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7799. V. D4253 (Video-snimak razgovora u Omarskoj, s transkriptom), str. 9. V. takođe P6585 (Saopštenje novinske agencije SRNA, 22. avgust 1992.) (u kome se izvještava da je u toku dana nadležnost nad Trnopoljem predata Crvenom krstu, na osnovu odluke predsjednika RS-a).

⁶³⁷⁷ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7791, 7800; D3110 (Saopštenje za štampu MKCK-a, 2. oktobar 1992.); P6504 (Izveštaj Crvenog krsta Prijedor, 30. septembar 1992.), str. 9–10; P2948 (Izveštaj humanitarne organizacije, 8. oktobar 1992.) (pod pečatom), str. 2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1224.

⁶³⁷⁸ D3110 (Saopštenje za štampu MKCK-a, 2. oktobar 1992.); Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7791, 7800, 7834–7835; P684 (Izjava svjedoka KDZ054 od 14. marta 2000.), *e-court* str. 9; P6504 (Izveštaj Crvenog krsta Prijedor, 30. septembar 1992.), str. 9–10. V. P786 (Treća bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 13.

⁶³⁷⁹ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7800, 7834–7835; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7106, 7133–7134.

dokumente bilo bi im dozvoljeno da odu.⁶³⁸⁰ Prema podacima Crvenog krsta Prijedor, do kraja septembra 1992. u Trnopolju je "našlo [...] smještaj" preko 23.000 ljudi.⁶³⁸¹

1852. Neki zatočenici ostali su u Trnopolju do kraja 1992.⁶³⁸² Dana 2. decembra 1992., Kirudja je koordinirao odlazak konvoja kojim je 600 do 800 ljudi prebačeno iz Trnopolja u Dvor u Hrvatskoj.⁶³⁸³

(e) Zatočenički objekt 20.5 iz Priloga C Optužnici

1853. U Optužnici se navodi da je Dom Miska Glava korišten kao zatočenički objekt u opštini Prijedor u periodu od 21. do 25. jula 1992.

(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom

1854. Smješten u selu Miska Glava, Dom Miska Glava korišten je kao zatočenički objekt u Prijedoru u periodu od otprilike 21. do 25. jula 1992.⁶³⁸⁴ Dom Miska Glava bio je nekadašnji dom kulture koji je pretvoren u komandno mjesto, a u njemu su bili raspoređeni i obezbjeđivali su ga pripadnici TO-a Miska Glava.⁶³⁸⁵

1855. Oko 21. jula 1992., srpski vojnici zarobili su grupu od približno 114 muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, i prebacili ih autobusima u Dom Miska Glava.⁶³⁸⁶ Ta grupa bila je dio kolone od 200 do 300 muškaraca i dječaka koji su išli pješice u pravcu Bihaća.⁶³⁸⁷ Srpski vojnici

⁶³⁸⁰ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7800, 7834–7835; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7106.

⁶³⁸¹ P6504 (Izveštaj Crvenog krsta Prijedor, 30. septembar 1992.), str. 9.

⁶³⁸² P2968 (Izveštaj SJB-a Prijedor, januar 1993.), str. 5 (gdje se kaže da je logor Trnopolje ostao u funkciji do novembra 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1224. Na sastanku s predstavnicima međunarodne zajednice održanom 3. oktobra 1992., Okunu i drugim predstavnicima MKBJ-a je skrenuta pažnja da je više od 1.000 ljudi "dobrovoljno" ušlo u Trnopolje pošto je logor nekoliko dana ranije "ispražnjen" odlaskom velikog konvoja 1. oktobra. P786 (Treća bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 20.

⁶³⁸³ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 74, fusnota 187; P3833 (Memorandum UNPROFOR-a, 8. decembar 1992.).

⁶³⁸⁴ P598 (Mapa područja Prijedora); Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5215, 5217–5218, 5226; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12693–12695, 12698; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1102.

⁶³⁸⁵ P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5219–5220. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1257, 1258. Kancelarija sekretara mjesne zajednice nalazila se u Domu Miska Glava i tamo su održavani sastanci mjesne zajednice. Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5215, 5217, 5219.

⁶³⁸⁶ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5213–5215, 5223; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12691, 12693. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1259.

⁶³⁸⁷ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5211–5212 (gdje je svjedok izjavio da su u koloni bili odrasli muškarci i dječaci njegovih godina (17 godina starosti)); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12690, 12723.

napali su kolonu u šumi Kalejevo i ona se raštrkala.⁶³⁸⁸ Jedna grupa ljudi iz kolone, u kojoj su bili i Nermin Karagić i Elvedin Nasić, pobjegla je u šumu blizu Miske Glave, gdje ih je opkolilo dvadesetak vojnika u sivomaslinastim uniformama JNA i plavim uniformama rezervne policije.⁶³⁸⁹ Ljudi iz grupe morali su se postrojiti u četiri vrste, a zatim su ih pretresli i naredili im da bace sve svoje stvari na jednu gomilu na zemlji.⁶³⁹⁰ Potom su ih sproveli do puta, gdje je jedan kombi došao da ih u grupama preveze u Dom Miska Glava.⁶³⁹¹ Trojica ljudi pokušala su pobjeći na putu do kombija i jedan je pogođen metkom iz vatrenog oružja.⁶³⁹²

1856. Kada su stigli u Dom Miska Glava, zatočenike su zaključali u prostoriju koja je služila kao kafić.⁶³⁹³ Jedan oficir je popisao njihova imena.⁶³⁹⁴

(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

1857. Zatočenici su držani u kafiću Doma Miska Glava tri do pet dana.⁶³⁹⁵ Prostorija je bila mala i toliko pretrpana da su zatočenici morali da sjede u zgrčenom položaju, s koljenima uz grudi i obgrlivši noge rukama.⁶³⁹⁶ Vrućina je bila nepodnošljiva.⁶³⁹⁷ Dok su bili u Domu Miska Glava, zatočenici su dobili malo ili nimalo hrane, a da bi dobili vodu za piće morali su je "zaslužiti" pjevanjem pjesama o velikoj Srbiji.⁶³⁹⁸

⁶³⁸⁸ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5213; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12690; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3.

⁶³⁸⁹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12690–12691; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5213–5214, 5219–5220; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3.

⁶³⁹⁰ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5214; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12691; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3.

⁶³⁹¹ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5214–5215; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12691.

⁶³⁹² Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5215 (gdje je svjedok izjavio i to da je kasnije čuo da su druga dvojica ubijena u Sanskom Mostu); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12691, 12700; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu priloga A i B Optužnici. V. fusnota 13.

⁶³⁹³ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12693; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5215, 5218; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3.

⁶³⁹⁴ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5218; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12693; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1259.

⁶³⁹⁵ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5218; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12694; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3.

⁶³⁹⁶ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5220, 5225; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3.

⁶³⁹⁷ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5220.

⁶³⁹⁸ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5219–5220 (gdje je svjedok izjavio da su svi zatočenici dobili jedan kruh i kesu slatkiša da podijele među sobom); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz

1858. Zatočenici su redovno pozivani iz kafića u jednu manju prostoriju gdje su ih ispitivali, a vojnici su ih tukli pesnicama i kundacima.⁶³⁹⁹ Od toga su neki dobili potres mozga, krvarili su i bili modri od udaraca.⁶⁴⁰⁰ Karagić je čuo jaukanje svog oca dok su ga tukli, a kada se njegov otac vratio, bio je sav u modricama.⁶⁴⁰¹ Karagić je takođe vidio da su čovjeka koji se zvao Islam Hopovac tukli dok nije bio "crn na svakom dijelu tijela".⁶⁴⁰² Zatočenike su takođe tukli kada su izlazili da bi išli u WC.⁶⁴⁰³

1859. U jednom trenutku, neki čovjek čijeg su sina navodno ubili Muslimani u Rizvanovićima ušao je u prostoriju i prozvao deset momaka iz Rizvanovića, uključujući Ismeta Hamulića, i rekao da će to "isto on uraditi" njima; te ljude niko više nije vidio.⁶⁴⁰⁴ Osim toga, vojnici su iz prostorije izveli najmanje još tri čovjeka koja se nisu vratila.⁶⁴⁰⁵

1860. Oko 25. jula 1992., preostali zatočenici ukrcani su u dva autobusa i prebačeni na fudbalski stadion u Ljubiji.⁶⁴⁰⁶

(iii) Zaključak

1861. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage u Domu Miska Glava zatočile bosanske Muslimane, uključujući i maloljetnike, u periodu od oko 21. do 25. jula 1992. Vijeće takođe konstatuje da su zatočenici držani u lošim uslovima, koje su karakterisali nedostatak

predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12709–12710 (gdje je svjedok izjavio da nije dobio ništa za jelo dok je bio zatočen u Domu Miska Glava).

⁶³⁹⁹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12694; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5220–5221; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1258, 1259, 1260.

⁶⁴⁰⁰ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5220–5221, 5223. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1260.

⁶⁴⁰¹ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5220–5221.

⁶⁴⁰² Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5223.

⁶⁴⁰³ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12693.

⁶⁴⁰⁴ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5221–5225 (gdje je svjedok takođe izjavio da se ne može sjetiti da li je taj čovjek bio u uniformi ili u civilnom odijelu); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12695, 12723–12724; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu Priloga B Optužnici a u vezi s ovim zatočeničkim objektom. V. fusnota 13.

⁶⁴⁰⁵ P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12723–12724 (gdje je svjedok izjavio da su tu trojicu iz prostorije odveli vojnici iz Banjaluke i da ih više niko nije vidio); Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5221–5225 (gdje je svjedok izjavio da su iz prostorije izvedeni jedan čovjek iz Cazina i jedan čovjek iz Višegrada i da je on čuo kako tu dvojicu vani ubijaju, te da je vidio jednog vojnika u sivomaslinastoj uniformi kako izvodi još trojicu zatočenika iz kafića, jednog po jednog; taj vojnik se svaki put sam vraćao u kafić, a na njegovoj rukavici i njegovom nožu bilo je krvi). Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu Priloga B Optužnici a u vezi s ovim zatočeničkim objektom. V. fusnota 13.

⁶⁴⁰⁶ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5225–5226; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3; Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12695. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1261; zatočenički objekt 20.6 iz Priloga C Optužnici.

prostora i nedovoljno hrane, te da su bili podvrgavani teškom premlaćivanju od strane srpskih snaga.

(f) Zatočenički objekt 20.6 iz Priloga C Optužnici i incident 10.8 iz Priloga A Optužnici

1862. U Optužnici se navodi da je fudbalski stadion u Ljubiji korišten kao zatočenički objekt u opštini Prijedor 25. jula 1992. ili približno tog datuma.⁶⁴⁰⁷ Tužilaštvo navodi da je jedan broj muškaraca ubijen na fudbalskom stadionu u Ljubiji i njegovoj okolini 25. jula 1992. ili približno tog datuma.⁶⁴⁰⁸

(i) Dolazak zatočenika i upravljanje zatočeničkim objektom

1863. Dana 25. jula 1992. ili približno tog datuma, u popodnevnim satima, civili bosanski Muslimani koji su bili zatočeni u Domu Miska Glava prebačeni su autobusima na fudbalski stadion u Ljubiji.⁶⁴⁰⁹ Fudbalski stadion u Ljubiji nalazio se na ulazu u Gornju Ljubiju.⁶⁴¹⁰ Na putu ka stadionu, jedan od autobusa zaustavio se na ulazu u rudnik željezne rude blizu Gornje Ljubije.⁶⁴¹¹ U autobus su ušli policajac po imenu Simo, vojnici u maskirnim kombinezonima tamnoplave i crne boje i pripadnici "interventnog voda specijalnih snaga" i počeli da tuku i udaraju nogama zatočenike.⁶⁴¹² Autobus je zatim nastavio vožnju do stadiona, gdje su zatočenicima naredili da izađu.⁶⁴¹³

⁶⁴⁰⁷ U svom Završnom podnesku, tužilaštvo napominje da se u Optužnici potkrala greška u kucanju u vezi sa zatočeničkim objektom 20.6 iz Priloga C Optužnici, jer je tužilaštvo propustilo da navede da se radi o 1992. godini. V. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 43, fusnota 642.

⁶⁴⁰⁸ Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti u Prilogu A Optužnici. Međutim, to ubijanje direktno je povezano sa fudbalskim stadionom u Ljubiji koji je u Optužnici naveden kao zatočenički objekt 20.6 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁴⁰⁹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12695–12696; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5226–5227. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1102, 1261.

⁶⁴¹⁰ P569 (Mapa opštine Prijedor); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12696–12697; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5227; P563 (Mapa Ljubija-Briševo) (na kojoj je Karagić identifikovao stadion kao fotografiju broj 2). V. takođe Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5634; P3688 (Izvod iz video-snimka Prijedora snimljenog iz vazduha).

⁶⁴¹¹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12695–12697 (gdje je svjedok izjavio da je taj rudnik bio "Rudnik željezne rude Ljubija", što je lokacija koja se razlikuje od rudnika Kipe); P569 (Mapa opštine Prijedor).

⁶⁴¹² Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12695–12696; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 3; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 9.

⁶⁴¹³ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12696.

1864. Po dolasku na stadion, djeca su odvojena od ostalih zatočenika i držana su u zgradi koja je služila kao svlačionica za igrače.⁶⁴¹⁴

1865. Fudbalski stadion u Ljubiji obezbjeđivali su policajci bosanski Srbi, pripadnici vojske i pripadnici interventnog voda koji su bili u pratnji autobusa.⁶⁴¹⁵ Na stadionu je bio i jedan stražar u civilnom odijelu, zvani "vojvoda".⁶⁴¹⁶

(ii) Postupanje prema zatočenicima

1866. Dok su izlazili iz autobusa, zatočenike su metalnim šipkama, kundacima, bejzbol palicama i drugim predmetima tukli civili koji su se okupili na stadionu, kao i vojnici i pripadnici interventnog voda i policije.⁶⁴¹⁷

1867. Nekim zatočenicima naređeno je da se nagnu i oslone o zid od cigala koji okružuje stadion, a zatim su ih udarali nogama sve dok zidom nije potekao potok krvi.⁶⁴¹⁸ Karagića su udarili nogom u lice i straga; tom prilikom mu je slomljen nos i udario je glavom o zid.⁶⁴¹⁹ Zatočenici su morali podignuti ruke tako da su im šake na vrhu zida; zatim je vozač autobusa hodao po zidu, gazeći im prste.⁶⁴²⁰ Dok su ih tukli, zatočenici su morali pjevati pjesme o velikoj Srbiji.⁶⁴²¹ Vojnici su tukli zatočenike nekoliko sati, sve dok neki od njih nisu izdahnuli.⁶⁴²²

⁶⁴¹⁴ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5228, 5234, 5236 (gdje je svjedok izjavio da je kasnije od same te djece čuo da su djeca odvojena, a da on sam, iako je imao samo 17 godina, nije bio poslat u svlačionicu; osim toga, jednom zatočeniku Srbinu kasnije je dozvoljeno da ode u svlačionicu i on je preživio); P563 (Mapa Ljubija-Briševo) (na kojoj je Karagić, na fotografiji broj dva, identifikovao bijelu dvospratnicu koja je služila kao svlačionica).

⁶⁴¹⁵ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12698–12700, 12702 (gdje je svjedok izjavio da je prepoznao lokalnog rezervnog policajca zvanog Stiven i vojnika Predraga Vasiljevića); P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5231 (gdje je svjedok izjavio da je tu bio neki "major" u sivomaslinastoj uniformi i jedan vojni policajac u maskirnoj uniformi s bijelim uprtačem). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1078, 1262.

⁶⁴¹⁶ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5231.

⁶⁴¹⁷ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12698–12699 (gdje je svjedok izjavio da su se na ulazu u stadion okupili civili koji su pomogli da se zatočenici pretuku kada su stigli); P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5228, 5230 (gdje je svjedok izjavio da je zatočenicima koji su bili u njegovom autobusu naređeno da trčeći ulaze na stadion, pri čemu ih je vozač autobusa udarao dok su prolazili pored njega). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1263.

⁶⁴¹⁸ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5228, 5230–5231, 5233.

⁶⁴¹⁹ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5233, 5235.

⁶⁴²⁰ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5235, 5241–5242.

⁶⁴²¹ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5235, 5241.

⁶⁴²² Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5236.

1868. Iz grupe zatočenika koji su stajali pored zida izdvojena je jedna grupa muškaraca koje su zatim sproveli do žičane ograde koja okružuje stadion da bi ih ubili.⁶⁴²³ Karagić je vidio kako je najmanje jedan zatočenik pogođen iz vatrenog oružja.⁶⁴²⁴ Nadalje, Irfan Nasić, Nasićev rođak, izdvojen je i poslat kod ograde, gdje je Stiven izbliza pucao u njega iz pištolja.⁶⁴²⁵ Nasić je vidio kako stražar s nadimkom Duća puca u Muharema Petrovca, od čega mu se glava prepolovila.⁶⁴²⁶ Nasić je takođe vidio kako su u još jednog, trećeg čovjeka pucali i ubili ga.⁶⁴²⁷ Nasića je zatim jedan vojnik tukao po glavi metalnom palicom i on je izgubio svijest. Kada je došao k sebi, naredili su mu da prenese tijela trojice ubijenih.⁶⁴²⁸

1869. Preživjeli zatočenici su zatim postrojani u kolone s rukama na potiljku i prisiljeni da se ukrcaju u autobus, pri čemu su ih vojnici i dalje tukli bejzbol palicama.⁶⁴²⁹ Nekim zatočenicima naređeno je da utovare leševe u autobus.⁶⁴³⁰ Karagić je pomislio da je jedno od tijela koje su ga natjerali da nosi možda tijelo njegovog oca, ali nije bio siguran jer je tijelu nedostajala polovica lobanje.⁶⁴³¹ Dok je nosio leševe, Karagić je vidio gomilu od 15 do 20 tijela koja su već bila u stražnjem dijelu autobusa.⁶⁴³² Pošto su utovarili leševe u autobus, zatočenici su morali sjediti u autobusu pognutih glava, dok su vojnici vikali na njih, vrijeđajući ih na nacionalnoj osnovi.⁶⁴³³ Zatočenici su zatim prebačeni u rudnik Kipe.⁶⁴³⁴

⁶⁴²³ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5227, 5233–5234 (gdje je svjedok izjavio da je vidio kako dvojicu ili trojicu ljudi, među kojima su bili Ismet Avdić i Ferid Kadirić ili Kadić, vode do ograde; Karagić nije mogao reći koliko je ljudi izdvojeno i odvedeno do ograde, ali je procijenio da je ograda bila "izrazito [...] popunjena"); P563 (Mapa Ljubija-Briševo). V. takođe Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12699; svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3930–3931 (pod pečatom) [REDIGOVANO]; činjenica o kojoj je presuđeno 1079.

⁶⁴²⁴ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5233–5235 (gdje je svjedok izjavio da je zatočenicima naređeno da okrenu glave prema zidu, ali Karagić je pogledao na tu stranu i vidio kako jedan pripadnik vojne policije u šarenoj uniformi i s bijelim uprtačem ispaljuje tri metka u nekog čovjeka kod ograde). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1079.

⁶⁴²⁵ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12695, 12698–12699 (gdje je svjedok izjavio da je Stiven pitao da li je iko naoružan i da je neko je rekao da Irfan Nasić ima "zolju", ali da Irfan Nasić nije imao nikakvo oružje); P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1078.

⁶⁴²⁶ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12699–12700; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1078.

⁶⁴²⁷ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12700; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4.

⁶⁴²⁸ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12701; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4.

⁶⁴²⁹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12701–12702.

⁶⁴³⁰ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5237. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1080.

⁶⁴³¹ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5238–5239 (gdje je svjedok izjavio da je prepoznao svjetloplavi džemper svog oca na trupu i da je tijelo bilo iste građe kao tijelo njegovog oca).

⁶⁴³² Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5237.

⁶⁴³³ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5239.

⁶⁴³⁴ P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5244. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1082.

1870. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da je najmanje 15 zatočenika ubijeno na fudbalskom stadionu u Ljubiji.⁶⁴³⁵ Vijeću su takođe predočeni sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti tri identifikovane osobe koje su bile zatočene na fudbalskom stadionu u Ljubiji 25. jula 1992. ili približno tog datuma.⁶⁴³⁶ Nadalje, procjenjujući ukupan broj zatočenika koji su ubijeni na stadionu, Vijeće je uzelo u obzir svjedočenje svjedoka da je u autobus bilo utovareno 15 do 20 tijela prije nego što su zatočenici odvedeni sa stadiona.

(iii) Zaključak

1871. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage 25. jula 1992. ili približno tog datuma prebacile bosanske Muslimane, uključujući i maloljetnike, na fudbalski stadion u Ljubiji i držale ih tamo zatočene nekoliko sati, kao i da su zatočenici dok su tamo držani bili podvrgnuti teškom premlaćivanju od strane srpskih snaga. Vijeće takođe konstatuje da su 25. jula 1992. ili približno tog datuma srpske snage na fudbalskom stadionu u Ljubiji ubile najmanje 15 zatočenika.

(iv) Incident 10.7 iz Priloga A Optužnici

1872. U Optužnici se navodi da je više muškaraca ubijeno u rudniku željezne rude Kipe u Ljubiji 25. jula 1992. ili približno tog datuma.⁶⁴³⁷

1873. Dana 25. jula 1992. ili približno tog datuma, najmanje 50 zatočenika s fudbalskog stadiona u Ljubiji ukrcano je u autobus koji je obezbijedilo lokalno transportno preduzeće i koji je čuvao veći broj naoružanih vojnika.⁶⁴³⁸ Njih su odveli u rudnik željezne rude koji se nalazi jugozapadno od Ljubije i koji zovu Kipe (dalje u tekstu: rudnik Kipe).⁶⁴³⁹

⁶⁴³⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1081.

⁶⁴³⁶ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 34–35 (gdje se potvrđuje da su tijela Ismeta Avdića i Muharema Petrovca 2000. ekshumirana iz masovne grobnice u Redaku); Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5247–5249 (gdje je svjedok izjavio da je godinu i po dana kasnije identifikovao očevo tijelo tokom ekshumacije u Redaku i da je analiza DNK kasnije potvrdila da je to zaista njegov otac). V. takođe P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 26–29 (pod pečatom); Nicolas Sébire, P694 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7356.

⁶⁴³⁷ Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti u Prilogu A Optužnici. Međutim, to ubijanje direktno je povezano s fudbalskim stadionom u Ljubiji koji je u Optužnici naveden kao zatočenički objekt 20.6 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁴³⁸ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12701–12702; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5241, 5245 (gdje je svjedok izjavio da se radilo o autobusu lokalnog preduzeća "Autotransport" ili "Autoservis" sa oko 50 sjedišta i da su sva sjedišta i prolaz bili popunjeni); P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4 (gdje je svjedok izjavio da je oko 90 zatočenika ukrcano u "dvodijelni autobus"). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1082.

⁶⁴³⁹ P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5242–5245; P563 (Mapa Ljubija-Briševo); Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12697. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1082; P569 (Mapa opštine Prijedor); Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5592–5594

1874. Autobus se zaustavio kod rudnika Kipe između 20:00 i 22:00 sati i vojnici su pozivali zatočenike da izađu iz autobusa u grupama po tri i pucali u njih.⁶⁴⁴⁰ Njihove leševe su bacali u jamu u zemlji.⁶⁴⁴¹ Dok su Nasić i još dvojica ljudi izlazili iz autobusa, četiri druga zatočenika izbila su staklo i pokušala pobjeći, što je stražarima odvuklo pažnju.⁶⁴⁴² U pometnji koja je nastala, na Nasića i drugu dvojicu zatočenika nije pucano, a Nasić se sakrio u jamu među leševe i pravio se da je mrtav.⁶⁴⁴³ Dok se sve to dešavalo, Karagić je iskočio kroz razbijeni prozor autobusa.⁶⁴⁴⁴ Uspio je pobjeći a da ga ne pogode jer je vojnik koji je čuvao autobus mijenjao okvir s municijom.⁶⁴⁴⁵ Dok je bježao, Karagić je prepoznao još dvojicu zatočenika iz autobusa koji su takođe uspjeli pobjeći.⁶⁴⁴⁶

1875. Nakon te pometnje, jedan od vojnika je rekao da su neki od ljudi još uvijek živi, pa su taj prostor osvijetlili baterijskim lampama da bi se uvjerali da su svi mrtvi.⁶⁴⁴⁷ Ako bi primijetili da je neko preživio ili začuli nečije jauke, vojnici bi ponovo na njih pucali psujući im "majku muslimansku".⁶⁴⁴⁸ Nasić je još uvijek ležao u jami, ali ga nijedan metak nije pogodio.⁶⁴⁴⁹ Kada su bili sigurni da su svi pobijeni, vojnici su otišli.⁶⁴⁵⁰ Nasić se nekoliko dana kasnije vratio na lice mjesta i vidio da je jama zatrpana, ali vidio je i krv i dijelove odjeće i obuće koji su virili.⁶⁴⁵¹

(gdje svjedok pokazuje lokaciju rudnika na video-snimku); P3689 (Video-snimak uništenih zgrada i spomenika u Prijedoru).

⁶⁴⁴⁰ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12702–12703; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5243–5246. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1083.

⁶⁴⁴¹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12703, 12705–12706; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4–5. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1085.

⁶⁴⁴² Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12703 (gdje je svjedok takođe izjavio da su od četvorice ljudi koji su uspjeli da pobjegnu iz rudnika Kipe, "trenutno samo dvojica živi"); P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4; Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5246.

⁶⁴⁴³ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12703; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4–5.

⁶⁴⁴⁴ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5246.

⁶⁴⁴⁵ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5246. V. takođe Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5614.

⁶⁴⁴⁶ Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5246–5247 (gdje je svjedok izjavio i to da je kasnije čuo da su i drugi zatočenici uspjeli da pobjegnu).

⁶⁴⁴⁷ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12703–12706 (gdje je svjedok izjavio da su vojnici takođe koristili farove automobila da osvijetle to područje); P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 5.

⁶⁴⁴⁸ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12705–12706.

⁶⁴⁴⁹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12705–12706; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 5.

⁶⁴⁵⁰ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12706; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 5.

⁶⁴⁵¹ Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12710; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 5–6. Ivo Atlija je izjavio da je "neposredno nakon napada na Briševo" naišao na hrpu tijela, kojih je možda bilo i 200, kod rudnika Kipe. On je znao za ubijanje koje se tamo

1876. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da su svi zatočeniци koji su bili u tom autobusu, s izuzetkom Nasića i Karagića, ubijeni.⁶⁴⁵² Vijeću su takođe predočeni sudskomedicinski dokazi koji idu u prilog navodima o smrti određenog broja identifikovanih osoba koje su pogubljene u rudniku Kipe 25. jula 1992. ili približno tog datuma.⁶⁴⁵³

1877. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su 25. jula 1992. ili približno tog datuma srpske snage u rudniku Kipe ubile oko 50 nesrba.

(g) Zatočenički objekt 20.7 iz Priloga C Optužnici

1878. U Optužnici se navodi da je kasarna u Prijedoru korištena kao zatočenički objekt u opštini Prijedor barem od maja do juna 1992.

(i) Dolazak zatočenika

1879. Kasarna u Prijedoru, poznata i kao kasarna Žarko Zgonjanin, nalazi se na Urijama i korištena je kao tranzitni zatočenički objekt u Prijedoru u junu 1992.⁶⁴⁵⁴ Kasarna u Prijedoru bila je

---

desilo jer je sreo Karagića nakon njegovog bjekstva. Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5611–5614. V. takođe P3684 (Fotografija masovne grobnice u Redaku).

⁶⁴⁵² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1084. Međutim, Vijeće ima u vidu dokaze koji su mu predočeni u ovom predmetu na osnovu kojih je utvrđeno da je u ovom incidentu, osim Nasića i Karagića, bilo još preživjelih. V. par. 1874.

⁶⁴⁵³ P646 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 28–29 (gdje se potvrđuje da su 2000. ekshumirana tijela 64 osobe na lokaciji rudnika Kipe te da je 21 osoba identifikovana; za 63 od tih 64 tijela, vještaci sudske medicine utvrdili su da je uzrok smrti strijelna rana (pod pečatom); Nicolas Sébire, P694 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7355–7358; P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 34–36; P4415 (Potvrda o smrti Sabahudina Kadirića). V. takođe Elvedin Nasić, P696 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12706–12707; P697 (Izjava svjedoka Elvedina Nasića od 15. januara 1995.), *e-court* str. 4–5 (gdje je svjedok izjavio da su sljedeći ljudi bili zatočeni sa njim i da su ubijeni te noći: Reuf Fikić; Abdulah (Dule) Muhić; Rašid Medić; Suad Mulalić, Islam Hopovac; Besim Hegić; i drugi ljudi koji su se prezivali Muhić, Hamulić, Jamastagić, Kadirić i Kekić); Nermin Karagić, P651 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5247 (gdje je svjedok izjavio i to da je godinu i po dana nakon pogubljenja u rudniku Kipe identifikovao tijelo Islama Hopovca ekshumirano iz grobnice u Redaku).

⁶⁴⁵⁴ P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 2–4; P3532 (Mapa Prijedora s fotografijama); P3533 (Fotografija kasarne u Prijedoru); P3534 (Fotografija kasarne u Prijedoru); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2633, 2648 (pod pečatom); P608 (Mapa grada Prijedora); svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1840 (pod pečatom). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1102, 1264. Svjedoci odbrane izjavili su da u kasarni u Prijedoru nije bio formiran "zatvor" i da tamo nisu bili zatočeni civili. D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 27 (gdje je svjedok dalje izjavio da je kasarna u Prijedoru korištena samo da bi se u njoj držali osumnjičeni); Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 12946 (gdje je svjedok izjavio da u kasarni u Prijedoru nije vidio zatočene civile prilikom povremenih odlazaka u kasarnu). Međutim, Vijeće ne smatra ovo svjedočenje pouzdanim s obzirom na suprotne dokaze koji su mu predočeni, koji sugerišu da su civili nesrbi dovođeni u kasarnu u Prijedoru i pritvarani na kratko vrijeme prije nego što bi bili prebačeni u druge zatočeničke objekte. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je takođe imalo u vidu da Radetić u nekoliko navrata nije bio iskren prema Vijeću.

jedna od lokacija u Prijedoru koje su vojna i civilna policija koristile za istragu i ispitivanja osumnjičenih.⁶⁴⁵⁵

1880. Početkom juna 1992., svjedok KDZ026 je uhapšen i na nekoliko sati zatočen u kasarni u Prijedoru; dok je bio tamo, prepoznao je još jednog čovjeka koji je takođe bio tamo zatočen.⁶⁴⁵⁶

1881. Oko 9. juna 1992., vojnici u maskirnim uniformama zarobili su svjedoka KDZ392 i njegove majku i oca u Bešićima.⁶⁴⁵⁷ Oni su pokušavali da dođu do Save kako bi prešli u Hrvatsku.⁶⁴⁵⁸ U to vrijeme, otac svjedoka KDZ392 imao je kod sebe pištolj, ali svjedok KDZ392 i njegova majka nisu bili naoružani.⁶⁴⁵⁹ Nakon zarobljavanja, svjedok KDZ392 i njegovi roditelji odvedeni su u kasarnu u Prijedoru.⁶⁴⁶⁰ Vojnici su usput zarobili još dva muškaraca, oca i sina koji su se zvali Suad i Fehid Trnjanin.⁶⁴⁶¹ Svjedok KDZ392 je usput takođe primijetio tragove paljevine u svim selima duž glavnog puta Prijedor – Banjaluka u kojima su živjeli bosanski Muslimani, dok sela na prilazu Omarskoj i na izlazu iz Prijedora, u kojima su živjeli Srbi, nisu bila spaljena.⁶⁴⁶²

(ii) Postupanje prema zatočenicima

1882. Dok su držani u kasarni u Prijedoru, zatočnike su ispitivali i zlostavljali vojnici, te vojna i civilna policija.⁶⁴⁶³

1883. Kada su svjedok KDZ392 i njegovi roditelji stigli u kasarnu, udarali su ih i natjerali da kleče na jednom polju ispred kasarne s rukama na potiljku.⁶⁴⁶⁴ Svjedoka KDZ392 su odveli u zgradu, a njegovi majka i otac ostali su na polju.⁶⁴⁶⁵ Čuo je vojnike kako napolju viču i vrijeđaju ljude na nacionalnoj osnovi, a kada je njegov otac ušao u zgradu, bio je obliven krvlju a na jednoj strani nosa je imao posjekotinu.⁶⁴⁶⁶ Svjedok KDZ392 i njegovi roditelji su zatim odvedeni u zgradu

⁶⁴⁵⁵ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21108–21109 (pod pečatom).

⁶⁴⁵⁶ Svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1840 (pod pečatom).

⁶⁴⁵⁷ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2628–2629, 2632, 2648 (pod pečatom); P607 (Mapa Prijedora).

⁶⁴⁵⁸ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2622, 2642 (pod pečatom).

⁶⁴⁵⁹ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2627, 2630–2631 (pod pečatom).

⁶⁴⁶⁰ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2629–2630, 2632 (pod pečatom).

⁶⁴⁶¹ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2629–2630 (pod pečatom).

⁶⁴⁶² Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2646–2647 (pod pečatom).

⁶⁴⁶³ Svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21108–21109 (pod pečatom); svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2633–2635 (pod pečatom).

⁶⁴⁶⁴ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2633–2634 (pod pečatom).

⁶⁴⁶⁵ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2634 (pod pečatom).

⁶⁴⁶⁶ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2634–2635, 2638–2639, 2645 (pod pečatom) [REDIGOVANO].

zatvora u kasarni.⁶⁴⁶⁷ Iako su bili povrijeđeni i iznureni, nije im pružena nikakva medicinska pomoć.⁶⁴⁶⁸

1884. Zatočenici su u kasarni u Prijedoru držani kratko vrijeme, prije nego što bi ih prebacili u Keraterm ili Omarsku.⁶⁴⁶⁹

(iii) Zaključak

1885. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage u junu 1992. držale u zatočenju civile nesrbe u kasarni u Prijedoru. Vijeće takođe konstatuje da su zatočenici u kasarni u Prijedoru bili podvrgavani premlaćivanju i da im je bila uskraćena medicinska pomoć.

(6) Incident 17 iz Priloga D Optužnici

1886. U Optužnici se navodi da je 18 džamija i dvije katoličke crkve uništeno u Prijedoru barem od maja do decembra 1992.⁶⁴⁷⁰

1887. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su srpske snage spalile i uništile Čaršijsku džamiju u gradu Prijedoru 30. maja 1992., tokom napada na grad.⁶⁴⁷¹ Pošto je bila oštećena tako da se nije mogla obnoviti, srpski inženjeri i arhitekte su u julu 1992., postupajući po naređenjima Izvršnog odbora opštine Prijedor, srušili ostatke Čaršijske džamije, kao i okolne kuće, i uklonili ruševine.⁶⁴⁷² Vijeće podsjeća da su srpske snage 30. maja takođe spalile i uništile džamiju u Zagrađu, u gradu Prijedoru.⁶⁴⁷³

1888. Vijeće podsjeća da su džamija u Mutniku, kao i druge džamije u Kozarcu, uništene tokom napada srpskih snaga na to područje krajem maja i u junu 1992.⁶⁴⁷⁴ Vijeće nadalje podsjeća da su srpske snage spalile džamiju u Kamičanima između 24. i 26. maja 1992.⁶⁴⁷⁵

⁶⁴⁶⁷ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2638 (pod pečatom).

⁶⁴⁶⁸ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2625–2627, 2638 (pod pečatom) **[REDIGOVANO]**.

⁶⁴⁶⁹ Svjedok KDZ392, P707 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kvočke*), T. 2645, 2647–2648 (pod pečatom) **[REDIGOVANO]**.

⁶⁴⁷⁰ U Prilogu D.17 Optužnici navedeni su slijedeći sakralni objekti: (1) džamija u Kozaruši, (2) džamija Stari grad, (3) džamija u Čarakovu, (4) stara džamija u Hambarinama, (5) Čaršijska džamija u Prijedoru, (6) džamija u Zagrađu – Prijedor, (7) džamija u Bišćanima, (8) džamija u Gornjoj Puharskoj, (9) džamija u Donjoj Puharskoj, (10) džamija u Rizvanovićima, (11) džamija u Brezičanima, (12) džamija u Ališićima, (13) džamija u Zecovima, (14) džamija u Čejrecima, (15) džamija u Gomjenici, (16) džamija u Kevljanima, (17) džamija u Kamičanima, (18) džamija u Kozarcu-Mutniku; kao i katolička crkva u Prijedoru i crkva u Briševu. Optužnica, Prilog D.17.

⁶⁴⁷¹ V. par. 1606.

⁶⁴⁷² P3484 (Odluka Izvršnog odbora Prijedor, 21. juli 1992.), str. 1–3; Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6692–6694.

⁶⁴⁷³ V. par. 1606.

⁶⁴⁷⁴ V. par. 1639.

1889. Osim toga, Vijeće podsjeća da su srpske snage granatirale džamiju u Hambarinama tokom napada na Hambarine u maju 1992., i ponovo za vrijeme napada na selo u julu 1992.⁶⁴⁷⁶ Vijeće takođe podsjeća da je džamija u Rajkovcu granatirana krajem jula 1992.⁶⁴⁷⁷ Vijeće nadalje podsjeća da je džamija u Bišćanima uništena 20. jula 1992., a da je džamija u Rizvanovićima uništena u ljetnim mjesecima, prije avgusta 1992.⁶⁴⁷⁸ Vijeće takođe podsjeća da su srpski vojnici uništili džamiju u Čarakovu 23. jula 1992.⁶⁴⁷⁹

1890. Osim toga, 28. avgusta 1992. srpske snage digle su u vazduh i uništile džamiju u Donjoj Puharskoj u Prijedoru; do eksplozije je došlo svega deset minuta nakon eksplozije koja je uništila katoličku crkvu u gradu Prijedoru.⁶⁴⁸⁰

1891. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenice da je tokom ljetnih mjeseci 1992. džamija u Gornjoj Puharskoj srušena sa zemljom,⁶⁴⁸¹ minaret džamije u Kozaruši teško oštećen,⁶⁴⁸² a nova džamija u Kevljanima potpuno razorena minama.⁶⁴⁸³

1892. SJB Prijedor je izvijestio da do septembra 1993. u Prijedoru nije ostao nijedan sakralni objekt bosanskih Muslimana.⁶⁴⁸⁴

1893. Kad je o katoličkim crkvama riječ, Vijeće nadalje podsjeća da je 29. jula 1992. uništena katolička crkva u Briševu.⁶⁴⁸⁵ Nadalje, katolička crkva u Prijedoru uništena je 28. avgusta 1992. kada su vojnici, bosanski Srbi, provalili u nju i postavili eksploziv koji je kasnije aktiviran i koji je

⁶⁴⁷⁵ V. par. 1643.

⁶⁴⁷⁶ V. par. 1666, 1681.

⁶⁴⁷⁷ V. par. 1681.

⁶⁴⁷⁸ V. par. 1706.

⁶⁴⁷⁹ V. par. 1684.

⁶⁴⁸⁰ Nusret Sivic, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6606–6608; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 81–82; Draško Vujić, T. 46079–46080, 46082–46083 (28. januar 2014.); P3564 (Fotografija uništene džamije u Prijedoru); P3565 (Fotografija uništene džamije u Prijedoru); P6613 (Fotografije uništene džamije u Donjoj Puharskoj, Prijedor); D4381 (Zapisnik o uviđaju Osnovnog suda u Prijedoru, 29. avgust 1992.). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 231–232; činjenica o kojoj je presuđeno 1284.

⁶⁴⁸¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1292. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 229–230.

⁶⁴⁸² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1291. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 211–212 (gdje se kaže da je minaret džamije u Kozaruši srušen eksplozijom sve do temelja).

⁶⁴⁸³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1293. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), str. 244–245.

⁶⁴⁸⁴ D4010 (Izveštaj SJB-a Prijedor, septembar 1993.), str. 3. V. P586 (Mapa uništenih džamija u Prijedoru).

⁶⁴⁸⁵ V. par. 1727.

uništio crkvu.⁶⁴⁸⁶ Srpski inženjeri i arhitektae kasnije su srušili zvonik katoličke crkve i upotrijebili tešku mehanizaciju za raščišćavanje ruševina.⁶⁴⁸⁷

1894. Prema Riedlmayerovim izvještajima, u Prijedoru je za vrijeme rata oštećeno ili uništeno ukupno 18 džamija i dvije katoličke crkve.⁶⁴⁸⁸ Vijeće napominje da Riedlmayer jednu od džamija, onu u Gomjenici, opisuje kao "lakše oštećenu", te da je to jedina džamija na području Prijedora koja je na kraju rata još uvijek imala krov.⁶⁴⁸⁹ Riedlmayer navodi da je svih ostalih 17 džamija, kao i dvije katoličke crkve, pretrpjelo teška oštećenja ili da su skoro potpuno ili potpuno uništene. Vijeće stoga konstatuje da su 17 džamija i dvije katoličke crkve pretrpjele teška oštećenja ili da su skoro potpuno ili potpuno uništene.

1895. Vijeće je razmotrilo predočene dokaze u kojima se srpske snage identifikuju kao odgovorne za uništavanje džamija u Prijedoru u periodu od maja do decembra 1992.⁶⁴⁹⁰ Vijeće je takođe uzelo u obzir činjenicu da su skoro sve džamije u opštini Prijedor pretrpjele teška oštećenja ili da su potpuno uništene nakon što su srpske snage preuzele vlast u opštini. Pošto je odmjerilo težinu ovih faktora, Vijeće se uvjerilo van svake razumne sumnje da su srpske snage odgovorne za napade na džamije i katoličke crkve u Prijedoru i njihovo uništavanje.

1896. Vijeće stoga konstatuje da su srpske snage u periodu od maja do decembra 1992. teško oštetile, skoro potpuno ili potpuno uništile 17 džamija i dvije katoličke crkve u Prijedoru.

⁶⁴⁸⁶ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6606–6607; P3528 (Izjava svjedoka Kerima Mešanovića, bez datuma), str. 81–82; Draško Vujić, T. 46082 (28. januar 2014.); P3563 (Fotografija uništene crkve u Prijedoru); D4381 (Zapisnik o uviđaju Osnovnog suda u Prijedoru, 29. avgust 1992.). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 251–254; činjenica o kojoj je presuđeno 1285.

⁶⁴⁸⁷ Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6693–6694, 6756–6757.

⁶⁴⁸⁸ Riedlmayer je utvrdio nivo oštećenja svake od džamija i katoličkih crkava koje se poimenično navode u Optužnici: (i) potpuno uništene: džamija Stari grad, Čaršijska džamija, džamija u Zagradu, džamija u Donjoj Puharskoj, džamija u Rizvanovićima, džamija u Brežičanima, džamija u Ališićima i katolička crkva u Prijedoru; (ii) skoro potpuno uništene: džamija u Čarakovu; (iii) teško oštećene: džamija u Kozaruši, džamija u Bišćanima, džamija u Hambarinama, džamija u Gornjoj Puharskoj, džamija u Zecovima, džamija u Čejrecima, džamija u Kevljanima, džamija u Kamićanima, džamija u Kozarcu i katolička crkva u Briševu; (iv) lakše oštećena: džamija u Gomjenici. P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 211, 213, 216, 219, 222, 225, 227, 229, 231, 233, 236–238, 240, 243–244, 246, 248, 251, 255. V. takođe P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapisi br. 214–215, 217–220, 224, 228, 232, 236–237, 239, 241, 245, 247–249, 251, 256–257.

⁶⁴⁸⁹ P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 243.

⁶⁴⁹⁰ U svom Završnom podnesku, optuženi tvrdi da su neke od kulturnih objekata u Prijedoru uništile snage koje su bile van kontrole legalnih vlasti u Prijedoru. V. Završni podnesak odbrane, par. 1612. Međutim, Vijeće smatra da se optuženi u prilog ovoj tvrdnji poziva samo na svjedočenje Draška Vujića, koji je ispričao da su mu njegovi vojnici rekli da je eksplozija koja je uništila džamiju u Donjoj Puharskoj bila "potpuno iznenađenje". V. D4242 (Izjava svjedoka Draška Vujića od 24. januara 2014.), par. 11. Vijeće ne smatra da je Vujićevo svjedočenje u tom pogledu u suprotnosti s dokazima koji se odnose na postupanje srpskih snaga prilikom uništavanja džamija i katoličkih crkava za vrijeme napada na sela širom opštine Prijedor.

(7) Preseljavanje stanovništva iz Prijedora i oduzimanje imovine

1897. Poslije napada na gradove i sela u opštini Prijedor u periodu od kraja maja do kraja jula 1992., nesrpsko stanovništvo je protjerano iz opštine.⁶⁴⁹¹

1898. Na sastanku održanom 20. maja 1992., Krizni štab ARK-a usvojio je nekoliko zaključaka, uključujući i zaključak da "nema nikakvih razloga za iseljavanje stanovništva ma koje nacionalnosti s područja [ARK-a]".⁶⁴⁹² Međutim, 29. maja 1992., Krizni štab ARK-a je odlučio da se bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima dozvoli da napuste Prijedor i druge opštine u ARK-u u okviru organizovanog preseljavanja nesrba u centralnu Bosnu, a Srba u Krajinu.⁶⁴⁹³ Dana 1. juna 1992., Kuprešanin je obavijestio Ured za civilne poslove u Sektoru Sjever da 15.000 izbjeglica, bosanskih Muslimana iz opština u ARK-u, uključujući Prijedor, prelazi granicu prema Dvoru u Hrvatskoj, a da će za njima vjerovatno doći još 15.000 drugih.⁶⁴⁹⁴

1899. Dana 7. juna 1992., opštinske vlasti u Prijedoru odlučile su, zajedno s još šest drugih opština s istog područja, "da se sa teritorija naše opštine isele Muslimani i Hrvati do nivoa kad svaka od ovih opština može da održava efikasnu i ostvaruje srpsku vlast na svojoj teritoriji".⁶⁴⁹⁵

1900. Masovno napuštanje Prijedora otpočelo je nakon napada na Hambarine, krajem maja 1992., i uzimalo je sve više maha tokom juna i jula 1992.⁶⁴⁹⁶ Po procjeni SJB-a Prijedor, do sredine 1992. iz Prijedora se iselilo 20.000 građana, uglavnom nesrba.⁶⁴⁹⁷

1901. Krizni štab Prijedor i civilne vlasti omogućile su preseljavanje nesrpskog stanovništva iz opštine Prijedor korištenjem autobusa, kamiona i drugih vozila, kao i putem pregovora s MKCK-om i Crvenim krstom Prijedor u vezi s kretanjem konvoja.⁶⁴⁹⁸

⁶⁴⁹¹ Svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6802 (pod pečatom). V. odjeljci IV.A.1.b.i.D.3: Preuzimanje vlasti u gradu Prijedoru; IV.A.1.b.i.D.4: Napadi na okolna sela.

⁶⁴⁹² D1309 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 20. maj 1992.); D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 95.

⁶⁴⁹³ P3461 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba ARK-a, 29. maj 1992.), str. 1.

⁶⁴⁹⁴ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 53.

⁶⁴⁹⁵ P2641 (Zaključci sa subregionalnog sastanka opština upućeni Kriznom štabu ARK-a, 7. juni 1992.), str. 2 (gdje se navodi da će, ukoliko rukovodstvo ARK-a ne uspije riješiti ovaj problem, "naših sedam opština [...] sve Muslimane i Hrvate sa teritorija naših opština pod vojnom pratnjom sprovesti u centar Banjaluke").

⁶⁴⁹⁶ P3852 (Bezbjednosna procjena za područje opštine Prijedor koju je sačinio CSB Banjaluka, 23. oktobar 1992.), str. 2 (gdje se navodi da su, otkako se u maju 1992. bezbjednosna situacija pogoršala, počela "masovna iseljenja" bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz Prijedora); Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7910–7912 (gdje je svjedok izjavio da je do 5. avgusta 1992. otprilike "40.000 Muslimana" napustilo područje Kozarca). V. incidenti 10.1, 10.2, 10.5 iz Priloga A Optužnici. V. takođe odjeljak IV.A.1.b.i.D.4.a.ii: Posljedice napada. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1295 (gdje se navodi da je 20. jula 1992. 20.000 nesrba protjerano sa područja Hambarina i Ljubije koja su bila pod kontrolom Srba).

⁶⁴⁹⁷ D470 (Izvještaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 31.

1902. Vijeće podsjeća da je tokom 1992. više hiljada nesrba prebačeno u zatočeničke objekte u opštini Prijedor i tamo zatočeno.⁶⁴⁹⁹ Kada su zatočenički objekti u Prijedoru zatvoreni, zatočenici koji su tu držani prebačeni su na razna mjesta širom opštine, kao i u logore izvan opštine, a na kraju često u treće zemlje.⁶⁵⁰⁰

1903. Nesrpski stanovnici Prijedora koji su napustili opštinu tokom sukoba morali su da prepisu svoju imovinu srpskim vlastima u Prijedoru, bilo ARK-u bilo RS-u;⁶⁵⁰¹ njima su isprva izdavane prave potvrde o imovini da bi se konfiskacija opravdala, ali kasnije takve potvrde nisu više izdavane.⁶⁵⁰² Nasuprot tome, stanovnicima bosanskim Srbima imovina nije konfiskovana.⁶⁵⁰³

1904. Imovinu koju su nesrbi ostavljali za sobom prisvajao je Krizni štab Prijedor kao "opštinsku imovinu" i često je dodjeljivao bosanskim Srbima⁶⁵⁰⁴ i, u nekim slučajevima, bosanskim Hrvatima.⁶⁵⁰⁵ Dana 19. juna 1992., Krizni štab ARK-a donio je odluku da sva "napuštena" imovina bude proglašena državnom imovinom i stavljena na raspolaganje skupštinama opština.⁶⁵⁰⁶

⁶⁴⁹⁸ Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7834–7835; D4247 (Dopis Opštinskog sekretarijata za privredu i društvene djelatnosti Prijedor, bez datuma), str. 1 (gdje se navodi da je Krizni štab Prijedor samo u mjesecu julu 1992. iznajmio 31 autobus od "Autotransporta", transportnog preduzeća iz grada Prijedora, i da su svi ti autobusi prešli ukupno 1.300 kilometara); P6614 (Evidencija preduzeća "Autotransport" Prijedor, juli 1992.), str. 1–3; P3852 (Bezbjednosna procjena za područje opštine Prijedor koju je sačinio CSB Banjaluka, 23. oktobar 1992.), str. 2; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 31.

⁶⁴⁹⁹ V. zatočenički objekti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.7 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁵⁰⁰ P2772 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 5. avgust 1992.), str. 1; D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 3–4, 6, 11; D1551 (Naređenje CSB-a Banjaluka, 21. avgust 1992.), str. 1; D1864 (Naređenje CSB-a Banjaluka, 19. avgust 1992.), str. 1; D1865 (Depeša SJB-a Prijedor CSB-u Banjaluka, 22. avgust 1992.), str. 1; D4464 (Zapisnik sa sjednice Savjeta za narodnu odbranu Skupštine opštine Prijedor, 29. septembar 1992.), str. 1; P3757 (Službena zabilješka Centra bezbjednosti u Banjaluci, 10. avgust 1992.), str. 1–2 (pod pečatom); P3753 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 22. avgust 1992.), str. 1 (pod pečatom). V. par. 1746, 1785, 1788–1789, 1804, 1848, 1850–1852, 1860, 1884.

⁶⁵⁰¹ P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 56–57 (pod pečatom) (gdje je svjedokinja navela da je ta dokumenta potpisao Budimir); svjedokinja KDZ092, P702 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 4003 (pod pečatom) [REDIGOVANO]; Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5655; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7800, 7834–7835; Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7106, 7133–7134; svjedok KDZ611, P698 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 12510 (pod pečatom); Nusret Sivac, P3478 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 6696. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1101. V. takođe par. 1851.

⁶⁵⁰² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1101.

⁶⁵⁰³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1101.

⁶⁵⁰⁴ D4178 (Odluka Sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, 5. juni 1992.), str. 26 (gdje se kaže da će stanovi koji budu prazni duže od 15 dana biti iskorišteni za smještaj beskućnika, a naročito učesnika u ratu); P3536 (Odluke i naređenja Skupštine opštine i Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku opštine Prijedor* 25. juna 1992.), str. 16–17; Boško Mandić, T. 45775 (21. januar 2014.); svjedok KDZ048, P678 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3379–3382; Idriz Merdžanić, P3881 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7800.

⁶⁵⁰⁵ Ivo Atlija, P3672 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 5651–5653 (gdje je svjedok izjavio da mu je krajem avgusta 1992. Stakić direktno ponudio napuštenu imovinu u selu bosanskih Muslimana, Bišćanima). V. par. 1737.

⁶⁵⁰⁶ P3451 (Odluke Kriznog štaba ARK-a, juni 1992.), str. 13.

1905. Dana 16. avgusta 1992., SJB Prijedor je izdao rješenja o odjavi prebivališta za 13.180 stanovnika, a ti su stanovnici zauzvrat dobili dozvole da napuste opštinu.⁶⁵⁰⁷ Krajem septembra 1992., SJB Prijedor je izvijestio da je zbog "izražene migracije stanovništva, posebno pripadnika muslimanske i hrvatske nacionalnosti", zaprimio i obradio 15.280 zahtjeva za odlazak.⁶⁵⁰⁸ Oni koji su željeli da napuste opštinu morali su prvo kod lokalnih srpskih vlasti odjaviti svoje zvanično prebivalište, što je bio uslov da dobiju dozvolu za izlazak.⁶⁵⁰⁹

1906. Dana 19. avgusta 1992., predstavnici opštine Prijedor, među kojima su bili i bosanski Muslimani i bosanski Srbi, sastali su se s predstavnicima UNHCR-a i Ureda za civilne poslove UN-a da bi s njima razgovarali, između ostalog, o tome hoće li UN pomoći u evakuaciji više hiljada "kandidata" za evakuaciju, bosanskih Muslimana.⁶⁵¹⁰ Delegacija iz Prijedora željela je da jedan konvoj prođe kroz Sektor Sjever, a među kandidatima za evakuacije bilo 8.000 bosanskih Muslimana iz Prijedora koji su, prema riječima članova delegacije, bili spremni "dobrovoljno" otići iz opštine.⁶⁵¹¹ Predstavnik UNHCR-a odgovorio je da UNHCR neće pomagati u preseljavanju ljudi.⁶⁵¹² Kirudja nije vjerovao da ti ljudi dobrovoljno žele da odu i smatrao je i da temeljiti spiskovi tih kandidata koje je delegacija pripremila pokazuju "sistematični" proces upotrebljen za uklanjanje ljudi s tog područja.⁶⁵¹³

1907. Prema srpskim procjenama, opštinu Prijedor je do oktobra 1992. napustilo oko 38.000 bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁶⁵¹⁴ Otprilike 3.600 ovih osoba napustilo je to područje uz pomoć MKCK-a i Crvenog krsta Prijedor.⁶⁵¹⁵

1908. Do 1993., velika većina nersrpskih gradova i sela u opštini Prijedor bila je pusta i uništena.⁶⁵¹⁶ U septembru 1993., SJB Prijedor je procijenio da je 80% kuća bosanskih Muslimana u

⁶⁵⁰⁷ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 31. V. P3691 (Izjava svjedoka Nusrete Sivac od 22. oktobra 2011.), str. 56–57 (pod pečatom); P3693 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, Odsjek Prijedor, 18. avgust 1992.); Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 13142.

⁶⁵⁰⁸ P5555 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 29. septembar 1992.), str. 8. V. Jusuf Arifagić, P689 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7133–7134. V. takođe P2958 (Izveštaj vještaka Christiana Nielsena pod naslovom "Ministarstvo unutrašnjih poslova bosanskih Srba: začeci, djelovanje i zapovijedanje i rukovođenje, 1990.-1992.", 19. maj 2011.), par. 325.

⁶⁵⁰⁹ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 6–7, 31.

⁶⁵¹⁰ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 111.

⁶⁵¹¹ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 112.

⁶⁵¹² P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 115.

⁶⁵¹³ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 112, 114.

⁶⁵¹⁴ P3852 (Bezbjednosna procjena za područje opštine Prijedor koju je sačinio CSB Banjaluka, 23. oktobar 1992.), str. 2. V. P2948 (Izveštaj humanitarne organizacije, 8. oktobar 1992.) (pod pečatom), str. 2.

⁶⁵¹⁵ P3852 (Bezbjednosna procjena za područje opštine Prijedor koju je sačinio CSB Banjaluka, 23. oktobar 1992.), str. 2; Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 13142. V. P6504 (Izveštaj Crvenog krsta Prijedor, 30. septembar 1992.), str. 9.

Prijedoru uništeno.⁶⁵¹⁷ Vijeće takođe podsjeća da je do sredine 1993. većina vjerskih objekata bosanskih Muslimana u Prijedoru bila skoro potpuno ili potpuno uništena.⁶⁵¹⁸

1909. U maju 1993., MUP bosanskih Srba procijenio je da se 42.000 bosanskih Muslimana i 2.000 bosanskih Hrvata iselilo iz Prijedora, a da se u Prijedor uselilo 14.000 bosanskih Srba.⁶⁵¹⁹

Neki od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su se iselili iz Prijedora bili su "deportovani u stočnim vagonima".⁶⁵²⁰ Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati su nastavili da se iseljavaju iz Prijedora i tokom 1994.⁶⁵²¹

1910. Slobodan Kuruzović, komandant logora Trnopolje, potvrdio je da je plan srpskih vlasti bio da se broj bosanskih Muslimana u Prijedoru smanji na 10% ili manje i da se taj broj kasnije dodatno smanji na 2% ili manje.⁶⁵²²

1911. Optuženi tvrdi da su bosanski Muslimani i, u manjoj mjeri, bosanski Srbi i bosanski Hrvati odlazili iz Prijedora dobrovoljno i bez vanjskog pritiska, te da nesrbi nisu bili prisiljavani da se odreknu svoje imovine da bi dobili dozvole da napuste opštinu.⁶⁵²³ Osim toga, Budimir je u svom svjedočenju izjavio da su svi koji su od njega zatražili dozvolu da odu iz Prijedora dozvolu dobili, ali da je mnogo ljudi otišlo samostalno, u sopstvenim vozilima i bez odobrenja opštine.⁶⁵²⁴

1912. Međutim, Vijeće podsjeća na masovno preseljavanje nesrpskog stanovništva unutar opštine Prijedor i van opštine, kao i na činjenicu da su nesrbi u Prijedoru bili primorani da prepisu svoju imovinu srpskim vlastima. Vijeće je imalo u vidu ogromni pritisak koji je vršen na bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s obzirom na date okolnosti u opštini koje su, između ostalog,

⁶⁵¹⁶ P3852 (Bezbjednosna procjena za područje opštine Prijedor koju je sačinio CSB Banjaluka, 23. oktobar 1992.), str. 2 (gdje se navodi da su Čarakovo, Zecovi, Hambarine, Rizvanovići, Biščani, Rakovčani, Kozaruša, Kozarac, Kamičani, Babići i Kevljani potpuno razoreni, a da su Gornji Garevci, Čela, Čejreci, Donja Puharska, Trnopolje, Donja Ljubija, Gornja i Donja Ravska, Šurkovac, Briševo, Žune, Gornji Volar i stari dio Prijedora djelimično uništeni).

⁶⁵¹⁷ D4010 (Izveštaj SJB-a Prijedor, septembar 1993.), str. 3.

⁶⁵¹⁸ D4010 (Izveštaj SJB-a Prijedor, septembar 1993.), str. 3. V. incident 17 iz Priloga D Optužnici.

⁶⁵¹⁹ P10 (Izveštaj MUP-a, SNB Banjaluka, maj 1993.), str. 2.

⁶⁵²⁰ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7436.

⁶⁵²¹ D705 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima s Radovanom Karadžićem i Alijom Izetbegovićem, 7. april 1994.), str. 3–4; D1138 (Naređenje Radovana Karadžića, 3. april 1994.); D4213 (Naređenje Radovana Karadžića, 4. juli 1994.).

⁶⁵²² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1093.

⁶⁵²³ Završni podnesak odbrane, par. 1537, 1539. U prilog tome, optuženi se poziva na slijedeće dokaze: D1357 (Izveštaj Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 11. septembar 1991.-26. decembar 1992.), str. 3; D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 25–26; D4229 (Izjava svjedoka Boška Mandića od 18. januara 2014.), par. 9; D4226 (Izjava svjedoka Dragana Radetića od 17. januara 2014.), par. 6; Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 13037, 13142.

⁶⁵²⁴ Slavko Budimir, D4463 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 13144 (međutim, u nastavku svog svjedočenja on je rekao da su neki ljudi svojevoljno odlazili, ali da su "u težem položaju bili Muslimani i Hrvati od Srba"). Ali v. svjedok KDZ026, T. 10407 (17. januar 2011.) (zatvorena sjednica) (gdje je svjedok izjavio da nije imao novca "da se izide odatle, iz tog pakla").

uključivale sljedeće: (i) oružane napade na njihove gradove, sela i domove; (ii) uništavanje vjerskih i kulturnih objekata; (iii) hapšenja i iseljenja ljudi iz njihovih domova uz primjenu sile; (iv) zatočenje u više zatočeničkih objekata; kao i (v) zlostavljanje i ubijanje.

1913. Iz tih razloga, Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili prisiljeni da napuste Prijedor. Godine 1995., stanovništvo opštine Prijedor činilo je približno 92% bosanskih Srba, 5% bosanskih Muslimana i 1% bosanskih Hrvata.⁶⁵²⁵

(E) Sanski Most

(1) Optužbe

1914. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Sanskom Mostu počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁶⁵²⁶ U tački 1 Optužnice tužilaštvo dalje navodi da je u određenim opštinama, uključujući Sanski Most, ta kampanja progona uključivala, ili je dosegla takve razmjere da je uključivala, ponašanje na osnovu kojeg se vidjela namjera da se djelimično unište nacionalne, etničke i/ili vjerske grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takve.⁶⁵²⁷

1915. Djela koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Sanskom Mostu obuhvataju ubijanje za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti,⁶⁵²⁸ ubijanje koje se dovodi u vezu s jednim zatočeničkim objektom,⁶⁵²⁹ kao i ubijanje koje je počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici i smrtne ishode do kojih je to dovelo.⁶⁵³⁰ Tužilaštvo je ta djela okarakterisalo kao ubijanje, djelo u osnovi genocida, u tački 1 Optužnice; progon, zločin protiv čovječnosti, u tački 3 Optužnice; istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁶⁵³¹

1916. Druga djela koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Sanskom Mostu obuhvataju mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u

⁶⁵²⁵ P5449 (Izveštaj MUP-a, RDB Banjaluka, februar 1995.), str. 6–7. V. D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 16 (u kome se izvještava da je u Prijedoru 1995. godine ostalo otprilike 2.000 nesrba).

⁶⁵²⁶ Optužnica, par. 48–49.

⁶⁵²⁷ Optužnica, par. 38.

⁶⁵²⁸ Optužnica, par. 60(a)(i). V. incidenti 12.1, 12.2, 12.3, 12.4, 12.5 iz Priloga A Optužnici.

⁶⁵²⁹ Optužnica, par. 60(a)(ii). V. incident 17 iz Priloga B Optužnici.

⁶⁵³⁰ Optužnica, par. 60(a)(ii). V. zatočenički objekti 22.1, 22.2, 22., 22.4, 22.5 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁵³¹ Optužnica, par. 40(a), 60(a), 63(a), 63(b).

zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici, kao i stvaranje i održavanje nehumanih uslova u zatočeničkim objektima – okrutno ili nečovječno postupanje, djelo progona za koje se optuženi tereti u tački 3 Optužnice.⁶⁵³² U vezi s tačkom 1 Optužnice, tužilaštvo navodi da su u zatočeničkim objektima u Sanskom Mostu navedenim u prilogima Optužnici srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba podvrgnuli hiljade bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata okrutnom ili nečovječnom postupanju, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja, te premlaćivanja; tužilaštvo je to nečovječno postupanje okarakterisalo kao nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe bosanskih Muslimana i grupe bosanskih Hrvata, djelo u osnovi genocida.⁶⁵³³ U tački 1 Optužnice tužilaštvo osim toga navodi da su pripadnici grupe bosanskih Muslimana i grupe bosanskih Hrvata bili zatočeni u životnim uslovima sračunatim da dovedu do njihovog fizičkog uništenja, konkretno, okrutnim i nečovječnim postupanjem, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja, nehumane uslove života, prisilni rad, kao i neobezbjedivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova.⁶⁵³⁴

1917. Prema navodima iz tačke 3 Optužnice, druga djela progona koja su počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Sanskom Mostu obuhvataju: (i) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova,⁶⁵³⁵ (ii) protivpravno zatočenje u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici,⁶⁵³⁶ (iii) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova,⁶⁵³⁷ (iv) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁶⁵³⁸ (v) bezobzirno uništavanje privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara, uključujući spomenike

---

⁶⁵³² Optužnica, par. 60(b), 60(c), 60(d) (gdje se precizira da su ti uslovi uključivali propust da se obezbijedi odgovarajući smještaj, zaklon, hrana, voda, medicinska pomoć ili higijensko-sanitarni uslovi). V. zatočenički objekti 22.1, 22.2, 22.3, 22.4 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁵³³ Optužnica, par. 40(b).

⁶⁵³⁴ Optužnica, par. 40(c). V. zatočenički objekti 22.1, 22.2, 22.3, 22.4, 22.5 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁵³⁵ Optužnica, par. 60(f).

⁶⁵³⁶ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekti 22.1, 22.2, 22.3, 22.4, 22.5 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁵³⁷ Optužnica, par. 60(h).

⁶⁵³⁸ Optužnica, par. 60(i).

kulture i sakralne objekte;⁶⁵³⁹ i (vi) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁶⁵⁴⁰

1918. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁶⁵⁴¹ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja u Sanskom Mostu na kojima su oni zakonito boravili.⁶⁵⁴² Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁶⁵⁴³

(2) Uvodni period

1919. Sanski Most je opština u središnjem dijelu ARK-a, okružena Bosanskim Novim, Bosanskom Krupom, Bosanskim Petrovcem, Prijedorom, Banjalukom i Ključem.⁶⁵⁴⁴ Godine 1991., stanovništvo Sanskog Mosta brojalo je približno 28.000 bosanskih Muslimana, 25.000 bosanskih Srba i 4.000 bosanskih Hrvata.⁶⁵⁴⁵ Među selima u kojima su prevashodno živjeli bosanski Muslimani bili su Vrhpolje, Hrustovo, Sehovci, Begići i Kenjari.⁶⁵⁴⁶ U selu Škrljevitica živjeli su prevashodno bosanski Hrvati.⁶⁵⁴⁷

⁶⁵³⁹ Optužnica, par. 60(j). V. incident 19 iz Priloga D Optužnici. U Optužnici se pod džamijom u Hrustovu-Kukavicama podrazumijevaju dvije različite džamije (stara i nova džamiju), koje se nalaze jedna pored druge. Optužnica, fusnota 17.

⁶⁵⁴⁰ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.

⁶⁵⁴¹ Optužnica, par. 68–75.

⁶⁵⁴² Optužnica, par. 69, 72.

⁶⁵⁴³ Optužnica, par. 71.

⁶⁵⁴⁴ P3638 (Mapa opštine Sanski Most).

⁶⁵⁴⁵ P6548 (Zaključci Skupštine opštine Sanski Most, 4. oktobar 1993.), str. 6; D4452 (Mapa etničkog sastava Sanskog Mosta); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3302–3303 (pod pečatom). V. takođe P3310 (Mapa etničkog sastava Sanskog Mosta); Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5486; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 3 (pod pečatom); P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 30, 33, 39 (gdje se navodi da je nacionalni sastav stanovništva 1991. bio sljedeći: bosanskih Muslimana je bilo približno 22.830, bosanskih Srba 21.746, a bosanskih Hrvata 3.688).

⁶⁵⁴⁶ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 3 (pod pečatom); P532 (Mapa Sanskog Mosta). Za lokaciju ovih sela, v. P3638 (Mapa opštine Sanski Most); P3310 (Mapa etničkog sastava Sanskog Mosta).

⁶⁵⁴⁷ P532 (Mapa Sanskog Mosta).

1920. Stranke SDS, SDA i HDZ osnovane su u Sanskom Mostu 1990.⁶⁵⁴⁸ Optuženi i Krajišnik su povodom osnivanja SDS-a Sanski Most došli u Lušci Palanku, selo bosanskih Srba u opštini Sanski Most.⁶⁵⁴⁹ Na višestranačkim izborima u novembru 1990., SDS je osvojio 23 mjesta, SDA 22 mjesta, HDZ 4 mjesta i reformske snage 11 mjesta od ukupno 60 koliko ih je bilo u Skupštini opštine.⁶⁵⁵⁰ Nedeljko Rašula, tadašnji predsjednik SDS-a Sanski Most, postao je predsjednik Skupštine opštine.⁶⁵⁵¹ Vlado Vrkeš je bio sekretar SDS-a Sanski Most, a kasnije je postao njegov predsjednik.⁶⁵⁵² Mirzet Karabeg, bosanski Musliman, imenovan je za predsjednika Izvršnog odbora.⁶⁵⁵³

(a) Militarizacija Sanskog Mosta

1921. Naoružavanje stanovnika, bosanskih Srba, u Sanskom Mostu počelo je krajem 1990., kad je oružje JNA podijeljeno članovima SDS-a.⁶⁵⁵⁴

1922. Kao u drugim opštinama u BiH, zbog oružanog sukoba u Hrvatskoj i u Sanskom Mostu je objavljen poziv na mobilizaciju dobrovoljaca koji bi se u Hrvatskoj borili zajedno s JNA.⁶⁵⁵⁵ Onima koji se nisu odazvali pozivu naređeno je da vrate uniforme i naoružanje, i trebalo je da budu izbrisani sa spiskova za mobilizaciju.⁶⁵⁵⁶

⁶⁵⁴⁸ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5486–5487. V. takođe D4653 (Uvjerenje SJB-a Sanski Most, 7. maj 1991.).

⁶⁵⁴⁹ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5488–5490, 7643–7645; P142 (Fotografija Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika).

⁶⁵⁵⁰ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6069; P3304 (Odluka srpskog naroda Sanskog Mosta, 25. mart 1992.), str. 3. V. takođe Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5492; D4233 (Izjava svjedoka Branka Davidovića od 20. januara 2014.), par. 4.

⁶⁵⁵¹ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6070; Mirzet Karabeg, T. 18686, 18690 (13. septembar 2011.); svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7630 (pod pečatom); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26141 (pod pečatom); svjedok KDZ474, T. 19243 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5487, 5492; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7023; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 5, 18 (pod pečatom); P3396 (Fotografije na kojima su Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik i drugi), str. 1; svjedok KDZ474, T. 19243 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁶⁵⁵² Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5487; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7642, 7654 (pod pečatom); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26302–26303 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 1797.

⁶⁵⁵³ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6066; Mirzet Karabeg, T. 18690 (13. septembar 2011.). Karabeg je bio na položaju predsjednika Izvršnog odbora do 17. aprila 1992. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6066.

⁶⁵⁵⁴ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 38–42 (pod pečatom); svjedok KDZ490, T. 20207 (19. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁶⁵⁵⁵ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5497.

⁶⁵⁵⁶ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5497.

1923. Krajem 1991., Mladić je bio na sastanku u Sanskom Mostu i, nakon toga, oružje JNA je podijeljeno bosanskim Srbima na tom području.⁶⁵⁵⁷

1924. U novembru 1991., oružje u posjedu štaba TO-a prebačeno je u magacin TO-a.⁶⁵⁵⁸ To naređenje je lokalnom štabu TO-a stiglo od 5. korpusa JNA.⁶⁵⁵⁹ Godine 1992., oružje je uzeo pukovnik Branko Basara i podijelio ga bosanskim Srbima u Sanskom Mostu.⁶⁵⁶⁰

1925. Krajem 1991., osnovana je oružana grupa Srpske odbrambene snage (dalje u tekstu: SOS).⁶⁵⁶¹ Njihov komandant bio je Duško Šaović, zvani Njunja.⁶⁵⁶² SOS je dobijao naređenja od SDS-a Sanski Most.⁶⁵⁶³ Dana 28. februara 1992., članovi SDS-a i pripadnici SOS-a provalili su u prostorije Službe društvenog knjigovodstva i pokušali fizički ukloniti rukovodioca te ustanove.⁶⁵⁶⁴ Karabeg i Izvršni odbor osudili su taj čin.⁶⁵⁶⁵ Ubrzo potom, objekti i preduzeća bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana našli su se na meti SOS-a i dizani su u vazduh eksplozivom.⁶⁵⁶⁶

⁶⁵⁵⁷ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 39 (pod pečatom).

⁶⁵⁵⁸ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 42 (pod pečatom); P3643 (Naređenje TO-a Sanski Most, 6. novembar 1991.).

⁶⁵⁵⁹ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 42 (pod pečatom); P3643 (Naređenje TO-a Sanski Most, 6. novembar 1991.).

⁶⁵⁶⁰ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 43 (pod pečatom).

⁶⁵⁶¹ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 20 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3314–3315 (pod pečatom).

⁶⁵⁶² P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 20 (pod pečatom). Duško Šaović je takođe bio Vrkešov tjelohranitelj. P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 20 (pod pečatom); D4387 (Izjava svjedoka Dušana Mudrinića od 15. februara 2014.), par. 4; Dušan Mudrinić, T. 47365 (19. februar 2014.); v. npr. svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7829 (pod pečatom).

⁶⁵⁶³ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 22, 25, 30 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3316–3317, 3555 (pod pečatom); Vinko Nikolić, T. 45439–45441 (16. januar 2014.).

⁶⁵⁶⁴ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6082–6083; P3309 (Zapisnik sa sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 5. mart 1992.).

⁶⁵⁶⁵ P3309 (Zapisnik sa sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 5. mart 1992.). V. takođe Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6083; Mirzet Karabeg, T. 18767–18768 (14. septembar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je to bio pokušaj da se poreski priliv iz Sanskog Mosta preusmjeri sa Sarajeva na Banjaluku).

⁶⁵⁶⁶ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6076–6077; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 31–32 (pod pečatom); P3397 (Izvjestaj interventnog voda SOS-a Sanski Most, 16. septembar 1992.), str. 2. V. takođe svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7634–7635 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da su od kraja 1991. do početka 1992. poslovni prostori u Sanskom Mostu dizani u vazduh); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2523. Dušan Mudrinić je izjavio da ne zna ni za kakve eksplozije u kojima su građevine dizane u vazduh i negirao je da je SOS učestvovao u takvim aktivnostima. Dušan Mudrinić, T. 47377–47378, 47385 (19. februar 2014.). Vijeće ne smatra da je njegovo svjedočenje u tom pogledu pouzdano. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je konstatovalo da je Mudrinićevo svjedočenje bilo evazivno, često u suprotnosti s drugim prihvaćenim dokazima, uključujući P3397 (Izvjestaj interventnog voda SOS-a Sanski Most, 16. septembar 1992.), kao i, uopšte uzevši, neuvjerljivo.

1926. Vojnici 6. partizanske brigade JNA stigli su u Sanski Most početkom aprila 1992.⁶⁵⁶⁷ U početku je brigada u svom sastavu imala tri bataljona, da bi se kasnije omasovila.⁶⁵⁶⁸ Komandant brigade bio je Basara.⁶⁵⁶⁹ Rašula je pozvao rukovodstvo SDA na sastanak s Basarom, na kojem se Basara predstavio i rekao kako je on 6. krajišku brigadu doveo u Sanski Most pošto su njeni pripadnici na dopustu s ratišta u Hrvatskoj i da su oni "garanti mira".⁶⁵⁷⁰ Kasnije je 6. krajiška brigada prepotčinjena 1. krajiškom korpusu.⁶⁵⁷¹ Krajem maja 1992., u sastavu 6. krajiške brigade bilo je 3.907 vojnika, svrstanih u 11 bataljona i artiljerijskih jedinica.⁶⁵⁷²

1927. Po dolasku 6. krajiške brigade, širom opštine su postavljeni kontrolni punktovi i vojnici 6. krajiške brigade zaustavljali su i legitimisali građane.⁶⁵⁷³

1928. Dana 22. aprila 1992., Krizni štab je odlučio integrisati SOS u TO, kao specijalnu jedinicu.⁶⁵⁷⁴ Krizni štab je SOS-u takođe pružao finansijsku pomoć.⁶⁵⁷⁵

⁶⁵⁶⁷ P148 (Naređenje 5. korpusa, 1. april 1992.); P149 (Borbeni izvještaj 5. korpusa, 2. april 1992.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 35 (pod pečatom); P3663 (Izvještaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 2; P3640 (Dokument pod naslovom "Informator Srpske demokratske stranke Sanski Most", 1992.), str. 38–39 (gdje se ona pominje kao 6. krajiška brigada); Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5498–5499; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6099; P3660 (Rukom pisan "Ratni put" 6. krajiške pješadijske brigade, bez datuma), str. 2 (gdje se ona pominje kao 6. pješadijska brigada); svjedok KDZ490, T. 20181–20182 (19. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica). Kao što se vidi iz gore navedenih dokumenata, za 6. partizansku brigadu koristio se i naziv 6. krajiška brigada i drugi nazivi. Radi lakšeg snalaženja, Vijeće će za tu brigadu u cijeloj Presudi koristiti naziv 6. krajiška brigada. Svjedok KDZ490 je naveo da se ona kasnije omasovila i da je u sastavu imala 12 bataljona, te da je promijenila ime u 6. sansku brigadu, ali je rekao i sljedeće: "Ta brigada, bez obzira da li se zvala partizanska, krajiška ili sanska, tokom 1992. godine bila je potčinjena generalu Momiru Taliću, komandantu 5. korpusa JNA, kasnije nazvanog 1. krajiški korpus, i bila je pod njegovom komandom". P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 34–35 (pod pečatom).

⁶⁵⁶⁸ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 34 (pod pečatom).

⁶⁵⁶⁹ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 34, 37 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6100; P3663 (Izvještaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 1; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7017; P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.).

⁶⁵⁷⁰ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7020–7021; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5499–5500; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6101–6102.

⁶⁵⁷¹ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 34.

⁶⁵⁷² P3663 (Izvještaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 4. V. takođe P3660 (Rukom pisan "Ratni put" 6. krajiške pješadijske brigade, bez datuma). Pripadnici SOS-a kasnije su integrisani u 6. krajišku brigadu. P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 27, 30 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3315–3317 (pod pečatom). V. takođe P6681 (Izvještaj SOS-a Sanski Most, 4. septembar 1992.).

⁶⁵⁷³ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6099; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2525. V. takođe Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6766–6767.

⁶⁵⁷⁴ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3325–3326 (pod pečatom); D1679 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanski Most, 22. april 1992.), str. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2107.

⁶⁵⁷⁵ P6682 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 18. juni 1992.), str. 1 (gdje se navodi da je Aničić, komandant TO-a, podnio izvještaj o radu SOS-a i da je Krizni štab odobrio da se SOS-u da finansijska pomoć).

1929. Dana 28. aprila 1992., Krizni štab je donio odluku da se Basara sastane s Kriznim štabom i "počne rješavati odnos" između snaga TO-a i JNA.⁶⁵⁷⁶ Dana 7. maja 1992., Krizni štab je održao sastanak na kojem je Mladena Lukića i Mirka Vrućinića zadužio da razgovaraju s Basarom i uključe ga u transformaciju JNA u "Srpsku teritorijalnu odbranu".⁶⁵⁷⁷ TO-u je naređeno da formira vod vojne policije.⁶⁵⁷⁸ Sva "ratno-sposobna lica" trebala su se prijaviti u Crveni krst, taj spisak se trebao proslijediti štabu TO-a, a sve osobe koje ne budu evidentirane trebala su se "prive[sti] i proslijediti na opštine gdje su prijavljeni s mjestom stanovanja".⁶⁵⁷⁹

(b) Osnivanje institucija bosanskih Srba

1930. Zbog procesa regionalizacije i osnivanja ZOBK-a, neslaganja između članova SDS-a, SDA i HDZ-a u Sanskom Mostu postajala su sve izraženija.⁶⁵⁸⁰ Faik Bišćević, predsjednik SDA, naveo je da SDA nije mogla pristati na tu regionalizaciju.⁶⁵⁸¹

1931. U februaru 1992., SDS je insistirao na tome da "svi Srbi [BiH]" treba da se suzdrže od glasanja na predstojećem referendumu za nezavisnost BiH, tvrdeći da je on protiv interesa "srpskog naroda".⁶⁵⁸²

1932. U martu 1992., glavno pitanje o kojem je SDS raspravljao u Skupštini opštine bilo je da li se Sanski Most treba proglasiti "srpskim Sanskim Mostom", dijelom ARK-a.⁶⁵⁸³ Sanski Most je bio jedina opština (od 17 koliko ih je bilo u Bosanskoj Krajini) čija se skupština još nije bila opredijelila po tom pitanju.⁶⁵⁸⁴ Dana 25. marta 1992., Rašula i Vrkeš su potpisali proglas da sve teritorije bosanskih Srba u opštini Sanski Most ulaze u sastav SrR BiH, "kao jedinstvena Srpska opština Sanski Most".⁶⁵⁸⁵

⁶⁵⁷⁶ P3328 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanski Most, 28. april 1992.), par. 4.

⁶⁵⁷⁷ P3645 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 7. maj 1992.), str. 1.

⁶⁵⁷⁸ P3645 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 7. maj 1992.), str. 1.

⁶⁵⁷⁹ P3645 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 7. maj 1992.), str. 1.

⁶⁵⁸⁰ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5495–5496.

⁶⁵⁸¹ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5496.

⁶⁵⁸² P3308 (Pamflet SDS-a); P3329 (Izvod iz rukom pisanog dnevnika Nedeljka Rašule), str. 6; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6077–6078.

⁶⁵⁸³ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6095. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2514.

⁶⁵⁸⁴ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6096–6097.

⁶⁵⁸⁵ P3304 (Odluka srpskog naroda Sanskog Mosta, 25. mart 1992.) (u kojoj je nabrojano 25 "mjesn[ih] zajednic[a] i srpsk[ih] naselja" koji sačinjavaju "jedinstvenu Srpsku opštinu" Sanski Most); Mirzet Karabeg, T. 18688–18689 (13. septembar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2515.

1933. Dana 3. aprila 1992., Rašula je, na čelu "Skupštine srpskog naroda", donio odluku da će "Srpska opština" Sanski Most ući u sastav ARK-a.⁶⁵⁸⁶ U donošenju te odluke učestvovali su samo odbornici SDS-a Sanski Most.⁶⁵⁸⁷ Najkasnije 6. ili 7. aprila 1992., Skupština opštine Sanski Most sasvim je prestala zasjedati.⁶⁵⁸⁸

1934. Dana 14. aprila 1992., na zasjedanju Opštinskog odbora SDS-a Sanski Most, osnovan je krizni štab Sanskog Mosta.⁶⁵⁸⁹ Za njegovog predsjednika imenovan je Rašula.⁶⁵⁹⁰ Krizni štab je predstavljao "centar moći" u Sanskom Mostu i imao je, na primjer, vlast nad policijom.⁶⁵⁹¹

1935. Dana 16. aprila 1992., osnovana je "Srpska opština" Sanski Most.⁶⁵⁹²

1936. Dana 17. aprila 1992., Stojan Župljanin, načelnik CSB-a Banja Luka, izdao je naređenje da svi zaposleni u policiji moraju potpisati izjavu o lojalnosti Srpskoj opštini Sanski Most.⁶⁵⁹³ Time je policija praktično podijeljena po nacionalnoj osnovi: izjavu su potpisali svi bosanski Srbi, samo jedan bosanski Hrvat i nijedan bosanski Musliman.⁶⁵⁹⁴ Oni koji nisu potpisali tu svečanu izjavu o lojalnosti, napustili su policiju.⁶⁵⁹⁵ Načelnik SJB-a naredio je da svi pripadnici policije promijene oznake na kapama u srpsku trobojku, kao znak da su lojalni Srbi.⁶⁵⁹⁶ To je bilo u skladu sa

⁶⁵⁸⁶ P3325 (Odluka Skupštine opštine Sanski Most, 3. april 1992.); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6102. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2516.

⁶⁵⁸⁷ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6102–6103.

⁶⁵⁸⁸ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6098.

⁶⁵⁸⁹ P3329 (Izvod iz rukom pisanog dnevnika Nedeljka Rašule), str. 19–21.

⁶⁵⁹⁰ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 6 (pod pečatom) (gdje je svjedok izjavio da je Sekretarijat SDS-a prerastao u Krizni štab); P3329 (Izvod iz rukom pisanog dnevnika Nedeljka Rašule), str. 20 (gdje se kao ostali članovi pominju: pukovnik Nedeljko Ančić, Nemanja Tripković, Boro Savanović, Mirko Vručinić, Dragan Majkić, Mladen Lukić, Vlado Vrkeš i Zvonko Nikolić). V. takođe svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3340–3342 (pod pečatom). Do 30. maja 1992., Krizni štab Sanski Most sastojao se od sljedećih 12 osoba: (1) Rašula, (2) Vrkeš, (3) Mladen Lukić, sektor privrede, (4) Boro Savanović, predsjednik kluba odbornika SDS-a, (5) Boro Tadić, sekretar Sekretarijata za narodnu odbranu, (6) Vručinić, (7) Ančić, komandant TO-a, (8) Milenko Stojinović, komandant opštinskog štaba Civilne zaštite, (9) Nenad Davidović, zadužen za sanitet, (10) Basara, (11) Vinko Nikolić, zadužen za vozni park, i (12) Nemanja Tripković, zadužen za objedinjenje i koordinaciju humanitarnog društva. P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.), str. 1

⁶⁵⁹¹ Svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26300–26302, 26325–26326, 26330–26331 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3328, 3342 (pod pečatom). V. npr. P2613 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 22. maj 1992.); P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.).

⁶⁵⁹² Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7652 (pod pečatom).

⁶⁵⁹³ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7652 (pod pečatom); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26338 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3311 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2520.

⁶⁵⁹⁴ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7652 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3311 (pod pečatom).

⁶⁵⁹⁵ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3311–3312 (pod pečatom).

⁶⁵⁹⁶ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 46–47 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6104.

Župljaninovima naređenjem da će zaposleni u policiji nositi nove uniforme, koje će na rukavima imati oznaku 'Milicija', ispisanu ćirilničnim slovima, te plave beretke s trobojkom na znački.⁶⁵⁹⁷ Rašula se postarao da naređenje bude provedeno tako što je izjavio da će svi pripadnici policije koji se tome povinuju zadržati posao, dok će oni koji to odbiju dobiti premještaj.⁶⁵⁹⁸

1937. Nakon što su odbili potpisati svečanu izjavu o lojalnosti, policajci bosanski Muslimani i bosanski Hrvati koji su napustili policiju otišli su u zgradu vatrogasnog doma, koja se nalazila na drugoj obali Sane, da tamo osnuju sopstvenu policiju.⁶⁵⁹⁹ Karabeg i druge vođe bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata zatim su otišli u zgradu opštine u Sanskom Mostu kako bi izrazili protest i istovremeno organizovali sopstvenu upravu.⁶⁶⁰⁰ U razgovorima vođenim 18. aprila 1992., SDA, SDS i HDZ su se složili da opštinu treba podijeliti; međutim, Izvršni odbor SDS-a kasnije je odbacio postignuti sporazum.⁶⁶⁰¹

1938. Dana 30. aprila 1992., Krizni štab je imenovao Vrućinića za vršioca dužnosti načelnika SJB-a, a Mladena Lukića za predsjednika Izvršnog odbora.⁶⁶⁰² Rašula je zadržao ovlaštenja predsjednika Kriznog štaba.⁶⁶⁰³

(3) Preuzimanje vlasti u Sanskom Mostu

1939. Dana 19. aprila 1992., oko 21:30 sati, Rašula je izdao ultimatum bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u zgradi opštine da se moraju predati do 22:00 sata, jer Krizni štab u suprotnom neće biti odgovoran za posljedice – nedaleko odatle bila je raspoređena 6. krajiška brigada, koja se u Sanskom Mostu nalazila od prvih dana aprila.⁶⁶⁰⁴ Na to su bosanski Muslimani i

⁶⁵⁹⁷ P3330 (Zaključci sa sjednice Savjeta CSB-a Banjaluka u proširenom sastavu, 6. april 1992.), par. 4.

⁶⁵⁹⁸ Svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26338 (pod pečatom).

⁶⁵⁹⁹ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7659–7660 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3311–3312 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6106–6107.

⁶⁶⁰⁰ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7660–7662 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6107; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 47 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2521.

⁶⁶⁰¹ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7661–7663 (pod pečatom). Svjedok KDZ474 precizira da je pristanak SDA bio iznuđen, pošto su bosanski Muslimani bili u slabijoj poziciji. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7665 (pod pečatom).

⁶⁶⁰² P3306 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanski Most, 30. april 1992.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 10–11, 45 (pod pečatom); D4347 (Rješenje Kriznog štaba Sanski Most, 1. maj 1992.). V. takođe P6670 (Spisak radnika SJB-a Sanski Most za akontaciju za april 1992.), str. 3. Vrućinić je zvanično imenovan za načelnika SJB-a 13. juna 1992. P6379 (Odluka CSB-a Banjaluka, 13. juni 1992.); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3410 (pod pečatom).

⁶⁶⁰³ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7651 (pod pečatom). V. takođe P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.), str. 1.

⁶⁶⁰⁴ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7666–7668, 7671–7677, 7862–7863 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3312–3313 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*),

bosanski Hrvati napustili zgradu opštine kroz zadnji izlaz i pobjegli u Šehovce.⁶⁶⁰⁵ Uslijedio je napad na zgradu, koji su izvele 6. krajiška brigada, pripadnici SOS-a i TO-a.⁶⁶⁰⁶

1940. Sutradan, 20. aprila 1992., predstavnici SDS-a, SDA i HDZ-a sastali su se s predstavnicima vojske, uključujući Talića, komandanta 1. krajiškog korpusa, i Basaru, komandanta 6. krajiške brigade.⁶⁶⁰⁷ SDA je postavila šest zahtjeva, koje je SDS odbio.⁶⁶⁰⁸ Talić je sastanak okončao prijetnjom da bi za SDA bilo bolje da nikoga ne zove u pomoć.⁶⁶⁰⁹ Istoga dana, Krizni štab je održao sastanak na kojem je donio zaključak da jedino priznaje "Srpsk[u] opštin[u]" Sanski Most, uključujući "Srpsku TO" i "Srpsku stanicu javne bezbjednosti".⁶⁶¹⁰ Krizni štab je takođe objavio da ne priznaje legalnost "bivše Skupštine opštine Sanski Most" i da će u Sanskom Mostu važiti jedino zakoni SrRBiH.⁶⁶¹¹

1941. Dana 28. aprila 1992., Krizni štab je donio zaključak da svi stanovnici Sanskog Mosta moraju predati oružje.⁶⁶¹² Potom je Radio Sana prenio poruku da svi stanovnici Sanskog Mosta

---

T. 6110, 6113–6116; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 47–48 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7023–7024. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1299, 2521, 2522; Mirzet Karabeg, T. 18692 (13. septembar 2011.); P3305 (Borbeni izvještaj 5. korpusa, 20. april 1992.), str. 1. Rašula nije rekao da će onima koji se predaju biti garantovana bezbjednost. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7671 (pod pečatom).

⁶⁶⁰⁵ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7672–7673 (pod pečatom); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3312–3313 (pod pečatom).

⁶⁶⁰⁶ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 48–49; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6116–6118; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3317, 3322 (pod pečatom). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1299, 2523.

⁶⁶⁰⁷ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7700 (pod pečatom); svjedok KDZ474, T. 19336 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe P3663 (Izvještaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.); P3929 (Izvještaj 1. krajiškog korpusa, 3. septembar 1992.), str. 8.

⁶⁶⁰⁸ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7701–7702, 7706 (pod pečatom); svjedok KDZ474, T. 19339 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). Ti zahtjevi su uključivali sljedeće: (i) garanciju javne bezbjednosti građana i imovine; (ii) uspostavljanje organizacije i funkcionisanja legalnog SJB-a i rada stanice milicije uz pronalaženje odgovarajuće prostorije i diobu sredstava; (iii) funkcionisanje legitimne skupštine opštine i njenih organa; (iv) funkcionisanje privrede i platnog prometa u skladu s dogovorom u Bosanskom Novom 17. aprila 1992.; (v) uspostavljanje rada svih javnih ustanova i preduzeća s posebnim naglaskom na radu radio stanice s paritetnim korištenjem programa; i (vi) utvrđivanje slijeda događaja 18. i 19. aprila 1992. radom mješovite komisije, uz prisustvo posmatrača Evropske zajednice i predstavnika regularne armije. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7702 (pod pečatom); P3329 (Izvod iz rukom pisanog dnevnika Nedeljka Rašule), str. 23.

⁶⁶⁰⁹ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7708 (pod pečatom).

⁶⁶¹⁰ P3399 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanski Most, 20. april 1992.), par. 4.

⁶⁶¹¹ P3399 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanski Most, 20. april 1992.), par. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2517.

⁶⁶¹² P3328 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanski Most, 28. april 1992.), par. 1; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 55–56 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6133–6134. V. takođe svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26173 (pod pečatom).

moraju predati oružje SJB-u ili TO-u do 3. maja 1992. i da će im biti garantovana bezbjednost.⁶⁶¹³ Akcije razoružavanja građana su provođene u selima u kojima su živjeli pretežno bosanski Muslimani i bosanski Hrvati.⁶⁶¹⁴ Nikada nije preduzeto ništa u cilju razoružavanja stanovništva, bosanskih Srba.⁶⁶¹⁵

1942. Dana 11. maja 1992., Krizni štab ARK-a dostavio je predsjednicima opština u ARK-u odluku da se rok za predaju "nelegalno nabavljenog" oružja, naložen odlukom vlade ARK-a od 4. maja,⁶⁶¹⁶ produžava do "14. 05. 1992. godine u 24 sata".⁶⁶¹⁷

1943. Dana 20. maja 1992., u skladu s odlukom vlade ARK-a, Krizni štab je donio naredbu o razoružanju "paravojnih formacija" u Sanskom mostu.⁶⁶¹⁸

1944. Do 25. maja 1992., vojnici 6. krajiške brigade pretražili su kuće bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u Sanskom Mostu, kako bi im oduzeli oružje.⁶⁶¹⁹ SJB Sanski Most sačinio je izvještaj o ukupnom broju komada oružja zaplijenjenog u muslimanskim selima.⁶⁶²⁰ U Mahali je putem radija objavljeno da oružje treba predati na kontrolnim punktovima.⁶⁶²¹ Takođe je objavljeno da svi bosanski Muslimani lojalni srpskoj državi trebaju istaći bijele zastave pred kućom.⁶⁶²²

⁶⁶¹³ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 55–57 (pod pečatom); Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5507–5508, 5510, 5513; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7021, 7054; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 5–6; Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2967–2969; svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8052–8054. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1307; Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6768.

⁶⁶¹⁴ P3648 (Izvjestaj SJB-a Sanski Most, 10. juli 1992.); svjedok KW545, T. 46963 (12. februar 2014.) (zatvorena sjednica).

⁶⁶¹⁵ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 58–60.

⁶⁶¹⁶ P2818 (Odluka Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, 4. maj 1992.).

⁶⁶¹⁷ P3694 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 11. maj 1992.), par. 1; Mirzet Karabeg, T. 18801–18802 (14. septembar 2011.); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3351 (pod pečatom).

⁶⁶¹⁸ P3647 (Naređenje Kriznog štaba Sanski Most, 20. maj 1992.); P2613 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 22. maj 1992.), str. 2; P3402 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 22. maj 1992.).

⁶⁶¹⁹ D4233 (Izjava svjedoka Branka Davidovića od 20. januara 2014.), par. 21. U izvještaju SJB-a Sanski Most navodi se da su razoružavanje i predaja oružja provođeni do 25. maja 1992. P3928 (Izvjestaj SJB-a Sanski Most, 15. juni 1992.), str. 1; Mile Dobrijević, T. 44632 (6. decembar 2013.).

⁶⁶²⁰ P3648 (Izvjestaj SJB-a Sanski Most, 10. juli 1992.), str. 1 (gdje se navodi sljedeće: "[F]ormirana je posebna grupa za te poslove koja je išla u muslimanska naselja i oduzimala oružje, a na osnovu naloga i informacija krim. službe SJB.").

⁶⁶²¹ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5512–5513.

⁶⁶²² Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5514. Bišćević je izjavio da je to bio znak raspoznavanja kuća bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, kako bi se znalo da se ne radi o kućama u vlasništvu bosanskih Srba kad budu kasnije uništavane. P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5515.

1945. Dana 25. maja 1992., 6. krajiška brigada izvršila je napad na Mahalu, Muhiće i Otoku, naselja Sanskog Mosta u kojima su živjeli bosanski Muslimani.⁶⁶²³ Napad je počeo granatiranjem, nakon čega su na to područje došli vojnici.⁶⁶²⁴ Vojnici su palili kuće.⁶⁶²⁵ Prema izvještaju SJB-a Sanski Most, rezultat napada na Mahalu bio je "2.000 zarobljenih civila", ali nije pronađena značajnija količina oružja.⁶⁶²⁶

1946. Sljedećeg dana napadi su se nastavili.⁶⁶²⁷ Neđeljko Aničić izdao je zapovijest da "po izvršenom zadatku zarobljenike [treba] sprovoditi u Sportsku dvoranu [...], a ratni plijen predati u Srpski štab TO Sanski Most".⁶⁶²⁸ Potom su napadnuta druga sela u Sanskom Mostu, uključujući Hrustovo, Vrhpolje, Lukavicu i Trnovo.⁶⁶²⁹ U jednom vojnom izvještaju stoji da je od 25. maja do 4. juna 1992. izvedena "sveobuhvatna akcija" na "čišćenju terena i razoružavanju muslimanskih ekstremista" u Sanskom Mostu.⁶⁶³⁰

1947. Bilo je predviđeno da se sastanci Kriznog štaba održavaju svakodnevno kako bi se mogli "rješavati dugoročno" problemi kao što su "problem izbjeglica iz reona Mahale, kao i problem s

⁶⁶²³ P3928 (Izveštaj SJB-a Sanski Most, 15. juni 1992.); Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5513; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26198 (pod pečatom); Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8105–8106; svjedok KDZ474, T. 19247 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 2527, 2528. Svjedok KDZ490 je izjavio da je do napada došlo 26. maja 1992. P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 69–70 (pod pečatom). S obzirom na količinu dosljednih i prihvaćenih dokumentarnih dokaza, svjedočenja svjedoka i relevantne činjenice o kojima je presuđeno, Vijeće konstatuje da je do napada došlo 25. maja 1992.

⁶⁶²⁴ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3365 (pod pečatom); P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 31. V. takođe Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8106.

⁶⁶²⁵ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3365 (pod pečatom); Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5513 (gdje je svjedok izjavio da su 192 kuće zapaljene, uništene i opljačkane, odnosno da je "komplet Gornja Mahala bila uništena"). Mihajlo Orlović je u svom svjedočenju izjavio da je dvije-tri godine potom prošao Mahalom i da nije vidio da ima izgorjelih kuća. Takođe je porekao da je Mahala granatirana. Mihajlo Orlović, T. 46643–46645 (6. februar 2014.). Vijeće ne smatra da je to svjedočenje pouzdano. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je konstatovalo da Orlović prema Vijeću nije bio sasvim iskren, kao i da su njegovom svjedočenju vrlo često protivrječili drugi prihvaćeni dokazi, uključujući P3928 (Izveštaj SJB-a Sanski Most, 15. juni 1992.), svjedoka Faika Bišćevića, svjedoka KW545, Sakiba Muhića, svjedoka KDZ474 i činjenicu o kojoj je presuđeno 2528.

⁶⁶²⁶ P3928 (Izveštaj SJB-a Sanski Most, 15. juni 1992.), str. 1.

⁶⁶²⁷ P3313 (Naređenje TO-a Sanski Most, bez datuma), str. 1–2; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 31; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 70 (pod pečatom).

⁶⁶²⁸ P3313 (Naređenje TO-a Sanski Most, bez datuma), str. 3. V. zatočenički objekt 22.3 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁶²⁹ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 36, 41–42; P3928 (Izveštaj SJB-a Sanski Most, 15. juni 1992.), str. 1. V. takođe svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8052–8053; P3318 (Naređenje Kriznog štaba Sanski Most, 2. juni 1992.) (naređenje za mehanizaciju i ljudstvo potrebno za pokopavanje osoba poginulih u ratnim dejstvima u Vrhpolju i Hrustovu); činjenica o kojoj je presuđeno 2529. V. npr. incidenti 12.1, 12.2, 12.4 iz Priloga A Optužnici. Svjedok KW540 je izjavio da je u Vrhpolju bilo otprilike 400 bosanskih Muslimana koji su bili "najbolje naoružani i najbolje organizovani" od strane SDA, te da je to bio razlog iz kojeg je 6. krajiška brigade napala Vrhpolje. Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3485–3486 (pod pečatom).

⁶⁶³⁰ P3663 (Izveštaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 5.

Muslimanima i Hrvatima koji nisu lojalni Ustavu i zakonima [SrR BiH]⁶⁶³¹. Krizni štab je zaključio da svima "onima koji nisu uzimali oružje u ruke, a žele promijeniti opštinu" treba omogućiti iseljavanje.⁶⁶³²

1948. Na osnovu naređenja Kriznog štaba "izbjegla stanovništva" iz Mahale, Muhića i Otoke trebala su biti prebačena autobusom "Sanatransa" u sportsku dvoranu na "zbrinjavanje i smještaj".⁶⁶³³ Sutradan je TO naredio da se obave "sanacija" terena u Mahali, Otoki i Mahićima, kao i pronalaženje tijela poginulih, te njihova identifikacija i sahranjivanje.⁶⁶³⁴

1949. Dana 27. maja 1992., Biščevića su uhapsili, pretukli i odveli u Radio Sanu, koji je tad kontrolisao SDS.⁶⁶³⁵ Prisilili su ga da na radiju pročita izjavu.⁶⁶³⁶ U toj izjavi se davalo na znanje da je VRS preuzeo kontrolu nad opštinom i da svi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati moraju bezuslovno predati oružje kako ne bi došlo do razaranja grada.⁶⁶³⁷ Nakon te izjave, Biščevića su odveli u selo Magarice.⁶⁶³⁸ Na radiju je takođe objavljeno da će stanovnici koji žele napustiti Sanski Most to moći i učiniti, a da oni koji žele ostati trebaju podnijeti zahtjev za stalnu boravišnu dozvolu.⁶⁶³⁹

⁶⁶³¹ P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.), str. 1.

⁶⁶³² P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.), str. 1.

⁶⁶³³ P3315 (Naređenje Opštinskog štaba TO-a Sanski Most, 26. maj 1992.) (kojim se takođe naređuje pružanje medicinske pomoći); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6149–6151; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3453–3454 (pod pečatom). Karabeg je izjavio da su ga članovi Izvršnog odbora SDS-a, Boro Savanović, Tomo Delić i Nemanja Tripković, posjetili u zatvoru SJB-a i rekli mu da su "oslobodili" i zapalili Mahalu i Otoku. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6150–6151. V. par. 2006.

⁶⁶³⁴ P3316 (Naređenje Opštinskog štaba TO-a Sanski Most, 27. maj 1992.); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6151–6152.

⁶⁶³⁵ Faik Biščević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5520–5524; Faik Biščević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7030–7036. V. takođe P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 17, 69; P3644 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 12. maj 1992.), str. 1; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2530.

⁶⁶³⁶ Faik Biščević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5520–5524; Faik Biščević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7030–7036; P725 (Audio-snimak saopštenja emitovanog na radiju); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6156–6159; Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6770; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7449–7750 (pod pečatom). V. takođe P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 17, 69 (pod pečatom); P3644 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 12. maj 1992.), str. 1. Mihajlo Orlović je u svom svjedočenju izjavio da je Faika Biščevića pitao za tu izjavu na radiju i da ju je Biščević pročitao svojevrijedno, a ne pod prisilom. Mihaljo Orlović, T. 46651–46652 (6. februar 2014.). Vijeće ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je konstatovalo da Orlovićevom svjedočenju protivriječe drugi prihvaćeni dokazi, uključujući svjedočenja svjedoka KDZ474, Mirzeta Karabega i Faika Biščevića, kao i to da on nije bio sasvim iskren prema Vijeću.

⁶⁶³⁷ Faik Biščević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5522; Faik Biščević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7037–7038.

⁶⁶³⁸ Faik Biščević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7042. V. par. 2021.

⁶⁶³⁹ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6771–6772.

(4) Događaji nakon preuzimanja vlasti u Sanskom Mostu

1950. Po preuzimanju vlasti, na položaje u opštini Sanski Most imenovani su bosanski Srbi, dok su opštinski službenici, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, uklonjeni sa svojih radnih mjesta.⁶⁶⁴⁰ To je uključivalo sudije i zaposlene u opštinskom sudu, direktore javnih preduzeća, te zaposlene na lokalnoj radio stanici i u domu zdravlja.⁶⁶⁴¹ Političko rukovodstvo bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata uhapšeno je.⁶⁶⁴²

1951. Dana 8. juna 1992., raspušten je TO, 6. krajiška brigada uspostavila je u Sanskom Mostu istureno komandno mjesto, a za komandanta je postavljen Aničić.⁶⁶⁴³ Sve bivše jedinice TO-a Sanskog Mosta integrisane su u 6. krajišku brigadu.⁶⁶⁴⁴ Tokom cijelog juna, jula i avgusta 1992. nastavilo se s oružanim napadima na sela širom opštine.⁶⁶⁴⁵

(a) Incident 12.1 iz Priloga A Optužnici

1952. Tužilaštvo u Optužnici navodi da je 31. maja 1992. ili približno tog datuma oko 28 muškaraca ubijeno između Begića i mosta u Vrhpolju.

1953. Begići su zaselak sela Kljevci, s približno 80 stanovnika.⁶⁶⁴⁶ Begići su podijeljeni na dva dijela – Gornje Begiće i Donje Begiće, koji se nalaze na udaljenosti od nekoliko stotina metara.⁶⁶⁴⁷ Godine 1992., većinu stanovnika u Begićima činili su bosanski Muslimani.⁶⁶⁴⁸

⁶⁶⁴⁰ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5512; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 49, 53–55, 61–62 (pod pečatom). V. takođe P2740 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 22. juni 1992.); P3646 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 20. maj 1992.); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2518. Mikan Davidović je u svom svjedočenju izjavio da u maju 1992. nesrbi nisu dolazili na posao, a ne da su bili otpušteni. Međutim, potvrdio je da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati na najvišim položajima, kao što su direktori i sudije, zamjenjivani bosanskim Srbima. Mikan Davidović, T. 44521–44522 (5. decembar 2013.). Vinko Nikolić je u svom svjedočenju izjavio naveo da su svi građani mogli zadržati svoja radna mjesta ukoliko su poštovali ustav RS-a. Vinko Nikolić, T. 45446–45451 (16. januar 2014.). Međutim, njegovom svjedočenju protivreče dokazi koji pokazuju da su zaposleni bosanski Hrvati i bosanski Muslimani uklanjani sa svojih radnih mjesta. Vijeće napominje da je to samo jedna od mnogih protivrečnosti u njegovom iskazu koje su tokom svjedočenja doprinijele utisku da svjedočenje vjerodostojno.

⁶⁶⁴¹ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 61–62. V. činjenica o kojoj je presuđeno 2518.

⁶⁶⁴² Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7027–7030.

⁶⁶⁴³ P3663 (Izveštaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 6.

⁶⁶⁴⁴ P3663 (Izveštaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 6.

⁶⁶⁴⁵ P3663 (Izveštaj o 6. brigadi za period od 8. oktobra 1991. do 28. avgusta 1992.), str. 6–7.

⁶⁶⁴⁶ P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 5; Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2962–2963. Za lokaciju Kljevaca i Begića, v. P3638 (Mapa opštine Sanski Most); P1159 (Mapa sela Hrustovo-Vrhpolje s oznakama koje je unio Rajif Begić).

⁶⁶⁴⁷ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2971, 2975.

⁶⁶⁴⁸ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2963.

1954. Dana 25. maja 1992., vojnici 6. krajiške brigade ušli su u Gornje Begiće i Donje Begiće.⁶⁶⁴⁹ Oštetili su imovinu i pretukli neke stanovnike.⁶⁶⁵⁰ Vojnici su se potom vratili na svoj kontrolni punkt kod sela Stojanovići.⁶⁶⁵¹

1955. Dana 31. maja 1992., vojnici 6. krajiške brigade ušli su u Donje Begiće i naredili stanovnicima da iziđu iz kuća i krenu u pravcu Gornjih Begića.⁶⁶⁵² Kad su stigli, vidjeli su da su se muškarci iz Gornjih Begića okupili napolju.⁶⁶⁵³ Žene i djecu su odvojili od muškaraca i odveli.⁶⁶⁵⁴ Vojnici su naredili muškarcima, kojih je u toj grupi bilo dvadesetak, da idu do mosta u Vrhpolju, rekavši im da će ih tamo čekati autobusi koji će ih prevesti do Sanskog Mosta.⁶⁶⁵⁵ U koloni od po dva, ti ljudi su pješice išli preko polja ka mostu u Vrhpolju.⁶⁶⁵⁶ Prema riječima Rajifa Begića, u koloni je bilo 20 muškaraca, bosanskih Muslimana, među kojima i on, a sprovodilo ih je osam naoružanih vojnika.⁶⁶⁵⁷

1956. Jadranko Palija, vojnik 6. krajiške brigade, bio je zadužen da kolonu muškaraca odvede od Begića do mosta u Vrhpolju.⁶⁶⁵⁸ Na putu do mosta, Palija je izdvojio dvojicu bosanskih Muslimana iz kolone i nedaleko od klanice ubio ih iz vatrenog oružja.⁶⁶⁵⁹ Dok je grupa išla prema mostu, Palija

⁶⁶⁴⁹ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2969–2971; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 6.

⁶⁶⁵⁰ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2970; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 13.

⁶⁶⁵¹ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2970; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 13–14.

⁶⁶⁵² Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2973–2975; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 6. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1303.

⁶⁶⁵³ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2979.

⁶⁶⁵⁴ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2979. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1303.

⁶⁶⁵⁵ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2979. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1304 (gdje se navodi da se u toj grupi nalazilo "između 20 i 30 muškaraca". Za lokaciju mosta u Vrhpolju, v. P1159 (Mapa sela Hrustovo-Vrhpolje s oznakama koje je unio Rajif Begić).

⁶⁶⁵⁶ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2980; P1159 (Mapa sela Hrustovo-Vrhpolje s oznakama koje je unio Rajif Begić).

⁶⁶⁵⁷ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2980; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 13, 15; P1159 (Mapa sela Hrustovo-Vrhpolje s oznakama koje je unio Rajif Begić). Begić je poimence naveo sljedećih 19 muškaraca koji su odvedeni s njim: Miralem Cerić, Enes Cerić, Midhet Cerić, Hakija Begić, Muharem Begić, Šaćir Begić, Safet Begić, Muhamed Begić, Irfan Begić, Fuad Begić, Elmedin Begić, Najil Begić, Ismet Kurbežović, Munib Begić, Nedžad Begić, Ismet Dizdarević, Muhamed Dizdarević, Mirsad Dizdarević i Enes Dizdarević. Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2981, 2984; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 16.

⁶⁶⁵⁸ P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 15–16; Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2973–2974, 2980. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1305; D4387 (Izjava svjedoka Dušana Mudrinića od 15. februara 2014.), par. 21. Mudrinić je potvrdio da je za to bio zadužen i odgovoran Jadranko Palija, jer "sprovodena je istraga i uviđaj o ovom incidentu". D4387 (Izjava svjedoka Dušana Mudrinića od 15. februara 2014.), par. 21.

⁶⁶⁵⁹ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2982–2983 (Begić je rekao da su to bili Miralem Cerić i Enes Cerić); P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 16. aprila 1995.), *e-court* str. 16; P1159

je pucao i ubio još jednog čovjeka, nedaleko od raskrsnice na glavnom putu koji povezuje Sanski Most i Ključ.⁶⁶⁶⁰ Prije nego što je grupa stigla do mosta, na približno 50 metara, zaustavio se jedan vojni kombi, a Palija je ušao u kombi i razgovarao s vozačem.⁶⁶⁶¹ Palija je naredio jednom drugom čovjeku, Ismetu Kurbegoviću, koji je takođe bio u koloni, da dođe do kombija sa strane gdje je mjesto suvozača, što je ovaj i učinio.⁶⁶⁶² Palija je pucao i ubio Kurbegovića.⁶⁶⁶³

1957. Kad su preostali muškarci stigli do mosta, tamo su ih čekali naoružani vojnici.⁶⁶⁶⁴ Naredili su im da se postroje duž mosta i rekli im da će ih ubiti, pošto su ubijeni neki vojnici VRS-a.⁶⁶⁶⁵ Naređeno im je da skinu odjeću i cipele.⁶⁶⁶⁶ Jednom od njih naređeno je da skoči u rijeku.⁶⁶⁶⁷ On je skočio, i dok je plivao u rijeci vojnici su se nagnuli preko mosta, pucali i ubili ga.⁶⁶⁶⁸ Vojnici su ponovili to isto sa svakim od njih.⁶⁶⁶⁹ Begić je bio šesti po redu kojem je naređeno da skoči s mosta.⁶⁶⁷⁰ Skočio je, ali umjesto da ispliva na površinu, on je ronio sve do lijeve obale, gdje se

---

(Mapa sela Hrustovo-Vrhoplje s oznakama koje je unio Rajif Begić). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

⁶⁶⁶⁰ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2983 (Begić je rekao da je taj čovjek bio Ismet Kurbegović); P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 16. aprila 1995.), *e-court* str. 16. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

⁶⁶⁶¹ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2984.

⁶⁶⁶² Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2984; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 16. aprila 1995.), *e-court* str. 16–17.

⁶⁶⁶³ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2984 (Begić je rekao da je taj čovjek bio Irfan Begić); P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 16. aprila 1995.), *e-court* str. 16–17. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

⁶⁶⁶⁴ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2985–2986; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

⁶⁶⁶⁵ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2986–2987; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18.

⁶⁶⁶⁶ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2987; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

⁶⁶⁶⁷ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2987; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18. Begić je rekao da je taj čovjek bio Midhet Cerić. P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18.

⁶⁶⁶⁸ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2987; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18.

⁶⁶⁶⁹ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2988–2990; P1158 (Fotografija mosta u Vrhoplju s oznakama koje je unio Rajif Begić); P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18. Begić je izjavio da su preostali ubijeni bili Munib Begić, Mirsad Dizdarević, Enes Dizdarević i Elmedin Begić. Enes Dizdarević je ubijen iz vatrenog oružja na mostu prije nego što je skočio. Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2989–2990. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1304, 1306; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 77 (pod pečatom).

⁶⁶⁷⁰ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2991; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 6; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 19.

sakrio pod drvećem i žbunjem.⁶⁶⁷¹ Vojnici su tako nastavili sa svim ljudima na mostu.⁶⁶⁷² Begić je jedini preživio.⁶⁶⁷³

1958. Begić je identifikovao 19 muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su ubijeni u ovom incidentu.⁶⁶⁷⁴ Vijeću su takođe predočeni dokazi da je u julu 1992. 13 muških tijela pronađeno pokopano ispod mosta u Vrhpolju, na desnoj obali Sane, da je još 11 muških tijela izvađeno iz Sane, a da je Irfan Begić pronađen mrtav pored puta nadomak mosta.⁶⁶⁷⁵ Od 11 tijela izvađenih iz rijeke, pet poimence odgovara muškarcima za koje je navedeno da su bili u Begićevoj grupi.⁶⁶⁷⁶ Pored toga, Vijeću su predočeni dokazi da je u maju 1996. iz masovnih grobnica povezanih s istim incidentom ekshumirano 28 muških tijela.⁶⁶⁷⁷ Od tih 28 muškaraca, sedam ih je identifikovano kao osobe koje su bile u grupi s Begićem, a imena četvorice navode se i u izvještaju iz jula 1992. kao tijela izvađena iz Sane.⁶⁶⁷⁸ Povrede zabilježene u sudskomedicinskom izvještaju uključuju strijelne rane i frakture kostiju, uglavnom u predjelu lobanje i rebara.⁶⁶⁷⁹ Neka od tijela u jednom dijelu te masovne grobnice imala su na sebi civilnu odjeću, dok je u jednom drugom dijelu masovne grobnice pronađena velika količina civilne odjeće.⁶⁶⁸⁰ Vijeću su takođe predočeni dokazi da je tijelo Ismeta Kurbegovića pronađeno u jednoj masovnoj grobnici u Prijedoru.⁶⁶⁸¹

⁶⁶⁷¹ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2991; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 18.

⁶⁶⁷² Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2992. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1306. Svjedok KDZ492 je u svjedočenju izjavio da je od vojnika 6. krajiške brigade čuo da su civili, bosanski Muslimani, pobijeni i bačeni s mosta u rijeku Sanu. Svjedok KDZ492, P3596 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3861–3862 (pod pečatom).

⁶⁶⁷³ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2992–2993; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15. marta 2000.), *e-court* str. 6; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 19. Begić navodi da je "više od 20" bosanskih Muslimana ubijeno 31. maja 1992. P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 18. aprila 1996.), *e-court* str. 11.

⁶⁶⁷⁴ P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića data Osnovnom sudu Sanski Most 16. aprila 1995.), *e-court* str. 15–17.

⁶⁶⁷⁵ P557 (Izveštaj o tijelima pronađenim u Vrhpolju, 10. juli 1992.).

⁶⁶⁷⁶ P557 (Izveštaj o tijelima pronađenim u Vrhpolju, 10. juli 1992.), str. 3–4.

⁶⁶⁷⁷ P4901 (Zapisnik Osnovnog suda u Sanskom Mostu o uviđaju i ekshumaciji tijela iz masovnih grobnica u rejonu Vrhpolje – Most u opštini Sanski Most, 7. maj 1996.). V. takođe P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 44–45 (gdje se navode 22 osobe povezane s ovim incidentom iz priloga Optužnici); P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 51–52 (gdje se navodi 28 tijela ekshumiranih iz tri grobnice kod mosta u Vrhpolju); P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Dodatak A, str. 12–13. V. P4870 (Zapisnik o analizi DNK za Najila Begića, 25. juni 2007.); P4871 (Zapisnik o prepoznavanju leša Najila Begića, 25. juni 2007.).

⁶⁶⁷⁸ P4901 (Zapisnik Osnovnog suda u Sanskom Mostu o uviđaju i ekshumaciji tijela iz masovnih grobnica u rejonu Vrhpolje – Most u opštini Sanski Most, 7. maj 1996.), str. 20–21 (gdje se navodi da je samo 15 od 28 tijela identifikovano od strane rođaka). Među muškarcima identifikovanim i u P557 (Izveštaj o tijelima pronađenim u Vrhpolju, 10. juli 1992.) nalaze se Muhamed Dizdarević, Fuad Begić, Irfan Begić i, moguće, Mirsad Dizdarević.

⁶⁶⁷⁹ P4901 (Zapisnik Osnovnog suda u Sanskom Mostu o uviđaju i ekshumaciji tijela iz masovnih grobnica u rejonu Vrhpolje – Most u opštini Sanski Most, 7. maj 1996.), str. 5–20.

⁶⁶⁸⁰ P4901 (Zapisnik Osnovnog suda u Sanskom Mostu o uviđaju i ekshumaciji tijela iz masovnih grobnica u rejonu Vrhpolje – Most u opštini Sanski Most, 7. maj 1996.), str. 3–4.

⁶⁶⁸¹ P6689 (Izvodi iz izvještaja o ekshumacijama u opštini Prijedor, 28. avgust 2002.), str. 111.

1959. Vijeće je formalno primilo za znanje činjenicu da je u opisanom događaju ubijeno najmanje 28 muškaraca, bosanskih Muslimana.⁶⁶⁸²

1960. Vijeće stoga konstatuje da su 31. maja 1992. ili približno tog datuma srpske snage ubile oko 20 muškaraca između Begića i mosta u Vrhpolju.

(b) Incident 12.2 iz Priloga A Optužnici

1961. Tužilaštvo navodi da je 31. maja 1992. ili približno tog datuma više ljudi ubijeno u selu Hrustovo.

1962. Hrustovo je selo u opštini Sanski Most.⁶⁶⁸³ Sastoji se od šest zaselaka: Merdanovići, Keranovići, Jelečevići, Kukavice, Handanovići i Zukići.⁶⁶⁸⁴ Godine 1992., stanovništvo tih zaselaka činili su prevashodno bosanski Muslimani.⁶⁶⁸⁵

1963. Ujutro 31. maja 1992. u Jelečevićima, oko 20 do 25 civila, bosanskih Muslimana, pretežno žena i djece, dobilo je naređenje od vojnika u uniformama JNA da idu u Kukavice.⁶⁶⁸⁶ Obrazloženje je bilo da će vojnici pretresati kuće u potrazi za oružjem i da je to lakše kad je u selu manje ljudi.⁶⁶⁸⁷ U Kukavicama, grupa se povećala na njih tridesetak, okupljenih u garaži jedne kuće.⁶⁶⁸⁸ Ubrzo potom, do garaže su došli vojnici i otvorili vatru na vrata garaže.⁶⁶⁸⁹ Vojnici su im vikali da svi moraju izići iz garaže.⁶⁶⁹⁰ Husein Merdanović je izišao i rekao vojnicima da prestanu

⁶⁶⁸² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

⁶⁶⁸³ Svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7206 (pod pečatom); P616 (Mapa Hrustova-Vrhpolja s oznakama koje je unijela svjedokinja KDZ097).

⁶⁶⁸⁴ P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 4 (pod pečatom).

⁶⁶⁸⁵ P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 4 (pod pečatom); svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8047.

⁶⁶⁸⁶ Svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7208–7209, 7213, 7222–7223 (pod pečatom); P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 4–6 (pod pečatom). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1307, 1308.

⁶⁶⁸⁷ Svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7209 (pod pečatom).

⁶⁶⁸⁸ P715 (Izjave svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 4 (pod pečatom); svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7212 (pod pečatom) (gdje je svjedokinja izjavila da se priključio jedan broj ljudi iz Keranovića). Merdanović je bio jedini "vojno sposoban muškarac" u garaži; njemu je bilo "50-60" godina. Svim drugim muškarcima u garaži bilo je manje od 14 godina. Od 30 osoba u garaži, sljedeće 22 identifikovane su po imenu: Muharema Keranović, Almadina Keranović, Sabina Keranović, Sabra Merdanović, Jasmin Merdanović, Besima Merdanović, Edita Merdanović, Husein Merdanović (koji je imao 4 ili 5 godina) (naveden dvaput), Zumra Merdanović, Fatima Zukić, Senija Keranović, Sejida Keranović, Čama Jelečević, Razija Jelečević, Sead Jelečević, Asim Jelečević, Elvira Jelečević, Edina Jelečević, Jasmina Merdanović, Dino Keranović, Ernes Keranović i Husein Merdanović (starosne dobi od 50-60 godina). **[REDIGOVANO]**. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1308.

⁶⁶⁸⁹ P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 6 (pod pečatom). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1309, 1310.

⁶⁶⁹⁰ Svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7215-7216 (pod pečatom); P715 (Izjave svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001. i 11. decembra 2001.), str. 4 (pod pečatom).

pucati, pošto su u garaži samo žene i djeca.⁶⁶⁹¹ Vojnici su pucali i ubili ga.⁶⁶⁹² Vojnici su otvorili vatru na garažu po drugi put.⁶⁶⁹³ Civili su se prepali, izišli iz garaže i počeli bježati, a vojnici su pucali na njih.⁶⁶⁹⁴ Samo osam ljudi preživjelo je napad.⁶⁶⁹⁵

1964. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da je najmanje 15 ljudi ubijeno u ovom incidentu.⁶⁶⁹⁶ Vijeću su predloženi dokazi da su u masovnoj grobnici u Hrustovu pronađena tijela povezana s tim incidentom.⁶⁶⁹⁷

1965. Vijeće stoga zaključuje da su 31. maja 1992. ili približno tog datuma srpske snage ubile jedan broj osoba u selu Hrustovo.

(c) Incident 12.3 iz Priloga A Optužnici

1966. Tužilaštvo navodi da je 27. juna 1992. ili približno tog datuma u zaseoku Blaževići ubijeno oko 18 muškaraca iz Kenjara.

1967. Kenjari su zaselak koji se nalazi sjeverno od Begića.⁶⁶⁹⁸ Godine 1992., stanovništvo Kenjara činili su prevashodno bosanski Muslimani.⁶⁶⁹⁹ Otprilike 27. ili 28. juna 1992., vojnici bosanski

⁶⁶⁹¹ P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 6 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1311.

⁶⁶⁹² P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 6 (pod pečatom); svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7214 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1311.

⁶⁶⁹³ P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 6 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1312.

⁶⁶⁹⁴ P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 6 (pod pečatom); svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7233 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1312.

⁶⁶⁹⁵ P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 8 (pod pečatom). Preživjeli su Čama Jelečević, Edina Jelečević, Razija Jelečević, Sead Jelečević, Ernes Keranović, Senija Keranović, Dino Keranović i svjedokinja KDZ097. P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 8 (pod pečatom). U unakrsnom ispitivanju, Boro Tadić je rekao da u vezi s ovim incidentom iz priloga Optužnici ne može potvrditi šta se dogodilo, niti da je protiv odgovornih poveljen sudski postupak. Boro Tadić, T. 44414–44415 (3. decembar 2013.). Mihajlo Orlović je u svom svjedočenju izjavio da ne vjeruje da se taj incident ubijanja dogodio i da je to mogla biti glasina ili propaganda. Mihajlo Orlović, T. 46646 (6. februar 2014.). Vijeće ne smatra da je njegovo svjedočenje u vezi s tim pouzdano, pošto predstavlja puko nagađanje. Vijeće je takođe zaključilo da u Orlovićevom svjedočenju postoje mnogobrojne protivrječnosti i da on prema Vijeću nije bio sasvim iskren.

⁶⁶⁹⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1313.

⁶⁶⁹⁷ P4898 (Zapisnik Opštinskog suda Sanski Most o ekshumaciji iz grobnice Hrustovo I, 15. april 1997.), str. 3–20 (gdje se navodi spisak 30 tijela pronađenih u masovnoj grobnici Hrustovo I, uključujući i osam tijela koje je navela svjedokinja KDZ097); P3637 (Izveštaj Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova BiH, 22. oktobar 1996.), str. 6 (gdje se navodi spisak 31 tijela pronađenog u masovnoj grobnici Hrustovo I, uključujući i sedam tijela koje je navela svjedokinja KDZ097); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izveštaja Amora Mašovića), str. 45–47 (u kojoj je navedeno 13 osoba povezanih s ovim incidentom iz priloga Optužnici); P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 53–54, 56 (u kojem je identifikovano 31 tijelo izvađeno iz dvije masovne grobnice, uključujući i devet tijela koja je navela svjedokinja KDZ097).

⁶⁶⁹⁸ P532 (Mapa Sanskog Mosta); Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2962–2964.

⁶⁶⁹⁹ P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2962–2963.

Srbi, predvođeni Miloradom Mijatovićem, ušli su u Kenjare i počeli pretresati kuće u potrazi za oružjem.⁶⁷⁰⁰ Bosanskim Muslimanima u zaseoku naređeno je da iziđu iz svojih kuća i čekaju na raskrsnici.⁶⁷⁰¹ Kad su pretražili kuće, vojnici su naredili da se svi muškarci odvedu drugdje na ispitivanje, dok su ženama i djeci dozvolili da se vrate kućama.⁶⁷⁰² Svjedok KDZ052 je u svjedočenju izjavio da je s njim bilo oko 18 ili 20 muškaraca i da su odvedeni u neku kuću na saslušanje.⁶⁷⁰³ U toj kući u Kenjarima zadržali su ih do sljedećeg dana, kad je Vrkeš, predsjednik SDS-a u Sanskom Mostu, došao da ih obiđe i rekao im da će biti razmijenjeni za bosanske Srbe u istočnoj BiH.⁶⁷⁰⁴ Zatim su te ljude odveli u jednu kuću u Blaževićima.⁶⁷⁰⁵ Dok su bili u kući, u kući je došlo do eksplozije.⁶⁷⁰⁶ Svjedok KDZ052 je uspio iskočiti kroz prozor i sakriti se.⁶⁷⁰⁷ Dok su pokušavali pobjeći iz kuće, na njega i na druge je otvorena vatra.⁶⁷⁰⁸ Vojnici su tijela ubijenih muškaraca odnijeli nazad u kuću i kuću zapalili.⁶⁷⁰⁹ Svjedok KDZ052 je preživio i uspio stići do Tomine.⁶⁷¹⁰

1968. Vijeću su predočeni dokazi da su tijela 18 muškaraca identifikovana u masovnoj grobnici i da su dovedena u vezu s ovim incidentom iz priloga Optužnici.⁶⁷¹¹

1969. Na osnovu dokaza predočenih gore u tekstu, Vijeće konstatuje da su 27. juna 1992. ili približno tog datuma srpske snage u zaseoku Blaževići ubile otprilike 18 muškaraca iz Kenjara.

⁶⁷⁰⁰ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8054–8058. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2531.

⁶⁷⁰¹ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8058.

⁶⁷⁰² Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8058.

⁶⁷⁰³ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8059, 8073. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2532.

⁶⁷⁰⁴ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8059–8060. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2532.

⁶⁷⁰⁵ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8060–8062; P3377 (Mapa Hrustova-Vrhopolja s oznakama koje je unio svjedok KDZ052) (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2532.

⁶⁷⁰⁶ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8063. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2532.

⁶⁷⁰⁷ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8063.

⁶⁷⁰⁸ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8063–8064. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2532.

⁶⁷⁰⁹ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8065–8066. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2532.

⁶⁷¹⁰ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8067–8068. V. takođe P3377 (Mapa Hrustova-Vrhopolja s oznakama koje je unio svjedok KDZ052) (pod pečatom).

⁶⁷¹¹ P3373 (Izvod iz izvještaja o ekshumaciji masovne grobnice Hrustovo i Vrhopolje) (pod pečatom) (gdje se navodi da su ugljenisani posmrtni ostaci nađeni u kući i obližnjoj masovnoj grobnici, kao i informacije koje su dali svjedok KDZ052 i drugi o 19 osoba koje su pogubljene i čija su tijela zapaljena); P3376 (Izvod iz izvještaja o ekshumaciji masovne grobnice Hrustovo i Vrhopolje) (pod pečatom) (gdje se navode imena 18 osoba koje je identifikovao svjedok KDZ052); svjedok KDZ052, T. 19082–19083 (19. septembar 2011.); svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8075; P3637 (Izveštaj Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova BiH, 22. oktobar 1996.), str. 2. V. takođe P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 58–59.

(d) Incident 12.4 iz Priloga A Optužnici

1970. Tužilaštvo navodi da je više ljudi iz zaseoka Budim, u selu Lukavice, ubijeno 1. avgusta 1992. ili približno tog datuma.

1971. Lukavice su selo na sjeverozapadu opštine Sanski Most.⁶⁷¹² Stanovništvo Lukavica činili su prevashodno bosanski Muslimani.⁶⁷¹³ Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da su 1. avgusta 1992. snage bosanskih Srba izvršile napad na Budim i ubile 14 članova porodice Alibegović, koji su svi bili nenaoružani civili.⁶⁷¹⁴ Vijeće je takođe formalno primilo na znanje činjenicu da je na žrtve pucano iz automatskog oružja, iz blizine.⁶⁷¹⁵

1972. Vijeću su takođe predočeni dokazi da je 14 tijela ekshumirano iz jedne masovne grobnice povezane s ovim incidentom.⁶⁷¹⁶ Za ta tijela utvrđeno je da su tijela civila, muškaraca, bosanskih Muslimana.⁶⁷¹⁷

1973. Vijeće konstatuje da su 1. avgusta 1992. ili približno tog datuma srpske snage ubile oko 14 osoba iz zaseoka Budim u Lukavicama.

(e) Incident 12.5 iz Priloga A Optužnici

1974. Tužilaštvo navodi da je otprilike sedam muškaraca ubijeno kod sela Škrljevit 2. novembra 1992. ili približno tog datuma.

1975. Škrljevit je selo u istočnom dijelu opštine Sanski Most.⁶⁷¹⁸ Godine 1992., većinu stanovnika u Škrljevitj činili su bosanski Hrvati.⁶⁷¹⁹ Dana 2. novembra 1992., Grgo Stojić je sa

⁶⁷¹² P532 (Mapa Sanskog Mosta); P3638 (Mapa opštine Sanski Most).

⁶⁷¹³ P532 (Mapa Sanskog Mosta); P3638 (Mapa opštine Sanski Most).

⁶⁷¹⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1315.

⁶⁷¹⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1315. U svom Završnom podnesku, optuženi prihvata da su "1. avgusta 1992. pripadnici vojske bosanskih Srba napali Budin[sic] i ubili 14 članova porodice Alibegović". Međutim, optuženi takođe tvrdi da je "svjedokinja KDZ097 u svom svjedočenju izjavila da se veliki broj uniformisanih ljudi kretao na njegovom području". Optuženi stoga tvrdi da "zvanične srpske vlasti nisu imale plan da se to ubijanje izvrši." Završni pretresni podnesak odbrane, str. 437 (dio koji se odnosi na tužilaštvo), par. 1623. Optuženi takođe tvrdi da mu se zločini počinjeni u Sanskom Mostu ne mogu pripisati zato što su počinjeni bez njegovog znanja, u suprotnosti s njegovom politikom i od strane ljudi koje on nije kontrolisao. On takođe tvrdi da nije postojao plan za trajno uklanjanje nesrpskog stanovništva iz Sanskog Mosta. Završni podnesak odbrane, par. 2894–2900. Ovom tvrdnjom bavićemo se u odjeljku IV.A.3.iii: Vlast nad vojnim i policijskim snagama koje su djelovale u BiH.

⁶⁷¹⁶ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 47–48; P4899 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o obdukciji tijela iz grobnice Lukavice, 11. juni 1997.); P4900 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji iz grobnice Lukavice, 2. juni 1997.). V. takođe P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 60–61.

⁶⁷¹⁷ P4900 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji iz grobnice Lukavice, 2. juni 1997.); P4899 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o obdukciji tijela iz grobnice Lukavice, 11. juni 1997.).

⁶⁷¹⁸ P3638 (Mapa opštine Sanski Most).

svojim rođakom išao pješke iz grada Sanskog Mosta u Škrlejevit, kad su naišli na dva vojnika 6. krajiške brigade, na putu blizu šume Glamošnica.⁶⁷²⁰ Vojnici su zatražili njihove lične isprave.⁶⁷²¹ Nakon što su im pregledali lične karte, vojnici su Stojiću i njegovom rođaku rekli da krenu za njima.⁶⁷²² Kroz šumu su ih odveli do rijeke Glamošnice, pored koje su već bila postrojena četvorica Stojićevih komšija.⁶⁷²³ Jedan vojnik je na tu četvoricu držao uperen puškomitraljez.⁶⁷²⁴ Stojiću i njegovom rođaku rekli su da se postroje pored tih komšija.⁶⁷²⁵ Pretresli su ih, oduzeli im lične stvari i ispitivali ih.⁶⁷²⁶ Vojnici su kazali: "Mi smo vojska Šešeljeva," pa su pucali na Stojića, na njegovog rođaka i njegove komšije, te ubili petoricu njih.⁶⁷²⁷ Stojić je jedini preživio.⁶⁷²⁸

1976. Stojić je pogođen u lijevu ruku i kuk.⁶⁷²⁹ Krenuo je dalje šumom ka Škrlejevitoj.⁶⁷³⁰ Dok je bio u šumi, Stojić je čuo žestoku rafalnu paljbu.⁶⁷³¹ Kasnije je saznao da su to pucali vojnici VRS-a koji su ubili druga četiri muškarca iz Škrlejevite.⁶⁷³²

⁶⁷¹⁹ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6764. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1316. Postojala je i manjina koju su činili bosanski Srbi. Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6764.

⁶⁷²⁰ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6773–6774. Ti vojnici identifikovani su kao pripadnici 6. krajiške brigade. P3519 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 2. juni 1993.); str. 1; P3520 (Odluka Vojnog suda u Banjaluci, 9. juli 1993.), str. 1; P3521 (Rješenje Vojnog suda u Banjaluci, 14. mart 1995.), str. 1. Stojićev rođak zvao se Dragan Tadić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6774. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1317.

⁶⁷²¹ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6775.

⁶⁷²² Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6775–6776.

⁶⁷²³ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6776. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1317. Komšije zarobljene od strane naoružanih muškaraca bile su Ante Tutić, Petar Nikić, Žarko Nikić, i Josip Banović. Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6776. Svi zarobljeni muškarci bili su bosanski Hrvati. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1317.

⁶⁷²⁴ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6776. Stojić i njegov rođak naišli su na te komšije ranije tog dana dok su išli pješke za Škrlejevit, ali su komšije išle ispred njih. Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6774.

⁶⁷²⁵ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6776.

⁶⁷²⁶ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6777. Pored one dvojice na koju je naišao Stojić, pored rijeke su bila još dva naoružana čovjeka u maskirnim vojnim uniformama, koji su imali puškomitraljeze s četiri ocila urezana na kundaku i dva okvira municije. Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6776–6777. U unakrsnom ispitivanju, Stojić je izjavio da su ti naoružani ljudi pripadali šešeljevcima. Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6797.

⁶⁷²⁷ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6777–6778. V. takođe P3518 (Izveštaj istražnog sudije Osnovnog suda Sanski Most, 9. novembar 1992.), str. 1–2; P3519 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 2. juni 1993.), str. 1–2. Prema Stojićevim riječima, žrtve ubijene u njegovom vidnom polju bile se Ante Tutić, Petar (Pero) Nikić, Žarko Nikić, Josip Banović i Dragan Tadić. Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6778, 6780. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1318, 1319.

⁶⁷²⁸ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6778. V. takođe P3518 (Izveštaj istražnog sudije Osnovnog suda Sanski Most, 9. novembar 1992.), str. 1–2.

⁶⁷²⁹ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6777–6778.

⁶⁷³⁰ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6779. Stigao je u Škrlejevit, gdje su mu pomogli i ukazali mu prvu pomoć. Potom je odveden u dom zdravlja u Sanskom Mostu, zatim prebačen u Prijedor, a odatle konačno u bolnicu u Banjaluci. Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6780–6781. V. takođe P3516 (Fotografije Grge Stojića); P3522 (Preporuka za liječenje Grge Stojića, 14. decembar 1992.); P3527 (Otpusna lista za Grgu Stojića iz Kliničko-bolničkog centra Banjaluka, 2. decembar 1992.). Dok se oporavljao u bolnici u Banjaluci, Stojiću je došao jedan vojnik VRS-a i naredio mu da

1977. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da je u vezi s tim incidentom ubijeno sedam bosanskih Hrvata.⁶⁷³³ Vijeću je predočeno svjedočenje Stojića, koji je bio očevidac incidenta u kojem je stradalo pet muškaraca i koji je, nakon što je pobjegao, saznao da su ubrzo potom ubijena još četiri čovjeka. Vijeću su takođe predočeni dokazi o tome da je devet tijela nađeno u masovnoj grobnici povezanoj s tim incidentom, a njihov identitet potkrepljuje Stojićevo svjedočenje.⁶⁷³⁴

1978. Vijeće konstatuje da su 2. novembra 1992. ili približno tog datuma srpske snage ubile devet muškaraca nedaleko od sela Škrljevita.

(5) Zatočenički objekti u Sanskom Mostu

1979. Zatočeničke objekte u Sanskom mostu osnovao je Krizni štab.⁶⁷³⁵ Nakon vojnih operacija protiv sela bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u Sanskom Mostu, vojnici su kupili vojno sposobne muškarce iz sela i autobusom ih prebacivali u grad Sanski Most.⁶⁷³⁶ U gradu su ih predavali civilnim vlastima.⁶⁷³⁷ Jedan inspektor SJB-a i jedan inspektor CSB-a ispitivali su muškarce za koje se mislilo da su "vojni zarobljenici".⁶⁷³⁸ Prema procjeni svjedoka KW540, 1.600 "vojnih zarobljenika" predato je 1992. civilnim vlastima u Sanskom Mostu.⁶⁷³⁹ Većina zatočenika u Sanskom Mostu premještena je u logor Manjača.⁶⁷⁴⁰ Tamo su "zarobljenici" razvrstavani u tri kategorije: (i) političari, (ii) nacionalno-ekstremni, i (iii) ljudi koji su nepoželjni na teritoriji opštine

---

napravi pozdrav s tri prsta, rekavši mu "[s]ad ste Srbi". Takođe, medicinske sestre i drugi pacijenti nazivali su ga "ustašom". Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6782–6786.

⁶⁷³¹ Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6779.

⁶⁷³² Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6779, 6791. Sestra jedne od žrtava obavijestila je Stojića o tom ubijanju dok se on nalazio u bolnici u Banjaluci. Rekla mu je da su žrtve bile Ivo Tutić, Bone Tutić, "Adlo Tatić [kao u transkriptu], and Josip Fertalac [kao u transkriptu]". Grgo Stojić, P3515 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6779.

⁶⁷³³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1319.

⁶⁷³⁴ P3518 (Izveštaj istražnog sudije Osnovnog suda Sanski Most, 9. novembar 1992.) (gdje se navodi devet muškaraca čije je ubistvo povezano s incidentom iz priloga Optužnici). V. takođe P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izveštaja Amora Mašovića), str. 48 (gdje se navodi osam osoba povezanih s ovim incidentom iz priloga Optužnici); P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 64–65 (gdje se navodi devet ekshumiranih tijela povezanih s ovim incidentom iz priloga Optužnici).

⁶⁷³⁵ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3453 (pod pečatom); D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 7–8.

⁶⁷³⁶ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3377, 3386 (pod pečatom).

⁶⁷³⁷ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3377, 3386 (pod pečatom).

⁶⁷³⁸ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3377, 3500–3501 (pod pečatom).

⁶⁷³⁹ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3392 (pod pečatom).

⁶⁷⁴⁰ V. par. 1987, 1990, 2009, 2017.

Sanski Most.⁶⁷⁴¹ Većina zatočenika u Sanskom Mostu bili su civili, čime ćemo se baviti u tekstu koji slijedi.

(a) Zatočenički objekt 22.1 iz Priloga C Optužnici

1980. U Optužnici se navodi da su zgrada SJB-a i zatvor u Sanskom Mostu korišteni kao zatočenički objekt barem od 26. maja do avgusta 1992.

(i) Osnivanje i upravljanje

1981. Zgrada SJB-a i zatvor nalazili su se u centru grada Sanskog Mosta, nedaleko od garaže fabrike "Betonirka".⁶⁷⁴² Zatvorski objekt nalazio se iza policijske zgrade SJB-a.⁶⁷⁴³ Načelnik policijske stanice bio je Vručinić.⁶⁷⁴⁴ Miladin Paprić bio je upravnik zatvora SJB-a do 4. juna 1992., kad je razriješen dužnosti i na njegovo mjesto postavljen je Drago Vujanić.⁶⁷⁴⁵

1982. Zatočenici su počeli stizati u zgradu SJB-a i zatvor 25. maja 1992., nakon napada na grad Sanski Most.⁶⁷⁴⁶ Većina zatočenika u zgradi SJB-a bili su istaknuti civili koji su na važnim položajima u društvu.⁶⁷⁴⁷ Jedan zatočenik bio je maloljetan.⁶⁷⁴⁸

(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

1983. Zatočenici su u zatvoru SJB-a držani u malim ćelijama i čuvala ih je policija.⁶⁷⁴⁹ Ćelije su bile tako male da zatočenici nisu mogli spavati ležeći i morali su sjediti nabijeni jedni uz druge.⁶⁷⁵⁰

---

⁶⁷⁴¹ P2639 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 4. juni 1992.); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2558. Mile Dobrijević je u svom svjedočenju izjavio da ne zna za te tri kategorije zatočenika, a kad mu je pokazan P2639, insisitirao je na tome da on nije donosio odluke o kategorizaciji. Mile Dobrijević, T. 44636–44639 (6. decembar 2013.). Vijeće ne prihvata njegovo svjedočenje u vezi s tim, pošto je on bio službenik SJB-a raspoređen u garažu fabrike "Betonirka" i školu "Hasan Kikić", te je njegova tvrdnja da za te kategorije nije znao krajnje nevjerodostojna.

⁶⁷⁴² P3667 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama raznih zgrada); P3314 (Fotografija stanice milicije Sanski Most); D4335 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama).

⁶⁷⁴³ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6139–6140; D4339 (Fotografija SJB-a Sanski Most). V. takođe D4341 (Fotografija SJB-a Sanski Most).

⁶⁷⁴⁴ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6145; P3319 (Izveštaj SJB-a Sanski Most, 6. juni 1992.).

⁶⁷⁴⁵ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6145, 6162; P2639 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 4. juni 1992.); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26104, 26318–26319, 26322 (pod pečatom); Mile Dobrijević, T. 44635–44636 (6. decembar 2013.).

⁶⁷⁴⁶ Mirzet Karabeg uhapšen je 25. maja 1992. i odveden u zatvor SJB-a. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6139–6140.

⁶⁷⁴⁷ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5530–5532; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7768 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1321.

⁶⁷⁴⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1321.

Ćelije su imale betonski krov, metalna vrata i rupičastu metalnu ploču preko prozora.⁶⁷⁵¹ Tokom ljetnih mjeseci, u prostorijama je uslijed visokih temperatura bilo veoma vruće i vlažno, širio se užasan smrad, te je bilo jako teško disati.⁶⁷⁵² Nije bilo svježeg vazduha sve dok neko nije skinuo metalnu ploču s prozora negdje nakon 40 dana zatočeništva.⁶⁷⁵³ Nadalje, stražari nisu dozvoljavali da se ćelije vjetre.⁶⁷⁵⁴ Od krevetnine, postojali su ćebad i jedna stara prostirka.⁶⁷⁵⁵

1984. Zatočenicima nije davano dovoljno hrane i vode.⁶⁷⁵⁶ Poslije prvih 15 dana, obroci za zatočenike svedeni s tri na dva obroka dnevno; ti obroci bili su nedovoljni, što je kod zatočenika dovelo do znatnog gubitka tjelesne težine.⁶⁷⁵⁷ Obroci su se sastojali od kriške hljeba, čaše tečnosti i, kad ih je bilo, ostataka hrane za vojnike.⁶⁷⁵⁸ Kad je riječ o vodi, zatočenicima je s vremena na vrijeme dopuštano da napune boce, ali samo onda kad je u zatočeničkom objektu bilo dovoljno vode za klozete.⁶⁷⁵⁹ U zatvorskim ćelijama nije bilo klozeta.⁶⁷⁶⁰ Zatočenci su imali na raspolaganju dva klozeta, koja su se, međutim, zapušila.⁶⁷⁶¹ Za upotrebu klozeta zatočenicima je davano po pet minuta ujutro i pet minuta uveče.⁶⁷⁶² Kasnije su iza zgrade iskopali rupu, koju su smjeli koristiti

⁶⁷⁴⁹ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7743 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6139, 6300–6301; D4340 (Fotografija SJB-a Sanski Most); D4342 (Fotografija SJB-a Sanski Most). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1323.

⁶⁷⁵⁰ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7751 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7067. Svjedok KW545 priznao je da su uslovi u zatvoru bili nehumani, da objekt i prostorije nisu ispunjavali minimalne uslove za držanje ljudi na duži period, te da je bilo vrlo teško održavati red. Svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26114, 26239, 26241–26243 (pod pečatom).

⁶⁷⁵¹ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7746 (pod pečatom); D4342 (Fotografija SJB-a Sanski Most); D4343 (Fotografija SJB-a Sanski Most); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6301.

⁶⁷⁵² Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7753–7754 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7067–7068; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26239 (pod pečatom).

⁶⁷⁵³ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7753 (pod pečatom).

⁶⁷⁵⁴ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7753 (pod pečatom).

⁶⁷⁵⁵ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7751–7752 (pod pečatom).

⁶⁷⁵⁶ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7751 (pod pečatom).

⁶⁷⁵⁷ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7751, 7754 (pod pečatom). Za ručak su davali svinjetinu s koje nisu bile uklonjene dlake. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7751 (pod pečatom).

⁶⁷⁵⁸ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7068. Bišćević je rekao da je u zatočeništvu izgubio 32 kilograma. Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7067–7068.

⁶⁷⁵⁹ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7751 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7065.

⁶⁷⁶⁰ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7065.

⁶⁷⁶¹ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7752 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7064.

⁶⁷⁶² Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7064–7065.

samo u vrijeme ručka.⁶⁷⁶³ Osim izuzetno par puta, tuširanje nije bilo moguće, jer nije bilo dovoljno vode.⁶⁷⁶⁴

1985. Stražari su zatočenike izvodili iz ćelija na samo dvadesetak minuta dnevno, uključujući vrijeme za obroke i vrijeme kad su morali raditi.⁶⁷⁶⁵ Kad su iz ćelija odvođeni na rad, zatočenici su često premlaćivani i zlostavljani.⁶⁷⁶⁶ Uprkos takvim uslovima, Rašula je jednom zatočeniku u SJB-u rekao sljedeće: "Najsigurniji si tu gdje jesi. Ako te pustim, ubiće te ili tvoji ili moji".⁶⁷⁶⁷

1986. Stražari, pripadnici redovne policije i vojnici VRS-a tukli su zatočenike.⁶⁷⁶⁸ Ponekad bi stražari predali ključeve ćelija vojnicima VRS-a, a oni bi, kako je Bišćević rekao, "dolazili i radili od nas šta su htjeli".⁶⁷⁶⁹ Neki od zatočenika odvedeni su iz svojih ćelija u zgradu SJB-a na saslušanje.⁶⁷⁷⁰ Tokom tih saslušanja, pripadnici redovne policije i vojnici VRS-a tukli su zatočenike kundacima, električnim kablovima, motkama i daskama.⁶⁷⁷¹ Zatočenici su takođe premlaćivani u svojim ćelijama, a neki su prisiljavani da tuku jedni druge.⁶⁷⁷² Zatočenicima nije pružana medicinska pomoć za povrede koje su zadobili dok su bili zatvoreni u SJB-u.⁶⁷⁷³ U svirepim

⁶⁷⁶³ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7752 (pod pečatom).

⁶⁷⁶⁴ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7752 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7065. Bišćević je u svom svjedočenju izjavio da mu je tokom 95 dana koliko je bio zatočen bilo dvaput dozvoljeno da se istušira i opere odjeću. Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7065–7066.

⁶⁷⁶⁵ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7754 (pod pečatom). U rad je spadalo kopanje improvizovanog klozeta iza zgrade, pranje sudova i čišćenje kruga SJB-a. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7752, 7757 (pod pečatom). Vijeće napominje da se optuženi u Optužnici tereti samo za prisilni rad na linijama fronta.

⁶⁷⁶⁶ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7757 (pod pečatom). Osim što su ga pretukli, jednom zatočeniku su ruke opekli vrelom vodom. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7757 (pod pečatom).

⁶⁷⁶⁷ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7651, 7761 (pod pečatom). V. takođe P3396 (Fotografije na kojima su Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik i drugi). Basara je takođe svraćao u zgradu SJB-a i obraćao se prisutnim vojnicima VRS-a. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1325; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7899 (pod pečatom).

⁶⁷⁶⁸ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7756, 7758 (pod pečatom). V. takođe P3519 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 2. juni 1993.), str. 1; činjenice o kojima je presuđeno 1328, 1329; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7064. Jedan vojnik iz 6. krajiške brigade bio je poznat po tome što je premlatio nekoliko zatočenika. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7758 (pod pečatom); P3519 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 2. juni 1993.), str. 1. Pripadnici VRS-a, uključujući vojnu i redovnu policiju, zajedno su upravljali zatvorom SJB-a. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6154–6155.

⁶⁷⁶⁹ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7073. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1329.

⁶⁷⁷⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1321.

⁶⁷⁷¹ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7068–7073; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6166–6168; činjenice o kojima je presuđeno 1326; 1327.

⁶⁷⁷² Svjedok KDZ474, T. 19334 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7757 (pod pečatom).

⁶⁷⁷³ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7759–7760 (pod pečatom); Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7064. Na primjer, jednog zatočenika su

premlaćivanjima Karabeg je zadobio teške tjelesne ozljede i povrede glave, i izgubio sve zube.⁶⁷⁷⁴

Dva čovjeka premlaćena su u zatvoru SJB-a i potom ubijena.⁶⁷⁷⁵

1987. Početkom juna 1992., zatočenici su iz zatvora SJB-a premješteni u logor Manjača, po naređenju Kriznog štaba.⁶⁷⁷⁶

1988. Premlaćivanja su postala rjeđa nakon posjete MKCK-a u julu 1992.⁶⁷⁷⁷ Štaviše, nakon posjete MKCK-a dopuštene su posjete članova porodice.⁶⁷⁷⁸

1989. Dana 27. jula 1992., Krizni štab je iznio ocjenu da je u SJB-u bilo ispitano oko 1.245 osoba.⁶⁷⁷⁹

1990. Dana 28. avgusta 1992., zatočenici su prozvani iz ćelija i rečeno im je da pakupe svoje stvari.⁶⁷⁸⁰ Neki od zatočenika stavljeni su u autobus kako bi bili premješteni u logor Manjača.⁶⁷⁸¹

Drugi zatočenici premješteni su u druge zatočeničke objekte u Sanskom Mostu, poput garaže u fabrici "Betonirka", škole "Hasan Kikić" i vojnog objekta u Magaricama.⁶⁷⁸²

(iii) Zaključak

1991. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od 25. maja do avgusta 1992. u zatvoru SJB-a držale u zatočenju nesrpske civile, uključujući istaknute političke rukovodioce i jednog maloljetnog dječaka. Vijeće konstatuje da su zatočenici držani u lošim

tako premlatili da su mu slomili dva rebra. Odveli su ga u bolnicu, gdje je čekao tri sata, a zatim ga vratili u ćeliju. I. Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7754, 7759 (pod pečatom). V. takođe svjedok KDZ474, T. 19334 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁶⁷⁷⁴ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6180–6182.

⁶⁷⁷⁵ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6182–6183. Karabeg i Bišćević rekli su da su to bili Hasib Kamber i Emir Seferović. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6182; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5535; P146 (Zapisnik o prepoznavanju leša Emira Seferovića, 2. juni 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1330. U vezi s dvojicom ljudi koji su premlaćeni i potom ubijeni, Vijeće bez dodatnih dokaza o njihovoj smrti ne može zaključiti da su oni umrli od posljedica premlaćivanja. To ubijanje stoga nije obuhvaćeno optužbama iz paragrafa 60(a)(ii) Optužnice. Pored toga, Vijeće napominje da se optuženi u Prilogu B ne tereti za incident ubijanja u vezi s ovim zatočeničkim objektom.

⁶⁷⁷⁶ P3327 (Naređenje Kriznog štaba Sanski Most, 6. juni 1992.); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6164, 6252–6253 (Karabegova procjena bila je da su 3. juna 1992. 152 osobe premještene iz škole "Hasan Kikić" u logor Manjača, kao i da su 6. juna 1992. 172 osobe premještene iz zatvora SJB-a, garaže fabrike "Betonirka" i fiskulturne sale).

⁶⁷⁷⁷ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6176–6177, 6256–6257, 6324. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1332.

⁶⁷⁷⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1332.

⁶⁷⁷⁹ P3657 (Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 27. juli 1992.), str. 3.

⁶⁷⁸⁰ Svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7760 (pod pečatom).

⁶⁷⁸¹ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6176, 6182, 6258; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7742–7747, 7760 (pod pečatom); svjedok KDZ474, T. 19335 (21. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁶⁷⁸² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1331. V. takođe par. 1995, 2007.

uslovima, što je uključivalo neadekvatnu ishranu, smještaj, medicinsku pomoć i higijenske uslove. Vijeće takođe zaključuje da su zatočenici bili podvrgavani ispitivanjima i premlaćivanjima.

(b) Zatočenički objekt 22.2 iz Priloga C Optužnici

1992. U Optužnici se navodi da je garaža fabrike "Betonirka" korištena kao zatočenički objekt barem od 27. maja do 7. juna 1992.

(i) Osnivanje i upravljanje

1993. Fabrika "Betonirka" nalazila se približno 100 do 150 metara iza zgrade SJB-a, u gradu Sanskom Mostu.⁶⁷⁸³ Fabrika je imala glavnu zgradu kojoj su bile pripojene tri garaže.⁶⁷⁸⁴ Svaka garaža bila je dugačka pet-šest metara i široka četiri.⁶⁷⁸⁵

1994. U maju 1992., Krizni štab je u garaži fabrike "Betonirka" formirao zatočenički centar.⁶⁷⁸⁶ Dana 25. maja 1992., Paprić, koji je takođe upravljao zatvorom SJB-a, imenovan je za upravnika tog zatočeničkog objekta, ali ga je kasnije zamijenio pripadnik policije Vujanić.⁶⁷⁸⁷ Vujanić je bio upravnik i zatvora SJB-a i garaže fabrike "Betonirka".⁶⁷⁸⁸ Stražari u garaži fabrike "Betonirka" bili su pripadnici policije bosanskih Srba i vojnici rezervnog sastava.⁶⁷⁸⁹ Rade Martić je bio šef stražara.⁶⁷⁹⁰

⁶⁷⁸³ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 49–50; P726 (Mapa grada Sanskog Mosta); P3667 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama raznih zgrada); D4335 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama); svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3397 (pod pečatom).

⁶⁷⁸⁴ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 50; P726 (Mapa grada Sanskog Mosta); P719 (Fotografija garaže fabrike "Betonirka"); D4335 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama). V. takođe D4336 (Fotografija garaže fabrike "Betonirka"). Te tri garaže zajedno nazivaće se u tekstu "garažom fabrike "Betonirka"", u jednini.

⁶⁷⁸⁵ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 55; P732 (Fotografija unutrašnjosti garaže fabrike "Betonirka"). V. takođe D4336 (Fotografija garaže fabrike "Betonirka"); D4337 (Fotografija garaže fabrike "Betonirka"); D4338 (Fotografija garaže fabrike "Betonirka"); P719 (Fotografija garaže fabrike "Betonirka").

⁶⁷⁸⁶ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 7; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 113 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2537. V. takođe svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3399–3400 (pod pečatom); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26112 (pod pečatom).

⁶⁷⁸⁷ Svjedok KDZ490, T. 20184 (19. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica); P3635 (Rukom pisan dnevnik Nenada Davidovića), *e-court* str. 4; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*) T. 26112 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1345.

⁶⁷⁸⁸ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 66; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26115, 26323 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6254. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1344.

⁶⁷⁸⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1344; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3399–3400 (pod pečatom); P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 51.

⁶⁷⁹⁰ P2639 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 4. juni 1992.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 113 (pod pečatom).

1995. U garaži fabrike "Betonirka" bilo je zatvoreno približno 120 zatočenika, koji su svi bili muškarci.⁶⁷⁹¹ U "Betonirki" su bili zatočeni članovi najužeg rukovodstva SDA.⁶⁷⁹² Zatočenici su držani u garaži fabrike "Betonirka" najviše do mjesec dana.⁶⁷⁹³ U junu i julu 1992., zatočenike su premjestili u logor Manjači.⁶⁷⁹⁴

(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

1996. Zatočenici su držani u pretrpanoj i pretoploj garaži, s malo vode.⁶⁷⁹⁵ Zatočenici su dobijali dva obroka na dan, koji su se obično sastojali od ostataka hrane za osoblje.⁶⁷⁹⁶ Ponekad su zatočenike smjeli posjetiti članovi porodice i donijeti im hranu.⁶⁷⁹⁷ Higijenski uslovi su bili neadekvatni jer je zatočenicima dopuštano da iziđu iz svojih ćelija na po pet minuta ujutro i uveče, kako bi otišli u WC.⁶⁷⁹⁸ U garaži nije bilo klozeta.⁶⁷⁹⁹ Garaže su imale tek po jedan prozorčić, koji je bio otvoren radi provjetranja, ali to nije bilo dovoljno.⁶⁸⁰⁰ U jednoj od garaža bilo je toliko zatočenika da su bili prisiljeni spavati stojeći.⁶⁸⁰¹

1997. Zatočenike su redovno ispitivali i premlaćivali.⁶⁸⁰² Ahmet Zulić je izjavio da, od 21 noći provedene u "Betonirki", samo tri noći nije bio odveden na premlaćivanje.⁶⁸⁰³ Zatočenici su

⁶⁷⁹¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1333; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26129–26130 (pod pečatom).

⁶⁷⁹² Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3403 (pod pečatom).

⁶⁷⁹³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1334.

⁶⁷⁹⁴ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6164, 6175; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 86–87. V. takođe svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26130 (pod pečatom). Dana 6. ili 7. jula 1992., svi preostali zatočenici iz "Betonirke" premješteni su u logor Manjača, izuzev Karabega i još šest drugih, koji su vraćeni u zatvor SJB-a. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6175–6176.

⁶⁷⁹⁵ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 54, 57–64, 68–71 (Zulić je identifikovao neke od muškaraca koji su držani u njegovoj ćeliji, uključujući i jednog bosanskog Hrvata); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 113 (pod pečatom); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26119–26120 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6169–6171; P3320 (Fotografija zgrade).

⁶⁷⁹⁶ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6169–6170; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1337.

⁶⁷⁹⁷ Svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26133 (pod pečatom).

⁶⁷⁹⁸ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6170; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1338. V. takođe svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26119–26121 (pod pečatom).

⁶⁷⁹⁹ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6170; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1338.

⁶⁸⁰⁰ Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6170–6175; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26239 (pod pečatom); v. činjenica o kojoj je presuđeno 1336; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3397, 3399 (pod pečatom).

⁶⁸⁰¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1335.

⁶⁸⁰² P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 60–64, 68–71; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 113 (pod pečatom); Mirzet Karabeg, T. 18698–18699 (13. septembar 2011.); Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6171–6175; v. činjenica o kojoj je

prilikom premlaćivanja zadobijali teške povrede.⁶⁸⁰⁴ Na lokaciji nije postojala nikakva medicinska ustanova.⁶⁸⁰⁵

(iii) Zaključak

1998. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su u periodu od maja do juna 1992. srpske snage u garaži fabrike "Betonirka" držale u zatočenju civile, muškarce iz Sanskog Mosta, bosanske Muslimane i bosanske Hrvate, uključujući neke političke vođe. Vijeće konstatuje da su zatočenici držani u lošim uslovima, uključujući neadekvatnu ishranu i higijenske uslove. Vijeće takođe konstatuje da su zatočenici podvrgavani premlaćivanju.

(iv) Incident 17.1 iz Priloga B Optužnici

1999. Tužilaštvo navodi da je 22. juna 1992. ili približno tog datuma otprilike 17 muškaraca iz garaže fabrike "Betonirka" odvedeno na Krivu cestu kod Partizanskog groblja i ubijeno.

2000. Dana 22. juna 1992., iz garaže fabrike "Betonirka" izveli su zatočenog Zulića i odveli ga na Krivu cestu.⁶⁸⁰⁶ Odveli su ga do potoka, dali mu motiku i naredili da iskopa sopstvenu raku.⁶⁸⁰⁷ Vidio je kako još 20 do 25 drugih muškaraca radi isto što i on.⁶⁸⁰⁸ Čuvali su ih vojnici, bosanski Srbi, u uniformama JNA.⁶⁸⁰⁹ Bio je prisutan i Rašula.⁶⁸¹⁰ Dok su kopali, vojnici su u njih držali uperene puške.⁶⁸¹¹ Kad su završili s kopanjem raka, ubijeni su tako što im je prerezan grkljan ili iz vatrenog oružja.⁶⁸¹² Rašula je poštedio Zulića, rekavši da ga treba ostaviti u životu kako bi im

---

presuđeno 1339. Svjedok KW545 je u svom svjedočenju izjavio da, ako se izuzmu dva posebna slučaja, njemu nije bilo poznato da je bilo redovnog premlaćivanja i da on nikad nije čuo krike ili vidio da zatočenici imaju ikakve povrede. Svjedok KW545, T. 47003–47004 (13. februar 2014.) (zatvorena sjednica). Svjedok KW540 je naveo da je i on nakon rata saznao da su zatočeni u "Betonirki" premlaćivani. Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3401 (pod pečatom).

⁶⁸⁰³ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 63.

⁶⁸⁰⁴ V. činjenice o kojima je presuđeno 1340, 1341.

⁶⁸⁰⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1343.

⁶⁸⁰⁶ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 75–76; P726 (Mapa grada Sanskog Mosta). Kriva cesta je područje nedaleko od Partizanskog groblja; P730 (Skica koju je nacrtao Ahmet Zulić). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1346, 1347, 2541.

⁶⁸⁰⁷ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 77.

⁶⁸⁰⁸ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 77–78. Zulić je tu trojicu identifikovao samo po prezimenu: Cerić, Džafić i Velić. Za jednog čovjeka je rekao da je zet Ikana Smailovića. Ostali su bili Ibro Eminić, "Lolo ili Smail" Pašić i Muhamed Hakić. P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 77–78, 84.

⁶⁸⁰⁹ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 79.

⁶⁸¹⁰ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 79; Ahmet Zulić, T. 1029–1030 (13. april 2010), T. 1129 (14. april 2010.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2542.

⁶⁸¹¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1349.

⁶⁸¹² P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 80; Ahmet Zulić, T. 1130 (14. april 2010.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1348.

pokazao gdje je na Pobriježju skriveno oružje.⁶⁸¹³ Zulića su vratili u garažu fabrike "Betonirka".⁶⁸¹⁴ Ukupno su preživjela tri čovjeka.⁶⁸¹⁵

2001. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da je u tom incidentu ubijeno 17 muškaraca.⁶⁸¹⁶ Vijeću su takođe predočeni dokazi da su tijela civila iskopana iz masovne grobnice koja je povezana s tim incidentom.⁶⁸¹⁷

2002. Vijeće konstatuje da su 22. juna 1992. ili približno tog datuma srpske snage odvele oko 17 muškaraca iz garaže fabrike "Betonirka" na Krivu cestu nedaleko od Partizanskog groblja i ubile ih.

(c) Zatočenički objekt 22.3 iz Priloga C Optužnici

2003. U Optužnici se navodi da je fiskulturna sala škole "Hasan Kikić" korištena kao zatočenički objekt barem od maja do jula 1992. Tužilaštvo tvrdi da su škola "Hasan Kikić" i fiskulturna sala dva zasebna zatočenička objekta.⁶⁸¹⁸ Tužilaštvo tvrdi da civili jesu bili zatočeni u oba objekta, ali da se zatočenički objekt 22.3 iz Priloga C Optužnici odnosi samo na fiskulturnu salu.⁶⁸¹⁹ Shodno tome, i Vijeće će pod zatočeničkim objektom 22.3 iz Priloga C podrazumijevati fiskulturnu salu.

(i) Osnivanje i upravljanje

2004. Fiskulturna sala nalazila se u sjeveroistočnom dijelu grada Sanskog Mosta.⁶⁸²⁰ Dana 26. maja 1992., Krizni štab je fiskulturnu salu pretvorio u zatočenički centar.⁶⁸²¹ Osoblje u fiskulturnoj

⁶⁸¹³ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 81–83.

⁶⁸¹⁴ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 81.

⁶⁸¹⁵ P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 84. Preživjeli su i Muhamed Halkić i još jedan čovjek koji se prezivao Cerić. P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 84.

⁶⁸¹⁶ Činjenice o kojima je presuđeno 1347, 1348.

⁶⁸¹⁷ P5442 (Odluka Kriznog štaba Sanski Most, 23. maj 1992.) (odluka Kriznog štaba o tome da će ubijeni na muslimanskom groblju u Gredi biti sahranjeni u zajedničkoj grobnici); P4896 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji iz grobnice Greda, Kruhari, 28. maj 1997.) (gdje se govori o lokaciji masovne grobnice Greda I, kao i da je iz nje izvađeno 36 tijela. Izvještaj ne sadrži imena); P4897 (Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o obdukciji i identifikaciji žrtava iz grobnice Greda, Kruhari, 9. juni 1997.) (gdje se navodi 36 tijela ekshumiranih iz masovne grobnice Greda I-Kruhari. Za osam tijela utvrđeno je da su muška, za sedam da su ženska, dok je 21 tijelo identifikovano kao muško i po imenu. Od muškaraca koji su identifikovani po imenu, Ibru Eminića pomenuo je i Zulić). V. takođe P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 94 (gdje su navedene tri osobe povezane s tim incidentom iz priloga Optužnici); P6690 (Dodatak izvještaju Nicolasa Sébirea, 16. maj 2003.), *e-court* str. 66-70 (gdje se navodi da su barem dva tijela ekshumirana iz masovne grobnice bile žrtve iz incidenta iz priloga Optužnici, te da je ukupno izvađeno 36 tijela. Od tih 36 tijela, 29 su bila muškarci, a 7 žene).

⁶⁸¹⁸ Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, fusnota 750. V. P3667 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama raznih zgrada).

⁶⁸¹⁹ Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, fusnota 750.

⁶⁸²⁰ P726 (Mapa grada Sanskog Mosta); P3667 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama raznih zgrada); D4335 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama). Fiskulturna sala se pominje i kao sportski kompleks. Vijeće će za taj zatočenički objekt upotrebljavati izraz "fiskulturna sala".

⁶⁸²¹ D470 (Izvještaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 7; P3315 (Naređenje Opštinskog štaba TO-a Sanski Most, 26. maj 1992.); D1813 (Izvještaj Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj

sali činili su stražari u policijskim i maskirnim uniformama, pod Martićevom komandom.⁶⁸²² Za upravnika zatočeničkog centra imenovan je Milorad Krunić.⁶⁸²³

2005. Dana 27. maja 1992., bosanskim Muslimanima u Sanskom Mostu preko radija je naređeno da se okupe na poligonu škole za vozače.⁶⁸²⁴ Sakib Muhić je otišao tamo.⁶⁸²⁵ Prema njegovoj procjeni, tamo se već bilo okupilo 1.800 ljudi, među kojima i žene i djeca.⁶⁸²⁶ Ispred škole za vozače stajali su naoružani vojnici, koji su na okupljene ljude vikali "sve ćemo vas poklati".⁶⁸²⁷ Poslije sat vremena, vojnici su naredili svima da odu do fudbalskog stadiona Krkojevci.⁶⁸²⁸ Predveče je na stadion stiglo oko 80 vojnika, koji su ljudima naredili da se ukrcaju u autobuse koji su ih odvezli do fiskulturne sale; muškarci su krenuli oko ponoći, poslije žena i djece.⁶⁸²⁹

2006. Sutradan su u fiskulturnoj sali žene i djeca odvojeni od muškaraca i poslani u okolna sela.⁶⁸³⁰ U fiskulturnoj sali je ostalo oko 900 do 1.000 muškaraca još nekih pet dana.⁶⁸³¹ Među zatočenicima se nalazilo i 200 muškaraca dovedenih iz Ključa.⁶⁸³² Među ljudima zatočenim u toj fiskulturnoj Sali bilo je ljudi i iz Mahale, Muhića i Otoke.⁶⁸³³

1992.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 75 (pod pečatom). V. takođe D4345 (Fotografija zgrade škole "Hasan Kikić"); svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26112 (pod pečatom); činjenice o kojima je presuđeno 2537, 2538.

6822 Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8114; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1351.

6823 Svjedok KDZ490, T. 20184 (19. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe P3635 (Rukom pisan dnevnik Nenada Davidovića), *e-court* str. 4.

6824 Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8106-8108; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 4; P718 (Izjava svjedoka Ahmeta Zulića od 22. februara 2010.), par. 32.

6825 P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 4; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8106-8107.

6826 P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 4; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8111. V. P639 (Spisak osoba zarobljenih u opštini Sanski Most), str. 2.

6827 P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 4; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8113. V. P639 (Spisak osoba zarobljenih u opštini Sanski Most), str. 2.

6828 Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8110-8111; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5.

6829 Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8113; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5.

6830 Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8113; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5.

6831 P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8117; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 115.

6832 V. činjenica o kojoj je presuđeno 1350.

6833 Svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26135 (pod pečatom). V. par. 1945.

2007. Fiskulturnu salu su čuvali ljudi u vojnim i policijskim uniformama.⁶⁸³⁴ Posle otprilike pet dana, Muhića i još četvoricu odveli su u SJB na saslušanje.⁶⁸³⁵ Poslije toga su ih prebacili nazad u fiskulturnu salu.⁶⁸³⁶

(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

2008. Fiskulturna sala bila je krajnje prenatrpana i nije bilo minimalnih higijenskih uslova.⁶⁸³⁷ Zbog ljetne vreline temperatura je bila veoma visoka, što je samo pogoršavalo situaciju.⁶⁸³⁸ Nekim zatočenicima tokom više dana nije davana hrana, ali je članovima porodice bilo dozvoljeno da ih posjete i donesu im nešto za jelo.⁶⁸³⁹ Krevetnine nije bilo, kao ni medicinske pomoći za bolesne.⁶⁸⁴⁰ Neki muškarci odvođeni su u SJB, ispitivani i vraćani u fiskulturnu salu.⁶⁸⁴¹

2009. Zatočenike su tukli.⁶⁸⁴² Konkretno, zatočenici su svirepo premlaćeni 6. juna 1992., a zatim natjerani da se ukrcaju u kamione.⁶⁸⁴³ Dva kamiona prevezla su oko 150 zatočenika u logor Manjača.⁶⁸⁴⁴

2010. Dana 8. juna 1992., na osnovu naređenja Kriznog štaba, izvršena je selekcija zatočenika u fiskulturnoj sali, i trebale su biti puštene osobe koje su "slučajno doveden[e] s drugih terena, lica iz mješovitih brakova, lica s pogoršanim zdravstvenim stanjem i lica koja su u okviru JNA

⁶⁸³⁴ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8114; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5.

⁶⁸³⁵ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8119–8120.

⁶⁸³⁶ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8121.

⁶⁸³⁷ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 114; svjedok KDZ490, T. 20280–20281 (20. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica); v. činjenica o kojoj je presuđeno 2544. Svjedok KW545 je u svom svjedočenju izjavio da su uslovi u fiskulturnoj sali bili "u redu" i da je bilo dovoljno kupatila i tekuće vode, kao i prostora za šetnju napolju. Svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26162 (pod pečatom). Odmjeravajući sveukupne dokaze, Vijeće se nije uvjerilo da se može osloniti na svjedočenje svjedoka KW545 u vezi s ovim konkretnim pitanjem.

⁶⁸³⁸ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 114 (pod pečatom).

⁶⁸³⁹ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5; Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8119.

⁶⁸⁴⁰ P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5.

⁶⁸⁴¹ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8120.

⁶⁸⁴² Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8121–8122; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 5–6. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1352; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26268 (pod pečatom).

⁶⁸⁴³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1353. V. takođe Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8122.

⁶⁸⁴⁴ Sakib Muhić, P700 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8122–8123; P701 (Izjava svjedoka Sakiba Muhića od 11. aprila 2000.), str. 6; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6164. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 583, 1353.

učestvovala na frontu".⁶⁸⁴⁵ Dana 18. juna 1992., ponovo je napravljena selekcija i neki zatočeniци su pušteni.⁶⁸⁴⁶ Do 1. avgusta 1992., i preostali zatočeniци su premješteni na druga mjesta.⁶⁸⁴⁷

(iii) Zaključak

2011. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su u periodu od maja do avgusta 1992. srpske snage držale nesrpsko civilno stanovništvo u zatočenju u fiskulturnoj sali u Sanskom Mostu. Vijeće konstatuje da su neki od zatočenika podvrgavani premlaćivanju. Vijeće takođe konstatuje da su uslovi pritvora bili loši, što je uključivalo neadekvatnu ishranu i higijenske uslove.

(d) Zatočenički objekt 22.4 iz Priloga C Optužnici

2012. U Optužnici se navodi da je hala "Krings" korištena kao zatočenički objekt barem od maja do jula 1992.

(i) Osnivanje i upravljanje

2013. Hala "Krings" se nalazi na istočnom kraju grada Sanskog Mosta.⁶⁸⁴⁸ To je bila ogromna prazna hala, smještena pored poslovne zgrade koja je ranije proizvodila opremu za preduzeće "Famos".⁶⁸⁴⁹ U maju 1992., Krizni štab je u hali "Krings" formirao zatočenički centar.⁶⁸⁵⁰ U početku, kad su zatočeniци dovedeni u halu "Krings", čuvali su ih vojnici, ali nakon jedne sedmice vojnike je zamijenila policija.⁶⁸⁵¹

2014. Početkom jula 1992., vojnici VRS-a ušli su vozilima u Tominu i naredili svim "izbjeglicama" koje su se krile u mjestu da iziđu iz kuća.⁶⁸⁵² U Tomini su se nalazili ljudi koji su u

⁶⁸⁴⁵ P5444 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 8. juni 1992.).

⁶⁸⁴⁶ D4108 (Naredba Kriznog štaba Sanski Most, 18. juni 1992.); D4329 (Naređenje Kriznog štaba Sanski Most, 18. juni 1992.).

⁶⁸⁴⁷ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 14. U tom izvještaju se navodi da je 1.655 osoba dovedeno u "sabirne centre" (fiskulturnu salu, halu "Krings" i garažu fabrike "Betonirka"). Takođe se napominje da su 1.528 osoba bile bosanski Muslimani, a 122 bosanski Hrvati. D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 14.

⁶⁸⁴⁸ P3667 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama raznih zgrada); D4335 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama).

⁶⁸⁴⁹ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8069; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26235 (pod pečatom); P3371 (Fotografija spoljašnosti hale fabrike "Krings"); P3372 (Fotografija unutrašnjosti hale fabrike "Krings"); P3375 (Fotografija spoljašnosti hale fabrike "Krings"); svjedok KDZ052, T. 19078–19079, 19082 (19. septembar 2011.); D4344 (Fotografija "Kringsa"); D4335 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama).

⁶⁸⁵⁰ D470 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 7; P3667 (Mapa Sanskog Mosta s fotografijama raznih zgrada); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 115 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2537.

⁶⁸⁵¹ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8069–8070; svjedok KDZ052, T. 19075–19076 (19. septembar 2011.).

⁶⁸⁵² Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8068; svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7227 (pod pečatom); Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2997–2998, 3015–3019; P692 (Izjava svjedoka Rajifa Begića od 15.

Tominu pobjegli iz Kamička i Vrhpolja.⁶⁸⁵³ Ljudi su izišli iz svojih kuća i vidjeli autobuse poredane duž glavne ulice.⁶⁸⁵⁴ Oko 500 do 600 osoba ukrcano je u autobuse i prebačeno u halu "Krings".⁶⁸⁵⁵ Žene i djeca proveli su tamo jednu noć, pa su sutradan premješteni u istočnu ili centralnu BiH.⁶⁸⁵⁶ Muškarci su ostali u hali "Krings".⁶⁸⁵⁷

(ii) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

2015. U početku, dok su vojnici VRS-a čuvali zatočenike, nije bilo premlaćivanja ni zlostavljanja.⁶⁸⁵⁸ Međutim, kad je kontrolu nad halom "Krings" preuzela policija, stvari su se promijenile.⁶⁸⁵⁹ Policija je redovno ispitivala i premlaćivala zatočenike, ponekad pendrecima i puškama.⁶⁸⁶⁰ Dok je svjedok KDZ052 bio tu zatočen, vidio je kako je jedan čovjek preminuo od posljedica premlaćivanja.⁶⁸⁶¹

2016. Zatočenički objekt je imao tekuću vodu i lavabo, ali nije bilo klozeta u ispravnom stanju.⁶⁸⁶² Higijenski uslovi bili su krajnje loši.⁶⁸⁶³ Nije bilo dovoljno krevetnine za zatočenike.⁶⁸⁶⁴ U početku je rođacima zatočenika bilo dozvoljeno da u halu "Krings" donose hranu, ali kasnije je to zabranjeno.⁶⁸⁶⁵

2017. U avgustu 1992., zatočenici su iz hale "Krings" premješteni u logor Manjača.⁶⁸⁶⁶

---

marta 2000.), *e-court* str. 6–7. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2543; svjedok KW545, D4328 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 26135 (pod pečatom).

⁶⁸⁵³ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8068.

⁶⁸⁵⁴ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2998.

⁶⁸⁵⁵ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8068–8069; Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2998. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2543.

⁶⁸⁵⁶ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8068–8069.

⁶⁸⁵⁷ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2998. V. takođe P3657 (Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 27. juli 1992.), str. 3.

⁶⁸⁵⁸ Rajif Begić, P691 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 2098–2099; svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8070.

⁶⁸⁵⁹ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8070.

⁶⁸⁶⁰ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8069–8070. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2545.

⁶⁸⁶¹ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8070–8071.

⁶⁸⁶² Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8069. V. takođe P3372 (Fotografija unutrašnjosti hale fabrike "Krings"); svjedok KDZ052, T. 19079 (19. septembar 2011.).

⁶⁸⁶³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2544.

⁶⁸⁶⁴ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8069.

⁶⁸⁶⁵ Svjedok KDZ052, P3370 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 8069.

⁶⁸⁶⁶ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5536, 5539; Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6183; Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7076–7079. Bišćević i približno 50 muškaraca, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su bili zatočeni zajedno s njim u zatvoru SJB-a, prevezeni su u logor Manjača. Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7079–7080. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6183. Karabega su stavili u autobus s muškarcima iz zatvora SJB-a i hale

(iii) Zaključak

2018. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od maja do avgusta 1992. držale u zatočenju u hali "Kring's" civile, bosanske Muslimane i bosanske Hrvate iz Sanskog Mosta, uglavnom muškarce. Vijeće dalje konstatuje da su zatočenici držani u lošim uslovima, uključujući nedostatak sanitarija. Vijeće takođe zaključuje da su zatočenici podvrgavani premlaćivanju i da je jedna osoba umrla od posljedica premlaćivanja.

(e) Zatočenički objekt 22.5 iz Priloga C Optužnici

2019. U Optužnici se navodi da je "vojni objekt u Magarici" korišten kao zatočenički objekt barem od maja do juna 1992. U svom Završnom podnesku, tužilaštvo navodi da "izvedeni dokazi pokazuju da je vojni objekt u Magaricama funkcionisao kao zatočenički objekt" u maju 1992.⁶⁸⁶⁷

2020. Magarice su selo na obodu grada Sanskog Mosta.⁶⁸⁶⁸ Vojni objekt u Magaricama sastojao se od jedne kuće i štale u selu Magarice, koje su Basara i 6. krajiška brigada koristili za operacije i skladištenje oružja.⁶⁸⁶⁹

2021. Dana 27. maja 1992., Bišćević je uhapšen u svojoj kući i odveden u selo Magarice.⁶⁸⁷⁰ Tamo je vidio Basaru, kao i neke druge vojnike VRS-a.⁶⁸⁷¹ Zatim je odveden u voćnjak, gdje mu je jedan vojnik psovao njegovog "balijskog Boga".⁶⁸⁷² Bišćević je potom odveden na poljanu, gdje su mu stavili lisice na ruke, pretresli ga i ispraznili mu džepove.⁶⁸⁷³ Vojnici su mu oduzeli novac i vozačku dozvolu.⁶⁸⁷⁴ Žestoko su ga pretukli pendrecima i motkama.⁶⁸⁷⁵ Zatim su ga odveli u radio stanicu u Sanskom Mostu.⁶⁸⁷⁶ Nakon što su ga prisilili da dâ izjavu preko radija, Bišćevića su vratili u Magarice.⁶⁸⁷⁷

"Kring's", i prevezli u logor Manjača. Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6183.

⁶⁸⁶⁷ Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, fusnota 761.

⁶⁸⁶⁸ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7030.

⁶⁸⁶⁹ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7030, 7043; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5527; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7749 (pod pečatom).

⁶⁸⁷⁰ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7029–7030. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2546.

⁶⁸⁷¹ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7031.

⁶⁸⁷² Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7031.

⁶⁸⁷³ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7032–7033.

⁶⁸⁷⁴ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7033.

⁶⁸⁷⁵ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7033–7034. V. takođe svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7748–7750 (pod pečatom).

⁶⁸⁷⁶ V. par. 1949.

⁶⁸⁷⁷ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7042; v. par. 1949.

2022. Bišćević je proveo 30 sati zatočen u "sušari" u vojnom objektu u Magaricama.⁶⁸⁷⁸ To je bila drvena prostorija s podom od šljunka, dimenzija dva puta dva metra.⁶⁸⁷⁹ Prostorija nije imala WC.⁶⁸⁸⁰ Prvog dana je bio sam, ali sutradan su dovedena još dva čovjeka, bosanska Muslimana.⁶⁸⁸¹ Njih su pretukli i oduzeli im lične stvari.⁶⁸⁸² Bišćević u zatočeništvu nije dobio ni hrane ni vode.⁶⁸⁸³

2023. Zatim su Bišćevića i tu drugu dvojicu odveli u vojničku kantu, nahranili ih i prebacili u zatvor SJB-a.⁶⁸⁸⁴

2024. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su Bišćević i još dva muškarca, bosanska Muslimana, držana u zatočenju u jednoj prostoriji vojnog objekta u Magaricama 27. maja 1992. ili približno tog datuma. Vijeće takođe konstatuje da su oni tokom zatočeništva bili premlaćeni i maltretirani od strane srpskih snaga.

(6) Incident 19 iz Priloga D Optužnici

2025. U Optužnici se navodi da je u Sanskom Mostu uništeno 17 džamija i jedna katolička crkva, u periodu od barem od maja do decembra 1992.⁶⁸⁸⁵

2026. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da su snage bosanskih Srba nanijele znatnu štetu džamijama u Sanskom Mostu.⁶⁸⁸⁶ Vijeće je takođe formalno primilo na znanje činjenicu da je

⁶⁸⁷⁸ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7042; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5528; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7749 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2546.

⁶⁸⁷⁹ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7042–7043; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5528.

⁶⁸⁸⁰ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5528.

⁶⁸⁸¹ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7042; svjedok KDZ474, P3395 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7749 (pod pečatom).

⁶⁸⁸² Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7042.

⁶⁸⁸³ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5528. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2546.

⁶⁸⁸⁴ Faik Bišćević, P135 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7044; Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5528. V. takođe Mirzet Karabeg, P3303 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 6158–6159.

⁶⁸⁸⁵ Vjerski objekti navedeni u incidentu 19 iz Priloga D Optužnici su sljedeći: (1) gradska džamija u Sanskom Mostu, (2) džamija u Pobrježju, (3) džamija u Hrustovu-Kukavicama, (4) džamija u Hrustovu-Keranovićima, (5) džamija u Vrhpolju, (6) džamija u Šehovcima, (7) džamija u Trnovi, (8) džamija u Starom Majdanu (Palanka), (9) džamija u Starom Majdanu (Utriška), (10) džamija u Novom Naselju (Dževar), (11) džamija u Husimovcima, (12) džamija u Donjem Kamengradu, (13) džamija u Skucanom Vakufu, (14) džamija u Lukavicama, (15) džamija u Tomini, (16) džamija u Čaplji i gradska katolička crkva. U Optužnici se o džamiji u Hrustovu-Kukavicama govori kao o dvije različite džamije (stara i nova džamija) koje su se nalazile jedna pored druge. Optužnica, Prilog D.19, fusnote 17–19.

⁶⁸⁸⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1358.

sredinom 1992. SDS naredio da se sruši džamija u Donjem Kamengradu i da je jedan član SDS-a naredio Mladenu Majkiću, vojnom inženjeru, da u tu džamiju postavi eksploziv.⁶⁸⁸⁷

2027. Bišćević je u svom svjedočenju izjavio da je u opštini Sanski Most bilo 26 džamija i četiri katoličke crkve, i da su sve uništene.⁶⁸⁸⁸ Svjedok KDZ490 je u svom svjedočenju izjavio da su do kraja 1992. sve džamije u Sanskom Mostu bile uništene.⁶⁸⁸⁹ Prema riječima svjedoka KDZ490, džamije su uništene po naređenju Kriznog štaba zato da se bosanski Muslimani ne bi vratili.⁶⁸⁹⁰

2028. Do kraja maja 1992., uništene su džamije u Trnovi i Hrustovu-Kukavicama.⁶⁸⁹¹ Tokom 1992., uništene su i džamija u Vrhpolju i džamija u Starom Majdanu.⁶⁸⁹² Džamija u Pobježju uništena je sredinom 1992.⁶⁸⁹³ Gradska džamija u Sanskom Mostu uništena je do oktobra 1992.⁶⁸⁹⁴ Džamija u Šehovcima dignuta je u vazduh eksplozivom.⁶⁸⁹⁵ Džamije u Donjem Kamengradu,

⁶⁸⁸⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 2548.

⁶⁸⁸⁸ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5541. On je takođe izjavio da nijedna srpska vjerska ustanova nije uništena. Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5541.

⁶⁸⁸⁹ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 120 (pod pečatom).

⁶⁸⁹⁰ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 120–121, 123–124 (pod pečatom).

⁶⁸⁹¹ Faik Bišćević, P122 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5541, 5543; svjedok KDZ490, T. 20180 (19. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7225 (pod pečatom); P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 7 (pod pečatom). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 276–280, 289–290 (gdje je opisana šteta nanesena staroj i novoj džamiji u Hrustovu-Kukavicama i džamiji u Trnovi); P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 278–279, 300; P716 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 15. Stara džamija u Hrustovu-Kukavicama takođe se pominje kao džamija u Hrustovu. P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 4 (pod pečatom).

⁶⁸⁹² Svjedok KDZ490, T. 20180 (19. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 123 (pod pečatom). U Hrustovu su bile dvije džamije – jedna u Kukavicama, druga u Karavićima. Džamija u Kukavicama bila je najveća džamija i bila je poznata kao džamija u Hrustovu. P715 (Izjava svjedokinje KDZ097 od 21. aprila 2001.), *e-court* str. 4 (pod pečatom); svjedokinja KDZ097, P714 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 7206–7207 (pod pečatom); P616 (Mapa Hrustova-Vrhpolja s oznakama koje je unijela svjedokinja KDZ097). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 283–285, 291–294; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 297–298, 301.

⁶⁸⁹³ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 121 (pod pečatom); P3670 (Izvještaj o radu opštinskog Štaba Civilne zaštite Sanski Most za period 15. juli–15. oktobar 1992.), str. 3. V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 273–275; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 289.

⁶⁸⁹⁴ P3670 (Izvještaj o radu opštinskog Štaba Civilne zaštite Sanski Most za period 15. juli–15. oktobar 1992.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 121 (pod pečatom). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 269–272; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 290.

⁶⁸⁹⁵ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 122 (pod pečatom). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 286–288; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 294.

Čapljama, Hrustovu, Lukavicama, Šehovcima, Starom Majdanu i Tomini su uništene.⁶⁸⁹⁶ Katolička crkva u Sanskom Mostu takođe je oštećena.⁶⁸⁹⁷

2029. Prema Riedlmayerovim izvještajima, u toku rata je u Sanskom Mostu oštećeno ili uništeno ukupno 17 džamija, kao i gradska katolička crkva.⁶⁸⁹⁸ Međutim, Vijeće napominje da je u tih 17 džamija uvrštena i džamija u Vrhpolju, za koju Riedlmayer navodi da je samo "lako oštećena" i da je ona jedna od tri džamije u Sanskom Mostu koje su preživjele rat bez strukturnog oštećenja.⁶⁸⁹⁹ Vijeće stoga konstatuje da je 16 džamija i gradska katolička crkva bilo teško oštećeno, skoro potpuno uništeno ili potpuno uništeno.

2030. Vijeće je razmotrilo dokaze koji su mu predočeni, a prema kojima su za razaranje džamija u Sanskom Mostu bile odgovorne srpske snage.⁶⁹⁰⁰ Takođe je imalo u vidu činjenicu da su gotovo sve džamije u opštini pretrpjele veliku štetu ili bile potpuno uništene nakon što su srpske snage preuzele kontrolu nad opštinom. Odmjerivši težinu navedenih faktora, Vijeće se uvjerilo van svake razumne sumnje da su srpske snage bile odgovorne za napade na džamije i katoličku crkvu u Sanskom Mostu i njihovo uništavanje.

2031. Vijeće stoga konstatuje da su srpske snage u periodu od maja do decembra 1992. teško oštetile, skoro potpuno uništile ili potpuno uništile barem 16 džamija i gradsku katoličku crkvu.

⁶⁸⁹⁶ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 122–123 (pod pečatom); P692 (Izjave date sudu u Sanskom Mostu, 18. april 1996.), *e-court* str. 12; svjedok KDZ490, T. 20180 (19. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 286–288, 291–294, 303–304, 305–307, 308–309; P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapisi br. 270, 273, 284, 294, 297–299; v. činjenica o kojoj je presuđeno 1358.

⁶⁸⁹⁷ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 123.

⁶⁸⁹⁸ Riedlmayer je utvrdio nivo oštećenja svake od džamija koje se poimenično navode u Optužnici: Gradska džamija (potpuno uništena), džamija u Pobrježju (potpuno uništena), nova džamija u Hrustovu-Kukavicama (potpuno uništena), stara džamija u Hrustovu-Kukavicama (teško oštećena), džamija u Hrustovu-Keranovićima (teško oštećena), džamija u Vrhpolju (lako oštećena), džamija u Šehovcima (teško oštećena), džamija u Trnovi (teško oštećena), džamija u Starom Majdanu (Palanka) (potpuno uništena), džamija u Dževaru (teško oštećena), džamija u Husimovcima (teško oštećena), nova džamija u Donjem Kamengradu (skoro potpuno uništena), džamija u Skucanom Vakufu (teško oštećena), džamija u Lukavicama (teško oštećena), džamija u Tomini (skoro potpuno uništena), džamija u Čaplji (teško oštećena), gradska katolička crkva (potpuno uništena). P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 269–311. V. takođe P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapisi 270, 273, 275, 278–281, 284, 287, 289, 290, 292, 294–295, 297–301; P4068 (Izvještaj vještaka Andrása Riedlmayera o uništavanju kulturne baštine u Bosni i Hercegovini u periodu 1992.-1995., 7. maj 2009.), par. 40–46; P4071 (Slajd fotografije oštećenih vjerskih objekata u BiH), *e-court* str. 4, 16–17.

⁶⁸⁹⁹ P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 283–285.

⁶⁹⁰⁰ V. par. 2026–2028.

(7) Preseljavanje stanovništva iz Sanskog Mosta i oduzimanje imovine

2032. Poslije napada na Sanski Most 25. maja 1992., nesrpsko stanovništvo je protjerano iz opštine.⁶⁹⁰¹

2033. Dana 2. jula 1992., Krizni štab je usvojio odluku o kriterijima za dobrovoljno iseljenje iz Sanskog Mosta.⁶⁹⁰² Tom odlukom se naređuje da one osobe koje se žele trajno iseliti iz Sanskog Mosta moraju svoju nepokretnu imovinu ostaviti na raspolaganje opštinskim vlastima Sanskog Mosta.⁶⁹⁰³ Ljudima je bilo dozvoljeno da ponesu sa sobom svoju pokretnu imovinu, pod uslovom da sačine popis sve te imovine koji će biti "ovjeren od strane nadležnog opštinskog organa uprave".⁶⁹⁰⁴ Oni koji su željeli da ostanu morali su potpisati izjavu o lojalnosti, a onima koji su to odbili se prijetilo i oni su često odlazili pod pritiskom.⁶⁹⁰⁵

2034. Dana 23. juna 1992., Krizni štab je osnovao komisiju za "migraciju" stanovništva.⁶⁹⁰⁶ Vrkeš je imenovan za osobu zaduženu za pitanja preseljenja i razmjene stanovnika i zatvorenika, a izvještaje je podnosio Voji Kuprešaninu iz Kriznog štaba ARK-a.⁶⁹⁰⁷

2035. Prema ocjeni Kriznog štaba od 27. jula 1992., približno 18.000 bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata ostalo je u Sanskom Mostu, dok se približno 6.000 do 7.000 iselilo.⁶⁹⁰⁸ Konstatovano je da bosanski Muslimani traže da odu, uz napomenu da bi im to trebalo omogućiti organizovanjem dobrovoljnog preseljenja.⁶⁹⁰⁹

⁶⁹⁰¹ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 80–81 (pod pečatom). V. par. 1945–1946.

⁶⁹⁰² P3307 (Odluka Kriznog štaba Sanski Most, 2. juli 1992.); Mirzet Karabeg, T. 18703–18706 (13. septembar 2011.). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 2550, 2556.

⁶⁹⁰³ P3307 (Odluka Kriznog štaba Sanski Most, 2. juli 1992.). V. takođe Mirzet Karabeg, T. 18701 (13. septembar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2556.

⁶⁹⁰⁴ P3307 (Odluka Kriznog štaba Sanski Most, 2. juli 1992.), str. 1.

⁶⁹⁰⁵ Mirzet Karabeg, T. 18701, 18706–18707 (13. septembar 2011.); P3330 (Zaključci sa sjednice Savjeta CSB-a Banjaluka u proširenom sastavu, 6. april 1992.), par. 3; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2552.

⁶⁹⁰⁶ P3636 (Naredenje Kriznog štaba Sanski Most, 23. juni 1992.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 85. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2555.

⁶⁹⁰⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2555. Svjedok KDZ490 je izjavio da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na opštine i da je Krizni štab Sanski Most provodio odluke Kriznog štaba ARK-a. P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 11, 86–87 (pod pečatom). V. takođe P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 111.

⁶⁹⁰⁸ P3657 (Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 27. juli 1992.), str. 4. V. takođe P3851 (Zaključak Izvršnog odbora Skupštine opštine Sanski Most, 30. juli 1992.).

⁶⁹⁰⁹ P3657 (Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 27. juli 1992.), str. 3–4. V. takođe P3851 (Zaključak Izvršnog odbora Skupštine opštine Sanski Most, 30. juli 1992.). Boro Tadić je u svom svjedočenju izjavio da su bosanski Muslimani dobrovoljno htjeli napustiti Sanski Most i da su Vrkeš i drugi nastojali da bosanskim Muslimanima omoguće bezbjedan odlazak. Boro Tadić, T. 44424–44425 (4. decembar 2013.). Vijeće ne prihvata Tadićevo svjedočenje. Vijeće konstatuje da je Tadićevo svjedočenje dvosmisleno, da navodi na pogrešne zaključke i da on često koristi argument *tu quoque*. Vijeće konstatuje da je Tadićeva pouzdanost kompromitovana do te mjere da nije moglo prihvatiti njegovo svjedočenje.

2036. Dana 1. avgusta 1992., SJB je u svom izvještaju naveo da je 12.000 osoba, pretežno bosanskih Muslimana, ali i nekih bosanskih Hrvata, podnijelo zahtjeve za odjavu prebivališta kod SJB-a kako bi otišlo iz opštine.⁶⁹¹⁰

2037. Dana 14. avgusta 1992., Skupština opštine Sanski Most odobrila je prijenos pokretne i nepokretne imovine na osnovu ugovora o zamjeni i ugovora o poklonu.⁶⁹¹¹ Takođe se napominje da će prva grupa od 3.000 ljudi biti "iselj[ena]" iz opštine i prevezena autobusima.⁶⁹¹² Donesena je odluka o preuzimanju na "čuvanje i korištenje" imovine bosanskih Muslimana tokom njihovog dobrovoljnog proganstva.⁶⁹¹³

2038. Dana 19. avgusta 1992., Vrkeš i predstavnici bosanskih Muslimana i Hrvata iz Sanskog Mosta sastali su se s predstavnicima UNHCR-a i Ureda za civilne poslove kako bi razgovarali, između ostalog, o tome da li bi UN pomogao da se evakuiše 11.000 bosanskih Muslimana, "kandidata" za evakuaciju.⁶⁹¹⁴ Vrkeš je objasnio da svima koji to žele treba omogućiti da odu.⁶⁹¹⁵ Pored toga, Vrkeš je naveo da će oni koji odlaze potpisati izjavu da odlaze dobrovoljno, da se ne žele vratiti i da svoju imovinu ostavljaju vlastima.⁶⁹¹⁶ Predstavnik UNHCR-a je odgovorio da UNHCR neće pomagati u preseljavanju ljudi.⁶⁹¹⁷

2039. Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili prisiljeni da napuste Sanski Most uslijed ogromnog pritiska koji je na njih vršen s obzirom na okolnosti u opštini, koje su, između ostalog, uključivale sljedeće: (i) oružane napade na sela i domove; (ii) razaranje vjerskih i kulturnih objekata; (iii) hapšenje i iseljavanje ljudi iz njihovih domova uz primjenu sile; (iv) zatočenje u više zatočeničkih objekata; kao i (v) zlostavljanje i lišavanje života.

2040. U februaru 1995., stanovništvo opštine Sanski Most činilo je oko 3.350 bosanskih Muslimana, 1.050 bosanskih Hrvata i 33.600 bosanskih Srba.⁶⁹¹⁸

---

⁶⁹¹⁰ D470 (Izvještaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 15. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2557. Već 11. avgusta 1992. izvještava se da je 28.000 ljudi, uglavnom bosanskih Muslimana iz Bosanskog Novog, Sanskog Mosta, Bosanske Kostajnice i Bosanskog Petrovca, bilo prisiljeno da se iseli iz svojih kuća. P2941 (Članak agencije Associated Press, 11. avgust 1992.) (pod pečatom).

⁶⁹¹¹ P3659 (Zapisnik sa 11. sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 14. avgust 1992.), str. 12.

⁶⁹¹² P3659 (Zapisnik sa 11. sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 14. avgust 1992.), str. 9; P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 89–90 (pod pečatom).

⁶⁹¹³ P3659 (Zapisnik sa 11. sjednice Izvršnog odbora Sanski Most, 14. avgust 1992.), str. 14.

⁶⁹¹⁴ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 111–112.

⁶⁹¹⁵ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 114.

⁶⁹¹⁶ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 114.

⁶⁹¹⁷ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 115.

⁶⁹¹⁸ P5449 (Izvještaj MUP-a, RDB Banjaluka, februar 1995.), str. 8. Izraženo u procentima, 1995. godine sastav stanovništva bio je 8% bosanskih Muslimana, 2% bosanskih Hrvata i 88% bosanskih Srba. P5449 (Izvještaj MUP-a, RDB Banjaluka, februar 1995.), str. 8.

ii. *Regionalni nivo*

2041. Kao što je već navedeno, zajednica opština s većinskim srpskim stanovništvom nazvana ZOBK transformisana je u ARK 16. septembra 1991.⁶⁹¹⁹ U toj zajednici opština nalazile su se sljedeće opštine relevantne za Optužnicu: Banjaluka, Bosanski Novi, Ključ, Prijedor i Sanski Most (dalje u tekstu: opštine ARK-a).⁶⁹²⁰ ARK je imao i izvršnu i zakonodavnu vlast na području svoje nadležnosti i djelovao je kao međunivo vlasti između SrRBiH i opština.⁶⁹²¹

2042. Prema Statutu ARK-a, ARK je predstavljao zajednicu na osnovama dobrovoljnosti.⁶⁹²² Statutom je bilo predviđeno da se u ARK mogu udruživati i druge opštine.⁶⁹²³ U tom kontekstu, u opštinama u kojima su bosanski Srbi bili u većini, odluku o pripajanju ARK-u su, u stvari, donosili samo opštinski odbornici srpske nacionalnosti, dok su odbornici iz SDA i HDZ-a bili protiv te ideje ili nisu ni znali da se donosi takva odluka.⁶⁹²⁴ U opštinama u kojima su bosanski Srbi bili u manjini, odluku da se opštine priključuju ARK-u donosili su ili isključivo opštinski odbornici bosanskih Srba ili skupštine novoosnovanih opština bosanskih Srba.⁶⁹²⁵ Uprkos odredbama Statuta ARK-a kojima je bilo utvrđeno da je ARK višenacionalna institucija,⁶⁹²⁶ ARK je u praksi bio srpsko tijelo.⁶⁹²⁷ Od 189 odbornika u Skupštini ARK-a, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati činili su samo zanemariv broj.⁶⁹²⁸

2043. Skupština ARK-a imala je ovlaštenje da donosi odluke u skladu s ustavom i zakonom.⁶⁹²⁹ Po osnivanju ARK-a, Vojo Kuprešanin je izabran za predsjednika Skupštine ARK-a, a Radoslav Brđanin za prvog potpredsjednika.⁶⁹³⁰

⁶⁹¹⁹ V. par. 42, 75. Dana 16. septembra 1991., Skupština ZOBK-a transformisala je ZOBK u ARK. P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 136.

⁶⁹²⁰ P4258 (Mapa ARK-a). V. Optužnica, par. 48.

⁶⁹²¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 520.

⁶⁹²² D4014 (Statut ARK-a, septembar 1991.), članovi 1, 10, 11. V. činjenica o kojoj je presuđeno 521.

⁶⁹²³ D4014 (Statut ARK-a, septembar 1991.), članovi 10, 11.

⁶⁹²⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 521.

⁶⁹²⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 521. Na primjer, u Ključu, kad su, 26. decembra 1991., odbornici SDS-a u Skupštini opštine Ključ potvrdili odluku o priključenju ARK-u, predstavnici SDA napustili su Skupštinu opštine i nisu glasali o tome. U Prijedoru, Srpska skupština Prijedor jednoglasno je izglasala priključenje ARK-u 17. januara 1992. U Sanskom Mostu, Rašula je potpisao odluku u ime "Skupštine srpskog naroda" da će Sanski Most ući u ARK 3. aprila 1992.; tu odluku donijeli su isključivo odbornici SDS-a u Sanskom Mostu. V. par. 1496, 1579, 1932–1933.

⁶⁹²⁶ D4014 (Statut ARK-a, septembar 1991.), član 4 (u kojem je predviđeno sljedeće: "U vršenju poslova u nadležnosti [ARK-a], svi narodi i narodnosti u [ARK-u] jednaki su u pravima i dužnostima [...]"; član 5, u kojem je predviđeno sljedeće: "U radu organa [ARK-a] u službenoj upotrebi je srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski jezik ćirilničnim, odnosno latiničnim pismom.").

⁶⁹²⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 522.

⁶⁹²⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 522.

⁶⁹²⁹ D4014 (Statut ARK-a, septembar 1991.), član 18; P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 142.

2044. Dana 4. marta 1992., na svojoj 15. sjednici, Skupština ARK-a usvojila je odluku o osnivanju CSB-a ARK-a; sjedište CSB-a bilo je u Banjaluci, a za načelnika CSB-a imenovan je Stojan Župljanin.⁶⁹³¹ Pored toga, 27. aprila 1992., Skupština ARK-a formirala je u okviru CSB-a Banjaluka "odred milicije za posebne namjene".⁶⁹³²

(A) Osnivanje Kriznog štaba ARK-a

2045. Krizni štab ARK-a zvanično je osnovan 5. maja 1992. odlukom Izvršnog vijeća ARK-a;⁶⁹³³ međutim, funkcionisao je od januara 1992.⁶⁹³⁴ Za predsjednika novoosnovanog Kriznog štaba ARK-a imenovan je Brđanin, a Krizni štab je kasnije, 9. jula 1992., preimenovan u Ratno predsjedništvo ARK-a.⁶⁹³⁵ Optuženi je bio za to da na čelu ARK-a bude Brđanin.⁶⁹³⁶ Brđanin je ostao na tom položaju sve do raspuštanja ARK-a 15. septembra 1992.⁶⁹³⁷ Ratno predsjedništvo

⁶⁹³⁰ D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 1; D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 523; P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 142–143; D4014 (Statut ARK-a, septembar 1991.), članovi 18, 28, 31. U oktobru 1991., Brđanin je postao i poslanik u Skupštini bosanskih Srba. V. činjenica o kojoj je presuđeno 523. Anđelko Grahovac imenovan je za predsjednika ZOBK-a u maju 1991., a potom je bio predsjednik vlade ARK-a do januara 1992., kad je smijenjen s tog položaja zbog toga što je želio uspostaviti čvrstu vezu s "kninskom Krajinom". D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 14, 35; Anđelko Grahovac, T. 44035–44036 (26. novembar 2013.).

⁶⁹³¹ D4075 (Izvod iz zapisnika sa 15. sjednice Skupštine ARK-a, 4. mart 1992.); D4071 (Sažetak o 15. sjednici Skupštine ARK-a, 4. mart 1992.); D4023 (Odluka Skupštine ARK-a, 4. mart 1992.) (kojom je Skupština ARK-a utvrdila organizovanje fondova za ARK). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 530, 531. V. par. 218.

⁶⁹³² P5454 (Odluka Skupštine ARK-a, 27. april 1992.). V. D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 59; D4300 (Izjava svjedoka KW426 od 31. januara 2014.), par. 8; D4138 (Izjava svjedoka Željka Mejakića od 26. novembra 2013.), par. 15; Željko Mejakić, T. 44218–44220 (29. novembar 2013.); D4075 (Izvod iz zapisnika sa 15. sjednice Skupštine ARK-a, 4. mart 1992.); D4306 (Izveštaj CSB-a Banjaluka, 5. avgust 1992.), str. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 530. U jedinici je bilo 140–150 ljudi i, premda je bila formirana kao policijska jedinica, u svom sastavu je imala tri voda vojske i jedan vod policije. Pripadnici te jedinice angažovani su na zadacima obezbjeđenja u Omarskoj, ali je nakon deset dana Župljanin tu jedinicu povukao iz Omarske pošto je informisan o "ogromnim problemima" koje su njeni pripadnici tamo pravili. Jedinica je rasformirana u julu 1992. po nalogu Miće Stanišića. D4300 (Izjava svjedoka KW426 od 31. januara 2014.), par. 9–11; Željko Mejakić, T. 44218–44220 (29. novembar 2013.); D4139 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 13. juni 1992.); D4273 (Naređenje MUP-a RS-a, 27. juli 1992.); D4306 (Izveštaj CSB-a Banjaluka, 5. avgust 1992.), str. 2; P3761 (Platni spisak Specijalnog odreda milicije CSB-a Banjaluka, avgust 1992.). V. svjedok KW426, T. 46715–46718, 46732–46737 (6. februar 2014.).

⁶⁹³³ P6 (Odluka o osnivanju Kriznog štaba ARK-a, 5. maj 1992.).

⁶⁹³⁴ P2553 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 22. januar 1992.), str. 7. Vijeće podsjeća da je Čizmović imenovan za koordinatorka aktivnosti izvršnih organa SAO-a. V. par. 130. V. takođe Patrick Treanor, T. 14033–14035 (1. juni 2011.); činjenica o kojoj je presuđeno 524. Ali v. D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 53; D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 37; D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 63 (u svim navedenim dokumentima navodi se da oni nisu znali da je u januaru 1992. formiran Krizni štab ARK-a).

⁶⁹³⁵ P6 (Odluka o osnivanju Kriznog štaba ARK-a, 5. maj 1992.); D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 1, 12. V. činjenica o kojoj je presuđeno 526.

⁶⁹³⁶ P2596 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i "Miroslava", 7. januar 1992.), str. 3–6. V. Milorad Dodik, T. 36885–36886 (9. april 2013.).

⁶⁹³⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 526.

ARK-a je nastavilo da se sastaje barem do 8. septembra 1992., jednu sedmicu uoči usvajanja amandmana na Ustav SrRBiH kojim je ukinut ARK kao teritorijalna jedinica SrRBiH.⁶⁹³⁸

2046. Ostali članovi Kriznog štaba bili su Milorad Sajić, sekretar Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu, koji je imenovan za potpredsjednika Kriznog štaba ARK-a; Vojo Kuprešanić, poslanik u Skupštini bosanskih Srba i predsjednik Skupštine ARK-a; Milovan Milanović, poslanik u Skupštini bosanskih Srba; Nikola Erceg, predsjednik Izvršnog vijeća ARK-a; Predrag Radić, predsjednik Skupštine opštine Banjaluka i Kriznog štaba Banjaluka; Radislav Vukić, Talić, Župljanin i Nenad Stevandić, na čelu SOS-a.⁶⁹³⁹

2047. Krizni štab ARK-a djelovao je kao regionalno tijelo koje je posredovalo između vlasti na republičkom nivou i opština ARK-a tako što je koordiniralo provođenje instrukcija koje su izdali organi vlasti na republičkom nivou u opštinama ARK-a.⁶⁹⁴⁰ Predsjednici opštinskih kriznih štabova u ARK-u redovno su podnosili izvještaje Kriznom štabu ARK-a o događajima u njihovoj zoni odgovornosti⁶⁹⁴¹ i postupali po direktivama Kriznog štaba ARK-a.⁶⁹⁴² U nekim opštinama, na

⁶⁹³⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 529; P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 158–161.

⁶⁹³⁹ P6 (Odluka o osnivanju Kriznog štaba ARK-a, 5. maj 1992.); D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 1; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7364, 7378–7379, 7387–7388; D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 2, 33; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 2. V. činjenice o kojima je presuđeno 527, 528, 531. V. takođe par. 75, 179.

⁶⁹⁴⁰ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7401–7404, 7409–7410, 7419–7421 (gdje je svjedok takođe izjavio da ni sva uputstva Kriznog štaba ARK-a koja su primali opštinski krizni štabovi nisu stizala od republičkih vlasti; jedno ili dva uputstva možda su stigla "sa samog vrha" na Palama); Branko Đerić, T. 28057–28058 (25. april 2012). V. P2824 (Knjiga telegrama Centra veze RS-a, juni i juli 1992.), str. 4 (gdje se pominje naredba Vlade bosanskih Srba od 5. juna 1992., koju je Skupština ARK-a provela 6. juna 1992.); P6532 (Saopštenje za javnost Skupštine ARK-a, 6. juni 1992.). V. takođe P3645 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 7. maj 1992.), str. 2. Međutim, prema riječima Kuprešanina, Ercega i Sajića, ARK je djelovao nezavisno od Pala, kao "država u državi". D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 37–38; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 71; D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 51–53. Pored toga, prema Brđaninovima riječima, Krizni štab ARK-a nije uživao podršku centralnih republičkih vlasti na Palama, prvenstveno zbog nesuglasica rukovodstva ARK-a i RS-a oko toga koji grad treba biti glavni grad RS-a – Banjaluka ili Pale; osim toga, kako su naveli Brđanin, Kuprešanić, Erceg i Sajić, sve dok 28. juna 1992. nije otvoren koridor, komunikacija s centralnim vlastima na Palama bila je ograničena i Brđanin za vrijeme postojanja Kriznog štaba ARK-a nije primao uputstva s Pala ni od optuženog. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 6–7, 9; Vojislav Kuprešanić, T. 43553–43554 (14. novembar 2013.); D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 22–23, 29, 32, 34, 36, 42, 45–46, 57; D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 12, 47–52. V. D4088 (Dopis predsjednika Izvršnog odbora ARK-a, 18. juni 1992.). V. takođe D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 14. Vijeće smatra da komunikacija između vlasti na Palama i vlasti ARK-a katkad možda jeste bila ograničena, ali konstatuje da s Pala ARK-u jesu stizala uputstva, te da, s obzirom na tu činjenicu, Krizni štab ARK-a nije djelovao sasvim nezavisno kao "država u državi", kao što to tvrdi optuženi. Vijeće će se kasnije detaljnije baviti odnosom između Kriznog štaba ARK-a i rukovodstva bosanskih Srba, te pitanjem kako te linije komunikacije utiču na odgovornost optuženog. V. odjeljak IV.A.3.a.ii.B: Regionalizacija i stvaranje srpskih autonomnih oblasti.

⁶⁹⁴¹ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7404. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2182.

primjer u Prijedoru, Srdić je podnosio izvještaje direktno Palama.⁶⁹⁴³ Kada vlasti u opštinama ARK-a ne bi postupile po instrukcijama s Pala, neki od rukovodilaca bili bi odmah smijenjeni, dok bi se protiv drugih preduzele disciplinske mjere ili bi morali "ići na peglanje", nakon čega bi promijenili svoje stavove.⁶⁹⁴⁴

2048. Odluke i zaključci Kriznog štaba ARK-a bili su obavezujući za opštine ARK-a i opštinski krizni štabovi su ih se pridržavali i provodili ih.⁶⁹⁴⁵ Kad god bi Krizni štab ARK-a htio provesti neku odluku u opštinama ARK-a, poslanici bi rekli da je naredba stigla s Pala, bez obzira na to da li

⁶⁹⁴² Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7404–7409; P7 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 22. juni 1992.); P8 (Dopis Kriznog štaba Skupštine opštine Petrovac Kriznom štabu ARK-a, 25. juni 1992.).

⁶⁹⁴³ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7422–7424.

⁶⁹⁴⁴ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7456–7457.

⁶⁹⁴⁵ P5415 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 9. maj 1992.); Milorad Dodik, T. 36886–36887 (9. april 2013.); P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), *e-court* str. 54 (gdje je zabilježeno da je na sastanku s optuženim 2. juna 1992. Brđanin rekao sljedeće: "Sve se u ARK radi na nivou [Kriznog štaba]"). V. par. 2051–2053, 2056, 2058–2061, 2874. V. npr. P3536 (Odluke i naređenja Skupštine opštine i Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku opštine Prijedor* 25. juna 1992.), str. 5–6; P3708 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 22. maj 1992.) (gdje se navodi da se, u skladu s odlukom Kriznog štaba ARK-a, u svim opštinama u ARK-u uvodi "stalno operativno dežurstvo"); P2606 (Zapisnici sa sjednica Kriznog štaba Ključ, 27. maj–10. juli 1992.), str. 2; P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.). Međutim, Brđanin, Kuprešanin i Grahovac su u svojim svjedočenjima izjavili da između Kriznog štaba ARK-a i opštinskih kriznih štabova nije bilo odnosa potčinjenosti i hijerarhije i da su oni bili nezavisni jedni od drugih, posebno stoga što je funkcionisanje ARK-a zavisilo od sredstava koje obezbijede opštine i opštine su na kraju prestale izdvajati sredstva za ARK. Nadalje, prema riječima Brđanina, Ercega, Stakića, Miškovića i Sajića, iako je Krizni štab ARK-a pokušao nametati odluke opštinskim kriznim štabovima, njihovo konačno provođenje bilo je na samim opštinama ARK-a, pri čemu su ih neke provodile, a neke nisu. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 20–22; Radoslav Brđanin, T. 43655–43656 (18. novembar 2013.); D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 40, 49; Vojislav Kuprešanin, T. 43512–43517 (14. novembar 2013.); D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 16; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 14, 77, 81–82, 84, 86, 94 (gdje je svjedok izjavio da su neke opštine, poput Prijedora, imale visok stepen nezavisnosti jer su bile ekonomski jake, te ih ARK nije mogao kontrolisati); D4206 (Izjava svjedoka Sime Miškovića od 6. decembra 2013.), par. 12 (gdje je svjedok izjavio da Prijedor nije zavisio ni od politike ARK-a, ni od republičkih vlasti na Palama); D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 55 (gdje je svjedok izjavio da je opština Banjaluka ignorisala zaključke Kriznog štaba ARK-a smatrajući ih nevažecima); D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 13 (gdje je svjedok izjavio da su opštinske vlasti u Prijedoru koristile ARK za međuopštinsku saradnju, ali da nikada nisu smatrale da su odluke ili akti ARK-a obavezujući za opštinske vlasti u Prijedoru); D4057 (Zaključci Kriznog štaba Prijedor, objavljeni u *Službenom glasniku*, 23. juni 1992.) (gdje se u zaključku navodi da Krizni štab Prijedor ne prihvata i smatra nevažecim sve odluke Kriznog štaba ARK-a donesene prije 22. juna 1992., ali da će "realizovati" sve akte Kriznog štaba ARK-a donesene poslije 22. juna 1992.); Nikola Erceg, T. 44095 (27. novembar 2013.). V. P6437 (Zapisnik sa međuopštinskih dogovora, 14. juni 1992.), str. 3. Međutim, Vijeće ne smatra da su ta svjedočenja uvjerljiva, u svjetlu drugih prihvaćenih dokaza, posebno dokumentarnih dokaza iz kojih se vidi da su naredbe i odluke Kriznog štaba ARK-a provodene u većini, ako ne i u svim, opštinama ARK-a. Na primjer, Vijeće upućuje na provođenje naredbi o (i) razoružavanju nesrpskog stanovništva; (ii) politici "preseljenja" nesrpskog stanovništva; i (iii) otpuštanju nesrba sa rukovodećih i drugih mjesta u ARK-u. Pored toga, Vijeće smatra da svjedočenja navedenih svjedoka u vezi s ovim pitanjem karakterišu protivrječnosti i evazivnost; svjedoci su imali jasan motiv da se distanciraju od događaja u opštinama ARK-a, te Vijeće zaključuje da oni nisu bili iskreni kad su tvrdili da su opštine ARK-a djelovale nezavisno i da se nisu mogle kontrolisati. Stoga se Vijeće neće osloniti na njihova svjedočenja u tom pogledu.

je to stvarno bilo tako.⁶⁹⁴⁶ Predsjednici opštinskih kriznih štabova prisustvovali su sastancima Kriznog štaba ARK-a.⁶⁹⁴⁷

2049. Dana 11. juna 1992., Krizni štab ARK-a izdao je saopštenje u kojem je objavio imena osoba u sastavu kriznih štabova/ratnih predsjedništva u ARK-u, te naveo sljedeće:

Ratno predsjedništvo, odnosno Krizni štab, rukovodi opštenarodnim otporom na području opštine, obezbjeđuje jedinstvo u sprovođenju politike ONO, obezbjeđuje otklanjanje posljedica ratnih dejstava, usklađuje rad opštinskih organa uprave, donosi propise iz nadležnosti Skupštine, ako se ona ne može sastati, ostvaruje saradnju sa nadležnim organima drugih opština i komandama jedinica oružanih snaga.⁶⁹⁴⁸

2050. Republički ministri s Pala prisustvovali su sjednici Skupštine ARK-a, održanoj 17. jula 1992., kako bi bili informisani o situaciji u ARK-u.⁶⁹⁴⁹ Pored toga, general Talić je izvijestio Skupštinu ARK-a o vojnim operacijama, te potom informisao svoje potčinjene oficire u 1. krajiškom korpusu o odlukama Kriznog štaba ARK-a.⁶⁹⁵⁰ Članovi Kriznog štaba ARK-a, konkretno Brđanin, redovno su obilazili linije fronta, gdje su informisani od strane vojnog osoblja o situaciji, a onda i oni, sa svoje strane, obavijestili Krizni štab ARK-a o aktivnostima vojske.⁶⁹⁵¹

(B) Odluke Kriznog štaba ARK-a

(1) Razoružavanje nesrba

2051. Kao što je navedeno gore u tekstu, Predsjedništvo SrRBiH proglasilo je neposrednu ratnu opasnost 15. aprila 1992., a sutradan je naređena mobilizacija TO-a.⁶⁹⁵² Ministar odbrane Bogdan Subotić proslijedio je tu odluku na provođenje svim srpskim skupštinama, uključujući one u ARK-

⁶⁹⁴⁶ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7419–7421, 7428–7431 (gdje je svjedok takođe izjavio da bi se poslanici, kao što Brđanin ili Krajišnik, vratili sa sjednica Skupštine ili sastanaka vlade na kojima su donesene odluke, te informisali vlasti na opštinskom nivou o tome šta se odigralo na republičkom nivou).

⁶⁹⁴⁷ Radoslav Brđanin, T. 43649–43651 (18. novembar 2013.); D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 37. V. P6512 (Izvod iz video-snimka vijesti emitovanih na banjalučkoj televiziji, s transkriptom); P6437 (Zapisnik sa međuopštinskih dogovora, 14. juni 1992.), str. 2; P6564 (Izvod iz transkripta svjedočenja Miloša Milinčića u predmetu *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 18443–18444; Miloš Milinčić, T. 44987–44988 (11. decembar 2013.). Međutim, prema Sajićevim riječima, rukovodstvo s Pala nikad nije prisustvovalo nijednom sastanku Kriznog štaba ARK-a. D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 47.

⁶⁹⁴⁸ P2620 (Naređenje Kriznog štaba ARK-a, 11. juni 1992.).

⁶⁹⁴⁹ P5513 (Izvod iz zapisnika sa 18. sjednice Skupštine ARK-a, 17. juli 1992.). Sjednici su prisustvovali sljedeći ministri: generali Talić i Ninković, Goran Hadžić, Milan Martić, ministar odbrane Bogdan Subotić, Velibor Ostojić i Dragan Kalinić. P5513 (Izvod iz zapisnika sa 18. sjednice Skupštine ARK-a, 17. juli 1992.), str. 1.

⁶⁹⁵⁰ P5513 (Izvod iz zapisnika sa 18. sjednice Skupštine ARK-a, 17. juli 1992.), str. 1; v. činjenica o kojoj je presuđeno 547.

⁶⁹⁵¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 548. V. takođe D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 38.

⁶⁹⁵² P3922 (Odluka Predsjedništva SrRBiH, 15. april 1992.). V. par. 212.

u,⁶⁹⁵³ a 29. aprila 1992. Erceg ju je proslijedio na provođenje predsjedniku Skupštine opštine Banjaluka.⁶⁹⁵⁴ Dana 4. maja 1992., Regionalni sekretarijat za narodnu odbranu ARK-a proveo je tu odluku putem naređenja Milorada Sajića, sekretara Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, dostavljenog opštinama ARK-a, o sljedećim mjerama: (i) opšta mobilizacija na teritoriji ARK-a; (ii) uvođenje policijskog sata; i (iii) razoružavanje "sv[ih] paravojn[ih] formacij[a] i pojedin[aca] koji nelegalno posjeduju naoružanje" do 11. maja 1992.⁶⁹⁵⁵ Takođe 4. maja 1992., Župljanin je naredio načelnicima SJB-a da provedu ARK-ovu odluku od istoga dana.⁶⁹⁵⁶ U svojoj odluci od 11. maja 1992., Krizni štab ARK-a ponovio je iste mjere iz odluke od 4. maja, ali je rok za vraćanje oružja produžen do 14. maja 1992. u 24 sata, na zahtjev građana "da se oružje vrati na miran način i bez intervencije policije".⁶⁹⁵⁷

2052. Dana 18. maja 1992., Krizni štab ARK-a takođe je odlučio da svi oni u ARK-u "koji se ne nalaze u sastavu oružanih snaga [SrRBiH] i njene milicije moraju vratiti oružje".⁶⁹⁵⁸ U skladu s odlukom od 18. maja 1992., Župljanin je naredio da sve stanice javne bezbjednosti moraju obavještavati CSB o tome kako teče razoružavanje.⁶⁹⁵⁹ Opštinske stanice javne bezbjednosti su, kako je naređeno, podnosile izvještaje CSB-u o operaciji razoružavanja u zoni svoje nadležnosti.⁶⁹⁶⁰

2053. Mjere naložene odlukom od 4. maja 1992. provođene su u opštinama ARK-a putem obavještenja za javnost i ultimatumima za predaju oružja u nelegalnom posjedu.⁶⁹⁶¹ Premda su ti zahtjevi upućivani svim "paravojnim jedinicama i pojedincima koji nezakonito posjeduju oružje", oni su selektivno provođeni protiv nesrba.⁶⁹⁶²

⁶⁹⁵³ P2412 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, 16. april 1992.).

⁶⁹⁵⁴ P6531 (Dopis Izvršnog vijeća ARK-a, 29. april 1992.). V. Nikola Erceg, T. 44080 (27. novembar 2013.).

⁶⁹⁵⁵ P2818 (Odluka Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a, 4. maj 1992.); D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 14, 18–20. V. činjenica o kojoj je presuđeno 2160.

⁶⁹⁵⁶ P2819 (Depeša CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 4. maj 1992.). V. D4049 (Depeša CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 14. maj 1992.); činjenica o kojoj je presuđeno 536.

⁶⁹⁵⁷ P3694 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a poslati predsjednicima opština, 11. maj 1992.). V. P3925 (Izvještaj 5. korpusa, 12. maj 1992.), str. 1 (gdje Talić izvještava o produženju roka); D4453 (Depeša CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 11. maj 1992.) (gdje Župljanin obavještava lokalne načelnike SJB-a o produženju roka za provođenje mjera naloženih odlukom ARK-a od 4. maja). V. takođe D4035 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 14. maj 1992.) (gdje se insistira na tome da CSB ARK-a "dosledno sprovede odluku" Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju paravojnih jedinica i osoba koje nelegalno posjeduju oružje i municiju).

⁶⁹⁵⁸ D4038 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 18. maj 1992.).

⁶⁹⁵⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 537. V. D4456 (Depeša CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 18. avgust 1992.); činjenica o kojoj je presuđeno 2161.

⁶⁹⁶⁰ V. npr. P3648 (Izvještaj SJB-a Sanski Most, 10. juli 1992.). V. činjenica o kojoj je presuđeno 537.

⁶⁹⁶¹ V. par. 1441 (Bosanski Novi), 1501, 1509 (Ključ), 1586, 1602, 1616, 1665, 1673, 1682 (Prijeđor), 1942–1944, 1949 (Sanski Most). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 535.

⁶⁹⁶² Činjenica o kojoj je presuđeno 538. V. fusnota 6961. V. takođe Milorad Sajić, T. 44137–44138 (27. novembar 2013.); činjenice o kojima je presuđeno 539, 540. Međutim, Brđanin, Erceg i Sajić su u svojim svjedočenjima izjavili da je Krizni štab ARK-a zahtijevao razoružavanje svih paravojnih formacija, nezavisno od njihove

(2) Iseljavanje nesrpskog stanovništva i konfiskacija imovine

2054. U istoj odluci od 11. maja 1992. o kojoj je bilo riječi gore u tekstu, Krizni štab ARK-a naložio je da će se konfiskovati imovina svih muškaraca od 18 do 55 godina sposobnih za rat, koji su se oglušili o poziv na mobilizaciju i nisu se vratili u svoje opštine.⁶⁹⁶³ Na sastanku održanom 20. maja 1992., Krizni štab ARK-a je usvojio više zaključaka, uključujući i taj da "nema nikakvih razloga za iseljavanje stanovništva ma koje nacionalnosti sa područja [ARK-a]".⁶⁹⁶⁴ Međutim, 29. maja 1992., Krizni štab ARK-a donio je odluku u kojoj navodi mu je cilj da "se svim Muslimanima i Hrvatima, koji to žele, omogući iseljavanje sa područja [ARK-a]", te je, imajući u vidu da "nekoliko hiljada Muslimana iz Prijedora, Sanskog Mosta i Bosanskog Novog, po svojoj volji, želi da se iseli u Centralnu Bosnu", Krizni štab ARK-a odlučio obezbijediti organizovano "iseljenje" stanovništva.⁶⁹⁶⁵

2055. Dana 3. juna 1992., Ratno predsjedništvo ARK-a donijelo je odluku da fizička lica koja odlaze iz ARK-a mogu iznijeti najviše 300 njemačkih maraka,⁶⁹⁶⁶ shodno tome, banjalučki CSB naredio je stanicama javne bezbjednosti u svojoj nadležnosti da tu odluku provedu tako što će od svakoga ko odlazi s područja ARK-a oduzeti svaki iznos veći od propisanog.⁶⁹⁶⁷

---

nacionalnosti, mada je ta mjera u prvom redu bila usmjerena prema srpskim paravojnim jedinicama i osobama koje su nelegalno posjedovale oružje; cilj je bio osigurati bezbjednost svih građana ARK-a. Oni su, u svojim svjedočenjima takođe izjavili da između opštinskih vlasti, CSB-a i stanica javne bezbjednosti nije postojao hijerarhijski odnos, te da je na opštinama bilo da odluče žele li provoditi te odluke ili ne. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 24, 42–47; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 108; D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 40, 65–66; Milorad Sajić, T. 44135–44138 (27. novembar 2013.). Međutim, Vijeće ne smatra da su ta svjedočenja uvjerljiva, u svjetlu drugih prihvaćenih dokaza koji su mu predloženi, iz kojih se vidi da je odluka Kriznog štaba ARK-a kojom se nalaže razoružavanje isključivo nesrba provedena širom opština ARK-a.

⁶⁹⁶³ P3694 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a poslani predsjednicima opština, 11. maj 1992.). V. činjenica o kojoj je presuđeno 2227; D4047 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 27. maj 1992.) (gdje se navodi da se za sve osobe od 18 do 60 godina koje eventualno dobiju odobrenje za napuštanje područja ARK-a "mora [...] voditi posebna evidencija").

⁶⁹⁶⁴ D1309 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 20. maj 1992.). V. D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 95.

⁶⁹⁶⁵ P3461 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 29. maj 1992.). V. činjenica o kojoj je presuđeno 541. Kasnije, 10. juna, Krizni štab ARK-a odlučio je da se samo žene, djeca i stariji ljudi mogu iseljavati iz ARK-a ako to žele, u saradnji s dobrotvornim društvima. D4046 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 10. juni 1992.). V. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 23(f) (gdje je svjedok izjavio da se ne sjeća odluke od 10. juna, ali da je policija vjerovatno htjela izvršiti provjeru vojnih obveznika nesrba prije nego što napuste ARK). Osim toga, Krizni štab ARK-a naveo je da mora postojati "reciprocitet" u preseljavanju stanovništva na cijelom području SrBiH, s tim da Srbi trebaju biti slobodni da odaberu gdje žele da im bude prebivalište. D4038 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 18. maj 1992.); D4044 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 28. maj 1992.), str. 2. V. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 23(b), (d).

⁶⁹⁶⁶ P3447 (Izveštaj CJB-a Banjaluka, bez datuma). V. par. 1561. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2454.

⁶⁹⁶⁷ D1307 (Naređenje CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima u ARK-u, 31. juli 1992.). Ali v. Miloš Bojinović, D4176 (Svjedočenje u predmetu *Tužilac protiv Brđanina*), T. 22801–22802, 22893–22896 (gdje je svjedok izjavio da on, kao šef Agencije za preseljenje stanovništva i razmjenu materijalnih dobara za ARK, nikad nije dobio nikakvo uputstvo da ograniči novčanu sumu koja se smije iznijeti iz ARK-a niti je znao da se konvoji koje je organizovala njegova agencija pretražuju kako bi se ljudima oduzelo novac i stvari od vrijednosti.). V. par. 2057.

2056. Dana 7. juna 1992., opštinske vlasti u opštinama ARK-a odlučile su na subregionalnom sastanku da se "sa teritorija naše opštine isele Muslimani i Hrvati do nivoa kad svaka od ovih opština može da održava efikasnu i ostvaruje srpsku vlast na svojoj teritoriji", te zatražili da Krizni štab ARK-a omogući koridor za iseljavanje nesrpskog stanovništva.⁶⁹⁶⁸

2057. Dana 12. juna 1992., Krizni štab ARK-a osnovao je Agenciju za preseljenje stanovništva i razmjenu materijalnih dobara za ARK (dalje u tekstu: Agencija ARK-a) i za njenog šefa imenovao Miloša Bojinovića, koji je trebao doprinijeti provođenju politike iseljavanja.⁶⁹⁶⁹ Na nivou opština širom ARK-a osnivane su i druge agencije koje su, zajedno s drugim nadležnim ustanovama, bile zadužene za utvrđivanje procedure za preseljenje.⁶⁹⁷⁰ Odlazak nesrba iz ARK-a morale su odobriti te nadležne ustanove.⁶⁹⁷¹ Da bi dobilo dozvolu da napusti teritoriju ARK-a, nesrpsko stanovništvo se obično moralo "odjaviti" iz mjesta prebivališta i svoju imovinu prepustiti ili SrRBiH ili ARK-u, bez ikakve kompenzacije ili, u drugim slučajevima, razmijeniti svoju imovinu za imovinu koja se nalazila izvan ARK-a.⁶⁹⁷² Agencija ARK-a je, jednom u dvije sedmice ili češće, organizovala

⁶⁹⁶⁸ P2641 (Zaključci sa subregionalnog sastanka opština upućeni Kriznom štabu ARK-a, 7. juni 1992.), str. 2 (gdje se takođe navodi da će, ukoliko rukovodstvo ARK-a ne bude rješavalo ovo pitanje, "naših sedam opština [...] sve Muslimane i Hrvate sa teritorija naših opština pod vojnom pratnjom sprovesti u centar Banjaluke"). V. takođe par. 1899. Prema Brđaninovima riječima, Krizni štab ARK-a održao je sutradan sastanak, na kojem je odbio zahtjev opštinskih vlasti, jer je to bilo "protivno našoj politici". D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 23(e). Međutim, Vijeće smatra da, na osnovu događaja i konkretnih akcija koje je Krizni štab ARK-a preduzeo nakon zahtjeva tih opštinskih vlasti, ne može zaključiti da je Brđaninovo svjedočenje o tome da je Krizni štab ARK-a bez daljnjeg odbio njihov zahtjev pouzdan. V. npr. par. 2057.

⁶⁹⁶⁹ P2718 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 12. juni 1992.); P2719 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 12. juni 1992.); Miloš Bojinović, D4176 (Svjedočenje u predmetu *Tužilac protiv Brđanina*), T. 22765–22768 (gdje je svjedok izjavio da je Agencija ARK-a funkcionisala do kraja 1992.). V. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 23(g). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 542, 552.

⁶⁹⁷⁰ V. činjenice o kojima je presuđeno 542, 543. V. npr. par. 1559 (Ključ), 2034 (Sanski Most).

⁶⁹⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 543.

⁶⁹⁷² V. odjeljci IV.A.1.b.i.B.5: Preseljavanje stanovništva unutar Bosanskog Novog i iz njega; IV.A.1.b.i.C.8: Preseljavanje stanovništva iz Ključa; IV.A.1.b.i.D.7: Preseljavanje stanovništva iz Prijedora i oduzimanje imovine; IV.A.1.b.i.E.7: Preseljavanje stanovništva iz Sanskog Mosta i oduzimanje imovine. V. takođe Miloš Bojinović, D4176 (Svjedočenje u predmetu *Tužilac protiv Brđanina*), T. 22790–22792; činjenica o kojoj je presuđeno 544. Međutim, Brđanin, Kuprešanin, Sajić, Erceg i Bojinović su u svojim svjedočenjima izjavili da vlasti ARK-a nikada nisu učestvovala u prisilnom premještanju i da su se stavovi o tom pitanju u okviru Kriznog štaba ARK-a razvijali u zavisnosti od "situacije na terenu". Agencija ARK-a je osnovana kako bi nadgledala razmjenu imovine i odlazak ljudi iz svih etničkih grupa, uključujući Srbe, i to, štaviše, na zahtjev nesrpskog stanovništva koje je izrazilo želju da mu budu omogućene takve usluge, te da je, drugim riječima, imala za svrhu da osigura razmjenu imovine i bezbjedan prevoz na humanitaran način. Na kraju, Brđanin je rekao: "Da smo hteli da proterujemo nesrpsko stanovništvo, ne bi postavljali bilo kakve zahteve i uslove za njihov odlazak iz ARK". Kuprešanin je rekao i to da ne zna da je osnovana ikakva agencija za provođenje politike preseljavanja, niti da je takva politika na regionalnom nivou koordinirana od strane ARK-a. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 23, 49, 55, 57; Radoslav Brđanin, T. 43666–43667 (18. novembar 2013.) (gdje je svjedok takođe izjavio da "nikakav strateški plan nije postojao nikada o preseljenju stanovništva", već da je "situacija zahtijevala da je bolje da se ljudi presele nego da ginu i da stradaju"); D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 56–57, 60–61; D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 54, 67–69; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 95; Miloš Bojinović, D4176 (Svjedočenje u predmetu *Tužilac protiv Brđanina*), T. 22776–22777, 22783–22784. Međutim, kao što je u tekstu već detaljnije objašnjeno u vezi sa svakom pojedinačnom opštinom ARK-a, Vijeće ne smatra da su navedena svjedočenja uvjerljiva, u svjetlu drugih prihvaćenih dokaza koji su mu predočeni, iz kojih se vidi da je politika preseljavanja koju je Krizni štab objavljivao u svojim aktima uistinu i provedena u

konvoje za prevoz nesrpskog stanovništva do linija pod kontrolom Muslimana ili Hrvata nedaleko od Travnika i Zagreba; da bi mogli otići u konvoju, putnici su morali kupiti kartu kod Agencije ARK-a.⁶⁹⁷³ Dana 19. juna 1992., Krizni štab ARK-a donio je odluku da se sva napuštena imovina proglašava državnom imovinom i stavlja na raspolaganje opštinskim vlastima.⁶⁹⁷⁴

2058. Opštinski krizni štabovi opština ARK-a provodili su politiku ARK-a.⁶⁹⁷⁵ Na primjer, 30. maja 1992., jedan dan nakon što je Krizni štab ARK-a donio odluku o politici koju treba provoditi, Krizni štab Sanski Most donio je zaključak da će uspostaviti vezu s rukovodstvom ARK-a u pogledu "realizacij[e] ideje o preseljenju stanovništva".⁶⁹⁷⁶ Dana 4. juna 1992., Krizni štab Ključ izdao je saopštenje u vezi s iseljavanjem, u kojem je naveo sljedeće: "Svim građanima [...] koji izraze želju da [se] trajno isele sa područja opštine Ključ, omogućiće se organizovano iseljenje."⁶⁹⁷⁷ U avgustu 1992., SJB Bosanskog Novog izvijestio je da je, po odluci ARK-a o "dobrovoljnom iseljavanju", odjavio 5.680 osoba, od kojih su 5.629 osoba bili bosanski Muslimani koji su "dobrovoljno" podnijeli zahtjev za napuštanje opštine.⁶⁹⁷⁸ Odmah po donošenju te odluke, 1. krajiški korpus takođe je podnio izvještaj o provođenju ove politike, u kojem se navodi da je ARK donio odluku da se omogući iseljavanje nesrpskog stanovništva i da se onima koji se iseljavaju "zabranjuje svaki kasniji povratak", te pominju "istupi nekih čelnika SDS [ARK] koji preko sredstava informisanja zagovaraju iseljavanje i protjerivanje svih Muslimana i Hrvata sa ovih područja".⁶⁹⁷⁹

2059. Dana 1. juna 1992., Kirudja je obaviješten da je Kuprešanin nazvao Ured za civilne poslove – Sektor Sjever kako bi prenio zabrinutost gradonačelnika Bosanskog Novog, Prijedora, Ključa, Dubice, Sanskog Mosta i Banjaluke u vezi sa situacijom u kojoj su se na tim područjima našli

---

opštinama ARK-a, što je dovelo do toga da se većina nesrpskog stanovništva iselila iz ARK-a. Vijeće ne smatra ni da su svjedočenja Brđanina, Kuprešanina, Sajića, Ercega i Bojinovića pouzdana po tom pitanju, s obzirom na njihovu tijesnu povezanost s tom politikom i njenim provođenjem, što je mogao biti motiv da se distanciraju od tih događaja. Stoga se Vijeće neće oslanjati na njihova svjedočenja u tom pogledu.

⁶⁹⁷³ Miloš Bojinović, D4176 (Svjedočenje u predmetu *Tužilac protiv Brđanina*), T. 22786–22790, 22794–22795 (gdje je svjedok izjavio da su se karte plaćale u dinarima – jedna karta je u oktobru 1992. koštala 14.000 dinara – mada se plaćalo i u njemačkim markama). V. Miloš Bojinović, T. 44710–44716 (9. decembar 2013.).

⁶⁹⁷⁴ D4054 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 19. juni 1992.). V. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 29 (gdje je svjedok izjavio da je ta politika usvojena kako bi se napuštena imovina zaštitila od nezakonitog prisvajanja od strane pristižućih izbjeglica); Radoslav Brđanin, T. 43726 (18. novembar 2013.).

⁶⁹⁷⁵ V. npr. P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.), str. 1; P3448 (Saopštenje Kriznog štaba Ključ, 4. juni 1992.); D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 4. V. takođe par. 1467–1471, 1559–1561, 1563 (Ključ), 1898–1901 (Prijedor), 2033–2035 (Sanski Most).

⁶⁹⁷⁶ P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.), str. 1.

⁶⁹⁷⁷ P3448 (Saopštenje Kriznog štaba Ključ, 4. juni 1992.).

⁶⁹⁷⁸ D1921 (Izveštaj SJB-a Bosanski Novi, 15. avgust 1992.), str. 4.

⁶⁹⁷⁹ P3662 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 31. maj 1992.), str. 2; P3656 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 1. juni 1992.), str. 1. V. takođe P5459 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 2. avgust 1992.), str. 2 (gdje se navodi: "Sve više

stanovnici, bosanski Muslimani.⁶⁹⁸⁰ Kuprešanin je obavijestio Ured da se 15.000 izbjeglica, bosanskih Muslimana, iseljava iz tih opština i preko granice odlazi ka Dvoru, u Hrvatskoj, te da će za njima vjerovatno krenuti još 15.000 drugih izbjeglica, apelujući na UNPROFOR da "nađu načina da zaštite civilno muslimansko stanovništvo".⁶⁹⁸¹

2060. Na sastancima Kriznog štaba ARK-a razgovaralo se i o zatočeničkim objektima u ARK-u; na primjer, predstavnici iz Prijedora, Stakić, Drljača i Kuruzović prisustvovali su jednom sastanku i izvijestili prisutne o nestašici hrane, odjeće i smještaja u zatočeničkim objektima u Prijedoru.⁶⁹⁸²

(3) Otpuštanja nesrba

2061. Dana 8. maja 1992., 11. maja 1992. i 13. maja 1992., Krizni štab ARK-a donio je odluke u skladu s kojima sva rukovodeća mjesta u SrRBiH moraju biti popunjena "apsolutno lojalni[m] ljudi[ma]".⁶⁹⁸³ Kasnije, u odluci usvojenoj 22. juna 1992. i upućenoj svim predsjednicima opštinskih kriznih štabova, Krizni štab ARK-a naveo je da se na svim mjestima od značaja za privredu mogu nalaziti isključivo "kadrovi srpske nacionalnosti".⁶⁹⁸⁴ Odluku od 22. juna 1992. godine Župljanin je 1. jula 1992. proslijedio svim stanicama javne bezbjednosti radi trenutnog provođenja.⁶⁹⁸⁵ U skladu s tom odlukom, mnogobrojne opštine otpustile su nesrpske kadrove; do kraja 1992., većina bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u ARK-u otpuštena je sa svojih radnih

---

su izražene mjere pritiska, a i organizacije iseljavanja muslimanskog i hrvatskog življa sa prostora Bosanske Krajine i šire").

⁶⁹⁸⁰ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 53.

⁶⁹⁸¹ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 53.

⁶⁹⁸² D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 56–58; Milorad Sajić, T. 44146–44147 (27. novembar 2013.). Međutim, Brđanin i Erceg su u svojim svjedočenjima izjavili da se na sastancima Kriznog štaba ARK-a nije razgovaralo o zatočeničkim objektima u ARK-u i da vlasti ARK-a nisu imale ništa s tim objektima. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 52; D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 89. Vijeće smatra da je Sajićevo svjedočenje o razgovorima o zatočeničkim objektima u opštinama ARK-a na sastanku Kriznog štaba ARK-a pouzdano, s obzirom na detalje koje je naveo makar o tom jednom sastanku. Vijeće se neće oslanjati na svjedočenja Brđanina i Ercega u tom pogledu, s obzirom na to da u njihovom interesu može biti da se distanciraju od bilo kakvog znanja o uslovima koji su vladali u zatočeničkim objektima u ARK-u ili da svjedoče kako se ne sjećaju da se na sastancima o tome razgovaralo.

⁶⁹⁸³ D4043 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 8. maj 1992.), str. 2; P3694 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a poslati predsjednicima opština, 11. maj 1992.); D4041 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 13. maj 1992.), str. 1; P5470 (Izvodi iz zaključaka Kriznog štaba ARK-a od 13. maja 1992. koji su upućeni preduzećima, 10. juni 1992.). V. Mevludin Sejmenović, T. 20468–20469 (27. oktobar 2011.).

⁶⁹⁸⁴ P7 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 22. juni 1992.) (gdje se takođe navodi da se od radnika očekivalo da potvrde plebiscitom da su "srpske nacionalnosti" i da iskažu lojalnost SDS-u). V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 532, 533.

⁶⁹⁸⁵ P6533 (Odluka Kriznog štaba ARK-a koju je proslijedio CSB Banjaluka, 1. juli 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 534.

mjesta i zamijenjena bosanskim Srbima.⁶⁹⁸⁶ Član Kriznog štaba ARK-a Radić potvrdio je da je politika otpuštanja nesrba začeta na Palama, na republičkom nivou.⁶⁹⁸⁷

c. Područje Sarajeva

i. *Hadžići*

(A) Optužbe

2062. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Hadžićima počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁶⁹⁸⁸

2063. Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Hadžićima obuhvataju: (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje – okrutno ili nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici;⁶⁹⁸⁹ (ii) silovanje i druga djela seksualnog nasilja – okrutno i nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, kao i u Kulturno-sportskom centru u Hadžićima;⁶⁹⁹⁰ (iii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici – okrutno ili nečovječno postupanje – uključujući neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili

⁶⁹⁸⁶ V. par. 1374 (Banjaluka), 1437 (Bosanski Novi), 1504 (Ključ), 1596–1601 (Prijeđor), 1950 (Sanski Most). V. činjenica o kojoj je presuđeno 532 (gdje je konstatovano da su bosanski Muslimi i bosanski Hrvati zamijenjeni kadrovima iz redova bosanskih Srba, čime je obezbijedena "sveukupna kontrola bosanskih Srba nad javnim i privatnim preduzećima i ustanovama širom ARK-a"). V. takođe P2637 (Izvjestaj SJB-a Prijeđor, 1. juli 1992.) (gdje se navodi da je odluka Kriznog štaba ARK-a od 22. juna 1992. "u [SJB] [...] sprovedena"); činjenica o kojoj je presuđeno 534. Međutim, Brđanin je u svom svjedočenju izjavio da je, zbog oticanja osjetljivih podataka o pokretima 1. krajiškog korpusa, Krizni štab ARK-a uveo mjere "privremenog karaktera" i donio odluku da se s rukovodećih položaja uklone oni koji bi mogli zloupotrebiti svoj položaj i ugroziti bezbjednost Krajine. Osim toga, nesrbi nisu bili otpušteni, već samo smjenjivani s položaja za koje je smatrano da su od bezbjednosnog značaja, nakon čega bi bili raspoređeni na drugo radno mjesto. D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 15–17, 39–41. Prema riječima Sajića i Ercega, premda je odlukom od 22. juna 1992. bilo predviđeno otpuštanje nesrba, ona je provedena "u određenoj mjeri", ali ne i u svim slučajevima. Pored toga, Sajić je rekao da ne vjeruje da se Brđanin lično zauzimao za otpuštanje nesrba, uprkos tome što tako piše u odluci. D4114 (Izjava svjedoka Milorada Sajića od 24. novembra 2013.), par. 41; Milorad Sajić, T. 44139–44142 (27. novembar 2013.); D4086 (Izjava svjedoka Nikole Ercega od 24. novembra 2013.), par. 98–101, 107. V. Završni podnesak odbrane, par. 1172–1175 (gdje optuženi tvrde da ne osporava da je moglo biti pojedinačnih incidenata u kojima su ljudi otpušteni s posla, ali da "to nema nikakve veze s progonima za koje se on optužuje"). Međutim, Vijeće ne smatra da su ta svjedočenja uvjerljiva imajući u vidu značajne dokaze koji su mu predloženi, iz kojih se vidi da je politika otpuštanja nesrpskih kadrova koju je naredio Krizni štab ARK-a zapravo i provedena širom opština ARK-a.

⁶⁹⁸⁷ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7412–7415.

⁶⁹⁸⁸ Optužnica, par. 48–49.

⁶⁹⁸⁹ Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekti 11.1, 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁹⁹⁰ Optužnica, par. 60(c). V. zatočenički objekti 11.2 iz Priloga C Optužnici.

higijensko-sanitarnih uslova;⁶⁹⁹¹ (iv) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova u Hadžićima;⁶⁹⁹² (v) protivpravno zatočenje u zatočeničkim objektima navedenim u prilogu Optužnici;⁶⁹⁹³ (vi) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;⁶⁹⁹⁴ (vii) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Hadžićima, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁶⁹⁹⁵ i (viii) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁶⁹⁹⁶

2064. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁶⁹⁹⁷ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili većinu bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja u Hadžićima na kojima su oni zakonito boravili.⁶⁹⁹⁸ Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁶⁹⁹⁹

(B) Uvodni period

2065. Hadžići su opština u centralnoj BiH, koja leži na oko 12 kilometara jugozapadno od Sarajeva.⁷⁰⁰⁰ Opština na sjeveroistoku graniči s Ilidžom; na sjeveru s Kiseljakom; na sjeverozapadu s Kreševom; na zapadu i jugozapadu s Konjicem; a na jugu i jugoistoku s Trnovom.⁷⁰⁰¹

2066. Prije sukoba, opština Hadžići je brojala oko 24.000 stanovnika i imala sljedeći demografski sastav: približno 63,6% bosanskih Muslimana, 26,3% Srba i 3,1% Hrvata.⁷⁰⁰² Međutim, sam grad

⁶⁹⁹¹ Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekti 11.1, 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁹⁹² Optužnica, par. 60(f).

⁶⁹⁹³ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekti 11.1, 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁶⁹⁹⁴ Optužnica, par. 60(h).

⁶⁹⁹⁵ Optužnica, par. 60(i).

⁶⁹⁹⁶ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama. Vijeće napominje da tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za bezobzirno razaranje privatne imovine u Hadžićima. Optužnica, fusnota 9.

⁶⁹⁹⁷ Optužnica, par. 68–75.

⁶⁹⁹⁸ Optužnica, par. 69, 72.

⁶⁹⁹⁹ Optužnica, par. 71.

⁷⁰⁰⁰ D1064 (Mapa Sarajeva s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš) (na kojoj su grad Hadžići i okolna područja pod srpskom kontrolom označena brojem "1", a srpska sela na većinski muslimanskoj teritoriji brojem "2").

⁷⁰⁰¹ D1087 (Mapa opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš). Kiseljak, Kreševo i Busovača imali su većinsko hrvatsko stanovništvo. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 22.

Hadžići imao je većinsko srpsko stanovništvo.⁷⁰⁰³ Tarčin,⁷⁰⁰⁴ Binježevo i Pazarić bila su velika naselja u opštini Hadžići, od kojih se svako sastojalo od više sela.⁷⁰⁰⁵

2067. Opština je bila od strateškog značaja zbog svog geografskog položaja, ali i zbog činjenice da su se u njoj nalazili "TRZ", veliki inženjerski zavod JNA,⁷⁰⁰⁶ i veliko skladište oružja u Žunovnici.⁷⁰⁰⁷ JNA je u Žunovnici imala i vojnu kasarnu, kao i u Ušivku⁷⁰⁰⁸ i Pazariću.⁷⁰⁰⁹

2068. Na izborima 1990., SDA je dobila 60% glasova, SDP 12,5%, a SDS 11%.⁷⁰¹⁰ Stranke su se sporazumjele da će predsjednik Skupštine opštine biti član SDA, predsjednik Izvršnog odbora Skupštine opštine – član SDS-a,⁷⁰¹¹ načelnik policije – član SDA,⁷⁰¹² a načelnik Sekretarijata za

⁷⁰⁰² P5964 (Podaci popisa stanovništva BiH po opštinama iz 1971., 1981. i 1991. godine, april 1995.). V. takođe D225 (Mapa etničkog sastava BiH prema popisu stanovništva iz 1991. godine); P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3; P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 22, str. 3; D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 2; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 4.

⁷⁰⁰³ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 22.

⁷⁰⁰⁴ D1087 (Mapa opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš). Tarčin je imao većinsko hrvatsko stanovništvo. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 12.

⁷⁰⁰⁵ Tihomir Glavaš, T. 11818 (14. februar 2011.). Brojno srpsko stanovništvo imali su i Bare u mjesnoj zajednici Drozgometva i Miševići u mjesnoj zajednici Binježevo. P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3.

⁷⁰⁰⁶ P1494 (ABiH, Mapa Sarajeva, 15. juni-20. juli 1992.) (mjesto na kojem se u opštini Hadžići nalazio Tehnički remontni zavod označeno je na mapi slovima "Vojno TRZ"). TRZ je zapošljavao 1.500 radnika i imao tenkove, prage, artiljerijska oruđa i minobacače. P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 2; P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3–4. V. takođe D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 8.

⁷⁰⁰⁷ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 22; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 2; D583 (Borbeni izvještaj SRK-a, 31. maj 1992.), par. 1; Vidimir Banduka, T. 33503 (12. februar 2013.); D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 32. U krugu kasarne u Žunovnici nalazilo se "razno naoružanje u veoma velikim količinama". D317 (Izvjestaj o borbenoj gotovosti TO-a Hadžići, 29. maj 1992.), str. 1. Prije izbora 1990., TO u Hadžićima imao je vlastito snabdijevanje oružjem koje je bilo pod kontrolom štaba TO-a, ali je bilo uskladišteno u kasarni JNA u Žunovnici. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3. To oružje sastojalo se od streljačkog naoružanja, automatskih i poluautomatskih pušaka, snajperskih pušaka, minobacača kalibra 82 mm, protivtenkovskih raketa i bestrzajnih topova. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3.

⁷⁰⁰⁸ Vidimir Banduka je izjavio da su Srbi u Ušivku bili većina, tako da je ta kasarna bila jedina na većinski srpskoj teritoriji. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 35.

⁷⁰⁰⁹ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3–4; P2405 (Mapa Hadžića s oznakama koje je unio Mehmed Musić); D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 34. Vidimir Banduka pomenuo je i vojnu kasarnu u Krupskoj Rijeci, gdje je bila uskladištena velika količina oružja. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 33.

⁷⁰¹⁰ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3; P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3 (gdje je svjedok izjavio da je SDS bio druga po redu stranka). Od 50 odbornika u opštinskoj skupštini, SDA je imala 23, SDP 12, SDS 11, a dvije manje stranke su imale svaka po dva odbornika. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 17. HDZ nije imao nijednog odbornika. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 17.

⁷⁰¹¹ Član SDS-a Nevenko Samouković je poslije višestranačkih izbora imenovan za predsjednika Izvršnog odbora Hadžića. D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 3, 3a; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 18. U skladu s međustranačkim sporazumom, u Izvršni odbor Hadžića ušla su tri Srbina i tri Muslimana. D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 4; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 18.

⁷⁰¹² Načelnik SJB-a bio je bosanski Musliman Fadil Čović, a komandir bosanski Srbin Tihomir Glavaš. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 18.

narodnu odbranu – član SDS-a.⁷⁰¹³ U skladu s tim sporazumom, član SDA Mustafa Dželilović imenovan je za predsjednika opštine.⁷⁰¹⁴

(1) Militarizacija Hadžića

2069. Tokom 1991., u opštini se povećao broj pripadnika vojske, kao i količina naoružanja. Sredinom 1991. na brdima oko Hadžića pojavili su se tenkovi, a oko sela Bare postavljeni su minobacački položaji.⁷⁰¹⁵ Nekoliko tenkova postavljeno je i u Binježevu.⁷⁰¹⁶ Posljednje sedmice avgusta i prve sedmice septembra, u kasarnu u selu Blažuj stigli su rezervisti JNA, bosanski Srbi, koji su, po svemu sudeći, mapirali to područje.⁷⁰¹⁷ Otprilike u isto vrijeme, Mehmed Musić je vidio ljude kako istovaruju sanduke s municijom,⁷⁰¹⁸ a Zijad Okić kako se oružje nosi do rovova iskopanih na Tinovom brdu.⁷⁰¹⁹

2070. Od osnivanja do početka rata, SDS je naoružavao Srbe oružjem iz vojnih skladišta JNA u Žunovnici.⁷⁰²⁰ Srbi su naoružanje dobijali i iz TRZ-a, koji je bio pod srpskom kontrolom.⁷⁰²¹

⁷⁰¹³ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3. Druge funkcije, poput predsjednika Suda za prekršaje i potpredsjednika Skupštine opštine popunjene su kadrovima iz redova SDA, dok su funkcije načelnika Uprave prihoda i načelnika Katastarskog zavoda i zavoda za nekretnine popunjene iz redova SDS-a. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3.

⁷⁰¹⁴ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 11 (gdje je svjedok izjavio da je bio predsjednik Opštinskog odbora SDA); D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 3a. Dželilović je na toj funkciji ostao do aprila 1992. V. P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3.

⁷⁰¹⁵ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 2 (gdje je svjedok dalje precizirao da su se na Tinovom brdu pojavile pruge i oklopni transporteri).

⁷⁰¹⁶ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 2.

⁷⁰¹⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 8–9; Mehmed Musić, T. 12840–12841 (3. mart 2011.) (koji je za vojnike rekao da su to bili "četnici obučeni u uniformu Jugoslovenske narodne armije" i ocijenio da se to događalo u periodu od 30. avgusta do 6. septembra 1991.); P2405 (Mapa Hadžića s oznakama koje je unio Mehmed Musić) (na mapi je kasarna Čatina Bara označena je brojem 2).

⁷⁰¹⁸ Mehmed Musić, T. 12849 (3. mart 2011.).

⁷⁰¹⁹ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 4.

⁷⁰²⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 39; Tihomir Glavaš, T. 11954 (16. februar 2011.); P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 2. V. takođe P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5. Vijeće napominje da je Vidomir Banduka prvobitno tvrdio da ne zna da su Srbi dobili naoružanje od JNA, ali kad mu je predloženo njegovo svjedočenje iz predmeta *Krajišnik*, u kojem je rekao da su Srbi naoružanje dobili zahvaljujući mobilizaciji rezervnih policijskih snaga, kao i iz rezervi JNA i TO-a, Banduka je pojasnio da se rezervisti jesu snabdjeli oružjem tim kanalima, ali je i dalje tvrdio da srpski civili nisu. Vidomir Banduka, T. 33499–33500 (12. februar 2013.). V. takođe D2490 (Izjava svjedoka Radojke Pandurević od 27. novembra 2012.), par. 62. Međutim, Vijeće primjećuje da se u izvještaju JNA od 19. marta 1992. navodi da je do toga dana 1.500 "dobrovoljaca" koji *nisu* bili u sastavu JNA ili TO-a naoružano od strane JNA ili SDS-a u Hadžićima. P979 (Izvještaj 2. vojne oblasti JNA Generalštabu JNA, 20. mart 1992.), str. 1, 6, 11. Vijeće stoga konstatuje da je, pored oružja obezbijedenog tokom mobilizacije, oružje od JNA obezbijedeno i Srbima koji nisu bili u sastavu JNA ili TO-a, ili koji ga nisu dobili tokom mobilizacije policijskih snaga.

⁷⁰²¹ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 22. Da bi konsolidovali kontrolu nad tom kasarnom, vojskom i materijalno-tehničkim sredstvima, članovi SDS-a – uključujući Ratka Radića – širili su glasine da se u opštini nalaze jedinice iz Hrvatske da bi vršile zločine nad Srbima. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4. TRZ je ostao pod kontrolom bosanskih Srba tokom cijelog sukoba.

Konkretno, Marinko Đukanović, ondašnji magacioner u TO-u (koji je stoga imao pristup naoružanju),⁷⁰²² kao i Ratko Radić, predsjednik SDS-a Hadžići,⁷⁰²³ dijelili su naoružanje srpskom stanovništvu u Hadžićima.⁷⁰²⁴

2071. Krajem septembra i početkom oktobra, Hrvati u zapadnoj BiH počeli su se vojno organizovati, što je doprinijelo javljanju nestabilnosti u Hadžićima.⁷⁰²⁵ Tokom 1991., vojnici inženjerske jedinice JNA stacionirane u TRZ-u počeli su se vraćati iz Knina i Slavonije i govorili kako su vidjeli da jedinice JNA učestvuju u borbama u Hrvatskoj s četničkim oznakama. Nakon toga, Muslimani su počeli izbjegavati pozive JNA i obuku.⁷⁰²⁶

2072. U međuvremenu su i bosanski Muslimani došli do oružja. Dana 15. oktobra 1991., na osnovu naredbe Predsjedništva SRBiH,⁷⁰²⁷ MUP Hadžići mobilisao je 480 pripadnika rezervnih policijskih snaga;⁷⁰²⁸ to je pripadnicima rezervne policije omogućilo da se naoružaju.⁷⁰²⁹ Za to vrijeme, SDA je dijelila oružje po opštinama grada Sarajeva, uključujući Hadžiće.⁷⁰³⁰ Neki imućniji bosanski Muslimani sami su sebi kupili oružje.⁷⁰³¹

Vidimir Banduka, T. 33503 (12. februar 2013.). V. takođe D312 (Analiza borbene gotovosti artiljerijsko-raketnih jedinica SRK-a, juli 1994.), str. 8.

⁷⁰²² P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 39.

⁷⁰²³ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3; P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4; D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 9; D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 17; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 13.

⁷⁰²⁴ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 27.

⁷⁰²⁵ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4. V. takođe D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 22.

⁷⁰²⁶ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 3–4. V. takođe D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 34.

⁷⁰²⁷ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4; D2491 (Izveštaj stanice milicije Tarčin, 6. avgust 1992.), str. 3.

⁷⁰²⁸ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4; Tihomir Glavaš, T. 11815, 11818–11819, 11822–11823 (14. februar 2011.).

⁷⁰²⁹ Broj pripadnika rezervnog sastava policije smanjen je na osnovu naredbe MUP-a SRBiH od 21. decembra 1991., da bi ponovo bili mobilisani u januaru 1992. D2491 (Izveštaj stanice milicije Tarčin, 6. avgust 1992.), str. 3. Bosanski Muslimani počeli su dobijati oružje zahvaljujući toj mobilizaciji rezervnog sastava policije, u kojem su prevladavali bosanski Muslimani. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 23, 29; D2490 (Izjava svjedoka Radojke Pandurević od 27. novembra 2012.), par. 5.

⁷⁰³⁰ Tihomir Glavaš, T. 11812 (14. februar 2011.). Policija je takođe znala da je lider SDA Hasan Čengić policijske snage bosanskih Muslimana uputio u Hrvatsku na obuku i da je oružje obezbijedio zahvaljujući krivotvorenim legitimacijama MUP-a. Tihomir Glavaš, T. 11814 (14. februar 2011.). V. takođe D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 30. U februaru 1992., srpski policajci pokušali su zaustaviti jedno vozilo koje je željelo ući u opštinu Hadžići s naoružanjem, ali ih je policija bosanskih Muslimana u tome spriječila. Tihomir Glavaš, T. 11815 (14. februar 2011.). Vozilo je pobjeglo u pravcu Mokrina, većinski muslimanskog sela na sjeveru opštine. Tihomir Glavaš, T. 11815 (14. februar 2011.); D1087 (Mapa opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš) (koja prikazuje Mokrin koji se nalazi na sjeverozapadu grada Hadžića, nedaleko od granice s opštinom Kiseljak).

⁷⁰³¹ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 3.

2073. Početkom februara 1992., stanovnici opštine Hadžići počeli su organizovati noćne patrole i straže, svaka nacionalna grupa na onom području na kojem je bila većinska.⁷⁰³² Otprilike u isto vrijeme, bosanski Srbi počeli su napuštati jedinice redovne i rezervne policije,⁷⁰³³ a JNA je počela noću dijeliti vatreno oružje srpskom stanovništvu.⁷⁰³⁴

2074. Krajem marta 1992., dok su policajci, bosanski Muslimani, bili na dužnosti, izvršena je provala u magacin policije u Rakovici, koji je bio pun oružja.⁷⁰³⁵ Odnosno su mitraljezi, policijska oprema i neka prevozna sredstva.⁷⁰³⁶ Krajem mjeseca, pripadnici formacija bosanskih Muslimana u Hadžićima već su bili "dobro organizovani i naoružani".⁷⁰³⁷

(2) Razdvajanje opštinskih organa vlasti

2075. U međuvremenu su opštinski organi vlasti prestali funkcionisati; ubrzo nakon prve mobilizacije rezervnog sastava policije u oktobru 1991., odbornici SDS-a prestali su saradivati u zajedničkoj Skupštini opštine Hadžići i Izvršnom odboru Skupštine opštine.⁷⁰³⁸ Na kraju je još jedino funkcionisalo opštinsko Vijeće odbrane.⁷⁰³⁹ Počev od januara 1992., na sastancima opštinskog Vijeća odbrane Ratko Radić je predlagao da se u Hadžićima osnuje srpska skupština, ideja o kojoj je već bilo riječi u decembru 1991. u Skupštini bosanskih Srba⁷⁰⁴⁰ koju su zatim

⁷⁰³² P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 13.

⁷⁰³³ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5. U isto vrijeme, bosanski Muslimani čuli su da je u mjesnoj zajednici Drozgometa osnovan zaseban srpski MUP. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5.

⁷⁰³⁴ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5.

⁷⁰³⁵ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 59; Tihomir Glavaš, T. 11821 (14. februar 2011.).

⁷⁰³⁶ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 59; Tihomir Glavaš, T. 11821 (14. februar 2011.). Glavaš, koji je tada bio komandir zajedničke policijske stanice, bio je kritikovan što je dozvolio da se to dogodi. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 59.

⁷⁰³⁷ D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 30.

⁷⁰³⁸ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4. Saradnja je tobože prestala onog trenutka kad su bosanski Muslimani odbili staviti mobilizaciju rezervnog sastava policije na dnevni red Skupštine opštine. D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 7; D2490 (Izjava svjedoka Radojke Pandurević od 27. novembra 2012.), par. 7; Radojka Pandurević, T. 30667–30668 (29. novembar 2012.); D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 20–21, 24–28. V. takođe D2917 (Saopštenje Opštinskog odbora SDS-a Hadžići, 10. oktobar 1991.). Prema riječima Radojke Pandurević, mobilizacija rezervnog sastava policije izazvala je "žestoke nesuglasice" pošto je provedena bez znanja "tadašnjeg komandira" Tihomira Glavaša. D2490 (Izjava svjedoka Radojke Pandurević od 27. novembra 2012.), par. 5–6.

⁷⁰³⁹ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4. U Vijeću odbrane opštine bili su po jedan predstavnik vojske, policije, TO-a i Upravne službe, kao i sekretar Sekretarijata za narodnu odbranu. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4. V. takođe D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 28; Vidomir Banduka, T. 33496–33497 (12. februar 2013.).

⁷⁰⁴⁰ D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. decembar 1991.), str. 16–17. V. takođe par. 131.

ponavljali i drugi odbornici iz redova SDS-a na kasnijim sastancima Vijeća odbrane opštine Hadžići.⁷⁰⁴¹

2076. Tokom prve polovine aprila 1992.,⁷⁰⁴² SDS je prestao učestvovati u radu opštinskog Vijeća odbrane⁷⁰⁴³ i bosanski Srbi su tada posljednji put prisustvovali sjednici Skupštine opštine.⁷⁰⁴⁴ Tu je Ratko Radić predložio da se ukinu "zajedničke patrole" i formira srpska policija.⁷⁰⁴⁵

2077. Dana 11. aprila 1992., pozivajući se na "vrlo tešk[u] političko bezbjednosn[u] situacij[u]",⁷⁰⁴⁶ SDS je održao sjednicu srpske skupštine u Kulturno-sportskom centru u Hadžićima,⁷⁰⁴⁷ na kojoj je proglašena Skupština srpskog naroda opštine Hadžići.⁷⁰⁴⁸ Na toj sjednici, Nevenko Samouković izabran je za "mandatara za sastav opštinske vlade".⁷⁰⁴⁹ SDS je za predsjednika Srpske opštine Hadžići i predsjednika Skupštine srpskog naroda opštine Hadžići izabrao Dragu Miloševića,⁷⁰⁵⁰ ali je on brzo smijenjen i na njegovo mjesto je došao Ratko Radić,⁷⁰⁵¹ koji je ostao predsjednik opštine do kraja rata.⁷⁰⁵²

⁷⁰⁴¹ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4. Radić je dalje izjavio da srpski narod ne želi biti dio suverene BiH i da Muslimani trebaju osnovati sopstvene organe vlasti. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4. Na kraju je Radić tražio da za direktora osnovne škole u Tarčinu bude postavljen Srbin i rekao: "[A]ko ne možemo to da uradimo milom, uradićemo silom". P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3. Predsjednik opštine upozorio je Radića da ne prijeti i na kraju je jedan bosanski Musliman postavljen za direktora osnovne škole u Tarčinu. P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3.

⁷⁰⁴² Balić je u svom svjedočenju rekao da je taj sastanak održan "približno 20 dana prije nego što je došlo do pucnjave". P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3.

⁷⁰⁴³ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 4–5.

⁷⁰⁴⁴ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3.

⁷⁰⁴⁵ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3.

⁷⁰⁴⁶ SDS je tvrdio da je do proglašenja došlo "radi zaštite srpskog naroda i očuvanj[a] mira na teritoriji opštine Hadžići". D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2916 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 34; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 37. Prema riječima Vidomira Banduke, odbijanje bosanskih Muslimana da budu mobilisani u jedinice JNA, zajedno s istovremenom mobilizacijom bosanskih Muslimana u snage rezervne policije i mobilizacijom snaga TO-a bosanskih Muslimana, takođe je uticalo na to da SDS donese odluku o osnivanju Srpske opštine Hadžići. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 36.

⁷⁰⁴⁷ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3 (gdje je svjedok izjavio da je sjednica proglašenja održana u "zgradi koja se zvala *Dom*" desetak dana prije početka rata); P2298 (Fotografija Radničkog doma u Hadžićima); Tihomir Glavaš, T. 11777–11779 (14. februar 2011.) (gdje je za P2298 rekao da je to Kulturno-sportski centar).

⁷⁰⁴⁸ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 6; D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3; D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 31. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2563; P2306 (Izveštaj o radu Skupštine opštine Hadžići 1992. godine), str. 1; P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5. Ali v. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 37.

⁷⁰⁴⁹ D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2916 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; Nevenko Samouković, T. 34600 (1. mart 2013.).

⁷⁰⁵⁰ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 6; D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2916 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1.

⁷⁰⁵¹ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 6, 21, 23. Dragan Kapetina i Ratko Gengo izabrani su za potpredsjednika, odnosno sekretara Skupštine. D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez

2078. SDS je takođe odlučio osnovati srpski SJB, za čijeg je načelnika imenovan Tihomir Glavaš, a za komandira Branislav Mijatović.⁷⁰⁵³ Srpska policija imala je iste uniforme kao i ranija zajednička policija, samo je petokraku na kapi zamijenila srpskom trobojkom.⁷⁰⁵⁴ Sjedište srpske policije najprije se nalazilo u Kulturno-sportskom centru gdje je održana sjednica proglašenja,⁷⁰⁵⁵ da bi se potom preselila u prizemlje zgrade Skupštine opštine Hadžići.⁷⁰⁵⁶ SDS je takođe pozvao sve vojno sposobne Srbe da se prijave u evidenciju srpskog TO-a, čiji je komandant bio Mile Bratić,⁷⁰⁵⁷ ili u evidenciju rezervnog sastava policije.⁷⁰⁵⁸

2079. Srpska opština Hadžići obuhvatala je dijelove opštine Hadžići u kojima su Srbi bili većinsko stanovništvo⁷⁰⁵⁹ i srpska policija je svoje zadatke iz oblasti javne bezbjednosti provodila na toj teritoriji.⁷⁰⁶⁰ U periodu neposredno nakon osnivanja srpskih policijskih snaga u Hadžićima, izvjesne grupe naoružanih "slobodnih strijelaca" bile su prisutne u opštini i pljačkale.⁷⁰⁶¹ Neki pripadnici

---

datuma), str. 1; D2916 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 31; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 39. V. takođe P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5.

⁷⁰⁵² P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 25. I Radislav Petrić, i Vidimir Banduka i Nevenko Samouković vršili su funkciju predsjednika Izvršnog odbora Srpske opštine Hadžići u nekom periodu u toku rata. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 25; D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 17.

⁷⁰⁵³ D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2916 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2491 (Izveštaj stanice milicije Tarčin, 6. avgust 1992.), str. 4; P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 6, 21; Tihomir Glavaš, T. 11830–11831 (14. februar 2011.); D1068 (Spisak zaposlenih u SJB-u Hadžići, april 1992.), str. 1; D1070 (Spisak zaposlenih u SJB-u Hadžići, juli 1992.); D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 6; P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5.

⁷⁰⁵⁴ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 3.

⁷⁰⁵⁵ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3. Od aprila do kraja avgusta 1992. sjedište Srpske skupštine takođe se nalazilo u prizemlju Kulturno-sportskog centra u Hadžićima. Tihomir Glavaš, T. 11778 (14. februar 2011.). Ali v. D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 6.

⁷⁰⁵⁶ Tihomir Glavaš, T. 11779 (14. februar 2011.).

⁷⁰⁵⁷ D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2916 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 38. V. takođe P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5; D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 33.

⁷⁰⁵⁸ D1066 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1; D2916 (Proglas Skupštine opštine Hadžići, bez datuma), str. 1–2; D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 33. V. takođe P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3 (gdje je svjedok rekao da se TO podijelio na srpski i muslimanski dio nekih mjesec dana prije sukoba).

⁷⁰⁵⁹ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 22; Tihomir Glavaš, T. 11934 (15. februar 2011.), T. 12038–12039 (16. februar 2011.); D1087 (Mapa opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš) (gdje su područja pod kontrolom Srba označena slovom "S"); D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 32; D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 20; Vidimir Banduka, T. 33494 (12. februar 2013.). V. takođe Nevenko Samouković, T. 34615–34616 (1. mart 2013.).

⁷⁰⁶⁰ D3856 (Izjava svjedoka Dragana Kapetine od 13. jula 2013.), par. 32.

⁷⁰⁶¹ Tihomir Glavaš, T. 11982–11983 (16. februar 2011.); D1074 (Depeša stanice milicije Hadžići CSB-u Sarajevo, 9. avgust 1992.), str. 1–2. Vidimir Banduka je u svom svjedočenju izjavio da se termin "slobodni strijelac" na b/h/s-u koristi za osobe koje su "izvan sistema". Vidimir Banduka, T. 33524 (12. februar 2013.).

srpske policije takođe su učestvovali u kriminalnim aktivnostima.⁷⁰⁶² Srpska policija vršila je mobilizaciju za VRS i dijelila uniforme "građanima srpske nacionalnosti",⁷⁰⁶³ čime je smanjen "broj grupica i pojedinaca paravojskih formacija".⁷⁰⁶⁴

2080. Odmah poslije sjednice proglašenja, Krizni štab Hadžići osnovan je kao najviši organ vlasti u srpskoj opštini, koji je preuzeo funkcije Srpske skupštine opštine.⁷⁰⁶⁵ Među članovima Kriznog štaba Hadžići bili su predsjednik Srpske opštine, predsjednik Izvršnog odbora Srpske opštine, jedan pripadnik vojske, predstavnici rukovodstva TRZ-a i načelnik srpske policije.⁷⁰⁶⁶ Prvi zadatak Kriznog štaba bio je da "organizuje odbranu teritorije Srpske opštine Hadžići i da, koliko to prilike [...] dozvoljavaju, zbrine, prehrani i organizuje stanovništvo opštine".⁷⁰⁶⁷ Krizni štab je odobravao bezbjednosne akcije, koje su zatim izvodili vojska i/ili policija.⁷⁰⁶⁸

(3) Dalja militarizacija Hadžića

2081. Otprilike od 10. aprila, rukovodstvo SDS-a i starješine JNA iz kasarne u Hadžićima sada su otvoreno saradivali,⁷⁰⁶⁹ a iz Srbije i Crne Gore u opštinu su počele stizati rezervne jedinice, koje su

⁷⁰⁶² Tihomir Glavaš, T. 11984 (16. februar 2011.); D1074 (Depeša stanice milicije Hadžići CSB-u Sarajevo, 9. avgust 1992.), str. 2. V. takođe Vidomir Banduka, T. 33523–33524 (12. februar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da su srpski opštinski organi u Hadžićima "imali probleme s takvim pojedincima i grupicama").

⁷⁰⁶³ V. takođe P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 2 (gdje je svjedok izjavio da je SDS lokalnim Srbima počeo dijeliti uniforme JNA i pozive za mobilizaciju petnaestak dana prije sukoba).

⁷⁰⁶⁴ D1074 (Depeša stanice milicije Hadžići CSB-u Sarajevo, 9. avgust 1992.), str. 2.

⁷⁰⁶⁵ P2306 (Izveštaj o radu Skupštine opštine Hadžići 1992. godine), str. 1; P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 23, 26, 61; Nevenko Samouković, T. 34602 (1. mart 2013.); D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 42. V. takođe Tihomir Glavaš, T. 11780–11781 (14. februar 2011.); D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 12.

⁷⁰⁶⁶ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 23; Tihomir Glavaš, T. 11780 (14. februar 2011.); D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 43. V. takođe D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 14; Nevenko Samouković, T. 34616 (1. mart 2013. Iako je Glavaš kao načelnik stanice policije tehnički bio član Kriznog štaba, rijetko je prisustvovao sastancima, već bi slao komandira stanice policije Branu Mijatovića kao svog predstavnika koji će mu referisati o kojim pitanjima se razgovaralo na sastanku. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 23, 61; Tihomir Glavaš, T. 11782 (14. februar 2011.).

⁷⁰⁶⁷ P2306 (Izveštaj o radu Skupštine opštine Hadžići 1992. godine), str. 1; D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 13. Skupština opštine srpskog naroda nije se ponovo sastala negdje do jula 1992. Nevenko Samouković, T. 34621 (1. mart 2013.). V. takođe D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 43. Krizni štab se sastajao svako jutro u sali za sastanke zgrade Skupštine opštine Hadžići. Tihomir Glavaš, T. 11781 (14. februar 2011.); P2301 (Fotografija zgrade opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš).

⁷⁰⁶⁸ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 61. Pošto je Radić bio i predsjednik opštine i predsjednik Kriznog štaba, sve jedinice na teritoriji Hadžića – uključujući one u krugu TRZ-a – kao i jedinice redovnih i rezervnih snaga policije, bile su pod kontrolom Kriznog štaba. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 24. Glavaš je objasnio da je Krizni štab primao obavještajne podatke od interesa kako za službu bezbjednosti tako i za vojsku; u zavisnosti od sadržaja informacija, odluke koje su se ticale "unutrašnj[e] problematik[e] i uređenj[a] pozadine teritorije" donosili bi ili načelnik SJB-a ili vojska. Tihomir Glavaš, T. 11782–11783 (14. februar 2011.).

⁷⁰⁶⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2562.

angažovane u TRZ-u.⁷⁰⁷⁰ Vojne pripreme otpočele su i u većinski srpskim selima Bare i Miševići.⁷⁰⁷¹

2082. Takođe u aprilu 1992., srpski vojnici počeli su da osvajaju i zauzimaju značajne objekte i položaje u gradu Hadžićima.⁷⁰⁷² Dok je sjednica proglašenja bila u toku,⁷⁰⁷³ ispred Kulturno-sportskog centra postavljeno je jedno protivavionsko artiljerijsko oruđe na kojem su bili pripadnici srpskog TO-a.⁷⁰⁷⁴ Nakon toga, srpska policija je počela hapsiti "muslimanske teroriste" koji su transportovali oružje.⁷⁰⁷⁵

2083. Od jutarnjih sati 16. aprila do popodnevni sati 17. aprila, u TO-u SRBiH u Hadžićima prijavilo se približno 2.200 osoba, mobilisanih prethodnih dana nakon izbijanja borbi u Zvorniku i Bijeljini.⁷⁰⁷⁶ Većina prijavljenih bili su nesrbi,⁷⁰⁷⁷ uslijed čega je TO SRBiH postao *de facto* organ bosanskih Muslimana. Međutim, kako je TO-u bosanskih Muslimana nedostajalo oružje, rukovodstvo je te ljude poslalo kući, rekavši im da će ih pozvati da se kasnije ponovo jave.⁷⁰⁷⁸

(C) Preuzimanje vlasti

(1) Grad Hadžići

2084. Dana 7. maja 1992., grupa naoružanih srpskih rezervista i policajaca zauzela je zgradu opštine u Hadžićima i istjerala sve zaposlene.⁷⁰⁷⁹ Zgrada je zatim zaključana i pred nju je postavljena straža.⁷⁰⁸⁰ Sutradan je između policije bosanskih Srba i policije bosanskih Muslimana

⁷⁰⁷⁰ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 5–6.

⁷⁰⁷¹ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3; D1087 (Mapa opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš) (na kojoj se vide Miševići na samom sjeveru opštine Hadžići). V. takođe D313 (Izvod iz analize raketnih jedinica Igmanske brigade, bez datuma), str. 1 (gdje se navodi da je u aprilu 1992. Igmanska brigada VRS-a formirala dvije haubičke baterije s topovima kalibra 122 mm i 155 mm, kao i svoje prve vatrene grupe); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 22 (gdje se govori o uspostavljanju srpskih odbrambenih linija na području Kasatića, Tinovog brda, te na potezu ka TRZ-u).

⁷⁰⁷² P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2562.

⁷⁰⁷³ V. par. 2071.

⁷⁰⁷⁴ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 3. Na prvom zasjedanju Skupštine, Ratko Radić je istakao da je bitno da srpski TO i vojska djeluju zajedno kako bi zaštitili srpski narod od "svih mogućih napada". P2297 (Zapisnik sa sastanka Skupštine opštine Hadžići, 11. april 1992.), str. 2.

⁷⁰⁷⁵ D1067 (Vijest novinske agencije SRNA, 20. april 1992.), str. 1. V. takođe D2919 (Izvjestaj 9. brdske brigade ABiH, 5. januar 1993.) (gdje je rekao da je prije rata jedan kamion s 280 kalašnjikova preusmjeren ka Ljubovčićima kako ne bi pao u ruke "srpskih ekstrema" i da je te puške SDA kasnije razdijelila u više sela, uključujući Pazarić, Tarčin i Hadžiće).

⁷⁰⁷⁶ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6.

⁷⁰⁷⁷ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6.

⁷⁰⁷⁸ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6.

⁷⁰⁷⁹ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2564.

⁷⁰⁸⁰ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4.

došlo do "manjih neprijateljstava".⁷⁰⁸¹ Nakon pregovora između SDS-a i SDA, Srbi su preuzeli kontrolu nad Domom zdravlja koji se nalazio pored zgrade opštine i zauzeli položaje na brdima.⁷⁰⁸² Oko tri sata popodne, "ključn[e] osob[e] i strank[e] opštine" obje strane sastale su se kako bi razgovarale o bezbjednosnoj situaciji.⁷⁰⁸³ Radić je sastanak zaključio sljedećom izjavom: "[A]ko mi ne završimo ovaj posao, doći će drugi i onda će biti krvi do koljena."⁷⁰⁸⁴ Nekih pola sata kasnije počeo je artiljerijski napad na policijsku stanicu.⁷⁰⁸⁵

2085. U međuvremenu, SDS je izdao naređenje da muslimanski pripadnici policije, Štaba TO-a i drugih opštinskih organa moraju otići iz Hadžića do 18:00 sati 8. maja.⁷⁰⁸⁶ SDS je stanovnicima dao mapu s naznakom da trebaju otići pravcem prema Pazariću.⁷⁰⁸⁷ Te noći, nekih 2.000 do 3.000 Muslimana i Hrvata, muškaraca, žena i djece, otišlo je iz grada Hadžića, a samo dvije-tri stotine njih ostalo je u gradu.⁷⁰⁸⁸ Do 9. maja Srbi su preuzeli kontrolu nad dijelovima opštine Hadžići i držali TRZ u okruženju.⁷⁰⁸⁹

2086. U narednim danima srpski rezervisti počeli su postavljati kontrolne punktove po gradu, čime su stanovništvu ograničili kretanje.⁷⁰⁹⁰ Srpske žene i djeca ukrcani su u autobuse za Crnu Goru,⁷⁰⁹¹ a srpske snage počele su s hapšenjem, protjerivanjem ili ubijanjem onih koji su ostali u opštini.⁷⁰⁹² Srpska policija išla je od kuće do kuće i naređivala ljudima da ne izlaze.⁷⁰⁹³ Ispred

⁷⁰⁸¹ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 3. Prema riječima Vidomira Banduke, 8. maja 1992. snage bosanskih Muslimana postavile su blokadu na ulazu u TRZ. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 45, 71.

⁷⁰⁸² P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 3.

⁷⁰⁸³ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6.

⁷⁰⁸⁴ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6.

⁷⁰⁸⁵ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6. V. takođe P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 2566.

⁷⁰⁸⁶ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 2565, 2570.

⁷⁰⁸⁷ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 6; D1087 (Mapa opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš).

⁷⁰⁸⁸ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 7 (gdje je svjedok takođe izjavio da se, prema zvaničnoj evidenciji, 186 od tih ljudi kasnije vodilo kao nestalo). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2567; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 46. Snage bosanskih Muslimana postavile su kontrolni punkt blizu kamenoloma na putu ka Pazariću, nadomak ulaza u grad, koji je od tada pa sve do kraja rata bio linija fronta. P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 7.

⁷⁰⁸⁹ P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 7; P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-28. maj 1992.), str. 269. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2566.

⁷⁰⁹⁰ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2568.

⁷⁰⁹¹ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2567.

⁷⁰⁹² P41 (Izjava svjedoka Ramiza Dupovca od 16. januara 1998.), str. 7. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu priloga A i B Optužnici. V. fusnota 13.

⁷⁰⁹³ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1.

zgrada u Hadžićima postavljena je policija, čime se sprečavalo svako kretanje stanovništva.⁷⁰⁹⁴
Mnoge kuće su pretražene.⁷⁰⁹⁵

2087. Od 10. do 12. maja 1992., između srpskih snaga i TO-a bosanskih Muslimana u Hadžićima vodili su se "žestok[i] okršaj[i]".⁷⁰⁹⁶ Najkasnije 12. maja sve srpske snage na području Krupačke Rijeke kod Tinovog brda, kao i u krugu kasarne JNA u Žunovnici, bile su u okruženju snaga bosanskih Muslimana; međutim, srpske snage zadržale su kontrolu nad situacijom i nad tim područjem.⁷⁰⁹⁷ Borbe u gradu Hadžićima i u okolini grada nastavile su se tokom cijeloga maja i dijelom juna 1992.⁷⁰⁹⁸

(2) Napadi na okolna sela

2088. U međuvremenu su napadnuta i sela u okolini Hadžića. Dana 7. ili 8. maja 1992., srpske snage su iz naoružanja postavljenog ispred Kulturno-sportskog centra otvorile vatru na selo Kovačeviče.⁷⁰⁹⁹ Dana 8. maja 1992. jedna srpska paravojna formacija ubila je neke stanovnike

⁷⁰⁹⁴ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1.

⁷⁰⁹⁵ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 4; P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 1; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1.

⁷⁰⁹⁶ D1073 (Bilten dnevnih događanja MUP-a SrRBiH, 12. maj 1992.), str. 1. U zoru 11. maja, snage bosanskih Muslimana izvršile su napad na više lokacija u gradu Hadžićima, uključujući srpsku policijsku stanicu. D2921 (Informacija MUP-a RS-a, 11. maj 1992.), str. 1; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 46, 47. V. takođe P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 3–4; D2491 (Izveštaj stanice milicije Tarčin, 6. avgust 1992.), str. 5; Vidimir Banduka, T 33531, 33529 (13. februar 2013.). Poslije granatiranja, nastavljena je paljba iz pješadijskog oružja. P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 4.

⁷⁰⁹⁷ D1073 (Bilten dnevnih događanja MUP-a SrRBiH, 12. maj 1992.), str. 1; P2790 (Dnevni izvještaj MUP-a SrRBiH, 12. maj 1992.), str. 1. Dana 25. maja 1992., snage bosanskih Muslimana napale su krug kasarne u Žunovnici, koja je bila pod kontrolom Srba, i preuzele kontrolu nad više od pola skladišnog prostora, ali su srpske snage već do sljedeće večeri povratile kontrolu. D317 (Izveštaj o borbenoj gotovosti TO-a Hadžići, 29. maj 1992.), str. 1; P133 (Izjava svjedoka Matije Boškovića od 20. novembra 2003.), str. 8. V. takođe D1211 (Dopis Kriznog štaba Ilidža, 13. maj 1992.) (iz kojeg slijedi da su muslimanske snage imale namjeru preuzeti kontrolu nad TRZ-om).

⁷⁰⁹⁸ D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 49–51; Vidimir Banduka, T 33531 (13. februar 2013.). V. takođe D1212 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Milosava Gagovića, 13. maj 1992.), str. 2; Mladen Tolj, T. 34649 (1. mart 2013.). Hadžići su ostali na udaru žestoke vatre ABiH i tokom preostalih mjeseci 1992. i početkom 1993. D2451 (Izjava svjedoka Velimira Dunjića od 12. novembra 2012.), par. 17; D2453 (Izveštaj Igmanske brigade, 2. oktobar 1992.); D2454 (Izveštaj Igmanske brigade, 24. septembar 1992.); D2456 (Izveštaj Igmanske brigade, 8. decembar 1992.); D2457 (Izveštaj Igmanske brigade, 7. decembar 1992.); D2458 (Izveštaj Igmanske brigade, 6. decembar 1992.); D2459 (Izveštaj Igmanske brigade, 4. decembar 1992.); D2460 (Izveštaj Igmanske brigade, 27. novembar 1992.); D2461 (Izveštaj Igmanske brigade, 23. novembar 1992.); D2462 (Izveštaj Igmanske brigade, 21. novembar 1992.); D2463 (Izveštaj Igmanske brigade, 18. novembar 1992.); D2468 (Izveštaj Igmanske brigade, 22. decembar 1992.); P4228 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem i Alijom Izetbegovićem, 16. februar 1993.), par. 6.

⁷⁰⁹⁹ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4. Paljba je trajala samo jedan dan, ali je situacija nakon toga bila vrlo napeta. P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4. Iz srpskog sela Bare na obližnje muslimansko selo Grivići otvorena je vatra iz pušaka, puškomitraljeza i teških mitraljeza. P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 3. V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 67 (gdje svjedok podsjeća na operaciju zapljene oružja u Grivićima).

Kovačevića.⁷¹⁰⁰ Tokom naredna dva dana formirana je mirovna komisija da pokuša smiriti situaciju.⁷¹⁰¹ Srpske snage preuzele su kontrolu nad Kovačevićima 11. maja 1992.⁷¹⁰²

2089. Poslije napada na Kovačeviče, stanovništvo Musića, muslimanskog naselja u sastavu srpskog sela Ušivak,⁷¹⁰³ našlo se na udaru vatre srpskih snaga.⁷¹⁰⁴ Dana 8. maja 1992., Musićima su se s Tinovog brda počeli približavati tenkovi.⁷¹⁰⁵ Svjesni da neće moći "pružiti otpor četnicima", stanovnici Musića su organizovali autobuse i već od 7. do 9. maja počeli izvoditi žene i djecu iz Musića.⁷¹⁰⁶

2090. Oko 15. maja, srpske snage granatirale su kuće i druge zgrade u Musićima s položaja u Ušivku.⁷¹⁰⁷ Otprilike dva dana kasnije, dva bosanska Srbina došla su u Musiče i pozvala stanovnike da se predaju.⁷¹⁰⁸ Pošto su ovi to odbili, granatiranje se te večeri nastavilo i trajalo tri dana.⁷¹⁰⁹

2091. Dana 20. maja, na osnovu odluke Kriznog štaba,⁷¹¹⁰ oko 50 do 60 pripadnika srpskih snaga je s raznih strana ušlo je u Musiče, pri čemu su imali podršku dvije prage.⁷¹¹¹ Srpske snage su preko

⁷¹⁰⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 19; Mehmed Musić, T. 12831 (3. mart 2011.). Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu priloga A i B Optužnici. V. fusnota 13.

⁷¹⁰¹ P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4.

⁷¹⁰² P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 21.

⁷¹⁰³ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 6–7; P2405 (Mapa Hadžića s oznakama koje je unio Mehmed Musić) (Musići su označeni brojem 1.).

⁷¹⁰⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 19, 21. Srpska policija bila je "stopostotno sigurna" da su stanovnici naselja Musići nezakonito posjedovali oružje. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 33, 34, 39. V. takođe P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 15, 25; Mehmed Musić, T. 12830–12831, 12847 (3. mart 2011.). Glavaš je potvrdio da je srpska policija znala da su neki ljudi imali dozvole za držanje oružja, ali je rekao da je policija vlasnike takvog oružja ipak tražila zbog njegovog nelegalnog korištenja. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 67.

⁷¹⁰⁵ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 20.

⁷¹⁰⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 18.

⁷¹⁰⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 23–24. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2569.

⁷¹⁰⁸ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 22, 25, 27 (gdje je svjedok izjavio da je Boro Đukanović rekao stanovnicima: "Ovo je srpska zemlja. Nemate tu šta tražiti", dok je Dragan Pušara zaprijetio da će spaliti naselje ako se ne budu predali). Od stanovnika Musića je još krajem aprila zatraženo da predaju oružje, ali su oni to odbili. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 15. V. takođe P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 4; Tihomir Glavaš, T. 11787 (14. februar 2011.); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 35.

⁷¹⁰⁹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 22, 26–27, 29–30.

⁷¹¹⁰ Tihomir Glavaš, T. 11787 (14. februar 2011.). V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 66.

⁷¹¹¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 31, 33, 36, 39, 40. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 37–38, 61. Sam Glavaš nije bio prisutan za vrijeme događaja u Musićima, već je o njima informisan naknadno. Tihomir Glavaš, T. 11787 (14. februar 2011.); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 37, 62, 65.

razglasa objavile da se svo oružje mora predati.⁷¹¹² Vojnici su zatim pretraživali kuću po kuću i plijenili naoružanje.⁷¹¹³

2092. Mehmed Musić uhapšen je u svojoj kući od strane dva pripadnika srpske vojne policije i, s još 14 drugih muškaraca iz Musića, odveden u kuću Alije Musića,⁷¹¹⁴ gdje je vidio tri leša.⁷¹¹⁵ Dragan Pušara je poslao jednog čovjeka po žitelje Musića koji su se i dalje krili, zaprijetivši da će ovu četrnaesticu ubiti ako se ti koji se kriju ne predaju.⁷¹¹⁶

2093. Na kraju su srpski vojnici tih četrnaest muškaraca odveli u zgradu osnovne škole u Hadžićima,⁷¹¹⁷ koju su čuvali ljudi u sivomaslinastim uniformama.⁷¹¹⁸ Kad su došli u učionicu na prvom spratu, stražari su im prijetili smrću, počeli ih psovati i rekli "da uskoro neće biti države balija".⁷¹¹⁹ Stražari su pljuvali na zatvorenike i rekli im da su gotovi.⁷¹²⁰ Poslije nekih pola sata, zatočenici su izvedeni iz škole i sprovedeni do garaže u zgradi Skupštine opštine, koja se nalazila nekih 150 metara dalje.⁷¹²¹

⁷¹¹² P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 37, 68. Glavaš je izjavio da bi SJB, po dobijanju informacija da u nekom naselju ima nelegalnog oružja, odlazio u to naselje u službenom vozilu i preko razglasa obavještavao stanovništvo da oružje treba predati na određenom mjestu. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 35.

⁷¹¹³ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 68. Srbi su u tom naselju zaplijenili oružje u nelegalnom posjedu, uključujući oko 20 ili 30 pušaka M-48, eksploziv i mitraljeze, i odnijeli ih u policijsku stanicu. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 37, 40–41, 43. Oružje je potom podijeljeno srpskoj policiji ili vojsci, u skladu s odlukom Kriznog štaba. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 40–41; Tihomir Glavaš, T. 11787–11788 (14. februar 2011.).

⁷¹¹⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 36, 38.

⁷¹¹⁵ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 38 (gdje je svjedok identifikovao mrtve osobe kao Aliju, Derviša i Fadila Musić). V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 37, 62 (gdje je svjedok izjavio da su tri bosanska Muslimana ubijena u incidentu od 20. maja 1992. u Musićima). Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti na osnovu priloga A i B Optužnici V. fusnota 13.

⁷¹¹⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 38. Rade Veselinović je takođe predložio "likvidaciju" svih 14 muškaraca postrojenih ispred kuće Alije Musića, ali se Pušara tome suprotstavio. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 38, 40 (gdje je svjedok izjavio da je Veselinović pjevao "četničke" pjesme). V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 36, 44 (gdje je svjedok izjavio da je Veselinović, koji je, prije nego što je ušao u sastav vojne policije, bio pripadnik rezervnog sastava policije, često slan na zadatke razoružavanja i da je učestvovao u operaciji razoružavanja u Musićima).

⁷¹¹⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 41. Prema riječima Tihomira Glavaša, ti ljudi su uhapšeni jer je kod njih nađeno oružje dugih cijevi. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 45.

⁷¹¹⁸ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 42. Škola je bila zatvorena pa je zatočenicima rečeno da se popnu kroz prozor i odu u učionicu na prvom spratu. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 42.

⁷¹¹⁹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 42. Musić je imao utisak da su stražari bili u nekakvoj žurbi ili panici. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 43.

⁷¹²⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 43.

⁷¹²¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 44. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2611; par. 2095–2100.

(D) Zatočenički objekti u Hadžićima

2094. U međuvremenu je Krizni štab Hadžići odlučio pohapsiti i zatočiti sve vojno sposobne bosanske Muslimane s određenih područja u opštini, kao što su Binježevo, Žunovnica i Kučice.⁷¹²² Prema riječima Tihomira Glavaša, ta odluka donesena je zbog toga što su Srbi raspolagali informacijama da Muslimani hapse vojno sposobne Srbe i pripremaju se za napad,⁷¹²³ Srbi su takođe tvrdili da hapse bosanske Muslimane zbog nezakonitog posjedovanja oružja.⁷¹²⁴ Hapšenja su vršili srpska policija i srpski TO.⁷¹²⁵

(1) Zatočenički objekt 11.1 iz Priloga C Optužnici

2095. U Optužnici se navodi da je garaža zgrade Skupštine opštine Hadžići korištena kao zatočenički objekt u periodu od 20. maja 1992. najmanje do juna 1992.

⁷¹²² Tihomir Glavaš, T. 11784 (14. februar 2011.); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 26. Vijeće ima u vidu svjedočenje Nevenka Samoukovića, koji je izjavio da, koliko je njemu poznato, "niko na teritoriji opštine Hadžići nije donio odluku da se određeni objekti koriste kao logori za zatvaranje Muslimana". Nevenko Samouković, T. 34614, 34624 (1. mart 2013.). Samouković je takođe izjavio da je to u skladu s izvještajem srpske policije u Hadžićima od 9. avgusta 1992., u kojem se tvrdilo da "na području opštine Hadžići, nemamo sabirnih logora u koje Vojska privodi muslimansko stanovništvo, bez dokumenata o razlozima privođenja". D1074 (Depeša stanice milicije Hadžići CSB-u Sarajevo, 9. avgust 1992.), str. 5. Međutim, Vijeće primjećuje da se Samouković u svom svjedočenju ogradio napomenom da je to bilo tako prema njegovim saznanjima, koja se i sama mogu dovesti u pitanje, te da je potvrdio da su i Kulturno-sportski centar i garaža opštinske zgrade korišteni za zbrinjavanje "preostalo[g] muslimansko[g] stanovništv[a]", odnosno kao centar za zadržavanje. D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 17, 22. Vijeće dalje napominje da se dopis srpske policije iz Hadžića odnosio na situaciju u avgustu 1992., nekoliko mjeseci nakon što su počela hapšenja i zatočenja u Hadžićima. Vijeće stoga neće pridavati težinu ni Samoukovićevom svjedočenju ni dokaznom predmetu D1074 u vezi s postojanjem odluke o hapšenju i zatočenju muškaraca, bosanskih Muslimana.

⁷¹²³ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 26.

⁷¹²⁴ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 45; Tihomir Glavaš, T. 11784 (14. februar 2011.). V. takođe D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 14 (gdje svjedok sugerise da se iz evidencije o privođenju svake od tih osoba vide *bona fide* razlozi za njeno zatvaranje). Prema Toljevim riječima, zbog postojeće bezbjednosne situacije u Hadžićima nije bilo moguće poštovati zahtjev da civili moraju biti izvedeni pred istražnog sudiju u roku od tri dana od hapšenja. Mladen Tolj, T. 34647 (1. mart 2013.). V. takođe par. 305, fusnota 935; D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 58 (gdje je svjedok izjavio da Zakon o krivičnom postupku nije dozvoljavao zadržavanje osoba više od mjesec dana). Prema Bandukinim riječima, ako je nekog trebalo zadržati duže od tri dana koliko je bilo dozvoljeno po zakonu, taj bi bio prebačen u zatvor Kula. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 58; Vidomir Banduka, T. 33520 (12. februar 2013.). Banduka je takođe napomenuo da je za prebacivanje u zatvor Kula bilo potrebno imati dozvolu za prelazak preko aerodroma, koji su tada kontrolisale međunarodne snage, te je bila potrebna i njihova saglasnost. Vidomir Banduka, T. 33520–33521 (12. februar 2013.).

⁷¹²⁵ Tihomir Glavaš, T. 11784 (14. februar 2011.); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 47 (gdje je svjedok izjavio da je on, kao načelnik srpske policije, znao da srpski TO i srpska policija odvođe ljude iz njihovih domova). Svjedoci odbrane Nevenko Samouković i Vidomir Banduka sugerisali su da su bosanski Muslimani dobrovoljno išli u sabirne centre, međutim, nakon što su im predočena svjedočenja Mehmeda Musića, Adema Balića i Tihomira Glavaša, koji su svi potvrdili da su srpska policija i TO odvodili ljude iz njihovih domova, Banduka je priznao da nije u poziciji da odgovori da li su odvedeni dobrovoljno ili ne, dok je Samouković rekao da pretpostavlja da je policija imala "vjerovatno neka [...] operativna saznanja" ili da je do tih hapšenja došlo uslijed nekompetentnosti i zloupotrebe ovlaštenja. Nevenko Samouković, T. 34613–34614 (1. mart 2013.); Vidomir Banduka, T. 33512–33513 (12. februar 2013.). Vijeće, prema tome, smatra da su svjedočenja Samoukovića i Banduke spekulativna i neće se na njih oslanjati u vezi s pitanjem da li su bosanski Muslimani "dobrovoljno" odvedeni u zatočeničke centre.

2096. Nakon što je zgrada SJB-a Hadžići granatirana oko 10. maja,⁷¹²⁶ srpska policija se preselila u zgradu Skupštine opštine Hadžići.⁷¹²⁷ Od 12. maja do 1. juna bosanski Muslimani su hapšeni i držani u toj garaži ispod zgrade "radi ispitivanja".⁷¹²⁸

2097. Kada je 20. maja stiglo 14 muškaraca iz Musića, u garaži su se već nalazili jedan zatočeni Hrvat i jedan Musliman.⁷¹²⁹ Mehmed Musić je u garaži proveo šest dana s oko 47 drugih muškaraca.⁷¹³⁰ Zatočeni su samo jednom ili dvaput na dan dobijali po krišku hljeba i malo vodnjikave supe, a vode su dobijali po jednu ili dvije boce za cijelu grupu.⁷¹³¹

2098. Zatočeni su prozivani jedan po jedan i odvođeni u zgradu Skupštine opštine Hadžići, gdje su ih pripadnici srpskih snaga ispitivali o snabdijevanju bosanskih Muslimana naoružanjem.⁷¹³² Trećeg dana boravka u garaži grupa muškaraca iz Musića odvedena je u skladište oružja u Žunovnici da tovari municiju.⁷¹³³

2099. Dana 25. maja 1992., svi muškarci iz Musića, osim trojice, premješteni su u Kulturno-sportski centar.⁷¹³⁴ Ostali zatočeni ostali su u garaži zgrade Skupštine opštine do 22. juna,⁷¹³⁵ kad su prebačeni u kasarnu "Slaviša Čiča" u Lukavici.⁷¹³⁶

⁷¹²⁶ V. par. 2084, fusnota 7096.

⁷¹²⁷ D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 57; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 45; P2406 (Fotografija zgrade opštine Hadžići); P2301 (Fotografija zgrade opštine Hadžići s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš); Tihomir Glavaš, T. 11789–11790 (14. februar 2011.).

⁷¹²⁸ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 4. P2300 (Fotografija garaže ispod zgrade opštine Hadžići); Tihomir Glavaš, T. 11784, 11788–11789 (14. februar 2011.); P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 47, 51–52. V. takođe D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 57; Vidomir Banduka, T. 33538–33539 (13. februar 2013.) (gdje je svjedok rekao da je među zatočenicima u garaži bilo Srba i da su svi pritvoreni zbog počinjenja krivičnih djela).

⁷¹²⁹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 46. V. takođe Mladen Tolj, T. 34633 (1. mart 2013.).

⁷¹³⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 48; Mladen Tolj, T. 34634–34635 (1. mart 2013.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2611; Tihomir Glavaš, T. 11793 (14. februar 2011.) (prema čijoj procjeni je 30 ljudi, uglavnom iz Musića, Visasoca, Binježeva i Kučista bilo zatočeno u garaži).

⁷¹³¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 48; Mehmed Musić, T. 12838 (3. mart 2011.). Mladen Tolj je u svom svjedočenju izjavio da "do 1994. vode nije bilo u Hadžićima". Mladen Tolj, T. 34652 (1. mart 2013.); D3064 (Izveštaj Sekretarijata za stambene i komunalne poslove, saobraćaj i veze opštine Hadžići, 1. decembar 1992.), str. 3 (u kojem se navodi da je, poslije izbivanja rata, u Srpskoj opštini Hadžići došlo do prekida snabdijevanja vodom tako da je bilo nužno jednim improvizovanim cjevovodom izvršiti prespajanje bunara koji se nalazio u TRZ, čime je omogućeno ponovno vodosnabdijevanje užeg centra Hadžića; međutim, ostali dijelovi snabdijevali su se vodom cisternama.); D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 64 (gdje je svjedok rekao da je snabdijevanje vodom prekinuto kad je izbio rat, pošto su se izvori vode nalazili na teritoriji pod kontrolom bosanskih Muslimana).

⁷¹³² P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 47.

⁷¹³³ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 49; Mehmed Musić, T. 12834 (3. mart 2011.); P2405 (Mapa Hadžića s oznakama koje je unio Mehmed Musić) (Žunovnica je označena brojem 3.).

⁷¹³⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 51–52. V. takođe D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 13; Mladen Tolj, T. 34635–34636 (1. mart 2013.) (gdje je svjedok rekao da su osobe kod kojih nije pronađeno oružje odvedene u Kulturno-sportski centar). V. par. 2102.

2100. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su u periodu od 20. maja barem do kraja juna 1992., pripadnici srpskih snaga zatočili pedesetak bosanskih Muslimana, među kojima su bili i neki civili i dvije žene, u garaži ispod zgrade Skupštine opštine Hadžići i da su tim zatočenicima davali nedovoljno hrane i vode, te da su ih jednom prilikom prisilili na rad.

(2) Zatočenički objekt 11.2 iz Priloga C Optužnici

2101. U Optužnici se navodi da je Kulturno-sportski centar u Hadžićima korišten kao zatočenički objekt najkasnije od 25. maja do septembra 1992.

(a) Osnivanje zatočeničkih objekata i upravljanje njima

2102. Nešto prije 25. maja 1992.⁷¹³⁷ Krizni štab je donio odluku da vojno sposobne bosanske Muslimane zatoči u Kulturno-sportskom centru i da taj objekt stavi pod kontrolu vojske.⁷¹³⁸ Kao

⁷¹³⁵ Tihomir Glavaš je ocijenio da je do sredine juna tridesetak bosanskih Muslimana držano u zatočenju u garaži zgrade Skupštine opštine. Tihomir Glavaš, T. 11793 (14. februar 2011.) (gdje govori o broju zatočenih ljudi u trenutku kad je on spriječio pripadnike jedinice Belih orlova da uđu u garažu.). V. takođe fusnota 7158.

⁷¹³⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 65. V. takođe zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici. Zatočeni iz garaže bili su neugodnog mirisa i rekli su Musiću da su u garaži proveli 33 dana bez mogućnosti da se okupaju. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 66; Mehmed Musić, T. 12838 (3. mart 2011.). V. takođe P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1. Oko 25. juna 1992. jedna žena je, zajedno sa svojom sestrom, preseljena u garažu zgrade Skupštine opštine iz štaba Civilne zaštite u Hadžićima. Činjenica o kojoj je presuđeno 2613. Vijeće takođe konstatuje da su arkanovci početkom juna jednog čovjeka izveli iz Kulturno-sportskog centra i odveli ga u garažu zgrade Skupštine opštine, gdje je ostao zatočen 40 dana. P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1. Vijeće stoga zaključuje da su ljudi i dalje bili zatočeni u garaži čak i nakon što je jedna grupa muškaraca 22. juna 1992. premještena u kasarnu "Slaviša Čiča" u Lukavici.

⁷¹³⁷ Vijeće napominje da je Vidimir Banduka u svom svjedočenju izjavio da je Krizni štab odlučio da će se Kulturno-sportski centar koristiti kao "prihvatni centar u koji će smjestiti to stanovništvo" tek negdje poslije 16. juna 1992. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 53–54. Međutim, Banduka je priznao da on nikada nije obišao Kulturno-sportski centar. Vidimir Banduka, T. 33510 (12. februar 2013.). Vijeće stoga smatra da Bandukino svjedočenje, čak i pod pretpostavkom da je istinito, ne isključuje mogućnost da je odluka o korištenju Kulturno-sportskog centra za smještaj bosanskih Muslimana donesena prije 16. juna 1992., te podsjeća da je Adem Balić u svom svjedočenju izjavio da su ga srpske snage iz njegove kuće u Hadžićima odvele u Kulturno-sportski centar još 16. maja 1992. P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1. Vijeće se stoga uvjerilo da je Kulturno-sportski centar uspostavljen kao zatočenički objekt prije 25. maja 1992.

⁷¹³⁸ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 26, 46, 48; Tihomir Glavaš, T. 11784 (14. februar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2615. Vijeće napominje da su i Vidimir Banduka i Mladen Tolj u svojim svjedočenjima izjavili da su Muslimani sami *birali* da budu smješteni u Kulturno-sportski centar. D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 56; D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 9, 13. Kad mu je predloženo njegovo svjedočenje iz predmeta *Krajišnik*, u kojem je priznao da su bosanski Muslimani tamo držani protiv svoje volje, ali da je to bilo "radi njihove lične bezbjednosti", Banduka je porekao da je to izjavio i rekao da je njegovo svjedočenje pogrešno protumačeno. Vidimir Banduka, T. 33516 (12. februar 2013.); P6110 (Izvod iz transkripta svjedočenja Vidomira Banduke u predmetu *Tužilac protiv Krajišnika*), str. 3. Nakon što je pregledalo njegovo ranije svjedočenje, Vijeće smatra da je vjerodostojnost Bandukinog svjedočenja u vezi s tim u ovom predmetu dovedena u pitanje. Vijeće takođe napominje da je Tolj priznao da ih je "mali broj otišao dobrovoljno" i da je izjavio sljedeće: "Većina je dovedena i oni su tu zadržani u najboljoj namjeri, jer im je tu bilo najsigurnije." Mladen Tolj, T. 34636–34637 (1. mart 2013.). Vijeće dalje napominje da je Banduka priznao da bez prethodnog odobrenja stražara niko nije mogao izaći. Vidimir Banduka, T. 33514–33515 (12. februar 2013.). Vijeće stoga konstatuje da su ljudi u Kulturno-sportskom centru zaista bili zatočeni, a ne da im je tamo obezbijeden smještaj u skladu sa nekakvim zajedničkim dogovorom. V. dalje P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13.

što je gore navedeno,⁷¹³⁹ 25. maja 1992., 12 muškaraca iz Musića prebačeno je iz garaže u zgradi Skupštine opštine u Kulturno-sportski centar.⁷¹⁴⁰ U tom trenutku je oko 60 muškaraca – kao i jedna žena⁷¹⁴¹ – već bilo zatočeno u dvije svlačionice Kulturno-sportskog centra.⁷¹⁴² Objekt su najprije čuvali pripadnici srpskog TO-a,⁷¹⁴³ ali je negdje nakon avgusta 1992. stražu nad objektom počela držati srpska policija, zajedno s pripadnicima vojske.⁷¹⁴⁴

(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

2103. Kako u svlačionicama nije bilo dovoljno mjesta za muškarce iz Musića, odveli su ih u glavnu sportsku dvoranu, gdje su spavali na podu, bez ćebadi.⁷¹⁴⁵ Zatočnici su dobijali po krišku hljeba na dan i nešto riže ili supe ujutro i popodne.⁷¹⁴⁶ Zatočnicima su na raspolaganju bila samo dva klozeta.⁷¹⁴⁷

---

februara 2011.), par. 46, 49 (gdje je svjedok izjavio da su ljudi bili "dovedeni [...] radi sopstvene bezbjednosti" i da su muškarci držani u zatočenju jer su Srbima bili potrebni za razmjenu) (naglasak dodat).

⁷¹³⁹ Zatočenički objekt 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷¹⁴⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 51–52; P2404 (Fotografija Kulturno-sportskog centra Hadžići); P2299 (Fotografija Kulturno-sportskog centra Hadžići).

⁷¹⁴¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 55. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2614.

⁷¹⁴² P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 56; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1.

⁷¹⁴³ Među pripadnicima TO-a koji su služili kao stražari bili su Trifko Ignjatović, Rade Milović, Momo Vujović, Simo Kuzman, Marinko Djokić, Keko Krajišnik i Radovan Duka. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 54; P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 50; Tihomir Glavaš, T. 11785 (14. februar 2011.). Za objekt su bili zaduženi Momo Vujović i, povremeno, Sretan Krajišnik (zvani Kekan). P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 54.

⁷¹⁴⁴ Mladen Tolj, T. 34637, 34639–34640, 34561 (1. mart 2013.); D1074 (Depeša stanice milicije Hadžići CSB-u Sarajevo, 9. avgust 1992.), str. 2 (gdje se navodi da su u periodu od aprila do jula 1992. pripadnici srpske policije "bili uključeni u sva borbena dejstva", ali da su se od 1. avgusta 1992. vratili sa linija fronta i bili uključeni u redovne aktivnosti MUP-a). Tihomir Glavaš je porekao da je srpska policija kontrolisala Kulturno-sportski centar. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 48, 50, 51 (gdje je svjedok izjavio da je Kulturno-sportski centar kontrolisala vojska). Međutim, Vijeće takođe napominje da se sam Glavaš u svom svjedočenju po tom pitanju ogradio, rekavši "barem u vrijeme dok sam ja bio dolje u Hadžićima", te da je priznao da on lično nikad nije obišao Kulturno-sportski centar. Tihomir Glavaš, T. 11785 (14. februar 2011.); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 53. Vijeće dalje napominje da je Glavaš rekao da je najkasnije 9. avgusta 1992. već bio premješten na Ilidžu. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 82. Vijeće zato smatra da su Glavaševa lična saznanja stoga nužno bila ograničena i da Glavaševo svjedočenje nije u suprotnosti sa drugim dokazima koji ukazuju na to da srpska policija, počevši od avgusta 1992., jeste učestvovala u čuvanju straže i u organizovanju zatočeničkog objekta u Kulturno-sportskom centru. V. takođe P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), e-court str. 7 (gdje se navodi da je organizaciju i obezbjeđenje vršio SJB Hadžići).

⁷¹⁴⁵ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 56.

⁷¹⁴⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 56. V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 64 (gdje je svjedok izjavio da su na početku zatočnici dobijali istu hranu kao i Srbi, ali da su, nakon što se saznalo za zlostavljanje Srba u Tarčinu i Pazariću, loše hranjeni); P804 (Vijest kanala Sky News u vezi sa zatvorom Kula, s transkriptom), 1:20–1:47.

⁷¹⁴⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 56.

2104. Tokom zatočeništva u Kulturno-sportskom centru, zatočenici su često premlaćivani i seksualno zlostavljani od strane pripadnika paravojskih jedinica.⁷¹⁴⁸ Dana 25. maja ili prije tog datuma,⁷¹⁴⁹ došla su tri arkanovca u crnim uniformama, koja su tukla i ponižavala zatvorenike.⁷¹⁵⁰ Približno 15. juna, u Kulturno-sportski centar došli su šešeljevci.⁷¹⁵¹ Imali su rukavice s odsječenim vrhovima prstiju, lica su im bila obojena u crno, a nosili su maskirne uniforme i velike noževe.⁷¹⁵² Izvjesna Ljilja, koja je farbala kosu u plavo i koja je bila sa šešeljevcima, skinula je jednom čovjeku pantalone i jednom drugom rekla da "sisa polni organ onog prvog".⁷¹⁵³ Zatim je skinula i sopstvene pantalone i rekla tom drugom čovjeku da joj liže stražnjicu, zaprijetivši im da će ih zaklati ako je ne poslušaju.⁷¹⁵⁴

2105. Šešeljevci su neke muškarce odvojili iz grupe i teško ih pretukli,⁷¹⁵⁵ dok su druge zatočenike primorali da tuku jedni druge.⁷¹⁵⁶ Ta premlaćivanja odvijala su se u prisustvu stražara,

⁷¹⁴⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2616. V. takođe P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 57; P804 (Vijest kanala Sky News u vezi sa zatvorom Kula, s transkriptom), 1:20–1:47.

⁷¹⁴⁹ Prema procjeni Adema Balića, arkanovci su stigli "oko 01. 06. 1992.". P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1. Međutim, Mehmedu Musiću rečeno je da su arkanovci bili prisutni u Kulturno-sportskom centru 25. maja 1992., tj. prije nego što je on tu stigao iz garaže u zgradi Skupštine opštine. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 63. U svjetlu Musićevog daljnijeg svjedočenja o tome da je druga paravojsna grupa stigla drugog dana Bajrama, tj. 12. juna 1992., te Balićevog svjedočenja o tome da je druga grupa stigla 15 dana nakon prve, kao i činjenice da Musić još uvijek nije bio premješten kad su arkanovci stigli, Vijeće zaključuje da su arkanovci u Kulturno-sportski centar stigli 25. maja ili prije tog datuma i smatra da to nije nekonsistentno s datumom koji je naveo Balić.

⁷¹⁵⁰ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1; P134 (Izjava svjedoka Adema Balića od 25. juna 1997.), str. 4 (gdje je svjedok izjavio da je od stražara saznao da su to arkanovci). V. takođe D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 9–10. Arkanovci su takođe izveli jednog čovjeka iz Kulturno-sportskog centra i odveli ga u garažu u zgradi Skupštine opštine. V. fusnota 7136.

⁷¹⁵¹ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1. Mehmed Musić je za tu drugu grupu rekao da su arkanovci, pošto je jedan od njih za sebe i tu grupu rekao da su arkanovci. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 57. Međutim, Musić je takođe izjavio da je ta grupa stigla drugog dana Bajrama, što je bio 12. juni 1992. Mehmed Musić, T. 12833, 12866 (3. mart 2011.). Adem Balić je za grupu koja je stigla 15 dana poslije arkanovaca, što bi bilo oko 12. juna, rekao da su to bili šešeljevci. P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1. Ovu identifikaciju potkrepljuje i svjedočenje Tihomira Glavaša, koji je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da su šešeljevci seksualno zlostavljali zatočenike u Kulturno-sportskom centru. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 53–54. Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici paravojskih jedinica iz druge grupe bili šešeljevci, a ne arkanovci.

⁷¹⁵² P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 57.

⁷¹⁵³ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 58 (gdje je svjedok izjavio da ju je prepoznao pošto je predavala njegovim kćerkama u tehničkoj školi u Ilidži); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2. V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 54; P804 (Vijest kanala Sky News u vezi sa zatvorom Kula, s transkriptom), 1:20–1:47. Musić je objasnio da taj događaj u svojim ranijim izjavama nije pominjao pošto nije htio da tim ljudima bude neprijatno, te da ga je sad pomenuo jer oni više nisu među živima. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 59; Mehmed Musić, T. 12867 (3. mart 2011.).

⁷¹⁵⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 58–59.

⁷¹⁵⁵ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1–2. V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 54. Čak i u februaru 1993., Balić je još uvijek osjećao bol u predjelu lijevog bubrega bol od tog premlaćivanja. P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1. Balićevog brata premlatili su kopljem od zastave i slomili mu ruku i nogu. P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2. V. takođe P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 59–60 (koji se sjeća da je Ljilja, nakon što je seksualno zlostavljala dvojicu muškaraca, počela skakati po jednom čovjeku kojem je bilo sedamdeset godina, koji je zbog toga počeo plakati.)

koji su bili pripadnici srpskog TO-a.⁷¹⁵⁷ Kasnije toga dana, kad je stiglo deset ili petnaest ljudi iz Žunovnice, šešeljevci su prisilili jednog od novodošlih da trči po Kulturno-sportskom centru i zatočenicima psuje "mater balijsku".⁷¹⁵⁸

(c) Premještanje i razmjena zatočenika iz Kulturno-sportskog centra

2106. Na dan 22. juna, 282 osobe su bile zatočene u Kulturno-sportskom centru u Hadžićima.⁷¹⁵⁹ Otprilike 22. juna 1992., jedna "veća grupa muškaraca", žena i djece iz obližnjeg naselja Kučice stigla je u Kulturno-sportski centar.⁷¹⁶⁰ Ubrzo nakon toga, stražari su zatočenicima rekli da će biti razmijenjeni.⁷¹⁶¹ Iste večeri, oko 22:00 sata, u skladu s odlukom Kriznog štaba,⁷¹⁶² muškarci zatočeni u Kulturno-sportskom centru stavljani su u nekoliko autobusa.⁷¹⁶³ Jedan autobus se usput prvo zaustavio ispred garaže u zgradi Skupštine opštine u Hadžićima,⁷¹⁶⁴ pokupio tamošnje zatočenike, te nastavio put ka zatvoru Kula.⁷¹⁶⁵ Tamo su u autobuse ušli "četnici", koji su zatočenike tukli kundacima i gasili im cigarete na licima.⁷¹⁶⁶ Konačno su zatočenike odveli u kasarnu "Slaviša Vajner Čiča" u Lukavici.⁷¹⁶⁷

⁷¹⁵⁶ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1–2; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 60–62.

⁷¹⁵⁷ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 1–2.

⁷¹⁵⁸ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 61. Kad su otišli iz Kulturno-sportskog centra, šešeljevci su pokušali ući u garažu u zgradi Skupštine opštine da bi i tamo sa zatočenicima radili iste stvari, ali ih je u tome spriječio Tihomir Glavaš. P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 53–54; Tihomir Glavaš, T. 11993 (16. februar 2011.). V. takođe D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 55 (gdje je svjedok izjavio da je sredinom juna 1992. Krizni štab saznao da je "grupa huligana ušla u sportsku dvoranu, gdje su se nalazili Muslimani, te ih maltretirala i fizički zlostavljala", te da je Krizni štab osudio incident i zatražio od načelnika policije da pooštri bezbjednosne mjere u objektu i "odstrani sve one od kojih se može očekivati nešto slično").

⁷¹⁵⁹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 64.

⁷¹⁶⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 64; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2 (gdje je svjedok izjavio da su ljudi iz Kučica stigli 20. juna); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), e-court str. 261–262.

⁷¹⁶¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 65. Mehmed Musić je u svom svjedočenju izjavio da su ženama, djeci i trojici muškaraca dozvolili da ostanu. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 65.

⁷¹⁶² P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 50; Tihomir Glavaš, T. 11784, 11786 (14. februar 2011.); P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), e-court str. 219. Glavaš je objasnio da je ta grupa razmijenjena i da su zauzvrat oslobođeni Srbi zatočeni u Tarčinu i Pazariću, te da su organi vlasti bili pod "ogromnim pritis[cima]" od strane srpskih građana da organizuju takvu razmjenu. Tihomir Glavaš, T. 11785–11786 (14. februar 2011.). V. takođe Mladen Tolj, T. 34640–34641 (1. mart 2013.) (gdje govori o razmjeni velikog broja zatvorenika dogovorenoj na nivou državnih organa muslimanske i srpske strane).

⁷¹⁶³ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 65–69; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

⁷¹⁶⁴ V. par. 2102.

⁷¹⁶⁵ V. zatočenički objekti 18.1, 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷¹⁶⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 67–69; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

⁷¹⁶⁷ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 65–69. V. takođe par. 2276–2278; svjedok KDZ088, T. 6315–6316 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); činjenica o kojoj je presuđeno 2617.

2107. Ujutro 7. septembra, oko 200 bosanskih Muslimana iz Binježeva, Garovića, Žunovnice i Grivića – uključujući muškarce, žene, djecu i stare ljude koji su se otkako je izbio oružani sukob nalazili u "kućnom pritvoru" u Hadžićima⁷¹⁶⁸ – ukrcalo se u pet autobusa, koji su ih odvezli do kontrolnog punkta na Kobiljači na razmjenu.⁷¹⁶⁹ Ta grupa ostala je na kontrolnom punktu do oko 20:00 sati,⁷¹⁷⁰ ali do razmjene nije došlo, jer su Srbi na razmjenu doveli žene i djecu, a ne zarobljene bosanske Muslimane, muškarce iz Hadžića i Ilidže, kako je prethodno bilo dogovoreno.⁷¹⁷¹

2108. Tako se oko 20:00 sati konvoj vratio u Kulturno-sportski centar, gdje su stražu nad zatočenicima čuvali zaposleni u TRZ-u.⁷¹⁷² U 09:00 sati 8. septembra zatočenicima su odvezeni nazad do kontrolnog punkta na Kobiljači, ali do razmjene opet nije došlo.⁷¹⁷³ Konvoj, u kojem se sad nalazilo osam autobusa s oko 500 osoba, vratio se u Kulturno-sportski centar do 22:30 te večeri.⁷¹⁷⁴ Kad su stigli, zatočenicima je dato nešto hrane za djecu, koja u tom trenutku već dva dana nisu

⁷¹⁶⁸ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5 (gdje je svjedok takođe izjavio da su mu u kuću došli Zoran Gašević i jedna djevojka čiji je nadimak bio Beba, oboje u maskirnim uniformama, i da su njemu, njegovoj supruzi i djeci dali 30 minuta da se obuku, pokupe stvari i dođu ispred dječjeg vrtića); P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 113 (gdje je svjedok izjavio da su njegov otac, brat i bratovljeva porodica bili u toj grupi i da im je bilo dato 30 minuta da pokupe stvari i okupe se kod zgrade Skupštine opštine). Ali v. Mladen Tolj, T. 34643, 34649 (1. mart 2013.) (gdje je svjedok izjavio da su u tim situacijama ljudi već unaprijed znali da trebaju biti spremni, ali bi tačno vrijeme polaska saznali tek 30 minuta unaprijed). V. takođe Vidimir Banduka, T. 33526 (12. februar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da misli da su svi civili napustili Kulturno-sportski centar do avgusta 1992., ali je kasnije priznao da je centar korišten kao "prostor za okupljanje" pred razmjene civila na Kobiljači), T. 33539 (13. februar 2013.).

⁷¹⁶⁹ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5.

⁷¹⁷⁰ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5. Svaki autobus vozio je jedan policajac a u svakom je bio i još jedan policajac stražar . P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5. Dok su čekali na Kobiljači bosanski Muslimani nisu dobili ni hranu ni vodu. P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5.

⁷¹⁷¹ D1075 (Izveštaj Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, 21. decembar 1992.), str. 1; P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 33–34. V. takođe P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 114; Mladen Tolj, T. 34643 (1. mart 2013.).

⁷¹⁷² P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5; P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 1.

⁷¹⁷³ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5. Kao član Instituta za nestale osobe BiH, Amor Mašović je bio prisutan prilikom razmjene predviđene za 8. septembar na Kobiljači. P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 33–34. Nakon te neuspjele razmjene, Srbi su uhapsili Mašovića, njegovog zamjenika i njegovog vozača autobusa, i najprije ih odveli u Kulturno-sportski centar u Hadžićima, a zatim da prenoće u kući Brane Mijatovića. P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 35–37. Sutradan su Mašović, njegov zamjenik i vozač autobusa odvedeni u kancelariju Ratka Radića, gdje je Mašović obećao Radiću da će, po povratku u Sarajevo, organizovati novu razmjenu i rekao da niko nije kriv što je razmjena prethodnog dana propala. P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 37. Nakon toga, Mašović i ta druga dvojica odvedeni su u prostorije Crvenog Krsta na Ilidži, a zatim su se, prešavši liniju sukoba, vratili u Sarajevo. P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 37–38.

⁷¹⁷⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 117; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2618. Vijeće napominje da je Okić izjavio da se još autobusa priključilo konvoju 7., a ne 8. septembra, ali napominje da se Okić vratio na kontrolni punkt dan poslije prve neuspjele razmjene, a Musić, koji je u svjedočenju rekao da je autobusom iz Iliže doveden 8. septembra, nije. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 115–117. Vijeće stoga zaključuje da se 8. septembra 1992. još autobusa priključilo konvoju.

ništa jela.⁷¹⁷⁵ Zatim je ta grupa provela oko 12 dana u Kulturno-sportskom centru, a hrana im je davana svaki treći dan.⁷¹⁷⁶ Dana 18. septembra ili približno tog datuma, srpske snage pustile su sve žene i djecu "da idu kući", zadržavši stotinjak muškaraca od prvobitnih 500.⁷¹⁷⁷

2109. U periodu od 9. do 23. septembra zatočeni iz Kulturno-sportskog centra bili su angažovani u radnom vodu koji je kopao rovove kod Oštrika i na prevoju iznad rezervoara u Dupovcima.⁷¹⁷⁸ Na tim mjestima zatočeni su bili izloženi sporadičnoj unakrsnoj vatri.⁷¹⁷⁹ Radni vod je gradio i "mitraljeska gnijezda" u nekim zgradama, a vođeni su i "da pljačkaju kuće, a vodio ih je Miki Šarenac".⁷¹⁸⁰

2110. Tokom drugog perioda njegovog zatočenja u Kulturno-sportskom centru, Mehmeda Musića je dva puta ispitivao Rade Veselinović.⁷¹⁸¹ Svjedočenje Zijada Okića bilo je protivrječno u pogledu toga da li je bilo zlostavljanja zatočenika, jer je on najprije rekao da su zatočenike najviše tukli i zlostavljali Zoran Gašević, Nemanja Jovičić i Rade Veselinović.⁷¹⁸² Međutim, Okić je kasnije izjavio da tokom tih 12 dana u Kulturno-sportskom centru zatočenike niko nije ni tukao niti ozlijedio.⁷¹⁸³ Vijeće smatra da to svjedočenje nije dovoljno da bi moglo utvrditi da je u tom periodu bilo premlaćivanja zatočenika.

2111. Dana 22. oktobra 1992., predstavnik Ministarstva pravosuđa RS-a Slobodan Avlijaš podnio je izvještaj ministru pravosuđa RS-a Momčilu Mandiću u kojem je naveo da se u tom trenutku 90 zarobljenih lica muslimanske nacionalnosti drži u Kulturno-sportskom centru, čije obezbjeđenje

⁷¹⁷⁵ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5.

⁷¹⁷⁶ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 118. Nakon tri dana, nekim ženama dozvoljeno je da odu kući po hranu, a i neke žene iz grada takođe su donijele hranu u Kulturno-sportski centar. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 118; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 5–6.

⁷¹⁷⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 119; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6.

⁷¹⁷⁸ P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 1–2; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 121. V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 57–58. Dok je Okić za radni vod rekao da je bio "dobrovoljački", Musić je izjavio da je, iako neki zarobljenici jesu dobrovoljno pristali na rad da bi dobili cigarete, Vujović dolazio sa spiskom imena i da su muškarce zatim sproveli policajci u maskirnim uniformama. P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 121–122. Vijeće stoga konstatuje da su bar neki od tih muškaraca bili prisiljeni raditi.

⁷¹⁷⁹ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 7. V. takođe P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 58 (gdje je svjedok izjavio da misli da su neki zatočeni bili ubijeni ili ranjeni dok su se nalazili na liniji fronta).

⁷¹⁸⁰ P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 2.

⁷¹⁸¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 122. Brane Mijatović i Zoran Gašević bili su prisutni na drugom ispitivanju. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 122. Musić nije pomenuo da su ikoga tukli prilikom ispitivanja.

⁷¹⁸² P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 2.

⁷¹⁸³ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6, gdje je svjedok izjavio da "u tom periodu nikoga nisu tukli niti ozlijedili".

vrši SJB Hadžići.⁷¹⁸⁴ U izvještaju se takođe navodi da SJB Hadžići nije ovlašten da drži lica u pritvoru duže od tri dana, te da "za to nisu nadležni niti to mogu opravdati odnosno pokriti bilo kojim aktom".⁷¹⁸⁵ Istoga dana, Mandić je naložio da Srpska opština Hadžići sve svoje zatočenike premjesti u Istražno odjeljenje KPD-a Butmir u mjestu Svrake.⁷¹⁸⁶ Svi preostali muškarci, izuzev njih četrnaest, sutradan su premješteni u Planjinu kuću u Svrakama.⁷¹⁸⁷

(d) Zaključak

2112. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani, uključujući žene i djecu, bili zatočeni u Kulturno-sportskom centru u Hadžićima u periodu od najkasnije 25. maja do približno 18. septembra 1992. Konkretno, u prvom periodu, koji je trajao najkasnije od 25. maja do približno 22. juna, bosanski Muslimani bili su podvrgnuti premlaćivanju od strane arkanovaca, kao i premlaćivanju i seksualnom zlostavljanju od strane šešeljevaca, koji su u prvoj polovini juna po jedanput došli u prostorije tog objekta. Vijeće konstatuje da je tokom cijelog tog perioda ova grupa držana u zatočenju u lošim uslovima, što je uključivalo nedostatak hrane i vode. Osim toga, Vijeće konstatuje da su u periodu od 7. septembra do približno 18. septembra, kad su žene i djece pušteni, bosanski Muslimani držani u lošim sanitarnim i higijenskim uslovima, i bez dovoljno hrane. Vijeće konstatuje da su muškarci, nakon što su žene i djeca pušteni 18. septembra, bili primorani da rade na kopanju rovova nadomak linija fronta.

(E) Preseljavanje stanovništva iz Hadžića i oduzimanje imovine

2113. Dana 24. maja 1992., predsjednik Kriznog štaba Hadžići imenovao je članove komisije zadužene za popis svih napuštenih stanova i druge imovine na području Srpske opštine Hadžići,⁷¹⁸⁸ koji su "u ogromnoj većini" pripadali Muslimanima.⁷¹⁸⁹ Radić je naložio da se ti stanovi zapečate,

⁷¹⁸⁴ P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), *e-court* str. 6–7, 28.

⁷¹⁸⁵ P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), *e-court* str. 7.

⁷¹⁸⁶ P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), *e-court* str. 28; P2307 (Naređenje Ministarstva pravosuđa RS-a opštinama Hadžići i Ilidža, 22. oktobar 1992.).

⁷¹⁸⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 123–125; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6; P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 1 (gdje je svjedok izjavio da misli da je premješten 23. septembra, ali da nije siguran da je to bilo baš tog datuma). V. takođe zatočenički objekt 26.1 iz Priloga C Optužnici. Vijeće podsjeća da je Mladen Tolj u svjedočenju izjavio da su muškarci koji su bili premješteni u Planjinu kuću bili zarobljeni u borbenim dejstvima i da nisu bili civili. Mladen Tolj, T. 34652 (1. mart 2013.). Međutim, Vijeće napominje da Tolj nije naveo odakle mu takva saznanja, pa se Vijeće, s obzirom na opširna svjedočenja Okića i Musića o prethodnim periodima njihovog zatočenja, neće oslanjati na Toljevo svjedočenje u tom pogledu.

⁷¹⁸⁸ D1084 (Odluka Kriznog štaba Hadžići, 26. maj 1992.); D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 12 (gdje je svjedok izjavio je on dobio taj zadatak, te da je napravio popis svih napuštenih stanova i zapečatio ih kako bi spriječio da se neko u njih kasnije nasilno useli).

⁷¹⁸⁹ D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 12.

popišu i stave na raspolaganje Srpskoj opštini.⁷¹⁹⁰ Po Radićevom nalogu, to je odmah i izvršeno.⁷¹⁹¹ Dana 19. jula 1992., optuženi je opštini Hadžići uputio dopis u kojem je zatražio da se napravi popis svih stambenih kapaciteta koji su slobodni nakon "dobrovoljnog iseljenja Muslimana", uz objašnjenje da će isti služiti za smještanje srpskog stanovništva iz muslimanskog dijela Sarajeva, koje će uskoro napustiti Sarajevo.⁷¹⁹²

2114. Dana 15. decembra 1992., na 4. sjednici Skupštine Srpske opštine Hadžići, usvojeni su "Statut Srpske opštine Hadžići", "Poslovník Srpske opštine Hadžići" i "Odluka o javnom redu i miru".⁷¹⁹³ Na istom sastanku, Skupština je donijela i "Odluku o prestanku stečenih prava po osnovu stanarskog prava i radnog odnosa", u kojoj je pisalo da će "svo stanovništvo koje je stanovalo na teritoriji Srpske opštine Hadžići", a nije se vratilo na teritoriju opštine i nije opravdalo svoje odsustvo, imati status "iseljenih lica" i neće imati pravo na državljanstvo RS-a.⁷¹⁹⁴ Međutim, zapisnik sa sjednice pokazuje da odluka nije izglasana, jer nije dobila dovoljan broj glasova.⁷¹⁹⁵ Prema tome, Vijeće ne može zaključiti da je gore pomenuta odluka u Hadžićima provedena.

2115. Vijeće podsjeća da je, kao što je opisano gore u tekstu, jedna grupa zatočenih muškaraca premještena u kasarnu "Slaviša Vajner Čiča" u Lukavici negdje oko 22. juna 1992.⁷¹⁹⁶, a da je jedna druga grupa premještena u Planjinu kuću u Svrakama 23. oktobra 1992.⁷¹⁹⁷ Svjedoci odbrane su u svojim svjedočenjima izjavili da su bosanski Muslimani te dijelove Hadžića napuštali po sopstvenoj volji kako bi se preselili na područja na kojima su bosanski Muslimani bili većina.⁷¹⁹⁸

⁷¹⁹⁰ D1084 (Odluka Kriznog štaba Hadžići, 26. maj 1992.). Samouković je u svom svjedočenju izjavio da je fraza "stavljanje [stanova] na raspolaganje opštini" bila naknadno dodata kako bi bilo što uvjerljivije da opštinske vlasti neće dozvoliti pljačkanje. Nevenko Samouković, T. 34610 (1. mart 2013.).

⁷¹⁹¹ Nevenko Samouković, T. 34610–34611 (1. mart 2013.) (gdje svjedok sugerise da je komisija u Hadžićima u tom pogledu provela mjere po Radićevom nalogu, a ne po nalogu optuženog od 19. jula 1992. [P739]). Ali v. P6167 (Zahtjev Sekretarijata za stambeno-komunalne poslove opštine Hadžići, 27. juli 1992.) (gdje se povjerenicima nalaže da izvrše popis svih napuštenih i neuseljjenih stambenih objekata u kojima se može stanovati; dokument je potpisan za Samoukovića).

⁷¹⁹² P739 (Zahtjev Predsjedništva RS-a raznim opštinama, 19. juli 1992.).

⁷¹⁹³ D1085 (Zapisnik sa sjednice Skupštine opštine Hadžići, 15. decembar 1992.), str. 2–3, 5; P2306 (Izveštaj o radu Skupštine opštine Hadžići 1992. godine), str. 2.

⁷¹⁹⁴ D1083 (Odluka Skupštine opštine Hadžići, 15. decembar 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2571. Pored toga, raseljena lica izgubila bi svoju imovinu u ime odbrane opštine, kao i sva stečena prava po osnovu radnog odnosa. Tihomir Glavaš, T. 12022–12023 (16. februar 2011.); D1083 (Odluka Skupštine opštine Hadžići, 15. decembar 1992.).

⁷¹⁹⁵ D1085 (Zapisnik sa sjednice Skupštine opštine Hadžići, 15. decembar 1992.), str. 4–5.

⁷¹⁹⁶ V. par. 2106

⁷¹⁹⁷ V. par. 2111.

⁷¹⁹⁸ D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 15 (gdje je svjedok izjavio da je to čuo od svojih prijatelja i komšija, pošto je "u tom periodu bio bolestan"), 18; Mladen Tolj, T. 34648–34649 (1. mart 2013.); D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 85. V. takođe Tihomir Glavaš, T. 11926–11929, 11933 (15. februar 2011.); D1064 (Mapa Sarajeva s oznakama koje je unio Tihomir Glavaš) (što se odnosi na evakuaciju bosanskih Muslimana iz sela s većinskim muslimanskim stanovništvom – obilježenih zelenom bojom – unutar kruga s brojem "1"). Vidomir Banduka je govorio o odluci koju je Ratno predsjedništvo Bosanski Hadžići donijelo 23. oktobra 1993. i kojom je odobrilo razmjenu srpskih civila iz Pazarića i Tarčina za "muslimansko stanovništvo koje se nalazi na području Hadžića, po principu svi za sve i na

Usljedi toga su formirane komisija bosanskih Muslimana, sa sjedištem u Tarčinu, i komisija bosanskih Srba, sa sjedištem u Hadžićima, koje su trebale da običu bosanske Muslimane i bosanske Srbe držane na teritoriji suprotne strane i da ih anketiraju žele ili otići ili ostati.⁷¹⁹⁹ Svjedoci odbrane takođe su rekli da je "jedan broj" bosanskih Muslimana ostao u Hadžićima do kraja rata.⁷²⁰⁰ Nakon što je razmotrilo te dokaze, Vijeće ipak napominje da te tvrdnje nisu u direktnoj suprotnosti s dokazima koji pokazuju da su gore navedene grupe premještene iz opštine. Vijeće stoga konstatuje da su dvije grupe muškaraca zatočenih u Kulturno-sportskom centru bile prisiljene da odu i da su premještene iz opštine oko 22. juna 1992., odnosno 23. oktobra 1992.

ii. *Ilidža*

(A) Optužbe

2116. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je na Ilidži počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁷²⁰¹ Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba na Ilidži obuhvataju ubijanje koje se dovodi u vezu s KP Domom Butmir (zatvor Kula) (dalje u tekstu: "zatvor Kula").⁷²⁰² Tužilaštvo je to ubijanje okarakterisalo i kao istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁷²⁰³

2117. Druga djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba na Ilidži obuhvataju: (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje – okrutno ili nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, kao i u zatvoru Kula;⁷²⁰⁴ (ii) silovanje i druga djela seksualnog nasilja – okrutno i nečovječno postupanje

---

bazi dobrovoljnosti". D2920 (Odluka Ratnog predsjedništva Hadžići, 23. oktobar 1993.). Po Bandukinom mišljenju, taj dokument pokazuje da "se narod [...] sam preseljavao tamo gdje je njegov narod većinski". D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 80–81. Međutim, Vijeće napominje da se taj dokument odnosi isključivo na stanovništvo koje se u to vrijeme nalazilo na tim teritorijama, te da kao takav nije relevantan za pomjeranja stanovništva 1992. godine.

⁷¹⁹⁹ D2915 (Izjava svjedoka Vidomira Banduke od 9. februara 2013.), par. 85. V. takođe Vidimir Banduka, T. 33541–33542 (13. februar 2013.); Mladen Tolj, T. 34648 (1. mart 2013.).

⁷²⁰⁰ D3062 (Izjava svjedoka Nevenka Samoukovića od 26. februara 1993.), par. 15; Mladen Tolj, T. 34649 (1. mart 2013.); Vidimir Banduka, T. 33542 (13. februar 2013.). Radojka Pandurević je izjavila da je čula da su bosanski Muslimani koji su ostali u Hadžićima na kraju otišli "zbog straha od osвете sa strane Srba". D2490 (Izjava svjedoka Radojke Pandurević od 27. novembra 2012.), par. 65; Radojka Pandurević, T. 30669 (29. novembar 2012.). V. takođe D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 12 (gdje je svjedok izjavio da su Muslimani otišli jer su se plašili odmazde zbog zlostavljanja u logoru Silos).

⁷²⁰¹ Optužnica, par. 48–49.

⁷²⁰² Optužnica, par. 60(a). V. incidenti 13.1, 13.3 iz Priloga B Optužnici.

⁷²⁰³ Optužnica, par. 63(a), 63(b).

⁷²⁰⁴ Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

– za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, kao i u zatvoru Kula,⁷²⁰⁵ (iii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova u zatvoru Kula – okrutno ili nečovječno postupanje – uključujući neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova;⁷²⁰⁶ (iv) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova na Ilidži,⁷²⁰⁷ (v) protivpravno zatočenje u zatvoru Kula;⁷²⁰⁸ (vi) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;⁷²⁰⁹ (vii) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁷²¹⁰ i (viii) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁷²¹¹

2118. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁷²¹² S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja na Ilidži na kojima su oni zakonito boravili.⁷²¹³ Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁷²¹⁴

(B) Kontekst

2119. Ilidža je jedna od deset opština u sastavu Sarajeva i nalazi se zapadno od Novog Sarajeva, jugozapadno od Novog Grada i sjeveroistočno od Hadžića.⁷²¹⁵ Prema popisu stanovništva iz 1991., u opštini Ilidža živjelo je 43,2% Muslimana, 36,8% Srba, 10,2% Hrvata, 7,6% Jugoslovena

⁷²⁰⁵ Optužnica, par. 60(c). V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷²⁰⁶ Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷²⁰⁷ Optužnica, par. 60(f).

⁷²⁰⁸ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷²⁰⁹ Optužnica, par. 60(h).

⁷²¹⁰ Optužnica, par. 60(i).

⁷²¹¹ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama. Vijeće napominje da se, u vezi s Vlasenicom u Dodatku D Optužnici, ne pominju kulturni spomenici i sakralni objekti. Osim toga, tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za bezobzirno razaranje privatne imovine na Ilidži. Optužnica, fusnota 9.

⁷²¹² Optužnica, par. 68–75.

⁷²¹³ Optužnica, par. 69, 72.

⁷²¹⁴ Optužnica, par. 71.

⁷²¹⁵ P973 (Izvjestaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 8; Prilog B, Mapa 1; P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 17; Radomir Kezunović, T. 13908 (31. maj 2011.).

i 2,1% ostalih.⁷²¹⁶ Prije sukoba, stanovništvo mjesnih zajednica Hrasnica, Butmir, Stupsko brdo i dijela Donjeg Kotorca i Sokolović kolonije bilo je većinski muslimansko, a stanovništvo Otesa, Bara i Stupa bilo je većinski hrvatsko. Stanovništvo preostalih mjesnih zajednica bilo je većinski srpsko.⁷²¹⁷

2120. Teritorija opštine Ilidža bila je od strateškog značaja, pošto su preko nje išli putevi i željeznička pruga koji su povezivali grad Sarajevo s istočnom i središnjom BiH, kao i zbog toga što se tu nalazio sarajevski aerodrom.⁷²¹⁸

2121. Nakon prvih višestranačkih izbora održanih u novembru 1990., na kojima je SDA dobila najveći broj mjesta u opštinskoj skupštini, postignut je međustranački dogovor o podjeli vlasti na Ilidži.⁷²¹⁹ Husein Mahmutović, član SDA, postao je predsjednik opštine, a Radomir Kezunović, član SDS-a, postao je predsjednik Izvršnog odbora.⁷²²⁰ Momčilo Čeklić iz SDS-a postao je sekretar Skupštine.⁷²²¹ Nedeljko Prstojević postao je sekretar za komunalno-inspekcijske poslove i predsjednik SDS-a opštine Ilidža.⁷²²² Od 13 zvaničnih funkcija, bosanskim Srbima i Muslimanima pripalo je po šest, a jedna je pripala bosanskom Hrvatima.⁷²²³

2122. Međunacionalne napetosti na Ilidži počele su rasti najkasnije u maju 1991.; ipak, Kezunović i Mahmutović nastojali su saradivati u zajedničkoj Skupštini.⁷²²⁴ Uprkos njihovim nastojanjima, i jedna i druga strana formirale su zasebne institucije. SDA je u julu ili avgustu

⁷²¹⁶ P5964 (Podaci popisa stanovništva BiH po opštinama iz 1971., 1981. i 1991. godine, april 1995.), str. 2 originala i verzije na engleskom. V. takođe D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 6.

⁷²¹⁷ Radomir Kezunović, T. 13942–13943 (31. maj 2011.); Nedeljko Prstojević, T. 13264–13265 (11. mart 2011.), T. 13834 (21. mart 2011.); D1249 (Mapa etničkog sastava Sarajeva).

⁷²¹⁸ D1218 (Izveštaj Odjeljenja nacionalne bezbjednosti Ilidža, 17. maj 1992.), str. 2; P2308 (Izveštaj SJB-a Ilidža, 20. septembar 1993.), str. 2. V. takođe D2479 (Izjava svjedoka Mileta Sladoje od 25. novembra 2012.), par. 8; Nikola Mijatović, T. 30701 (30. novembar 2012.).

⁷²¹⁹ D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 6.

⁷²²⁰ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 14; D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 6.

⁷²²¹ D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 6.

⁷²²² P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 15.

⁷²²³ D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 6.

⁷²²⁴ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 42, 59, 61. V. takođe Radomir Kezunović, T. 13936–13937, 13960–13963, 13989 (31. maj 2011.); D1252 (List s dopunskim informacijama o svjedoku Radomiru Kezunoviću, 29. maj 2011.), par. 14. V. takođe Nedeljko Prstojević, T. 13591 (17. mart 2011.); D1178 (Zapisnik sa sastanka SDA, SDS-a i HDZ-a na Ilidži, 23. juli 1991.), str. 1–2.

1991. osnovala krizni štab za muslimanski dio Ilidže⁷²²⁵ i muslimansko stanovništvo u većinski muslimanskim naseljima se, počevši od te jeseni, naoružavalo i organizovalo vojne formacije.⁷²²⁶

2123. U skladu s Uputstvom s varijantom A i B, SDS je na Ilidži osnovao krizni štab 2. januara 1992.,⁷²²⁷ a Radomir Kezunović je sutradan proglasio Skupštinu Srpske opštine Ilidža (dalje u tekstu: Srpska skupština Ilidža).⁷²²⁸ Međutim, u zajedničkoj Skupštini opštine Ilidža ulagani su naponi da se saraduje sve do početka aprila 1992.⁷²²⁹

2124. Dana 3. januara 1992., Srpska skupština Ilidža predložila je Skupštini bosanskih Srba da, između ostalog, reguliše status pripadnika jedinica TO-a i vojno sposobnih muškaraca, kao i da preduzme mjere za zaštitu srpskih interesa na teritoriji opštine Ilidža.⁷²³⁰ Negdje početkom marta 1992., lokalni Srbi su se organizovali i po naseljima čuvali stražu ispred svojih kuća.⁷²³¹ U martu i aprilu 1992., srpske snage su oružje zaplijenjeno iz MUP-ovih skladišta podijelile civilima bosanskim Srbima i pripadnicima srpskog TO-a.⁷²³² Bosanski Srbi na Ilidži takođe su se naoružali oružjem iz skladišta JNA.⁷²³³

⁷²²⁵ Nedeljko Prstojević, T. 13614 (17. mart 2011.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 13.

⁷²²⁶ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 39–40; D2553 (Izjava svjedoka Svetozara Guzine od 3. decembra 2012.), par. 3–5; D2479 (Izjava svjedoka Mileta Sladoje od 25. novembra 2012.), par. 3.

⁷²²⁷ Nedeljko Prstojević, T. 12942–12943 (3. mart 2011.), T. 12952–12953 (8. mart 2011.), T. 13615 (17. mart 2011.); Momčilo Čeklić, T. 35210–35212 (12. mart 2013.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 11; P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 3.

⁷²²⁸ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 41–44, 48; Radomir Kezunović, T. 13901, 13946 (31. maj 2011.); Momčilo Čeklić, T. 35210–35212 (12. mart 2013.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 12; P2408 (Odluka o proglašenju Srpske Skupštine opštine Ilidža, 3. januar 1992.), Nedeljko Prstojević, T. 12953–12954 (8. mart 2011.), T. 13628–13629 (17. mart 2015.), T. 13645 (18. mart 2011.); P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 4; P2531 (Vijest novinske agencije Tanjug, 11. januar); D1184 (Članak iz lista *Javnost* pod naslovom "Proglašena srpska opština", 11. januar 1992.).

⁷²²⁹ Nedeljko Prstojević, T. 12957–12359 (8. mart 2011.), T. 13630 (17. mart 2011.), T. 13645 (18. mart 2011.); P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 14, 46, 49, 54, 66; Radomir Kezunović, T. 13946, 13965–13966 (31. maj 2011.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 11–12; Momčilo Čeklić, T. 35210 (12. mart 2013.).

⁷²³⁰ P2409 (Prijedlog odluke Skupštine opštine Ilidža, 3. januar 1992.); Nedeljko Prstojević, T. 12956–12957 (8. mart 2011.).

⁷²³¹ D2479 (Izjava svjedoka Mileta Sladoje od 25. novembra 2012.), par. 4; D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 17–18.

⁷²³² P2308 (Izveštaj SJB-a Ilidža, 20. septembar 1993.), str. 2; Momčilo Čeklić, T. 35214 (12. mart 2013.); D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 60. V. takođe P2976 (Prijedlog SJB-a Ilidža za odlikovanja, 11. septembar 1993.), str. 3.

⁷²³³ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 8; Momčilo Čeklić, T. 35214 (12. mart 2013.). Početkom aprila 1992., podjela oružja išla je preko SDS-a (P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 67.).

2125. MUP Ilidže se podijelio u martu 1992., nakon što su policajci, bosanski Muslimani, otpušteni iz stanica javne bezbjednosti; bosanski Srbi ostali su u policijskoj stanici Ilidža.⁷²³⁴ Edin Mlivić, tadašnji načelnik SJB-a Ilidža, i Tomislav Kovač, komandir policije na Ilidži,⁷²³⁵ dogovorili su se da će policija bosanskih Srba obavljati svoje poslove u onim dijelovima Ilidže gdje živi većinsko srpsko stanovništvo, a policija bosanskih Muslimana u onim dijelovima gdje živi većinsko muslimansko stanovništvo.⁷²³⁶ U početku su i dalje dijelili istu zgradu.⁷²³⁷ Dana 6. aprila 1992., bosanski Muslimani su svoj MUP premjestili u Stup, s Mlivićem kao načelnikom, te osnovali svoje "Ratno predsjedništvo".⁷²³⁸ Kovač je bio načelnik SJB-a Ilidža od 1. aprila do 6. avgusta 1992.,⁷²³⁹ kad je na njegovo mjesto došao Tihomir Glavaš.⁷²⁴⁰

2126. Dana 5. aprila 1992., Srpska skupština Ilidža proglasila je Srpsku opštinu Ilidža, u čiji sastav su ušle teritorije većinski srpskih naselja na Ilidži i dijelovi Novog Grada, Kiseljaka i Trnova.⁷²⁴¹ U Srpsku opštinu Ilidža nisu ušle mjesne zajednice u kojima su Muslimani i Hrvati bili u većini.⁷²⁴² Nakon 6. aprila 1992., Srpska skupština Ilidža postala je Ratno predsjedništvo, u skladu uputstvom Skupštine bosanskih Srba.⁷²⁴³ Dana 6. aprila 1992., Krizni štab Ilidža naredio je opštu mobilizaciju.⁷²⁴⁴ Srpska opština Ilidža osnovala je novi srpski krizni štab, što je javno

⁷²³⁴ P2308 (Izvještaj SJB-a Ilidža, 20. septembar 1993.), str. 3; D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 49. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2572; Mirsad Kučanin, P16 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Galića*), T. 4500; Mirsad Kučanin, P17 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 28935; P2977 (Izvještaj SJB-a Ilidža), str. 1.

⁷²³⁵ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 4, 48; Radomir Kezunović, T. 13936–13937 (31. maj 2011.); Tihomir Glavaš, T. 11825 (14. februar 2011.).

⁷²³⁶ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 49; Tihomir Glavaš, T. 11825 (14. februar 2011.).

⁷²³⁷ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 62; D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 49.

⁷²³⁸ Nedeljko Prstojević, T. 13705 (18. mart 2011.); D1208 (Dnevni izvještaj MUP-a SrRBiH, 4. maj 1992.), str. 3.

⁷²³⁹ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 4.

⁷²⁴⁰ Tihomir Glavaš, T. 11804 (14. februar 2011.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 19.

⁷²⁴¹ D1190 (Saopštenje Kriznog štaba Ilidža, 11. april 1992.); D1191 (Vijest novinske agencije SRNA, 11. april 1992.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 19. Pored toga, u sastav Srpske opštine Ilidža ušli su dio Mojmila, Dobrinje, Neđžarića i Vojničkog polja. V. takođe P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 35; Robert Donia, T. 3134 (1. juni 2010.).

⁷²⁴² Nedeljko Prstojević, T. 13264–13265 (11. mart 2011.); Radomir Kezunović, T. 13989–13990 (31. maj 2011.).

⁷²⁴³ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 68.

⁷²⁴⁴ D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 19–20; Nedeljko Prstojević, T. 12968 (8. mart 2011.); D3113 (Naređenje Kriznog štaba Ilidža, 6. april 1992.), str. 1; P2410 (Naređenje Kriznog štaba Ilidža o provođenju opšte mobilizacije, 6. april 1992.); Nedeljko Prstojević, T. 12968 (8. mart 2011.).

proglašeno 10. aprila 1992.⁷²⁴⁵ Prstojević je postao komandant Kriznog štaba, ali je Kezunović još nekih 15 do 20 dana bio njegov predsjednik, sve dok nije predao dužnost Prstojeviću.⁷²⁴⁶

2127. Do 19. maja 1992., kada je osnovan VRS, odbranu na Ilidži organizovao je srpski TO.⁷²⁴⁷ U tom trenutku, jedinice TO-a ušle su u sastav VRS-a, prvo u sastavu Ilidžanske brigade, a zatim u sastavu Igmanske brigade.⁷²⁴⁸

(C) Oružani sukob na Ilidži

2128. Oko 3. ili 4. aprila 1992., oko Ilidže su podignute barikade.⁷²⁴⁹ Od aprila 1992. borbena dejstva su eskalirala⁷²⁵⁰ i Ilidža je bila pod neprekidnom vatrom.⁷²⁵¹ Istočne i zapadne dijelove Ilidže kontrolisali su Srbi, ali ih je razdvajala teritorija u sredini, koja je bila u rukama Muslimana.⁷²⁵² Istočne i zapadne dijelove Ilidže granatirale su snage bosanskih Muslimana s Mojmila, odnosno Igmana.⁷²⁵³ Krajem aprila 1992., bosanski Srbi već su granatirali razna naselja Sarajeva, uključujući Butmir i Hrasnicu u opštini Ilidža.⁷²⁵⁴

2129. U aprilu 1992., Prstojević je izdao naređenja koja su dovela do blokade raznih aspekata svakodnevnog života. Najprije je, 14. aprila, naredio obustavljanje rada gotovo svih preduzeća na

⁷²⁴⁵ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 54, 56; Radomir Kezunović, T. 13901 (31. maj 2011.); D1193 (Članovi Kriznog štaba Ilidža, 10. april 1992.).

⁷²⁴⁶ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 54, 57–58, 73; Radomir Kezunović, T. 13901 (31. maj 2011.); Nedeljko Prstojević, T. 12961 (8. mart 2011.); D1193 (Članovi Kriznog štaba Ilidža, 10. april 1992.).

⁷²⁴⁷ Nedeljko Prstojević, T. 12970–12971 (8. mart 2011.), T. 13757 (21. mart 2011.). V. takođe D1218 (Izveštaj Odjeljenja nacionalne bezbjednosti Ilidža, 17. maj 1992.), str. 2.

⁷²⁴⁸ Nedeljko Prstojević, T. 12975 (8. mart 2011.), T. 13799 (21. mart 2011.); Milomir Šoja, P1633 (Transkript iz predmeta *Tužila protiv D. Miloševića*), T. 5160, 5162; Milomir Šoja, T. 7206–7207 (30. septembar 2010.). Ilidžanska brigada formirana je 20. maja 1992. Nedeljko Prstojević, T. 13799 (21. mart 2011.).

⁷²⁴⁹ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 66; Radomir Kezunović, T. 13965–13966 (31. maj 2011.).

⁷²⁵⁰ Nedeljko Prstojević, T. 13646–13647, 13665, 13683–13687, 13691–13692, 13699, 13703 (18. mart 2011.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 25–32; Momčilo Čeklić T. 35214–35220 (12. mart 2013.); P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 73; Radomir Kezunović, T. 13965–13966 (31. maj 2011.); D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 50–53; D1196 (Saopštenje za javnost Službe za informisanje Kriznog štaba Ilidža, 13. april 1992.); D1200 (Protokol sa sastanka SDS-a i SDA na Ilidži, 23. april 1992.); D1201 (Presretnuti razgovor Čede Kljajića i Tomislava Kovača, 20. april 1992.); D1203 (Saopštenje Radovana Karadžića, 22. april 1992.); D2479 (Izjava svjedoka Mileta Sladoje od 25. novembra 2012.), par. 4; D2553 (Izjava svjedoka Svetozara Guzine od 3. decembra 2012.), par. 28; P1996 (Izjava svjedoka Martina Bella od 8. marta 2010.), par. 61; P2025 (Vijest kanala BBC u vezi s Ilidžom, s transkriptom).

⁷²⁵¹ Nedeljko Prstojević, T. 13660 (18. mart 2011.); P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 66; Radomir Kezunović, T. 13965–13966 (31. maj 2011.).

⁷²⁵² Radomir Kezunović, T. 13915 (31. maj 2011.); Nedeljko Prstojević, T. 13760 (21. mart 2011.).

⁷²⁵³ Radomir Kezunović, T. 13982–13984 (31. maj 2011.); D1255 (Saopštenje Ratnog povjereništva Ilidža, 29. oktobar 1992.). V. takođe D2479 (Izjava svjedoka Mileta Sladoje od 25. novembra 2012.), par. 9–10; Nedeljko Prstojević, T. 13660 (18. mart 2011.); D1076 (Izveštaj Uprave MUP-a za poslove i zadatke milicije, 3. avgust 1992.), str. 5.

⁷²⁵⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2573 (u kojoj je konstatovano da je u tim napadima učestvovao i srpski SJB). V. odjeljak IV.B.1.a: Hronologija događaja u Sarajevu.

Ilidži.⁷²⁵⁵ Zatim je, 19. aprila, naredio da se blokiraju svi prilazni putevi, osim za hitnu medicinsku pomoć, lokalno snabdijevanje prehrambenim proizvodima i preduzeća koja kontrolišu vodosnabdijevanje i elektroprivredu.⁷²⁵⁶

2130. Dana 22. aprila 1992., snage bosanskih Muslimana izvršile su napad na zapadne i središnje dijelove Ilidže.⁷²⁵⁷ Nakon tog napada uspostavljena je linija sukoba. Snage bosanskih Srba i snage bosanskih Muslimana zauzele su položaje na putevima koji vode iz Sarajeva.⁷²⁵⁸ Borbena dejstva nastavila su se u maju 1992.⁷²⁵⁹ Najkasnije 8. maja 1992., srpske snage ostvarile su kontrolu nad teritorijama u sastavu Srpske opštine Ilidža, i neke oblasti života su se normalizovale.⁷²⁶⁰

⁷²⁵⁵ Nedeljko Prstojević, T. 13666–13667, 13669 (18. mart 2011.); D1197 (Naređenje Kriznog štaba Ilidža, 14. april 1992.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 21. V. takođe D1206 (Saopštenje Kriznog štaba Ilidža, 1. maj 1992.).

⁷²⁵⁶ Nedeljko Prstojević, T. 13679–13680 (18. maj 2011.), T. 13796–13797 (21. mart 2011.); D1199 (Odluka Kriznog štaba Ilidža, 19. april 1992.); D1238 (Presretnuti razgovor Ratka Mladića i Nedeljka Prstojevića, 24. maj 1992.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9003–9004; Momčilo Mandić, T. 4684–4689 (6. juli 2010.); Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9484–9485; P1147 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Tomislava Kovača, 20. april 1992.), str. 1–2; P5712 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Branka Đerića, 20. april 1992.), str. 2.

⁷²⁵⁷ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 51–52; Tihomir Glavaš, T. 11947–11948, 12005–12006 (16. februar 2011.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 25; Momčilo Čeklić T. 35215 (12. mart 2013.); Nedeljko Prstojević, T. 13646–13647, 13683–136884, 13692 (18. mart 2011.); P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 73; Radomir Kezunović, T. 13965–13966 (31. maj 2011.); Martin Bell, T. 9818–9819 (14. decembar 2010.); D918 (Vijest kanala BBC u vezi sa Sarajevom, s transkriptom). V. takođe D2538 (Izjava svjedoka Milana Pejića od 2. decembra 2012.), par. 15; P2308 (Izveštaj SJB-a Ilidža, 20. septembar 1993.), str. 4; Colm Doyle, T. 2775–2778 (26. maj 2010.); D221 (Izveštaj MUP-a RS-a u vezi s napadom na Ilidžu, 28. april 1992.), str. 2; D1200 (Protokol sa sastanka SDS-a i SDA na Ilidži, 23. april 1992.); D223 (Vijest novinske agencije SRNA, 23. april 1992.); P5713 (Presretnuti razgovor Radeta Ristića i "Ilije", 20. april 1992.), str. 1–2.

⁷²⁵⁸ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 55.

⁷²⁵⁹ Radomir Kezunović, T. 13967, 13968, 13970 (31. maj 2011.); Nedeljko Prstojević, T. 13677–13678, 13704, 13717, 13724–13728 (18. mart 2011.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 33; D1208 (Dnevni izvještaj MUP-a SrRBiH, 4. maj 1992.), D1211 (Informacija Kriznog štaba Ilidža, 13. maj 1992.); D1212 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Milosava Gagovića, 13. maj 1992.), D1213 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Tadije, 14. maj 1992.);); D1214 (Saopštenje Kriznog štaba Ilidža, 14. maj 1992.); D1215 (Presretnuti razgovor Đoge i Nedeljka Prstojevića, te Nedeljka Prstojevića i Radivoja Grkovića, 14. maj 1992.), str. 1–2; D1216 (Presretnuti razgovor Đoge i Mandrića, 14. maj 1992.), str. 1; D1218 (Izveštaj Odjeljenja nacionalne bezbjednosti Ilidža, 17. maj 1992.), str. 1; P5667 (Presretnuti razgovor Milosava Gagovića i Nedeljka Prstojevića, 15. maj 1992.). V. takođe D1210 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Grandića, 12. maj 1992.); John Wilson, T. 3918 (21. juni 2010.); D1214 (Saopštenje Kriznog štaba Ilidža, 14. maj 1992.).

⁷²⁶⁰ D1209 (Dnevni izvještaj MUP-a SrRBiH, 8. maj 1992.), str. 2; Nedeljko Prstojević, T. 13706–13707 (18. mart 2011.); P2790 (Dnevni izvještaj MUP-a SrRBiH, 12. maj 1992.), str. 2. V. činjenica o kojoj je presuđeno 2574. V. takođe D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 5; D1248 (Presretnuti razgovor nepoznatog muškarca i Legije, 15. maj 1992.), str. 4; D1254 (Odluka o obrazovanju Srpske opštine Ilidža, 8. maj 1992.), str. 1; P1103 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Branka Kvesića/Brune Stojića/Miće Stanišića, 5. maj 1992.), str. 9.

2131. Tokom 1992., na Ilidži je bilo prisutno više oružanih grupa.⁷²⁶¹ Najprije treba pomenuti Brneta Gavrilovića i njegovu grupu šešeljevaca,⁷²⁶² koji su na Ilidžu stigli 9. jula 1992.⁷²⁶³ U nekoliko navrata tokom 1992. i 1993., pripadnici Gavrilovićeve grupe pljačkali su domove bosanskih Muslimana i izbacivali ih iz kuća.⁷²⁶⁴ Bilo je i drugih naoružanih grupa koje su pljačkale.⁷²⁶⁵ Kad bi im se suprotstavili pripadnici snaga bezbjednosti, pripadnici tih grupa ponekad bi im prijetili.⁷²⁶⁶ Međutim, ponekad su pripadnici MUP-a tolerisali pljačkanje ili i sami sudjelovali u njemu.⁷²⁶⁷

2132. Prstojević je u opštinu doveo neregularne snage i nekim grupama dozvolio da pljačkaju iza linije fronta i istjeruju bosanske Muslimane iz njihovih domova.⁷²⁶⁸ U razgovoru s Draganom

⁷²⁶¹ Nedeljko Prstojević, T. 12976–12980, 12983–12986, 12988 (8. mart 2011.), T. 13825–13826, 13829–13832 (21. mart 2011.); Radomir Kezunović, T. 13912–13913 (31. maj 2011.); P2229 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Nedeljka Žugića, 15. maj 1992.); P2411 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Milosava Gagovića, 14. maj 1992.); D1248 (Presretnuti razgovor Željka Ražnatovića i Legije, 15. maj 1992.), str. 4, 12–14; Tihomir Glavaš, T. 12041–12043 (16. februar 2011.); Ratomir Maksimović, D2667 (Izjava svjedoka Ratomira Maksimovića od 14. decembra 2012.), par. 56; svjedok KDZ088, T. 6309–6310 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); P1499 (Izveštaj SRK-a Glavnom štabu VRS-a u vezi s Dobrinjom, 19. juni 1992.), str. 1; D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 71, 73; P5690 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i "Đoge", 14. maj 1992.), str. 2; P133 (Izjava svjedoka Matije Boškovića od 20. novembra 2003.), par. 35–36, 52; P1107 (Izveštaj MUP-a SrRBiH ministru unutrašnjih poslova u vezi s izvršenim obilaskom CSB-a i SJB-a Romanija-Birač, 10. avgust 1992.), str. 2–3; D541 (Borbeni izvještaj SRK-a, 3. novembar 1992.); P5691 (Presretnuti razgovor Legije i Milosava Gagovića, 14. maj 1992.).

⁷²⁶² D2562 (Izjava svjedoka Vladimira Radojčića od 8. decembra 2012.), par. 60; P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 74; Nedeljko Prstojević, T. 12977–12979 (8. mart 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je Šešelj dolazio u Srpsku opštinu Ilidža i da ga je jednom prilikom Prstojević primio u zgradi Skupštine opštine, dok je drugom prilikom obišao Gavrilovićeve jedinice); D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 58–61.

⁷²⁶³ Nedeljko Prstojević, T. 13853–13855 (21. mart 2011.); Radomir Kezunović, T. 13913–13914 (31. maj 2011.). V. takođe P2228 (Presretnuti razgovor Vojislava Šešelja i Branislava Gavrilovića, april 1992.), str. 1–3. Prstojević je Gavriloviću izdao odobrenje za korištenje objekta Motel, kao i napuštenih vikend kuća u Gladnom Polju, za prihvatanje i obuku dobrovoljačkih jedinica koje budu dolazile na taj prostor. V. P2302 (Odobrenje Ratnog povjereništva opštine Ilidža, 9. juli 1992.). V. takođe par. 234.

⁷²⁶⁴ Među izvještajima o incidentima u kojima su učestvovali Gavrilovićeve ljudi nalaze se D1080 (Informacija SJB-a Ilidža, 4. juni 1992.), str. 3; P2303 (Borbeni izvještaj SRK-a, 18. novembar 1992.), str. 1; D1078 (Izveštaj CSB-a Romanija-Birač, 23. novembar 1992.); P2304 (Izveštaj MUP-a, SNB-a Sarajevo, 9. januar 1993.); P2305 (Službena zabilješka Ratnog odjeljenja SNB-a Ilidža, 12. februar 1993.); Nedeljko Prstojević, T. 13823–1384 (21. mart 2011.); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 74; D1080 (Informacija SJB-a Ilidža, 4. juni 1992.), str. 3. V. takođe D2562 (Izjava svjedoka Vladimira Radojčića od 8. decembra 2012.), par. 60.

⁷²⁶⁵ P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 74; Radomir Kezunović, T. 13911–13912 (31. maj 2011.); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 45. V. takođe P1154 (Izjava svjedoka KDZ088 od 27.–29. aprila 2010.), str. 131–132 (pod pečatom).

⁷²⁶⁶ Tihomir Glavaš, T. 11806 (14. februar 2011.); P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 74–75. Jedan takav slučaj desio se 20. novembra 1992. SJB Ilidže je zatražio pomoć od vojne policije radi razoružavanja paravojnih grupa koje su postavile nelegalni kontrolni punkt. Kad je vojna policija tu grupu razoružala, pojavilo se dvadesetak naoružanih ljudi koji su vojnu policiju natjerali da se povuče. D1081 (Izveštaj SJB-a Ilidža, 21. novembar 1992.). V. takođe Momčilo Čeklić, T. 35231–35232 (12. mart 2013.); svjedok KDZ088, T. 6255–6256 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica).

⁷²⁶⁷ Svjedok KDZ088, T. 6260–6262 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 388; P1110 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Nedeljka Prstojevića, 2. juli 1992.), str. 5. V. takođe Nedeljko Prstojević, T. 13805 (21. mart 2011.).

⁷²⁶⁸ Svjedok KDZ088, T. 6255 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); P1154 (Izjava svjedoka KDZ088 od 27.–29. aprila 2010.), str. 134–135, 137, 154–155 (pod pečatom). V. takođe par. 2159.

Despotovićem o borbenim dejstvima u Kasindolskom polju 14. juna 1992., Prstojević je postavio sljedeće pitanje: "Ovaj, šta ćemo? Kako bi bilo da se to porazmisli, pa da spremimo ljude sa strane da to sve iseše? Ne mora se niko ni strijeljat ni ubit ni ništa, sve istjerat". Despotović mu je odgovorio: "To bi bilo do..., pravi potez."⁷²⁶⁹ U junu 1992., Tomislav Šipčić, tadašnji komandant SRK-a, razriješio je Prstojevića dužnosti vojnog komandanta; međutim, Prstojević je ostao predsjednik Kriznog štaba i SDS-a Ilidže.⁷²⁷⁰ Prstojević se kasnije sastao s optuženim na Palama i, po njegovom povratku na Ilidžu, "stvari [su] opet krenule krivim putem."⁷²⁷¹

2133. Od sredine aprila 1992., vodile su se intenzivne borbe u okolini Dobrinje, gdje su teritorije pod kontrolom Srba bile odsječene od Lukavice, Pala i Kotorca, na jednoj strani, te od Ilidže, Rajlovca i Vogošće, na drugoj strani.⁷²⁷² Dok su bosanski Srbi između tih naselja pokušavali uspostaviti koridor, bosanski Muslimani nastojali su povezati staru gradsku jezgru Sarajeva s naseljima poput Hrasnice i Sokolović kolonije.⁷²⁷³ Pored toga, kružile su glasine da SRK želi zauzeti Dobrinju zato što su u njoj Srbi činili većinsko stanovništvo.⁷²⁷⁴ Dana 21. maja 1992., Prstojević je s pukovnikom Gagovićem telefonom razgovarao o tome kako bosanski Muslimani bježe iz Dobrinje, a Gagović mu je rekao da je on naredio pres centru da objavi informaciju da se Muslimanima dozvoljava izlazak iz Dobrinje, ali samo ako ciješe porodice odu, jer nisu željeli da im muškarci ostanu.⁷²⁷⁵ Oko 14. juna 1992., srpske snage stavile su Dobrinju 1 i Dobrinju 4 pod svoju kontrolu.⁷²⁷⁶ Prstojević je 15. juna 1992. bio na sastanku s optuženim, Mladićem i drugim članovima rukovodstva bosanskih Srba, na kojem je zaključeno da treba da se "očisti srpska

⁷²⁶⁹ P1492 (Presretnuti razgovor (i) Nedeljka Prstojevića i Radomira i (ii) Nedeljka Prstojevića i Dragana, 14. juni 1992.), str. 3. Vijeće napominje da je Prstojević u svom svjedočenju izjavio da nije rekao da treba organizovati neke grupe sa strane da iseše ljude. Nedeljko Prstojević, T. 13295–13298 (11. mart 2011.), T. 13547–13550 (17. mart 2011.). Međutim, u razgovoru s tužilaštvom, Prstojević je naveo da je pod "ljudima sa strane" podrazumijevao arkanovce, kao i Gavrilovićevu i Bobanovu grupu. P2512 (Izvod iz transkripta i video-snimka razgovora s Nedeljkom Prstojevićem), str. 2–3. Nakon što je pregledalo video-snimak i transkript razgovora s Prstojevićem, Vijeće odbacuje Prstojevićevo svjedočenje da on u navedenom presretnutom razgovoru nije govorio o tim grupama.

⁷²⁷⁰ **[REDIGOVANO]**. V. takođe P1516 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Tomislava Šipčića, 27. maj 1992.).

⁷²⁷¹ **[REDIGOVANO]**.

⁷²⁷² D1196 (Saopštenje za javnost Službe za informisanje Kriznog štaba Ilidža, 13. april 1992.); Nedeljko Prstojević, T. 13665 (18. mart 2011.); D2553 (Izjava svjedoka Svetozara Guzine od 3. decembra 2012.), par. 32–33; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9377–9378; John Wilson, T. 3918, 3994 (21. juni 2010.); svjedok KDZ088, T. 6492 (10. septembar 2010.) (zatvorena sjednica). V. takođe D577 (Borbeni izvještaj SRK-a, 6. juni 1992.); P998 (Instrukcija SRK-a, 7. juni 1992.), str. 3; P2019 (Vijest kanala BBC u vezi s Dobrinjom, s transkriptom).

⁷²⁷³ D2553 (Izjava svjedoka Svetozara Guzine od 3. decembra 2012.), par. 32; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9377–9378.

⁷²⁷⁴ P1154 (Izjava svjedoka KDZ088 od 27.–29. aprila 2010.), str. 142 (pod pečatom); Svetozar Guzina, D2553 (Izjava svjedoka Svetozara Guzine od 3. decembra 2012.), par. 32.

⁷²⁷⁵ D1236 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Milosava Gagovića, 21. maj 1992.), str. 2–3.

⁷²⁷⁶ Nedeljko Prstojević, T. 13561–13562 (17. mart 2011.).

teritorija", počevši od Mojmila i Dobrinje.⁷²⁷⁷ Otprilike 17. juna 1992., jedinice SRK-a odvele su civile iz Dobrinje u kasarnu u Lukavici.⁷²⁷⁸ U kasarni u Lukavici MUP ih je razdvojio i grupisao po nacionalnoj pripadnosti, nakon čega su bosanski Muslimani poslani u zatvor Kula.⁷²⁷⁹

2134. Dana 25. juna 1992. Prstojević je razgovarao s Radetom Ristićem, članom Kriznog štaba, ovlastio ga da stanove bosanskih Muslimana na Dobrinji daje Srbima koji su učestvovali u tamošnjim borbama i rekao mu da je odštampao potrebne formulare za dodjelu stanova.⁷²⁸⁰ Tokom tog razgovora, Prstojević je saznao da se srpske snage drže na području Kasindola i rekao Ristiću: "Dobro, ali nek to se drži čvrsto i nek se potare to sve, ovako molim te. [...] Što je muslimansko sve potirati, što je i Alija [...] Nijednog Muslimana neću da vidim tamo živog koji je borbeno sposoban".⁷²⁸¹

2135. Od septembra 1992. linija sukoba išla je istočnom stranom Dobrinje, razdvajajući područja Dobrinje 1 i 4, koja je kontrolisao SRK, od područja Dobrinje 2 i 3B, koja je kontrolisala

---

⁷²⁷⁷ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), *e-court* str. 171–172.

⁷²⁷⁸ [REDIGOVANO]; P991 (Borbeni izvještaj SRK-a u vezi s Dobrinjom, 17. juni 1992.), str. 2.

⁷²⁷⁹ [REDIGOVANO]; P991 (Borbeni izvještaj SRK-a u vezi s Dobrinjom, 17. juni 1992.), str. 2. V. takođe Slobodan Avlijaš, T. 35185–35186 (11. mart 2013.); P1126 (Informacija SJB-a Ilidža u vezi s KP domom Butmir, 20. maj 1992.), str. 1.

⁷²⁸⁰ P1515 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Radomira Ristića, 25. juni 1992.), str. 2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2666.

⁷²⁸¹ P1515 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Radomira Ristića, 25. juni 1992.), str. 2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2665.

ABiH.⁷²⁸² Na Ilidži je tokom cijelog rata bilo borbenih dejstava.⁷²⁸³ Opštinski rukovodioci Ilidže nastavili su razgovarati o tome kako da se uspostavi kontrola nad širom teritorijom.⁷²⁸⁴

(D) Zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici

2136. U Optužnici se navodi da je zatvor Kula korišten kao zatočenički objekt u periodu od maja 1992. barem do 28. oktobra 1994.⁷²⁸⁵

(1) Osnivanje i upravljanje

2137. Zatvor Kula se nalazio nedaleko od sarajevskog aerodroma⁷²⁸⁶; u krugu zatvora bilo je još zgrada, kao što su policijska stanica, Ministarstvo pravosuđa i Vojno tužilaštvo.⁷²⁸⁷ U krugu

⁷²⁸² V. činjenica o kojoj je presuđeno 91.

⁷²⁸³ Nedeljko Prstojević, T. 13276–13277 (11. mart 2011.), T. 13562–13563, 13571–13572, 13578–13582 (17. mart 2011.), T. 13697, 13714 (18. mart 2011.), T. 13800–13801, T. 13820–13822, 13827 (21. mart 2011.); P5638 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Radomira Ristića, 16. juni 1995.); P2518 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Velibora Veselinovića, 29. juni 1995.); D1240 (Dnevni izvještaj o situaciji SJB-a Ilidža, 2.–3. juni 1992.), str. 2; D1246 (Odluka Ratnog povjereništva Ilidža, 4. avgust 1992.), str. 1; Radimir Kezunović, T. 13983–13985 (31. maj 2011.); D1255 (Saopštenje Ratnog povjereništva Ilidža, 29. oktobar 1992.); D2819 (Borbeni izvještaj SRK-a, 10. juli 1993.); D564 (Borbeni izvještaj SRK-a, 23. juli 1992.); D599 (Borbeni izvještaj SRK-a, 24. juli 1992.); D591 (Borbeni izvještaj SRK-a, 25. juli 1992.); D597 (Borbeni izvještaj SRK-a, 20. juli 1992.); P1107 (Izvještaj MUP-a SrBiH ministru unutrašnjih poslova u vezi s izvršenim obilaskom CSB-a i SJB-a Romanija-Birač, 10. avgust 1992.), str. 2; P1006 (Naređenje SRK-a, 12. septembar 1992.), str. 1; D1255 (Saopštenje Ratnog povjereništva Ilidža, 29. oktobar 1992.); D534 (Članak agencije AFP pod naslovom "Fierce Fighting Raging Around Sarajevo", 3. decembar 1992.); D536 (Članak agencije AFP pod naslovom "Serbs Cut Airport Road", 8. decembar 1992.); P1435 (Izvještaj UNMO-a, 11. decembar 1992.), par. 13–30; D2452 (Izvještaj Ilidžanske brigade, 25. decembar 1992.), str. 1; D3405 (Borbeni izvještaj SRK-a, 15. mart 1993.), str. 1; D3406 (Borbeni izvještaj SRK-a, 18. mart 1993.); D2820 (Borbeni izvještaj SRK-a, 16. juli 1993.); D4631 (Pismo Manojla Milovanovića UNPROFOR-u, 2. avgust 1993.); D2821 (Borbeni izvještaj SRK-a, 3. avgust 1993.); D2822 (Borbeni izvještaj SRK-a, 10. avgust 1993.); D2827 (Borbeni izvještaj SRK-a, 19. avgust 1993.); P1017 (Borbeni izvještaj SRK-a, 27. septembar 1993.); D4621 (Izvještaj SRK-a, 11. decembar 1993.); P2667 (Borbeni izvještaj SRK-a, 20. januar 1994.), str. 1–2; D1515 (Borbeni izvještaj SRK-a, 4. februar 1994.), str. 1; D838 (Borbeni izvještaj SRK-a, 2. avgust 1994.), str. 1–2; D2823 (Borbeni izvještaj SRK-a, 6. novembar 1994.); P5132 (Izvještaj Glavnog štaba VRS-a Radovanu Karadžiću, 21. juli 1995.), str. 2.

⁷²⁸⁴ P1006 (Naređenje SRK-a, 12. septembar 1992.), str. 1 (u naređenju, donesenom nakon savjetovanja na Jahorini na kojem su učestvovali opštinski, vojni i republički rukovodioci, stoji da je neophodno ostvariti "oslobađanje i posezanje bitnih delova grada, objekata u njegovoj blizini (Mojmilo, Stupska petlja) i naselja (D. Kotorac, Hrasnica, Butmir, Sokolović kolonija); Nedeljko Prstojević, T. 13267–13269, 13282 (11. mart 2011.); P2450 (Deklaracija SDS-a Ilidža za rad u ratnim uslovima, 6. februar 1993.), str. 2 (gdje se navodi da u što kraćem roku treba uspostaviti legalnu vlast Srpske opštine Ilidža, između ostalog, u dijelovima Butmira, Hrasnice i Sokolović kolonije.); P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april–24. oktobar 1993.), str. 276–277 (gdje se navodi da je na sastanku održanom 17. avgusta 1993., Velibor Veselinović, tadašnji predsjednik Srpske skupštine Ilidža, rekao da im je cilj da, kada opadnu tenzije, udare na Hrasnicu i Sokolović koloniju).

⁷²⁸⁵ Optužnica, zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici, fusnota 12. Prvobitno je KP Dom u Butimiru (dalje u tekstu: zatvor Kula) u Optužnici bio obuhvaćen opštinom Novo Sarajevo; to je, međutim, kasnije ispravljeno i zatvor Kula je potpao pod opštinu Ilidža. V. Optužnica, Dodatak C, fusnota 11.

⁷²⁸⁶ Svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1283. V. takođe svjedok KDZ017, P3567 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 2916. Zatvor Kula se nalazio na nekih 200 do 300 metara od linije sukoba između Gornjeg i Donjeg Kotorca i na 500 do 600 metara od linije sukoba na Dobrinji. Svjedok KDZ601, T. 18617 (8. septembar 2011.).

⁷²⁸⁷ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8730–8731, 8876; svjedok KDZ601, T. 18578–18579, 18616 (8. septembar 2011.); svjedok KDZ017, P3567 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 2917; P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 46

zatvora postojalo je i veliko skladište robe i zaliha hrane.⁷²⁸⁸ Imao je i sopstveno poljoprivredno gazdinstvo.⁷²⁸⁹

2138. Prije rata, zatvor Kula bio je zatvor srednjeg nivoa obezbjeđenja, za osobe kojima su izrečene kazne do najviše šest mjeseci zatvora.⁷²⁹⁰ Dana 6. aprila 1992., sva osuđena lica puštena su na slobodu po naređenju tadašnjeg upravnika.⁷²⁹¹ Zatvor Kula bio je u nadležnosti MUP-a barem od maja 1992. do početka avgusta 1992., kada ga je preuzelo Ministarstvo pravosuđa RS-a.⁷²⁹² Pod Ministarstvom pravosuđa, pretvoren je u istražno odjeljenje Okružnog suda u Sarajevu.⁷²⁹³

2139. Dana 1. avgusta 1992., za upravnika zatvora Kula imenovan je Radoje Lalović, a Soniboj Škiljević bio je vršilac dužnosti upravnika od 16. decembra 1992. do 1. januara 1994.⁷²⁹⁴ Komandir straže bio je Nedo Pandurević.⁷²⁹⁵ Načelnik policije u Kuli bio je Milenko Tepavčević, komandir policije Radenko Vujičić.⁷²⁹⁶

2140. Nakon avgusta 1992., MUP je nastavio obezbjeđivati zatvor Kula, pa je na ulazu u objekt stražu čuvao policajac.⁷²⁹⁷ Stražari su bili zaduženi za obezbjeđivanje objekta, a rukovodilac im je bio Tepavčević.⁷²⁹⁸ U zatvoru Kula bila je prisutna JNA, a kasnije VRS, koji je kontrolisao

---

(pod pečatom). V. takođe P3300 (Skica KP doma Kula koju je sačinio svjedok KDZ601.) (pod pečatom); P3301 (Skica KP doma Kula koju je sačinio svjedok KDZ601.) (pod pečatom); D1076 (Izveštaj Uprave MUP-a za poslove i zadatke milicije, 3. avgust 1992.), str. 5. Policijska stanica bila je štab za područja Dobrinje, Lukavice i Vojkovića. V. P5698 (Presretnuti razgovor Branka Đerića i Miće Stanišića, 1. maj 1992.), str. 3–4.

⁷²⁸⁸ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 46 (pod pečatom); svjedok KDZ601, T. 18616 (8. septembar 2011.).

⁷²⁸⁹ Soniboj Škiljević, T. 36783 (8. april 2013.); D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 4; svjedok KDZ601, T. 18616 (8. septembar 2011.). V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9106.

⁷²⁹⁰ Svjedok KDZ601, T. 18614–18615 (8. septembar 2011.). V. takođe svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1283; P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 8 (pod pečatom); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8730–8732, 8876; Slobodan Avlijaš, D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 7.

⁷²⁹¹ D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 3.

⁷²⁹² D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 44; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 8; D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 5; činjenica o kojoj je presuđeno 2635. V. takođe D3340 (Odluka o osnivanju KP doma Butmir, 16. juni 1992.), str. 8–9; D3333 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji KP doma Butmir); P1089 (Izveštaj o radu Ministarstva pravosuđa za period maj - oktobar 1992., 16. novembar 1992.), str. 2.

⁷²⁹³ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8732, 8876. V. takođe D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 3, 9.

⁷²⁹⁴ D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 2, 5; D3341 (Rješenje o postavljanju Soniboja Škiljevića, 16. decembar 1992.). V. takođe P3267 (Izjava svjedoka Šefika Hurke od 1. septembra 2011.), par. 49.

⁷²⁹⁵ P3267 (Izjava svjedoka Šefika Hurke od 1. septembra 2011.), par. 49.

⁷²⁹⁶ D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 5.

⁷²⁹⁷ Slobodan Avlijaš, T. 35182–35183 (11. mart 2013.); svjedok KDZ601, T. 18579 (8. septembar 2011.).

⁷²⁹⁸ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8733, 8749; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 16. V. takođe D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5.

aktivnosti poput dovođenja i odvođenja zatočenika, a postojala je i vojna komisija za razmjene pri SRK-u.⁷²⁹⁹ Zatvorenici su takođe bili u nadležnosti Vojnog tužilaštva.⁷³⁰⁰

2141. Zatočenici su počeli stizati u zatvor Kula od maja 1992.⁷³⁰¹ Mnogi zatočenici prebačeni su tu iz drugih zatočeničkih objekata,⁷³⁰² dok su neki dovezeni direktno iz svojih domova ili zona sukoba.⁷³⁰³ Među zatočenima u zatvoru Kula bilo je civila, lica koja nisu prekršila nijedan zakon, te lica koja su držana bez zvaničnog naloga za pritvor.⁷³⁰⁴ U zatvoru Kula bile su zatočene

-
- aprima 2013.), par. 5–6; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 9; D3333 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji KP doma Butmir).
- ⁷²⁹⁹ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 46 (pod pečatom); svjedok KDZ601, T. 18616, 18579 (8. septembar 2011.); D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 16. V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8749; D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 5, 7; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 9.
- ⁷³⁰⁰ D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 7.
- ⁷³⁰¹ V. D1243 (Knjiga primopredaje dežurstva stanice milicije Kula, 1. maj–29. juli 1992.), str. 2; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 9.
- ⁷³⁰² Oko 233 zatočenika iz Hadžića prebačeno je iz Lukavice u zatvor Kula 23. juna 1992. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 89, 92; Mehmed Musić, T. 12879 (3. mart 2011.); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3; P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 81; D3063 (Izjava svjedoka Mladena Tolja od 25. februara 2013.), par. 10; Mladen Tolj, T. 34637–34638 (1. mart 2013.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2638; par. 2276. Oko 34 zatočenika prebačeno je iz fiskulturne sale na Palama u zatvor Kula 11. jula 1992. P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 24, 44. V. takođe par. 2346. Sredinom decembra 1992., 130 zatočenika prebačeno je u zatvor Kula iz logora Manjača. D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 15. Dana 22. oktobra 1992., Ministarstvo pravosuđa naložilo je da se 90 bosanskih Muslimana zatočenih u Sportskom centru u Hadžićima i 30 bosanskih Muslimana zatočenih u školi na Ilidži premjesti u zatvor Kula. P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), *e-court* str. 6–7, 28; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9554. Dana 5. jula 1993., svjedok KDZ239 prebačen je iz KP Doma Foča u zatvor Kula. Svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1283. V. takođe svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1278 (gdje je svjedok izjavio da je među zatočenicima u zatvoru Kula bilo zatočenika iz logora u Batkoviću i Rogatici).
- ⁷³⁰³ P1126 (Informacija SJB-a Ilidža u vezi s KP domom Butmir, 20. maj 1992.), str. 1 (gdje se navodi da su se u periodu od 12. do 20. maja 1992. u zatvoru Kula nalazila sljedeća lica: (i) 38 lica iz rejona Kasindolske ulice, (ii) 47 lica s područja Gornjeg Kotorca, (iii) 31 lice iz Dobrinje, i (iv) 40 lica iz Nedžarića, Vraca, Lukavice, Vojkovića i drugih lokacija na Ilidži); svjedok KDZ239, T. 18922–18924 (15. septembar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je u grupi iz Rogatice dovedenoj u dva-tri autobusa bilo starijih ljudi, žena i oko petero – šestero djece); Dragomir Obradović, T. 36110–36111 (26. mart 2013.); P6235 (Izjava Avdije Katice, 3. januar 1995.), str. 3–4; D3189 (Depeša SJB-a Sokolac, 31. oktobar 1994.) (gdje se navodi da je, 29. oktobra 1994., 61 civilno lice muslimanske nacionalnosti iseljeno iz sela Vrhbarje, opština Sokolac, posredovanjem Komisije za razmjenu RS-a i prevezeno u zatvor Kula); D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 30; Momčilo Čeklić, T. 35219–35220 (12. mart 2013.). V. takođe D2910 (Naređenje SRK-a, 22. oktobar 1992.); činjenica o kojoj je presuđeno 2634.
- ⁷³⁰⁴ Mladen Tolj, T. 34637–34638 (1. mart 2013.); P5544 (Instrukcija o izvršenju pritvora Ministarstva pravosuđa i uprave RS-a, 23. februar 1993.). V. takođe P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 18, 21, 44, 54; Hajrudin Karić, T. 15348, 15350–15353, 15365 (23. juni 2011.), T. 15376 (24. juni 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je u trenutku kad je uhapšen bio civilno lice); svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1188, 1283 (gdje je svjedok izjavio da je u trenutku kad je uhapšen bio civilno lice); svjedok KDZ239, P3335 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1195 (pod pečatom); Vitomir Žepinić, T. 33609 (13. februar 2013.); P1152 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Ninkovića, 18. juni 1992.), str. 3–4.

duševno oboljele osobe⁷³⁰⁵ i nekoliko starijih ljudi.⁷³⁰⁶ Tu su bili zatočeni bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, kao i bosanski Srbi.⁷³⁰⁷

2142. Zatočenike su u Kulu doveli pripadnici vojske, policije, paravojskih snaga, kao i jedinica za posebne namjene JNA.⁷³⁰⁸ Pripadnici paravojskih jedinica, uključujući Bele orlove, arkanovce⁷³⁰⁹ i Oljačine četnike, jeli su u zatvoru Kula.⁷³¹⁰

2143. Informativne razgovore su u dvije male prostorije obavljali operativci MUP-a svih nivoa, kao i vojnici JNA i VRS-a.⁷³¹¹

2144. Tokom rata, u krugu zatvora Kula bili su smješteni i civili s okolnih područja koji su čekali da budu prebačeni na teritoriju koju su kontrolisali Muslimani.⁷³¹² Oni su boravili u zasebnom dijelu zatvora, odvojeno od zatočenika.⁷³¹³ Najmanje 10.000 civila, bosanskih Muslimana, bilo je smješteno u zatvoru Kula u trajanju od po nekoliko dana do po nekoliko mjeseci.⁷³¹⁴

⁷³⁰⁵ Svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1284.

⁷³⁰⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 96. V. takođe svjedok KDZ239, T. 18922–18924 (15. septembar 2011.).

⁷³⁰⁷ V. D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 22, 26; D3338 (Spisak zatvorenika KP doma Butmir); D2923 (Izjava svjedoka Vitomira Žepinića od 11. februara 2013.), par. 75; Vitomir Žepinić, T. 33609 (13. februar 2013.); svjedok KDZ601, T. 18586–18588, 18619–18620 (8. septembar 2011.); P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 41 (pod pečatom); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 48.

⁷³⁰⁸ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 13–14 (pod pečatom); svjedok KDZ601, T. 18580–18581, 18585–18586 (8. septembar 2011.); D2910 (Naređenje SRK-a, 22. oktobar 1992.).

⁷³⁰⁹ U maju 1992., dva pripadnika Arkanove grupe sastala su se s Tepavčevićem i rekla mu da žele preuzeti kontrolu nad zatvorom Kula i SJB-om. Tepavčević je to odbio i poslao ih da razgovaraju s Tomislavom Kovačem, što su oni i učinili, a poslije se više nisu vraćali u zatvor Kula. P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 45 (pod pečatom), svjedok KDZ601, T. 18593 (8. septembar 2011.), T. 18650 (13. septembar 2011.).

⁷³¹⁰ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 46 (pod pečatom); svjedok KDZ601, T. 18616 (8. septembar 2011.).

⁷³¹¹ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 14 (pod pečatom); svjedok KDZ601, T. 18581–18582 (8. septembar 2011.), T. 18651 (13. septembar 2011.); ; P3300 (Skica KP doma Kula koju je sačinio svjedok KDZ601.) (pod pečatom). V. takođe Mehmed Musić, P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 97.

⁷³¹² D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 19, 28; D3335 (Zahtjev KP doma Butmir Komesarijatu za izbjeglice i humanitarnu pomoć, 5. septembar 1994.); D3344 (Molba pojedinih Hrvata Vladi RS-a, 7. mart 1994.); D3343 (Izveštaj Centralne komisije RS-a za razmjenu, 28. oktobar 1994.); Soniboj Škiljević, T. 36782–36783, 36824–36826 (8. april 2013.), T. 36932–36934 (10. april 2013.); D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 7; P3267 (Izjava svjedoka Šefika Hurke od 1. septembra 2011.), par. 49; P1127 (Dopis Centralne komisije za razmjenu zatvorenika u vezi s KP domom Butmir, 28. oktobar 1994.); svjedok KDZ601, T. 18649 (13. septembar 2011.).

⁷³¹³ D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 19; Soniboj Škiljević, T. 36783 (8. april 2013.); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 47 (gdje je svjedok izjavio da se u dvije druge prostorije nalazilo oko 200 žena i djece iz Hadžića).

⁷³¹⁴ P1127 (Dopis Centralne komisije za razmjenu zatvorenika u vezi s KP domom Butmir, 28. oktobar 1994.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8741–8742; Momčilo Mandić, T. 4414–4415 (30. juni 2010.); P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), par. 31. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2633. Tužilaštvo tvrdi da se 10.000 bosanskih Muslimana, civila, smještenih u zatvoru Kula nalazilo u zatočeništvu. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 20–21. Nakon što je

(2) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

2145. Neke prostorije u zatvoru Kula ponekad su bile tako pretrpane da su zatočnici jedva mogli sjediti ili ležati, a pristup WC-u je bio toliko ograničen da su zatočnici obavljali malu i veliku nuždu u prostoriji; smrad je bio neizdrživ.⁷³¹⁵ U prizemlju je bilo vlage; grijanja nije bilo, a vašljivost je bila rasprostranjena.⁷³¹⁶ U nekim drugim prostorijama smještaj je bio nešto bolji, s dušecima na podu ili krevetima; zatočnici su takođe mogli ići u WC tri puta na dan i imali su pristup vodi.⁷³¹⁷

2146. Hrane nije bilo dovoljno.⁷³¹⁸ Nekoliko zatočenika je najprije držano u pretrpanim ćelijama iz kojih nisu smjeli izlaziti; kasnije su prebačeni u prostranije ćelije i mogli su ići u trpezariju.⁷³¹⁹ U prvim ćelijama dobijali su samo jedan obrok na dan koji im je donošen u ćeliju.⁷³²⁰ Za razliku od toga, u trpezariji su zatočnici dobijali po dva obroka na dan.⁷³²¹ Dana 20. maja 1992., Tepačević je pisao MUP-u i Ministarstvu pravde obavještavajući ih o neadekvatnim uslovima smještaja, ishrane, higijene i zdravstvenom stanju 156 zatočenika koji su se u zatvoru Kula nalazili od 12. maja 1992.⁷³²²

---

razmotrilo sve dokaze, Vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza da bi utvrdilo da li su ti civili bili lišeni slobode kretanja u smislu da su bili zatočeni, ili su tu samo bili smješteni zbog borbenih dejstava na tom području.

⁷³¹⁵ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 94; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3.

⁷³¹⁶ Svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1284.

⁷³¹⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 98; P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 46.

⁷³¹⁸ V. npr. P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 10.

⁷³¹⁹ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 98.

⁷³²⁰ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3.

⁷³²¹ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 46; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3–4; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 98; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 41; P47 (Izjava Bege Selimovića Komisiji za ispitivanje zločina opštine Ilijaš, 5. april 1993.), par. 34. Na primjer, Mušić je ujutro dobio čaj i hljeb, kao i "nešto kuvane hrane" popodne, npr. čorbu od graška. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 98. Vijeće napominje da su svjedoci odbrane izjavili da su zatočnici dobijali po tri obroka dnevno, da je hrana u zatvoru Kula bila normalna za ratne uslove i da su imali veoma dobar smještaj. D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 8; Slobodan Avlijaš, T. 35184 (11. mart 2013.), (gdje je svjedok izjavio da su prije avgusta 1992., kad je zatvor Kula bio u nadležnosti policije, zatočnici najčešće dobijali suhu hranu u svojim sobama, ali da su po formiranju zatvora Kula dnevne obroke dobivali u trpezariji); D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 17. Nakon što je razmotrilo sve dokaze i uzelo u obzir činjenicu da su ti svjedoci odbrane imali motiva da se ograde od loših uslova u zatvoru Kula, te da svjedoci koji su bili zatočnici mogu pružiti tačnije informacije o uslovima u kojima su bili zatočeni, Vijeće se u vezi s ovim pitanjem ne oslanja na svjedočenja tih svjedoka odbrane. [REDIGOVANO].

⁷³²² P1126 (Informacija SJB-a Ilidža u vezi s KP domom Butmir, 20. maj 1992.), str. 2.

2147. Dana 7. maja 1992., u zatvoru Kula teško je pretučeno najmanje pet zatočenika.⁷³²³ Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su zatočenici iz Hadžića pretučeni u autobusu ispred Kule, kad se autobus tamo zaustavio na putu za kasarnu u Lukavici.⁷³²⁴ Nekoliko zatočenika je u svojim svjedočenjima izjavilo da njih u zatvoru Kula nisu tukli ni zlostavljali,⁷³²⁵ ali da je bilo drugih koje jesu.⁷³²⁶ Pored toga, lokalni Srbi i naoružane grupe često su se okupljali oko zatvorskog kruga i pokušavali ući, što im je ponekad i polazilo za rukom.⁷³²⁷

2148. Zatočenici u zatvoru Kula slati su na linije sukoba da obavljaju radove, poput uklanjanja mina, prevoženja materijala za barikade, kopanja rovova i uklanjanja tijela poginulih srpskih boraca.⁷³²⁸ Nekoliko zatvorenika poslatih na rad ubijeno je ili ranjeno snajperskom vatrom ili granatama.⁷³²⁹ Zatočenici su takođe angažovani za rad oko zatvora, npr. za obavljanje poljoprivrednih radova nedaleko od linije sukoba.⁷³³⁰ Na polje na kojem su zatočenici morali raditi često su padale granate i nekoliko njih izgubilo je život.⁷³³¹

⁷³²³ P43 (Izjave svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993. i 14. januara 1998.), *e-court* str. 5, 10. V. takođe par. 2154.

⁷³²⁴ V. par. 2276.

⁷³²⁵ Mehmed Musić, T. 12880 (3. mart 2011.); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 49; D2923 (Izjava svjedoka Vitomira Žepinića od 11. februara 2013.), par. 76.

⁷³²⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2636.

⁷³²⁷ D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 17–18; svjedok KDZ601, T. 18652–18653 (13. septembar 2011.); svjedok KDZ601, T. 18654 (13. septembar 2011.); P1154 (Izjava svjedoka KDZ088 od 27.–29. aprila 2010.), str. 142 (pod pečatom). V. takođe Momčilo Mandić, T. 5241 (15. juli 2010.).

⁷³²⁸ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 37, 65 (pod pečatom); svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1284–1285; Hajrudin Karić, T. 15307 (23. juni 2011.); P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 99–100; Mehmed Musić, T. 12879–12880 (3. mart 2011.); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3; P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46; P3267 (Izjava svjedoka Šefika Hurke od 1. septembra 2011.), par. 49; D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 15; Božo Tomić, T. 30200–30202 (13. novembar 2012.); Dragan Maletić, T. 30866–30867 (4. decembar 2012.); P5987 (Izveštaj 2. pješadijskog bataljona u vezi s bjekstvom dvojice zarobljenika, 21. maj 1993.), str. 1; P6280 (Spiskovi radilišta zatvora Kula, od 24. septembra 1992. do 2. januara 1993.); P6281 (Knjiga dežurstva u vezi sa zatvorom Kula, 1993.); Željko Bambarez, T. 31324–31328 (12. decembar 2012.); P6042 (Izjava Željka Bambareza, bez datuma); P804 (Vijest kanala Sky News u vezi sa zatvorom Kula, s transkriptom); P926 (Izjava svjedoka Aernouta van Lyndena od 26. februara 2010.), par. 63; D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 51–52; D3351 (Molba Vojne pošte SRK-a KP domu Kula, 1. februar 1993.); D3352 (Molbe jedinica SRK-a KP domu Kula); D3362 (Tabele s radnim rasporedom za osuđena lica i ratne zarobljenike). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2640; par. 2267.

⁷³²⁹ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46; svjedok KDZ239, T. 18922 (15. septembar 2011.), 19004 (16. septembar 2011.); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3; D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.); par. 55–57; Soniboj Škiljević, T. 36952–36953 (10. april 2013.); D3363 (Izveštaji dežurnog lica u KP domu Butmir). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2640; P804 (Vijest kanala Sky News u vezi sa zatvorom Kula, s transkriptom), str. 2; P6282 (Spisak lica Centralne komisije RS-a za razmjenu); P6281 (Knjiga dežurstva u vezi sa zatvorom Kula, 1993.), str. 3–4. Vijeće napominje da se, izuzev za incident 13.3 iz Priloga B Optužnici, ubijanje zatočenika koji su bili prisiljeni na rad ne navodi u prilogu A ili B Optužnici. V. fusnota 13.

⁷³³⁰ Hajrudin Karić, T. 15307 (23. juni 2011.); P3267 (Izjava svjedoka Šefika Hurke od 1. septembra 2011.), par. 49; Šefik Hurko, T. 18245 (2. septembar 2011.). V. takođe D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 50; Soniboj Škiljević, T. 36805 (8. april 2013.); D3362 (Tabele s radnim rasporedom za osuđena lica i ratne zarobljenike); D3363 (Izveštaji dežurnog lica u KP domu Butmir). Hurko je za rad na

2149. VRS je odlučivao koji će zatočenici ići na rad van zatvora Kula.⁷³³² Mandić je takođe učestvovao u slanju zatočenika na prisilni rad.⁷³³³ Zatočenici nisu mogli odbiti da rade,⁷³³⁴ ali neki od njih nisu bili prisiljavani na rad ako im je bilo loše.⁷³³⁵ Zatočenici u radnim vodovima dobijali su dodatnu hranu od zatvorskog osoblja, a ponekad su im vojnici i lokalno stanovništvo na mjestima gdje su radili davali hranu i cigarete.⁷³³⁶ Međutim, za svoj rad nisu dobijali novčanu naknadu.⁷³³⁷

2150. Zatočenici su bili evidentirani od strane MKCK-a.⁷³³⁸ Oko 9. avgusta 1992., Karadžić je obišao zatvor Kula s predstavnicima medija i MKCK-a.⁷³³⁹ Tog dana hrana je bila bolja i pokazane su samo čiste prostorije.⁷³⁴⁰

-
- poljoprivrednom dobru rekao da je bio "krajnje težak" i iscrpljujući. P3267 (Izjava svjedoka Šefika Hurke od 1. septembra 2011.), par. 49).
- ⁷³³¹ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.) (pod pečatom), str. 46–47 (gdje je svjedok izjavio da su dva zatočena bosanska Muslimana poslata da rade u polju po kojem su "padale granate"); svjedok KDZ239, T. 19004 (16. septembar 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je vidio kako je pala jedna granata). V. takođe D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.); par. 53–54; D3405 (Borbeni izvještaj SRK-a, 15. mart 1993.), str. 2 (gdje je zabilježeno da su granate iz pravca Butmira i Igmara pogodile zatvor Kula i ubile jednog srpskog zatočenika, a ranile 14 drugih). Vijeće napominje da se, izuzev za incident 13.3 iz Priloga B Optužnici, ubijanje zatočenika koji su bili prisiljeni na rad ne navodi u prilogu A ili B Optužnici. V. fusnota 13.
- ⁷³³² D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 5–7.
- ⁷³³³ P1140 (Naređenje Ministarstva pravde SrBiH u vezi s KP domom Butmir, 22. septembar 1992.); P1143 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Radivoja Grkovića, 3. juli 1992.), str. 2–5; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8979–8973, 8983.
- ⁷³³⁴ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9106. V. takođe svjedok KDZ239, T. 19004–19005 (16. septembar 2011.). V. takođe P47 (Izjava Bege Selimovića Komisiji za ispitivanje zločina opštine Ilijaš, 5. april 1993.), par. 34.
- ⁷³³⁵ Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10905; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 39, 45.
- ⁷³³⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 99–100; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3; Hajrudin Karić, T. 15307 (23. juni 2011.); svjedok KDZ239, T. 19004–19005 (16. septembar 2011.); D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 7; D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 15. V. takođe P6283 (Izvještaj o inspekciji i nadzoru u KP domu Butmiru, april 1994.), str. 4. Optuženi tvrdi da su zatočenici dobrovoljno tražili da rade kako bi dobili cigarete i kako bi im vrijeme brže prošlo. Završni podnesak odbrane, par. 1675. U svjetlu svih dokaza, Vijeće konstatuje da većina zatočenika raspoređena na radne zadatke tokom svog zatočeništva u zatvoru Kula nije imala drugog izbora nego da radi.
- ⁷³³⁷ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9106.
- ⁷³³⁸ V. npr. svjedok KDZ239, T. 18992 (16. septembar 2011.); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 49; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 42, 44–45; P47 (Izjava Bege Selimovića Komisiji za ispitivanje zločina opštine Ilijaš, 5. april 1993.), par. 32, 35. V. takođe D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 20, 37. Dana 13. maja 1993., Mladić je izdao naređenje kojim je delegatima MKCK-a dozvolio da, uz pismeno odobrenje Glavnog štaba VRS-a, razgovaraju sa zatvorenicima bez prisustva organa zatvora. D3345 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 13. maj 1993.); D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 30.
- ⁷³³⁹ D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 13–14; Soniboj Škiljević, T. 36779–36780 (8. april 2013.), T. 36932 (10. april 2013.); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 51. V. takođe P2840 (Video-snimak posjete Radovana Karadžića zatvoru Kula).
- ⁷³⁴⁰ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 52; Hajrudin Karić, T. 15308 (23. juni 2011.).

2151. Dana 3. oktobra 1994., Bulajić, predsjednik Državne komisije za razmjenu, dobio je odobrenje za premještanje preostalih zatočenika iz zatvora Kula na teritoriju koju su držali bosanski Muslimani, a zatvor Kula je najmanje do kraja oktobra 1994. nastavio da se koristi za potrebe razmjene civila.⁷³⁴¹

(3) Zaključak o uslovima zatočenja i postupanju prema zatočenicima

2152. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage nesrbe s Ilidže i iz susjednih opština, uključujući civile, držale u zatočenju u zatvoru Kula u periodu od maja 1992. pa barem do 28. oktobra 1994. Vijeće dalje konstatuje da su zatočenici držani u lošim uslovima, odnosno u neadekvatnom prostoru, s neadekvatnim ležajima i sanitarijama. Vijeće isto tako konstatuje da je zatočenicima davano nedovoljno hrane. Vijeće takođe konstatuje da su za vrijeme boravka u Zatvoru Kula zatočeni muškarci bili podvrgavani prisilnom radu i premlaćivanju.

(4) Incident 13.1 iz Priloga B Optužnici

2153. U Optužnici se navodi da su u zatvoru Kula 7. maja 1992. ili približno tog datuma ubijena najmanje dva zatočenika.

2154. Dana 7. maja 1992., petorica zatočenika koji su s Grbavice upravo stigli u zatvor Kula tako su surovo pretučeni da je jedan preminuo odmah, dok je drugi, Zlatan Salčinović, preminuo sljedećeg jutra.⁷³⁴² Mirsad Smajš i najmanje još jedan zatočenik odnijeli su tijela tih osoba u neki kombi koji ih je onda odvezao odatle.⁷³⁴³ Vijeću su predloženi sudskomedicinski dokazi da je tijelo osobe identifikovane kao Zlatan "Salčin" pronađeno u jednoj grobnici u Sarajevu.⁷³⁴⁴

2155. Pretresno vijeće stoga konstatuje da su srpske snage 7. maja 1992. ili približno tog datuma nasmrt pretukle dvojicu zatočenika u zatvoru Kula.

(5) Incident 13.3 iz Priloga B Optužnici

2156. U Optužnici se navodi da su tri zatočenika ubijena na prisilnom radu u zatvoru Kula u periodu od 23. jula do 24. novembra 1992.

---

⁷³⁴¹ P2684 (Naređenje VRS-a, 3. oktobar 1994.); P1127 (Dopis Centralne komisije za razmjenu zatvorenika u vezi s KP domom Butmir, 28. oktobar 1994.); D3189 (Depeša SJB-a Sokolac, 31. oktobar 1994.).

⁷³⁴² P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.); P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), str. 3.

⁷³⁴³ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), str. 2.

⁷³⁴⁴ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 89 (gdje se navodi da je tijelo Zlatana "Salčina" pronađeno u grobnici Miljevići III u Sarajevu).

2157. Adem Balić je u zatvoru Kula bio zatočen od 23. juna do 24. novembra 1992.⁷³⁴⁵ Nakon otprilike mjesec dana zatočenja, raspoređen je u radni vod i bio je svjedok pogibije i ranjavanja zatočenika koji su bili na prisilnom radu na linijama fronta ili u blizini linija fronta.⁷³⁴⁶ Vahid Gačanović je poginuo u vatri otvorenoj na Ozrensku ulicu; Ramiz Smajić i Zido Nizić poginuli su u vatri otvorenoj na poljoprivredno dobro zatvora Kula.⁷³⁴⁷ Vijeću su takođe predloženi sudskomedicinski dokazi da su tijela Gačanovića i Smajića pronađena u masovnoj grobnici na groblju Vrangeš, ratnom groblju nadomak zatvora Kula.⁷³⁴⁸

2158. Na osnovu tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su najmanje tri osobe zatočene u zatvoru Kula ubijene na prisilnom radu u periodu od 23. jula do 24. novembra 1992.

(E) Preseljavanje stanovništva s Ilidže

2159. Premještanja stanovništva na Ilidžu i s Ilidže bila su velika, a najintenzivniji period bio je od aprila do juna 1992.,⁷³⁴⁹ kad su na Ilidžu stizale velike grupe srpskih izbjeglica.⁷³⁵⁰ Bosanski Muslimani napustili su svoje domove na Ilidži.⁷³⁵¹ Prstojević je u istjerivanju civila, bosanskih Muslimana, iz njihovih domova učestvovao služeći se prijetnjama; ljudi su bili prestrašeni i nisu imali drugog izbora nego da odu.⁷³⁵² Dana 26. maja 1992., Tomislav Kovač je obavijestio

⁷³⁴⁵ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3–4.

⁷³⁴⁶ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3. Vijeće ima u vidu da je svjedok KDZ310 izjavio da je vidio zatočenike iz zatvora Kula kako rade u Ozrenskoj ulici i da zna za nekoliko slučajeva kada su oni stradali od snajperske vatre. P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46.)

⁷³⁴⁷ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2640.

⁷³⁴⁸ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 90; P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Dodatak A, str. 7; P4886 (Dokumentacija Kantonalnog suda u Sarajevu u vezi s ekshumacijom na groblju Vranješ, 30. avgust 1999.), str. 26

⁷³⁴⁹ D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 6.

⁷³⁵⁰ D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 27; Radomir Kezunović, T. 13968 (31. maj 2011.); Nedeljko Prstojević, T. 13764–13767, 13815 (21. mart 2011.); D2852 (Izjava svjedoka Srđana Šehovca od 27. januara 2013.), par. 47; D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 6. V. takođe D1226 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Jove Božića, 27. juli 1992.), str. 4–5.

⁷³⁵¹ Svjedok KDZ088, T. 6261–6262 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica). V. takođe D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 59–60.

⁷³⁵² P1154 (Izjava svjedoka KDZ088 od 27.–29. aprila 2010.), str. 137–140 (pod pečatom); svjedok KDZ088, T. 6263 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); P1086 (Presretnuti razgovori (i) Nedeljka Prstojevića i Milenka, prezime nepoznato, i (ii) Nedeljka Prstojevića i Novakovića, ime nepoznato, 14. maj 1992.), str. 2–3; P1492 (Presretnuti razgovor (i) Nedeljka Prstojevića i Radomira i (ii) Nedeljka Prstojevića i Dragana, 14. juni 1992.), str. 3. V. takođe fusnota 7269, par. 2134; P1515 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Radomira Ristića, 25. juni 1992.), str. 1–2; Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9484. Na 17. sjednici Skupštine bosanskih Srba, Prstojević je rekao da su Srbi u Sarajevu, kad je optuženi "sišao među nas na Ilidžu i dao nam određena ohrabrenja, i na tim prostorima zadržali određenu teritoriju pod kontrolom, a na nekim dijelovima i proširili svoju teritoriju i potjerali Muslimane sa teritorija gdje su bili praktično u većini." D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 66. Vijeće napominje da je Prstojević imao prigovor na prevod "*driving the Muslims out*", naglasivši da on nije rekao da su Muslimane protjerali, već "potisnuli". P2513 (Izvod iz transkripta svjedočenja Nedeljka Prstojevića u predmetu *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 14664–14665; Nedeljko Prstojević, T. 13017–13021 (8. mart 2011.). Vijeće napominje da u transkriptu 17. sjednice Skupštine bosanskih Srba na bosanskom/hrvatskom/srpskom piše

Mandića da on ne može spriječiti protjerivanje bosanskih Muslimana s Ilidže.⁷³⁵³ Dana 2. juna 1992., Mandić je rekao Prstojeviću da zna da Prstojević postavlja ultimatum bosanskim Muslimanima i da ih izbacuje iz njihovih naselja.⁷³⁵⁴ Prstojević to nije negirao, već je samo objasnio da on takve ultimatum nije postavljao javno.⁷³⁵⁵

2160. Dana 26. juna 1992. ili približno tog datuma, oko 400 žena i djece, bosanskih Muslimana iz Dobrinje koji su bili u zatvoru Kula, prebačeno je na granicu između dijela Sarajeva koji su kontrolisali Srbi i dijela koji su kontrolisali Muslimani; Mandić je pomagao u tom premještanju.⁷³⁵⁶

2161. Sve vrijeme rata su, na osnovu sporazuma s UNHCR-om i Centralnom komisijom za razmjenu zatvorenika i civila ili na osnovu privatnih dogovora, zatočenici iz zatvora Kula prebacivani na teritoriju koja nije bila pod kontrolom Srba, a među njima su bili ne samo ratni zarobljenici, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, već i izbjeglice i protivpravno zatočeni

potjerali. Vijeće smatra da je to sinonim za "tjerali odatle". P2513 (Izvod iz transkripta svjedočenja Nedeljka Prstojevića u predmetu *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 14673. Prstojević je, međutim, negirao da bi on uopšte upotrijebio i izraz "*potjerali*" i izjavio da je on na b/h/s-u upotrijebio riječ *potisnuli*. P2513 Nedeljko Prstojević, T. 13554 (17. mart 2011.); (Odlomak iz transkripta svjedočenja Nedeljka Prstojevića iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 14674. S obzirom na jasan tekst transkripta 17. sjednice Skupštine SrRBiH na b/h/s-u, Vijeće odbacuje njegovo svjedočenje u tom pogledu. Vijeće takođe napominje da je Prstojević rekao da on nije mislio na protjerivanje civila, već na potiskivanje boraca nakon oružane borbe, ali je ipak priznao da je, zajedno s boricima, postepeno odlazila i većina civilnog stanovništva. P2513 (Izvod iz transkripta svjedočenja Nedeljka Prstojevića u predmetu *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 14665–14666.

⁷³⁵³ D1239 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Tome Kovača, 26. maj 1992.), str. 2.

⁷³⁵⁴ P1110 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Nedeljka Prstojevića, 2. juli 1992.), str. 3–4. Prstojević je u svom svjedočenju izjavio da on nije govorio takve stvari, da nisu postavljani nikakvi ultimatum i da je Mandić pogriješio. Nedeljko Prstojević, T. 13804, 13842 (21. mart 2011.). Tužilaštvo je sugerisalo da je Prstojević u presretnutom razgovoru negirao jedino to da je ultimatum davao javno. V. Nedeljko Prstojević, T. 13839–13842 (21. mart 2011.). U svom svjedočenju u predmetu *Krajišnik*, Prstojević je izjavio: "[N]igdje izuzev Kotorca, gdje je bio odnos [...] nije bilo kakvog organizovanog pokretanja civila, izuzev isključivo po željama, u zoni borbenih dejstava, koje je stanovništvo samo bježalo tamo ili 'vamo, ili je željelo ići.'" P2513 (Izvod iz transkripta svjedočenja Nedeljka Prstojevića u predmetu *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 14649. S obzirom na to da je Mandić izuzeo Kotorac, Vijeće se uvjerilo da je u Mandićevim prječima u tom presretnutom razgovoru bilo istine.

⁷³⁵⁵ P1110 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Nedeljka Prstojevića, 2. juli 1992.), str. 4. Vijeće napominje da je Prstojević u svom svjedočenju izjavio da on takve ultimatum uopšte nije izdavao i da je Mandić pogriješio. Nedeljko Prstojević, T. 13804, 13842 (21. mart 2011.). U svom svjedočenju u predmetu *Krajišnik*, Prstojević je rekao da je on u razgovoru s Mandićem negirao da je uopšte davao takve ultimatum i tražio da mu se pokaže gdje je on rekao tako nešto. P2513 (Izvod iz transkripta svjedočenja Nedeljka Prstojevića u predmetu *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 14645–14646. Međutim, Vijeće smatra da je očigledan smisao teksta presretnutog razgovora taj da je Prstojević jedino negirao da je takve ultimatum davao javno. P1110 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Nedeljka Prstojevića, 2. juli 1992.), str. 4.

⁷³⁵⁶ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8868–8870, 8886–8889; P1101 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Momčila Mandića, 26. juni 1992.), str. 3. Mandić i Avlijaš izjavili su u svojim svjedočenjima da su civili s Dobrinje otišli svojevrijedno, bježeći pred borbama. Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8869–8870, 8886–8889; P1101 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Momčila Mandića, 26. juni 1992.), str. 3; Slobodan Avlijaš, T. 35193–35194 (11. mart 2013.). Međutim, u svjetlu dokaza razmotrenih u paragrafu 2133 da su srpske snage preduzimale mjere za čišćenje tog područja, da su razgovarale o tome da se stanovi u vlasništvu Muslimana daju Srbima, te da su, kad bi se civili našli pod nadzorom SRK-a, te snage razdvajale civile, bosanske Muslimane, od Srba i Hrvata, Vijeće smatra da civili, bosanski Muslimani, nisu imali drugog izbora nego da napuste Dobrinju.

civili.⁷³⁵⁷ Što se tiče razmjena izbjeglica i protivpravno zatočenih civila, Vijeće konstatuje da su te osobe bile prisiljene da napuste ovu opštinu.

2162. Dana 5. juna 1992., Krizni štab Ilidža dobio je odobrenje od vlade bosanskih Srba da napuštene kuće dodijeli osobama čiji su stanovi bili uništeni.⁷³⁵⁸ Dana 19. jula 1992., optuženi je zatražio da Ilidža napravi popis svih stambenih kapaciteta koje su Muslimani oslobodili, kako bi se oni stavili na privremenu upotrebu izbjeglim bosanskim Srbima.⁷³⁵⁹ Takođe u julu 1992., Ratna komisija opštine osnovala je komisiju za raspodjelu stanova na privremeno korištenje.⁷³⁶⁰ Ta komisija susretala se s raznim teškoćama u radu.⁷³⁶¹ Do ljeta 1993., donijela je preko 3.000 rješenja o dodjeli stanova na privremeno korištenje.⁷³⁶² Optuženi tvrdi da je poslije rata svačije stanarsko pravo bilo priznato i da su ljudi mogli kupiti ili prodati stan u skladu sa zakonskim odredbama.⁷³⁶³ Međutim, nakon što je razmotrilo sve dokaze koji su mu predočeni, Vijeće konstatuje da je glavni cilj ove regulative bio taj da Srbi koji su upravo stigli u opštinu mogu koristiti pomenutu slobodnu imovinu. To je, s druge strane, trebalo garantovati da se nesrpsko stanovništvo koje je napustilo Ilidžu neće vratiti. Osim toga, Prstojević je 4. aprila 1993. donio odluku kojom se bosanskim Muslimanima i Hrvatima s Ilidže zabranjuje povratak, navodno iz razloga bezbjednosti, osim uz pismeno odobrenje nadležnog organa.⁷³⁶⁴

2163. Prema riječima rukovodioca SDB-a bosanskih Muslimana Nedžada Ugljena, u julu 1995. u dijelu Ilidže koji se nalazi pod srpskom kontrolom gotovo i nije bilo nesrpskog stanovništva.⁷³⁶⁵

⁷³⁵⁷ D3331 (Izjava svjedoka Soniboja Škiljevića od 5. aprila 2013.), par. 12, 15, 18–19, 46–48; Soniboj Škiljević, T. 36782–36783, 36824–36826 36791 (8. april 2013.); D3332 (Potvrda KP doma Butmir, 4. januar 1994.); D3350 (Obavještenja Centralne komisije RS-a za razmjenu, maj 1994.–januar 1995.); D3349 (Obavještenje Centralne komisije RS-a za razmjenu, 7. juli 1994.); D3358 (Obavještenje Centralne komisije RS-a za razmjenu, 13. april 1993.; Spisak razmijenjenih iz Tarčina 20. februara 1993.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8894–8900; Momčilo Mandić, T. 4604 (5. juli 2010.); P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 96; P3267 (Izjava svjedoka Šefika Hurke od 1. septembra 2011.), par. 49–50; P1151 (Dopis SJB-a Novi Grad Ministarstvu pravde SrRBiH, 25. maj 1992.); P1102 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 1. juli 1992.); D3350 (Obavještenja Centralne komisije RS-a za razmjenu, maj 1994.–januar 1995.); P2684 (Naređenje VRS-a, 3. oktobar 1994.), str. 1; P1127 (Dopis Centralne komisije za razmjenu zatvorenika u vezi s KP domom Butmir, 28. oktobar 1994.).

⁷³⁵⁸ Nedeljko Prstojević, T. 13806–13807 (21. mart 2011.); D416 (Dopis Vlade SrRBiH Skupštini opštine Ilidža, 5. juni 1992.). [REDIGOVANO].

⁷³⁵⁹ P739 (Zahtjev Predsjedništva RS-a raznim opštinama, 19. juli 1992.).

⁷³⁶⁰ D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 6–10.

⁷³⁶¹ D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 9.

⁷³⁶² D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 10. V. npr. D1241 (Rješenje Kriznog štaba Ilidža, 19. juli 1992.). Pored toga, Vijeće napominje da je 25. juna 1992. Prstojević dozvolio Radetu Ristiću da stanove Muslimana na Dobrinji da Srbima i rekao mu da je on 30 stanova u Nedžarićima već dodijelio Srbima. P1515 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Radomira Ristića, 25. juni 1992.), str. 2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2666.

⁷³⁶³ Završni podnesak odbrane, par. 1666.

⁷³⁶⁴ D1244 (Odluka Ratnog predsjedništva Ilidža, 4. april 1993.).

⁷³⁶⁵ D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 60.

2164. Prema riječima više svjedoka, organizovane kampanje lokalnih vlasti za protjerivanje bosanskih Muslimana s Ilidže nije bilo.⁷³⁶⁶ U svjetlu prihvaćenih dokaza da je Krizni štab Ilidže, na čelu s Prstojevićem, protjerivao civile bosanske Muslimane iz njihovih domova i dijelio slobodnu imovinu bosanskih Muslimana bosanskim Srbima, Vijeće ta svjedočenja odbacuje. Vijeće takođe napominje da, premda je nekoliko svjedoka izjavilo da je (i) nekolicina bosanskih Muslimana otišla dobrovoljno;⁷³⁶⁷ (ii) da su civili, pripadnici svih nacionalnih grupa, odlazili iz Ilidže zbog sukoba;⁷³⁶⁸ i (iii) da su bosanski Muslimani koji su željeli mogli ostati, te da mnogi bosanski Muslimani i Hrvati i jesu ostali na Ilidži tokom sukoba,⁷³⁶⁹ ti dokazi imaju ograničenu težinu u svjetlu prihvaćenih dokaza da su srpske snage učestvovala u protjerivanju civila, bosanskih Muslimana, iz dijelova Ilidže koje su držale pod svojom kontrolom i da su sprečavale njihov povratak.

2165. U svjetlu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su nesrbi bili prisiljeni da napuste dijelove Ilidže koje su kontrolisali Srbi.

iii. *Novi Grad*

(A) Optužbe

2166. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Novom Gradu počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁷³⁷⁰ Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Novom Gradu obuhvataju ubijanje za vrijeme preuzimanja vlasti u Novom Gradu,⁷³⁷¹ ubijanje koje se dovodi u vezu s jednim zatočeničkim objektom, kao i ubijanje koje je počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u tom zatočeničkom objektu i smrtne

⁷³⁶⁶ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 57–58; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8709; Momčilo Čeklić, D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 27; Momčilo Čeklić, T. 35218 (12. mart 2013.); Radomir Kezunović, T. 13972 (31. maj 2011.); D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 6.

⁷³⁶⁷ Čeklić je tvrdio da su civili svojevoljno napustili istočne dijelove Ilidže oko 23. aprila 1992. zato što im je u kućama pronađeno oružje. Momčilo Čeklić, T. 35219–35226 (12. mart 2013.). Prema Kovačevim riječima, nakon napada na Ilidžu 22. aprila 1992., civili, uključujući Srbe, otišli su zbog toga što su im se kuće nalazile preblizu linije fronta. D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 58.

⁷³⁶⁸ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 57; Nedeljko Prstojević, T. 13784 (21. mart 2011.); D1232 (Program za povratak Srba iz SR Jugoslavije, 21. juni 1992.), str. 2; D3112 (Izjava svjedoka Momčila Čeklića od 8. marta 2013.), par. 27; Momčilo Čeklić, T. 35218, 35226–35227 (12. mart 2013.); Radomir Kezunović, T. 13972 (31. maj 2011.) (gdje je svjedok izjavio da je porodicu preselio u vikendicu na Pale da tamo borave dok traje rat); D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 6.

⁷³⁶⁹ Momčilo Čeklić, T. 35220 (12. mart 2013.); Radomir Kezunović, T. 13973–13974 (31. maj 2011.); D2773 (Izjava svjedoka Slavka Mijanovića od 19. januara 2013.), par. 6.

⁷³⁷⁰ Optužnica, par. 48–49.

⁷³⁷¹ Optužnica, par. 60(a)(i). V. incident 9.1 iz Priloga A Optužnici.

ishode do kojih je to dovelo.⁷³⁷² Tužilaštvo je to ubijanje okarakterisalo i kao istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁷³⁷³

2167. Druga djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Novom Gradu obuhvataju: (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje – okrutno ili nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkom objektu;⁷³⁷⁴ (ii) silovanje i druga djela seksualnog nasilja – okrutno i nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkom objektu;⁷³⁷⁵ (iii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova u zatočeničkom objektu u Novom Gradu – okrutno ili nečovječno postupanje – uključujući neobezbjedivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova;⁷³⁷⁶ (iv) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova;⁷³⁷⁷ (v) protivpravno zatočenje u zatočeničkom objektu;⁷³⁷⁸ (vi) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;⁷³⁷⁹ (vii) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁷³⁸⁰ (viii) bezobzirno uništavanje privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte;⁷³⁸¹ i (ix) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁷³⁸²

2168. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁷³⁸³ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja u Novom Gradu na kojima su oni zakonito boravili.⁷³⁸⁴ Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja,

⁷³⁷² Optužnica, par. 60(a)(ii). V. incidenti 12.1, 12.2 iz Priloga B Optužnici.

⁷³⁷³ Optužnica, par. 63(a), 63(b).

⁷³⁷⁴ Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷³⁷⁵ Optužnica, par. 60(c).

⁷³⁷⁶ Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷³⁷⁷ Optužnica, par. 60(f).

⁷³⁷⁸ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷³⁷⁹ Optužnica, par. 60(h).

⁷³⁸⁰ Optužnica, par. 60(i).

⁷³⁸¹ Optužnica, par. 60(j). V. incident 15 iz Priloga D Optužnici.

⁷³⁸² Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.

⁷³⁸³ Optužnica, par. 68–75.

ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁷³⁸⁵

(B) Uvodni period

(1) Opština Novi Grad

2169. Opština Novi Grad, jedna od deset opština u sastavu Sarajeva, graniči s Ilidžom na jugu i zapadu, s Vogošćom i Ilijašem na sjeveru i s Novim Sarajevom na istoku.⁷³⁸⁶ Osnovana je 1977. i u njen sastav ušla su područja koja su do tada činila zapadne dijelove Novog Sarajeva.⁷³⁸⁷ Ta područja obuhvatala su, između ostalog, mjesnu zajednicu Dobroševići, u čijem sastavu su bila sela Ahatovići, Bojnik, Dobroševići i Mihaljevići, mjesnu zajednicu Rajlovac, kao i Dobrinju s njenim velikim stambenim blokovima višespratnica, u kojoj je prije rata živjelo oko 40.000 ljudi.⁷³⁸⁸ Prema popisu iz 1991., Novi Grad je imao 136.616 stanovnika, od kojih su 50,8% bili Muslimani, 27,5% Srbi i 6,5% Hrvati.⁷³⁸⁹ U selu Ahatovići živjeli su pretežno bosanski

⁷³⁸⁴ Optužnica, par. 69, 72.

⁷³⁸⁵ Optužnica, par. 71.

⁷³⁸⁶ P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 8; Dodatak B, Mapa 1; P815 (Mapa Sarajeva s ucertanim linijama sukoba). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2.

⁷³⁸⁷ Robert Donia, T. 3089 (31. maj 2010.); P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 9–10, 30.

⁷³⁸⁸ D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3; P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 16; P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 1–3 (više fotografija na kojima se vide Ahatovići, Dobroševići, područje Bojnika i područje Rajlovca); Ramiz Mujkić, T. 12138–12139 (17. februar 2011.), 12425, 12440 (25. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 2 (pod pečatom); D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 5; P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 33, 35–36; Robert Donia, T. 3134, 3141 (1. juni 2010.); P2577 (Saopštenje za štampu u vezi s opštinom Novo Sarajevo, 1. april 1992.), str. 1; P1866 (Izjava svjedoka Youssefa Hajira od 25. februara 2010.), par. 8; Youssef Hajir, T. 8836–8837 (2. novembar 2010.).

⁷³⁸⁹ P5964 (Podaci popisa stanovništva BiH po opštinama iz 1971., 1981. i 1991. godine, april 1995.), *e-court* str. 2; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 60. Ali v. P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 21, 30, 33, 36, 39 (koji pokazuje da je 1991. Novi Grad imao 112.618 stanovnika, od toga oko 49,5% bosanskih Muslimana, 28,3% bosanskih Srba i 7,1% bosanskih Hrvata). Premda je Vijeće utvrdilo da su dokazi Ewe Tabeau, opšte uzevši, pouzdani, ono se za potrebe utvrđivanja brojnosti i etničkog sastava stanovništva Novog Grada 1991. oslanja na druge dokaze koji su mu predočeni, kao što je P5964, dokument koji predstavlja direktan izvor informacija, s neobrađenim podacima popisa stanovništva u BiH iz 1991.

Muslimani, dok su u Rajlovcu i Dobroševićima živjeli pretežno bosanski Srbi.⁷³⁹⁰ Suživot u opštini Novi Grad tekao je, opšte uzevši, miroljubivo sve do početka 1992.⁷³⁹¹

2170. U Novom Gradu bilo je više značajnih trgovinskih, industrijskih i vojnih objekata, uključujući kasarnu u Rajlovcu, kasarnu u Butilama i fabriku "Orao" (vojno postrojenje za remont avionskih motora).⁷³⁹²

2171. Prije početka sukoba, predsjednik Skupštine opštine Novi Grad bio je Ismet Čengić, bosanski Musliman.⁷³⁹³ Momčilo Krajišnik, Nikola Stanišić, Jovan Tintor⁷³⁹⁴ i Ranko Torbica bili su istaknute vođe SDS-a na tom području.⁷³⁹⁵ Bakir Alispahić, Hasan Čengić i Jusuf Pušina bili su istaknute vođe SDA u opštini.⁷³⁹⁶

(2) Osnivanje opštine Rajlovac⁷³⁹⁷

2172. Pred kraj 1991., članovi Opštinskog odbora SDS-a iz Novog Grada počeli su razmatrati mogućnost stvaranja Srpske opštine Rajlovac na teritoriji koja je velikim djelom pripadala opštini Novi Grad, kako bi spriječili da Srbi u Novom Gradu i Skupštini opštine Novi Grad budu preglašani.⁷³⁹⁸ Dana 26. decembra 1991., Krajišnik je obavijestio optuženog da je bio na zasjedanju Skupštine opštine Novi Grad na kojem je glasanje bilo blokirano.⁷³⁹⁹ Osim toga, 9.

⁷³⁹⁰ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 2 (pod pečatom); svjedok KDZ041, T. 12130 (17. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 16, 29; Ramiz Mujkić, T. 12139–12140 (17. februar 2011.); D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3; D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 7.

⁷³⁹¹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 5 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 3; D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 9.

⁷³⁹² Robert Donia, T. 3702 (10. juni 2010.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 2; P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 4; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 61.

⁷³⁹³ P2577 (Saopštenje za štampu u vezi s opštinom Novo Sarajevo, 1. april 1992.), str. 2; P973 (Izvještaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 34.

⁷³⁹⁴ Jovan Tintor je zvanično bio povezan s opštinom Vogošća i 22. maja 1992. službeno je imenovan za komandanta brigade TO-a Vogošća. V. P1505 (Naredenje SRK-a, 22. maj 1992.), *e-court* str. 2; P3033 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa pod naslovom "Radovan Karadžić i TO SRBiH –VRS (1992.–1995.)", *e-court* str. 441–442.

⁷³⁹⁵ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 2–3 (pod pečatom). Krajišnik je rođen u Zabrđu, jugoistočno od Ahatovića, nedaleko od kasarne u Butilama gdje je imao i porodičnu kuću. Momčilo Krajišnik, T. 43153 (7. novembar 2013.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 60–61; P2327 (Mapa s oznakama koje je unio Ramiz Mujkić), str. 1–2; P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 6–7; Robert Donia, T. 3132 (1. juni 2010.).

⁷³⁹⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 2 (pod pečatom); D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 8.

⁷³⁹⁷ Tužilaštvo tvrdi da su, u cilju ostvarivanja prvog i petog Strateškog cilja, optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba na određenim područjima Novog Grada osnovali Srpsku opštinu Rajlovac, čime je bilo obuhvaćeno i muslimansko selo Ahatovići. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak A (odjeljak o Novom Gradu), par. 1.

⁷³⁹⁸ D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrBiH, 11. decembar 1991.), str. 20–22.

⁷³⁹⁹ P5785 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 26. decembar 1991.), str. 1.

februara 1992., Krajišnik je obavijestio optuženog o sastanku kojem je kratko prije toga prisustvovao u Reljevu, selu u opštini Novi Grad, i razgovorima koje je tamo vodio o osnivanju opštine Rajlovac.⁷⁴⁰⁰ Nekoliko dana kasnije, 11. februara, Jovan Tintor je rekao izvjesnom Prodanoviću da je osnovana nova opština – Rajlovac.⁷⁴⁰¹

2173. Dana 23. februara 1992. ili približno tog datuma, rukovodstvo SDS-a proglasilo je opštinu Rajlovac na nekim od teritorija koje su do tada pripadale opštini Novi Grad.⁷⁴⁰² Dana 26. marta 1992., Dobrinja je ušla u sastav Srpske opštine Ilidža, dok su preostali dijelovi Novog Grada ušli u sastav Srpske opštine Novo Sarajevo.⁷⁴⁰³ Dana 11. maja 1992., Skupština bosanskih Srba usvojila je zakon prema kojem su u sastav opštine Rajlovac ušli, između ostalog, Ahatovići, Bojnik, Dobroševići, Rajlovac, Reljevo-Dvor, Zabrđe i Žuč.⁷⁴⁰⁴ Jovo Božić preuzeo je ulogu predsjednika opštine Rajlovac.⁷⁴⁰⁵ Neko vrijeme nakon što je Rajlovac proglašen novom opštinom, osnovan je Krizni štab opštine Rajlovac, a Jovo Božić je imenovan za predsjednika kriznog štaba.⁷⁴⁰⁶

(3) Naoružavanje i mobilizacija bosanskih Srba u Novom Gradu

2174. Najkasnije 14. oktobra 1991., Tintor i Ratko Adžić, koji je kasnije postao predsjednik Srpske opštine Ilijaš,⁷⁴⁰⁷ razgovarali su o naoružavanju i mobilizaciji i konstatovali da je odaziv na poziv za mobilizaciju Srba u Novom Gradu i okolnim opštinama nezadovoljavajući. Adžić se posebno žalio da, uprkos tome što je on na jednom sastanku najavio da će Srbi imati jedinstvenu priliku da dođu i uzmu naoružanje, iz Novog Grada po oružje nije došao niko.⁷⁴⁰⁸

⁷⁴⁰⁰ P5753 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, februar 1992.), str. 1. Takođe, u nekom trenutku u februaru 1992., Krajišnik je obavijestio Nikolu Koljevića o sastanku kojem će on prisustvovati u Rajlovcu "vezan[om] za ovu jednu opštinu". P5758 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Nikole Koljevića, februar 1992.), str. 1.

⁷⁴⁰¹ P965 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Prodanovića, ime nepoznato, 11. februar 1992.), str. 5.

⁷⁴⁰² P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 32; Stojan Džino, T. 29871 (7. novembar 2012.); P967 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Ljube Grkovića, 22. februar 1992.), str. 1–2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2580. Dana 24. marta 1992., Skupština bosanskih Srba jednoglasno je usvojila odluku o osnivanju Opštine Rajlovac, zajedno sa 34 druge srpske opštine. P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrBiH, 24. mart 1992.), str. 23–24.

⁷⁴⁰³ P2577 (Saopštenje za štampu u vezi s opštinom Novo Sarajevo, 1. april 1992.), str. 1; P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 31, 35; Robert Donia, T. 3134 (1. juni 2010.); P966 (Mapa Sarajeva s oznakama koje je unio Robert Donia).

⁷⁴⁰⁴ P2315 (Ukaz o proglašenju Zakona o obrazovanju opštine Rajlovac, 11. maj 1992.), str. 1; Stojan Džino, T. 29865, 29901 (7. novembar 2012.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2580.

⁷⁴⁰⁵ D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 14.

⁷⁴⁰⁶ V. P2329 (Naredenje Kriznog štaba Rajlovac, 9. april 1992.); P2628 (Izveštaj Kriznog štaba Rajlovac, 28. maj 1992.).

⁷⁴⁰⁷ P2623 (Pregled prihoda i troškova opštine Ilijaš, 11. maj – 30. juni 1992.), str. 4.

⁷⁴⁰⁸ P5844 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Ratka Adžića, 14. oktobar 1991.), str. 1–3.

2175. U februaru 1992., civilni kamioni s registarskim tablicama Srbije i Crne Gore odnijeli su opremu i zalihe, uključujući više topova, iz kasarne u Butilama, a dva od tih kamiona otišla su na Pale.⁷⁴⁰⁹ U martu ili aprilu 1992., četa vojne policije, kojom je komandovao Nikola Šuput, premještena je iz opštine Kiseljak u kasarnu u Butilama, a s njom je stiglo i više oklopnih transportera, protivavionski topovi i drugo naoružanje.⁷⁴¹⁰ Počevši od marta 1992., lokalni Srbi su dolazili u kasarne u Butilama i Rajlovcu po uniforme i naoružanje, uključujući snajperske puške, kao i na vojnu obuku.⁷⁴¹¹ Dva bosanska Srbina zaposlena u fabrici "Orao" – Stevo Petričević i Mirko Mirković – uspostavila su i održavala veze između lokalnih Srba i oficira u kasarni u Rajlovcu i učestvovala u podjeli oružja lokalnim Srbima.⁷⁴¹² U isto vrijeme, rezervisti, uključujući Srbe s okolnih područja, počeli su stizati u kasarnu u Butilama.⁷⁴¹³ Nosili su uniforme, a Šuputovi vojnici su ih obučavali kako da rukuju minobacačima i drugim naoružanjem.⁷⁴¹⁴ Osim toga, u "Orlu" je bila smještena srpska "paravojna jedinica" čiji su pripadnici bili članovi SDS-a iz okolnih sela.⁷⁴¹⁵ Pripadnici te jedinice su na uniformama imali oznake s četiri ćirilična slova S i nosili su kokarde.⁷⁴¹⁶

2176. Dana 3. marta 1992., izvjesni Gvozden je obavijestio optuženog da je mobilisao Srbe s Pala i da će isto učiniti i u drugim opštinama, uključujući Novi Grad.⁷⁴¹⁷ Optuženi je tada tražio da se pokaže da je muslimanska mobilizacija nekoliko sati prethodila srpskoj.⁷⁴¹⁸

2177. Do marta 1992., bosanski Srbi su postavili kontrolni punkt na mostu preko Bosne u naselju Reljevo, nadomak kasarne u Butilama, i postepeno blokirali prolaz bosanskim Muslimanima.⁷⁴¹⁹

⁷⁴⁰⁹ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 4.

⁷⁴¹⁰ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 6–7; D1103 (Dodatak izjavi svjedoka Ramiza Mujkića od 28. aprila 2000.), str. 1.

⁷⁴¹¹ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 8; P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 4 (fotografija na kojoj se vidi kasarna u Rajlovcu); D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 2; P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 4 (pod pečatom).

⁷⁴¹² P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 12–13; D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 2.

⁷⁴¹³ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 9.

⁷⁴¹⁴ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 9; D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 2.

⁷⁴¹⁵ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 4 (pod pečatom).

⁷⁴¹⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 4 (pod pečatom).

⁷⁴¹⁷ P5604 (Presretnuti razgovor Gvozdena i Radovana Karadžića, 3. mart 1992.), str. 3.

⁷⁴¹⁸ P5604 (Presretnuti razgovor Gvozdena i Radovana Karadžića, 3. mart 1992.), str. 2, 5.

⁷⁴¹⁹ Ramiz Mujkić, T. 12427, 12433–12434 (25. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 17–18; P2327 (Mapa s oznakama koje je unio Ramiz Mujkić); P2329 (Naređenje Kriznog štaba Rajlovac, 9. april 1992.); svjedok KDZ041, T. 12083–12086 (17. februar 2011.); D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 12. Mujkić je u svom svjedočenju izjavio da je kontrolni punkt postavljen u januaru 1992. V. Ramiz Mujkić, T. 12427, 12433 (25. februar 2011.); D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3. S druge strane, Stojan Džino je rekao da su bosanski Srbi počeli s podizanjem prvih barikada tek nakon ubistva svata u Sarajevu u martu 1992. V. D2387 (Izjava svjedoka

Dana 9. aprila 1992., Krizni štab opštine Rajlovac je naredio "aktivno osmatranje" cijele teritorije opštine Rajlovac tako što će se kontrolisati sva vozila i osobe koji idu u pravcu Distributivnog centra.⁷⁴²⁰ Krizni štab opštine Rajlovac takođe je naredio da se u svakom trenutku na kontrolnom punktu u pravcu Distributivnog centra mora nalaziti po jedan policajac i dva pripadnika TO-a.⁷⁴²¹

2178. Već početkom maja 1992., praktično svi vojnici i oficiri JNA nesrbi napustili su službu i otišli iz kasarne u Butilama.⁷⁴²² Međutim, po nalogu Hasana Mujkića, tadašnjeg komandanta mjesnog štaba muslimanskog TO-a, Ramiz Mujkić je ostao da radi u kasarni kako bi pratio situaciju i informisao komandu TO-a.⁷⁴²³ Dana 10. maja 1992. ili približno tog datuma, JNA je kasarnu i aerodrom u Rajlovcu predala TO-u Rajlovca.⁷⁴²⁴

2179. U nekom trenutku nakon 20. maja 1992., Ramiz Mujkić je naišao na grupu vojnika JNA albanske nacionalnosti koji su bili zaduženi za obezbjeđenje kasarne u Butilama i koji su mu rekli da će pomoći TO-u bosanskih Muslimana da zauzme kasarnu.⁷⁴²⁵ Ramiz Mujkić je potom obavijestio Hasana Mukića o tom prijedlogu, ali mu je pokazana pismena poruka od Alije Delimustafića, ministra MUP-a BiH,⁷⁴²⁶ kojom se zabranjuje svako zauzimanje kasarne.⁷⁴²⁷ Tri četiri dana kasnije Delimustafić je promijenio stav, ali zauzimanje kasarne u Butilama više nije bilo moguće, budući da je tamo u međuvremenu u kasarnu došlo više Belih orlova.⁷⁴²⁸

2180. Dana 22. maja 1992., komandant SRK-a Tomislav Šipčić naredio je da se formira brigada TO-a Rajlovac, čime je rajlovački TO potčinjen SRK-u, a za komandanta brigade imenovao je tadašnjeg predsjednika Kriznog štaba Rajlovac Jovu Božića.⁷⁴²⁹ Dana 28. maja 1992., Božić je

---

Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 9, 70. Svjedok KDZ041 se samo sjećao da su srpske barikade podignute u nekom trenutku krajem februara ili početkom marta 1992. V. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 4 (pod pečatom). Ali v. svjedok KDZ041, T. 12083 (17. februar 2011.) (koji je ukazao na to da su barikade podignute u periodu od 20. do 25. maja 1992.). V. par. 3533–3539.

⁷⁴²⁰ P2329 (Naređenje Kriznog štaba Rajlovac, 9. april 1992.).

⁷⁴²¹ P2329 (Naređenje Kriznog štaba Rajlovac, 9. april 1992.).

⁷⁴²² P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 14.

⁷⁴²³ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 15; Ramiz Mujkić, T. 12413, 12431 (25. februar 2011.); D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 5.

⁷⁴²⁴ D2686 (Izjava svjedoka Mihajla Vujasina od 16. decembra 2012.), par. 10; P3033 (Izveštaj vještaka Reynauda Theunensa pod naslovom "Radovan Karadžić i TO SRBiH –VRS (1992.–1995.)", *e-court* str. 441.

⁷⁴²⁵ Ramiz Mujkić, T. 12415–12416 (25. februar 2011.); D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 6.

⁷⁴²⁶ P1117 (Dopis ministra unutrašnjih poslova SRBiH svim upravama u MUP-u, 31. mart 1992.), str. 2; P1121 (Dopis ministra unutrašnjih poslova SRBiH svim CSB-ovima, SJB-ovima i SUP-u Sarajevo, 8. april 1992.).

⁷⁴²⁷ Ramiz Mujkić, T. 12416 (25. februar 2011.); D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 6; Ramiz Mujkić, D1104 (Izvodi iz transkripta iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9240.

⁷⁴²⁸ Ramiz Mujkić, T. 12416 (25. februar 2011.); D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 6; D1104 (Izvodi iz transkripta iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9240.

⁷⁴²⁹ P1505 (Naređenje SRK-a, 22. maj 1992.), *e-court* str. 1–2; P2628 (Izveštaj Kriznog štaba Rajlovac, 28. maj 1992.).

izvijestio Vladu bosanskih Srba da je "Srpska vojska Srpske opštine Rajlovac" imala 1.280 obveznika.⁷⁴³⁰

2181. U maju 1992., na razgovorima koje su predstavnici lokalnih ogranaka SDA i SDS-a vodili u selu Ahatovići, bosanski Srbi prijetili su napadom na selo ukoliko stanovnici sela ne odu.⁷⁴³¹

Bosanski Muslimani odbili su da se postupe po tom zahtjevu i lokalni krizni štab bosanskih Muslimana, na čelu s Hasanom Mujkićem, postavio je barikade,⁷⁴³² organizovao seoske straže i naoružao ih pješadijskim naoružanjem.⁷⁴³³ Muslimanski TO brojao je oko 200 pripadnika.⁷⁴³⁴

⁷⁴³⁰ P2628 (Izveštaj Kriznog štaba Rajlovac, 28. maj 1992.). Takođe, na 122. sjednici Predsjedništva BiH, održanoj 17. juna 1992., Sefer Halilović je referisao da se na teritoriji Novog Grada nalazi 1.200 pripadnika neprijateljskih snaga i da, između ostalog, raspolažu sa 10 tenkova, 26 oklopnih transportera, 129 minobacača, 12 PEA topova, 8 PEA mitraljeza, 22 ručna bacača, 9 minobacača kalibra 82mm, 4 bestrajna topa kalibra 82mm, 5 topova i više snajperskih gnijezda. D192 (Transkript sjednice Predsjedništva BiH od 17. juna 1992.), str. 4.

⁷⁴³¹ Svjedok KDZ041, T. 12081–12083 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 5 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2607. Vijeće je svjesno činjenice da je svjedok KDZ041 u svojoj izjavi naveo početak marta 1992. kao period u kojem su Srbi zatražili od stanovnika Ahatovića da napuste to područje, dok je u toku svjedočenja izjavio da je to od njih zatraženo krajem maja 1992., tj. nakon izbijanja rata u Sarajevu. Vijeće takođe ima u vidu da je, prema činjenici o kojoj je presuđeno 2607, taj zahtjev stanovnicima Ahatovića upućen u martu 1992. Vijeće, međutim, smatra da je sastanak o kojem je riječ održan negdje krajem maja 1992., kao što je u svom svjedočenju naveo svjedok KDZ041. Kao prvo, taj period se manje-više poklapa s izbijanjem neprijateljstava u Sarajevu, kao i s navodnim napadom na selo Ahatovići. Kao drugo, Stojan Džino je u svojoj izjavi naveo da je posljednji sastanak Muslimana iz Ahatovića i Srba održan 27. maja 1992. D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 12–13. Međutim, Vijeće napominje da ova nedosljednost u svjedočenju svjedoka KDZ041 nije tako velika da bi umanjila njegovu opštu vjerodostojnost.

⁷⁴³² Vijeće napominje da je, u svom svjedočenju pred Vijećem, svjedok KDZ041 negirao da je u Ahatovićima postojao krizni štab, rekavši kako je postojala samo grupa seoskih starješina. V. svjedok KDZ041, T. 12080, 12087–12089 (17. februar 2011.). Međutim, Vijeće ne prihvata taj dio svjedočenja svjedoka KDZ041, pošto je on u svojoj izjavi svjedoka naveo da je u Ahatovićima osnovan krizni štab na čijem čelu se nalazio Hasan Mujkić, a zatim nabrojao ko su bili njegovi članovi. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 10 (pod pečatom). Štaviše, i Ramiz Mujkić je indirektno potvrdio postojanje pomenutog kriznog štaba. V. P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 32. Što se tiče postojanja muslimanskih barikada, Vijeće napominje da je Ramiz Mujkić u jednoj od svojih pismenih izjava naveo da su Muslimani postavili barikade u Dobroševićima i Ahatovićima. V. D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 5. Međutim, on je tokom svog svjedočenja negirao je da su takve barikade postojale. V. Ramiz Mujkić, T. 12417–12420, 12432 (25. februar 2011.). Prilikom ocjenjivanja ove nedosljednosti Vijeće je razmotrilo sljedeće: prvo, svjedok KDZ041 je izjavio da su, nakon postavljanja srpskih barikada, Muslimani oko Ahatovića postavili svoje barikade. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 6 (pod pečatom). Drugo, Ramiz Mujkić je, zapravo, priznao da je muslimanski TO oko sela Ahatovići imao više stalnih položaja, kao što su zemunice. V. P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 25. Vijeće se stoga ne oslanja na svjedočenje Ramiza Mujkića da u Dobroševićima i Ahatovićima nije bilo muslimanskih barikada.

⁷⁴³³ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 10 (pod pečatom); Ramiz Mujkić, T. 12417, 12432, 12436–12437 (25. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 25, 32. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2607.

⁷⁴³⁴ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 25; D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3.

2182. Sredinom maja 1992., svi Srbi iz sela Dobroševići, Bojnik, Mihaljevići i Brod napustili su svoje domove i otišli u mjesta blizu kasarni u Rajlovcu i Butilama.⁷⁴³⁵ Tokom istog perioda, u Ahatovićima su prekinute telefonske veze i dovod struje.⁷⁴³⁶ Do kraja maja Srbi su već postavili barikade na svim putevima iz Rajlovca i Bojnika za Sarajevo.⁷⁴³⁷ Oni koji su bili raspoređeni na te barikade zaustavljali su autobuse i vozila i pretraživali putnike, bosanske Muslimane, da bi im potom zabranili prolaz u Sarajevo.⁷⁴³⁸

(C) Napad na Ahatoviće

2183. Dana 25. maja 1992., srpske snage izdale su ultimatum stanovnicima Ahatovića da se muškarci moraju predati zajedno s naoružanjem koje imaju.⁷⁴³⁹ Dana 24. ili 25. maja 1992., žene, djeca i stari ljudi pokušali su otići iz Ahatovića u obližnju opštinu Visoko, ali su ih u tome spriječili bosanski Srbi, koji su pucali na njih.⁷⁴⁴⁰

2184. Dana 27. maja 1992., na brda oko Ahatovića iz pravca Rajlovca stigli su Srbi, neki u uniformama JNA, neki u maskirnim uniformama, s tenkovima i oklopnim vozilima.⁷⁴⁴¹ Preko megafona su pozivali stanovnike sela da se predaju.⁷⁴⁴² Prijetili su: "Balije, predajte se, ili ćemo vam pobiti djecu".⁷⁴⁴³ Kad su stanovnici sela to odbili, srpske snage su oko 23:00 sata započele

⁷⁴³⁵ Prema riječima svjedoka KDZ041, Srbima je naredeno da napuste svoje domove kako bi paravojne jedinice mogle da uspostave svoje položaje. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 8 (pod pečatom); svjedok KDZ041, T. 12090 (17. februar 2011.).

⁷⁴³⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 13 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 33.

⁷⁴³⁷ Svjedok KDZ041, T. 12083 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 6–7 (pod pečatom). Vijeće ima u vidu da je svjedok KDZ041 u svojoj izjavi naveo da su barikade podignute u martu, dok je u svom svjedočenju rekao da su podignute negdje između 20. maja 1992. i 25. maja 1992. Vijeće smatra da je usmeno svjedočenje svjedoka KDZ041 o ovom pitanju vjerodostojnije.

⁷⁴³⁸ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 7 (pod pečatom); svjedok KDZ041, T. 12084–12085 (17. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 17; D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3.

⁷⁴³⁹ Svjedok KDZ041, T. 12091–12092 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 11 (pod pečatom).

⁷⁴⁴⁰ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 12, 19 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2608. Stojan Džino je u svom svjedočenju izjavio da je Hasan Mujkić 29. maja 1992. zatražio od Jove Božića da dopusti evakuaciju konvoja žena i djece iz Ahatovića u Sarajevo, ali da mu to nije dozvoljeno jer su Srbi posumnjali da bi evakuacija mogla biti samo pripremna mjera za napad na naselja u kojima su živjeli bosanski Srbi. V. D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.), par. 14.

⁷⁴⁴¹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 15 (pod pečatom); svjedok KDZ041, T. 12092 (17. februar 2011.).

⁷⁴⁴² P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 15 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2609.

⁷⁴⁴³ Činjenica o kojoj je presuđeno 2609.

napad, koji je na kraju odbijen.⁷⁴⁴⁴ U tom prvom napadu poginula su dva Muslimana, a ranjeno ih je deset.⁷⁴⁴⁵

2185. Dana 29. maja 1992.,⁷⁴⁴⁶ na Ahatoviće i Dobroševiče pokrenut je konačni napad teškom artiljerijom.⁷⁴⁴⁷ Granate su ispaljivane iz svih pravaca, uključujući kasarne u Butilama i Rajlovcu.⁷⁴⁴⁸ U to vrijeme žene, djeca i stari ljudi prebačeni su u podrume nekoliko kuća u centru sela.⁷⁴⁴⁹ Dana 31. maja, po nalogu Fikreta Mujkića, člana Kriznog štaba Ahatovića, grupa stanovnika sela krenula je za Bioču kako bi se sreła s dva voda TO-a iz Visokog, poslata da pomognu prilikom povlačenja stanovnika.⁷⁴⁵⁰ Ramiz Mujkić je izabran da ide s tom grupom, ali nije uspio da se s njima sretne, pa se vratio u Ahatoviće 3. juna.⁷⁴⁵¹ Granatiranje je trajalo do 1. ili 2. juna 1992. i u njemu je uništeno ili oštećeno skoro 130 kuća u Ahatovićima, a poginulo je 15 do 20 bosanskih Muslimana.⁷⁴⁵²

⁷⁴⁴⁴ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 15 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2609.

⁷⁴⁴⁵ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 16 (pod pečatom). Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti u prilogu A i B Optužnici. V. fusnota 13.

⁷⁴⁴⁶ Vijeće napominje da je, prema riječima svjedoka KDZ041, granatiranje Ahatovića počelo ujutro, oko 07:00 ili 08:00 sati, a prema riječima Ramiza Mujkića počelo je popodne, u 15:00 sati. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 17 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 26. Međutim, Vijeće zaključuje da ova nepodudarnost nije tako ozbiljna da bi umanjila vjerodostojnost i pouzdanost ovih svjedoka.

⁷⁴⁴⁷ Svjedok KDZ041, T. 12097 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 17–18 (pod pečatom); Ramiz Mujkić, T. 12438, 12449–12452 (25. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 26, 33; D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3, 6. Svjedok KDZ601 je u svom svjedočenju izjavio da je do napada došlo krajem maja i početkom juna 1992. i da su među snagama koje su učestvovalе u napadu bili "Oljaćini četnici", pripadnici Ilidžanskog bataljona i pripadnici SJB-a Ilidža. Svjedok KDZ601, T. 18588–18590 (8. septembar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2610.

⁷⁴⁴⁸ Svjedok KDZ041, T. 12097 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 17, 20 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 28; D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3, 6.

⁷⁴⁴⁹ Svjedok KDZ041, T. 12095 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 12, 19 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 31; D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3.

⁷⁴⁵⁰ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 32, 35; D1101 (Izvod iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3, 6.

⁷⁴⁵¹ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 32, 35–36.

⁷⁴⁵² Svjedok KDZ041, T. 12097 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 18–19 (pod pečatom); Ramiz Mujkić, T. 12452 (25. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 26. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2660. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti u Prilogu A Optužnici. V. fusnota 13.

2186. Po prestanku granatiranja, Tintor i neki lokalni Srbi i pripadnici paravojskih grupa⁷⁴⁵³ izveli su pješadijski napad na Ahatoviće.⁷⁴⁵⁴ U tom pješadijskom napadu poginulo je oko 20 muškaraca, bosanskih Muslimana.⁷⁴⁵⁵ Potom je tridesetak mještana, bosanskih Muslimana kojima je ponestalo municije, uključujući svjedoka KDZ041, odlučilo probiti neprijateljske linije i pobjeći prema Visokom, ali je na njih na kraju otvorena artiljerijska vatra.⁷⁴⁵⁶ Tom prilikom poginula su četiri bosanska Muslimana, dok je više njih, uključujući svjedoka KDZ041, ranjeno.⁷⁴⁵⁷ Ubrzo nakon toga, Tintor, lokalni Srbi i pripadnici paravojskih formacija ušli su u Ahatoviće oklopnim transporterima i tenkovima.⁷⁴⁵⁸ U nekom trenutku prilikom granatiranja ili pješadijskog napada poginule su mlađa sestra Ramiza Mujkića i njena kćer Elma Bešić, kojoj je tada bilo tek 15 godina.⁷⁴⁵⁹ Zatim su kuće bosanskih Muslimana opljačkane i zapaljene.⁷⁴⁶⁰ Srbi su zarobili oko 400 žena i djece, kao i 80 muškaraca, pored 150 žena i djece zarobljenih u Dobroševićima, Bojniku i Mihaljevićima prije napada na Ahatoviće.⁷⁴⁶¹ Zarobljeni u Ahatovićima potom su odvedeni u pravcu Rajlovca.⁷⁴⁶² Napad je okončan i Ahatovići su najkasnije 3. juna 1992. bili pod srpskom kontrolom.⁷⁴⁶³

⁷⁴⁵³ Dok je svjedok KDZ041 u svom svjedočenju izjavio da je vidio ljude u uniformama JNA s bijelim trakama oko ruke i povezima oko glave i da su to bili pripadnici Belih orlova, svjedok KDZ601 je izjavio da su u napadu učestvovali pripadnici "Oljačinih četnika" i da su im snage VRS-a i MUP-a bile pojačanje. V. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 23 (pod pečatom); svjedok KDZ601, T. 18588–18589 (8. septembar 2011.). Vijeće takođe napominje da su mu predloženi drugi dokazi koji pokazuju da su u tom napadu učestvovali pripadnici paravojskih formacija. Na primjer, 5. avgusta 1992., načelnik Srpske SJB Ilidža izrazio je žaljenje povodom činjenice da je komandant Ilidžanske brigade isključio "miliciju" iz zajedničke ishrane, iako su te snage učestvovala u mnogim borbenim dejstvima, kao što su borbe u Hadžićima, Rakovici, Ahatovićima i Dobrinji. P6639 (Informacija SJB-a Ilidža, 5. avgust 1992.), str. 6. Na osnovu gore navedenih dokaza, Vijeće konstatuje da su pripadnici paravojskih formacija učestvovali u napadu na Ahatoviće.

⁷⁴⁵⁴ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 19–20, 23 (pod pečatom); svjedok KDZ041, T. 12066–12067, 12108 (17. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 26; D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2610.

⁷⁴⁵⁵ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 18, 23 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2610; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 61

⁷⁴⁵⁶ Svjedok KDZ041, T. 12065–12067 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 18–19, 20–21 (pod pečatom).

⁷⁴⁵⁷ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 21 (pod pečatom). Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti u prilogu A i B Optužnici.

⁷⁴⁵⁸ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 19–20 (pod pečatom).

⁷⁴⁵⁹ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 48. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti u prilogu A i B Optužnici.

⁷⁴⁶⁰ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 23, 63 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 39.

⁷⁴⁶¹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 32 (pod pečatom).

⁷⁴⁶² P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 33 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 89; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 62.

⁷⁴⁶³ P2333 (MUP SrBiH, Informacija Romanijsko-birčanskog CSB-a, 3. juni 1992.), str. 1, gdje se izvještava da je selo Ahatovići "oslobođeno" i "pod kontrolom [...] srpske vojske".

2187. Dana 5. juna 1992., Mijatović, član Skupštine opštine Rajlovac, obavijestio je Neđeljka Prstojevića, predsjednika Kriznog štaba Ilidža⁷⁴⁶⁴ da iz Ahatovića više ne prijete opasnost.⁷⁴⁶⁵ Na zahtjev koji je potpisao optuženi i koji nosi datum 19. juli 1992., kuće u Ahatovićima koje nisu uništene stavljene su na raspolaganje srpskim izbjeglicama iz muslimanskog dijela Sarajeva.⁷⁴⁶⁶

2188. U jednom izvještaju iz 1993., Tihomir Glavaš, načelnik SJB-a Hadžići govori o uspjehu vojnog napada na Ahatoviće koji su 1. juna 1992. izvele snage pod njegovom komandom i navodi da su tim napadom spojene teritorije Butila i Rajlovca.⁷⁴⁶⁷

(D) Incident 9.1 iz Priloga A Optužnici

2189. U Optužnici se navodi da je 29. maja 1992. ili približno tog datuma najmanje 15 muškaraca ubijeno nakon što su uhvaćeni dok su bježali iz sela Ahatovići.

2190. Nakon što je, kao što je gore opisano, na 30 bosanskih Muslimana koji su se pokušali probiti kroz neprijateljske linije i pobjeći prema Visokom otvorena artiljerijska vatra,⁷⁴⁶⁸ ti bosanski Muslimani su se predali Srbima.⁷⁴⁶⁹ Među Srbima bili su Stevo Petričević, Dragan Koprivica i Bato Arnautović.⁷⁴⁷⁰ Nakon što su se predali, 15 od tih mještana, bosanskih Muslimana, uglavnom oni koji su bili u stanju da hodaju, odvedeni su do obližnjeg puta i natjerani da sjednu.⁷⁴⁷¹ Koprivica i Arnautović su zatim pucali na 15 preostalih muškaraca koji nisu mogli hodati, i sve ih pobili.⁷⁴⁷² U tom trenutku je na mjesto događaja stigao Tintor, koji je nosio pištolj,

⁷⁴⁶⁴ Nedeljko Prstojević, T. 12961 (8. mart 2011.).

⁷⁴⁶⁵ P2239 (Presretnuti razgovor Mijatovića i Neđeljka Prstojevića, 5. juni 1992.), str. 1, 3.

⁷⁴⁶⁶ P739 (Zahtjev Predsjedništva RS-a raznim opštinama, 19. juli 1992.). V. takođe P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 39.

⁷⁴⁶⁷ P2308 (Izveštaj SJB-a Ilidža, 20. septembar 1993.), str. 5.

⁷⁴⁶⁸ V. par. 2186.

⁷⁴⁶⁹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 21.

⁷⁴⁷⁰ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 22, 24 (pod pečatom).

⁷⁴⁷¹ Svjedok KDZ041, T. 12065 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 21 (pod pečatom).

⁷⁴⁷² Svjedok KDZ041, T. 12065 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 22, 24 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2610. Među ubijenima bili su Jusuf Suljić, Nihad Tokmo, Bećir Žiga, Meho Žiga i jedan čovjek kojeg su zvali "Kriminalac". P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 22, 24 (pod pečatom). Suprotno navedenom svjedočenju, Džino je rekao da su tih 15 bosanskih Muslimana bili borci koji su poginuli u borbi. D2387 (Izjava svjedoka Stojana Džine od 4. novembra 2012.). Međutim, Vijeće ne prihvata Džinino svjedočenje iz sljedećih razloga. Kao prvo, svjedočenje svjedoka KDZ041, kao očevidca pogubljenja 15 zarobljenih muškaraca, bosanskih Muslimana, pouzdano je i detaljno. Kao drugo, Vijeće je zaključilo da Džinino svjedočenje, generalno, karakterišu protivrječnosti.

automatsku pušku i uniformu JNA, a s njim je bilo i više pripadnika paravojnih formacija.⁷⁴⁷³
Tintor je tad naredio da se muškarci postroje po dva i odvedu u kasarnu u Butilama.⁷⁴⁷⁴

2191. Nekoliko dana nakon incidenta, Ramiz Mujkić, koji se u to vrijeme krio u šumi iznad Ahatovića, vidio je rovokopač kako kopa tri jame na tri različite lokacije u selu, kao i više srpskih vojnika kako u te jame bacaju leševe i potom ih zatrpavaju zemljom.⁷⁴⁷⁵ Godine 1996., organi CSB-a Sarajevo ekshumirali su posmrtnu ostatku 25 bosanskih Muslimana, muškaraca i žena, na tri različite lokacije u Ahatovićima.⁷⁴⁷⁶ Svjedok KDZ041 identifikovao je četiri od tih osoba kao žrtve gore opisanog pogubljenja.⁷⁴⁷⁷

2192. Na osnovu svjedočenja Amora Mašovića, tužilaštvo tvrdi da je, pored gore navedene četiri osobe identifikovane od strane svjedoka KDZ041, bilo i drugih žrtava incidenta 9.1 iz Priloga A Optužnici, uključujući više drugih osoba pronađenih među tih 25 ekshumiranih, kao i tri osobe čiji su posmrtni ostaci ekshumirani 9. decembra 1994. od strane UNPROFOR-a, na jednoj drugoj

⁷⁴⁷³ Svjedok KDZ041, T. 12066, 12108 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 25 (pod pečatom).

⁷⁴⁷⁴ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 27 (pod pečatom).

⁷⁴⁷⁵ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 83, 85; P2327 (Mapa s oznakama koje je unio Ramiz Mujkić), str. 1–2. V. takođe D1105 (List s dopunskim informacijama o svjedoku Ramizu Mujkiću, 1. novembar 2004.). Dana 3. juna 1992., Ramiz Mujkić se vratio u Ahatoviće i, dok je išao kroz selo, na njega je pucano. Pobjegao je u šumu, gdje je naišao na Husu Gačanovića i njih dvojica su onda nastavili do šume poznate kao Ptičija glava, gdje su ostali sve dok ih 6. avgusta 1992. nisu zarobili. P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 39–42, 44.

⁷⁴⁷⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 64 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 84–86; P2341 (Izveštaj CSB-a Sarajevo u vezi s ekshumacijama u Ahatovićima, 15. oktobar 1996.), str. 1; D1105 (List s dopunskim informacijama o svjedoku Ramizu Mujkiću, 1. novembar 2004.); P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izveštaja Amora Mašovića), str. 13–14. Tih 25 osoba su sljedeće: Elma Bešić (ženskog pola, rođena 1976.), Razija Bešić (muškog pola, rođen 1953.), Džemail Bukalo (muškog pola, rođen 1959.), Mesud Burić (muškog pola, rođen 1965.), Admir Čaušević (muškog pola, rođen 1972.), Osman Čaušević (muškog pola, rođen 1948.), Elvedin Đedović (muškog pola, rođen 1975.), Hamid Divolić (muškog pola, rođen 1950.), Osman Evendić (muškog pola, rođen 1954.), Avdo Gačanović (muškog pola, rođen 1944.), Hamid Gačanović (muškog pola, rođen 1952.), Šerifa Hrustanović (ženskog pola, rođena 1942.), Ramiz Hrvačić (muškog pola, rođen 1950.), Vahid Ligata (muškog pola, rođen 1966.), Nihad Mešanović (muškog pola, rođen 1970.), Samir Mujkić (muškog pola, rođen 1966.), Ajša Novalija (ženskog pola, rođena 1951.), Šaban Peljto (muškog pola, rođen 1969.), Meho Rizvanović (muškog pola, rođen 1966.), Jusuf Suljić (muškog pola, rođen 1961.), Nijaz Šehović (muškog pola, rođen 1962.), Nihad Tokmo (muškog pola, rođen 1970.), Ahmo Uhota (muškog pola, rođen 1951.), Bećir Žiga (muškog pola, rođen 1953.) i Meho Žiga (muškog pola, rođen 1930.). U P4853, ime Šerifa Hrustanović pojavljuje se dvaput, jednom kao kćer Mehe, sa 1942. kao godinom rođenja, a jednom kao sin Jusufa, sa 1950. kao godinom rođenja. Međutim, u P4883 (Podaci o ekshumacijama na području Sarajeva u periodu 1996.-1998.), na str. 18, piše da je Ramiz Hrvačić rođen 1950. i da mu je ime oca Jusuf. S obzirom na ime oca i godinu rođenja, Vijeće se uvjerilo da se drugi zapis u dokaznom predmetu P4853 trebao odnositi na Ramiza Hrvačića, a ne na Šerifu Hrustanović. Pored toga, u P4883, lično ime Nijaza Šehovića (muškog pola, rođenog 1962.) napisano je kao Nihaz. Bez obzira na to, Vijeće smatra da je ta nepodudarnost minorna i da kao takva nije od značaja za zaključak koji je Vijeće donijelo o incidentu 9.1 iz Priloga A Optužnici. Isto tako, u P4883, ime Džemaila Bukale napisano je kao Džemal. Međutim, Vijeće smatra da je ta nepodudarnost krajnje minorna. U P4883, lično ime Mesuda Burića napisano je kao Mensud. Vijeće smatra da je ova nedosljednost takođe krajnje minorna.

⁷⁴⁷⁷ Osobe koje je svjedok KDZ041 identifikovao kao žrtve iz incidenta 9.1 iz Priloga A Optužnici su Jusuf Suljić, Nihad Tokmo, Bećir Žiga i Meho Žiga. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 13, 26.

lokaciji u Ahatovićima.⁷⁴⁷⁸ Međutim, na osnovu dokaza koji su mu predloženi, Vijeće ne može zaključiti da li je i svaka od tih drugih osoba bila žrtva incidenta 9.1 iz Priloga A Optužnici.

2193. U svjetlu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su, poslije napada na Ahatoviće, srpske snage 1. juna 1992. ili približno tog datuma pogubile 15 muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su se predali.

(E) Incident 15 iz Priloga D Optužnici

2194. U Optužnici se navodi da je džamija u Ahatovićima uništena 4. juna 1992 ili približno tog datuma.⁷⁴⁷⁹

2195. Vijeću su predloženi dokazi da je džamija u Ahatovićima dignuta u vazduh, i da je od nje ostao samo dio minareta.⁷⁴⁸⁰ Stojan Džino je u svom svjedočenju izjavio da se to dogodilo 4. juna 1992., tokom borbenih dejstava vezanim za napad na Ahatoviće, te da je on tu eksploziju vidio s udaljenosti.⁷⁴⁸¹ Džino je čuo glasine da su municija i eksploziv koje su bosanski Muslimani uskladištili u džamiji pogođeni iz teškog naoružanja, prouzrokovavši jaku eksploziju u kojoj je uništena cijela džamija.⁷⁴⁸² Ramiz Mujkić je negirao da je u džamiji bio uskladišten eksploziv.⁷⁴⁸³ Pored toga, Mujkić je u svom svjedočenju izjavio da se u Ahatoviće vratio ujutro 3. juna 1992.⁷⁴⁸⁴ Prema Mujkićevim riječima, kod muslimanskih kuća bile su postavljene straže lokalnih Srba, pa je on zbog toga kroz selo morao ići između srpskih kuća.⁷⁴⁸⁵ Vijeće takođe napominje da se, suprotno Džininom tvrdnji da su borbene aktivnosti i dalje bile u toku 4. juna 1992., u izvještaju

⁷⁴⁷⁸ Te tri osobe su Ešref Mujkić (muškog pola, rođen 1938.), Amir Novalija (muškog pola, rođen 1965.) i Vejsil Novalija (muškog pola, rođen 1936.). P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 13–14; Završni podnesak tužilaštva, Dodatak G (dio tabele A.9.1).

⁷⁴⁷⁹ Optužnica, incident 15 iz Priloga D Optužnici.

⁷⁴⁸⁰ Ramiz Mujkić, T. 12458–12459 (25. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 45; P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 63 (pod pečatom); Andrés J. Riedlmayer, T. 22532–22533 (8. decembar 2011.); P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 332; P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrasa J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 201–204; Stojan Džino, T. 29866–29867, 29888 (7. novembar 2012.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2662.

⁷⁴⁸¹ Stojan Džino, T. 29866–29867 (7. novembar 2012.). Međutim, suprotno Džininom tvrdnji da su se u Ahatovićima vodile borbe 4. juna 1992., Vijeću su predloženi pouzdani dokumentarni dokazi i svjedočenja da su srpske snage 3. juna 1992. imale kontrolu nad Ahatovićima. V. fusnota 7484–7486.

⁷⁴⁸² Stojan Džino, T. 29866–29867 (7. novembar 2012.) (na što se upućuje u Završnom podnesku odbrane, par. 1712, u prilog tvrdnji optuženog da je džamija, ukoliko je korištena u vojne svrhe, izgubila zaštićeni status garantovan članom 3(d) Statuta).

⁷⁴⁸³ Ramiz Mujkić, T. 12458–12459 (25. februar 2011.).

⁷⁴⁸⁴ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 39.

⁷⁴⁸⁵ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 40.

MUP-a SrRBiH navodi da su 3. juna 1992. srpske snage već preuzele kontrolu nad Ahatovićima.⁷⁴⁸⁶

2196. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da je džamija u Ahatovićima uništena u eksploziji 4. juna 1992. i da su srpske snage odgovorne za eksploziju u kojoj je džamija uništena.

(F) Zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici i incident 12.1 iz Priloga B Optužnici

2197. U Optužnici se navodi da su cisterne u blizini kasarne u Rajlovcu korištene kao zatočenički objekt u junu 1992.,⁷⁴⁸⁷ i da je "više" muškaraca koji su tamo bili zatočeni ubijeno u periodu od 1. juna 1992. do 14. juna 1992.⁷⁴⁸⁸

2198. Kao što je navedeno gore u tekstu,⁷⁴⁸⁹ muškarci, bosanski Muslimani, zarobljeni su poslije napada na Ahatoviće, nakon čega je Tintor naredio da se prebace u kasarnu u Butilama. Na putu do kasarne tim ljudima su prijetili, fizički ih zlostavljali i vrijeđali.⁷⁴⁹⁰ Kod supermarketa koji se nalazio na nekih 200 metara od kasarne u Butilama naišli su na stotinjak dobro naoružanih Belih orlova koji su maltretirali više mještana zarobljenih u Dobroševićima i okolnim selima.⁷⁴⁹¹ Beli orlovi i neki lokalni Srbi zatim su pretukli zarobljene muškarce željeznim šipkama, kundacima i drvenim palicama.⁷⁴⁹² U nekom trenutku, jednom od njih rečeno je da će ih uskoro preuzeti arkanovci.⁷⁴⁹³ Ubrzo potom, zatočeni bosanski Muslimani bili su primorani da prođu kroz špalir i da se ukrcaju u vojni autobus.⁷⁴⁹⁴ U autobusu su zatočenike tjerali da pjevaju "četničke pjesme"⁷⁴⁹⁵ a Srbi su im psovali Aliju Izetbegovića i "majku balijsku".⁷⁴⁹⁶ Autobus ih je dovezao do "vojnog depoa goriva" u Rajlovcu.⁷⁴⁹⁷ Kad su stigli, zatočenicima je naređeno da legnu na travu, gdje su ih potom tukli štapovima i pustili dva psa na njih.⁷⁴⁹⁸ Neke od zatočenika su zatim

---

⁷⁴⁸⁶ P2333 (MUP SrRBiH, Informacija Romanijsko-birčanskog CSB-a, 3. juni 1992.), str. 1.

⁷⁴⁸⁷ Optužnica, zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁴⁸⁸ Optužnica, incident 12.1 iz Priloga B Optužnici.

⁷⁴⁸⁹ V. par. 2190.

⁷⁴⁹⁰ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 27 (pod pečatom).

⁷⁴⁹¹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 27 (pod pečatom).

⁷⁴⁹² P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 27–30 (pod pečatom).

⁷⁴⁹³ Svjedok KDZ041, T. 12104 (17. februar 2011.).

⁷⁴⁹⁴ Svjedok KDZ041, T. 12083 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31 (pod pečatom). U jednom izvještaju MUP-a SrRBiH navodi se da je, poslije napada na Ahatoviće, oko 50 pripadnika Zelenih beretki i HOS-a zarobljeno i poslato na ispitivanje u kasarnu u Rajlovcu. P5425 (Izvještaj MUP-a RS-a, 3. juni 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2626.

⁷⁴⁹⁵ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31 (pod pečatom).

⁷⁴⁹⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2626.

⁷⁴⁹⁷ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31; svjedok KDZ041, T. 12083 (17. februar 2011.).

⁷⁴⁹⁸ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31 (pod pečatom).

stavili na kamion i odvezli u "Orao", gdje su im previli rane.⁷⁴⁹⁹ Potom su ih vratili u kasarnu u Rajlovcu i stavili u cisternu ili rezervoar, u kojoj se nalazilo oko 90 zatočenika.⁷⁵⁰⁰ Odmah uz tu cisternu bila je veća cisterna, u kojoj je bilo smješteno oko 130 bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz Dobroševića, Mihaljevića, Bojnika, Kobiljske i Bioče.⁷⁵⁰¹

2199. Te dvije cisterne pripadale su ranije preduzeću "Energopetrol" i nisu korištene od 1985.⁷⁵⁰² U njima su bili smješteni muški zatočenici.⁷⁵⁰³ Nedaleko od cisterni bile su dvije zgrade, koje su pripadale preduzeću "Tehnogas" i Distributivnom centru.⁷⁵⁰⁴

2200. Ujutro 2. juna 1992., došao je Mile Stojanović, koji se predstavio kao komandant "logora".⁷⁵⁰⁵ Na sebi je imao plavu uniformu, vrlo sličnu policijskoj uniformi, ali bez ikakvih oznaka.⁷⁵⁰⁶ Tom prilikom su s njim bili izvjesni Šok i još četvorica drugih.⁷⁵⁰⁷ Šok je nosio istu takvu plavu uniformu, a na košulji je imao prišivenu jugoslovensku zastavu.⁷⁵⁰⁸ Stojanović je onda od zatočenika tražio legitimacije i sačinio spisak njihovih imena,⁷⁵⁰⁹ a Šok ih je ispitivao o oružju koje su koristili i o tome koja su im bila zaduženja.⁷⁵¹⁰ Šok ih je takođe ispitivao da li su politički rukovodioci SDA Hasan Mujkić, Husein Mujkić i Meho Novalija bili prisutni za vrijeme napada na Ahatoviće.⁷⁵¹¹ Nakon što su zarobljenici popisani, Šok i ta četvorica njegovih ljudi izveli su dva bosanska Muslimana iz cisterne i tukli ih dok su im postavljali pitanja o tome koje oružje su

⁷⁴⁹⁹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31 (pod pečatom); Ramiz Mujkić, T. 12428 (25. februar 2011.).

⁷⁵⁰⁰ Svjedok KDZ041, T. 12068 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31 (pod pečatom).

⁷⁵⁰¹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31 (pod pečatom).

⁷⁵⁰² Svjedok KDZ041, T. 12067–12069 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31, 48 (pod pečatom); P2311 (Fotografija cisterni); P2327 (Mapa s oznakama koje je unio Ramiz Mujkić), str. 1–2; P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 8–10.

⁷⁵⁰³ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 49; D1105 (List s dopunskim informacijama o svjedoku Ramizu Mujkiću, 1. novembar 2004.).

⁷⁵⁰⁴ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 33 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 46–47; P2327 (Mapa s oznakama koje je unio Ramiz Mujkić), str. 1–2; P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 5.

⁷⁵⁰⁵ Svjedok KDZ041, T. 12081 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 34–35 (pod pečatom); D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 5. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2627.

⁷⁵⁰⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 34 (pod pečatom). Postoje dokazi da je Mile Stojanović imao čin starijeg vodnika u Vojnoj policiji. V. P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 53–54, 67–68; D1101 (Izvodi iz izjava svjedoka Ramiza Mujkića, bez datuma), *e-court* str. 4, 7; D1103 (Dodatak izjavi svjedoka Ramiza Mujkića od 28. aprila 2000.), str. 2; P2325 (Ljekarsko uvjerenje u vezi s Ramizom Mujkićem, 22. avgust 1992.), str. 1; Ramiz Mujkić, T. 12382 (24. februar 2011.).

⁷⁵⁰⁷ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 34 (pod pečatom).

⁷⁵⁰⁸ Svjedok KDZ041, T. 12105, 12108–12109 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 34 (pod pečatom).

⁷⁵⁰⁹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 34 (pod pečatom).

⁷⁵¹⁰ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 34 (pod pečatom).

⁷⁵¹¹ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 34 (pod pečatom).

koristili.⁷⁵¹² Kad se Stojanović tog istog dana vratio, vidio je modrice na tim ljudima i obećao da se to neće ponoviti.⁷⁵¹³ Stojanović je zatim rekao da će biti dvije razmjene zarobljenika, jedna za žene i djecu, a druga, na Kobiljoj glavi, za zarobljenike iz manje cisterne.⁷⁵¹⁴ Međutim, uprkos Stojanovićevom obećanju, Šok je praktično svakodnevno izvodio dva-tri zarobljenika ispred cisterni i tukao ih.⁷⁵¹⁵ Jednom prilikom su on i njegovi ljudi izveli dva muškarca, tukli ih i jednome od njih slomili obje ruke.⁷⁵¹⁶

2201. Zbog toga što je u cisternama bilo nakupljene kišnice, zatočenici su morali stajati sve vrijeme svog zatočeništva.⁷⁵¹⁷ U prva tri dana zatočeništva nisu dobili ni hranu ni vodu, a potom su dobijali vrlo malo hrane i vode.⁷⁵¹⁸ Dana 3. juna 1992. ili približno tog datuma, Šok je prisilio više zatočenika koji nisu imali vidljive znakove povređivanja da se pojave pred srpskom televizijskom ekipom i izjave da se s njima dobro postupa.⁷⁵¹⁹

2202. Tokom prve sedmice juna 1992., tri nova zatočenika, Hajro Delić, njegov sin i Džemail Sačić, dovedena su u manju cisternu.⁷⁵²⁰ Nekoliko dana nakon što je zatočen, Delića su odveli i sutradan ga vratili s teškim povredama.⁷⁵²¹ On je drugim zarobljenicima ispričao da ga je Šok surovo pretukao i zlostavljao po naređenju Nikole Stanišića i da je tokom ispitivanja Stanišić tražio milion njemačkih maraka za njegovo oslobađanje.⁷⁵²² Ubrzo potom, Delić je podlegao povredama i umro.⁷⁵²³

2203. U dva navrata, čovjek kojeg su zvali Žuti i za kojeg se govorilo da je Tintorov vozač i bivši "specijalac Vikića Dragana" dolazio je u manju cisternu i prozivao nekoliko zatočenika, uz

⁷⁵¹² P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 36 (pod pečatom).

⁷⁵¹³ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 36 (pod pečatom).

⁷⁵¹⁴ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 36 (pod pečatom); svjedok KDZ041, T. 12122 (17. februar 2011.).

⁷⁵¹⁵ Svjedok KDZ041, T. 12105 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 37 (pod pečatom).

⁷⁵¹⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 37 (pod pečatom).

⁷⁵¹⁷ Svjedok KDZ041, T. 12069 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 31 (pod pečatom).

⁷⁵¹⁸ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 38 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2628.

⁷⁵¹⁹ Svjedok KDZ041, T. 12100 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 39 (pod pečatom).

⁷⁵²⁰ Svjedok KDZ041, T. 12069 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 40 (pod pečatom).

⁷⁵²¹ Svjedok KDZ041, T. 12069 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 40 (pod pečatom).

⁷⁵²² Svjedok KDZ041, T. 12069–12070, 12106 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 40 (pod pečatom). Svjedok KDZ041 rekao je da su se Stanišić i Delić sukobili još prije rata. Svjedok KDZ041, T. 12069–12070, 12106 (17. februar 2011.).

napomenu da ih vode na razmjenu na Ilidžu.⁷⁵²⁴ Nijedna od tih osoba nikad više nije viđena živa, a svjedok KDZ041 je čuo da su posmrtni ostaci nekih od njih pronađeni na gradskom groblju Vlakovo.⁷⁵²⁵

2204. Jednom prilikom, Žuti je prišao jednoj od cisterni i u nju bacio suzavac.⁷⁵²⁶ Čim je Žuti otišao, jedan od stražara otvorio je vrata cisterne kako bi zatvorenici mogli izići na čist vazduh.⁷⁵²⁷

2205. U periodu od 1. do 14. juna 1992., Stojanović, Šok i drugi pripadnici specijalne jedinice doveli su jednog čovjeka do jedne od cisterni; taj čovjek je zatim pokazao na Envera Čelika, tvrdeći da mu je Čelik zlostavljao sestru.⁷⁵²⁸ Šok i ti drugi ljudi odveli su Čelika iza cisterni, objesili ga za ruke i ubili ga zadavši mu dva udarca željeznim šipkama u leđa.⁷⁵²⁹

2206. Dana 12. juna 1992., zatvorenici iz manje cisterne rečeno je da će biti odvedeni na Kobilju glavu na razmjenu.⁷⁵³⁰ Sutradan je Stojanović prozvao 56 osoba i naredio im da se ukrcaju u dva kamiona.⁷⁵³¹ Ta dva kamiona odvezla su se do policijske stanice u Sokocu, zatim do kasarne na Koranu, pa do Rogatice, da bi konačno stigla na Pale i zaustavila se ispred hotela "Panorama".⁷⁵³² Oko 18:00 sati, kamioni su se vratili u Rajlovac.⁷⁵³³ Veća cisterna je u tom trenutku bila prazna, pošto su ljudi koji su u njoj bili zatočeni tog dana razmijenjeni, tako da je tih

⁷⁵²³ Nakon što je Delić preminuo, njegov sin i jedan čovjek koji se zvao Edin premješteni su u drugi rezervoar kako bi bili razmijenjeni. Svjedok KDZ041, T. 12070, 12129 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 40 (pod pečatom).

⁷⁵²⁴ Prema riječima svjedoka KDZ041, među tim osobama bili su Edin Brajlović, Zajko Brajlović, Zijo Brajlović, još jedna osoba koja se prezivala Brajlović, dvije osobe koje su se prezivale Salkić, čovjek koga su zvali Amir i koji je bio iz Dobroševića, Rusmir Pašić i Kadrija Ramadani. Svjedok KDZ041, T. 12070–12071, 12124–12125 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 41–44 (pod pečatom).

⁷⁵²⁵ Svjedok KDZ041, T. 12071 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 42–44 (pod pečatom).

⁷⁵²⁶ Svjedok KDZ041, T. 12106–12107 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 41, 43 (pod pečatom).

⁷⁵²⁷ Svjedok KDZ041, T. 12106–12107 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 41 (pod pečatom).

⁷⁵²⁸ Svjedok KDZ041, T. 12070, 12128–12129 (17. februar 2011.).

⁷⁵²⁹ Svjedok KDZ041, T. 12070, 12128–12129 (17. februar 2011.). Kad mu je u unakrsnom ispitivanju postavljeno pitanje zašto nikad prije nije pomenuo taj incident, svjedok KDZ041 je rekao da ga jeste pomenuo, ali da to iz nekog razloga nikad nije zabilježeno.

⁷⁵³⁰ Svjedok KDZ041, T. 12122 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 45 (pod pečatom).

⁷⁵³¹ Svjedok KDZ041, T. 12122 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 45 (pod pečatom).

⁷⁵³² Svjedok KDZ041, T. 12122 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 46 (pod pečatom).

⁷⁵³³ Svjedok KDZ041, T. 12122 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 47 (pod pečatom).

56 zatočenika smješteno u tu cisternu.⁷⁵³⁴ Dana 14. juna 1992., Hamo Karić, kojem su se rane inficirale, izveden je iz cisterne na razmjenju.⁷⁵³⁵

2207. Tokom unakrsnih ispitivanja, i Stojan Džino i Mihajlo Vujasin priznali su da su civili iz Ahatovića bili odvedeni u kasarnu u Rajlovcu i tamo zatočeni.⁷⁵³⁶ Vujasin je čak priznao i to da je nekoliko bosanskih Muslimana tamo premlaćeno i da je on rizikovao život nastojeći da sačuva zatočenike od "pojedinaca".⁷⁵³⁷

2208. Od 9. do 18. juna 1997., posmrtni ostaci devet muškaraca, bosanskih Muslimana, ekshumirani su na groblju Vlakovo u opštini Ilidža.⁷⁵³⁸ Šesticu njih je svjedok KDZ041 identifikovao kao osobe ubijene tokom zatočenja u cisternama.⁷⁵³⁹ Prema riječima Amora Mašovića, ako se izuzme Edin Brajlović, za kojeg je zabilježeno da je posljednji put viđen živ 17. juna 1992. u Ahatovićima, svi oni posljednji put viđeni su živi 1. ili 2. juna 1992. u Ahatovićima.⁷⁵⁴⁰ Na osnovu sudskomedicinskih dokaza utvrđeno je da je uzrok smrti sedam od devet žrtava bila strijelna rana glave ili grudne duplje, ili povreda glave.⁷⁵⁴¹ U svjetlu gore navedenih dokaza, Vijeće konstatuje da je svih tih devet osoba ubijeno dok su bile zatočene u dvije cisterne nedaleko od vojne kasarne u Rajlovcu, otprilike tokom prve polovine juna 1992.

⁷⁵³⁴ Svjedok KDZ041, T. 12122–12123 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 47 (pod pečatom).

⁷⁵³⁵ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 49 (pod pečatom).

⁷⁵³⁶ Stojan Džino, T. 29857–29858 (6. novembar 2012.), 29872–29873 (7. novembar 2012.); Mihajlo Vujasin, T. 31805 (20. decembar 2012.).

⁷⁵³⁷ Mihajlo Vujasin, T. 31805–31806 (20. decembar 2012.).

⁷⁵³⁸ Tih devet osoba su Imer Bajramović (muškog pola, rođen 1950.), Edin Brajlović (muškog pola, rođen 1963.), Zajko Brajlović (muškog pola, rođen 1939.), Zijad Brajlović (muškog pola, rođen 1962.), Refik Džaferović (muškog pola, rođen 1955.), Džemal Efendić (muškog pola, rođen 1958.), Amir Habibović (muškog pola, rođen 1955.), Rusmir Pašić (muškog pola, rođen 1969.) i Kadrija Ramadani (muškog pola, rođen 1933.). P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 86–87; P4883 (Podaci o ekshumacijama na području Sarajeva u periodu 1996.-1998.), str. 45; P4884 (Dokumentacija Kantonalnog suda u Sarajevu u vezi s ekshumacijom na groblju Vlakovo, 17. juni 1997.), str. 8–9, 19–20, 41–42; P4850 (Izjava svjedoka Amora Mašovića od 23. marta 2012.), Dodatak A, str. 5–7; P4885 (Zapisnici Kantonalnog suda u Sarajevu o obdukciji žrtava ekshumiranih na groblju Vlakovo, 25. avgust 1997.), str. 33–39. U vezi sa smrću Edina Brajlovića, za kojeg je u P4853 zabilježeno da je nestao 17. juna 1992., Vijeće je razmotrilo sljedeće činjenice. Prvo, utvrđeno je da je smrt Edina Brajlovića prouzrokovana strijelnom ranom glave. Drugo, prema dokazima, Žuti je njega i jedan broj drugih osoba odveo iz cisterne i niko od njih se više nije vratio. Treće, tijelo Edina Brajlovića pronađeno je na istoj lokaciji kao i posmrtni ostaci osam osoba koje su ubile srpske snage, tj. u masovnoj grobnici na groblju Vlakovo u opštini Ilidža. Na osnovu tih faktora, Vijeće zaključuje da datum 17. juni 1992., za koji se u P4853 kaže da je dan kada je Edin Brajlović posljednji put viđen živ, mora biti greška.

⁷⁵³⁹ Tih šest osoba su Edin Brajlović, Zajko Brajlović, Zijo Brajlović, Amir Habibović, Rusmir Pašić i Kadrija Ramadani. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 44 (pod pečatom).

⁷⁵⁴⁰ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 86–87.

⁷⁵⁴¹ P4885 (Zapisnici Kantonalnog suda u Sarajevu o obdukciji žrtava ekshumiranih na groblju Vlakovo, 25. avgust 1997.), str. 33–39. U sudskomedicinskoj dokumentaciji nije naveden uzrok smrti preostale žrtve – Zajka Brajlovića. Kad je riječ o Imeru Bajramoviću, Vijeće napominje da je kao uzrok smrti utvrđeno da je tijelo bilo probodeno harpunom. V. P4885 (Zapisnici Kantonalnog suda u Sarajevu o obdukciji žrtava ekshumiranih na groblju Vlakovo, 25. avgust 1997.), str. 29–30.

2209. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su dva rezervoara ili cisterne u blizini kasarne u Rajlovcu pretvoreni u improvizovane zatvore za muške zatočenike i da je muškarcima koji su tu bili zatočeni davano vrlo malo hrane i vode, te da su tokom cijelog perioda svog zatočenja morali stajati. Pored toga, Vijeće konstatuje da su stražari u tom improvizovanom zatvorskom objektu zatočene muškarce rutinski ispitivali i premlaćivali. Vijeće napominje da su neki od tih muškaraca, uključujući svjedoka KDZ041, bili borci prije nego što su zatočeni.⁷⁵⁴²

2210. Vijeće takođe konstatuje da su, u nekom trenutku tokom prve sedmice juna 1992., srpske snage ubile dva zatočena bosanska Muslimana u cisternama ili nedaleko od cisterni,⁷⁵⁴³ te da su, otprilike u prvoj polovini juna 1992., srpske snage iz cisterni u kasarni u Rajlovcu izvele devet muškaraca i potom ih ubile.⁷⁵⁴⁴

(G) Incident 12.2 iz Priloga B Optužnici

2211. U Optužnici se navodi da je najmanje 47 muškaraca odvedeno iz cisterni i ubijeno kod Srednjeg, u opštini Ilijaš, 14. juna 1992. ili približno tog datuma.

2212. Dana 14. juna 1992. oko 07:00 sati, ljudi u crno-bijelim maskirnim uniformama, naoružani do zuba, s crnim fantomkama i crvenim beretkama, za koje je svjedok KDZ041 mislio da su "specijalne snage policije", došli su u cisterne i naredili zatočenicima, uključujući svjedoka KDZ041, da se postroje u jednu vrstu i ukrcaju u civilni autobus, pošto će biti razmijenjeni na Kobiljoj glavi.⁷⁵⁴⁵ Kad su ušli u autobus, jedan stražar je počeo udarati zatvorenike i naredio im da legnu na pod, licem prema zemlji i s rukama na potiljku.⁷⁵⁴⁶ Pošto ih je bilo mnogo, morali su ležati jedni preko drugih kako bi svi stali u autobus.⁷⁵⁴⁷ Autobus je vozio Žuti, a dva stražara čuvala su zatočenike.⁷⁵⁴⁸ Četiri automobila s pripadnicima snaga za koje je svjedok KDZ041 rekao da su bile "specijalne snage policije" bila su u pratnji autobusa, dva ispred i dva iza autobusa.⁷⁵⁴⁹ Autobus je zatim otišao do barikade kod Srednjeg, na kojoj je Žuti pitao kako se ide

⁷⁵⁴² V. par. 2190, 2193.

⁷⁵⁴³ Te dvije osobe su Hajro Delić i Enver Čelik. V. par. 2202, 2205.

⁷⁵⁴⁴ Te osobe su Imer Bajramović, Edin Brajlović, Zajko Brajlović, Zijad Brajlović, Refik Džaferović, Džemal Efendić, Amir Habibović, Rusmir Pašić i Kadrija Ramadani. V. par. 2203, 2208.

⁷⁵⁴⁵ Svjedok KDZ041, T. 12071–12073, 12109–12110 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 50–51 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2629.

⁷⁵⁴⁶ Svjedok KDZ041, T. 12071, 12109–12110 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 51 (pod pečatom).

⁷⁵⁴⁷ Svjedok KDZ041, T. 12071, 12109 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 51 (pod pečatom).

⁷⁵⁴⁸ Svjedok KDZ041, T. 12071–12072, 12110 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 51–52 (pod pečatom).

⁷⁵⁴⁹ Svjedok KDZ041, T. 12072, 12111–12112 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 51 (pod pečatom).

do sela Sokolina.⁷⁵⁵⁰ Tada su dva automobila koja su išla iza autobusa nestala.⁷⁵⁵¹ Žuti je nastavio voziti autobus još desetak minuta, a onda se zaustavio nedaleko od linije razdvajanja.⁷⁵⁵²

2213. Žuti je tada rekao zatočenicima da se hladnjak pregrijao i da ga mora ohladiti, a jedan od stražara rekao je zatočenicima da ne ustaju.⁷⁵⁵³ Oko 10 – 15 sekundi nakon što su Žuti i stražari izašli iz autobusa, svjedok KDZ041 je začuo jaku eksploziju, poslije koje je na autobus iz svih pravaca otvorena vatra iz automatskih pušaka, mitraljeza i zolja, u trajanju od petnaestak minuta, a ispod autobusa su bacane ručne bombe.⁷⁵⁵⁴ Neki od zatvorenika pokušali su pobjeći, ali je na njih pucano i oni su poginuli.⁷⁵⁵⁵ Ubrzo nakon što je pucnjava prestala, svjedok KDZ041 je čuo kako automobili iz pratnje pale motore i odlaze.⁷⁵⁵⁶ Poslije toga, pored autobusa su se zaustavila dva vozila i svjedok KDZ041 je čuo kako neka dvojica razgovaraju o tome da li da provjere ima li preživjelih, ali to nisu učinili.⁷⁵⁵⁷ Nakon toga, šestorica bosanskih Muslimana koji su preživjeli napad, među kojima je bio i svjedok KDZ041, uspjeli su izići i otići u obližnju šumu.⁷⁵⁵⁸ Međutim, dvojica od preživjelih – Nedžib Gačanović i Safet Rizvanović – umrli su ubrzo nakon toga od teških ozljeda koje su zadobili.⁷⁵⁵⁹

2214. Preostala četvorica preživjelih hodala su cijelu noć i konačno stigla do Vukašovića, sela pod kontrolom TO-a bosanskih Muslimana.⁷⁵⁶⁰ Stanovnici Vukašovića i pripadnici TO-a bosanskih Muslimana su onda otišli do mjesta događaja kako bi izvukli mrtva tijela iz autobusa, i

⁷⁵⁵⁰ Svjedok KDZ041, T. 12110–12111 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 52 (pod pečatom).

⁷⁵⁵¹ Svjedok KDZ041, T. 12111–12112, 12131 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 52 (pod pečatom).

⁷⁵⁵² Svjedok KDZ041, T. 12073, 12113, 12115 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 53 (pod pečatom); P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 13 (fotografija na kojoj se vide obje strane puta). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2629.

⁷⁵⁵³ Svjedok KDZ041, T. 12073 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 53 (pod pečatom).

⁷⁵⁵⁴ Svjedok KDZ041, T. 12074–12075, 12112, 12120–12121, 12131–12132 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 53, 57 (pod pečatom); P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 15. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2629.

⁷⁵⁵⁵ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 53 (pod pečatom).

⁷⁵⁵⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 53 (pod pečatom).

⁷⁵⁵⁷ Svjedok KDZ041, T. 12074, 12131 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 54 (pod pečatom).

⁷⁵⁵⁸ Svjedok KDZ041, T. 12075 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 55 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 49.

⁷⁵⁵⁹ Svjedok KDZ041, T. 12074–12075, 12114 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 55 (pod pečatom).

⁷⁵⁶⁰ Svjedok KDZ041, T. 12075, 12112, 12115–12116 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 55 (pod pečatom).

tamo su zatekli još dvojicu preživjelih.⁷⁵⁶¹ Pored te dvojice, kasnije su u selu Palanka nađena još dvojica preživjelih.⁷⁵⁶²

2215. Leševi su na kraju uklonjeni iz autobusa, dok je izvjesni Ibrahim snimao izgorjeli i oštećeni autobus.⁷⁵⁶³ Dok se uklanjanje leševa privodilo kraju, nekoliko pripadnika VRS-a predvođenih Draganom Ikanovićem, koji je bio iz Srednjeg i koji je, kako se navodi, bio komandir srpske policije,⁷⁵⁶⁴ došlo je na mjesto događaja s dva kamiona koji su trebali odvući autobus.⁷⁵⁶⁵ Ikanoviću i njegovim ljudima rečeno je da odu.⁷⁵⁶⁶ Pripadnici TO-a bosanskih Muslimana su zatim traktorima odvezli leševe do sela Ravne u opštini Ilijaš i pokopali ih u masovnu grobnicu nedaleko od toga sela.⁷⁵⁶⁷ Prije nego što su ih pokopali, ljudi koji su preživjeli napad identifikovali su 40 od 47 ljudi ubijenih u autobusu.⁷⁵⁶⁸ Nekoliko dana kasnije, Ikanović i njegovi ljudi su se vratili i zapalili autobus.⁷⁵⁶⁹

2216. Posmrtni ostaci 47 muškaraca, bosanskih Muslimana, ekshumirani su iz masovne grobnice u selu Ravne u periodu od 24. do 26. juna 1996.⁷⁵⁷⁰ Prema riječima Amora Mašovića, prema

⁷⁵⁶¹ Svjedok KDZ041, T. 12114–12115 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 55–56 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 49.

⁷⁵⁶² P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 56 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 49.

⁷⁵⁶³ Svjedok KDZ041, T. 12076–12077, 12116, 12118 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 60 (pod pečatom); P2312 (Video-snimak spaljenog autobusa); P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 12–14.

⁷⁵⁶⁴ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 50 (pod pečatom); P3629 (Izvještaj o radu vojnih tužilaštava VRS-a za 1992.), str. 9.

⁷⁵⁶⁵ Svjedok KDZ041, T. 12116, 12118 (17. februar 2011.). Vijeće ima u vidu da je svjedok KDZ041 u svojoj izjavi izjavio da "kad su stanovnici [Vukašovića] došli na mjesto masakra, tamo su zatekli četničku patrolu sa dva kamiona". P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 55 (pod pečatom). Međutim, Vijeće ovu nepodudarnost ne smatra tako akutnom da bi mogla dovesti u pitanje opštu vjerodostojnost svjedočenja svjedoka KDZ041 o incidentu 12.2 iz Priloga B Optužnici.

⁷⁵⁶⁶ P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 55 (pod pečatom).

⁷⁵⁶⁷ Svjedok KDZ041, T. 12075, 12077–12078, 12117–12118 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 58 (pod pečatom); P2313 (Video-snimak sahrane); P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 16.

⁷⁵⁶⁸ Svjedok KDZ041, T. 12078 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 58–59 (pod pečatom). Prema riječima Ramiza Mujkića, suprug njegove sestre i njen sin, koji je imao skoro 21 godinu, ubijeni su u napadu na autobus 14. juna 1992. ili približno tog datuma. Ramiz Mujkić je, osim toga, naveo da je 13 osoba s prezimenom Mujkić ubijeno u tom incidentu. Mujkić je dodao da je Zaim Rizvanović, koji je bio peti po redu sin u porodici, preživio incident u autobusu, dok su njegova četiri brata izgubila život. P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 49.

⁷⁵⁶⁹ Svjedok KDZ041, T. 12116 (17. februar 2011.).

⁷⁵⁷⁰ Tih 47 osoba su sljedeće: Hamid Adilović (muškog pola, rođen 1951.), Meho Bašić (muškog pola, rođen 1944.), Salem Bečić (muškog pola, rođen 1945.), Ahmilo Bečković (muškog pola, rođen 1967.), Fadil Bečković (muškog pola, rođen 1968.), Nusret Bečković (muškog pola, rođen 1972.), Edin Bešić (muškog pola, rođen 1971.), Šućrija Bešić (muškog pola, rođen 1949.), Ibrahim Boloban (muškog pola, rođen 1929.), Amir Duraković (muškog pola, rođen 1960.), Jusuf Džuhro (muškog pola, rođen 1949.), Alija Gaćanović (muškog pola, rođen 1949.), Čazim Gaćanović (muškog pola, rođen 1955.), Mufid Gaćanović (muškog pola, rođen 1968.), Mujo Gaćanović (muškog pola, rođen 1929.), Mustafa Gaćanović (muškog pola, rođen 1959.), Nedžib Gaćanović (muškog pola, rođen 1952.), Samir Hrustanović (muškog pola, rođen 1966.), Ejub Kalkan (muškog pola, rođen 1935.), Ale Mehmedović (muškog pola, rođen 1956.), Nedžad Mešanović (muškog pola, rođen

evidenciji, svih tih 47 osoba posljednji put je viđeno u Ahatovićima ili u Dobroševićima 1. juna 1992.⁷⁵⁷¹

2217. Optuženi tvrdi da je zbog protivrječnih dokaza nemoguće utvrditi identitet izvršilaca napada na autobus.⁷⁵⁷² On tvrdi da, s jedne strane, postoje dokazi koji ukazuju na to da je Boro Radić – čovjek koji je često postupao bez naređenja i bio psihički labilan – organizovao taj napad, i, s druge strane, da je napad izvršila Brnetova grupa – paravojna jedinica pod vođstvom Branislava Gavrilovića i koju su vlasti bosanskih Srba pokušale raspustiti ili čak likvidirati zbog njihovih kriminalnih aktivnosti i zloupotrebe opojnih sredstava.⁷⁵⁷³ Na kraju, optuženi tvrdi da postoje i dokazi koji pokazuju da su napad na autobus izvršili bosanski Muslimani koji su zabunom mislili da je on pun Srba.⁷⁵⁷⁴

1970.), Midhat Muharemović (muškog pola, rođen 1958.), Armin Mujkić (muškog pola, rođen 1968.), Eldin Mujkić (muškog pola, rođen 1974.), Emir Mujkić (muškog pola, rođen 1973.), Fikret Mujkić (muškog pola, rođen 1956.), Hemed Mujkić (muškog pola, rođen 1936.), Mirsad Mujkić (muškog pola, rođen 1958.), Muhamed Mujkić (muškog pola, rođen 1949.), Refik Mujkić (muškog pola, rođen 1952.), Salem Mujkić (muškog pola, rođen 1952.), Šaćir Mujkić (muškog pola, rođen 1963.), Uzeir Mujkić (muškog pola, rođen 1935.), Zijad Mujkić (muškog pola, rođen 1973.), Ramiz Novalija (muškog pola, rođen 1946.), Ramiz Peljto (muškog pola, rođen 1968.), Ismet Rizvanović (muškog pola, rođen 1958.), Izet Rizvanović (muškog pola, rođen 1960.), Mehmed Rizvanović (muškog pola, rođen 1961.), Nedžad Rizvanović (muškog pola, rođen 1972.), Sulejman Rizvanović (muškog pola, rođen 1945.), Enes Suljić (muškog pola, rođen 1950.), Enver Suljić (muškog pola, rođen 1952.), Muhamed Suljić (muškog pola, rođen 1936.), Salih Suljić (muškog pola, rođen 1934.), Suad Suljić (muškog pola, rođen 1972.) i Ramiz Ušto (muškog pola, rođen 1972.). P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 87–89; P4883 (Podaci o ekshumacijama na području Sarajeva u periodu 1996.-1998.), str. 32–34. U P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 88, pominje se Midhat Muharemović, rođen 1958., sin Murata. Međutim, u P4883 (Podaci o ekshumacijama na području Sarajeva u periodu 1996.-1998.), str. 32, pominje se Fikret Muharemović, rođen 1958., sin Murata. S obzirom na ime oca i godinu rođenja, kao i na činjenicu da svjedok KDZ041 pominje ime Midhat Muharemović, Vijeće se uvjerilo da je pravo ime dotične žrtve Midhat, a ne Fikret. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), str. 59 (pod pečatom).

⁷⁵⁷¹ P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 87–89. Vijeće napominje da između sudskomedicinskih dokaza i svjedočenja svjedoka KDZ041 postoje izvjesne nepodudarnosti u pogledu imena žrtava incidenta 12.2 iz Priloga B Optužnici. Konkretno, u izjavi svjedoka KDZ041 pominju se Meho Pašić, Salem Bešić, Ahmed Bečković, Šućro Bečić, Samir Hrustemović, Almir Mujkić, Edmir Mujkić, Mehmed Mujkić, Šaćir Mujkić, Ismet Rizvan, Nedžad Rizvan i Sulejman Rizvan. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 59 (pod pečatom). Za razliku od toga, u sudskomedicinskim nalazima kojima raspolažu vlasti BiH i koje se odnose na ekshumaciju i identifikaciju žrtava, navode se sljedeća imena tih osoba: Meho Bašić, Salem Bečić, Ahmilo Bečković, Šućrija Bešić, Samir Hrustemović, Armin Mujkić, Emir Mujkić, Hemed Mujkić, Šaćir Mujkić, Ismet Rizvanović, Nedžad Rizvanović i Sulejman Rizvanović. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 88–89; P4883 (Podaci o ekshumacijama na području Sarajeva u periodu 1996.-1998.), str. 32–34. Međutim, Vijeće smatra da su te nedosljednosti neznatne, te zaključuje da se zapravo radi o istim osobama. Nadalje, u izjavi svjedoka KDZ041 pominju se četiri osobe koje nisu navedene u gore pomenutim sudskomedicinskim nalazima, a to su Nazif Mujkić, Safet Rizvan, Vahid Rizvan i Nijaz Tiro. P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 59 (pod pečatom). Isto tako, sudskomedicinskim nalazima obuhvaćeno je 11 osoba koje svjedok KDZ041 nije pomenuo u svojoj izjavi, a to su Hamid Adilović, Fadi Bečković, Nusret Bečković, Ibrahim Boloban, Jusuf Džuh, Ale Mehmedović, Nedžad Mešanović, Ramiz Peljto, Izet Rizvanović, Mehmed Rizvanović i Ramiz Ušto. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 88–89; P4883 (Podaci o ekshumacijama na području Sarajeva u periodu 1996.-1998.), str. 32–34. Nakon što je razmotrilo te nedosljednosti, Vijeće smatra da one nisu značajne pošto se uvjerilo, kao što će se vidjeti dolje u tekstu, da 47 muškaraca jeste izgubilo život u tom incidentu.

⁷⁵⁷² Završni podnesak odbrane, par. 1710.

⁷⁵⁷³ Završni podnesak odbrane, par. 1707–1708.

⁷⁵⁷⁴ Završni podnesak odbrane, par. 1709.

2218. Vijeće će sada utvrditi i analizirati relevantne dokaze prema kojima su u napadu na autobus učestvovala snage bosanskih Srba i ispitati da li u njima postoje nepodudarnosti: (i) svjedok KDZ041 je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da su "glavni organizatori" napada na autobus bili Boro Radić, Dragan Ikanović i Ratko Adžić,⁷⁵⁷⁵ (ii) Eset Muračević, bosanski Musliman koji je bio zatočen u opštini Vogošća u drugoj polovini 1992., izjavio je da je od jednog drugog zatočenika čuo da je zatvorski stražar, Srbin po imenu Predrag Žarković, zvan Božur, bio u "grupi četnika" koja je izvršila napad na autobus;⁷⁵⁷⁶ i (iii) svjedok KDZ601 je u svom svjedočenju izjavio [REDIGOVANO], [REDIGOVANO] čuo da su Branislav Gavrilović iz Vučije Luke i njegova jedinica taj autobus "pogodili" zoljama.⁷⁵⁷⁷

2219. Vijeće, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, ne smatra da je svjedočenje svjedoka KDZ041 u suprotnosti s Muračevićevim svjedočenjem u vezi s ovim pitanjem, pošto je Muračević rekao samo to da je Žarković bio u grupi četnika koja je izvršila napad na autobus; on nije tvrdio da je Žarković bio glavni organizator napada. Vijeće se takođe uvjerilo, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, da svjedočenje svjedoka KDZ601 nije u suprotnosti sa svjedočenjem svjedoka KDZ041 u vezi s ovim pitanjem, pošto svjedok KDZ601 nije rekao da su Gavrilović i njegovi ljudi bili glavni organizatori napada. Isto tako, Vijeće, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, smatra da svjedočenje svjedoka KDZ601 nije u suprotnosti sa svjedočenjem Eseta Muračevića, pošto je Muračević govorio samo o jednom od učesnika u napadu. U svjetlu gore navedenog, Vijeće, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, smatra da svjedočenja ovih svjedoka u vezi s pitanjem identiteta izvršilaca napada na autobus nisu protivrječna.

2220. Vijeće će sada ocijeniti dokaze u vezi s tvrdnjom optuženog da su napad na autobus izvršili bosanski Muslimani koji su zabunom mislili da je pun Srba.⁷⁵⁷⁸ Zaista, tačno je da postoje dokazi da je Mirko Krajišnik obavijestio Momčila Krajišnika da su Muslimani presreli autobus

⁷⁵⁷⁵ Svjedok KDZ041, T. 12075 (17. februar 2011.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 50, 61 (pod pečatom). Prema riječima svjedoka KDZ020, Boro Radić je bio običan kriminalac iz Vogošće, kojeg je podržavao SDS i koji se na kraju priključio VRS-u i dobio čin pukovnika. Svjedok KDZ020, T. 12524 (28. februar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁷⁵⁷⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 20, 60. U vezi sa zatočenjem Eseta Muračevića, v. zatočenički objekti 26.1, 26.3 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁵⁷⁷ P3299 (Snimak razgovora sa svjedokom KDZ601, 18. april 2005.), str. 38–42 (pod pečatom); svjedok KDZ601, T. 18590–18592 (8. septembar 2011.). Vijeću su predočeni dokazi da su opštinske vlasti Ilidže Branislava Gavrilovića znale i pominjale kao komandanta svih dobrovoljačkih jedinica SAO Romanije. P2302 (Odobrenje Ratnog povjereništva opštine Ilidža, 9. juli 1992.); Neđeljko Prstojević, T. 12988 (8. mart 2011.). Svjedok Velimir Dunjić je naveo da je jedinica Branislava Gavrilovića bila u zoni odgovornosti Igmanske brigade i da se poslije nekog vremena stavila pod komandu Igmanske brigade. D2451 (Izjava svjedoka Velimira Dunjića od 12. novembra 2012.), par. 13.

⁷⁵⁷⁸ V. Završni podnesak odbrane, par. 1709.

koji je vozio zatočene Muslimane, te da su, u pogrešnom uvjerenju da su u autobusu Srbi, otvorili vatru na autobus i ubili sve zatočenike i teško ranili dva srpska stražara.⁷⁵⁷⁹

2221. Međutim, postoje i dokazi da je Momčilo Krajišnik izdao uputstva bosanskim Srbima u Rajlovcu da se bosanskim Muslimanima koji su tamo zatočeni ništa ne smije dogoditi. Preciznije, dana 8. juna 1992., Momčilo Krajišnik je obavijestio izvjesnog Mijatovića u Rajlovcu da je od brata Mirka čuo da ima "problema oko ti' zarobljenika", te mu rekao da se ne bi smjelo napraviti ništa naopako ili što ne dozvoljavaju propisi.⁷⁵⁸⁰ Takođe je rekao Mijatoviću da je spreman pomoći u iznalaženju rješenja.⁷⁵⁸¹ Krajišnik je jednom drugom sagovorniku u tom istom razgovoru ponovio svoj stav, ističući da se tim ljudima ništa ne smije dogoditi.⁷⁵⁸²

2222. S tim u vezi, Vijeće napominje da je Mirko Krajišnik lično imao ulogu u postupanju sa zatočenicima u kasarni u Rajlovcu. Ovaj podatak iznio je Ramiz Mujkić, koji je u svom svjedočenju izjavio da su mu 7. avgusta 1992. ujutro, dok je bio zatočen u kasarni u Rajlovcu, u ćeliju došli Mirko Krajišnik i neki drugi, i ispitivali ga o tome gdje se nalaze Hasan Mujkić i njegov brat Husein, svjedokov sin Elvir Mujkić, kao i izvjesni Junuz Mujkić.⁷⁵⁸³ Ramiz Mujkić je u svom svjedočenju takođe izjavio da su ga 22. avgusta 1992. Stojanović i još dva pripadnika vojne policije odveli iz Bolnice "Žica" u Blažuju u Planjinu kuću u Svrakama.⁷⁵⁸⁴ Prema riječima Ramiza Mujkića, Mirko Krajišnik je kasnije intervenisao da ga razmijene.⁷⁵⁸⁵

2223. Vijeće takođe napominje da je Mirko Krajišnik u presretnutom razgovoru od 20. juna 1992. obavijestio dvije osobe po imenu Ćamil i Šemso da je 284 zatvorenika iz cisterni kod kasarne u Rajlovcu razmijenjeno i da je još 50 zatvorenika poslato kućama.⁷⁵⁸⁶ U istom razgovoru,

⁷⁵⁷⁹ D1088 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Mirka Krajišnika, 15. juni 1992.), str. 1, 5–6.

⁷⁵⁸⁰ P2334 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika, Mijatovića i Ljubiše Vladušića, 8. juni 1992.), str. 1–2.

⁷⁵⁸¹ P2334 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika, Mijatovića i Ljubiše Vladušića, 8. juni 1992.), str. 1.

⁷⁵⁸² P2334 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika, Mijatovića i Ljubiše Vladušića, 8. juni 1992.), str. 4.

⁷⁵⁸³ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 59; Ramiz Mujkić, T. 12400–12409 (25. februar 2011.); D1105 (List s dopunskim informacijama o svjedoku Ramizu Mujkiću, 1. novembar 2004.). Vijeće ne prihvata tvrdnju optuženog da, zbog toga što svjedok Ramiz Mujkić u svojim prethodnim izjavama nije pomenuo dolazak Vlaste Apostolskog, Nikole Poplašena i Mirka Krajišnika, Vijeće nužno ne treba da uzme u obzir njegovo svjedočenje o tome. Vijeću su predočeni dokazi koji potkrijepljuju Mujkićev opis posjete Mirka Krajišnika. Dana 20. avgusta 1992., u jednom presretnutom razgovoru, Bakir Alispahić je obavijestio Mirka Krajišnika da je izvjesni Nikola došao kod Ramiza Mujkića i pitao ga da li Krajišnik može srediti Mujkićevo oslobađanje. Premda Krajišnik nije izričito priznao da je vidio Mujkića, implicirao je da zna da je Mujkić bio povrijeđen i zatim rekao Alispahiću: "Mi smo dogovorili nekakvu razmjenu za njega". P2337 (Presretnuti razgovor Mirka Krajišnika i Bakira Alispahića, 20. avgust 1992.), str. 3.

⁷⁵⁸⁴ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 67–68. U vezi s Mujkićevim zatočenjem u Planjinoj kući, v. zatočenički objekt 26.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁵⁸⁵ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 58; D1105 (List s dopunskim informacijama o svjedoku Ramizu Mujkiću, 1. novembar 2004.).

⁷⁵⁸⁶ D1089 (Presretnuti razgovor Ćamila i Mirka Krajišnika, 20. juni 1992.), str. 1–2.

Mirko Krajišnik je, govoreći o toj grupi od 50 zatvorenika, rekao Šemsi da su među njima bili i izvjesni Gačanovići i dodao: "Jedan dio je ljudi, čuo si, nastradao".⁷⁵⁸⁷

2224. U vezi s tim razgovorom u kojem je Mirko Krajišnik rekao Šemsi, bosanskom Muslimanu, da je 50 zatočenika poslato kućama i da je jedan dio ljudi nastradao, interesantna je činjenica da Mirko Krajišnik ni u jednom trenutku nije pomenuo da su za njihovo stradanje krivi Muslimani. Vijeće, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, smatra da bi Mirko Krajišnik, da su bosanski Muslimani zaista bili odgovorni za napad na autobus, to Šemsi i pomenuo u razgovoru koji su vodili ni sedmicu dana poslije napada na autobus.

2225. Dokazi o kojima je bilo riječi u prethodnim paragrafima, kada se uzmu zajedno, navode Vijeće na zaključak, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, da je Mirko Krajišnik namjerno pogrešno informisao Momčila Krajišnika o sudbini zatočenih Muslimana za čiju bezbjednost je Momčilo Krajišnik prije toga izrazio zabrinutost.

2226. Pored toga, na osnovu daljnje analize dokaza, Vijeće se uvjerilo, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona da su gore opisani napad na autobus izvršile srpske snage.

2227. Prvo, svjedok KDZ041 je naveo da su se, neposredno prije napada, dva automobila iz pratnje koja su išla iza autobusa udaljila s mjesta događaja; nakon toga Žuti je tvrdio da se motor autobusa pregrijao i zajedno sa stražarima izišao iz autobusa. Svega 10 do 15 sekundi nakon što su Žuti i stražari izišli iz autobusa, počeo je napad na autobus.⁷⁵⁸⁸ Vijeće smatra, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, da tvrdnja da su napad izvršili bosanski Muslimani podrazumijeva nategnutu i nemoguću podudarnost da su bosanski Muslimani predvidjeli tačan trenutak u kojem će se motor autobusa pregrijati i bili na pravom mjestu u pravo vrijeme kako bi mogli postaviti zasjedu.⁷⁵⁸⁹

2228. Osim toga, svjedok KDZ041 je u svom svjedočenju rekao da je u autobusu ležao licem prema podu i da su preko njega bila tijela drugih; dakle, on nije mogao vidjeti ništa. Svjedok KDZ041 je rekao da je, ubrzo pošto je pucnjava prestala, čuo kako automobili iz pratnje pale motore i odlaze. Zatim je čuo kako se dva vozila zaustavljaju pored autobusa i dva čovjeka kako razgovaraju o tome da li da provjere ima li preživjelih. Prema riječima svjedoka KDZ041, ta

---

⁷⁵⁸⁷ D1089 (Presretnuti razgovor Čamila i Mirka Krajišnika, 20. juni 1992.), str. 2. Vijeće napominje da se u sudskomedicinskoj dokumentaciji o incidentu 12.2 iz Priloga B Optužnici pominje šest osoba s prezimenom Gačanović. V. fusnota 7570.

⁷⁵⁸⁸ V. par. 2212–2213.

⁷⁵⁸⁹ Iz tog razloga, Vijeće konstatuje da su Žuti i stražari učestvovali u napadu na autobus, mada je moguće da oni nisu bili glavni organizatori napada, pošto su mogli naći jednostavniji način da ubiju te muškarce, bosanske Muslimane.

dvojica se nisu ušla u autobus, već su ušla u svoja vozila i odvezla se s lica mjesta.⁷⁵⁹⁰ Vijeće smatra da je jasno, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, da je svjedok KDZ041 čuo šta se događa oko njega, mada tokom i neposredno poslije napada nije mogao to i vidjeti. Vijeće je svjedoka KDZ041 ocijenilo kao vjerodostojnog i pouzdanog svjedoka, te ne nalazi valjan osnov da odbaci njegovo svjedočenje o onome što je rekao da je čuo.

2229. Svjedok KDZ041 je pred Vijećem takođe izjavio da su stanovnici muslimanskog sela Vukašovići i pripadnici TO-a bosanskih Muslimana otišli na mjesto događaja i uklanjali leševe iz autobusa; da je pred kraj tog uklanjanja na mjesto događaja došlo nekoliko vojnika VRS-a predvođenih Draganom Ikanovićem, s dva kamiona koji su trebali odvući autobus, te da im je rečeno da odu. Svjedok KDZ041 takođe je pred Vijećem izjavio da su se nekoliko dana kasnije Ikanović i njegovi ljudi vratili i zapalili autobus.⁷⁵⁹¹ Vijeće, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, ne može razumjeti neobično interesovanje koje su Ikanović i pripadnici VRS-a pokazali za taj autobus – iako su, navodno, Muslimani bili ti koji su ga napali – u tolikoj mjeri da su ga čak htjeli odvući, a kad im to nije uspjelo, poslije nekoliko dana su se vratili i uništili ga. Postupci Ikanovića i pripadnika VRS-a naveli su Vijeće na zaključak, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, da su oni očigledno htjeli uništiti važan dokaz o incidentu ubijanja velikih razmjera. Njihovi postupci ne bi imali nikakvog smisla da su taj napad izvršile snage bosanskih Muslimana.

2230. Vijeće se na kraju mora osvrnuti i na svjedočenje svjedoka KDZ601. Po mišljenju Vijeća, svjedok KDZ601, **[REDIGOVANO]**, pokazao je u unakrsnom ispitivanju izrazitu pristrasnost u korist optuženog.⁷⁵⁹² Međutim, u svojoj pristrasnosti, on je ipak naveo da su u napadu učestvovali pripadnici srpskih paravojnih formacija, što je na Vijeće, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, ostavilo trajan utisak da je svjedok u tom pogledu bio iskren prema Vijeću.

2231. U zaključku, nakon što je konstatovalo (i) da između svjedočenja različitih svjedoka nema nedosljednosti u pogledu identiteta izvršilaca napada na autobus; (ii) da je svjedočenje svjedoka KDZ041 pouzdano; (iii) da to što su Ikanović i pripadnici VRS-a prvo pokušali odvući autobus, a potom ga, konačno, uništili, pokazuje da su oni bili odlučni da unište dokaze o ubijanju; (iv) da je Mirko Krajišnik namjerno pogrešno informisao Momčila Krajišnika; i (v) da je svjedok KDZ061 iskreno svjedočio kada je govorio o učešću pripadnika srpskih paravojnih formacija u napadu na autobus, Vijeće se van svake razumne sumnje uvjerilo, uz suprotno mišljenje sudije Morrisona, da su srpske snage, uključujući Žutog, druge stražare i pripadnike paravojnih formacija, 14. juna

---

⁷⁵⁹⁰ V. par. 2212–2213.

⁷⁵⁹¹ V. par. 2215.

⁷⁵⁹² V. npr. svjedok KDZ601, T. 18597, 18603–18604, 18615–18616, 18634–18635 (8. septembar 2011.).

1992. ručnim bombama i automatskim naoružanjem izvršile napad na autobus pun zatočenih muškaraca, bosanskih Muslimana i ubile 47 muškaraca, bosanskih Muslimana.

(H) Preseljavanje stanovništva iz Novog Grada

2232. Bosanski Muslimani i Hrvati masovno su napuštali opštinu Novi Grad tokom sukoba. U razgovoru od 21. maja 1992., pukovnik Milosav Gagović, vršilac dužnosti komandanta 4. sarajevskog korpusa JNA,⁷⁵⁹³ obavijestio je Nedeljka Prstojevića da Muslimani bježe iz Dobrinje i da je on preduzeo mjere da se Muslimani obavijeste da će samo kompletnim porodicama biti dozvoljeno da napuste to područje.⁷⁵⁹⁴

2233. Prema riječima svjedoka KDZ041 i Ramiza Mujkića, u periodu od 1. do 14. juna 1992., otprilike 400 žena i djece iz Ahatovića i okolnih sela, uključujući majku, suprugu i sestru Ramiza Mujkića, bilo je zatočeno u objektima obližnjeg preduzeća "Tehnogas" i Distributivnog centra.⁷⁵⁹⁵ VRS je, nakon napada na Ahatoviće, muslimanske žene i djecu privremeno smjestio i u Osnovnu školu "Gavrilo Princip".⁷⁵⁹⁶ Pored toga, iz zaključaka Izvršnog odbora opštine Rajlovac od 2. juna 1992., u kojima se pominju "zarobljenic[i] iz Ahatovića, žene i djeca," vidi se da je Izvršni odbor imao namjeru da ih pritvori u novom dijelu zgrade "Tehnogas – Kiskana".⁷⁵⁹⁷

2234. Pored toga, nakon napada na Ahatoviće, svi preživjeli Muslimani iz sela bili su zarobljeni ili protjerani, zajedno sa Srbima i Hrvatima koji su za supružnike imali Muslimane.⁷⁵⁹⁸ U telefonskom razgovoru od 25. juna 1992., Petko Budiša, koji je u periodu od avgusta do 20. septembra 1992. bio načelnik SJB-a Ilidža, a zatim načelnik CSB-a u Bijeljini,⁷⁵⁹⁹ obavijestio je Slavka Lazendića iz SJB-a Rajlovac da ne smije dozvoliti da bosanski Muslimani na to područje

---

⁷⁵⁹³ D2738 (Izjava svjedoka Milosava Gagovića od 7. marta 2014.), par. 2.

⁷⁵⁹⁴ D1236 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Milosava Gagovića, 21. maj 1992.), str. 2–3; Robert Donia, T. 3140–3141 (31. maj–3. juni, 7–10. juni 2010.).

⁷⁵⁹⁵ Dana 13. juna 1992., razmijenjene su žene, među kojima i supruga, sestra i majka Ramiza Mujkića, kao i djeca zatočena u objektima preduzeća "Tehnogas" i Distributivnog centra. Ramiz Mujkić, T. 12455 (25. februar 2011.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 47–48, 89; D1105 (List s dopunskim informacijama o svjedoku Ramizu Mujkiću, 1. novembar 2004.); P2310 (Izjava svjedoka KDZ041 od 14. februara 2011.), par. 32, 47 (pod pečatom).

⁷⁵⁹⁶ P5425 (Izveštaj MUP-a RS-a, 3. juni 1992.).

⁷⁵⁹⁷ P5484 (Memorandum Izvršnog odbora opštine Rajlovac, 2. juni 1992.), str. 1.

⁷⁵⁹⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2667.

⁷⁵⁹⁹ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 9; P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 101.

ulaze ili izlaze preko mosta u Bojniku.⁷⁶⁰⁰ U istom razgovoru, Lazendić je tvrdio da su područje "oslobodili", i da je ono "etnički čisto".⁷⁶⁰¹

2235. Prema jednom drugom izvještaju, s datumom od 1. oktobra 1993., koji je sastavio Crveni krst u Rajlovcu, u Srpskoj opštini Rajlovac nije bilo bosanskih Muslimana.⁷⁶⁰²

2236. Optuženi tvrdi da je, nakon zauzimanja Ahatovića, više porodica bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata željelo da ih se odvede u Sarajevo, dok su neki ostali tokom cijelog rata i čak se dobrovoljno priključili VRS-u.⁷⁶⁰³ Optuženi je doveo Stojana Džinu i Mihajla Vujasina, zamjenika komandanta Rajlovačke brigade, da posvjedoče da je preseljavanje stanovništva bilo dobrovoljno.⁷⁶⁰⁴ Međutim, Vijeće smatra da su oba svjedoka bila evazivna, pristrasna i neobjektivna. Kao i ranije,⁷⁶⁰⁵ Vijeće napominje da su, uprkos evazivnosti, i Stojan Džino i Mihajlo Vujasin priznali da su civili iz Ahatovića odvedeni u kasarnu u Rajlovcu i tamo držani protiv svoje volje. Vijeće takođe podsjeća na Vujasinovo svjedočenje o premlaćivanju civila iz Ahatovića i s okolnih područja, te o opasnostima kojima su bili izloženi.⁷⁶⁰⁶ Vijeće, dalje, ima u vidu dokaze o pljačkanju i razaranju imovine.⁷⁶⁰⁷ Vijeće takođe podsjeća na svoje ranije zaključke o uništavanju džamije u Ahatovićima,⁷⁶⁰⁸ postojanju zatočeničkih objekata u opštini Novi Grad i pritvaranju u njima žena, djece i muškaraca protiv njihove volje,⁷⁶⁰⁹ kao i na dokaze koji pokazuju da su neki od civila koji su bili zatočeni u tim objektima na kraju razmijenjeni za Srbe.⁷⁶¹⁰

2237. Vijeće stoga konstatuje da su srpske snage prisilile nesrpsko stanovništvo da napusti one dijelove Novog Grada koji su bili pod srpskom kontrolom.

---

⁷⁶⁰⁰ P2335 (Presretnuti razgovori (i) Miodraga Stupara i Petka Budiše i (ii) Slavka Lazendića i Petka Budiše, 25. juni 1992.), str. 4–7.

⁷⁶⁰¹ P2335 (Presretnuti razgovori (i) Miodraga Stupara i Petka Budiše i (ii) Slavka Lazendića i Petka Budiše, 25. juni 1992.), str. 5.

⁷⁶⁰² P2340 (Izvještaj Crvenog krsta Rajlovac, 1. oktobar 1993.), str. 1. V. takođe D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 63.

⁷⁶⁰³ Završni podnesak odbrane, par. 1698.

⁷⁶⁰⁴ Stojan Džino, T. 29854–29856 (6. novembar 2012.); Mihajlo Vujasin, T. 31804 (20. decembar 2012.).

⁷⁶⁰⁵ V. par. 2207.

⁷⁶⁰⁶ V. par. 2207.

⁷⁶⁰⁷ V. par. 2185–2187.

⁷⁶⁰⁸ V. par. 2196.

⁷⁶⁰⁹ V. par. 2209, 2234.

⁷⁶¹⁰ V. par. 2206.

iv. *Novo Sarajevo*

(A) Optužbe

2238. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Novom Sarajevu počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁷⁶¹¹

2239. Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Novom Sarajevu obuhvataju: (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje – okrutno ili nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, kao i u kasarni "Slaviša Vajner Čiča" u Lukavici;⁷⁶¹² (ii) silovanje i druga djela seksualnog nasilja – okrutno i nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti;⁷⁶¹³ (iii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova u kasarni "Slaviša Vajner Čiča" – okrutno i nečovječno postupanje – uključujući neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova;⁷⁶¹⁴ (iv) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova;⁷⁶¹⁵ (v) protivpravno zatočenje u kasarni "Slaviša Vajner Čiča";⁷⁶¹⁶ (vi) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;⁷⁶¹⁷ (vii) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme djela deportacije ili prisilnog premještanja, ili poslije njih;⁷⁶¹⁸ (viii) bezobzirno uništavanje privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara;⁷⁶¹⁹ i (ix) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatorskih mjera.⁷⁶²⁰

2240. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁷⁶²¹ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske

⁷⁶¹¹ Optužnica, par. 48–49.

⁷⁶¹² Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁶¹³ Optužnica, par. 60(c). Tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za silovanje i druga djela seksualnog nasilja u zatočeničkom objektu 18.1 iz Priloga C Optužnici. Optužnica, fusnota 5.

⁷⁶¹⁴ Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁶¹⁵ Optužnica, par. 60(f).

⁷⁶¹⁶ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁶¹⁷ Optužnica, par. 60(h).

⁷⁶¹⁸ Optužnica, par. 60(i).

⁷⁶¹⁹ Optužnica, par. 60(j). Vijeće konstatuje da u Prilogu D Optužnici nema kulturnih spomenika i sakralnih objekata kad je riječ o Novom Sarajevu.

⁷⁶²⁰ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.

⁷⁶²¹ Optužnica, par. 68–75.

Muslimane i bosanske Hrvate s područja u Novom Sarajevu na kojima su oni zakonito boravili.⁷⁶²² Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, razaranje kuća, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁷⁶²³

(B) Uvodni period

2241. Opština Novo Sarajevo, jedna od deset sarajevskih opština, nalazi se u istočnom dijelu Sarajeva između Novog Grada i Ilidže, s jedne strane, i Centra, Starog Grada i Pala, s druge.⁷⁶²⁴ Prema popisu stanovništva iz 1991., u Novom Sarajevu živjelo je 95.089 stanovnika, od kojih su 35,7% bili bosanski Muslimani, 34,6% bosanski Srbi, 15,9% "Jugosloveni", 9,3% bosanski Hrvati, a 4,6% "ostali ili nepoznato".⁷⁶²⁵ Opština je obuhvatala, između ostalog, Grbavicu, smještenu južno od Miljacke; Vraca, 600 do 800 metara jugozapadno od Grbavice; Pofaliće u sjevernom dijelu opštine; i Lukavicu u jugozapadnom dijelu opštine.⁷⁶²⁶

2242. Po osnivanju SDS-a, SDA i HDZ-a, imenovan je Inicijativni odbor SDS-a Novo Sarajevo koji je imao zadatak da osnuje mjesne odbore pri mjesnim zajednicama i Opštinski odbor SDS-a Novo Sarajevo.⁷⁶²⁷

2243. Na višestranačkim izborima 1990., SDS je osvojio 24 odbornička mjesta u Novom Sarajevu, komunistička stranka SDP osvojila je 23, Stranka reformista 22 mjesta, SDA 21, HDZ 7, a Muslimanska bošnjačka organizacija osvojila je 2 odbornička mjesta.⁷⁶²⁸ Žarko Đurović, iz SDS-

⁷⁶²² Optužnica, par. 69, 72.

⁷⁶²³ Optužnica, par. 71.

⁷⁶²⁴ P815 (Mapa Sarajeva s ucrtanim linijama sukoba); P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 8; Dodatak B, Mapa 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2.

⁷⁶²⁵ P5964 (Podaci popisa stanovništva BiH po opštinama iz 1971., 1981. i 1991. godine, april 1995.), str. 2; P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 9. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 5; P2577 (Saopštenje za štampu u vezi s opštinom Novo Sarajevo, 1. april 1992.), str. 2; Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16662–16663, 16676.

⁷⁶²⁶ Svjedok KDZ310, T. 9214, 9222, 9227–9229 (29. novembar 2010.); D883 (Mapa Sarajeva s oznakama koje je unio svjedok KDZ310); P926 (Izjava svjedoka Aernouta van Lyndena od 26. februara 2010.), par. 92. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 65, 67, 68.

⁷⁶²⁷ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 2. Prema riječima svjedoka Šalipura, koji je bio član Inicijativnog odbora i Opštinskog odbora, Novo Sarajevo je imalo oko 16 mjesnih zajednica s mjesnim odborima SDS-a, ali je samo polovina bila aktivna, i to one u kojoj su Srbi bili u većini. D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 2. Milivoje Prijčić bio je predsjednik Opštinskog odbora SDS-a. P2576 (Zapisnik sa 13. sjednice Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo, 28. februar 1992.), str. 2; Branko Radan, T. 31092 (6. decembar 2012.).

⁷⁶²⁸ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 3 (gdje se navodi i da je među reformistima i članovima SDP-a bilo 50% Srba). V. takođe Branko Radan, T. 31090 (6. decembar 2012.).

a, imenovan je za predsjednika Izvršnog odbora.⁷⁶²⁹ Kasim Demirović, iz SDA, imenovan je za predsjednika opštine.⁷⁶³⁰ Funkcija potpredsjednika Skupštine opštine pripala je HDZ-u.⁷⁶³¹

2244. Kao i u drugim dijelovima BiH, već rastuće napetosti među bosanskim Srbima, Muslimanima i Hrvatima dodatno su se povećale s ratom u Hrvatskoj.⁷⁶³² Srbi su tražili svoj odvojeni televizijski kanal i osnovali su ga.⁷⁶³³

(1) Stvaranje zasebnih opštinskih institucija

2245. Krizni štab Novo Sarajevo formiran je u decembru 1991. u skladu s Uputstvom s varijantom A i B, i njegov predsjednik je bio Đurović.⁷⁶³⁴ Prema Neškovićevim riječima, oni koji su primili Uputstvo s varijantom A i B imali su obavezu provesti taj dokument, a primili su ga predsjednici i zastupnici srpskih opština, a vjerovatno i predsjednici opštinskih odbora SDS-a.⁷⁶³⁵ U Kriznom štabu bili su i članovi SDS-a iz Skupštine opštine Novo Sarajevo.⁷⁶³⁶

⁷⁶²⁹ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 3; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641; Radomir Nešković, T. 14276 (6. juni 2011.).

⁷⁶³⁰ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 3. Nešković je o Đuroviću govorio kao o "predsjedniku opštinske vlade Novo Sarajevo", predsjedniku Izvršnog odbora i "predsjedniku opštinskih vlasti". Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16640–16641, 16652, 16673.

⁷⁶³¹ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 3.

⁷⁶³² P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 3. V. takođe D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 4; Božo Tomić, T. 30154–30157 (13. novembar 2012.).

⁷⁶³³ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 3.

⁷⁶³⁴ Radomir Nešković, T. 14275–14276 (6. juni 2011.), T. 14352–14354 (7. juni 2011.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16660–16662, 16684; P2575 (Izvod sa sastanka Kriznog štaba Novo Sarajevo, 23. decembar 1991.). V. takođe P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.); P6055 (Zapisnik sa sastanka Kriznog štaba, 25. decembar 1991.); P6066 (Zapisnik sa sastanka Mjesnog odbora SDS-a Grbavica, 27. januar 1992.), str. 1; P2583 (Zapisnik sa sastanka Kriznog štaba Lukavica, 29. januar 1992.); Zdravko Šalipur, T. 31627–31640, 31655 (18. decembar 2012.); D2674 (Spisak članova Sekretarijata Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo, bez datuma). Nešković je prisustvovao sastanku Glavnog odbora i izvršnih odbora SDS-a održanom 20. decembra 1991., na kojem je podijeljeno Uputstvo s varijantom A i B. Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16646–16653. V. par. 133.

⁷⁶³⁵ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16655–16660. U slučaju Novog Sarajeva, dokument je trebalo uručiti Žarku Đuroviću, kao predsjedniku Izvršnog odbora. Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16652–16653. Što se tiče toga da li je Novo Sarajevo spadalo u okvire Varijante A ili Varijante B, Nešković je prvo mislio da se Varijanta B odnosi na Novo Sarajevo, ali je kasnije izjavio da je, na osnovu zadataka navedenih u P2575, u toj opštini postupljeno po Varijanti A. Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16662–16666; Radomir Nešković, T. 14352–14354 (7. juni 2011.). V. P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 2–5 (gdje se navode zadaci navedeni pod brojevima od 1 do 11 prve faze u Varijanti A); P2575 (Izvod sa sastanka Kriznog štaba Novo Sarajevo, 23. decembar 1991.). Neki svjedoci odbrane iz Novog Sarajeva izjavili su da nisu upoznati s Uputstvom s varijantom A i B. D2651 (Izjava svjedoka Milorada Katića od 10. decembra 2012.), par. 2; Branko Radan, T. 31104–31105, 31135–31136 (6. decembar 2012.); Dragan Šojić, T. 31754 (19. decembar 2012.); D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 5; Zdravko Šalipur, T. 31628–31633 (18. decembar 2012.) (koji je, uprkos tome, izjavio da je Opštinski odbor SDS-a Novo Sarajevo primio dijelove Uputstva s varijantom A i B). Uzimajući u obzir druge pouzdane suprotne dokaze, uključujući i Šalipurovu gore pomenutu izjavu, kao i evazivnost i neiskrenost svjedoka u odnosu na postojanje i primjenu Uputstva s varijantom A i B u Novom Sarajevu, Vijeće ne smatra da su njihovi dokazi o ovom pitanju pouzdani. Nešković je posvjedočio da niko iz državnih organa nije došao niti kontaktirao Novo Sarajevo da bi nadzirao provođenje Uputstva s varijantom A i B u opštini.

2246. Negdje u februaru 1992., optuženi i Krajišnik bili su angažovani na rješavanju jednog unutrašnjeg sukoba u Novom Sarajevu.⁷⁶³⁷ Optuženi i Krajišnik prisustvovali su najmanje jednom sastanku Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo.⁷⁶³⁸ U zapisniku sa sjednice Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo, održane 28. februara 1992., takođe se navodi da je optuženog i Krajišnika trebalo izvijestiti o odluci, donijetoj na tom sastanku, da se izabere potpredsjednik odbora koji će, do izbora novog predsjednika, preuzeti dužnost predsjednika, koje je Prijić razriješen.⁷⁶³⁹

2247. Dana 26. marta 1992., odbornici SDS-a Novo Sarajevo, predsjednici mjesnih odbora SDS-a i odbornici SDS-a Sarajevo donijeli su odluku o osnivanju Skupštine srpskog naroda opštine Novo Sarajevo "kao najviš[eg] predstavničk[og] i zakonodavn[og] organ[a] srpskog naroda opštine Novo Sarajevo".⁷⁶⁴⁰ Otrprike u isto vrijeme Srpska opština Novo Sarajevo postala je dio SAO Romanije.⁷⁶⁴¹

Radomir Nešković, T. 14272–14273 (6. juni 2011.). Mada Vijeće smatra da je Neškovićev iskaz u vezi s Uputstvom s varijantom A i B uglavnom pouzdan, Vijeće zaključuje da ovo svjedočenje nije u suprotnosti s drugim iskazima koje je on dao ili drugim dokazima o tome da je Uputstvo s varijantom A i B provedeno u Novom Sarajevu.

⁷⁶³⁶ P2575 (Izvod sa sastanka Kriznog štaba Novo Sarajevo, 23. decembar 1991.); P2583 (Zapisnik sa sastanka Kriznog štaba Lukavica, 29. januar 1992.); Momir Garić, T. 29653 (5. novembar 2012.).

⁷⁶³⁷ Razvila se diskusija o ulozi Opštinskog odbora SDS-a u odnosu na druge opštinske organe, i došlo je do sukoba između Prijića, predsjednika Opštinskog odbora, i Đurovića, predsjednika Izvršnog odbora. D1276 (Zapisnik sa sastanka mjesnih odbora SDS-a Novo Sarajevo, 3. februar 1992.), str. 1–3; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641, 16672–16679. Optuženi i Krajišnik upotrijebili su svoj autoritet da smire sukob i Đurović je zadržao svoj položaj "predsjednika opštinske vlade". Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641, 16673. V. takođe Zdravko Šalipur, T. 31640 (18. decembar 2012.).

⁷⁶³⁸ P2576 (Zapisnik sa 13. sjednice Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo, 28. februar 1992.), str. 3; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641, 16675; Zdravko Šalipur, T. 31640, 31657 (18. decembar 2012.); Branko Radan, T. 31092–31093 (6. decembar 2012.).

⁷⁶³⁹ P2576 (Zapisnik sa 13. sjednice Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo, 28. februar 1992.), str. 6.

⁷⁶⁴⁰ D2675 (Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda opštine Novo Sarajevo, 26. mart 1992.).

⁷⁶⁴¹ P2577 (Saopštenje za štampu u vezi s opštinom Novo Sarajevo, 1. april 1992.), str. 1. V. takođe Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16679–16680; D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 7; D2683 (Izjava svjedoka Dragana Šojića od 15. decembra 2012.), par. 7; Dragan Šojić, T. 31736 (19. decembar 2012.). Mjesne zajednice koje su trebale biti u sastavu opštine bile su Tilava, Miljevići, Lukavica, Vraca, Gornji i Donji Kovačići, Bane Surbat, Rava Janković, Slobodan Princip Seljo, Ivan Krndelj, Pero Kosorić, Blagoje Parović, Danilo Đokić, Hrasno Brdo, Nikola Tesla, Avdo Hodžić, Omer Maslić, Bratstvo jedinstvo, Donji i Gornji Pofalići, te dijelovi mjesnih zajednica Gornji i Donji Velešići nastanjeni srpskim stanovništvom, kao i dijelovi opštine Novi Grad, i to Otoka, Staro Hrasno, Petar Dokić, dio mjesne zajednice Ivo Lola Ribar i Odžakovići. P2577 (Saopštenje za štampu u vezi s opštinom Novo Sarajevo, 1. april 1992.), str. 1. Nešković je izjavio da je, iako je osnivačka skupština održana negdje krajem marta 1992., Srpska opština Novo Sarajevo osnovana tek 10. juna 1992. Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16680.

2248. Oko 10. aprila 1992., Radimir Nešković i Mirko Šarović osnovali su novi krizni štab.⁷⁶⁴² Krizni štab je imao i izvršni odbor koji je izvršavao odluke štaba.⁷⁶⁴³ Nešković je bio predsjednik ovog novog Kriznog štaba do 5. juna 1992.⁷⁶⁴⁴ Među članovima ovog Kriznog štaba bili su i predstavnici TO-a.⁷⁶⁴⁵ U dopisu od 5. juna 1992. upućenom predsjedniku Predsjedništva bosanskih Srba, koje je potpisao Nešković i u kojem se izvještava o radu Kriznog štaba Novo Sarajevo, navodi se sljedeće: "Ovaj Krizni štab vršio je ulogu Skupštine opštine u ratnim uslovima."⁷⁶⁴⁶ U dopisu se takođe navodi da je Krizni štab koordinirao i organizovao rad niza opštinskih službi, što je uključivalo i zbrinjavanje "sv[ih] izbjeglic[a] s okupiranog područja i ljudi koji su ostali bez krova nad glavom", mobilizaciju i zbrinjavanje boraca s drugih područja.⁷⁶⁴⁷ U dopisu se navodi da se Krizni štab ne upušta niti će se upuštati u posao policije ili vojnog komandovanja i da zato nema izvještaja o tim pitanjima.⁷⁶⁴⁸ Krizni štab je prestao postojati 10. juna 1992.⁷⁶⁴⁹

2249. U julu 1992., Branko Radan je postao predsjednik opštinskog Izvršnog odbora, a njegovu funkciju je u martu 1993. preuzeo Budimir Obradović.⁷⁶⁵⁰ U martu 1993., Milorad Katić, bivši član Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo, postao je predsjednik srpske Skupštine Novo Sarajevo i predsjednik opštine.⁷⁶⁵¹

2250. Što se tiče struktura policije, po izbijanju oružanog sukoba u Sarajevu u aprilu 1992.,⁷⁶⁵² deset stanica javne bezbjednosti u Sarajevu podijeljeno je između bosanskih Srba i bosanskih

⁷⁶⁴² Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16683–16685, 16706; Radimir Nešković, T. 14282–14283 (6. juni 2011.); D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 31-33. V. takođe D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1, 4. Nešković je sastavio ovaj dopis i predao ga optuženom, odgovarajući na poziv koji je on u junu 1992. uputio predstavnicima "kriznih štabova Jahorina" da o svom radu izvještavaju, uglavnom usmenim putem. Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16685. U dopisu od 5. juna 1992. je izvješteno da je formiran krizni štab i da su u njegovom sastavu, između ostalih, bili predstavnici mjesnih zajednica Petrovići, Miljevići, Gornji Kovačići, Grbavica, Vraca, Hrasno Brdo, Lukavica i Tilava; predstavnici vojske i policije; i "predsjednik Izvršnog odbora". D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1.

⁷⁶⁴³ D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1.

⁷⁶⁴⁴ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16707.

⁷⁶⁴⁵ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16707.

⁷⁶⁴⁶ D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1, 4. Nešković je posvjedočio da su policija i TO, a kasnije VRS, bili odgovorni za odbranu teritorije i bezbjednost stanovništva. Radimir Nešković, T. 14277-14278 (6. juni 2011.).

⁷⁶⁴⁷ D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1-3. V. takođe Radimir Nešković, T. 14288–14290 (6. juni 2011.).

⁷⁶⁴⁸ D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 2. Vijeće, međutim, napominje da Krizni štab jeste izdavao naređenja u vezi s mobilizacijom i učestvovao u njoj. V. par. 2259–2260.

⁷⁶⁴⁹ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16809.

⁷⁶⁵⁰ D2549 (Izjava svjedoka Branka Radana od 3. decembra 2012.), par. 10; Branko Radan, T. 31097, 31100, 31103 (6. decembar 2012.).

⁷⁶⁵¹ D2651 (Izjava svjedoka Milorada Katića od 10. decembra 2012.), par. 2, 6, 17–18. Zapisnik sa sjednice Savjeta srpskog grada Sarajevo ukazuju na to da je Katić takođe bio predsjednik Izvršnog odbora Srpske opštine Novo Sarajevo. D2652 (Izvod iz zapisnika sa sjednice Savjeta grada Sarajevo, RS, 10. juli 1993.), str. 1.

⁷⁶⁵² V. par. 3541.

Muslimana.⁷⁶⁵³ Stanica u Novom Sarajevu bila je jedna od četiri koje su ostale pod kontrolom bosanskih Muslimana.⁷⁶⁵⁴ Od otprilike 4. aprila 1992., sjedište specijalnih snaga MUP-a nalazilo se u školi MUP-a BiH na Vracama.⁷⁶⁵⁵ Dana 6. aprila 1992., srpske snage zauzele su policijsku stanicu u Novom Sarajevu.⁷⁶⁵⁶ Simo Sipčić bio je načelnik VP-a u Novom Sarajevu.⁷⁶⁵⁷ Milenko Jovanović bio je načelnik SJB-a Novo Sarajevo.⁷⁶⁵⁸

2251. Dana 21. jula 1992., optuženi je, u svojstvu predsjednika Predsjedništva, potvrdio imenovanje članova Ratnog povjereništva za Srpsku opštinu Novo Sarajevo.⁷⁶⁵⁹ Dragan Dokanović, kao republički povjerenik, trebao je vršiti dužnost predsjednika Ratnog povjereništva, među čijim članovima su bili Nešković, Milorad Katić, Danilo Škrba i Milorad Šanjević.⁷⁶⁶⁰

(2) Militarizacija Novog Sarajeva

2252. Distribucija oružja počela je povlačenjem JNA iz Slovenije i dijelova Hrvatske u septembru 1991.; oružje i municija transportovani su u BiH i dostavljani u mjesta pod kontrolom SDS-a, uključujući bivše kasarne JNA.⁷⁶⁶¹

2253. Dana 1. ili 2. marta 1992., Srbi su počeli postavljati barikade na strateškim mjestima u Sarajevu i okolnim opštinama.⁷⁶⁶² Među onima koji su organizovali barikade bili su Srbi zaposleni

⁷⁶⁵³ Mirsad Kučanin, P16 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Galića*), T. 4499–4500; Mirsad Kučanin, P17 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 28934–28935; P27 (Izjava svjedoka Mirsada Kučanina od 4. septembra 2000.), str. 2.

⁷⁶⁵⁴ Mirsad Kučanin, P16 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Galića*), T. 4500; Mirsad Kučanin, P17 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 28934–28935; P27 (Izjava svjedoka Mirsada Kučanina od 4. septembra 2000.), str. 2. V. takođe P2308 (Izveštaj SJB-a Ilidža, 20. septembar 1993.), str. 1-2.

⁷⁶⁵⁵ D3749 (Izjava svjedoka Milenka Karišika od 23. juna 2013.), par. 19, 23; Branko Radan, T. 31112 (6. decembar 2012.); Božo Tomić, T. 30158 (13. novembar 2012.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16714.

⁷⁶⁵⁶ P5743 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Danila Veselinovića, 6. april 1992.), str. 3. V. takođe Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16714.

⁷⁶⁵⁷ Svjedok KDZ310, T. 9273 (29. novembar 2010.).

⁷⁶⁵⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2560; P2575 (Izvod sa sastanka Kriznog štaba Novo Sarajevo, 23. decembar 1991.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16668–16669.

⁷⁶⁵⁹ P5543 (Odluka Radovana Karadžića o imenovanju članova Ratnog povjereništva Novo Sarajevo, 21. juli 1992.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16592–16593. Nešković je izjavio da njemu ni danas nije jasno koja je uopšte bila svrha Ratnog povjereništva i da su, u vrijeme kada je ono osnovano, već postojali "legalni organi opštinski", to jest Skupština opštine i Izvršni odbor opštine. Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16593.

⁷⁶⁶⁰ P5543 (Odluka Radovana Karadžića o imenovanju članova Ratnog povjereništva Novo Sarajevo, 21. juli 1992.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16592–16593.

⁷⁶⁶¹ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 10; svjedok KDZ310, T. 9201–9202 (29. novembar 2010.). V. takođe P5977 (Bilten dnevnih događaja MUP-a BiH, 16. oktobar 1991.), str. 1–4; Predrag Trapara, T. 29915–29918 (7. novembar 2012.).

⁷⁶⁶² D3803 (Pregled radnika MUP-a SRBiH, 13. mart 1992.), str. 1, 2; P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 6, 8, 66; P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 4 (pod pečatom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2560. Svjedok KDZ310 je izjavio da su barikade bile posvuda po Grbavici, tako da ljudi to jutro nisu mogli ići na posao. P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 6–7 (pod pečatom).

u MUP-u BiH, kao što je tadašnji pomoćnik ministra unutrašnjih poslova Momčilo Mandić, Milenko Jovanović i funkcioneri SDS-a, kao što su Rajko Dukić, Jovan Tintor i Ratko Adžić.⁷⁶⁶³ Na području Grbavice, barikade su bile postavljene na Vrbanja mostu i na mostu Bratstva i jedinstva.⁷⁶⁶⁴ Na barikadama su stajale osobe s crnim maskama, a vozila bez registarskih tablica, u kojima su bila naoružana lica, stizala su svakih pola sata.⁷⁶⁶⁵

2254. Negdje krajem marta i početkom aprila 1992., na Vracama i Grbavici nalazio se veći broj naoružanih lica; tenkovi su bili razmješteni ispod škole MUP-a, postavljene su mine i vojnici su otvarali vatru na ljude koji su izlazili iz kuća.⁷⁶⁶⁶ Od 6. aprila do sredine maja 1992., "jedinice JNA" i naoružani članovi SDS-a su u par navrata tokom noći odlazili na Grbavicu, ostajali neko vrijeme u zgradama i prije zore se vraćali na svoje položaje.⁷⁶⁶⁷

2255. Početkom aprila 1992., štabovi TO-a na području sarajevskih opština u kojima su živjeli Srbi mobilisani su, jer je JNA već bila "u raspadanju".⁷⁶⁶⁸ Organizovana je jedinica sastavljena od srpskih pripadnika štaba TO-a Novo Sarajevo koja je ranije bila mješovitog sastava.⁷⁶⁶⁹ Srpski TO je postavio liniju odbrane koja se protezala ispred područja s većinskim srpskim stanovništvom.⁷⁶⁷⁰ Momir Garić zvani Momo⁷⁶⁷¹ bio je komandant srpskog TO-a na Grbavici.⁷⁶⁷² Oružane jedinice —

⁷⁶⁶³ D3803 (Pregled radnika MUP-a SRBiH, 13. mart 1992.), str. 2–3; P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 6, 8. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2560.

⁷⁶⁶⁴ P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 6 (pod pečatom).

⁷⁶⁶⁵ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 6–8. Svjedok KDZ310 je vidio Mandića, tadašnjeg zamjenika ministra unutrašnjih poslova, kako pješice prolazi kroz barikadu na Vrbanja mostu i prelazi rijeku. P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 8.

⁷⁶⁶⁶ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 9; P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 11, 13; P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 18 (pod pečatom). Mirsad Smajš identifikovao ih je kao srpske vojnike, od kojih su neki nosili "uniforme bivše milicije" a drugi "maskirne uniforme". P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 9 (gdje dalje navodi da su oni sebe nazivali "Bijeli orlovi" i da nisu imali oznake na uniformama, ali da su na rukavima imali bijele trake). Svjedokinja KDZ354 je izjavila da su vojni kamioni s registracijskim tablicama JNA i rezervisti stigli na Grbavicu u aprilu 1992. i da su patrolirala oklopna vozila, a vojnici su bili u uniformama bivše JNA. P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 18 (pod pečatom) (gdje dalje izjavljuje da su ljudi koji su bili u kamionima imali duže kose i brade, da su nosili oružje, uključujući puške, i da su neki nosili šljemove). Vozila su obično odlazila u smjeru Vraca, ili su odatle dolazila. P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 18–19 (pod pečatom).

⁷⁶⁶⁷ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 11, 13.

⁷⁶⁶⁸ D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 12.

⁷⁶⁶⁹ D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 13; Momir Garić, T. 29656–29658 (5. novembar 2012.). Prema Garićevim riječima, naselja Novog Sarajeva u kojima su se Srbi organizovali bila su Tilava, Lukavica, Vraca, Gornji Kovačići, Miljevići i Petrovići, i smatralo se da na tim područjima žive isključivo Srbi. Momir Garić, T. 29656–29657, 29659–29660 (5. novembar 2012.); D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 13, 22.

⁷⁶⁷⁰ D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 13 (gdje izjavljuje da se zona odgovornosti te jedinice prostirala od kasarne "Slaviša Vajner Čiča" na Lukavici "ispod brda Mojnilo, Ozrenskom ulicom na Vracama, sarajevskom zaobilaznicom do Jevrejskog groblja, dalje prema Zlatištu, odnosno do puta prema Trebeviću").

⁷⁶⁷¹ Božo Tomić potvrdio je da je "Momo" bio nadimak Momira Garića. Božo Tomić, T. 30163 (13. novembar 2012.).

među kojima su bile i grupe šešeljevaca pod komandom Gavrilovića i Aleksića — djelovale su na području Sarajeva u aprilu 1992.⁷⁶⁷³

2256. Pripadnici srpskog TO-a, među kojima su bili Obradović i Garić, organizovali su lokalne Srbe i dali im oružje otprilike u vrijeme kad je počeo sukob u Sarajevu, početkom aprila 1992.⁷⁶⁷⁴

U izvještaju Komande 2. vojne oblasti JNA od 20. marta 1992. navodi se da je tada u Novom Sarajevu bilo angažovano 2.800 "dobrovoljaca" van formacijskog sastava JNA ili srpskog TO-a.⁷⁶⁷⁵

2257. I bosanski Muslimani u Novom Sarajevu su se počeli naoružavati i organizovati.⁷⁶⁷⁶ Počeli su formirati jedinice u prvoj polovini 1991.⁷⁶⁷⁷

2258. Dana 4. aprila 1992., došlo je do sukoba između srpskih i muslimanskih policijskih snaga oko škole MUP-a BiH na Vracama.⁷⁶⁷⁸ Poslije višesatnih borbi srpske snage su školu stavile pod

⁷⁶⁷² Nedeljko Prstojević, T. 13689 (18. mart 2011.). V. takođe P5958 (Presretnuti razgovor Radeta Milinkovića i Mome Garića, 21. april 1992.), str. 1; P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 28, 31. Međutim, Garić nije opisao sebe kao komandanta TO-a. Prema Garićevim riječima, on je bio samo pripadnik TO-a i kasnije VRS-a, kojeg je napustio u septembru 1992. kad je prešao u Ministarstvo odbrane RS na Palama. D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 12–14, 30; Momir Garić, T. 29644–29645 (5. novembar 2012.).

⁷⁶⁷³ V. P2228 (Presretnuti razgovor Vojislava Šešelja i Branislava Gavrilovića, april 1992.); P2523 (Presretnuti razgovor Kaće Dučić i Branislava Gavrilovića, 21. april 1992.); Nedeljko Prstojević, T. 13853–13855 (21. mart 2011.); P5707 (Presretnuti razgovor Kaće Dučić i Radomira Ninkovića, 21. april 1992.); P1148 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Igora, 21. april 1992.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilaštvo protiv Krajišnika*), T. 9025–9029; Momčilo Mandić, T. 4644–4645 (5. juli 2010.); D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 29. Svjedokinja KDZ354 je na Grbavici vidjela "veliku grupu vojnika u maskirnim uniformama", među kojima je stajao Šešelj u pratnji Aleksića. P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 1, 101 (pod pečatom); svjedokinja KDZ354, T. 13197–13198 (10. mart 2011.). Aleksić je bio član Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo. Zdravko Šalipur, T. 31641–31642, 31644 (18. decembar 2012.). Bio je član Srpskog četničkog pokreta i "četnički" vojvoda, odnosno vojni zapovjednik, kao komandant Novosarajevskog četničkog odreda. P5035 (Naređenje Vojislava Šešelja, 13. maj 1993.), str. 1. V. takođe P6057 (Revers za izdavanje robe SJB-a Ilidža, 15. januar 1994.).

⁷⁶⁷⁴ D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 7–8, 12; Božo Tomić, T. 30159–30164, 30170–30171 (13. novembar 2012.); D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 12–14, 26; Momir Garić, T. 29661 (5. novembar 2012.). Tomić je u svjedočenju rekao da su on i njegove komšije na Vracama dobili oružje kako bi štitili svo lokalno stanovništvo, ali mu nije bilo poznato da li je ijedan bosanski Musliman zatražio oružje u srpskom TO-u. Božo Tomić, T. 30159–30160 (13. novembar 2012.). Pripadnici TO-a okupljali su se u mjesnim zajednicama i razgovarali o problemima; jedno od mjesta za sastanke bio je i objekat Pajaco, prekoputa policijske stanice i škole na Vracama. Momir Garić, T. 29661 (5. novembar 2012.).

⁷⁶⁷⁵ P979 (Izvještaj 2. vojne oblasti JNA Generalštabu JNA, 20. mart 1992.), str. 6, 11.

⁷⁶⁷⁶ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 11; D2683 (Izjava svjedoka Dragana Šojića od 15. decembra 2012.), par. 12; D2549 (Izjava svjedoka Branka Radana od 3. decembra 2012.), par. 6; Branko Radan, T. 31103 (6. decembar 2012.).

⁷⁶⁷⁷ D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 5; D2549 (Izjava svjedoka Branka Radana od 3. decembra 2012.), par. 6; Branko Radan, T. 31103, 31107 (6. decembar 2012.); D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 11, 13.

⁷⁶⁷⁸ V. Milorad Katić, T. 31400–31401 (13. decembar 2012.); D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 6; Božo Tomić, T. 30158 (13. novembar 2012.). Prema riječima svjedoka Karišika i Dobrislava Planojevića, Srbima je na osnovu sporazuma o podjeli MUP-a BiH pripala škola MUP-a BiH na Vracama. D3749 (Izjava svjedoka Milenka Karišika od 23. juna 2013.), par. 19; D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 15.

svoju kontrolu.⁷⁶⁷⁹ Nekoliko sati nakon sukoba, u selo Miljevići na Vracama stiglo je jedno vozilo iz kasarne u Lukavici⁷⁶⁸⁰ s automatskim i poluautomatskim naoružanjem, koje je podijeljeno lokalnim pripadnicima TO-a i drugim ljudima s okolnog područja.⁷⁶⁸¹ Oružje je dostavljano i s Pala.⁷⁶⁸²

2259. Dana 22. aprila 1992., na osnovu naredbe SNB-a, Krizni štab Novo Sarajevo naredio je svim muškarcima sposobnim za vojnu službu, starosti od 18 do 60 godina, s prebivalištem na području Srpske opštine Novo Sarajevo, da se u roku od 24 sata odazovu na mobilizaciju u Lukavici.⁷⁶⁸³ U naređenju Kriznog štaba takođe se navodi da oni koji se ne odazovu na mobilizaciju i time prekrše to naređenje, podliježu Zakonu o vojnoj obavezi i vojnom sudu i da će njihova imovina biti konfiskovana.⁷⁶⁸⁴

2260. U izvještaju od 5. juna 1992., Krizni štab Novo Sarajevo obavijestio je predsjednika Predsjedništva bosanskih Srba da je u protekla dva mjeseca mobilisao oko 900 ljudi, od kojih oko 700 na području Lukavice i Tilave i oko 200 na Grbavici.⁷⁶⁸⁵

2261. Na osnovu naređenja Komade SRK-a od 22. maja 1992., TO Novo Sarajevo, u kojem su bili stanovnici Grbavice, Hrasnog, Vraca i Kovačića, prešao je u sastav SRK-a.⁷⁶⁸⁶

⁷⁶⁷⁹ D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 9.

⁷⁶⁸⁰ V. par. 2275.

⁷⁶⁸¹ Milorad Katić, T. 31400–31403 (13. decembar 2012.). Tomić i njegove komšije na Vracama organizovali su se u otprilike isto vrijeme. V. par. 2256, fusnota 7674.

⁷⁶⁸² Milorad Katić, T. 31403–31404 (13. decembar 2012.).

⁷⁶⁸³ D888 (Naređenje Kriznog štaba Novo Sarajevo, 22. april 1992.). Ali v. svjedok KDZ310, T. 9271–9272 (29. novembar 2010.) (gdje svjedoči o tome da ne vjeruje da je naređenje od 22. aprila 1992. bilo autentično ili da je ikad provedeno). Prema riječima svjedoka KDZ310, u maju 1992. provedena je mobilizacija svih muškaraca u dobi od 18 do 60 godina, koja se odnosila samo na muškarce srpske nacionalnosti, dok muškarci drugih nacionalnosti nisu bili mobilisani. P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 16–17. Svjedok KDZ310 je naveo da je ovaj period jedini period za koji zna da je "na Grbavicu dolazio Mladić radi smotre jedinica". P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 17. V. takođe P1145 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Ratka Mladića, 24. maj 1992.), str. 5 (gdje se ukazuje na to da je Mladić u to vrijeme bio "pored Miljacke"). Svjedok KDZ310 je čuo Mladića kako na pitanje da li se mobilizacija odnosi samo na Srbe odgovara "za sada da". P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 17 (pod pečatom).

⁷⁶⁸⁴ D888 (Naređenje Kriznog štaba Novo Sarajevo, 22. april 1992.).

⁷⁶⁸⁵ D885 (Izveštaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 3 (gdje se navodi: "mobilizaciju smo radili na razne načine (lično i direktno, preko mjesnih odbora SDS-a [...] i mjesnih zajednica, uz pomoć policije itd.)").

⁷⁶⁸⁶ P1505 (Naređenje SRK-a, 22. maj 1992.), str. 1; Božo Tomić, T. 30163–30164 (13. novembar 2012.). V. takođe D2351 (Izjava svjedoka Stevana Veljovića od 19. oktobra 2012.), par. 12–13. Jedinice TO-a su ranije ušle u sastav JNA. D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 14, 22; Momir Garić, T. 29663–29667 (5. novembar 2012.).

(C) Preuzimanje vlasti

2262. Borbena dejstva su se pojačala krajem aprila 1992.⁷⁶⁸⁷ Srpski TO je bio angažovan na Grbavici 21. aprila 1992.⁷⁶⁸⁸ Garić je zatražio dodatno ljudstvo, a Prstojević, s Iliđe, pripremio je jedan vod iz Kasindola kao ispomoć.⁷⁶⁸⁹ Snage JNA granatirale su Novo Sarajevo krajem aprila 1992.⁷⁶⁹⁰ Borbe su se vodile i u maju 1992.⁷⁶⁹¹

2263. Sredinom maja, Grbavicu su zauzeli Srbi, nakon što su srpske snage preduzele akciju pomjeranja linije sukoba.⁷⁶⁹² Linija je uspostavljena na obali Miljacke, što je obuhvatalo most Bratstva i jedinstva i Vrbanja most, zapadno prema Hrasnom i istočno prema Skenderiji.⁷⁶⁹³ Srpske snage su zauzele Grbavicu bez mnogo borbi.⁷⁶⁹⁴ Nakon što su srpske snage zauzele Grbavicu, više nije bilo moguće prijeći preko Miljacke.⁷⁶⁹⁵

⁷⁶⁸⁷ P5703 (Presretnuti razgovor Mome Garića i "Velibora", 21. april 1992.); P5705 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i neidentifikovanog muškarca, 21. april 1992.); P5706 (Presretnuti razgovor Milenka Karišika i Slobodana Škipine, 21. april 1992.); P5708 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i neidentifikovanog muškarca, 21. april 1992.); P5709 (Presretnuti razgovor Radomira Ninkovića, Milenka Karišika, Nikole Koljevića i Momčila Krajišnika, 21. april 1992.); P5710 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Krstovića, 21. april 1992.); D1202 (Presretnuti razgovor Mome Garića i Nedeljka Prstojevića, 21. april 1992.); P5959 (Presretnuti razgovor "Ranka" i Mome Garića, 21. april 1992.); D920 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Radovana Pejića, 23. april 1992.).

⁷⁶⁸⁸ P5705 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i neidentifikovanog muškarca, 21. april 1992.), str. 1–2; P5709 (Presretnuti razgovor Radomira Ninkovića, Milenka Karišika, Nikole Koljevića i Momčila Krajišnika, 21. april 1992.), str. 2.

⁷⁶⁸⁹ P5703 (Presretnuti razgovor Mome Garića i "Velibora", 21. april 1992.); D1202 (Presretnuti razgovor Mome Garića i Nedeljka Prstojevića, 21. april 1992.), str. 3; P5959 (Presretnuti razgovor "Ranka" i Mome Garića, 21. april 1992.), str. 1; P5705 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i neidentifikovanog muškarca, 21. april 1992.), str. 1; Nedeljko Prstojević, T. 13687–13690 (18. mart 2011.). V. takođe P5710 (Presretnuti razgovor Nedeljka Prstojevića i Krstovića, 21. april 1992.), str. 1-2.

⁷⁶⁹⁰ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2582. V. takođe P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 12–13 (pod pečatom).

⁷⁶⁹¹ P2240 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika, Branka Đerića i Milenka Karišika, 7. maj 1992.), str. 1–2; P2332 (Presretnuti razgovor Čede i Radovana Karadžića, 30. maj 1992.), str. 5–6; D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 21, 23; D2519 (Izjava svjedoka Dragana Maletića od 9. novembra 2012.), par. 7; Momir Garić, T. 29734–29735 (5. novembar 2012.); Zdravko Šalipur, T. 31642 (18. decembar 2012.). Svjedoci odbrane izjavili su da su muslimanske snage otvarale vatru na Grbavicu i Lukavicu. D2651 (Izjava svjedoka Milorada Katića od 10. decembra 2012.), par. 5; D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 14, 17, 20; D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 9–10, 19; Božo Tomić, T. 30179–30182, 30227 (13. novembar 2012.); D2519 (Izjava svjedoka Dragana Maletića od 9. novembra 2012.), par. 20, 32, 39.

⁷⁶⁹² P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 11, 13–15; D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 16. V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8708–8709. Svjedok KDZ310 je naveo da su JNA i snage VRS bile snage koje su zauzele Grbavicu. P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 11, 13–14; svjedok KDZ310, T. 9228 (29. novembar 2010.). V. takođe P926 (Izjava svjedoka Aernouta van Lyndena od 26. februara 2010.), par. 99; D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 16; činjenice o kojima je presuđeno 66, 68.

⁷⁶⁹³ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 11, 13, 15; D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 16. V. par. 3557.

⁷⁶⁹⁴ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 14; svjedok KDZ310, T. 9213–9214, 9228 (29. novembar 2010.); D2379 (Izjava svjedoka Momira Garića od 2. novembra 2012.), par. 16; Momir Garić, T. 29718–29720 (5. novembar 2012.); P5695 (Presretnuti razgovor Branka Đerića i Milenka Karišika, 7. maj 1992.), str. 3. U presretnutom razgovoru od 5. maja 1992., Mandić je rekao Branku Kvesiću: "Spustili smo,

(1) Pretresi kuća bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata

2264. Tokom preuzimanja vlasti, pripadnici srpskih snaga, uključujući VRS, policiju i šešeljevce, pretraživali su, u potrazi za oružjem, kuće bosanskih Muslimana i Hrvata u naselju Grbavica.⁷⁶⁹⁶ Jedan takav slučaj odigrao se 7. maja 1992., kad je grupa od sedam-osam naoružanih vojnika došla u kuću Smajša, bosanskog Muslimana, na Vracama, u potrazi za oružjem.⁷⁶⁹⁷ Mada nisu ništa našli, naredili su Smajšu da pođe s njima.⁷⁶⁹⁸ Napolju mu je jedan vojnik naredio da pognute glave krene prema kafani "Golf", ispred koje je stajala grupa od deset vojnika.⁷⁶⁹⁹ Naredili su mu da se skine do pasa i potom ga nekih 15 do 20 minuta tukli kundacima pušaka, udarali rukama i nogama po svim dijelovima tijela.⁷⁷⁰⁰ Zatim je, zajedno sa svojim komšijom Mirsadom Dedićem, vojnim vozilom prebačen u školu MUP-a na Vracama.⁷⁷⁰¹ Tokom vožnje obojicu su tukli, a jedan od vojnika im je tri puta iz automatske puške na prazno pucao u sljepoočnicu; u školi MUP-a su ih ponovo tukli.⁷⁷⁰² Tada je Smajš, povezanih očiju, ruku povezanih iza leđa, prevezen, zajedno s Dedićem, u "zatvor Kula".⁷⁷⁰³

---

očistili smo Grbavicu". P1103 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Branka Kvesića/Brune Stojića/Miće Stanišića, 5. maj 1992.), str. 4. Kasnije u razgovoru, Mandić je rekao Brunu Stojiću: "Eto očistili smo ovo Novo Sarajevo." P1103 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Branka Kvesića/Brune Stojića/Miće Stanišića, 5. maj 1992.), str. 9. Mandić je posvjedočio da su učesnici u razgovoru znali da je se njihov razgovor prisluškuje i da su te izjave šale i da ne odgovaraju stvarnoj situaciji na terenu. Momčilo Mandić, T. 4609-4611 (5. juli 2010.). S obzirom na to da je u Mandićevom interesu bilo da minimizira značaj izjava u presretnutom razgovoru, kao i njegovu evazivnost i pristrasnost u vezi s ovim pitanjem, Vijeće ne smatra da je Mandićev iskaz s tim u vezi pouzdan.

⁷⁶⁹⁵ Svjedok KDZ310, T. 9255 (29. novembar 2010.).

⁷⁶⁹⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2584; P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 24 (pod pečatom); P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4–5; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 9.

⁷⁶⁹⁷ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 8-9. Smajš je naveo da su naoružani muškarci koji su došli u njegovu kuću nosili maskirne uniforme i da su ispred njegove kuće takođe bili ljudi "u policijskim uniformama" i ljudi koji nisu nosili nikakve uniforme. P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 8-9.

⁷⁶⁹⁸ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4.

⁷⁶⁹⁹ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 8-9.

⁷⁷⁰⁰ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 8-9. Smajš je rekao da se po naglasku moglo reći da oni koji su ga tukli nisu bili s Grbavice, nego su vjerovatno bili negdje iz Srbije. P43 (Izjave svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 5; P43 (Izjave svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993. i 14. januara 1998.), *e-court* str. 9.

⁷⁷⁰¹ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 4–5; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 9.

⁷⁷⁰² P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 5; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 9.

⁷⁷⁰³ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 5; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 8-9. V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

2265. Pripadnici srpskih snaga često su pretresali kuće i drugih bosanskih Muslimana na Grbavici.⁷⁷⁰⁴ Od svih Muslimana se zahtijevalo da dobrovoljno predaju svoje oružje i komandant, major Petković, je rekao da VRS neće vršiti pretres stanova onih koji to urade.⁷⁷⁰⁵

2266. U izvještaju Kriznog štaba Novo Sarajevo od 5. juna 1992., u dijelu pod naslovom "[O]dnos prema Muslimanima i Hrvatima", navodi se sljedeće:

Održavaju se česti skupovi građana svih nacija, naročito na Grbavici i javno mi nastupamo vrlo korektno pri čemu za svaki ulaz biramo šefa ulaza koji odgovara za stanje u svom ulazu i za sve podatke o stanarima. Tajno, putem policije ljudi koji su vojnički djelovali prema nama idu uobičajenim policijskim postupkom. Muslimanima smo stavili do znanja da će biti bezbjedni ukoliko su vojnički neutralni prema nama i do sada je stanje bilo dobro.⁷⁷⁰⁶

(2) Druga djela

2267. Bosanski Muslimani i Hrvati tjerani su na prisilni rad, za šta su bili odgovorni komandiri vodova ili četa VRS-a u Novom Sarajevu.⁷⁷⁰⁷ U Ozrenskoj su bili zatvorenici iz zatvora Kula; oni su morali kopati rovove između linija sukoba.⁷⁷⁰⁸ Nekoliko ljudi je poginulo od snajperske vatre

⁷⁷⁰⁴ P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 1, 24, 39–46 (pod pečatom); svjedokinja KDZ354, T. 13215–13216, 13221 (11. mart 2011.). Jedan od muškaraca koji je došao u zgradu svjedokinje KDZ354 pitao je da li tamo ima "balija". Neki su nosili uniforme JNA, a drugi su nosili "vojne uniforme" s bijelim oprtačima kakve je vidjela da su nosili vojni policajci. P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 24, 39, 41 (pod pečatom).

⁷⁷⁰⁵ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16715. V. takođe Radimir Nešković, T. 14292–14293 (6. juni 2011.).

⁷⁷⁰⁶ D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 3–4. Prema riječima svjedoka Neškovića, koji je potpisao izvještaj, ako bi "ko od stanara" uočio u svojoj zgradi Muslimane koji nisu htjeli predati oružje i koji su djelovali protiv VRS-a, morali su tu činjenicu prijaviti civilnoj policiji i ona je uzimala takvog pojedinca "na dalji policijski postupak", što je uključivalo i njegovo hapšenje. Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16715–16716. V. takođe Radimir Nešković, T. 14288, 14292–14293 (6. juni 2011.). Vijeće prihvaća Neškovićevu svjedočenje vezano za njegovu izjavu da su Muslimani hapšeni. Međutim, s obzirom na to da je Neškoviću bilo u interesu da izvještaj i postupke Kriznog štaba prikaže u pozitivnom svjetlu, Vijeće ne smatra da je Nešković bio potpuno iskren u svom objašnjenju "uobičajene procedure", koja je "[t]ajno" primjenjivana, a na koju izvještaj upućuje. Vijeće se, stoga, neće osloniti na ovaj dio Neškovićevog svjedočenja.

⁷⁷⁰⁷ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46; P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 18 (pod pečatom). V. takođe P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 81 (pod pečatom).

⁷⁷⁰⁸ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3. V. par. 2157. Svjedok KDZ310 je rekao da je znao da su ti zatočenici iz zatvora Kula jer ih je pitao. P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46. V. takođe D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 15; Božo Tomić, T. 30200–30204 (13. novembar 2012.) (gdje navodi da je "radni vod", koji su sačinjavali muslimanski zatočenici iz zatvora Kula, angažovan kao pomoć u utvrđivanju linije sukoba u Sanaču kopanjem i pokrivanjem rovova). Tomić je u svom svjedočenju rekao da za pripadnike VRS-a nije bilo bezbjedno da dolaze na to područje, ali je negirao da je radni vod bio izložen opasnosti prilikom kopanja ili pokrivanja krovova na liniji. Božo Tomić, T. 30201–30205, 30208–30209 (13. novembar 2012.). Ali v. P5987 (Izvještaj 2. pješadijskog bataljona, 21. maj 1993.), str. 1–2 (gdje se Uprava zatvora Kula obavještava o bjekstvu dva zatvorenika, Muslimana, koji su radili na izradi bunkera s još devet zatočenika i navodi da je područje na kojem su radili bilo izloženo stalnoj neprijateljskoj vatri). Tomić je izjavio da je područje o kojem se govori u izvještaju bilo otprilike 1.500 metara udaljeno od položaja na kojem se on nalazio. Božo Tomić, T. 30205–30207 (13. novembar 2012.).

dok su bili na prisilnom radu.⁷⁷⁰⁹ Pred zimu 1992., zatočenike iz zatvora Kula nisu više dovodili u Ozrensku, a umjesto njih dovedeni su "ljudi s Grbavice".⁷⁷¹⁰

2268. Bosanski Muslimani i Hrvati su tokom pretresa kuća u potrazi za oružjem bili premlaćivani.⁷⁷¹¹ Vojnici u uniformama bivše JNA su ih seksualno zlostavljali i silovali.⁷⁷¹² Bosanski Muslimani i Hrvati su takođe bili ubijani.⁷⁷¹³ Pripadnici VRS-a, uključujući i pripadnike VP-a i civilne policije, masovno su pljačkali od trenutka kada je VRS došao na Grbavicu.⁷⁷¹⁴ Mada pljačkanje nije vršeno na osnovu nekog naređenja, ono se nije sprečavalo, a počinioци nisu pozivani na odgovornost.⁷⁷¹⁵ Nesrbi su bili pod psihičkim stresom zbog straha da će biti odvedeni ili pretučeni.⁷⁷¹⁶

2269. Veselin Vlahović, zvani Batko, počinio je brojne zločine u Novom Sarajevu.⁷⁷¹⁷ Pljačkao je u periodu od juna do jula 1992.⁷⁷¹⁸ Uzimao je za žrtve Muslimane i Hrvate i "vršio sve vrste nasilja".⁷⁷¹⁹ Ubio je veliki broj nesrba.⁷⁷²⁰ U periodu od juna do septembra 1992., Batko je silovao

⁷⁷⁰⁹ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3. Vijeće je već raspravljalo o tim ubistvima u odjeljku Presude koji se odnosi na Ilidžu. V. par. 2157.

⁷⁷¹⁰ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 46.

⁷⁷¹¹ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993. i 14. januara 1998.), *e-court* str. 4–5, 9; P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 18–19, 23 (pod pečatom); P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 50, 52–54 (pod pečatom); svjedokinja KDZ354, T. 13223 (11. mart 2011.).

⁷⁷¹² P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 39–40, 47–60, 74 (pod pečatom); svjedokinja KDZ354, T. 13192–13193 (10. mart 2011.); P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 18 (pod pečatom).

⁷⁷¹³ P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 20 (pod pečatom); svjedok KDZ310, 9274–9275 (29. novembar 2010.); P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993. i 14. januara 1998.), *e-court* str. 5. Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti ni u Prilogu A ni u Prilogu B Optužnici.

⁷⁷¹⁴ Svjedok KDZ310, T. 9249–9250 (29. novembar 2010.). V. takođe D885 (Izveštaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 3 (gdje se izvještava o tome da je krađa, i to posebno automobila, bila masovna pojava); P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 7–8 (pod pečatom) (gdje se govori o krađama automobila na Grbavici u aprilu 1992.).

⁷⁷¹⁵ Svjedok KDZ310, T. 9250, 9254, 9265, 9274 (29. novembar 2010.).

⁷⁷¹⁶ P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 23 (pod pečatom).

⁷⁷¹⁷ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16699–16705; Branko Radan, T. 31095–31096 (6. decembar 2012.); P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 19. Svjedokinja KDZ354 je rekla da je vidjela Batka u "sivo-maslinastoj uniformi" s puškom, a kasnije u maskirnoj uniformi koja je na rukavu imala oznaku s natpisom "Vojska Republike Srpske" i zastavom. Svjedokinja KDZ354, T. 13194 (10. mart 2011.), T. 13225 (11. mart 2011.); P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 65 (pod pečatom) (gdje je svjedokinja izjavila da je Batko sam za sebe rekao da je Crnogorac). V. takođe D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 40–41. Radan je posvjedočio da je Batko nosio vojnu uniformu, ali da nije bio povezan s vojskom. Branko Radan, T. 31097, 31109 (6. decembar 2012.). Ali v. D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 26 (gdje izjavljuje da je "Batko navodno bio u sastavu vojske").

⁷⁷¹⁸ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16701–16702, 16704 (gdje izjavljuje da je Batko noću ulazio u stanove i krao imovinu i "nema šta nije radio", te da se pričalo da je i ubijao); D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 41; P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 61–62 (pod pečatom); svjedokinja KDZ354, T. 13239–13240 (11. mart 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2586.

⁷⁷¹⁹ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16704. V. takođe D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 26.

bosanske Muslimanke tokom pretresa kuća u potrazi za oružjem.⁷⁷²¹ Drugi Srbi, koji nisu bili s tog područja, među kojima i Zoka, zlostavljali su bosanske Muslimane i Hrvate na području Grbavice.⁷⁷²²

2270. Opštinske vlasti su bile upoznate sa zločinima koje su mjesecima vršili Batko i drugi. U službenoj zabilješci SJB-a Novo Sarajevo i Rezervne stanice milicije Vraca od 31. maja 1992. "Veselin Vlaović" se navodi kao jedan od pripadnika VP-a koji djeluje u sastavu bataljona Novo Sarajevo koji "preduzimaju određene radnje, a za to nisu ovlašteni", između ostalog, vrše pretrase stanova i preglede vozila i otuđenje "privatne i društvene imovine, vrednosnih papira i zlatnine".⁷⁷²³ Od otprilike jula 1992., opštinske vlasti su raspravljale o problemima koje su ti pojedinci stvarali, nisu ih podržavale te su, otprilike u septembru 1992., pokušale da udalje Batka i ostale iz opštine.⁷⁷²⁴ Radan je svjedočio da se nešto "moglo prije uraditi" da se spriječe Batkovi zločini, prije nego što je na kraju udaljen iz opštine.⁷⁷²⁵ Nešković je rekao da je obavijestio Šipčića o Batku i da je Šipčić u nekoliko navrata hapsio Batka, ali bi "ga neko uvek pusti[o]".⁷⁷²⁶ Batko je "terorisao" stanovništvo mjesecima; VP ga je mogao uhapsiti kad god je htio, tužilaštvo ga je moglo krivično goniti.⁷⁷²⁷ Svjedok KDZ310 je izjavio da protiv Batka nisu preduzete nikakve mjere i da je u jednom trenutku "nestao" s Grbavice.⁷⁷²⁸ Svjedokinja KDZ354 je u svom iskazu rekla da je u julu 1992. vojnoj policiji bosanskih Srba prijavila zločine koje je počinio Batko, ali joj se ni u jednom

⁷⁷²⁰ Svjedok KDZ310, T. 9274-9275 (29. novembar 2010.). Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti ni u Prilogu A ni u Prilogu B Optužnici.

⁷⁷²¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2585. Radomir Nešković je rekao da je Batko vršio silovanja na Grbavici. D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 41.

⁷⁷²² D2549 (Izjava svjedoka Branka Radana od 3. decembra 2012.), par. 13; Branko Radan, T. 31095–31096, 31107–31110 (6. decembar 2012.). Vladimir Lukić je rekao da je s izbijanjem rata na Grbavici nastao "haos" jer su "pojedinci, slobodni strelci", poput "Batka", zlostavljali ljude, bez obzira na njihovu etničku pripadnost. D3563 (Izjava svjedoka Vladimira Lukića od 18. maja 2013.), par. 7. S obzirom na druge dokaze, i uzimajući u obzir neiskrenost svjedoka u vezi s ovim pitanjem, Vijeće ne smatra da je Lukićevo svjedočenje u tom pogledu pouzdano.

⁷⁷²³ P6017 (Službena zabilješka SJB-a Novo Sarajevo, 31. maj 1992.), str. 2 (gdje se dalje navodi da su bili naoružani i da su nosili uniforme). V. takođe P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 63.

⁷⁷²⁴ D2549 (Izjava svjedoka Branka Radana od 3. decembra 2012.), par. 13; Branko Radan, T. 31095–31096, 31109–31111 (6. decembar 2012.).

⁷⁷²⁵ Branko Radan, T. 31112–31113 (6. decembar 2012.).

⁷⁷²⁶ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16709–16710; Radomir Nešković, T. 14318–14319 (7. juni 2011.); D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 41. U Neškovićevom izvještaju od 5. juna 1992. govori se o pljačkama koje su se u to vrijeme događale, ali se Batko ili drugi počinioci ne pominju imenom. Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16712; D885 (Izvjestaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 3.

⁷⁷²⁷ Radomir Nešković, T. 14309, 14316–14318 (7. juni 2011.).

⁷⁷²⁸ Svjedok KDZ310, T. 9275 (29. novembar 2010.). V. takođe D2651 (Izjava svjedoka Milorada Katića od 10. decembra 2012.), par. 3. Planojević je rekao da je Batko nestao s Grbavice na desetak dana, ali ga je po povratku vojska uhapsila i pritvorila. D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 27.

trenutku nijedan predstavnik vlasti bosanskih Srba nije obratio u vezi s pokretanjem istrage o incidentu koji je prijavila.⁷⁷²⁹

2271. Rukovodioci na republičkom nivou takođe su znali za zločine koje su činili Batko i drugi. Vladimir Lukić je rekao da je s Koljevićem razgovarao o situaciji na Grbavici, mada ne konkretno o "Batku".⁷⁷³⁰ Nešković je takođe rekao da je "najviše rukovodstvo na Palama o Batku obavijestila Biljana Plavšić pa to nije rezultiralo nekim rezultatom [...]".⁷⁷³¹ Dobrislav Planojević, koji je u MUP-u radio od 20. aprila 1992., izjavio je da je čuo šta Batko radi i o tome da zbog straha nije bilo prijava ni istraga u vezi s njim, i da je on o tome obavijestio Miću Stanišića.⁷⁷³² Takođe je obavijestio premijera Đerića 1992. o problemima u vezi s kriminalom na tom području i o problemima s Batkom.⁷⁷³³

2272. Dana 20. oktobra 1992., ministar odbrane Bogdan Subotić predložio je optuženom uvođenje vojne uprave na dijelovima teritorije RS-a, uključujući i područje opštine Novo Sarajevo.⁷⁷³⁴ Subotić je kao razloge za uvođenje vojne uprave naveo "činjenicu da je u pojedinim opštinama Republike Srpske došlo do pooštavanja bezbjednosne situacije zbog sve izraženijeg djelovanja paravojnih formacija, paradržavnih organa i institucija", da legalni državni organi ne ostvaruju svoje funkcije u skladu s Ustavom i zakonima i u skladu s usvojenim ciljevima odbrane, te da se ne poštuju odluke vlade i ostalih državnih organa.⁷⁷³⁵

2273. Dana 15. novembra 1992., na sastanku Komande SRK-a kojem je prisustvovao tadašnji predsjednik opštine Novo Sarajevo, Milivoje Prijić, rečeno je da je među slabostima operacija "genocid nad drugim narodima".⁷⁷³⁶ Na sastanku je takođe rečeno sljedeće: "[S]hvatanje i praksa pojedinaca i grupa da su oni gospodari života i smrti svakog pojedinca druge nacionalnosti, zbog čega imamo praksu nepotrebnog maltretiranja i ubijanja pripadnika druge, posebno muslimanske, nacionalnosti. Ženevske i druge konvencije za ovakve su suvišne i nepotrebne u ovom ratu."⁷⁷³⁷

⁷⁷²⁹ Svjedokinja KDZ354, T. 13192–13193 (10. mart 2011.).

⁷⁷³⁰ D3563 (Izjava svjedoka Vladimira Lukića od 18. maja 2013.), par. 7–8 (gdje kaže da je otprilike u to vrijeme postavljen za povjerenika za opštinu Novo Sarajevo, na osnovu rješenja optuženog u svojstvu predsjednika).

⁷⁷³¹ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16710.

⁷⁷³² D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 2, 17, 26 (gdje navodi da je bio načelnik Uprave za sprečavanje i otkrivanje kriminaliteta do polovine jula 1992., da je u septembru 1992. postao inspektor u Službi nacionalne bezbjednosti i da je od jula 1994. do juna 1995. bio šef Centra državne bezbjednosti Sarajevo).

⁷⁷³³ D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 27. V. takođe P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 14 (gdje kaže da je "privatnim kanalima" primao informacije o problemima s jednim čovjekom na Grbavici, zvanim "Batka," i o pitanjima u vezi s njegovim pritvaranjem).

⁷⁷³⁴ D458 (Dopis Ministarstva odbrane RS-a Radovanu Karadžiću, 20. oktobar 1992.).

⁷⁷³⁵ D458 (Dopis Ministarstva odbrane RS-a Radovanu Karadžiću, 20. oktobar 1992.).

⁷⁷³⁶ P5065 (Zapisnik sa savjetovanja Komande SRK-a, 15. novembar 1992.), str. 1-2, 4.

⁷⁷³⁷ P5065 (Zapisnik sa savjetovanja Komande SRK-a, 15. novembar 1992.), str. 9. V. takođe Branko Radan, T. 31124 (6. decembar 2012.).

Prijčić je održao govor o situaciji u Novom Sarajevu u kojem je izjavio sljedeće: "Dobar dio boraca se ponaša samovoljno. Masovan odvoz imovine iz opštine, silovanja, istjerivanje iz stanova se ne kažnjava i to utiče na moral. Vojna policija se konsoliduje, ali je još uvijek nedovoljno jaka."⁷⁷³⁸

(D) Zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici

2274. U Optužnici se navodi da je kasarna „Slaviša Vajner Čiča“ u Lukavici korištena kao zatočenički objekt od 22. juna 1992. do septembra 1992.⁷⁷³⁹

2275. Lukavica, udaljena otprilike tri kilometra od Kule, bilo je područje pod kontrolom SRK-a.⁷⁷⁴⁰ Kasarna „Slaviša Vajner Čiča“ u Lukavici služila je kao istureno komandno mjesto SRK-a.⁷⁷⁴¹

2276. Dana 22. juna 1992., oko 21:00 sat, otprilike 280 ljudi koji su ranije bili zatočeni u garaži zgrade Skupštine opštine Hadžići⁷⁷⁴² i u Kulturno-sportskom centru Hadžići⁷⁷⁴³ odvezeno je u četiri autobusa u kasarnu „Slaviša Vajner Čiča“ u Lukavici.⁷⁷⁴⁴ Vozač jednog od autobusa bio je Milan Aćimović.⁷⁷⁴⁵ Autobusi su prvo otišli u zatvor Kula, ispred kojeg su dva Srbina u maskirnim uniformama ušla u autobuse i počela žestoko tući zatvorenike, od čega su neki zadobili ozljede glave.⁷⁷⁴⁶ Jedan vojnik je ugasio cigaretu na licu jednog bosanskog Muslimana.⁷⁷⁴⁷ Vojnici su bacili

⁷⁷³⁸ P5065 (Zapisnik sa savjetovanja Komande SRK-a, 15. novembar 1992.), str. 12. Prema Radanovim riječima, opštinski rukovodioci su željeli spriječiti zločine vojnika VRS-a, ali da nisu bili za to ovlašteni i da im je za to bila potrebna saradnja s vojskom, vojnom i civilnom policijom. Branko Radan, T. 31127 (6. decembar 2012.). Vijeće napominje da je Radanu bilo u interesu da se distancira od odgovornosti za rješavanje pitanja zločina i smatra da njegovo svjedočenje u pogledu toga nije pouzdano. Vijeće je takođe uzelo u obzir svoju širu ocjenu da mu je svjedok u svom iskazu uskraćivao informacije u vezi s određenim pitanjima.

⁷⁷³⁹ Optužnica, zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici. Međutim, tužilaštvo u svom Završnom podnesku upućuje samo na zatočenja oko 22. juna 1992. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 29.

⁷⁷⁴⁰ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8879. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2630.

⁷⁷⁴¹ Svjedok KDZ088, T. 6277–6278 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); P989 (Izjava svjedoka Richarda Philippsa od 25. maja 2010.), str. 11, 17; Desimir Šarenac, T. 34922 (6. mart 2013.). V. takođe John Hamill, P1994 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Galića*), T. 6115–6116; Hussein Ali Abdel-Razek, T. 5501 (19. juli 2010.).

⁷⁷⁴² V. zatočenički objekt 11.1 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁷⁴³ V. zatočenički objekt 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁷⁴⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 51, 64–72; Mehmed Musić, T. 12868–12869 (3. mart 2011.); v. činjenice o kojima je presuđeno 2617, 2630. V. takođe P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2 (gdje izjavljuje da su ljudi odvedeni u sportski centar u Lukavici u noći 20. juna 1992.). V. par. 2099, 2106.

⁷⁷⁴⁵ P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

⁷⁷⁴⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 67–69 (gdje te muškarce naziva "četnicima"); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

⁷⁷⁴⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 69; Mehmed Musić, T. 12870 (3. mart 2011.). V. takođe P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

metke među zatočenike i rekli: "[E]j, balije, imate municije!"; što je bio "izgovor" da počnu tući zarobljenike.⁷⁷⁴⁸ Zatočenici su zatim odvedeni u kasarnu „Slaviša Vajner Čiča" u Lukavici.⁷⁷⁴⁹

2277. Po dolasku u kasarnu „Slaviša Vajner Čiča", zatočenici su izvedeni iz autobusa, a putem do kasarne su ih tukli uniformisani Srbi.⁷⁷⁵⁰ Unutra su zarobljenike, kad bi išli u klozet ili da piju vodu, udarali kundacima pušaka, policijskim palicama i raznim predmetima.⁷⁷⁵¹ Neki ljudi više nisu htjeli ići u klozet jer nisu htjeli putem dobiti batine.⁷⁷⁵² Svih 280 smješteno je u dvije prazne prostorije; koje su zbog toga bile pretrpane.⁷⁷⁵³ U prvih nekoliko sati zatočenja, pojedinci su prozivani i prebijani.⁷⁷⁵⁴ Svih 280 zatočenika odvedeno je u jednu prostoriju u drugom dijelu kasarne.⁷⁷⁵⁵ Kasnije je jedan uniformisani čovjek prozvao sa spiska 48 ljudi.⁷⁷⁵⁶ Svaki prozvani morao je proći hodnikom u kojem su s obje strane stajali stražari koji su ga tukli raznim predmetima i udarali nogama.⁷⁷⁵⁷ Stražari su zatvorenicima psovali "balijsku" mater.⁷⁷⁵⁸ Jedan zarobljenik, Mehmed Musić, vidio je svog brata koji je, obliven krvlju, ležao na zemlji, pa mu je naređeno da ga ponese.⁷⁷⁵⁹ Musić je, kako mu je i naređeno, svog brata donio u jednu prostoriju do koje je morao proći kroz špalir stražara i vidio ostale prozване zarobljenike kako stoje poredani uz tri zida, dok je

⁷⁷⁴⁸ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 69; Mehmed Musić, T. 12870 (3. mart 2011.).

⁷⁷⁴⁹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 69–72; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

⁷⁷⁵⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 72.

⁷⁷⁵¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 75–76; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2631.

⁷⁷⁵² P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 76. Zarobljenici su imali samo nekoliko minuta da odu u klozet ili po vodu. P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

⁷⁷⁵³ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 72; Mehmed Musić, T. 12872 (3. mart 2011.); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2.

⁷⁷⁵⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 73–74 (gdje kaže da je vidio modrice na zarobljenicima kad su se vratili); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2. Prema Musićevim riječima, jedan od muškaraca koji je prozvan u to vrijeme, Alija Kardaš, izveden je iz prostorije, a oni koji su ostali u prostoriji čuli su njegove krike i pucanj, i on više nije vraćen u prostoriju. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 73. Vijeće napominje da se optuženi ne tereti za ubijanje u odnosu na ovaj zatočenički objekat, ni na osnovu Priloga B ni Priloga C Optužnice. V. fusnota 13; Optužnica, par. 60(a)(ii), fusnota 4.

⁷⁷⁵⁵ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 77.

⁷⁷⁵⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 78–79; P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2. Musić je kasnije saznao da je ime tog čovjeka Vujo Vukotić. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 78; Mehmed Musić, T. 12873 (3. mart 2011.).

⁷⁷⁵⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 80. V. takođe P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 2. Prema Musićevim riječima, svi muškarci koji su ga tukli u hodniku nosili su crvene beretke, a po njihovom govoru je zaključio da su iz Srbije. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 81–82; Mehmed Musić, T. 12873–12875 (3. mart 2011.). V. takođe svjedokinja KDZ216, P69 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Kunarca*), T. 3395 (pod pečatom) (gdje izjavljuje da su u kasarni Lukavici, gdje je provela otprilike mjesec dana bili "srpski vojnici"). Musić je rekao da su tamo bili pripadnici policije koje je opisao kao pripadnike srpske policije, odnosno "policije SDS-a", što se razlikovalo od "obične, regularne policije" i "vojne policije koja je imala bijele opasače". P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 83.

⁷⁷⁵⁸ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 80.

⁷⁷⁵⁹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 84.

u sredini prostorije bio je stol za kojim su sjedila tri oficira.⁷⁷⁶⁰ Pitali su Musića za ime, ime oca i gdje radi, "opsovali [mu] balijsku mater", dok ga je jedan udario nogom.⁷⁷⁶¹ Jedan oficir ga je udario i rekao mu da ide, a dok je prolazio hodnikom, ponovo su ga tukli.⁷⁷⁶² Musić se vratio u prvu prostoriju i od tada više nikad nije vidio nijednog iz grupe od 47 prozvanih zarobljenika.⁷⁷⁶³ Vojnici su kasnije dvaput dolazili da tuku zarobljenike.⁷⁷⁶⁴ Zatvorenike su takođe tjerali da se prekrste i pjevaju srpske pjesme.⁷⁷⁶⁵ Kasnije su došli "redovni vojnici JNA" i rekli zarobljenicima da prestanu pjevati i da ih niko više neće dirati, a zatim su im donijeli nešto hrane.⁷⁷⁶⁶

2278. Sljedećeg dana, preostalih otprilike 233 zatvorenika vratili su se u autobuse i odvezeni su u zatvor Kula.⁷⁷⁶⁷

2279. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da su u kasarni u Lukavici zatočeni bili prisiljavani da obavljaju fizičke poslove, kao što su kopanje rovova i grobova.⁷⁷⁶⁸ Međutim, tužilaštvo za period naveden u Optužnici nije izvelo dokaze o prisilnom radu u ovom zatočeničkom objektu ili o zatočenju u njemu. osim u slučaju onih 280 nesrba koji su tu bili zatočeni nekoliko dana u junu 1992., kao što je već opisano.⁷⁷⁶⁹ Vijeće primjećuje da je i samo tužilaštvo u Završnom podnesku svoju raspravu o incidentu 18.1 iz Priloga C Optužnici ograničilo na pitanje zatočenja i premlaćivanja zarobljenika od 22. juna 1992.⁷⁷⁷⁰ Vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza na

⁷⁷⁶⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 84. Musić je rekao da je znao da su oficiri jer su nosili uniforme s činovima. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 84.

⁷⁷⁶¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 84–85 (gdje takođe izjavljuje da je jedan od oficira nosio srpsku ličku kapu s grbom, dok je drugi "govorio kao da je Crnogorac").

⁷⁷⁶² P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 85.

⁷⁷⁶³ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 89. Vijeće napominje da se optuženi ne tereti za ubijanje u odnosu na ovaj zatočenički objekat ni na osnovu Priloga B ni priloga C Optužnice. V. Optužnica, par. 60(a)(ii), fusnota 4.

⁷⁷⁶⁴ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 85–86; Mehmed Musić, T. 12879 (3. mart 2011.); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3. Ti ljudi nosili su velike noževe i iste rukavice kao oni koji su tukli Musića i druge u sportskom centru; neki su nosili crne uniforme, a neki maskirne. P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 86; Mehmed Musić, T. 12870 (3. mart 2011.).

⁷⁷⁶⁵ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 86; Mehmed Musić, T. 12879 (3. mart 2011.).

⁷⁷⁶⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 87–88; Mehmed Musić, T. 12870–12871 (3. mart 2011.).

⁷⁷⁶⁷ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 89, 92; Mehmed Musić, T. 12879 (3. mart 2011.); P161 (Izjava Adema Balića vlastima BiH od 7. februara 1993.), str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2638. V. par. 2141.

⁷⁷⁶⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2632.

⁷⁷⁶⁹ Vijeće ima u vidu dokazni predmet P6282, u kojem je naveden broj zatočenika koji su bili primorani obavljati fizičke poslove na linijama fronta, uključujući kopanje rovova, i koji su 1993. bili zatočeni u kasarni u Lukavici. V. P6282 (Spisak lica Centralne komisije RS-a za razmjenu). Međutim, s obzirom na to da su ti događaji izvan vremenskog okvira događaja u kasarni u Lukavici navedenih u Optužnici, Vijeće neće na osnovu toga donositi zaključak u vezi s prisilnim radom u Lukavici.

⁷⁷⁷⁰ Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 29.

osnovu kojih može konstatovati da su zatočenici bili primorani obavljati fizičke poslove u kasarni „Slaviša Vajner Čiča“.

2280. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su pojedinci bili zatočeni u kasarni „Slaviša Vajner Čiča“ u Lukavici nekoliko dana u junu 1992. Vijeće nadalje konstatuje da su zatočenici bili premlaćivani i da je 48 zatočenika bilo prisiljeno da prolazi kroz špalir. Vijeće konstatuje da su zatočenici držani u lošim uslovima, što je uključivalo nedostatak prostora i pristupa sanitarnim objektima i vodi.

(E) Preseljavanje stanovništva iz Novog Sarajeva i oduzimanje imovine

2281. U 1992. bosanski Muslimani i Hrvati, među kojima i časne sestre, istjerani su iz svojih kuća, koje su zatim opljačkane.⁷⁷⁷¹ Od trenutka kad su srpske snage zauzele Grbavicu, bosanski Muslimani i Hrvati su protjerivani i primorani da se presele na drugu obalu Miljacke.⁷⁷⁷² Svjedok KDZ310 je posvjedočio da je na osnovu izraza lica ljudi koji su se selili mogao zaključiti da ne odlaze slobodnom voljom; ljudi su plakali i nisu htjeli ostaviti svoju imovinu da bude opljačkana.⁷⁷⁷³ Srpski vojnici su bosanske Hrvate i Muslimane udarali rukama i nogama.⁷⁷⁷⁴ I vojnici i pripadnici civilne i vojne policije učestvovali su u protjerivanju nesrba s Grbavice.⁷⁷⁷⁵

2282. Zastrašivanje i prijetnje su bili način da se ljudi natjeraju da odu.⁷⁷⁷⁶ Svjedokinja KDZ079 je izjavila da su početkom 1992. srpski vojnici, ponekad više puta u toku dana, dolazili u stan u kojem je ona živjela sa suprugom i djecom, zbog čega su ona i njena porodica strahovali za svoje živote.⁷⁷⁷⁷ Nakon što je njen muž otišao po hranu, srpski vojnici su nastavili dolaziti u stan pitajući za njega i tražeći da im ona da njegovu fotografiju i ličnu kartu.⁷⁷⁷⁸ Vojnici su rekli da će odvesti svjedokinju i njenu kćerku ako se njen suprug ne vrati.⁷⁷⁷⁹ Budući da bosanski Hrvati i Muslimani

⁷⁷⁷¹ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 45, 64; P1937 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 18 (pod pečatom); svjedok KDZ310, T. 9179, 9248–9249, 9255–9259 (29. novembar 2010.); P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 82–91 (pod pečatom); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16698–16701; Radomir Nešković, T. 14294–14295 (6. juni 2011.); P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 7. V. takođe P2922 (Izjave svjedokinje KDZ079 od 17. maja 2006. i 12. marta 1995.), *e-court* str. 5, 14.

⁷⁷⁷² Svjedok KDZ310, T. 9179, 9255–9256 (29. novembar 2010.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16699–16701.

⁷⁷⁷³ Svjedok KDZ310, T. 9255–9257 (29. novembar 2010.).

⁷⁷⁷⁴ Svjedok KDZ310, T. 9257 (29. novembar 2010.).

⁷⁷⁷⁵ Svjedok KDZ310, T. 9179 (29. novembar 2010.); P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 64.

⁷⁷⁷⁶ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 64.

⁷⁷⁷⁷ P2922 (Izjave svjedokinje KDZ079 od 17. maja 2006. i 12. marta 1995.), *e-court* str. 5, 14.

⁷⁷⁷⁸ P2922 (Izjave svjedokinje KDZ079 od 17. maja 2006. i 12. marta 1995.), *e-court* str. 5, 14.

⁷⁷⁷⁹ P2922 (Izjave svjedokinje KDZ079 od 17. maja 2006. i 12. marta 1995.), *e-court* str. 5, 14.

nisu mogli da dobiju hljeb, a srpski vojnici su provaljivali u stanove i oduzimali privatnu imovinu, svjedokinja je 26. maja 1992. s djecom otišla iz stana u kojem je ostavila sve svoje stvari.⁷⁷⁸⁰

2283. Vojnici bi ušli u zgradu i rekli: "[Z]a 10 minuta sve ustaše i balije napolje!".⁷⁷⁸¹ Jednom prilikom kad su civili protjerivani s Grbavice, svjedok KDZ310 je razgovarao s jednim pripadnikom voda koji je pristao da ode u štab VP-a i zatraži objašnjenje za protjerivanja, ali nije dobio odgovor.⁷⁷⁸²

2284. U izvještaju Kriznog štaba Novo Sarajevo od 5. juna 1992., upućenom Predsjedništvu bosanskih Srba, navodi se da je Krizni štab smjestio "po praznim i napuštenim hrvatskim i muslimanskim stanovima" borce s drugih područja, koji su se priključili redovnim jedinicama.⁷⁷⁸³

2285. Dana 19. jula 1992., optuženi je poslao dopis u nekoliko opština, među kojima i Novo Sarajevo, u kojem je zatražen popis svih stambenih kapaciteta "koji su slobodni nakon dobrovoljnog iseljenja Muslimana", uz objašnjenje da će slobodni stanovi biti stavljeni na privremeno korištenje bosanskim Srbima iz muslimanskog dijela Sarajeva.⁷⁷⁸⁴

2286. U izvještaju UN-a od 30. septembra 1992. javlja se da je potvrđeno da su tog dana Srbi s područja Grbavice protjerali otprilike 300 civila, bosanskih Muslimana, koji su pješice otišli preko jednog od dva mosta, Vrbanja mosta i mosta iza hotela „Bristol”.⁷⁷⁸⁵ Ti ljudi su viđeni kako nose torbe i zavežljaje, dok su pored njih stajali naoružani vojnici s puškama uperenim u vazduh.⁷⁷⁸⁶

⁷⁷⁸⁰ P2922 (Izjave svjedokinje KDZ079 od 17. maja 2006. i 12. marta 1995.), *e-court* str. 5, 14.

⁷⁷⁸¹ P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 64.

⁷⁷⁸² P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 65. Svjedok KDZ310 je takođe otišao u vojnu policiju da traži zaštitu za jednog civila, Muslimana, koji je stanovao u njegovoj zgradi, ali je dežurni vojni policajac odbio njegov zahtjev, odmahnuvši rukom. P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 65; svjedok KDZ310, T. 9265 (29. novembar 2010.).

⁷⁷⁸³ D885 (Izveštaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 3; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16716–16717 (gdje objašnjava da je to bio način da se ti stanovi zaštite od pljačke ili oštećenja i da se borcima obezbijedi privremeni smještaj). Međutim, svjedok KDZ310 je svjedočio da su borci dobili dozvolu korištenja stanova, ali da su oni pljačkali stanove koji su im dati na korištenje. Svjedok KDZ310, T. 9251–9252 (29. novembar 2010.). Uzimajući u obzir ovo svjedočenje, koje Vijeće smatra pouzdanim, te s obzirom na to da je Neškoviću bilo u interesu da u pozitivnom svjetlu prikaže izvještaj i aktivnosti Kriznog štaba, Vijeće ne prihvata Neškovićevo objašnjenje da su stanovi Hrvata i Muslimana dati na korištenje kako bi se spriječila pljačka ili oštećenje.

⁷⁷⁸⁴ P739 (Zahtjev Predsjedništva RS-a raznim opštinama, 19. juli 1992.).

⁷⁷⁸⁵ P1266 (Izveštaj UN-a u vezi s protjerivanjem civila sa Grbavice, 30. septembar 1992.). V. takođe Hussein Ali Abdel-Razek, T. 5521 (20. juli 2010.); svjedok KDZ310, T. 9286–9287 (29. novembar 2010.); P1938 (Izjava svjedoka KDZ310 od 28. novembra 2010.), par. 64; P1951 (Vijest kanala TV Beograd u vezi s konferencijom UNPROFOR-a); P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 82–88 (pod pečatom); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16700–16701 (gdje izjavljuje da su protjerivanja učestala otprilike od avgusta 1992.).

⁷⁷⁸⁶ P2444 (Izjava svjedokinje KDZ354 od 5. februara 2011.), par. 83–84 (pod pečatom). Branko Radan je svjedočio da je čuo, ali ne i lično vidio, da je 30. septembra 1992., otprilike 300 muslimanskih stanovnika prešlo preko Vrbanja mosta na teritoriju pod kontrolom Muslimana. Branko Radan, T. 31098–31099, 31127–31128, 31131–31135 (6. decembar 2012.). Prema Radanovim riječima, "nije bilo pritisaka" na ljude i oni su se "dogovorili da pređu na drugu stranu" i to je bilo "organizovano" i "zadovoljavajuće", kako bi ljudi bili bezbjedniji. Branko

Dana 1. oktobra 1992., vršilac dužnosti komandanta UNPROFOR-a, Morillon, je u pismu optuženom saopštio da je primio vijest da su "snage [optuženog] silom protjerale gotovo tri stotine lica s Grbavice".⁷⁷⁸⁷ Komandant sektora UNPROFOR-a Sarajevo, Hussein Ali Abdel-Razek, poveo je za vrijeme brojnih sastanaka s Biljanom Plavšić razgovor o izvještaju UN-a od 30. septembra.⁷⁷⁸⁸

2287. U vezi s preseljavanjem stanovništva, svjedoci odbrane su svjedočili o sljedećem: (i) izbijanjem rata u BiH, jedan broj Srba i nesrba otišao je tamo gdje je mislio da mu je bezbjednije,⁷⁷⁸⁹ (ii) potpunu slobodu kretanja nisu imali ni srpski ni nesrpski civili, naročito na Grbavici i Vracama, s obzirom na skoro neprestano granatiranje i otvaranje snajperske vatre s visokih zgrada i drugih objekata koji su se nalazili pod kontrolom muslimanskih snaga,⁷⁷⁹⁰ (iii) velik broj nesrba ostao je u Novom Sarajevu tokom cijelog rata,⁷⁷⁹¹ i (iv) neki bosanski Muslimani zatražili su da odu.⁷⁷⁹²

Radan, T. 31098–31099, 31132 (6. decembar 2012.). On je u svom svjedočenju rekao da je svakodnevno bilo pucnjave, borbi i granatiranja na liniji fronta kod Jevrejskog groblja, Gornjih Kovačića i Donjih Kovačića. Branko Radan, T. 31098 (6. decembar 2012.). Pošto je razmotrilo sve dokaze u spisu, Vijeće odbacuje Radanovo svjedočenje da je preseljavanje 300 Muslimana 30. septembra 1992. bilo dobrovoljno.

⁷⁷⁸⁷ P5419 (Pismo UNPROFOR-a Radovanu Karadžiću, 1. oktobar 1992.), str. 1.

⁷⁷⁸⁸ Hussein Ali Abdel-Razek, T. 5521 (20. juli 2010.); P1267 (Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Biljanom Plavšić, 2. oktobar 1992.), str. 2.

⁷⁷⁸⁹ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 30; D2683 (Izjava svjedoka Dragana Šojića od 15. decembra 2012.), par. 26; D2418 (Izjava svjedoka Bože Tomića od 5. novembra 2012.), par. 13–14; Božo Tomić, T. 30193–30194 (13. novembar 2012.); D3563 (Izjava svjedoka Vladimira Lukića od 18. maja 2013.), par. 8.

⁷⁷⁹⁰ D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 30; D2683 (Izjava svjedoka Dragana Šojića od 15. decembra 2012.), par. 26.

⁷⁷⁹¹ Radomir Nešković, T. 14336 (7. juni 2011.); D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 30 (gdje kaže da je preko 1.200 Muslimana i Hrvata ostalo u Novom Sarajevu tokom cijelog rata); D2683 (Izjava svjedoka Dragana Šojića od 15. decembra 2012.), par. 26; Branko Radan, T. 31099–31100 (6. decembar 2012.) (gdje navodi da je, prema nekim procjenama, između 1.350 i 1.500 Muslimana ostalo na Grbavici tokom cijelog rata); D2651 (Izjava svjedoka Milorada Katića od 10. decembra 2012.), par. 13 (gdje kaže da je 1.500 nesrba ostalo na Grbavici tokom cijelog rata); P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april–24. oktobar 1993.), str. 190 (gdje je predsjednik opštine Novo Sarajevo 2. juna 1993. izvijestio o tome da je od 30.000 stanovnika u opštini, 1.500 bosanskih Muslimana i 200 Hrvata). V. takođe D2424 (Izvještaj službenika za zaštitu o obilasku Grbavice, 11. mart 1993.) (gdje se navodi da je otprilike 1.200 Muslimana još uvijek na Grbavici i ukazuje na to da su muškarci, Muslimani, određene dobi morali obavljati poslove i da se taj službenik nije mogao sastati s Muslimanima koji su željeli otići ili su bili raseljeni na Grbavici jer je čekao odobrenje štaba vojske na Lukavici za taj sastanak). Radan je u svjedočenju rekao da su Muslimani koji su ostali "imali [...] sva ista prava po pitanju humanitarne pomoći, zdravstvene i bezbjednosne pomoći" kao Srbi i Hrvati. Branko Radan, T. 31099–31100 (6. decembar 2012.). V. takođe D2673 (Izjava svjedoka Zdravka Šalipura od 16. decembra 2012.), par. 30; D2683 (Izjava svjedoka Dragana Šojića od 15. decembra 2012.), par. 26. S obzirom na to da je Radan imao interes da se distancira od zlostavljanja koje se provodilo, kao i to da nijedan od tri svjedoka nije po ovom pitanju bio iskren, Vijeće odbija iskaze da su Muslimani koji su ostali na području bili zbrinuti i zaštićeni na isti način kao i Srbi i Hrvati.

⁷⁷⁹² Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16700–16701 (gdje izjavljuje da je, prije avgusta 1992., bilo slučajeva protjerivanja Muslimana, ali su neki Muslimani tražili da odu na drugu stranu jer se nisu osjećali bezbjedno, a bilo je i "tajnih razmjena" između Muslimana i Srba). V. takođe Branko Radan, T. 31101–31102 (6. decembar 2012.) (gdje je svjedok izjavio da su nesrbi s Grbavice, u želji da se ponovo spoje sa svojim porodicama i da imaju bolje uslove života, pokušavali da pređu na drugu stranu uz pomoć "slobodnih strelaca"). Međutim, Radan je uvažio mogućnost da su nesrbi htjeli otići zbog toga što su bili šikanirani. Branko Radan, T. 31126 (6. decembar 2012.).

2288. Međutim, nakon što je razmotrilo sve dokaze, Vijeće konstatuje da su mnogi bosanski Muslimani i Hrvati bili prisiljeni otići iz ove opštine. Vijeće konstatuje da su u nekim slučajevima ljudi tražili da odu; međutim, Vijeće smatra da to ipak nije bilo dobrovoljno s obzirom na okolnosti u kojima su ljudi odlazili. Shodno tome, Vijeće se uvjerilo da su bosanski Muslimani i Hrvati bili prisiljeni da napuste dijelove opštine Novo Sarajevo pod srpskom kontrolom.

v. Pale

(A) Optužbe

2289. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je na Palama počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁷⁷⁹³ Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba na Palama obuhvataju ubijanje koje se dovodi u vezu s "bivšim Domom kulture na Palama (poznatim i pod imenom fiskulturna sala)",⁷⁷⁹⁴ kao i ubijanje koje je počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u tom objektu i smrtne ishode do kojih je to dovelo.⁷⁷⁹⁵ Tužilaštvo je to ubijanje okarakterisalo i kao istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁷⁷⁹⁶

2290. Druga djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba na Palama obuhvataju: (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje – okrutno ili nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u fiskulturnoj sali na Palama;⁷⁷⁹⁷ (ii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova u fiskulturnoj sali na Palama – okrutno ili nečovječno postupanje – uključujući neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova;⁷⁷⁹⁸ (iii) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova na Palama;⁷⁷⁹⁹ (iv) protivpravno zatočenje u fiskulturnoj sali na Palama;⁷⁸⁰⁰ (v) bezobzirno

⁷⁷⁹³ Optužnica, par. 48-49.

⁷⁷⁹⁴ Vijeće primjećuje da se u Optužnici i u dokazima ovaj zatočenički objekat pominje pod različitim imenima. V. npr. Optužnica, incident 14.1 iz Priloga B Optužnici, zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici (gdje se pominju "bivši Dom kulture", "Dom kulture" i "fiskulturna sala"); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 18 (gdje se pominju "sportski centar na Palama" i "bivši Dom kulture"); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 55 (gdje se pominje "sportski kompleks"). Da bi bilo jasnije, Vijeće će u cijeloj Presudi koristiti izraz "fiskulturna sala na Palama" kada bude govorilo o ovom navedenom zatočeničkom objektu.

⁷⁷⁹⁵ Optužnica, par. 60(a)(ii). V. incident 14.1 iz Priloga B Optužnici; zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁷⁹⁶ Optužnica, par. 63(b).

⁷⁷⁹⁷ Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁷⁹⁸ Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁷⁹⁹ Optužnica, par. 60(f).

uništavanje javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte;⁷⁸⁰¹ i (vi) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁷⁸⁰²

2291. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁷⁸⁰³ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja na Palama na kojima su oni zakonito boravili.⁷⁸⁰⁴ Prema navodima Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, ubijanje, razaranje spomenika kulture i sakralnih objekata, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su neke bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁷⁸⁰⁵

(B) Kontekst

2292. Opština Pale, jedna od deset opština u sastavu grada Sarajeva, smještena je istočno od Novog Sarajeva i Starog Grada i zapadno od Rogatice.⁷⁸⁰⁶ Opština Pale obuhvata, između ostalog, muslimanska naselja Bare, Donja Vinča, Prača, Podgrab i Renovica i naselja s većinskim srpskim stanovništvom Krivodoli, Lapišnica, Mokro i Vrhprača.⁷⁸⁰⁷ Prema popisu stanovništva iz 1991., u opštini Pale živjelo je 16.119 stanovnika, od kojih su 27% bili bosanski Muslimani, a 69% bili su bosanski Srbi.⁷⁸⁰⁸

⁷⁸⁰⁰ Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁸⁰¹ Optužnica, par. 60(j). V. incident 16 iz Priloga D Optužnici.

⁷⁸⁰² Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama. Tužilaštvo u Optužnici ne navodi krivičnu odgovornost za silovanje ili druga djela seksualnog nasilja; prisilni rad na linijama fronta; prisvajanje ili pljačkanje imovine ili bezobzirno razaranje privatne imovine na Palama. Optužnica, fusnota 5, 7, 8, 9.

⁷⁸⁰³ Optužnica, par. 68-75.

⁷⁸⁰⁴ Optužnica, par. 69, 72.

⁷⁸⁰⁵ Optužnica, par. 71.

⁷⁸⁰⁶ P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 8; Dodatak B, Mapa 1; Sulejman Crnčalo, T. 1209 (15. april 2010.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2.

⁷⁸⁰⁷ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 19; Sulejman Crnčalo, T. 1197, 1223 (15. april 2010.); D15 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. juni 1992.); D29 (Članak iz lista *Glas*, rubrika Aktuelnosti, pod naslovom "Dogovor sa Muslimanima na Palama", 17. april 1992.); Hajrudin Karić, T. 15335 (23. juni 2011.); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 16; Zdravko Čvoro, T. 30962 (5. decembar 2012.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 39; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2591.

⁷⁸⁰⁸ P5964 (Podaci popisa stanovništva BiH po opštinama iz 1971., 1981. i 1991. godine, april 1995.), *e-court* str. 2 verzije na b/h/s-u. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 3. Ali v. P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 30, 33, 36, 39, 73, 75, 77, 79 (gdje se navodi da je u opštini Pale živjelo 12.433 stanovnika, od kojih su 21,4% bili bosanski Muslimani, 74% bosanski Srbi, a 0,9%

2293. Na Palama je bilo nekoliko vojnih objekata, među kojima i kasarna u centru Renovice, vojno skladište u selu Krivodoli, skladište u Jahorinskom Potoku i objekat s radarom na Jahorini.⁷⁸⁰⁹ Krajem marta ili u aprilu 1992., na Palama je osnovan Republički informativni centar, koji je uveo veze za bezbjedan prijenos podataka na teritoriji SrRBiH.⁷⁸¹⁰

2294. Osnivačka skupština Opštinskog odbora SDA održana je u julu 1990. u Renovici.⁷⁸¹¹ U avgustu ili septembru 1990., osnovan je Opštinski odbor SDS-a na Palama, na čijem je čelu bio Svetislav Lučić.⁷⁸¹² U aprilu 1991., Jovan Šarac je postao predsjednik Opštinskog odbora SDS-a na Palama.⁷⁸¹³

2295. Od aprila 1992. nadalje, na Palama je bilo sjedište vlade SrRBiH, a kasnije i RS-a.⁷⁸¹⁴ Od 1992. do 1995., optuženi je koristio sljedeće tri lokacije na Palama kao svoju kancelariju: zgradu "Kikinda", zgradu zvanu "Mali Dom", smještenu u hotelskom kompleksu "Panorama", i upravnu zgradu fabrike "Famos".⁷⁸¹⁵ Od aprila 1992. nadalje, optuženi je s porodicom stanovao na nekoliko lokacija na Palama.⁷⁸¹⁶ Momčilo Krajišnik i Biljana Plavšić boravili su u hotelskom kompleksu "Panorama".⁷⁸¹⁷

---

bosanski Hrvati); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 56 (gdje se navodi da je 1991. u opštini Pale živjelo 15.482 stanovnika, od kojih su 25,4% bili bosanski Muslimani, 68% bosanski Srbi, a 0,6% bosanski Hrvati). Mada Vijeće smatra dokazne predmete P4994 i D4002 uglavnom pouzdanim u svrhe utvrđivanja broja stanovnika i etničkog sastava Pala 1991. godine, ono se oslanja na dokazni predmet P5964, koji je neposredni izvorni dokument i koji sadrži neobrađene podatke iz popisa stanovništva BiH iz 1991.

⁷⁸⁰⁹ D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 16; Jovan Šarac, T. 47151 (14. februar 2014.); P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 20.

⁷⁸¹⁰ P2560 (Pismo Radovana Karadžića predsjednicima opština, 23. mart 1992.), str. 1; P2794 (Izjava svjedoka Ranka Vukovića od 24. maja 2011.), par. 2; v. činjenica o kojoj je presuđeno 2063.

⁷⁸¹¹ D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 30.

⁷⁸¹² D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 7; Tomislav Hršum, T. 32917 (30. januar 2013.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 30.

⁷⁸¹³ Jovan Šarac, T. 47141 (14. februar 2014.).

⁷⁸¹⁴ Nedeljko Prstojević, T. 12965 (8. mart 2011.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 21; P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 50–51; David Harland, T. 2064–2067 (7. maj 2010.); P5742 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 6. april 1992.), str. 2; D3583 (Vijest emitovana na RTV-u, 14. avgust 1993.); Nebojša Ristić, T. 15388–15389 (24. juni 2011.); Momčilo Mandić, T. 5099–5100 (14. juli 2010.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2052.

⁷⁸¹⁵ Nebojša Ristić, T. 15380, 15384–15387, 15389–5392 (24. juni 2011.); P2841 (Fotografije i skice s oznakama koje je unio Nebojša Ristić), *e-court* str. 1–3, 7; P2842 (Mapa Pala s oznakama koje je unio Nebojša Ristić); P2794 (Izjava svjedoka Ranka Vukovića od 24. maja 2011.), par. 14; Momčilo Mandić, T. 4648 (5. juli 2010.), T. 5011 (13. juli 2010.); Patrick Rechner, T. 11081 (2. februar 2011.).

⁷⁸¹⁶ Nebojša Ristić, T. 15380, 15383 (24. juni 2011.); P2841 (Fotografije i skice s oznakama koje je unio Nebojša Ristić), *e-court* str. 8-9.

⁷⁸¹⁷ Nebojša Ristić, T. 15382 (24. juni 2011.).

(C) Uvodni period

2296. Na višestranačkim izborima, SDS je dobio 65%, a SDA 20% glasova za Skupštinu opštine Pale; kasnije su SDS i SDA formirale koaliciju i između sebe podijelile položaje vlasti u opštini.⁷⁸¹⁸ Slobodan Kovačević je postao predsjednik Skupštine opštine, a Malko Koroman imenovan je za načelnika SJB-a Pale.⁷⁸¹⁹ Idriz Efendić, bosanski Musliman, imenovan je za komandira SJB-a Pale.⁷⁸²⁰ Hamed Palo, bosanski Musliman, imenovan je za Kovačevićevog zamjenika.⁷⁸²¹ Na Kovačevićevo mjesto je kasnije došao Radislav Starčević.⁷⁸²² U januaru 1992., Zdravko Čvoro imenovan je za predsjednika Izvršnog odbora na Palama.⁷⁸²³

2297. Početkom 1991., bosanski Srbi na Palama organizovali su velike javne mitinge na kojima su mahali srpskim zastavama i izvikivali nacionalističke parole.⁷⁸²⁴ Kao odgovor na rastuća nacionalna osjećanja Srba, bosanski Muslimani na Palama organizovali su noćne straže kako bi zaštitili svoje porodice i domove.⁷⁸²⁵ Bosanski Muslimani na Palama imali su lovačke puške i pištolje.⁷⁸²⁶

2298. Dana 8. maja 1991., na inicijativu Regionalnog odbora SDS-a, opštine Pale, Han Pijesak i Sokolac najavile su povezivanje u SAO Romaniju.⁷⁸²⁷

2299. U novembru 1991., Srbi iz nekoliko vojnih objekata počeli su tajno noću dijeliti oružje lokalnom srpskom stanovništvu.⁷⁸²⁸ Stjepan Koroman, rođak načelnika policije, bio je zadužen za

⁷⁸¹⁸ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 12; D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 7; Zdravko Čvoro, T. 30937 (4. decembar 2012.); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 56; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 33.

⁷⁸¹⁹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 12; Sulejman Crnčalo, T. 1252 (15. april 2010.); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 19, 41; Hajrudin Karić, T. 15347 (23. juni 2011.); P6089 (Izveštaj MUP-a BiH, 24. mart 1992.), str. 2; P6090 (Zapisnik SJB-a Pale, 8. februar 1993.), str. 1; P6093 (Spisak radnika CJB-a Pale), str. 1; Tomislav Hršum, T. 32938 (30. januar 2013.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 44; Jovan Šarac, T. 47143 (14. februar 2014.); P963 (Intervju s Malkom Koromanom u časopisu MUP-a RS-a *Policajac*, novembar 1994.), str. 1.

⁷⁸²⁰ D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 6; Tomislav Hršum, T. 32921 (30. januar 2013.).

⁷⁸²¹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 12; Sulejman Crnčalo, T. 1194 (15. april 2010.).

⁷⁸²² P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 12, 35; D31 (14. sjednica Skupštine opštine Pale, 18. juni 1992.), *e-court* str. 1; D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 6.

⁷⁸²³ D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 1.

⁷⁸²⁴ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 10; Sulejman Crnčalo, T. 1189–1191 (15. april 2010.).

⁷⁸²⁵ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 13–14.

⁷⁸²⁶ Sulejman Crnčalo, T. 1208–1209 (15. april 2010.). Nekoliko vodnika JNA i nekoliko lica muslimanske nacionalnosti su 1991. ukrali naoružanje i minsko-eksplozivna sredstva iz kasarne u Renovici. D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 36.

podjelu oružja stanovnicima Vrhprače i Podgraba.⁷⁸²⁹ Od tada je bilo sve više situacija u kojima su Srbi pucali iz oružja.⁷⁸³⁰

2300. Početkom 1992., policajci bosanski Srbi koji su bili razoružani i istjerani iz SJB-a Stari Grad, pristupili su SJB-u Pale kako bi obavljali poslove bezbjednosti.⁷⁸³¹ U januaru 1992., bosanski Srbi koji su živjeli na Palama mobilisani su putem pismenih poziva za mobilizaciju.⁷⁸³²

2301. U tom periodu, na Palama su počele operisati paravojne grupe, među kojima i jedinica kojom je zapovijedao Radomir Kojić, specijalna jedinica kojom je zapovijedao Rajko Kušić, kao i šešeljevci.⁷⁸³³ Krajem aprila ili početkom maja 1992., pripadnici Arkanove jedinice, koju je predvodio čovjek s nadimkom Čarli, takođe su došli na Pale i smjestili se u hotelski kompleks "Panorama".⁷⁸³⁴ U maju i junu 1992., na Pale je stigla veća količina vojne opreme i velik broj vojnika.⁷⁸³⁵ U istom periodu, na Pale je stigao dodatni broj pripadnika paravojnih formacija.⁷⁸³⁶ To su uglavnom bili srpski mladići; nosili su crvene trake na rukama i oko glave i bili naoružani automatskim puškama i noževima.⁷⁸³⁷ Često su se vozili po Palama i od nesrba oduzimali automobile i kamione.⁷⁸³⁸

⁷⁸²⁷ D1267 (Članak iz lista *Javnost* pod naslovom "Zajednica opština Romanija", 11. maj 1991.), *e-court* str. 1; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 12; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 56.

⁷⁸²⁸ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 19-20. V. takođe P979 (Izveštaj 2. vojne oblasti JNA Generalštabu JNA, 20. mart 1992.), str. 6, 11 (gdje se navodi da je u opštini Pale 2.000 ljudi koji nisu bili pripadnici ni JNA ni TO-a do 20. marta 1992. dobilo oružje od JNA ili SDS-a).

⁷⁸²⁹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 19.

⁷⁸³⁰ Sulejman Crnčalo, T. 1196 (15. april 2010.); P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 17.

⁷⁸³¹ D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 11; Tomislav Hršum, T. 32952–32953, 32955 (30. januar 2013.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 50.

⁷⁸³² P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 21–22, 46, 58.

⁷⁸³³ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 16; Hajrudin Karić, T. 15343 (23. juna 2011.); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 57. Vijeće napominje da osoba koja se u ovom odjeljku Presude koji se odnosi na Pale pominje pod imenom Rajko Kušić nije isti Rajko Kušić koji se pominje u odjeljku Presude koji se odnosi na Rogaticu. V. Hajrudin Karić, T. 15343 (23. juni 2011.).

⁷⁸³⁴ D1076 (Izveštaj Uprave MUP-a za poslove i zadatke milicije, 3. avgust 1992.), str. 3; P1107 (Izveštaj MUP-a SrR BiH ministru unutrašnjih poslova u vezi s izvršenim obilaskom CSB-a i SJB-a Romanija-Birač, 10. avgust 1992.), str. 3. Prema riječima svjedoka Hršuma i Šarca, ova grupa je vršila krivična djela protiv privatne i javne imovine i iz tog razloga su je, na kraju, pripadnici SJB-a Pale razoružali i pod pratnjom vratili u pravcu Srbije u junu 1992. D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 25; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 45; Jovan Šarac, T. 47158–47159 (14. februar 2014.).

⁷⁸³⁵ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 52. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2590.

⁷⁸³⁶ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 52, 54.

⁷⁸³⁷ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 52, 54; Sulejman Crnčalo, T. 1159 (14. april 2010.), T. 1255 (15. april 2010.).

⁷⁸³⁸ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 52–53, 55; Sulejman Crnčalo, T. 1255 (15. april 2010.).

2302. U martu 1992., nakon razgovora načelnika SJB-a Pale i SJB-a Stari Grad, u Lapišnici su formirani kontrolni policijski punktovi ovih opština.⁷⁸³⁹ Bosanski Muslimani i bosanski Srbi takođe su postavili kontrolne punktove na raznim pravcima koji su vodili za Pale i iz njega.⁷⁸⁴⁰

2303. Krizni štab na Palama osnovan je u martu ili aprilu 1992.; sjedište Kriznog štaba bilo je u SJB-u na Palama.⁷⁸⁴¹ Zdravko Čvoro, predsjednik Izvršnog odbora, imenovan je za predsjednika Kriznog štaba.⁷⁸⁴² Krizni štab, u kojem su bili Šarac i drugi članovi SDS-a u opštini Pale, na primjer Koroman i Slobodan Ninković, kontrolisao je sve opštinske aktivnosti.⁷⁸⁴³ Prema Šarčevim riječima, Krizni štab Pale je faktički bio proširena verzija Izvršnog odbora.⁷⁸⁴⁴

2304. SDS je u opštini imao "apsolutnu vlast", a opštinske vlasti na Palama su mu dodjeljivale sredstva.⁷⁸⁴⁵ One su takođe dodijelile prostorije i materijalne resurse, te davale finansijsku podršku novinskoj agenciji bosanskih Srba SRNA.⁷⁸⁴⁶

2305. Početkom marta 1992., opštinske vlasti bosanskih Srba pozvale su nesrpsko stanovništvo da preda lično oružje.⁷⁸⁴⁷ Kasnije, u mjesnim zajednicama izvan Pala, vlasti su odredile posebna

⁷⁸³⁹ D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 14; Tomislav Hršum, T. 32948 (30. januar 2013.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 39.

⁷⁸⁴⁰ D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 52; D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 14; P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 43; Sulejman Crnčalo, T. 1215–1216 (15. april 2010.); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 7; Hajrudin Karić, T. 15316–15318 (23. juni 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2589.

⁷⁸⁴¹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 42; P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 9; D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvora od 1. decembra 2012.), par. 2, 11. V. takođe P6089 (Izveštaj MUP-a BiH, 24. mart 1992.), str. 2 (gdje se navodi da je Krizni štab Pale bio operativan od marta 1992. i da je naredio policajcima, bosanskim Muslimanima, u SJB-u Pale da predaju oružje). Dana 6. aprila 1992., Rezervno komandno mjesto 2. vojne oblasti izvijestilo je da je ostvarilo neprekidan kontakt i koordinaciju aktivnosti s Kriznim štabom Pale. P5426 (Izveštaj Rezervnog komandnog mjesta 2. vojne oblasti, 6. april 1992.).

⁷⁸⁴² D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 38, 46; Zdravko Čvoro, T. 30929, 30933, 30936, 30938 (4. decembar 2012.).

⁷⁸⁴³ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 42; Jovan Šarac, T. 47141 (14. februar 2014.). U aprilu 1992., Krizni štab počeo je primati dnevni utržak raznih preduzeća sa sjedištem na Palama, među kojima i paljanske poslovnice „Centrotransa". Krizni štab Pale takođe je donosio sve odluke o preduzećima i utvrđivao plate njihovih zaposlenika. U istom periodu, Krizni štab Pale usvojio je niz propisa u vezi s kupoprodajom osnovnih proizvoda i zabranio je prodaju alkohola. P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 10–13; Hajrudin Karić, T. 15336 (23. juni 2011.); D21 (Vijest novinske agencije SRNA, 24. april 1992.); D22 (Vijest novinske agencije SRNA, 2. maj 1992.); D26 (Vijest novinske agencije SRNA, 25. maj 1992.).

⁷⁸⁴⁴ D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 38; Jovan Šarac, T. 47171 (14. februar 2014.).

⁷⁸⁴⁵ P6029 (Odluka Izvršnog odbora Pale, 25. maj 1992.), str. 3; Zdravko Čvoro, T. 30937 (4. decembar 2012.).

⁷⁸⁴⁶ Zdravko Čvoro, T. 30960 (5. decembar 2012.).

⁷⁸⁴⁷ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 28. Prema Hršumovim riječima, postojala su tri razloga za razoružavanje tog stanovništva: (i) na području Renovice kretala su se naoružana lica u uniformama koje nisu dotad bile videne; (ii) bilo je stalnih upada i napada na kasarnu u Renovici; i (iii) na području Renovice krila su se dva lica koja su dovođena u vezu s jednim navodnim ubistvom koje se desilo prije početka rata. Tomislav Hršum, T. 32955–32957 (30. januar 2013.). Vijeće odbacuje Hršumovo svjedočenje po tom pitanju s obzirom na pouzdane dokumentarne dokaze načelnika odjeljenja za kriminalističku istragu SJB-a Pale koji upućuju na to da je sredinom marta SJB Pale oduzeo oružje u posjedu bosanskih Muslimana, "po odobrenju ili bez odobrenja". V. P6090 (Zapisnik SJB-a Pale, 8. februar 1993.), str. 1.

mjesta na koja je nesrpsko stanovništvo trebalo donijeti oružje; oružje prikupljeno na tim lokacijama je zatim prebačeno u zgradu SJB-a na Palama.⁷⁸⁴⁸ U isto vrijeme su muškarci u maskirnim uniformama koji nisu bili pripadnici JNA pretresali kuće bosanskih Muslimana u potrazi za oružjem.⁷⁸⁴⁹

2306. U noći 3. marta 1992., tri rezervna policajca, bosanska Srbina, u tamnim policijskim uniformama uhapsila su Sulejmana Crnčala i njegovog susjeda i odvela ih obojicu u SJB na Palama; kada je uhapšen, Crnčalo je držao stražu ispred svoje kuće s lovačkom puškom.⁷⁸⁵⁰ U jednom trenutku u SJB je došao Koroman i, dok je ispitivao Crnčala, rekao je da će, ako ijedan od njegovih "policajaca ili vojnika" bude ranjen u Crnčalovom komšiluku, potpuno uništiti to naselje.⁷⁸⁵¹ Koroman je rekao i sljedeće: "[D]okle god ne bude policajaca Srba u Starom Gradu, neće biti nijednog policajca Muslimana na Palama."⁷⁸⁵² Rano ujutro, Koroman je rekao da će sprovesti Crnčala i njegovog komšiju do njihovih kuća.⁷⁸⁵³ Pri izlasku iz SJB-a, Crnčalo je napolju vidio najmanje stotinu policajaca rezervista.⁷⁸⁵⁴ Nedaleko od svoje kuće, Crnčalo je vidio velik broj do zuba naoružanih vojnika i policajaca okrenutih prema dijelovima Pala u kojima su živjeli bosanski Muslimani.⁷⁸⁵⁵

2307. Dana 23. marta 1992., otprilike 35 bosanskih Muslimana, pripadnika aktivnog i rezervnog sastava policije SJB-a Pale, sastalo se s Koromanom u stanici rezervne policije Prača.⁷⁸⁵⁶ Na sastanku je Koroman rekao da svi policajci bosanski Muslimani predaju naoružanje i opremu.⁷⁸⁵⁷ Koroman je dodao da je to kontramjera za postupak SJB-a Stari Grad i da povratak muslimanskih policajaca na dužnost zavisi od povratka policajaca srpske nacionalnosti na dužnost u SJB Stari Grad.⁷⁸⁵⁸ Policajci bosanski muslimani postupili su kako im je rečeno i predali su oružje.⁷⁸⁵⁹

⁷⁸⁴⁸ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 29.

⁷⁸⁴⁹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 31.

⁷⁸⁵⁰ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 23–24; Sulejman Crnčalo, T. 1199 (15. april 2010.).

⁷⁸⁵¹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 24.

⁷⁸⁵² Sulejman Crnčalo, T. 1252 (15. april 2010.); P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 25.

⁷⁸⁵³ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 26; Sulejman Crnčalo, T. 1199 (15. april 2010.).

⁷⁸⁵⁴ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 26.

⁷⁸⁵⁵ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 26.

⁷⁸⁵⁶ P6089 (Izveštaj MUP-a BiH, 24. mart 1992.), str. 2.

⁷⁸⁵⁷ P6089 (Izveštaj MUP-a BiH, 24. mart 1992.), str. 2.

⁷⁸⁵⁸ P6089 (Izveštaj MUP-a BiH, 24. mart 1992.), str. 2; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 50.

⁷⁸⁵⁹ P6089 (Izveštaj MUP-a BiH, 24. mart 1992.), str. 2.

Kasnije tog dana, na sličan način razoružani su i policajci, bosanski Muslimani, iz SJB-a na Palama.⁷⁸⁶⁰ Otada je SJB Pale bio pod kontrolom bosanskih Srba.⁷⁸⁶¹

2308. Međunacionalne napetosti dodatno su porasle u aprilu 1992., kada je velik broj izbjeglica, bosanskih Srba iz Sarajeva, počeo stizati na Pale.⁷⁸⁶² Dana 4. aprila 1992., na putu Pale-Sarajevo, bosanski Muslimani pretukli su dvojicu vozača autobusa srpske nacionalnosti i nekoliko putnika srpske nacionalnosti.⁷⁸⁶³ U selu Lapišnica, u vatri koju su otvorili Muslimani ranjen je jedan Srbin.⁷⁸⁶⁴ Otprilike u istom periodu, neke trgovine odbile su prodavati robu nesrbima.⁷⁸⁶⁵ Na kraju je većina trgovina na Palama zatvorena.⁷⁸⁶⁶ Do aprila 1992., mnogi bosanski Muslimani otpušteni su s posla.⁷⁸⁶⁷

2309. Dana 11. aprila 1992., Krizni štab Pale obećao je da će pružiti punu zaštitu svim građanima Pala bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, odlučio je da će se snabdijevanje vršiti vodeći računa da svi dijelovi opštine budu ravnomjerno snabdjeveni i predložio je da se s predstavnicima SDA razgovara o snabdijevanju i pitanjima bezbjednosti.⁷⁸⁶⁸ Dana 16. aprila, ili približno tog datuma, bosanski Muslimani u selima Bare, Renovica, Prača i Podgrab priznali su "legalnu

⁷⁸⁶⁰ P6089 (Izveštaj MUP-a BiH, 24. mart 1992.), str. 2. Dana 8. februara 1993., SJB Pale izvijestio je o tome da je Stanica milicije iz "bezbjednosnih razloga", polovinom marta 1992. "razoružala i udaljila iz službe radnike milicije nesrpske nacionalnosti". V. P6090 (Zapisnik SJB-a Pale, 8. februar 1993.), str. 1. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2587. Ali v. Hršumovo svjedočenje da su 17. marta 1992. svi policajci muslimanske nacionalnosti SJB-a Pale i većina policajaca muslimanske nacionalnosti ogranka SJB-a u Prači izrazili želju da privremeno ne dolaze na posao zbog problema do kojih je došlo u Sarajevu, te su shodno tome, morali predati naoružanje i službenu legitimaciju. Tomislav Hršum, T. 32923-32926 (30. januar 2013.). S obzirom na to da nije u skladu s pouzdanim dokumentarnim dokazima sadržanim u dokaznim predmetima P6089 i P6090, Vijeće odbacuje ovu Hršumovu tvrdnju.

⁷⁸⁶¹ Mirsad Kučanin, P16 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Galića*), T. 4500. V. takođe P963 (Intervju s Malkom Koromanom u časopisu MUP-a RS-a *Policajac*, novembar 1994.), str. 2.

⁷⁸⁶² Sulejman Crnčalo, T. 1198, 1201–1202 (15. april 2010.); D8 (Vijest novinske agencije SRNA, 10. april 1992.); D9 (Vijest novinske agencije SRNA, 19. maj 1992.); D11 (Vijest novinske agencije SRNA, 17. april 1992.); Hajrudin Karić, T. 15337–15338 (23. juni 2011.); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 15; D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvore od 1. decembra 2012.), par. 3. U drugoj polovici maja 1992., broj izbjeglica, bosanskih Srba, na Palama dostigao je 15.000, skoro isto koliko je brojalo i stanovništvo Pala. D10 (Vijest novinske agencije SRNA, 20. maj 1992.); D12 (Vijest novinske agencije SRNA, 21. maj 1992.); Sulejman Crnčalo, T. 1257 (15. april 2010.).

⁷⁸⁶³ D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 39; Hajrudin Karić, T. 15319–15321 (23. juni 2011.).

⁷⁸⁶⁴ D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 39.

⁷⁸⁶⁵ Sulejman Crnčalo, T. 1230 (15. april 2010.).

⁷⁸⁶⁶ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 15; Hajrudin Karić, T. 15338–15339 (23. juni 2011.).

⁷⁸⁶⁷ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 46; P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 8–9; Hajrudin Karić, T. 15324–15327 (23. juni 2011.).

⁷⁸⁶⁸ D28 (Zaključci Kriznog štaba Skupštine opštine Pale, 11. april 1992.).

policiju" u opštini, garantovana im je lična i imovinska sigurnost, kao i normalno snabdijevanje i redovan autobuski saobraćaj.⁷⁸⁶⁹

2310. Krajem aprila 1992., pripadnici paravojskih snaga u maskirnim uniformama, kojima je rukovodio Zoran Škobo, uhapsili su više muškaraca, bosanskih Muslimana, starosti od 20 do 30 godina.⁷⁸⁷⁰ Ti muškarci držani su u SJB-u nekoliko sati, a zatim su pušteni.⁷⁸⁷¹ U maju 1992. je bilo još nasumičnih hapšenja bosanskih Muslimana.⁷⁸⁷²

2311. Početkom maja 1992., na osnovu naređenja Kriznog štaba Pale, pošta na Palama isključila je telefonske linije bosanskih Muslimana.⁷⁸⁷³ Od tada su bosanski Muslimani odlazili telefonirati na poštu ili su molili svoje komšije Srbe da od njih telefoniraju.⁷⁸⁷⁴

(D) Napad na Renovicu i druga sela

2312. Dana 22. maja 1992., bosanski Muslimani u Prači, Bogovićima, Gornjoj Vinči i Podgrabu predali su oružje snagama bosanskih Srba.⁷⁸⁷⁵ Međutim, stanovnici Renovice su odbili.⁷⁸⁷⁶

2313. Istog dana, pripadnici MUP-a Pale i VRS-a izveli su vojnu akciju na Renovicu.⁷⁸⁷⁷ Policajci iz SJB-a Pale zarobili su otprilike 30 bosanskih Muslimana i odveli ih u fiskulturnu salu na

⁷⁸⁶⁹ D29 (Članak iz lista *Glas*, rubrika Aktuelnosti, pod naslovom "Dogovor sa Muslimanima na Palama", 17. april 1992.).

⁷⁸⁷⁰ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 49.

⁷⁸⁷¹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 49.

⁷⁸⁷² P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 49. Ali v. Tomislav Hršum, T. 32968 (30. januar 2013.) (koji je u svom svjedočenju naveo da pripadnici SJB-a Pale nikad nisu zadržavali ljude u pritvoru na osnovu etničke pripadnosti). Vijeće ne prihvata ovaj iskaz s obzirom na to da je Hršum sam bio policajac na Palama i da je, stoga, imao interes da negira da su zaposlenici SJB-a Pale hapsili pojedince na osnovu njihove etničke pripadnosti.

⁷⁸⁷³ P734 (Naređenje Kriznog štaba Pale, 7. maj 1992.); P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 50–51. Zdravko Čvoro je posvjedočio da su za potrebe odbrane preuzimana ili uskraćivana privatna sredstva i usluge, da su mnogim Srbima, pa i javnim ustanovama, s obzirom na nedostatak telefonskih linija, isključivane telefonske linije i da su linije koje su isključene pripadale bosanskim Muslimanima koji su već bili napustili teritoriju. V. D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 13; Zdravko Čvoro, T. 30929–30931 (4. decembar 2012.). Vijeće odbacuje Čvorino svjedočenje po tom pitanju s obzirom na neiskrenost i evazivnost u njegovom objašnjenju dokaznog predmeta P734, dokumenta u kojem je navedeno njegovo ime (mada ga je potpisao neko drugi) i kojim se naređuje da se isključe telefonske linije 15 bosanskih Muslimana.

⁷⁸⁷⁴ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 50.

⁷⁸⁷⁵ D15 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. maj 1992.); Hajrudin Karić, T. 15353 (23. juni 2011.), T. 15376 (24. juni 2011.); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 19.

⁷⁸⁷⁶ Hajrudin Karić, T. 15353 (23. juni 2011.); D15 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. maj 1992.).

⁷⁸⁷⁷ Sulejman Crnčalo, T. 1217, 1220, 1222, 1225 (15. april 2010.); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 17–19; Hajrudin Karić, T. 15342, 15346, 15348, 15350–15351 (23. juni 2011.), T. 15376 (24. juni 2011.); D19 (Pismo mještana srpske nacionalnosti sela Renovica Skupštini opštine Pale, 26. juni 1992.); D31 (14. sjednica Skupštine opštine Pale, 18. juni 1992.), *e-court* str. 3; D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 19; Tomislav Hršum, T. 32925, 32956–32957 (30. januar 2013.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 43; Jovan Šarac, T. 47149 (14. februar 2014.); D16 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. maj 1992.).

Palama.⁷⁸⁷⁸ Tog dana srpske snage su takođe napale i granatirale većinsko muslimansko selo Donja Vinča, paleći kuće i tjerajući seljane iz sela.⁷⁸⁷⁹ SRNA je izvijestila o akciji na Renovicu, navevši da je ubijeno ili ranjeno sedam pripadnika MUP-a.⁷⁸⁸⁰ SRNA je takođe izvijestila o tome da, mada nije utvrđen broj poginulih i ranjenih bosanskih Muslimana, pretpostavlja se da je u pitanju "znatno veći broj".⁷⁸⁸¹ Nadalje, SRNA je navela poziv koji je MUP Pale uputio Muslimanima na Palama da na miran način predaju oružje i ne izazivaju daljnje krvoproliće.⁷⁸⁸² Otprilike u istom periodu, SJB Pale je takođe preuzeo kontrolu nad selima koja su bila smještena u pravcu Renovice i Goražda.⁷⁸⁸³

2314. Dana 23. maja 1992., Koroman se pojavio na televiziji i, nakon što je rekao da je rat konačno došao i na Pale, postavio je ultimatum svem nesrpskom stanovništvu da preda oružje SJB-u.⁷⁸⁸⁴ U danima koji su uslijedili, bosanski Muslimani su predali stotine dodatnih komada oružja SJB-u Pale.⁷⁸⁸⁵ Koroman je kasnije obavijestio Krizni štab Pale o napadu na Renovicu i rečeno mu je da bosanske Muslimane koji su tamo zarobljeni, ako su "krivi", prebaci u zatvor Kula, u opštini Ilidža, a da oslobodi one koji "nisu krivi".⁷⁸⁸⁶

2315. Šef kriminalističke službe SJB-a Pale izvijestio je da je, između ostalog, bila raširena pojava provalnih krađa u vikend-kuće i da su operativni radnici SJB-a, umjesto da spriječe takve postupke, u njima učestvovali i da i dalje učestvuju.⁷⁸⁸⁷

(E) Preseljavanje stanovništva s Pala i oduzimanje imovine

2316. Dana 13. marta 1992. ili približno tog datuma, policajci i pripadnici paravojnih jedinica počeli su savjetovati nesrpskom stanovništvu da napusti opštinu Pale.⁷⁸⁸⁸ Na primjer, policajci

⁷⁸⁷⁸ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 17–19, 24; Hajrudin Karić, T. 15312, 15351, 15364–15365 (23. juni 2011.) T. 15376 (24. juni 2011.); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 19; Sulejman Crnčalo, T. 1227 (15. april 2010.).

⁷⁸⁷⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2591.

⁷⁸⁸⁰ D15 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. maj 1992.).

⁷⁸⁸¹ D15 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. maj 1992.). Vijeće napominje da se optuženi u Optužnici ne tereti za ubijanje tokom napada na Renovicu.

⁷⁸⁸² D15 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. maj 1992.).

⁷⁸⁸³ P963 (Intervju s Malkom Koromanom u časopisu MUP-a RS-a *Policajac*, novembar 1994.), str. 2.

⁷⁸⁸⁴ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 28; Sulejman Crnčalo, T. 1209, 1216–1217, 1220, 1258 (15. april 2010.); D16 (Vijest novinske agencije SRNA, 22. maj 1992.); D17 (Vijest novinske agencije SRNA, 23. maj 1992.); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 19; Tomislav Hršum, T. 32955–32956 (30. januar 2013.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 43.

⁷⁸⁸⁵ Sulejman Crnčalo, T. 1258 (15. april 2010.); D17 (Vijest novinske agencije SRNA, 23. maj 1992.); D18 (Vijest novinske agencije SRNA, 24. maj 1992.); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 19; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 43.

⁷⁸⁸⁶ Jovan Šarac, T. 47153 (14. februar 2014.).

⁷⁸⁸⁷ P6091 (Izvjestaj SJB-a Pale, 31. decembar 1992.), str. 2; P6092 (Izvjestaj SJB-a Pale, 12. maj 1993.), *e-court* str. 1.

Jovan Škobo i Novica Stanar, kao i Kojić, pripadnik paravojne jedinice, otišli su u obilazak Crnčalovog sela i, tokom tog obilaska, Škobo je rekao stanovnicima da je bolje da dobrovoljno odmah odu na područje na kojem su Muslimani u većini nego da ih poslije "lov[e] po šumama".⁷⁸⁸⁹ Crnčalo, njegov brat i nekoliko komšija su reagovali tako što su otišli Starčeviću, koji ih je umirio rekavši im da ne treba da brinu ako nisu učinili ništa loše.⁷⁸⁹⁰

2317. U maju 1992., Crnčalo i njegove komšije tražile su Koromana da organizuje sastanak u zgradi SJB-a i pozove predstavnika najviših organa vlasti da bosanskim Muslimanima u opštini Pale garantuje bezbjednost.⁷⁸⁹¹ Odmah po početku sastanka, stigao je Nikola Koljević i, kad su bosanski Muslimani tražili da im da garancije da mogu ostati živjeti na Palama, odgovorio je: "Srbi neće više da žive ovdje s vama."⁷⁸⁹² Tokom istog sastanka i u Koljevićevom prisustvu, Koroman je muslimanskim delegatima rekao da im ne može garantovati bezbjednost jer ne može više držati pod kontrolom Crvene beretke koje su došle iz Knina.⁷⁸⁹³

2318. Dana 12. juna 1992., Starčević je zatražio od sekretara SDS-a Pale da hitno sazove sastanak Glavnog odbora SDS-a radi zauzimanja generalnog stava oko iseljavanja nesrba s područja opštine.⁷⁸⁹⁴ Dana 18. juna 1992., na sjednici Skupštine opštine Pale, predsjednik Skupštine Starčević i predsjednik Izvršnog odbora Čvoro, iznijeli su zamjerku da je SJB Pale preduzeo mjere u cilju iseljavanja muslimanskog stanovništva iz opštine.⁷⁸⁹⁵ Dana 19. juna 1992., Skupština opštine Pale usvojila je odluku da nesrbi koji žele napustiti opštinu moraju tražiti saglasnost SJB-a.⁷⁸⁹⁶ Na

⁷⁸⁸⁸ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 33–34; Sulejman Crnčalo, T. 1247–1248, 1250 (15. april 2010.). Ali v. Čvorinu tvrdnju da su predstavnici srpskih vlasti odlazili u sela i naselja na Palama u kojima su živjeli bosanski Muslimani kako bi ih ubijedili da ostanu. D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvore od 1. decembra 2012.), par. 6; Zdravko Čvoro, T. 30939 (4. decembar 2012.). Vijeće odbija Čvorino svjedočenje u vezi s ovim pitanjem zbog njegove evazivnosti i neiskrenosti kao svjedoka. Na primjer, Čvoro je insistirao na tome da ne zna da je SJB Pale učestvovao u protjerivanju bosanskih Muslimana s Pala, uprkos tome što su mu u vezi s tim predočeni dokumentarni dokazi s njegovim potpisom. V. Zdravko Čvoro, T. 30963–30967 (5. decembar 2012.); P6034 (Izveštaj Izvršnog odbora opštine Pale, 7. juli 1992.).

⁷⁸⁸⁹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 34. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2588. Ali v. Šarčevo svjedočenje da SJB nije vršio nikakav pritisak na bosanske Muslimane na Palama da napuste tu opštinu. D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 44, 51.

⁷⁸⁹⁰ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 35.

⁷⁸⁹¹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 36–37; Sulejman Crnčalo, T. 1164–1165 (14. april 2010.), 1260–1261 (15. april 2010.).

⁷⁸⁹² P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 38; Sulejman Crnčalo, T. 1164 (14. april 2010.), T. 1247 (15. april 2010.).

⁷⁸⁹³ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 39–40; Sulejman Crnčalo, T. 1164 (14. april 2010.). Dana 2. jula 1992., Crnčalo je vidio dva vojnika s crvenim beretkama u blizini hotela „Panorama“, iza jedne privatne kuće. P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 71.

⁷⁸⁹⁴ D30 (Dopis Skupštine opštine Pale predsjedniku SDS-a Pale, 12. juni 1992.); Zdravko Čvoro, T. 30936 (4. decembar 2012.).

⁷⁸⁹⁵ D31 (14. sjednica Skupštine opštine Pale, 18. juni 1992.), *e-court* str. 4.

⁷⁸⁹⁶ P5090 (Odluka Skupštine opštine Pale, 19. juni 1992.); Tomislav Hršum, T. 32961 (30. januar 2013.); D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvore od 1. decembra 2012.), par. 6; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 48; Jovan Šarac, T. 47178 (14. februar 2014.).

osnovu iste odluke, SJB Pale, u saradnji s opštinskim komisijama, imao je obavezu napraviti spisak cjelokupne imovine nesrpskog stanovništva koje odlazi iz opštine.⁷⁸⁹⁷ Skupština opštine Pale takođe je obavezala SJB Pale da organizuje odlazak nesrba i da osigura bezbjedan prelazak linije razdvajanja.⁷⁸⁹⁸

2319. Krajem juna i početkom jula 1992., vlasti bosanskih Srba na Palama dale su bosanskim Muslimanima, vlasnicima imovine, formulare ugovora u kojima su već bili uneseni njihovi podaci.⁷⁸⁹⁹ Na osnovu tih ugovora, koje su Muslimani morali potpisati prije odlaska s Pala, Muslimani na Palama zamijenili su svoju imovinu sa Srbima čija je imovina bila u Sarajevu.⁷⁹⁰⁰ Oni koji su odbili da potpišu te ugovore morali su ključeve svojih kuća predati SJB-u Pale.⁷⁹⁰¹

2320. U istom periodu, srpske vlasti na Palama organizovale su konvoje za prevoz nesrba s tog područja.⁷⁹⁰² Prije toga, postavljena su pismena obavještenja kojima je nesrpsko stanovništvo obavještavano o tome gdje i kada mogu da se ukrcaju u autobuse.⁷⁹⁰³ Oni koji su ulazili u autobuse mogli su sa sobom uzeti samo ono što su mogli ponijeti.⁷⁹⁰⁴ Prvi konvoj otišao je s Pala 28. juna 1992. ili približno tog datuma.⁷⁹⁰⁵ Dana 2. jula 1992., MUP SrRBiH naredio je SJB-u Pale da uvaži zahtjev bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji žive u užem dijelu Pala da se "po svojoj izraženoj volji" mogu seliti s područja opštine Pale i zatražio da "milicijske i vojne patrole

⁷⁸⁹⁷ D32 (Odluka Skupštine opštine Pale, 18. juni 1992.); Zdravko Čvoro, T. 30951–30952 (4. decembar 2012.).

⁷⁸⁹⁸ D32 (Odluka Skupštine opštine Pale, 18. juni 1992.); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 22; Tomislav Hršum, T. 32928 (30. januar 2013.).

⁷⁸⁹⁹ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 61; P735 (Spisak ugovora za razmjenu kuća).

⁷⁹⁰⁰ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 61–62; P735 (Spisak ugovora za razmjenu kuća); Sulejman Crnčalo, T. 1267 (15. april 2010.); P5429 (Molba za promjenu mjesta boravka Skupštini opštine Pale, 22. juni 1992.); P5524 (Zahtjev građana muslimanske nacionalnosti za iseljenje sa Pala u Sarajevo, 22. juni 1992.); D33 (Ugovor o razmjeni kuće na Palama, 2. juli 1992.). Ali v. Čvorinu tvrdnju da su mnogi Muslimani "zaštitili svoju imovinu kroz sklapanje raznih ugovora" sa svojim komšijama Srbima, između ostalog, sklapanjem ugovora kojima su Muslimani svoju imovinu ostavljali Srbima "na čuvanje". D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 6; Zdravko Čvoro, T. 30949–30950 (4. decembar 2012.). Međutim, Vijeće napominje da je tokom rata i sam Čvoro živio u kući koja je pripadala jednom bosanskom Muslimanu. V. Zdravko Čvoro, T. 30982–30983 (5. decembar 2012.). To je Vijeće navelo na zaključak da je Čvoro, iznoseći tvrdnju da su Muslimani svoju imovinu davali Srbima na čuvanje, govorio iz očiglednog interesa.

⁷⁹⁰¹ Sulejman Crnčalo, T. 1268 (15. april 2010.).

⁷⁹⁰² P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 64, 71; P736 (Odluka SJB-a Pale, 2. juli 1992.); P737 (Odluka SJB-a Pale, 6. juli 1992.); D35 (Izveštaj SJB-a Pale o promjeni mjesta boravka Hrvata i Muslimana sa Pala, 6. juli 1992.); Hajrudin Karić, T. 15365–15366 (23. juni 2011.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 48. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2671–2672.

⁷⁹⁰³ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 65. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2671.

⁷⁹⁰⁴ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 71; Sulejman Crnčalo, T. 1262 (15. april 2010.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2672. Ali v. navode Čvoro i Šarca da su Muslimani mogli otići vlastitim vozilima i ponijeti sa sobom svoje lične stvari i dokumente. D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 6; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 60.

⁷⁹⁰⁵ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 66; D35 (Izveštaj SJB-a Pale o promjeni mjesta boravka Hrvata i Muslimana sa Pala, 6. juli 1992.).

obezbijede nesmetan prelazak tri autobusa građana muslimanske nacionalnosti".⁷⁹⁰⁶ Treći konvoj otišao je 2. jula 1992. s Pala za Hrešu, mali zaselak u blizini Sarajeva.⁷⁹⁰⁷ Iz Hreše, nesrbi s Pala otišli su u centar za prihvata izbjeglica na Vratniku, kojim su upravljale muslimanske vlasti.⁷⁹⁰⁸

2321. Dana 6. jula 1992., MUP bosanskih Srba donio je odluku kojom je uvažio zahtjev nesrba nastanjenih u užem dijelu Pala da se "po izraženoj svojoj volji" mogu iseliti s područja opštine Pale i "uz pratnju radnika milicije" SJB-a Pale, i zatražio da "milicijske i vojne patrole" obezbijede neometan prolazak 420 građana u osam autobusa na putu za opštinu Stari Grad.⁷⁹⁰⁹

2322. Istog dana, na osnovu uputstva vlade SrR BiH, Izvršni odbor je donio odluku da se odlazak lica ili porodica nesrpske nacionalnosti koji žele napustiti područje opštine ne može dozvoliti dok se ne izvrši "popis i preuzimanje njihove imovine u skladu s važećim propisima."⁷⁹¹⁰ Izvršni odbor je takođe zatražio od SJB-a Pale da odmah preduzme sve potrebne mjere zaštite imovine nesrba koji su se odselili do preuzimanja te imovine od strane ovlaštene opštinske komisije.⁷⁹¹¹

2323. Takođe 6. jula 1992., SJB Pale izvijestio je da je od 30. juna do 3. jula 1992. izvršio "organizovanu promjenu mjesta prebivališta s područja opštine Pale na područje opštine Stari Grad Sarajevo" za 1.042 nesrba.⁷⁹¹² SJB je nastavio organizovati odlazak bosanskih Muslimana s područja opštine Pale još jedan ili dva mjeseca.⁷⁹¹³

2324. U pismu od 7. jula 1992., Izvršni odbor obavijestio je Biljanu Plavšić da je, uprkos odluci Skupštine od 19. juna 1992.,⁷⁹¹⁴ došlo do "prinudnog i samovoljnog" iseljavanja muslimanskog stanovništva iz opštine, što je uzrokovalo pojavu velikog broja kriminalnih radnji.⁷⁹¹⁵

2325. Dana 14. jula 1992., Izvršni odbor je ukazao na slučajeve otuđivanja i nezakonitog raspolaganja napuštenom imovinom na Palama, što je, prema njegovom mišljenju, bila posljedica propusta komisija koje su ranije formirane kako bi napravile popis napuštene imovine nesrba.

⁷⁹⁰⁶ P736 (Odluka SJB-a Pale, 2. juli 1992.).

⁷⁹⁰⁷ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 9, 66, 77; Sulejman Crnčalo, T. 1238 (15. april 2010.); D35 (Izveštaj SJB-a Pale o promjeni mjesta boravka Hrvata i Muslimana sa Pala, 6. juli 1992.).

⁷⁹⁰⁸ P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 77.

⁷⁹⁰⁹ P737 (Odluka MUP-a Pale, 6. juli 1992.).

⁷⁹¹⁰ P738 (Zaključci Izvršnog odbora opštine Pale, 6. juli 1992.); P6031 (Uredba SrR BiH objavljena u *Službenom glasniku SrR BiH*, 8. juni 1992.); Zdravko Čvoro, T. 30953–30954 (4. decembar 2012.).

⁷⁹¹¹ P738 (Zaključci Izvršnog odbora opštine Pale, 6. juli 1992.); D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 7; Zdravko Čvoro, T. 30951 (4. decembar 2012.).

⁷⁹¹² P5428 (Izveštaj SJB-a Pale, 6. juli 1992.); D35 (Izveštaj SJB-a Pale o promjeni mjesta boravka Hrvata i Muslimana sa Pala, 6. juli 1992.).

⁷⁹¹³ D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 22.

⁷⁹¹⁴ V. par. 2318.

⁷⁹¹⁵ P6034 (Izveštaj Izvršnog odbora opštine Pale, 7. juli 1992.).

Izvršni odbor je tada formirao novu revizionu komisiju da preispita situaciju i podnese pismeni izvještaj.⁷⁹¹⁶

2326. Dana 19. jula 1992., optuženi je od opštinskih vlasti na Palama zatražio da popišu sve stambene kapacitete koji su ostali prazni "nakon dobrovoljnog iseljenja Muslimana."⁷⁹¹⁷ Dana 10. avgusta 1992., Skupština opštine je stanove nesrba ustupila izbjeglim Srbima na "privremeno korištenje".⁷⁹¹⁸ Opštinske vlasti su takođe skupile pokretnu imovinu koja je ostala po odlasku Muslimana i deponovale je u prostorije raznih vojnih i nevojnih ustanova.⁷⁹¹⁹

2327. Dana 24. jula 1992. ili približno tog datuma, optuženi je obavijestio Skupštinu bosanskih Srba da Vlada bosanskih Srba daje garancije bosanskim Muslimanima na Palama da "nemaju razloga da se plaše."⁷⁹²⁰

2328. Dana 20. oktobra 1992., Izvršni odbor je donio odluku da izuzme svu pokretnu imovinu lica koja su napustila područje opštine Pale na duže od 30 dana.⁷⁹²¹ Izvršni odbor je potom naveo da se predaja takve imovine na privremeno korištenje srpskim izbjeglicama na Palama vrši komisijski, o čemu se sastavlja zapisnik.⁷⁹²²

2329. U opštini Pale je tokom rata ostao samo mali broj bosanskih Muslimana.⁷⁹²³

2330. Optuženi navodi (i) da su preko svojih izabраниh predstavnika ili ličnim podnošenjem molbi bosanski Muslimani s Pala tražili dozvolu da napuste opštinu;⁷⁹²⁴ (ii) da su bosanski Muslimani s Pala tražili odu jer su to od njih zahtijevale muslimanske vlasti u Sarajevu u sklopu priprema za

⁷⁹¹⁶ D34 (Zaključak Izvršnog odbora Pale, 14. juli 1992.); D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 8; Zdravko Čvoro, T. 30952, 30955 (4. decembar 2012.).

⁷⁹¹⁷ P739 (Zahtjev Predsjedništva RS-a raznim opštinama, 19. juli 1992.).

⁷⁹¹⁸ D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 22; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 48; D4369 (Odluka Skupštine opštine Pale, 10. avgust 1992.).

⁷⁹¹⁹ Zdravko Čvoro, T. 30952 (4. decembar 2012.).

⁷⁹²⁰ D27 (Govor Radovana Karadžića na 17. sjednici Skupštine RS-a, 24.-26. juli 1992.), *e-court* str. 3.

⁷⁹²¹ D4737 (Zaključak Izvršnog odbora Pale, 21. oktobar 1992.).

⁷⁹²² D4737 (Zaključak Izvršnog odbora Pale, 21. oktobar 1992.).

⁷⁹²³ D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 22; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 57; P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 21, 30.

⁷⁹²⁴ Završni podnesak odbrane, par. 1720. Svjedoci su svjedočili o tome da su bosanski Muslimani na Palama, putem svojih izabраниh predstavnika i potpisivanjem ličnih molbi, tražili odobrenje opštinskih vlasti da napuste opštinu. Oni su, nadalje, svjedočili o tome da je, uprkos tome što je u više navrata dobilo garancije opštinskih vlasti i vlasti RS, između ostalog i garancije Biljane Plavšić u Prači, muslimansko stanovništvo na Palama insistiralo da ode. V. D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 22; Tomislav Hršum, T. 32960–32962 (30. januar 2013.); D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvoro od 1. decembra 2012.), par. 5–6; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 47; Jovan Šarac, T. 47178–47179 (14. februar 2014.); D3671 (Izjava svjedoka Dušana Kovačevića od 7. juna 2013.), par. 41.

planirano vojno zauzimanje Pala;⁷⁹²⁵ i (iii) kako bi spriječile odlazak bosanskih Muslimana, srpske vlasti su svima garantovale građanska prava, bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost.⁷⁹²⁶

2331. Pošto je razmotrilo sve dokaze i ocijenilo okolnosti u kojima je muslimansko stanovništvo otišlo s Pala, Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da odu. Vijeće napominje da su u nekim slučajevima bosanski Muslimani tražili da napuste opštinu; ali konstatuje da, čak i kad su bosanski Muslimani tražili da odu s Pala, na to ih je natjerao strah koji je proizlazio iz okolnosti u kojima su živjeli. Shodno tome, Vijeće se uvjerilo da su bosanski Muslimani bili prisiljeni napustiti dijelove opštine Pale pod srpskom kontrolom.

(F) Zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici i incident 14.1 iz Priloga B Optužnici

2332. U Optužnici se navodi da je fiskulturna sala na Palama korištena kao zatočenički objekt barem od maja do avgusta 1992., kao i da je u periodu od juna do jula 1992., velik broj ljudi umro od posljedica premlaćivanja kojima su bili podvrgnuti u tom objektu.

(1) Osnivanje i upravljanje

2333. Fiskulturna sala na Palama bila je velika sala koja se nalazila blizu SJB-a Pale, u Domu kulture na Palama.⁷⁹²⁷ Prozori su bili samo s jedne strane fiskulturne sale na Palama.⁷⁹²⁸

2334. Dana 10. maja 1992., Mirsad Smajš i osam drugih zatočenika s područja Sarajeva prebačeni su iz zatvora Kula u fiskulturnu salu na Palama; u tom trenutku, u fiskulturnoj sali na Palama bilo je već otprilike 100 zatočenika, među kojima i nekoliko Srba i Hrvata, a čuvali su ih pripadnici SJB-a

---

⁷⁹²⁵ Završni podnesak odbrane, par. 1720.

⁷⁹²⁶ Završni podnesak odbrane, par. 1721. V. takođe D2530 (Izjava svjedoka Zdravka Čvore od 1. decembra 2012.), par. 5; Jovan Šarac, T. 47173–47175, 47177–47179 (14. februar 2014.).

⁷⁹²⁷ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 24; P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 115 (pod pečatom). P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 10.

⁷⁹²⁸ P43 (Izjave svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 10.

u plavim uniformama sa srpskom zastavom na ramenima.⁷⁹²⁹ Po dolasku je svaki zatočenik dobio sendvič i flašu vode.⁷⁹³⁰

2335. Nekoliko dana kasnije, grupa od otprilike 400 žestoko pretučenih muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su ranije bili zatočeni u školi „Vuk Karadžić“ u Bratuncu, dovedena je u fiskulturnu salu na Palama u nekoliko kamiona.⁷⁹³¹ Jedan po jedan, zatočenici su izvođeni iz kamiona, evidentirani i smješteni u fiskulturnu salu.⁷⁹³²

2336. Kao što je ranije pomenuto, dana 22. maja, pošto su izvršile vojnu akciju u Renovici, srpske snage zatočile su tridesetak bosanskih Muslimana i odvele ih u fiskulturnu salu na Palama.⁷⁹³³

2337. Posljednje sedmice maja 1992., Hajrudina Karića uhapsila su dva policajaca, koja su ga odvela u fiskulturnu salu na Palama.⁷⁹³⁴ U vrijeme kad je Karić došao, ispred fiskulturne sale na Palama stražarili su policajci, među kojima je bio Predrag Štrbac, čovjek koji se prezivao Čvoro, i

⁷⁹²⁹ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 5–6; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 9–11; P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.) (pod pečatom), par. 116–117. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2641. V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici. Vijeće napominje da je Jovan Šarac izjavio da su u fiskulturnoj sali na Palama bili zatočeni samo zatočenici iz Bratunca. D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 55. Vijeće napominje da su mu predloženi pouzdani dokazi koji govore suprotno, da su, u stvari, u fiskulturnu salu na Palama dovođeni zatočenici s područja Sarajeva i iz opštine Pale. V. par. 2334, 2337.

⁷⁹³⁰ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 6.

⁷⁹³¹ Svjedok KDZ605, T. 17923 (25. avgust 2011.); P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 108–109, 115, 122 (pod pečatom); P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 6; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 10–11; P3208 (Spisak ljudi odvedenih iz Bratunca na Pale); D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 17; D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 41; Jovan Šarac, T. 47148–47149 (14. februar 2014.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2642. Neki od zatočenika iz Bratunca imali su ozbiljne povrede. P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 10–11; P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 56; P3206 (Video-snimak ljudi iz Bratunca u sportskoj dvorani u Visokom, s transkriptom); Zdravko Čvoro, T. 30945–30946 (4. decembar 2012.). Vijeće konstatuje da je Jovan Šarac svoju tvrdnju da na muškarcima iz Bratunca "nije bilo vidljivih povreda" opravdao izjavom da nije proveo mnogo vremena u fiskulturnoj sali na Palama. Jovan Šarac, T. 47149 (14. februar 2014.). V. takođe D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 17 (gdje navodi da "nije zabilježen niti je poznat" ijedan slučaj zlostavljanja tih građana za vrijeme njihovog boravka na Palama); Tomislav Hršum, T. 32939–32941 (30. januar 2013.) (gdje tvrdi da SJB Pale nije proveo istragu o tome da li su zatočenici iz Bratunca zlostavljani prije dolaska i da nisu bili zlostavljani dok su bili na Palama).

⁷⁹³² P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 113 (pod pečatom). Otprilike 100 srpskih civila okupilo se u blizini kamiona dok su zatočenici izlazili, a u blizini je bilo i "nekoliko" vojnika u maskirnim uniformama. P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 115 (pod pečatom). **[REDIGOVANO]**. V. zatočenički objekt 6.2 iz Priloga C Optužnici i incident 4.1 iz Priloga B Optužnici.

⁷⁹³³ V. par. 2313.

⁷⁹³⁴ Karić nije znao ko su ta dvojica policajaca, ali je napomenuo da su nosili uniforme regularne policije. Kariću je kasnije rečeno da je uhapšen jer je njegov šurak učestvovao u borbama kod sela Bukvice. P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 21–23; Hajrudin Karić, T. 15354–15356, 15358–15361, 15363 (23. juni 2011.).

Neđelko Kovačević.⁷⁹³⁵ Po ulasku u fiskulturnu salu na Palama, Karić je vidio da je puna muškaraca, bosanskih Muslimana, a tamo je bila i jedna žena.⁷⁹³⁶

2338. Dana 4. juna 1992., Srbi u maskirnim uniformama koji su vozili policijske automobile odveli su Azema Omerovića i još trojicu muškaraca u fiskulturnu salu na Palama.⁷⁹³⁷

(2) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

2339. Zatočnici su dobijali dovoljno vode, ali nedovoljno hrane, samo su jednom dnevno dobijali sendviče s malo salame; bili su slabi od gladi i često su padali u nesvijest.⁷⁹³⁸ Spavali su na podu, a klozet su mogli koristiti samo nakon što bi im to odobrili stražari.⁷⁹³⁹

2340. Zatočnici u fiskulturnoj sali na Palama stalno su bili žrtve zlostavljanja.⁷⁹⁴⁰ Stražari su im rekli da će biti ubijeni ako ih ne razmjene.⁷⁹⁴¹ Stražari su ih takođe upozorili da ne pokušavaju pobjeći i rekli im da su stražari postavljeni pored svakog prozora.⁷⁹⁴² Zatočnici su žestoko udarani svim čega su se stražari mogli dočepati i morali su trčati kroz špalir kad su tražili da idu u

⁷⁹³⁵ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 26–27.

⁷⁹³⁶ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 24; Hajrudin Karić, T. 15366-15367 (23. juni 2011.).

⁷⁹³⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 2643. Ali v. P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 25 (gdje tvrdi da dok je on bio zatočen — od 30. maja do 11. jula 1992. — u fiskulturnu salu na Palama nisu dovedeni novi zatočnici). V. takođe D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 41, 58 (gdje izjavljuje da, po odlasku zatočenika iz Bratunca, u fiskulturnu salu na Palama nije dovedena nijedna druga grupa "zarobljenika").

⁷⁹³⁸ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 121 (pod pečatom); P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 25; Hajrudin Karić, T. 15307–15308 (23. juni 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2644.

⁷⁹³⁹ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 10. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2644.

⁷⁹⁴⁰ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 6. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2645. Jovan Šarac izjavio je da nije dobio nikakve informacije o batinanjima zatočenika koji su držani u fiskulturnoj sali na Palama. Jovan Šarac, T. 47154–47158 (14. februar 2014.); D4368 (Izjava svjedoka Jovana Šarca od 10. februara 2014.), par. 57. Vijeće napominje da, čak i da prihvati kao pouzdano Šarčevo svjedočenje, to nužno ne navodi na zaključak da u fiskulturnoj sali na Palama nije bilo zlostavljanja i batinanja. Hršum zapravo nije tvrdio da bosanski Muslimani nisu nikad bili žrtve batinanja dok su bili u pritvoru u SJB-a Pale i priznao je da je moguće da su policajci koji su ih obezbjeđivali dozvolili ulazak određenim "pojedincima" u fiskulturnu salu. Međutim, Hršum je ostao pri tome da policajci koji su obezbjeđivali zatvorenike sami nisu preduzimali nikakve "represivne mjere". Tomislav Hršum, T. 32942 (30. januar 2013.). Vijeće je konstatovalo da je Hršum radio za SJB Pale i da je SJB Pale učestvovao u zatočenju bosanskih Muslimana u fiskulturnoj sali na Palama. D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 1, 16; Tomislav Hršum, T. 32939–32942 (30. januar 2013.). Te činjenice, kao i Hršumova opšta evazivnost i neiskrenost kao svjedoka, naveli su Vijeće na zaključak da je Hršum bio motivisan da se distancira od događaja u fiskulturnoj sali na Palama. Shodno tome, Vijeće ne pridaje nikakvu težinu Hršumovoj tvrdnji da pripadnici SJB-a Pale nisu nikad učestvovali u batinanjima zatočenika u fiskulturnoj sali na Palama.

⁷⁹⁴¹ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 117–118 (pod pečatom).

⁷⁹⁴² P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 118 (pod pečatom).

klozet.⁷⁹⁴³ Smajš je vidio kako je jedan muškarac u policijskoj uniformi kamom sjekao kosu zatvorenicima.⁷⁹⁴⁴

2341. Jednom prilikom je jedan čovjek svijetle kose, star otprilike 40 godina, u policijskoj uniformi ušao u fiskulturnu salu na Palama i predstavio se kao komandir policije s Pala.⁷⁹⁴⁵ Zatim je počeo tući zatočenike.⁷⁹⁴⁶ U isto vrijeme, u fiskulturnu salu na Palama je ušao jedan vojnik i objavio da će svi biti ubijeni ukoliko na slobodu ne bude pušten njegov brat, kojeg su bili zarobili bosanski Muslimani.⁷⁹⁴⁷

2342. U jednom trenutku nakon što su oni muškarci, bosanski Muslimani, stigli iz Bratunca, stražari su se sukobili s "vojnicima" koji su bili na vratima i htjeli ući u fiskulturnu salu i tući zatočenike.⁷⁹⁴⁸ Stražari su postavili šipke na prozore, kao i željezna vrata kako bi ih spriječili da uđu u fiskulturnu salu.⁷⁹⁴⁹ Međutim, kasnije, za vrijeme Karićevog zatočenja, policajci koji su stražarili na vratima dozvoljavali su pripadnicima paravojnih jedinica, uključujući pripadnike jedinica Rajka Kušića i Srđana Kneževića, da više puta tokom dana uđu u fiskulturnu salu na Palama i žestoko tuku zatočenike štapovima i kundacima.⁷⁹⁵⁰ Pripadnici tih paravojnih jedinica takođe su izvodili zatočenike iz fiskulturne sale na Palama kako bi ih tukli, a neki od njih nisu se nikad više vratili u fiskulturnu salu.⁷⁹⁵¹

2343. Dana 15. maja 1992., Branko Đerić izdao je naređenje Kriznom štabu Sokolac da obezbijedi "tri šlepera s ceradama" za prevoz zatočenika s Pala u Visoko; Nedeljko Lakić je zatražio od Kriznog štaba Ilijaš da odobri i obezbijedi prolaz preko teritorije opštine Ilijaš grupe zatočenika koji se nalaze na Palama i koji za Visoko putuju pod obezbjeđenjem Kriznog štaba Pale. Lakić je

⁷⁹⁴³ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 116, 119 (pod pečatom); svjedok KDZ605, T. 17924 (25. avgust 2011.); P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 10.

⁷⁹⁴⁴ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 6.

⁷⁹⁴⁵ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 120 (pod pečatom).

⁷⁹⁴⁶ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 120 (pod pečatom).

⁷⁹⁴⁷ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 120, 123 (pod pečatom).

⁷⁹⁴⁸ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 117 (pod pečatom).

⁷⁹⁴⁹ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 117 (pod pečatom); svjedok KDZ605, T. 17924 (25. avgust 2011.).

⁷⁹⁵⁰ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 28–29, 31. Dana 6. jula 1992., jedan vojnik naredio je Kariću da drugom zatočeniku, Fahrudinu Sipoviću, koji je bio pretučen i koji je krvav ležao na podu sa slomljenom rukom, pomogne da ustane. Dok je Sipović pokušavao da ustane, vojnik ga je udario komadom drveta. P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 36.

⁷⁹⁵¹ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 29–30, 42–43. Dana 28. juna 1992., dva rođaka Rajka Kušića prozvala su Karića da izađe iz glavne fiskulturne sale, počeli su ga psovati i tući ga drvenom palicom dok se nije onesvijestio. Desetak minuta kasnije, došao je jedan drugi bosanski Srbin, Milimir Tepeš, i rekao "to nije taj". Pripadnici paravojnih jedinica su zatim Karića, koji je bio teško ozlijeđen, gurnuli natrag u glavnu fiskulturnu salu. P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 32–33; Hajrudin Karić, T. 15304–15305, 15367–15368 (23. juni 2011.), T. 15372 (24. juni 2011.).

takođe zatražio da se to odobrenje uništi u momentu kad zatvorenici odu iz Ilijaša.⁷⁹⁵² Ujutro 16. ili 17. maja, stražari su rekli zatočenicima iz Bratunca da će biti razmijenjeni, izveli su ih iz fiskulturne sale u grupama od deset, vezali ih zajedno i naredili im da pjevaju srpske pjesme prije nego što su ušli u kamione.⁷⁹⁵³ Zatočenicima su zatim u pratnji pripadnika VRS-a prebačeni u Visoko, gdje su razmijenjeni.⁷⁹⁵⁴

2344. Dana 18. maja, Smajš i još 64 zatočenika prozvani su da izađu iz fiskulturne sale na Palama.⁷⁹⁵⁵ Ova grupa je vojnim kamionom odvezena na razmjenu u Hrešu.⁷⁹⁵⁶

2345. Dana 6. jula 1992., otprilike pet pripadnika Kušičeve jedinice ušlo je u fiskulturnu salu i tuklo tri muslimanska zatočenika palicama i bokserima dok se nisu onesvijestili.⁷⁹⁵⁷ Dva zatočenika umrla su otprilike pola sata kasnije, a treći je umro dva dana kasnije, a da mu pritom nije pružena nikakva medicinska pomoć.⁷⁹⁵⁸

2346. Dana 11. jula 1992., Hajrudin Karić i još 34 druga zatočenika prebačeni su, u pratnji pripadnika rezervne policije, u zatvor Kula.⁷⁹⁵⁹

(3) Zaključak

2347. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage dovodile i držale u zatočenju nesrbe, među kojima je bila najmanje jedna žena, u fiskulturnu salu na Palama od 10. maja do 11. jula 1992. Nadalje, Vijeće zaključuje da su zatočenicima držani u lošim uslovima. Između ostalog, nisu imali dovoljno hrane ni odgovarajuću medicinsku pomoć. Vijeće takođe zaključuje da su zatočenicima redovno tukle srpske snage u fiskulturnoj sali na Palama i da su, od posljedica tih batina, umrla najmanje tri zatočenika.

⁷⁹⁵² P1604 (Dopis Nedeljka Lakića Kriznom štabu Ilijaš, 15. maj 1992.); P2619 (Naređenje SrRBiH, 15. maj 1992.). Lakić je takođe zatražio da se odobrenje uništi onog trenutka kad zatočenicima napuste Ilijaš.

⁷⁹⁵³ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 122 (pod pečatom); svjedok KDZ605, T. 17925 (25. avgust 2011.); P43 (Izjave svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993. i 14. januara 1998.), *e-court* str. 6, 11.

⁷⁹⁵⁴ P3205 (Izjava svjedoka KDZ605 od 22. avgusta 2011.), par. 126-127 (pod pečatom).

⁷⁹⁵⁵ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 6-7; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 11.

⁷⁹⁵⁶ P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 18. decembra 1993.), *e-court* str. 6-7; P43 (Izjava svjedoka Mirsada Smajša od 14. januara 1998.), *e-court* str. 11. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2641.

⁷⁹⁵⁷ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 37-38.

⁷⁹⁵⁸ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 39-41; Hajrudin Karić, T. 15305 (23. juni 2011.); Sulejman Crnčalo, T. 1227 (15. april 2010.); P4416 (Potvrda o smrti Selima Pandžića). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2647.

⁷⁹⁵⁹ P2839 (Izjava svjedoka Hajrudina Karića od 13. maja 2011.), par. 30, 44-45; D2850 (Izjava svjedoka Tomislava Hršuma od 27. januara 2013.), par. 19 (gdje je svjedok izjavio da su lica, koja su bila u pritvoru nakon akcije u Renovici, prebačena u zatvor Kula). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2646. V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

(G) Incident 16 iz Priloga D Optužnici

2348. U Optužnici se navodi da su, u periodu od jula do septembra 1992., razorene tri džamije, i to džamije u Prači, Podvitezu i Bogovićima.⁷⁹⁶⁰

2349. U opštini Pale bile su najmanje tri džamije.⁷⁹⁶¹ Crnčalo je čuo da su sve tri džamije srušene u periodu od 2. jula do septembra 1992.⁷⁹⁶²

2350. Prema riječima svjedoka Riedlmayera, džamija u Podvitezu i džamija u Bogovićima bile su "potpuno uništene" u "prvoj godini rata"⁷⁹⁶³, a džamija u Prači "potpuno je uništena" miniranjem 10. oktobra 1992.⁷⁹⁶⁴

2351. Mada se Vijeće oslanja na Riedlmayerov iskaz kako bi zaključilo da su dotične džamije uništene i utvrdilo karakter i obim štete na tim objektima, ono se ne oslanja na njegov iskaz kako bi utvrdilo ko je odgovoran za to uništavanje, budući da ta pitanja nisu u domenu Riedlmayerove stručnosti i zasnivaju se na izjavama, između ostalih, pripadnika Islamske zajednice BiH i davalaca informacija.

2352. S obzirom na to da mu nisu predočeni nikakvi drugi dokazi u vezi s incidentom 16 iz Priloga D Optužnici, Vijeće se nije uvjerilo van svake razumne sumnje da su srpske snage uništile džamije u Prači, Podvitezu i Bogovićima u periodu od jula do septembra 1992.

vi. Vogošća

(A) Optužbe

2353. U tački 3 Optužnice tužilaštvo navodi da je u Vogošći počinjen progon, zločin protiv čovječnosti, kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata iz Opština.⁷⁹⁶⁵ Djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Vogošći obuhvataju ubijanje koje se dovodi u vezu sa zatočeničkim objektima, kao i ubijanje koje je počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u tim

⁷⁹⁶⁰ Optužnica, incident 16 iz Priloga D Optužnici. U svom Završnom podnesku, tužilaštvo primjećuje da dokazi pokazuju da je džamija u Prači razorena u oktobru 1992. V. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 31, fusnota 447.

⁷⁹⁶¹ Zdravko Čvoro, T. 30958 (5. decembar 2012.).

⁷⁹⁶² P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 79.

⁷⁹⁶³ P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 208-210. V. takođe P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 209, 211.

⁷⁹⁶⁴ P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 205-207. V. takođe P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis br. 212.

zatočeničkim objektima i smrtne ishode do kojih je to dovelo.⁷⁹⁶⁶ Tužilaštvo je to ubijanje okarakterisalo i kao istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti, u tački 4 Optužnice; ubistvo, zločin protiv čovječnosti, u tački 5 Optužnice; i ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, u tački 6 Optužnice.⁷⁹⁶⁷

2354. Druga djela progona koja su, prema navodima, počinile srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba u Vogošći obuhvataju: (i) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje – okrutno ili nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici;⁷⁹⁶⁸ (ii) silovanje i druga djela seksualnog nasilja – okrutno i nečovječno postupanje – za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici;⁷⁹⁶⁹ (iii) stvaranje i održavanje nehumanih uslova u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici – okrutno ili nečovječno postupanje – uključujući neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova;⁷⁹⁷⁰ (iv) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova;⁷⁹⁷¹ (v) protivpravno zatočenje u zatočeničkim objektima navedenim u prilogima Optužnici;⁷⁹⁷² (vi) prisilni rad na liniji fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;⁷⁹⁷³ (vii) bezobzirno uništavanje privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte;⁷⁹⁷⁴ i (viii) nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁷⁹⁷⁵

2355. U tačkama 7 i 8 Optužnice tužilaštvo tereti optuženog za deportaciju, odnosno nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti.⁷⁹⁷⁶ S tim u vezi, tužilaštvo navodi da su do kraja 1992. srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno raselili bosanske

⁷⁹⁶⁵ Optužnica, par. 48-49.

⁷⁹⁶⁶ Optužnica, par. 60(a)(ii). V. incident 19.1 iz Priloga B Optužnici; zatočenički objekti 26.1, 26.3 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁹⁶⁷ Optužnica, par. 63(b).

⁷⁹⁶⁸ Optužnica, par. 60(b). V. zatočenički objekti 26.1, 26.3 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁹⁶⁹ Optužnica, par. 60(c). V. zatočenički objekt 26.3 iz Priloga C Optužnici. Tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za silovanje i druga djela seksualnog nasilja u zatočeničkom objektu 26.1 iz Priloga C Optužnici. Optužnica, fusnota 5.

⁷⁹⁷⁰ Optužnica, par. 60(d). V. zatočenički objekti 26.1, 26.3 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁹⁷¹ Optužnica, par. 60(f).

⁷⁹⁷² Optužnica, par. 60(g). V. zatočenički objekti 26.1, 26.3 iz Priloga C Optužnici.

⁷⁹⁷³ Optužnica, par. 60(h).

⁷⁹⁷⁴ Optužnica, par. 60(j). V. Prilog D.21 Optužnici.

⁷⁹⁷⁵ Optužnica, par. 60(k). Restriktivne i diskriminatorne mjere koje se navode obuhvataju uskraćivanje slobode kretanja; uklanjanje s rukovodećih položaja; povredu privatnosti pretresanjem domova bez naloga; protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.

⁷⁹⁷⁶ Optužnica, par. 68-75.

Muslimane i bosanske Hrvate s područja u Vogošći na kojima su oni zakonito boravili.⁷⁹⁷⁷ Prema navodima iz Optužnice, počevši od marta 1992., restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu, dok su drugi fizički protjerani.⁷⁹⁷⁸

(B) Uvodni period

2356. Opština Vogošća, jedna od deset sarajevskih opština, smještena je sjeverno od grada Sarajeva, između opština Novi Grad i Ilijaš.⁷⁹⁷⁹ Ona obuhvata, između ostalog, sela ili naselja Barice, Kiše, Tihovići, Svrake, Hotonj, Kobilja Glava i Ugorsko, s većinskim muslimanskim stanovništvom, kao i sela Krivoglavci, Kotorovići, Blagovac, Paljevo Brdo i Semizovac, u kojima je srpsko stanovništvo bilo u većini.⁷⁹⁸⁰ Prema popisu stanovništva iz 1991., u opštini Vogošća živjelo je 24.700 stanovnika, od kojih su 51% bili bosanski Muslimani, 36% bosanski Srbi, a 4% bosanski Hrvati.⁷⁹⁸¹

2357. Vogošća je bila jedna od najindustrijalizovanijih opština na teritoriji SFRJ, u kojoj je bilo smješteno nekoliko velikih fabrika, među kojima i fabrika „Pretis“ koja je proizvodila artiljerijsko

⁷⁹⁷⁷ Optužnica, par. 69, 72.

⁷⁹⁷⁸ Optužnica, par. 71.

⁷⁹⁷⁹ P966 (Mapa Sarajeva s oznakama koje je unio Robert Donia); P2362 (Mapa opštine Vogošća s fotografijama); P973 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995.", januar 2010.), str. 8; Dodatak B, Mapa 1; Robert Donia, T. 3130 (1. juni 2010.); P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2.

⁷⁹⁸⁰ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 34, 61; svjedok KDZ020, T. 12608, 12618 (1. mart 2011.); D4028 (Članak iz lista *Naš glas* pod naslovom "Vogošća ima perspektivu", 13. juni 1992.), str. 1; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 3–4, 99; Eset Muračević, T. 12650, 12672–12673, (1. mart 2011.); P2402 (Tabela koju je napravio Eset Muračević), *e-court* str. 1–4; Svetozar Stanić, T. 31678–31679 (18. decembar 2012.); Miladin Trifunović, T. 30393 (15. novembar 2012.); D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 55.

⁷⁹⁸¹ P5964 (Podaci popisa stanovništva BiH po opštinama iz 1971., 1981. i 1991. godine, april 1995.), *e-court* str. 2; P2402 (Tabela koju je napravio Eset Muračević), *e-court* str. 5; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 55; P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 6; Svetozar Stanić, T. 31678–31679 (18. decembar 2012.). Ali v. P4994 (Dodatak izvještaju vještaka Ewe Tabeau pod naslovom "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 27 opština sa područja Bosne i Hercegovine 1991. i 1997. godine", 3. februar 2009.), str. 21, 31, 34, 40, 74, 76, 80 (gdje se navodi da je 1991. u opštini Vogošća bilo 19.970 stanovnika, od kojih su otprilike 49% bili bosanski Muslimani, 37% bosanski Srbi i 4% bosanski Hrvati). Mada je Vijeće zaključilo da je iskaz Ewe Tabeau uglavnom pouzdan u svrhu utvrđivanja broja stanovnika Vogošće i njenog etničkog sastava 1991., ono se oslanja na druge predočene dokaze, kao što je dokument P5964, koji je potekao iz neposrednog izvora, a koji sadrži neobrađene podatke iz popisa stanovništva BiH iz 1991.

oruđe i municiju.⁷⁹⁸² Tamo se nalazio i vojni objekat JNA, kasarna Semizovac, koja je korištena kao skladište oružja i opreme JNA, TO-a Vogošća i TO-a Ilijaš.⁷⁹⁸³

2358. Na izborima 1990. godine, SDA je osvojila 18 mjesta u Skupštini opštine, SDS je osvojio 15 mjesta, a ostale stranke su osvojile 18 mjesta.⁷⁹⁸⁴ Kasnije su SDA i SDS formirali koaliciju i između sebe podijelili položaje vlasti u Vogošći.⁷⁹⁸⁵ Tako je Bilal Hasanović iz SDA postao predsjednik Skupštine opštine Vogošća, a Rajko Koprivica, koji je bio predsjednik SDS-a te opštine, postao je predsjednik Izvršnog odbora.⁷⁹⁸⁶ Vehid Hodžić, bosanski Musliman, postao je načelnik SJB-a Vogošća.⁷⁹⁸⁷

2359. Povremeno su se Koprivica i Jovan Tintor, visoki funkcioner SDS-a u Vogošći,⁷⁹⁸⁸ sastajali s Momčilom Krajišnikom u Hotnju.⁷⁹⁸⁹ Prije rata, optuženi je takođe jednom ili dvaput posjetio opštinu Vogošća.⁷⁹⁹⁰

(1) Stvaranje zasebnih institucija bosanskih Srba

2360. Razgovori na opštinskom nivou o stvaranju srpskog SJB-a počeli su u septembru 1991.⁷⁹⁹¹ U septembru ili oktobru 1991., u SJB-u Vogošća izvršene su kadrovske promjene; Borislav Maksimović, Srbin, postavljen je za komandira, a jedan bosanski Hrvat i jedan bosanski Musliman došli su na mjesto dva visoka srpska funkcionera.⁷⁹⁹² Ni bosanskim Muslimanima ni bosanskim Srbima u Vogošći nisu odgovarale te promjene.⁷⁹⁹³ Hodžić je upozoren da bi zbog situacije s

⁷⁹⁸² P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 5, 34, 43; Svetozar Stanić, T. 31679 (18. decembar 2012.); P2621 (Naređenje Vlade SrRBiH, 17. juni 1992.), str. 1.

⁷⁹⁸³ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 34, 39, 44; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 9; Eset Muračević, T. 12735 (2. mart 2011.).

⁷⁹⁸⁴ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 6; svjedok KDZ020, T. 12470–12471 (25. februar 2011.).

⁷⁹⁸⁵ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 7.

⁷⁹⁸⁶ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 7–8, 51; svjedok KDZ020, T. 12473 (25. februar 2011.); P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 10; Eset Muračević, T. 12697–12698 (1. mart 2011.).

⁷⁹⁸⁷ Eset Muračević, T. 12697 (1. mart 2011.).

⁷⁹⁸⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 10; Eset Muračević, T. 12750–12751 (2. mart 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2593.

⁷⁹⁸⁹ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 83.

⁷⁹⁹⁰ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 83.

⁷⁹⁹¹ U presretnutom razgovoru od 7. septembra 1991., Tintor je rekao Milanu Plakaloviću da u SUP-u više nemaju nijednog čovjeka i da će zato osnovati srpski SUP. P2347 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Milana Plakalovića, 7. septembar 1991.), str. 8.

⁷⁹⁹² P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 23–24 (pod pečatom); svjedok KDZ020, T. 12537, 12542 (28. februar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁷⁹⁹³ P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 25, 27–28, 30–31 (pod pečatom); svjedok KDZ020, T. 12539 (28. februar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica). U presretnutom razgovoru s Milanom Plakalovićem, Tintor je upozorio da će, zbog otpuštanja kadrova, Vogošća "planuti [...] u ponedjeljak" i da će "[s]av narod, sve, deset hiljada ljudi bar da, da blokira sve puteve!" P2347 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Milana Plakalovića, 7. septembar 1991.), str. 6. Dana 11. septembra 1991., u telefonskom razgovoru, Rajko

kadrovima moglo doći do demonstracija.⁷⁹⁹⁴ Zbog toga je SJB Vogošća organizovao pojačanja kod kapije preduzeća "Pretis" i petlje u Semizovcu.⁷⁹⁹⁵

2361. Početkom 1992., osnovan je srpski Krizni štab, a Tintor je imenovan za predsjednika.⁷⁹⁹⁶

2362. U martu 1992., odbornici SDS-a u Skupštini opštine, koje je predvodio Koprivica, proglasili su na sjednici Skupštine da će organizovati srpsku opštinu Vogošća i zaprijetili su da će protjerati one bosanske Muslimane koji ne budu izrazili lojalnost toj novoj opštini.⁷⁹⁹⁷ Koprivica je potom izjavio da će "Muslimani ionako nestati".⁷⁹⁹⁸ Nakon tog proglašenja, odbornici SDS-a napustili su sjednicu Skupštine.⁷⁹⁹⁹ Dana 24. marta 1992., Skupština bosanskih Srba jednoglasno je verificirala odluku o osnivanju srpske opštine Vogošća, zajedno s još 34 srpske opštine.⁸⁰⁰⁰ Srpska opština Vogošća proglašena je u martu ili aprilu 1992.⁸⁰⁰¹ Svetozar Stanić imenovan je za predsjednika i na tom položaju je ostao do novembra 1992.⁸⁰⁰² Koprivica je imenovan za predsjednika srpske Skupštine opštine.⁸⁰⁰³

Koprivica i Tintor razgovarali su o ishodu sastanka koji je Koprivica imao s Hodžićem, Kemom Šabovićem, načelnikom CSB-a, i Mićom Stanišićem u vezi s ponovnim postavljanjem srpskih funkcionera. U istom razgovoru, Koprivica je nagovijestio da ne može ništa dalje preduzeti prije nego što se konsultuje s Momčilom Krajišnikom, a Tintor je odgovorio "[m]i dok ne budemo imali u svakoj opštini Martića, mi ne možemo naprijed." P2348 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Rajka, 11. septembar 1991.), str. 2-3. Dana 12. septembra 1991., Tintor i Mićo Stanišić razgovarali su o smjeni kadrova koja izvršena u SJB-u Vogošća i Tintor je rekao Mići Stanišiću da će odbijanje da se ponovo postave srpski kadrovi uzrokovati "krvoproliće" u Vogošći da će on dići 10.000 ljudi za "tu nepravdu". P2219 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Miće Stanišića, 12. septembar 1991.), str. 4.

⁷⁹⁹⁴ P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 33 (pod pečatom); D1107 (Izjava svjedoka KDZ020 od 16. avgusta 2007.), par. 51 (pod pečatom).

⁷⁹⁹⁵ P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 33 (pod pečatom); D1107 (Izjava svjedoka KDZ020 od 16. avgusta 2007.), par. 51 (pod pečatom).

⁷⁹⁹⁶ Svjedok KDZ020, T. 12473 (25. februar 2011) (djelimično zatvorena sjednica); Eset Muračević, T. 12750–12751 (2. mart 2011.); D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 8; Svetozar Stanić, T. 31672, 31676 (18. decembar 2012.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2593. Ali v. svjedok KDZ020, T. 12491–12492, 12497, 12510, (28. februar 2011.), 12634–12635 (1. mart 2011.); P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 45, 92. Kasnije, u junu 1992., raspušten je Krizni štab Vogošća, a umjesto njega formirano je Ratno predsjedništvo Vogošća, koje je kasnije zamijenjeno Ratnim povjereništvom Vogošća. D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 10; D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 7; Nikola Poplašen, T. 43583 (15. novembar 2013.). V. odjeljak II.B.7: Regionalna i opštinska tijela.

⁷⁹⁹⁷ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 59, 63. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2592.

⁷⁹⁹⁸ P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 59 (pod pečatom).

⁷⁹⁹⁹ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 59, 61, 63. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2592.

⁸⁰⁰⁰ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 23-24.

⁸⁰⁰¹ D2444 (Izjava svjedoka Miladina Trifunovića od 11. novembra 2012.), par. 5; D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 4; P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 61.

⁸⁰⁰² D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 5, 11; P2373 (Zahtjev Izvršnog odbora Vogošća Ministarstvu finansija SrRBiH, 15. juli 1992.); Svetozar Stanić, T. 31711 (18. decembar 2012.).

⁸⁰⁰³ Svetozar Stanić, T. 31677 (18. decembar 2012.); D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 12; Slobodan Avlijaš, T. 35159 (11. mart 2013.).

2363. Međutim, u februaru 1992., čak prije usvajanja gore pomenute odluke, srpski rukovodioci su vodili razgovore o mapi srpske opštine Vogošća. Na primjer, za vrijeme telefonskog razgovora s izvjesnim Prodanovićem, Tintor je rekao da "Vogošća uzima ovdje do Krša", ali ne Barice ili Kobilju Glavu.⁸⁰⁰⁴ Dana 22. februara 1992., optuženi je pitao Ljubu Grkovića, šefa kabineta Izvršnog odbora SDS-a,⁸⁰⁰⁵ da li će planirana srpska opština Rajlovac obuhvatiti teritoriju srpske opštine Vogošća, na što mu je Grković odgovorio da će Vogošća biti zasebna jedinica.⁸⁰⁰⁶

2364. Dana 31. marta 1992., Mandić je pozvao policajce nesrpske nacionalnosti da pristupe novoosnovanom srpskom MUP-u, ali ih je upozorio da, prije nego prihvate tu dužnost, moraju pismenim putem izraziti svoju lojalnost SrRBiH.⁸⁰⁰⁷ U SJB-u Vogošća, svi srpski policajci složili su se s Mandićevim zahtjevom, ali nesrbi nisu.⁸⁰⁰⁸ Kasnije je održan sastanak i službenici policije su se složili da do daljnjeg Srbi, Muslimani i Hrvati ostanu u stanici i rade zajedno "da [se] spreči[...] krvoproliće".⁸⁰⁰⁹ Uprkos tom dogovoru, u stanici u Semizovcu, policajci srpske i nesrpske nacionalnosti obavljali su svoje zadatke odvojeno, ali su se udruživali radi zajedničkih patrola ili kad su obavljali zadatke na suzbijanju kriminaliteta.⁸⁰¹⁰

2365. U aprilu 1992., u Vogošći je održan niz sastanaka između predstavnika SDS-a i SDA.⁸⁰¹¹ Na tim sastancima Tintor je zastupao tezu da je Vogošća srpska zemlja i da, stoga, treba biti pod srpskom vlašću.⁸⁰¹² Tintor, Koprivica, Slavko Jovanović, Svetozar Stanić i drugi rukovodioci iz lokalnog SDS-a su tada insistirali da se opština Vogošća podijeli po nacionalnoj osnovi.⁸⁰¹³ Tom podjelom, kako su je oni zamislili, Srbi bi dobili centar grada, svu industriju i sva sela i zajednice, osim sela Gornje i Donje Ugorsko, Kobilja Glava i Hotonj.⁸⁰¹⁴ Bosanski Muslimani su odbili taj prijedlog.⁸⁰¹⁵

⁸⁰⁰⁴ P965 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Prodanovića, ime nepoznato, 11. februar 1992.), str. 5.

⁸⁰⁰⁵ P2579 (Zapisnik sa 7. sjednice Izvršnog odbora SDS-a, 30. decembar 1991.), str. 1.

⁸⁰⁰⁶ P967 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Ljube Grkovića, 22. februar 1992.). O stvaranju srpske opštine Rajlovac v. par. 2172–2173.

⁸⁰⁰⁷ P1116 (Dopis Momčila Mandića MUP-u SRBiH u vezi s podjelom MUP-a, 31. mart 1992.); P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 62; svjedok KDZ020, T. 12575–12576 (28. februar 2011.).

⁸⁰⁰⁸ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 62, 64.

⁸⁰⁰⁹ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 64; svjedok KDZ020, T. 12472 (25. februar 2011.).

⁸⁰¹⁰ Svjedok KDZ020, T. 12472 (25. februar 2011.), T. 12573 (28. februar 2011.).

⁸⁰¹¹ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 61, 63; D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 21.

⁸⁰¹² P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 63.

⁸⁰¹³ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 61, 63. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2593.

⁸⁰¹⁴ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 61, 63; svjedok KDZ020, T. 12580 (28. februar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2593.

⁸⁰¹⁵ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 61. Svetozar Stanić je u svom svjedočenju izjavio da su tokom tih sastanaka bosanski Srbi predlagali podjelu vlasti s bosanskim Muslimanima, a da nikakav

(2) Militarizacija

2366. U periodu od 1991. do proljeća 1992., i bosanski Srbi i bosanski Muslimani u Vogošći počeli su se naoružavati i organizovati.⁸⁰¹⁶

2367. Dana 5. januara 1992. ili približno tog datuma, oko kasarne u Semizovcu bilo je neuobičajenih aktivnosti; kamioni koje su vozili Srbi u vojnim uniformama vukli su artiljerijska oruđa prema brdu Paljevo, položaju iznad Krivoglavaca, odakle su se vidjele Tintorova i Koprivičina kuća.⁸⁰¹⁷ Dana 7. januara 1992., s brda Paljevo otvorena je žestoka artiljerijska vatra.⁸⁰¹⁸

2368. Početkom marta 1992., i bosanski Muslimani i bosanski Srbi postavili su barikade na područjima u kojima su bili većinsko stanovništvo.⁸⁰¹⁹ Nakon što su podignute barikade oko sela Svrake, JNA je lokalnim Srbima počela dijeliti velike količine oružja koje je pripadalo TO-u Vogošća i bilo držano u kasarni u Semizovcu.⁸⁰²⁰ JNA je takođe lokalnim Srbima organizovala obuku u korištenju oružja.⁸⁰²¹ U kasarnu u Semizovcu dopremljeno je i sve oružje iz fabrike "Pretis".⁸⁰²² Dana 14. maja 1992., kasarna Semizovac stavljena je pod komandu Kriznog štaba opštine Vogošća.⁸⁰²³

---

sporazum nije postignut zbog toga što su Muslimani uporno zahtijevali apsolutnu vlast na cijeloj teritoriji opštine Vogošća. V. D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 21. Međutim, Vijeće njegov iskaz ne smatra pouzdanim po tom pitanju. Prilikom donošenja ovog zaključka, Vijeće je imalo u vidu da njegov iskaz karakterišu pokazatelji pristrasnosti i neiskrenosti.

⁸⁰¹⁶ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 35; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 9, 11; D2444 (Izjava svjedoka Miladina Trifunovića od 11. novembra 2012.), par. 5; D2540 (Izjava svjedoka Gorana Sikiraša od 2. decembra 2012.), par. 6, 9; P979 (Izvjestaj 2. vojne oblasti JNA Generalštabu JNA, 20. mart 1992.), str. 6, 11 (gde se navodi da su ili JNA ili SDS do 20. marta 1992. u opštini Vogošća naoružali 1.500 ljudi, koji nisu bili u sastavu JNA ili TO).

⁸⁰¹⁷ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 35, 38.

⁸⁰¹⁸ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 38.

⁸⁰¹⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 5, 9; Eset Muračević, T. 12689–12690, 12693, 12695, 12703–12705 (1. mart 2011.); P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 53–54, 84; Berko Zečević, T. 12156–15157 (22. februar 2011.); D2540 (Izjava svjedoka Gorana Sikiraša od 2. decembra 2012.), par. 6.

⁸⁰²⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 9; Eset Muračević, T. 12690 (1. mart 2011.), T. 12731 (2. mart 2011.); P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 35, 48, 54. Dana 3. marta 1992., izvjesni Gvozden rekao je optuženom da su se Srbi u Vogošći mobilisali. V. P5604 (Presretnuti razgovor Gvozdena i Radovana Karadžića, 3. mart 1992.), str. 3. Dana 30. marta 1992., Tintor i izvjesni Aco razgovarali su o dostavi lakog naoružanja i municije. V. P5735 (Presretnuti razgovor Ace, prezime nepoznato, i Jovana Tintora, 30. mart 1992.), str. 1. Istog dana, Tintor je naveo da su Srbi dobili određeni broj komada artiljerije. V. P5735 (Presretnuti razgovor Ace, prezime nepoznato, i Jovana Tintora, 30. mart 1992.), str. 3.

⁸⁰²¹ Eset Muračević, T. 12732 (2. mart 2011.).

⁸⁰²² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 9.

⁸⁰²³ P2364 (Naređenje Kriznog štaba Vogošća, 14. maj 1992.); P2635 (Zaključci Kriznog štaba Vogošća, 16. maj 1992.).

2369. Tokom proljeća 1992., stanovništvo sela Svrake, koje je bilo pretežno muslimansko, organizovalo je noćne straže.⁸⁰²⁴

(3) Intenziviranje međunacionalnih napetosti

2370. Od septembra 1991. nadalje dramatično su porasle međunacionalne napetosti i broj krivičnih djela.⁸⁰²⁵ Situacija se pogoršala dolaskom velike grupe rezervista JNA u kasarnu u Semizovcu i njihovim učešćem u pljačkanju i pucnjavi.⁸⁰²⁶ S obzirom na veoma tešku bezbjednosnu situaciju i nemogućnost policije da održi red, predstavnici opštine, bosanski Muslimani, povelu su razgovor o mobilizaciji snaga TO-a Vogošća, ali su se bosanski Srbi suprotstavili toj mobilizaciji.⁸⁰²⁷ Dana 23. septembra 1991., Koprivica je o tom pitanju razgovarao s optuženim, koji je jasno iznio da se u potpunosti slaže s Koprivičinom odlukom da se suprotstavi mobilizaciji snaga TO-a.⁸⁰²⁸

2371. Negdje između 29. februara i 1. marta 1992., u selu Krivoglavci, koje je bilo naseljeno pretežno srpskim stanovništvom, napadnuta je jedna porodica bosanskih Muslimana.⁸⁰²⁹ Istog dana na selo Svrake je otvorena žestoka vatra iz automatskog naoružanja.⁸⁰³⁰

2372. Početkom marta 1992., nasilje se proširilo, između ostalog, uništena je imovina bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u selima u kojima su Srbi bili u većini.⁸⁰³¹ U istom periodu, Tintor je, u ime Kriznog štaba Vogošća, poslao dopis SJB-u u Vogošći i Kemi Šaboviću, kojim je zabranio SJB-u da u srpskim selima provede istragu o ubistvu jednog mladog bosanskog Muslimana koje je, prema navodima, izvršio jedan Srbin.⁸⁰³²

⁸⁰²⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 12.

⁸⁰²⁵ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 47–49; D2444 (Izjava svjedoka Miladina Trifunovića od 11. novembra 2012.), par. 2–4; D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 2–3.

⁸⁰²⁶ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 47.

⁸⁰²⁷ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 48, 51; svjedok KDZ020, T. 12549 (28. februar 2011.), T. 12639 (1. mart 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁸⁰²⁸ P2360 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Rajka Koprivice, 23. septembar 1991.), str. 1–2; P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 51.

⁸⁰²⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 6.

⁸⁰³⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 6.

⁸⁰³¹ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 55, 57; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 8.

⁸⁰³² P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 55, 57–58. Vijeće napominje da se optuženi u Prilogu A Optužnice ne tereti za ubijanje u odnosu na Vogošću.

(C) Preuzimanje vlasti

(1) Preuzimanje vlasti u gradu Vogošći

2373. Dana 3. aprila 1992., grupa naoružanih Srba koju je predvodio Boro Radić napala je policijsku stanicu u Vogošći, razoružala policajce muslimanske nacionalnosti i odnijela sve oružje koje se tamo nalazilo.⁸⁰³³ Radić i njegovi ljudi su zatim sve istjerali iz stanice i zasuli je vatrom iz automatskog oružja.⁸⁰³⁴

2374. Na dan napada na SJB Vogošća, Tintor je naredio da se "svi ko[ji] [su] pod oružjem" okupe na kontrolnim punktovima u Vogošći.⁸⁰³⁵ Istoga dana, Tintor je naredio izvjesnom Peri Radoviću da ne reaguje "dok se ne dogovorimo" i da puca "ako bilo ko uđe u stanicu milicije ko nije iz te stanice".⁸⁰³⁶ Takođe 3. aprila 1992., Momčilo Krajišnik je naredio Tintoru da ne počinje rat.⁸⁰³⁷

2375. Dana 4. aprila 1992., Tintor je obavijestio Momčila Krajišnika da su bosanski Muslimani s Kobilje Glave krenuli prema Graovištu i Žučići.⁸⁰³⁸ Istoga dana, Koprivica je rekao generalu Đurđevcu da su se na stotine Muslimana, rezervista koji su izbjegli iz Ilijaša, i rezervni sastav policije mobilisali u namjeri da zauzmu SJB Vogošća; on je zatim zatražio intervenciju JNA.⁸⁰³⁹ Međutim, Đurđevac je odbio Koprivičin zahtjev i savjetovao mu sljedeće: "[P]ostupite po uputstvu za rad u kriznoj situaciji, imate to uputstvo".⁸⁰⁴⁰

2376. Od 4. do 17. aprila 1992., srpske snage su zauzele veći dio opštine Vogošća.⁸⁰⁴¹ Zgradu opštine opkolili su pripadnici TO-a, a Tintor je na vrhu zgrade podigao srpsku zastavu.⁸⁰⁴²

2377. Dana 18. aprila 1992. ili približno tog datuma, specijalna jedinica MUP-a BiH pod komandom Dragana Vikića ušla je u vojni pogon u fabrici "Pretis", otuđila vozila i vojnu opremu,

⁸⁰³³ P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 68–69 (pod pečatom); svjedok KDZ020, T. 12471 (25. februar 2011.), T. 12524 (djelimično zatvorena sjednica), 12576–12577 (28. februar 2011.); D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 15, 18.

⁸⁰³⁴ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 68; svjedok KDZ020, T. 12524 (28. februar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica).

⁸⁰³⁵ P5737 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora, Mlade, prezime nepoznato, i Pere Radovića, 3. april 1992.), str. 1.

⁸⁰³⁶ P5737 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora, Mlade, prezime nepoznato, i Pere Radovića, 3. april 1992.), str. 2.

⁸⁰³⁷ P5736 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Momčila Krajišnika, 3. april 1992.), str. 3. Nekoliko dana kasnije, Tintor je javio da je optuženi pokušao da stupi s njim u kontakt. V. P5743 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Danila Veselinovića, 6. april 1992.), str. 4.

⁸⁰³⁸ P2359 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Momčila Krajišnika, 4. april 1992.), str. 1.

⁸⁰³⁹ D1109 (Presretnuti razgovor Rajka Koprivice i Đurđevca, 3. april 1992.), str. 2.

⁸⁰⁴⁰ D1109 (Presretnuti razgovor Rajka Koprivice i Đurđevca, 3. april 1992.), str. 2.

⁸⁰⁴¹ P5512 (Izveštaj MUP-a RS-a u vezi sa SJB-om Vogošća, 12. novembar 1992.), str. 1.

⁸⁰⁴² P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 66. U intervjuu s novinarima *Našeg glasa* i Srpskog radija, objavljenom 13. jula 1992., Koprivica je, hvaleći se, izjavio: "[M]i smo formirali Krizni štab i jednog jutra na prepad zauzeli skupštinsku zgradu". V. D4028 (Članak iz lista *Naš glas* pod naslovom "Vogošća ima perspektivu", 13. juni 1992.), str. 1.

između ostalog i kamion pun granata, i krenula prema Sarajevu.⁸⁰⁴³ Sljedećeg dana oko podneva, Safet Hadžić i drugi pripadnici TO-a Novi Grad takođe su otišli u fabriku "Pretis" da uzmu oružje, ali su ih presreli pripadnici TO-a Vogošća i JNA.⁸⁰⁴⁴ U borbama koje su uslijedile, Hadžić i još četiri pripadnika TO Novi Grad su ubijeni, a drugi su ranjeni.⁸⁰⁴⁵ Odgovarajući na napade na fabriku "Pretis", Tintor je naredio mobilizaciju TO-a Vogošća.⁸⁰⁴⁶

2378. Dana 18. aprila 1992., JNA je rasporedila teško naoružanje i tenkove u Vogošći i oko nje, kao i na glavnim saobraćajnicama.⁸⁰⁴⁷

2379. Dvije ili tri sedmice po preuzimanju vlasti u Vogošći, policajci nesrpske nacionalnosti su se iselili i uspostavili zasebne stanice u Donjem Hotnju i Ugorskom, dok su svi srpski pripadnici rezervnog sastava napustili stanicu u Hotnju sa svojim oružjem i pristupili srpskoj stanici s rezervnim sastavom u Blagovcu.⁸⁰⁴⁸ Od tog trenutka nadalje, SJB Vogošća je ostao pod kontrolom vlasti bosanskih Srba.⁸⁰⁴⁹

(2) Preuzimanje vlasti u Svrakama

2380. Uveče 2. maja 1992., vojne formacije koje je organizovao SDS, u sadejstvu s JNA, krenule su u napad na selo Svrake sa svojih položaja u Krivoglavcima, Paljevu, Nebočaju i kasarne u

⁸⁰⁴³ Svjedok KDZ020, T. 12613–12614, 12621 (1. mart 2011.); D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 7, 22; Svetozar Stanić, T. 31708, 31714 (18. decembar 2012.); D2681 (Izveštaj Opštinskog sekretarijata za narodnu odbranu Vogošća, 18. april 1992.); P5720 (Presretnuti razgovor Milutina Kukanjca i Radovana Karadžića, 18. april 1992.); D2444 (Izjava svjedoka Miladina Trifunovića od 11. novembra 2012.), par. 10; D3068 (Pismo Milutina Kukanjca Aliji Izetbegoviću, 19. april 1992.), *e-court* str. 1; D3069 (Izveštaj 2. vojne oblasti JNA, 20. april 1992.), str. 1; D3065 (Izjava svjedoka Aleksandra Vasiljevića od 26. februara 2013.), par. 187; P5721 (Presretnuti razgovor Rajka Koprivice i Momčila Mandića, 18. april 1992.); P5718 (Presretnuti razgovor Milutina Kukanjca i Momčila Mandića, 18. april 1992.), str. 2; P2226 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Vukote Vukovića, 18. april 1992.).

⁸⁰⁴⁴ Svjedok KDZ020, T. 12640–12641 (1. mart 2011.); D2444 (Izjava svjedoka Miladina Trifunovića od 11. novembra 2012.), par. 10.

⁸⁰⁴⁵ Svjedok KDZ020, T. 12621–12622, 12641 (1. mart 2011.); D3069 (Izveštaj 2. vojne oblasti JNA, 20. april 1992.), str. 1; D3065 (Izjava svjedoka Aleksandra Vasiljevića od 26. februara 2013.), par. 187; P5714 (Presretnuti razgovor Milenka Karišika i neidentifikovanog muškarca, 19. april 1992.). Vijeće primjećuje da se optuženi za to ubijanje ne tereti ni u Prilogu A ni u Prilogu B Optužnici. V. fusnota 13.

⁸⁰⁴⁶ D2444 (Izjava svjedoka Miladina Trifunovića od 11. novembra 2012.), par. 6; P1505 (Naredenje SRK-a, 22. maj 1992.), str. 2; P2624 (Proglas Kriznog štaba Vogošća, 11. maj 1992.), str. 1.

⁸⁰⁴⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 10.

⁸⁰⁴⁸ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 62, 65; svjedok KDZ020, T. 12473 (25. februar 2011.). Međutim, Eset Muračević, bosanski Musliman, sekretar mjesne zajednice sela Svrake do maja 1992., posvjedočio je da su se, nakon napada na policijsku patrolu u Krivoglavcima početkom marta 1992., pripadnici SJB-a Vogošća zapravo podijelili po nacionalnoj osnovi, tako da su policajci muslimanske i hrvatske nacionalnosti osnovali stanicu u Svrakama, kao i policijski kontrolni punkt na magistralnom putu Sarajevo-Zenica. V. P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 1, 8; Eset Muračević, T. 12649, 12669, 12705 (1. mart 2011.). Vijeće smatra da iskaz svjedoka KDZ020, koji je u relevantno vrijeme bio policajac u Vogošći, u vezi s vremenskim okvirom tog događaja ima veću težinu.

⁸⁰⁴⁹ Mirsad Kučanin, P15 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Galića*), T. 4499–4500 (pod pečatom); Mirsad Kučanin, P17 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 28934–28935.

Semizovcu.⁸⁰⁵⁰ U tom napadu, koji je trajao dva dana, ubijen je jedan mještatin, četvero je ranjeno, a 36 kuća je razoreno.⁸⁰⁵¹

2381. Dana 4. maja 1992., lokalni Srbi su preko megafona pozivali seljane, govoreći im da se nikom ništa neće desiti ako odu iz sela.⁸⁰⁵² U skladu sa sporazumom koji je kasnije postignut između lokalnih Srba i predstavnika Muslimana, većina muslimanskog stanovništva, koje je brojalo oko 1.000 stanovnika, otišlo je iz Svraka, preko Semizovca, za Brezu i okolna područja.⁸⁰⁵³ Međutim, uprkos sporazumu, nekoliko lokalnih Srba u uniformama bivše JNA i maskirnim uniformama zaustavilo je u Semizovcu jedan dio konvoja, u kojem je bilo 430 bosanskih Muslimana, i odveo ih na kraju u kasarnu u Semizovcu.⁸⁰⁵⁴

(D) Događaji u Vogošći nakon preuzimanja vlasti nad opštinom

2382. Po preuzimanju vlasti u Svrakama, srpske snage nastavile su da istjeruju nesrbe iz njihovih domova u cijeloj opštini, naročito u Svrakama i Bioči.⁸⁰⁵⁵ Nesrpsko osoblje Doma zdravlja Vogošća upućeno je na čekanje.⁸⁰⁵⁶ Nekoliko srpskih paravojnih i dobrovoljačkih grupa, među kojima su bili i šešeljevci koje je predvodio Vaske Vidović, paravojna grupa koju je predvodio Boro Radić,⁸⁰⁵⁷ i odred Šoša pod komandom majora Jove Ostojića⁸⁰⁵⁸ učestvovalo je u borbenim dejstvima u Vogošći, zajedno s vlastima bosanskih Srba.⁸⁰⁵⁹ Opštinske vlasti Vogošće dodjeljivale su sredstva paravojnim formacijama, na primjer, Radićevoj grupi, pa ih čak nagrađivale za usluge.⁸⁰⁶⁰

⁸⁰⁵⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 11, 13; Eset Muračević, T. 12687, 12702 (1. mart 2011.), T. 12736 (2. mart 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2601.

⁸⁰⁵¹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 13; Eset Muračević, T. 12740-12741 (2. mart 2011.). Vijeće napominje da se optuženi za to ubijanje ne tereti u Prilogu A Optužnici.

⁸⁰⁵² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 15; Eset Muračević, T. 12746 (2. mart 2011.).

⁸⁰⁵³ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 15; Eset Muračević, T. 12714-12715 (1. mart 2011.), T. 12747 (2. mart 2011.).

⁸⁰⁵⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 15-16; Eset Muračević, T. 12714-12716, 12722-12723 (1. mart 2011.), T. 12746-12748 (2. mart 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2601.

⁸⁰⁵⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 14.

⁸⁰⁵⁶ P2635 (Zaključci Kriznog štaba Vogošća, 16. maj 1992.).

⁸⁰⁵⁷ Radić je imao podršku SDS-a, a kasnije je postao pripadnik VRS-a i dodijeljen mu je čin. V. svjedok KDZ020, T. 12524 (28. februar 2011.) (djelimično zatvorena sjednica); P2366 (Spisak pripadnika specijalnog odjeljenja, 25. maj 1992.).

⁸⁰⁵⁸ Odred Šoša u čijem sastavu su bili pripadnici iz Sombora, u Srbiji, stigao je krajem maja ili početkom juna 1992. i smjesta je stavljen pod komandu VRS-a. V. D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 14.

⁸⁰⁵⁹ P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 72 (pod pečatom); svjedok KDZ020, T. 12625-12626 (1. mart 2011.); P6003 (Članak iz lista *Naš glas* pod naslovom "Pala kota 681", 12. avgust 1992.), str. 1.

⁸⁰⁶⁰ P6001 (Zahtjev Ratnog povjereništva opštine Vogošća, 27. juni 1992.); P2373 (Zahtjev Izvršnog odbora Vogošća Ministarstvu finansija SrRBiH, 15. juli 1992.); P2377 (Zaključci Ratnog povjereništva Vogošća, 30. juli 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2597. Ali v. Miladin Trifunović, T. 30444 (27. novembar

2383. U maju 1992., šešeljevci su napali selo Tihovići i ubili dvadesetak mještana, među kojima i određeni broj pripadnika rezervnih policijskih snaga muslimanske nacionalnosti.⁸⁰⁶¹

2384. Dana 16. maja 1992., Krizni štab Vogošća zaključio je da se područje Semizovca treba očistiti i naveo da je slična operacija već u toku u selu Svrake.⁸⁰⁶²

2385. Od sredine aprila do novembra 1992., policajci su se angažovali u borbenim operacijama, a mnogi od njih učestvovali su i u krivičnim radnjama.⁸⁰⁶³

2386. Dana 14. novembra 1992., Momčilo Krajišnik prisustvovao je sjednici srpske Skupštine opštine Vogošća na kojoj je rečeno da je preuzimanje vlasti u opštini bilo uspješno, ali da treba očistiti područje do sela Kobilja Glava, u kojem živi pretežno muslimansko stanovništvo.⁸⁰⁶⁴

(E) Incident 21 iz Priloga D Optužnici

2387. U Optužnici se govori o razaranju džamije u Ugorskom, kao i katoličke crkve u Semizovcu, u periodu od aprila do septembra 1992.⁸⁰⁶⁵

2388. Prema Riedlmayerovom izvještaju, džamija u Ugorskom, u južnom dijelu Vogošće "teško je oštećena" u granatiranju koje su srpske snage izvršile 1. septembra 1992., dok su katoličku crkvu u Semizovcu "potpuno razorile" nakon što su početkom maja 1992. preuzele kontrolu nad tim područjem.⁸⁰⁶⁶ Mada se Vijeće oslanja na Riedlmayerov iskaz da bi zaključilo da su dotična džamija i crkva uništene i utvrdilo karakter i obim štete na tim objektima, ono se ne oslanja na

---

2012.) (gdje je svjedok izjavio da je veliki broj paravojnih jedinica bio u Vogošći i da su one djelovale nezavisno); D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 12 (gdje navodi da su paravojne formacije odbijale da budu pod bilo kakvom vojnom komandom, da su djelovale nezavisno i da su opštinske vlasti u Vogošći preduzele potrebne mjere da ih odstrane s teritorije opštine Vogošća). Vijeće smatra da su Trifunovićev i Poplašenov iskaz s tim u vezi nepouzdati i da ga karakterišu jasni pokazatelji pristrasnosti.

⁸⁰⁶¹ P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 72 (pod pečatom). Optuženi se ne tereti za to ubijanje ni u Prilogu A ni u Prilogu B Optužnici.

⁸⁰⁶² P2635 (Zaključci Kriznog štaba Vogošća, 16. maj 1992.).

⁸⁰⁶³ P5512 (Izveštaj MUP-a RS-a u vezi sa SJB-om Vogošća, 12. novembar 1992.), str. 2-5. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 2598, 2599, 2600.

⁸⁰⁶⁴ P5511 (Zapisnik sa 3. sjednice Skupštine opštine Vogošća, 14. novembar 1992.), str. 2, 9.

⁸⁰⁶⁵ Optužnica, incident 21 iz Priloga D Optužnici. U Optužnici se takođe prvobitno govorilo o džamiji u naselju Karauka–Donja pod incidentom 21 iz Priloga D Optužnici. Međutim, kasnije je tužilaštvo navelo da džamija Karauka–Donja treba da se odnosi na mekteb u Karauli, koji se nalazi u opštini Ilijaš. V. Optužnica, incident 21 iz Priloga D Optužnici, fusnota 21. U svom Završnom podnesku, tužilaštvo je potvrdilo da džamiju u naselju Karauka-Donja povlači iz incidenta 21 iz Priloga D Optužnici. V. Završni podnesak tužilaštva, Dodatak B, str. 60, fusnota 874.

⁸⁰⁶⁶ P4070 (Dodatak izvještaju vještaka Andrása J. Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini" pripremljenom za predmet *Karadžić*, formatirani dokument), *e-court* str. 323–327; P4071 (Slajd fotografije oštećenih vjerskih objekata u BiH), *e-court* str. 2; Andrés J. Riedlmayer, T. 22531 (8. decembar 2011.). V. takođe P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapisi 328–329; P2362 (Mapa opštine Vogošća s fotografijama).

njegov iskaz kako bi utvrdilo ko je odgovoran za to uništavanje, budući da ta pitanja nisu u domenu Riedlmayerove stručnosti i zasnivaju se na izjavama koje je on dobio od davalaca informacija.⁸⁰⁶⁷

2389. Pošto mu nisu predočeni nikakvi drugi dokazi u vezi s incidentom 21 iz Priloga D Optužnici, Vijeće se nije uvjerilo van svake razumne sumnje da su srpske snage teško oštetile i potpuno razorile džamiju u Ugorskom i katoličku crkvu u Semizovcu u periodu od aprila do septembra 1992.

(F) Zatočenički objekti u Vogošći

2390. U Vogošći je bilo nekoliko zatočeničkih objekata, među kojima i bunker iz Drugog svjetskog rata, poznat pod imenom "Bunker" i "Planjina kuća".⁸⁰⁶⁸

2391. Svim zatočeničkim objektima u Vogošći upravljala je jedinica rezervne policije pod komandom Branka Vlače.⁸⁰⁶⁹ Vlačo je odgovarao Kriznom štabu i određivao je ko će ući ili izaći iz Bunkera i Planjine kuće.⁸⁰⁷⁰ Nebojša Špirić je bio Vlačin zamjenik i formalno je imenovan za komandira straže zatočeničkih objekata u Vogošći.⁸⁰⁷¹ Špirić je kasnije došao na Vlačino mjesto i postao upravnik svih zatočeničkih objekata u Vogošći.⁸⁰⁷²

(1) Zatočenički objekt 26.3 iz Priloga C Optužnici

2392. U Optužnici se navodi da je Bunker u Vogošći korišten kao zatočenički objekt barem od maja do jula 1992.

⁸⁰⁶⁷ Vijeće napominje da su mu predočeni dokazi o razaranju džamije u selu Svrake. V. P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 58; Eset Muračević, T. 12652 (1. mart 2011.), T. 12737, 12739 (2. mart 2011.); P4069 (Baza podataka u vezi s uništavanjem kulturne baštine), zapis 331. Međutim, ovi dokazi nisu relevantni za incident 21 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁰⁶⁸ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 73; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 17, 19, 21; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8973–8974; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 12; Slobodan Avlijaš, T. 35141–35142 (11. mart 2013.); P2362 (Mapa opštine Vogošća s fotografijama).

⁸⁰⁶⁹ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 73, 76; P2372 (Spisak zatvorenika opštine Vogošća, 5. juli 1992.); P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 19, 47, 73; Eset Muračević, T. 12653 (1. mart 2011.); P2374 (Odluka Ministarstva pravde SrRBiH, 21. juli 1992.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 74; Ramiz Mujkić, T. 12384 (24. februar 2011.); Slobodan Avlijaš, T. 35165 (11. mart 2013.); P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 24; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6-7.

⁸⁰⁷⁰ Slobodan Avlijaš, T. 35198 (11. mart 2013.); P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 19, Eset Muračević, T. 12653 (1. mart 2011.).

⁸⁰⁷¹ P2375 (Odluka Ministarstva pravde SrRBiH, 21. juli 1992.); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 74; Ramiz Mujkić, T. 12384 (24. februar 2011.); Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10932.

⁸⁰⁷² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 43, 73; P2393 (Spisak zatvorenika KP doma Butmir, 19. decembar 1992.), str. 3; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 7.

(a) Osnivanje i upravljanje

2393. Bunker je bio betonski objekt, površine od otprilike 36 kvadratnih metara i sagrađen tokom Drugog svjetskog rata.⁸⁰⁷³ Pod Bunkera bio je od betona, a imao je jedna vrata i prozorčić na kojem su bile metalne šipke.⁸⁰⁷⁴ Nalazio se blizu rijeke i lokalnog restorana i motela "Kon Tiki", koji je takođe bio poznat pod imenom "Kod Sonje".⁸⁰⁷⁵ Motel "Kod Sonje" služio je kao sjedište Kriznog štaba u Vogošći.⁸⁰⁷⁶

2394. Dana 2. maja 1992., Slavko Jovanović, postupajući u Tintorovo ime, naredio je Željku Beganoviću, sinu vlasnika motela "Kod Sonje", da stavi na raspolaganje odgovarajuće prostorije za potrebe SJB-a i TO-a Vogošća radi saslušanja privedenih lica.⁸⁰⁷⁷ Osobe, zarobljene u borbenim dejstvima u Vogošći, selima Svrake i Semizovac prebačene su u Bunker.⁸⁰⁷⁸

2395. U Bunkeru je u prosjeku bilo između 30 i 70 lica.⁸⁰⁷⁹ Na početku su u Bunkeru i okolnim objektima držane četiri žene.⁸⁰⁸⁰ Kasnije je u motel "Kod Sonje" dovedeno još žena.⁸⁰⁸¹ Ljudi su bili zatočeni u Bunkeru po naređenju Kriznog štaba Vogošća i VRS-a.⁸⁰⁸² Vlačo je davao konkretna naređenja Radiću da uhapsi ljude i dovede ih na ispitivanje.⁸⁰⁸³

2396. Na vrhu Bunkera patrolirao je jedan stražar, a otprilike deset stražara je obezbjeđivalo područje oko Bunkera.⁸⁰⁸⁴ Neki stražari u Bunkeru i motelu "Kod Sonje" nosili su stare uniforme

⁸⁰⁷³ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 73; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 21; P2362 (Mapa opštine Vogošća s fotografijama); Eset Muračević, T. 12650 (1. mart 2011.).

⁸⁰⁷⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 21.

⁸⁰⁷⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 21, 38; Eset Muračević, T. 12650 (1. mart 2011.); P2353 (Fotografija kuće); P2354 (Vazдушna fotografija s oznakama koje je unio svjedok KDZ020); P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 73 (pod pečatom); P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 68; P2327 (Mapa s oznakama koje je unio Ramiz Mujkić); D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 13; Svetozar Stanić, T. 31687, 31721–31722 (18. decembar 2012.); Slobodan Avlijaš, T. 35161 (11. mart 2013.). Bunker su ponekad zvali Kon Tiki. V. P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 21.

⁸⁰⁷⁶ Svetozar Stanić, T. 31686 (18. decembar 2012.).

⁸⁰⁷⁷ P2398 (Naređenje Skupštine opštine Vogošća, 2. maj 1992.); Eset Muračević, T. 12800 (2. mart 2011.); Svetozar Stanić, T. 31686, 31721–31722 (18. decembar 2012.). Svetozar Stanić je posvjedočio da je motel "Kod Sonje", pošto je privremeno dat na korištenje, služio kao mjesto gdje su "ratni zarobljenici" privremeno privođeni dok ne bi bili prebačeni u Kulu na dalje procesuiranje. V. D2678 (Izjava svjedoka Svetozara Stanića od 16. decembra 2012.), par. 13; Svetozar Stanić, T. 31686, 31690, 31723 (18. decembar 2012.).

⁸⁰⁷⁸ D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 12.

⁸⁰⁷⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 23; P2372 (Spisak zatvorenika opštine Vogošća, 5. juli 1992.); P2376 (Spisak zatvorenika opštine Vogošća, 26. juli 1992.).

⁸⁰⁸⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 23, 29.

⁸⁰⁸¹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 29.

⁸⁰⁸² Slobodan Avlijaš, T. 35161–35162 (11. mart 2013.).

⁸⁰⁸³ Mnogi zatočnici su rekli Muračeviću da ih je zarobila Radićeva jedinica. V. P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 47.

⁸⁰⁸⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 21; Eset Muračević, T. 12766 (2. mart 2011.).

JNA,⁸⁰⁸⁵ dok su vojnici obično nosili maskirne uniforme i kokarde.⁸⁰⁸⁶ Neki od njih hvalili su se da su iz Srbije ili da su šešeljevci.⁸⁰⁸⁷

2397. Kako je zaključeno gore u tekstu, 4. maja 1992., nakon zauzimanja sela Svrake, srpske snage su zarobile veliku grupu mještana, bosanskih Muslimana, i odvele ih u kasarnu u Semizovcu.⁸⁰⁸⁸ Tamo su muškarci, žene i djeca, bosanski Muslimani, smješteni u hangar koji je ranije korišten za tenkove.⁸⁰⁸⁹ Dva dana kasnije, žene i djeca su razdvojeni od muškaraca i odvedeni natrag u Svrake.⁸⁰⁹⁰ Otprilike 150 vojno sposobnih muškaraca odvedeno je u Nakinu garažu dok su Predrag Žarković i Nebojša Lazić, pripadnik jedne paravojne jedinice iz Srbije, u Bunker odveli nekoliko ljudi, među kojima i Muračevića.⁸⁰⁹¹

(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

2398. Na krovu Bunkera bile su rupe kroz koje je padala kiša.⁸⁰⁹² U Bunkeru je bilo jako mračno, hladno i vlažno.⁸⁰⁹³ Zatočnici su spavali na prljavom betonskom podu.⁸⁰⁹⁴ Dana 16. maja 1992. ili približno tog datuma, stražari su donijeli sportske strunjače, ali su one bile sasvim mokre od kiše.⁸⁰⁹⁵ Sve smeće i ostaci iz motela "Kod Sonje" bacani su s brda i gomilali se oko Bunkera.⁸⁰⁹⁶

2399. Zatočnicima je davano malo hrane, a stražari su odlučivali ko će je dobiti, a ko ne.⁸⁰⁹⁷ Ponekad su hranu namijenjenu zatočnicima davali psima.⁸⁰⁹⁸ Stražari su ponekad u istim posudama iz kojih su hranili pse dijelili hranu zatočnicima.⁸⁰⁹⁹

2400. Na početku su zarobljenike u Bunkeru koji su morali u klozet stražari izvodili vani.⁸¹⁰⁰ Međutim, kako je broj zarobljenika rastao, stražari su u prostoriju stavili kofu, koja ponekad nije

⁸⁰⁸⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 43.

⁸⁰⁸⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 44; Eset Muračević, T. 12767 (2. mart 2011.).

⁸⁰⁸⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 44.

⁸⁰⁸⁸ V. par. 2381.

⁸⁰⁸⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 15.

⁸⁰⁹⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 17; Eset Muračević, T. 12723-12724 (1. mart 2011.), T. 12748 (2. mart 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2601.

⁸⁰⁹¹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 17, 20; Eset Muračević, T. 12652 (1. mart 2011.), T. 12748 (2. mart 2011.); P2363 (Fotografija garaže).

⁸⁰⁹² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 38.

⁸⁰⁹³ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 38.

⁸⁰⁹⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 38; Eset Muračević, T. 12753 (2. mart 2011.).

⁸⁰⁹⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 38.

⁸⁰⁹⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 38.

⁸⁰⁹⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 39.

⁸⁰⁹⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 39.

⁸⁰⁹⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 39.

⁸¹⁰⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 40.

pražnjena danima.⁸¹⁰¹ U Bunkeru nije bilo vode i Eset Muračević se, nakon što je zarobljen, po prvi put umio početkom avgusta.⁸¹⁰² Slobodan Avlijaš, koji je u avgustu 1992. postao član Komisije SrRBiH za obilazak sabirnih centara,⁸¹⁰³ posvjedočio je da je tokom zvaničnog obilaska Bunkera vidio u kojim su uslovima bili zatočeni i smatrao je da su bili tako nehumani da se na njih "ježio".⁸¹⁰⁴

2401. Žene koje su bile zatočene u Bunkeru bile su izložene seksualnom zlostavljanju u Bunkeru, okolnim objektima i na srpskim položajima na frontu.⁸¹⁰⁵

2402. Prvog dana boravka u Bunkeru, Muračević je morao proći kroz špalir vojnika koji su ga tukli.⁸¹⁰⁶ Kasnije istog dana, odveden je zavezanih očiju na jedan most na kojem su ga Predrag Jovanović, Lazić i Žarković ispitivali, prijetili mu i udarali ga.⁸¹⁰⁷

2403. Početkom maja 1992., zatočeni u Bunkeru svakodnevno su izvođeni radi ispitivanja i tokom tih ispitivanja su ih tukli.⁸¹⁰⁸ Kasnije su se ispitivanja nastavila, ali ne i batinanja.⁸¹⁰⁹ U ispitivanju i batinanju učestvovali su stražari i dva inspektora – Mile Renovica i Slaviša Mišić, kao i Vlačo i Živko Lazarević, bivši inspektor u SJB-u Vogošća.⁸¹¹⁰

2404. Zatočeni iz Bunkera odvođeni su na ispitivanje i u SJB Vogošća.⁸¹¹¹ Zatočeni su takođe iz Bunkera odvođeni na kopanje rovova i na druge vrste prisilnog rada.⁸¹¹²

2405. Stražari su prijetili zatočenicima, otimali od njih ili dovođili ljude spolja da zatočenike zlostavljaju kad tamo nije bio Vlačo.⁸¹¹³ Stražari i šešeljevci su u Bunker bacali dimne bombe, suzavac i smrdljive bombe u Vlačinom prisustvu.⁸¹¹⁴

⁸¹⁰¹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 40.

⁸¹⁰² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 41.

⁸¹⁰³ D466 (Rješenje Vlade SrRBiH o obrazovanju komisija za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike, 9. avgust 1992.), str. 2.

⁸¹⁰⁴ Slobodan Avlijaš, T. 35158-35161 (11. mart 2013.).

⁸¹⁰⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 29–30; D4002 (Dopis MUP-a BiH Vasviji Vidović, 4. juli 1995.), str. 56.

⁸¹⁰⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 25.

⁸¹⁰⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 25.

⁸¹⁰⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 26–27 (gdje je takođe izjavio da su za vrijeme ispitivanja zatočeni bili optuživani za organizovanje otpora u selu Svrake i za namjeru stvaranja islamske države).

⁸¹⁰⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 28.

⁸¹¹⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 26–27.

⁸¹¹¹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 28; P2344 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 74 (pod pečatom); P2355 (Vazдушna fotografija s oznakama koje je unio svjedok KDZ020).

⁸¹¹² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 34, 49, 54–57.

2406. Jednom prilikom je šest šešeljevaca, u prisustvu Vlače i ostalih stražara, izvelo Ahmeta Hidu i Hasana Abaza, udaralo ih nogama i pesnicama i kundacima pušaka.⁸¹¹⁵ Kasnije su dva bosanska Muslimana prisilili na oralni seks i seksualni odnos.⁸¹¹⁶ Šešeljevci su potom natjerali Hasana Abaza da s tri metra visokog zida skače golim prsima na zemlju.⁸¹¹⁷ Abaz je od tih skokova zadobio teške povrede i kasnije povraćao krv.⁸¹¹⁸ Na sličan način su Nijaz Salkić i Taib Kodžaga morali da skaču s gornje etaže Bunkera.⁸¹¹⁹

2407. Dana 26. maja 1992., zatočenicima je rečeno da će UNPROFOR sutradan doći u obilazak Bunkera. Zatočenicima je naređeno da se operu šmrkom pored motela "Kod Sonje".⁸¹²⁰ Muračević i još četvorica zatočenika odabrani su da govore u slučaju da predstavnici UNPROFOR-a postave neko pitanje.⁸¹²¹ Zatočnici su upozoreni da će, ako se budu žalili, biti strogo kažnjeni.⁸¹²² Sljedećeg dana, predstavnici UNPROFOR-a su došli, ali nisu ulazili u Bunker.⁸¹²³

2408. Otprilike krajem maja 1992., Muračeviću je rečeno da će ga poslati natrag u Svrake i da će ga tamo ubiti Muslimani.⁸¹²⁴ Potom su mu zavezali oči i na jednu noć odveli u Nakinu garažu, gdje je vidio 150 ljudi, od kojih su mnogi bili iz Svraka.⁸¹²⁵

2409. Dana 25. maja 1992., Resor za pravosuđe, upravu i propise Srpske opštine Vogošća predložio je razmjenu 15 "građana muslimanske nacionalnosti" zarobljenih u naselju Svrake za određeni broj građana srpske nacionalnosti koji su bili zatočeni u Visokom.⁸¹²⁶ U skladu s odlukom rukovodioca Resora za pravosuđe od 25. maja 1992., uz saglasnost Kriznog štaba Vogošća, "građan[i] muslimanske nacionalnosti zarobljeni u ratnim okršajima u naselju Svrake", njih 21,

⁸¹¹³ Eset Muračević, T. 12767–12770 (2. mart 2011.); P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 33, 44.

⁸¹¹⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 46; Eset Muračević, T. 12767-12768 (2. mart 2011.).

⁸¹¹⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 45.

⁸¹¹⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 45; Eset Muračević, T. 12787 (2. mart 2011.).

⁸¹¹⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 45; Eset Muračević, T. 12787 (2. mart 2011.).

⁸¹¹⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 45.

⁸¹¹⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 45.

⁸¹²⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 31.

⁸¹²¹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 32.

⁸¹²² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 32.

⁸¹²³ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 33; Eset Muračević, T. 12755–12757 (2. mart 2011.).

⁸¹²⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 36.

⁸¹²⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 35–36; Eset Muračević, T. 12748–12749 (2. mart 2011.). Vijeće primjećuje da Nakina garaža nije u prilogu Optužnice navedena kao zatočenički objekt.

⁸¹²⁶ P2367 (Odluka Resora za pravosuđe Vogošća, 25. maj 1992.), str. 1.

trebalo je da budu razmijenjeni u Lješevu za tri građanina srpske nacionalnosti koji su se nalazili u zatvorima u opštini Visoko.⁸¹²⁷

(c) Zaključak

2410. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su srpske snage u Bunkeru držale u zatočeništvu nesrbe iz Vogošće i okolnih područja, uključujući civile, muškarce i žene. Nadalje, Vijeće konstatuje da su ti zatočeniци držani u lošim uslovima. To je podrazumijevalo neadekvatnu ishranu, sanitarne uslove i opštu higijenu. Vijeće takođe zaključuje da su muški zatočeniци bili podvrgavani batinanju i tjerani na prisilni rad, te da su i muškarci i žene bili podvrgavani seksualnom nasilju.

(2) Zatočenički objekt 26.1 iz Priloga C Optužnici

2411. Tužilaštvo navodi da je Planjina kuća u selu Svrake korištena kao zatočenički objekt od početka jula 1992. do barem februara 1993.⁸¹²⁸

(a) Osnivanje i upravljanje

2412. Planjina kuća se nalazila između sela Svrake i Semizovca, otprilike 200 metara od puta Sarajevo-Zenica.⁸¹²⁹ Kuća je imala garažu, tavan i tri prostrana sprata.⁸¹³⁰ Planjina kuća je prvobitno bila privatna kuća, čiji su vlasnici bila dva Muslimana, Almas Planjo i Miralem Planjo.⁸¹³¹

2413. Početkom jula 1992., Avlijaš je savjetovao vlastima srpske opštine Vogošća da, umjesto Bunkera, koriste Planjinu kuću kao zatočenički objekt.⁸¹³² Prema Avlijaševim riječima, Planjina kuća je izabrana iz dva razloga: (i) nalazila se na većoj udaljenosti od prve borbene linije i stoga je

⁸¹²⁷ P2356 (Odluka Resora za pravosuđe opštine Vogošća o puštanju zarobljenika iz pritvora, 25. maj 1992.).

⁸¹²⁸ Optužnica, zatočenički objekt 26.1 iz Priloga C Optužnici. U Optužnici je prvobitno bio naveden period od avgusta 1992. do decembra 1992. Međutim, u skladu s Podneskom tužilaštva na osnovu pravila 73bis, Dodatak B, str. 92, ovaj period je produžen na period od početka jula 1992. do barem februara 1993.

⁸¹²⁹ P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 73; P2352 (Vazдушna fotografija s oznakama koje je unio svjedok KDZ020); P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 35; P2327 (Mapa s oznakama koje je unio Ramiz Mujkić); P2362 (Mapa opštine Vogošća s fotografijama); P2328 (Fotografija Planjine kuće); P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 124–125.

⁸¹³⁰ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 124–125; P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 70, 72; P2328 (Fotografija Planjine kuće); P2343 (Informativni izvještaj Ramiza Mujkića, 4. juli 2004.), str. 16; Ramiz Mujkić, T. 12462–12463 (25. februar 2011.); P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 22.

⁸¹³¹ P1605 (Odluka Opštinskog sekretarijata Vogošća, 8. juli 1992.); P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 4; P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 70; Ramiz Mujkić, T. 12383 (24. februar 2011.).

⁸¹³² D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 13; Slobodan Avlijaš, T. 35142, 35198–35199 (11. mart 2013.).

nisu mogle granatirati muslimanske snage; (ii) bila je prikladnija za korištenje kao zatočenički objekt i u skladu s uputstvima optuženog u pogledu postupanja sa zatočenim licima.⁸¹³³ Dana 8. jula 1992., Opštinski sekretarijat za urbanizam privremeno je dao Planjinu kuću na upotrebu Ministarstvu za pravdu za potrebe Odjeljenja zatvora Vogošća.⁸¹³⁴

2414. Od avgusta 1992., u Planjinoj kući su bili zatočeni uglavnom nesrbi,⁸¹³⁵ uključujući žene i djecu.⁸¹³⁶ Dana 11. avgusta 1992., Vlačo i nekoliko stražara su Muračevića i još otprilike 30 od oko 40 zatočenika koji su bili ostali u Bunkeru premjestili u Planjinu kuću koja je u to vrijeme bila prazna.⁸¹³⁷ Zatočenike su smjestili u podrum.⁸¹³⁸ Dana 17. avgusta 1992, SJB Ilijaš je doveo 91 bosanskog Muslimana koji su bili zatočeni u Ilijašu.⁸¹³⁹ Dana 22. avgusta 1992., Ramiz Mujkić, koji je prethodno bio zatočen u kasarni u Rajlovcu, u opštini Novi Grad, takođe je prebačen u Planjinu kuću.⁸¹⁴⁰ Krajem septembra ili u oktobru 1992., otprilike 70 muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u Kulturno-sportskom centru Hadžići prebačeno je u Planjinu kuću.⁸¹⁴¹ Osim tih slučajeva, zatočenici su dovođeni iz drugih mjesta širom opštine Vogošća, kao što su Visoko, Sokolac, Hadžići, Bioča, Doglodi i Nahorevo.⁸¹⁴² U decembru 1992., u Planjinu kuću su dovedene četiri djevojke stare od 16 do 22 godina.⁸¹⁴³

⁸¹³³ D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 13; Slobodan Avlijaš, T. 35198 (11. mart 2013.); P1134 (Uputstvo Ministarstva odbrane SrR BiH o postupanju sa zarobljenim licima, 13. juni 1992.).

⁸¹³⁴ P1605 (Odluka Opštinskog sekretarijata Vogošća, 8. juli 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2650. Međutim, prema Avlijaševim riječima, Ministarstvo za pravdu RS bilo je odgovorno samo za bezbjednost i dobrobit zarobljenika, dok je vojska bila nadležna za sva druga pitanja, uključujući razmjenu i rad zarobljenika. Slobodan Avlijaš, T. 35165-35166 (11. mart 2013.).

⁸¹³⁵ Među muškarcima zatočenim u Planjinoj kući bio je jedan bosanski Srbin, ali je on smjesta prebačen u Kulu. Jedna bosanska Srkinja, udata za Muslimana, i njen sin takođe su bili zatočeni u Planjinoj kući. V. P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 73; Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10927. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2652.

⁸¹³⁶ Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10924, 10926–10927; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 9; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 81. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2652.

⁸¹³⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 63-64.

⁸¹³⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 64.

⁸¹³⁹ P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 4; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 20–22; P47 (Izjava Bege Selimovića Komisiji za ispitivanje zločina opštine Ilijaš, 5. april 1993.), par. 23; P2379 (Bilten zatvora Vogošća, 17. avgust 1992.); P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 64. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 2648, 2649, 2651.

⁸¹⁴⁰ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 68–69; P2326 (Izveštaj Odjeljenja zatvora opštine Vogošća u vezi s Ramizom Mujkićem, 22. avgust 1992.).

⁸¹⁴¹ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 123; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6; P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 2; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 81; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 32; P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), *e-court* str. 28. Tokom obilaska Kulturno-sportskog centra Hadžići, Avlijaš je preporučio da se zatočenici prebace u Planjinu kuću jer se plašio da bi porodice bosanskih Srba koje je muslimanska strana držala u Tarčinu mogle izvršiti odmazdu nad tim zatočenicima. V. D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 32; Slobodan Avlijaš, T. 35143–35144 (11. mart 2013.).

⁸¹⁴² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 81, 84.

⁸¹⁴³ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 9.

2415. Od 22. avgusta 1992. do sredine oktobra 1992., samo u Planjinoj kući bilo je između 100 i 150 zatočenika.⁸¹⁴⁴ Taj broj se kasnije povećao na 200.⁸¹⁴⁵ Žene i djeca su držani u zasebnim prostorijama.⁸¹⁴⁶

2416. Naoružani vojnici i policajci u maskirnim uniformama obezbjeđivali su Planjinu kuću sve vrijeme.⁸¹⁴⁷

2417. Otprilike sredinom avgusta 1992., Momčilo Mandić je u pratnji jednog srpskog novinara posjetio Planjinu kuću.⁸¹⁴⁸ Kada ga je jedan zatočenik pitao o mogućim razmjenama, Mandić je odgovorio da nema potrebe da se razmjenjuju jer su u stvari kod svoje "kuće".⁸¹⁴⁹

2418. U jednom trenutku, zatočenicima iz Nakine garaže bilo je dozvoljeno da se vrate u selo Svrake pod uslovom da se (i) svakodnevno javljaju srpskim vlastima kako bi bili raspoređeni na radnu obavezu i (ii) da se svake večeri vrate u Planjinu kuću da tamo prenoće.⁸¹⁵⁰ Međutim, na kraju su ti ljudi ostajali u Planjinoj kući i tokom dana.⁸¹⁵¹

2419. Dana 23. oktobra 1992., predstavnici MKCK-a došli su u Planjinu kuću i registrovali zarobljenike koje su tamo zatekli. Neki od njih razmijenjeni su nekoliko dana kasnije.⁸¹⁵²

(b) Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima

2420. Hrana u Planjinoj kući bila je loša.⁸¹⁵³ Neki zatočenici su spavali na raspoloživim krevetima, drugi su spavali na podu, a neki na stepenicama.⁸¹⁵⁴ Zatočenici su dobili ćebad.⁸¹⁵⁵ Zatočenici su mogli ići u klozet, koji se nalazio u prizemlju.⁸¹⁵⁶

⁸¹⁴⁴ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 72–73; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 23; P2357 (Spisak zatvorenika u zatvoru Vogošća, 30. avgust 1992.); P2339 (Spisak zatvorenika u zatvoru Vogošća, 3. septembar 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2653.

⁸¹⁴⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 81; P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 72.

⁸¹⁴⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 81; Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10924; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 23; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 9. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2652.

⁸¹⁴⁷ P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 24; Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10928. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2652.

⁸¹⁴⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 62.

⁸¹⁴⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 62.

⁸¹⁵⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 35, 37; Eset Muračević, T. 12723–12724 (1. mart 2011.), T. 12748 (2. mart 2011.); P2368 (Naređenje Kriznog štaba Vogošća, 26. maj 1992.).

⁸¹⁵¹ Eset Muračević, T. 12724 (1. mart 2011.); T. 12748 (2. mart 2011.).

⁸¹⁵² P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 82.

⁸¹⁵³ P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 25.

⁸¹⁵⁴ P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 25; P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 124.

2421. Muračević je izjavio da je, mada su uslovi u Planjinoj kući bili nešto bolji, postupanje prema zatočenicima bilo isto kao u Bunkeru, ako ne i gore.⁸¹⁵⁷

2422. U Planjinoj kući su neki zatočeniци zatvarani u malu samicu.⁸¹⁵⁸ Siniša Đurđić i Nikola Jovanović, Tintorov lični vozač, tukli su i zlostavljali zatočeničike i dovodili svoje prijatelje da gledaju.⁸¹⁵⁹ Nakon jednog takvog premlaćivanja, od kojeg je jedan zatočeničnik izgubio svijest, jedan od Đurđićevih prijatelja izvadio je pištolj i gurao ga u usta nekim zatočenicima, prijeteci da će sve pobiti.⁸¹⁶⁰

2423. Jedan stražar, Dragan Damjanović, često je prisiljavao zatočeničike da jedni druge tuku palicama.⁸¹⁶¹ On je takođe odvodio zatočeničike na prisilni rad i tamo ih fizički zlostavljao.⁸¹⁶² Jednom prilikom, Damjanović je natjerao Begu Selimovića i još jednog čovjeka da donesu tijelo jednog čovjeka koji je ubijen na ratištu.⁸¹⁶³ Dok su Selimović i taj drugi čovjek nosili tijelo, Damjanović ih je stalno udarao komadom drveta, sve dok Selimovićeve leđa nisu pomodрила od udaraca.⁸¹⁶⁴

2424. Dana 20. avgusta 1992., Muračević i jedna grupa od otprilike 50 zatočeničnika odvedeni su na brdo Ravne kako bi iskrčili jedan šumarak koji je dan ranije izgorio tokom borbi.⁸¹⁶⁵ Zarobljenici su cijeli dan proveli radeći, bez hrane ili vode. Neki su padali od iscrpljenosti i njih su

---

⁸¹⁵⁵ P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 25.

⁸¹⁵⁶ P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 126; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 25. Trifunović, koji je u to vrijeme bio komandant Vogošćanske brigade, u svom svjedočenju je rekao da su uslovi u Planjinoj kući generalno bili dobri, konkretno, da su prostorije imale velike prozore s dobrim svjetlom i grijanjem i da su zatočenicima na raspolaganju bili klozeti, tuševi i kuhinja. D2444 (Izjava svjedoka Miladina Trifunovića od 11. novembra 2012.), par. 1; Miladin Trifunović, T. 30373–20374 (15. novembar 2012.). Međutim, Vijeće odbacuje Trifunovićeve tvrdnje s obzirom na njegovu neiskrenost kao svjedoka, kao i s obzirom na dosljedne i pouzdane dokaze koji, suprotno Trifunovićevim tvrdnjama, govore o tome da su uslovi u Planjinoj kući bili loši.

⁸¹⁵⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 65.

⁸¹⁵⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 66.

⁸¹⁵⁹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 66, 68. Mujkić je u svom svjedočenju izjavio da stražari nisu zlostavljali zatočeničike. Ramiz Mujkić, T. 12386 (24. februar 2011.). Međutim, Vijeće ne smatra da je ovaj dio Mujkićevog svjedočenja pouzdan i napominje da je Mujkić u dva navrata u vezi s ovim pitanjem govorio suprotno. U svojoj izjavi, Mujkić je rekao da su stražari tukli jednog duševno bolesnog zatočeničnika dok se nije onemogućio i da je profesora Zahida Baručiju zlostavljao jedan stražar koji je tvrdio da je bio Baručijin đak. V. P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 75.

⁸¹⁶⁰ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 66.

⁸¹⁶¹ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 87; Damjanović je ponekad nosio crnu uniformu, a ponekad maskirnu uniformu. Ponekad je nosio crnu kapu s kokardom. Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10931.

⁸¹⁶² P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 87; Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10930–10931.

⁸¹⁶³ P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 28.

⁸¹⁶⁴ P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 28.

⁸¹⁶⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 71–72; Eset Muračević, T. 12764 (2. mart 2011.).

tukli kundacima pušaka.⁸¹⁶⁶ Istoga dana, Muračević je na radu povrijedio ruku.⁸¹⁶⁷ Pošto nije dobio odgovarajuću ljekarsku pomoć, rana mu se vremenom inficirala.⁸¹⁶⁸

2425. Jednog dana, jedan duševno bolesni zatočenik zvani Pinjo psovao je srpske stražare, koji su ga zatim tukli dok nije izgubio svijest.⁸¹⁶⁹ Istog popodneva, Vlačo je došao u Planjinu kuću i nakon što su mu stražari rekli šta je Pinjo rekao, udario ga je pištoljem, od čega je Pinjo pao.⁸¹⁷⁰

2426. Ponekad su vikendima pijani dobrovoljci iz Srbije dolazili u Planjinu kuću da tuku i zlostavljaju zatočenike.⁸¹⁷¹ Te osobe su zatvorski stražari zvali "vikend četnicima".⁸¹⁷² Jednom prilikom, jedan od tih "vikend četnika" ušao je u Planjinu kuću i naredio Mirsadu Šehiću da jede opuške cigareta.⁸¹⁷³ Šehić je počeo da žvače opuške, ali kad ih nije mogao progutati, naređeno mu je da pred svojim ocem oralno zadovolji drugog muškarca.⁸¹⁷⁴ Prema Mujkićevim riječima, jednom drugom prilikom, jedan drugi "vikend četnik" natjerao je jednog mladog zatočenika u Planjinoj kući da se popne na ogradu balkona i skoči na glavu.⁸¹⁷⁵

2427. Dana 18. juna 1992., u Vogošći je uvedena radna obaveza za sve građane.⁸¹⁷⁶ Dana 7. avgusta 1992., Poplašen je zatražio saglasnost Ministarstva pravde SrRBiH za "povremeno korištenje zatvorenika za izvođenje građevinskih i drugih radova".⁸¹⁷⁷ Tri dana kasnije, Mandić je Poplašenu dao saglasnost.⁸¹⁷⁸

⁸¹⁶⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 71; Eset Muračević, T. 12764 (2. mart 2011.).

⁸¹⁶⁷ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 71; Eset Muračević, T. 12764-12765 (2. mart 2011.).

⁸¹⁶⁸ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 71; Eset Muračević, T. 12765 (2. mart 2011.).

⁸¹⁶⁹ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 75; Ramiz Mujkić, T. 12384-12385 (24. februar 2011.).

⁸¹⁷⁰ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 75; Ramiz Mujkić, T. 12385 (24. februar 2011.).

⁸¹⁷¹ Ramiz Mujkić, T. 12385 (24. februar 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2654.

⁸¹⁷² P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 80; Ramiz Mujkić, T. 12385 (24. februar 2011.).

⁸¹⁷³ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 80.

⁸¹⁷⁴ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 80. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2654.

⁸¹⁷⁵ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 81; Ramiz Mujkić, T. 12411-12412 (25. februar 2011.).

⁸¹⁷⁶ D4031 (Odluka Ratnog povjereništva Vogošća, 18. juni 1992.), str. 1; D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 24. Prema odluci koju je 23. juna 1992. usvojilo Ratno povjereništvo opštine Vogošća, ljudima angažovanim na radnoj obavezi trebalo je isplatiti naknadu. V. P2370 (Odluka Ratnog povjereništva Vogošća, 23. juni 1992.).

⁸¹⁷⁷ P1606 (Zahtjev opštine Vogošća Ministarstvu pravde SrRBiH, 6. avgust 1992.).

⁸¹⁷⁸ P1142 (Dopis Ministarstva pravde SrRBiH Ratnom predsjedništvu Vogošća, 10. avgust 1992.).

2428. Od kraja avgusta do kraja januara 1993., srpske snage su zatočene nesrbe odvodile iz Planjine kuće na linije fronta i prisiljavale ih da grade bunkere za srpske vojnike, kopaju rovove, nose municiju, cijepaju drva, traže nagazne mine, nose leševe, kopaju grobove ili da služe kao živi štitovi.⁸¹⁷⁹ Zatočenicima koji su radili stražari su davali više hrane i cigareta.⁸¹⁸⁰ Vojnici Dušan Arnaut i jedan čovjek koji se prezivao Milošević odvozili su zatočenike iz Planjine kuće na rad i čuvali ih dok su oni radili.⁸¹⁸¹ Ponekad je i Damjanović odvodio zatočenike na rad.⁸¹⁸²

2429. Dana 16. jula 1992., Ratno povjereništvo srpske opštine Vogošća naredilo je da se jedan bosanski Musliman, "ratni zarobljenik" razmjeni za jednog pripadnika Koševske brigade kojeg je zarobila muslimanska strana.⁸¹⁸³ Dana 29. jula 1992., Ratno povjereništvo je naredilo puštanje na slobodu dvojice Muslimana, "ratnih zarobljenika".⁸¹⁸⁴ Sredinom avgusta 1992., Mirko Krajišnik i jedan bosanski Musliman pregovarali su o razmjeni nekoliko drugih ljudi.⁸¹⁸⁵ Dana 25. oktobra 1992., 53 zatočenika, među kojima su bili Ramiz Mujkić i Mustafa Fazlić, razmijenjeni su i kasnije

⁸¹⁷⁹ P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6–7; P125 (Izjava Zijada Okića vlastima BiH, 3. februar 1993.), str. 3; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 69, 71–72, 74–75, 77, 79, 87; Eset Muračević, T. 12763–12765 (2. mart 2011.); P2403 (Izjava svjedoka Mehmeda Musića od 28. februara 2011.), par. 127, 129; P45 (Bilten zatvora Vogošća, 29. avgust 1992.); P5999 (Naređenje Vogošćanske brigade, 18. oktobar 1992.); P6000 (Naređenje Vogošćanske brigade, 22. septembar 1992.); P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 4–6; Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10929–10931; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 25–30, 34–35, 37–38; P47 (Izjava Bege Selimovića Komisiji za ispitivanje zločina opštine Ilijaš, 5. april 1993.), par. 24; P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 76–79; P2381 (Bilten zatvora Vogošća, 26. avgust 1992.); P2382 (Bilten zatvora Vogošća, 1. septembar 1992.); P2338 (Zahtjev 1. rajlovačke pješadijske brigade, 24. avgust 1992.); P2395 (Zahtjev Rajlovačke lake pješadijske brigade u vezi sa zatvorenicima, 26. decembar 1992.); P2392 (Zahtjev bataljona Semizovac u vezi sa zatvorenicima, 25. novembar 1992.); P2386 (Zahtjev stanice milicije Ilijaš u vezi sa zatvorenicima, 11. septembar 1992.); P2384 (Zahtjev SJB-a Vogošća u vezi sa zatvorenicima, 1. septembar 1992.); P2383 (Zahtjev bataljona Semizovac u vezi sa zatvorenicima, 12. septembar 1992.); P2345 (Izjava svjedoka KDZ020 od 17. februara 2011.), par. 77; P2390 (Naređenje Ratnog povjereništva Vogošća, 6. novembar 1992.); P2397 (Spisak osoba uhapšenih u Vogošći u periodu 1992.-1995.), str. 3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2655. Ali v. Trifunović, koji je u svjedočenju rekao da zatočenici iz Planjine kuće nisu korišteni kao živi štitovi ili za kopanje rovova na linijama fronta, već da je njihov zadatak bio isključivo "utvrđivanje linija". Trifunović je takođe tvrdio da zatočenici koji su odvođeni na prisilni rad nisu bili izloženi opasnosti jer su s njima uvijek bili pripadnici VRS-a. Miladin Trifunović, T. 30398, 30400, 30405–30407, 30412 (15. novembar 2012.). Međutim, Vijeće ne smatra ovaj iskaz pouzdanim iz sljedećih razloga. Prvo, Vijeće je zaključilo da Trifunovićev iskaz karakterišu pokazatelji neiskrenosti. Drugo, Vijeće se nije uvjerilo da bi prisustvo pripadnika VRS-a na linijama fronta zatočenicima garantovalo bezbjednost. Naprotiv, Vijeće smatra da bi njihovo prisustvo dodatno pogoršalo izuzetno opasnu situaciju u koju su srpske snage već silom dovele zatočenike. Treće, Vijeću su predloženi detaljni dokazi, za koje je ono zaključilo da su pouzdani, o broju bivših zatočenika koji su lično iskusili kako je to biti primoran da služiš kao živi štit i koji su gledali dok su drugi, u istoj ulozi, bivali ozlijeđeni ili ubijeni.

⁸¹⁸⁰ Eset Muračević, T. 12763–12764 (2. mart 2011.); P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 4.

⁸¹⁸¹ Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10930; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 26; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 6.

⁸¹⁸² Bego Selimović, P44 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 10930–10931; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 26; P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 8.

⁸¹⁸³ P6058 (Naređenje Ratnog štaba Vogošća, 16. juli 1992.).

⁸¹⁸⁴ P6059 (Naređenje Ratnog povjereništva Vogošća, 29. juli 1992.).

⁸¹⁸⁵ P5652 (Presretnuti razgovor Stojka i Mirka Krajišnika, 12. avgust 1992.).

su prešli na teritoriju pod kontrolom BiH.⁸¹⁸⁶ Dana 6. novembra 1992., Ratno predsjedništvo srpske opštine Vogošća naredilo je da se 14 bosanskih Muslimana razmijeni za 14 Srba.⁸¹⁸⁷ Dana 25. decembra 1992., Špirić je predao 18 bosanskih Muslimana iz zatočeničkih objekata u Vogošći službenicima SJB-a Hadžići radi razmjene.⁸¹⁸⁸

(c) Zaključak

2430. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da su srpske snage koristile Planjinu kuću kao zatočenički objekt barem od avgusta 1992. do barem februara 1993. Nadalje, Vijeće smatra da su te osobe bile zatočene u lošim uslovima. Ti uslovi podrazumijevali su neadekvatnu ishranu, sanitarne uslove, opštu higijenu i medicinsku pomoć. Vijeće takođe zaključuje da su nesrbi, uključujući žene i djecu, bili zatočeni u Planjinoj kući i da su stražari rutinski tukli i zlostavljali zatočene muškarce i podvrgavali ih seksualnom nasilju. Osim toga, Vijeće zaključuje da su srpske snage rutinski odvodile muškarce, nesrbe, zatočene u Planjinoj kući u selu Svrake na liniju fronta gdje su morali raditi ili služiti kao živi štitovi.

(d) Incident 19.1 iz Priloga B Optužnici

2431. U Optužnici se navodi da je ubijeno "više zatočenika" koji su, u periodu od avgusta do septembra 1992., iz Planjine kuće u Svrakama odvođeni na prisilni rad i korišteni kao živi štit.⁸¹⁸⁹

2432. Dana 29. avgusta 1992., Vlačo je izvijestio o tome da je osam zatočenika odvedeno na rad na Žuč i da je jedan od njih "prilikom izvođenja radova od strane protivničkog snajperiste ranjen".⁸¹⁹⁰ U drugoj polovini septembra 1992., na osnovu naređenja koje je izdao Trifunović, Vlačo je izabrao 50 zatočenika, među kojima su bili Mustafa Fazlić i Bego Selimović, podijelio ih u grupe i odveo na Žuč kako bi tražili mine, kopali rovove i služili kao živi štitovi.⁸¹⁹¹ Trifunović je naredio da se 26. septembra 1992. vojnim vozilima na Žuč preveze 30 zatočenika radi izvođenja građevinskih radova, a hranu je trebala obezbijediti Komanda Vogošćanske brigade.⁸¹⁹² Krajem

⁸¹⁸⁶ P2314 (Izjava svjedoka Ramiza Mujkića od 4. februara 2011.), par. 82; P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 6.

⁸¹⁸⁷ P2391 (Naređenje Ratnog predsjedništva Vogošća, 6. novembar 1992.).

⁸¹⁸⁸ P2394 (Spisak zatvorenika KP doma Butmir predviđenih za razmjenu, 25. decembar 1992.).

⁸¹⁸⁹ Optužnica, incident 19.1 iz Priloga B Optužnici. U Optužnici se prvobitno navodi period od 30. maja do decembra 1992. kao vremenski okvir u kojem se odigrao incident 19.1 iz Priloga B Optužnici. Međutim, u skladu s Podneskom tužilaštva na osnovu pravila 73bis, Dodatak B, str. 92, taj vremenski okvir smanjen je na period od avgusta do septembra 1992.

⁸¹⁹⁰ P45 (Bilten zatvora Vogošća, 29. avgust 1992.).

⁸¹⁹¹ P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 4–5; P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 28–29; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 74–75; P2385 (Zahtjev Vogošćanske brigade u vezi sa zatvorenicima, 17. septembar 1992.); P1144 (Bilten Odjeljenja zatvora opštine Vogošća u vezi s korištenjem zatvorenika za fizički rad, 19. septembar 1992.).

⁸¹⁹² P6000 (Naređenje Vogošćanske brigade, 22. septembar 1992.).

septembra, zatočenici su ponovo odvedeni na Žuč i u jednom trenutku naređeno im je da hodaju pored jednog srpskog tenka koji je, kao i određeni broj pripadnika srpske pješadije, bio angažovan u borbenim dejstvima. Uslijed toga je nekoliko zatočenika zadobilo teške povrede.⁸¹⁹³ U jednom trenutku, tenk je izgubio kontrolu i skliznuo niz brdo pored položaja koje su držali bosanski Muslimani.⁸¹⁹⁴ Nekima od preostalih zatočenika je naređeno da iz tenka donesu municiju.⁸¹⁹⁵ U toj operaciji je od muslimanske vatre poginulo nekoliko zatočenika.⁸¹⁹⁶

2433. Najmanje 16 nesrba poginulo je na Žuči i drugim lokacijama dok su izvodili radove ili služili kao živi štit u periodu od avgusta do septembra 1992.⁸¹⁹⁷

2434. Na osnovu gore navedenog, Vijeće zaključuje da je u avgustu i septembru 1992. smrtno stradalo najmanje 16 zatočenika iz Planjine kuće, dok je određeni broj povrijeđen, uslijed toga što su ih srpske snage prisilile da izvode radove na linijama fronta ili da služe kao živi štit.

(G) Preseljavanje stanovništva iz Vogošće i oduzimanje imovine

2435. Prema Muračevićevim riječima, od maja 1992. do sredine juna 1993., otprilike 13.000 ljudi, od kojih su velika većina bili bosanski Muslimani, otišli su iz dijelova opštine Vogošća koji su bili pod srpskom kontrolom.⁸¹⁹⁸ Muračević je takođe izjavio da su gotovo svi bosanski Muslimani,

⁸¹⁹³ P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 5.

⁸¹⁹⁴ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 67; P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 5-6.

⁸¹⁹⁵ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 67; P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 6.

⁸¹⁹⁶ P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 67.

⁸¹⁹⁷ P1144 (Bilten Odjeljenja zatvora opštine Vogošća u vezi s korištenjem zatvorenika za fizički rad, 19. septembar 1992.); P2387 (Bilten zatvora Vogošća, 21. septembar 1992.), P2388 (Bilten zatvora Vogošća, 24. septembar 1992.), P47 (Izjava Bege Selimovića Komisiji za ispitivanje zločina opštine Ilijaš, 5. april 1993.), par. 24–27; P42 (Izjava svjedoka Mustafe Fazlića od 22. juna 1997.), str. 5; P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 67, 74–75. V. takođe Miladin Trifunović, T. 30404 (15. novembar 2012.). Vijeću su predočeni dodatni dokazi o incidentima iz perioda nakon septembra 1992. u kojima su stradali zatočenici koji su služili kao živi štit, kao i oni koji su obavljali prisilni rad. V. P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 7, P46 (Izjava svjedoka Bege Selimovića od 21. juna 1997.), par. 34–35, 38, P124 (Izjava svjedoka Zijada Okića od 24. juna 1997.), *e-court* str. 9. Međutim, Vijeće napominje da ti incidenti nisu navedeni u Optužnici. Spisak ubijenih i nestalih civila u Vogošći, koji je sastavio Muračević, odnosi se na 10 ljudi koji su u septembru 1992. poginuli prilikom obavljanja prisilnog rada ili dok su služili kao živi štit. To su bili sljedeći zatočenici: Enver Činara, Azem Durmić, Nail Durmić, Bajro Holujić, Bajro Hujjić, Safet Kruezi, Hamid Rizvo, Hasan Rizvo, Nermin Skando i Avdo Tirić. P2397 (Spisak osoba uhapšenih u Vogošći u periodu 1992.-1995.), str. 5–6, 10, 14, 21, 23, 25. S druge strane, Amor Mašović navodi da su 16 lica, i to: Azim Čović, Bajram Salkić, Avdo Tirić, Azem Durmić, Bajro Hujjić, Džmail Šehić, Enver Činara, Ferid Šehić, Hamid Rizvo, Mehmed Šehić, Nail Durmić, Nermin Skando, Nusret Selimović, Ramiz Handžić, Rasim Avdukić i Safet Kruezi bili žrtve u incidentu 19.1 iz Priloga B Optužnici. P4853 (Ažurirana tabela 2 iz Izvještaja Amora Mašovića), str. 97-98. Pošto je razmotrilo te nedosljednosti, Vijeće smatra da one nisu relevantne s obzirom na to da se uvjerilo da je određeni broj muškaraca doista smrtno stradao u incidentu 19.1 iz Priloga B Optužnici. Nadalje, Vijeće primjećuje da postoje određene nepodudarnosti u dokazima u pogledu imena nekih žrtava incidenta 19.1 iz Priloga B Optužnici, ali smatra da su te nepodudarnosti neznatne. Shodno tome, Vijeće zaključuje da se zapravo radi o istim osobama.

⁸¹⁹⁸ Eset Muračević, T. 12676–12678 (1. mart 2011.); P2402 (Tabela koju je napravio Eset Muračević), str. 1-2.

stanovnici sela Svrake i Tihovići, otišli u tom istom periodu.⁸¹⁹⁹ Dana 31. maja 1993., Izvršni odbor srpske opštine Vogošća imenovao je opštinsku komisiju za popis stanovništva.⁸²⁰⁰ Prema popisu stanovništva koji je kasnije proveden, u selu Svrake nije bilo nijednog jedinog stanovnika Muslimana, u selu Hotonj bio je jedan, a u Semizovcu je živjelo njih 16.⁸²⁰¹ Isti popis stanovnika ukazuje na to da je u 14 sela u opštini Vogošća o kojima su prikupljeni podaci živjelo 93,5% bosanskih Srba, 1,8% bosanskih Muslimana i 2,6% bosanskih Hrvata.⁸²⁰²

2436. Bosanski Muslimani koji su odlazili iz Vogošće morali su tražiti potvrde o odlasku i bili primoravani da svoju imovinu prepisu opštinskim vlastima ili je razmijene za srpsku imovinu u drugim opštinama BiH.⁸²⁰³ U jednom intervjuu, objavljenom 13. jula 1992., Koprivica je priznao da dodjela praznih kuća srpskim izbjeglicama u opštini Vogošća nije izvršena korektno i dao je naslutiti da je bilo raznih slučajeva u kojima su pojedinci naprosto zauzeli kuće a da se ni na koji način za to nisu prijavili.⁸²⁰⁴

2437. Upućujući na izjavu Nikole Poplašena, optuženi tvrdi sljedeće: (i) da je svrha propisa da nesrbi koji napuštaju opštinu moraju potpisati dokumente kojima vlasništvo nad svojom imovinom prepisuju srpskim vlastima bila da se ta imovina sačuva i da se spriječi njena zloupotreba od strane organizovanih oružanih grupa,⁸²⁰⁵ (ii) da je donošenje ovog propisa samo po sebi podrazumijevalo da nije bilo protjerivanja, s obzirom na to da nesrbi, u protivnom, ne bi mogli otići iz opštine⁸²⁰⁶ i (iii) da su se nesrbi dobrovoljno preselili na područja u kojima su bili u većini i gdje su mislili da će biti sigurniji.⁸²⁰⁷ Vijeće odbacuje ove argumente. Poplašena je sam priznao da ovaj propis nije predviđao povrat vlasničkih prava prvobitnim vlasnicima i da je morao biti poništen prije nego što je imovina mogla biti vraćena.⁸²⁰⁸ Nadalje, iz dokaza predloženih Vijeću jasno proizlazi da je glavna svrha tog propisa bila da Srbima koji su tek stigli u opštinu omogućiti da koriste dotičnu napuštenu

⁸¹⁹⁹ Eset Muračević, T. 12677–12678 (1. mart 2011.).

⁸²⁰⁰ P2400 (Odluka Izvršnog odbora Vogošća, 31. maj 1993.).

⁸²⁰¹ P2401 (Rezultati popisa stanovništva iz 1993. za Vogošću), str. 1–2; Eset Muračević, T. 12812 (2. mart 2011.).

⁸²⁰² P2401 (Rezultati popisa stanovništva iz 1993. za Vogošću), str. 3.

⁸²⁰³ P2365 (Naređenje Kriznog štaba Vogošća, 20. maj 1992.); P2361 (Izjava svjedoka Eseta Muračevića od 24. februara 2011.), par. 88.

⁸²⁰⁴ D4028 (Članak iz lista *Naš glas* pod naslovom "Vogošća ima perspektivu", 13. juni 1992.), str. 2.

⁸²⁰⁵ Završni podnesak odbrane, par. 1754 (gdje se upućuje na D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 14). U istom tonu, optuženi tvrdi da je zahvaljujući tom propisu sačinjen inventar sve imovine, što je kasnije "neizmjereno" pomoglo da ta imovina bude vraćena zakonitim vlasnicima po njihovom povratku u Vogošću. Završni podnesak odbrane, par. 1747, 1754. Vijeće ne može pridati nikakvu težinu ovom argumentu s obzirom na to da nema dokaza koji je potkrepljuju.

⁸²⁰⁶ Završni podnesak odbrane, par. 1754.

⁸²⁰⁷ Završni podnesak odbrane, par. 1745 (gdje se upućuje na D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 4).

⁸²⁰⁸ V. D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 14.

imovinu. Isto tako, time se garantovalo da se neće vratiti oni nesrbi koji su napustili Vogošću zbog situacije u njoj.

2438. S obzirom na gore navedeno i uzimajući u obzir situaciju u opštini, Vijeće konstatuje da je nesrpsko stanovništvo iz dijelova Vogošće pod srpskom kontrolom bilo prisiljeno da ode.

2. Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima

a. Zahtjevi iz uvodnog dijela članova 3 i 5 Statuta

2439. U dijelu predmeta koji se odnosi na Opštine, optuženi se, uz optužbu za genocid po jednoj tački Optužnice na osnovu člana 4 Statuta, tereti po jednoj tački za kršenje zakona ili običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta, to jest za ubistvo, kao i po pet tačaka Optužnice za zločine protiv čovječnosti na osnovu člana 5 Statuta, to jest za progone, ubistvo, istrebljivanje, deportaciju i prisilno premještanje kao nehumano djelo.⁸²⁰⁹ Tužilaštvo navodi da je sve vrijeme na koje se odnosi Optužnica postojalo stanje oružanog sukoba.⁸²¹⁰ Tužilaštvo nadalje navodi da je sve činjenje i nečinjenje koje se optuženom stavlja na teret kao zločin protiv čovječnosti, izuzev onog u okviru kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja u Sarajevu, bilo dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti.⁸²¹¹

i. Član 3 Statuta

2440. Na osnovu dokaza u vezi s događajima na koje se odnosi ovaj predmet koji su detaljno iznijeti gore u tekstu, Vijeće konstatuje da je u BiH postojao oružani sukob tokom cijelog perioda relevantnog za krivična djela navedena u Optužnici. Oružani sukob u BiH je započeo najkasnije početkom aprila 1992. Nakon referenduma o nezavisnosti BiH 29. februara i 1. marta 1992., uslijedili su oružani sukobi između srpskih snaga, s jedne, i snaga bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, s druge strane.⁸²¹² Ti oružani sukobi su se intenzivirali i, početkom aprila, srpske snage su počele preuzimati vlast u opštinama počevši od onih u istočnoj Bosni.⁸²¹³

---

⁸²⁰⁹ V. par. 5.

⁸²¹⁰ Optužnica, par. 89.

⁸²¹¹ Optužnica, par. 88.

⁸²¹² V. par. 609, 952, 958, 1242, 1500, 2258, 2306–2308, 2368–2369, 2373.

⁸²¹³ V. par. 610–614, 711–714, 850–859, 1113–1115, 1248–1251, 1501, 2373, 1592–1593, 1939–1941.

2441. U vezi s ubistvom za koje se tereti po tački 3 Statuta, Vijeće je ispitalo da li je ono bilo tijesno povezano s oružanim sukobom i u vezi s tim donijelo zaključke na mjestima na kojima je to bilo relevantno u Presudi.⁸²¹⁴

2442. Kad je riječ o četiri takozvana "uslova iz predmeta *Tadić*", Vijeće upućuje na relevantne odjeljke ove Presude u vezi s mjerodavnim pravom, u kojima se detaljnije iznose pravne osnove za svako od krivičnih djela za koja se optuženi tereti u Optužnici na osnovu člana 3 Statuta.⁸²¹⁵ Za krivično djelo ubistva, zabrana proističe iz zajedničkog člana 3, koji se smatra dijelom običajnog međunarodnog prava.⁸²¹⁶ Nadalje, Žalbeno vijeće je potvrdilo da kršenja zajedničkog člana 3 povlače individualnu krivičnu odgovornost.⁸²¹⁷ Vijeće se, prema tome, uvjerilo da su četiri uslova iz predmeta *Tadić* zadovoljena, i da su stoga ispunjeni zahtjevi iz uvodnog dijela člana 3 Statuta u pogledu ubistva.

ii. Član 5 Statuta

2443. Kako je konstatovano gore u tekstu, u BiH je postojao oružani sukob tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica. Dokazi koji su prihvaćeni na suđenju i detaljno objašnjeni u relevantnim činjeničnim odjeljcima ove Presude, pokazuju da je takođe postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti tokom cijelog perioda relevantnog za krivična djela koja se navode u Optužnici. Napad se manifestirao na razne načine, kao što je opisano dolje u tekstu za svaku relevantnu komponentu predmeta. Kao što se vidi dolje u tekstu, Vijeće se takođe uvjerilo da su zločini u vezi s kojima je Vijeće donijelo zaključke bili dio tog napada, i da su počinioci znali za napad i da su zločini bili dio tog napada.⁸²¹⁸

2444. U Opštinama se, u periodu na koji se odnosi Optužnica, protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti vodila rasprostranjena i sistematska kampanja nasilja, koja je uključivala krivična djela ubistva i prisilnog premještanja.⁸²¹⁹ Djela nasilja i zločini počinjeni protiv stanovništva BiH, muslimanske i hrvatske nacionalnosti uključivala su ubijanje, okrutno i

⁸²¹⁴ V. par. 2455. Vijeće napominje, u vezi s dijelom predmeta koji se odnosi na Opštine, da je ubistvo jedino kršenje zakona ili običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta koje za koje se optuženi tereti.

⁸²¹⁵ V. odjeljak III.A.1: Član 3 Statuta Međunarodnog suda.

⁸²¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 143.

⁸²¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 167, 170, 173–174 (gdje u par. 173 stoji sljedeće: "Univerzalno je prihvaćeno da su djela navedena u zajedničkom članu 3 nedjela nad kojima se zgraža savjest civiliziranih ljudi i da su ona stoga, kako kaže član 15(2) MPGPP-a, 'zločinačka prema opštim principima prava koja priznaju civilizirani narodi'").

⁸²¹⁸ V. par. 2456, 2463, 2481–2482, 2517, 2521, 2529, 2537, 2546, 2558, 2569.

⁸²¹⁹ V. odjeljci IV.A.2.b.i: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima (Ubistvo: tačke 5 i 6 Optužnice), IV.A.2.b.iii: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima (Deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje): tačke 7 i 8 Optužnice).

nečovječno postupanje kao što je mučenje i silovanje, stvaranje i održavanje nehumanih životnih uslova, protivpravno zatočenje, prisilni rad na linijama fronta i korištenje ljudi kao živi štit, pljačkanje imovine, bezobzirno uništavanje privatne i javne imovine, kao i uvođenje restriktivnih i diskriminatornih mjera.⁸²²⁰ Mada je Vijeće utvrdilo da postoje razlike među Opštinama, uvjerilo se da je postojao generalno sličan obrazac koordinisanog nasilja za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u tim Opštinama, kao i u zatočeničkim objektima na cijelom području tih opština. Naime, u dvadeset opština u istočnoj BiH, u ARK-u, i na području Sarajeva, kao i u zatočeničkim objektima na tom području, srpske snage su činile krivična djela ubistva, progona i prisilnog raseljavanja, što je među bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima dovelo do velikog broja žrtava. Vijeće se, stoga, uvjerilo da to pokazuje sistematsku i rasprostranjenu prirodu napada.

2445. Vijeće se, stoga, uvjerilo da su ispunjeni zahtjevi iz uvodnog dijela člana 5 Statuta za krivična djela za koja se optuženi tereti po tom članu.

b. Krivična djela

i. *Ubistvo: tačke 5 i 6 Optužnice*

(A) Incidenti ubijanja

2446. Vijeće podsjeća na svoje činjenične zaključke u odjeljku IV.A.1 gore, da su srpske snage ubile veliki broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u⁸²²¹ Bijeljini,⁸²²² Bratuncu,⁸²²³ Foči,⁸²²⁴ Ključu,⁸²²⁵ Novom Gradu,⁸²²⁶ Prijedoru,⁸²²⁷ Sanskom Mostu,⁸²²⁸ Sokocu,⁸²²⁹ Višegradu,⁸²³⁰ Vlasenici,⁸²³¹ i Zvorniku.⁸²³²

⁸²²⁰ V. odjeljak IV.A.2.b.iv: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima (Progona: tačka 3 Optužnice).

⁸²²¹ Vijeće podsjeća da nije donijelo činjenične zaključke u vezi s ubijanjem koje su počinile srpske snage za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Banjaluci, Bosanskom Novom, Brčkom, Hadžićima, na Ilidži, u Novom Sarajevu, na Palama, u Rogatici i Vogošći, budući da nema navoda o incidentima ubijanja iz Priloga A Optužnici kad je riječ o ovim opštinama.

⁸²²² Ubijanje najmanje 45 civila u Bijeljini: incident 1.1 iz Priloga A Optužnici.

⁸²²³ Ubijanje najmanje četvero ljudi u selu Hranča i ubijanje najmanje 65 bosanskih Muslimana u selu Glogova: incidenti 3.1, 3.2 iz Priloga A Optužnici. Vijeće podsjeća da nije raspolagalo dovoljnim dokazima da bi donijelo zaključak van svake razumne sumnje o okolnostima smrti nekih bosanskih Muslimana ubijenih selu Hranča u opštini Bratunac.

⁸²²⁴ Ubijanje jednog broja civila iz sela Jeleč i ubijanje najmanje sedam civila, bosanskih Muslimana, iz sela Mješaja/Trošan: incidenti 5.2, 5.4 iz Priloga A Optužnici. Vijeće podsjeća da nije raspolagalo dovoljnim dokazima da bi donijelo zaključak van svake razumne sumnje o okolnostima smrti tri osobe tokom prvobitnog napada na Mješaju/Trošan u opštini Foča.

⁸²²⁵ Ubijanje najmanje tri civila u selu Pudin Han, ubijanje 52 bosanska Muslimana u Prhovu; i ubijanje približno 200 bosanskih Muslimana u Biljanima: incidenti 7.1, 7.2, 7.3 iz Priloga A Optužnici.

⁸²²⁶ Ubijanje 15 muškaraca, bosanskih Muslimana, poslije napada na Ahatoviće incident 9.1 iz Priloga A Optužnici.

⁸²²⁷ Ubijanje 80 bosanskih Muslimana u Kozarcu, ubijanje najmanje šest bosanskih Muslimana u Hambarinama i Ljubiji, ubijanje najmanje devet muškaraca i žena, bosanskih Muslimana, u Kamičanima, najmanje osam muškaraca, bosanskih Muslimana, u Jaskićima, ubijanje jednog broja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata

2447. Vijeće takođe podsjeća na svoje zaključke u odjeljku IV.A.1 gore, da su srpske snage ubile mnoge bosanske Muslimane i bosanske Hrvate tokom zatočenja u zatočeničkim objektima⁸²³³ u Banjaluci,⁸²³⁴ Bijeljini,⁸²³⁵ Bratuncu,⁸²³⁶ Brčkom,⁸²³⁷ Foči,⁸²³⁸ na Ilidži,⁸²³⁹ u Ključu,⁸²⁴⁰ Novom Gradu,⁸²⁴¹ na Palama,⁸²⁴² u Prijedoru,⁸²⁴³ Rogatici,⁸²⁴⁴ Sanskom Mostu,⁸²⁴⁵ Vlasenici,⁸²⁴⁶ Vogošći⁸²⁴⁷ i Zvorniku.⁸²⁴⁸

-
- na području Brda, ubijanje najmanje 300 nesrba u Bišćanima i okolnim zaseocima, ubijanje približno 50 osoba u rudniku Kipe, i ubijanje najmanje 68 ljudi u selu Briševo: incidenti 10.1, 10.2, 10.3, 10.4, 10.5, 10.6, 10.7, 10.9 iz Priloga A Optužnici.
- 8228 Ubijanje približno 20 muškaraca između Begića i mosta kod Vrhpolja, ubijanje jednog broja ljudi u selu Hrustovo, ubijanje približno 18 muškaraca iz Kenjara u zaseoku Blaževići, ubijanje približno 14 ljudi iz zaseoka Budim kod sela Lukavice, i ubijanje devet muškaraca pokraj sela Škrļjevitā: incidenti 12.1, 12.2, 12.3, 12.4, 12.5 iz Priloga A Optužnici.
- 8229 Ubijanje približno 40 muškaraca, bosanskih Muslimana u selu Novoseoci: incident 13.1 iz Priloga A Optužnici.
- 8230 Ubijanje približno 45 civila, bosanskih Muslimana, kod Paklenika, u blizini sela Kalimanići u opštini Sokolac: incident 14.2 iz Priloga A Optužnici. Mada se taj incident ubijanja naveden u okviru incidenta 14.2 iz Priloga A Optužnici dogodio u Sokocu, radi lakšeg snalaženja i kao što se navodi u paragrafu 48 Optužnice, Vijeće ga ovdje uključuje pod Višegrad budući da je do njega došlo nakon preuzimanja vlasti u Višegradu i tiče se bosanskih Muslimana odvedenih iz te opštine.
- 8231 Ubijanje najmanje 20 muškaraca, bosanskih Muslimana, u selu Drum i ubijanje najmanje 60 ljudi, uključujući žene i djecu, u selu Zaklopača: incidenti 15.1, 15.2 iz Priloga A Optužnici.
- 8232 Ubijanje najmanje 15 ljudi u gradu Zvorniku i ubijanje velikog broja muškaraca, bosanskih Muslimana, u Gerinoj klaonici: incidenti 16.1, 16.3 iz Priloga A Optužnici.
- 8233 Vijeće podsjeća da nije donijelo činjenične zaključke u vezi s ubijanjem bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata dok su bili zatočeni u zatočeničkim objektima u Bosanskom Novom, Hadžićima, Sokocu i Višegradu budući da nema navoda o incidentima ubijanja iz Priloga B Optužnici kad je riječ o ovim opštinama.
- 8234 Ubijanje šest muškaraca, bosanskih Muslimana, pred kapijom Manjače, gušenje 20 zatočenika tokom prevoza na Manjaču, kod Banjaluke, ubijanje osam ili devet bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata po njihovom dolasku u Manjaču, i ubijanje najmanje 15 muškaraca, bosanskih Muslimana, zatočenih na Manjači: incidenti 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 iz Priloga B Optužnici.
- 8235 Ubijanje najmanje šest muškaraca, bosanskih Muslimana, u logoru Batković: incident 2.1 iz Priloga B Optužnici.
- 8236 Ubijanje najmanje 50 zatočenika u školi "Vuk Karadžić": incident 4.1 iz Priloga B Optužnici.
- 8237 Ubijanje velikog broja muškaraca nesrba u logoru Luka: incident 5.1 iz Priloga B Optužnici.
- 8238 Ubijanje više od 200 zatočenika u KP Domu Foča: incident 8.1 iz Priloga B Optužnici.
- 8239 Premlaćivanje do smrti dva zatočenika u zatvoru Kula i ubijanje najmanje tri zatočenika iz zatvora Kula dok su bili na prisilnom radu: incidenti 13.1, 13.2 iz Priloga B Optužnici. Vijeće napominje da je u Optužnici zatvor Kula prvobitno bio uključen pod opštinu Novo Sarajevo; međutim, kasnije je to ispravljeno da bi se zatvor Kula uključio pod opštinu Ilidža. V. fusnota 7285. Incidenti ubijanja u vezi s tim zatočeničkim centrom razmatraju se, prema tome, u okviru opštine Ilidža.
- 8240 Ubijanje 77 muškaraca, bosanskih Muslimana, u školi u Velagićima: incident 10.1 iz Priloga B Optužnici.
- 8241 Ubijanje 11 zatočenika, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u cisternama u kasarni u Rajlovcu i ubijanje 47 zatočenika, bosanskih Muslimana, koji su bili odvezeni autobusom iz kasarne Rajlovac: incidenti 12.1, 12.2 iz Priloga B Optužnici.
- 8242 Ubijanje najmanje tri zatočenika, koji su umrli od posljedica premlaćivanja u fiskulturnoj sali na Palama: incident 14.1 iz Priloga B Optužnici.
- 8243 Ubijanje najmanje 190 osoba u prostoriji 3 u logoru Keraterm; ubijanje velikog broja nesrba u Omarskoj ili nakon što su odvedeni iz Omarske; ubijanje najmanje 120 osoba odvedenih iz Omarske na području Hrastove Glavice; ubijanje najmanje 150 osoba s područja Brda koje su bile zatočene u Omarskoj; ubijanje jednog broja nesrba nakon što su bili odvedeni iz Trnopolja; ubijanje približno 200 muškaraca na Korićanskim stijenama; i ubijanje najmanje 15 zatočenika na fudbalskom stadionu u Ljubiji: incidenti 15.1, 15.2, 15.3, 15.4, 15.5, 15.6 iz Priloga B Optužnici, incident 10.8 iz Priloga A Optužnici.
- 8244 Ubijanje jednog broja muškaraca odvedenih iz srednje škole "Veljko Vlahović" i ubijanje 24 bosanska Muslimana koji su odvedeni iz Rasadnika: incidenti 16.1, 16.2 iz Priloga B Optužnici.

2448. Vijeće, nadalje, podsjeća na svoje zaključke u odjeljku IV.A.1 gore, da su neki bosanski Muslimani i bosanski Hrvati umrli od posljedica okrutnog i nečovječnog postupanja od strane srpskih snaga u zatočeničkim objektima u Banjaluci,⁸²⁴⁹ Bijeljini,⁸²⁵⁰ Bratuncu,⁸²⁵¹ Foči,⁸²⁵² Prijedoru,⁸²⁵³ Rogatici,⁸²⁵⁴ Sanskom Mostu⁸²⁵⁵ i Zvorniku.⁸²⁵⁶

(B) Namjera počinilaca

2449. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je smrt žrtava za svaki gore navedeni incident bila posljedica djela srpskih snaga. Vijeće zaključuje da su počinioци svakog od ovih incidenata djelovali s namjerom da ubiju žrtve ili barem da su im hotimično nanijeli teške tjelesne povrede, za koje su razumno trebali znati da mogu dovesti do smrti.

2450. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je imalo u vidu okolnosti i način na koji su žrtve ubijene. Kad je riječ o incidentima ubijanja iz Priloga A Optužnici, Vijeće je zaključilo da su mnoge od žrtava namjerno ustrijeljene.⁸²⁵⁷ Što se tiče drugih incidenata, mada Vijeće ne raspolaže

-
- ⁸²⁴⁵ Ubijanje približno 17 muškaraca odvedenih iz garaže fabrike Betonirka: incident 17.1 iz Priloga B Optužnici.
- ⁸²⁴⁶ Ubijanje devet muškaraca iz logora Sušica u junu i julu 1992.; ubijanje približno 140 zatočenika odvedenih iz logora Sušica 30. septembra 1992. ili približno tog datuma; ubijanje jednog muškarca, bosanskog Muslimana, u zgradi SJB-a u Vlasenici; i ubijanje približno 29 muškaraca, bosanskih Muslimana, kod Nove Kasabe koji su odvedeni iz Vlasenice: incidenti 18.1, 18.2, 18.3, 18.4 iz Priloga B Optužnici. U vezi sa zaključcima Vijeća da je 29 muškaraca bosanskih Muslimana ubijeno kod Nove Kasabe, Vijeće napominje da se to u Optužnici navodi kao ubijanje povezano s jednim zatočeničkim objektom: incident 18.4 iz Priloga B Optužnici. Mada je tužilaštvo podnijelo obavještenje o povlačenju za dotični zatočenički objekt (zatočenički objekt 25.4 iz Priloga C Optužnici), Vijeće je to ubijanje razmotrilo kao incident iz Priloga B Optužnici, kako se navodi u Optužnici.
- ⁸²⁴⁷ Ubijanje najmanje 16 zatočenika odvedenih iz Planjine kuće u Svrakama, ubijenih na prisilnom radu na linijama fronta ili kad su korišteni kao živi štit: incident 19.1 iz Priloga B Optužnici.
- ⁸²⁴⁸ Ubijanje približno 88 muškaraca u Drinjači; ubijanje najmanje 60 muškaraca u Domu kulture u Čelopeku; ubijanje približno 160 muškaraca u Tehničkoj školi u Karakaju; i ubijanje najmanje dva muškarca na poljoprivrednom dobru Ekonomija: incidenti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4 iz Priloga B Optužnici.
- ⁸²⁴⁹ Vijeće je konstatovalo da je jedan stariji zatočenik umro prilikom prevoza na Manjaču zbog velike vrućine: zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵⁰ Vijeće je konstatovalo da su neki zatočenici iz logora Batković umrli od gladi, iscrpljenosti ili na prisilnom radu na linijama fronta: zatočenički objekt 2.1 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵¹ Vijeće je konstatovalo da je jedan zatočenik umro tako što se ugušio kad su srpske snage natrpale zatočenike jedne na druge: zatočenički objekt 6.2 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵² Vijeće je konstatovalo da je barem jedan zatočenik umro zbog loše medicinske njege: zatočenički objekt 10.1 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵³ Vijeće je konstatovalo da je barem jedan zatočenik umro od posljedica premlaćivanja: zatočenički objekt 20.3 iz Priloga C Optužnici. Vijeće je takođe zaključilo da su barem dva muškarca umrla tako što su se ugušili kad su ih nekoliko dana držali zatvorene u pretrpanoj garaži: zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵⁴ Vijeće je konstatovalo da su neki zatočenici umrli nakon premlaćivanja: zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵⁵ Vijeće je konstatovalo da je jedan zatočenik umro od posljedica premlaćivanja: zatočenički objekt 22.4 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵⁶ Vijeće je konstatovalo da je približno 20 zatočenika umrlo tako što su se ugušili nakon što su bili zatvoreni u pretrpanim prostorijama: zatočenički objekt 27.2 iz Priloga C Optužnici. Vijeće je utvrdilo da je jedan zatočenik umro nakon teškog premlaćivanja: zatočenički objekt 27.6 iz Priloga C Optužnici.
- ⁸²⁵⁷ Incidenti 1.1, 3.1, 7.2, 7.3, 9.1, 13.1, 14.2, 15.1, 15.2, 16.1, 16.3, 12.1, 12.2, 12.3, 12.4, 12.5 iz Priloga A Optužnici, incident 17.1 iz Priloga B Optužnici (uključujući i one kojima je prerezan grkljan), incidenti 10.1, 10.2, 10.3, 10.4, 10.5, 10.6, 10.7, 10.8, 10.9 iz Priloga A Optužnici.

dokazima da su žrtve namjerno ustrijeljene, Vijeće je zaključilo da su one ubijene od strane srpskih snaga za vrijeme ili poslije preuzimanja vlasti u gradovima i selima⁸²⁵⁸ i, s obzirom na okolnosti u kojima je do njega došlo, uvjerilo se da je to ubijanje bilo namjerno.⁸²⁵⁹

2451. Kad je riječ o incidentima u zatočeničkim objektima koji se navode u Prilogu B Optužnici, Vijeće je zaključilo da su žrtve (i) ubijene od strane srpskih snaga tokom zatočenja;⁸²⁶⁰ (ii) umrle od posljedica teškog premlaćivanja od strane srpskih snaga tokom zatočenja;⁸²⁶¹ ili (iii) bile odvedene iz zatočeničkih objekata od strane srpskih snaga i ubijene.⁸²⁶²

2452. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su u Vogošći i na Ilidži srpske snage jedan broj zatočenika odvele s mjesta zatočenja i da su oni ubijeni dok su bili na prisilnom radu na linijama fronta ili dok su korišteni kao živi štit.⁸²⁶³ Žrtve su umrle od posljedica djelovanja srpskih snaga koje su ih koristile za rad na linijama fronta ili kao živi štit. Koristeći žrtve za rad na linijama fronta ili kao živi štit, pripadnici srpskih snaga su svjesno preuzeli rizik da će one biti ubijene. Vijeće zaključuje da su, koristeći ih kao živi štit i prisiljavajući ih na rad na linijama fronta, počinioci hotimično nanijeli žrtvama teške tjelesne povrede, za koje su razumno trebali znati da mogu dovesti do smrti.

2453. Što se tiče žrtava koje su umrle od posljedica okrutnog i nehumanog postupanja u zatočeničkim objektima, Vijeće je zaključilo da su te žrtve umrle u okolnostima koje pokazuju namjeru počinitelja da ih ubiju ili barem da im hotimično nanesu teške tjelesne povrede, za koje su razumno trebali znati da mogu dovesti do smrti.⁸²⁶⁴ Na primjer, Vijeće je konstatovalo da su zatočenici teško premlaćivani⁸²⁶⁵ između ostalog, lancima i metalnim šipkama.⁸²⁶⁶ Drugi su

⁸²⁵⁸ Incidenti 5.2, 5.4, 12.3 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁵⁹ Na primjer, u vezi s tri civila koja su poginula prilikom granatiranja Pudin Hana, opština Ključ, od strane srpskih snaga, Vijeće je konstatovalo da je džamija dignuta u vazduh i srušena sa zemljom i da je, po svom povratku, svjedok KDZ024 vidio da je sve u selu spaljeno, razoreno i uništeno: incident 7.1 iz Priloga A Optužnici. Na tom osnovu Vijeće zaključuje van svake razumne sumnje da je to granatiranje izvršeno s namjerom da se nanese teške tjelesne povrede za koje su počinioci razumno trebali znati da mogu dovesti do smrti civila.

⁸²⁶⁰ Incidenti 2.1, 4.1, 5.1, 10.1, 12.1, 15.1, 15.4, 15.5, 16.2, 18.1, 18.3, 20.1, 20.2, 20.3, 20.4 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁶¹ Incidenti 2.1, 4.1, 8.1, 12.1, 15.2, 15.5, 18.1, 1.4, 12.1, 13.1 iz Priloga B Optužnici. U Optužnici se navodi posebna kategorija koja obuhvata ubijanje počinjeno tokom okrutnog i nečovječnog postupanja u zatočeničkim objektima i smrtnu ishodu do kojih je to dovelo. Optužnica, par. 60(a)(ii). Međutim, Vijeće napominje da se neki od incidenata ubijanja iz Priloga B tiču incidenta u kojima je smrt uslijedila kao posljedica takvog okrutnog i nečovječnog postupanja.

⁸²⁶² Incidenti 8.1, 12.1, 12.2, 15.2, 15.3, 15.6, 16.1, 18.2, 1.1, 1.3, 17.1 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁶³ Incidenti 19.1, 13.3 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁶⁴ V. par. 2448.

⁸²⁶⁵ Zatočenički objekt 27.6 iz Priloga C Optužnici.

⁸²⁶⁶ Zatočenički objekt 20.3 iz Priloga C Optužnici.

podvrgavani takvim uslovima da su umirali od gladi, iscrpljenosti,⁸²⁶⁷ nedostatka medicinske pomoći,⁸²⁶⁸ velike vrućine⁸²⁶⁹ ili gušenja.⁸²⁷⁰

(C) Status žrtava

2454. Vijeće takođe konstatuje da su žrtve u svim tim incidentima bile civili⁸²⁷¹ ili da su bile van borbenog stroja u trenutku kad su ubijene. Mnoge od žrtava su pogubljene ili su ubijene nakon što su ih zarobile srpske snage;⁸²⁷² neki su ubijeni dok su pokušavali pobjeći od srpskih snaga,⁸²⁷³ a neki su ubijeni nakon što su ih srpske snage zatočile u zatočeničkim objektima koji se navode u prilogima Optužnici.⁸²⁷⁴

(D) Zaključak

2455. Vijeće je zaključilo da je u BiH tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica postojao oružani sukob. Kao što pokazuju činjenični zaključci Vijeća koji su objašnjeni gore u tekstu, Vijeće konstatuje da je ubijanje o kojem se govori u ovom odjeljku bilo usko povezano s tim oružanim sukobom i da, stoga, predstavlja ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

2456. Vijeće je takođe konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da je ubijanje o kojem je riječ gore u tekstu bilo dio rasprostranjenog i sistematskog napada, i da su počinioci tog ubijanja znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava tog ubijanja, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada, kao i razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće, stoga, zaključuje da to ubijanje predstavlja ubistvo kao zločin protiv čovječnosti.

---

⁸²⁶⁷ Zatočenički objekt 2.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸²⁶⁸ Zatočenički objekt 10.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸²⁶⁹ Zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸²⁷⁰ Zatočenički objekti 6.2, 20.2, 27.6 iz Priloga C Optužnici. V. takođe incident 1.2 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁷¹ Incidenti 1.1, 3.2, 7.1, 13.1, 14.2, 15.2, 7.1, 12.2, 12.4, 10.1, 10.3, 10.4, 10.5, 10.6 iz Priloga A Optužnici, incident 15.3 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁷² Incidenti 3.1, 3.2, 5.4, 7.2, 7.3, 9.1, 15.1, 15.2, 16.1, 16.3, 12.1, 12.3, 12.5, 10.5, 10.6 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁷³ Incidenti 5.2, 15.2, 12.2, 12.3, 10.3, 10.2, 10.7 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁷⁴ Incidenti 2.1, 4.1, 5.1, 8.1, 10.1, 12.1, 12.2, 15.1, 15.2, 15.3, 15.4, 15.5, 15.6 iz Priloga B Optužnici, incident 10.8 iz Priloga A Optužnici, incidenti 16.1, 16.2, 18.1, 18.2, 18.3, 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 13.1 iz Priloga B Optužnici.

ii. *Istrebljivanje: tačka 4 Optužnice*

2457. Vijeće je takođe razmotrilo svaki od gore navedenih incidenata ubistva kako bi utvrdilo da li oni predstavljaju istrebljivanje. Vijeće podsjeća da se, mada ne postoji prag u smislu minimalnog broja žrtava kad je riječ o istrebljivanju, mora uvjeriti da je to ubijanje bilo masovnih razmjera i da mora u vezi s tim ocijeniti svaki slučaj posebno.⁸²⁷⁵

2458. Kao što je već rečeno, istrebljivanje se može utvrditi zbirom zasebnih incidenata.⁸²⁷⁶ Međutim, konstatovano je da "[g]eneralno, element lišavanja života u velikim razmjerama ne može biti ispunjen kolektivnim uzimanjem u obzir zasebnih incidenata počinjenih na različitim lokacijama, u različitim okolnostima, od strane različitih počinitelaca i tokom dužeg vremenskog perioda".⁸²⁷⁷

2459. U ovom predmetu, Vijeće je primijetilo da je veliki broj incidenata ubijanja koji se navode u Optužnici u vezi s Opštinama počinjen na različitim lokacijama, u različitim okolnostima i od strane različitih počinitelaca tokom dužeg vremenskog perioda. Nakon što je uzelo u obzir te faktore i zaključilo da su incidenti o kojima je riječ zasebni incidenti, Vijeće je za svaki slučaj posebno ocijenilo da li svaki incident predstavlja ubijanje masovnih razmjera za svrhe *actusa reusa* istrebljivanja. Prilikom donošenja te ocjene, Vijeće je imalo u vidu razmjere svakog od tih incidenata ubijanja i okolnosti u kojima je ubijanje počinjeno. Vijeće je to učinilo kada su okolnosti pokazivale da je ubijanje počinjeno na mjestima koja su geografski blizu, u sličnim okolnostima, tokom relativno kratkog perioda, pa je zbog toga smatrano dijelom iste operacije.

2460. Na tom osnovu, Vijeće konstatuje da je element ubijanja masovnih razmjera utvrđen za svaki od sljedećih incidenata koji su se dogodili za vrijeme ili nakon preuzimanja vlasti u Opštinama (i) ubijanje najmanje 45 civila u Bijeljini;⁸²⁷⁸ (ii) ubijanje najmanje 65 bosanskih Muslimana u selu Glogova, u opštini Bratunac;⁸²⁷⁹ (iii) ubijanje 52 bosanska Muslimana u Prhovu, u opštini Ključ;⁸²⁸⁰ (iv) ubijanje približno 200 bosanskih Muslimana u Biljanima, u opštini Ključ;⁸²⁸¹ (v) ubijanje 80 bosanskih Muslimana u Kozarcu, u opštini Prijedor;⁸²⁸² (vi) ubijanje najmanje 300 nesrba u selu Bišćani i u okolnim zaseocima, u opštini Prijedor;⁸²⁸³ (vii) ubijanje

⁸²⁷⁵ V. odjeljak III.A.2.c: Istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.

⁸²⁷⁶ V. odjeljak III.A.2.c: Istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.

⁸²⁷⁷ V. odjeljak III.A.2.c: Istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.

⁸²⁷⁸ Incident 1.1 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁷⁹ Incident 3.2 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸⁰ Incident 7.2 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸¹ Incident 7.3 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸² Incident 10.1 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸³ Incident 10.6 iz Priloga A Optužnici.

približno 50 osoba u rudniku Kipe, u opštini Prijedor;⁸²⁸⁴ (viii) ubijanje najmanje 68 ljudi u selu Briševo, u opštini Prijedor;⁸²⁸⁵ (ix) ubijanje približno 40 muškaraca, bosanskih Muslimana, u selu Novoseoci, u opštini Sokolac;⁸²⁸⁶ (x) ubijanje približno 45 civila, bosanskih Muslimana, kod Paklenika, nakon što su odvedeni iz Višegrada;⁸²⁸⁷ (xi) ubijanje najmanje 60 ljudi, uključujući žene i djecu, u selu Zaklopača, u opštini Vlasenica;⁸²⁸⁸ i (xii) ubijanje velikog broja muškaraca, bosanskih Muslimana, u Gerinoj klaonici u Zvorniku.⁸²⁸⁹

2461. Isto tako, Vijeće konstatuje da je element ubijanja masovnih razmjera utvrđen u pogledu svakog od sljedećih incidenata do kojih je došlo u zatočeničkim objektima koji se navode u Optužnici: (i) ubijanje najmanje 50 zatočenika u školi "Vuk Karadžić" u Bratuncu;⁸²⁹⁰ (ii) ubijanje velikog broja muškaraca, nesrba, u logoru Luka u Brčkom;⁸²⁹¹ (iii) ubijanje više od 200 zatočenika u KP Domu u Foči;⁸²⁹² (iv) ubijanje 77 muškaraca, bosanskih Muslimana, u školi u Velagićima, u opštini Ključ;⁸²⁹³ (v) ubijanje 47 zatočenika bosanskih Muslimana koji su odvedeni iz Rajlovca, u opštini Novi Grad;⁸²⁹⁴ (vi) ubijanje najmanje 190 osoba u prostoriji 3 u logoru Keraterm, u opštini Prijedor;⁸²⁹⁵ (vii) ubijanje velikog broja nesrba u Omarskoj ili nakon što su odvedeni iz Omarske, u opštini Prijedor;⁸²⁹⁶ (viii) ubijanje najmanje 120 osoba odvedenih iz Omarske na području Hrastove Glavice, u opštini Prijedor;⁸²⁹⁷ (ix) ubijanje najmanje 150 osoba s područja Brda koji su bili zatočeni u Omarskoj, u opštini Prijedor;⁸²⁹⁸ (x) ubijanje približno 200 muškaraca, nesrba, na Korićanskim stijenama, uključujući muškarce odvedene iz Trnopolja, u opštini Prijedor;⁸²⁹⁹ (xi) ubijanje približno 140 zatočenika odvedenih iz logora Sušica, u opštini Vlasenica;⁸³⁰⁰ (xii) ubijanje približno 88 muškaraca u Drinjači, u opštini Zvornik;⁸³⁰¹ (xiii) ubijanje najmanje 60 muškaraca u

---

⁸²⁸⁴ Incident 10.7 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸⁵ Incident 10.9 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸⁶ Incident 13.1 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸⁷ Incident 14.2 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸⁸ Incident 15.2 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁸⁹ Incident 16.3 iz Priloga A Optužnici.

⁸²⁹⁰ Incident 4.1 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹¹ Incident 5.1 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹² Incident 8.1 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹³ Incident 10.1 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹⁴ Incident 12.2 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹⁵ Incident 15.1 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹⁶ Incident 15.2 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹⁷ Incident 15.3 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹⁸ Incident 15.4 iz Priloga B Optužnici.

⁸²⁹⁹ Incident 15.6 iz Priloga B Optužnici.

⁸³⁰⁰ Incident 18.2 iz Priloga B Optužnici.

⁸³⁰¹ Incident 20.1 iz Priloga B Optužnici.

Domu kulture u Čelopeku, u opštini Zvornik,⁸³⁰² i (xiv) ubijanje približno 160 muškaraca u Tehničkoj školi u Karakaju, u opštini Zvornik.⁸³⁰³

2462. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su počinioci svakog od gore navedenih incidenata ubijanja djelovali s namjerom da ubiju žrtve ili barem da su im hotimično nanijeli teške tjelesne povrede, za koje su razumno trebali znati da mogu dovesti do smrti. Imajući u vidu razmjere ubijanja, Vijeće takođe zaključuje, u pogledu gore navedenih incidenata ubijanja, da su počinioci imali namjeru da počine ubijanje masovnih razmjera.

2463. Vijeće je zaključilo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da je gore navedeno ubijanje bilo dio rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci tog ubijanja znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava tog ubijanja, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada. Nadalje, s obzirom na razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti, Vijeće zaključuje da su počinioci znali za napad i da su zločini bili dio tog napada. Vijeće, stoga, zaključuje da to ubijanje predstavlja istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.⁸³⁰⁴

2464. Vijeće će se kasnije u ovoj presudi baviti pitanjem kumulativnih osuda i nedopustivosti donošenja osuđujućih presuda istovremeno i za istrebljivanje i za ubistvo po članu 5 Statuta u slučaju kada su utvrđeni elementi oba krivična djela.⁸³⁰⁵

iii. *Deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje): tačke 7 i 8 Optužnice*

(A) *Actus reus*

(1) Preseljavanje stanovništva

2465. Vijeće podsjeća na svoj zaključak u odjeljku IV.A.1 ove presude da je veliki broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u Opštinama⁸³⁰⁶ raseljen. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati u

⁸³⁰² Incident 20.2 iz Priloga B Optužnici.

⁸³⁰³ Incident 20.3 iz Priloga B Optužnici.

⁸³⁰⁴ Za preostale incidente ubijanja Vijeće se nije uvjerilo da je utvrđen element ubijanja masovnih razmjera. Vijeće je takođe konstatovalo da su preostali incidenti bili zasebni incidenti i da je bilo nedopustivo njihovo spajanje u svrhu ocjenjivanja elementa masovnih razmjera ubijanja za *actus reus* istrebljivanja.

⁸³⁰⁵ V. odjeljak IV.F.

⁸³⁰⁶ Tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za prisilno premještanje ili za deportaciju u Banjaluci, Brčkom i Višegradu kao djela u osnovi progona po tački 3 Optužnice. Optužnica, fusnota 6. Vijeće napominje da u fusnoti 13 Optužnice tužilaštvo kaže samo to da, u pogledu deportacije kao zločina protiv čovječnosti po tački 7 Optužnice, ne navodi krivičnu odgovornost za Višegrad. Međutim, Vijeće je to protumačilo restriktivno u

Bijeljini,⁸³⁰⁷ Bratuncu,⁸³⁰⁸ Foči,⁸³⁰⁹ na Palama,⁸³¹⁰ u Prijedoru,⁸³¹¹ Rogatici,⁸³¹² Sanskom Mostu,⁸³¹³ Sokocu,⁸³¹⁴ Vlasenici,⁸³¹⁵ Zvorniku,⁸³¹⁶ Bosanskom Novom,⁸³¹⁷ na Ilidži,⁸³¹⁸ u Novom Gradu,⁸³¹⁹ Novom Sarajevu,⁸³²⁰ Ključu,⁸³²¹ Hadžićima⁸³²² i Vogošći⁸³²³ raseljeni su iz svojih domova, sela i gradova u kojima su zakonito boravili na druge lokacije u BiH. Lokacije na koje su preseljeni bile su uglavnom pod kontrolom bosanskih Muslimana, uključujući Tuzlu, Konjević Polje, Srebrenicu, Goražde, Visoko, Zenicu i dijelove Sarajeva. U slučaju Bijeljine, Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani premješteni na "međuprostor" prije nego što su mogli prijeći na područje pod kontrolom bosanskih Muslimana.⁸³²⁴ Kad je riječ o tim incidentima, Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati raseljeni u okviru državnih granica BiH.

2466. Vijeće je takođe konstatovalo da su bosanski Muslimani u Bijeljini, Zvorniku i Bosanskom Novom raseljeni iz svojih domova, sela i gradova u kojima su zakonito boravili, u Srbiju i Hrvatsku.⁸³²⁵ Osim toga, Vijeće je konstatovalo da su, nakon napada srpskih snaga na Zvornik u aprilu 1992., hiljade bosanskih Muslimana pobjegle u Mali Zvornik u Srbiji.⁸³²⁶ Vijeće je takođe konstatovalo da su neki bosanski Muslimani iz Foče premješteni u Crnu Goru.⁸³²⁷ Vijeće takođe podsjeća da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati iz Prijedora premješteni u konvojima na lokacije u Hrvatskoj.⁸³²⁸ U vezi s tim incidentima, Vijeće zaključuje da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati raseljeni preko *de jure* ili *de facto* državne granice.

---

svjetlu fusnote 6 Optužnice u prilog optuženom i neće donositi zaključke u vezi s prisilnim premještanjem ili s deportacijom u Banjaluci, Brčkom i Višegradu po tačkama 3, 7, ili 8 Optužnice.

8307 V. odjeljak IV.A.1.a.i.H: Preseljavanje stanovništva iz Bijeljine.

8308 V. odjeljak IV.A.1.a.ii.I: Preseljavanje stanovništva iz Bratunca.

8309 V. odjeljak IV.A.1.a.iv.G: Preseljavanje stanovništva iz Foče.

8310 V. odjeljak IV.A.1.c.v.E: Preseljavanje stanovništva s Pala i oduzimanje imovine.

8311 V. odjeljak IV.A.1.b.i.D.7: Preseljavanje stanovništva iz Prijedora i oduzimanje imovine.

8312 V. odjeljak IV.A.1.a.v.H: Preseljavanje stanovništva iz Rogatice.

8313 V. odjeljak IV.A.1.b.i.E.7: Preseljavanje stanovništva iz Sanskog Mosta i oduzimanje imovine.

8314 V. odjeljak IV.A.1.a.vi.E: Preseljavanje stanovništva iz Sokoca.

8315 V. odjeljak IV.A.1.a.viii.F: Preseljavanje stanovništva iz Vlasenice i oduzimanje imovine.

8316 V. odjeljak IV.A.1.a.ix.H: Preseljavanje stanovništva iz Zvornika.

8317 V. odjeljak IV.A.1.b.i.B.5: Preseljavanje stanovništva unutar Bosanskog Novog i iz njega.

8318 V. odjeljak IV.A.1.c.ii.E: Preseljavanje stanovništva sa Ilidže.

8319 V. odjeljak IV.A.1.c.iii.H: Preseljavanje stanovništva iz Novog Grada.

8320 V. odjeljak IV.A.1.c.iv.E: Preseljavanje stanovništva iz Novog Sarajeva i oduzimanje imovine.

8321 V. odjeljak IV.A.1.b.i.C.8: Preseljavanje stanovništva iz Ključa.

8322 V. odjeljak IV.A.1.c.i.E: Preseljavanje stanovništva iz Hadžića i oduzimanje imovine.

8323 V. odjeljak IV.A.1.c.vi.G: Preseljavanje stanovništva iz Vogošće i oduzimanje imovine.

8324 V. par. 673.

8325 V. par. 673, 1360, 1458.

8326 V. par. 1250.

8327 V. par. 933.

8328 V. par. 1852.

2467. Vijeće podsjeća da su razmjere i obim protjerivanja i preseljavanja civila iz Opština doveli do raseljavanja ogromnog broja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁸³²⁹

(2) Prisilni karakter preseljavanja

2468. Vijeće konstatuje da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati o kojima je riječ gore u tekstu bili prisilno raseljeni. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu okolnosti u Opštinama i konstatovalo je da je raseljavanje Bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata bilo posljedica fizičke sile,⁸³³⁰ prijetnje silom⁸³³¹ ili prinude.⁸³³² Drugi su pobjegli iz straha.⁸³³³ Taj strah je bio posljedica nasilja koje se vršilo i raznih zločina počinjenih nad nesrbima, uključujući, između ostalog, ubijanje, okrutno i nečovječno postupanje, protivpravno zatočenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, diskriminatorne mjere i bezobzirno uništavanje sela, kuća i spomenika kulture.⁸³³⁴

2469. Bosanski Muslimani često bi imali ograničeno vrijeme da napuste svoje kuće, nakon čega bi bili ukrcani na kamione, u autobuse ili vozove i odvezeni iz Opština.⁸³³⁵ Neki bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, kada su protjerani, bili su prisiljavani da potpišu izjavu kojom svoju imovinu

⁸³²⁹ V. par. 678 (Vijeće je konstatovalo da je, kad je potpisan Dejtonski sporazum, samo 500 do 1.000 bosanskih Muslimana, od njih 17.000, ostalo u Bijeljini); 788 (Vijeće je konstatovalo da, uz izuzetak nekoliko osoba, u Bratuncu u junu 1992. više nije bilo bosanskih Muslimana); 933 (Vijeće je konstatovalo da sredinom avgusta 1992. gotovo uopšte više nije bilo bosanskih Muslimana u Foči); 1040 (Vijeće je konstatovalo da u avgustu 1995. gotovo uopšte više nije bilo bosanskih Muslimana u Rogatici); 1072 (Vijeće je konstatovalo da je krajem 1992. bilo još samo 30 do 40 muslimanskih porodica u Sokocu); 1220 (Vijeće je konstatovalo da je u junu 1992. u Vlasenici bilo približno 150 bosanskih Muslimana koji nisu bili zatočeni, a u oktobru 1992. je bilo veoma malo nesrba koji su ostali); 1365 (Vijeće je konstatovalo da je krajem juna 1992. bilo veoma malo bosanskih Muslimana koji su ostali u gradu Zvorniku); 1471 (Vijeće je konstatovalo da je do kraja 1992. većina bosanskih Muslimana otišla iz Bosanskog Novog); 1567 (Vijeće je konstatovalo da je do 1995. samo 1.200 od 17.000 bosanskih Muslimana ostalo u Ključu); 2435 (Vijeće je konstatovalo da su do maja 1993. još samo 1,8 posto od 14 sela u opštini Vogošća bila sela bosanskih Muslimana); 2329 (Vijeće je konstatovalo da je tokom rata samo mali broj bosanskih Muslimana ostao na Palama).

⁸³³⁰ V. odjeljci IV.A.1.a.i.H: Preseljavanje stanovništva iz Bijeljine; IV.A.1.a.ii.I: Preseljavanje stanovništva iz Bratunca; IV.A.1.a.v.H: Preseljavanje stanovništva iz Rogatice IV.A.1.a.viii.F: Preseljavanje stanovništva iz Vlasenice i oduzimanje imovine; IV.A.1.a.ix.H: Preseljavanje stanovništva iz Zvornika; IV.A.1.c.iv.E: Preseljavanje stanovništva iz Novog Sarajeva i oduzimanje imovine; IV.A.1.c.iii.H: Preseljavanje stanovništva iz Novog Grada; IV.A.1.b.i.E.7: Preseljavanje stanovništva iz Sanskog Mosta i oduzimanje imovine; IV.A.1.b.i.D.7: Preseljavanje stanovništva iz Prijedora i oduzimanje imovine.

⁸³³¹ V. npr. odjeljci IV.A.1.a.ii.I: Preseljavanje stanovništva iz Bratunca; IV.A.1.a.v.H: Preseljavanje stanovništva iz Rogatice; IV.A.1.a.ix.H: Preseljavanje stanovništva iz Zvornika; IV.A.1.c.iv.E: Preseljavanje stanovništva iz Novog Sarajeva i oduzimanje imovine.

⁸³³² V. npr. odjeljci IV.A.1.a.i.H: Preseljavanje stanovništva iz Bijeljine; IV.A.1.a.ii.I: Preseljavanje stanovništva iz Bratunca; IV.A.1.a.viii.F: Preseljavanje stanovništva iz Vlasenice i oduzimanje imovine; IV.A.1.b.i.E.7: Preseljavanje stanovništva iz Sanskog Mosta i oduzimanje imovine.

⁸³³³ V. odjeljci IV.A.1.a.i.H: Preseljavanje stanovništva iz Bijeljine; IV.A.1.a.ii.I: Preseljavanje stanovništva iz Bratunca; IV.A.1.a.v.H: IV.A.1.a.iv.G: Preseljavanje stanovništva iz Foče; Preseljavanje stanovništva iz Rogatice; IV.A.1.a.viii.F: Preseljavanje stanovništva iz Vlasenice i oduzimanje imovine.

⁸³³⁴ Vijeće je u ovom odjeljku Presude konstatovalo brojne primjere takvih djela usmjerenih protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u Opštinama.

⁸³³⁵ V. par. 672, 732, 931, 1035, 1060, 1072, 1144–1145, 1267, 1271, 1462, 2320.

ostavljaju vlastima bosanskih Srba.⁸³³⁶ U nekim slučajevima morali su potpisati izjavu da odlaze s dotičnog područja i da se nikad neće vratiti.⁸³³⁷ Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su u Vlasenici, na primjer, neke žene, bosanske Muslimanke, bile prisiljene da potpišu dokument u kojem izjavljuju da napuštaju opštinu svojom voljom, a onima koje su odbile, bio je ugrožen život i bezbjednost.⁸³³⁸

2470. U mnogim slučajevima, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili su prisiljeni da odu nakon napada na njihova sela ili nakon preuzimanja vlasti u gradovima od strane srpskih snaga.⁸³³⁹ U drugim slučajevima, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati najprije su bili uhapšeni i zatočeni u zatočeničkim objektima, a zatim odvezeni iz opštine.⁸³⁴⁰ Mada je odvođenje nekih zatočenika iz zatočeničkih objekata nazivano "razmj[en]ama", Vijeće konstatuje da te "razmjene", budući da su se prvenstveno odnosile na protivpravno zatočene civile, takođe predstavljaju prisilno raseljavanje.⁸³⁴¹

2471. Vijeće podsjeća na svoje zaključke da su u nekim Opštinama bosanski Muslimani možda zatražili pomoć ili dopuštenje da odu, a da su u nekim slučajevima platili ogromne sume da bi to mogli učiniti. Međutim, ti odlasci nisu bili dobrovoljni i odvijali su se u okolnostima u kojima nisu imali drugog izbora nego da odu.⁸³⁴² Čak i kada su vođe bosanskih Muslimana ili nevladine organizacije bili uključeni u pokušaje da se evakuišu bosanski Muslimani, to se dešavalo u atmosferi straha i prijetnji, što ne ukazuje na to da je stanovništvo otišlo dobrovoljno.⁸³⁴³ Vijeće konstatuje da čak i ako su nevladine organizacije eventualno bile uključene u omogućavanje nekih od tih odlazaka, to ne čini zakonitim ta inače protivpravna premještanja. Vijeće je konstatovalo da su u drugim opštinama, mada su vlasti bosanskih Srba o preseljavanju stanovništva govorile kao o "dobrovoljnom odlasku", civili zapravo bježali iz straha za svoje živote; to se odvijalo u okolnostima zastrašivanja i nasilja, što opovrgava svaku tvrdnju da su ti odlasci bili dobrovoljni.⁸³⁴⁴

2472. Vijeće, osim toga, podsjeća na svoj zaključak da je čak i u onim opštinama u kojima vlasti bosanskih Srba jesu pozvale građane da se vrate, broj onih koji su se vratili bio krajnje malen, i da

---

⁸³³⁶ V. par. 675, 929, 1093, 1216–1217, 1266, 1467, 1561, 1566, 2033, 2319, 2322, 2436–2438. V. takođe par. 2057.

⁸³³⁷ V. par. 730.

⁸³³⁸ V. par. 1186, 1217.

⁸³³⁹ V. par. 728–732, 747, 858, 929, 972, 977, 1035, 1056, 1060, 1072, 1134, 1139, 1144–1145, 1151, 1216, 1219, 1250, 1260–1261, 1273, 1449, 1456, 1462–1463, 2089, 2313.

⁸³⁴⁰ V. par. 762–764, 888, 1152, 1186, 1202, 1479, 1850–1852, 1902, 2115, 2343–2344, 2161.

⁸³⁴¹ Za zaključke Vijeća u vezi s protivpravnim zatočenjem, v. odjeljak IV.A.2.b.iv.D: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima (Protivpravno zatočenje).

⁸³⁴² V. par. 673, 786, 931, 1215, 1222, 1362, 1459–1460, 1561, 1563, 1565–1566, 2039, 2318, 2320, 2331, 2288. V. takođe par. 2058.

⁸³⁴³ V. par. 1110, 1215, 1467–1469.

⁸³⁴⁴ V. par. 1219, 1268.

se obrazac zlostavljanja, zastrašivanja i protjerivanja nastavio.⁸³⁴⁵ U Vlasenici, na primjer, bosanski Muslimani su, po povratku u svoja sela, našli svoje kuće spaljene.⁸³⁴⁶ U jednom drugom incidentu, Vijeće je konstatovalo da su srpske snage odbile da propuste bosanske Muslimane koji su se željeli vratiti nakon što su pobjegli iz svog sela u opštini Zvornik.⁸³⁴⁷

2473. Vijeće konstatuje da nema pokazatelja da je prisilno raseljavanje stanovnika, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, izvršeno na bilo kojoj osnovi koja je dopuštena međunarodnim pravom.

(B) *Mens rea*

2474. Kad je riječ o incidentima u paragrafu 2465, Vijeće konstatuje da su pripadnici srpskih snaga i političkih i državnih organa bosanskih Srba namjeravali da prisilno rasele stanovništvo unutar državnih granica. U vezi s incidentima u paragrafu 2466, Vijeće konstatuje da su pripadnici srpskih snaga i političkih i državnih organa bosanskih Srba namjeravali da prisilno rasele stanovništvo preko *de jure* ili *de facto* granice.

2475. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu umiješanost srpskih snaga i političkih i državnih organa bosanskih Srba u sistematsko preseljavanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz Opština. Vijeće je takođe uzelo u obzir sličan obrazac po kojem su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili prisilno raseljeni i umiješanost srpskih snaga i političkih i državnih organa bosanskih Srba u stvaranje atmosfere straha u kojoj bosanski Muslimani i bosanski Hrvati nisu imali izbora nego da napuste Opštine. Kako je gore konstatovano, tu atmosferu straha je uzrokovalo tada provođeno nasilje, ubijanje, okrutno i nečovječno postupanje, protivpravno zatočenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, diskriminatorne mjere i bezobzirno uništavanje sela, kuća i spomenika kulture. U mnogim slučajevima, stanovništvo je bježalo poslije napada srpskih snaga na njihova sela i domove. Vijeće zaključuje van svake razumne sumnje da te okolnosti pokazuju traženu namjeru da se to stanovništvo prisilno raseli.

2476. Osim toga, Vijeće je bilo u mogućnosti da izvede zaključak o namjeri iz više eksplicitnih primjera. U vezi s tim, Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su tokom napada na sela bosanskih Muslimana u opštini Bratunac, na primjer, pripadnici srpskih snaga govorili "ovo je srpska zemlja" i da bosanski Muslimani treba da budu protjerani.⁸³⁴⁸ Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da je bosanskim Muslimanima rečeno da će morati otići u Tuzlu jer će bosanski Srbi

---

⁸³⁴⁵ V. par. 677, 720–721, 788–789, 1214.

⁸³⁴⁶ V. par. 1219.

⁸³⁴⁷ V. par. 1269.

⁸³⁴⁸ V. par. 744.

živjeti u Bratuncu.⁸³⁴⁹ Na Palama, bosanskim Muslimanima je rečeno da je bolje da odu "dobrovoljno" na područja na kojima su bili većinsko stanovništvo nego da ih kasnije "lov[e] po šumama".⁸³⁵⁰

2477. Bosanskim Muslimanima u Rogatici se takođe prijetilo i bili su upozoreni da će uslijediti "čišćenje", a takođe im je rečeno da će im biti dopušteno da odu u Visoko i Zenicu jer su to mjesta gdje bosanski Muslimani imaju "perspektivu življenja".⁸³⁵¹ U opštini Vlasenica, pripadnici srpskih snaga su dobili uputstva da "očiste" konkretna područja od bosanskih Muslimana i da "teritoriju treba očistiti 100%, te da nijedan Musliman ne smije ostati na tom području".⁸³⁵² U vezi sa Zvornikom, Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su se vlasti bosanskih Srba sastale da razgovaraju o uklanjanju bosanskih Muslimana i da je TO-u Zvornik naređeno da organizuje i koordinira iseljavanje muslimanskog stanovništva.⁸³⁵³

2478. Vijeće je u vezi s Bijeljnom, na primjer, konstatovalo da je postojao plan za organizovano protjerivanje bosanskih Muslimana.⁸³⁵⁴ Taj plan se sastojalo od više faza i stvorena je atmosfera straha, nevolje, zastrašivanja i ponižavanja, odakle je veliki broj bosanskih Muslimana protjeran ili je pobjegao iz opštine zbog straha.⁸³⁵⁵ U Rogatici, vlasti bosanskih Srba su učestvovala u organizovanom raseljavanju muslimanskog stanovništva i vodile su spiskove bosanskih Muslimana koji su otjerani iz opštine.⁸³⁵⁶ Na Palama, vlasti bosanskih Srba održavale su sastanke kako bi se raspravljalo o odlasku nesrba iz opštine i zauzeli stavovi o tome. Oni su informisali Biljanu Plavšić da je došlo do "prinudnog i samovoljnog" iseljavanja bosanskih Muslimana iz opštine.⁸³⁵⁷

2479. Namjeru da se stanovništvo prisilno raseli pokazuju izjave vođa bosanskih Srba u vezi s Fočom, na primjer, da u Foči nema nijednog bosanskog Muslimana i da u opštini živi "samo jedan narod" i da se ispovijeda "samo jedna vjera".⁸³⁵⁸ U vezi sa Zvornikom, Drinski korpus je izvijestio da je "opština [...] imala 60% turskog življa i sada je očišćena i etnički čista sa srpskim življem".⁸³⁵⁹

---

⁸³⁴⁹ V. par. 769.

⁸³⁵⁰ V. par. 2316.

⁸³⁵¹ V. par. 1035.

⁸³⁵² V. par. 1128.

⁸³⁵³ V. par. 1363.

⁸³⁵⁴ V. par. 671–672.

⁸³⁵⁵ V. par. 670–673.

⁸³⁵⁶ V. par. 1036.

⁸³⁵⁷ V. par. 2324.

⁸³⁵⁸ V. par. 933.

⁸³⁵⁹ V. par. 1365.

(C) Zaključak

2480. U vezi s gore navedenim incidentima koji se tiču prisilnog raseljavanja u okviru državnih granica, Vijeće konstatuje da su oni koji su raseljeni ostavili svoje kuće, imovinu i izvor prihoda, bez ikakve garancije u pogledu mogućnosti povratka u budućnosti, što je kod žrtava izazvalo tešku duševnu patnju ili povredu. Ta djela počinjena su s namjerom da se nanese teška duševna patnja ili sa sviješću da će ta djela vjerovatno prouzrokovati tešku duševnu patnju. Ta djela su slične težine kao deportacija, navedena u članu 5(d) Statuta. Vijeće, stoga, zaključuje da su ta djela dovoljno teška da predstavljaju "druga nehumana djela" na osnovu člana 5(i) Statuta.

2481. Vijeće je konstatovalo da je izvršen rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da su ta djela deportacije i prisilnog premještanja bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci tih djela znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava tog ubijanja, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada, kao i razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće, stoga, zaključuje da ti incidenti predstavljaju deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločine protiv čovječnosti.

iv. Progoni: tačka 3 Optužnice

(A) Ubijanje

2482. Vijeće upućuje na svoje pravne zaključke koji se tiču ubistva, kao zločina protiv čovječnosti, i ubistva, kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, koji se navode u tački 5 odnosno 6 Optužnice. Vijeće je gore u tekstu konstatovalo da su mnogi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati (i) ubijeni od strane srpskih snaga za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Opštinama; (ii) ubijeni od strane srpskih snaga tokom zatočenja u više zatočeničkih objekata u Opštinama; ili (iii) umrli tokom i od posljedica okrutnog i nečovječnog postupanja od strane srpskih snaga u više zatočeničkih objekata u Opštinama. Vijeće je takođe konstatovalo da su počinioci svakog od ovih incidenata djelovali s namjerom da ubiju žrtve ili barem da su im hotimično nanijeli teške tjelesne povrede, za koje su razumno trebali znati da mogu dovesti do smrti. Vijeće je takođe konstatovalo da su žrtve u svakom od tih incidenata bile civili ili da su bile van borbenog stroja u trenutku kad su ubijene.

2483. Vijeće takođe konstatuje da su počinioci gore navedenog ubijanja namjerno uzimali žrtve na metu isključivo na osnovu toga što su po nacionalnosti bili bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati; to ubijanje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je takođe imalo u vidu uvrede, izrugivanje i prijetnje srpskih snaga upućene žrtvama isključivo na osnovu toga što su po nacionalnosti bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati.⁸³⁶⁰ Kako je ranije konstatovano, to ubijanje je bilo dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti, a počinioci su znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada.

2484. Prema tome, Vijeće zaključuje da je to ubijanje predstavljalo progon kao zločin protiv čovječnosti.

(B) Okrutno i/ili nečovječno postupanje

(1) Mučenje, premlaćivanje, fizičko i psihičko zlostavljanje

2485. Vijeće upućuje na svoje činjenične zaključke u odjeljku IV.A.1 u vezi s radnjama koje su vršili pripadnici srpskih snaga u Opštinama. Ti činjenični zaključci pokazuju ekstremni nivo zlostavljanja koje su trpjeli bosanski Muslimani i bosanski Hrvati na cijelom području Opština tokom zatočenja ili za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Opštinama.

2486. Na primjer, Vijeće je konstatovalo da su zatočenike rezali i boli noževima.⁸³⁶¹ Nekim zatočenicima je na tijelu, uključujući lice, ruke i grudi, nožem urezan krst.⁸³⁶² Samo jedan zatočenik je na tijelu imao 30 krstova urezanih lovačkim nožem.⁸³⁶³ U jednom incidentu, zatočeniku su, nakon što su ga porezali, u rane utrljali so.⁸³⁶⁴ U drugom incidentu, nožem su zatočeniku izrezali tetovažu koja je prikazivala polumjesec i zvijezdu.⁸³⁶⁵ U jednom drugom zatočeničkom objektu, zatočenike su natjerali da jedu dijelove tijela odrezane drugim zatočenicima.⁸³⁶⁶

2487. Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su zatočenike teško premlaćivali i zlostavljali tokom ispitivanja.⁸³⁶⁷ Neke zatočenike su ispitivali o vojnim operacijama i pitanjima bezbjednosti i

⁸³⁶⁰ V. npr. 743, 806, 873, 1019, 1151, 1314, 1552, 1625, 1702, 1722, 1763, 1869, 1875.

⁸³⁶¹ V. zatočenički objekti 10.1, 6.1, 6.2, 21.2, 25.1, 27.1, 27.4, 27.5, 20.2, 20.4, 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁶² V. zatočenički objekti 7.2, 6.2, 21.3, 20.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁶³ V. zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁶⁴ V. zatočenički objekt 25.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁶⁵ V. zatočenički objekt 27.4 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁶⁶ V. zatočenički objekt 27.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁶⁷ V. zatočenički objekti 10.1, 21.3, 25.1, 25.2, 25.3, 27.3, 27.6, 15.1, 15.2, 26.3, 20.3, 20.2, 20.7, 20.4, 1.2, 17.1, 22.1, 22.2 iz Priloga C Optužnici.

u isto vrijeme ih zlostavljali.⁸³⁶⁸ Ruke i noge su im bile vezane i podvrgavani su dugotrajnom premlaćivanju.⁸³⁶⁹ Zatočenike su vezivali lancima i kaišima i neke su tukli satima, neke su palicama udarali po stopalima,⁸³⁷⁰ dok su druge tokom ispitivanja fizički zlostavljali kliještima.⁸³⁷¹ U jednom drugom incidentu, jednog dječaka su vezali za ogradu i tukli ga konopcem.⁸³⁷² Neki zatočenici su natjerani da legnu na zemlju, a onda su ih divljački tukli govoreći im da priznaju povezanost sa snagama bosanskih Muslimana.⁸³⁷³ U jednom drugom zatočeničkom objektu, stražar je više puta tukao zatočenika nakon što nije mogao odgovoriti na pitanja; zatočenik je pao na zemlju, stražar je skakao po njemu sve dok se zatočenik nije onesvijestio, a zatim su ga oživljavali polijevajući ga vodom.⁸³⁷⁴ Zatočenicima su takođe prijetili ili su ih tukli prije no što bi ih prisilili da potpišu izjavu u vezi s njihovim učešćem u određenim aktivnostima.⁸³⁷⁵

2488. U zatočeničkim objektima, neke zatočenike su prisiljavali da kleknu na pod, pa su im stavljali noževe, bajonete ili puške u usta kako bi ih zaplašili,⁸³⁷⁶ drugima je naređivano da legnu na zemlju, a onda bi stražar skakao po njima.⁸³⁷⁷ U jednom incidentu zatočenik je morao s poda polizati sopstvenu krv nakon što su ga divljački pretukli.⁸³⁷⁸ Zatočenicima bi naredili da se nagnu prema zidu, a onda bi ih udarali nogama sve dok sa zida ne bi počeli curiti potoci krvi; zatim bi im naredili da stave prste na vrh zida i gazili bi po njima.⁸³⁷⁹ Pripadnici srpskih snaga su takođe bacali dimne bombe, suzavac i smrdljive bombe na mjesta na kojima su držani zatočenici.⁸³⁸⁰

2489. U drugim incidentima zlostavljanja zatočenike su prisiljavali da gutaju metke,⁸³⁸¹ dlake koje su im iščupali ispod pazuha,⁸³⁸² cigarete,⁸³⁸³ razbijeno staklo⁸³⁸⁴ i motorno ulje.⁸³⁸⁵ Zatočenicima su takođe palili kožu cigaretama⁸³⁸⁶ i čupali im zube.⁸³⁸⁷ Nekim zatočenicima naređeno je da sjede 40

⁸³⁶⁸ V. zatočenički objekti 25.3, 20.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁶⁹ V. zatočenički objekti 25.1, 27.6, 15.2, 20.5 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷⁰ V. zatočenički objekt 10.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷¹ V. zatočenički objekt 21.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷² V. zatočenički objekt 10.6 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷³ V. zatočenički objekt 20.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷⁴ V. zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷⁵ V. zatočenički objekti 21.3, 15.2, 20.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷⁶ V. zatočenički objekti 25.3, 15.3, 26.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷⁷ V. zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷⁸ V. zatočenički objekt 15.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁷⁹ V. zatočenički objekt 20.6 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸⁰ V. zatočenički objekti 26.3, 20.3, 27.3, 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸¹ V. zatočenički objekti 21.2, 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸² V. zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸³ V. zatočenički objekti 21.3, 26.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸⁴ V. zatočenički objekt 27.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸⁵ V. zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸⁶ V. zatočenički objekti 21.3, 11.2, 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸⁷ V. zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

sati u vodi, s rukama na potiljku i nogama raširenim na zemlji, dok su ih udarali nogama i tukli.⁸³⁸⁸ Zatočenike su takođe prisiljavali da stoje satima, a u jednom takvom incidentu slabiji zatočenici su se onesvijestili i pali na zemlju.⁸³⁸⁹ Vijeće takođe podsjeća da su jednom prilikom zatočenici natiskani jedan preko drugog u klozetima i primorani da leže u izmetu.⁸³⁹⁰

2490. U jednom drugom incidentu, jedan zatočenik, ugledni bosanski Musliman, bačen je niz stepenice i morali su ga onesviještenog iznijeti iz zatočeničkog objekta.⁸³⁹¹ Neke zatočenike su tjerali da skaču s uzvišica, nekad na glavu ili na prsa, nakon čega su zadobili teške povrede.⁸³⁹² U još jednom incidentu, zatočenike su bacali u vatru od zapaljenih guma.⁸³⁹³

2491. Zatočenike su udarali šakama i nogama, i često teško premlaćivali svim mogućim predmetima koje bi pronašli, uključujući lance, pendreke, palice, motke, kundake pušaka, mitraljeze, teške drvene štapove, željezne cijevi, čelične šipke, letve, drvene motke, debele plastične cijevi, kablove, gumena crijeva, štapove, noge od stolica i mesingane bokseve.⁸³⁹⁴ Zatočenike su tukli i kad bi ih natjerali da trče kroz špalir.⁸³⁹⁵ Zatočenike bi nekad izveli iz zatočeničkog objekta i premlaćivali.⁸³⁹⁶ Neke zatočenike su takođe tjerali da jedan drugog udaraju i da se tuku,⁸³⁹⁷ dok su druge teško premlaćivali ako predstavnicima MKCK-a ne bi rekli ono što im je bilo naređeno da kažu.⁸³⁹⁸

2492. Zatočenike su tukli i kad im je bilo dozvoljeno da idu u klozet ili po vodu,⁸³⁹⁹ ili kad su dobivali hranu.⁸⁴⁰⁰ Neke zatočenike su tukli kad su bili prisiljavani da nose leševe,⁸⁴⁰¹ a druge su tukli zbog svakog pokušaja da im se poboljšaju uslovi zatočeništva.⁸⁴⁰² Druge zatočenike su teško

⁸³⁸⁸ V. zatočenički objekt 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁸⁹ V. zatočenički objekti 1.2, 27.4, 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹⁰ V. zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹¹ V. zatočenički objekt 15.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹² V. zatočenički objekti 26.1, 26.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹³ V. zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹⁴ V. zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 2.1, 7.2, 10.1, 6.1, 6.2, 21.3, 25.1, 25.2, 25.3, 27.2, 27.4, 27.5, 27.6, 27.7, 11.2, 15.1, 15.2, 26.1, 26.3, 20.3, 20.2 (Vijeće je konstatovalo da su u nekim slučajevima na tim predmetima bili ekseri, koji su zatočenicima probijali kožu), 20.1, 20.5, 20.6, 20.4, 19.2, 1.2, 17.1, 22.1, 22.3, 22.4, 22.5. V. takođe zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹⁵ V. zatočenički objekti 20.1, 20.6, 19.2, 1.2, 18.1, 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹⁶ V. zatočenički objekti 10.1, 21.2, 21.3, 23.2, 23.1, 25.3, 27.4, 4.1, 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹⁷ V. zatočenički objekti 2.1, 7.2, 21.3, 27.1, 27.4, 27.6, 11.2, 15.2, 26.1, 20.3, 20.2, 20.4, 22.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹⁸ V. zatočenički objekti 2.1, 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸³⁹⁹ V. zatočenički objekti 7.2, 25.1, 25.2, 20.2, 20.1, 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰⁰ V. zatočenički objekti 10.1, 20.2, 20.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰¹ V. zatočenički objekt 7.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰² V. zatočenički objekti 10.1, 1.2 iz Priloga C Optužnici.

premlaćivali po dolasku u zatočenički objekt i kad su ih pretraživali da bi im oduzeli dragocjenosti.⁸⁴⁰³

2493. Zatočnici su takođe podvrgavani verbalnom i psihološkom nasilju i zastrašivanju, uključujući prijetnje da će biti ubijeni.⁸⁴⁰⁴ Osim toga, zatočnici su bili u stalnom strahu dok su nosili leševe ili slušali jauke drugih zatočenika koje su tukli i fizički zlostavljali tokom noći.⁸⁴⁰⁵ Neki zatočnici morali su odnositi i pokopavati leševe, čistiti klozete golim rukama, čistiti tragove krvi nakon premlaćivanja ili ubijanja zatočenika, a odvođeni su i da pljačkaju ili da čiste kuće bosanskih Muslimana u gradu kako bi ih mogle koristiti porodice bosanskih Srba.⁸⁴⁰⁶

2494. Neke zatočnice su izdvajali za teško premlaćivanje pred drugim zatočnicima kao primjer onoga što bi se i njima moglo dogoditi.⁸⁴⁰⁷ Zatočnicima su se takođe rugali kad su ih tjerali da iznose leševe.⁸⁴⁰⁸ Zatočnici su ponižavani, između ostalog, tako što su prisiljavani (i) da naprave "srpski znak pozdrava s tri podignuta prsta",⁸⁴⁰⁹ (ii) da se prekrste,⁸⁴¹⁰ (iii) da hodaju ili da kleče pognute glave,⁸⁴¹¹ (iv) da jedu ugljenisan kruh tako da ni mrva ne ostane⁸⁴¹² i (v) da pasu travu kao životinje dok su ih držali na nišanu.⁸⁴¹³ Po nekim zatočnicima su pljuvali i verbalno ih ponižavali.⁸⁴¹⁴ Jednom prilikom je jedan hodža izdvojen da bi ga ponižavali; natjerali su ga da pije pivo, da napravi "srpski znak pozdrava s tri podignuta prsta" i da pjeva "četničke" pjesme.⁸⁴¹⁵ Neki zatočnici, bosanski Muslimani, takođe su prisiljavani da potpišu izjavu da su "dobrovoljno prešli na srpsku pravoslavnu vjeru".⁸⁴¹⁶ Vijeće je takođe konstatovalo da su u jednom zatočeničkom objektu neprestano i glasno puštali srpske nacionalističke pjesme.⁸⁴¹⁷ U vezi s Palama, Vijeće je

⁸⁴⁰³ V. zatočenički objekti 1.2, 18.1 iz Priloga C Optužnici. V. takođe V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰⁴ V. zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 7.2, 10.6, 10.5, 10.7, 10.2, 6.1, 6.2, 21.1, 21.3, 25.2, 27.1 (Vijeće je konstatovalo da su zatočnice tjerali da jedan drugog tuku, uz obećanje da onaj koji pobijedi neće biti ubijen), 27.4, 27.5, 27.6, 15.3, 15.2, 26.3, 26.1, 4.1, 20.2, 20.1, 20.4, 19.2. V. takođe par. 2093, 2264.

⁸⁴⁰⁵ V. zatočenički objekti 20.2, 10.1 iz Priloga C Optužnici. V. takođe zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰⁶ V. zatočenički objekti 7.2, 21.3, 25.3, 20.2, 20.4, 27.4 iz Priloga C Optužnici. Vijeće je takođe konstatovalo da su drugi zatočnici bili prisiljavani da rade na Ekonomiji, ali nije raspolagalo dovoljnim dokazima u pogledu prirode tog rada da bi utvrdilo da li to predstavlja uskraćivanje ili povredu temeljnih prava da bi doseglo nivo težine drugih krivična djela iz člana 5. V. zatočenički objekt 27.6 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰⁷ V. zatočenički objekti 7.2, 26.1, 15.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰⁸ V. zatočenički objekt 7.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁰⁹ V. zatočenički objekti 2.1, 6.2, 27.6, 15.2, 20.2, 20.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹⁰ V. zatočenički objekti 27.4, 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹¹ V. zatočenički objekti 2.1, 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹² V. zatočenički objekt 27.4 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹³ V. zatočenički objekt 4.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹⁴ V. zatočenički objekt 15.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹⁵ V. zatočenički objekt 6.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹⁶ V. zatočenički objekt 21.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹⁷ V. zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici.

konstatovalo da su zatočenicima na silu nožem sjekli kosu.⁸⁴¹⁸ U jednom drugom incidentu, zatočenike u Novom Gradu su prisilili da legnu na zemlju, tukli ih a zatim na njih pustili pse.⁸⁴¹⁹

2495. Vijeće takođe podsjeća na svoje zaključke da su bosanske Muslimane tukli i zlostavljali za vrijeme i poslije napada na sela⁸⁴²⁰ ili za vrijeme i poslije njihovog hapšenja.⁸⁴²¹ Neke pacijente, bosanske Muslimane su takođe divljački udarali nogama i tukli u bolnicama kad su saznali da su bosanski Muslimani.⁸⁴²²

2496. Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su ugledni bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, uključujući stručne kadrove i vođe, uzimani na metu, odvođeni, držani u zatočeništvu, zastrašivani i premlaćivani.⁸⁴²³ Vijeće je takođe konstatovalo da su pripadnici srpskih snaga maltretirali i zastrašivali bosanske Muslimane upućujući im pogrdne riječi, pucajući na njihove kuće i džamije i zaustavljajući, tukući i zlostavljajući bosanske Muslimane na kontrolnim punktovima i na barikadama.⁸⁴²⁴

2497. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su mnogi zatočenicima imali vidljive rane i modrice nakon ovog zlostavljanja i da neki danima nisu mogli govoriti ni hodati.⁸⁴²⁵ Neki zatočenicima su premlaćivani svaki dan više puta.⁸⁴²⁶ Ozljede su uključivale prijelome i frakture kostiju, krvarenje, velike modrice, nateknuća i izbijene zube.⁸⁴²⁷ Jedan zatočenik je počeo mokriti krv nakon teškog premlaćivanja,⁸⁴²⁸ a drugima su oči bile izbijene ili su bili oslijepljeni.⁸⁴²⁹ Neki zatočenicima su teško premlaćivani dok nisu izgubili svijest.⁸⁴³⁰ Vijeće je konstatovalo da su zatočenicima i kasnije trpili trajne fizičke i psihičke posljedice.⁸⁴³¹

2498. Nakon što je razmotrilo ove incidente, Vijeće zaključuje da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili podvrgnuti namjernim djelima kojima im nanesena teška fizička ili psihička

⁸⁴¹⁸ V. zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴¹⁹ V. zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²⁰ V. par. 861, 873, 1264, 1266. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su, nakon napada srpskih snaga na Mješaju/Trošanju, stanovnici sela, bosanski Muslimani, udarani nogama, kundacima pušaka i granama, a i da je tom prilikom jedan bosanski Musliman ostao bez oka. V. par. 1139.

⁸⁴²¹ V. par. 862, 876–877, 970, 985, 1126, 1134, 1155–1156, 1464, 2093; zatočenički objekti 27.2, 27.6, 20.6 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²² V. par. 863; zatočenički objekt 20.4 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²³ V. par. 723, 729, 766, 1119, 1162; zatočenički objekti 20.2, 20.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²⁴ V. par. 950, 952, 970, 1048, 1102, 1119, 1242, 1262, 1266, 1276, 1282, 1493, 1500.

⁸⁴²⁵ V. zatočenički objekti 10.1, 21.3, 20.2, 20.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²⁶ V. zatočenički objekti 2.1, 19.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²⁷ V. zatočenički objekti 21.3, 25.3, 27.3, 27.4, 27.6, 15.1, 15.2, 26.1, 20.3, 20.2, 20.1, 20.5, 20.6, 20.7, 20.4, 17.1, 22.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²⁸ V. zatočenički objekt 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴²⁹ V. zatočenički objekti 27.3, 4.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴³⁰ V. zatočenički objekti 6.2, 25.3, 27.3, 27.4, 27.6, 15.1, 26.1, 20.1, 20.6 iz Priloga C Optužnici.

bol ili patnja. Ta djela su namjerno izvršili pripadnici srpskih snaga i svrha im je bila (i) dobivanje informacija ili priznanja; (ii) kažnjavanje, zastrašivanje, ili prisila žrtve ili trećih lica, ili (iii) diskriminacija žrtve ili trećih lica. Vijeće, stoga, zaključuje da su nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u Opštinama izvršena djela mučenja.

2499. Osim toga, ovi incidenti pokazuju da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati takođe bili podvrgnuti namjernom premlaćivanju, fizičkom i psihičkom zlostavljanju, uključujući šikaniranje, stalno ponižavanje i degradaciju. Vijeće konstatuje da je to premlaćivanje i zlostavljanje prouzrokovalo tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu ili je predstavljalo težak napad na ljudsko dostojanstvo i da je predstavljalo uskraćivanje ili povredu temeljnog prava. Vijeće, stoga, zaključuje da ta djela premlaćivanja, tjelesnog i duševnog zlostavljanja imaju istu težinu kao i druga djela nabrojana u članu 5 Statuta.

(2) Silovanje i druga djela seksualnog nasilja⁸⁴³²

2500. Vijeće je u odjeljku IV.A.1 gore u tekstu konstatovalo da su srpske snage počinile silovanje nad ženama i muškarcima bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u Bijeljini,⁸⁴³³ Brčkom,⁸⁴³⁴ Foči,⁸⁴³⁵ Novom Sarajevu,⁸⁴³⁶ Prijedoru,⁸⁴³⁷ Rogatici⁸⁴³⁸ Vlasenici,⁸⁴³⁹ Vogošći⁸⁴⁴⁰ i Zvorniku.⁸⁴⁴¹ Neke bosanske Muslimanke, žene i djevojčice, pripadnici srpskih snaga silovali su više puta, nekad i kontinuirano, dok su bile u zatočeničkim objektima.⁸⁴⁴²

2501. Postoji slučaj da je jedna žena tokom zatočeništva silovana približno 150 puta.⁸⁴⁴³ Bila je incidenata u kojima su pripadnici srpskih snaga odvodili zatočene bosanske Muslimanke iz zatočeničkih objekata i silovali ih; u nekim od tih incidenata, osim što su silovane, žene su bile izložene dodatnim prijetnjama ili nasilju, a nekad su bile podvrgnute i grupnom silovanju.⁸⁴⁴⁴ Neke

⁸⁴³¹ V. zatočenički objekti 10.1, 2.1, 15.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴³² Tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za silovanje i druga djela seksualnog nasilja u Banjaluci, Bosanskom Novom, Bratuncu, na Palama i u Višegradu. Optužnica, fusnota 5.

⁸⁴³³ V. par. 631; zatočenički objekt 2.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴³⁴ V. zatočenički objekt 7.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴³⁵ V. zatočenički objekti 10.4, 10.5, 10.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴³⁶ V. par. 2270–2271, 2274.

⁸⁴³⁷ V. zatočenički objekti 20.3, 20.2, 20.4 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴³⁸ V. zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴³⁹ V. zatočenički objekt 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴⁰ V. zatočenički objekt 26.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴¹ V. zatočenički objekt 27.6 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴² V. zatočenički objekti 7.2, 10.4, 10.2, 21.1, 21.3, 20.3, 20.2, 20.4 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴³ V. zatočenički objekti 10.5, 10.7 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴⁴ V. zatočenički objekti 7.2, 10.5, 10.2, 21.1 iz Priloga C Optužnici. V. takođe zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 20.3 (Vijeće je konstatovalo da je jedna žena, bosanska Muslimanka, pronađena u lokvi krvi nakon što je silovana), 20.2, 20.4.

bosanske Muslimanke su bile smještene u kuće i stanove, gdje su silovane, u nekim prilikama i jedna pred drugom.⁸⁴⁴⁵ Bilo je i slučajeva da su žene bile silovane, a potom i javno ponižavane od strane pripadnika srpskih snaga u selima u kojima je preuzeta vlast.⁸⁴⁴⁶ Vijeće je takođe konstatovalo da su neke zatočene muškarce bosanske Muslimane, uključujući jednog trinaestogodišnjeg dječaka, takođe silovale srpske snage, koristeći pendreke i slične predmete.⁸⁴⁴⁷

2502. U jednom incidentu, zatočenicima, bosanskim Muslimanima, naređeno je da kleknu četveronoške, a zatim im je u anus uguran štap, zbog čega su vrištali od bola; zatim im je naređeno da odjećom obrišu krv.⁸⁴⁴⁸ U drugim incidentima, zatočeniци su natjerani na oralni seks i da polno opšte jedni s drugima, nekad pred drugim zatočenicima.⁸⁴⁴⁹

2503. Druga djela seksualnog nasilja uključivala su slučajeve kada je zatočenicima, muškarcima i ženama, naređeno da se svuku, da plešu i da polno opšte pred vojnicima bosanskim Srbima.⁸⁴⁵⁰ U drugim incidentima, zatočenicima je bilo naređeno da skinu donji veš i da grizu ili sišu penis jedan drugom, dok su vojnici stajali sa strane i smijali se.⁸⁴⁵¹ U još jednom incidentu, zatočeniци su morali lizati stražnjicu jedne žene, bosanske Srпкиnje, koja je prijetila da će ih zaklati ako to ne učine.⁸⁴⁵² Jedna zatočeniца je morala obnažiti grudi, a onda joj jedan stražar prelazio nožem po grudima dok su drugi stražari to gledali i smijali se.⁸⁴⁵³

2504. Vijeće konstatuje da su sva ta djela silovanja i druga djela seksualnog nasilja pripadnici srpskih snaga počinili bez pristanka žrtava, da su počinioci ta djela počinili namjerno i da su počinioci bili svjesni da žrtve ne pristaju na ta djela. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je imalo u vidu okolnosti u kojima je do njih došlo i užasnu prirodu samih djela. To uključuje i činjenicu da su žrtve često bile zatočene i izložene prijetnjama nasiljem ili stvarnom nasilju i ponižavanju.

2505. Kad je riječ o drugim gore pomenutim djelima seksualnog nasilja, Vijeće zaključuje da su ona uključivala teško zlostavljanje seksualne prirode kojim je integritet žrtve narušen putem prisile, prijetnje silom ili zastrašivanja, na način koji je prouzrokovao krajnje poniženje i degradaciju dostojanstva žrtava. Vijeće zaključuje da ta djela seksualnog nasilja predstavljaju uskraćivanje ili

---

⁸⁴⁴⁵ V. zatočenički objekti 10.2, 21.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴⁶ V. par. 631, 1269.

⁸⁴⁴⁷ V. zatočenički objekt 21.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴⁸ V. zatočenički objekt 27.6 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁴⁹ V. zatočenički objekti 2.1, 26.3, 26.1, 20.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁵⁰ V. zatočenički objekt 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁵¹ V. zatočenički objekti 27.6, 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁵² V. zatočenički objekt 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁵³ V. zatočenički objekt 20.2 iz Priloga C Optužnici.

povredu temeljnog prava i da imaju istu težinu kao i druga krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta.

2506. Vijeće, stoga, zaključuje da su žene, muškarci, djevojčice i dječaci, bosanski Muslimani, bili žrtve silovanja i drugih djela seksualnog nasilja.

(3) Stvaranje i održavanje nehumanih životnih uslova

2507. U odjeljku IV.A.1 gore, Vijeće je konstatovalo da su Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili zatočeni u većem broju zatočeničkih objekata. Vijeće podsjeća na svoje zaključke da su zatočenički držani u užasnim životnim uslovima koje su činili krajnje pretrpane prostorije;⁸⁴⁵⁴ loši uslovi za spavanje, uključujući neadekvatne ležajeve i ćebad;⁸⁴⁵⁵ nedovoljno ili nikakvo grijanje;⁸⁴⁵⁶ nedostatak vazduha i svjetla; paklena vrućina;⁸⁴⁵⁷ loši sanitarni i higijenski uslovi, uključujući neadekvatne uslove za pranje i klozete;⁸⁴⁵⁸ neadekvatna prehrana, a u nekim slučajevima pokvarena hrana;⁸⁴⁵⁹ nedovoljna ili ograničena dostupnost vode;⁸⁴⁶⁰ neadekvatna ili nepostojeća medicinska pomoć.⁸⁴⁶¹

2508. U nekim zatočeničkim objektima, zatočenički držani u prostorijama koje su bile mračne, hladne i vlažne jer je krov prokišnjavao.⁸⁴⁶² U nekim objektima, hrana je dijeljena u zdjelicama koje su bile korištene za davanje hrane psima, a nekad su hranu koju su davali zatočenicima davali i psima.⁸⁴⁶³ Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da je u nekim zatočeničkim objektima strašno

⁸⁴⁵⁴ V. zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 2.1, 7.2, 10.1, 25.1, 25.2, 27.2, 15.3, 4.1, 20.3, 20.2, 20.5, 20.4 (Vijeće je konstatovalo da su zbog nedostatka prostora zatočenički držani prisiljeni da spavaju napolju pod improvizovanim zaklonima), 18.1, 18.2, 22.1, 22.2, 22.3.

⁸⁴⁵⁵ V. zatočenički objekti 10.1, 21.1, 25.1, 25.2, 25.3, 11.2, 26.3, 26.1, 4.1, 20.3, 19.2, 1.2, 22.1, 22.2, 22.3, 22.4 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁵⁶ V. zatočenički objekti 10.1, 18.2 iz Priloga C Optužnici. Vijeće je konstatovalo da je to bilo smišljeno, jer u prostorijama nije bilo grijanja, prozorska stakla su bila razbijena, a topla odjeća je zatočenicima oduzeta. V. zatočenički objekt 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁵⁷ V. zatočenički objekti 20.3, 20.2, 20.1, 20.5, 20.4, 1.2, 22.1, 22.2, 22.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁵⁸ V. zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 2.1, 10.1, 10.5, 10.7, 21.1, 21.3, 23.1, 25.3, 11.2, 26.3 (Vijeće je konstatovalo da su zatočenički držani na mjestu na kojem se odlagalo i skupljalo smeće), 26.1, 4.1, 20.3, 20.2, 20.1, 20.4, 19.2, 1.2, 18.2, 22.1, 22.2, 22.4.

⁸⁴⁵⁹ V. zatočenički objekti 2.1, 10.1, 10.5, 10.7, 6.2, 21.1, 23.1, 25.1, 25.3, 27.2, 11.2, 11.1, 26.3, 26.1, 4.1, 20.3, 20.2, 20.5, 20.4, 19.2, 1.2, 17.1, 18.2, 22.1, 22.2, 22.3, 22.4 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶⁰ V. zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 21.3, 25.3, 11.1, 4.1, 20.2 (Vijeće je konstatovalo da je zatočenicima tokom dužeg vremena bila uskraćivana voda, a kada su im je dali, to nije bila pitka voda i od nje su imali probavne smetnje), 20.5 (Vijeće je konstatovalo da su zatočenički držani morali "zaraditi" pitku vodu pjevajući pjesme o velikoj Srbiji), 20.4, 1.2, 18.1, 17.1, 22.1, 22.2, 22.5.

⁸⁴⁶¹ V. zatočenički objekti 21.1, 10.1, 25.1, 25.2, 25.3, 26.1, 4.1, 20.3, 20.2, 20.7, 20.4, 19.2, 1.2, 22.2, 22.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶² V. zatočenički objekti 26.3, 1.2, 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶³ V. zatočenički objekt 26.3 iz Priloga C Optužnici.

smrdilo zbog neadekvatnih klozeta koji su curili, kao i da su noću zatočenici morali koristiti kantu, a kad je ona bila puna, vršili su nuždu u gaće ili negdje u prostoriji.⁸⁴⁶⁴

2509. Neki zatočenici su ekstremno smršavili, bili su pothranjeni i zdravlje im se pogoršalo tokom zatočenja zbog nedostatka hrane i medicinske pomoći.⁸⁴⁶⁵ Loši higijenski uslovi takođe su doveli do velikih problema s vašima, kožnim bolestima i dizenterijom u nekim zatočeničkim objektima.⁸⁴⁶⁶ Vijeće je takođe konstatovalo da su životni uslovi u nekim zatočeničkim objektima doveli do trajnih fizičkih i psihičkih problema kod nekih zatočenika.⁸⁴⁶⁷ Vijeće upućuje i na svoje zaključke u odjeljku IV.A.2.b.i u vezi sa zatočenicima koji su umrli od posljedica boravka u takvim uslovima zatočenja.

2510. Mada Vijeće jeste konstatovalo da su se uslovi u nekim zatočeničkim objektima vremenom popravili, to ne umanjuje činjenicu da su prije tih skromnih poboljšanja uslovi bili užasni u velikoj većini zatočeničkih objekata koji se navode u Optužnici.⁸⁴⁶⁸ Vijeće u vezi s tim ima u vidu svoje zaključke da su vlasti i funkcioneri bosanskih Srba pokušali zataškati informacije u vezi s uslovima zatočenja i uslovima u kojima su živjeli zatočenici, te da spriječe da one procure u javnost.⁸⁴⁶⁹ Ta nastojanja uključivala su sakrivanje zatočenika prije dolaska predstavnika međunarodnih organizacija i prijetnje zatočenicima oštrim kaznama u slučaju da se potuže na uslove i tretman.⁸⁴⁷⁰

2511. Nakon što je razmotrilo te faktore, Vijeće zaključuje da su članovi političkih i državnih organa bosanskih Srba i srpske snage smišljeno stvorili i održavali nehumane životne uslove u više zatočeničkih objekata u Opštinama.⁸⁴⁷¹ Nakon što je razmotrilo razmjere i užasnu prirodu tih nehumanih uslova u toliko puno zatočeničkih objekata, kao i teške posljedice po zatočenike, Vijeće zaključuje da ta djela predstavljaju uskraćivanje ili povredu temeljnog prava i dosežu nivo težine drugih krivičnih djela nabrojanih u članu 5 Statuta.

---

⁸⁴⁶⁴ V. zatočenički objekti 25.3, 20.2, 20.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶⁵ V. zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 2.1, 10.1 (zaključak da su neki zatočenici nekoliko puta imali upalu pluća zbog uslova u zatočeničkom objektu), 26.1, 4.1, 20.3, 20.2. V. takođe zatočenički objekti 19.2, 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶⁶ V. zatočenički objekti 10.1, 20.3, 20.2, 20.4, 1.2, 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶⁷ V. zatočenički objekt 10.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶⁸ V. zatočenički objekt 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁶⁹ V. par. 1198, 1200. V. takođe par. 2150.

⁸⁴⁷⁰ V. zatočenički objekti 25.3, 26.3 iz Priloga C Optužnici. V. takođe zatočenički objekti 4.1, 20.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁷¹ Vijeće podsjeća da nije raspolagalo dovoljnim dokazima da bi moglo donijeti zaključak u vezi s uslovima zatočenja u vojnim skladištima TO-a u Livadama, u opštini Foča. V. zatočenički objekt 10.6 iz Priloga C Optužnici.

(4) Zaključci u vezi s okrutnim i nečovječnim postupanjem

2512. Kako je konstatovano gore u tekstu, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati u Opštinama bili su podvrgnuti (i) mučenju, premlaćivanju i fizičkom i psihičkom zlostavljanju; (ii) silovanju i drugim djelima seksualnog nasilja; i (iii) nehumanim životnim uslovima. Ta djela i/ili propusti izazvali su tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu žrtava; to predstavlja težak napad na ljudsko dostojanstvo. Počinioci tih djela i propusta bili su pripadnici srpskih snaga. Vijeće konstatuje da su počinioci ta djela i propuste počinili (i) s namjerom da nanesu tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu; (ii) s namjerom da prouzrokuju težak napad na ljudsko dostojanstvo; ili (iii) sa sviješću da će teška duševna ili tjelesna patnja ili povreda ili težak napad na ljudsko dostojanstvo biti vjerovatna posljedica tih djela ili propusta.

2513. Osim toga, Vijeće konstatuje da su počinioci tih djela i propusta izabrali svoje žrtve na osnovu toga što su po nacionalnosti bili bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati. Vijeće konstatuje da su ta djela i propusti bili *de facto* diskriminatorni i da su predstavljali uskraćivanje ili povredu temeljnih prava. Vijeće takođe konstatuje da su ta djela i propusti izvršeni hotimično, s namjerom diskriminacije na osnovu toga što su žrtve po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati.⁸⁴⁷² Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je zaključak o namjeri izvelo iz činjenice da su oni koji su bili meta tog okrutnog i nehumanog postupanja bili gotovo isključivo bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati. Osim toga, Vijeće je takođe imalo u vidu uvrede, izrugivanje i prijetnje upućene žrtvama na osnovu toga što su po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati, što eksplicitno pokazuje tu diskriminatornu namjeru.

2514. Slijede primjeri takvih uvreda i izrugivanja za koje je Vijeće konstatovalo da su povezani s tim djelima okrutnog i nehumanog postupanja. Zatočenike koji su bili žrtve premlaćivanja i zlostavljanja nazivali su "balijama" i "turskom bandom, izmišljenim narodom, nepostojećim narodom" i govorili im da će ih sve pobiti ili istrijebiti.⁸⁴⁷³ I drugi zatočenici bili su izloženi sličnim uvredama na nacionalnoj osnovi za vrijeme premlaćivanja i maltretiranja.⁸⁴⁷⁴ Jedan zatočenik je u jednom takvom incidentu natjeran da trči po zatočeničkom centru i da zatočenicima psuje "balijsku majku".⁸⁴⁷⁵ Neke zatočenike su nazivali "ustašama" prije ili tokom maltretiranja.⁸⁴⁷⁶ Zatočenike su takođe tjerali da pjevaju "četničke" pjesme⁸⁴⁷⁷ i da naprave "srpski znak pozdrava s tri podignuta

---

⁸⁴⁷² Vijeće smatra da diskriminacija na osnovu identiteta žrtava kao bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata potpada pod zabranjene diskriminatorne osnove iz člana 5(h) Statuta.

⁸⁴⁷³ V. par. 806.

⁸⁴⁷⁴ V. par. 862, 1013, 1196, 1306, 1477, 1532, 1536, 1745, 1764, 1826, 2021, 2093, 2105, 2198, 2277–2278.

⁸⁴⁷⁵ V. par. 2105.

⁸⁴⁷⁶ V. par. 776, 873, 1763.

⁸⁴⁷⁷ V. zatočenički objekti 7.2, 6.2, 27.4, 27.5, 20.2, 1.2, 18.1 iz Priloga C Optužnici.

prsta ".⁸⁴⁷⁸ Zatočenicima su se takođe izrugivali političkim komentarima kao što su "htjeli ste državu – evo vam država", "gdje vam je sad Alija da vas spasi?", "gdje je Naser, vaš oslobodilac?".⁸⁴⁷⁹ Bosanskim Muslimanima su govorili da "uskoro neće biti nikakve balijske države" i da su "gotovi".⁸⁴⁸⁰ Vijeće podsjeća da je konstatovalo kako je tokom silovanja jednoj bosanskoj Muslimanki rečeno da "[m]oraju Muslimanke da rađaju srpsku djecu", i da je počinitelj takođe rekao da Muslimani nisu ljudi.⁸⁴⁸¹ Diskriminatornu prirodu uslova zatočenja pokazuje, na primjer, konstatacija da su u objektima u kojima su držani i bosanski Srbi, oni dobivali bolju hranu i nisu ekstremno smršavili kao nesrpski zatočnici.⁸⁴⁸²

2515. Prilikom donošenja zaključka o diskriminatornoj namjeri za ta djela okrutnog i nečovječnog postupanja, Vijeće je takođe imalo u vidu okolnosti u Opštinama u periodu prije, za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Opštinama, uključujući konkretne izjave usmjerene protiv bosanskog stanovništva muslimanske nacionalnosti. U Foči, na primjer, vođe bosanskih Srba su na radiju davale izjave da bosanski Srbi ne mogu više živjeti sa svojim komšijama bosanskim Muslimanima, da ih ne može svako jutro buditi hodža iz džamije, i da je "došlo vrijeme da Srbi za sva vremena raščiste sa balijama, da Srbi neće više dozvoliti da im se lome rebra; [d]a Srbi [više] neće dozvoliti da im se djeca sunete".⁸⁴⁸³ Slične izjave emitovale su se na radiju Prijedor, gdje se govorilo o uništenju "balija", njihove imovine i džamija.⁸⁴⁸⁴

2516. Osim toga, Vijeće je konstatovalo da su, na primjer, u Bratuncu, u periodu koji je prethodio sukobu, pripadnici SDS-a po ulici i po saobraćajnim znakovima, kao i na javnoj i privatnoj svojini, pisali parole koje su bile pogrdne u odnosu na bosanske Muslimane, uključujući poruke kao što su "Muslimani, balije, Turci, selite se, bićete poklani".⁸⁴⁸⁵ U Vlasenici, vođe bosanskih Srba davale su izjave kao što je sljedeća: "Istog momenta kad se [BiH] proglasi suverenom, mi ćemo krvlju ispisivati granice".⁸⁴⁸⁶ Isto tako, u Vlasenici su se na kućama istaknutijih bosanskih Muslimana pojavljivali grafiti s riječima: "Ustaše", "Muslimani napolje", "Poklaćemo vas", "Vani" i "Ovo je

---

⁸⁴⁷⁸ V. zatočenički objekti 2.1, 6.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁷⁹ V. par. 2514.

⁸⁴⁸⁰ V. par. 2093.

⁸⁴⁸¹ V. par. 1830.

⁸⁴⁸² V. par. 893–894.

⁸⁴⁸³ V. par. 852.

⁸⁴⁸⁴ V. par. 1604, 1606, 1609. V. takođe par. 688.

⁸⁴⁸⁵ V. par. 688. V. takođe par. 2184.

⁸⁴⁸⁶ V. par. 1101.

srpsko, ovo je Srbija".⁸⁴⁸⁷ Vođe bosanskih Srba u Vogošći govore su da će "Muslimani ionako nestati".⁸⁴⁸⁸

2517. Nadalje, Vijeće je konstatovalo da je izvršen rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće zaključuje da su gore navedena djela i propusti bili dio rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada, kao i razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

2518. Vijeće, stoga, zaključuje da ti incidenti okrutnog i nečovječnog postupanja predstavljaju djela progona kao zločina protiv čovječnosti.

(C) Prisilno premještanje i deportacija

2519. Vijeće je gore u tekstu zaključilo da su počinjeni deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje) i da ta djela predstavljaju zločine protiv čovječnosti, kako se navodi u tačkama 7 i 8 Optužnice.

2520. Vijeće takođe konstatuje da su počinioci tih djela prisilnog premještanja i deportacije izabrali svoje žrtve na osnovu toga što su po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati. Ta djela su izvršena na diskriminatornim osnovama i sa diskriminatornom namjerom. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je podsjetilo na svoju konstataciju da su bosanske Muslimane koji su bili istjerani iz svojih kuća "zasipali uvredama" zbog njihove "muslimanske nacionalnosti".⁸⁴⁸⁹ Isto tako, tokom protjerivanja u Novom Sarajevu srpske snage su govore, na primjer "sve ustaše i balije napolje", a u Prijedoru žrtve su psovali i govorili im da će ih poslati u Tursku.⁸⁴⁹⁰ Vijeće upućuje i na svoje zaključke u vezi s *mens rea*, koji su takođe indikativni za tu diskriminatornu namjeru.⁸⁴⁹¹ Vijeće takođe ima na umu svoj zaključak da su ta djela prisilnog premještanja i deportacije bila *de facto* diskriminatorna s obzirom na to da su žrtve tih djela bile gotovo isključivo bosanski Muslimani i bosanski Hrvati.

2521. Kako je Vijeće konstatovalo gore u tekstu, ta djela su bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti, te da su

---

⁸⁴⁸⁷ V. par. 1119.

⁸⁴⁸⁸ V. par. 2362.

⁸⁴⁸⁹ V. par. 1151.

⁸⁴⁹⁰ V. par. 1652, 2283.

počinioci su znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Osim toga, Vijeće je konstatovalo da su djela prisilnog raseljavanja u okviru državnih granica bila dovoljno teška da predstavljaju "druga nehumana djela". Stoga, Vijeće zaključuje da ta djela prisilnog premještanja i deportacije predstavljaju djela progona kao zločina protiv čovječnosti.

(D) Protivpravno zatočenje

2522. Vijeće je u odjeljku IV.A.1 konstatovalo da su pripadnici srpskih snaga i politički i državni organi bosanskih Srba zatočili veliki broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u zatočeničkim objektima u Banjaluci,⁸⁴⁹² Bijeljini,⁸⁴⁹³ Bosanskom Novom,⁸⁴⁹⁴ Bratuncu,⁸⁴⁹⁵ Brčkom,⁸⁴⁹⁶ Foči,⁸⁴⁹⁷ Hadžićima,⁸⁴⁹⁸ Ključu,⁸⁴⁹⁹ na Ilidži,⁸⁵⁰⁰ u Novom Gradu,⁸⁵⁰¹ Novom Sarajevu,⁸⁵⁰² na Palama,⁸⁵⁰³ u Prijedoru,⁸⁵⁰⁴ Rogatici,⁸⁵⁰⁵ Sanskom Mostu,⁸⁵⁰⁶ Sokocu,⁸⁵⁰⁷ Vlasenici,⁸⁵⁰⁸ Vogošći,⁸⁵⁰⁹ i Zvorniku.⁸⁵¹⁰

2523. Arbitrarnu prirodu tih zatočenja pokazuje zaključak Vijeća da u nekim zatočeničkim objektima zatočenici (i) nisu bili zatočeni ni na kakvoj pravnoj osnovi; (ii) nisu bili informisani zašto su uhapšeni i zatočeni; (iii) nisu bili osumnjičeni, optuženi, krivično gonjeni ili osuđeni za neko krivično djelo prije nego što su zatočeni, kao ni tokom zatočenja; (iv) nisu bili obaviješteni o svojim pravima ni prije ni za vrijeme zatočenja i (v) njihovo zatočenje nije bilo preispitivano.⁸⁵¹¹ Vijeće takođe podsjeća, na primjer, da su lokalne vlasti u Brčkom bile obaviještene da su ljudi

---

⁸⁴⁹¹ V. par. 2474–2479.

⁸⁴⁹² V. zatočenički objekt 1.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁹³ V. zatočenički objekt 2.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁹⁴ V. zatočenički objekt 4.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁹⁵ V. zatočenički objekti 6.1, 6.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁹⁶ V. zatočenički objekt 7.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁹⁷ V. zatočenički objekti 10.1, 10.2, 10.4, 10.5, 10.6, 10.7 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁹⁸ V. zatočenički objekti 11.1, 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁴⁹⁹ V. zatočenički objekti 15.1, 15.2, 15.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰⁰ V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰¹ V. zatočenički objekt 17.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰² V. zatočenički objekt 18.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰³ V. zatočenički objekt 19.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰⁴ V. zatočenički objekti 20.1, 20.2, 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.7 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰⁵ V. zatočenički objekti 21.1, 21.2, 21.3 iz Priloga C Optužnici. Neki bosanski Muslimani su se, dok su bili u Rogatici, predali u srednjoj školi "Veljko Vlahović", ali Vijeće podsjeća na svoj zaključak da te osobe nisu tražile zaštitu nego su bile zatočene u tom zatočeničkom objektu. V. zatočenički objekt 21.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰⁶ V. zatočenički objekti 22.1, 22.2, 22.3, 22.4, 22.5 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰⁷ V. zatočenički objekti 23.1, 23.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰⁸ V. zatočenički objekti 25.1, 25.2, 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵⁰⁹ V. zatočenički objekti 26.1, 26.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵¹⁰ V. zatočenički objekti 27.1, 27.2, 27.3, 27.4, 27.5, 27.6, 27.7 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵¹¹ V. par. 883, 1071, 1161, 1297, 1380, 2141.

držani u zatočenju bez ikakvih pravnih osnova i, mada su neki zatočeniци bili oslobođeni, to se činilo selektivno i na osnovi ličnih poznanstava.⁸⁵¹²

2524. Arbitrarnu prirodu zatočenja takođe pokazuje, na primjer, odluka vlasti bosanskih Srba u Hadžićima da uhapsе i zatoče sve vojno sposobne muškarce, bosanske Muslimane, iz određenih dijelova opštine,⁸⁵¹³ da su u logoru Omarska zatočeniци bili podijeljeni u kategorije i da su jednu od kategorija činili "bezbjednosno neinteresantni" zatočeniци.⁸⁵¹⁴

2525. Vijeće je konstatovalo da su ti zatočeniци bili uhapšeni i u ove zatočeničke objekte dovedeni iz svojih domova nakon napada na svoja sela i gradove ili su tamo prebačeni iz drugih zatočeničkih objekata.⁸⁵¹⁵ U nekim slučajevima, stanovnicima, bosanskim Muslimanima, naređeno je da se svi okupe, a zatim su odvedeni u zatočeničke objekte.⁸⁵¹⁶ Većina tih zatočenika bili su civili, uključujući žene, djecu, bolesne i starije ljude.⁸⁵¹⁷

2526. Vijeće je primijetilo da je među zatočenicima u zatočeničkim objektima bio mali broj vojnika ili boraca, bosanskih Muslimana.⁸⁵¹⁸ Vijeće se nije uvjerilo da je njihovo zatočenje bilo protivpravno.

2527. Vijeće je razmotrilo okolnosti u kojima su zatočeniци bili dovedeni i zatočeni u tim objektima, dug period zatočenja, veliki broj osoba zatočenih na cijelom području više opština, kao i civilni status velike većine žrtava, uključujući žene, djecu i starije ljude. Na osnovu toga, Vijeće konstatuje da su, s izuzetkom vojnika bosanskih Muslimana pomenutih u prethodnom paragrafu, zatočeniци u ovim zatočeničkim objektima bili arbitrarno lišeni slobode bez pravnog osnova i da su počinioci namjeravali da te osobe arbitrarno liše slobode. Vijeće konstatuje da to predstavlja uskraćivanje ili povredu temeljnog prava i da ima istu težinu kao i druga krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta. Vijeće, stoga, zaključuje da je utvrđeno protivpravno zatočenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.

2528. Osim toga, Vijeće konstatuje da su počinioci tih djela protivpravnog zatočenja izabrali svoje žrtve na osnovu toga što su po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati. Vijeće konstatuje da su ta djela izvršena s namjerom diskriminacije na osnovu toga što su žrtve

---

⁸⁵¹² V. par. 802.

⁸⁵¹³ V. par. 2094.

⁸⁵¹⁴ V. par. 1753.

⁸⁵¹⁵ V. zatočenički objekti 6.1, 6.2, 2.1, 7.2, 10.6, 10.1, 10.4, 10.5, 10.7, 10.2, 21.1, 21.2, 21.3, 25.1, 25.3, 27.1, 27.4, 27.6, 15.3, 15.1, 26.3, 26.1, 20.3, 20.2, 20.1, 20.7, 20.4, 1.2, 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵¹⁶ V. par. 983–984.

⁸⁵¹⁷ V. zatočenički objekti 2.1, 6.1, 7.2, 10.6, 10.1, 21.1, 25.1, 25.3, 27.5, 11.1, 11.2, 15.1, 26.3, 26.1, 4.1, 20.2, 20.1, 20.6, 20.4, 19.2, 1.2, 18.2, 22.1, 22.3 iz Priloga C Optužnici.

po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati.⁸⁵¹⁹ Prilikom donošenja zaključka da su ta djela izvršena s diskriminatornom namjerom, Vijeće je imalo u vidu svoj zaključak da su ta djela protivpravnog zatočenja bila *de facto* diskriminatorna s obzirom na to da je protivpravno zatočenje gotovo isključivo bilo usmjereno protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, dok su stražari i osobe odgovorne za zatočeničke objekte bili bosanski Srbi. Osim toga, Vijeće je takođe imalo u vidu uvrede, izrugivanje i prijetnje upućene žrtvama na osnovu toga što su po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati, što eksplicitno pokazuje tu diskriminatornu namjeru.⁸⁵²⁰ Navodeći dodatne pokazatelje diskriminatorne namjere u vezi s protivpravnim zatočenjem, Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da je, na primjer u Vlasenici, logor Sušica bio osnovan na osnovu naređenja VRS-a, nakon odluke SAO Birča u vezi s regulisanjem "iseljavanja muslimanskog življa".⁸⁵²¹ Osim toga, Vijeće je konstatovalo da su bosanskim Muslimanima tokom prevoza u logor Sušica prijetili i da su ih kinjili po nacionalnoj osnovi.⁸⁵²² U vezi sa Zvornikom, Vijeće je konstatovalo da je jedan pripadnik srpskih snaga rekao da će privesti svakog bosanskog Muslimana kojeg pronađu u gradu.⁸⁵²³

2529. Nadalje, Vijeće je konstatovalo da je izvršen rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da su ti incidenti protivpravnog zatočenja bili dio rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci tih djela znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir lokacije i vremenski period tih događaja, kao i identitet žrtava, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada. Nadalje, s obzirom na razmjere napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti, Vijeće takođe konstatuje da su počinioci znali za napad i da su zločini bili dio tog napada.

2530. Vijeće, stoga, zaključuje da ti incidenti protivpravnog zatočenja predstavljaju djela progona kao zločina protiv čovječnosti.

---

⁸⁵¹⁸ V. par. 883, 1021, 1323, 2209, 2336.

⁸⁵¹⁹ Vijeće smatra da diskriminacija na osnovu identiteta žrtava kao bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata potpada pod zabranjene diskriminatorne osnove iz člana 5(h) Statuta.

⁸⁵²⁰ Vijeće je takođe imalo u vidu svoje zaključke koji se odnose na uvrede, izrugivanje i prijetnje o kojima je bilo riječi u kontekstu okrutnog i nečovječnog postupanja prema tim zatočenicima.

⁸⁵²¹ V. par. 1181.

⁸⁵²² V. par. 1185.

⁸⁵²³ V. par. 1317.

(E) Prisilni rad i korištenje živih štitova⁸⁵²⁴

2531. Vijeće podsjeća na svoje zaključke u odjeljku IV.A.1 da su zatočnici u više zatočeničkih objekata u Bijeljini,⁸⁵²⁵ Foči,⁸⁵²⁶ Hadžićima,⁸⁵²⁷ na Ilidži,⁸⁵²⁸ u Novom Sarajevu,⁸⁵²⁹ Rogatici,⁸⁵³⁰ Vlasenici,⁸⁵³¹ i Vogošći⁸⁵³² bili tjerani da vrše prisilni rad na linijama fronta, uključujući, između ostalog, kopanje rovova, razminiranje, pokopavanje tijela i nošenje municije.⁸⁵³³

2532. Primjera radi, Vijeće je konstatovalo da su zatočnici, dok su bili na prisilnom radu na linijama fronta, bili izloženi sporadičnoj unakrsnoj vatri.⁸⁵³⁴ Vijeće je konstatovalo da su zatočnici bili prisiljavani da rade u svim vremenskim uslovima, što je uticalo na njihovo zdravlje.⁸⁵³⁵ Vijeće nadalje podsjeća da su u nekim opštinama zatočenike koji nisu radili dovoljno brzo ili nisu radili tačno ono što im je rečeno, tukli, vrijeđali ili im prijetili.⁸⁵³⁶ Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani u Bijeljini podliježali radnoj obavezi, uključujući i na linijama fronta.⁸⁵³⁷ Oni koji se nisu odazvali radnoj obavezi bili su poslani u logor Batković ili su protjerani iz opštine.⁸⁵³⁸

2533. Prisilnu prirodu tog rada pokazuje zaključak Vijeća da su zatočnici bili u strahu za svoj život te da će ih tući ako odbiju da rade.⁸⁵³⁹ Vijeće je takođe konstatovalo da su u jednom incidentu zatočnici takođe bili teško premlaćeni i da nisu dobivali hranu i vodu dok su radili.⁸⁵⁴⁰

2534. Bosanski Muslimani u Rogatici,⁸⁵⁴¹ Ključu,⁸⁵⁴² Vogošći⁸⁵⁴³ takođe su korišteni kao živi štit na linijama fronta radi zaštite srpskih snaga. U jednom incidentu zatočnici, bosanski Muslimani,

⁸⁵²⁴ Tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za prisilni rad u Bosanskom Novom, Bratuncu, na Palama i u Višegradu. Optužnica, fusnota 7.

⁸⁵²⁵ V. zatočenički objekt 2.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵²⁶ V. zatočenički objekt 10.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵²⁷ V. zatočenički objekti 11.1, 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵²⁸ V. zatočenički objekt 18.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵²⁹ V. par. 2267.

⁸⁵³⁰ V. zatočenički objekti 21.1, 21.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵³¹ V. zatočenički objekti 25.2, 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵³² V. zatočenički objekti 26.3, 26.1 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵³³ Vijeću su takođe predloženi dokazi o tome da su zatočnici bili prisiljavani da vrše i druge vrste rada koji nije bio na liniji fronta. Međutim, Vijeće je navode u paragrafu 60(h) Optužnice protumačilo tako kao da su oni ograničeni na prisilni rad na linijama fronta..

⁸⁵³⁴ V. zatočenički objekt 11.2 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵³⁵ V. par. 655.

⁸⁵³⁶ V. zatočenički objekti 21.1, 25.3 iz Priloga C Optužnici.

⁸⁵³⁷ V. par. 670.

⁸⁵³⁸ V. par. 671.

⁸⁵³⁹ V. par. 902, 1196.

⁸⁵⁴⁰ V. par. 2423–2424.

⁸⁵⁴¹ V. par. 992, 1025.

⁸⁵⁴² V. par. 1511.

⁸⁵⁴³ V. par. 2432, 2434.

su dobili uputstvo da vode srpske snage kroz područje koje je bilo minirano, kako bi pokupili leševe.⁸⁵⁴⁴

2535. Vijeće je takođe imalo u vidu prirodu prisilnog rada, uslove u kojima su držani zatočnici, i ranjiv položaj zatočenika, uključujući okrutno postupanje i protivpravno zatočenje o kojem je bilo riječi gore u tekstu. Nakon što je razmotrilo te faktore, Vijeće zaključuje da djela prisilnog rada i korištenja živih štitova predstavljaju uskraćivanje ili povredu temeljnog prava i da imaju istu težinu kao i druga krivična djela iz člana 5 Statuta.

2536. Osim toga, Vijeće konstatuje da su počinioci tih djela korištenja prisilnog rada i korištenja živih štitova izabrali svoje žrtve na osnovu toga što su po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati. Vijeće konstatuje da su ta djela izvršena s namjerom diskriminacije na osnovu toga što su žrtve po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati.⁸⁵⁴⁵ Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu svoj zaključak da su ta djela bila *de facto* diskriminatorna budući da su samo zatočeni bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili korišteni za prisilni rad i kao živi štit. Vijeće je takođe imalo u vidu svoje zaključke u vezi s uvredama, izrugivanjem i prijetnjama o kojima je bilo riječi u kontekstu drugih djela u osnovi progona, koji eksplicitno pokazuju tu diskriminatornu namjeru. Osim toga, Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su u Vlasenici nekim zatočenicima odvedenim na prisilni rad psovali "balijsku majku".⁸⁵⁴⁶ U jednom drugom incidentu bosanski Muslimani su bili korišteni kao živi štit u Rogatici i, nakon što je jedna osoba pogođena kad je na njih otvorena vatra, pripadnik srpskih snaga je zatočenicima psovao "balijsku majku".⁸⁵⁴⁷

2537. Nadalje, Vijeće je konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da su djela prisilnog rada i korištenja zatočenika za živi štit bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci tih djela znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava tih djela, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada, kao i razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

2538. Vijeće, stoga, zaključuje da ti incidenti prisilnog rada i korištenja živih štitova predstavljaju djela progona kao zločina protiv čovječnosti.

---

⁸⁵⁴⁴ V. par. 1019.

⁸⁵⁴⁵ Vijeće smatra da diskriminacija na osnovu identiteta žrtava kao bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata potpada pod zabranjene diskriminatorne osnove iz člana 5(h) Statuta.

⁸⁵⁴⁶ V. par. 1196.

(F) Pljačka imovine⁸⁵⁴⁸

2539. Vijeće je u odjeljku IV.A.1 konstatovalo da su bosanski Muslimani bili protjerani iz svojih domova, koje su im potom lokalne vlasti zaplijenile i dodijelile srpskim izbjeglicama.⁸⁵⁴⁹ Neki bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili su prisiljeni potpisati izjave da svoju imovinu ostavljaju lokalnim vlastima.⁸⁵⁵⁰ Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su, na primjer u Ključu, politički i državni organi bosanskih Srba praktično zaplijenili napuštenu imovinu bosanskih Muslimana na trajnoj osnovi.⁸⁵⁵¹

2540. Srpske snage su takođe pljačkale imovinu i domove bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u gradovima i selima u Bijeljini,⁸⁵⁵² Bosanskom Novom,⁸⁵⁵³ Bratuncu,⁸⁵⁵⁴ Foči,⁸⁵⁵⁵ Ključu,⁸⁵⁵⁶ na Ilidži,⁸⁵⁵⁷ u Novom Gradu,⁸⁵⁵⁸ Novom Sarajevu,⁸⁵⁵⁹ Prijedoru,⁸⁵⁶⁰ Rogatici,⁸⁵⁶¹ Vlasenici⁸⁵⁶² i Zvorniku.⁸⁵⁶³ Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su u nekim slučajevima srpske snage prisiljavale zatočenike, bosanske Muslimane, da pljačkaju domove bosanskih Muslimana i da sele namještaj i druge stvari koje su pripadale bosanskim Muslimanima u stanove bosanskih Srba.⁸⁵⁶⁴

2541. Vijeće je konstatovalo da su vlasti bosanskih Srba dodijelile prostorije koje su napustili bosanski Muslimani na korištenje izbjeglicama u Sokocu.⁸⁵⁶⁵ Međutim, Vijeće ne raspolaže dovoljnim dokazima da bi utvrdilo da li to predstavlja protivpravno oduzimanje imovine budući da postoje dokazi da su vlasti bosanskih Srba zabranile nezakonit i neovlašten ulazak u prostorije, kao i da je dodjeljivanje imovine izbjeglicama bila privremena mjera i da je slijedila niz kriterija

---

⁸⁵⁴⁷ V. par. 1019.

⁸⁵⁴⁸ Tužilaštvo ne navodi krivičnu odgovornost za pljačku u Banjaluci, Brčkom, na Palama, u Višegradu i Vogošći. Optužnica, fusnota 8.

⁸⁵⁴⁹ V. par. 629–630, 675, 857, 1277, 2436.

⁸⁵⁵⁰ V. par. 675, 729, 1217, 1266, 1467, 1561–1562, 1566, 1851, 1903–1904, 2134, 2436.

⁸⁵⁵¹ V. par. 1562.

⁸⁵⁵² V. par. 631, 675.

⁸⁵⁵³ V. par. 1447, 1449.

⁸⁵⁵⁴ V. par. 719–721, 732, 753–754.

⁸⁵⁵⁵ V. par. 857, 861. Vijeće je takođe konstatovalo da su pripadnici paravojnih formacija učestvovali u pljačkanju zlata, nakita i novca u Foči, ali ne raspolaže dovoljnim dokazima da bi utvrdilo da su žrtve u tim incidentima bili bosanski Muslimani i/ili bosanski Hrvati. V. par. 866.

⁸⁵⁵⁶ V. par. 1512.

⁸⁵⁵⁷ V. par. 2131–2132.

⁸⁵⁵⁸ V. par. 2186.

⁸⁵⁵⁹ V. par. 2268, 2273, 2281.

⁸⁵⁶⁰ V. par. 1607–1608, 1621, 1638, 1672, 1675, 1680, 1683, 1704, 1723, 1802.

⁸⁵⁶¹ V. par. 951, 1018.

⁸⁵⁶² V. par. 1119, 1126, 1134, 1176, 1196.

⁸⁵⁶³ V. par. 1264, 1282.

⁸⁵⁶⁴ V. par. 1018, 1176, 1324.

uključujući popisivanje imovine od strane komisije koja je formirana za potrebe dodjeljivanja takve imovine.⁸⁵⁶⁶

2542. Bosanskim Muslimanima je oduziman novac, lične isprave, nakit i dragocjenosti prije nego što bi napustili opštinu,⁸⁵⁶⁷ po dolasku u zatočeničke objekte⁸⁵⁶⁸ ili prije pogubljenja.⁸⁵⁶⁹ Vijeće je konstatovalo da su jednom prilikom srpske snage takođe dobile uputstvo da pretražuju tijela ubijenih bosanskih Muslimana kako bi pronašle dragocjenosti prije nego što su tijela odnijeta i pokopana.⁸⁵⁷⁰ Srpske snage su takođe oduzimale vozila bosanskih Muslimana.⁸⁵⁷¹

2543. Radnje bosanskih Muslimana takođe su pljačkane i konfiskovane.⁸⁵⁷² Vijeće je takođe konstatovalo da su u Bijeljini srpske snage pljačkale i preduzeća bosanskih Hrvata.⁸⁵⁷³

2544. Vijeće konstatuje da su ta djela uključivala protivpravno oduzimanje privatne imovine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata od strane srpskih snaga i političkih i državnih organa bosanskih Srba. Nakon što je razmotrilo razmjere i obim protivpravnog oduzimanja imovine u vlasništvu bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u više opština, Vijeće zaključuje da su ta djela imala teške posljedice i da predstavljaju uskraćivanje ili povredu temeljnog prava, kao i da imaju jednaku težinu kao i druga krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta.

2545. Počinioci ovih djela pljačke izabrali su svoje žrtve na osnovu toga što su bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati. Vijeće konstatuje da su ta djela izvršena s namjerom diskriminacije na osnovu toga što su žrtve po nacionalnosti bile bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati.⁸⁵⁷⁴ Prilikom donošenja zaključka da su ta djela izvršena s diskriminatornom namjerom, Vijeće je imalo u vidu svoj zaključak da su ta djela bila *de facto* diskriminatorna s obzirom na to da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili sistematski ciljani tim djelima pljačke, koja su bila usmjerena na njihove domove i imovinu. Vijeće je takođe imalo u vidu svoje zaključke u vezi s uvredama, izrugivanjem i prijetnjama o kojima je bilo riječi u kontekstu djela u osnovi progona, koji eksplicitno pokazuju tu diskriminatornu namjeru.

---

⁸⁵⁶⁵ V. par. 1054.

⁸⁵⁶⁶ V. par. 1054.

⁸⁵⁶⁷ V. par. 673, 1157, 1362, 1458.

⁸⁵⁶⁸ V. zatočenički objekti 6.1, 7.2, 10.1, 21.1, 25.2, 25.3, 27.2, 27.6, 15.3, 15.2, 20.2, 20.5, 1.2 iz Priloga C Optužnici. V. takođe zatočenički objekti iz Priloga C Optužnici: 26.3 (Vijeće je konstatovalo da su stražari krali od zatočenika), 22.5.

⁸⁵⁶⁹ V. par. 1835.

⁸⁵⁷⁰ V. par. 1152.

⁸⁵⁷¹ V. par. 950, 1282.

⁸⁵⁷² V. par. 857, 1282.

⁸⁵⁷³ V. par. 631.

2546. Nadalje, Vijeće je konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da su djela pljačke bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci tih djela znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava tih djela, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada, kao i razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

2547. Vijeće, stoga, zaključuje da ta djela pljačke predstavljaju djela progona, zločina protiv čovječnosti.

(G) Bezobzirno uništavanje privatne imovine i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte⁸⁵⁷⁵

2548. Vijeće podsjeća na svoje zaključke u odjeljku IV.A.1 da su za vrijeme napada srpskih snaga srpske snage palile stambene i poslovne objekte i uništavale sela bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštinama Bosanski Novi,⁸⁵⁷⁶ Bratunac,⁸⁵⁷⁷ Foča,⁸⁵⁷⁸ Ključ,⁸⁵⁷⁹ Novi Grad,⁸⁵⁸⁰ Pale,⁸⁵⁸¹ Prijedor,⁸⁵⁸² Rogatica,⁸⁵⁸³ Sanski Most,⁸⁵⁸⁴ Sokolac,⁸⁵⁸⁵ Vlasenica,⁸⁵⁸⁶ Vogošća⁸⁵⁸⁷ i Zvornik.⁸⁵⁸⁸ Na primjer, Vijeće je konstatovalo da je samo u opštini Ključ približno 3.500 kuća srušeno sa zemljom i spaljeno u selima bosanskih Muslimana.⁸⁵⁸⁹

2549. Vijeće je takođe konstatovalo da je na dijelove grada naseljene bosanskim Muslimanima u centru Rogatice izvršen napad širokih razmjera artiljerijom, minobacačima, protivavionskim topovima i tenkovima što je imalo za posljedicu uništenje velikog dijela grada.⁸⁵⁹⁰ Vijeće takođe

⁸⁵⁷⁴ Vijeće smatra da diskriminacija na osnovu identiteta žrtava kao bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata potpada pod zabranjene diskriminatorne osnove iz člana 5(h) Statuta.

⁸⁵⁷⁵ Tužilaštvo je navelo da neće izvoditi dokaze u vezi s bezobzirnim uništavanjem privatne imovine u Banjaluci, Brčkom, Hadžićima, Ilidži, na Palama i u Višegradu. Optužnica, fusnota 9.

⁸⁵⁷⁶ V. par. 1442, 1445, 1447.

⁸⁵⁷⁷ V. par. 728, 730–731, 742.

⁸⁵⁷⁸ V. par. 857, 859–861.

⁸⁵⁷⁹ V. par. 1512, 1514.

⁸⁵⁸⁰ V. par. 2186.

⁸⁵⁸¹ V. par. 2313.

⁸⁵⁸² V. par. 1621, 1638, 1643, 1666, 1669, 1675, 1680, 1683, 1723.

⁸⁵⁸³ V. par. 970, 976.

⁸⁵⁸⁴ V. par. 1925, 1945.

⁸⁵⁸⁵ V. par. 1056.

⁸⁵⁸⁶ V. par. 1129–1130, 1133.

⁸⁵⁸⁷ V. par. 2380.

⁸⁵⁸⁸ V. par. 1251, 1260, 1269.

⁸⁵⁸⁹ V. par. 1512.

⁸⁵⁹⁰ V. par. 967–968.

podsjeca na svoj zaključak da je zatočenicima, bosanskim Muslimanima, bilo naređeno da zapale imovinu uzetu iz jedne kuće bosanskih Muslimana u Vlasenici.⁸⁵⁹¹ Neke kuće bosanskih Muslimana bile su srušene radi građevinskog materijala.⁸⁵⁹²

2550. Vijeće konstatuje da je imovina o kojoj je riječ u paragrafima gore u tekstu uništena ili da je pretrpjela oštećenja velikih razmjera, pri čemu to uništavanje ili nanošenje štete nije bilo opravdano vojnom nuždom.

2551. Mada je takođe konstatovalo da su srpske snage granatirale Konjević Polje u opštini Bratunac,⁸⁵⁹³ sela Kramer Selo, Kozarde, Dobrašina i Borovsko u opštini Rogatica,⁸⁵⁹⁴ selo Musići u opštini Hadžići,⁸⁵⁹⁵ selo Blagaj u opštini Bosanski Novi,⁸⁵⁹⁶ Vijeće ne raspolaže dovoljnim dokazima o uništenoj imovini ili o razmjerama štete da bi moglo zaključiti da li to predstavlja bezobzirno uništavanje privatne imovine.

2552. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su srpske snage potpuno uništile, skoro potpuno uništile ili teško oštetile više džamija, katoličkih crkava i drugih spomenika kulture i sakralnih objekata u opštinama Bratunac,⁸⁵⁹⁷ Bosanski Novi,⁸⁵⁹⁸ Foča,⁸⁵⁹⁹ Ključ,⁸⁶⁰⁰ Novi Grad,⁸⁶⁰¹ Prijedor,⁸⁶⁰² Rogatica,⁸⁶⁰³ Sanski Most,⁸⁶⁰⁴ Sokolac⁸⁶⁰⁵ i Zvornik.⁸⁶⁰⁶ Vijeće konstatuje da su srpske snage namjeravale da unište te spomenike i objekte. Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu prirodu i obim oštećenja na tim spomenicima i objektima i način na koji su oni uništeni. Na primjer, Vijeće ima u vidu dokaze da su vatrogasci, bosanski Srbi, stajali i gledali dok su spaljivane džamije u Foči.⁸⁶⁰⁷ Mnoge od tih džamija bile su potpuno uništene eksplozivom; šut

---

⁸⁵⁹¹ V. par. 1196.

⁸⁵⁹² V. par. 2549.

⁸⁵⁹³ V. par. 731.

⁸⁵⁹⁴ V. par. 977.

⁸⁵⁹⁵ V. par. 2089–2090.

⁸⁵⁹⁶ V. par. 1442–1443.

⁸⁵⁹⁷ V. incident 6 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁵⁹⁸ V. incident 4 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁵⁹⁹ V. incident 10 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰⁰ V. incident 13 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰¹ V. incident 15 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰² V. incident 17 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰³ V. incident 18 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰⁴ V. incident 19 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰⁵ V. incident 20 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰⁶ V. incident 22 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰⁷ V. par. 925.

je uklonjen s lokacije, a lokacija je kasnije korištena za druge svrhe, između ostalog za odlaganje smeća i za parkirališta.⁸⁶⁰⁸

2553. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su dokazi u vezi s Bijeljinom,⁸⁶⁰⁹ Palama,⁸⁶¹⁰ i Vogošćom⁸⁶¹¹ nedovoljni da bi se izveo zaključak da su srpske snage uništavale kulturne spomenike i sakralne objekte u tim opštinama. Vijeće nije donijelo zaključak u vezi s uništavanjem katoličke crkve u Ključu.⁸⁶¹² Vijeće je takođe konstatovalo da su tri džamije na području sela Vragolovi u općini Rogatica uništene, ali ne raspolaže dovoljnim dokazima da bi utvrdilo kada su uništene i ko je odgovoran za njihovo uništenje.⁸⁶¹³

2554. Vijeće konstatuje da uništavanje tih džamija, spomenika kulture i sakralnih objekata nije bilo opravdano vojnom nuždom. Na primjer, kad je riječ o Foči, gdje su, prema tvrdnji optuženog, neke džamije korištene u vojne svrhe, Vijeće je zaključilo da su ti dokazi nepouzdana i, takođe, da nije bilo drugih pokazatelja da su te džamije korištene u vojne svrhe.⁸⁶¹⁴

2555. Vijeće takođe konstatuje da su ta djela bezobzirnog uništavanja privatne imovine i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte, izvršena s diskriminatornom namjerom protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁸⁶¹⁵ Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je primijetilo da su, u nekim slučajevima, susjedne kuće bosanskih Srba bile netaknute i da su na njima bili natpisi koji su ih identifikovali kao imovinu Srba koju ne treba zapaliti.⁸⁶¹⁶ Osim toga, vatrogasna kola korištena su za zaštitu kuća bosanskih Srba dok su kuće bosanskih Muslimana gorjele.⁸⁶¹⁷ U napadu na jedno selo bosanskih Muslimana u opštini Vlasenica, srpskim snagama je konkretno naredeno da se zapale sve kuće bosanskih Muslimana i rečeno im je: "Vidite i sami da se vraćaju ako ne zapalimo kuće".⁸⁶¹⁸

2556. Kad je riječ o spomenicima kulture i sakralnim objektima, Vijeće je konstatovalo da su uništeni objekti bili ciljani s obzirom na značaj koji su imali za bosanske Muslimane i bosanske

⁸⁶⁰⁸ V. incidenti 10, 6, 18, 20, 22, 13, 4 iz Priloga D Optužnici.

⁸⁶⁰⁹ V. par. 668.

⁸⁶¹⁰ V. par. 2352.

⁸⁶¹¹ V. par. 2389.

⁸⁶¹² V. fusnota 5391.

⁸⁶¹³ V. par. 1032.

⁸⁶¹⁴ V. par. 927.

⁸⁶¹⁵ Vijeće smatra da diskriminacija na osnovu identiteta žrtava kao bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata potpada pod zabranjene diskriminatorne osnove iz člana 5(h) Statuta.

⁸⁶¹⁶ V. par. 857, 1129.

⁸⁶¹⁷ V. par. 857, 1119 (Vijeće je konstatovalo da su vatrogasci bili spriječeni da preduzmu bilo kakve mjere kada su spaljivane kuće bosanskih Muslimana).

⁸⁶¹⁸ V. par. 1133.

Hrvate na tim lokacijama, te da su ta djela bila *de facto* diskriminatorna i da su izvršena s diskriminatornom namjerom.

2557. Nakon što je razmotrilo prirodu i obim uništene privatne imovine i javnih dobara, Vijeće konstatuje da su posljedice uništavanja bile teške s obzirom na to da su ugrozile imovinu koja je neophodna i od životnog značaja za stanovništvo, uključujući domove i vjerske objekte. Vijeće, stoga, zaključuje da ta djela bezobzirnog uništavanja privatne imovine i javnih dobara predstavljaju uskraćivanje ili povredu temeljnog prava i da imaju istu težinu kao i druga krivična djela iz člana 5 Statuta.

2558. Nadalje, Vijeće je konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da su djela bezobzirnog uništavanja bila dio tog rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci tih djela znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključaka Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava tih djela, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada, kao i razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

2559. Vijeće, stoga, zaključuje da ti incidenti bezobzirnog uništavanja privatne imovine i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte, predstavljaju djela progona, kao zločina protiv čovječnosti.

(H) Nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera⁸⁶¹⁹

2560. Vijeće je u odjeljku IV.A.1 konstatovalo da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili uklanjani s položaja vlasti i otpušteni s radnih mjesta u opštinama Bijeljina,⁸⁶²⁰ Bosanski Novi,⁸⁶²¹ Bratunac,⁸⁶²² Foča,⁸⁶²³ Ključ,⁸⁶²⁴ Pale,⁸⁶²⁵ Prijedor,⁸⁶²⁶ Sanski Most,⁸⁶²⁷ Vogošća,⁸⁶²⁸ Vlasenica⁸⁶²⁹ i Zvornik.⁸⁶³⁰ U Foči je, na primjer, objavljeno da će bosanski Srbi preuzeti upravu nad cijelom

⁸⁶¹⁹ Tužilaštvo je navelo da neće izvoditi dokaze u vezi s nametanjem i održavanjem diskriminatornih mjera u Banjaluci, Brčkom i Višegradu. Optužnica, fusnota 10.

⁸⁶²⁰ V. par. 628–629, 865.

⁸⁶²¹ V. par. 1437.

⁸⁶²² V. par. 723.

⁸⁶²³ V. par. 858.

⁸⁶²⁴ V. par. 1502–1505.

⁸⁶²⁵ V. par. 2306–2308.

⁸⁶²⁶ V. par. 1596–1601, 1659.

⁸⁶²⁷ V. par. 1950. V. također par. 2061.

⁸⁶²⁸ V. par. 2382 (Vijeće je konstatovalo da su radnici Doma zdravlja nesrbi bili upućeni na čekanje).

⁸⁶²⁹ V. par. 1120, 1124.

⁸⁶³⁰ V. par. 1276.

opštinom.⁸⁶³¹ Osim toga, nakon otpuštanja bosanskih Muslimana u Bratuncu, sve ključne položaje u lokalnoj vladi preuzeli su bosanski Srbi.⁸⁶³² U nekim opštinama, bosanski Muslimani su sprečavani ili odvrćani od toga da dolaze na posao,⁸⁶³³ dok su drugi bili izloženi prijetnjama, šikaniranju i uvredama, nakon čega su prestali dolaziti na posao.⁸⁶³⁴ Vijeće je takođe konstatovalo da je u Vlasenici obustavljena isplata plata radnicima, bosanskim Muslimanima, dok su radnici, bosanski Srbi, i dalje primali platu.⁸⁶³⁵

2561. U Bratuncu, Vlasenici i Zvorniku, sudije bosanski Muslimani su protjerane,⁸⁶³⁶ dok su na Palama,⁸⁶³⁷ na Sokocu,⁸⁶³⁸ i u Vlasenici⁸⁶³⁹ bosanski Muslimani zaposleni u SJB-u otpušteni. Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su jednom oficiru JNA, bosanskom Muslimanu, postepeno oduzimate dužnosti i ovlaštenja sve dok mu nije rečeno da mu se ne može garantovati bezbjednost, pa je napustio JNA.⁸⁶⁴⁰

2562. Druge diskriminatorne mjere uključivale su prisiljavanje policajaca, bosanskih Muslimana, da daju izjavu o lojalnosti vlastima bosanskih Srba i da nose srpsku zastavu na kapi kako bi zadržali posao.⁸⁶⁴¹ Isto tako, u Bratuncu je bosanskim Muslimanima dat rok za izjavu o lojalnosti Srpskoj opštini Bratunac, ali su njihovi domovi i dalje pretresani i bili su na druge načine zastrašivani.⁸⁶⁴² Bosanski Muslimani u Zvorniku koji su se vratili morali su se registrovati i potpisati izjavu o lojalnosti srpskim vlastima da bi zadržali zaposlenje.⁸⁶⁴³

2563. Otpuštanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s radnih mjesta bilo je *de facto* diskriminatorno. Osim toga, Vijeće je konstatovalo da su vlasti bosanskih Srba u Ključu eksplicitno donijele odluku da samo službenici, bosanski Srbi, mogu biti na određenim istaknutim položajima u opštini, a da se prema onima koji su otpušteni s posla tako postupa zbog njihove nacionalnosti.⁸⁶⁴⁴

---

⁸⁶³¹ V. par. 858.

⁸⁶³² V. par. 723.

⁸⁶³³ V. par. 865.

⁸⁶³⁴ V. par. 1033, 1119, 1276.

⁸⁶³⁵ V. par. 1120.

⁸⁶³⁶ V. par. 723, 1276.

⁸⁶³⁷ V. par. 2306–2307.

⁸⁶³⁸ V. par. 1050.

⁸⁶³⁹ V. par. 1124.

⁸⁶⁴⁰ V. par. 950.

⁸⁶⁴¹ V. par. 629, 1437 (Vijeće je konstatovalo da su čak i oni policajci bosanski Muslimani koji su potpisali izjavu o lojalnosti bili otpušteni), 1502, 1597, 1616. V. takođe par. 1936.

⁸⁶⁴² V. par. 721.

⁸⁶⁴³ V. par. 1276.

⁸⁶⁴⁴ V. par. 1504–1505.

2564. U Foči su vršena hapšenja velikog broja muškaraca civila, bosanskih Muslimana, koji bi bili pokupljeni i uhapšeni na ulicama i u svom domu, na radnom mjestu ili u bolnicama.⁸⁶⁴⁵ Isto tako, Vijeće je konstatovalo da je bilo nasumičnih hapšenja bosanskih Muslimana na Palama i u Prijedoru.⁸⁶⁴⁶ Za druge dokaze u vezi s arbitrarnim hapšenjima, Vijeće upućuje na svoje zaključke u odjeljku IV.A.2.iv.D gore u tekstu u vezi protivpravnim zatočenjem. Tokom i nakon tih hapšenja, srpski vojnici su bosanske Muslimane nazivali pogrđnim nazivom "baliija" i psovali ih.⁸⁶⁴⁷ Takođe, u muslimanskim domovima su vršeni arbitrarni pretresi, ponekad popraćeni nasiljem ili zastrašivanjem ukućana.⁸⁶⁴⁸ U nekim prilikama, ti pretresi vršili su se pod izgovorom da se traži oružje, ali su služili zastrašivanju muslimanskog stanovništva.⁸⁶⁴⁹

2565. Vijeće je takođe konstatovalo da su za kretanje bosanskih Muslimana postavljana ograničenja, uključujući izdavanje propusnica, koja se nisu odnosila na bosanske Srbe.⁸⁶⁵⁰ Nekim bosanskim Muslimanima koji su bili povezani sa SDA nisu izdavane propusnice, a drugi koji jesu imali propusnice svejedno su često bivali hapšeni i zatočeni.⁸⁶⁵¹ Neki bosanski Muslimani mogli su ishoditi propusnice za prolaz samo ako su imali poznanstva ili su morali platiti znatnu sumu novca kako bi mogli napustiti opštinu.⁸⁶⁵²

2566. Vijeće takođe podsjeća da je bosanskim Muslimanima bila ograničena mogućnost da se sastaju, da su im presjekli telefonske veze i obustavili komunalne usluge, a neki su praktički bili u kućnom pritvoru.⁸⁶⁵³ Vijeće je konstatovalo da su, na primjer, u Zvorniku, vlasti bosanskih Srba zabranile prodaju ili trgovinu nekretninama u opštini, izuzev ako se to odvijalo između bosanskih Srba i da su naložile da se zaostale penzije isplate samo Srbima.⁸⁶⁵⁴ Vijeće je konstatovalo da je u Vlasenici bosanskim Muslimanima bio ograničen iznos novca koji mogu podići u banci.⁸⁶⁵⁵

---

⁸⁶⁴⁵ V. par. 862.

⁸⁶⁴⁶ V. par. 1587, 2310.

⁸⁶⁴⁷ V. par. 862, 1033.

⁸⁶⁴⁸ V. par. 864, 1126 (Vijeće je konstatovalo da su u domove bosanskih Muslimana u Vlasenici noću dolazili pripadnici srpskih snaga koji su ih šikanirali i tražili da im daju novac), 1276, 1610. V. takođe par. 950 (u vezi s pretresima bosanskih Muslimana), 2264–2266, 2268. Vijeće je takođe konstatovalo da su srpske snage pretraživale kuće u Hadžićima, ali ne raspolaže dovoljnim dokazima kako bi utvrdilo da li su ti pretresi bili arbitrarni ili su bili usmjereni protiv bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata. V. par. 2086.

⁸⁶⁴⁹ V. par. 1149.

⁸⁶⁵⁰ V. par. 865, 952, 1118, 1506, 1609, 1661. V. takođe par. 2177, 2182. Vijeće je takođe konstatovalo da su srpske snage ograničile kretanje stanovništva u Hadžićima, ali ne raspolaže dovoljnim dokazima da bi utvrdilo da li su ta ograničenja bila usmjerena protiv bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata. V. par. 2086.

⁸⁶⁵¹ V. par. 1118.

⁸⁶⁵² V. par. 1118.

⁸⁶⁵³ V. par. 865, 952, 976, 1119 (u vezi s prijenosom televizijskog programa iz Sarajeva), 1276, 2311. V. takođe par. 1269 (Vijeće je konstatovalo da je u nekim slučajevima, nakon napada srpskih snaga na sela bosanskih Muslimana, bilo prekinuto snabdijevanje strujom).

⁸⁶⁵⁴ V. par. 1236, 1279.

⁸⁶⁵⁵ V. par. 1119.

2567. Vijeće je razmotrilo okolnosti i okruženje u kojem su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili izlagani restriktivnim i diskriminatornim mjerama. Vijeće te mjere nije razmatralo u izolaciji, nego je imalo u vidu svoje zaključke da su u isto vrijeme bosanski Muslimani i bosanski Hrvati u Opštinama takođe bili ubijani, izloženi mučenju, premlaćivanju, fizičkom i psihičkom zlostavljanju, silovanju i drugim djelima seksualnog nasilja, okrutnom postupanju i nehumanim uslovima zatočenja, prisilnom raseljavanju, protivpravnom zatočenju, prisilnom radu, pljački i bezobzirnom uništavanju privatne imovine i javnih dobara.⁸⁶⁵⁶ Kada se te restriktivne i diskriminatorne mjere sagledaju zajedno s drugim djelima u osnovi progona koja su vršena u isto vrijeme, protiv iste kategorije žrtava, Vijeće konstatuje da one predstavljaju uskraćivanje i povredu temeljnog prava i da imaju istu težinu kao i druga krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta.

2568. Osim toga, Vijeće konstatuje da su počinioci tih restriktivnih i diskriminatornih mjera izabrali svoje žrtve na osnovu toga što su po nacionalnosti bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati. Vijeće konstatuje da su ta djela izvršena s namjerom diskriminacije na osnovu toga što su žrtve po nacionalnosti bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati.⁸⁶⁵⁷ Prilikom donošenja zaključka da su ta djela izvršena s diskriminatornom namjerom, Vijeće je imalo u vidu svoj zaključak da su ta djela bila *de facto* diskriminatorna s obzirom na to da su restriktivne i diskriminatorne mjere bile usmjerene protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, dok bosanski Srbi nisu bili podvrgnuti istim restrikcijama. Osim toga, Vijeće je takođe imalo u vidu uvrede, izrugivanje i prijetnje usmjerene protiv žrtava na osnovu toga što po nacionalnosti bosanski Muslimani ili bosanski Hrvati u Opštinama, što eksplicitno pokazuje tu diskriminatornu namjeru kad je riječ o drugim djelima u osnovi progona.⁸⁶⁵⁸

2569. Nadalje, Vijeće je konstatovalo da je u Opštinama izvršen rasprostranjen i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Vijeće konstatuje da su incidenti restriktivnih i diskriminatornih mjera bili dio tog rasprostranjenog i sistematskog napada, te da su počinioci tih djela znali za napad i da su njihovi zločini bili dio tog napada. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir lokacije, vremenski period i identitet žrtava tih djela, koji odgovaraju obimu rasprostranjenog i sistematskog napada, kao i razmjere i sistematski karakter napada na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

---

⁸⁶⁵⁶ Za zaključke Vijeća u vezi s tim, v. odjeljak IV.A.2.iv: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima (Progoni: Tačka 3 Optužnice).

⁸⁶⁵⁷ Vijeće smatra da diskriminacija na osnovu identiteta žrtava kao bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata potpada pod zabranjene diskriminatorne osnove iz člana 5(h) Statuta.

⁸⁶⁵⁸ Vijeće ima u vidu svoje zaključke u vezi s uvredama, izrugivanjem i prijetnjama o kojima je bilo riječi u kontekstu okrutnog i nečovječnog postupanja prema tim zatočenicima.

2570. Vijeće, stoga, zaključuje da nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera predstavlja djela progona, kao zločina protiv čovječnosti.

v. *Genocid: tačka 1 Optužnice*

2571. U tački 1 Optužnice, tužilaštvo tereti optuženog za genocid na osnovu člana 4 Statuta. Tužilaštvo navodi da je u periodu od 31. marta do 31. decembra 1992., u sedam Opština, tj. u opštinama Bratunac, Foča, Ključ, Prijedor, Sanski Most, Vlasenica i Zvornik (dalje u tekstu: opštine iz tačke 1 Optužnice), kampanja progona uključivala ili je dosegla takve razmjere da je uključivala ponašanje na osnovu kojeg se vidjela namjera da se djelimično unište nacionalne, etničke i/ili vjerske grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takve.⁸⁶⁵⁹ Tužilaštvo tvrdi da krivična djela koja se navode u Optužnici nisu bila usmjerena na žrtve kao na pojedince, nego kao na pripadnike "nepoželjne zajednice"; optuženi je "namjeravao da demografsko restrukturisanje Bosne bude postignuto uništavanjem znatnih dijelova zajednica bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata" u opštinama iz tačke 1 Optužnice.⁸⁶⁶⁰ Prema tvrdnjama tužilaštva, pravi naziv tog zločina je "genocid".⁸⁶⁶¹

2572. U svom Završnom podnesku, optuženi svoj argument u vezi s tačkom 1 Optužnice fokusira na nepostojanje genocidne namjere ni s njegove strane ni sa strane bilo koga u rukovodstvu bosanskih Srba; o tom argumentu će biti riječi dolje u tekstu. Vijeće primjećuje da je optuženi, na kraju dokaznog postupka tužilaštva, u svojoj argumentaciji na osnovu pravila 98*bis*, tvrdio da u Opštinama 1992. nije bilo genocida i da, stoga, nema dokaza na osnovu kojih bi Vijeće moglo zaključiti da je optuženi kriv za genocid za koji se tereti u tački 1 Optužnice.⁸⁶⁶² Konkretno, on je tvrdio da "raseljavanje nije isto što i uništenje",⁸⁶⁶³ i pozvao se na sve ranije presude Međunarodnog suda u kojima nije bilo utvrđeno da je u Opštinama, ili barem u nekim Opštinama, počinjen genocid.⁸⁶⁶⁴

---

⁸⁶⁵⁹ Optužnica, par. 36, 38. Vijeće je restriktivno protumačilo paragraf 38 Optužnice, u kojem se navodi sljedeće: "[N]amjera da se te grupe djelimično unište manifestirana je na najekstremniji način u [opštinama iz tačke 1 Optužnice]". To odgovara Završnom podnesku tužilaštva koji se fokusira na opštine iz tačke 1 Optužnice, upućujući samo na "opštine navedene u tački 1 Optužnice". Završni podnesak tužilaštva, par. 570.

⁸⁶⁶⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 570.

⁸⁶⁶¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 570.

⁸⁶⁶² Pretres, T. 28570 (11. juni 2012.).

⁸⁶⁶³ Pretres, T. 28571 (11. juni 2012.).

⁸⁶⁶⁴ Pretres, T. 28572–28579 (11. juni 2012.).

(A) Zaštićena grupa

2573. Za svrhe tačke 1 Optužnice, tužilaštvo tvrdi da su zaštićene grupe nacionalne, etničke i/ili vjerske grupe bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁸⁶⁶⁵

2574. Vijeće primjećuje da su druga vijeća zaključila da su i bosanski Muslimani i bosanski Hrvati zaštićene grupe u smislu člana 4 Statuta.⁸⁶⁶⁶ Vijeće se uvjerilo da su, za svrhe člana 4 Statuta, zaštićene grupe bili bosanski Muslimani i bosanski Hrvati.

(B) *Actus reus*

2575. U vezi s tačkom 1 Optužnice, tužilaštvo tereti optuženog za tri kategorije djela po članu 4(2) Statuta: (i) ubijanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući vodeće pripadnike tih grupa;⁸⁶⁶⁷ (ii) nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda hiljadama bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući vodeće pripadnike tih grupa, tokom njihovog zatočeništva u zatočeničkim objektima;⁸⁶⁶⁸ i (iii) zatočenje hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući vodeće pripadnike tih grupa, u zatočeničkim objektima, u životnim uslovima sračunatim da dovedu do fizičkog uništenja tih grupa.⁸⁶⁶⁹ Tužilaštvo navodi da postoje čvrsti dokazi da su se ta djela genocida u smislu člana 4(2) Statuta dešavala masovnoj osnovi.⁸⁶⁷⁰

2576. Kada je iznosio završnu riječ optuženog u vezi s genocidom iz tačke 1 Optužnice, pravni savjetnik optuženog je prihvatio da "je bilo zločina kao što su ubistvo i nanošenje teških tjelesnih povreda da su takva krivična djela počinjena tokom događaja koji su se 1992. godine odigrali u raznim opštinama u Bosni".⁸⁶⁷¹

⁸⁶⁶⁵ V. Optužnica, par. 38; Završni podnesak tužilaštva, fusnota 2147 (gdje se upućuje na "nacionalnu grupu bosanskih Muslimana i Hrvata").

⁸⁶⁶⁶ U vezi s grupom bosanskih Muslimana, v. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 15 (gdje je zauzet stav da je identifikovanje "zaštićen[e] grup[e] kao nacionaln[e] grup[e] bosanskih Muslimana" u skladu sa smjernicama u vezi s definicijom zaštićene grupe iz člana 4 Statuta). V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*, par. 840; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 560. U vezi s grupom bosanskih Muslimana i grupom bosanskih Hrvata, v. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 36 (gdje se zaključuje da Pretresno vijeće nije pogriješilo u primjeni prava ni kad je definisalo grupe ciljane za genocid kao bosanske Muslimane ni kao bosanske Hrvate"). V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 736.

⁸⁶⁶⁷ Optužnica, par. 40(a) (gdje se upućuje na ubijanja za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti i u zatočeničkim objektima, uključujući i ona počinjena za vrijeme okrutnog i nečovječnog postupanja i smrtne ishode do kojih je ono dovelo u zatočeničkim objektima).

⁸⁶⁶⁸ Optužnica, par. 40(b) (gdje se upućuje na okrutno i nečovječno postupanje, uključujući mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja i premlaćivanja).

⁸⁶⁶⁹ Optužnica, par. 40(c) (gdje se upućuje na okrutno i nečovječno postupanje, uključujući mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, nehumane uslove života, prisilni rad i neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći i higijensko-sanitarnih uslova).

⁸⁶⁷⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 572; Završna riječ tužilaštva, T. 47577 (29. septembar 2014).

⁸⁶⁷¹ Završna riječ optuženog, T. 47935–47936 (2. oktobar 2014).

2577. Vijeće će dalje u tekstu ispitati svaku od kategorija djela za koja se optuženi tereti po članu 4(2) Statuta.

(1) Ubijanje pripadnika grupe

2578. Vijeće je donijelo zaključke da su srpske snage ubile veliki broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata na cijelom području opština iz tačke 1 Optužnice. Žrtve su ubijane za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u tim opštinama. Žrtve su takođe ubijane dok su bile zatočene u zatočeničkim objektima; neke od njih su umrle od posljedica okrutnog i nečovječnog postupanja kojem su bile podvrgnute.⁸⁶⁷²

2579. Vijeće se, stoga, za svrhe člana 4(2)(a) Statuta, uvjerilo da su pripadnici grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata ubijani.

(2) Nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe

2580. Vijeće je konstatovalo da je na cijelom području opština iz tačke 1 Optužnice veliki broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata bio podvrgnut okrutnom postupanju, uključujući mučenje, premlaćivanje, kao i fizičko i psihičko zlostavljanje. Vijeće je ta djela detaljno opisalo gore u tekstu u vezi s tačkom 3 Optužnice i prikazalo najdrastičnije primjere najgnusnijih djela za koja je utvrđeno da su počinjena protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u zatočeničkim objektima, kao i za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u opštinama iz tačke 1 Optužnice. Vijeće je takođe konstatovalo da su istaknuti bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, uključujući stručne kadrove i rukovodioce, bili meta takvog tretmana. Vijeće je konstatovalo da su, nakon tih djela, mnogi zatočenici imali teške povrede, imali vidljive rane, danima bili nesposobni da hodaju ili govore, te da su patili od dugoročnih teških fizičkih i psihičkih posljedica. Za ta djela je utvrđeno da nanose tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu.

2581. Vijeće je takođe konstatovalo da su u nekim opštinama iz tačke 1 Optužnice, konkretno u Foči, Prijedoru, Vlasenici i Zvorniku, žene, muškarci, djevojčice i dječaci, bosanski Muslimani, bili žrtve silovanja i drugih djela seksualnog nasilja, uključujući teško zlostavljanje seksualne prirode.⁸⁶⁷³ Za ta djela je utvrđeno da nanose tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu.⁸⁶⁷⁴

---

⁸⁶⁷² V. par. 2446. Za Bratunac, v. fusnota 8223, 8236, 8251; za Foču, v. fusnota 8224, 8238, 8252; za Ključ, v. fusnota 8225, 8240; za Prijedor, v. fusnota 8227, 8243, 8253; za Sanski Most, v. fusnota 8228, 8245, 8255; za Vlasenicu, v. fusnota 8231, 8246; i za Zvornik, v. fusnote 8232, 8248, 8256.

⁸⁶⁷³ V. par. 2500–2505. Posebno za Foču, v. fusnota 8435; za Prijedor, v. fusnota 8437; za Vlasenicu, v. fusnota 8439; i za Zvornik, v. fusnota 8441.

⁸⁶⁷⁴ V. par. 2499, 2505, 2512.

2582. Vijeće smatra da su ta djela bila toliko teške prirode da su doprinijela ili da su počinjena s ciljem da doprinesu uništenju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštinama iz tačke 1 Optužnice. Vijeće se, stoga, za svrhe člana 4(2)(b) Statuta, uvjerilo da su pripadnici grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata bili podvrgnuti teškim tjelesnim ili duševnim povredama u opštinama iz tačke 1 Optužnice.

(3) Smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova sračunatih na to da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja

2583. Vijeće podsjeća da će vijeće, kada se za ista djela tereti po članovima 4(2)(b) i 4(2)(c), razmotriti da li navedena djela dosežu nivo uslova sračunatih da dovedu do fizičkog uništenja, samo onda kada nije konstatovalo da se ona mogu okarakterisati kao "nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede".⁸⁶⁷⁵ Vijeće će, stoga, ograničiti svoju ocjenu na djela koja nisu obuhvaćena gore u tekstu. Ona uključuju nametanje nehumanih uslova života, prisilni rad i neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova.⁸⁶⁷⁶

2584. Za sve opštine iz tačke 1 Optužnice, Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati držani u užasnim uslovima.⁸⁶⁷⁷ Za svrhe člana 4(2)(c), Vijeće podsjeća na svoje zaključke o krajnjoj pretrpanosti objekata u kojima su držani zatočeniци.⁸⁶⁷⁸ To je, zajedno s paklenom vrućinom i nedostatkom vazduha dovelo do nepodnošljivih uslova za zatočeniци i neki su umrli.⁸⁶⁷⁹ U tim zatočeničkim objektima medicinske pomoći nije bilo ili je, u najboljem slučaju, bila neadekvatna.⁸⁶⁸⁰ Vode i hrane nije bilo dovoljno i to je dovodilo do velikog gubitka težine, neuhranjenosti, a nekad i izgladnelosti.⁸⁶⁸¹ Higijenski uslovi su bili loši i zbog nepostojanja uslova za pranje pojavila se dizenterija, vaši i kožne bolesti koje su se širile u svim objektima.⁸⁶⁸² Vijeće je takođe konstatovalo da su uslovi života u nekim zatočeničkim objektima doveli do teških posljedica kod nekih od zatočeniка.⁸⁶⁸³

---

⁸⁶⁷⁵ V. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 905.

⁸⁶⁷⁶ Optužnica, par. 40(c).

⁸⁶⁷⁷ V. generalno par. 2507.

⁸⁶⁷⁸ V. par. 2507, fusnota 8454. u vezi s Fočom, Ključem, Prijedorom, Vlasenicom i Zvornikom.

⁸⁶⁷⁹ V. par. 780, 1299, 1301, 1756.

⁸⁶⁸⁰ V. par. 2507, fusnota 8461.

⁸⁶⁸¹ V. par. 2507, 2509; fusnote 8459, 8460.

⁸⁶⁸² V. par. 2509.

⁸⁶⁸³ V. par. 2509.

2585. Nadalje, za Foču, Ključ i Vlasenicu, Vijeće je konstatovalo da je određeni broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata odvođen na prisilni rad na linijama fronta.⁸⁶⁸⁴ Oni su dovođeni u opasne situacije, bili su u strahu za svoj život, kao i da će ih tući ako odbiju da rade.⁸⁶⁸⁵

2586. Međutim, Vijeće podsjeća da "[a]ctus reus iz člana 4(2)(c) Statuta 'obuhvata metode fizičkog uništenja koje ne predstavljaju ubijanje, putem kojih izvršilac nastoji da u konačnici ishodi smrt pripadnika grupe'".⁸⁶⁸⁶ Dok stavovi (a) i (b) člana 4(2) Statuta zabranjuju djela koja dovode do neke konkretne posljedice, to jest, smrti, odnosno teške tjelesne ili duševne povrede, stav (c) tog člana se odnosi na "one metode uništavanja koje ne podrazumijevaju neposredno ubijanje pripadnika grupe, ali koje kao krajnji cilj imaju njihovo fizičko uništenje", to jest, postepenu smrt.⁸⁶⁸⁷

2587. Mada su uslovi zatočenja u zatočeničkim objektima u opštinama iz tačke 1 Optužnice bili strašni i imali su teške posljedice po zatočenike, Vijeće se nije uvjerilo da dokazi kojima raspolaže pokazuju da im je krajnji cilj bio fizičko uništenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Vijeće se, stoga, za svrhe člana 4(2)(c) Statuta nije uvjerilo da su uslovi života sračunati da dovedu do fizičkog uništenja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata bili smišljeno nametnuti tim grupama u opštinama iz tačke 1 Optužnice.

(C) *Mens rea*

2588. Tužilaštvo najprije navodi da postoje direktni dokazi da je optuženi imao genocidnu namjeru.⁸⁶⁸⁸ Za to su primjeri, kako tvrdi tužilaštvo, izjave optuženog koje je dao u vezi sa sudbinom koja čeka bosanske Hrvate i bosanske Muslimane ako ustraju u tome da traže nezavisnost.⁸⁶⁸⁹ Tužilaštvo takođe tvrdi da je optuženi time što je sukobu dao egzistencijalni i genocidni karakter i što je zahtijevao primjenu recipročne sile, "svoje sljedbenike pripremio za upotrebu razorne sile".⁸⁶⁹⁰

2589. Drugo, tužilaštvo tvrdi da postojanje genocidne namjere potvrđuju indirektni dokazi.⁸⁶⁹¹ Prema tvrdnjama tužilaštva, obrazac zločina u opštinama iz tačke 1 Optužnice, pri čemu tužilaštvo

---

⁸⁶⁸⁴ V. par. 2531, 2534.

⁸⁶⁸⁵ V. par. 2532–2533.

⁸⁶⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tolimir*, par. 233 (gdje se poziva na *MSP Croatia v. Serbia* Judgement, par. 161).

⁸⁶⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tolimir*, par. 228, 233.

⁸⁶⁸⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 578–581.

⁸⁶⁸⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 579.

⁸⁶⁹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 580.

⁸⁶⁹¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 582–595.

kao ključni primjer uzima Prijedor,⁸⁶⁹² pokazuje namjeru da se uništi samo postojanje zajednica bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana u opštinama iz tačke 1 Optužnice i da se spriječi mogućnost da se one rekonstituišu.⁸⁶⁹³ Tužilaštvo tvrdi da "[n]e samo da se zaključak o namjeri uništenja od strane najvišeg vođe bosanskih Srba može izvesti, nego se i nameće s obzirom na prirodu i razmjere genocidnih djela u osnovi".⁸⁶⁹⁴ Ono takođe tvrdi da su i drugi pripadnici sveobuhvatnog UZP-a dijelili genocidnu namjeru optuženog, a pogotovo Mladić, kojeg je optužen lično izabrao da komanduje njegovim vojnim snagama i kojem je nastavio da povjerava provođenje svoje politike, čak i kad je VRS činio rasprostranjena djela genocida.⁸⁶⁹⁵

2590. Optuženi tvrdi da, naprotiv, nema direktnih ili indirektnih dokaza da su on ili rukovodstvo bosanskih Srba imali genocidnu namjeru kad je riječ o opštinama iz tačke 1 Optužnice.⁸⁶⁹⁶

2591. Vijeće podsjeća da je u ovom predmetu tražena *mens rea* za genocid namjera da se djelimično unište grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takve.⁸⁶⁹⁷ Žalbena vijeće je smatralo da je, s obzirom na to da se optuženi tereti po tački 1 Optužnice za učestvovanje u prvom obliku UZP-a, "presudna [...] genocidna namjera Karadžića i drugih koji su, prema navodima, učesnici UZP-a, a ne fizičkih počinitelaca djela koja su, prema navodima, u osnovi genocida".⁸⁶⁹⁸ Vijeće, međutim, primjećuje da se odgovornost optuženog po tački 1 navodi u vezi sa svim vidovima odgovornosti iz članova 7(1) i 7(3) Statuta i, stoga, u ovoj fazi Vijeće mora ispitati da li je postojala genocidna namjera na bilo kojem nivou, od fizičkih počinitelaca zločina i predstavnika bosanskih Srba koji nisu imenovani kao navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a, pa sve do imenovanih navodnih članova UZP-a, uključujući i samog optuženog.

2592. Prilikom utvrđivanja takve posebne namjere, Vijeće je razmotrilo dokaze u cjelini i ispitalo da li postoje direktni dokazi ili da li se takav zaključak može izvesti iz svih činjenica i okolnosti predmeta. U tom pogledu, Vijeće podsjeća da takav zaključak mora biti jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu tih dokaza.⁸⁶⁹⁹ Budući da je namjera imenovanih navodnih članova UZP-a, uključujući i optuženog, suštinski povezana sa svim dokazima u spisu koji se odnose na postojanje i obim sveobuhvatnog UZP-a, Vijeće je provelo holističko i kontekstualizovano

⁸⁶⁹² Završni podnesak tužilaštva, par. 589–594.

⁸⁶⁹³ Završni podnesak tužilaštva, par. 583–585.

⁸⁶⁹⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 585 (gdje se nadalje navodi da "[t]u namjeru potvrđuju izjave samog [optuženog] u kojima se baš takva djela najavljuju, u kojima se njima prijeti ili se ona prihvataju".)

⁸⁶⁹⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 586.

⁸⁶⁹⁶ Završni podnesak odbrane, par. 2767–2771; Završna riječ, T. 47931–47935 (2. oktobar 2014.).

⁸⁶⁹⁷ V. par. 549.

⁸⁶⁹⁸ Presuda po žalbi u vezi s pravilom 98bis, par. 79.

⁸⁶⁹⁹ V. par. 10.

ocjenjivanje dokaza i dolje u tekstu će navesti, kada to bude relevantno, odgovarajuće reference na te odjeljke.

(1) Namjera da se djelimično uništi grupa kao takva

2593. U ovom predmetu, u tački 1 Optužnice, tužilaštvo govori o namjeri da se uništi dio zaštićenih grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, tj. bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštinama iz tačke 1 Optužnice.⁸⁷⁰⁰ Ono tvrdi da dio grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u svakoj od opština iz tačke 1 Optužnice zadovoljava uslov znatnosti kada se uzme u obzir brojčana veličina i značaj ciljanih dijelova, kao i područja djelovanja počinitelaca i mogući doseg njihovog djelovanja.⁸⁷⁰¹ Prijedor je uzet kao osnovni primjer dijela grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji bi zadovoljio uslov znatnosti kad je riječ o brojčanoj veličini i značaju ciljanja tih zajednica, s obzirom na to da je Prijedor predstavljao simbol "bratstva i jedinstva."⁸⁷⁰²

2594. Vijeće će dolje u tekstu ispitati da li se može uvjeriti van svake razumne sumnje da je postojala namjera da se uništi dio grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, tj. bosanski Muslimani i bosanski Hrvati u opštinama iz tačke 1 Optužnice.

(2) Dokazi o genocidnoj namjeri optuženog i imenovanih navodnih članova sveobuhvatnog UZP-a

2595. Prilikom ocjenjivanja da li je optuženi ili bilo koji od imenovanih navodnih članova sveobuhvatnog UZP-a imao genocidnu namjeru za svrhe tačke 1 Optužnice, Vijeće se oslanja na zaključke u odjeljku Presude u vezi s ideologijom i ciljevima optuženog i rukovodstva bosanskih Srba, a posebno na paragrafe 2634 do 2903.

2596. Vijeće je konstatovalo da su u svojim govorima i izjavama optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba omalovažavali bosanske Muslimane i bosanske Hrvate, prikazivali ih kao svoje istorijske neprijatelje i pogoršavali etničke napetosti u BiH. Ti dokazi takođe pokazuju namjeru da se stvori etnički homogena srpska država u BiH, da se odvoji od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata i da se oni udalje s teritorije pod kontrolom bosanskih Srba. Oni pokazuju i da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba zagovarali stav da je suživot s nesrbima na teritoriji pod kontrolom

---

⁸⁷⁰⁰ V. Optužnica, par. 36, 38.

⁸⁷⁰¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 589–594.

⁸⁷⁰² Završni podnesak tužilaštva, par. 589–594.

bosanskih Srba u BiH nemoguć.⁸⁷⁰³ Međutim, Vijeće se nije uvjerilo da dokazi koji pokazuju taj cilj takođe pokazuju namjeru da se fizički uništi dio bilo koje od tih zaštićenih grupa.

2597. Čak i kad je rukovodstvo bosanskih Srba dovelo u pitanje identitet bosanskih Muslimana kao nacije ili naroda,⁸⁷⁰⁴ ti govori su održani u kontekstu koji je podrazumijevao da bi muslimansko stanovništvo koje je živjelo na teritoriji na koju su pravo polagali bosanski Srbi trebalo da bude odvojeno od Srba – po potrebi i silom – ali nisu sugerisali da treba fizički uništiti dio te grupe kao takve.

2598. Vijeće je takođe konstatovalo da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba stalno govorili o nepravdama koje su kroz istoriju nanijete srpskom narodu.⁸⁷⁰⁵ Vijeće je konstatovalo su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba koristili te govore kako bi bosanske Srbe podsjetili na zločine koje su nad bosanskim Srbima počinili Muslimani i Hrvati i naglašavali potrebu da se obezbijedi da se oni više ne ponove.⁸⁷⁰⁶ Vijeće je takođe konstatovalo da su takve izjave korištene kao opravdanje da se ponovo polaže pravo na dijelove BiH u kojima su oni nekad bili u većini.⁸⁷⁰⁷ Ti govori takođe su imali efekt stvaranja straha i podsticanja međunacionalne mržnje među stanovništvom.⁸⁷⁰⁸ Ta retorika je optuženom i rukovodstvu bosanskih Srba omogućila da promovišu svoje ciljeve etničkog razdvajanja i stvaranja etnički homogene države. Međutim, Vijeće nije pronašlo nijedan dokaz koji bi pokazao da je to stalno upućivanje na istorijski genocid nad Srbima korišteno kao poziv bosanskim Srbima da učine isto. Vijeće, stoga, zaključuje da te izjave, mada su imale efekt identifikovanja istorijskih neprijatelja bosanskih Srba i ostvarivanja cilja etničke podjele, ne pokazuju da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da je rukovodstvo bosanskih Srba namjeravalo da fizički uništi dio grupa bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata kako bi postiglo te ciljeve.

2599. Mada je bilo krajnje huškačkih govora i izjava u kojima su optuženi i drugi navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a govorili o "nestajanju", "uništenju", "nestanku", "eliminaciji" i "izumiranju" bosanskih Muslimana, Vijeće te izjave nije razmatralo u izolaciji nego je uzelo u obzir sveukupni kontekst u kojem su one date.⁸⁷⁰⁹ Vijeće konstatuje da su prvi govori koji su sadržavali takvu retoriku držani uglavnom kao upozorenje bosanskim Muslimanima da ne idu putem traženja nezavisnosti, što je bilo protivno interesima bosanskih Srba, i kao prijetnja da će, ako to učine,

---

⁸⁷⁰³ V. odjeljak IV.A.3.a.i.D.2: Zaključak.

⁸⁷⁰⁴ V. npr. par. 2664, 2773.

⁸⁷⁰⁵ V. odjeljak IV.A.3.a.i.B: Identifikovanje istorijskih neprijatelja.

⁸⁷⁰⁶ V. par. 2670.

⁸⁷⁰⁷ V. par. 2671.

⁸⁷⁰⁸ V. par. 2672.

⁸⁷⁰⁹ V. npr. par. 2675, 2766, 2789, 2810, 2864, 2870, 3272–3273.

izbiti rat koji će dovesti do velikog krvoprolića. Vijeće takođe podsjeća da su neke od izjava koje je dao sam optuženi odražavale njegovu ljutnju zbog predloženih koraka ka nezavisnosti BiH, koji bi doveli do nasilja ako zahtjevi bosanskih Srba ne bi bili zadovoljeni.⁸⁷¹⁰ Vijeće konstatuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba, kad su izgovarali te prijetnje, predviđali da će svaki pokušaj da se zaobiđu interesi bosanskih Srba završiti u haosu i ekstremnom nasilju. Spis pokazuje da su bosanski Srbi bili spremni primijeniti silu i nasilje protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kako bi postigli svoje ciljeve i ostvarili svoje istorijske teritorijalne pretenzije. Međutim, u svjetlu ukupnih dokaza, Vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz tih izjava taj da su oni koji su ih izrekli namjeravali da fizički unište dio grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.

2600. Na primjer, Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je optuženi u svom govoru u oktobru 1991. u Skupštini SRBiH, u kojem je upotrijebio riječi "autostrada pakla", izrekao veoma konkretne prijetnje o tome šta će se desiti bosanskim Muslimanima ako nastave da idu putem traženja nezavisnosti i ako budu ignorisali volju bosanskih Srba.⁸⁷¹¹ Vijeće konstatuje da je optuženi jasno prijetio ratom u slučaju da interesi bosanskih Srba budu ignorisani, te da je takođe predvidio da će takav rat biti "pakao" i da bosanski Muslimani neće biti u stanju da se odbrane u slučaju takvog scenarija. Vijeće konstatuje da je putem svog govora optuženi namjeravao da prijeti bosanskim Muslimanima kako ne bi tražili nezavisnost BiH i da je u potpunosti bio svjestan da bi potencijalni sukob bio krajnje nasilan. Međutim, Vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da ta izjava pokazuje da je optuženi namjeravao da fizički uništi dio grupe bosanskih Muslimana.

2601. Drugi primjer je govor optuženog održan u julu 1992. u Skupštini bosanskih Srba, u kojem je rekao da je sukob bio "podjaren da bi nestali Muslimani [...]" i dodao je: "Oni kao biće nacionalno misle da se uspostavlja, ali već nestaju".⁸⁷¹² Tužilaštvo upućuje na tu izjavu kao na dokaz da je optuženi pripremao svoje sljedbenike za upotrebu destruktivne sile.⁸⁷¹³ Međutim, Vijeće takođe primjećuje da je neposredno nakon što je dao tu izjavu, optuženi dalje rekao: "Ono što ja mislim jeste da srpski narod spasimo na njegovim etničkim, pa onda i na istorijskim prostorima. [...]. Mi ćemo imati na početku sigurno toliko Srba, ali ja mislim da će oni svi otići iz njihove države, i muslimanske i hrvatske. Mi njima u toj državi koju gradimo moramo obezbijediti sva prava koja mi imamo, pod uslovom da nisu neprijateljski raspoloženi [...] prema nama i da

---

⁸⁷¹⁰ V. par. 2654.

⁸⁷¹¹ V. par. 2675.

⁸⁷¹² D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 86.

⁸⁷¹³ Završni podnesak tužilaštva, par. 580.

ostave oružje".⁸⁷¹⁴ Vijeće se nije uvjerilo da izjava optuženog u Skupštini bosanskih Srba, kada se pročita u sveukupnom kontekstu, pokazuje da je on namjeravao fizički uništiti dio grupa bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata.

2602. Isto tako, Vijeće smatra da, mada su Šešelj, Biljana Plavšić i Koljević ponekad davali krajnje huškačke i nasilne izjave,⁸⁷¹⁵ dokazi pred Vijećem ne vode zaključku da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da su oni namjeravali fizički uništiti dio grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.

2603. Što se tiče naređenja od 10. aprila 1994. u kojem se citiraju Mladićeve riječi kojima podstiče operacije VRS-a jer "Turci moraju nestati sa ovih prostora", Vijeće primjećuje da područje koje pokriva to naređenje nije povezano s opštinama iz tačke 1 Optužnice.⁸⁷¹⁶ U svakom slučaju, Vijeće takođe ima u vidu svjedočenje Michaela Rosea u vezi s tim naređenjem, tj. da su on i drugi predstavnici međunarodnih organizacija mislili da je cilj borbenih operacija u Goraždu bio da se bosanski Muslimani iseile iz dijela grada na desnoj obali i stoga je pretpostavljao da riječi iz tog naređenja, "Turci moraju nestati sa ovih prostora", znače upravo to: iseljavanje, a ne uništenje, stanovnika, bosanskih Muslimana, na tim područjima.⁸⁷¹⁷ Vijeće je takođe primilo na znanje Mladićeve izjave u Skupštini bosanskih Srba u kojima je rekao da njihov neprijatelj treba da bude eliminisan, ali je kasnije izjavio da postoje načini neutralisanja Muslimana koji ne podrazumijevaju to da ih treba protjerati ili podaviti.⁸⁷¹⁸ Prema tome, mada dokazi jasno pokazuju namjeru da se bosanski Muslimani odvoje i presele s teritorije bosanskih Srba, Vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da je Mladić namjeravao da pritom uništi dio te grupe.

2604. U vezi sa zapisom u Mladićevom dnevniku od 20. septembra 1994., u kojem Slobodan Milošević kaže da se on protivi Krajišnikovom gledištu da treba da se "pokolju svi Muslimani i Hrvati",⁸⁷¹⁹ Vijeće primjećuje da ima veoma ograničene informacije o tome kad je ili u kom kontekstu Krajišnik iznio taj stav, i da, stoga, to ima malu dokaznu vrijednost. Vijeće se stoga nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da to pokazuje namjeru da se djelimično uništi dio bilo koje od zaštićenih grupa.

2605. Vijeće je takođe analiziralo sveukupne dokaze u vezi s izjavama, govorima i postupcima optuženog i imenovanih navodnih članova sveobuhvatnog UZP-a. Vijeće je svaku od tih izjava

⁸⁷¹⁴ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 86.

⁸⁷¹⁵ V. npr. par. 2657, 2663–2664, 2706, 2728, 2798.

⁸⁷¹⁶ P1645 (Naređenje Taktičke grupe Višegrad, 11. april 1994.).

⁸⁷¹⁷ Michael Rose, T. 7424–7425 (5. oktobar 2010.).

⁸⁷¹⁸ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), str. 33, 39.

⁸⁷¹⁹ V. P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-28. januar 1995.), str. 17.

okarakterisalo i došlo je do zaključka o tome šta one znače i šta pokazuju u pogledu namjere. Prilikom tog ocjenjivanja, Vijeće nije te izjave sagledalo samo u izolaciji, nego je uzelo u obzir njihovo značenje u kontekstu sveukupnih dokaza u spisu. Kao što je rečeno u ovom odjeljku, Vijeće je konstatovalo da su te izjave, govori i postupci u skladu s ciljevima bosanskih Srba da se provede etničko razdvajanje i da se na silu stvori etnički homogena država. Međutim, Vijeće se nije uvjerilo da ti dokazi, čak i kad se sagledaju u kontekstu obrasca zločina za koje je utvrđeno da su počinjeni u opštinama iz tačke 1 Optužnice, kako će biti detaljno pokazano dolje u tekstu, omogućavaju Vijeću da zaključi da su optuženi ili imenovani navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a imali genocidnu namjeru za svrhe tačke 1 Optužnice. Drugim riječima, dokazi ne omogućavaju da se zaključi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da je optuženi ili bilo koji drugi navodni član sveobuhvatnog UZP-a imao namjeru da fizički uništi grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata u opštinama iz tačke 1 Optužnice, kao takve.

(3) Dokazi o genocidnoj namjeri bosanskih Srba koji nisu imenovani kao navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a

2606. U vezi s namjerom "sljedbenika" optuženog, tužilaštvo upućuje na izjavu koju naziva prijetnjom Miroslava Deronjića da će bratunački Muslimani nestati.⁸⁷²⁰ Na sastanku predstavnika SDS-a i SDA početkom aprila 1992., Deronjić je ponovio da bi policija trebala da bude podijeljena u zasebne jedinice bosanskih Srba i bosanskih Muslimana, a kada su se predstavnici SDA tome usprotivili, bojeći se da će to dovesti do novih napetosti, Deronjić je zaprijetio da će, ako se tome ne povinuju, "Muslimani nestati".⁸⁷²¹ On je nadalje rekao da je podjela najbolji način da bosanski Muslimani spriječe izbijanje nasilja.⁸⁷²² U kontekstu pregovora na republičkom i opštinskom nivou da se policija podijeli u zasebne entitete,⁸⁷²³ Vijeće smatra da je gore navedenom izjavom Deronjić očigledno pokušao da zastraši predstavnike SDA i da ih prisili da prihvate podjelu. Međutim, Vijeće se nije uvjerilo van svake razumne sumnje da je jedini razuman zaključak koji se iz te izjave može izvesti taj da je Deronjić imao genocidnu namjeru.

2607. Tužilaštvo takođe upućuje na govor koji je u Skupštini bosanskih Srba u julu 1992. održao Miladin Nedić, član Glavnog odbora SDS-a i poslanik u Skupštini bosanskih Srba, koji tužilaštvo naziva "dželatovim govorom".⁸⁷²⁴ Optuženi, naprotiv, u vezi s Nedićevom izjavom tvrdi da se ona

---

⁸⁷²⁰ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 580, gdje se upućuje na P3196 (Izjava svjedoka Dževada Gušića, bez datuma), par. 31–32.

⁸⁷²¹ P3196 (Izjava svjedoka Dževada Gušića, bez datuma), par. 31–32.

⁸⁷²² P3196 (Izjava svjedoka Dževada Gušića, bez datuma), par. 32.

⁸⁷²³ V. odjeljak IV.A.3.a.ii.C: Raskol u MUP-a i osnivanje MUP-a bosanskih Srba.

⁸⁷²⁴ Završni podnesak tužilaštva, fusnota 2184. Vijeće primjećuje da tužilaštvo, upućujući na broj dokaznog predmeta za Nedićevu izjavu svjedoka, pogrešno navodi D4332 umjesto D4232.

mora posmatrati u svjetlu njegovog kasnijeg obraćanja na toj sjednici.⁸⁷²⁵ Prilikom prvog obraćanja na 17. sjednici Skupštine bosanskih Srba, Nedić je rekao sljedeće:

Ovo što se dešava u Bosni ja nisam, da se rješava ovako, na brzinu, mi moramo priznati da su nama Muslimani podmetnuti kao narod da im budemo dželat. Ja ne želim da srpski narod bude dželat, ali nisam ni zato da predamo svoju državu, svoju zemlju i svoju teritoriju.[...] Prema tome, bez ikakve žurbe jer mi smo narod koji je određen sada da bude dželat, da načini nekome uslugu.⁸⁷²⁶

2608. Nedić je u svom svjedočenju izjavio da je suština ove izjave to da se on zalagao za mirno rješenje kako bi se izbjegao rat.⁸⁷²⁷ Vijeće napominje da Nedić jeste za srpski narod govorio da je pozvan da budu dželat Muslimana. Međutim, ono takođe primjećuje da je on odmah potom rekao: "[P]rotiv sam bilo kakvih definisanih granica dok se tamo gine".⁸⁷²⁸ Nadalje, kasnije je na toj sjednici, prilikom drugog obraćanja, Nedić ponovio da se protivi razgovoru o određivanju granica i zalagao se za sljedeće:

Pustimo to neka vrijeme to rješava, ali nisam ni za ono da vodimo rat da nekome napravimo uslugu da mi budemo dželat, dozvolimo da vojnički radimo sa vojnicima, a ne da ubijamo žene i djecu, zato što nose dimije [...]. [J]a sam to rekao u razgovoru sa jednim pukovnikom da [...] sam za viteško ratovanje, a ne za genocid.⁸⁷²⁹

2609. Vijeće primjećuje da tužilaštvo upućuje na kasnije Nedićeve izjave u Skupštini bosanskih Srba, za koje tvrdi da su u protivrječnosti s Nedićevom izjavom da se zalagao za mir.⁸⁷³⁰ Nakon što je razmotrilo te izjave, Vijeće konstatuje da one pokazuju Nedićevu ogorčenost zbog stava bosanskih Muslimana tokom pregovora i njegovu želju da se postigne mir, doduše, isključivo pod uslovima koje su postavili bosanski Srbi.⁸⁷³¹

2610. U svjetlu gore navedenog, Vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se iz Nedićeve izjave na 17. sjednici Skupštine bosanskih Srba može izvesti taj da je on imao namjeru da se djelomično uništi dio grupe bosanskih Muslimana, kao takve.

⁸⁷²⁵ Završni podnesak odbrane, par. 2769.

⁸⁷²⁶ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 41. V. takođe Miladin Nedić, T. 45883 (22. januar 2014.) (gdje je svjedok rekao, u vezi s tom izjavom, da on nikad nije zagovarao istrebljivanje muslimanskog naroda i dodao: "Ja jedino zamjeram Muslimanima kao vjerskoj grupaciji ili narodu, kako god hoćete, što me prisiljavaju da i ja na njih moram pucat").

⁸⁷²⁷ D4232 (Izjava svjedoka Miladina Nedića od 20. januara 2014.), par. 5.

⁸⁷²⁸ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 41.

⁸⁷²⁹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 60.

⁸⁷³⁰ Završni podnesak tužilaštva, fusnota 2184.

⁸⁷³¹ D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 25 (gdje kaže sljedeće: "Sve što smo im kao narod ponudili sve su odbili, a da su bili narod, pristali bi bar na jednu opciju, da živimo kao ljudi i kao narodi. Oni su tome krivi, nismo mi. Neka im bude onako kako im Bog da."); P1394 (Transkript 42. sjednice Skupštine RS-a, 18.-19. juli 1994.), *e-court* str. 85 (gdje on kaže sljedeće: "Ja ne znam što se to od nas traži [...], da idemo pred neki zid plaća da molimo nekoga za mir. [...] Mene ne brinu toliko Muslimani koji su nam

2611. Vijeće napominje da su to samo primjeri na koje tužilaštvo upućuje kako bi pokazalo genocidnu namjeru "sljedbenika optuženog", ali da je Vijeće izvršilo sopstvenu ocjenu preostalog dijela spisa prvostepenog postupka kako bi ispitalo da li je kod bosanskih Srba koji nisu imenovani kao navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a postojala genocidna namjera prema grupama bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takvim, u opštinama iz tačke 1 Optužnice.

2612. U svjetlu gore navedenog i nakon što je ocijenilo cijeli spis prvostepenog postupka, uključujući i obrazac zločina koji se opisuje dolje u tekstu,⁸⁷³² Vijeće se nije uvjerilo van svake razumne sumnje da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz činjenica i okolnosti taj da su bosanski Srbi koji nisu imenovani kao navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a posjedovali namjeru da se unište grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takve, u opštinama iz tačke 1 Optužnice.

(4) Dokazi o genocidnoj namjeri fizičkih počinitelja

2613. Vijeće je ispitalo spis kako bi ocijenilo da li postoje dokazi za genocidnu namjeru počinitelja gore navedenih djela kad je riječ o opštinama iz tačke 1 Optužnice. U vezi s tačkom 3 Optužnice, Vijeće je konstatovalo da su žrtve zločina počinjenih za vrijeme preuzimanja vlasti u opštinama iz tačke 1 Optužnice i u zatočeničkim objektima u tim opštinama bile ciljane isključivo na osnovu toga što su bile bosanski Muslimani i bosanski Hrvati.⁸⁷³³ Vijeće je to navelo da zaključi da su ti zločini počinjeni s diskriminatornom namjerom.⁸⁷³⁴ Vijeće se, međutim, nije uvjerilo da postoje dokazi na osnovu kojih se može utvrditi, van svake razumne sumnje, da su počinioci tih zločina posjedovali namjeru da se unište grupe bosanskih Muslimana i/bosanskih Hrvata, kao takve, u opštinama iz tačke 1 Optužnice.

(5) Dokazi o genocidnoj namjeri u vidu obrasca zločina

2614. Vijeće će sada ispitati da li je obrazac zločina u opštinama iz tačke 1 Optužnice, kad se razmatra u svjetlu cijelog spisa prvostepenog postupka, uvjerio Vijeće da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz činjenica i okolnosti taj da su gore opisana djela u opštinama iz tačke 1 Optužnice počinjena s genocidnom namjerom.

---

objavili rat, mene brinu Srbi..."). Vijeće primjećuje da tužilaštvo pogrešno upućuje na dokazni predmet D1379 u fusnoti 2184, koji je mapa.

⁸⁷³² V. par. 2614–2615.

⁸⁷³³ V. par. 2483, 2513–2516.

⁸⁷³⁴ V. par. 2483, 2513.

2615. Vijeće podsjeća na nekoliko svojih ključnih činjeničnih zaključaka navedenih gore u tekstu donesenih u vezi sa svakom od opština iz tačke 1 Optužnice, najprije u vezi s istočnom BiH (Zvornik, Foča, Bratunac i Vlasenica), a zatim u vezi s ARK-om (Ključ, Prijedor i Sanski Most).

2616. U Zvorniku, pripreme za razdvajanje opštinskih organa i stvaranje srpskih institucija počele su krajem 1991.⁸⁷³⁵ Preuzimanje vlasti u gradu Zvornika od strane srpskih snaga počelo je 8. aprila 1992. ili približno tog datuma i, sljedećeg jutra, srpska zastava se vijorila nad glavnom džamijom.⁸⁷³⁶ Tokom preuzimanja vlasti, srpske snage su ubijale bosanske Muslimane.⁸⁷³⁷ Uvedene su restriktivne mjere i bosanski Muslimani su otpušteni s posla.⁸⁷³⁸ Paravojne formacije su pljačkale, maltretirale, silovale i ubijale stanovnike.⁸⁷³⁹ Nakon napada na grad, srpske snage napale su okolna sela; palile su kuće, prekidale snabdijevanje električnom energijom, okupljale ljude i potom ih prebacivale van opštine ili ih odvodile u zatočeničke objekte u opštini.⁸⁷⁴⁰ Stotine bosanskih Muslimana su uhapšene i zatočene u zatočeničkim objektima na cijelom području opštine Zvornik; bili su zatočeni u užasnim uslovima, teško zlostavljani, silovani i podvrgavani drugim djelima seksualnog nasilja; neki zatočenicima su ubijeni.⁸⁷⁴¹ Vijeće je takođe konstatovalo da su srpske snage od aprila 1992. teško oštetile, skoro potpuno uništile ili potpuno uništile 26 džamija.⁸⁷⁴² Konačno, Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da napuste Zvornik i da je krajem juna 1992. u gradu ostalo veoma malo bosanskih Muslimana.⁸⁷⁴³

2617. U Foči, koraci preduzeti radi stvaranja zasebnih srpskih institucija počeli su krajem 1991.⁸⁷⁴⁴ Srpske snage su preuzele vlast u gradu početkom aprila 1992.⁸⁷⁴⁵ Za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, kuće bosanskih Muslimana su pljačkane i uništavane a stanovnici, bosanski Muslimani su odlazili.⁸⁷⁴⁶ Zatim je došao period masovnih hapšenja muškaraca nesrba, koji su odvođeni u zatočeničke objekte na cijelom području opštine, kao i restrikcija za muslimansko stanovništvo.⁸⁷⁴⁷ Vijeće je konstatovalo da su civili, bosanski Muslimani, ubijani bilo prilikom napada na sela na cijelom području opštine ili u zatočeničkim objektima.⁸⁷⁴⁸ U zatočeničkim

---

⁸⁷³⁵ V. par. 1232, 1233.

⁸⁷³⁶ V. par. 1249, 1251.

⁸⁷³⁷ V. par. 1258.

⁸⁷³⁸ V. par. 1276.

⁸⁷³⁹ V. par. 1282.

⁸⁷⁴⁰ V. par. 1259–1263, 1269–1274.

⁸⁷⁴¹ V. npr. par. 1296, 1301, 1305, 1309, 1314, 1323, 1328, 1333, 1340, 1341, 1343, 1346.

⁸⁷⁴² V. par. 1359.

⁸⁷⁴³ V. par. 1364–1365.

⁸⁷⁴⁴ V. par. 843–846.

⁸⁷⁴⁵ V. par. 852–855.

⁸⁷⁴⁶ V. par. 855–858.

⁸⁷⁴⁷ V. par. 861–865.

⁸⁷⁴⁸ V. par. 869, 874, 911.

objektima, zatočenike su držali u užasnim uslovima; zlostavljani su, silovani i podvrgavani drugim djelima seksualnog nasilja.⁸⁷⁴⁹ Vijeće je takođe konstatovalo da su srpske snage uništile dvije džamije u periodu od aprila do avgusta 1992.⁸⁷⁵⁰ Konačno, Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da napuste Foču i da do sredine avgusta 1992. u Foči gotovo više uopšte nije bilo bosanskih Muslimana.⁸⁷⁵¹

2618. Kad je riječ o Bratuncu, Vijeće je donijelo zaključke da su krajem 1991. i početkom 1992. bile u toku pripreme da se opštinske strukture podijele i da se stvore zasebne srpske institucije.⁸⁷⁵² Dana 17. aprila 1992. ili približno tog datuma, srpske snage su ušle u grad.⁸⁷⁵³ Od tada, kuće bosanskih Muslimana su pretresane i pljačkane,⁸⁷⁵⁴ bosanski Muslimani su otpušteni s posla,⁸⁷⁵⁵ izbjeglice, bosanski Srbi, useljavale su se u domove bosanskih Muslimana koji su otišli,⁸⁷⁵⁶ a džamije i drugi muslimanski spomenici su uništavani.⁸⁷⁵⁷ U danima nakon napada na grad, srpske snage su napale okolna sela bosanskih Muslimana; tokom tih napada, kuće su pljačkane i paljene, a stanovnicima je rečeno da odu.⁸⁷⁵⁸ U tim selima srpske snage su takođe ubijale bosanske Muslimane.⁸⁷⁵⁹ Od maja 1992., stotine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata odvedene su iz svog doma i zatočene u zatočeničkim objektima na cijelom području opštine Bratunac, gdje su podvrgavani teškom zlostavljanju i držani u prenatrpanim prostorijama; neki zatočenici su umrli.⁸⁷⁶⁰ U tim zatočeničkim objektima, posebno su ciljani istaknuti intelektualci među bosanskim Muslimanima.⁸⁷⁶¹ Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da napuste Bratunac i da ih je do kraja juna 1992. ostalo vrlo malo u gradu.⁸⁷⁶²

2619. U Vlasenici su mjere da se podijele opštinske institucije i da se stvore srpski organi usvojene krajem 1991. i početkom 1992.⁸⁷⁶³ Srpske snage su preuzele vlast u Vlasenici 21. aprila 1992. ili približno tog datuma.⁸⁷⁶⁴ Nakon preuzimanja vlasti, kretanje bosanskih Muslimana bilo je

⁸⁷⁴⁹ V. par. 879, 889, 903, 923.

⁸⁷⁵⁰ V. par. 928.

⁸⁷⁵¹ V. par. 930–934.

⁸⁷⁵² V. par. 697–710.

⁸⁷⁵³ V. par. 714.

⁸⁷⁵⁴ V. par. 719, 721.

⁸⁷⁵⁵ V. par. 723.

⁸⁷⁵⁶ V. par. 725.

⁸⁷⁵⁷ V. par. 782–783.

⁸⁷⁵⁸ V. par. 728–732.

⁸⁷⁵⁹ V. par. 737, 749.

⁸⁷⁶⁰ V. par. 759, 766, 767, 780.

⁸⁷⁶¹ V. par. 774.

⁸⁷⁶² V. par. 789, 791. Vijeće podsjeća da su dijelovi teritorije opštine Bratunac ostali pod kontrolom snaga bosanskih Muslimana i da su one krenule u ofanzivu tokom druge polovine 1992. i početkom 1993. V. par. 790.

⁸⁷⁶³ V. par. 1108, 1109.

⁸⁷⁶⁴ V. par. 1114.

ograničeno i bili su otpušteni s posla.⁸⁷⁶⁵ Hapšeni su i ispitivani.⁸⁷⁶⁶ Za vrijeme preuzimanja vlasti u selima u opštini paljene su kuće bosanskih Muslimana.⁸⁷⁶⁷ Tokom tih napada bosanski Muslimani su i ubijani.⁸⁷⁶⁸ U Vlasenici je bilo više zatočeničkih objekata; u njima su bosanski Muslimani bili zatočeni i držani u užasnim uslovima, premlaćivani, silovani, a neki su i ubijeni.⁸⁷⁶⁹ Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da napuste Vlasenicu tokom 1992. i početkom 1993. i da je do tada u gradu Vlasenici ostalo još vrlo malo bosanskih Muslimana.⁸⁷⁷⁰

2620. U Prijedoru su takođe preduzete mjere za podjelu opštinskih organa i uspostavljanje srpskih institucija krajem 1991. i početkom 1992.⁸⁷⁷¹ U to vrijeme, u opštini je propaganda protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata bila uobičajena.⁸⁷⁷² Srpske snage su preuzele vlast u gradu Prijedoru 30. aprila 1992.⁸⁷⁷³ Nakon preuzimanja vlasti, nesrbi su otpušteni s posla, a njihove kuće su pretresane i pljačkane.⁸⁷⁷⁴ Oko mjesec dana kasnije, srpske snage su napale sela na području Kozarca i Brda, s pretežno muslimanskim stanovništvom, kao i Briševo; sela su granatirana, zapaljena i većim dijelom uništena.⁸⁷⁷⁵ Tokom tih napada, ubijani su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati.⁸⁷⁷⁶ Hiljade bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata zatočene su u zatočeničkim objektima u Prijedoru.⁸⁷⁷⁷ Vijeće je donijelo zaključke da su uslovi u tim objektima bili, generalno, užasni, da su zatočenički bili podvrgavani čestim i teškim premlaćivanjima, silovanju i drugom seksualnom nasilju, i da su neki ubijeni.⁸⁷⁷⁸ U Prijedoru, 17 džamija i dvije katoličke crkve su teško oštećene, skoro potpuno uništene ili potpuno uništene od strane srpskih snaga.⁸⁷⁷⁹ Vijeće je konstatovalo da je, nakon napada na gradove i sela u opštini Prijedor, u periodu od kasnijeg dijela maja do kraja jula 1992., nesrpsko stanovništvo protjerano iz opštine.⁸⁷⁸⁰ Kako su se zatočenički objekti u Prijedoru zatvarali, zatočenički su prebacivani na druga mjesta u toj opštini, kao i u logore van opštine, a na kraju često i u treće zemlje.⁸⁷⁸¹ Vijeće je konstatovalo da je 1995.

---

⁸⁷⁶⁵ V. par. 1118, 1120.

⁸⁷⁶⁶ V. par. 1116, 1123.

⁸⁷⁶⁷ V. par. 1129–1130, 1133.

⁸⁷⁶⁸ V. par. 1146, 1153, 1159.

⁸⁷⁶⁹ V. par. 1167, 1170, 1179, 1201, 1207, 1213.

⁸⁷⁷⁰ V. par. 1220, 1222.

⁸⁷⁷¹ V. par. 1578–1581.

⁸⁷⁷² V. par. 1582.

⁸⁷⁷³ V. par. 1592–1593.

⁸⁷⁷⁴ V. par. 1596–1603.

⁸⁷⁷⁵ V. par. 1618, 1621, 1638, 1666, 1669, 1681–1682, 1684, 1700–1701, 1717.

⁸⁷⁷⁶ V. par. 1619, 1631, 1637, 1647, 1657, 1677, 1684, 1692, 1700–1703, 1715, 1735.

⁸⁷⁷⁷ V. par. 1628, 1738.

⁸⁷⁷⁸ V. par. 1747, 1774, 1778, 1781, 1803, 1815, 1832, 1847, 1861, 1871, 1877, 1885.

⁸⁷⁷⁹ V. par. 1896.

⁸⁷⁸⁰ V. par. 1897.

⁸⁷⁸¹ V. par. 1902.

stanovništvo u opštini Prijedor činilo približno 92% bosanskih Srba, 5% bosanskih Muslimana i 1% bosanskih Hrvata.⁸⁷⁸²

2621. U Sanskom Mostu, srpski opštinski organi uspostavljeni su tek početkom aprila 1992.⁸⁷⁸³ Dijelovi grada i sela u kojima su živjeli bosanski Muslimani napadnuti su 25. maja 1992.⁸⁷⁸⁴ Kuće su uništavane, a ljudi zarobljavani.⁸⁷⁸⁵ Nakon toga, bosanski Muslimani su otpušteni s posla, a politički rukovodioci bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata su hapšeni.⁸⁷⁸⁶ Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati su ubijani.⁸⁷⁸⁷ Nakon vojnih akcija protiv sela bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštini Sanski Most, vojnici su skupljali vojno sposobne muškarce po selima i odvozili ih autobusom u grad Sanski Most.⁸⁷⁸⁸ Preko hiljadu osoba bilo je na taj način zatočeno u zatočeničkim objektima na cijelom području opštine, u lošim uslovima; tukli su ih, a neke i ubili.⁸⁷⁸⁹ Vijeće je takođe konstatovalo da su srpske snage teško oštetile, skoro potpuno uništile ili potpuno uništile barem 16 džamija i gradsku katoličku crkvu u periodu od maja do decembra 1992.⁸⁷⁹⁰ Vijeće je takođe konstatovalo da su Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati u Sanskom Mostu bili prisiljeni da odu i da je u februaru 1995. stanovništvo opštine Sanski Most činilo približno 3.350 bosanskih Muslimana, 1.050 bosanskih Hrvata i 33.600 bosanskih Srba.⁸⁷⁹¹

2622. U Ključu, pripreme za uspostavljanje srpskih institucija započele su krajem 1991.⁸⁷⁹² Nasilje se pojačalo u martu 1992., a vlast je u gradu preuzeta početkom maja 1992.⁸⁷⁹³ Nakon preuzimanja vlasti, bosanski Muslimani su izbačeni iz policije, organa uprave i sa radnih mjesta.⁸⁷⁹⁴ Veliki broj kuća bosanskih Muslimana je uništen, a bosanski Muslimani su ubijani tokom ili poslije napada na sela.⁸⁷⁹⁵ Drugi bosanski Muslimani iz Ključa su okupljeni i zatočeni u objektima na cijelom području opštine, gdje su podvrgavani psihičkom zlostavljanju i fizičkom maltretiranju.⁸⁷⁹⁶ Vijeće je konstatovalo da su srpske snage uništile osam džamija u periodu od maja do avgusta

---

⁸⁷⁸² V. par. 1913.

⁸⁷⁸³ V. par. 1933–1934.

⁸⁷⁸⁴ V. par. 1945.

⁸⁷⁸⁵ V. par. 1945.

⁸⁷⁸⁶ V. par. 1950.

⁸⁷⁸⁷ V. par. 1960, 1965, 1969, 1973, 1978.

⁸⁷⁸⁸ V. par. 1979.

⁸⁷⁸⁹ V. par. 1991, 1998, 2002, 2011, 2018, 2024.

⁸⁷⁹⁰ V. par. 2031.

⁸⁷⁹¹ V. par. 2039–2040.

⁸⁷⁹² V. par. 1495–1497.

⁸⁷⁹³ V. par. 1500–1501.

⁸⁷⁹⁴ V. par. 1502–1505.

⁸⁷⁹⁵ V. par. 1512, 1515, 1522, 1555.

⁸⁷⁹⁶ V. par. 1529, 1536, 1544.

1992.⁸⁷⁹⁷ Vijeće je takođe konstatovalo da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili prisiljeni da napuste Ključ i da je do 1995. ostalo samo 1.200 od 17.000 bosanskih Muslimana, koliko ih je prije toga živjelo u Ključu.⁸⁷⁹⁸

2623. Kako pokazuje sažeti prikaz gore u tekstu, zaključci Vijeća u vezi s opštinama iz tačke 1 Optužnice pokazuju jasan obrazac rasprostranjenog zastrašivanja, nasilja, ubijanja i protjerivanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata tokom većeg dijela 1992. i, u nekim slučajevima, početkom 1993. godine. Vijeće je već konstatovalo da je postojao rasprostranjen i sistematski napad usmjeren protiv stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti, koji pokazuje postojanje kampanje koordinisanog nasilja za vrijeme preuzimanja vlasti i u zatočeničkim objektima.⁸⁷⁹⁹ Nadalje, za djela za koja je Vijeće ovdje utvrdilo da predstavljaju krivična djela iz člana 4(2) Statuta konstatovano je da su žrtve ciljane isključivo na osnovu njihove etničke pripadnosti i stoga je konstatovano da ona predstavljaju progon.⁸⁸⁰⁰ Rezultat te kampanje nasilja bio je da su teritorije na koje su Srbi polagali pravo u opštinama iz tačke 1 Optužnice očišćene od velike većine stanovništva muslimanske i hrvatske nacionalnosti, budući da je većina otišla do kraja 1992. i početkom 1993.

2624. Taj obrazac zločina u opštinama iz tačke 1 Optužnice ilustruje počinjenje strašnih zločina – zločina protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja – nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u velikim razmjerama. Posljedica je bila da su mnogi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati iz opština iz tačke 1 Optužnice, uključujući neke istaknute članove te grupe, bili podvrgnuti djelima opisanim gore u tekstu. Vijeće je konstatovalo da su razmjere i obim protjerivanja i preseljavanja civila iz Opština, uključujući i opštine iz tačke 1 Optužnice, doveli do raseljavanja ogromnog broja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata i drastičnih promjena nacionalnog sastava stanovništva u gradovima, u kojima gotovo više i nije ostalo bosanskih Muslimana.⁸⁸⁰¹ Kako je rečeno gore u tekstu, do početka 1993., praktično svi bosanski Muslimani su bili iseljeni s područja pod kontrolom Srba u opštinama iz tačke 1 Optužnice. Ukupan broj raseljenih bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata – naročito kada se analizira u svjetlu dijela grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su, prema navodima, ciljani za uništenje u opštinama iz tačke 1 Optužnice putem počinjenja djela iz člana 4(2) Statuta, identifikovanih gore u tekstu, kao i činjenice da su srpske snage vršile kontrolu nad tim teritorijama – nije uvjerio Vijeće da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da je postojala namjera da se unište grupe

---

⁸⁷⁹⁷ V. par. 1558.

⁸⁷⁹⁸ V. par. 1567, 1568.

⁸⁷⁹⁹ V. par. 2444.

⁸⁸⁰⁰ V. par. 2513–2514, 2518.

⁸⁸⁰¹ V. par. 2467.

bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata u opštinama iz tačke 1 Optužnice, kao takve. Naprotiv, Vijeće smatra da je razuman zaključak koji se može izvesti iz gore opisanog obrasca taj da je namjera iza tih zločina bila da se obezbijedi uklanjanje pripadnika grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz opština iz tačke 1 Optužnice.

2625. Ocjenjujući obrazac zločina i u kontekstu svojih zaključaka o ciljevima rukovodstva bosanskih Srba, uključujući i optuženog,⁸⁸⁰² Vijeće podsjeća da je njihov cilj bio da se stvori etnički čista srpska država, kao i međusobno povezana srpska područja, što bi zahtijevalo redistribuciju, a ne fizičko uništenje, stanovništva.⁸⁸⁰³ Bosanski Srbi promovisali su ideju da oni ne mogu živjeti ni sa kim drugim i da, stoga, BiH treba da bude podijeljena na nacionalnoj osnovi.⁸⁸⁰⁴ Rezultati na terenu, uključujući i one u opštinama iz tačke 1 Optužnice, bili su u skladu s tim ciljevima. Kao primjer da je ovaj obrazac zločina u skladu s namjerom rukovodstva bosanskih Srba da se stvore etnički čiste teritorije uklanjanjem bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, Vijeće upućuje na govor optuženog na 37. sjednici Skupštine bosanskih Srba 1994. godine, u kojem čestita Foči, tada preimenovanoj u Srbinje, na tome što je "pravi srpski grad", kao i na emisiju u kojoj je rekao da su bosanski Muslimani u pregovorima odustali od Foče.⁸⁸⁰⁵ Gledano u tom kontekstu, Vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz gore opisanog obrasca zločina taj da je postojala namjera da se unište dijelovi grupa bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštinama iz tačke 1 Optužnice, kao takvih.

(6) Zaključak

2626. Nakon što je razmotrilo sve dokaze u spisu, za svrhe tačke 1 Optužnice, Vijeće se nije uvjerilo van svake razumne sumnje da su djela iz člana 4(2) identifikovana gore u tekstu u opštinama iz tačke 1 Optužnice počinjena s genocidnom namjerom. Nadalje, Vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz dokaza taj da su imenovani članovi navodnog sveobuhvatnog UZP-a, uključujući i optuženog, drugi bosanski Srbi koji nisu imenovani kao navodni članovi sveobuhvatnog UZP-a, ili fizički počiniooci, posjedovali takvu namjeru da unište grupe bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata u opštinama iz tačke 1 Optužnice, kao takve.

3. Sveobuhvatni UZP i odgovornost optuženog

2627. Vijeće u vezi sa sveobuhvatnim UZP-om podsjeća da tužilaštvo navodi da je barem od oktobra 1991. do 30. novembra 1995., optuženi učestvovao u "sveobuhvatnom" UZP-u, čiji je cilj

---

⁸⁸⁰² V. odjeljak IV.A.3.a.i: Ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba.

⁸⁸⁰³ V. odjeljak IV.A.3.a.i: Ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba; par. 2898.

⁸⁸⁰⁴ V. par. 2841.

bio da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s teritorija BiH na koje su bosanski Srbi polagali pravo.⁸⁸⁰⁶

2628. Imenovane osobe za koje se navodi da su bili članovi sveobuhvatnog UZP-a i da su djelovale u dogovoru s optuženim su Krajišnik, Mladić, Slobodan Milošević, Biljana Plavšić, Koljević, Mićo Stanišić, Mandić, Jovica Stanišić, Franko Simatović, Arkan i Šešelj.⁸⁸⁰⁷

2629. Osim toga, tužilaštvo navodi da su među drugim pripadnicima sveobuhvatnog UZP-a bili članovi i rukovodstvo političkih i državnih organa bosanskih Srba i komandanti, viši oficiri i načelnici MUP-a Srbije, JNA, VJ-a, VRS-a, MUP-a RS-a, TO-a bosanskih Srba, kao i vođe paravojsnih snaga i dobrovoljačkih jedinica bosanskih Srba.⁸⁸⁰⁸ Alternativno, tužilaštvo navodi da neke ili sve te osobe nisu bile članovi sveobuhvatnog UZP-a, ali da su ih članovi sveobuhvatnog UZP koristili da izvrše zločine počinjene u svrhu realizacije cilja tog poduhvata.⁸⁸⁰⁹

2630. Tužilaštvo tvrdi da je cilj sveobuhvatnog UZP-a bio postignut putem počinjenja zločina genocida, progona, istrebljivanja, ubistva, deportacije i nehumanih djela (prisilno premještanje).⁸⁸¹⁰ Tužilaštvo optuženog tereti za prvi i treći oblik UZP-a u vezi sa sveobuhvatnim UZP-om.⁸⁸¹¹ Ono prvenstveno tvrdi da je optuženi namjeru da se počini svako od tih krivičnih djela dijelio s drugim članovima sveobuhvatnog UZP-a.⁸⁸¹² Alternativno, tužilaštvo tvrdi da je zajednički cilj sveobuhvatnog UZP-a uključivao barem krivična djela deportacije i nehumanih djela (prisilno premještanje), a da je u pogledu ostalih krivičnih djela optuženi odgovoran na osnovu toga što je bilo predvidljivo da bi ostala krivična djela mogla da budu počinjena kako bi se izvršio *actus reus* krivičnih djela koja su činila dio zajedničkog cilja.⁸⁸¹³

2631. Tužilaštvo navodi da su članovi sveobuhvatnog UZP-a ostvarivali svoj cilj tako što su zločine činili lično i/ili pomoću drugih i koristeći se drugima za izvršenje zločina u realizaciji svog cilja.⁸⁸¹⁴ Osobe za koje se navodi da su ih članovi sveobuhvatnog UZP-a koristili za izvršenje tih

---

⁸⁸⁰⁵ V. par. 2810–2811.

⁸⁸⁰⁶ V. par. 592–594; Optužnica, par. 9–14, 30–31.

⁸⁸⁰⁷ V. Optužnica, par. 11.

⁸⁸⁰⁸ V. Optužnica, par. 12.

⁸⁸⁰⁹ V. Optužnica, par. 12.

⁸⁸¹⁰ V. Optužnica, par. 9.

⁸⁸¹¹ V. Optužnica, par. 9–10.

⁸⁸¹² V. Optužnica, par. 9.

⁸⁸¹³ V. Optužnica, par. 10.

⁸⁸¹⁴ V. Optužnica, par. 13.

krivičnih djela bili su članovi političkih i državnih organa bosanskih Srba i pripadnici srpskih snaga.⁸⁸¹⁵

2632. Tužilaštvo nabraja deset načina na koje je, kako tvrdi, optuženi značajno doprinio cilju sveobuhvatnog UZP-a.⁸⁸¹⁶

2633. Vijeće će razmotriti dokaze koji su predloženi u vezi s (i) ciljevima optuženog i rukovodstva bosanskih Srba; (ii) vlašću optuženog nad političkim i državnim strukturama; (iii) vlašću optuženog nad srpskim snagama; (iv) znanjem i djelima imenovanih navodnih članova sveobuhvatnog UZP-a; i (v) znanjem optuženog za zločine i mjere preduzete da se spriječe zločini i kazne njihovi počinioci u Opštinama. Vijeće će te dokaze analizirati kako bi utvrdilo da li je sveobuhvatni UZP postojao i, ako jeste, kada je nastao, šta je bio njegov zajednički cilj i da li je postojao pluralitet osoba, uključujući i optuženog, koje su dijelile taj zajednički cilj i na osnovu njega djelovale. Vijeće će potom analizirati da li je optuženi doprinio navodnom sveobuhvatnom UZP-u i za koja je krivična djela, eventualno, postojala namjera da budu počinjena ili, alternativno, da li je ijedno od krivičnih djela koja se navode bilo predvidljivo u okviru ostvarivanja cilja sveobuhvatnog UZP-a.

a. Činjenice vezane za odgovornost

i. *Ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba*

(A) Jedinstvo srpskog naroda i promovisanje srpskih interesa

(1) Analiza dokaza

2634. U periodu koji je prethodio početku sukoba, optuženi je davao izjave u kojima je pozivao na jedinstvo srpskog naroda i promovisanje srpskih interesa. O tome će biti riječi u nastavku teksta.

2635. Vijeće podsjeća da je SDS osnovan 12. jula 1990. i da je optuženi, kao predsjednik stranke, iznio ciljeve SDS-a, a to su, između ostalog, "federativna Jugoslavija i u njoj ravnopravna federalna Bosna i Hercegovina".⁸⁸¹⁷ U tom govoru on je takođe govorio o tome kako su decenije "jednostranačkog vladanja duboko [...] poremetile prirodne tokove razvoja srpskog naroda".⁸⁸¹⁸

---

⁸⁸¹⁵ V. Optužnica, par. 13.

⁸⁸¹⁶ V. Optužnica, par. 14.

⁸⁸¹⁷ V. par. 58; D255 (Govor Radovana Karadžića na osnivačkoj skupštini SDS-a), str. 2; P971 (Izveštaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Porijeklo Republike Srpske, 1990.-1992.", 30. juli 2002.), str. 20; Patrick Treanor, T. 14001 (1. juni 2011.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1931.

⁸⁸¹⁸ D255 (Govor Radovana Karadžića na osnivačkoj skupštini SDS-a), str. 1.

Osim toga, govorio je o tome kako su "srpske cjeline" u BiH razbijene i kako su stavljene u inferioran "ekonomski, demografski i politički položaj".⁸⁸¹⁹

2636. U govoru pred srpskim predstavnicima u Banjaluci, 13. oktobra 1990., optuženi je iznio stav da je "srpski narod" jedinstven i govorio je o svom strahu da će BiH ići putem odvajanja od Jugoslavije i da će Srbi biti odvojeni od Srbije te da će postati nacionalna manjina.⁸⁸²⁰ Optuženi je takođe rekao: "Nama Srbima podjednako je pogubna velika Hrvatska kao što je pogubna i velika Bosna i Hercegovina, kao nekakva samostalna, iz Jugoslavije izdvojena država. [...] Srpski narod u Bosni i Hercegovini neće odustati od svojih zahtjeva da živi u istoj državi u kojoj je i naša matica, zemlja Srbija".⁸⁸²¹ U tom istom govoru, optuženi je izjavio: "Oni su izvršili promjenu suštine granica. Promjenu kvaliteta i prirode naših unutrašnjih granica. Tako su administrativne linije koje nas navodno spajaju, pretvorene, ili će uskoro biti pretvorene, u tvrde državne granice koje nas razdvajaju. [...] Oni bi htjeli da isjeku i rasparčaju srpski narod protiv njegove volje."⁸⁸²² Optuženi je takođe izrazio bojazni u vezi s padom Jugoslavije "u ambise" i upozorio da će Srbi svaku prijetnju građanskog rata shvatiti ozbiljno.⁸⁸²³

2637. Na tom istom skupu, Koljević je, govoreći o svrsi osnivanja SDS-a, rekao da je to način da se izrazi nacionalni cilj bosanskih Srba, a to je "federativna Jugoslavija i da u toj Jugoslaviji Srbi mogu da opstanu, a mogu da opstanu i svi drugi narodi zajedno s njima".⁸⁸²⁴ Koljević je takođe naglasio da je osnivanje SDS-a "odgovor na situaciju novu koja je nastala i koju neće[e] i ne smij[u] da ostav[e]" i da ne smiju ostati nepripremljeni.⁸⁸²⁵ U istom govoru, Koljević je pozvao druge nacionalne stranke u BiH da razmisle o tome "šta parčanje konfederalne Jugoslavije znači, i da nas ne guraju u novi građanski rat".⁸⁸²⁶

2638. U intervjuu u novembru 1990., optuženi je govorio o mogućnosti da Srbi budu preglasani u Skupštini BiH i predvidio je da će, ako se to dogodi, postojati "svi uslovi za građanski rat, jer Srbi u

---

⁸⁸¹⁹ D255 (Govor Radovana Karadžića na osnivačkoj skupštini SDS-a), str. 1.

⁸⁸²⁰ D1280 (Govori Nikole Koljevića i Radovana Karadžića na Svesrpskom saboru u Banjaluci, 13. oktobar 1990.), str. 5–6.

⁸⁸²¹ D1280 (Govori Nikole Koljevića i Radovana Karadžića na Svesrpskom saboru u Banjaluci, 13. oktobar 1990.), str. 6. V. takođe D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 38.

⁸⁸²² D1280 (Govori Nikole Koljevića i Radovana Karadžića na Svesrpskom saboru u Banjaluci, 13. oktobar 1990.), str. 4.

⁸⁸²³ D1280 (Govori Nikole Koljevića i Radovana Karadžića na Svesrpskom saboru u Banjaluci, 13. oktobar 1990.), str. 4. V. takođe P5860 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 23. septembar 1991.).

⁸⁸²⁴ D1280 (Govori Nikole Koljevića i Radovana Karadžića na Svesrpskom saboru u Banjaluci, 13. oktobar 1990.), str. 8.

⁸⁸²⁵ D1280 (Govori Nikole Koljevića i Radovana Karadžića na Svesrpskom saboru u Banjaluci, 13. oktobar 1990.), str. 8.

⁸⁸²⁶ D1280 (Govori Nikole Koljevića i Radovana Karadžića na Svesrpskom saboru u Banjaluci, 13. oktobar 1990.), str. 9.

BiH nisu više bespomoćni, već veoma moćni i ujedinjeni".⁸⁸²⁷ Optuženi je rekao da ne misli da će doći do građanskog rata "jer Srbi neće prvi započeti kavgu, a drugi ne smiju. Niko nema razloga da se boji Srba ako nije grešan prema njima."⁸⁸²⁸ Optuženi je nadalje rekao: "[Srbi] ni pod kakvim okolnostima neće pristati da žive u više samostalnih država i da svuda izvan Srbije budu nacionalna manjina. Srbi će ostati u jednoj državi, federativnoj Jugoslaviji, ma kolika ona bila", i neće se odvojiti od Srbije.⁸⁸²⁹

2639. Optuženi je takođe naveo da je politički život bosanskih Srba "u potpunosti [...] obnovljen i uspostavljen", što je glavna svrha osnivanja SDS-a, i da Srbi, na svim mjestima gdje žive, osnivaju opštinske organizacije s opštinskim i lokalnim odborima.⁸⁸³⁰ Govorio je o tome kako je SDS postao stranka svih Srba i da sada postoji "samo jedinstven srpski narod".⁸⁸³¹ Te izjave su iznijete prije prvih višestranačkih izbora, za koje Vijeće podsjeća da su 18. novembra 1990. održani u BiH.⁸⁸³²

2640. Optuženi je održao govor 1990. godine u kojem je rekao da bosanski Srbi nisu saglasni s tim da se "žrtvuje nijedan Hrvat, nijedan Musliman i nijedno ljudsko biće za uređenje države", i da oni koji ne znaju kako da uredi državu, "osim pomoću krvi i leševa, treba da idu!"⁸⁸³³ U ovom govoru optuženi je takođe rekao da će oni djelovati demokratski i biti blagonakloni sve dok je moguće da funkcioniše demokratija, ali je dodao: "[O]nog trena kada nas neko napadne, mi ćemo koplje obrnuti."⁸⁸³⁴ Optuženi je takođe rekao da je jedan od ciljeva SDS-a da se unaprijede

⁸⁸²⁷ P2539 (Intervju Radovana Karadžića objavljen u *NIN*-u, 9. novembar 1990.), str. 3.

⁸⁸²⁸ D1281 (Članci iz *Večernjih novina* pod naslovom "Karadžić me šokirao" i "Šešelj je simpatičan", 9. maj 1991.), str. 2–3. V. takođe P6540 (Izvod iz video-snimka iz Banjaluke, 3. mart 1991., s transkriptom), str. 2; P6617 (Članak pod naslovom "Jovan Rašković na psihijatrijskom kauču"), str. 2. Vijeće ne pridaje nikakvu težinu mišljenju koje je izrazio Jovan Rašković u ovom članku, uključujući i njegov stav da je rukovodstvo bosanskih Srba "zapalilo [...] fitilj srpstva".

⁸⁸²⁹ P2539 (Intervju Radovana Karadžića objavljen u *NIN*-u, 9. novembar 1990.), str. 6–8. V. takođe P2555 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Anđelka Vukića; i (ii) Radovana Karadžića i Bore Sentića, 16. oktobar 1991.), str. 3; D269 (Intervju sa Radovanom Karadžićem za časopis *NIN*, 20. juli 1990.), str. 6; Radomir Nešković T. 14260 (6. juni 2011.). Ali v. D3528 (Izjava svjedoka Milana Martića od 7. maja 2013.), par. 69; Milan Martić, T. 38106–38109 (13. maj 2013.) (gdje je svjedok izjavio da, suprotno onome što je optuženi rekao u P2555, stav optuženog nije da on želi da srpski dijelovi BiH budu povezani s drugim srpskim dijelovima bivše Jugoslavije). Vijeće ne smatra Martićevo svjedočenje u tom pogledu pouzdanim. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je konstatovalo da njegovo svjedočenje karakteriše protivrječnosti, evazivnost i pokazatelji pristrasnosti.

⁸⁸³⁰ P2539 (Intervju Radovana Karadžića objavljen u *NIN*-u, 9. novembar 1990.), str. 1. V. takođe P5643 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 8. juli 1991.).

⁸⁸³¹ P2539 (Intervju Radovana Karadžića objavljen u *NIN*-u, 9. novembar 1990.), str. 1. V. takođe P5063 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 47.

⁸⁸³² V. par. 38.

⁸⁸³³ D4185 (Govor Radovana Karadžića, 2. septembar 1990., s transkriptom), str. 2. Miloš Milinčić je u svom svjedočenju rekao da je optuženi u svom govoru pozivao na dobre susjedske odnose, i da ljudi najbolje žive kad žive u miru i slozi. Miloš Milinčić, T. 44937–44940 (11. decembar 2013.). Vijeće primjećuje da se to zasniva na Milinčićevoj sopstvenoj interpretaciji govora optuženog i da stoga ima ograničenu težinu. Osim toga, Milinčićevo svjedočenje karakteriše krajnja evazivnost, kao i pokazatelji neiskrenosti. Vijeće, stoga ne smatra njegovo svjedočenje pouzdanim u tom pogledu.

⁸⁸³⁴ P6563 (Izvod iz govora Radovana Karadžića u Srpcu, 2. septembar 1990., s transkriptom).

međunacionalni odnosi, ali da neće surađivati s onima koji "imaju i najmanju primjesu antisrpstva".⁸⁸³⁵

2641. U maju 1991., optuženi i Biljana Plavšić razgovarali su o očuvanju zajedničke države Jugoslavije, o opasnosti da BiH "klizi u kaos i građanski rat" i potrebi da se postigne sporazum s Izetbegovićem u skladu s njihovim interesima.⁸⁸³⁶ Optuženi je u junu 1991. ponovio svoj stav da BiH nikad neće biti nezavisna i da neće krenuti stopama Hrvatske.⁸⁸³⁷ Takođe je rekao da će, ako BiH krahira, nastati kaos, ali da oni neće sagnuti glavu.⁸⁸³⁸ Optuženi je, kada mu je ponestalo strpljenja, upozorio Izetbegovića da će oni uspostaviti paralelnu vladu i paralelnu policiju ako njihov narod bude isključen i da su bosanski Srbi svi naoružani.⁸⁸³⁹ Optuženi je takođe, u drugom razgovoru koji je s tim povezan, rekao: "[M]i smo pripremili varijantu, koja će biti stravična. Pripremili smo i jebaćemo im majku."⁸⁸⁴⁰ Optuženi je takođe u jednom drugom razgovoru govorio o teritorijama koje će biti sastavni dio srpskog dijela BiH u slučaju da dođe do podjele i da će oni imati sopstvenu "vojsku i miliciju".⁸⁸⁴¹

2642. Dana 23. jula 1991. optuženi je rekao Kuprešaninu da bi referendum za nezavisnu Krajinu bio greška za pregovore u tom trenutku jer su bosanski Muslimani pripremili "dokaz[e] da Srbi prave veliku Srbiju", i dodao je: "A vi im ulijećete u varijantu kao da vas oni plaćaju [...]. Oni moraju napraviti grešku, oni moraju pogriješiti. Oni će, oni će pogriješiti, mi znamo da će oni pogriješiti".⁸⁸⁴²

2643. U presretnutom razgovoru 4. septembra 1991. optuženi je rekao da je vojska pozvana u Tuzlu i da bi bosanske Muslimane trebalo upozoriti da se Srbi mogu odbraniti.⁸⁸⁴³ Nakon što je obaviješten o napetostima u Bratuncu, optuženi je odgovorio: "[M]i ćemo da ih pohapsimo i da ih

⁸⁸³⁵ D255 (Govor Radovana Karadžića na osnivačkoj skupštini SDS-a), str. 2–3.

⁸⁸³⁶ P5681 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i Radovana Karadžića, 23. maj 1991.), str. 2–3. V. takođe P5727 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i Radovana Karadžića, 2. mart 1992.), str. 2; P5605 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića, Gorana Milića, Alije Izetbegovića i neidentifikovane žene, 3. mart 1992.), str. 7.

⁸⁸³⁷ D270 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 17. juni 1991.), str. 7. V. takođe P5896 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog novinara, 24. juni 1991.).

⁸⁸³⁸ D270 (Presretnuti razgovor Vitomira Žepinića i Radovana Karadžića, 17. juni 1991.), str. 8–9.

⁸⁸³⁹ P5625 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 8. juli 1991.), str. 1; D364 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 24. juli 1991.), str. 6. V. takođe D2925 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 9. septembar 1991.), str. 2.

⁸⁸⁴⁰ D364 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 24. juli 1991.), str. 4. V. takođe P962 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Malka Koromana, 9. septembar 1991.), str. 2–3. Žepinić je rekao da komentare optuženog u tim presretnutim telefonskim razgovorima nije shvatio ozbiljno jer si je optuženi samo "dao oduška" i on to nije mislio doslovno. D2923 (Izjava svjedoka Vitomira Žepinića od 11. februara 2013.), par. 40, 43, 48–49. Mada Vijeće prihvata da je Žepinić tokom tih razgovora stekao taj utisak, Vijeće konstatuje da ti razgovori pokazuju da je optuženi stvarno bio ljut zbog predloženih koraka ka nezavisnosti BiH i da je bio spreman da promijeni njihovu strategiju ako se ne ispune zahtjevi bosanskih Srba, te da bi to uključivalo nasilje.

⁸⁸⁴¹ P5616 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 13. decembar 1991.), str. 4–5.

⁸⁸⁴² P1084 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 23. juli 1991.), str. 3–4.

pobijemo. [...] Recite im da Srbi u Bosni i Hercegovini [...] mogu da se brane i da se odbrane. Ima dvjesta hiljada ljudi pod oružjem, nek se ne igraju".⁸⁸⁴⁴ Dana 13. septembra 1991., govoreći o prijedlogu Izetbegovića u vezi s rješavanjem pitanja vojske u BiH i demilitarizacije, optuženi je rekao Koljeviću: "[M]i ćemo vojsku dat' sve u naše krajeve. Srpsku Bosnu, jel' tako? Dole na Neretvi."⁸⁸⁴⁵ Optuženi je takođe rekao predstavnicima međunarodne zajednice da će, ako srpska područja u BiH ne mogu ostati povezana s Jugoslavijom, doći do rata.⁸⁸⁴⁶ Dana 30. septembra 1991., optuženi je rekao da je "ratni cilj" srpskog naroda Jugoslavija.⁸⁸⁴⁷ SDS je bio spreman na otepljenje srpskih teritorija od nezavisne BiH, ako je to jedini način da Srbi ostanu u Jugoslaviji.⁸⁸⁴⁸

2644. U maju 1991., Slobodan Milošević je rekao optuženom da bi njegov stav trebao biti taj da su oni protiv otepljenja i da žele da BiH ostane u Jugoslaviji, s čime se optuženi složio.⁸⁸⁴⁹ U drugom razgovoru, u julu 1991., Milošević je rekao optuženom da je njihov cilj "otepljenj[e] po liniji koja [njima] odgovara" i dodao: "Sada mi moramo stvari da radikalizujemo i ubrzamo."⁸⁸⁵⁰

2645. U drugim razgovorima, Slobodan Milošević je rekao optuženom da Srbi neće biti podijeljeni u više država, i da "to treba da [...] bude činjenica od koje polaz[e] u svom razmišljanju".⁸⁸⁵¹ On je takođe postavio pitanje, ko može "srpski narod izvesti iz Jugoslavije ako on to ne želi", na šta je optuženi odgovorio da je važno naglasiti da je granice umjetno stvorio Tito, "niti poštujući etnički, niti istorijski princip".⁸⁸⁵²

⁸⁸⁴³ D1643 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Zvonka Bajagića, 4. septembar 1991.), str. 5–8.

⁸⁸⁴⁴ D1643 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Zvonka Bajagića, 4. septembar 1991.), str. 7.

⁸⁸⁴⁵ P5870 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Mire; (ii) Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 13. septembar 1991.), str. 2–3.

⁸⁸⁴⁶ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4172–4173, 4400–4401. V. takođe Herbert Okun, T. 1516–1517 (23. april 2010.), T. 1698 (27. april 2010.), T. 1843–1844 (28. april 2010.); P780 (Sedma bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 37; P777 (Četvrta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 23.

⁸⁸⁴⁷ P2543 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 30. septembar 1991.). V. takođe D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 27–28 (gdje je svjedok rekao da su bosanski Srbi htjeli sačuvati Jugoslaviju); D3528 (Izjava svjedoka Milana Martića od 7. maja 2013.), par. 13–14.

⁸⁸⁴⁸ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1932.

⁸⁸⁴⁹ D1282 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. maj 1991.), str. 3. V. takođe P5686 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 11. juni 1991.), str. 2; P5687 (Presretnuti razgovori (i) Ljiljane Karadžić i Slobodana Miloševića i (ii) Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 12. juni 1991.), str. 3.

⁸⁸⁵⁰ P5890 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 1. juli 1991.), str. 2.

⁸⁸⁵¹ P5881 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 31. juli 1991.), str. 11.

⁸⁸⁵² P5880 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 6. avgust 1991.), str. 5. V. takođe P5877 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 4. septembar 1991.), str. 2; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4164; Herbert Okun, T. 1479 (22. april 2010.); P786 (Treća bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 34.

2646. U julu 1991., Milošević je podsticao na održavanje sastanaka Srba i Muslimana jer narod ne želi rat.⁸⁸⁵³ Optuženi se složio, ali je rekao da je Izetbegović taj koji se priprema za građanski rat i "neka se slika svako za šta je, ko nije za sporazum sa Srbima, on znači planira nesporazum sa Srbima".⁸⁸⁵⁴ Milošević je razjasnio: "A šta mi nudimo nego integralnu Bosnu i ravnopravnu u Jugoslaviji".⁸⁸⁵⁵ Optuženi je ponovio da oni žele da imaju jake veze s Jugoslavijom i da je, ako bosanski Muslimani odbiju, alternativa rat.⁸⁸⁵⁶ To potvrđuje presretnuti razgovor pri kraju sukoba, u kojem su optuženi i Krajišnik razgovarali o činjenici da oni ratuju je ne prihvataju BiH kao "cjelovit[u] i izdvojen[u] iz Jugoslavije".⁸⁸⁵⁷

2647. Dana 2. oktobra 1991., u presretnutom razgovoru s Krajišnikom, optuženi je aludirao na to da postoje "sasvim konkretni planovi za prenošenje" borbenih dejstava iz zapadne Slavonije "prema [...] ustaškoj oazi u Goraždu i gore na Drini".⁸⁸⁵⁸ U tom razgovoru optuženi i Krajišnik su se složili u vezi s važnošću ujedinjenja Srba u zajedničkoj državi i razgovarali su o tome, a Krajišnik je rekao da imaju jasnu i jedinstvenu viziju "držav[e] na državi".⁸⁸⁵⁹ Na zajedničkom sastanku vlade SAO Krajine i Izvršnog odbora ARK-a u Banjaluci 20. oktobra 1991., na kojem su bili optuženi i Krajišnik, donijet je zaključak da se podrži i provede cilj da srpski narod ostane u jedinstvenoj zajedničkoj državi.⁸⁸⁶⁰ Optuženi je takođe razgovarao s Miloševićem i rekao mu da Srbi imaju trećinu biračkog tijela u BiH, te je dodao: "[I]demo snažno u neke druge poteze i to nas više ne mogu pratiti."⁸⁸⁶¹

2648. U presretnutom razgovoru u januaru 1992. optuženi je iznio svoju ideologiju opštinskom rukovodstvu i rekao da je politika SDS-a "jedinstveno srpstvo" u BiH i da, ako neko ima problem s tim, može osnovati svoju stranku.⁸⁸⁶² Optuženi je takođe govorio o radu na opciji koja uključuje "savez srpskih država", koja bi uključivala pripreme za srpsku federaciju i njenu odbranu "oružjem i to pod svaku cijenu".⁸⁸⁶³ On je takođe rekao da će Srbi, ako ne mogu sačuvati Jugoslaviju, pronaći

⁸⁸⁵³ P5881 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 31. juli 1991.), str. 5. V. takođe P5775 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 5. januar 1992.), str. 2–3.

⁸⁸⁵⁴ P5881 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 31. juli 1991.), str. 5.

⁸⁸⁵⁵ P5881 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 31. juli 1991.), str. 6.

⁸⁸⁵⁶ P5877 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 4. septembar 1991.), str. 1–2; P5795 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 17. decembar 1991.), str. 3.

⁸⁸⁵⁷ P5607 (Presretnuti razgovor Todora Dutine, Momčila Krajišnika i Radovana Karadžića, 30. maj 1995.), str. 9.

⁸⁸⁵⁸ P5856 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 2. oktobar 1991.), str. 3.

⁸⁸⁵⁹ P5856 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 2. oktobar 1991.), str. 1–2.

⁸⁸⁶⁰ D4082 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Odlučno u jedinstvenoj državi", 21. oktobar 1991.).

⁸⁸⁶¹ P5822 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 11. novembar 1991.), str. 1, 3.

⁸⁸⁶² P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 3; P5821 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 11. novembar 1991.), str. 1–2, 9, 12. V. takođe D300 (Članak iz lista *Politika* pod naslovom "Ne podela nego transformacija Bosne", 17. januar 1992.), str. 1–2.

⁸⁸⁶³ P5763 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 19. januar 1992.), str. 4, 6–7; P5762 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 22. januar 1992.), str. 3.

sebi "glavi mjesta" i da je "rezervna varijanta" da sve srpske teritorije budu u jednoj državi.⁸⁸⁶⁴ Isto tako, u februaru 1992., optuženi je u kontekstu diskusije o njihovom položaju u međunarodnim pregovorima, istakao: "[O]ptimum je kod nas velika Srbija pa ako ne, onda, [...] federalna Jugoslavija" i, mada bi mogli pristati na kantonalnu strukturu, "daljeg popuštanja nema".⁸⁸⁶⁵

2649. Optuženi je takođe podrugljivo govorio o Srbima koji "iskač[u]" iz politike Srpske demokratske stranke, koja se zalaže za cjelovito rješenje srpskog naroda u Jugoslaviji".⁸⁸⁶⁶ Na jednom skupu u februaru 1992., na kojem su bile prisutne vođe bosanskih Srba, uključujući Krajišnika, Biljanu Plavšić i Koljevića, održani su govori, uključujući i govor jednog ministra iz Srbije, koji je rekao da niko nema pravo da odijeli srpski narod od Srbije i da bosanski Srbi, ako ne dobiju ono što traže u BiH, mogu da računaju na podršku Srbije.⁸⁸⁶⁷

2650. Dana 29. februara 1992., optuženi, Krajišnik i Koljević prisustvovali su 14. sjednici Skupštine ARK-a.⁸⁸⁶⁸ Na tom sastanku optuženi je izjavio da će, ako BiH promijeni položaj u Jugoslaviji, i Srbi mijenjati položaj.⁸⁸⁶⁹ U jednom intervjuu u martu 1992., optuženi je rekao: "Uvjeren sam da se Srbi nikada neće smiriti dok ne ostvare svoje vjekovne težnje da žive u jednoj državi. Da li sada ili za koju godinu ne znam, ali će ih ostvariti."⁸⁸⁷⁰

(2) Zaključak

2651. Nakon što je razmotrilo gore navedene dokaze, Vijeće konstatuje da je od 1990. do sredine 1991. politički cilj optuženog i rukovodstva bosanskih Srba bio da se sačuva Jugoslavija i spriječi odvajanje ili nezavisnost BiH, što bi dovelo do odvajanja bosanskih Srba od Srbije.

2652. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi naglašavao da bosanski Srbi ne žele biti manjina u nezavisnoj BiH i da neće prihvatiti odvajanje od Srbije. U tim govorima, optuženi je takođe govorio o marginalizaciji srpskog naroda i potrebi da se zaštite njegovi interesi. Ti govori i izjave takođe pokazuju da je optuženi vatreno zagovarao zajednički srpski identitet i stvaranje jedinstvene srpske nacije, što se smatralo vjekovnom težnjom da svi Srbi žive u jednoj državi. Optuženi je nastavio da podržava tu ideologiju srpskog jedinstva i važnosti stvaranja srpske države i u 1992. godini.

⁸⁸⁶⁴ P5762 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 22. januar 1992.), str. 7, 9–10; P5063 (Video-snimak intervju s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 5–7.

⁸⁸⁶⁵ P5748 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Lukića, 13. februar 1992.), str. 1–2.

⁸⁸⁶⁶ P2596 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i "Miroslava", 7. januar 1992.), str. 5.

⁸⁸⁶⁷ Isak Gaši, P3002 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 400–402, 538–539.

⁸⁸⁶⁸ P5452 (Izvod iz zapisnika sa 14. sjednice Skupštine ARK-a, 29. februar 1992.), str. 1.

⁸⁸⁶⁹ P5452 (Izvod iz zapisnika sa 14. sjednice Skupštine ARK-a, 29. februar 1992.), str. 2.

⁸⁸⁷⁰ P1940 (Intervju s Radovanom Karadžićem iz lista *Niša borba* pod naslovom "Jugoslavija ili tri Bosne", 16. mart 1992.), str. 1; svjedoč KDZ310, T. 9175–9176 (29. novembar 2010).

2653. Vijeće konstatuje da ti dokazi pokazuju centralnu ulogu koju je optuženi imao u razvoju ideologije i uloge SDS-a nakon osnivanja stranke 1990. godine. Optuženi je takođe promovisao SDS kao stranku koja će voditi računa o političkim aspiracijama bosanskih Srba, i govorio je protiv onih koji nisu slijedili politiku SDS-a.

2654. U tom periodu optuženi je takođe nagovijestio mogućnost građanskog rata ako bosanski Srbi budu politički preglasani u Skupštini BiH ili ako srpska područja ne budu mogla ostati povezana s Jugoslavijom. On je takođe upozorio da su bosanski Srbi spremni za takvu prijetnju izbijanja građanskog rata i da su moćni i ujedinjeni. Bilo je jasno da je optuženi, čak i u govorima u kojima je govorio o unapređivanju međunacionalnih odnosa i protiv nasilja, naglašavao da su bosanski Srbi spremni da primijene nasilje ako budu smatrali da su napadnuti i da neće saradivati ni sa kim za koga misle da je protiv Srba. Takođe je opisao kaos i nasilje ako BiH krene putem ostvarivanja nezavisnosti. Optuženi je takođe govorio o alternativnim pripremama koje su proveli bosanski Srbi za slučaj da se njihovi zahtjevi ne ispune i bilo je jasno da su te alternative predviđale nasilje.

(B) Identifikovanje istorijskih neprijatelja

(1) Analiza dokaza

2655. Na osnivačkoj skupštini SDS-a u julu 1990. optuženi je pozvao na jedinstvo Srba i pomenuo je genocid koji su nad njima izvršili njihovi "neprijatelji", kao i svoje protivljenje sistemu u BiH "koji kao da je i uspostavljen radi našeg nacionalnog razbijanja".⁸⁸⁷¹ Na osnivačkoj sjednici SDS-a u Brčkom optuženi je održao govor u kojem je rekao da "srpski narod prvi put u istoriji ima šansu da osnuje svoju partiju i da srpski narod prvi put u istoriji ima dovoljno i da će imati dovoljno političke snage da mu se ne bi ponavljala krvava istorija koja se do tada ponavljala".⁸⁸⁷²

2656. U jednom intervjuu u maju 1991., optuženi je izjavio:

Mi danas imamo na djelu hrvatsko-muslimansku stranačku koaliciju, ali mi ne možemo u Skupštini biti preglasani. Ne mogu Srbi dozvoliti da se Muslimani proglašavaju većinskim narodom na osnovu ustaškog genocida nad Srbima u drugom svjetskom ratu, prije čega su Srbi bili većinski narod u Bosni. Mi smo državotvoran narod taman da nas je pet, a ne 31 posto.⁸⁸⁷³

2657. Na mitingu u maju 1991. govorili su i Šešelj i optuženi, i tom prilikom je Šešelj rekao da oni u srpskom dijelu BiH imaju samo jednu političku stranku, SDS, i da je njeno rukovodstvo

⁸⁸⁷¹ D255 (Govor Radovana Karadžića na osnivačkoj skupštini SDS-a), str. 1.

⁸⁸⁷² Isak Gaši, T. 16621–16622, 16642–16643 (14. juli 2011.).

"osvetlalo obraz vaskolikog srpstva".⁸⁸⁷⁴ Šešelji je u tom govoru takođe govorio o "tradicionalnim neprijateljima" srpskog naroda i o potrebi da Srbi budu jedinstveni kako bi spriječili "novi genocid nad srpskim narodom".⁸⁸⁷⁵ Naglasio je da će oni osvetiti istorijske i sadašnje srpske žrtve i da neće dati ni "pedalj srpske zemlje".⁸⁸⁷⁶ On je takođe upozorio Muslimane da opet ne "budu oružje u hrvatskim ustaškim rukama" i da bi, ako se ponovi istorija, to moglo "ovog puta biti fataln[o] po Muslimane jer mi Srbi više nećemo ni da zaboravljamo ni da praštamo". Dodao je: "Naša će osveta biti strašna."⁸⁸⁷⁷

2658. Na jednoj proslavi u januaru 1991., optuženi je rekao: "Srbi su jedini narod na svijetu koji je proganjan i ubijan samo zato što postoji. Zato im nećemo više dozvoliti da nas razdvajaju i dijele u tri države, i da nas postepeno unište."⁸⁸⁷⁸ On je takođe dao garancije stanovništvu da ih rukovodstvo bosanskih Srba neće "neće ostaviti da [ih] kasape kao što je bilo '41. godine".⁸⁸⁷⁹ Optuženi je u junu 1991. rekao Koljeviću da je on rekao Izetbegoviću da "niko ne može stvoriti državu na prostoru na kojem je bilo genocida".⁸⁸⁸⁰ Na jednom sastanku s predstavnicima bosanskih Srba 10. juna 1992. optuženi je izjavio da je plan da se BiH isprazni od Srba i da bi bosanski Srbi trebali ustrajati i braniti svoje granice od napada, ali da sami ne bi trebali napadati.⁸⁸⁸¹

2659. U govorima u Skupštini bosanskih Srba optuženi je više puta govorio o prijatnji s kojom se suočava srpski narod i prijatnjama s kojima su se suočavali u prošlosti, u Drugom svjetskom ratu, kao i o potrebi da se zaštite od svojih "neprijatelja".⁸⁸⁸² U junu 1992. optuženi je potpisao "Političku platformu za opstanak srpskog naroda BiH", u kojoj stoji da je Srbima nametnut rat do

⁸⁸⁷³ D1281 (Članci iz *Večernjih novina* pod naslovom "Karadžić me šokirao" i "Šešelji je simpatičan", 9. maj 1991.), str. 2.

⁸⁸⁷⁴ P2527 (Video-snimak govora Vojislava Šešelja i Radovana Karadžića, 6. maj 1991., s transkriptom), str. 1–2. V. takođe D1281 (Članci iz *Večernjih novina* pod naslovom "Karadžić me šokirao" i "Šešelji je simpatičan", 9. maj 1991.), str. 1; D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 36–37.

⁸⁸⁷⁵ P2527 (Video-snimak govora Vojislava Šešelja i Radovana Karadžića, 6. maj 1991., s transkriptom), str. 1.

⁸⁸⁷⁶ P2527 (Video-snimak govora Vojislava Šešelja i Radovana Karadžića, 6. maj 1991., s transkriptom), str. 1; P6391 (Izvod iz govora Vojislava Šešelja).

⁸⁸⁷⁷ P6389 (Intervju s Vojislavom Šešeljem u časopisu *Pogledi*, 31. maj 1991.), str. 2.

⁸⁸⁷⁸ P1939 (Članak iz lista *Javnost* pod naslovom "Pomen za duše nevinih", 26. januar 1991.).

⁸⁸⁷⁹ P6540 (Izvod iz video-snimka iz Banjaluke, 3. mart 1991., s transkriptom), str. 3.

⁸⁸⁸⁰ P5683 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića i (ii) Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 4. juni 1991.), str. 4.

⁸⁸⁸¹ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 132–133.

⁸⁸⁸² P1343 (Transkript 1. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. oktobar 1991.), str. 56–60 (gdje je optuženi govorio o međunarodnim katoličkim i islamskim planovima da se "pravoslavno slovenstvo otjera sa Mediterana"). V. takođe D86 (Stenogram 4. sjednice Skupštine SrRBiH, 21. decembar 1991.), str. 37, 42; D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrRBiH, 25. februar 1992.), str. 16–17; P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 4; P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 3, 8; P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 9, 11; P5492 (Zapis govora Radovana Karadžića, 9. januar 1994.), str. 3, 5; Milorad Dodik, T. 36896–36897 (9. april 2013.); P6487 (Proglas Izvršnog odbora SDS-a, bez datuma); P6688 (Intervju s Radovanom Karadžićem u časopisu *Duga*, 23. maj 1992.), str. 1–2.

istrebljenja.⁸⁸⁸³ U toj platformi se bosanski Muslimani pozivaju da obustave rat i da pregovaraju, i tvrdi se da i Muslimani i Srbi imaju pravo da ostanu u zemlji.⁸⁸⁸⁴ Optuženi je nastavio držati govore u kojima je isticao istorijske patnje i viktimizaciju Srba.⁸⁸⁸⁵ Na primjer, u septembru 1992. optuženi je govorio o nastavku fašističke politike iz vremena Drugog svjetskog rata, po kojoj je trećina Srba trebalo da bude protjerana, trećina prekrštena u katoličanstvo, a trećina ubijena.⁸⁸⁸⁶

2660. To stalno pominjanje Drugog svjetskog rata i patnji i nepravdi nanijetih srpskom narodu kroz istoriju polariziralo je stanovništvo BiH i podstaklo međunacionalnu mržnju.⁸⁸⁸⁷ Mediji su takođe korišteni kao sredstvo propagande da bi se naglasile patnje srpskog naroda u prošlosti i da bi se ljudi podstakli da se bore za svoju "domovinu" kako bi svi Srbi živjeli zajedno.⁸⁸⁸⁸ U avgustu 1992. general VJ-a Panić rekao je Mladiću da na svim područjima treba da imaju "propagatore u narodu", tj. one koji imaju uputstva da govore jedno, a rade drugo.⁸⁸⁸⁹ Na sastanku s predsjednicima skupština opština iz Sarajeva i komandantima jedinica SRK-a 14. januara 1994., optuženi je predložio "da malo osmisli[e] propagandni rat" i da stvore mali propagandni štab.⁸⁸⁹⁰

2661. Te poruke nepovjerenja i mržnje odražavale su se i na opštinskom nivou, gdje su se na radiju u periodu koji je prethodio sukobu, emitirale poruke da je "došlo vrijeme da Srbi za sva vremena raščiste sa balijama, da Srbi neće više dozvoliti da im se lome rebra, da Srbi neće dozvoliti da im se djeca sunete".⁸⁸⁹¹

2662. Međunarodni posmatrači kao što je Okun zapazili su da optuženi stalno, i sa žestinom pominje genocid počinjen nad Srbima i upozorio ga je da će, ako nastavi, "toliko govoriti o genocidu nad Srbima, počiniti preventivni genocid".⁸⁸⁹² Okun je to rekao optuženom kako bi izrazio svoju šokiranost argumentom da genocid počinjen u Drugom svjetskom ratu "opravdava

---

⁸⁸⁸³ D4686 (Članak novinske agencije SRNA pod naslovom "Politička platforma za opstanak srpskog naroda BiH", 12. juni 1992.), str. 1.

⁸⁸⁸⁴ D4686 (Članak novinske agencije SRNA pod naslovom "Politička platforma za opstanak srpskog naroda BiH", 12. juni 1992.), str. 4.

⁸⁸⁸⁵ V. npr. D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 3, 8.

⁸⁸⁸⁶ P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992., s transkriptom), str. 1–2.

⁸⁸⁸⁷ Svjedok KDZ310, T. 9170–9174 (29. novembar 2010.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 14.

⁸⁸⁸⁸ Svjedok KDZ310, T. 9188–9189 (29. novembar 2010.); svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6812–6813, 6913 (pod pečatom); svjedok KDZ240, T. 16084 (5. juli 2011.) (zatvorena sjednica).

⁸⁸⁸⁹ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 29, 38.

⁸⁸⁹⁰ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 133, 148–149.

⁸⁸⁹¹ Svjedok KDZ239, T. 18929 (15. septembar 2011.). V. par. 852.

⁸⁸⁹² Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4156, 4164–4165; Herbert Okun, T. 1489–1491 (22. april 2010.); P779 (Šesta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 43; P778 (Peta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 41.

svako ponašanje bosanskih Srba".⁸⁸⁹³ Mladić je na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice takođe govorio o genocidu počinjenom nad Srbima u Drugom svjetskom ratu na područjima među kojima su Srebrenica i Sarajevo.⁸⁸⁹⁴

2663. Druge vođe bosanskih Srba, uključujući Biljanu Plavšić,⁸⁸⁹⁵ Nikolu Koljevića⁸⁸⁹⁶ i Momčila Krajišnika⁸⁸⁹⁷ držali su govore o istorijskim i sadašnjim prijetnjama s kojima se suočavaju Srbi, značaju toga da svi Srbi žive u istoj državi i političkim odlukama predstavnika Muslimana i Hrvata zbog kojih je nemoguće živjeti zajedno. Takva mišljenja izražavana su i na političkim mitinzima kojima su prisustvovala druge srpski vođe; na primjer, na mitingu u Banjaluci u novembru 1991., Predrag Radić je rekao: "Dva puta su nas klali. Oprostili smo, ali nismo zaboravili. Late li se istog posla i treći put, nećemo zaboraviti, ali ni oprostiti, ma koliko to nehrišćanski bilo".⁸⁸⁹⁸ Na istom skupu Krajišnik je govorio o tome da neće dopustiti da "mračne sile [...] sruše zajedničku nam otadžbinu, da nas rasparčaju".⁸⁸⁹⁹ Optuženi je takođe uzeo riječ i, govoreći o glasanju za ostanak u federalnoj državi, rekao: "[S]a svim srpskim zemljama i sa svima onima koji hoće da ostanu s nama, mi se nadamo da ćemo jednom za sva vremena zaokružiti državu u kojoj neće biti izdajnika, državu koja neće svakih dvadeset godina da se raspada."⁸⁹⁰⁰

2664. U januaru 1993., drugi poslanici, na primjer Vlado Kovačević, govorili su u Skupštini bosanskih Srba o prijetnji s kojom se suočava srpski narod, opisujući islamsku i katoličku prijetnju kao "dvoglavu aždaju" koja želi da uništi srpski narod i da Evropa želi da ih zatvori "u tamni vilajet islama".⁸⁹⁰¹ Krajišnik je zahvalio Kovačeviću na govoru i pohvalio ga riječima: "Moram konstatovati da ste najbolji kad imamo protivnika".⁸⁹⁰² Krajišnik je dalje rekao da bosanski

⁸⁸⁹³ Herbert Okun, T. 1490 (22. april 2010.).

⁸⁸⁹⁴ P792 (Deveta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 49.

⁸⁸⁹⁵ P1347 (Stenogram 5. sjednice Skupštine SrRBiH, 9. januar 1992.), str. 37–41; D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrRBiH, 25. februar 1992.), str. 22–23; P988 (Transkript 53. sjednice Skupštine RS-a, 28. avgust 1995.), str. 33–34.

⁸⁸⁹⁶ P1347 (Stenogram 5. sjednice Skupštine SrRBiH, 9. januar 1992.), str. 51, 56–57; P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. mart 1992.), str. 11, 13–14; Vitimir Žepinić, T. 33594–33595 (13. februar 2013.).

⁸⁸⁹⁷ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrRBiH, 25. februar 1992.), str. 30–31, 62, 64; P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. mart 1992.), str. 15–16. V. takođe P6306 (Pismo Momčila Krajišnika Vladi SAO Krajine, 19. decembar 1991.) (gdje je Krajišnik pisao o istorijskom pravu srpskog naroda da živi u jednoj državi); P6308 (Pisma Milana Martića Radovanu Karadžiću, Momčilu Krajišniku, Slobodanu Miloševiću, Jovici Stanišiću i Momčilu Perišiću), str. 1–5; P2448 (Izvod iz video-snimka s govorom Velibora Ostojića, s transkriptom).

⁸⁸⁹⁸ P13 (TV snimak mitinga za plebiscit održanog u Banjaluci, s transkriptom), str. 1; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7370–7371, 7377–7378.

⁸⁸⁹⁹ P13 (TV snimak mitinga za plebiscit održanog u Banjaluci, s transkriptom), str. 1; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7377–7378.

⁸⁹⁰⁰ P13 (TV snimak mitinga za plebiscit održanog u Banjaluci, s transkriptom), str. 1; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7377–7378.

⁸⁹⁰¹ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 38.

⁸⁹⁰² P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 39.

Muslimani nisu nacija ni narod i pozvao je Skupštinu bosanskih Srba da zauzme stav da su Muslimani grupa nevjernika, sekta, "komunistička tvorevina i da predstavljaju vjersku skupinu turske orijentacije".⁸⁹⁰³ Krajišnik je takođe rekao: "Hoćemo li onda sada da rasrbimo muslimane za sva vremena".⁸⁹⁰⁴ Ni Šešelj nije priznavao bosanske Muslimane kao narod i opisao ih je kao "Srbe muslimane", te je rekao da bosanski jezik ne postoji i da je hrvatska nacija "veštački kreirana nacija pod direktnim patronatom rimokatoličke crkve".⁸⁹⁰⁵

2665. Uz zločine koji su u prošlosti počinjeni nad Srbima, pominjano je i ubijanje bosanskih Srba tokom sukoba. Na primjer, kada su snage ABiH ubile 29 vojnika, bosanskih Srba, sahrana je održana 30. septembra 1992. u pravoslavnoj crkvi u Vlasenici.⁸⁹⁰⁶ Više od 1.000 ljudi je došlo na sahranu, a među njima i rukovodstvo bosanskih Srba s Pala, odnosno optuženi, Ostojić, Koljević i Svetozar Andrić.⁸⁹⁰⁷ Optuženi i drugi održali su govore na sahrani, a i govornici i okupljeni bili su "vrlo uznemireni i ogorčeni" zbog pogibije srpskih vojnika.⁸⁹⁰⁸ Optuženi je održao govor u kojem je rekao sljedeće:

Ne smijemo zaboraviti njihovim dželatima i napadačima. Ne znam da li ja smijem da kažem da ne smijemo ni oprostiti. Po ko zna koji put u ovome vijeku, naša braća-nebraća jurišaju na naša grla. Jurišaju na naše dobre domaćine. Ali Svevišnji vidi i dao nam je snagu da odbranimo. [...] Ja ću i dalje međunarodnim silnicima da govorim da Srbi nikoga ne progone, da Srbi brane svoja ognjišta. A oni ako neće da vjeruju, neka im je na čast. Vjeruje i vidi Gospod Bog koji nam je okrenuo svoje lice i koji će nam pomoći da izađemo iz mraka ropstva, strahova, laži, pretvaranja, i da budemo ono što svaki narod na svijetu zaslužuje.⁸⁹⁰⁹

Ti govori stvorili su osjećaj da će bosanskim Srbima biti oprašteno ma šta da učine, kao i strah da će bosanski Muslimani koji su ostali u Vlasenici biti ubijeni.⁸⁹¹⁰ Vijeće podsjeća na svoj zaključak

⁸⁹⁰³ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 95–97. Taj zaključak o statusu bosanskih Muslimana je jednoglasno prihvaćen.

⁸⁹⁰⁴ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 96.

⁸⁹⁰⁵ D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 15; Vojislav Šešelj, T. 39546–39548 (7. juni 2013.), T. 39558–39559 (10. juni 2013.); D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart–16. april 1992.), str. 20. V. takođe Herbert Okun, T. 1774–1775 (28. april 2010.); D119 (Govor Radovana Karadžića u vezi s prekidom neprijateljstava, maj 1992.), str. 2.

⁸⁹⁰⁶ P3227 (Izjava svjedoka KDZ033 od 7. aprila 2010.), par. 121 (pod pečatom).

⁸⁹⁰⁷ P3227 (Izjava svjedoka KDZ033 od 7. aprila 2010.), par. 121 (pod pečatom).

⁸⁹⁰⁸ P3227 (Izjava svjedoka KDZ033 od 7. aprila 2010.), par. 122, 124–125 (pod pečatom).

⁸⁹⁰⁹ P3261 (Izvod iz video-snimka govora Radovana Karadžića, s transkriptom); P3227 (Izjava svjedoka KDZ033 od 7. aprila 2010.), par. 123, 125 (pod pečatom); svjedok KDZ033, T. 18110–18114 (31. avgust 2011.) (zatvorena sjednica).

⁸⁹¹⁰ P3227 (Izjava svjedoka KDZ033 od 7. aprila 2010.), par. 122–123 (pod pečatom). V. takođe svjedok KDZ033, T. 18114 (31. avgust 2011.) (zatvorena sjednica). Ali v. D2932 (Izjava svjedoka Tomislava Savkića od 11. februara 2013.), par. 98 (gdje je svjedok rekao da govor optuženog nije nikoga podsticao da mrzi ili da se sveti, već da bi pogled na sama tijela izazvao mržnju i želju za osvetom). Međutim, Vijeće napominje da Savkićevo svjedočenje karakterišu višestruke protivvrječnosti i pokazatelji da u svom svjedočenju nije bio iskren, te se, stoga, Vijeće nije oslonilo na njegovo svjedočenje u tom pogledu. Osim toga, Vijeće je imalo u vidu tekst samog govora, a Savkićevo svjedočenje je u direktnoj protivvrječnosti sa sadržajem tog govora.

da su, nakon te sahrane, srpske snage odvele približno 140 zatočenika iz logora Sušica i ubile ih.⁸⁹¹¹ Optuženi je na dan sahrane takođe dao intervju, u kojem je rekao: "Mi smo zabrinuti u vezi Muslimana, mi hoćemo da oni imaju svoju teritoriju. Pošto smo mi tražili da se odvojimo od njih, pošto vidimo da ne možemo više živjeti zajedno. Ali, ako oni ne objave realan cilj u vezi teritorija, oni mogu izgubiti sve."⁸⁹¹²

2666. Takvi govori bili su u suprotnosti s izjavama koje je optuženi davao predstavnicima međunarodne zajednice. Na primjer, na sastanku s generalom Morillonom u februaru 1993., optuženi je tvrdio da je njihova vojska otkrila masovnu grobnicu s više od 50 tijela na ponovo zauzetom području južno od Zvornika i da je general Milovanović zatražio da ne objelodani tu informaciju jer će to "uzbuditi lokalno srpsko stanovništvo na tom području."⁸⁹¹³

2667. Na sastanku srpskih predstavnika 8. januara 1993. u Beogradu, na kojem je bio prisutan optuženi, Vladislav Jovanović, ministar inostranih poslova Srbije, rekao je da je razbijanje srpskog naroda nužan preduslov za ostvarenje plana razdvajanja SRJ.⁸⁹¹⁴

2668. U maju 1993., optuženi je za situaciju rekao da se radi o "sukobu [...] sa najvećim neprijateljima".⁸⁹¹⁵ Govorio je i o komšijama Srba kao o onima "koji su svakih 20 godina [njihovi] dželiti".⁸⁹¹⁶ U septembru 1993. optuženi je rekao: "[K]o zna kada ćemo se sa Muslimanima srediti, vjerovatno nikada ako budu fundamentalisti sa istoka dolazili [...]. Za takve prilike mi moramo imati drugačiju vojsku".⁸⁹¹⁷ Govorio je o tome da treba prepoznati "prastaru opasnost od toksičkog, sverazarajućeg islamskog oktopusa" koji je "konstantan u svojoj nepomirljivoj otrovnosti prema srpskom pravoslavnom biću".⁸⁹¹⁸

2669. Na savjetovanju VRS-a održanom 15. januara 1994., na kojem je bio prisutan optuženi, Mladić je svoj govor počeo sljedećim riječima: "Već je treća godina u kojoj naš narod krvari,

⁸⁹¹¹ V. incident 18.2 iz Priloga B Optužnici.

⁸⁹¹² P3230 (Video-snimak vezan za izvod iz intervjua s Radovanom Karadžićem, s transkriptom); svjedok KDZ033, T. 18023–18024 (29. avgust 2011.) (zatvorena sjednica).

⁸⁹¹³ P4228 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem i Alijom Izetbegovićem, 16. februar 1993.), str. 2; P4203 (Izjava svjedoka Pypersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 135.

⁸⁹¹⁴ P1482 (Bilježnica Ratka Mladića, 2.-28. januar 1993.), str. 40.

⁸⁹¹⁵ P1373 (Transkript 31. sjednice Skupštine RS-a, 9. maj 1993.), str. 18. V. takođe P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 9, 11 (gdje optuženi kaže da su to njihovi "najveći neprijatelji, [njihovi] uništitelji"). Drugi poslanici govorili su o potrebi da se distanciraju od svojih "krvnih neprijateljima". P1373 (Transkript 31. sjednice Skupštine RS-a, 9. maj 1993.), str. 21.

⁸⁹¹⁶ P939 (Video-snimak govora Radovana Karadžića na 21. sjednici Skupštine RS-a, 30. oktobar 1992., s transkriptom), str. 2.

⁸⁹¹⁷ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 427–428.

⁸⁹¹⁸ P5492 (Zapis govora Radovana Karadžića, 9. januar 1994.), str. 6.

braneći svoju zemlju i nejač od ustaško-islamskih hordi koje su decenijama, u potaji i njedrima našeg naroda, pripremali njegovo istrebljenje".⁸⁹¹⁹

(2) Zaključak

2670. Gore navedeni dokazi pokazuju da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba u svojim govorima stalno i dosljedno govorili o istorijskim nepravdama nanijetim srpskom narodu i o zločinima koje su nad njima počinili Muslimani i Hrvati. Vijeće konstatuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba te govore koristili kako bi podsjetili stanovništvo, bosanske Srbe, na zločine počinjene nad Srbima i da su naglašavali kako treba obezbijediti da se ti zločini ne ponove. Kako bi prenijeli tu poruku, optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba često su prikazivali Muslimane i Hrvate kao istorijske neprijatelje Srba i naglašavali su kako je značajno da se ta činjenica prizna zbog budućeg opstanka srpskog naroda. Optuženi je takođe govorio o tim događajima iz prošlosti kako bi naglasio važnu ulogu SDS-a u zaštiti Srba.

2671. Optuženi je takođe često govorio o genocidu počinjenom nad Srbima u Drugom svjetskom ratu, zbog čega su postali manjina u BiH, i tvrdio je da oni ne mogu dozvoliti bosanskim Muslimanima da se na toj osnovi proglašavaju većinskim narodom u BiH. Tvrdnje o genocidu počinjenom nad Srbima takođe su služile kao opravdanje za obnovu istorijskih teritorijalnih pretenzija na područja u BiH na kojima su jednom bili u većini.⁸⁹²⁰ Vijeće konstatuje da su takve govore i poruke optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba koristili još 1990. godine i da su nastavili to činiti sve vrijeme dok je trajao sukob u BiH.

2672. Kako pokazuju ti govori, tvrdnje o prijetnjama kojima su Srbi istorijski izloženi služile su optuženom da opravda svoj stav da Srbi neće dozvoliti da budu podijeljeni i nadglasani u BiH. One su korištene i za promovisanje ideje da bosanski Srbi ne mogu živjeti zajedno s bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, te su postale temelj podjele ta tri naroda i stvaranje etnički homogene srpske države. Vijeće takođe konstatuje da je ta retorika, pojačana medijima, imala za posljedicu nove etničke podjele i napetosti u BiH i da je podsticala međunacionalnu mržnju. Vijeće nadalje konstatuje da je ona podsticala Srbe na borbu koja je prikazana kao borba za opstanak, kao i na borbu za stvaranje države u kojoj će svi Srbi biti ujedinjeni.

2673. Ti govori takođe pokazuju da je rukovodstvo bosanskih Srba išlo tako daleko da je sugerisalo da bosanski Muslimani uopšte nisu nacija ni narod i da je islam prijetnja za bosanske Srbe.

---

⁸⁹¹⁹ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 150.

⁸⁹²⁰ V. par. 55.

(C) Reakcija na traženu nezavisnost BiH

(1) Analiza dokaza

2674. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da se, u jednom povjerljivom dokumentu SDS-a od 23. februara 1991., razmatraju konkretni koraci koje treba preduzeti u slučaju da BiH krene u nezavisnost.⁸⁹²¹ U tom dokumentu stoji da, u tom slučaju, opštinske vlasti moraju obezbijediti da se isključivo primjenjuju jugoslovenski (savezni) zakoni, stavljanjem van snage provođenja republičkih propisa, i na taj način stvoriti osnov za neposrednu komunikaciju i saradnju između tih opština i Jugoslavije i njenih organa. Takođe je predviđeno angažovanje JNA i Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu.⁸⁹²² Ovu politiku usvojio je Klub poslanika SDS-a u parlamentu i objavio u dokumentu od 10. juna 1991.⁸⁹²³ U tom dokumentu govori se o protivljenju srpskih poslanika jednostranoj akciji koja bi prekinula kontinuitet Jugoslavije.⁸⁹²⁴ Takođe su izrazili protivljenje odvajanju bosanskih Srba od Jugoslavije.⁸⁹²⁵ Na sastanku Kluba poslanika SDS-a 30. septembra 1991., optuženi je rekao: "Najkrupnije je naše političko postojanje u Jugoslaviji i BiH. Bez Srba i njihove volje se u BiH ne može ništa napraviti".⁸⁹²⁶

2675. Vijeće podsjeća da se u oktobru 1991., koaliciona vlada SRBiH raspala i da se tokom noći s 14. na 15. oktobar 1991., optuženi obratio Skupštini SRBiH, ističući da je predloženo otcjepljenje BiH od Jugoslavije neustavno i da je protiv volje bosanskih Srba.⁸⁹²⁷ Mada je optuženi tvrdio da on ne postupa kao "bog rata", naglasio je da srpski narod želi da živi u Jugoslaviji i da bi, ako se u BiH razvije ista situacija kakva se razvila u Sloveniji i Hrvatskoj, "taj pakao bio hiljadu puta teži".⁸⁹²⁸ Takođe je rekao da, mada ne prijete bosanskim Muslimanima, on od njih još jednom traži da ozbiljno shvate volju srpskog naroda. Završio je upozorenjem: "Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu, ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošle Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod

---

⁸⁹²¹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1917.

⁸⁹²² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1918.

⁸⁹²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1919.

⁸⁹²⁴ D4654 (Stavovi Kluba poslanika SDS-a BiH, 10. juni 1991.), str. 2.

⁸⁹²⁵ D4654 (Stavovi Kluba poslanika SDS-a BiH, 10. juni 1991.), str. 4–5.

⁸⁹²⁶ P2543 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 30. septembar 1991.).

⁸⁹²⁷ V. par. 44, 47; D267 (Video-snimak govora Radovana Karadžića na 8. sjednici Skupštine SRBiH, 15. oktobar 1991., s transkriptom), str. 1–2. V. takođe Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4163; D270 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 17. juni 1991.), str. 8–9; Milorad Dodik, T. 36839–36840 (9. april 2013.); P5843 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Borisava Jovića, 15. oktobar 1991.), str. 2–3; P5842 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vukića, 15. oktobar 1991.).

⁸⁹²⁸ D267 (Video-snimak govora Radovana Karadžića na 8. sjednici Skupštine SRBiH, 15. oktobar 1991., s transkriptom), str. 2–3. V. takođe Herbert Okun, T. 1626 (26. april 2010.), T. 1669 (27. april 2010.).

možda u nestanak. Jer muslimanski narod ne može da se obrani ako bude rat ovdje!"⁸⁹²⁹ Budući da su ti govori emitovani, takvi stavovi, a naročito sugestija da će jedan narod nestati, stvorili su strah među muslimanskim stanovništvom BiH.⁸⁹³⁰

2676. Ta izjava dočekana je glasnom reakcijom skupštine BiH, na što je optuženi odgovorio: "Molim vas, neka su velike riječi. Velike situacije zahtijevaju velike riječi. Kako ćete vi spriječiti da svak' svakoga ne ubija u Bosni i Hercegovini", te je rekao da pitanje nezavisnosti BiH želi da skine s dnevnog reda.⁸⁹³¹

2677. Ovo nije jedini slučaj kada je optuženi ovako govorio o nemogućnosti preživljavanja bosanskih Muslimana ako budu insistirali na nezavisnosti, što bi dovelo do građanskog rata. Dana 4. septembra 1991. on je rekao Krajišniku: "Danas ćemo reći, 'evo čemu vodi vaša politika!!' [...] '[Z]nate li da ćete vi u tomu svemu nestat!!!' [...] 'Nestat' ćete, čovječe. Nestat' će i nas dosta, ali vas će potpuno nestat'!!!'"⁸⁹³² Krajišnik je na to rekao da trebaju namjerno reći da će obje strane nestati, a optuženi se složio.⁸⁹³³

2678. Optuženi je nešto slično rekao u presretnutom razgovoru 12. oktobra 1991., kada je izjavio da bosanske Muslimane, ako započnu rat, "treba [...] istući" i dodao: "Nestaće, sa lica zemlje će nestati taj narod [...], ako oni zapnu sada. Njima je jedina šansa bila ono što smo im nudili".⁸⁹³⁴ Optuženi je nastavio i rekao da oni ne razumiju "da bi tu bilo krvi do koljena i da bi muslimanski narod nestao, nestalo bi sirotinje muslimanske koja ni ne zna kud on vodi", i da bi to bio "pokolj krvavi".⁸⁹³⁵ U sličnom tonu optuženi je u jednom drugom razgovoru, tog istog dana ponovio:

⁸⁹²⁹ D267 (Video-snimak govora Radovana Karadžića na 8. sjednici Skupštine SRBiH, 15. oktobar 1991., s transkriptom), str. 3–4. V. takođe Eset Muračević, T. 12673–12674 (1. mart 2011.); Robert Donia, T. 3101–3105 (1 June 2010); P3405 (Izjava svjedoka KDZ051 od 17. septembra 2011.), par. 96; svjedok KDZ310, T. 9176, 9186, 9191–9192 (29. novembar 2010.).

⁸⁹³⁰ Izet Redžić, P3189 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5022–5023; svjedok KDZ026, P2089 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 1993–1994 (pod pečatom); svjedok KDZ026, T. 10414–10415 (18. januar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe svjedok KDZ029, T. 17613–17614 (22. avgust 2011.) (zatvorena sjednica); Ramiz Mujkić, T. 12458 (25. februar 2011.); Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3648–3650; P3707 (Video-snimak govora Radovana Karadžića, s transkriptom), str. 4.

⁸⁹³¹ D267 (Video-snimak govora Radovana Karadžića na 8. sjednici Skupštine SRBiH, 15. oktobar 1991., s transkriptom), str. 4. V. takođe Vitomir Žepinić, T. 33655 (14. februar 2013.).

⁸⁹³² P3200 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 4. septembar 1991.), str. 2. V. takođe P5862 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 22. septembar 1991.), str. 2.

⁸⁹³³ P3200 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 4. septembar 1991.), str. 2.

⁸⁹³⁴ D279 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gojka Đoge, 12. oktobar 1991.), str. 3, 7.

⁸⁹³⁵ D279 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gojka Đoge, 12. oktobar 1991.), str. 8–9. V. takođe P5063 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 17–18.

"Muslimani znaju šta je to, to je pakao u kome će njih nestati pet-šest stotina hiljada, nestaće ih."⁸⁹³⁶

2679. Optuženi je ponovo iznio taj stav u presretnutom telefonskom razgovoru s Mandićem 13. oktobra 1991., u kojem je takođe govorio o tome što se desilo u Hrvatskoj. Optuženi je rekao da ono što će se desiti nema nikakve veze s njegovom odlukom ili odlukom bilo koga drugog, ali da oni znaju šta će se desiti u BiH: "Za dva-tri dana će Sarajeva nestati i biće pet stotina hiljada mrtvih, za mjesec dana u Bosni i Hercegovini nestaće Muslimana."⁸⁹³⁷

2680. U telefonskom razgovoru 15. oktobra 1991., optuženi je govorio o pokušaju da se stvori nezavisna BiH i rekao: "[D]vanaes' posto Srba u Hrvatskoj su napravili pakao, odnosno nisu dopustili da se uvede [...] ustaška država u njihove domove, a oni ovde pokušavaju da sa trijespet posto [...]", te je dodao: "[P]a to bi bio rat do istrebljenja njihovog. [...] Ne bi im to Srbi nikad oprostili, to bi i bilo, to bih ih uništilo potpuno; prije svega, niko od njihovog rukovodstva ne bi ost'o živ, za tri-četiri sata bi bili pobijeni svi. Ne bi imali šanse da opstanu uopšte."⁸⁹³⁸

2681. Optuženi je takođe upozorio Izetbegovića da, ako bosanski Muslimani budu išli s ustavom i referendumom za BiH, Srbi neće moći priznati BiH jer bosanske Muslimane će "događaji [...] preticati" i on neće moći obuzdati "ekstreme" koje je dotad obuzdavao "žestoko".⁸⁹³⁹ U oktobru 1991., optuženi je rekao Miloševiću da bi rješenje koje nastoji postići Izetbegović "dovelo do dugotrajnog građanskog rata" i da bosanski Srbi ne bi prihvatiti vlast BiH "u 40 opština [...] i sve bi se snage okrenule u tom pravcu, u pravcu da se suprotstave"; ukratko, situacija bi bila još gora nego u Hrvatskoj.⁸⁹⁴⁰ Milošević je odgovorio da bi bila bolja nego u Hrvatskoj jer je odnos snaga "neuporedivo povoljniji".⁸⁹⁴¹

2682. Vijeće podsjeća da su se, nakon što je sjednica Skupštine SRBiH odgođena 15. oktobra 1991. i nakon što su je poslanici bosanski Srbi napustili, poslanici HDZ-a i SDA ponovo sastali sa srpskim poslanicima i usvojili deklaraciju o suverenitetu.⁸⁹⁴² Političko vijeće SDS-a potom se sastalo da razmotri situaciju.⁸⁹⁴³ Na tom sastanku rečeno je da Srbi trebaju "raščistiti sa iluzijom da

⁸⁹³⁶ P5846 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 12. oktobar 1991.), str. 3. Za daljnju analizu ovog govora, v. odjeljak IV.A.2.b.v: Genocid.

⁸⁹³⁷ D377 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 13. oktobar 1991.), str. 2.

⁸⁹³⁸ P2540 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miodraga Davidovića, 15. oktobar 1991.), str. 5–6. V. takođe Patrick Treanor, T. 14005–14006 (1. juni 2011.).

⁸⁹³⁹ P5877 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 4. septembar 1991.), str. 6.

⁸⁹⁴⁰ P5832 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. oktobar 1991.), str. 8–9.

⁸⁹⁴¹ P5832 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. oktobar 1991.), str. 9.

⁸⁹⁴² V. par. 46, 76.

⁸⁹⁴³ V. par. 76; činjenica o kojoj je presuđeno 1937; D294 (Zapisnik sa sjednice Savjeta SDS-a, 15. oktobar 1991.); Robert Donia, T. 3107 (1. juni 2010).

se može naći oblik zajedničkog života sa Muslimanima i Hrvatima".⁸⁹⁴⁴ Rukovodstvo SDS-a zatražilo je da se deklaracija o nezavisnosti poništi prije 24. oktobra 1991.⁸⁹⁴⁵ Stav SDS-a bio je da će SDS, ako se deklaracija o nezavisnosti ne povuče u roku od sedam dana, izdati uputstva svojim članovima da napuste postojeće institucije vlasti i da započnu sa osnivanjem paralelnih institucija.⁸⁹⁴⁶ Rukovodstvo bosanskih Srba takođe je iznijelo prigovor u vezi s ranijim kršenjima međustranačkog sporazuma o podjeli vlasti u BiH od strane bosanskih Muslimana.⁸⁹⁴⁷

2683. Dana 24. oktobra 1991., optuženi se potužio Slobodanu Miloševiću na korake koje je preduzeo Izetbegović ka ostvarenju nezavisnosti BiH.⁸⁹⁴⁸ Optuženi je rekao da su Izetbegoviću dali rok da poništi odluke donijete u vezi s nezavisnošću BiH, ali da Izetbegović nema namjeru da ih poništi.⁸⁹⁴⁹ Optuženi je objasnio da će oni "odgovori[ti] svim sredstvima" i da će "uspostavi[ti] Jugoslaviju na svim prostorima gdje [oni] živ[e]".⁸⁹⁵⁰ Potom je rekao Miloševiću da bosanski Muslimani žele da im "Evropa podari državu u kojoj bi bili i [bosanski Srbi] zaključani međunarodnim ugovorima u ovim granicama", i dodao: "[T]o mi ne možemo dopustiti; mi moramo da pripremimo sve, i pripremili smo sve, da stvorimo jedno faktično stanje [...] na kojem će oni slomiti zube; oni moraju jednostavno da slome zube; nema cijene pod kojom ćemo mi da živimo s njima u državi. Tu, tu nema cijene, to je gotovo."⁸⁹⁵¹

2684. Slobodan Milošević je savjetovao optuženom da razgovara s Izetbegovićem i da mu objasni stav bosanskih Srba, ali optuženi je odgovorio da je Izetbegović religiozni fanatik s kojim se ne može razgovarati.⁸⁹⁵² Kad ga je Milošević pitao da li želi da on razgovara s Izetbegovićem, optuženi je odgovorio da bi mogao Izetbegoviću reći da "Karadžić i ovi neće da odustanu od stvaranja Skupštine i paralelnih organa vlasti" i da će "srpska Skupština" odlučiti o tome šta će se poštovati, a šta neće.⁸⁹⁵³ Optuženi je takođe predložio da Milošević kaže Izetbegoviću da "Srbi idu dalje [...] da vi ne možete da, da ostvarite uticaj na nas i da mi ublažimo nešto. Mi idemo dalje. Mi

⁸⁹⁴⁴ D294 (Zapisnik sa sjednice Savjeta SDS-a, 15. oktobar 1991.), str. 1.

⁸⁹⁴⁵ V. par. 46.

⁸⁹⁴⁶ D294 (Zapisnik sa sjednice Savjeta SDS-a, 15. oktobar 1991.), str. 1.

⁸⁹⁴⁷ Momčilo Mandić, T. 4750–4751 (6. juli 2010.); P1079 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 22. juli 1991.), str. 4.

⁸⁹⁴⁸ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 1.

⁸⁹⁴⁹ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 1.

⁸⁹⁵⁰ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 1.

⁸⁹⁵¹ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 1.

⁸⁹⁵² P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 1–2, 6.

⁸⁹⁵³ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 6.

ćemo uspostaviti punu vlast nad srpskim teritorijama u BiH, [...]. Neće moći da ostvaruje vlast. Neće moći da [kontrolirše] 65% svoje teritorije. Nama je to cilj."⁸⁹⁵⁴

2685. Milošević se zapitao da li je mudro "na nelegitimni čin odgovarati isto nelegitimnim činom" i doveo je u pitanje zakonitost osnivanja Skupštine bosanskih Srba. Međutim, optuženi tome nije pridao značaj i naglasio je nezakonitost mjera koje su preduzeli bosanski Muslimani, kao i važnost interesa bosanskih Srba.⁸⁹⁵⁵ Optuženi je istakao da oni imaju vlast u 37 opština i relativnu većinu u oko deset opština i da neće provesti "nijednu njihovu odluku" budući da one vode ka otcjepljenju od Jugoslavije.⁸⁹⁵⁶

2686. Milošević je takođe sugerisao da oni ne bi trebali proglasiti Skupštinu bosanskih Srba, ali optuženi je odgovorio: "Moramo mi to proglasiti! Nema govora, to je obavezujuće za srpski narod i predstavnike srpskog naroda u izvršnoj vlasti, jer oni će početi da nas hapse, počće da umiruju opštine na silu, na silu, da stavljaju tamo specijalce, mi to ne damo."⁸⁹⁵⁷ Kad je Slobodan Milošević predložio da optuženi to tijelo ne nazove skupštinom optuženi je insistirao: "Ne. [...] [N]e možemo mi narodu. Narod [...] ima jedno osjećanje da je pokraden i uništen."⁸⁹⁵⁸

2687. U tom istom razgovoru Slobodan Milošević je izrazio rezerve u vezi s tim kako Skupština bosanskih Srba može isključiti Muslimane koji su "za Jugoslaviju", ali optuženi je odgovorio: "Ma, nema, predsjedniče! Nema ni 10% [...] [N]e smijemo mi da rizikujemo za tih 10%! Ma, nema govora! Srpski narod hoće čiste situacije. Ne možemo mi da fingiramo više ništa. Oni nas uništiše, mi moramo da damo odgovor. Mi ne možemo da mobilišemo narod na neku kiselu vodu."⁸⁹⁵⁹

2688. Optuženi je takođe rekao: "[V]ojaska ne može više, predsjedniče, da, da prihvata primirja, nema govora. Tuđman se mora skršiti vojno, mora se uništiti vojna sila Hrvatske. Ja vam garantujem poslije petka se mora dići opet 500 hiljada Srba, tu nema govora više, tu nema govora više; to je uništavanje, iscrpljivanje, iznurivanje, zavlacenje u zimu i mi ćemo svi ispropadati".⁸⁹⁶⁰

⁸⁹⁵⁴ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 7. V. takođe P5620 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 21. januar 1992.), str. 2–4; P5621 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 25. januar 1992.), str. 8.

⁸⁹⁵⁵ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 4–5.

⁸⁹⁵⁶ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 5.

⁸⁹⁵⁷ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 5–6.

⁸⁹⁵⁸ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 6. V. takođe P5817 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurevića, 14. novembar 1991.), str. 2 (u kojem je optuženi rekao da će, ako on ustane u Skupštini i kaže da oni prihvataju nezavisnost i suverenitet BiH, ljudi to odbaciti i dići se na oružje i protiv njega). Optuženi pominje taj razgovor u svom Završnom podnesku. Završni podnesak odbrane, par. 266. Vijeće konstatuje da je, u svjetlu težine dokaza, ova primjedba optuženog čisto retorička i da on nije imao namjeru da prizna nezavisnost BiH.

⁸⁹⁵⁹ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 7.

⁸⁹⁶⁰ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 2.

Kad je Slobodan Milošević predložio mirniji pristup, bez nervoze, optuženi je odgovorio: " Ne. Uopšte nije nervoza. To su promišljeni koraci, i mi moramo da uspostavimo vlast i kontrolu nad svojim teritorijama, da on ne bi mogao da dobije suverenu Bosnu. Hrvatska ne kontroliše 30% teritorija, Bosna neće kontrolisati 60% teritorija!"⁸⁹⁶¹

2689. Uprkos izraženom oprezu, Slobodan Milošević na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice nije prihvatio nezavisnost BiH i govorio je o želji cijelog srpskog naroda da živi zajedno.⁸⁹⁶² U septembru 1991., Milošević je rekao optuženom da bi oni trebali da se "mobilišu [...] i nabave oružja; opet će da krenu".⁸⁹⁶³ U novembru 1991., kad je optuženi informisao Miloševića da Izetbegović ne želi da BiH bude u Jugoslaviji, Milošević mu je rekao: "[B]rini o ovome i ništa drugo."⁸⁹⁶⁴ Optuženi je odgovorio da hoće, ali da treba "pripremiti rezervnu varijantu" jer on "ne zna[...] kako će to sutra biti".⁸⁹⁶⁵ U razgovoru s generalom Uzelcem 2. novembra 1991., optuženi je govorio o mobilizaciji srpskog stanovništva u BiH, i rekao: "[A] sad ću ja ponovo zvati predsjednike opština da, da pošalju vojsku."⁸⁹⁶⁶

2690. Vijeće podsjeća da je u novembru 1991. održan plebiscit da se utvrdi da li Srbi u BiH žele da ostanu u zajedničkoj državi Jugoslaviji, i ogromna većina je glasala za to.⁸⁹⁶⁷ Optuženi je održao govor u vezi s plebiscitom, u kojem je rekao da će, ako bude suverene BiH, to biti "izvan [njihovih područja]", osim u slučaju razmjene stanovništva.⁸⁹⁶⁸ Optuženi je u tom govoru rekao da je on otvoreno rekao Izetbegoviću: "[U] srpskim krajevima i srpskom selu, nijedan muslimanski temelj se neće zakopati [u]vezli vi Turke, ne uvezli, jer ćemo mi dati uputstvo Srbima da ne smiju prodati Muslimanima zemlju. [...] Prvi temelji, letjeće u vazduh, i svaki temelji, koji se zakopaju, letjeće u vazduh".⁸⁹⁶⁹ Takođe je predvidio da postoji mogućnost da se pobiju, pa "kome opanci, kome obojci" s obzirom na to da su Srbi bolje naoružani, kao i da će rat biti krvav.⁸⁹⁷⁰ Naglasio je i to da oni neće odustati od teritorija, jer se ovdje vodi "bitka za život i smrt, bitka za životni prostor".⁸⁹⁷¹

2691. U decembru 1991., Milošević je rekao optuženom da ne treba da popusti Izetbegoviću, da oni treba da se drže svoje linije i da "[a]ko hoće da se biju, tu smo", s obzirom na to da su Srbi

⁸⁹⁶¹ P2546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. oktobar 1991.), str. 7–8.

⁸⁹⁶² Svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6747 (pod pečatom).

⁸⁹⁶³ P5861 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 5.

⁸⁹⁶⁴ P5897 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 14. novembar 1991.), str. 3.

⁸⁹⁶⁵ P5897 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 14. novembar 1991.), str. 3.

⁸⁹⁶⁶ P5824 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i generala Uzelca, 2. novembar 1991.), str. 1–2, 6–8.

⁸⁹⁶⁷ V. par. 47. V. takođe Robert Donia, T. 3107 (1. juni 2010.).

⁸⁹⁶⁸ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 5.

⁸⁹⁶⁹ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 6. V. takođe Eset Muračević, T. 12673–12676, 12683 (1. mart 2011.); Eset Muračević, T. 12822 (2. mart 2011.).

⁸⁹⁷⁰ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 6.

⁸⁹⁷¹ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 6.

jači.⁸⁹⁷² Govorili su i o neustavnom karakteru odluke kojom se mijenja status BiH.⁸⁹⁷³ U presretnutom razgovoru 17. decembra 1991., optuženi je potvrdio svoju odlučnost da se upotrijebi sila kako bi se obezbijedilo da osnivanje suverene i nezavisne BiH ne dovede do odvajanja bosanskih Srba od drugih Srba u bivšoj Jugoslaviji.⁸⁹⁷⁴ U vezi s mogućim otcjepljenjem BiH, optuženi je rekao: "[M]i idemo u potpunu odbranu zemlje", uključujući, ako treba, i ratno stanje, "nek idu oni u pičku materinu, budu li se zajebavali, treba zemlju odbraniti svim silama".⁸⁹⁷⁵

2692. Dana 21. decembra 1991., u Skupštini bosanskih Srba, optuženi je izdao još jedno upozorenje u vezi sa stotinama hiljada mrtvih, uništavanjem, raseljavanjem ljudi i homogenizacijom stanovništva do kojih bi doveo građanski rat u BiH.⁸⁹⁷⁶

2693. U januaru 1992., optuženi je razgovarao s Krajišnikom i rekao: "[M]i moramo ovaj svoj minimalni cilj ostvariti, to nema govora, to nema... nema toga ko treba i može da nas okrene s toga puta, tu nema razgovora".⁸⁹⁷⁷ Optuženi je takođe bio ljut zbog toga što je Izetbegović otvoreno govorio o suverenoj i nezavisnoj BiH, te je rekao: "'Oće li on da dođe neko da mu poruši Sarajevo? [...] Stvarno nije normalan [...] [N]ek' on ide u pičku materinu, mi ćemo pustiti ove naše tigrove pa nek rade svoj pos'o".⁸⁹⁷⁸ Dalje je rekao da on godinu dana umiruje srpski narod, ali da on "neć[e] više nikog da drži[...], niti mo[že] da ga drži[...]" i da oni više ne mogu zadržati svoj narod.⁸⁹⁷⁹

2694. Još u januaru 1992., Koljević je upozorio na opasnost od stvaranja islamske republike.⁸⁹⁸⁰ U vezi s tim, Koljević je razgovarao s Tuđmanom i rekao da oni imaju zajednički interes u tome da razdvoje narode, da njima nezavisna BiH ne odgovara budući da bi ih odvojila od njihove "matice", i da oni zagovaraju suverenu muslimansku, srpsku i hrvatsku Bosnu.⁸⁹⁸¹

⁸⁹⁷² P5790 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 20. decembar 1991.), str. 2–3.

⁸⁹⁷³ P5787 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 25. decembar 1991.), str. 2–3.

⁸⁹⁷⁴ P5794 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Branka Kostića, 17. decembar 1991.), str. 4–5 (u kojem je Kostić rekao da "niko ne može donijeti [odluku] zasebno, ovaj svaki eventualni zahtjev Bosne za priznavanje i tako dalje, vodi direktno u sukob", a optuženi je odgovorio: "Direktno u rat i to krvav, krvav i opasan rat.").

⁸⁹⁷⁵ P5794 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Branka Kostića, 17. decembar 1991.), str. 7.

⁸⁹⁷⁶ D86 (Stenogram 4. sjednice Skupštine SrRBiH, 21. decembar 1991.), str. 40–41. V. P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. mart 1992.), str. 4–6. V. takođe svjedok KDZ310, T. 9191–9192 (29. novembar 2010.).

⁸⁹⁷⁷ P5779 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 1. januar 1992.), str. 3.

⁸⁹⁷⁸ P5779 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 1. januar 1992.), str. 5.

⁸⁹⁷⁹ P5779 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 1. januar 1992.), str. 5–6.

⁸⁹⁸⁰ P986 (Zapisnik sa sastanka Nikole Koljevića, Franje Tuđmana i Franje Borasa, 8. januar 1992.), str. 3–4.

⁸⁹⁸¹ P986 (Zapisnik sa sastanka Nikole Koljevića, Franje Tuđmana i Franje Borasa, 8. januar 1992.), str. 5–6, 9, 37–38.

2695. Na sjednici Skupštine SRBiH 24. januara 1992., razmatralo se pitanje nacionalnog referenduma i govornici iz SDS-a su se protivili održavanju referenduma.⁸⁹⁸² Stav Srba bio je da oni neće prihvatiti ili neće sebi dopustiti da postanu manjina u BiH, kao ni da budu prisiljeni da učine nešto što ne žele učiniti. Srbi su takođe izrazili bojazan da SDA želi stvoriti islamsku državu u BiH i da je jedina garancija za Srbe to da imaju zasebnu državu u BiH.⁸⁹⁸³ SDS se, pod vođstvom optuženog, povukao sa sjednice kada se nije mogao postići sporazum i, nakon tog povlačenja, Skupština BiH je podržala održavanje referenduma 29. februara i 1. marta u vezi sa suverenošću i nezavisnošću BiH.⁸⁹⁸⁴ Dana 19. februara 1992., predsjednik Izvršnog odbora SDS-a naredio je opštinskim i regionalnim odborima SDS-a da smjesta održe sastanke i da sastave akcioni plan da se spriječi referendum i da objasne "[s]vakom punoljetnom Srbinu" da treba da bojkotuju referendum koji će biti nezakonit nakon usvajanja ustava SrBiH.⁸⁹⁸⁵

2696. Vijeće podsjeća da je 23. februara 1992., predložen Cutileirov plan po kojem je BiH trebala biti nezavisna država koja ima geografski kontinuitet, sastavljena od tri konstitutivne jedinice – jedinice bosanskih Muslimana, jedinice bosanskih Hrvata i jedinice bosanskih Srba.⁸⁹⁸⁶ U Cutileirovom planu izneseni su ustavni principi za BiH i prijedlog strukture Skupštine i vlade BiH.⁸⁹⁸⁷ Optuženi je odlučio da prihvati Cutileirov plan bez obzira na činjenicu da je on predviđao da BiH bude nezavisna država, s kantonima u kojima bi ostale etničke manjine, mada je to bilo manje od onoga što je rukovodstvo bosanskih Srba željelo, naime, da ostanu u Jugoslaviji.⁸⁹⁸⁸ U razgovoru s Kuprešaninom 23. februara 1992., optuženi je izrazio zadovoljstvo nedavnim međunarodnim pregovorima na kojima se razmatrao Cutileirov plan i rekao:

Postigli smo maksimalan uspjeh jer smo postigli to da Bosna ne može više biti unitarna i da će imati tri republike. U jednom papiru su ih čak zvali države. [...] Naša policija na našoj teritoriji. Naša nacionalna garda [...] na našoj teritoriji, a koja se stavlja pod jedinstvenu komandu u slučaju spoljnog neprijatelja inače.⁸⁹⁸⁹

⁸⁹⁸² P942 (Izvjestaj PMEZ-a u vezi sa sjednicom Skupštine BiH održanom 24.-25. januara 1992.), str. 1; Colm Doyle, T. 2825–2826 (27. maj 2010.).

⁸⁹⁸³ P942 (Izvjestaj PMEZ-a u vezi sa sjednicom Skupštine BiH održanom 24.-25. januara 1992.), str. 1; Colm Doyle, T. 2825–2826 (27. maj 2010.).

⁸⁹⁸⁴ P942 (Izvjestaj PMEZ-a u vezi sa sjednicom Skupštine BiH održanom 24.-25. januara 1992.), str. 2; Colm Doyle, T. 2825–2826 (27. maj 2010.).

⁸⁹⁸⁵ P5475 (Dopis Izvršnog odbora SDS-a opštinskim i regionalnim odborima SDS-a BiH, 19. februar 1992.).

⁸⁹⁸⁶ V. Odjeljak o međunarodnim mirovnim pregovorima, par. 14. Vijeće ne smatra osnovanom Mandićevu tvrdnju da ovaj plan pokazuje da rukovodstvo bosanskih Srba nije namjeravalo da vrši razmjenu stanovništva u BiH. Momčilo Mandić, T. 4895 (8. juli 2010.).

⁸⁹⁸⁷ V. Odjeljak o međunarodnim mirovnim pregovorima, par. 14.

⁸⁹⁸⁸ D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 39, 50. V. takođe D3645 (Izjava svjedoka Nenada Kecmanovića od 27. maja 2013.), par. 55–56; Milorad Dodik, T. 36849–36850 (9. april 2013.).

⁸⁹⁸⁹ P5745 (Presretnuti razgovor (i) Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca; (ii) Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 23. februar 1992.), str. 3.

2697. Dana 25. februara 1992., optuženi je rezimirao ishod razgovora na sjednici Skupštine bosanskih Srba i rekao da su bosanski Srbi pristali na tri glavna principa Cutileirovog plana u kojem stoji da će BiH biti (i) nezavisna država, (ii) zadržati postojeće granice; i (iii) biti sastavljena od tri konstitutivne jedinice.⁸⁹⁹⁰ Međutim, kada je izbio rat, napuštena je opcija nezavisne BiH s kantonima.⁸⁹⁹¹

2698. Vijeće podsjeća da je referendum o pitanju nezavisnosti SRBiH održan 29. februara i 1. marta 1992. i da je njegov ishod išao u prilog nezavisnosti.⁸⁹⁹²

2699. U februaru 1992. Jovanović je razgovarao s optuženim i Koljevićem o Cutileirovom planu; razgovarali su o unutrašnjim granicama u BiH i uspostavljanju kantonalnih jedinica u BiH na etničkom principu.⁸⁹⁹³ Jovanović je objasnio optuženom da bi njegovi prioriteti trebali da budu da sinhronizuje pregovore kako bi se postigla maksimalna zaštita za srpski narod i da se formiraju kantoni koji su i ekonomski i geografski održivi.⁸⁹⁹⁴ Jovanović je upozorio optuženog da bi Evropa mogla tražiti da se obavežu na nezavisnost BiH, i rekao je optuženom da ne pominje državne granice.⁸⁹⁹⁵ Optuženi je govorio o konfederaciji tri entiteta u BiH "koj[i] se uspostavljaju na nacionalnim teritorijama gdje su nacionalne zajednice u većini i imaju svoje organe i plus imaju zajedničke organe".⁸⁹⁹⁶ Jovanović je s Karadžićem razgovarao o zadržavanju prava na samoopredjeljenje i prava da se nezavisno organizuju ili integrišu sa "zemljom maticom", ali da u pregovorima ne treba da pominju direktno integraciju s maticama.⁸⁹⁹⁷

2700. U februaru 1992., optuženi je na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice izrazio mišljenje da je zahtjev BiH za nezavisnost "veoma neodgovoran potez" i da njemu nije lako da umiri Srbe, kao i da je zabrinut zbog gubitka života i katastrofe.⁸⁹⁹⁸ Takođe je rekao da je veoma

---

⁸⁹⁹⁰ V. par. 325; D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrBiH, 25. februar 1992.), str. 11–12; P798 (Izjava o principima, Lisabonski sporazum, 23. februar 1992.).

⁸⁹⁹¹ Vladislav Jovanović, T. 34300–34305 (26. februar 2013.); D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 38–39, 41.

⁸⁹⁹² V. činjenica o kojoj je presuđeno 395; P5427 (Proglas Izvršnog odbora SDS-a, bez datuma); P5530 (Proglas Izvršnog odbora SDS-a, 20. februar 1992.), str. 3.

⁸⁹⁹³ D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 49.

⁸⁹⁹⁴ D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 49; P5750 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića, Nikole Koljevića i Vladislava Jovanovića, 12. februar 1992.), str. 3–4.

⁸⁹⁹⁵ P5750 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića, Nikole Koljevića i Vladislava Jovanovića, 12. februar 1992.), str. 6.

⁸⁹⁹⁶ P5750 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića, Nikole Koljevića i Vladislava Jovanovića, 12. februar 1992.), str. 4–5. V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 9; P5063 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 4; P3119 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a i SPO-a, 23. januar 1992.), str. 1.

⁸⁹⁹⁷ P5750 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića, Nikole Koljevića i Vladislava Jovanovića, 12. februar 1992.), str. 22.

⁸⁹⁹⁸ P778 (Peta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 41.

teško razoružati ljude u BiH jer je kod ljudi 500.000 komada oružja.⁸⁹⁹⁹ Istakao je da bi svaki eventualni korak ka nezavisnosti BiH značio veoma okrutan rat.⁹⁰⁰⁰ Optuženog su predstavnici međunarodne zajednice opisali kao "veoma radikalnog" i napomenuli da je važno uklone "iluzije" optuženog.⁹⁰⁰¹ Predstavnici međunarodne zajednice su takođe smatrali da su pregovori s optuženim, s Koljevićem i s Krajišnikom najteži.⁹⁰⁰²

2701. Optuženi je takođe rekao međunarodnim posmatračima da se bosanski Srbi neće boriti nakon što se odluči o mapi BiH.⁹⁰⁰³ Na sastanku Kluba poslanika SDS-a 28. februara 1992., optuženi je govorio o konfederalnoj BiH "i u njoj jedinstven[oj] Srpsk[oj] Bosn[i] i Hercegovin[i]".⁹⁰⁰⁴ Na tom sastanku takođe je rekao:

Bosna i Hercegovina je u Jugoslaviji dok mi ne kažemo da je otišla iz Jugoslavije. Ako Bosna i Hercegovina izlazi iz Jugoslavije, onda mogu izaći samo tri Bosne i Hercegovine. Kako kaže g. Krajišnik, Muslimani koji su do nedavno bili vjerska sekta, pa su onedavno narod, to ja kažem, treba da dobiju nezavisnost. Zašto? [...] Ako oni hoće nezavisnost, onda i mi hoćemo nezavisnost!⁹⁰⁰⁵

2702. Vijeće podsjeća da je Cutileirov plan dodatno pročišćen putem Izjave o principima o kojoj su se strane u sukobu sporazumjele 18. marta 1992.⁹⁰⁰⁶ U Izjavi o principima navodi se će BiH biti država "sastavljena od tri konstitutivne jedinice zasnovane na nacionalnim principima, pri čemu se uzimaju u obzir ekonomski, geografski i drugi kriterijumi".⁹⁰⁰⁷ Izjava o principima predviđala je i osnivanje radne grupe koja će imati zadatak da tačno odredi teritoriju konstitutivnih jedinica.⁹⁰⁰⁸ Pregovarači bosanskih Srba izvijestili su Skupštinu bosanskih Srba u vezi s ovim planom i napomenuli da on ima za cilj podjelu BiH na tri konstitutivne jedinice, ne samo na osnovu

⁸⁹⁹⁹ P778 (Peta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 41.

⁹⁰⁰⁰ Svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6749–6750 (pod pečatom).

⁹⁰⁰¹ P779 (Šesta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 24. Skoko je izjavio da je optuženi uvijek tražio razloge da se prihvate međunarodni mirovni planovi i da je u pregovorima činio ustupke drugim narodima. D3321 (Izjava svjedoka Milorada Skoke od 1. aprila 2013.), par. 30. Vijeće napominje da Skokino svjedočenje karakterišu višestruke protivrječnosti, evazivnost i pokazatelji pristrasnosti i neobjektivnosti, pa stoga ne smatra da je njegovo svjedočenje u tom pogledu pouzdano.

⁹⁰⁰² P779 (Šesta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 56.

⁹⁰⁰³ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4177–4178. Okunova ocjena bila je da je to značilo da će se bosanski Srbi prestati boriti samo kad dobiju teritorije koje žele.

⁹⁰⁰⁴ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 33–34. Mandić je izjavio da su se prvobitno sve tri strane složile da u BiH treba da postoje tri entiteta, ali da se Hrvati i Muslimani nisu držali tog sporazuma. Momčilo Mandić, T. 5001 (13. juli 2010.).

⁹⁰⁰⁵ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 4.

⁹⁰⁰⁶ V. par. 326.

⁹⁰⁰⁷ V. par. 326.

⁹⁰⁰⁸ V. par. 326.

nacionalnosti, nego i ekonomskih i geografskih kriterija, te je ocijenjen kao "baza za dalje pregovore".⁹⁰⁰⁹

2703. U aprilu 1992. optuženi se na sastanku s predstavnicima međunarodne zajednice složio da će sve tri strane biti na gubitku ako dođe do sukoba i požalio se na propagandu protiv Srba.⁹⁰¹⁰ On je takođe rekao da su osnovali TO jer su mnogi vojnici van kontrole.⁹⁰¹¹ Koljević je na tom sastanku rekao da su se on i optuženi složili da Sarajevo treba podijeliti.⁹⁰¹² Tokom diskusije s međunarodnim posmatračima u septembru 1992., optuženi je predložio da se u Sarajevu sagradi zid kako bi se odvojila područja pod kontrolom Srba od onih pod kontrolom Muslimana.⁹⁰¹³

2704. Krajišnik je pisao Cutileiru 3. aprila 1992. i predložio nastavak pregovora na osnovu Izjave o principima.⁹⁰¹⁴ U junu 1992. Izetbegović je povukao svoj pristanak na Cutileirov plan.⁹⁰¹⁵ U julu 1992., Izetbegović je rekao da se ne može složiti s nekim elementima Izjave o principima.⁹⁰¹⁶ Optuženi je rekao da, mada se on i dalje slaže s Izjavom o principima, prijedlog prema kojem bi BiH bila unitarna država nije prihvatljiv.⁹⁰¹⁷

2705. Vijeće podsjeća da su tokom sastanka u septembru 1992. optuženi i Koljević rekli da bosanski Srbi i bosanski Hrvati neće prihvatiti unitarnu državu BiH; državu u kojoj vrijedi načelo jedan čovjek, jedan glas.⁹⁰¹⁸ Koljević je takođe rekao da bosanski Srbi neće prihvatiti unutrašnje granice u BiH bez nekog oblika kantonizacije.⁹⁰¹⁹ Na međunarodnim pregovorima, optuženi je takođe izrazio stav bosanskih Srba da se oni, mada žele političko rješenje, ne žele odreći svog suvereniteta niti prihvatiti unitarnu državu ili "gubitak statusa naroda na našoj zemlji".⁹⁰²⁰ Optuženi se takođe izjasnio u prilog tri jedinice za tri konstitutivna naroda u BiH i naglasio je pitanje bezbjednosti srpskog naroda koji je predstavio kao "glavne žrtve".⁹⁰²¹

---

⁹⁰⁰⁹ V. par. 327.

⁹⁰¹⁰ P780 (Sedma bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 36.

⁹⁰¹¹ P780 (Sedma bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 36.

⁹⁰¹² P780 (Sedma bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 36.

⁹⁰¹³ Aernout van Lynden, T. 2563–2564 (20. maj 2010).

⁹⁰¹⁴ V. par. 328.

⁹⁰¹⁵ V. par. 333.

⁹⁰¹⁶ V. par. 340.

⁹⁰¹⁷ V. par. 340.

⁹⁰¹⁸ V. par. 357.

⁹⁰¹⁹ V. par. 357.

⁹⁰²⁰ P789 (Šesta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 9. V. takođe P791 (Osma bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 38–39.

⁹⁰²¹ P789 (Šesta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 45; P790 (Sedma bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 10–11.

2706. Optuženi je najprije rekao da želi biti lojalan Jugoslaviji i da bosanski Srbi ostanu u toj zajedničkoj državi.⁹⁰²² Kada se situacija pogoršala i kad je postalo jasno da BiH neće ostati u Jugoslaviji, optuženi je modifikovao taj cilj.⁹⁰²³ U oktobru 1992., Biljana Plavšić je rekla da "govoriti o formiranju muslimanske države ne uvažavajući interese srpskog naroda, to graniči sa ludilom" te da je Izetbegović u tu situaciju uletio i da su "sada [...] posljedice evidentne".⁹⁰²⁴

(2) Zaključak

2707. Vijeće konstatuje da govor optuženog u Skupštini SRBiH u oktobru 1991., u kojem pominje "autostradu pakla" jasno pokazuje dosljedno protivljenje optuženog ideji nezavisnosti BiH. Mada je optuženi u tom govoru rekao da on ne prijeti bosanskim Muslimanima, Vijeće konstatuje da je, naprotiv, njegov govor sadržavao veoma konkretne prijetnje u vezi s tim šta će se desiti ako bosanski Muslimani nastave ići putem nezavisnosti i ako budu ignorisali volju bosanskih Srba. Vijeće konstatuje da je optuženi jasno zaprijetio ratom ako interesi bosanskih Srba budu ignorisani, i predvidio je da će takav rat biti "pakao" i da se bosanski Muslimani neće moći odbraniti u slučaju takvog scenarija.

2708. Vijeće takođe konstatuje da ta upozorenja optuženog nisu bila samo izolovano zastranjenje. Vijeće konstatuje, i pritom upućuje na više presretnutih razgovora u septembru i oktobru 1991., da je optuženi govorio o tome kako će upozoriti bosanske Muslimane da će, ako nastave slijediti svoju politiku vezanu za nezavisnost BiH, ti njihovi postupci dovesti do strašnog krvoprolića, uništenja i nestanka ili izumiranja bosanskih Muslimana. Ti razgovori, uz govore koje je optuženi održao 1991. godine, dodatno pokazuju da je optuženi namjeravao prijetiti bosanskim Muslimanima kako ne bi tražili nezavisnost BiH i da je on bio potpuno svjestan da bi potencijalni sukob doveo do ekstremnog nasilja i da bi njegov ishod bile hiljade mrtvih, uništavanje imovine i raseljavanje ljudi, kao i da bi to bilo posebno pogubno za stanovnike, bosanske Muslimane.

2709. Vijeće konstatuje da je proglašenje suvereniteta od strane Skupštine SRBiH, u odsustvu poslanika bosanskih Srba, 15. oktobra 1991. zaoštrilo situaciju. Rukovodstvo bosanskih Srba još jednom je jasno pokazalo da oni neće prihvatiti suverenu BiH i izdali su ultimatum za poništenje tog proglašenja. Međutim, iz razgovora optuženog i Slobodana Miloševića 24. oktobra 1991. jasno

⁹⁰²² Vladislav Jovanović, T. 34268–34269 (26. februar 2013). V. takođe Milorad Dodik, T. 36845 (9. april 2013.); D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 8, 15. Vijeće se ne oslanja na Bulatovićevo opšte mišljenje da je sve što su bosanski Srbi činili bio odgovor na djela i prijetnje bosanskih Muslimana.

⁹⁰²³ Vladislav Jovanović, T. 34269 (26. februar 2013.); D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 16. V. takođe P1349 (Transkript 6. sjednice Skupštine SrBiH, 26. januar 1992.), str. 8.

⁹⁰²⁴ P1360 (Stenogram sa zajedničke sjednice (21. sjednice) Skupštine RS-a i Skupštine Republike Srpske Krajine, 31. oktobar 1992.), str. 9–10.

je da optuženi nije očekivao da će bosanski Muslimani ukinuti odluke koje su donijeli u vezi s nezavisnošću BiH.

2710. Ilustrativan je i razgovor s Miloševićem u oktobru 1991. jer pokazuje da je optuženi predviđao da se odgovori tako da bosanski Srbi uspostave potpunu vlast na teritorijama bosanskih Srba, da stvore faktičku situaciju koja će obezbijediti da bosanski Srbi nikad ne žive u istoj državi s bosanskim Muslimanima, kao i da stvore sopstvene paralelne i zasebne institucije i strukture. Takođe je jasno iz tog razgovora da je Slobodan Milošević pokušavao primijeniti oprezniji pristup dok je optuženi nepokolebljiv u tome da je njihov cilj obezbijediti da oni uspostave potpunu vlast na svojim teritorijama, što bi značilo da Izetbegović ne bi imao kontrolu nad 65% BiH, kao i da će proglasiti sopstvenu Skupštinu bosanskih Srba.

2711. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi, mada je Milošević izrazio rezerve u vezi s isključivanjem bosanskih Muslimana, kategorički tvrdio da ni 10% bosanskih Muslimana ne podržava Jugoslaviju i da oni ne mogu preuzeti takav rizik. Optuženi je takođe jasno govorio o koracima koje će preduzeti bosanski Srbi kako bi uspostavili vlast i kontrolu nad teritorijama na koje su polagali pravo, kao i da će bosanski Srbi krenuti s mobilizacijom. Vijeće konstatuje da to pokazuje da se optuženi od oktobra 1991. žestoko protivio nezavisnosti BiH i da je planirano preuzimanje vlasti na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Ovaj razgovor takođe pokazuje da je optuženi predviđao razdvajanje bosanskih Srba od nesrba u BiH i da će rat u BiH dovesti do "homogenizacije stanovništva". Vijeće takođe konstatuje da je optuženi podržavao stvaranje entiteta u BiH zasnovanih na etničkoj pripadnosti. Optuženi se takođe zalagao za identifikovanje srpskih područja s kojih bi bosanski Muslimani bili isključeni.

2712. Razgovor optuženog s Krajišnikom u januaru 1992. takođe pokazuje da je optuženi stalno bio ljut u vezi s traženom nezavisnošću BiH. U vezi s tim, optuženi je rekao da on neće više umirivati srpski narod u BiH i da će "pustiti [svoje] tigrove pa nek rade svoj pos'o". Optuženi je govorio i o karakteru ciljeva bosanskih Srba o kojima nema pregovora i svom stavu da oni neće dopustiti da ih bilo šta zaustavi. Vijeće konstatuje da je stav optuženog bio da bosanski Srbi neće dopustiti otcjepljenje BiH od Jugoslavije i da će, ako BiH bude insistirala na nezavisnosti, to učiniti i bosanski Srbi.

2713. Optuženi je takođe bosanske Muslimane opisao kao "vjersku sektu", kojoj je tek nedavno dat status "naroda" i da nema osnove za njihovu nezavisnost. Vijeće konstatuje da je takva retorika, zajedno s proglašavanjem bosanskih Muslimana istorijskim neprijateljima, stvorila atmosferu u kojoj se nastojalo stati na kraj svakom zahtjevu za nezavisnost BiH i ponovo insistirati na interesima bosanskih Srba u BiH.

2714. Na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice, optuženi je ponovio svoje upozorenje da će nezavisnost BiH dovesti do "okrutnog rata" i svoje predviđanje da on neće moći smiriti bosanske Srbe u slučaju takvog scenarija.

2715. Vijeće takođe konstatuje da je postojao raskorak između onoga što je optuženi govorio u privatnim razgovorima ili pred publikom sastavljenom od bosanskih Srba i njegovog tona na međunarodnim pregovorima, gdje je bio pomirljiviji, govorio protiv sukoba i tvrdio da su Srbi žrtve propagande. Optuženi je preuzeo vodeću ulogu u predstavljanju bosanskih Srba kao žrtava sukoba i to je koristio kao opravdanje za njihove teritorijalne i političke ciljeve stvaranja zasebne srpske države u BiH.

(D) Zalaganje za razdvajanje stanovništva i za stvaranje države bosanskih Srba

(1) Analiza dokaza

(a) Razdvajanje stanovništva – nemogućnost suživota

2716. Dana 27. avgusta 1991., u presretnutom razgovoru s Koljevićem, optuženi je izrazio protivljenje nezavisnosti BiH i spremnost da se BiH podijeli po nacionalnoj osnovi riječima: "[D]a vidimo šta je to, šta je rešenje koje može svaki narod, a svako da ga prihvati [...]. Jer ako ne bude rešenja prihvatljivog za nas u Bosni i Hercegovini, mi ćemo nalaziti svoje rešenje".⁹⁰²⁵

2717. U novembru 1991. optuženi je govorio da će sve biti na "nivou reciprociteta" i da se neće samo Srbi seliti s nekih područja kako bi bosanski Muslimani mogli "u našim krajevima ostajati, naseljavati se i praviti svoje kolonije tamo".⁹⁰²⁶ Optuženi je pozvao bosanske Srbe da se "pripreme i uspostave vlast na svojim teritorijama, u opštinama, u regijama, u mjesnim zajednicama, da pripreme prestrukturaciju i regionalizaciju opština" i da kontrolišu taj proces do zadnjeg trenutka.⁹⁰²⁷ Optuženi je zaključio da je nakon i za vrijeme plebiscita bilo važno "da uzm[u] vlast tamo gdje mo[gu] da uzm[u] vlast".⁹⁰²⁸

2718. Kad je riječ o "tri nacionalne zajednice" u BiH, optuženi je rekao: "[Š]to ima više stvari odvojenih mislim da će time biti bolje".⁹⁰²⁹

⁹⁰²⁵ P5878 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 27. avgust 1991.), str. 4.

⁹⁰²⁶ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 7. V. takođe P988 (Transkript 53. sjednice Skupštine RS-a, 28. avgust 1995.), str. 29.

⁹⁰²⁷ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 10.

⁹⁰²⁸ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 12.

⁹⁰²⁹ D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. decembar 1991.), str. 13–14; P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 7. V. takođe D424 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 10. februar 1992.), str. 11.

2719. Optuženi je u svom govoru u januaru 1992. rekao da bosanski Srbi "neće[...] nametati jedni drugima ništa" i da će raditi na takvoj organizaciji države u vezi s kojom će se Hrvati, Srbi i Muslimani složiti.⁹⁰³⁰ Optuženi je takođe rekao: "Ne pitamo se mi situacijom rata ili mira" i dodao da će, ako u BiH počne međunacionalni ili vjerski rat, Srbi, Muslimani i Hrvati pobjeći na svoja "potpuno homogena" područja i da će doći do teškog krvoprolića i uništavanja gradova.⁹⁰³¹ Isto tako, optuženi je rekao Vanceu da bi nezavisnost BiH mogla dovesti do rata i dodao: "[N]astupit će veliki pokreti masa, homogenizacija teritorija, preseljenja iz jednog kraja u drugi, i naravno uz to [...] nekontrolisani procesi pucanja".⁹⁰³²

2720. U januaru 1992., u razgovoru u kojem je bilo riječi o tome da Muslimani ostanu unutar svojih granica, optuženi je rekao: "A je, al' opet oni će svoju regiju, imat' ćemo mi svoju regiju".⁹⁰³³ Optuženi je govorio i o tome kako je važno da najprije stvore svoju zemlju i da potom osnuju "krajine", kao i o opasnosti da nikad neće stvoriti svoju državu ako najprije krenu s osnivanjem "krajina".⁹⁰³⁴

2721. U februaru 1992. Krajišnik je rekao da bi se, ako uspiju stvoriti konfederalnu BiH, ona sastojala od tri države i da njega "ne interesuju Muslimani u [BiH]".⁹⁰³⁵ Takođe je naglasio da je sve što je Skupština bosanskih Srba učinila, i sve što je on učinio, bilo "radi čistih područja" BiH, da je njima trebala "monolitna srpska država" u kojoj svi Srbi žive zajedno.⁹⁰³⁶ Koljević je takođe istakao da oni neće dozvoliti bosanskim Muslimanima da imaju suverenu državu koja bi se protezala i preko srpskih i preko hrvatskih dijelova BiH, i da su zbog toga osnovali srpsku skupštinu.⁹⁰³⁷ Koljević je priznao da je cilj reorganizovanja opština bio "homogenizacija određenih područja" i tvrdio je da, suprotno političkim tvrdnjama, nije nemoguće da se BiH podijeli.⁹⁰³⁸ Koljević je rekao da su oni na opštinskom nivou pokušali formirati zasebne opštinske

---

⁹⁰³⁰ D87 (Transkript 9. sjednice Skupštine SRBiH, 24.–25. januar 1992.), str. 103–104.

⁹⁰³¹ D87 (Transkript 9. sjednice Skupštine SRBiH, 24.–25. januar 1992.), str. 103; P5762 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 22. januar 1992.), str. 6. V. takođe Herbert Okun, T. 1715–1717 (27. april 2010.); P5621 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 25. januar 1992.), str. 3; P5615 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 11. decembar 1991.), str. 4; D4523 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 3. mart 1992.).

⁹⁰³² P5774 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vladislava Jovanovića, 5. januar 1992.), str. 6–7. V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 18, 28.

⁹⁰³³ P2596 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i "Miroslava", 7. januar 1992.), str. 5.

⁹⁰³⁴ P2596 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i "Miroslava", 7. januar 1992.), str. 6.

⁹⁰³⁵ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SRBiH, 25. februar 1992.), str. 62–63.

⁹⁰³⁶ P5623 (Govor Momčila Krajišnika na Skupštini srpskog naroda u BiH, 28. februar 1992.), str. 3–4.

⁹⁰³⁷ P986 (Zapisnik sa sastanka Nikole Koljevića, Franje Tuđmana i Franje Borasa, 8. januar 1992.), str. 11, 24.

⁹⁰³⁸ P986 (Zapisnik sa sastanka Nikole Koljevića, Franje Tuđmana i Franje Borasa, 8. januar 1992.), str. 13.

skupštine i da su formirali nove opštine.⁹⁰³⁹ Nadalje, on je više puta pozvao na protjerivanje bosanskih Muslimana i homogenost teritorija, tvrdeći da Srbi ne mogu živjeti ni sa kim drugim.⁹⁰⁴⁰

2722. Krajišnik je takođe rekao: "Naš je cilj da se razdvojimo sa Muslimanima, ako bi kapitulirali Muslimani, mi bi ostali sa njima, ako bi ostali sa nama, brzo bi bili većina", i izradio je Strateške ciljeve, uključujući odvajanje od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁹⁰⁴¹

2723. U februaru 1992. optuženi je govorio o tome da, u skladu s predloženim mapama, u njihovom "kantonu" u BiH treba da bude manje od 10% bosanskih Muslimana.⁹⁰⁴² Optuženi je nastavio da drži govore u kojima je (i) govorio o izbjegavanju podjarmljivanja srpskog naroda; (ii) zagovarao stvaranje "srpske države "; i (iii) optuživao Muslimane i Hrvate za uništavanje jedinstva BiH i Jugoslavije.⁹⁰⁴³ Optuženi je u maju 1992. u razgovoru s Krajišnikom, Mladićem i drugim vojnim vođama rekao da BiH kao država ne postoji jer nema teritorije, a govoreći o Srbima izjavio je: "Na pragu smo ostvarenja našeg vekovnog sna da stvorimo našu državu bez mnogo unutrašnjih neprijatelja".⁹⁰⁴⁴ U vezi s tim, optuženi je takođe rekao da oni "drž[e] srpska naselja" u Sarajevu i da ih šire.⁹⁰⁴⁵

2724. U februaru 1992., optuženi je takođe rekao da im je "sada [...] najveći cilj onaj koji je jedini ostvariv: da cjelinu srpskog naroda riješ[e]", to jest, tako da on dobije svoju republiku Bosnu i Hercegovinu.⁹⁰⁴⁶ On je takođe rekao: "[A] i svakom Srbinu je jasno da Hrvati i Srbi ne mogu u zajedničkoj državi. Analogno tome, ne mogu ni u zajedničkoj vojsci, takođe da i BiH ne može imati armiju. Ostale bi nacionalne garde u svakoj republici, i policija koja bi bila pod kontrolom svake republike." ⁹⁰⁴⁷ Optuženi je naglasio da postoji napetost i konflikt na teritorijama gdje se "dvije

⁹⁰³⁹ P986 (Zapisnik sa sastanka Nikole Koljevića, Franje Tuđmana i Franje Borasa, 8. januar 1992.), str. 22–23.

⁹⁰⁴⁰ Vitimir Žepinić, T. 33594–33595 (13. februar 2013.); Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4220. Tokom sastanka s predstavnicima Srba i Muslimana u maju 1992., Koljević je isključio svaku mogućnost zajedničkog života Muslimana i Srba na Palama; ovi prvi trebalo je da odu. P733 (Izjava svjedoka Sulejmana Crnčala od 1. novembra 2009.), par. 38; Sulejman Crnčalo, T. 1164–1165 (14. April 2010.).

⁹⁰⁴¹ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 140, 143–144.

⁹⁰⁴² P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 2, 15.

⁹⁰⁴³ P1347 (Stenogram 5. sjednice Skupštine SrRBiH, 9. januar 1992.), str. 45, 47–49; P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 3–4.

⁹⁰⁴⁴ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-25. maj 1992.), str. 256–258. V. takođe D4025 (Izvod iz zapisnika sa sjednice Glavnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 13, 15 (gdje Kuprešanin za prestanak postojanja BiH kaže da je to njihov "sveti zadatak").

⁹⁰⁴⁵ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-25. maj 1992.), str. 257.

⁹⁰⁴⁶ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 35.

⁹⁰⁴⁷ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 6.

nacionalne zajednice dodiruju" na neuređen način i da one treba da budu definisane što je prije moguće.⁹⁰⁴⁸

2725. Na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice, vođe bosanskih Srba, uključujući optuženog, Krajišnika i Biljanu Plavšić, otvoreno su izjavljivale da je nemoguće da bosanski Srbi koegzistiraju s drugim zajednicama, posebno s bosanskim Muslimanima, i da je bolje da se te zajednice podijele.⁹⁰⁴⁹ Na primjer, u razgovorima s Owenom i Morillonom, optuženi je ponovio da je odvajanje od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata ključno.⁹⁰⁵⁰

2726. Na sastanku s Harlandom, optuženi i Biljana Plavšić otvoreno su rekli da je osnovni srpski ratni cilj da se izvrši redistribucija stanovništva BiH tako da Srbi zadrže kontrolu nad jedinstvenim cjelovitim dijelom teritorije koja obuhvata cijelu granicu s Crnom Gorom i Srbijom, te uključuje i sve teritorije tradicionalno naseljene Srbima.⁹⁰⁵¹ Rukovodstvo bosanskih Srba je reklo da zbog "istorijskih okolnosti", bosanski Muslimani čine većinsko stanovništvo na nekim područjima i da je, kako bi se postigao njihov cilj, veliki broj bosanskih Muslimana potrebno ukloniti jer je većinsko stanovništvo u dolini Drine na sjeveroistoku BiH muslimansko.⁹⁰⁵² Oni su otvoreno govorili da je svrha rata da bosanska vlada pristane na tu redistribuciju stanovništva a optuženi je uvažio činjenicu da će neki "stari ljudi vjerovatno željeti da ostanu", ali je predvidio da će veliku većinu stanovništva koje će ostati na srpskim područjima činiti Srbi, a na muslimanskim područjima Muslimani.⁹⁰⁵³ Na tim sastancima, neki članovi rukovodstva bosanskih Srba otvoreno su izjavljivali da bi bilo dobro da svi nesrbi odu i da žele da oni odu jer nisu dobro živjeli zajedno.⁹⁰⁵⁴

2727. Biljana Plavšić je govorila o važnosti razgraničenja teritorije i da je važno da se to razgraničenje napravi "kako treba jer [ih] taj posao čeka".⁹⁰⁵⁵ Ona je takođe izrazila mišljenje da

⁹⁰⁴⁸ P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrR BiH, 11. mart 1992.), str. 2, 7; D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrR BiH, 18. mart 1992.), str. 4–5, 10.

⁹⁰⁴⁹ Svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6751–6752, 6843 (pod pečatom); svjedok KDZ240, T. 16064–16065, 16068 (5. juli 2011.) (zatvorena sjednica); Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4205; Herbert Okun, T. 1496–1497 (23. april 2010.); P785 (Druga bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 25; P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 120; svjedok KDZ088, T. 6253–6255, 6314 (7. septembar 2010.) (zatvorena sjednica) [REDIGOVANO]; Hussein Ali Abdel-Razek, T. 5512–5514, 5522–5523 (20. juli 2010.). V. takođe svjedok KDZ088, T. 6314 (7. septembar 2010.); P5748 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Lukića, 13. februar 1992.), str. 1; P5063 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 8–9. [REDIGOVANO].

⁹⁰⁵⁰ P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar–27. decembar 1992.), str. 349, 357–358.

⁹⁰⁵¹ P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 269.

⁹⁰⁵² P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 270.

⁹⁰⁵³ P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 270, 272.

⁹⁰⁵⁴ P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 274.

⁹⁰⁵⁵ P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrR BiH, 11. mart 1992.), str. 36.

bosanski Srbi više ne mogu živjeti s bosanskim Muslimanima; jednom prilikom, na sahrani jednog vojnika, bosanskog Srbina, rekla je da bosanske Muslimane treba poklati ili istrijebiti.⁹⁰⁵⁶ U maju 1992., Biljana Plavšić je govorila o pravu Srba na 70% teritorije i rekla je da su bosanski Srbi "navikli da žive na širokim prostorima" dok bosanski Muslimani uglavnom žive u gradovima.⁹⁰⁵⁷ Biljana Plavšić je nadalje rekla da "i ako 3 miliona ljudi izgubi život da se riješi kriza, treba da se to učini i da se ide dalje".⁹⁰⁵⁸ Biljana Plavšić je takođe govorila o stvaranju uslova za "prisiln[u] emigracij[u]", rekavši da je "posljednje što dolazi u obzir [...] kompromis na račun osvojenih teritorija", kao i da strane zemlje treba podsjetiti da bosanski Srbi neće odustati od onoga što su osvojili.⁹⁰⁵⁹

2728. Koljević je bio naročito ekstreman u svojim pogledima i stalno je ponavljao na važnim sastancima da zajednice ne mogu živjeti zajedno.⁹⁰⁶⁰ Jedan poslanik u Skupštini bosanskih Srba složio se s tim stavom i govorio o njihovoj zajedničkoj želji da imaju "etnički čistu [srpsku] državu" i da, u kontekstu pregovora, treba da "istič[u] da sa njima zajedničkog života nema".⁹⁰⁶¹ Lukić, koji je bio drugi predsjednik vlade RS-a, takođe se zalagao da se "etnički očisti" i rekao je rukovodiocima u Srbiji da bosanskim Muslimanima ne treba vjerovati.⁹⁰⁶² Međunarodni posmatrači su izvijestili da JNA pristaje na, ili u nekim slučajevima podržava, stvaranje etnički homogenih regija u BiH, što podrazumijeva "osvajanje teritorije putem vojne sile i zastrašivanja nesrpskog stanovništva".⁹⁰⁶³

2729. Krajišnik je često podsjećao da je cilj bosanskih Srba taj da se odvoje od bosanskih Muslimana i da stvore sopstvenu etnički "čist[u]" državu.⁹⁰⁶⁴

⁹⁰⁵⁶ Colm Doyle, T. 2667–2668, 2670–2672 (21. maj 2010.); [REDIGOVANO]; Vitimir Žepinić, T. 33594–33595 (13. februar 2013.).

⁹⁰⁵⁷ Colm Doyle, T. 2671–2672 (21. maj 2010.).

⁹⁰⁵⁸ Colm Doyle, T. 2672 (21. maj 2010.).

⁹⁰⁵⁹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 38–39, 52.

⁹⁰⁶⁰ Vitimir Žepinić, T. 33595 (13. februar 2013.). V. takođe Herbert Okun, T. 1497–1498 (23. april 2010.); P785 (Druga bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 44.

⁹⁰⁶¹ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 34.

⁹⁰⁶² Momir Bulatović, T. 34543–34544 (1. mart 2013.); P6161 (Izvod iz bilješki sa 8. sjednice VSO-a SRJ, 12. mart 1993.), str. 1–2.

⁹⁰⁶³ P937 (Izvjestaj generalnog sekretara UN-a u vezi s mirovnom operacijom u BiH, 12. maj 1992.), par. 3–5; Colm Doyle, T. 2663–2666 (21. maj 2010.).

⁹⁰⁶⁴ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 140, 143–144; P5623 (Govor Momčila Krajišnika na Skupštini srpskog naroda u BiH, 28. februar 1992.), str. 3–4; P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar-27. decembar 1992.), str. 146–147; P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 48; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4293, 4295. V. činjenica o kojoj je presuđeno 2411. Živanović je prihvatio da se govorilo o odvajanju od bosanskih Muslimana. Milenko Živanović, T. 42585–42590 (30. oktobar 2013.).

2730. U julu 1992., Mandić je govorio o teritorijama bosanskih Srba koje je "trebalo uzeti", koje su već uzeli, i identifikovao je područja koja su još uvijek bila sporna, uključujući i ona u Sarajevu.⁹⁰⁶⁵ Mandić se takođe zapitao, "šta ćemo sa Turcima", i predložio "[v]azdušni most sa Turskom i neka idu, a Bosnu na dva podijeliti".⁹⁰⁶⁶ U istom tom razgovoru, Mandić je rekao: "Nećemo mi da budemo, ovaj, jednonacionalno, bolan država, hoćemo da budemo demokratska, gdje je većinski narod srpski."⁹⁰⁶⁷ Mandić je prihvatio da će Hrvati i "ostatak Muslimana" takođe imati prava nakon što ih "[...] počistimo".⁹⁰⁶⁸

2731. Vijeće podsjeća da je Kuruzović, komandant Trnopolja, potvrdio da je plan srpskih vlasti bio da se broj bosanskih Muslimana u Prijedoru smanji na 10% ili manje, a da se kasnije još smanji na 2% ili manje.⁹⁰⁶⁹ Vijeće je takođe saslušalo svjedoka KDZ051, koji je izjavio da mu je negdje u septembru 1992. predsjednik SDS-a Rogatice, Sveto Veselinović, rekao "da će svi Muslimani nestati sa teritorije" i da je u razgovorima s optuženim na Palama "[o]dlučeno [...]" da će trećinu Muslimana ubiti, trećina će preći na pravoslavnu vjeru, a trećina će svojevolumno otići".⁹⁰⁷⁰ Sveto Veselinović je u svom svjedočenju rekao da on nije lično sreo svjedoka KDZ051, da nije dao takvu izjavu i da nije imao takav razgovor s optuženim, budući da s njim nije razgovarao u periodu od januara 1992. do jeseni 1993.⁹⁰⁷¹ Vijeće konstatuje da Veselinovićevo svjedočenje pobuđuje razumnu sumnju u vezi s ovim pitanjem i, stoga, odbacuje svjedočenje svjedoka KDZ051 u vezi s tim.

2732. Optuženi je održao više govora u kojima je govorio o nemogućnosti "tri naroda" u BiH da žive zajedno i, dajući primjer, uporedio ih je s "bilj[kama] koje ne mogu da rastu zajedno, [koje]

⁹⁰⁶⁵ P1104 (Presretnuti razgovor (i) Momčila Mandića i Ive Reze; (ii) Momčila Mandića i Branka Kvesića, 10. juli 1992.), str. 7–8; Momčilo Mandić, T. 4619–4620 (5. juli 2010.). U jednom ranijem razgovoru, u maju 1992., Mandić je rekao: "Prvo... ratom da završimo sa Sarajevom i da onda sjednemo razgovarati." P1149 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Milanka Mučibabića, 26. maj 1992.), str. 8.

⁹⁰⁶⁶ P1104 (Presretnuti razgovor (i) Momčila Mandića i Ive Reze; (ii) Momčila Mandića i Branka Kvesića, 10. juli 1992.), str. 8.

⁹⁰⁶⁷ P1104 (Presretnuti razgovor (i) Momčila Mandića i Ive Reze; (ii) Momčila Mandića i Branka Kvesića, 10. juli 1992.), str. 10.

⁹⁰⁶⁸ P1104 (Presretnuti razgovor (i) Momčila Mandića i Ive Reze; (ii) Momčila Mandića i Branka Kvesića, 10. juli 1992.), str. 11.

⁹⁰⁶⁹ V. par. 1910 (gdje se upućuje na činjenicu o kojoj je presuđeno 1093). Ali v. D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 28, 42; Milomir Stakić, T. 45266–45267 (17. decembar 2013.). Stakić je u svom svjedočenju rekao da on nikada nije ništa znao o takvom planu niti je za njega čuo i da opštinske vlasti u Prijedoru nisu nikad planirale da opština bude jednonacionalna, te da su prava svih građana održana. U svjetlu dokaza predočenih Vijeću, koji pokazuju suprotno, i Stakićevog interesa da sebe i vlasti distancira od događaja u Prijedoru, Vijeće ne smatra da je njegovo svjedočenje u tom pogledu pouzdano.

⁹⁰⁷⁰ P3405 (Izjava svjedoka KDZ051 od 17. septembra 2011.), par. 95.

⁹⁰⁷¹ D4192 (Dodatak izjavi svjedoka Svete Veselinovića od 17. novembra 2013.). Isto tako, Karabeg, predsjednik Izvršnog odbora SDA u Sanskom Mostu, izjavio je da je "cilj [...] bio srpske strane da u Sanskom Mostu ne bude više od 10 posto stanovništva". Mirzet Karabeg, T. 18700–187002 (13. septembar 2011). Međutim, Vijeće ne smatra da Karabegovo svjedočenje daje osnovu za takav zaključak ili da je njemu bila dostupna takva informacija. Vijeće se, stoga, ne oslanja na njegovo svjedočenje u vezi s tim.

[m]oraju da se odmaknu da bi napredovale".⁹⁰⁷² Takođe je rekao: "Živjeli samo zajedno samo pod okupacijom ili diktatorskim režimom. [...] I mi možemo biti zajedno samo kao voda i ulje, dok nas mešate, mi smo zajedno, čim nas pustite, mi se delimo", i dodao da se, kad bi ih stavili u isti lonac, supa ne bi pomiješala.⁹⁰⁷³ Optuženi je rekao: "Mi zaista jesmo nešto drugo [...] i ne treba mi to da krijemo. Nikakva mi braća nismo. Treba da znamo to", a kada bi svijet pitao zašto ne mogu živjeti zajedno, odgovorio bi: "[Z]ato što smo mi tri kulture, tri naroda, tri religije", i dodao je da oni nikad nisu živjeli zajedno u demokraciji.⁹⁰⁷⁴

2733. Taj stav je očit i u govorima rukovodilaca, bosanskih Srba, na opštinskom nivou. Na primjer, Vijeće podsjeća da je u Foči predsjednik SDS-a Miroslav Stanić u emisiji na radiju rekao da bosanski Srbi više ne mogu živjeti sa svojim komšijama, bosanskim Muslimanima, da ih ne može svako jutro buditi hodža iz džamije, i da postoji opasnost da stanovnici, bosanski Srbi, budu sunećeni.⁹⁰⁷⁵ U maju 1992., optuženi je prisustvovao sastanku na kojem je rekao da, ako bude odziva na mobilizaciju 1. krajiškog korpusa, "onda da očistimo Posavinu od Hrvata".⁹⁰⁷⁶

2734. Ti govori su u potpunoj suprotnosti s intervjuom od 20. jula 1990., u kojem je optuženi rekao:

I tu stvoren jedan privid o srpsko-muslimanskoj neslozi. [...] Srbi i Muslimani u osnovi nemaju nigdje suprotstavljene interese. Kakogod bude, uvijek će Srbi i Muslimani živjeti u zajedničkoj državi, a oni su umjeli i opet će umjeti da žive zajedno. Ne treba niko treći da među njima sređuje stvari [...].⁹⁰⁷⁷

2735. Optuženi je takođe rekao:

⁹⁰⁷² D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 8. V. takođe Vitimir Žepinić, T. 33586–33587 (13. februar 2013.) (gdje je on takođe rekao da u svojim razgovorima s optuženim "ni[je] stekao uvjerenje da je [optuženi] podrazumijevao fizičku [...] eliminaciju nesrba sa područja [BiH]", nego da je zajednički život nemoguć zbog ekstremizma nacionalističkih stranaka). Mada Vijeće prihvata da je to bila Žepinićeva sopstvena ocjena, ono se ne oslanja na njegovo mišljenje u tom pogledu.

⁹⁰⁷³ P5596 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem na kanalu CNN, s transkriptom), str. 1; P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 19; P6688 (Intervju s Radovanom Karadžićem u časopisu *Duga*, 23. maj 1992.), str. 3.

⁹⁰⁷⁴ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 19–20. Svjedok KDZ310 je izjavio da je optuženi, kao čelnik SDS-a, provodio politiku čiji cilj je bio dokazati "jednom i drugom narodu da više ne mogu živjeti zajedno", iako su oni živjeli zajedno godinama. Svjedok KDZ310, T. 9178, 9182–9183 (29. novembar 2010.). Tokom unakrsnog ispitivanja, svjedok KDZ310 je prihvatio da on ni na koji način nije bio uključen u politiku i da je te stavove formirao na osnovu razgovora s ljudima i onoga što je bilo objavljivano u medijima. Vijeće, stoga, ne pridaje težinu njegovoj ocjeni. Isto tako, Vijeće ne pridaje težinu Mujadžićevom mišljenju da je optuženi u Prijedoru poklonio povjerenje Stakiću, kao opštinskom rukovodiocu, zbog njegovog tipično "četničkog" porijekla, kako bi stvorio jaz između bosanskih Muslimana i Srba i kako bi narušio uvjerenje da te dvije etničke grupe mogu živjeti zajedno. Mirsad Mujadžić, P3703 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 3737–3739, 3903–3904.

⁹⁰⁷⁵ Svjedok KDZ239, P3336 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krnojelca*), T. 1185. V. par. 852.

⁹⁰⁷⁶ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 38, 41.

⁹⁰⁷⁷ D269 (Intervju sa Radovanom Karadžićem za časopis *NIN*, 20. juli 1990.), str. 8.

Kod nas se radi o Muslimanima, slovenačkom narodu, ljudima naše krvi i našeg jezika, koji su se u najvećoj mjeri opredijelili za evropski kvalitet življenja, uz očuvanje islamske vjere. Tu nema mjesta panici ni kod Srba ni kod Muslimana. Ne treba Srbi, po mojoj procjeni, da staju ponovo na branik hrišćanske Evrope u borbi protiv Islama. Mnogo smo mi Srbi bliži sa našim Muslimanima nego sa tom Evropom.⁹⁰⁷⁸

2736. Vijeće, međutim, primjećuje da je optuženi te izjave dao u sasvim drugačijem okružju i u periodu kada je politički cilj rukovodstva bosanskih Srba bio da naglasi jedinstvo Jugoslavije i postojanje zajedničke države.

2737. Isto tako, Vijeće podsjeća na to da je u ljeto 1991. optuženi prisustvovao mitingu SDS-a u Zvorniku;⁹⁰⁷⁹ SDS i SDA su kasnije izdali zajedničku izjavu u kojoj govore o potrebi da se održi mir u opštini i poziva na veću tolerantnost između tamošnjih etničkih grupa.⁹⁰⁸⁰ U avgustu 1991. optuženi je govorio o miru i o postizanju sporazuma s bosanskim Muslimanima.⁹⁰⁸¹

2738. Dana 12. maja 1992. u Banjaluci je održan veliki javni skup. Između ostalih, bili su prisutni optuženi, Mićo Stanišić i Stojan Župljanin.⁹⁰⁸² Optuženi se obratio skupu i rekao kako on pokazuje organizaciju i snagu SrR BiH i da žali što im je nametnut rat u BiH od strane druge dvije nacionalne zajednice, te je dodao: "Nametnuto nam je međusobno istrebljivanje, ubijanje i mučenje."⁹⁰⁸³ Optuženi je rekao da, mada nisu u sukobu s Hrvatima i Muslimanima, oni neće dozvoliti njihovim "militantnim vođstvima" da od njih naprave građane drugog reda i da je to razlog zbog kojeg su

⁹⁰⁷⁸ D269 (Intervju sa Radovanom Karadžićem za časopis *NIN*, 20. juli 1990.), str. 9. V. takođe Momčilo Mandić, T. 4748 (6. juli 2010.); D363 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 13. juli 1991.), str. 5.

⁹⁰⁷⁹ D3693 (Izjava svjedoka Marinka Vasilića od 9. juna 2013.), par. 17–18; D3723 (Izjava svjedoka Čedomira Zelenovića od 22. juna 2013.), par. 15, 18. V. par. 1230. Vasilić je rekao da je optuženi na skupovima SDS-a 1991. govorio u prilog mirnom rješenju i poštovanju prema svakome u BiH. D3693 (Izjava svjedoka Marinka Vasilića od 9. juna 2013.), par. 17. Vijeće napominje da Vasilićevo svjedočenje karakterišu nedosljednosti, evazivnost i drugi pokazatelji da nije bio iskren u svom svjedočenju. Vijeće, stoga, njegovo svjedočenje o tome šta je optuženi govorio na skupovima SDS-a ne smatra pouzdanim.

⁹⁰⁸⁰ D3724 (Izjava svjedoka Branka Grujića od 22. juna 2013.), par. 15; D3725 (Zajednički proglas SDS-a i SDA Zvornik, bez datuma). V. takođe D4533 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 9. juli 1991.) (u kojem je optuženi dao uputstvo nekom neimenovanom čovjeku da obezbijedi da se ništa ne desi Muslimanima u Bosanskoj Krajini); D4550 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dragana Đokanovića, 13. decembar 1991.), str. 2.

⁹⁰⁸¹ D276 (Presretnuti telefonski razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 7. avgust 1991.), str. 2; D277 (Presretnuti razgovor Nenada Stevandića i Radovana Karadžića, 17.-18. avgust 1991.), str. 1–2. V. takođe D272 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića i Momčila Mandića, 24. juni 1991.), str. 2; Robert Donia, T. 3470–3472 (8. juni 2010.); D4195 (Izjava svjedoka Milomira Stakića od 16. novembra 2013.), par. 32; Milomir Stakić, T. 45193–45194 (16. decembar 2013.) (gdje kaže da je optuženog prvi put sreo 1991. godine, kada su imali neka neslaganja s političkom strankom u Prijedoru i kada mu je optuženi rekao da "sve treba rešiti demokratski i izborima"). V. D4546 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Levka Žara, 21. septembar 1991.), str. 3 (gdje je optuženi rekao da [m]irnim putem sve sporne stvari treba riješiti"); D4545 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 13. septembar 1991.), str. 2 (gdje se upućuje na sporazum između bosanskih Srba i bosanskih Muslimana).

⁹⁰⁸² D494 (Video-snimak parade u Banjaluci, 12. maj 1992., s transkriptom); Momčilo Mandić, T. 5331–5336 (16. juli 2010.).

⁹⁰⁸³ D494 (Video-snimak parade u Banjaluci, 12. maj 1992., s transkriptom), str. 4–5.

stvorili svoju državnu jedinicu u BiH.⁹⁰⁸⁴ Optuženi je takođe rekao da se oni ponose što mogu reći da Muslimani i Hrvati nisu u opasnosti u SrR BiH i da oni moraju braniti granice SrR BiH za sve građane BiH bez obzira na njihovu "vjeru i nacionalnost".⁹⁰⁸⁵ Isto tako, u junu 1992., predsjedništvo RS-a izdalo je izjavu za štampu u kojoj osuđuje proglašenje rata u BiH i u kojoj se kaže da se time vrši pritisak na Srbe da se bore "protiv svoje braće", a da oni žele mirno rješenje sukoba i da će svima onima koji budu tražili zaštitu u SrR BiH biti obezbijedeno zadovoljenje osnovnih potreba "bez obzira na nacionalnost".⁹⁰⁸⁶

2739. Suprotno ovim izjavama za javnost, kada je optuženi govorio Žepiniću o svom stavu da razni narodi u BiH ne mogu živjeti zajedno, Žepinić je izrazio zabrinutost u vezi s tim što će se dogoditi s velikim brojem miješanih porodica u BiH i s problemom da se podijele ljudi koji žive u istom neboderu.⁹⁰⁸⁷ Žepiniću je zaprijetio Mićo Stanišić i kasnije je uhapšen zbog protivljenja osnivanju stranki na osnovu etničke pripadnosti, a bio je izložen pritisku i od strane Koljevića i optuženog.⁹⁰⁸⁸

2740. U maju 1992., optuženi je izdao proglas bosanskim Muslimanima u kojem poziva na prekid neprijateljstava uvjeravajući ih da Muslimani koji su ostali u SrR BiH i položili oružje imaju potpunu zaštitu i žive mirno.⁹⁰⁸⁹ Optuženi je upozorio na "sulude ideje o islamskoj državi" i rekao da Zapad želi da Muslimani "nestan[u]", ali da Srbi žele da s njima postignu sporazum.⁹⁰⁹⁰ On je takođe rekao bosanskim Muslimanima da će im biti dozvoljeno da odu u pravcu u kojem žele uz pravo da se vrate kad se rat završi.⁹⁰⁹¹ Okun je taj proglas opisao kao "potpuno neiskren" i primijetio je da je izdan u isto vrijeme kad je Skupština bosanskih Srba objavila svoje ratne ciljeve.⁹⁰⁹²

⁹⁰⁸⁴ D494 (Video-snimak parade u Banjaluci, 12. maj 1992., s transkriptom), str. 5.

⁹⁰⁸⁵ D494 (Video-snimak parade u Banjaluci, 12. maj 1992., s transkriptom), str. 5–7; Momčilo Mandić, T. 5334–5335 (16. jul 2010.). V. takođe D1587 (Platforma Radovana Karadžića za rješavanje krize u BiH, 22. april 1992.).

⁹⁰⁸⁶ D2244 (Obavještenje Predsjedništva SrR BiH, 23. juni 1992.), str. 1.

⁹⁰⁸⁷ Vitimir Žepinić, T. 33588–33589 (13. februar 2013.). Žepinić je takođe izjavio da on nije mogao prihvatiti tu politiku podjela i da ne vjeruje ni da je optuženi to mogao, ali da je optuženi bio suočen s problemima zbog ekstremista u sopstvenim redovima. Vitimir Žepinić, T. 33589 (13. februar 2013.).

⁹⁰⁸⁸ Vitimir Žepinić, T. 33603–33607, 33619–33620 (13. februar 2013.). Žepinić je, međutim, izjavio da optuženi u nekim situacijama jeste pokušavao da ga zaštiti od ekstremista u SDS-u. Kada mu je postavljeno pitanje da li je stav optuženog bio da bosanske Muslimane i bosanske Hrvate treba protjerati, izjavio je da bi optuženi, da je on ili SDS direktno nešto takvo izjavio, bio uhapšen zbog takve protivustavne odluke. Vitimir Žepinić, T. 33619–33620 (13. februar 2013.), T. 33655–33656 (14. februar 2013.).

⁹⁰⁸⁹ D119 (Govor Radovana Karadžića u vezi s prekidom neprijateljstava, maj 1992.), str. 1–2. V. takođe Momčilo Mandić, T. 5183 (15. juli 2010.).

⁹⁰⁹⁰ D119 (Proglas Radovana Karadžića u vezi s prekidom neprijateljstava, maj 1992.), str. 1–2.

⁹⁰⁹¹ D119 (Proglas Radovana Karadžića u vezi s prekidom neprijateljstava, maj 1992.), str. 2.

⁹⁰⁹² Herbert Okun, T. 1810–1811 (28. april 2010.).

2741. Dana 2. juna 1992., optuženi je donio odluku u kojoj se svi građani koji su privremeno napustili teritoriju SrR BiH pozivaju da se vrate i da se jave u krizni štab u svom mjestu boravka do 20. maja 1992.⁹⁰⁹³ Obećava se i pravo povratka za "lica koja nisu djelovala suprotno interesima [SrR BiH]".⁹⁰⁹⁴ U odluci stoji da će osobama koje su otišle i koje se nisu vratile ili nisu odgovarajućem kriznom štabu objasnile zašto se ne mogu vratiti, biti uskraćeno pravo na državljanstvo SrR BiH, a pretaće i sva stečena prava po osnovu radnog odnosa, stanarskog prava, zdravstvenog i penzionog osiguranja, dok će se njihova imovina privremeno koristiti za potrebe odbrane SrR BiH.⁹⁰⁹⁵

2742. Dana 4. jula 1992., na 36. sjednici Vlade bosanskih Srba, rečeno je sljedeće: "Postavljeno je pitanje o tome da li postoje dogovoreni kriterijumi o iseljavanju Muslimana sa teritorije [SrR BiH]. Konstatovano je da Vlada o tome do sada nije donosila nikakve stavove. Zaduženo je Ministarstvo za unutrašnje poslove da o tim pitanjima pripremi informaciju koju bi razmatrala Vlada i zauzela odgovarajuće stavove".⁹⁰⁹⁶ Tu ideju etničkog razdvajanja takođe su podržavali i promovisali opštinski rukovodioci kao što je Prstojević, koji je rekao da "onaj ko prima vjeru pravoslavnu odmah, može ostati".⁹⁰⁹⁷

2743. Na sastanku rukovodstva bosanskih Srba 10. jula 1992. optuženi je rekao da će, za razliku od bosanskih Muslimana i Hrvata, bosanski Srbi graditi državu u kojoj se poštuje zakon, a ne etnički čistu državu. Drugi sudionici su se složili da je to stav koji treba zauzeti u vezi s tim.⁹⁰⁹⁸

2744. Dana 11. jula 1992., na 17. sjednici, Predsjedništva bosanskih Srba, na kojoj je bio i optuženi, odlučeno je "da se donese odluka o potpisivanju proglašenja povodom iseljavanja i zadržavanja stanovništva iz pojedinih dijelova bivše [BiH], o garanciji i sigurnosti, uz uslov da se narod razoruža, prekine sa neprijateljskim djelovanjem i uspostavi mir".⁹⁰⁹⁹ Istog datuma, Predsjedništvo je izdalo proglas građanima RS-a u kojem stoji da se civilima koji žive na područjima pogođenim ratom mora dozvoliti da odu s tih područja, kao i da svaka emigracija mora biti dobrovoljna i ne može se ni sprečavati niti podsticati.⁹¹⁰⁰ U istom tom proglasu kaže se da se Hrvatima i Muslimanima u RS-u "garantuju se sva prava koja obezbjeđuje pravna država" i da

⁹⁰⁹³ P2617 (Odluke Radovana Karadžića, maj–juni 1992.), str. 2–3.

⁹⁰⁹⁴ P2617 (Odluke Radovana Karadžića, maj–juni 1992.), str. 3.

⁹⁰⁹⁵ P2617 (Odluke Radovana Karadžića, maj–juni 1992.), str. 2–3.

⁹⁰⁹⁶ P1098 (Zapisnik sa 36. sjednice Vlade SrR BiH, 4. juli 1992.), str. 4–5.

⁹⁰⁹⁷ P1086 (Presretnuti razgovori (i) Nedeljka Prstojevića i Milenka, prezime nepoznato, i (ii) Nedeljka Prstojevića i Novakovića, ime nepoznato, 14. maj 1992.), str. 3.

⁹⁰⁹⁸ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 309, 313–314.

⁹⁰⁹⁹ D444 (Zapisnik sa 17. sjednice Predsjedništva SrR BiH, 11. juli 1992.), str. 1. V. takođe Momčilo Mandić, T. 5131–5132 (14. juli 2010).

⁹¹⁰⁰ D445 (Saopštenje za javnost SrR BiH, 11. juli 1992.); Momčilo Mandić, T. 5133 (14. juli 2010).

vlasti ne zadržavaju silom ljude u zoni borbenih dejstava, budući da bi ih to učinilo taocima, niti da ih prisilno premještaju budući da bi to bilo "etničko čišćenje".⁹¹⁰¹ U proglasu takođe stoji da će svim izbjeglicama biti dozvoljeno da se vrate.⁹¹⁰²

2745. Uprkos tim javnim proglasima, optuženi je i dalje zagovarao podjelu BiH po nacionalnoj osnovi.⁹¹⁰³ Na primjer, u julu 1992. govorio je o opasnostima života u unitarnoj državi, u kojoj ne bi mogli kontrolisati Muslimane. U vezi s tim je rekao: "Mi dobro znamo gdje dođe fundamentalizam da se tu više živjeti ne može, nema tolerancije, oni se natalitetom učeterostručuju, a mi Srbi nismo tome dorasli".⁹¹⁰⁴ Optuženi je takođe govorio da će bosanski Muslimani nadvladati bosanske Srbe "natalitetom i marifetlucima. Mi ne možemo da dopustimo te stvari".⁹¹⁰⁵

2746. Na sastancima s međunarodnim posmatračima, bosanski Srbi su ponavljali takav stav i stalno su naglašavali da "oni jednostavno ne mogu živjeti s Muslimanima" i da bosanski Muslimani žele cijelu BiH, što mogu postići zbog većeg nataliteta.⁹¹⁰⁶ Optuženi je nastavio da ističe to pitanje i rekao je da "u svakoj varijanti mora[ju] voditi računa da M[uslimani] ne dođu u [njihovu] državu", te je naveo primjer Srbije za koju je rekao da je nestabilna iako su 65% njenog stanovništva Srbi.⁹¹⁰⁷ Drugi poslanici bosanskih Srba takođe su govorili o opasnosti s kojom se suočava srpski narod BiH zbog visokog nataliteta bosanskih Muslimana koji bi mogao promijeniti demografske procenete u BiH.⁹¹⁰⁸

⁹¹⁰¹ D445 (Saopštenje za javnost SrRBiH, 11. juli 1992.). V. takođe D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 16, 18–18A, 46; Momir Bulatović, T. 34540–34541 (28. februar 2013).

⁹¹⁰² D445 (Saopštenje za javnost SrRBiH, 11. juli 1992.), str. 1. V. takođe D112 (Zahtjev Radovana Karadžića MUP-u Srbije, 1. septembar 1992.); D113 (Zahtjev Radovana Karadžića MUP-u Crne Gore, 1. septembar 1992.) (u oba zahtjeva stoji da su sve izbjeglice, bez obzira na vjeru ili nacionalnost, dužne da se vrate u svoje mjesto boravka u SrRBiH).

⁹¹⁰³ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 5, 10; P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 5, 9–10; P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 7; svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6751–6752 (pod pečatom). V. takođe P3474 (Novinski izvještaj o sjednici Izvršnog odbora SDS-a Derвента, 13. februar 1992.), str. 1; D1591 (Intervju s Radovanom Karadžićem iz časopisa *Le Figaro*, 23. april 1991.), str. 1.

⁹¹⁰⁴ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.–26. juli 1992.), str. 86. V. takođe D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.–20. januar 1993.), str. 5. V. takođe P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 18–19; P5828 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 1. novembar 1991.), str. 1; Ronald Hatchett, T. 31958 (16. januar 2013.); D4686 (Članak novinske agencije SRNA pod naslovom "Politička platforma za opstanak srpskog naroda BiH", 12. juni 1992.), str. 1.

⁹¹⁰⁵ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 36.

⁹¹⁰⁶ Colm Doyle, T. 2668, 2670 (21. maj 2010.); Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4163–4164, 4168–4169, 4220; Herbert Okun, T. 1487–1489 (22. april 2010.); P1417 (Transkript 55. sjednice Skupštine RS-a, 22.–23. oktobar 1995.), str. 60; P777 (Četvrta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 21; P785 (Druga bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 26.

⁹¹⁰⁷ P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar–21. mart 1994.), str. 88–89.

⁹¹⁰⁸ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.–26. juli 1992.), str. 82.

2747. Rukovodstvo SDS-a takođe je naručilo više studija o demografskim promjenama u BiH koje pokazuju stopu rasta muslimanskog stanovništva i odražavaju strahove rukovodstva SDS-a da bi bosanski Muslimani mogli uskoro postati apsolutna većina u nezavisnoj BiH i uticati na položaj Srba.⁹¹⁰⁹ Tu preokupaciju demografijom i natalitetom bosanskih Muslimana optuženi je stalno isticao tokom cijelog sukoba. Na primjer, na 37. sjednici Skupštine bosanskih Srba 10. januara 1994., optuženi je izjavio da muslimansko stanovništvo raste 1% dnevno "jer je to kod njih tako".⁹¹¹⁰

2748. Rajko Dukić je u julu 1992. održao govor u Skupštini bosanskih Srba u kojem je pitao: "[Z]bog čega mi sve sudije Muslimane iz Vlasenice, Bratunca i Zvornika protjeramo? Hoćemo li mi onda biti optuženi, ja se nadam da nećemo. [...] [J]a bih se stidio i žalio sve žrtve da živim u državi u kojoj će opet Muslimani i muslimanska ideologija i njihova pravda da sudi."⁹¹¹¹ Dukić je takođe izjavio da na birčanskom području ima 120.000 Muslimana i izrazio je nadu da ih je "sada bar pola manje".⁹¹¹² U avgustu 1992. na sjednici Skupštine bosanskih Srba, Brđanin je predložio: "[N]eka se izaberu sudije srpske nacionalnosti. To ne možemo reći za svijet i Evropu, ali možemo valjda reći ovdje među sobom. Naši ljudi nemaju pravo na život, a mi smo se ovdje nad njima rasplakali, još malo ćemo početi da kukamo ".⁹¹¹³

2749. Dana 2. septembra 1992. optuženi je bio među političkim i vojnim vođama bosanskih Srba koje su se sastale u Bijeljini 2. septembra 1992.⁹¹¹⁴ Na tom sastanku, optuženi je primijetio sljedeće: " Nalazimo se pred ciljem i moramo protrčati kroz njega. [...] Sada će srpski narod ili stvoriti svoju državu [...] ili ćemo se sabiti na mali prostor."⁹¹¹⁵ Na tom sastanku rečeno je da se nema "političk[i] stav kako postupiti prema Muslimanima koji su izrazili lojalnost".⁹¹¹⁶ Optuženi je izrazio svoje gledište da "mora[ju] imati u državi i nacionalnih manjina".⁹¹¹⁷ Krajišnik je podsjetio prisutne da se VRS ne bi trebao distancirati od SDS-a. On je takođe podsjetio da je cilj bosanskih Srba da se odvoje od Muslimana.⁹¹¹⁸ Optuženi je tada rekao da se "nije [...] čula nijedna politička

⁹¹⁰⁹ Patrick Treanor, T. 14006–14007, 14009 (1. juni 2011.); P2541 (Izveštaj o demografskim kretanjima u BiH koji je pripremio SDS, juni 1991.). Vijeće napominje da je Treanorovo svjedočenje takođe uključivalo njegovu sopstvenu ocjenu o ciljevima rukovodstva bosanskih Srba i značenju nekih govora. Vijeće smatra da je to van domena njegove stručnosti i ne oslanja se na njegovo svjedočenje u tom pogledu.

⁹¹¹⁰ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 109.

⁹¹¹¹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 71–73.

⁹¹¹² D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 73.

⁹¹¹³ D422 (Transkript 19. sjednice Skupštine SrR BiH, 12. avgust 1992.), str. 12.

⁹¹¹⁴ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 131–132.

⁹¹¹⁵ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 132.

⁹¹¹⁶ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 134.

⁹¹¹⁷ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 156.

⁹¹¹⁸ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 131, 141, 143.

razlika".⁹¹¹⁹ Na sastanku s Predsjedništvom bosanskih Srba i komandantima VRS-a u oktobru 1992. optuženi je rekao da bosanski Srbi treba da insistiraju na jedinstvenoj srpskoj zajednici.⁹¹²⁰

2750. Rukovodstvo bosanskih Srba jeste predvidjelo male enklave u RS-u u kojima bi mogli živjeti bosanski Muslimani.⁹¹²¹ Na primjer, optuženi je rekao da će to, mada bosanski Muslimani mogu ostati u enklavama, "biti naša država".⁹¹²² Na sastanku 19. juna 1993. na Palama s članovima Vrhovne komande, na kojem su bili prisutni, između ostalih, Krajišnik, Koljević, Lukić, Mladić i Milovanović, optuženi je rekao da Srbi i Hrvati treba da rade zajedno tako da Muslimani dobiju nešto teritorije u centralnoj BiH.⁹¹²³

2751. Na 34. sjednici Skupštine bosanskih Srba, Mladić je rekao da oni nisu dozvolili "nikakvo povezivanje, nikakvih enklava u istočnoj Bosni" i dodao je: "[A]li mi je bio cilj i siguran sam, ako mi uspostavimo Republiku Srpsku, da će oni jedva čekati da izađu iz tih enklava. Na kraju, i ako to neće, trebamo im stvoriti uslove da im je to jako drago kad im se ponudi".⁹¹²⁴

2752. Optuženi je na sastanku s međunarodnim pregovaračima rekao da "Srbi nikad neće pristati da njima upravljaju Muslimani", međutim, da bi, ako Muslimani odustanu od toga da vladaju cijelom BiH, "mogli [...] sretno živjeti jedni kraj drugih", ali svako sa svojom sopstvenom upravom i garancijama za manjine.⁹¹²⁵ Na sastanku 8. septembra 1992. optuženi je, naprotiv, rekao da nema Srba, osim u Sarajevu, koji žele živjeti s bosanskim Hrvatima i bosanskim Muslimanima u jednoj državi.⁹¹²⁶

2753. Kasnije je, na sastancima s međunarodnim pregovaračima, rukovodstvo bosanskih Srba govorilo da su oni spremni prihvatiti promjene unutrašnjih granica "prihvaćajući realnu etničku sliku".⁹¹²⁷ Međutim, u trenutku kad su davane te izjave, već je bilo izvršeno veliko prisilno

⁹¹¹⁹ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 153.

⁹¹²⁰ P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar-27. decembar 1992.), str. 48, 52.

⁹¹²¹ Herbert Okun, T. 1698–1699 (27 April 2010). Svjedok KDZ026 je izjavio da se optuženi zalagao za i provodio politiku, po kojoj na srpskoj teritoriji 90% stanovništva treba da bude srpsko, a da 10% Muslimana može da ostane. Svjedok KDZ026, T. 10414 (18. januar 2011.) (zatvorena sjednica). Međutim, nije jasno na osnovu čega je svjedok KDZ026 došao do tog zaključka. Vijeće se, stoga, ne oslanja na njegovo svjedočenje u tom pogledu.

⁹¹²² P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 149.

⁹¹²³ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april-24. oktobar 1993.), str. 212.

⁹¹²⁴ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 70.

⁹¹²⁵ P4216 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem, 20. novembar 1992.), str. 3; P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 69; Pyers Tucker, T. 23236–23237 (18. januar 2012.). V. takođe D539 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem i Ratkom Mladićem, 27. novembar 1992.), str. 2.

⁹¹²⁶ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 167, 171.

⁹¹²⁷ P785 (Druga bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 34, 44. Okunova ocjena je bila da formulacija "prihvaćajući realnu etničku sliku" "veoma jasno, ne naročito suptilno upućuje na etničko čišćenje". Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4215–4216.

raseljavanje bosanskih Muslimana iz njihovih domova i rukovodstvo bosanskih Srba je htjelo mirovni sporazum na osnovi velikog procenta teritorije u BiH koju su već zauzeli.⁹¹²⁸ Isto tako, rukovodstvo bosanskih Srba je sugerisalo da se početkom 1993. održe referendumi kako bi se riješila "kontroverzna područja", ali zapravo je do tada već bilo veoma malo bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana koji su ostali i koji su mogli glasati.⁹¹²⁹

2754. U septembru 1992. optuženi je nastavio da ističe da je njihov cilj da imaju državu i da njene granice "prema Muslimanima i Hrvatima [treba da] budu deblje nego naše granice prema Srbiji i Crnoj Gori i Srpskoj Krajini".⁹¹³⁰ Kada je optuženi govorio o mapama BiH i pitanjima vezanim za stanovništvo i podjelu teritorija, to je također uzrokovalo strah, tjeskobu, nesigurnost i neizvjesnost među ljudima koji "su osjećali da žive na teritoriji drugog naroda ili druge nacije".⁹¹³¹

2755. Dana 30. oktobra 1992. optuženi je održao govor na 21. sjednici Skupštine bosanskih Srba u kojem je opisao

vještačko[o] stanj[e] u kojem su nas prisilno u vještačkoj tvorevini Bosni i Hercegovini držali zajedno s drugima s kojima smo vjekovima antagonizirani. Sve me to podsjeća na eksperimenat u kojem se pas i mačka drže prisilno u jednoj kutiji. Ili u kome se jedan loš brak održava svim mogućim prisilnim sredstvima. Pokazalo se da pas i mačka mogu da budu u jednoj kutiji samo pod jednim uslovom. Pod uslovom da izgube svoja prirodna svojstva i da više ne budu ni pas ni mačka. Sjetićemo se da nismo mogli da budemo Srbi i da živimo u takvoj kutiji.⁹¹³²

2756. Optuženi je sukob u BiH okarakterisao kao "konflikt između naroda" i rekao je: "Muslimani ne mogu da žive s drugima. To treba da nam je jasno. Nisu mogli s Indusima koji su mirni k'o ovce. [...] Nisu mogli s Greima na Kipru, nisu mogli u Libanu s Arapima iste krvi, istog jezika, ali različite vjere. Nema tu razgovora. [...] Mi smo na vlasti, mi tu vlast moramo da vršimo".⁹¹³³ U tom pogledu optuženi je primijetio da tu nema ništa novo i da je u slučaju Indije i Pakistana došlo do "ogromn[og] raseljavanj[a]" i da je njihovo razdvajanje bilo "krvavo".⁹¹³⁴

⁹¹²⁸ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4215–4216, 4218–4219.

⁹¹²⁹ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4245; Herbert Okun, T. 1519, 1522–1524 (23. april 2010.); P789 (Šesta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 58; P790 (Sedma bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 40.

⁹¹³⁰ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 55.

⁹¹³¹ Svjedok KDZ310, T. 9177–9178 (29. novembar 2010.).

⁹¹³² P939 (Video-snimak govora Radovana Karadžića na 21. sjednici Skupštine RS-a, 30. oktobar 1992., s transkriptom), str. 1, 3.

⁹¹³³ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 36. V. P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 153. V. također P2493 (Bilješke Anthonyja Banburyja, 30. april 1995.).

⁹¹³⁴ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 36; P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 18–19.

2757. Na sastanku u januaru 1993. kojem su prisustvovali predstavnici UN-a, optuženi je naglasio da oni ne mogu više živjeti zajedno s bosanskim Muslimanima, da neće dozvoliti da se prošlost ponovi, te da će zbog toga bosanski Muslimani biti premješteni izvan teritorije bosanskih Srba.⁹¹³⁵ Rukovodioci bosanskih Srba koji su bili prisutni, uključujući Mladića, Krajišnika i Biljanu Plavšić, su se svi složili s onim što je optuženi rekao u vezi s tim.⁹¹³⁶ Govorili su o "etničko[m] čišćenj[u]" kao o nečemu što je potrebno.⁹¹³⁷

2758. U januaru 1993., na sastanku kojem su prisustvovali rukovodioci bosanskih Srba i rukovodioci Srba iz Srbije, Vladislav Jovanović je govorio kako je važno da se obezbijedi da teritorija koja se dobije bude "što pre nacionalno homogenizovana".⁹¹³⁸ Jovanović je rekao da se to ne treba postići "etničkim čišćenjem", nego procesom "razmene stanovništva", i naglasio je da ondje gdje život u BiH postaje nemoguć svako bježi ka svojim "matičnim pokrajinama".⁹¹³⁹ To je Jovanović opisao kao "strategijski cilj kojem treba težiti i koji se ima ostvariti".⁹¹⁴⁰ Jovanović je rekao da oni treba da budu svjesni da je na Srbe usmjerena pažnja i da ih pokušavaju uloviti u "svemu što liči na etničko čišćenje ili povezivanje" i dodao: "[M]i treba da se klonimo tih zamki i da njih 'lovimo' tamo gde su oni slabi".⁹¹⁴¹

2759. Jovanović je takođe govorio o potrebi da se obezbijedi "na način koji je nesporan" teritorijalna povezanost sa Srbijom i Crnom Gorom.⁹¹⁴² Jovanović je takođe govorio protiv slobode nastanjivanja jer bi posljedica toga moglo da bude "mešanje sastava stanovništva na našu štetu" i ono što je postignuto bi "postepeno erodiralo".⁹¹⁴³

⁹¹³⁵ P1258 (Izjava svjedoka Husseina Alija Abdel-Razeka od 16. jula 2002.), str. 5–7.

⁹¹³⁶ P1258 (Izjava svjedoka Husseina Alija Abdel-Razeka od 16. jula 2002.), str. 6–7, 11–12. V. takođe P1154 (Izjava svjedoka KDZ088 od 27.–29. aprila 2010.), str. 113–115, 120 (pod pečatom).

⁹¹³⁷ P1258 (Izjava svjedoka Husseina Alija Abdel-Razeka od 16. jula 2002.), str. 7.

⁹¹³⁸ P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 3; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4284–4285.

⁹¹³⁹ P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 3. V. takođe Herbert Okun, T. 1824–1825 (28. april 2010). Jovanović je prihvatio da je taj sastanak održan, s tim da je o svojoj izjavi o uspostavljanju teritorije koja bi bila "nacionalno homogenizovana" što je prije moguće rekao da je to trebalo postići omogućavanjem ljudima da se slobodno kreću u druge kantonalne jedinice ako ne žele živjeti u nekom kantonu. D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 53, 64; Vladislav Jovanović, T. 34318–34319 (26. februar 2013.). Vijeće, međutim, napominje da Jovanovićevo svjedočenje karakterišu pokazatelji evazivnosti i pristrasnosti. Osim toga, Vijeće smatra da je njemu bilo u interesu da sopstvene riječi okarakterise u povoljnom svjetlu. Vijeće, stoga, ne smatra njegovo svjedočenje pouzdanim kad je riječ o dobrovoljnoj prirodi preseljenja stanovništva koje se previđalo.

⁹¹⁴⁰ P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 3.

⁹¹⁴¹ P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 5; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4284–4287.

⁹¹⁴² P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 3.

⁹¹⁴³ P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 3.

2760. Optuženi je zatim rekao: "Ono što Jovanović kaže, mislim da se već desilo u ogromnom stepenu. Bilo nas je pola-pola u Zvorniku; sada u Zvorniku ima isti broj stanovnika, oko 50 hiljada i sve su Srbi – preko 24 hiljade Srba iz Zenice i centralne Bosne je došlo i zaustavilo se u Zvorniku."⁹¹⁴⁴ Optuženi je takođe rekao da neće postojati unitarna BiH građanskog tipa ili ona u kojoj će prevladati muslimanska većina.⁹¹⁴⁵

2761. Optuženi je nadalje rekao da se Srbi moraju boriti za te teritorije tako da dobiju kvalitetan dio i dodao da oni žele "da [im neki njihovi] bogati krajevi pripadnu".⁹¹⁴⁶ Optuženi je takođe rekao da se o Neretvi može razgovarati i da bez nje mogu živjeti, ali da ne mogu odustati od Podrinja i Posavine.⁹¹⁴⁷ Nadalje, optuženi se složio sa Slobodanom Miloševićem i Kontićem da se ne mogu pozvati na demografski princip ako odustanu od "etničk[og] kriterijum[a]".⁹¹⁴⁸ Optuženi je rekao da će oni rado razmjenjivati zarobljenike, ali da više neće pristajati na jednostrano oslobađanje.⁹¹⁴⁹ Slobodan Milošević je takođe izrazio stav da, da nije bilo rata, ne bi došlo do promjena po etničkom principu, ali da sada imaju promjene po etničkom principu.⁹¹⁵⁰

2762. Krajišnik je rekao da nije važno koliko je velika teritorija nego "kvalitet te teritorije" i da ozbiljno treba da se pozabave pitanjem mapa.⁹¹⁵¹ Krajišnik je takođe rekao da oni moraju "rešavati jedan po jedan segment – nešto sa politikom, nešto sa migracijom, nešto sa naseljavanjem".⁹¹⁵² On je takođe naglasio da je veoma važan teritorijalni kontinuitet kako bi se omogućilo sjedinjenje srpskih teritorija u RS-u, a govorio je i u prilog povezivanju s njihovim maticama u Srbiji i Crnoj

---

⁹¹⁴⁴ P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), str. 4; V. takođe Herbert Okun, T. 1823–1824 (28. april 2010.); P4518 (Izvodi iz dnevnika Roberta Đurđevića, 7.-25. septembar 1993.), str. 2. Jovanovićeva ocjena je bila da je optuženi samo ukazivao na nepoželjne i neizbježne posljedice svakog rata, a to je da su Srbi bježali s područja pod dominacijom Muslimana i odlazili na područja gdje su Srbi imali većinu. D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 53. Vijeće upućuje na svoju ocjenu vjerodostojnosti u fusnoti 9139 i zaključuje da u tom pogledu Jovanovićovo svjedočenje ne smatra pouzdanim.

⁹¹⁴⁵ D4765 (Bilješke sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), str. 3.

⁹¹⁴⁶ D4765 (Bilješke sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), str. 7–8.

⁹¹⁴⁷ P6164 (Izvod iz bilješki sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 9. januar 1993.), *e-court* str. 65.

⁹¹⁴⁸ D4765 (Bilješke sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), str. 43.

⁹¹⁴⁹ D4765 (Bilješke sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), str. 43.

⁹¹⁵⁰ P6164 (Izvod iz bilješki sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 9. januar 1993.), *e-court* str. 41.

⁹¹⁵¹ P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 5–6.

⁹¹⁵² P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 6.

Gori.⁹¹⁵³ Koljević je rekao da će oni morati "da razvij[u] ovu aktivnost naseljavanja, homogenizacije, dok ima vremena."⁹¹⁵⁴

2763. Godine 1993. Velibor Ostojić je takođe govorio o njihovom cilju, a to je "etničko-geografski kontinuitet srpskog naroda", o tome da su oni "gradili novu demografsku politiku RS-a", kao i o potrebi da se Srbi nastane na prostorima pod srpskom kontrolom.⁹¹⁵⁵ Ostojić je bio zadužen za Komesarijat za izbjeglice i humanitarnu pomoć koji je organizovao to naseljavanje Srba i nije predviđao povratak bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata.⁹¹⁵⁶ Ostojić je bio ministar za informisanje i optuženi mu je vjerovao i bio s njim u direktnom kontaktu.⁹¹⁵⁷ Taj proces naseljavanja Srba proveden je s ciljem da se popuni određeni prostor tako da se bosanski Muslimani nemaju kuda vratiti.⁹¹⁵⁸ To je bilo u suprotnosti s izjavama datim na sjednicama Vlade bosanskih Srba u martu i maju 1993., gdje je naglašavana potreba da se stvore uslovi za povratak izbjeglica koji su napustili RS tokom sukoba.⁹¹⁵⁹

2764. U aprilu 1993., u razgovorima s predstavnicima međunarodne zajednice, optuženi je rekao da ne može ubijediti bosanske Srbe da ostanu u Posavini i da oni traže novu zemlju i teritorije.⁹¹⁶⁰ Na tom sastanku govorio je i Mladić, koji je predložio da sve strane sjednu i da riješe te probleme.⁹¹⁶¹ Optuženi je takođe objasnio zašto su tadašnji prijedlozi bili apsolutno neprihvatljivi za Srbe te je postavio pitanje da li oni mogu uspostaviti režim identifikovanja područja s kojih treba

⁹¹⁵³ P6164 (Izvod iz bilješki sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 9. januar 1993.), *e-court* str. 51.

⁹¹⁵⁴ P794 (Izvod iz zapisnika sa sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 8–9; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4292 (gdje je svjedok rekao da, po njegovoj ocjeni, to "naseljavanj[e], homogenizacij[a]" znači "etničko čišćenje").

⁹¹⁵⁵ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 212–213. Vladimir Lukić je izjavio da je Vlada bosanskih Srba htjela povratak izbjeglica, bez obzira na nacionalnost. D3563 (Izjava svjedoka Vladimira Lukića od 18. maja 2013.), par. 33, 46; Vladimir Lukić, T. 38787–38790 (28. maj 2013.). V. takođe P3129 (Zapisnik sa 66. sjednice Vlade RS-a, 20. mart 1993.), str. 8. Vijeće smatra da svjedočenje Vladimira Lukića u vezi s tim pitanjem karakterišu evazivnost i pokazatelji neiskrenosti, naročito kad mu je postavljeno pitanje o govorima koje je održao Ostojić, a koji ukazuju na to da je srpska politika u vezi s izbjeglicama bila povezana s njenim ciljem da se postigne etnički i geografski kontinuitet srpskog stanovništva, pri čemu povratak bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata nije bio predviđen. Vijeće, stoga, ne smatra da je njegovo svjedočenje u tom pogledu pouzdano.

⁹¹⁵⁶ P1388 (Transkript 39. sjednice Skupštine RS-a, 24.-25. mart 1994.), str. 168–169; D3588 (Zapisnik sa 89. sjednice Vlade RS-a, 18. januar 1994.), str. 4. Radoslav Brđanin je zajedno s Veliborom Ostojićem imao zadatak da pripremi program smještanja izbjeglica u RS. D3588 (Zapisnik sa 89. sjednice Vlade RS-a, 18. januar 1994.), str. 4; P1392 (Transkript 41. sjednice Skupštine RS-a, 31. maj - 1. juni 1994.), str. 50.

⁹¹⁵⁷ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 10. V. takođe D422 (Transkript 19. sjednice Skupštine SrBiH, 12. avgust 1992.), str. 38.

⁹¹⁵⁸ P1419 (Transkript 56. sjednice Skupštine RS-a, 17. decembar 1995.), str. 94–95.

⁹¹⁵⁹ P3129 (Zapisnik sa 66. sjednice Vlade RS-a, 20. mart 1993.), str. 8; P3112 (Zapisnik sa 71. sjednice Vlade RS-a, 26.-27. maj 1993.), str. 10–11.

⁹¹⁶⁰ P792 (Deveta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 46–48.

⁹¹⁶¹ P792 (Deveta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 47.

da se povuku i područja na koja bi trebali da presele bosanske Srbe.⁹¹⁶² U aprilu 1993., Krajišnik je takođe izrazio protivljenje "[i]kakvoj zajedničkoj državi sa ubicama srpskog naroda, Muslimanima i Hrvatima".⁹¹⁶³ U avgustu 1993., Krajišnik je u vezi s Banjalukom primijetio da su Muslimani i Hrvati zatražili tu opštinu tokom pregovora, ali je istakao da bosanski Srbi to nisu prihvatiti "zbog toga što mora biti čista ta naša teritorija".⁹¹⁶⁴

2765. Optuženi je takođe rekao da bi Krajina "izgledala kao crvljiva jabuka" ako njen neprijatelj bude u Krajini.⁹¹⁶⁵ Isto tako, optuženi je govorio o "zelenoj fleki" koja se pojavila na mapama budući da su postojali prijedlozi da se dijelovi teritorije dodijele bosanskim Muslimanima, a da Srbi s tih područja neće dozvoliti da se to desi.⁹¹⁶⁶

2766. Na 37. sjednici Skupštine bosanskih Srba 10. januara 1994., Mladić se obratio skupštini u vezi s pitanjem resursa i materijalnog obezbjeđenja VRS-a.⁹¹⁶⁷ On je zatim rekao da bosanski Srbi imaju istorijsku šansu da stvore "svesrpsku državu" sa što manje neprijatelja i da bosanski Muslimani i Hrvati predstavljaju opasnost.⁹¹⁶⁸ On je, stoga, predložio da se nastavi borba jer neprijatelj s kojim se bosanski Srbi suočavaju postaje sve jači, i rekao je sljedeće: "[D]oneli su nam rat [...] povelu ga prvi, vode ga, moja briga nije, briga mi je ne da oni naprave državu nego da nestanu potpuno."⁹¹⁶⁹

2767. Na istoj sjednici, Krajišnik je rekao: "[V]jerujte da bi najveća tragedija bila kada bi Muslimani prihvatili sada da žive sa nama skupa. [...] Ja samo to ne bi prihvatio, a prihvatio bi manji procenat nego što sada imamo, da mi ostanemo odvojeni i da imamo svoju državu".⁹¹⁷⁰ Govorio je i o tome da je njihov cilj "da se zauvek razdvoj[e] od Hrvata i Muslimana".⁹¹⁷¹ Krajišnik

⁹¹⁶² P792 (Deveta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 48–49.

⁹¹⁶³ P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 34.

⁹¹⁶⁴ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 48. V. Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4293, 4295.

⁹¹⁶⁵ P1394 (Transkript 42. sjednice Skupštine RS-a, 18.-19. juli 1994.), *e-court* str. 12.

⁹¹⁶⁶ P6134 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem, s transkriptom), str. 2. V. takode Jose Cutileiro, T. 33964–33967 (19. februar 2013.).

⁹¹⁶⁷ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 43.

⁹¹⁶⁸ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 47.

⁹¹⁶⁹ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 48–49.

⁹¹⁷⁰ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 121, 124. V. takode P796 (Izvod iz zapisnika sa 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 2; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4298 (gdje je svjedok izjavio da su Krajišnikovi komentari bili u skladu s onim što su čuli tokom međunarodnih pregovora o stavu koji je zauzelo rukovodstvo bosanskih Srba u vezi s etničkom čistoćom i stvaranjem države bosanskih Srba).

⁹¹⁷¹ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-25. maj 1992.), str. 262; P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 140, 144.

je nastavio da daje takve izjave, a 1995. je govorio o tome da je njihov prvi strateški cilj da se odvoje od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁹¹⁷²

2768. Na istoj sjednici Skupštine bosanskih Srba 10. januara 1994., optuženi je rekao da su oni sada "država i ono što ima[ju] je 100% [njihovo]".⁹¹⁷³ Optuženi je takođe prihvatio: "Vi se razvodite sa Muslimanima, nešto im moramo dati. Nemoguće je Muslimane da ih nema, a da mi zadržimo čitavu teritoriju."⁹¹⁷⁴ Optuženi je takođe rekao da oni po međunarodnom pravu ne mogu proglasiti zabranu povratka izbjeglica i da će u principu reći da se sve izbjeglice mogu vratiti na recipročnoj osnovi.⁹¹⁷⁵

2769. U aprilu 1994., citirane su Mladićeve riječi kojima podstiče operacije VRS-a jer "Turci moraju nestati sa ovih prostora".⁹¹⁷⁶ Michael Rose je u svom svjedočenju izjavio da su on i drugi međunarodni predstavnici mislili da je cilj borbenih operacija u Goraždu da se bosanski Muslimani isele iz dijela grada na desnoj obali i stoga je smatrao da riječi u naređenju da "Turci moraju nestati sa ovih prostora" znače upravo to.⁹¹⁷⁷

2770. U julu 1994. optuženi je u jednom obraćanju Skupštini bosanskih Srba rekao sljedeće:

[P]rvi strateški cilj, a to je da se ratosiljamo neprijatelja iz kuće, a to je Hrvata i Muslimana da ne budemo više zajedno u državi. Svaki razvod košta, nešto moramo da damo, ali smo pobjednici, mi imamo i sada većinu teritorije ne samo pod kontrolom nego i u svojim.⁹¹⁷⁸

2771. U avgustu 1994., na video snimku na kojem se Mladić i Milan Lešić, osnivač kanadske dobrotvorne organizacije *Serbian Humanitarian Public Organisation*,⁹¹⁷⁹ autom voze kroz Han Pijesak i Crnu Rijeku, Mladić se hvali: "Uzmem, sredim Turke, ko ih jebe!" i komentariše da bi Lešić trebao snimiti šta su uradili Turcima, pokazujući na napuštene kuće bosanskih Muslimana.⁹¹⁸⁰

2772. Na sjednici Skupštine bosanskih Srba u novembru 1994., optuženi je održao govor u kojem je objasnio: "Mi smo stvorili nove realnosti." Rekao je da je Zvornik nekad bio 60% muslimanski,

⁹¹⁷² P1419 (Transkript 56. sjednice Skupštine RS-a, 17. decembar 1995.), str. 104.

⁹¹⁷³ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 107, 110.

⁹¹⁷⁴ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 132.

⁹¹⁷⁵ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 132. Vijeće ne pridaje težinu ocjeni Vladimira Lukića o značenju te izjave. Vladimir Lukić, T. 38794–38796 (28. maj 2013.). Vijeće pri tome upućuje na svoju ocjenu vjerodostojnosti u fusnoti 9155.

⁹¹⁷⁶ P1645 (Naređenje Taktičke grupe Višegrad, 11. april 1994.).

⁹¹⁷⁷ Michael Rose, T. 7274–7275 (5. oktobar 2010.).

⁹¹⁷⁸ P1394 (Transkript 42. sjednice Skupštine RS-a, 18.-19. juli 1994.), *e-court* str. 76. V. takođe P1387 (Transkript 38. sjednice Skupštine RS-a, 17. januar 1994.), str. 67.

⁹¹⁷⁹ Milan Lešić, T. 25010 (21. februar 2012.).

⁹¹⁸⁰ P4442 (Video-snimak razgovora Milana Lešića i Ratka Mladića, s transkriptom); Milan Lešić, T. 25030–25032 (22. februar 2012.).

ali da su sada stigli bosanski Srbi iz Zenice, zauzeli Kozluk, i bosanski Muslimani su otišli.⁹¹⁸¹ Takođe je rekao da oni traže Zvornik "na osnovu prava koje proističe iz nove realnosti" i dodao: "Ovaj rat je stvorio realnost, sada su ovdje Srbi iz Zenice. [...] Po tom pravu tražimo Zvornik sad."⁹¹⁸² Na istoj sjednici, Krajišnik je rekao: "[P]rvi strateški cilj ovog našeg naroda i ove skupštine [je] razdvajanje [i] podjela sa Muslimanima i Hrvatima, a podjela se može samo izvršiti da imaju svoju državu a mi svoju, kolika će biti to je druga stvar. Ne možemo cijelu dobiti Bosnu".⁹¹⁸³ Optuženi je 1995. potvrdio taj cilj kad je rekao da će oni, ako uspiju da obezbijede teritorije za koje su se odlučili i, ako bi to bilo "maltene 100% srpsko", biti veliki pobjednici i ostvariti svoj krajnji cilj, srpsku državu zapadno od Drine.⁹¹⁸⁴ Optuženi je takođe prihvatio da su oni preduzeli vojne operacije da prošire teritoriju, ali da, nakon što su bosanske Muslimane zgurali u mala područja, "postizujući tako njihovu koncentraciju", nema više mnogo toga što se može učiniti.⁹¹⁸⁵

2773. Na sastanku Vrhovne komande 31. marta 1995. optuženi je govorio o opasnosti koju predstavljaju bosanski Muslimani koji su ostali na njihovoj teritoriji i rekao je: "Nama je katastrofalan svaki ostanak Muslimana tamo", te dodao da je njihova politika "razdvajanj[e] naroda, kultura, svjetova", na osnovu ideje da "[s]vome jatru neka [ptica] ide".⁹¹⁸⁶ Takođe je govorio da treba gledati kroz prste privatnim agencijama kad je riječ o aranžmanima za odlazak bosanskih Muslimana u zapadnu Evropu jer u tim situacijama "ne može nas niko optužiti", a ako bi bila uključena državna institucija, bili bi optuženi za "etničko čišćenje".⁹¹⁸⁷ Krajišnik je naglasio da je sloboda kretanja dozvoljena kako bi se Srbi izvukli s muslimanske teritorije i dodao: "[I] ako Muslimani žele da idu sa naše teritorije da im mi omogućimo da idu sa našeg područja, bez prisile jer na to nemamo pravo niti bi ko smio da uzme na sebe da ih etnički čisti, ali neće plakati ako idu odavde."⁹¹⁸⁸

⁹¹⁸¹ P1403 (Transkript prvog dijela 46. sjednice Skupštine RS-a, 9.-11. novembar 1994.), str. 157.

⁹¹⁸² P1403 (Transkript prvog dijela 46. sjednice Skupštine RS-a, 9.-11. novembar 1994.), str. 157.

⁹¹⁸³ P1403 (Transkript prvog dijela 46. sjednice Skupštine RS-a, 9.-11. novembar 1994.), str. 262.

⁹¹⁸⁴ P1417 (Transkript 55. sjednice Skupštine RS-a, 22.-23. oktobar 1995.), str. 60. V. takođe P5608 (Presretnuti razgovor Todora Dutine i Radovana Karadžića, 29. juni 1995.), str. 2 (gdje je optuženi nastavio da naglašava važnost Strateških ciljeva i tokom 1995. godine).

⁹¹⁸⁵ P988 (Transkript 53. sjednice Skupštine RS-a, 28. avgust 1995.), str. 64. V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 25, 27.

⁹¹⁸⁶ P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 65.

⁹¹⁸⁷ P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 65–66.

⁹¹⁸⁸ P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 28. V. takođe D3565 (Zaključak Vlade RS-a, 26. januar 1993.).

(b) Teritorijalne pretenzije i kontrola

2774. Dana 23. decembra 1991., optuženi je govorio o plebiscitu koji je održan i rekao da, u principu, čak i ako Srbi čine samo 5% stanovništva, "svuda gdje Srbi žive i gdje su se izjasnili protiv izdvajanja, odnosno za ostajanje u Jugoslaviji, tu se niko ne može izdvojiti. Znači, ostaje samo pet opština koje bi se mogle izdvojiti iz Jugoslavije".⁹¹⁸⁹ U razgovoru s Koljevićem u decembru 1991., optuženi je rekao da postoji veliki medijski interes za to da li Srbi žele rat, ali da su oni rekli "mi nipošto nećemo da ratujemo" i "mi nemamo ciljeva, mi ne želimo da uzmemo tuđe [...]"; "mi samo želimo da oni ne uzmu naša".⁹¹⁹⁰

2775. U februaru 1992., Krajišnik je rekao da srpski narod ima dvije opcije, ili da se bore političkim sredstvima ili da "prekin[u] razgovore i id[u] u ono što [su] vijekovima radili: da silom osvaja[u] svoje teritorije".⁹¹⁹¹ U vezi s tim, Krajišnik je rekao: "[Z]nate što nam je uvijek zanat bio – to je da ratujemo."⁹¹⁹²

2776. U martu 1992., Krajišnik je takođe rekao: "Pošto se opština može korigovati, mi smo već izvršili korekcije i sve ono što je srpska teritorija mislimo da bude u našim opštinama, a što bude stvar razgovora, razgovor će biti u tom smislu da se ona vodi, da vidimo kuda ćemo svoju martu povlačiti." Dodao je sljedeće: "[B]ilo bi dobro strateški učiniti jednu stvar: početi ovo što smo se dogovorili: etničko razdvajanje na terenu. Početi utvrđivati teritoriju."⁹¹⁹³ Krajišnik je u intervjuima takođe govorio o granicama i teritoriji koju drži VRS, ali je odbacio sugestije da oni drže pod kontrolom teritorije u kojima žive druge nacionalne zajednice, mada je prihvatio da to možda jeste slučaj u nekim enklavama u okviru njihove teritorije.⁹¹⁹⁴

2777. U martu 1992. optuženi je objasnio da SrR BiH postoji, da nema povratka na unitarnu BiH i dodao: "Sada se postavlja samo pitanje kvantiteta, tu je natezanje užeta ko će više. Mi smo dobili, nategli smo uže do određene mjere, i više nazad nema".⁹¹⁹⁵ Optuženi je rekao da se ciljevi bosanskih Srba ostvaruju etapu po etapu.⁹¹⁹⁶ Optuženi je takođe rekao da su bosanski Muslimani primorani da prihvate da se BiH može podijeliti po nacionalnoj liniji, i dodao: "Mi [bosanski Srbi]

⁹¹⁸⁹ D4555 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Maristele Lučić, 23. decembar 1991.), str. 1–2; D86 (Stenogram 4. sjednice Skupštine SrR BiH, 21. decembar 1991.), str. 37–38.

⁹¹⁹⁰ P5789 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 21. decembar 1991.), str. 1.

⁹¹⁹¹ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrR BiH, 25. februar 1992.), str. 21.

⁹¹⁹² D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrR BiH, 25. februar 1992.), str. 64.

⁹¹⁹³ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrR BiH, 18. mart 1992.), str. 13.

⁹¹⁹⁴ P797 (Intervju s Momčilom Krajišnikom na TV Beograd), str. 1. V. takođe Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4306–4307.

⁹¹⁹⁵ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrR BiH, 18. mart 1992.), str. 43.

⁹¹⁹⁶ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrR BiH, 18. mart 1992.), str. 43.

ćemo da kažemo šta je naša konstitutivna jedinica [na osnovu toga] kakve prilike mi stvorimo na terenu."⁹¹⁹⁷

2778. Dana 23. aprila 1992., Mandić je obaviješten da je Višegrad zauzet.⁹¹⁹⁸ Dana 30. aprila 1992., Vlada bosanskih Srba je obaviještena situaciji u Foči i da vlasti bosanskih Srba kontrolišu "oslobođena područja".⁹¹⁹⁹

2779. Na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice u aprilu 1992., optuženi je pokazao mape na kojima je bio označen nacionalni sastav, kao i teritorija na koju su polagali pravo ili su je kontrolisali bosanski Srbi; to je ukupno bilo približno 70% BiH.⁹²⁰⁰ Ovo se poklapa s ranijim govorima optuženog, u kojima je rekao da bi bilo nemoguće da Izetbegović uspostavi vlast na 70% teritorije BiH.⁹²⁰¹ Mnoga područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo uključivala su opštine duž rijeke Drine i na području Posavine, gdje su u većini bili bosanski Muslimani, ali su ta područja kasnije došla pod kontrolu bosanskih Srba i na njima je ostalo veoma malo bosanskih Muslimana.⁹²⁰²

2780. Optuženi je ranije govorio o teritorijalnim pitanjima. Na primjer, u presretnutom razgovoru u septembru 1991., optuženi je govorio o pregovorima u vezi s teritorijama i planu da se oslobode Bosanska krajina, Semberija i Doboje i rekao je da su istočna Hercegovina i Romanija "čist[e]".⁹²⁰³ U novembru 1991., optuženi je u jednom razgovoru o situaciji u Novom Sarajevu rekao da će oni SDA "vrlo brzo [...] dovesti poznaniju prava", budući da su oni blokirali rad opštinske skupštine i da će "vjеровatno, vršiti neku preorganizaciju grada".⁹²⁰⁴ Optuženi je zatim rekao: "Pa, nek idu oni u pičku materinu."⁹²⁰⁵ Optuženi je takođe pitao gdje su naselja bosanskih Muslimana u Novom Sarajevu i koliko bosanskih Muslimana živi na kojem području opštine generalno.⁹²⁰⁶

⁹¹⁹⁷ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 43.

⁹¹⁹⁸ P5701 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića, Zorice i Traparića, 23. april 1992.), str. 5.

⁹¹⁹⁹ P4986 (Izvjешtaj Vlade SrRBiH, 30. april 1992.), str. 1. V. takođe P2716 (Bilježnica Radovana Karadžića), str. 28.

⁹²⁰⁰ **[REDIGOVANO]**. V. takođe P797 (Intervju s Momčilom Krajišnikom na TV Beograd); Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4300–4301; Herbert Okun, T. 1477–1483, 1485–1486 (22. april 2010.); P784 (Prva bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 45; P802 (Mapa BiH s oznakama koje je unio Herbert Okun); P788 (Peta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 29; P780 (Sedma bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 27.

⁹²⁰¹ P958 (Govor Radovana Karadžića na plebiscitu srpskog naroda, novembar 1991.), str. 11.

⁹²⁰² Herbert Okun, T. 1487–1488 (22. april 2010.), T. 1498–1499 (23. april 2010.); P783 (Mapa etničkog sastava BiH).

⁹²⁰³ P5864 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 19. septembar 1991.), str. 1.

⁹²⁰⁴ P2574 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Žarka Đurovića, 19. novembar 1991.), str. 2.

⁹²⁰⁵ P2574 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Žarka Đurovića, 19. novembar 1991.), str. 2.

⁹²⁰⁶ P2574 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Žarka Đurovića, 19. novembar 1991.), str. 2–3; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641–16645.

2781. Dana 6. maja 1992., Mladić je bio na sastanku na kojem je obaviješten da je "Foča [...] završena".⁹²⁰⁷ Na 16. sjednici Skupštine bosanskih Srba 12. maja 1992. optuženi je rekao da je sukob u opštinama, uključujući Foču, Zvornik i Višegrad, završio uspješno.⁹²⁰⁸ Dana 19. maja 1992. u jednom presretnutom razgovoru, Mićo Stanišić je rekao da je Foča pala, kao i Višegrad, i da su svi oni koji su otišli iz tih opština sada u Goraždu.⁹²⁰⁹ Stanić je izvijestio Mladića da je, za razliku od situacije prije sukoba, procenat Srba u Foči 99%.⁹²¹⁰

2782. Dana 8. maja 1992., Savjet za nacionalnu bezbjednost dao je zadatak Ministarstvu za pravdu da predloži način obilježavanja granica SrR BiH.⁹²¹¹ Dana 24. maja 1992., predsjednik Vlade Branko Đerić napisao je pismo u kojem kaže da Srbi u BiH nisu "izmišljen narod jer [oni] na ovom tlu živ[e] već trinaest vekova." Takođe je napisao da bosanski Srbi imaju pravo na 64% obradivog zemljišta, i da su oni bili većina u BiH prije genocida koji su nad Srbima zajedno izvršili Muslimani i Hrvati u Drugom svjetskom ratu.⁹²¹²

2783. Optuženi je takođe rekao: "Mi moramo da dokazujemo međunarodnom faktoru da [...] ne držimo nikakvu opsadu oko Sarajeva. U osnovi mi štitimo naše, naše teritorije i ovdje se vidi da je Sarajevo izniklo na srpskoj zemlji, kao srpskoj svojini, a i kompletno okruženje Sarajeva je srpsko."⁹²¹³ Optuženi je govorio o srpskim selima, gradovima i naseljima koja nisu upitna i da bi oni trebali nastojati da riješe pitanja tamo gdje se etnička područja i mape preklapaju.⁹²¹⁴

2784. Na sastanku rukovodstva bosanskih Srba 6. juna 1992., Krajišnik je rekao: "Moramo osvojiti ono što je naše i biti spremni da odbranimo svoju državu", i da je cilj da se formira i ujedini "Birčansko-romanijska regija".⁹²¹⁵

2785. Nakon sastanka 30. juna 1992., kada je primio izvještaje o borbenim uspjesima dobrovoljačkih formacija, optuženi je naglasio da su bosanski Srbi, "sve u svemu, definisali svoju

⁹²⁰⁷ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-25. maj 1992.), str. 253, 255.

⁹²⁰⁸ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrR BiH, 12. maj 1992.), str. 12. V. takođe D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 51 (gdje poslanik u Skupštini bosanskih Srba govori o borbi za srpstvo i borcima u Foči koji su oslobodili 98% srpskih teritorija).

⁹²⁰⁹ P5671 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Jankovića, 19. maj 1992.), *e-court* str. 8, 11–12.

⁹²¹⁰ P1480 (Bilježnica Ratka Mladića, 10.-30. septembar 1992.), str. 66.

⁹²¹¹ P3078 (Zapisnik sa sastanka Savjeta za nacionalnu bezbjednost i Vlade SrR BiH, 8. maj 1992.), str. 1.

⁹²¹² P1094 (Pismo Vlade SrR BiH Jamesu Bakeru, 24. maj 1992.). V. takođe D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 45, 51; D3026 (Članak iz pregleda *Yugoslav Daily Survey* pod naslovom "Montenegrin President: Decisive Step towards Peace in Bosnia", 21. juni 1993.), str. 1; Nedeljko Prstojević, T. 13639–13640 (17. mart 2011.); P5063 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 5–7.

⁹²¹³ P2578 (Izvod iz transkripta filma pod naslovom "Bosnia 1992 – Serbian Epics"), str. 5.

⁹²¹⁴ P2578 (Izvod iz transkripta filma pod naslovom "Bosnia 1992 – Serbian Epics"), str. 5. V. takođe Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16694–16698.

⁹²¹⁵ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 93–94, 108–109.

teritoriju", a da se najhitniji zadaci tiču uspješnog uspostavljanja demokratskih civilnih vlasti, kao i da je srpska strana spremna za političko rješenje i pregovore.⁹²¹⁶ Na sastanku 30. juna 1992., na kojem su bili prisutni optuženi i general Mladić, jedan opštinski rukovodilac iz Vlasenice izvijestio je da će dio Cerske biti oslobođen u danima koji dolaze i da bi oni, ako dovedu nazad snage iz Kalesije, "sve to oslobodili", te je dodao: "Ko drži Vlasenicu, drži istočnu Bosnu."⁹²¹⁷

2786. Na 17. sjednici Skupštine bosanskih Srba, održanoj u julu 1992., Krajišnik je rekao da ima teritorija koje nisu pod njihovom kontrolom, ali koje bi trebale da budu dio SrRBiH, "zbog toga što su etnički prostori " na koje bosanski Srbi polažu pravo.⁹²¹⁸ Krajišnik je u vezi s tim objasnio da teritorije koje oni drže čine SrRBiH i da su za njih nesporne. On je dodao: "[O]noliko koliko je naše. Mi ne želimo uzimati tuđe teritorije, a ne možemo ni svoje davati".⁹²¹⁹ On je takođe naglasio da je konačni cilj formiranje države i da se "jedinствен prostor" SrRBiH "mora [...] izvesti".⁹²²⁰

2787. Na istoj sjednici optuženi je prisutne izvijestio: "[M]i danas kontrolišemo cijelu svoju teritoriju, možda kontrolišemo i ponešto teritorije koja će [...] ako pogodbi bude, pripasti drugim nacionalnim zajednicama", ali rekao je i da se te teritorije ne mogu njima dati tokom rata.⁹²²¹ Optuženi je istakao zasluge JNA, TO-a i vojske SrRBiH i rekao da su granice njihove države obilježene teškom i krvavom borbom.⁹²²² Koljević je takođe potvrdio da je mnogo postignuto vojnim putem.⁹²²³ Optuženi je naglasio značaj kontrolisanja teritorije i faktičkog stanja na terenu.⁹²²⁴ Na toj sjednici je bilo govora o opasnosti da izgube Foču, što bi omogućilo stvaranje "zelene transverzale".⁹²²⁵

2788. Prstojević je takođe govorio na 17. sjednici Skupštine bosanskih Srba i rekao je da su, nakon što je optuženi posjetio Ilidžu i ohrabrio ih, "Srbi [...] u Sarajevu na tim prostorima zadržali

⁹²¹⁶ D3658 (Vijest novinske agencije Tanjug, 30. juni 1992.); D3654 (Izjava svjedoka KW317 od 26. septembra 2012.) (pod pečatom), par. 70. V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 40.

⁹²¹⁷ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 246, 261–262.

⁹²¹⁸ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 49.

⁹²¹⁹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 50.

⁹²²⁰ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 50.

⁹²²¹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 14, 19.

⁹²²² D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 14, 21.

⁹²²³ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 32–33. V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 7, 25, 27.

⁹²²⁴ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 87. V. takođe Anthony Banbury, T. 13307, 13310, 13338–13339, 13341 (15. mart 2011.) (gdje je govorio o značaju "činjeničnog stanja na terenu" u međunarodnim pregovorima); P5063 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 19.

⁹²²⁵ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 41.

određenu teritoriju pod kontrolom, a na nekim dijelovima i proširili svoje teritorije i protjerali Muslimane sa teritorija gdje su oni praktično u većini".⁹²²⁶

2789. Na istoj sjednici, optuženi je rekao: "[Ovaj sukob je] podjaren da bi nestali Muslimani. [...] Oni kao biće nacionalno misle da se uspostavljaju, ali već nestaju. Ako je to tako, onda mi imamo svoje interese za svoje istorijske prostore".⁹²²⁷ Neposredno nakon što je dao tu izjavu, optuženi je dodao sljedeće:

Ono što ja mislim jeste da srpski narod spasimo na njegovim etničkim, pa onda i na istorijskim prostorima [...]. Mi ćemo sigurno imati, mi ćemo imati na početku sigurno toliko Srba, ali ja mislim da će oni svi otići iz njihove države, i muslimanske i hrvatske. Mi njima u toj državi koju gradimo moramo obezbijediti sva prava koja mi imamo, pod uslovom da nisu neprijateljski raspoloženi prema nama i da ostave oružje.⁹²²⁸

2790. Na kraju 17. sjednice Skupštine bosanskih Srba u julu 1992., Skupština bosanskih Srba je usvojila "Odluku da se utvrde sporne i nesporne granice svoje teritorije" i odredila kuda će ići te granice, uz mogućnost korekcija i provjera u skladu s međunarodnim sporazumima.⁹²²⁹

2791. Optuženi je vremenom prihvatio da postoji rizik da tokom pregovora dođe do gubitka tradicionalnih i "vijekovno srpskih teritorija".⁹²³⁰ To istorijsko polaganje prava na teritorije odražava se i u proglasu Skupštine bosanskih Srba u januaru 1992., u kojem se pominju "područja na kojima je srpski narod ostao u manjini zbog genocida koji je nad njim izvršen u Drugom svjetskom ratu", kao i u izjavama iznesenim pred međunarodnim posmatračima da bi ta područja trebala biti dio RS-a.⁹²³¹

2792. Ciljevi o kojima je rukovodstvo bosanskih Srba govorilo u periodu prije i tokom sukoba odražavali su se i na izvještaje VRS-a. Na primjer, u analizi borbene gotovosti i aktivnosti u 1992.

⁹²²⁶ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 66.

⁹²²⁷ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 86.

⁹²²⁸ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 86.

⁹²²⁹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 103–104.

⁹²³⁰ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 11. V. takođe D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 26.

⁹²³¹ P6444 (Deklaracija Skupštine srpskog naroda u BiH, 9. januar 1992.), str. 2; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4165–4168, 4188–4189, 4370; Herbert Okun, T. 1489–1491 (22 April 2010). V. takođe P6540 (Izvod iz video-snimka iz Banjaluke, 3. mart 1991., s transkriptom); Milan Babić, P742 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3400; svjedok KDZ240, T. 16068–16069 (5. juli 2011.) (zatvorena sjednica); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8617; P5746 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Čosića, 15. februar 1992.), str. 5. Čeklić je izjavio da rukovodstvo bosanskih Srba nije željelo da okupira teritorije, nego da je htjelo da zaštiti srpski narod na tim teritorijama. Savo Čeklić, T. 41227–41229 (11. juli 2013.). Međutim, Vijeće ne smatra da je Čeklićevo svjedočenje u tom pogledu pouzdano. Prilikom donošenja te odluke, Vijeće je primijetilo da Čeklićevo svjedočenje karakterišu evazivnost i protivrječnosti i, stoga, to svjedočenje nije smatralo pouzdanim u tom pogledu.

godini koju je sačinio Glavni štab VRS-a stoji da je proglašenje nezavisnosti BiH i njeno preuranjeno priznanje prijatna za bosanske Srbe i da ih čini nacionalnom manjinom koja je suočena s mogućnošću da bude "izložena[a] genocidu".⁹²³² U tom izvještaju se kaže da se srpski narod, kako bi spriječio to "poniženje", organizovao politički i da je, kada je napadnut, "poveo [...] odbrambeni i oslobodilački rat", pri čemu je SDS preuzeo najvažniju političku ulogu u organizovanju srpskog naroda.⁹²³³

2793. Prema izvještaju VRS-a, tokom rane faze sukoba u RS-u, postojale su jedinice srpskog TO-a koje su "stvorene na inicijativu i pod rukovodstvom" SDS-a i koje su mogle da zaštite Srbe do formiranja VRS-a.⁹²³⁴ Međutim, VRS također izvještava da te jedinice nisu uspjele postići "glavne strategijske ciljeve oružane borbe srpskog naroda" u BiH.⁹²³⁵ One nisu uspjele otvoriti i obezbijediti potrebne koridore i "ovladati značajnim dijelom teritorije bivše BiH koja istorijski i etnički pripada srpskom narodu".⁹²³⁶ U tom izvještaju se dalje kaže da je VRS u stanju da zaštiti Srbe i da "oslobodi teritorije koje [im] po istorijskom pravu nasleđa pripadaju", kao i da će postaviti temelje srpske države.⁹²³⁷

2794. U tom izvještaju se navodi da su ratni strateški ciljevi promptno definisani i da čine generalna uputstva za njihove operacije.⁹²³⁸ Mladić se s tim složio i rekao je da su narod i VRS izvršili najveći broj postavljenih zadataka i strateških ciljeva.⁹²³⁹ On je rekao da je VRS "oslobodi[o] teritorije koje smatramo našim", što je stvorilo uslove da rukovodstvo bosanskih Srba na pregovorima ima jaču teritorijalnu poziciju.⁹²⁴⁰ U izvještaju se nadalje navodi da je optuženi, kao vrhovni komandant, usmeno dodijelio niz zadataka koji su ključni "u zaštiti srpskog naroda i njegovih teritorija" i da je "[p]ostavljene ciljeve i zadatke [Glavni štab Vojske Republike Srpske] [...] pretvarao u opšte i pojedinačne zadatke".⁹²⁴¹ Optuženi je podržavao i hvalio vojne uspjehe VRS-a pod Mladićevim zapovjedništvom.⁹²⁴²

⁹²³² D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 46, 152, 159.

⁹²³³ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 46.

⁹²³⁴ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 69, 75.

⁹²³⁵ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 69.

⁹²³⁶ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 69.

⁹²³⁷ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 159. V. takođe D232 (Direktiva br. 1, 6. juni 1992.), str. 1; D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 40.

⁹²³⁸ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 159.

⁹²³⁹ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 66. V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 27; D232 (Direktiva br. 1, 6. juni 1992.); D593 (Direktiva br. 2, 22. juli 1992.), str. 1, 3; D235 (Direktiva br. 3, 3. avgust 1992.); P977 (Direktiva br. 5, 25. juni 1993.), str. 2; P3039 (Direktiva br. 6, 11. novembar 1993.), str. 6.

⁹²⁴⁰ D593 (Direktiva br. 2, 22. juli 1992.), str. 1. V. takođe D235 (Direktiva br. 3, 3. avgust 1992.), str. 7.

⁹²⁴¹ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 159.

⁹²⁴² P4440 (Izvod iz video-snimka govora Radovana Karadžića, s transkriptom).

2795. Dana 26. avgusta 1992., na sastanku s Vanceom i Carringtonom na konferenciji u Londonu, optuženi je rekao da su, nakon priznanja BiH, "Srbi bili prisiljeni da djeluju kako bi zaštitili srpsko stanovništvo" i da žele punu autonomiju.⁹²⁴³ Optuženi je nadalje rekao da su bosanski Srbi voljni da pregovaraju, čak i da vrate dio teritorije u sklopu sveobuhvatnog sporazuma, sve dok su zaštićena imovinska prava Srba na pretežno hrvatskim i muslimanskim područjima.⁹²⁴⁴ Kada je optuženi govorio o tome da teritorija bosanskih Srba treba da ima geografski kontinuitet, Vance je pitao kako se to može postići bez "preseljenja ljudi".⁹²⁴⁵

2796. Na međunarodnoj konferenciji za štampu u septembru 1992., optuženi je rekao da bosanski Srbi imaju, drže i kontrolišu 64% BiH i da su u manjini u BiH samo zbog genocida u Drugom svjetskom ratu.⁹²⁴⁶ Kada mu je postavljeno pitanje da li će oni u "pogrešnom dijelu teritorije" morati napustiti svoje domove, optuženi je oštro negirao tu tvrdnju i rekao da oni moraju da garantuju prava manjinama.⁹²⁴⁷

2797. Optuženi je Van Lyndenu u septembru 1992. rekao da Srbima trebaju pripasti sjeverna područja i Banjaluka. On je takođe rekao da je cijela istočna Bosna srpska i da su enklave Goražde, Srebrenica, kao i manje enklave, neprihvatljive i da trebaju postati dio srpske teritorije.⁹²⁴⁸

2798. Šešelj je, u ime SRS-a, takođe izrazio podršku osnivanju SrR BiH i iznio mišljenje da vlasti bosanskih Srba treba da izvrše razgraničenje srpske teritorije, proglase sopstveni TO i policiju na teritorijama pod svojom kontrolom, te da istovremeno "oslobode" teritorije koje nisu pod srpskom kontrolom, ali koje "pripadaju srpskom teritorijalnom korpusu".⁹²⁴⁹ U aprilu 1992. Šešelj je govorio o potrebi da se BiH podijeli i da Srbi dobiju većinu njenog područja.⁹²⁵⁰ U intervjuu u septembru 1992., Šešelj je prihvatio da je " [o]čigledno [...] da Srbi danas drže više teritorija u svojim rukama,

⁹²⁴³ V. par. 347; P941 (Londonska konferencija, zapisnik o sastanku s Radovanom Karadžićem, 26. avgust 1992.), str. 1.

⁹²⁴⁴ P941 (Londonska konferencija, zapisnik o sastanku s Radovanom Karadžićem, 26. avgust 1992.), str. 1.

⁹²⁴⁵ V. par. 347; P941 (Londonska konferencija, zapisnik o sastanku s Radovanom Karadžićem, 26. avgust 1992.), str. 1–2.

⁹²⁴⁶ P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992., s transkriptom), str. 6; Vladislav Jovanović, T. 34309–34310 (26. februar 2013.).

⁹²⁴⁷ P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992., s transkriptom), str. 9.

⁹²⁴⁸ P926 (Izjava svjedoka Aernouta van Lyndena od 26. februara 2010.), par. 71; Aernout van Lynden, T. 2419 (19. maj 2010.).

⁹²⁴⁹ D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart–16. april 1992.), str. 3, 8, 11; V. takođe P6393 (Video-snimak intervjua s Vojislavom Šešeljem, s transkriptom).

⁹²⁵⁰ D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart–16. april 1992.), str. 27 (gdje je on izjavio: "Srpska Hercegovina s granicom na Neretvi, srpska Romanija, srpski Ozren, srpsko Podrinje, srpska Semberija, srpska Bosanska Krajina. Centralna Bosna muslimanska. Zapadna Hercegovina hrvatska. To je najbolje rešenje."). V. takođe D3668 (Intervju s Vojislavom Šešeljem i Nikolom Poplašenom, septembar 1992.), str. 1; Vojislav Šešelj, T. 39585–39586 (10. juni 2013.).

nego što bi imali da je došlo do mirnog razgraničenja sa Hrvatima i Muslimanima".⁹²⁵¹ On je nadalje rekao da će Srbi imati sve više teritorija, a da Muslimani neće imati ništa.⁹²⁵²

2799. U novembru 1992., na sastanku kojem su prisustvovali general Morillon, Pyers Tucker, Mladić i Koljević, optuženi je pokazao mape s rasporedom etničkih grupa u BiH i tvrdio je da su "bosanski Srbi uzeli samo one teritorije na koje imaju pravo, a to su teritorije na kojima bosanski Srbi čine više od 50 odsto stanovnika" i da oni "ne žele da žive sa Muslimanima", koje je nazvao "Turcima".⁹²⁵³ Dana 7. novembra 1992. na sastanku kojem su prisustvovali Đerić i drugi ministri, razgovaralo se o situaciji u više opština i prisutni su obaviješteni da je veći dio opštine Vlasenica "slobodan".⁹²⁵⁴ U januaru 1993. je optuženi takođe govorio o tome kako su oni stvorili državu sopstvenim snagama.⁹²⁵⁵

2800. Vijeće podsjeća da je 15. januara 1993., na sastanku s Okunom i Vanceom, predstavnik bosanskih Srba, Aleksa Buha, rekao da bosanski Srbi trebaju posavski "koridor", put koji povezuje Beograd i Banjaluku, preko Bijeljine i Brčkog.⁹²⁵⁶ Za teritorije koje su još uvijek bile predmet spora, Buha je naveo zahtjev optuženog da se to riješi referendumom.⁹²⁵⁷ Važnost pojedinih opština za političke ciljeve bosanskih Srba istaknuta je izjavama u Skupštini bosanskih Srba u januaru 1993. koje se svode na to da ne može biti srpske države ni budućnosti za srpski narod "bez Podrinja od Foče do Bijeljine".⁹²⁵⁸ Poslanik iz Prijedora je govorio protiv prijedloga da se opština Prijedor dijeli i rekao: "Zauzeli smo samo, odnosno povratili smo samo srpsku teritoriju koju su nam oni 1941. godine [...] oduzeli."⁹²⁵⁹ Taj stav je odražavao izjave optuženog i rukovodstva bosanskih Srba u vezi sa zločinima počinjenim protiv srpskog naroda u prošlosti i njihovo istorijsko polaganje prava na zemlju za koju su smatrali da im pripada.

2801. Nakon MKBJ-a, Vance-Owenov plan je zvanično predstavljen 2. januara 1993. i sadržavao je odredbe u vezi s ustavnom i vojnom organizacijom BiH i mapu strukture provincija.⁹²⁶⁰ Izetbegović je iznio prigovore na mapu smatrajući da područja s kojih je protjerano stanovništvo ne

⁹²⁵¹ D3668 (Intervju s Vojislavom Šešeljem i Nikolom Poplašenom, septembar 1992.), str. 7.

⁹²⁵² D3668 (Intervju s Vojislavom Šešeljem i Nikolom Poplašenom, septembar 1992.), str. 7.

⁹²⁵³ P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 78–79; Pyers Tucker, T. 23217 (17. januar 2012.).

⁹²⁵⁴ D3696 (Zapisnik sa sastanka Vlade RS-a, 7. novembar 1992.), str. 1, 3.

⁹²⁵⁵ D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 7.

⁹²⁵⁶ V. par. 362.

⁹²⁵⁷ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4245 (gdje je iznio mišljenje da će održavanje referenduma biti korisno za bosanske Srbe na teritorijama s kojih su nesrbi uklonjeni).

⁹²⁵⁸ D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 42.

⁹²⁵⁹ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 31–32.

⁹²⁶⁰ V. par. 359–360.

mogu biti pod kontrolom onih koji su izvršili protjerivanje.⁹²⁶¹ Optuženi je rekao da su neke teritorije još uvijek sporne i, kada se govorilo o mapama, tražio je veću teritoriju za bosanske Srbe i dao svoj prijedlog granica.⁹²⁶²

2802. U aprilu 1993., optuženi je takođe govorio o važnosti određenih srpskih područja u kontekstu međunarodnih pregovora u vezi s mapama BiH.⁹²⁶³ U kontekstu diskusije o tome da li da se prihvati Vance-Owenov plan, Brđanin je na Skupštini bosanskih Srba rekao: "Sve ovo što smo oslobodili je srpska zemlja. Niko neće moći da ubijedi narod Prijedora, Sanskog Mosta [...] i svih krajeva koja su ugrožena pa do Foče da smo mi donijeli pravičnu odluku."⁹²⁶⁴ Optuženi je, na primjer, istakao da oni ne mogu odustati od Sanskog Mosta jer se nalazi usred njihove teritorije.⁹²⁶⁵ Optuženi je takođe naveo da je Brčko njihova "zajednička brigada" i dodao: "[Z]avršićemo Brčko kako treba [...] Ako bude rata, mi ćemo opet biti jači i odbacićemo ih 50 kilometara južno."⁹²⁶⁶ Vijeće podsjeća da je 2. maja 1993. optuženi potpisao Vance-Owenov plan u Atini, ali da ga je morala ratifikovati Skupština bosanskih Srba, koja je na kraju odbacila taj plan.⁹²⁶⁷

2803. Na sastanku članova rukovodstva bosanskih Srba, uključujući optuženog, s rukovodstvom SRJ 28. maja 1993., među učesnicima su se javila neslaganja oko toga da li treba da nastave da se bore ili da pregovaraju o putu do mira.⁹²⁶⁸ Tokom tog sastanka optuženi je rekao da "nema druge nego se boriti".⁹²⁶⁹

2804. Na 34. sjednici Skupštine bosanskih Srba u avgustu 1993., optuženi je govorio protiv stava da su oni odustali od svojih dalekosežnih ciljeva u pogledu ujedinjenja srpskih država i objasnio: "To je jedna faza koju moramo završiti."⁹²⁷⁰ Kada je optuženi odbio da prihvati Vance-Owenov plan, tvrdio je da stara BiH više ne postoji i da sada postoji država s tri konstitutivna naroda.⁹²⁷¹ S

---

⁹²⁶¹ V. par. 363.

⁹²⁶² V. par. 363. Za više detalja o toku pregovora Vijeće upućuje na odjeljak II.E: Međunarodni mirovni pregovori.

⁹²⁶³ P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 8.

⁹²⁶⁴ P1371 (Transkript 30. sjednice Skupštine RS-a, 5.-6. maj 1993.), str. 93.

⁹²⁶⁵ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 80.

⁹²⁶⁶ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 80.

⁹²⁶⁷ V. Odjeljak Međunarodni mirovni pregovori, par. 61.

⁹²⁶⁸ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april-24. oktobar 1993.), str. 164-180.

⁹²⁶⁹ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april-24. oktobar 1993.), str. 175.

⁹²⁷⁰ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 93.

⁹²⁷¹ P791 (Osmo bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 76-77.

obzirom na odbijanje optuženog, Owen je rekao: "Osjećam duboku tugu zbog vaše zemlje. Put kojim idete jeste put gorčine, mržnje i smrti".⁹²⁷²

2805. Na istoj sjednici optuženi je rekao da će, mada on ne misli da će izbiti veći rat u Evropi, ako ga bude, oni "[...] biti jači" i da će opet imati koridor na mapu BiH.⁹²⁷³ Optuženi je objasnio: "Ako hoćemo na silu, mogli smo da uzmemo još više, možemo i sada."⁹²⁷⁴ On je nadalje rekao da su oni vojno spremni i da se neće povući niotkud dok ne dobiju čvrste garancije o razrješenju sukoba.⁹²⁷⁵ On je rekao da, mada ne žele da se rat nastavi i mada su spremni da smanje svoju teritoriju, on želi da zemlja koju zadrže ostane njihova "za sva vremena".⁹²⁷⁶ Optuženi je takođe rekao da će Srbi nestati ako budu oslabljeni, ali da će im biti data država ako se bude smatralo da su jaki vojno, ekonomski i politički.⁹²⁷⁷

2806. Koljević je na 34. sjednici Skupštine bosanskih Srba iznio gledište da su oni krenuli u "u ovu [...] borbu" ne s ciljem da dobiju što više teritorije nego s ciljem "duhovne i moralne obnove srpstva".⁹²⁷⁸ Na toj istoj sjednici Skupštine bosanskih Srba, Mladić je rekao da će oni, ako pregovori i sporazumi propadnu "mora[ti] iznaći sredstva i još bolje se organizovati za nastavak još krvavijeg rata".⁹²⁷⁹ Govorio je još jedan poslanik, koji je prihvatio da oni drže 13 opština, uključujući Prijedor, Sanski Most, Ključ, Zvornik, Vlasenicu, Rogaticu, Višegrad, Foču i dio Brčkog, iako te opštine "po bilo kojim pokazateljima ili relativne ili apsolutne većine nisu pripadale Srbima".⁹²⁸⁰ Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je kontrola nad opštinama, uključujući Bijeljину i Vlasenicu,⁹²⁸¹ bila geografski važna u odnosu na Strateške ciljeve rukovodstva bosanskih Srba.

2807. Opština Brčko je primjer opštine u vezi s kojom su optuženi i bosanski Srbi stalno naglašavali svoje teritorijalne i strateške ciljeve. Rukovodstvo bosanskih Srba je smatralo da Brčko

⁹²⁷² P791 (Osmo bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 76–77. V. takođe P792 (Deveta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 33–34, 50.

⁹²⁷³ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 62.

⁹²⁷⁴ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 63.

⁹²⁷⁵ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 63.

⁹²⁷⁶ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 63.

⁹²⁷⁷ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 240.

⁹²⁷⁸ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 44, 46.

⁹²⁷⁹ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 66–67

⁹²⁸⁰ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 105–106.

⁹²⁸¹ V. par. 600, 1099.

ima strateški značaj budući da je bilo nužno za formiranje koridora na području Posavine prema Bosanskoj krajini; to je bilo u skladu s drugim strateškim ciljem.⁹²⁸² S obzirom na strateški značaj Brčkog, rukovodstvo bosanskih Srba je, uprkos tome što su bosanski Srbi tamo bili u manjini, insistiralo da to područje pripadne Republici Srpskoj.⁹²⁸³ Optuženi je takođe govorio o pregovorima u vezi s Brčkim i o značaju zaštite srpskih interesa.⁹²⁸⁴ Predstavnik iz Brčkog je prihvatio da Brčko nikad nije bilo srpski grad, ali da je čak i prije rata imao "[srpsku] teritoriju [u gradu] jasno omeđenu od ostala tri naroda koji su živjeli na tom području", te da je to područje definisano sporazumom.⁹²⁸⁵ Taj predstavnik je govorio o mogućnosti da će se morati vratiti "[muslimanske] teritorije koje [su oni] bili oslobodili", ali je naglasio koja područja Brčkog će se zadržati.⁹²⁸⁶

2808. Na sastanku u avgustu 1994. kojem su prisustvovali optuženi, Krajišnik i Milan Martić, Krajišnik je rekao: "Svi nam poručuju ne dajte Brčko."⁹²⁸⁷ Optuženi je istakao da je ponuđeni koridor kroz Brčko suviše uzak i da se ne može braniti.⁹²⁸⁸ Na sastanku s UNPROFOR-om 19. avgusta 1994., optuženi je iznio stav da, ako se postigne "dogovor" za Brčko, sličan planu za Sarajevo, to ne bi trebalo "sprečiti Srbe da prelaze preko tog područja sa svojim naoružanjem" i da bi bosanski Srbi, ako bi zadržali "suverenitet u Brčkom", ozbiljno razmotrili prijedlog da ne napadaju Tuzlu.⁹²⁸⁹

2809. Na sjednici Skupštine bosanskih Srba 11. maja 1994., optuženi je rekao: "[U] Brčkom nismo bili nikada većina nego treći uvijek, ali to moramo kombinacijom, ne možemo se pozivati samo na jedan princip na etnički i istorijski. [...] [O]vo Muslimanima nije bitan grad, nama jeste bitan grad."⁹²⁹⁰ Na sastanku s Akashijem u maju 1994. optuženi je upozorio na moguću ofanzivu ABiH na Brčko i rekao da oni neće pristati da povuku snage bosanskih Srba kako bi Brčko postalo

⁹²⁸² P2888 (Pregled događaja u opštini Brčko koji je sačinilo Ratno predsjedništvo Brčko), str. 1–2; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4244, 4258, 4265–4266, 4276. 4306; Herbert Okun, T. 1481–1482 (22. april 2010.); P3023 (Izjava svjedoka Đorđa Ristanića od 15. juna 2011.), par. 66, 229–231; Đorđe Ristanić, T. 16763, 16768–16769, 16819 (18. juli 2011.). Mada Vijeće napominje da su jedina krivična djela koja se navode u Optužnici u vezi s Brčkim ograničena na logor Luku, Vijeće te dokaze uzima u obzir kao dokaze koji pokazuju obrazac onoga što se dešavalo u Opštinama i kako je to odgovaralo strateškim interesima optuženog i rukovodstva bosanskih Srba.

⁹²⁸³ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4278; P2888 (Pregled događaja u opštini Brčko koji je sačinilo Ratno predsjedništvo Brčko), str. 2.

⁹²⁸⁴ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 13.

⁹²⁸⁵ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 37–38.

⁹²⁸⁶ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 37.

⁹²⁸⁷ P2563 (Zapisnik sa sastanka Milana Martića i Radovana Karadžića, 20. avgust 1994.), str. 1, 10.

⁹²⁸⁸ Patrick Treanor, T. 14056–14057 (1. juni 2011.); P2563 (Zapisnik sa sastanka Milana Martića i Radovana Karadžića, 20. avgust 1994.), str. 5.

⁹²⁸⁹ D704 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem, 19. avgust 1994.), par. 9.

⁹²⁹⁰ P1390 (Transkript 40. sjednice Skupštine RS-a, 10.-11. maj 1994.), str. 40.

zaštićena zona jer je istorijski to bilo srpsko područje i od početka rata je pod kontrolom bosanskih Srba.⁹²⁹¹

2810. Kad je optuženi posjetio Foču da bi otvorio medicinski fakultet, održao je govor u kojem je rekao da je "zadovoljan i srećan da je Foča očuvana" i da je važno da građani znaju da su bosanski Muslimani odustali od Foče u pregovorima.⁹²⁹² Godine 1994., Krajišnik je prisustvovao proslavi u Foči zajedno s drugim članovima rukovodstva bosanskih Srba i održao je govor u kojem se obratio narodu Srbinja, što je bilo novo srpsko ime za Foču.⁹²⁹³ U tom govoru Krajišnik je rekao:

[D]anas, a ne kao što je to nekada, vidim pravi srpski grad. Vi nosite s pravom pravo srpsko ime. Vi ste bili uzor svom srpstvu jer ste uspjeli da sve ono što je dolazilo nekada iz ovog grada Foče da eliminišete i da se ne ostvari. [...] Tada je gospodin Izetbegović rekao da će ovo biti druga Meka. To vi niste dali. Zato vam u ime cijelog srpstva hvala.⁹²⁹⁴

2811. Optuženi je takođe napomenuo da su bosanski Muslimani planirali da "da se [u Foči] napravi veliki islamski centar" i da je Foča izuzetno važna za bosanske Muslimane, ali "više nikada neće biti njihova".⁹²⁹⁵

2812. Godine 1993. i 1994., održane su proslave za obilježavanje dana "oslobođenja" Zvornika, kojima su, između ostalih, prisustvovali optuženi, Koljević i Arkan.⁹²⁹⁶ Optuženi je u jednom intervjuu takođe rekao da se bosanski Srbi "nikad više neće maći iz Zvornika i jedno faktičko stanje koje je ovaj rat donio, godina dana rata, neće moći da se pomiri bez velikih zločina".⁹²⁹⁷ Stav optuženog bio je da se Zvornik ne može dati bosanskim Muslimanima jer bi to značilo da se Srbi ne mogu vratiti i da bi bili izbjeglice.⁹²⁹⁸

⁹²⁹¹ D3499 (Izveštaj UNPROFOR-a, 4. maj 1994.), *e-court* str. 7, 11. V. takođe: P5422 (Izveštaj UNPROFOR-a, 8. maj 1994.), str. 7.

⁹²⁹² P6205 (Izvodi iz vijesti emitovane na radiju o posjeti Radovana Karadžića medicinskom centru u Foči, s transkriptom), str. 1–2. V. Veljko Marić, T. 35595–33596 (19. mart 2013.).

⁹²⁹³ P6204 (Izvod iz video-snimka govora Momčila Krajišnika u Foči, s transkriptom). V. Veljko Marić, T. 35590–33591 (19. mart 2013.).

⁹²⁹⁴ P6204 (Izvod iz video-snimka govora Momčila Krajišnika u Foči, s transkriptom). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2411.

⁹²⁹⁵ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 110.

⁹²⁹⁶ Svjedok KW317, T. 39352–39353 (6. juni 2013.), 39353–39354 (6. juni 2013.) (djelimično zatvorena sjednica), T. 39355–39356, (6. juni 2013.); P6371 (Fotografije u vezi s proslavom godišnjice oslobođenja Zvornika); P5167 (Izveštaj Zvorničke brigade, 10. april 1993.), str. 2. Vijeće napominje da su, prema izvještaju, samo optuženi i Koljević bili na proslavi prve godišnjice u aprilu 1993. Vijeću su takođe predloženi dokazi da su i Arkan i optuženi bili na proslavi u Zvorniku 1995. Čedomir Zelenović, T. 40323–40326 (24. juni 2013.), T. 40338–40339 (25. juni 2013.); P6412 (Fotografija Radovana Karadžića); P6413 (Fotografija Željka Ražnatovića zvanog Arkan).

⁹²⁹⁷ P5591 (Video-snimak gostovanja Radovana Karadžića u emisiji na kanalu SRT).

⁹²⁹⁸ Momčilo Krajišnik, T. 43782 (19. novembar 2013.).

2813. Optuženi je rekao da su oni za vrijeme rata SDS umirili, ali da je prvih 45 dana sukoba SDS imao ključnu ulogu zato što su "maltene [...] većinu granica tada [...] postavili".⁹²⁹⁹ U jednom intervjuu u julu 1995., optuženi je istakao da bi svako trebao prihvatiti realnost da je BiH kompletno srpska. On je nadalje rekao:

Mi sada imamo 64% zemlje i kontrolišemo 70% teritorije te lažne države Bosne, koja ne postoji, i mi nećemo prihvatiti ništa manje od 50%. Mi nećemo odustati od naše sopstvene države, što je najviši cilj svakog naroda; to je kao naš dom. I mi nećemo da završimo kao beskućnici u Bosni kojom dominiraju Muslimani.⁹³⁰⁰

2814. U istom intervjuu, optuženi je rekao da su oni spremni da obustave rat pod uslovom da se bosanskim Srbima prizna pravo na samoopredjeljenje i izjavio je: "[M]i se borimo i umiremo za neka mjesta i ne možemo ih nakon toga nekome dati. Niko ne može očekivati od nas da garantujemo Muslimanima da će zauvijek moći zadržati isti procenat teritorije [...]. Ako žele vojno rješenje, moći će da zadrže ono što imaju sada, u najboljem slučaju. Ali ako žele političko rješenje, spremni smo da budemo fleksibilni".⁹³⁰¹ Optuženi je rekao da oni "nikad ne bi prihvatili da dign[u] ruke ni od jednog srpskog mjesta, pogotovo uzetog na silu".⁹³⁰²

2815. U avgustu 1995. Mladić je Glavnom štabu VRS-a izdao informaciju u kojoj, između ostalog, hvali vojsku RS-a, koja je, kako je rekao, spriječila "planirani i pripremani genocid nad srpskim narodom, zaštitila najveći deo srpskih teritorija i nizala pobjedu nad pobjedom u oslobađanju okupiranih istorijskih i etničkih srpskih prostora".⁹³⁰³

2816. Na sjednici Skupštine bosanskih Srba u avgustu 1995. optuženi je rekao:

Ako ćemo pravo, ima gradova koje smo mi zgrabili, a bilo nas je svega 30%, takvih ću vam nabrojati koliko god hoćete, ali ne možemo da damo gradove gdje smo bili mi 70%. Nemojte da se ovo čuje, ali sjetite se koliko nas je bilo u Bratuncu, koliko u Srebrenici, koliko u Višegradu, koliko u Rogatici, koliko u Vlasenici, u Zvorniku, itd. Znači, a to su zbog strateške važnosti morali postati naši i maltene to više niko i ne postavlja pitanje.⁹³⁰⁴

---

⁹²⁹⁹ P5595 (Izvod iz video-snimka govora Radovana Karadžića, s transkriptom), str. 1.

⁹³⁰⁰ P2564 (Intervju Radovana Karadžića u *El Paisu*, 16. juli 1995.), str. 3.

⁹³⁰¹ P2564 (Intervju Radovana Karadžića u *El Paisu*, 16. juli 1995.), str. 2.

⁹³⁰² P5063 (Video-snimak intervju s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 7.

⁹³⁰³ P2566 (Informacija Ratka Mladića, 5. avgust 1995.), str. 1.

⁹³⁰⁴ P988 (Transkript 53. sjednice Skupštine RS-a, 28. avgust 1995.), str. 68–69.

(c) Stvaranje države bosanskih Srba

2817. U decembru 1991. optuženi je govorio o tome kako u nekim opštinama "zaista [...] ima potreba da se stvori posebna opština" i da postoje dvojne opštinske vlasti.⁹³⁰⁵

2818. Vijeće podsjeća da su 11. januara 1992. prvoj sjednici Ministarskog savjeta prisustvovali rukovodioci bosanskih Srba, uključujući optuženog, Krajišnika i Biljanu Plavšić.⁹³⁰⁶ Na tom sastanku je, kao jedan od prioriteta u pogledu deklaracije o proglašenju SrRBiH, navedeno "utvrđivanje etničkog prostora i formiranje organa vlasti na tom prostoru, kao i ekonomsko razvlašćivanje postojeće vlasti u SRBiH".⁹³⁰⁷ Dana 17. januara 1992., Ministarski savjet je raspravljao o potrebi da se što prije donese Ustav Republike i da se konsoliduju i teritorijalno organizuju regije, između ostalog i formiranjem novih opština.⁹³⁰⁸

2819. U februaru 1992., optuženi je govorio o njihovoj nadi da gotovo 90% srpskog stanovništva bude u njihovoj republici u BiH i da će to biti "suvereni prostor srpskog naroda".⁹³⁰⁹ Na sastanku Kluba poslanika SDS-a u februaru 1992., optuženi je rekao:

[S]ve do prije dva-tri mjeseca mi smo se nadali da možemo da igramo na 'jugoslovensku kartu'[...]. To izmiče. Zato smo mi prešli na još jedan kolosijek: Srpska Bosna i Hercegovina. Naše suvereno pravo, naša vojska. Pripremamo ustavni okvir da možemo istog časa i po osnovu pregovora u Lisabonu da imamo nacionalnu gardu, da imamo svoju policiju, da imamo vlast da jugoslovensku vojsku pretvorimo u vojsku Srpske Bosne i Hercegovine.⁹³¹⁰

2820. Na tom sastanku Koljević se složio s optuženim u vezi s ishodom nedavno održanih mirovnih pregovora i predložene podjele BiH u konfederaciju.⁹³¹¹ Koljević je rekao: "[P]a nama je jedina šansa da stvaramo granice, da ih rušimo. To je ovo što mi radimo u Bosni i Hercegovini, što smo počeli da se možemo razgraničiti i stvoriti svoj[e], pa onda za bolja vremena ne odustati od svog cilja."⁹³¹² Krajišnik je u vezi sa stvaranjem unitarne islamske BiH rekao: "Ali neće to proći. Nismo mi mačji kašalj. Na to nećemo pristati. [...] I nema ništa preče od srpske slobode."⁹³¹³

⁹³⁰⁵ D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. decembar 1991.), str. 13.

⁹³⁰⁶ V. par. 104.

⁹³⁰⁷ P1082 (Zapisnik sa 1. sjednice Ministarskog savjeta Skupštine SrRBiH, 13. januar 1992.), str. 2–3; P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 227.

⁹³⁰⁸ V. par. 105; P3111 (Zapisnik sa 2. sjednice Ministarskog savjeta Skupštine SrRBiH, 17. januar 1992.), str. 4–5.

⁹³⁰⁹ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 14.

⁹³¹⁰ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 37.

⁹³¹¹ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 6, 8.

⁹³¹² P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 39.

⁹³¹³ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 44–45.

2821. Optuženi je takođe drugim rukovodiocima bosanskih Srba govorio o šansi da budu "nezavisna država pa da ima[ju] svoju vojsku".⁹³¹⁴ U tom pogledu, optuženi je takođe govorio o pripremama njihovog ustava i zakona koji će stvoriti "osnovu da prim[e] vojsku na svoju teritoriju".⁹³¹⁵

2822. Optuženi je na sjednicama Skupštine bosanskih Srba izvještavao o toku međunarodnih pregovora u vezi sa situacijom u BiH i svojim stavovima o tome koji su uslovi i kakav razvoj situacije neprihvatljivi za bosanske Srbe, kao i onome što je on smatrao pokušajima da se Srbi spriječe u stvaranju sopstvene države i ostvarivanju prava na samoopredjeljenje.⁹³¹⁶ U martu 1992., optuženi se žalio na način na koji rukovodioci bosanskih Muslimana vode pregovore, ali je rekao: "Na svu sreću, mi se nismo oslanjali na te razgovore nego smo stvarali preduslove za sigurnost srpskog naroda na njegovim etničkim prostorima u BiH; [...] mi nismo propustili da obavimo sve neophodne radnje koje su potrebne za zaštitu srpskog naroda".⁹³¹⁷

2823. U martu 1992., Izvršni odbor SDS-a je potvrdio cilj stvaranja srpske države u BiH, sa sopstvenom vojskom i medijima.⁹³¹⁸ Doyle je u svom svjedočenju rekao da je na konferencijama kojima je prisustvovao bilo opšte prihvaćeno da je "opšti cilj Srba da se teritorije koje Srbi kontrolišu u Bosni fizički pripoje teritoriji Srbije kako bi se stvorila Velika Srbija".⁹³¹⁹ Okun je u svom svjedočenju takođe izjavio da je cilj rukovodstva bosanskih Srba bio da se stvori etnički srpska država u BiH.⁹³²⁰ Ono što je predstavljalo problem za taj cilj etničkog razdvajanja bilo je to

⁹³¹⁴ P5754 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 9. februar 1992.), str. 2.

⁹³¹⁵ P5754 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 9. februar 1992.), str. 8.

⁹³¹⁶ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrR BiH, 25. februar 1992.), str. 5–12, 16–19, 71–72; P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrR BiH, 11. mart 1992.), str. 4–10; P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 5–16; D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 4; P1371 (Transkript 30. sjednice Skupštine RS-a, 5.-6. maj 1993.), str. 10; D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 12, 56; D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.-15. septembar 1992.), str. 13. V. takođe P5476 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 1. oktobar 1992.). Drugi rukovodioci bosanskih Srba, uključujući Koljevića i Krajišnika, dali su slične izvještaje u vezi s međunarodnim pregovorima. P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 110–112; P6164 (Izvod iz bilješki sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 9. januar 1993.), *e-court* str. 9.

⁹³¹⁷ P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrR BiH, 11. mart 1992.), str. 7.

⁹³¹⁸ D1277 (Zabilješka sa zajedničke sjednice Glavnog i Izvršnog odbora i Političkog savjeta SDS-a, 11. mart 1992.), str. 1–2.

⁹³¹⁹ Colm Doyle, T. 2994 (28. maj 2010.).

⁹³²⁰ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4352–4355, 4414–4415 (koji je nadalje izjavio da nije bilo načina da se postigne taj cilj i da se narod podijeli, osim putem sile). Isto tako, drugi svjedoci su izjavili sljedeće: (i) SDS je imao "politiku etničkog čišćenja teritorija koje su osvojili i uklanjanja nesrpskog stanovništva s većine tih teritorija"; (ii) identični obrazac po kojem je muslimansko stanovništvo iseljavano s područja na kojima je SDS bio na vlasti značio je da do toga "[nije moglo] [...] doći spontano" i da je to bila planirana, organizovana i sistematska operacija u skladu sa politikom SDS-a, te da su lokalne vlasti samo provodile uputstva koja su im bila data; (iii) do prisilnog protjerivanja ne bi moglo doći da nije bilo politike ili učešća vlasti bosanskih Srba. Milorad Davidović, T. 15536–15537 (28. juni 2011.); D1450 (Iskaz Milorada Davidovića pred Okružnim sudom u Beogradu, 26. decembar 2007.), str. 21; Anthony Banbury, T. 13337–13338 (15. mart 2011.); P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 79.

što je BiH bila u velikoj mjeri nacionalno izmiješana.⁹³²¹ Vitomir Žepinić je, na primjer, upozorio Biljanu Plavšić da bi pokušaj razdvajanja nacionalnih zajednica "doveo do nasilja u kojem bi živote izgubilo na hiljade nevinih civila".⁹³²²

2824. Krajišnik je u martu 1992. u pismu Cutileiru istakao da se bosanski Srbi protive nezavisnosti BiH i stvaranju unitarne države, što bi moglo imati "katastrofalne posljedice" i zalagao se za stvaranje "tri nacionalna državna entiteta".⁹³²³ Krajišnik je takođe govorio o njihovom strahu da ne postanu nacionalna manjina u fundamentalističkoj muslimanskoj BiH.⁹³²⁴

2825. Dana 17. maja 1992., optuženi, Krajišnik i Mladić prisustvovali su sastanku s predstavnicima SAO Romanije i predsjednicima susjednih opština u Sokocu, na kojem se raspravljalo o političkoj i bezbjednosnoj situaciji, a optuženi je tom prilikom izjavio: "Mi od vojske tražimo rezultate, [...]. Mi tražimo da nam se sačuva narod."⁹³²⁵ Optuženi je nadalje podsjetio da je stvaranje zasebne srpske države i izdvajanje te države iz BiH i dalje prioritet, kao i da treba da se nastavi s transformisanjem JNA.⁹³²⁶ Krajišnik je na tom sastanku rekao da je: "[d]ošlo vrijeme za razgraničenje teritorija između Hrvata, Srba i Muslimana jer [...] zajednička država s njima više nije moguća, ne zato što to mi ne želimo nego zato što je to ono što oni žele. Muslimansko rukovodstvo nametnulo nam je rat, iako su Srbi željeli političko rješenje svih problema".⁹³²⁷

2826. Još u avgustu 1992. Krajišnik je govorio o tome kako Srbi žele jedinstvenu državu: "Mi imamo svoj plan koji moramo ostvarivati političkim, vojnim i drugim sredstvima, zavisno od ambijenta".⁹³²⁸

2827. Na sastanku 1. krajiškog korpusa u septembru 1992., kojem su prisustvovali Mladić i Bogdan Subotić, kao i komandanti i predsjednici opština, takođe je rečeno da privremeni prekid vatre "ne mo[že] zameniti [njihove] ciljev[e] borbe u stvaranju nove države Srpske Republike".⁹³²⁹ Na tom sastanku, donesen je zaključak da se "[s]vaki sektaški odnos prema drugim nacijama treba

⁹³²¹ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4205.

⁹³²² Vitomir Žepinić, T. 33589–33590 (13. februar 2013.).

⁹³²³ D2970 (Pismo Skupštine SrRBiH Joseu Cutileiru, 11. mart 1992.), str. 1. V. takođe D2969 (Pismo Radovana Karadžića, Nikole Koljevića i Momčila Krajišnika Joseu Cutileiru, 2. mart 1992.), str. 1.

⁹³²⁴ D2970 (Pismo Skupštine SrRBiH Joseu Cutileiru, 11. mart 1992.), str. 2.

⁹³²⁵ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar–25. maj 1992.), str. 349–351; P6254 (Članak novinske agencije Tanjug pod naslovom "Srpski lideri zagovaraju etničko razgraničenje", 17. maj 1992.), str. 1.

⁹³²⁶ P6254 (Članak novinske agencije Tanjug pod naslovom "Srpski lideri zagovaraju etničko razgraničenje", 17. maj 1992.), str. 1; Milovan Bjelica, T. 36443–36447 (3. april 2013.).

⁹³²⁷ P6254 (Članak novinske agencije Tanjug pod naslovom "Srpski lideri zagovaraju etničko razgraničenje", 17. maj 1992.), str. 2.

⁹³²⁸ P1357 (Transkript 18. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. avgust 1992.), str. 19. V. takođe P5476 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 1. oktobar 1992.), str. 3–4.

⁹³²⁹ D3702 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 14. septembar 1992.), str. 1–2.

eliminirati" na osnovu određenih uslova, uključujući njihov doprinos napretku Srpske Republike.⁹³³⁰

2828. U oktobru 1992. optuženi je izjavio kako im je, prije međunarodnog priznanja BiH, bilo moguće da svoju republiku proglase "suverenom i nezavisnom [...]" i da je on, zajedno s Buhom i Koljevićem, na sastancima s diplomatama insistirao na tome da srpski narod dobije konstitutivni entitet.⁹³³¹ On je iznio stav da su kriteriji za uspostavljanje provincija u BiH neprihvatljivi i primijetio je da bi Srbi samo privremeno imali većinu u jednoj ili dvije provincije.⁹³³² U tom govoru, optuženi je takođe iznio mišljenje kakav stav treba zauzeti tokom pregovora i da će jedna od provincija biti srpska država koja će se zvati Republika Srpska.⁹³³³

2829. Kad su se RS i RSK ujedinili 31. oktobra 1992., rukovodioci bosanskih Srba, uključujući i Biljanu Plavšić, naglašavali su jedinstvo srpskog naroda i njihovo pravo na samoopredjeljenje, te su i dalje držali slične govore ističući to pravo.⁹³³⁴ U deklaraciji o ujedinjenju je takođe odlučeno da će koordinacioni odbor biti sastavljen od predsjednika republika, predsjednika skupština republika i predsjednika republičkih vlada.⁹³³⁵

2830. U novembru 1992. Koljević je istakao da "što pre završ[e] ono što je potrebno da završ[e] vojnički, to će [njihova] politička situacija u Ženevi, diplomatska situacija, biti bolja" i da će se, kad se borbe smire, medijska pažnja i pritisak smanjiti, te će oni tada biti u poziciji da odgode političko rješenje na osnovu teritorija koje će kontrolisati.⁹³³⁶

2831. U junu 1993. optuženi je govorio o priznanju legitimnog prava bosanskih Srba na samoopredjeljenje, o tome da će BiH svakako biti podijeljena na tri dijela i da bi bosanski Muslimani trebali biti zadovoljni tom podjelom zbog opština koje će dobiti, ali da bi bosanski

⁹³³⁰ D3702 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 14. septembar 1992.), str. 5. V. takođe D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 292.

⁹³³¹ P939 (Video-snimak govora optuženog Radovana Karadžića na 21. sjednici Skupštine RS-a, 30. oktobar 1992., s transkriptom), str. 1.

⁹³³² P939 (Video-snimak govora optuženog Radovana Karadžića na 21. sjednici Skupštine RS-a, 30. oktobar 1992., s transkriptom), str. 3, 6.

⁹³³³ P939 (Video-snimak govora optuženog Radovana Karadžića na 21. sjednici Skupštine RS-a, 30. oktobar 1992., s transkriptom), str. 4.

⁹³³⁴ P1360 (Stenogram sa zajedničke sjednice (21. sjednice) Skupštine RS-a i Skupštine Republike Srpske Krajine, 31. oktobar 1992.), str. 4; D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 20-21. V. P5541 (Prijedorska deklaracija o ujedinjenju RSK-a i RS-a, 31. oktobar 1992.), str. 1, 4.

⁹³³⁵ P5541 (Prijedorska deklaracija o ujedinjenju RSK-a i RS-a, 31. oktobar 1992.), str. 3-4.

⁹³³⁶ P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 112.

Muslimani, ako nastave s ratom, mogli sve da izgube jer bosanski Srbi neće sebi dozvoliti da budu "podjarmljeni i pod dominacijom" Muslimana.⁹³³⁷

2832. Vijeće podsjeća da je, na sastanku s međunarodnim pregovaračima 11. januara 1993., Krajišnik istakao cilj teritorijalnog kontinuiteta bosanskih Srba i naveo tri uslova Skupštine bosanskih Srba: (i) BiH mora biti "složena državna zajednica"; (ii) bosanski Srbi moraju imati odnose sa drugim "državama"; i (iii) moraju imati teritorijalni kontinuitet.⁹³³⁸ Mladić je rekao Okunu i Owenu da bosanski Srbi žele "mir i pravd[u]" za sva tri naroda, ali da bosanski Muslimani ne mogu "pobijediti", "uništiti" ili "učiniti da [Srbi] nestan[u]".⁹³³⁹ Sljedećeg dana, na plenarnoj sjednici, optuženi je izrazio rezerve prema ustavnim principima MKBJ-a i rekao je da ih on ne može prihvatiti, ali da će prijedloge MKBJ-a prenijeti Skupštini bosanskih Srba.⁹³⁴⁰

2833. Na sastanku komandanata VRS-a 29. januara 1994. optuženi je rekao da je, mada su svima poznati ciljevi bosanskih Srba, potrebno dati "odgovarajuće izjave" da bi dali drugima adut u ruke; on je izdao upute da se ne iznose "ratoborn[e] izjav[e]", nego da se razgovara o miru.⁹³⁴¹ Vijeće podsjeća da su u aprilu 1994. predstavnici UNPROFOR-a išli na Pale da razgovaraju s optuženim, koji je izjavio da će desna obala Drine pripadati bosanskim Srbima.⁹³⁴²

2834. Vijeće podsjeća da je 7. jula 1994. Kontakt grupa iznijela novi mirovni plan po kojem bi 51% BiH bilo pod upravom novoformirane bošnjačko-hrvatske federacije, a 49% bi bilo pod upravom bosanskih Srba.⁹³⁴³ Dana 19. jula 1994. na Skupštini bosanskih Srba, optuženi je govorio o planu koji je predložila Kontakt grupa i rekao da prihvatanje plana ne bi bilo garancija za mir.⁹³⁴⁴ Bosanski Srbi su odbacili plan izjavljujući da je nepravedan i da njihovi zahtjevi nisu ispunjeni, a potom je na referendumu održanom na teritoriji pod kontrolom bosanskih Srba 96% glasača odbacilo plan.⁹³⁴⁵

⁹³³⁷ D3026 (Članak iz pregleda *Yugoslav Daily Survey* pod naslovom "Montenegrin President: Decisive Step towards Peace in Bosnia", 21. juni 1993.), str. 2.

⁹³³⁸ V. par. 361; P789 (Šesta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 43.

⁹³³⁹ P789 (Šesta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 45.

⁹³⁴⁰ V. par. 361; P789 (Šesta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 48. Po Milovanovićevim riječima, u novembru 1992., optuženi je izdao saopštenje za javnost u kojem je rekao da BiH treba da čine tri konstitutivne države, pri čemu RS treba da bude "jedinstvena celina", i da je odbacio Vance-Owenov prijedlog za "centralizovan[u] BiH sa 10 kantona". D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 12.

⁹³⁴¹ P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 51, 78–79.

⁹³⁴² V. par. 393.

⁹³⁴³ V. par. 398.

⁹³⁴⁴ V. par. 399; P1394 (Transkript 42. sjednice Skupštine RS-a, 18.-19. juli 1994.), str. 15–18. V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 45–46.

⁹³⁴⁵ V. par. 401–406.

2835. Optuženi se 1994. godine sastao s Ronaldom Hatchettom da bi s njim razgovarao o prijedlogu da se obustavi rat i zamolio je Hatchetta da prijedlog prenese na najvišu razinu do koje može doći u Sjedinjenim Američkim Državama.⁹³⁴⁶ Optuženi je predložio sljedeće: (i) BiH bi ostala jedinstvena država; (ii) ona bi se sastojala od dvije autonomne republike; (iii) svaka republika bi imala sopstveni ustav i vladu; i (iv) on bi bio spreman da prihvati podjelu BiH po kojoj bi bosanskim Srbima pripalo 49% teritorije, pod uslovom da ona bude povezana, i da bi došlo do određenih razmjena teritorija koje kontrolišu bosanski Muslimani i bosanski Srbi.⁹³⁴⁷

2836. Na sastanku optuženog, Krajišnika i Martića, predsjednika RSK-a, održanom u avgustu 1994., optuženi je se rekao: "Dakle, suštinski se ujediniti, a formalno ujedinjenje im je pretnja. Potpuno rješenje nije samo naše ujedinjenje. Pravo rješenje je ujedinjenje svih srpskih zemalja".⁹³⁴⁸ Krajišnik je, takođe, rekao: "Cilj je jedna srpska država, što će se usaglasiti između Republike Srpska Krajina i Republike Srpske. Moramo na tome raditi, ali uvijek imati priključak Srbiji."⁹³⁴⁹ U septembru 1994., kada se s predstavnicima međunarodne zajednice razgovaralo o mogućnosti da se pojačaju sankcije za Pale, optuženi je izjavio: "Ako nas međunarodna zajednica bude tretirala kao zver, onda ćemo se mi tako i ponašati."⁹³⁵⁰ Optuženi je sličnu primjedbu iznio u jednom intervjuu i tom prilikom je rekao da se od njih, ako ih budu tretirali kao životinje ili "divlje zvijeri u kavezu", ne može očekivati da "postupaju tolerantno i korektno".⁹³⁵¹

2837. Putem Direktive br. 7, koja je izdata 8. marta 1995., optuženi je nastavio da traži od VRS-a da "silom oružja nametn[e] neprijatelju konačno rešenje rata, a svet prisiliti da prizna faktičko stanje na terenu i završi rat".⁹³⁵² U toj istoj direktivi, optuženi je pozvao na punu podršku stvaranju "slobodne i jedinstvene srpske države".⁹³⁵³ Vijeće podsjeća da je na konferenciji za štampu u aprilu 1995., u kontekstu nastavljenih međunarodnih pregovora, optuženi izjavio da će bosanski Srbi, ako se mir ne može postići političkim sredstvima, mir izvojevati vojnim sredstvima.⁹³⁵⁴

2838. Vijeće podsjeća da su pregovori u Daytonu počeli u novembru 1995. i, mada je bio isključen iz pregovaračkog tima RS-a, optuženi je odigrao ključnu konsultativnu ulogu kad je riječ

---

⁹³⁴⁶ D2741 (Izjava svjedoka Ronalda Hatchetta od 13. januara 2013.), par. 15.

⁹³⁴⁷ D2741 (Izjava svjedoka Ronalda Hatchetta od 13. januara 2013.), par. 16; D2744 (Članak iz lista *Dallas Morning News* pod naslovom "Don't Ignore the Serbs' Peace Plan", 4. avgust 1995.). V. takođe D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 12.

⁹³⁴⁸ P2563 (Zapisnik sa sastanka Milana Martića i Radovana Karadžića, 20. avgust 1994.), str. 7.

⁹³⁴⁹ P2563 (Zapisnik sa sastanka Milana Martića i Radovana Karadžića, 20. avgust 1994.), str. 11.

⁹³⁵⁰ V. par. 402.

⁹³⁵¹ P5063 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem u emisiji "Pitajte predsjednika", bez datuma, s transkriptom), str. 13.

⁹³⁵² P838 (Direktiva br. 7, 8. mart 1995.), str. 8.

⁹³⁵³ P838 (Direktiva br. 7, 8. mart 1995.), str. 14.

⁹³⁵⁴ V. par. 415.

o pregovorima RS-a.⁹³⁵⁵ Ti pregovori završili su se Daytonskim sporazumom, ali delegacija RS-a nije bila zadovoljna određenim detaljima sporazuma i odbila je da prisustvuje završnoj plenarnoj sjednici mirovnih pregovora i zvaničnom parafiranju mirovnog sporazuma.⁹³⁵⁶ Daytonski sporazum parafirali su Tuđman, Slobodan Milošević i Izetbegović 21. novembra 1995., a potpisan je 14. decembra 1995.⁹³⁵⁷

(2) Zaključak

2839. Vijeće na osnovu ovih dokaza konstatuje da je optuženi još početkom septembra 1991. identifikovao teritorije na koje će bosanski Srbi polagati pravo. Jasno je da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba zagovarali i radili na teritorijalnoj reorganizaciji koja će bosanskim Srbima omogućiti da traže kontrolu i vlasništvo nad velikim dijelom teritorije u BiH. U okviru ostvarenja kontrole nad tom teritorijom, optuženi je radio na stvaranju paralelnih institucija, organa vlasti, te vojnih i policijskih struktura koje su mogle da ostvare ili zadrže kontrolu nad tim područjima. Zaključci Vijeća u vezi sa stvaranjem paralelnih struktura će biti dodatno razrađeni u odjeljku IV.A.3.ii.

2840. Nakon što je razmotrilo ove dokaze, Vijeće konstatuje su od novembra 1991. optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba govorili protiv toga da se bosanskim Muslimanima dopusti da ostanu na teritorijama na koje su bosanski Srbi polagali pravo i naglašavali su značaj preuzimanja vlasti i stvaranja zasebnih opština i opštinskih struktura. Vijeće smatra da izjava optuženog u februaru 1992., te izjave i Koljevića i Krajišnika koje joj idu u prilog, imaju veliku dokaznu vrijednost po tome što pokazuju kako su se mijenjali ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba. Vijeće konstatuje da taj govor optuženog potvrđuje da su se do kraja 1991. bosanski Srbi još uvijek nadali da će se održati Jugoslavija, ali kad je postalo jasno da je taj cilj sve manje ostvariv, promijenili su pravac i počeli pripremati stvaranje sopstvenog suverenog srpskog entiteta u BiH, koji će imati sopstvene političke, civilne i vojne strukture.

2841. Retorika optuženog i razgovori s predstavnicima međunarodne zajednice takođe jasno pokazuju da se on zalagao za razdvajanje naroda i da je smatrao da je suživot s bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nemoguć. Njegova retorika je takođe naglašavala da su oni fundamentalno različiti narodi koji su bili prisiljeni da žive zajedno. Vijeće konstatuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba ponavljali i koristili tu ideologiju kao opravdanje za stvaranje etnički homogenih entiteta u BiH i minimiziranje broja bosanskih Muslimana i bosanskih

---

⁹³⁵⁵ V. par. 432.

⁹³⁵⁶ V. par. 433–435.

⁹³⁵⁷ V. par. 436–437.

Hrvata koji će ostati na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Vijeće napominje da su ti stavovi bili u suprotnosti s izjavama koje optuženi davao u javnosti 1990. godine, kada su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba stalno naglašavali jedinstvo Jugoslavije i postojanje zajedničke države.

2842. Vijeće nadalje konstatuje da se optuženi u velikoj mjeri služio mapama da bi istakao teritorijalne zahtjeve bosanskih Srba. Ti teritorijalni zahtjevi uključivali su strateški značajna područja na kojima su bosanski Muslimani prije sukoba činili većinu. Optuženi je branio te zahtjeve i tvrdio je da su oni zauzeli samo one teritorije na koje su imali pravo. Ta retorika bila je povezana i sa stavom koji su izrazili optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba da ih ne zanima zajednički život s Muslimanima.

2843. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba stalno su pominjali i potvrđivali istorijske teritorijalne zahtjeve bosanskih Srba. Prilikom iznošenja tih argumenata i teritorijalnih zahtjeva, pominjani su i istorijski zločini počinjeni nad bosanskim Srbima, zbog kojih oni više nisu činili većinu u BiH i na područjima za koja su smatrali da im pripadaju po "pravu nasljeđa". Vijeće konstatuje da je stavove optuženog u pogledu tih istorijskih teritorijalnih zahtjeva podržavala Skupština bosanskih Srba i da su oni činili ključni aspekt ciljeva bosanskih Srba kod uključivanja tih teritorija u RS-u. Vijeće konstatuje da su istorijski zločini počinjeni nad bosanskim Srbima stalno pominjani zato da bi se opravdalo osvajanje teritorija za koje su smatrali da im pripadaju. Vijeće takođe konstatuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba govorili o napadima njihovih "neprijatelja" u prošlosti i načinu na koji su bosanski Srbi postali manjina u BiH kako bi opravdali svoje ciljeve stvaranja države bosanskih Srba.

2844. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba takođe su govorili o tome kako je važno da bosanski Srbi kontrolišu teritorije na koje su polagali pravo i koliko je važna faktička situacija na terenu kad je riječ o kontrolisanju teritorija za svrhe međunarodnih pregovora. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba isticali su da je zemlja na koju polažu pravo i koju kontrolišu srpska zemlja, kao i značaj srpskih teritorijalnih zahtjeva u sprečavanju islamizacije tih područja.

2845. Vijeće nadalje konstatuje da su strateški ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba takođe bili komunicirani VRS-u i da su činili ključni element u vojnoj strategiji VRS-a, a to je bilo stvaranje RS-a. Ti govori i izjave pokazuju da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba podržavali i zagovarali osvajanje teritorija koje su vojnim putem ostvarivale srpske snage. Vijeće konstatuje da su te vojne operacije bosanski Srbi opisivali kao "odbrambene", odnosno da je njihov cilj bilo "oslobađanje", ali njihova svrha i učinak bili su ostvarivanje kontrole nad teritorijama u BiH na koje su bosanski Srbi polagali pravo i širenje područja koja će biti uključena u RS. Optuženi je

podržavao te vojne uspjehe i smatrao ih načinom da se definiše teritorija bosanskih Srba i stvori njihova sopstvena država od koje neće odustati.

2846. Optuženi je u javnosti tvrdio da on nema uticaja na ishod rata, ali bilo je jasno da je on predvidio da će u ratu doći do krvoprolića i da će zajednice bježati na svoja "potpuno homogena" područja. Optuženi je u svojim izjavama u javnosti nagovještavao ono što bi se moglo dogoditi, ali je istovremeno pozivao na preuzimanje vlasti na teritorijama na koje su bosanski Srbi polagali pravo, što je dovelo do preseljavanja stanovništva, koje je on predvidio. Vijeće konstatuje da optuženi nije naprosto nagovještavao ono što je on mislio da bi se moglo dogoditi; on je prikazao obrazac koji se kasnije i ostvario. Vijeće takođe konstatuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba bili svjesni i da su bili upoznati s tim da će cilj etničkog razdvajanja dovesti do nasilja s obzirom na to u kojoj mjeri je stanovništvo u BiH bilo izmiješano, a ipak su nastavili da ostvaruju taj cilj.

2847. Vijeće konstatuje da je pred predstavnicima međunarodne zajednice i na konferencijama za štampu optuženi branio postupke bosanskih Srba, govorio u prilog interesa manjina i negirao tvrdnje da će ljudi biti istjerani iz svojih domova. Međutim, uprkos tim izjavama za javnost, Vijeće konstatuje da dokazi pokazuju da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba bili informisani kada su srpske snage preuzimale vlast u opštinama i da su takođe bili svjesni da su njihovi teritorijalni zahtjevi i njihovo ostvarenje vojnim putem doveli do raseljavanja hiljada nesrba. Rukovodstvo bosanskih Srba takođe je bilo obaviješteno o drastičnim demografskim promjenama zbog kojih su Srbi postali većina u više opština. Optuženi je i sam priznao da su oni stvorili novu demografsku i teritorijalnu realnost i da je zbog njihovih vojnih akcija kojima su širili svoju teritoriju muslimansko stanovništvo bilo koncentrisano na malim područjima. To još jednom pokazuje razliku između izjava koje su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba davali za javnost i realnosti na terenu, koje su bili u potpunosti svjesni.

2848. Vijeće takođe konstatuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba bili svjesni da na nekim od teritorija koje su zauzeli i kontrolisali Srbi nisu činili većinu, ali optuženi je naglašavao da su se te opštine morale zauzeti zbog strateških i/ili istorijskih razloga.

2849. Vijeće napominje da je u nekim govorima, izjavama i saopštenjima optuženi okrivljavao bosanske Muslimane i bosanske Hrvate za razdvajanje naroda i tvrdio da bosanski Srbi, naprotiv, nisu stvarali "etnički čistu državu". Međutim, Vijeće konstatuje da su te izjave i saopštenja služili stvaranju jedne verzije, namijenjene naročito međunarodnoj zajednici, po kojoj bosanski Srbi neće biti krivi za razdvajanje i preseljavanje ljudi. U tom pogledu, Vijeće primjećuje, na primjer, da je optuženi jasno stavljao na znanje da bosanski Srbi pripremaju sopstveni "etnički prostor" u BiH,

bez obzira na ton pregovora među stranama u sukobu u to vrijeme. Vijeće zaključuje da to pokazuje stav koji su zauzeli optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba i da su njihove izjave za javnost često bile u suprotnosti s njihovim planovima za etničko razdvajanje.

2850. Optuženi je takođe izdavao saopštenja za javnost u kojima je obećao poštovanje prava svih građana, obećao slobodu kretanja ljudi, zabranio prisilno zatočenje ili preseljenje ljudi, te garantovao pravo povratka izbjeglica. Međutim, Vijeće konstatuje da su ta saopštenja za javnost takođe bila u oštroj suprotnosti s realnim stanjem na terenu, koje su karakterisala protivpravna zatočenja i preseljenja hiljada ljudi.⁹³⁵⁸ Vijeće konstatuje da bi, takođe, ta saopštenja za javnost optuženog uslijedila nakon brojnih protesta na međunarodnom nivou u vezi s postupanjem prema nesrbima na teritoriji pod kontrolom bosanskih Srba. Vijeće konstatuje da su ta saopštenja trebala poslužiti tome da popusti politički pritisak, ali da ona nisu dovela do stvarnog poboljšanja situacije na terenu budući da se obrazac maltretiranja, zatočenja i prisilnog premještanja nastavio. Vijeće takođe konstatuje da su poslanici Skupštine bosanskih Srba na sjednicama raspravljali o tim protjerivanjima upozoravajući da o tome mogu govoriti samo između sebe, a ne i pred ostatkom svijeta.

2851. Vijeće takođe konstatuje da ta saopštenja nisu bila u skladu s tim što je optuženi stalno naglašavao značaj podjele BiH na nacionalnoj osnovi, te opasnost i nemogućnost zajedničkog života s bosanskim Muslimanima, kao ni s njegovom retorikom u vezi s tim. Mada optuženi jeste predviđao ostanak dijela manjina u državi koju su stvarali bosanski Srbi, Vijeće konstatuje da je njegov stav bio da taj broj treba održati na minimumu, kao i da bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trebaju imati sopstvene entitete u BiH i da se trebaju iseliti s teritorije bosanskih Srba. Vijeće konstatuje da je optuženi širio propagandu u vezi s demografskom situacijom i stopom nataliteta bosanskih Muslimana kao dodatno opravdanje za etničko razdvajanje i nakon što bi izdao saopštenja za javnost kojima garantuje da niko neće biti prisiljen da napusti teritoriju bosanskih Srba.

2852. Vijeće takođe konstatuje da je politika bosanskih Srba u vezi s izbjeglicama bila povezana s ciljem postizanja etničkog i geografskog kontinuiteta srpskog stanovništva i da nije predviđala mjere za povratak bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Vijeće konstatuje da je optuženi, kad je riječ o pravu izbjeglica na povratak, bio svjestan da, s pravne tačke gledišta, oni ne mogu izreći zabranu za njihov povratak, ali da treba da insistiraju da to bude na bazi reciprociteta. Vijeće konstatuje da to mnogo govori kad je riječ o tumačenju izjava ili deklaracija kojima je tobože garantovano pravo izbjeglica na povratak. To pokazuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih

---

⁹³⁵⁸ V. odjeljak IV.A.2.b. (u vezi sa deportacijom, prisilnim premještanjem i protivpravnim zatočenjem).

Srba bili svjesni da daju izjave za javnost koje su u skladu s međunarodnim očekivanjima i obavezama, ali da one ne odgovaraju realnom stanju na terenu.

2853. Vijeće konstatuje da je postojao očigledan raskorak između saopštenja za javnost i izjava davanih predstavnicima međunarodne zajednice, i govora i politike optuženog i rukovodstva bosanskih Srba koji su se nastavili i kojima se zagovaralo etničko razdvajanje i stvaranje etnički homogene države bosanskih Srba. U vezi s tim, Vijeće konstatuje da je optuženi govorio o važnosti Strateških ciljeva za stvaranje njihove države i za njihov uspjeh u pogledu toga da silom iznude pristanak na podjelu BiH na nacionalnoj osnovi. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi nastavio da se zalaže za vojno rješenje u postizanju ciljeva bosanskih Srba i da je u vezi s tim izdavao naređenja kako bi se stvorila jedinstvena srpska država.

2854. Vijeće takođe konstatuje da je rukovodstvo bosanskih Srba bilo svjesno pažnje međunarodne javnosti i da ih je Jovanović upozorio da moraju paziti na preduzimanje koraka koji bi se mogli protumačiti kao "etničko čišćenje", s tim da bi trebali ustrajati u tome da obezbijede da njihova teritorija bude što je više moguće etnički homogena. Iz tih govora i sastanaka bilo je takođe jasno da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba bili ne samo svjesni demografskih promjena i etničke homogenizacije do kojih je došlo na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo, nego su ih i podržavali. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba su 1994. i 1995. nastavili govoriti o uklanjanju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz države koju su stvorili i o trajnoj važnosti ujedinjenja svih srpskih zemalja.

2855. Tokom međunarodnih pregovora 1993., 1994. i 1995., optuženi je stalno isticao teritorijalne ciljeve bosanskih Srba i teritorije koje su još uvijek bile sporne, ali su bile od ključne važnosti za interese bosanskih Srba. Optuženi je takođe podržavao osnovni stav da bosanski Srbi žele zasebni srpski entitet u BiH. Vijeće takođe konstatuje da su u govorima u Skupštini bosanskih Srba optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba odlučno govorili da ne žele imati "neprijatelje" u svojoj državi i ukazivali na to da neće dozvoliti da se neka područja dodijele bosanskim Muslimanima. Vijeće zaključuje da su se optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba držali osnovnog cilja podjele i odvajanja od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koji bi imali sopstvene entitete u BiH, a bosanski Srbi bi kontrolisali područje koje je "maltene 100% srpsko".

2856. Sve do 1995., bosanski Muslimani i bosanski Hrvati i dalje su prikazivani kao neprijatelji bosanskih Srba i njihove države. Dokazi takođe pokazuju važnost koju su rukovodstvo bosanskih Srba i optuženi pridavali zauzimanju i kontrolisanju teritorija.

(E) Strateški ciljevi

(1) Analiza dokaza

2857. Vijeće podsjeća da je na 16. sjednici Skupštine bosanskih Srba 12. maja 1992. optuženi iznio Strateške ciljeve.⁹³⁵⁹ Strateške ciljeve je Skupština bosanskih Srba usvojila na toj istoj sjednici.⁹³⁶⁰ Ciljevi su bili sljedeći:

- a. razdvajanje od druge dvije nacionalne zajednice i razdvajanje država;
- b. uspostavljanje koridora između Semberije i Krajine;
- c. uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, odnosno, eliminisanje Drine kao granice između srpskih država;
- d. uspostavljanje granice na rijeci Uni i rijeci Neretvi;
- e. podjela grada Sarajeva na srpski i muslimanski dio; i
- f. izlaz SrRBiH na more.⁹³⁶¹

2858. Optuženi je rekao da je Skupština BiH zanemarila sve druge zadatke i posvetila se "osamostaljenj[u] Bosne i Hercegovine kao unitarne države pod muslimanskom dominacijom", te da su nacionalne zajednice bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uz pomoć stranaka iz opozicije "odlučil[e] da [ih] zatvore u svojoj državi, da [ih] natjeraju da se probud[e] u tuđoj državi", što je natjeralo srpski narod na to da iskoristi svoje "pravo na samoopredjeljenje i da osnuj[e] svoju državu".⁹³⁶² Optuženi je takođe rekao da će oni konačno "završiti posao za borbu, za slobodu srpskog naroda", i dodao: "Taj posao nije završen. Ništa što se u istoriji ne završi kako treba ne umire, nego se ponovo vraća na dnevni red i ponovo sa mnogo više žrtava."⁹³⁶³ Optuženi je takođe upozorio na "srpsk[u] megalomanij[u] da uključ[e] u svoje prostore što više [svojih]

⁹³⁵⁹ V. par. 57 V. takođe Branko Đerić, T. 28067–28068 (25. april 2012.) (koji je izjavio da je Strateške ciljeve iznijelo rukovodstvo SDS-a i da Vlada bosanskih Srba nije bila uključena u izradu tih ciljeva).

⁹³⁶⁰ P955 (Odluka Skupštine SrRBiH o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992.). Prstojević je bio evazivan u vezi s tim da li je rukovodstvo bosanskih Srba postavilo cilj razdvajanja od bosanskih Muslimana i zašto. Njegovo svjedočenje su takođe karakterisali pokazatelji da je pokušavao da navede Vijeće na pogrešan zaključak. Vijeće stoga ne smatra njegovo svjedočenje u vezi s tim pitanjem pouzdanim. Nedeljko Prstojević, T. 13244, 13247 (11. mart 2011.), T. 13619–13620 (17. mart 2011.), T. 13748, 13850–13851 (21. mart 2011.).

⁹³⁶¹ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 8–10; P955 (Odluka Skupštine SrRBiH o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992.); P2561 (Mapa BiH u vezi sa šest strateških ciljeva). V. takođe P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 14–15.

⁹³⁶² P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 4.

⁹³⁶³ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 10.

neprijatelja", i da, mada ih je njihov hrabri narod primio koliko je mogao, "tako da mogu da [se] dovedu u opasnost ako uključ[e] u [svoju] državu previše [svojih] neprijatelja koji će ponovo raditi protiv te države".⁹³⁶⁴

2859. Kad je riječ o prvom strateškom cilju, razdvajanju nacionalnih zajednica, optuženi je rekao da je razdvajanje od njihovih "neprijatelja" potrebno i da je njihov cilj "državno razdvajanje".⁹³⁶⁵ U tom pogledu, optuženi je rekao da su ih njihovi neprijatelji napadali kad god su za to imali priliku u prošlom stoljeću i da će nastaviti da to čine ako i dalje budu živjeli u istoj državi.⁹³⁶⁶

2860. Optuženi je na sličan način objasnio i važnost svakog od Strateških ciljeva govoreći o interesima srpskog naroda.⁹³⁶⁷ Drugi strateški cilj koji je iznio optuženi odnosio se na važnost koridora između Semberije i Krajine kako bi se omogućilo da integrisanje srpskih zemalja teče glatko od jednog kraja države do drugog.⁹³⁶⁸ Kad je riječ o strateškom cilju stvaranja koridora, Krajišnik je izjavio: "Koliki će koridor biti, zavisi od vas. Da l' će bit do Save ili će biti 5 km, ako bude 5 km neće moći odbraniti, a ako bude 30 km mi ćemo ga odbraniti."⁹³⁶⁹

2861. Kad je riječ o trećem strateškom cilju optuženi je rekao da pojas oko rijeke Drine mora pripadati SrRBiH i da to neće biti samo strateški korisno za njih nego će i štetiti "interes[ima] [njihovih] neprijatelja" i spriječiti da se Muslimani povežu s "islamskom internacionalom".⁹³⁷⁰ Jedna od briga bosanskih Srba bilo je sprečavanje stvaranja takozvane "zelene transverzale".⁹³⁷¹ Optuženi je takođe pominjao "eliminisanje Drine kao granice između dva svijeta" i izjavio: [I] s

⁹³⁶⁴ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 10–11. V. takođe Ewan Brown, T. 21720 (22. novembar 2011.).

⁹³⁶⁵ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 9. Vijeće ne pridaje težinu Brownovom mišljenju da bi implementacija prvog strateškog cilja podrazumijevala stvaranje srpske države i preseljenje znatnog dijela nerspskog stanovništva iz te države. P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 1.43. V. takođe Patrick Treanor, T. 14052 (1. juni 2011.); P2561 (Mapa BiH u vezi sa šest strateških ciljeva). Vijeće ne pridaje težinu Treanorovom mišljenju u vezi s razlozima za Strateške ciljeve ili načinom na koji su Strateški ciljevi činili dio ciljeva rukovodstva bosanskih Srba. Na primjer, v. Patrick Treanor, T. 14019, 14051, 14054, 14067–14068 (1. juni 2011.), T. 14378 (7. juni 2011.). Vijeće se takođe ne oslanja na Bulatovićevo tumačenje da prvi strateški cilj nije podrazumijevao fizičko razdvajanje, niti na njegovo mišljenje da protjerivanje nije bilo posljedica bilo kakve politike. D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 19–20.

⁹³⁶⁶ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 9. Za dalje dokaze i diskusiju o ovom pitanju, v. odjeljak IV.A.3.a.i.B: Identifikovanje istorijskih neprijatelja.

⁹³⁶⁷ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 9.

⁹³⁶⁸ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 9; P2561 (Mapa BiH u vezi sa šest strateških ciljeva). V. takođe Patrick Treanor, T. 14052 (1. juni 2011.).

⁹³⁶⁹ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 45.

⁹³⁷⁰ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 9.

⁹³⁷¹ Radimir Nešković T. 14378 (7. juni 2011.). Bosanski Srbi su takođe izrazili bojazan u vezi s Izetbegovićevom Islamskom deklaracijom. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 4, 25–26, 30. V. takođe D3645 (Izjava svjedoka Nenada Kecmanovića od 27. maja 2013.), par. 28; Milorad Dodik, T. 36834–36835 (9. april 2013.).

jedne i s druge strane Drine smo mi i naš strateški interes i naš životni prostor".⁹³⁷² Taj cilj se odražavao i na opštinskom nivou, pa je, na primjer, u Foči Stanić iznio stav bosanskih Srba da "Drina nikad neće biti međa, nego dušnik između dva plućna krila".⁹³⁷³

2862. Optuženi je zaključio da će im postizanje Strateških ciljeva omogućiti da dovrše borbu za slobodu srpskog naroda i da bi trebali izbjegavati da uključe suviše "neprijatelja" u svoju državu.⁹³⁷⁴

2863. Na toj sjednici, Mladić je zagovarao put koji bi uključivao borbu i vođenje rata.⁹³⁷⁵ Mladić je naglasio da će biti žrtava, ali da bi druga opcija bila kaos, pasivnost i prazne priče, te je dodao: "[To je] put našeg nestanaka".⁹³⁷⁶ Mladić je takođe rekao: "[N]e možemo očistiti niti možemo imati rešeto da prosijemo samo da ostanu Srbi ili propadnu Srbi, a ostali da odu", i dodao je da ne zna kako bi optuženi i Krajišnik to mogli da objasne svijetu i da bi to bio "genocid".⁹³⁷⁷

2864. Mladić je rekao da postoje načini da se neutrališu Muslimani koji ne znače da ih treba protjerati ili podaviti.⁹³⁷⁸ U vezi s tim, Mladić je identifikovao jedinstvenog neprijatelja i opisao ga kao muslimanske i hrvatske "horde" te je rekao da će oni morati odlučiti o sljedećem: "[Da] izbacimo i jednog i drugog ili da se organizujemo i oružanom akcijom izbacimo jednoga, a sa drugim možemo nekako".⁹³⁷⁹ Na toj istoj sjednici, Mladić je takođe govorio o važnosti definisanja njihovih ciljeva i teritorije SrRBiH, kao i da imaju snage da to postignu.⁹³⁸⁰ Takođe je rekao da bi njihov cilj trebao biti sljedeći: "[da imamo] svoju državu gdje su nam tragovi i kosti očeva i za taj cilj mi se moramo boriti".⁹³⁸¹ Mladić je rekao: "A ako smo u ovom ratu došli do tamo gdje nije naše, onda moramo to zadržati da se kroz političke pregovore dobije ono što je naše, a nismo u mogućnosti da dobijemo na drugačiji način".⁹³⁸² Mladić se zalagao za to da djelovanje bosanskih Srba ostane tajno i preporučio je da oni usvoje jedinstvenu retoriku u odnosu na javnost.⁹³⁸³ Takođe

⁹³⁷² P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 9.

⁹³⁷³ P3476 (Video-snimak razgovora s Miroslavom Stanićem, s transkriptom), str. 2; svjedok KDZ379, T. 18831–18834 (15. septembar 2011.).

⁹³⁷⁴ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 10–11.

⁹³⁷⁵ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 31.

⁹³⁷⁶ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 31–33.

⁹³⁷⁷ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 35.

⁹³⁷⁸ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 35.

⁹³⁷⁹ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 41.

⁹³⁸⁰ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 32–33.

⁹³⁸¹ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 39.

⁹³⁸² P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 32.

⁹³⁸³ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 33–34 (gdje stoji sljedeće: "Ma šta ćemo raditi, to treba da ostane naša najveća tajna", i "Naš narod mora da zna da čita između redova." Dalje se sugerije sljedeće: "[U]svojimo takvu pamet da mi nećemo u rat, a ako budemo napadnuti mi ćemo se braniti. I mi nećemo rat protiv Muslimana kao naroda, niti protiv Hrvata kao naroda, već protiv onih koji su taj narod povelili i nahuškali na nas.").

je naglasio da je važno identifikovati neprijatelje i na toj osnovi, "[djelovati] i eliminisati ga za određeno vrijeme ili trajno".⁹³⁸⁴

2865. Pri kraju te iste sjednice 12. maja 1992. Krajišnik je rekao, "[mi] ćemo sigurno ratovati", i "ovo će se samo sa Muslimanima i Hrvatima moći riješiti u Bosni i Hercegovini s ratom", ali je dodao da bi trebalo izabrati političko rješenje jer neće izgledati dobro ako zaključak Skupštine bude da su oni izabrali opciju rata.⁹³⁸⁵

2866. Drugi poslanici su podržavali Strateške ciljeve i rekli da bi se oni, kako bi se realizovali, mogli "razrađivati i iznositi u jednim varijacijama" i da će se granice uspostaviti "kad uspostav[e] faktičko stanje" i da se mir može "uspostaviti samo ratom".⁹³⁸⁶ Takođe su naglasili da je važno pronaći način da se "sačuva[...] ovo što je osvojeno u ratu u mirnoj opciji", a da će na područjima gdje su u manjini morati doći do preseljenja stanovništva.⁹³⁸⁷

2867. Na toj sjednici, Brđanin je objasnio da na područjima gdje Srbi čine većinu, "još veći dio razmišlja da li povrijediti Muslimane, da li se mogu naći na određenim mjestima, da li imaju lojalni Muslimani i lojalni Hrvati".⁹³⁸⁸ Brđanin je takođe jedan od rukovodilaca bosanskih Srba koji je usvojio antimuslimansku retoriku i ta retorika je stvorila mnogo animoziteta, nepovjerenja i mržnje prema muslimanskom stanovništvu.⁹³⁸⁹ Na primjer, Brđanin je rekao da ne zna zašto Muslimani kisele kupus za zimu jer neće biti tamo da bi mogli da ga jedu.⁹³⁹⁰ Brđanin je na mitingu srpskog jedinstva u avgustu 1994., kojem je prisustvovao Krajišnik, rekao: "One lijeve snage koje nam ponovo nude zajednički život moraju da znaju da je obaveza Srba da sledećih sto godina brišu cipele od poganih nekrsta koji je opoganio ovu našu zemlju."⁹³⁹¹ Krajišnik je tada izašao na govornicu i pohvalio riječi i patriotizam onih koji su govorili prije njega.⁹³⁹²

2868. Dana 7. maja 1992., sedmicu dana prije nego što su iznijeti na 16. sjednici Skupštine bosanskih Srba, o Strateškim ciljevima se diskutovalo u prisustvu optuženog, Mladića i Krajišnika.⁹³⁹³ Krajišnik je potvrdio da je učestvovao u usvajanju Strateških ciljeva i rekao je da je

⁹³⁸⁴ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 33.

⁹³⁸⁵ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 45, 47.

⁹³⁸⁶ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 27. Taj govor je održao Velibor Ostojić.

⁹³⁸⁷ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 29–30.

⁹³⁸⁸ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 25.

⁹³⁸⁹ **[REDIGOVANO].**

⁹³⁹⁰ **[REDIGOVANO].**

⁹³⁹¹ P14 (TV snimak mitinga srpskog jedinstva u Banjaluci, 21. avgust 1994., s transkriptom), str. 5–6.

⁹³⁹² P14 (TV snimak mitinga srpskog jedinstva u Banjaluci, 21. avgust 1994., s transkriptom), str. 8.

⁹³⁹³ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-25. maj 1992.), str. 262–263.

prvi cilj bio najvažniji, a da su ostali ciljevi podtačke tog cilja.⁹³⁹⁴ Mladić je takođe rekao: "Ja sam pročitao i dugo razmišljao i diskutovao u najužem krugu drugova koje smo okupili o ciljevima strategijskim koji su sadržajni."⁹³⁹⁵

2869. Na istoj sjednici, poslanik iz Brčkog je govorio o zadacima koje je postavio optuženi i primijetio da je jedan od prvih prioriteta "uspostavljanje komunikacije između Semberije i Bosanske krajine", te je rekao da, mada su vojne operacije završene u nekoj mjeri, još uvijek postoje snage bosanskih Muslimana u Brčkom, i da je Brčko "ostalo nedovršeno".⁹³⁹⁶ On je primijetio da "treba još mnogo snaga za definitivno čišćenje" i pozvao je optuženog i Krajišnika da se zalažu za opštu mobilizaciju srpskog naroda, te je uputio na "osvajanja koja su [im] u ovom momentu neophodna".⁹³⁹⁷

2870. Na toj istoj sjednici, Dragan Kalinić, ministar zdravstva, govorio je u prilog tome da se izabere "ratna opcija" i o tome da je njihov neprijatelj perfidan i da "mu se ne može vjerovati sve dotle dok se on fizički, vojnički ne uništi i ne slomije, što podrazumijeva, naravno i eliminisanje i likvidaciju njegovih ključnih ljudi".⁹³⁹⁸ On je takođe rekao: "Zbog toga što samo ono što se na vojničkom planu osvoji može biti realno i stvarno naše", i da nema smisla da se prave mape dok ne "uspj[u] vojnički definisati i markirati [svoj] teren".⁹³⁹⁹

2871. Kalinić je takođe rekao da on, da budući da su na zatvorenoj sjednici, može jasno reći da je razlog za to što su pozivali na prekid vatre bio da pokažu da su za pregovore i mirno rješenje, ali da su to bile izjave "za vanjsku upotrebu, za javnost" i da prekidi vatre mogu poslužiti tome da konsoliduju svoje oružane snage.⁹⁴⁰⁰ Kalinić je takođe govorio o tome da treba uništiti objekte radija i televizije, kao i zdravstvene objekte, "da neprijatelj nema gdje da se liječi".⁹⁴⁰¹ Bosanski Srbi su često predlagali prekide vatre onda kad su već kontrolisali veliki procenat teritorije BiH.⁹⁴⁰²

2872. Poslanik koji je govorio u prilog Strateškim ciljevima rekao je u vezi s Bosanskom Krupom, "nema više Muslimana u Srpskoj opštini Bosanska Krupa", da su ih oni "evakuisali" i da je malo

⁹³⁹⁴ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 45.

⁹³⁹⁵ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 32.

⁹³⁹⁶ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 12.

⁹³⁹⁷ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 12–13.

⁹³⁹⁸ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 17.

⁹³⁹⁹ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 18.

⁹⁴⁰⁰ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 18.

⁹⁴⁰¹ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 19.

⁹⁴⁰² Herbert Okun, T. 1779 (28. april 2010.). V. takođe Anthony Banbury, T. 13397 (15. mart 2011.); D1146 (Izveštaj Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, 8. juni 1994.).

vjerovatno da će imali gdje da se vrate s obzirom na to da ih je optuženi "obradovao da je granica desna obala Une".⁹⁴⁰³

2873. Ovi Strateški ciljevi su takođe iznijeti i o njima se raspravljalo na sastancima kriznih štabova na opštinskom nivou.⁹⁴⁰⁴ Dana 18. maja 1992., opštinski odbor SDS-a u Prijedoru obaviješten je o tome šta se dešava u Skupštini bosanskih Srba i o glavnim smjernicama za buduće djelovanje koje se tiče Strateških ciljeva.⁹⁴⁰⁵

2874. Strateški ciljevi su bili više od teoretskih ciljeva i o njima se konkretno raspravljalo na sastancima. Na primjer, na sastanku komandanata 1. krajiškog korpusa i rukovodilaca u Banjaluci, 2. juna 1992., provođenje drugog cilja, tj. uspostavljanje koridora između Semberije i Krajine,⁹⁴⁰⁶ bilo je jedna od tema.⁹⁴⁰⁷ Na tom sastanku, kojem su prisustvovali optuženi i Mladić, Brđanin je rekao: "Sve se u ARK radi na nivou [Kriznog štaba]".⁹⁴⁰⁸ Optuženi je takođe govorio o Strateškim ciljevima na sastanku s predstavnicima bosanskih Srba 10. juna 1992., na kojem je rekao: "U punoj smo kontroli ogromnog broja naše teritorije", kao i da bosanski Srbi imaju jaku podršku srpskog DB-a, i da su formirali sopstvenu vojsku.⁹⁴⁰⁹

2875. Na sastanku vojnih i političkih rukovodilaca bosanskih Srba u junu 1992., optuženi je rekao da je Skupština bosanskih Srba definisala strateške ciljeve i dodatno je naglasio važnost tih ciljeva, kao i to da bosanski Srbi moraju zaštititi svoje teritorije vojnim putem.⁹⁴¹⁰ Takođe je primijetio da "[r]ađanje države i stvaranje granica ne ide bez rata" i da oni prema karti imaju 66% teritorije u BiH.⁹⁴¹¹ Na tom istom sastanku, Ostojić ih je izvijestio da više nema Muslimana u Bratuncu.⁹⁴¹²

⁹⁴⁰³ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 20–21. Mada Vijeće primjećuje da se događaji u Bosanskoj Krupi ne navode u Optužnici, Vijeće je imalo u vidu ove dokaze budući da oni idu u prilog obrascu umiješanosti optuženog u postavljanje ciljeva koji su provodeni na opštinskom nivou.

⁹⁴⁰⁴ V. P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192), str. 14 (pod pečatom); svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11526–11527 (pod pečatom). V. takođe Nedeljko Prstojević, T. 13245–13246 (11. mart 2011.); Nedeljko Prstojević, T. 13564–13565 (17. mart 2011.). Vijeće ne pridaje težinu Donijinom mišljenju da su Strateški ciljevi ponovo objavljeni 1993. s obzirom na "ocjenu rukovodilaca da su to važni ciljevi s kojima javnost treba biti upoznata i da se oni nisu promijenili". Takođe ne pridaje težinu njegovoj ocjeni o značaju i ideološkoj osnovi Strateških ciljeva. Robert Donia, T. 3073–3075 (31. maj 2010.).

⁹⁴⁰⁵ P6589 (Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora Prijedor, 18. maj 1992.), str. 1. V. Boško Mandić, T. 45774–45775 (21. januar 2014.); Simo Mišković, T. 45382–45383 (18. decembar 2013.).

⁹⁴⁰⁶ P955 (Odluka Skupštine SrRBiH o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992.).

⁹⁴⁰⁷ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 53, 60.

⁹⁴⁰⁸ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 53–54. V. P6514 (Izvod iz vojnog dnevnika), str. 2–3 (pod pečatom); Radoslav Brđanin, T. 43679–43684 (18. novembar 2013.), T. 43685–43689 (18. novembar 2013.) (djelimično zatvorena sjednica). V. takođe D4056 (Vijest o posjeti Ratka Mladića i Radovana Karadžića Banjaluci, 2. juni 1992.) (gdje se potvrđuje da je optuženi bio u kratkoj radnoj posjeti 2. juna 1992.).

⁹⁴⁰⁹ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 130, 132–133.

⁹⁴¹⁰ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 93–95.

⁹⁴¹¹ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 97.

⁹⁴¹² P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 101.

2876. Dana 17. juna 1992. Mladić je izdao naređenje za dogradnju borbene gotovosti Birčanske brigade, gdje se naglašava da to naređenje treba da omogući potpunu kontrolu područja Birača, obezbjeđenje koridora između Romanije i Semberije i očuvanje spoja sa Srbijom.⁹⁴¹³ U novembru 1992. Mladić je izdao Direktivu br. 4, u kojoj stoji da treba "očistiti slobodnu teritoriju Republike Srpske od preostalih [grupa] neprijatelja i paravojnih formacija".⁹⁴¹⁴ Jedan od zadataka u Direktivi br. 4 bio je upućen Drinskom korpusu, koji je dobio uputstva da "neprijatelju" treba "nanositi što veće gubitke" i da ih treba prisiliti da napuste neka područja, kao što su Birač, Žepa i Goražde, zajedno s muslimanskim stanovništvom.⁹⁴¹⁵

2877. Dana 8. novembra 1992., na sastanku komandanata korpusa, kojem su prisustvovali optuženi i Mladić, Krajišnik je izrazio divljenje u vezi s vojnim uspjesima i primijetio je da oni imaju "nesrazmerno angažovanje vojske prema strateškim ciljevima".⁹⁴¹⁶ Krajišnik je takođe prisutne podsjetio na napredak ostvaren u pogledu Strateških ciljeva i rekao je da je najvažniji cilj dodijeljen Milenku Živanoviću, naime cilj da se očisti Drina, te je ponovio da je najvažniji zadatak "razdvajanje sa Muslimanima " i dodao: "Muslimani ne smiju ostati sa nama".⁹⁴¹⁷

2878. Na sjednici Vlade bosanskih Srba 20. marta 1993., vodila se rasprava o nacrtu zakona o teritorijalnoj organizaciji opština, tokom koje je odlučeno o kriterijumima za osnivanje opština.⁹⁴¹⁸

2879. Na sastanku na Palama 19. juna 1993. s članovima Vrhovne komande, kojem su, između ostalih, prisustvovali Krajišnik, Koljević, Lukić, Mladić i Milovanović, optuženi je iznio ažurirane informacije o razvoju situacije u vezi sa Strateškim ciljevima i o teritorijalnoj situaciji BiH.⁹⁴¹⁹ U junu 1993. Mladić je izdao Direktivu br. 5 i rekao da, s obzirom na razvoj situacije, ujedinjena BiH više nije opcija.⁹⁴²⁰ Optuženi je izdao Direktivu br. 6 u novembru 1993. i ona je sadržavala konkretna uputstva u vezi sa strateškim ciljevima VRS-a.⁹⁴²¹ Direktiva br. 6 odnosila se na sljedeće ciljeve: (i) oslobađanje Sarajeva; (ii) definisanje granica RS-a na rijeci Neretvi i izbijanje na obalu

---

⁹⁴¹³ P3238 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 17. juni 1992.), str. 1.

⁹⁴¹⁴ P976 (Direktiva br. 4, 19. novembar 1992.), str. 3–4.

⁹⁴¹⁵ P976 (Direktiva br. 4, 19. novembar 1992.), str. 5. Mada je Krajišnik u svom svjedočenju u sopstvenom predmetu izjavio da je to bilo "naređenje za etničko čišćenje", on se u vezi s tim donekle ogradio u svom svjedočenju u ovom predmetu. Vijeće stoga njegovo svjedočenje ne smatra pouzdanim u tom pogledu. Momčilo Krajišnik, T. 43823–43824 (19. novembar 2013.).

⁹⁴¹⁶ P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar–27. decembar 1992.), str. 141, 146–147.

⁹⁴¹⁷ P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar–27. decembar 1992.), str. 147. Živanović je priznao da se o razdvajanju od bosanskih Muslimana govorilo, ali je izjavio da nije dobio zadatak da vrši "etničko čišćenje" i da nije bilo pomena o ubijanju. Milenko Živanović, T. 42585–42590 (30. oktobar 2013.).

⁹⁴¹⁸ P3129 (Zapisnik sa 66. sjednice Vlade RS-a, 20. mart 1993.), str. 5.

⁹⁴¹⁹ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april–24. oktobar 1993.), str. 212–213.

⁹⁴²⁰ P843 (Direktiva br. 5, 25. juni 1993.), str. 1.

⁹⁴²¹ P3039 (Direktiva br. 6, 11. novembar 1993.), str. 1, 6.

mora; (iii) definisanje granica RS-a u slivu rijeke Une; i (iv) proširenje granica RS-a u njenom sjeveroistočnom dijelu i čvršće povezivanje sa Srbijom.⁹⁴²²

2880. Rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući optuženog, otvoreno je razgovaralo o Strateškim ciljevima s međunarodnim predstavnicima, kojima je rečeno da će RS biti etnički "čista"⁹⁴²³ i da je njihov cilj da redistribuišu stanovništvo u BiH kako bi se bosanskim Srbima omogućila kontrola nad "jedinstvenom povezanom teritorijom" koja, takođe, uključuje "područja tradicionalno naseljena Srbima".⁹⁴²⁴

2881. Vijeće takođe podsjeća da su se tokom pregovora na MKBJ, bosanski Srbi zalagali za plan koji bi bio u skladu sa Strateškim ciljevima i identifikovali područja BiH za koja su željeli da budu pod kontrolom bosanskih Srba, dok su bosanski Muslimani ostali pri svom zahtjevu da stvore unitarnu državu sa centralizovanom vlašću.⁹⁴²⁵ Bosanski Hrvati su željeli da BiH izade iz SRJ, da proglase nezavisnost i da osnuju svoju državu pod nazivom Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, koja bi bila teritorijalno povezana s Hrvatskom.⁹⁴²⁶

2882. U januaru 1993. optuženi je izvijestio Skupštinu bosanskih Srba o neslaganju koje je rukovodstvo bosanskih Srba izrazilo na međunarodnim pregovorima u vezi sa spornim teritorijama u opštinama, uključujući opštine Prijedor, Sanski Most, Ključ, Rogatica i Srebrenica.⁹⁴²⁷ Optuženi je takođe rekao da su u opštinama, uključujući opštine Zvornik, Vlasenica i Rogatica, opštinske vlasti pristale na legitimnu podjelu tih opština prije rata, odnosno da "ima teritorija koje su neosporno srpske, hrvatske ili muslimanske".⁹⁴²⁸

2883. Na sastanku u Predsjedništvu Srbije 8. novembra 1993., kojem su, među ostalima, prisustvovali Slobodan Milošević, optuženi, Krajišnik, Martić, Mladić i Perišić, razgovaralo se o sljedećim zajedničkim ciljevima: (i) bezuslovno učvrstiti integritet Srbije, (ii) RS formirati kao potpuno samostalnu državu; i (iii) obezbijediti da Srbi imaju potpunu vlast u Krajini.⁹⁴²⁹ Naglasak

⁹⁴²² P3039 (Direktiva br. 6, 11. novembar 1993.), str. 6.

⁹⁴²³ Herbert Okun, T. 1474–1475 (22. april 2010.); Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4157–4158, 4169.

⁹⁴²⁴ P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 267–270. Mada je Harland takođe rekao da to podrazumijeva odlazak veoma velikog broja bosanskih Muslimana, budući da oni čine većinu na nekim područjima, čini se da je riječ o njegovoj ocjeni, a ne o onome što je reklo rukovodstvo bosanskih Srba. Vijeće stoga ne pridaje nikakvu težinu tom aspektu njegovog svjedočenja. V. takođe P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 33.

⁹⁴²⁵ V. par. 354–356.

⁹⁴²⁶ V. par. 355.

⁹⁴²⁷ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 8.

⁹⁴²⁸ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 9.

⁹⁴²⁹ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 19–20.

je bio na pojačavanju saradnje između vojski i jedinstvu u Krajini.⁹⁴³⁰ Na kraju sastanka iznijeti su zaključci, od kojih je jedan bio da treba "razraditi ofenzivne poteze na ispravljanju frontova u RS, ali ići tiše i bez buke".⁹⁴³¹

2884. Dana 1. oktobra 1993., optuženi je održao sastanak s generalima VRS-a, tokom kojeg je izjavio: "Naša osnovna ideologija je srpstvo i srpska država".⁹⁴³² Mladić je zatražio da se definišu daljnji ciljevi rata i zadaci vojske na nivou države i Vrhovne komande.⁹⁴³³

2885. U decembru 1993. Krajišnik je rekao da su na početku rata Strateški ciljevi bili "jedan od najvažnijih akata" i da je Skupština bosanskih Srba podržavala te ciljeve i "organizovala narod na njihovo ostvarivanje".⁹⁴³⁴ On je također primijetio da je prvi i najvažniji cilj postignut i da RS sada postoji, sa sopstvenom državnom organizacijom i teritorijom.⁹⁴³⁵ Krajišnik je primijetio da je cilj napora u prvim mjesecima rata bio "da se uspostavi puno jedinstvo na celoj teritoriji [RS]" i da su oni stvorili organizacione i kadrovske uslove koji omogućavaju da država normalno funkcioniše, kao i "stabilniju odbranu i oslobađanje srpskih etničkih prostora".⁹⁴³⁶ Krajišnik je rekao da oni prilikom definisanja granica RS-a u skladu sa svojim strateškim ciljevima "nis[u] povredili ista prava muslimanske i hrvatske zajednice" i da je ono što preostaje bitka "za takve, pravične, granice naše Republike [...] da budu međunarodno priznate".⁹⁴³⁷

2886. Na sastanku u Beogradu 13. decembra 1993., kojem je prisustvovalo rukovodstvo bosanskih Srba i srpsko rukovodstvo,⁹⁴³⁸ optuženi je rekao da se približava kraj sukoba i da bosanski Srbi drže 75% teritorije, od koje će, rekao je, nešto morati da se vrati, budući da međunarodna zajednica to neće odobriti.⁹⁴³⁹ Optuženi je nakon toga nabrojao Strateške ciljeve.⁹⁴⁴⁰

2887. Na 37. sjednici Skupštine bosanskih Srba 10. januara 1994., optuženi je rekao: "[M]i možemo smatrati da smo pobjednici kada smo pritisnuli ovoliko zemlje računajući da je ta zemlja sada 100% srpska makar i da spadnemo na 50 i koji procenat mi treba da budemo presrećni i

⁹⁴³⁰ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 28.

⁹⁴³¹ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 27.

⁹⁴³² P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april-24. oktobar 1993.), str. 369.

⁹⁴³³ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april-24. oktobar 1993.), str. 372.

⁹⁴³⁴ P1383 (Transkript 36. sjednice Skupštine RS-a, 30.-31. decembar 1993.), str. 12.

⁹⁴³⁵ P1383 (Transkript 36. sjednice Skupštine RS-a, 30.-31. decembar 1993.), str. 12-13.

⁹⁴³⁶ P1383 (Transkript 36. sjednice Skupštine RS-a, 30.-31. decembar 1993.), str. 13.

⁹⁴³⁷ P1383 (Transkript 36. sjednice Skupštine RS-a, 30.-31. decembar 1993.), str. 13.

⁹⁴³⁸ Iz Srbije su bili prisutni, među ostalima, Slobodan Milošević, general Perišić i Jovića Stanišić. Iz RS-a su bili prisutni, među ostalima, optuženi, Krajišnik, Mladić, Milovanović, Miletić, Salapura i Mićo Stanišić. P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 53.

⁹⁴³⁹ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 53.

prezadovoljni, to je Dušanovo carstvo."⁹⁴⁴¹ U tom govoru, optuženi je takođe rekao da je njihov prvi strateški cilj bio da odvoje, a ne da okupiraju 60% zemlje, a da su postigli i svoj drugi cilj, da imaju u komadu teritoriju povezanu koridorom.⁹⁴⁴² Optuženi je kasnije tog mjeseca održao govor u kojem je naglasio da oni nisu izgubili ništa od ključnih teritorija i da su "sve što je bitno za srpski narod [...] zadržali".⁹⁴⁴³ Tokom sastanka s rukovodiocima VRS-a, optuženi je podsjetio na sadržaj šest Strateških ciljeva i izjavio da su "oni formulirani sa najvećom mogućom drskošću".⁹⁴⁴⁴

2888. Na sastanku s komandantima VRS-a 29. januara 1994., optuženi je rekao da je "plan" između ostalog, sljedeće: (i) maksimalno održati raskol Hrvata i Muslimana; (ii) odvojiti se od Hrvata i Muslimana; (iii) da teritorija Muslimana bude jasno "omeđena" ako ne žele da ostanu u Jugoslaviji;⁹⁴⁴⁵ i (iv) da budu svugdje u sukobu s Muslimanima i Hrvatima.⁹⁴⁴⁶ Sljedećeg dana, na sastanku Vrhovne komande, optuženi je ponovio da je njihov zadatak da poraze Muslimane i da treba da vode računa da Muslimani ne dođu u državu bosanskih Srba.⁹⁴⁴⁷

2889. Na konferenciji u Vlasenici 29. januara 1994., optuženi je održao govor u kojem je rekao:

[Da osvojimo] sav prostor u kome je vjerovatno koncentracija od milion-milion i dvesta hiljada Muslimana, ako ih je toliko ostalo u našim krajevima, ne mislim samo na poginule nego i na pobjegle, mi da to ostvarimo da to realizujemo to je veoma teško zamisliti i teško je zamisliti [...]. Mi moramo da ih pobijedimo gde se god može i da održimo ovu teritoriju, eventualno da je proširimo; [...] i prisilimo ih na neku vrstu političke i vojne kapitulacije [...]. I tada će se sigurno polaziti od faktičkog stanja na terenu.⁹⁴⁴⁸

2890. Optuženi je nadalje rekao: "Ja sam potpuno prihvatio to stanovište koje su svi komandanti rekli, a general Mladić od početka. Mi moramo promijeniti retoriku, moramo ići na TV, moramo

⁹⁴⁴⁰ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 53. V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9064-9067 (gdje potvrđuje da je etnička podjela Sarajeva, po liniji duž Miljacke, bila jedan od političkih ciljeva rukovodstva bosanskih Srba).

⁹⁴⁴¹ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 107.

⁹⁴⁴² P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 108. V. takođe P5748 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Lukića, 13. februar 1992.), str. 1-2; P5723 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Žike, prezime nepoznato, 7. mart 1992.), str. 5. Brđanin je izjavio da je drugi strateški cilj bio apsolutno nužan, jer inače oni koji su bili u ARK-u ne bi preživjeli; da je podjela bila neizbježna posljedica i da je optuženi insistirao da bosanski Srbi treba da brane samo ona područja na kojima su činili većinu; i da optuženi nije nikad želio da uzme teritorije koje nisu pripadale bosanskim Srbima. Radoslav Brđanin, T. 43687 (18. novembar 2013.) (djelimično zatvorena sjednica). Vijeće ne smatra njegovo svjedočenje u tom pogledu pouzdanim. Kada je donosilo taj zaključak, Vijeće je primijetilo da Brđaninovo svjedočenje karakteriše evazivnost i da je, osim toga, svjedok imao lični interes da te mjere predstavi u pozitivnom svjetlu.

⁹⁴⁴³ P1387 (Transkript 38. sjednice Skupštine RS-a, 17. januar 1994.), str. 75.

⁹⁴⁴⁴ P5593 (Video-snimak govora Radovana Karadžića).

⁹⁴⁴⁵ Vijeće napominje da je u verziji dokaznog predmeta P1485 na engleskom, uz pojam politika "imigracije" /engl. immigration/ dodat upitnik. Nakon što je provjerilo originalnu verziju, Vijeće se nije uvjerilo da se doista radi o tom terminu jer taj dio dokumenta nije dovoljno čitljiv.

⁹⁴⁴⁶ P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 51, 77. O dijelu plana koji se odnosi na Sarajevo bit će više riječi dolje u tekstu.

⁹⁴⁴⁷ P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 88-89.

⁹⁴⁴⁸ P5581 (Govor Radovana Karadžića na savjetovanju u Vlasenici, 29. januar 1994.), str. 1.

one žive emisije, moramo narod zažditi viteštvu, i pripremiti narod na pobjede, naravno naljutiti ga u odnosu na neprijatelja".⁹⁴⁴⁹ U vezi s bosanskim Muslimanima optuženi je takođe rekao:

Bolje smo se mi pripremili za vreme mira nego oni. Mi smo znali što oni rade, a oni nisu znali što mi radimo. Oni su se zapanjili kakvu smo mi imali organizovanu odbranu opština. Mi smo imali organizaciju, general Kovačević je upućen jer smo imali suglasnost generala Adžića; radio je na disperziji oružja, bio upućen u to; bio je upućen i general Subotić.⁹⁴⁵⁰

Optuženi je takođe izjavio da je siguran da neće morati vratiti teritorije, osim onih u Sarajevu.⁹⁴⁵¹

2891. Na sastanku funkcionera bosanskih Srba i srpskih funkcionera u Beogradu 27. februara 1994., optuženi je najprije izjavio da bi bosanski Srbi mogli pristati na to da Muslimanima pripadne 33,3% teritorije, Hrvatima 14 ili 15%, a bosanskim Srbima 52 ili 53%; zatim je rekao da bi se bosanski Srbi mogli zadovoljiti s 49% teritorije.⁹⁴⁵²

2892. Na sjednici Skupštine bosanskih Srba u martu 1994., Ostojić je identifikovao četiri područja koja je opisao kao izuzetno osjetljiva u smislu uspostavljanja "geografsk[og] kontinuitet[a] srpskog stanovništva" u RS-u.⁹⁴⁵³ Ta područja su uključivala Rogaticu, Vlasenicu, Bratunac, Prijedor, Ključ i Sanski Most.⁹⁴⁵⁴ Optuženi je na toj sjednici ponovo naglasio važnost faktičke fizičke kontrole nad teritorijom i rekao da će doći do podjele BiH na tri dijela, na osnovu nacionalne pripadnosti, kao i da je on prije rata imao razgovore i pravio planove o tome koje područja će činiti njihovu državu.⁹⁴⁵⁵

2893. Na sastanku 8. maja 1994. s članovima Vrhovne komande, uključujući Krajišnika, Koljevića, Miću Stanišića i Mladića, Biljana Plavšić je naglasila važnost Posavine – da je procenat manje važan, ali da ne može da "postoji u dva dela".⁹⁴⁵⁶ Mićo Stanišić je odgovorio da "49–51%, ima značaj, naročito ako se [uđe] u neku asocijaciju sa njima".⁹⁴⁵⁷ Na tom sastanku bilo je riječi i o strateškim ciljevima o kojima se govori u Direktivi br. 6, uključujući operacije da se dođe do Neretve i da se izađe na more, kao i da se dođe na desnu obalu Une.⁹⁴⁵⁸

⁹⁴⁴⁹ P5581 (Govor Radovana Karadžića na savjetovanju u Vlasenici, 29. januar 1994.), str. 2.

⁹⁴⁵⁰ P5581 (Govor Radovana Karadžića na savjetovanju u Vlasenici, 29. januar 1994.), str. 4.

⁹⁴⁵¹ P5581 (Završna riječ Radovana Karadžića na savjetovanju u Vlasenici, 29. januar 1994.), str. 4.

⁹⁴⁵² P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 134, 137–141 (gdje se Mladić usprotivio stavu optuženog i rekao da optuženi negira stvarno stanje stvari).

⁹⁴⁵³ P1388 (Transkript 39. sjednice Skupštine RS-a, 24.-25. mart 1994.), str. 168.

⁹⁴⁵⁴ P1388 (Transkript 39. sjednice Skupštine RS-a, 24.-25. mart 1994.), str. 168.

⁹⁴⁵⁵ P1388 (Transkript 39. sjednice Skupštine RS-a, 24.-25. mart 1994.), *e-court* str. 86, 88.

⁹⁴⁵⁶ P3148 (Rukom pisane zabilješke sa sjednice Vrhovne komande, 8. maj 1994.), str. 2.

⁹⁴⁵⁷ P3148 (Rukom pisane zabilješke sa sjednice Vrhovne komande, 8. maj 1994.), str. 2.

⁹⁴⁵⁸ P3148 (Rukom pisane zabilješke sa sjednice Vrhovne komande, 8. maj 1994.), str. 3–5.

2894. Čak i 1995. godine, optuženi je nastavio da naglašava Strateške ciljeve i rekao je da "Drina treba da bude čista" i da " koridor mora biti širok".⁹⁴⁵⁹ Krajišnik je takođe zastupao taj cilj u vezi s čistom Drinom.⁹⁴⁶⁰ U intervjuu u maju 1995., optuženi je izjavio da oni nisu odustali i neće nikad odustati od Strateških ciljeva i da će ih "tražiti politički ili vojnički".⁹⁴⁶¹

(2) Zaključak

2895. Vijeće konstatuje da je optuženi imao centralnu ulogu u formulisanju, promovisanju i distribuisanju Strateških ciljeva. Promovišući Strateške ciljeve, optuženi je nastavio da naglašava ne samo interese Srba za samoopredjeljenje, nego i opasnost koju za njih predstavljaju bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, koje je nastavio da identifikuje kao njihove istorijske neprijatelje. U tim govorima, optuženi je nastavio da širi propagandu protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, što mu je omogućilo da promoviše mjere predviđene Strateškim ciljevima. Retoriku optuženog prihvatili su i drugi poslanici u Skupštini bosanskih Srba, koji su isto tako govorili o opasnosti koju predstavljaju njihovi neprijatelji i to su koristili da zagovaraju preduzimanje vojnih mjera kako bi zaštitili svoje interese.

2896. Vijeće nadalje konstatuje da je optuženi promovisao provođenje Strateških ciljeva kao put ka stvaranju države bosanskih Srba i upozoravao je da ne smiju uključiti "previše [...] neprijatelja" u državu koju će stvoriti. Čineći to, optuženi je naglašavao prvi strateški cilj i važnost odvajanja od druge dvije nacionalne zajednice u BiH. Optuženi je odlučno tvrdio da je to etničko razdvajanje nužno i prihvatio je da "borba za slobodu" Srba nije gotova i da će dovesti do brojnih žrtava, te je ponovo govorio o zločinima koji su tokom istorije počinjeni nad Srbima. Vijeće konstatuje da je prvi strateški cilj i razdvajanje nacionalnih zajednica bio najvažniji za rukovodstvo bosanskih Srba i njihove ciljeve.

2897. Optuženi je, promovišući Strateške ciljeve i, konkretno, treći strateški cilj, naglašavao važnost eliminisanja Drine kao granice među srpskim državama. Vijeće konstatuje da taj strateški cilj praktično objašnjava ideologiju srpskog jedinstva i nedjeljivosti Srba koju je optuženi stalno promovisao.

2898. Govori drugih poslanika i rukovodilaca, bosanskih Srba, pokazuju da su oni podržavali Strateške ciljeve i pristup koji je zagovarao optuženi. Takođe je jasno da su rat, vojno osvajanje

⁹⁴⁵⁹ P988 (Transkript 53. sjednice Skupštine RS-a, 28. avgust 1995.), str. 68; P5144 (Intervju s Radovanom Karadžićem na Srpskoj televiziji Banjaluka, 23. avgust 1995.), str. 1. V. takođe D1934 (Video-snimak intervjuja s Radovanom Karadžićem i Momčilom Krajišnikom, bez datuma, s transkriptom), str. 5.

⁹⁴⁶⁰ P1377 (Transkript 33. sjednice Skupštine RS-a, 20.-21. juli 1993.), str. 49. V. takođe Herbert Okun, T. 1822 (28. april 2010.).

⁹⁴⁶¹ P2562 (Intervju Radovana Karadžića u Nevesinju), str. 1-4; Patrick Treanor, T. 14055-14056 (1. juni 2011.).

teritorija i preseljavanje i iseljavanje stanovništva bili predviđeni od strane rukovodstva bosanskih Srba u provođenju Strateških ciljeva. Optuženi je promovisao i dijelio cilj stvaranja države bosanskih Srba koja bi bila etnički čista i stvaranja međusobno povezanih srpskih područja, što bi zahtijevalo redistribuciju stanovništva.

2899. Vijeće takođe konstatuje da Strateški ciljevi ne samo da odražavaju ciljeve optuženog i rukovodstva bosanskih Srba, nego su takođe bili shvaćeni kao uputstva koja je trebalo slijediti na opštinskom nivou kako bi se postigli ti ciljevi. Ti Strateški ciljevi su prenošeni opštinskim tijelima, gdje se o njima diskutovalo, i činili su osnov za vojne operacije VRS-a. Optuženi je na sastancima s vojnim i političkim rukovodstvom nastavio da naglašava važnost njihovih Strateških ciljeva i govorio je da stvaranje njihove srpske države zahtijeva rat i zaštitu teritorija vojnim putem.

2900. Vijeće takođe konstatuje da postoji jasna razlika između onoga što su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba bili spremni da kažu o Strateškim ciljevima u zatvorenim i povjerljivim krugovima u odnosu na ono što su generalno govorili međunarodnim predstavnicima. Optuženi je na privatnim sastancima bio mnogo iskreniji u vezi s njihovom spremnošću da ostvare svoje teritorijalne ciljeve čak i po cijenu života i raseljavanja hiljada ljudi. Optuženi je išao tako daleko da je rekao kako moraju motivisati svoj narod i "naljutiti ga u odnosu na neprijatelja".

2901. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi primao i izdavao ažurirane izvještaje o situaciji i napretku u ostvarivanju njihovih Strateških ciljeva, uključujući kontrolu nad teritorijama i razdvajanje naroda. On je pozdravljao ta teritorijalna osvajanja i govorio je o pobjedi bosanskih Srba koja se sastojala u postizanju njihovih ciljeva i o tome kako su zadržali kontrolu nad svim ključnim teritorijama, te je nastavio da naglašava kako oni ne žele bosanske Muslimane u svojoj državi.

2902. Vijeće stoga konstatuje da optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba ne samo da su formulisali i promovisali Strateške ciljeve, nego su takođe preduzeli korake da obezbijede njihovo provođenje putem vojnih operacija i da se stvori organizaciona struktura koja će omogućiti stvaranje srpske države.

2903. Vijeće konstatuje da su Strateški ciljevi bili centralni element kad je riječ o ciljevima bosanskih Srba sve vrijeme tokom trajanja sukoba u BiH i optuženi je nastavio da naglašava njihovu važnost i tokom 1995.

ii. *Političke i državne strukture bosanskih Srba*

2904. Tužilaštvo navodi da su politički i državni organi bosanskih Srba imali ključnu ulogu u provođenju navodnog zajedničkog zločinačkog cilja sveobuhvatnog UZP-a, da je optuženi imao centralnu ulogu u osnivanju i održavanju tih organa i da je vršio vlast i kontrolu nad njima.⁹⁴⁶² U tom smislu, tužilaštvo tvrdi da je optuženi, kao vođa bosanskih Srba, u konačnici imao najvišu vlast nad tim organima.⁹⁴⁶³ U ovom odjeljku Vijeće će razmotriti stvaranje političkih i državnih organa i stepen učestvovanja optuženog u tom procesu, kao i način na koji su ti organi korišteni za ostvarivanje ciljeva optuženog i rukovodstva bosanskih Srba.

(A) *Vlast nad političkim i državnim strukturama*(1) Analiza dokaza(a) SDS

2905. Stranka SDS imala je hijerarhijsku strukturu i optuženi je, u periodu od 1990. do 1995., bio na čelu te strukture kao *ex officio* predsjednik Glavnog odbora SDS-a.⁹⁴⁶⁴ Optuženi je provodio svoju politiku i politiku rukovodstva bosanskih Srba putem, između ostalog, struktura SDS-a.⁹⁴⁶⁵ O politici SDS-a opštinski odbori SDS-a bili su obavještavani posredstvom članova Glavnog odbora.⁹⁴⁶⁶ Opštinski odbori SDS-a bili su obavezni da provode instrukcije koje je izdao Glavni odbor ili Izvršni odbor.⁹⁴⁶⁷ Iako su opštinski organi imali određenu samostalnost u vezi s lokalnim pitanjima, očekivalo se da se povinuju i da provode politiku i odluke SDS-a s višeg nivoa, a optuženi je insistirao na tome da se poštuje njegov lični autoritet.⁹⁴⁶⁸ Drugim zvaničnicima bosanskih Srba, posebno u opštinama, bilo je teško da se otvoreno suprotstavljaju optuženom, koji

⁹⁴⁶² Završni podnesak tužilaštva, par. 208.

⁹⁴⁶³ Završni podnesak tužilaštva, par. 206.

⁹⁴⁶⁴ V. odjeljak II.B.1: Srpska demokratska stranka (SDS).

⁹⁴⁶⁵ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16844.

⁹⁴⁶⁶ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16630–16632.

⁹⁴⁶⁷ V. odjeljak II.B.1: Srpska demokratska stranka (SDS). V. takođe Milorad Dodik, T. 36872–36873, 36877–36880, 36887–36888 (9. april 2013.); Izet Redžić, P3189 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5071, 5075; P2571 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Radomira Neškovića; (ii) Radovana Karadžića i Miškovića; i (iii) Radovana Karadžića i Srđe Srdića, 20. decembar 1991.), str. 3; P2529 (Pismo Radovana Karadžića opštinskim odborima SDS-a, 15. avgust 1991.); P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 3, 5, 8, 13, 16; P5550 (Izveštaj Izvršnog odbora SDS-a, 24. februar 1993.).

⁹⁴⁶⁸ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16623–16625, 16672–16676, 16751; P2572 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miroslava Stančića, 26. septembar 1991.), str. 2; Radomir Nešković T. 14235 (6. juni 2011.); P2571 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Radomira Neškovića; (ii) Radovana Karadžića i Miškovića; i (iii) Radovana Karadžića i Srđe Srdića, 20. decembar 1991.), str. 3–4; D1277 (Zabilješka sa zajedničke sjednice Glavnog i Izvršnog odbora i Političkog savjeta SDS-a, 11. mart 1992.), str. 2; P3118 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a i SPO-a, 14. oktobar 1991.), str. 1.

je imao "neprikosnoven autoritet".⁹⁴⁶⁹ Na primjer, optuženi je rekao da će "raspustiti idiote [...] koji ne vode politiku SDS-a".⁹⁴⁷⁰ Optuženi je izdao izričita uputstva opštinskim odborima SDS-a, uključujući obavezujuće smjernice u vezi sa strukturom i aktivnostima svih opštinskih odbora SDS-a.⁹⁴⁷¹

2906. Vrh SDS-a i osobe na lokalnom nivou međusobno su komunicirali, a opštinski rukovodioci, članovi Izvršnog odbora i opštinskih odbora SDS-a često bi posjećivali optuženog, pisali mu ili ga zvali telefonom da bi razgovarali o opštinskim poslovima.⁹⁴⁷² Na primjer, Vijeće je konstatovalo da je bijeljinski ogranak SDS-a veoma tijesno sarađivao sa SDS-om na Palama i da je rukovodstvo SDS-a, uključujući optuženog i Krajišnika, često posjećivalo Bijeljenu.⁹⁴⁷³ Isto tako, Vijeće je konstatovalo da je postojala linija komunikacije između Opštinskog odbora SDS-a opštine Bratunac i rukovodstva SDS-a, uključujući optuženog.⁹⁴⁷⁴ Još jedan primjer može se pronaći u opštini Sanski Most, gdje je SDS bio izuzetno dobro strukturisan i disciplinovan, tako da su naređenja dolazila s vrha i provođena su bez prigovora.⁹⁴⁷⁵ Kada je došlo do problema u Banjaluci na primjer, optuženi je rekao Krajišniku da treba da, zajedno s Koljevićem, odu u posjetu da se "tamo uspostavi neki red, da se odvoje borci od naroda, da se tim borcima postavi neka komanda da se narodu postavi neki odbor".⁹⁴⁷⁶

2907. Optuženi je takođe naglašavao važnost lokalnih odbora SDS-a⁹⁴⁷⁷ i u jednom intervjuu je ukazao na to da je politički život Srba u BiH "u potpunosti [...] obnovljen i uspostavljen, što je i bila osnovna svrha formiranja stranke" te da su u svim mjestima gdje žive Srbi osnovali opštinske organizacije s opštinskim i lokalnim odborima.⁹⁴⁷⁸ Optuženi je takođe imao aktivnu ulogu u određivanju organizacione strukture SDS-a u opštinama i imenovanju kadrova.⁹⁴⁷⁹ Dana 31.

⁹⁴⁶⁹ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16625–16626, 16689–16690; P2557 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gorana Babića, 24. juni 1991.), str. 3-5; P2559 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Radoslava Brđanina, 18. oktobar 1991.), str. 2–3.

⁹⁴⁷⁰ P2572 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miroslava Stančića, 26. septembar 1991.), str. 3.

⁹⁴⁷¹ P2529 (Pismo Radovana Karadžića opštinskim odborima SDS-a, 15. avgust 1991.). V. takođe D4658 (Uputstvo Radovana Karadžića svim opštinskim odborima SDS-a BiH, 11. septembar 1991.).

⁹⁴⁷² V. par. 71; Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16632. V. takođe D2265 (Razgovor koji je Tužilaštvo obavilo sa Srđom Srdićem), str. 50–51. V. takođe P5827 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Trifka Komada, 2. novembar 1991.); D4038 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 18. maj 1992.).

⁹⁴⁷³ V. par. 606. V. takođe P2929 (Izjava svjedoka KDZ531 od 25. juna 2011.) str. 4.

⁹⁴⁷⁴ V. par. 690. V. takođe P3197 (Zapisnici sa sastanaka Kriznog štaba i Opštinskog odbora SDS-a Bratunac), *e-court* str. 9, 13; Dževad Gušić, T. 17804 (24. avgust 2011.); P1357 (Transkript 18. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. avgust 1992.), str. 5–6; P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 101.

⁹⁴⁷⁵ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 6-8, 12 (pod pečatom).

⁹⁴⁷⁶ P5798 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 15. decembar 1991.), str. 1.

⁹⁴⁷⁷ P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192), str. 4 (pod pečatom).

⁹⁴⁷⁸ P2539 (Intervju Radovana Karadžića objavljen u *NIN*-u, 9. novembar 1990.), str. 1.

⁹⁴⁷⁹ P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 40.

oktobra 1991., optuženi je naglasio važnost jakih vođa SDS-a, koje će provoditi uputstva rukovodstva, rekavši da ko god "nije u stanju da bude gazda u toj opštini, da provede mobilizaciju i to u potpunosti kako treba, neka odmah podnosi ostavku".⁹⁴⁸⁰

2908. Vijeće podsjeća da je SDS još u februaru 1991. razmatrao koji konkretni koraci treba da se preduzmu ukoliko BiH krene prema nezavisnosti.⁹⁴⁸¹ SDS je predvidio da u tom slučaju opštinske vlasti moraju obezbijediti da se primjenjuje isključivo jugoslovenski (savezni) zakon, stavljanjem van snage provođenje republičkih propisa.⁹⁴⁸² Tu politiku je usvojio Klub poslanika SDS-a i objavio je u dokumentu od 10. juna 1991.⁹⁴⁸³ Optuženi je u razgovoru sa Žepinićem u septembru 1991. rekao sljedeće: "[M]i radimo, do sada smo sve radili po zakonu."⁹⁴⁸⁴ Na sjednici Opštinskog odbora SDS-a 12. aprila 1991., dogovoreno je da će se tražiti uputstvo iz centrale SDS-a "po pitanju referenduma i našeg ponašanja i rada" i da se regionalno prekrajanje opštinskih granica koje se provodi u Banjaluci, "podržava u potpunosti [...] i da se i na našim područjima postave ta pitanja".⁹⁴⁸⁵ Napomenuto je i da se Predsjedništvo u Bratuncu mora hitno sastati s optuženim u vezi s pokrenutim pitanjima.⁹⁴⁸⁶ Optuženi i Krajišnik imali su vodeću ulogu u korištenju struktura SDS-a kako bi pozvali sve Srbe u BiH da bojkotuju referendum o nezavisnosti BiH, budući da je to protiv njihovih interesa.⁹⁴⁸⁷

2909. Optuženi je izveo poslanike SDS-a iz Skupštine SRBiH 15. oktobra 1991.; poslanici HDZ-a i SDA su zatim nastavili zasjedanje bez srpskih poslanika i donijeli deklaraciju o suverenitetu.⁹⁴⁸⁸ Zatim je održan sastanak političkog Savjeta SDS-a, na kojem je rečeno da se treba "raščistiti sa iluzijom da se može naći oblik zajedničkog života sa Muslimanima i Hrvatima".⁹⁴⁸⁹ Koljević je rekao da ne smiju gubiti zamah i da sutradan trebaju objaviti svoj plebiscit, te da trebaju naglašavati da je to miroljubivi akt, za razliku od odluke o suverenitetu BiH, za koju je rečeno da je akt

⁹⁴⁸⁰ P5830 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Veljka Džakule, 31. oktobar 1991.), str. 2–3.

⁹⁴⁸¹ V. par. 73.

⁹⁴⁸² V. par. 73.

⁹⁴⁸³ V. par. 73.

⁹⁴⁸⁴ D2926 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 18. septembar 1991.), str. 3. I Žepinić i svjedok KDZ020 su u svojim svjedočenjima rekli da su kasnije preduzete mjere, uključujući formiranje Skupštine bosanskih Srba i zasebne republike, bile neustavne. D2923 (Izjava svjedoka Vitomira Žepinića od 11. februara 2013.), par. 51; svjedok KDZ020, T. 12575 (28. februar 2011.).

⁹⁴⁸⁵ P3197 (Zapisnici sa sastanaka Kriznog štaba i Opštinskog odbora SDS-a Bratunac), *e-court* str. 13.

⁹⁴⁸⁶ P3197 (Zapisnici sa sastanaka Kriznog štaba i Opštinskog odbora SDS-a Bratunac), *e-court* str. 13.

⁹⁴⁸⁷ V. par. 1931. V. takođe P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192), str. 4 (pod pečatom); P942 (Izveštaj PMEZ-a u vezi sa sjednicom Skupštine BiH održanom 24.-25. januara 1992.), str. 1.

⁹⁴⁸⁸ V. par. 46, 76. V. takođe Vitomir Žepinić, T. 33654 (14. februar 2013.).

⁹⁴⁸⁹ D294 (Zapisnik sa sjednice Savjeta SDS-a, 15. oktobar 1991.), str. 1. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1937, 1938.

"političkog nasilja".⁹⁴⁹⁰ Optuženi i druge vođe bosanskih Srba uključujući Krajišnika, naglasili su nezakonitost i neustavnost deklaracije o suverenitetu od strane BiH i prijetnju koju ona predstavlja po srpske interese.⁹⁴⁹¹ Na tom sastanku raspravljalo se i o sljedećim temama: (i) cilj stvaranja Velike Srbije; (ii) aktiviranje paralelnih organa vlasti, na primjer srpske Skupštine; (iii) intenzivniji nastavak regionalizacije; i (iv) vojno organizovanje na lokalnom nivou.⁹⁴⁹²

2910. Što se tiče referenduma, optuženi je u jednom presretnom razgovoru rekao da je to ne samo nezakonita odluka, nego da su im tim potezom bosanski Muslimani "došli [...] k'o zicer, k'o kec na desetku".⁹⁴⁹³ U tom smislu, optuženi je rekao da će oni biti jaki, i da će uspostaviti sopstvenu državu i da će se BiH sastojati od tri suverena naroda.⁹⁴⁹⁴

2911. Dana 16. oktobra 1991., SDS je izdao "Proglas srpskom narodu" u kojem se kaže da su SDA i HDZ narušile ustavni poredak i ponavlja se da SDS podržava savezne institucije, uključujući JNA.⁹⁴⁹⁵ U presretnom razgovoru tog dana, optuženi je uvjeravao funkcionere SDS-a u Banjaluci: "Ima razrađen scenarij. Nijedan potez nećemo povući danas, ako treba sutra [...], sutra je velika korist. Sve je razrađeno, vi se ništa ne bojte. [...] Oni jedino mogu da krenu da nas tuku, da nas ubijaju, ali onda se zna šta će biti!"⁹⁴⁹⁶

2912. Klub poslanika SDS-a ponovo se sastao 18. oktobra 1991. i optuženi je odbacio odluku Skupštine BiH zato što poslanici bosanskih Srba nisu učestvovali.⁹⁴⁹⁷ Optuženi je napomenuo da "ovih dana i noći radi jedan tim sastavljen od rukovodećih ljudi stranke, iz Vlade i političkog

⁹⁴⁹⁰ D294 (Zapisnik sa sjednice Savjeta SDS-a, 15. oktobar 1991.), str. 1–2; P2581 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 18. oktobar 1991.), str. 3. V. takođe D3206 (Izjava svjedoka Milovana Bjelice od 30. marta 2013.), par. 11; D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 7; D4212 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Sime Miškovića, 15. novembar 1991.), str. 4.

⁹⁴⁹¹ D294 (Zapisnik sa sjednice Savjeta SDS-a, 15. oktobar 1991.), str. 2; P5631 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurevića, 19. oktobar 1991.), str. 2, 5; P5622 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 25. januar 1992.), str. 2; P5621 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 25. januar 1992.), str. 2; P5615 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 11. decembar 1991.), str. 4; P5776 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 5. januar 1992.), str. 11.

⁹⁴⁹² D294 (Zapisnik sa sjednice Savjeta SDS-a, 15. oktobar 1991.), str. 2–3. V. takođe P2581 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 18. oktobar 1991.), str. 2–3; v. par. 46. Ćeklić je rekao da regionalizacija nije tajno grupisanje srpskih opština i da njen cilj nije bio da se priključi Srbiji i Srpskoj Krajini, te da je u stvari obavljena u nastojanju da se decentralizuje BiH. D3854 (Izjava svjedoka Save Ćeklića od 7. jula 2013.), par. 15.

⁹⁴⁹³ P5622 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 25. januar 1992.), str. 2. V. takođe P5754 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 9. februar 1992.), str. 4.

⁹⁴⁹⁴ P5621 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 25. januar 1992.), str. 2–3.

⁹⁴⁹⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1939.

⁹⁴⁹⁶ P2555 (Presretni razgovori (i) Radovana Karadžića i Anđelka Vukića i (ii) Radovana Karadžića i Bore Sendića, 16. oktobar 1991.), str. 6. V. takođe P5842 (Presretni razgovor Radovana Karadžića i Vukića, 15. oktobar 1991.), str. 1 (u kojem optuženi kaže Vukiću da pozove sve članove Izvršnog odbora iz banjalučke regije da izdaju vrlo važan proglas).

⁹⁴⁹⁷ P2581 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 18. oktobar 1991.), str. 1.

savjeta" i da je odlučio da zavede vanredno stanje u SDS-u.⁹⁴⁹⁸ To vanredno stanje koje je uveo optuženi bilo je obavezujuće za sve članstvo, tijela i funkcionere.⁹⁴⁹⁹ Optuženi je naglasio da je potrebna maksimalna disciplina, da treba da slušaju svoje vođe i da se ne smije napraviti "nijedan pogrešan potez".⁹⁵⁰⁰ U okviru tog vanrednog stanja optuženi je naložio da se održavaju svakodnevna zasjedanja opštinskih odbora i rekao da će svakodnevno dobijati uputstva o mjerama koje treba preduzeti.⁹⁵⁰¹ Nakon naloga optuženog, održan je hitni sastanak Opštinskog odbora SDS-a Bratunac, na kojem je Miroslav Deronjić informisao prisutne o uputstvu Glavnog odbora SDS-a i rekao da to uputstvo nalaže dužnost da se "postup[i] po toj naredbi".⁹⁵⁰² Sljedećeg dana, Jovan Tintor iz Vogošće rekao je u telefonskom razgovoru da će nakon plenarne sjednice za srpsko stanovništvo biti obavezujuće samo odluke srpske Skupštine i da će se formirati paralelne institucije.⁹⁵⁰³

2913. Optuženi je imao neprikosnoveni autoritet u SDS-u tokom cijelog rata.⁹⁵⁰⁴ Neki ljudi koji su pružali otpor optuženom bili su isključeni iz Glavnog odbora.⁹⁵⁰⁵ Dana 24. juna 1991., optuženi je rekao jednom od vođa bosanskih Srba u Prijedoru da će, ako stranka ne može da se organizuje, on to učiniti za njih tako što će u rukovodstvo SDS-a opštine Prijedor uvesti nove ljude.⁹⁵⁰⁶ U septembru 1991, optuženi je intervenisao da se smijeni predsjednik lokalnog SDS-a u Prijedoru Srđo Srdić i da se na njegovo mjesto postavi Simo Mišković, koji je obećao da će slijediti politiku Glavnog odbora SDS-a.⁹⁵⁰⁷ Optuženi je 11. januara 1992. razgovarao s jednim članom SDS-a u Banjaluci. Kada je optuženi suočen sa sugestijom da u Krajini ima pojedinaca koji hoće da djeluju samostalno u vezi s nekim pitanjima, insistirao je na partijskoj disciplini i rekao: "[N]e mogu oni...

⁹⁴⁹⁸ P2581 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 18. oktobar 1991.), str. 4. V. takođe P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 8–9; P5837 (Presretnuti razgovor Mire Galića i Pede, 19. oktobar 1991.), str. 1.

⁹⁴⁹⁹ P6238 (Odluka Radovana Karadžića, 18. oktobar 1991.). V. takođe P5831 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miljane, prezime nepoznato, 17. oktobar 1991.), str. 1–2.

⁹⁵⁰⁰ P2581 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 18. oktobar 1991.), str. 4. V. takođe P2716 (Bilježnica Radovana Karadžića), str. 30; P5643 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 8. juli 1991.); P5749 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurovića, 13. februar 1992.), str. 3, 5; P5747 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gojka Đoge, 15. februar 1992.), str. 3–4; P5730 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 1. mart 1992.), str. 2.

⁹⁵⁰¹ P6238 (Odluka Radovana Karadžića, 18. oktobar 1991.), str. 1.

⁹⁵⁰² V. par. 701.

⁹⁵⁰³ P5836 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Krunića, 19. oktobar 1991.), str. 1–3.

⁹⁵⁰⁴ Radomir Nešković T. 14218 (6. juni 2011.). V. takođe Nedeljko Prstojević, T. 12963 (8. mart 2011.); P5730 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 1. mart 1992.), str. 1; P5722 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Žike, prezime nepoznato, 11. mart 1992.), str. 4.

⁹⁵⁰⁵ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16626–16627.

⁹⁵⁰⁶ P2557 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gorana Babića, 24. juni 1991.), str. 3–5.

⁹⁵⁰⁷ P3706 (Zapisnik sa sastanka Skupštine opštine Prijedor, 11. septembar 1991.), str. 3–4; P2571 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Radomira Neškovića; (ii) Radovana Karadžića i Miškovića; i (iii) Radovana Karadžića i Srđe Srdića, 20. decembar 1991.); Simo Mišković, T. 45351–45361 (18. decembar 2013.). V. P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 17.

ma sve to imamo u planovima, sve to imamo kovertirane poteze, oni to ne smiju da urade prije nego što to uradimo u cijeloj Bosni. Šta se oni prave pametni? Oni meni objašnjavaju moju politiku."⁹⁵⁰⁸ Optuženi je takođe insistirao na tome da će isključiti i disciplinski kazniti svakoga ko ne slijedi politiku SDS-a ili ko postupa bez njegovog odobrenja ili bez odobrenja Skupštine bosanskih Srba.⁹⁵⁰⁹ Optuženi je takođe govorio o tome da imaju ministarski savjet, i rekao: "[M]i imamo planove za sve" i u Krajini treba da "sinhronizuju sa strankom pos'o".⁹⁵¹⁰ Govorio je i da je važno da se srpska politika vodi sinhronizovano, jer u protivnom "Srbi neće imati državu".⁹⁵¹¹

(b) Skupština bosanskih Srba i državne strukture

2914. Vijeće je konstatovalo da su se poslanici bosanskih Srba u Skupštini SRBiH sastali 24. oktobra 1991. i odlučili da formiraju zasebnu skupštinu koja je konstituisana istog dana.⁹⁵¹² Krajišnik je objasnio da su poslanici bosanskih Srba u Skupštini SRBiH odlučili da konstituišu Skupštinu bosanskih Srba zbog onog što su vidjeli kao narušavanje suvereniteta bosanskih Srba i ugrožavanje njihove egzistencije u BiH, "[gdje] žive od pamtivijeka".⁹⁵¹³ Krajišnik je takođe izrazio pravo Srba na samoopredjeljenje i na ostanak na svojim "istorijskim i etničkim teritorijama".⁹⁵¹⁴

2915. Krajišnik je izabran za prvog predsjednika Skupštine bosanskih Srba.⁹⁵¹⁵ Istog dana, Skupština bosanskih Srba je odlučila da bosanski Srbi ostaju u zajedničkoj državi Jugoslaviji i zatražila provođenje plebiscita kojim bi se potvrdila ta odluka.⁹⁵¹⁶ U novembru 1991., u jednom novinskom članku citiran je Brđanin koji je rekao da svi direktori i drugi rukovodioci u ARK-u koji

⁹⁵⁰⁸ P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 2, 6, 10, 12. V. takođe P6228 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurevića, 2. septembar 1991.), str. 3; P6229 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurevića, 3. septembar 1991.), str. 6–8; P6230 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurevića, 9. septembar 1991.), str. 3–6, 8–13.

⁹⁵⁰⁹ P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 2–5, 10–12, 15–18; P5732 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 25. februar 1992.), str. 1–2; D4536 (Presretnuti razgovor Nikole Koljevića i Radovana Karadžića, 26. juli 1991.), str. 1–2; P5841 (Presretnuti razgovori (i) Ljube Grkovića i Radoslava Brđanina; (ii) Radovana Karadžića i Radoslava Brđanina, 16. oktobar 1991.), str. 3–5. V. takođe P5639 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 13. decembar 1991.), str. 2–4.

⁹⁵¹⁰ P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 6–7, 13–14.

⁹⁵¹¹ P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 8.

⁹⁵¹² V. par. 47, 77.

⁹⁵¹³ P3121 (Stenografske bilješke sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 24. oktobar 1991.), str. 5–7, 18; P1343 (Transkript 1. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. oktobar 1991.), str. 6. V. takođe Milorad Dodik, T. 36841–36842 (9. april 2013.).

⁹⁵¹⁴ P3121 (Stenografske bilješke sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 24. oktobar 1991.), str. 5.

⁹⁵¹⁵ P3121 (Stenografske bilješke sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 24. oktobar 1991.), str. 12. V. takođe par. 77.

⁹⁵¹⁶ P3121 (Stenografske bilješke sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 24. oktobar 1991.), str. 13–14, 16. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1940; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4187–4188.

nisu izašli na plebiscit trebaju hitno biti smijenjeni sa svojih položaja.⁹⁵¹⁷ Nakon objavljivanja ovog članka, optuženi je rekao da se Brđanin "izletio" u svojoj izjavi o smjenjivanju direktora, a da ga je on "pokuš'o izvadit" zbog te izjave i na kraju je rekao Brđaninu da "to treba raditi, ali ne smijete govoriti" glasno.⁹⁵¹⁸

2916. Optuženi je takođe učestvovao u organizovanju mjera koje je trebalo preduzeti za provođenje plebiscita.⁹⁵¹⁹ Nakon odluke Ustavnog suda BiH i Predsjedništva bosanskih Srba kojom je plebiscit srpskog naroda proglašen neustavnim i nelegalnim, plebiscit je organizovan, a optuženi je rekao da Srbi više nemaju nikakvih obaveza prema Ustavu BiH, da imaju obaveze prema Ustavu Jugoslavije koji im garantuje pravo na samoopredjeljenje i pravo naroda na samoorganizovanje.⁹⁵²⁰

2917. Vijeće podsjeća da je 9. i 10. novembra 1991. održan plebiscit kako bi se utvrdilo da li Srbi u BiH žele da ostanu u zajedničkoj državi Jugoslaviji, na kojem je velika većina Srba glasala za ostanak u Jugoslaviji.⁹⁵²¹ Dana 21. novembra 1991., Skupština bosanskih Srba proglasila je dijelom savezne države Jugoslavije sve opštine, mjesne zajednice i naseljena mjesta u kojima je većina upisanih građana srpske nacionalnosti glasala za ostanak u Jugoslaviji.⁹⁵²² U presretnom razgovoru 23. decembra 1991., optuženi je rekao sljedeće: "Uvodi se politički princip. U principu, svuda gdje Srbi žive i gdje su se izjasnili protiv izdvajanja, odnosno za ostajanje u Jugoslaviji, tu se niko ne može izdvojiti. [...] Međutim, mi ne želimo da sprečavamo da se hrvatski i muslimanski narod reorganizuje, odnosno da njihove veze s Jugoslavijom budu manje nego naše."⁹⁵²³

2918. Skupština bosanskih Srba funkcionisala je kao centralno tijelo koje predstavlja bosanske Srbe i bila je mehanizam kroz koji su osnivane druge institucije i političke strukture.⁹⁵²⁴ To je obuhvatalo Ministarski savjet koji je osnovan 21. decembra 1991., a koji je zamijenila Vlada

⁹⁵¹⁷ P1632 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Nakon plebiscita: Bolje da se prijavite sami", 12. novembar 1991.); Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7373–7377.

⁹⁵¹⁸ P4 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Vukića; (ii) Radovana Karadžića i Predraga Radića; (iii) Radovana Karadžića i Radoslava Brđanina), str. 4–5, 10–11; Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7375–7377.

⁹⁵¹⁹ P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 63; P5840 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vukića, 16. oktobar 1991.).

⁹⁵²⁰ P6249 (Izvod iz video-snimka izjave Radovana Karadžića, s transkriptom), str. 1.

⁹⁵²¹ V. par. 47. V. takođe D83 (Stenogram 2. sjednice Skupštine SrR BiH, 21. novembar 1991.), str. 19–23; P5733 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i neidentifikovanog muškarca, 17. mart 1992.), str. 2; P3456 (Odluka Skupštine SrR BiH, 21. novembar 1991.).

⁹⁵²² P5412 (Odluka Skupštine SrR BiH, 21. novembar 1991.), str. 1–2. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1946, 1947; D3989 (Zapisnik Glavnog odbora SDS-a, 21. novembar 1991.), str. 1.

⁹⁵²³ D4555 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Maristele Lučić, 23. decembar 1991.), str. 1.

⁹⁵²⁴ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16778–16779; Radomir Nešković T. 14274–14275 (6. juni 2011.). V. takođe P5749 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurovića, 13. februar 1992.), str. 2.

bosanskih Srba 24. marta 1992.⁹⁵²⁵ U januaru 1992., optuženi je govorio o tome kako je njihova republika već počela funkcionisati, kako ima sopstvenu vlast, strukture, organe i ministarski savjet, i kako će sve jugoslovenske institucije uključujući JNA "stati iza [njih] [...] Niko ništa ne može tu uraditi. Oni ne mogu ništa jer to je šezdeset posto teritorije oni ne bi mogli kontrolisati kao nezavisnu državu [...]"⁹⁵²⁶.

2919. Osim toga, Savjet za nacionalnu bezbjednost (dalje u tekstu: SNB) osnovan je 27. marta 1992.⁹⁵²⁷ Optuženi je za SNB rekao da je savjetodavno tijelo Skupštine bosanskih Srba koje će u svom sastavu imati predstavnike "svih važnih organa i institucija" srpskog naroda.⁹⁵²⁸ SNB je bio zadužen za vojna pitanja tokom rata i za pitanja bezbjednosti.⁹⁵²⁹ SNB je služio, do formiranja Predsjedništva u maju 1992., kao *de facto* Predsjedništvo SrRBiH. Optuženi je *ex officio* bio predsjednik SNB-a,⁹⁵³⁰ i odluke SNB-a donošene su pod kontrolom optuženog.⁹⁵³¹

2920. Na sastanku održanom u Predsjedništvu SFRJ u Beogradu 9. decembra 1991., optuženi je rekao da Evropa "ne prihvata legalitet nego fakticitet. Dakle, mi moramo biti dovoljno mudri da pripremimo i legalitet i fakticitet."⁹⁵³² Optuženi je rekao sljedeće: "Mi smo napravili spisak poteza. Deset poteza u pravcu koji mi hoćemo, da rezultata bude. [...] Ali mi ih ne proizvodimo u djelo dok Alija ne zabrlja nešto."⁹⁵³³

2921. Dana 11. decembra 1991., Skupština bosanskih Srba usvojila je preporuku da odbornici SDS-a u skupštinama opština u BiH u kojima SDS nema većinu osnuju "skupštine opština srpskog naroda".⁹⁵³⁴ U preporuci je rečeno da bi skupštine sačinjavali odbornici SDS-a i "drugi odbornici srpske nacionalnosti koji daju izjavu o pristupanju Skupštini".⁹⁵³⁵ Uz preporuku je bio priložen

---

⁹⁵²⁵ V. par. 87, 103.

⁹⁵²⁶ P5620 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 21. januar 1992.), str. 2–4. V. takođe P5618 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Vidovića, 27. decembar 1991.), str. 5 (gdje je optuženi govorio o tome da je važno da u BiH bude samo JNA); P5746 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Dobrice Ćosića, 15. februar 1992.), str. 5.

⁹⁵²⁷ V. par. 88.

⁹⁵²⁸ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 14. V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9124–9125.

⁹⁵²⁹ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9125.

⁹⁵³⁰ V. par. 89.

⁹⁵³¹ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 28.

⁹⁵³² P2554 (Bilješke sa sjednice Predsjedništva SFRJ, 9. decembar 1991.), str. 78.

⁹⁵³³ P2554 (Bilješke sa sjednice Predsjedništva SFRJ, 9. decembar 1991.), str. 78. V. takođe Patrick Treanor, T. 14038–14039 (1. juni 2011.). V. takođe P5774 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vladislava Jovanovića, 5. januar 1992.), str. 2.

⁹⁵³⁴ V. par. 131.

⁹⁵³⁵ D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. decembar 1991.), str. 11.

obrazac odluke o osnivanju "skupština opština srpskog naroda" koju treba da usvoje pojedinačne opštine.⁹⁵³⁶ Ove odluke trebala je potvrditi Skupština bosanskih Srba.⁹⁵³⁷

2922. Opštinski rukovodioci obavještavali su opštinska tijela o događajima na republičkom nivou, između ostalog, o osnivanju Skupštine bosanskih Srba, i napomenuli da je skupština osnovana kao sredstvo otpora pokušajima da se srpski narod podijeli.⁹⁵³⁸ Na primjer, Opštinski odbor SDS-a u Prijedoru obaviješten je 28. oktobra 1991. da treba formirati srpske skupštine u svim opštinama, da osnivaju svoju državu sa sopstvenim snagama i da treba da se obave pripreme za plebiscit srpskog naroda i vojno organizovanje.⁹⁵³⁹ Opštinski odbor SDS-a u Prijedoru takođe je uputio na stav optuženog da su, s obzirom na otejepljenje BiH koje je organizovala SDA, prinuđeni "na stvaranje nacionalnih zajednica na etničkim teritorijama".⁹⁵⁴⁰ Takođe su raspravljali o važnosti uspostavljanja kontrole nad svojim teritorijama.⁹⁵⁴¹

2923. Vijeće je konstatovalo da je 20. decembra 1991. Predsjedništvo SRBiH, uz protivljenje Nikole Koljevića i Biljane Plavšić koji su se izjasnili protiv, glasalo da se Badinterovoj komisiji podnese zahtjev za priznavanje SRBiH kao nezavisne države.⁹⁵⁴² Poslanici Skupštine bosanskih Srba sastali su se 21. decembra 1991., izrazili snažno protivljenje procesu koji vodi Badinterova komisija i odobrili pripreme za formiranje srpske republike.⁹⁵⁴³ Dana 5. januara 1992., Badinterova komisija dala je preporuku da se od SRBiH zahtijeva da održi referendum da bi se utvrdila volja naroda u pogledu nezavisnosti, i Skupština SRBiH izglasala je da se taj referendum održi 29. februara i 1. marta 1992.⁹⁵⁴⁴

2924. Dana 9. januara 1992., Skupština bosanskih Srba proglasila je SrRBiH.⁹⁵⁴⁵ U tom proglašenju se napominje da se teritorija SrRBiH sastoji od srpskih autonomnih oblasti i "drugih teritorija koje nisu precizno definisane, ali koje obuhvataju područja na kojima su Srbi bili većina prije genocida u Drugom svjetskom ratu".⁹⁵⁴⁶ Područje od kojeg bi se sastojala teritorija SrRBiH obuhvatalo bi sva

⁹⁵³⁶ D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. decembar 1991.), str. 11, 18–20.

⁹⁵³⁷ D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. decembar 1991.), str. 29.

⁹⁵³⁸ P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 60.

⁹⁵³⁹ P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 62, 64, 73.

⁹⁵⁴⁰ P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 90.

⁹⁵⁴¹ P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 91.

⁹⁵⁴² V. par. 48.

⁹⁵⁴³ V. par. 50.

⁹⁵⁴⁴ P971 (Izvještaj vještaka Roberta Donie pod naslovom "Porijeklo Republike Srpske, 1990.-1992.", 30. juli 2003.), *e-court* str. 36. V. takođe P1349 (Transkript 6. sjednice Skupštine SrRBiH, 26. januar 1992.), str. 16.

⁹⁵⁴⁵ V. par. 50; Robert Donia, T. 3564 (9. juni 2010.); P1346 (Zapisnik sa 5. sjednice Skupštine SrRBiH, 9. januar 1992.), str. 2–3. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 394.

⁹⁵⁴⁶ Patrick Treanor, T. 14027 (1. juni 2011.).

područja gdje je većina bosanskih Srba na plebiscitu glasala za ostanak u Jugoslaviji.⁹⁵⁴⁷ Dana 13. januara 1992., Ministarski savjet je identifikovao prioritete koji proizlaze iz deklaracije o proglašenju SrR BiH od 9. januara 1992., koji su obuhvatali utvrđivanje etničkog prostora i formiranje organa vlasti na tom prostoru.⁹⁵⁴⁸ Optuženi i Krajišnik učestvovali su u diskusiji o izvršavanju ovih zadataka.⁹⁵⁴⁹

2925. U presretnom razgovoru 13. januara 1992., optuženi je obavijestio Kuprešanina, predsjednika Skupštine ARK-a: "[I]mamo kompletan koncept policentričnog razvoja. Dakle, centri moraju biti i centri će [se razvijati] što snažnije", i da "ne bi nikako smjelo da se povuče nijedan potez koji neće biti sto posto dogovoren".⁹⁵⁵⁰ U jednom drugom razgovoru, optuženi je takođe govorio o teritorijalnim zahtjevima bosanskih Srba, a naročito o tome da regionalizacija ne smije ometati autoritet države bosanskih Srba, rekavši sljedeće: "Ja hoću da se organizuju Srbi po tim krajinama [...] a postoji jedinstvena srpska [BiH]".⁹⁵⁵¹

2926. Dana 17. januara 1992., na sjednici Ministarskog savjeta predočen je nacrt programa njegovog rada.⁹⁵⁵² U njemu se poziva na usvajanje Ustava i teritorijalnu organizaciju radi "povećanja teritorije regija i obuhvatanja većeg broja stanovnika gdje god je to moguće kako bi se regije zaokružile i etnički i ekonomski."⁹⁵⁵³ Na toj istoj sjednici je odlučeno da se do 15. februara 1992. pripreme prijedlozi zakona kako bi SrR BiH mogla početi da funkcioniše.⁹⁵⁵⁴ Skupština bosanskih Srba je takođe ovlastila Ministarski savjet i druge predstavnike bosanskih Srba, uključujući Krajišnika, da pripreme Ustav i "odgovarajuće odluke i akte kojima će se u najskorije vrijeme regulisati državno organizovanje srpskog naroda" u BiH.⁹⁵⁵⁵ Krajišnik je izabran u Komisiju imenovanu za pripremu Ustava.⁹⁵⁵⁶ Optuženi i Krajišnik razgovarali su o određivanju pravog trenutka za proglašenje Ustava bosanskih Srba.⁹⁵⁵⁷

⁹⁵⁴⁷ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4188.

⁹⁵⁴⁸ P1082 (Zapisnik sa 1. sjednice Ministarskog savjeta Skupštine SrR BiH, 13. januar 1992.), str. 2.

⁹⁵⁴⁹ P1082 (Zapisnik sa 1. sjednice Ministarskog savjeta Skupštine SrR BiH, 13. januar 1992.), str. 2.

⁹⁵⁵⁰ P5678 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 13. januar 1992.), str. 2. V. takođe P5803 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 11. decembar 1991.), str. 1.

⁹⁵⁵¹ P5819 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gojka Đoge, 11. novembar 1991.), str. 11.

⁹⁵⁵² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1964.

⁹⁵⁵³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1965. Ministarski savjet je posebno "ukaza[o] na potrebu za političko-teritorijalnom organizacijom regija formiranjem novih opština na graničnim područjima tih regija." V. činjenica o kojoj je presuđeno 1966.

⁹⁵⁵⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1967.

⁹⁵⁵⁵ D1185 (Zaključci sa sjednice Skupštine SrR BiH, 26. januar 1992.). V. činjenica o kojoj je presuđeno 1951.

⁹⁵⁵⁶ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1951.

⁹⁵⁵⁷ P5744 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 23. februar 1992.), str. 2.

2927. Dana 26. januara 1992., na vanrednoj sjednici, sazvanoj da bi se razgovaralo kako da se reaguje na poteze u cilju nezavisnosti BiH,⁹⁵⁵⁸ Skupština bosanskih Srba usvojila je niz zaključaka. Među njima je bio i zaključak da je odluka o održavanju referendumu o nezavisnosti BiH donijeta nezakonito i da stoga nije obavezujuća za srpski narod.⁹⁵⁵⁹ Vijeće podsjeća da je referendum o nezavisnosti održan 29. februara i 1. marta 1992. godine. Bosanski Srbi su referendum uglavnom bojkotovali, a ogromna većina glasača glasala je za nezavisnost.⁹⁵⁶⁰

2928. Jedan od poslanika bosanskih Srba govorio je o jako velikim obavezama koje imaju "jer mi formiramo svoju državu " i pozvao Skupštinu bosanskih Srba da odredi rokove za dovršenje tog plana.⁹⁵⁶¹ Od optuženog je takođe traženo da im "nared[i] [...] da Srbi zauzmu svoju teritoriju, da na nju ne može doći nikakva druga sila".⁹⁵⁶²

2929. Optuženi je u februaru 1992. na Skupštini bosanskih Srba govorio da se strateški ciljevi bosanskih Srba počinju ostvarivati i o važnosti uspostavljanja unutrašnjih granica "[što] deblj[ih]", i da će, ako te unutrašnje granice budu šire od vanjskih granica BiH, moći da kažu "baš me briga što imaš vanjske".⁹⁵⁶³ U martu 1992., optuženi je pozvao Skupštinu bosanskih Srba da zasjeda često, da se "ubrzano pripremimo za događaje koji slijede"⁹⁵⁶⁴ i "jer se primićemo završnici jednog procesa".⁹⁵⁶⁵

2930. Skupština bosanskih Srba je takođe zaključila da je "[m]jesto Republike Srpskog naroda Bosne i Hercegovine [...] u zajedničkoj državi srpskog naroda. Demokratska transformacija Jugoslavije mora da se provede paralelno sa državnim organizovanjem cjelokupnog srpskog naroda u srpsku federaciju ili savez srpskih država."⁹⁵⁶⁶ Dana 15. februara 1992., na Skupštini bosanskih Srba raspravljalo se o nacrtu Ustava, prema kojem bi SrRBiH ušla u sastav savezne Jugoslavije, a ne BiH.⁹⁵⁶⁷ Dana 28. februara 1992., Klub poslanika SDS-a dao je preporuku Skupštini bosanskih Srba da tog dana donese ustav kao "jedan oblik zaštite [...] od referendumu"; Skupština bosanskih Srba je zatim jednoglasno usvojila Ustav SrBiH.⁹⁵⁶⁸ Ustav je predviđao da svi građani Republike

⁹⁵⁵⁸ Momčilo Krajišnik, T. 43870–43871 (20. novembar 2013.).

⁹⁵⁵⁹ V. par. 53.

⁹⁵⁶⁰ V. par. 54; v. činjenica o kojoj je presuđeno 395.

⁹⁵⁶¹ P1349 (Transkript 6. sjednice Skupštine SrRBiH, 26. januar 1992.), str. 12.

⁹⁵⁶² D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 39.

⁹⁵⁶³ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrRBiH, 25. februar 1992.), str. 20.

⁹⁵⁶⁴ P1349 (Transkript 6. sjednice Skupštine SrRBiH, 26. januar 1992.), str. 8.

⁹⁵⁶⁵ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 4.

⁹⁵⁶⁶ D1185 (Zaključci sa sjednice Skupštine SrRBiH, 26. januar 1992.).

⁹⁵⁶⁷ V. činjenice o kojima je presuđeno 1989, 1996.

⁹⁵⁶⁸ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 15, 17. V. takođe par. 53; D89 (Stenogram 9. sjednice Skupštine SrRBiH, 28. februar 1992.), str. 14; P1351 (Transkript 7. sjednice Skupštine

imaju jednaka prava i slobode pred zakonom, bez obzira na, između ostalog, rasu, nacionalnu pripadnost i uvjerenja.⁹⁵⁶⁹

2931. Dana 24. marta 1992., Skupština bosanskih Srba izabrala je Branka Đerića za predsjednika Vlade, Aleksu Buhu za ministra inostranih poslova i Miću Stanišića za ministra unutrašnjih poslova u Vladi bosanskih Srba.⁹⁵⁷⁰ Kako je napomenuto ranije, iako je Ustav SrBiH predviđao da predsjednik Vlade predlaže Skupštini kandidate za ministarske položaje, kandidate je u stvari birao SDS i predsjednik SDS-a.⁹⁵⁷¹ Na primjer, optuženi je, kao predsjednik SDS-a, tražio da Đerić imenuje Miću Stanišića i Buhu.⁹⁵⁷²

2932. Što se tiče ministara Miće Stanišića i Mandića, Đerić je u svom svjedočenju rekao da su oni stalno odlazili kod optuženog i da nisu dolazili na sjednice Vlade jer su smatrali da se "Vladu [može] gura[ti] u zadnji plan" i "jer su smatrali da oni pripadaju tom vrhu".⁹⁵⁷³ Kako je opisao Đerić, SrR BiH je bila "partijska država", u kojoj je optuženi kao predsjednik SDS-a držao svu vlast, preuzeo kontrolu nad svim funkcijama SDS-a i praktično bio vlast.⁹⁵⁷⁴ Đerić je dodao da je "Vlada [...] tu samo kao tehnički pridodatak, a ne ona koja treba da na određeni način kreira politiku" i da je to bila država u kojoj vlast nije imala opoziciju.⁹⁵⁷⁵ Sam optuženi je rekao: "Ali

---

SrR BiH, 15. februar 1992.) (koji sadrži duge diskusije u vezi s nacrtom ustava); činjenica o kojoj je presuđeno 414.

⁹⁵⁶⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1997.

⁹⁵⁷⁰ P1354 (Zapisnik sa 13. sjednice Skupštine SrR BiH, 24. mart 1992.), str. 4–7; P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 223.

⁹⁵⁷¹ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 7–9; P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 12. SDS i optuženi vršili su kontrolu nad imenovanjima ljudi generalno, uključujući imenovanja na položaje pomoćnika ministra i u javnim preduzećima, iako je Vlada mogla predlagati kandidate. V. Vladimir Lukić, T. 38760–38764 (23. maj 2013.); P6338 (Dopis Vlade RS-a Izvršnom odboru SDS-a, 29. avgust 1993.); P6339 (Dopis Izvršnog odbora SDS-a Vladi RS-a, 28. decembar 1993.); P6340 (Dopis Vlade RS-a Izvršnom odboru SDS-a, 12. mart 1994.).

⁹⁵⁷² Branko Đerić, T. 27942–27943 (24. april 2012.); P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 9.

⁹⁵⁷³ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 22

⁹⁵⁷⁴ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 13–14. V. takođe Milorad Dodik, T. 36877–36880 (9. april 2013.).

⁹⁵⁷⁵ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 13–14. V. takođe Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16844. Skoko je rekao da nije nikada primijetio da je optuženi pokušao da utiče na rad Vlade i da je donošenje odluka bilo u sklopu njegovih ovlaštenja. D3321 (Izjava svjedoka Milorada Skoke od 1. aprila 2013.), par. 30. Međutim, Vijeće ne smatra da je njegovo svjedočenje u tom pogledu pouzdano, s obzirom na to da njegovo svjedočenje karakterišu mnoge protivvrječnosti i pokazatelji pristrasnosti i predrasuda. Krajišnik je u svom svjedočenju rekao da nije tačno da su Vlada bosanskih Srba i Ministarski savjet bili podređeni njemu ili optuženom i da su te strukture bile odgovorne Skupštini bosanskih Srba. Momčilo Krajišnik, T. 43358–43359 (13. novembar 2013.). Iako Vijeće prihvata da te strukture možda nisu bile formalno podređene optuženom, dokazi pokazuju da je on imao značajnu i uticajnu ulogu na način na koji su djelovale.

vjerujte, Vlada je moja. Ja sam odgovoran za njeno funkcionisanje. Ja imenujem i predlažem [...]."⁹⁵⁷⁶

2933. Dana 28. februara 1992., Koljević je predložio da se zakaže skupština odmah nakon referenduma i "da podijelimo Televiziju", te da se preduzmu koraci za osnivanje novina bosanskih Srba.⁹⁵⁷⁷ Klub poslanika SDS-a je prihvatio te prijedloge.⁹⁵⁷⁸ Slične mjere su već bile preduzete da se osnuje zasebna struktura bosanskih Srba za propagandu i medije. Na primjer, u septembru 1991., Izvršni odbor SDS-a usvojio je odluku o imenovanju Komisije za informisanje i propagandu.⁹⁵⁷⁹ Dana 27. septembra 1991., optuženi je u jednom presretnom razgovoru dao uputstvo da se smijeni direktor Radija Banjaluka, bosanski Musliman, rekavši: "Pa daj ga odmah mijenjajte. Stavljajte svoga čovjeka. Ovo su ratna vremena."⁹⁵⁸⁰ U oktobru 1991., optuženi se zalagao za stvaranje njihove vlastite radio-televizijske mreže koja bi objedinila srpski informativni prostor, kao i za osnivanje njihove vlastite novinske agencije.⁹⁵⁸¹

2934. Dana 7. aprila 1992., Skupština bosanskih Srba je proglasila nezavisnost SrRBiH, a Biljana Plavšić i Koljević su podnijeli ostavke na svoje funkcije u Predsjedništvu BiH.⁹⁵⁸² Ministarstvo odbrane organizovano je negdje u aprilu 1992.⁹⁵⁸³

2935. Dana 8. maja 1992., Vlada bosanskih Srba formirala je Centralnu komisiju za razmjenu ratnih zarobljenika i lica lišenih slobode.⁹⁵⁸⁴ Na sjednici Vlade bosanskih Srba 20. marta 1993., donijeta je odluka da se raspusti Centralna komisija za razmjenu ratnih zarobljenika zbog problema među kojima su bili "privatno[...] organizovanj[e] i šverc[...] u razmjeni zarobljenika".⁹⁵⁸⁵ Vlada bosanskih Srba donijela je odluku da formira novu Komisiju za razmjenu [i oslobađanje] ratnih zarobljenika i civila, koja bi bila direktno odgovorna Vladi i koja bi bila sistematičnija i

⁹⁵⁷⁶ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 255.

⁹⁵⁷⁷ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 7.

⁹⁵⁷⁸ P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 15. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1952.

⁹⁵⁷⁹ P6486 (Odluka Izvršnog odbora SDS-a, 9. septembar 1991.), str. 1.

⁹⁵⁸⁰ P6509 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vukića, 27. septembar 1991.), str. 2.

⁹⁵⁸¹ D3988 (Zapisnik sa 1. sastanka Komisije za informisanje, 8. oktobar 1991.), str. 2.

⁹⁵⁸² V. činjenica o kojoj je presuđeno 2011.

⁹⁵⁸³ V. par. 115.

⁹⁵⁸⁴ V. par. 125.

⁹⁵⁸⁵ P3129 (Zapisnik sa 66. sjednice Vlade RS-a, 20. mart 1993.), str. 10. V. takođe P3113 (Zapisnik sa 73. sjednice Vlade RS-a, 29. juni 1993.), str. 16.

organizovanija te koja bi saradivala s drugim odgovarajućim državnim organima kako bi se mogao rješavati problem smještaja razmijenjenih zarobljenika u RS-u.⁹⁵⁸⁶

2936. Dana 12. maja 1992., osnovano je tročlano Predsjedništvo, u čijem su sastavu bili Biljana Plavšić, Koljević i optuženi, a optuženi je izabran za predsjednika Predsjedništva. Dana 2. juna 1992. ili oko tog datuma, Predsjedništvo je bilo prošireno na pet članova i u njegov sastav su ušli predsjednik Vlade Đerić i predsjednik Skupštine bosanskih Srba Krajišnik. Dana 6. jula 1992., članovi Predsjedništva su između sebe podijelili zadatke i optuženi je bio zadužen za vojna pitanja.⁹⁵⁸⁷ Dana 17. decembra 1992., Skupština bosanskih Srba zamijenila je Predsjedništvo jednim predsjednikom. Optuženi je izabran za predsjednika SrRBiH. Biljana Plavšić i Koljević izabrani su za potpredsjednike.⁹⁵⁸⁸ Tokom rada Predsjedništva u 1992. godini, optuženi je bio broj jedan u Predsjedništvu.⁹⁵⁸⁹ Kada su se međunarodni posmatrači sastajali s najvišim vođama bosanskih Srba, uključujući Krajišnika, Koljevića i Biljanu Plavšić, oni su se svi povinovali optuženom i on je bio viđen kao "nedvojbeni i neupitni vođa bosanskih Srba".⁹⁵⁹⁰

2937. Optuženi je prisustvovao i govorio skoro na svakoj sjednici Skupštine bosanskih Srba.⁹⁵⁹¹ Govori optuženog često su primani s izričitim odobravanjem i hvalom predstavnika bosanskih Srba.⁹⁵⁹² Na primjer, na sjednici 25. februara 1992., Kuprešanin je o optuženom rekao sljedeće: "Karadžić [je] zaista kao predsjednik SDS-a broj jedan čovjek srpskog naroda. I, dovoljno je njegovih pet rečenica da promijeni čitav tok sjednice".⁹⁵⁹³ Jednom drugom prilikom, nakon što je optuženi govorio o potrebi da se vlast centralizuje, jedan poslanik je rekao da "ono što naredi

⁹⁵⁸⁶ P3129 (Zapisnik sa 66. sjednice Vlade RS-a, 20. mart 1993.), str. 10–11. V. takođe P3138 (Zapisnik sa 67. sjednice Vlade RS-a, 6. april 1993.), str. 8–9.

⁹⁵⁸⁷ V. par. 96–98.

⁹⁵⁸⁸ V. par. 96–98.

⁹⁵⁸⁹ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8618; Colm Doyle, T. 2677–2678 (21. maj 2010.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16844. V. takođe Robert Đurđević, T. 25908 (7. mart 2012.); Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), Anthony Banbury, T. 13313 (15. mart 2011.); Patrick Treanor, T. 14043 (1. juni 2011).

⁹⁵⁹⁰ Colm Doyle, P918 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 25256–25257; Colm Doyle, T. 2677–2678 (21. maj 2010.). V. takođe D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrRBiH, 25. februar 1992.), str. 65.

⁹⁵⁹¹ V. npr. P1343 (Transkript 1. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. oktobar 1991.), str. 56–60; D84 (Stenogram 3. sjednice Skupštine SrRBiH, 11. decembar 1991.), str. 12–14; D86 (Stenogram 4. sjednice Skupštine SrRBiH, 21. decembar 1991.), str. 37–42; D87 (Transkript 9. sjednice Skupštine SRBiH, 24.–25. januar 1992.), str. 103–104; D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 4–10; D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.–26. juli 1992.), str. 85–86; D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 51–57; D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.–20. januar 1993.), str. 3–9; P1373 (Transkript 31. sjednice Skupštine RS-a, 9. maj 1993.), str. 1, 18–19, 22; P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.–29. avgust, 9.–11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 9–16.

⁹⁵⁹² P1347 (Stenogram 5. sjednice Skupštine SrRBiH, 9. januar 1992.), str. 57–58; P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 23.

⁹⁵⁹³ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrRBiH, 25. februar 1992.), str. 65. V. Vojislav Kuprešanin, T. 43486 (14. novembar 2013.) (koji je dalje rekao sljedeće: "Pet rečenica [optuženog] značilo je više nego ko zna koliko moje priče i govora"). V. takođe par. 2962.

[optuženi] i Skupština i Predsjedništvo i ministar vojske i general armije ima do zadnjeg čovjeka da se izvršava".⁹⁵⁹⁴ Govorio je i Mladić, koji je rekao: "[D]a podržim sve što je rekao [...] da sam sada optimista veći nego bilo kad do sada."⁹⁵⁹⁵

2938. Iako je Skupština bosanskih Srba radila na demokratski način, za optuženog se govorilo da je "najveći autoritet", koji je imao "najbolj[e] idej[e] i najbolj[a] rješenja za pitanja srpskog naroda u BiH."⁹⁵⁹⁶ Optuženi je naglašavao primat Skupštine bosanskih Srba, ali je istovremeno rekao da neće dozvoliti da nekoliko ljudi "dovodi [...] u pitanje čitav projekt" i da će se, kada SDS usvoji neku politiku, sve van te politike smatrati izdajom, te da je potrebna maksimalna disciplina.⁹⁵⁹⁷

2939. Svjedoci odbrane su u svojim svjedočenjima rekli da je (i) optuženi bio slab predsjednik s vrlo malo moći; (ii) da optuženi nije imao "neprikosnovenu moć"; (iii) da je optuženi bio demokrata, koji nije dominirao ni državom ni SDS-om; i (iv) da su lokalna rukovodstva SDS-a bila potpuno autonomna.⁹⁵⁹⁸ Međutim, Vijeće napominje da su svjedočenja Zametice, Kondića i Šojića u tom pogledu uopštena i zasnovana na njihovom vlastitom osjećaju, utisku, mišljenju i, u nekim slučajevima, na nepotpunim informacijama. Vijeće stoga ne smatra da njihova svjedočenja imaju veliku težinu u tom pogledu. Osim toga, svjedočenja Šojića, Poplašena i Tadića karakterišu protivrječnosti, evazivnost i pokazatelji neobjektivnosti i pristrasnosti. Vijeće stoga ne smatra da su njihova svjedočenja u tom pogledu pouzdana. Pored toga, Vijeće konstatuje da nad ovim dokazima pretežu brojni pouzdani dokazi, o kojima je bilo riječi gore u tekstu i koji, suprotno ovima, pokazuju vlast i kontrolu od strane optuženog.

(2) Zaključak

2940. Nakon što je razmotrilo dokaze iznijete gore u tekstu, Vijeće konstatuje da je optuženi, kao predsjednik Glavnog odbora SDS-a, imao *de jure* i *de facto* vlast nad strankom SDS i nad njenim članovima. U periodu od 1990. do 1995., optuženi je bio na čelu SDS-a i imao je veliku kontrolu i

⁹⁵⁹⁴ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 31.

⁹⁵⁹⁵ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 58.

⁹⁵⁹⁶ Anđelko Grahovac, T. 44053 (26. novembar 2013.). V. takođe D3364 (Izjava svjedoka Dušana Kozića od 7. aprila 2013.), par. 28 (gdje se opisuje demokratska atmosfera u Skupštini).

⁹⁵⁹⁷ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrR BiH, 25. februar 1992.), str. 45–47; P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrR BiH, 24. mart 1992.), str. 17. Dodik je u svom svjedočenju rekao da je uloga optuženog u Skupštini bosanskih Srba bila da predstavi situaciju i da on nikada nije tražio da se donesu određene odluke. Milorad Dodik, T. 36857–36858 (9. april 2013.). Međutim, Vijeće napominje da Dodikovo svjedočenje karakterišu protivrječnosti i pokazatelji neiskrenosti i neobjektivnosti, što je dovelo u pitanje vjerodostojnost njegovog svjedočenja u tom pogledu.

⁹⁵⁹⁸ John Zametica, T. 42453–42457 (29. oktobar 2013.); D2683 (Izjava svjedoka Dragana Šojića od 15. decembra 2012.), par. 9, 17; D4163 (Izjava svjedoka Bore Tadića od 1. decembra 2013.), par. 27, 30; D3854 (Izjava svjedoka Save Čeklića od 7. jula 2013.), par. 4, 6; Savo Čeklić, T. 41239–41240 (11. juli 2013.); D4063 (Izjava svjedoka Novaka Kondića od 23. novembra 2013.), par. 6–7; D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11.

vlast nad njenim institucijama i upravljanjem. Osim toga, kao predsjednik SNB-a, predsjednik Predsjedništva i zatim predsjednik RS-a, optuženi je bio najviši civilni funkcioner u SrRBiH i kasnije RS-u. Optuženi je imao veliki autoritet nad Predsjedništvom, Vladom i njenim ključnim članovima i, uslijed svog položaja i autoriteta, imao veliki uticaj u Skupštini bosanskih Srba. SDS je funkcionisao strogo poštujući hijerarhijske strukture koje su išle od Glavnog i Izvršnog odbora prema strukturama opštinskih odbora. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi provodio disciplinu u stranci i da je bio najmoćniji i najuticajniji autoritet u stranci. Stranačke strukture SDS-a omogućavale su komunikaciju između viših rukovodilaca, uključujući optuženog, i opštinskih rukovodilaca SDS-a.

2941. Vijeće dalje zaključuje da su u periodu od 1991., optuženi, SDS i rukovodstvo bosanskih Srba planirali i razrađivali mjere koje treba da se preduzmu u slučaju da BiH krene prema nezavisnosti. Kada je Skupština SRBiH 15. oktobra 1991. donijela deklaraciju o suverenitetu bez srpskih poslanika, ti planovi su bili dalje razrađivani i na kraju provedeni u djelo.

2942. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba žestoko su reagovali na ono što su smatrali nezakonitim i neustavnim potezom u cilju postizanja nezavisnosti. Vijeće konstatuje da su optuženi i strukture SDS-a u tom periodu imali ključnu ulogu u razradi odgovora s ciljem ostvarenja ciljeva i interesa bosanskih Srba. Kada se suočio s mogućnošću nezavisnosti BiH, SDS je diskutovao o cilju jedinstva Srba, pokrenuo paralelne državne strukture, pojačao proces regionalizacije i ostvario vojno organizovanje na lokalnom nivou.

2943. Razgovor optuženog, presretnut 16. oktobra 1991., u kojem je uvjeravao opštinske rukovodioce u sljedeće: "Ima razrađen scenarij. Nijedan potez nećemo povući danas [...]. Sve je razrađeno [...]", mnogo govori. Nakon što je razmotrilo kontekst u kojem se vodio ovaj razgovor, Vijeće konstatuje da on pokazuje da je optuženi imao centralnu ulogu tokom tog perioda i da su bosanski Srbi već bili obavili pažljive pripreme kako bi reagovali na svaki potez BiH u cilju postizanja nezavisnosti. Ovom zaključku takođe idu u prilog dokazi da je optuženi proglasio vanredno stanje u SDS-u 18. oktobra 1991. i da je time naglasio da rukovodioci SDS-a rade na razrađivanju mjera koje će se trebati preduzeti u opštinama. To proglašenje je takođe jasno pokazalo da su koraci koji treba da se preduzmu bili pomno planirani i da je optuženi insistirao na najvišem nivou discipline kako bi se obezbijedilo da se ne povuče "nijedan pogrešan potez".

2944. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba su takođe imali ključnu ulogu u formiranju Skupštine bosanskih Srba. Osnivanje Skupštine bosanskih Srba bilo je jedan od prvih koraka ka

---

novembra 2013.), par. 21; D4166 (Izjava svjedoka Mikana Davidovića od 1. decembra 2013.), par. 5–6, 8–9, 12–14; D3861 (Izjava svjedoka Radovana M. Karadžića od 14. jula 2013.), par. 3.

stvaranju paralelnih struktura, koje su predstavljale osnovu za formiranje zasebne srpske države u BiH. Vijeće konstatuje da je to tijelo, od dana formiranja 24. oktobra 1991. tokom cijelog sukoba u BiH, imalo centralnu ulogu u organizovanju srpskog naroda u BiH i formiranju zasebne države. Vijeće konstatuje da je Skupština bosanskih Srba bila formalno sredstvo putem kojeg su zvanično sankcionisani i šireni ideologija i ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba. Skupština je takođe bila jedno od tijela koje je korišteno za prenošenje instrukcija u vezi s tim ciljevima na niži nivo, predstavnicima opština.

2945. Na primjer, Skupština bosanskih Srba donosila je odluke koje su odražavale stav optuženog i rukovodstva bosanskih Srba da će srpski narod ostati u zajedničkoj državi Jugoslaviji. Skupština je takođe organizovala plebiscit srpskog naroda u BiH da se ta odluka potvrdi i zatim priznala rezultat plebiscita, te proglasila da će područja na kojima su Srbi glasali za ostanak u Jugoslaviji ostati dio teritorije Jugoslavije. Kada je Brđanin zaprijetio smjenjivanjem direktora i drugih rukovodilaca koji nisu učestvovali na plebiscitu, optuženi ga je upozorio da ne daje takve izjave javno, ali nije osudio te izjave kao takve. Vijeće konstatuje da dokazi pokazuju da je optuženi radio na tome da se postigne puno učestvovanje na plebiscitu, koji je trebao poslužiti tome da se pokaže javna podrška politici rukovodstva bosanskih Srba.

2946. Vijeće konstatuje da je Skupština bosanskih Srba, kada je postalo očigledno da cilj ostanka u zajedničkoj državi s Jugoslavijom više nije bio moguć, odobrila pripreme za formiranje zasebne srpske republike. U tom pogledu, Vijeće takođe konstatuje da je Skupština bosanskih Srba, u periodu od kraja 1991. do sredine 1992., imala centralnu ulogu u formiranju drugih paralelnih institucija i struktura bosanskih Srba, poput Ministarskog savjeta i SNB-a. Skupština je takođe radila na izradi ustava srpske države koju su htjeli formirati. Vijeće konstatuje da je Skupština bosanskih Srba takođe propagirala stvaranje paralelnih struktura u opštinama, na primjer, pozivala je da se osnivaju "skupštine opština srpskog naroda". Vijeće konstatuje da je optuženi vodio diskusije na sjednicama Skupštine bosanskih Srba kada su se donosile te odluke. Optuženi je direktno promovisao mjere koje su se podudarale s njegovim ciljevima.

2947. Vijeće konstatuje da je optuženi bio prvi čovjek kad je riječ o objašnjavanju i promovisanju politike koja je dovela do zaključaka Skupštine bosanskih Srba i drugih političkih struktura bosanskih Srba. On je promovisao važnost Skupštine bosanskih Srba kao takve, i objašnjavao da Skupština treba da zasjeda često kako bi se ubrzale njihove pripreme za stvaranje države bosanskih Srba. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi preuzeo vrlo aktivnu ulogu u stvaranju struktura koje bi podržale postojanje zasebne države bosanskih Srba. Na primjer, optuženi i SDS su imali

centralnu ulogu u izboru ministara u SrR BiH. Osim toga, Vijeće konstatuje da dokazi pokazuju da je optuženi imao visok stepen kontrole nad Vladom bosanskih Srba i njenim ključnim članovima.

2948. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi preuzeo vodeću ulogu u identifikovanju mjera koje su trebale biti preduzete kako bi se preuzela kontrola nad teritorijom i u formiranju srpskih opština u BiH s njihovim sopstvenim strukturama vlasti. Na primjer, govorio je o važnosti preuzimanja vlasti u opštinama. Takođe je imao ključnu ulogu u naglašavanju potrebnog nivoa kontakta i koordinacije, i poslanicima Skupštine bosanskih Srba je povjerio zadatak da budu u stalnom kontaktu s opštinskim rukovodiocima, kako bi se stvorile strukture potrebne za preuzimanje kontrole u opštinama, u skladu s planovima koje je pripremio. Skupština bosanskih Srba je takođe bila jedno od sredstava putem kojih se politika rukovodstva bosanskih Srba prenosila opštinama.

2949. Proglašenje SrR BiH od strane Skupštine bosanskih Srba u januaru 1992. bilo je potvrda teritorijalnih ciljeva i ideologije rukovodstva bosanskih Srba, koje je tražilo stvaranje zasebne srpske države. U tom proglašenju su se takođe pominjali zločini počinjeni u prošlosti nad bosanskim Srbima, o čemu je bilo riječi gore u tekstu. Vijeće konstatuje da je teritorijalno razgraničenje teritorija na koje su bosanski Srbi polagali pravo takođe bilo povezano s govorom u vezi s tim zločinima počinjenim u prošlosti, s obzirom na gledište da su bosanski Srbi postali manjina na nekim područjima samo zbog zločina koji su nad njima počinjeni u Drugom svjetskom ratu.

2950. Krajem 1991. bilo je jasno da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba pripremili "poteze" koje će provesti kako bi postigli svoje ciljeve i da su jasno proračunali kada će ih preduzeti. Optuženi je jasno rekao da su potrebni dogovor i jednoobraznost u određivanju pravog trenutka za te poteze. Takođe je naglasio važnost struktura SDS-a na lokalnom nivou, uključujući opštinske i mjesne odbore SDS-a.

2951. Optuženi je takođe bio vodeća ličnost i autoritet u Skupštini bosanskih Srba i insistirao je na najvećoj disciplini u praćenju politike SDS-a kako bi se postigli njihovi ciljevi. Dokazi pokazuju da su poslanici u Skupštini bosanskih Srba pokazali visoki nivo poštovanja i pridržavanja politike i mjera koje je promovisao optuženi, te da je optuženi takođe vršio značajan uticaj na državne organe bosanskih Srba.

(B) Regionalizacija i stvaranje srpskih autonomnih oblasti

(1) Analiza dokaza

2952. Vijeće podsjeća na svoju diskusiju u vezi s procesom regionalizacije, koji je započeo formiranjem zajednica opština organizovanog od strane SDS-a početkom 1991.⁹⁵⁹⁹ U januaru 1991. SDS-ovi predsjednici skupština opština u Bosanskoj Krajini počeli su s pripremama za formiranje ZOBK-a, što je Regionalni odbor SDS-a odobrio u aprilu 1991.⁹⁶⁰⁰ Dana 11. aprila 1991., Skupština SRBiH dala je preporuku skupštinama opština da obustave donošenje odluka u vezi s regionalizacijom.⁹⁶⁰¹ Međutim, opštine s velikom srpskom većinom glasale su za pridruživanje ZOBK-u, što je dovelo do njegove osnivačke skupštine 25. aprila 1991.⁹⁶⁰² Na konstitutivnoj sjednici ZOBK-a je rečeno da se ta zajednica osniva "bez obzira na nacionalnu pripadnost" i da je potvrđeno jedinstvo Jugoslavije kao jedan od njihovih ciljeva u stvaranju ove zajednice opština.⁹⁶⁰³

2953. U maju 1991., formirane su još dvije zajednice opština, na Romaniji i u Istočnoj i Staroj Hercegovini.⁹⁶⁰⁴ U septembru 1991., te zajednice opština preimenovane su u srpske autonomne oblasti.⁹⁶⁰⁵ Vijeće podsjeća da su srpske autonomne oblasti Semberija-Majeveca, Sjeverna Bosna i Birač formirane u periodu od septembra do novembra 1991.⁹⁶⁰⁶ Dana 21. novembra 1991., Skupština bosanskih Srba potvrdila je proglašenje srpskih autonomnih oblasti u BiH.⁹⁶⁰⁷

2954. Dana 30. septembra 1991., Klub poslanika SDS-a održao je sjednicu kojoj su prisustvovali Krajišnik i optuženi.⁹⁶⁰⁸ Na toj sjednici optuženi je rekao da traži od predstavnika iz Krajine da jave u svoje opštine da se svi koji mogu jave u vojsku i da Srbi pripremaju regionalizaciju.⁹⁶⁰⁹ Dana 7. oktobra 1991., optuženi je rekao da srpske autonomne oblasti pomažu "da ne bi bilo napetosti, da je svako gazda na svome i da se mirno živi između, između naroda ovde".⁹⁶¹⁰ Optuženi je razgovarao o pitanju regionalizacije s Izetbegovićem, ali Izetbegovićev stav je bio da se regionalizacija ne

⁹⁵⁹⁹ V. par. 40, 43, 72–75.

⁹⁶⁰⁰ V. par. 40, 129.

⁹⁶⁰¹ D284 (Preporuka Skupštine SRBiH u vezi s regionalizacijom, 11.-12. april 1991.).

⁹⁶⁰² V. par. 42.

⁹⁶⁰³ D1890 (Transkript audio-zapisa sjednice Skupštine Krajine), str. 3, 11–13, 53. V. takođe P5896 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovane novinarko, 24. juni 1991.).

⁹⁶⁰⁴ V. par. 42.

⁹⁶⁰⁵ V. par. 42, 75. Vijeće ne pridaje nikakvu težinu ocjenama Treanora i Donie u vezi s motivima i ciljevima rukovodstva bosanskih Srba kad je riječ o ovom procesu regionalizacije. Patrick Treanor, T. 14011, 14015–14016, 14027, 14035–14036, 14069–14070 (1. juni 2011.), T. 14381 (7. juni 2011.); Robert Donia, T. 3407–3410 (7. juni 2010.).

⁹⁶⁰⁶ V. par. 75. V. takođe Milorad Dodik, T. 36881 (9. april 2013.).

⁹⁶⁰⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1950.

⁹⁶⁰⁸ P2543 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 30. septembar 1991.).

⁹⁶⁰⁹ P2543 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 30. septembar 1991.).

⁹⁶¹⁰ P5849 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gorana Đukića, 7. oktobar 1991.), str. 3–4.

može izvesti zato što je stanovništvo BiH pomiješano.⁹⁶¹¹ Vijeće podsjeća na to da su optuženi i rukovodioci SDS-a, iako se SDA protivila tim potezima koji bi vodili do regionalizacije u BiH, govorili u prilog regionalizaciji zbog ekonomskih razloga, upućujući na svoj stav da je u Sarajevu koncentracija vlasti.⁹⁶¹² Vijeće je formalno primilo na znanje da je uprkos ovim opravdanjima jedna od funkcija koju je SDS dodijelio ZOBK-u bila organizacija odbrane za vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti.⁹⁶¹³

2955. Optuženi je takođe imao aktivnu ulogu u davanju uputstava vlastima u vezi s odlukama koje treba da se provedu i mjerama koje treba da se preduzmu na području Bosanske Krajine.⁹⁶¹⁴ Na primjer, 12. oktobra 1991., u razgovoru s Miškovićem u Prijedoru, optuženi je izdao uputstvo da stranka treba da bude u "potpunom mobilnom stanju" i da jedinice treba da budu dežurne 24 sata dnevno.⁹⁶¹⁵

2956. Vijeće je konstatovalo da je SDS krajem 1991. počeo provoditi politiku "regionalizacije", koja je obuhvatala preduzimanje koraka za stvaranje "regija" u kojima su Srbi relativna većina.⁹⁶¹⁶ U septembru 1991., optuženi je u razgovoru sa Slobodanom Miloševićem rekao da je cilj rukovodstva bosanskih Srba regionalizacija ili kantonizacija, te da im je cilj da uzmu pola Sarajeva i da imaju čvrste veze s Jugoslavijom.⁹⁶¹⁷ Dana 16. septembra 1991., Izvršni odbor SDS-a odobrio je imenovanje Štaba za regionalizaciju.⁹⁶¹⁸ Ovo tijelo je dobilo zadatak da prati provođenje odluke o proglašenju autonomnih regija, a ova odluka je dostavljena opštinskim odborima SDS-a.⁹⁶¹⁹ Na

⁹⁶¹¹ D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 14. Nešković je u svom svjedočenju takođe rekao da su ciljevi SDS-a u vezi s regionalizacijom bili, prvo, da se BiH zadrži u Jugoslaviji, a ako to ne bude moguće, da se jedan dio BiH zadrži u Jugoslaviji i da je regionalizacija bila sredstvo suprotstavljanja centralizaciji. Radimir Nešković T. 14259–14260 (6. juni 2011.), T. 14355, 14357–14360 (7. juni 2011.).

⁹⁶¹² V. par. 41. V. takođe P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 10.

⁹⁶¹³ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1915.

⁹⁶¹⁴ D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 20–21; P747 (Ugovor o saradnji SAO Krajine i Bosanske krajine, 24. juni 1991.); P5892 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića, Nenada i Voje Kuprešanina, 24. juni 1991.); P5894 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Anđelka Grahovca, 24. juni 1991.); P5891 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vukića, 24. juni 1991.), str. 1–2; P5895 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vukića, 24. juni 1991.), str. 1–2; P5885 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Zeljkovića, 9. juli 1991.); P5846 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca, 12. oktobar 1991.); P5799 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića, Mićevića i Radića, 15. decembar 1991.).

⁹⁶¹⁵ P5845 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miškovića, 12. oktobar 1991.), str. 1.

⁹⁶¹⁶ V. par. 74.

⁹⁶¹⁷ P5867 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 19. septembar 1991.), str. 2–3.

⁹⁶¹⁸ V. par. 75. Sejmenović je u svom svjedočenju rekao da se, po njegovoj ocjeni, SDS zalagao za regionalizaciju kako bi stvorio etničke srpske regije u BiH i da se stav koji je u vezi s etničkim razdvajanjem SDS zauzeo na republičkom nivou takođe održavao na opštinskom nivou. Međutim, Vijeće smatra da je to njegovo mišljenje i stoga ne smatra da to svjedočenje ima veliku težinu. Mevludin Sejmenović, T. 20457, 20464 (27. oktobar 2011.).

⁹⁶¹⁹ P2584 (Zapisnik sa 3. sjednice Izvršnog odbora SDS-a, 16. septembar 1991.), str. 1; P6484 (Informacija Rajka Dukića SDS-u, 13. septembar 1991.). V. takođe P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192), str. 3 (pod pečatom); Radimir Nešković T. 14357–14360 (7. juni 2011.). Iako je Treanor svjedočio o teritorijalnim

primjer, 25. septembra 1991., Glavni odbor SDS-a Sarajevo odlučio je da provede odluku i zaključke republičkih organa SDS-a u vezi s regionalnim organizovanjem i imenovao je ljude koji će koordinirati provođenje odluke.⁹⁶²⁰ To je uključivalo proglašenje autonomnih regija kao dijelova Jugoslavije i izdvajanje naselja iz nekih opština i uključivanje tih naselja u drugu opštinu.⁹⁶²¹ Optuženi je takođe sazvaio plenum funkcionera bosanskih Srba u septembru 1991., na kojem se raspravljalo o tim pitanjima.⁹⁶²²

2957. Na sastanku Izvršnog odbora SDS-a u novembru 1991., kojem je prisustvovao optuženi, vodila se rasprava o izvještaju o "regionalizaciji" i o tome da se trebaju stvoriti uslovi koji bi omogućili svakoj regiji da "obuhva[ti] i zaokru[ži] nacionalno i teritorijalno bogatstvo" s ciljem stvaranja srpske BiH u Jugoslaviji.⁹⁶²³ Prema Krajišnikovim riječima, SDS je koristio zalaganje za regionalizaciju kao odgovor na pokušaje HDZ-a i SDA da razgovaraju o nezavisnosti BiH.⁹⁶²⁴ Regionalizacija je, po njegovom mišljenju, bila strateška prednost kojom se koalicionim partnerima SDS-a htjelo dati do znanja da sve tri strane trebaju postići opšti sporazum u vezi s cijelom BiH: u vezi s njenim statusom u Jugoslaviji i o njenoj unutrašnjoj organizaciji.⁹⁶²⁵

2958. Vijeće podsjeća da je 16. septembra 1991. ZOBK promijenio ime u ARK.⁹⁶²⁶ ARK je dobio i izvršna i zakonodavna ovlaštenja na području svoje nadležnosti i djelovao je kao srednji nivo vlasti između SrRBiH i opština.⁹⁶²⁷ Budući da je ARK bio zajednica na dobrovoljnoj osnovi, Statut ARK-a je predviđao da se druge opštine mogu pridružiti ARK-u, a te su odluke obično donosili odbornici bosanskih Srba na opštinskom nivou.⁹⁶²⁸ Osim toga, iako je ARK osnovan kao višenacionalna institucija, Skupština ARK-a je u praksi bila srpsko tijelo.⁹⁶²⁹ Optuženi je odabrao Brđanina da vodi ARK i Brđanin je bio na tom položaju do ukidanja ARK-a.⁹⁶³⁰ Optuženi je bio u

---

ciljevima rukovodstva bosanskih Srba i razlozima za korake preduzete u cilju regionalizacije, Vijeće smatra da su ti zaključci i mišljenja van domena njegove stručnosti i stoga se neće osloniti na njih u tom pogledu. Patrick Treanor, T. 14015–14016 (1. juni 2011.).

⁹⁶²⁰ P2530 (Odluka SDS-a o imenovanju štaba, 25. septembar 1991.). V. takođe Patrick Treanor, T. 14017 (1. juni 2011.), T. 14450–14451 (8. juni. 2011.).

⁹⁶²¹ P2530 (Odluka SDS-a o imenovanju štaba, 25. septembar 1991.).

⁹⁶²² P2544 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 6. septembar 1991.), str. 3. V. takođe Patrick Treanor, T. 14018 (1. juni 2011.).

⁹⁶²³ P2585 (Zapisnik sa 5. sjednice Izvršnog odbora SDS-a, 7. novembar 1991.), str. 5. V. takođe P2586 (Zapisnik sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 3. decembar 1991.), str. 1; P794 (Izvod iz zapisnika sa proširene sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 21. januar 1993.), *e-court* str. 6; Radimir Nešković T. 14358 (7. juni 2011.).

⁹⁶²⁴ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1926. V. takođe D4551 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Salke Ališehića, 21. decembar 1991.), str. 3.

⁹⁶²⁵ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1926.

⁹⁶²⁶ V. par. 42.

⁹⁶²⁷ V. činjenica o kojoj je presuđeno 520.

⁹⁶²⁸ V. par. 2041–2042.

⁹⁶²⁹ V. par. 2042.

⁹⁶³⁰ V. par. 2045 (gdje se govori da je ARK ukinut kao teritorijalna jedinica RS-a 15. septembra 1992.).

redovnom kontaktu s Brđaninom i davao mu uputstva da ga ne zove za "svaku sitnicu", ali da može zvati za pitanja koja ne može da riješi.⁹⁶³¹ Optuženi je dao uputstvo Brđaninu ovim riječima: "Imate vlast u rukama, imate predsjednike opština, preko njih vršite tu vlast. Dok ne uspostavimo autonomiju. [...] Vršite vlast energično i do kraja je vršite. I ne smije ptica da vam preleti preko Krajine [...]. Morate uspostaviti sve ono. Vidio sam kako je ono napisano i poslano. Sve ono mora da se uspostavi. Bdijte na tim. Zovite svakog predsjednika opštine da provjeravate jel' to završeno. Jel' to ostvareno."⁹⁶³²

2959. Dana 18. oktobra 1991., tri dana nakon sjednice Skupštine SRBiH na kojoj su SDA i HDZ usvojili deklaraciju o suverenitetu BiH, optuženi je obavijestio rukovodioce opština Krajine, uključujući Grahovca i Brđanina, da hitno dođu jer će biti donijete vrlo važne odluke.⁹⁶³³ Dana 21. oktobra 1991., Grahovac je, kao predsjednik Izvršnog vijeća ARK-a, zakazao sastanak s optuženim, Krajišnikom, Koljevićem i Babićem u Banjaluci da bi razgovarali o situaciji nastaloj nakon sjednice Skupštine SRBiH od 15. oktobra 1991.⁹⁶³⁴ Nakon plebiscita srpskog naroda 9. i 10. novembra 1991., Skupština bosanskih Srba donijela je odluku kojom je potvrdila proglašene srpske autonomne oblasti kao dio BiH, federalnog entiteta u Jugoslaviji.⁹⁶³⁵

2960. Vijeće podsjeća da je Skupština bosanskih Srba 21. decembra 1991. odobrila imenovanje Jovana Čizmovića kao koordinatora aktivnosti izvršnih tijela srpskih autonomnih oblasti.⁹⁶³⁶ Osim toga, dana 24. februara 1992., Izvršni odbor SDS-a odredio je "koordinatore" za srpske autonomne oblasti.⁹⁶³⁷ Srpske autonomne oblasti su imale vlastite državne, institucionalne i političke strukture.⁹⁶³⁸

2961. Na sastanku 5. februara 1992., kojem su prisustvovali opštinski rukovodioci srpskih autonomnih oblasti Bosanska Krajina, Semberija i Sjeverna Bosna, vodila se diskusija o stavu

⁹⁶³¹ P2549 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Radoslava Brđanina, 31. oktobar 1991.), str. 5; P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 3–5, 8. V. takođe P5640 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Trifka Komada, 18. septembar 1991.), str. 1; P5889 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Radoslava Brđanina, 2. juli 1991.).

⁹⁶³² P2549 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Radoslava Brđanina, 31. oktobar 1991.), str. 5.

⁹⁶³³ P5838 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Boška, 18. oktobar 1991.). V. D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 28.

⁹⁶³⁴ D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 29; D4082 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Odlučno u jedinstvenoj državi", 21. oktobar 1991.).

⁹⁶³⁵ D83 (Stenogram 2. sjednice Skupštine SrBiH, 21. novembar 1991.), str. 33–34. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1950.

⁹⁶³⁶ V. par. 130; D86 (Stenogram 4. sjednice Skupštine SrBiH, 21. decembar 1991.), str. 34.

⁹⁶³⁷ V. par. 75. V. činjenica o kojoj je presuđeno 2181. Radislav Vukić, član Izvršnog odbora SDS-a, imenovan je za koordinatora za SAO Krajinu. Njegove dužnosti bile su, između ostalog, da koordiniše aktivnosti opštinskih odbora SDS-a u SAO Krajini, da saraduje s predsjednikom Skupštine i predsjednikom Vlade SAO Krajine u provođenju odluka Skupštine bosanskih Srba i Ministarskog savjeta i da se uključi u rad Kriznog štaba SAO Krajine. P6530 (Odluka Izvršnog odbora SDS-a, 24. februar 1992.).

⁹⁶³⁸ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9101.

SDS-a u vezi s regionalizacijom, osnivanjem i definisanjem srpskih teritorija u BiH, i o cilju Srbije da sačuva Jugoslaviju i da obezbijedi da Srbi žive u jednoj državi.⁹⁶³⁹ U februaru 1992., na sastanku s Mladićem, Adžić je govorio o pripremama koje treba da se izvrše u Krajini, ali je naglasio da ti planovi treba da se drže kao "strogo čuvana tajna" i da za provođenje tih planova treba da se koriste samo "povjerljivi ljudi".⁹⁶⁴⁰

2962. Početkom 1992. došlo je do porasta napetosti između rukovodstva na Palama i vlasti ARK-a.⁹⁶⁴¹ Vlasti ARK-a išle su prema nezavisnosti i htjele su da osnuju Krajinu kao državu u državi ili kao "konstitutivni [entitet]" Jugoslavije; optuženi se jako protivio ovom stavu tvrdeći da Jugoslaviju treba sačuvati i da Krajine ne treba da zagovaraju promjenu granica.⁹⁶⁴² Dana 23. februara 1992., optuženi je rekao Kuprešaninu da podsjeti predstavnike Krajine koji hoće nezavisnu državu "na lojalnost osnovnoj Skupštini".⁹⁶⁴³ Kuprešanin se takođe protivio nezavisnosti ARK-a i pozvao je optuženog da dođe na sjednicu Skupštine ARK-a da riješi taj problem⁹⁶⁴⁴ Optuženi se

⁹⁶³⁹ P3431 (Rukom pisan dnevnik svjedoka KDZ192) (pod pečatom), str. 3. V. takođe svjedok KDZ192, P3416 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 11437–11442, 11452–11455, 11485–11487 (pod pečatom); P3474 (Novinski izvještaj o sjednici Izvršnog odbora SDS-a Derventa, 13. februar 1992.), str. 1. Vijeće ima u vidu evazivnost svjedoka KDZ192 u vezi s tim ko je prisustvovao tom sastanku i o čemu se tačno diskutovalo i uvjerilo se da su i optuženi i Krajišnik bili na tom sastanku.

⁹⁶⁴⁰ P1476 (Bilježnica Ratka Mladića, 30. decembar 1991.-14. februar 1992.), str. 163–167 (gdje se konkretnije govori o osnivanju policije i legalnom i ilegalnom naoružavanju pojedinaca).

⁹⁶⁴¹ P2552 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 16. januar 1992.), str. 2–7; D424 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 10. februar 1992.), str. 5–7; D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 37; P5784 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 27. decembar 1991.), str. 4–5; D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 26, 29, 40. Kuprešanin je izjavio da pojedinci u Krajini nisu poštovali optuženog ni SDS, ni prije ni u toku rata. D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 29. Iako konstatuje da je sigurno bilo napetosti između optuženog i krajiških rukovodilaca, Vijeće ne smatra da je Kuprešaninovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je imalo u vidu da njegovo svjedočenje karakterišu višestruke protivrječnosti, evazivnost, pokazatelji da je pokušavao navesti Vijeće na pogrešan zaključak. Njegovo držanje i svjedočenje takođe su ukazivali na pristrasnost i neobjektivnost zbog njegovih pokušaja da zaštiti optuženog i da ga udalji od svake odgovornosti

⁹⁶⁴² D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 35–38; D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 7; D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 27, 29–33; D4081 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Anđelka Grahovca, 7. januar 1992.), str. 4–5 (gdje optuženi kaže da Krajina nije provela želje SDS-a, uključujući provođenje sopstvenih izbora); D4021 (Dnevni red i zapisnik sa 11. sjednice Skupštine ARK-a, 8. januar 1992.), str. 3–6; P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.); P2552 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 16. januar 1992.); D4085 (Presretnuti razgovor Anđelka Grahovca i Radovana Karadžića, 15. januar 1992.); D4025 (Izvod iz zapisnika sa sjednice Glavnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 3–7, 15–19; D4015 (Izvod iz zapisnika sa 13. sjednice Skupštine ARK-a, 24. februar 1992.). V. takođe P5784 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 27. decembar 1991.), str. 4–7; D424 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 10. februar 1992.).

⁹⁶⁴³ P5745 (Presretnuti razgovor (i) Radovana Karadžića i neidentifikovanog muškarca; (ii) Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 23. februar 1992.), str. 5–7. V. takođe P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.), str. 36–37 (tokom kojeg je optuženi ustvrdio da predsjednici opštinskih odbora iz Krajine "valja [da] provod[e] politiku Stranke koja im je dala stolicu, a ne da se od nje otuđuju.").

⁹⁶⁴⁴ D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrBiH, 25. februar 1992.), str. 65; D4025 (Izvod iz zapisnika sa sjednice Glavnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 14–15 (gdje je Kuprešanin naglasio da se srpske teritorije ne mogu podijeliti i da im je "[...] cilj da živ[e] konačno u jednoj državi"); P938 (Bilješke sa sastanka Kluba poslanika SDS-a, 28. februar 1992.); D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra

složio s tim i prisustvovao je sjednici Skupštine ARK-a 29. februara 1992., tokom koje je rekao da "bi bio zločin prema Krajini proglašavati je republikom. Oni koji zagovaraju takve infantilne ideje izlažu srpski narod nevoljama".⁹⁶⁴⁵ Na toj istoj sjednici je svih 148 prisutnih poslanika glasalo za prihvatanje Ustava bosanskih Srba u potpunosti i status ARK-a ugrađen je u Ustav u skladu s tim.⁹⁶⁴⁶ Zasebna država Krajina nikada nije uspostavljena jer se rukovodstvo na kraju odlučilo za integraciju svih krajina.⁹⁶⁴⁷

2963. Na sjednici Skupštine bosanskih Srba u septembru 1992. jedan poslanik je rekao: "Pošto se mi nalazimo u ratu, moramo donijeti takvu organizaciju koja će biti najbolja da se možemo odbraniti i stvoriti svoju državu. U trenutku kada smo trebali razbijati unitarnu Bosnu, nama su se regije SAO, oblasti, dakle, u tom trenutku bile i politički i teritorijalno najbolje rješenje".⁹⁶⁴⁸ Optuženi je takođe govorio o formiranju srpskih autonomnih oblasti kao o jednoj od deset mjera koje su preduzete prije rata koje su "izmozgali" i koje su provedene nakon "Alijine greške".⁹⁶⁴⁹ Optuženi je u više navrata govorio o svojoj odgovornosti za razvijanje procesa regionalizacije.⁹⁶⁵⁰ Na sjednici Skupštine bosanskih Srba, Kuprešanin je rekao da je razlog za stvaranje regija bio da se "razbije Alijina država"⁹⁶⁵¹ U jednom intervjuu iz januara 1995., optuženi je potvrdio da je SDS imao najveću ulogu u "procesu osvješćenja Srba i odbacivanja kmetske pozicije dostojanstvenog naroda sa svojom državnošću i svojom državom".⁹⁶⁵² Zatim je rekao sljedeće: "Imali smo i spisak akcija i poteza koje je trebalo da realizujemo, ali smo uvijek čekali muslimansku grešku i nakon jedne takve njihove greške mi smo napravili zajednicu opština, zatim srpske autonomne oblasti, pa regije, svoju skupštinu i na kraju Republiku [...]".⁹⁶⁵³

2013.), par. 33–34; Vojislav Kuprešanin, T. 43470–43471 (14. novembar 2013.) (gdje je dalje rekao, u unakrsnom ispitivanju, da je "sveti zadatak" bio da srpski narod bude ravnopravan u BiH).

⁹⁶⁴⁵ P5452 (Izvod iz zapisnika sa 14. sjednice Skupštine ARK-a, 29. februar 1992.), str. 2.

⁹⁶⁴⁶ P5452 (Izvod iz zapisnika sa 14. sjednice Skupštine ARK-a, 29. februar 1992.). V. takođe Anđelko Grahovac, T. 44052 (26. novembar 2013.); D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 34.

⁹⁶⁴⁷ Anđelko Grahovac, T. 44051–44052 (26. novembar 2013.); D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 45. V. takođe D4034 (Izjava svjedoka Radoslava Brđanina od 8. novembra 2013.), par. 8; D3970 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Razlike postoje, raskola nema", 15. mart 1992.).

⁹⁶⁴⁸ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 68.

⁹⁶⁴⁹ P1387 (Transkript 38. sjednice Skupštine RS-a, 17. januar 1994.), str. 74–75. V. takođe P6510 (Izvod iz razgovora koji je Tužilaštvo obavilo s Vojom Kuprešaninom), str. 9.

⁹⁶⁵⁰ P5619 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miroslava Toholja, 13. januar 1992.), str. 3; P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 6, 11; P1084 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 23. juli 1991.), str. 4; D424 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Voje Kuprešanina, 10. februar 1992.), str. 8.

⁹⁶⁵¹ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 68, 70. V. takođe P1377 (Transkript 33. sjednice Skupštine RS-a, 20.–21. juli 1993.), str. 175.

⁹⁶⁵² P953 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Republiko, srećan ti rođendan", 6. januar 1995.), str. 3.

⁹⁶⁵³ P953 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Republiko, srećan ti rođendan", 6. januar 1995.), str. 3. V. takođe Patrick Treanor, T. 14036–14037 (1. juni. 2011.).

(2) Zaključak

2964. Optuženi tvrdi da je koncept regionalizacije i podjele opština bio predviđen i regulisan ustavom.⁹⁶⁵⁴ Nakon što je razmotrilo gore predočene dokaze, Vijeće konstatuje da je proces regionalizacije bio preteča formiranja i identifikovanja teritorija u BiH na koje su bosanski Srbi polagali pravo, bez obzira na to da li je taj proces bio predviđen nekom ustavnim odredbom. Taj proces regionalizacije na nacionalnoj osnovi bio je odgovor i izraz protivljenja prijedlogu o nezavisnosti BiH. Regionalizacija i, konkretno, određivanje granica srpskih autonomnih oblasti, bili su način da se identifikuje koje bi teritorije i naselja bosanskih Srba u BiH mogli da se izdvoje i ostanu dio Jugoslavije u slučaju da BiH proglasi nezavisnost. Taj proces regionalizacije u početku je takođe bio način da se identifikuju strateški značajna teritorijalna područja. Isto tako, formirane su strukture kako bi se ostvarila komunikacija između srpskih autonomnih oblasti i viših vlasti u SDS-u.

2965. Vijeće konstatuje da su optuženi i SDS imali vodeću ulogu u tom procesu. Sam optuženi je govorio o formiranju srpskih autonomnih oblasti kao o jednoj od mjera koju je rukovodstvo bosanskih Srba "izmozgal[o]" i provelo prije rata kako bi reagovalo na poteze u cilju postizanja nezavisnosti BiH. On je naglašavao da su regionalizacija i formiranje srpskih autonomnih oblasti bili prvi koraci koji su na kraju doveli do formiranja Skupštine bosanskih Srba i RS-a. Vijeće takođe konstatuje da se optuženi protivio nezavisnosti ARK-a i da je uspio obezbijediti da se vlasti ARK-a drže politike SDS-a i da podrže formiranje RS-a i jedinstvo bosanskih Srba.

(C) Raskol u MUP-u i osnivanje MUP-a bosanskih Srba

(1) Analiza dokaza

2966. Na sastanku Kluba poslanika SDS-a u julu 1991., kojem je prisustvovao optuženi, govorili su Mićo Stanišić i Mandić i najviše govorili o tome da se Srbi izbacuju iz MUP-a; žalili su se da neki odgovorni ljudi ne rade svoj posao kako treba.⁹⁶⁵⁵ Nakon tih izlaganja optuženi je burno reagovao i rekao da je potrebno da postoji ravnoteža između kadrova u MUP-u i da se ne smije dozvoliti da se stvari u MUP-u odvijaju bez njegovog znanja.⁹⁶⁵⁶ Godine 1991., takođe je bilo

---

⁹⁶⁵⁴ Završni podnesak odbrane, par. 194–204.

⁹⁶⁵⁵ D3917 (Izjava svjedoka Čedomira Kljajića od 30. jula 2013.), par. 15. V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajishnika*), T. 8656, 9319.

⁹⁶⁵⁶ D3917 (Izjava svjedoka Čedomira Kljajića od 30. jula 2013.), par. 15.

problema u vezi s tim što su kadrovi iz redova bosanskih Muslimana bili tajno upućivani na obuku u Hrvatsku, bez znanja zvaničnog MUP-a.⁹⁶⁵⁷

2967. U julu 1991., optuženi je takođe upozorio Izetbegovića da će bosanski Srbi, ako se ne usvoje njihovi zahtjevi, formirati paralelnu državu, koja će uključivati i paralelnu policiju.⁹⁶⁵⁸

2968. Optuženi je bio u redovnom kontaktu s Mandićem i drugim vođama bosanskih Srba i razgovarao s njima o kadrovskim pitanjima u MUP-u, a u septembru 1991. je rekao Mandiću da treba da budu u kontaktu skoro svakodnevno.⁹⁶⁵⁹ Optuženi je insistirao na tome da sva imenovanja moraju doći iz stranke i imao je aktivnu ulogu u identifikovanju članova SDS-a koji treba da budu imenovani.⁹⁶⁶⁰ Optuženi je takođe bio obavještavan o kadrovskim problemima i upozorio je da to može dovesti do sukoba.⁹⁶⁶¹

2969. U opštinama su vođe bosanskih Srba razmatrali podjelu policijskih struktura zbog kadrovskih razmirica još u septembru 1991.⁹⁶⁶² Dana 6. septembra 1991. ili oko tog datuma, optuženi je obavijestio Brđanina da će se narednog dana održati sastanak na kojem će biti donijete važne odluke i da on ili neko iz Krajine treba prisustvovati tom sastanku.⁹⁶⁶³ Dana 17. septembra 1991., optuženi je dao uputstvo Simoviću da Žepiniću prenese važnu poruku u vezi s razdvajanjem MUP-a rekavši: "[O]d sutra povlačimo sve svoje ministre i sve svoje funkcionere u MUP-u." Optuženi je dalje govorio da će se te večeri vidjeti s Izetbegovićem i rekao sljedeće: "Sve ćemo da [...] i onda ćemo da pravimo sopstveni SUP [...] i posebno ćemo Vladu da pravimo, sve ćemo posebno da pravimo".⁹⁶⁶⁴

2970. Oko 21. septembra 1991., optuženi je napisao pismo svim opštinskim odborima SDS-a kojim ih obavještava da se govori da je u toku mobilizacija policajaca bosanskih Muslimana, što

⁹⁶⁵⁷ Momčilo Mandić, T. 4734–4739 (6. juli 2010.); D360 (Preporuka SDA u vezi s obukom u MUP-u Hrvatske, 11. juli 1991.), str. 1; D361 (Pismo CSB-a Banjaluka Biljani Plavšić, 25. juli 1991.), str. 1; D362 (Izveštaj CSB-a Banjaluka u vezi s obukom u MUP-u Hrvatske, 25. juli 1991.).

⁹⁶⁵⁸ D364 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 24. juli 1991.), str. 9; P5625 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 8. juli 1991.), str. 1. V. takođe D365 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, bez datuma); P5806 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 3. decembar 1991.).

⁹⁶⁵⁹ P1081 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 30. septembar 1991.), str. 2–3. V. takođe P2999 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 23. juli 1991.); D262 (Pismo Radovana Karadžića Predsjedništvu SRBiH, 28. juli 1991.).

⁹⁶⁶⁰ P1080 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 26. avgust 1991.), str. 1–2. V. takođe P2222 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i Radovana Karadžića, 17. juni 1991.).

⁹⁶⁶¹ P2360 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Rajka Koprivice, 23. septembar 1991.), str. 1–2; D4287 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Avde Hebiba, 17. septembar 1992.), str. 6.

⁹⁶⁶² P2347 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Milana Plakalovića, 7. septembar 1991.), str. 9.

⁹⁶⁶³ P5886 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Radoslava Brđanina, 6. septembar 1991.), str. 2–3 (gdje je optuženi dalje rekao da "sada oni traže bilo kakav način da se sutra Konferencija razjebe", da se kaže da Srbi neće mir). V. P6513 (Saopštenje za štampu o Mirovnoj konferenciji o Jugoslaviji, 7. septembar 1991.).

može dovesti do formiranja policije bosanskih Muslimana i stvoriti uslove za građanski rat.⁹⁶⁶⁵ Optuženi je opštinskim odborima izdao uputstvo da prate šta se u tom pogledu dešava.⁹⁶⁶⁶

2971. U presretnutom razgovoru od 8. oktobra 1991. optuženi je obaviješten o problemima u Višegradu.⁹⁶⁶⁷ Optuženi je govorio o mogućnosti da formiraju "svoju stanicu javne bezbjednosti" i da će oni u pregovorima "[r]eći [...] evo vam tol'ko, ako možete u tom roku da to riješite, ako ne možete, mi na svom području imamo [...]".⁹⁶⁶⁸ Optuženi je takođe dao uputstvo da se da "sedam dana da se završe, da se kazne krivci" i da će oni "[a]ko ne, [...] ići na organizovanje paralelnih organa vlasti ...[u] cilju zaštite srpskog naroda".⁹⁶⁶⁹ Optuženi je takođe pitao da li su čaršije odvojene i zar se mješoviti centar grada ne može podijeliti.⁹⁶⁷⁰ U decembru 1991., Mandić i optuženi su razgovarali o pripremama za formiranje zasebnog srpskog MUP-a.⁹⁶⁷¹

2972. Vijeće podsjeća da su radnici SJB-a Zvornik, od početka januara 1992., dobivali instrukcije od SDS-a da obezbijede podršku i da izvrše pripreme za formiranje srpskog SJB-a.⁹⁶⁷²

2973. Dana 11. februara 1992., Mićo Stanišić, Mandić i druge vođe bosanskih Srba obaviješteni su na sastanku u Banjaluci da je Skupština bosanskih Srba donijela odluku o formiranju zasebnog srpskog MUP-a.⁹⁶⁷³ Cilj je bio da se vlast bosanskih Srba osjeti na teritorijama na koje su polagali pravo.⁹⁶⁷⁴ Stanišić je na tom sastanku govorio o potrebi da se radi na organizaciji srpskog MUP-a od opštinskog i regionalnog nivoa do srpskog ministarstva.⁹⁶⁷⁵ Na tom sastanku se takođe razgovaralo o problemima u MUP-u SRBiH.⁹⁶⁷⁶ Župljanin je rekao da u CSB-u Banjaluka neće biti

⁹⁶⁶⁴ P5868 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miodraga Simovića, 17. septembar 1991.), str. 1.

⁹⁶⁶⁵ D369 (Uputstvo Radovana Karadžića opštinskim odborima SDS-a, 21. septembar 1991.); Momčilo Mandić, T. 4789–4790 (7. juli 2010.).

⁹⁶⁶⁶ D369 (Uputstvo Radovana Karadžića opštinskim odborima SDS-a, 21. septembar 1991.).

⁹⁶⁶⁷ P2558 (Presretnuti razgovor Brane i Radovana Karadžića, 8. oktobar 1991.), str. 1.

⁹⁶⁶⁸ P2558 (Presretnuti razgovor Brane i Radovana Karadžića, 8. oktobar 1991.), str. 2. V. takođe, Patrick Treanor, T. 14045–14046 (1. juni 2011.).

⁹⁶⁶⁹ P2558 (Presretnuti razgovor Brane i Radovana Karadžića, 8. oktobar 1991.), str. 3.

⁹⁶⁷⁰ P2558 (Presretnuti razgovor Brane i Radovana Karadžića, 8. oktobar 1991.), str. 2.

⁹⁶⁷¹ P5806 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 3. decembar 1991.), str. 2 (gdje Mandić kaže optuženom: "Nije to vaša policija, vi ćete našu dobit", a optuženi odgovara riječima "[n]ašu ćemo mi dobiti, koja neće prisluškiivati").

⁹⁶⁷² V. par. 1234. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1963, 1981, 1982.

⁹⁶⁷³ P1083 (Zapisnik sa sastanka predstavnika MUP-a SrBiH, 11. februar 1992.), str. 1, 4–5; Čedomir Kljajić, T. 42192–42196 (30. juli 2013.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8646–8648, 8676. V. takođe P1116 (Dopis Momčila Mandića MUP-u SRBiH u vezi s podjelom MUP-a, 31. mart 1992.); P1103 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Branka Kvesića/Brune Stojića/Miće Stanišića, 5. maj 1992.), str. 25; D2923 (Izjava svjedoka Vitomira Žepinića od 11. februara 2013.), par. 55.

⁹⁶⁷⁴ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8645.

⁹⁶⁷⁵ P1083 (Zapisnik sa sastanka predstavnika MUP-a SrBiH, 11. februar 1992.), str. 1.

⁹⁶⁷⁶ Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9663; Momčilo Mandić, T. 4471–4473 (1. juli 2010.), T. 4838–4841 (7. juli 2010.); P1083 (Zapisnik sa sastanka predstavnika MUP-a SrBiH, 11. februar 1992.); P1112 (Naređenje MUP-a SRBiH svim CSB-ovima i SJB-ovima, 13. februar 1992.).

zaposlen nijedan Musliman ni Hrvat dok se ne riješi status policajaca srpske nacionalnosti koji su prebjegli iz Hrvatske.⁹⁶⁷⁷ Mićo Stanišić je rekao da MUP dijele Muslimani, djelovanjem SDA, a ne Srbi.⁹⁶⁷⁸

2974. Na tom sastanku je donijeta odluka da se osnuje inicijativni odbor, "srpski kolegij" u MUP-u pod Mandićevim rukovodstvom, "da izvrši sve potrebne pripreme za funkcionisanje srpskog MUP-a" nakon donošenja Ustava bosanskih Srba.⁹⁶⁷⁹ Dio priprema za izdvajanje uključivao je naoružavanje srpskih policajaca i srpskih policijskih stanica.⁹⁶⁸⁰ Centri službi bezbjednosti i stanice javne bezbjednosti preraspodijelili su uskladišteno oružje rezervnog sastava policije novom srpskom MUP-u.⁹⁶⁸¹ Zasebni srpski MUP trebalo je da bude organizovan na državnom, regionalnom i opštinskom nivou.⁹⁶⁸²

2975. Nakon tog sastanka, Mandić je pisao centrima službi bezbjednosti i stanicama javne bezbjednosti i tražio od njih da postupaju u skladu sa zaključcima sa sastanka u Banjaluci i da organizuju i održe sastanak viših rukovodilaca MUP-a na svojim područjima.⁹⁶⁸³ Nakon ovog naređenja, svaki centar je raspodijelio uskladišteno oružje za rezervni sastav policije pripadnicima srpskog MUP-a.⁹⁶⁸⁴ U Bijeljini na primjer, SJB Bijeljina je nakon sastanka od 11. februara 1992. dobio uputstvo od Mandića da započne s pripremanjem za formiranje MUP-a bosanskih Srba.⁹⁶⁸⁵

2976. To je bio drugi od dva sastanka u vezi s tom temom, a prvi je bio održan u Sarajevu.⁹⁶⁸⁶ Sastanak nije održan u tajnosti i Mandić je o njemu lično izvijestio Delimustafića.⁹⁶⁸⁷ Zapisnik i zaključci sastanka bili su dostavljeni Delimustafiću.⁹⁶⁸⁸

2977. U martu 1992. došlo je do daljih problema, s obzirom na to da nije proveden koalicioni sporazum iz 1990. u vezi s kadrovskim pitanjima u MUP-u, što je dovelo do prijedloga za njegovu

---

⁹⁶⁷⁷ P1083 (Zapisnik sa sastanka predstavnika MUP-a SrBiH, 11. februar 1992.), str. 1.

⁹⁶⁷⁸ P1083 (Zapisnik sa sastanka predstavnika MUP-a SrBiH, 11. februar 1992.), str. 1.

⁹⁶⁷⁹ V. činjenica o kojoj je presuđeno 1983.

⁹⁶⁸⁰ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8655. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1984.

⁹⁶⁸¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1985.

⁹⁶⁸² V. činjenica o kojoj je presuđeno 1982.

⁹⁶⁸³ P1112 (Naređenje MUP-a SRBiH svim CSB-ovima i SJB-ovima, 13. februar 1992.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8649–8650. V. takođe Petko Panić, P3380 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 2869–2870.

⁹⁶⁸⁴ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8652–8653, 8655. V. takođe P1113 (Intervju s Momčilom Mandićem u časopisu *Slobodna Bosna*, 10. april 1998.), str. 2.

⁹⁶⁸⁵ V. par. 604. V. takođe Čedomir Kljajić, T. 42192, 42194–42915, 42197 (30. juli 2013).

⁹⁶⁸⁶ Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9663.

⁹⁶⁸⁷ Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9663, 9667.

⁹⁶⁸⁸ Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9663–9664.

reorganizaciju.⁹⁶⁸⁹ Optuženi je 6. marta 1992. naglasio zahtjeve bosanskih Srba u vezi s reorganizacijom MUP-a i protestovao zbog imenovanja kod kojih nije poštovana zakonska procedura.⁹⁶⁹⁰ Bilo je i pritužbi iz opština u vezi s podjelama u SJB, za što je okrivljena SDA.⁹⁶⁹¹ Optuženi je htio da srpski kolegij u MUP-u postigne dogovor u vezi sa sopstvenim kadrovima.⁹⁶⁹² U martu 1992., optuženi je rekao da će najaviti povlačenje iz MUP-a i da su već nabavili značke.⁹⁶⁹³

2978. Dana 24. marta 1992., optuženi je na bosanskoj Skupštini govorio o uputstvima koja će se podijeliti, tako da se "na terenu što prije uspostavi [suverena vlast] Srpske skupštine i srpskog naroda".⁹⁶⁹⁴ U tom pogledu, optuženi je govorio o njihovom zasebnom MUP-u i o tome da novoosnovane opštine treba da formiraju policijske stanice i svoje organe što prije.⁹⁶⁹⁵ Mićo Stanišić je takođe bio u kontaktu s opštinskim rukovodiocima u martu 1992. i razgovarao o diobi policijskih struktura.⁹⁶⁹⁶ Takođe je izvijestio Đerića o tome da su "po [svojim] dijelovima uspostavljali stanice milicij[e]".⁹⁶⁹⁷

2979. Zakon o formiranju srpskog MUP-a donijet je 27. marta 1992.⁹⁶⁹⁸ Zakon o unutrašnjim poslovima predviđao je strukturu i dužnosti organa MUP-a.⁹⁶⁹⁹ Vijeće podsjeća da je krajem marta 1992. Skupština bosanskih Srba donijela odluku kojom poziva policiju bosanskih Srba da se odvoji do 1. aprila 1992.⁹⁷⁰⁰ Dana 30. marta 1992., Mićo Stanišić se obratio pripadnicima policijske jedinice SAO Romanije i rekao da od tog dana SrRBiH ima sopstvenu policiju.⁹⁷⁰¹ Dana 31. marta 1992., Mandić je poslao depešu svim stanicama javne bezbjednosti i centrima službi

⁹⁶⁸⁹ Momčilo Mandić, T. 4876–4877, 4881–4882 (8. juli 2010.); D214 (Zapisnik sa 56. sjednice Predsjedništva SRBiH, 2. mart 1992.), str. 4;

⁹⁶⁹⁰ D380 (Dopis Radovana Karadžića organima SRBiH, 6. mart 1992.) str. 1; Momčilo Mandić, T. 4830–4833 (7. juli 2010.), T. 4877 (8. juli 2010.).

⁹⁶⁹¹ D386 (Pismo radnika srpske nacionalnosti SJB-a Stari Grad MUP-u SRBiH, 5. mart 1992.), str. 1; Momčilo Mandić, T. 4889 (8. juli 2010.).

⁹⁶⁹² Momčilo Mandić, T. 4758–4759 (6. juli 2010.); D364 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 24. juli 1991.), str. 5.

⁹⁶⁹³ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 45.

⁹⁶⁹⁴ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 16.

⁹⁶⁹⁵ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 16–17.

⁹⁶⁹⁶ P5598 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Miroslava Toholja, 2. mart 1992.), str. 3.

⁹⁶⁹⁷ P5698 (Presretnuti razgovor Branka Đerića i Miće Stanišića, 1. maj 1992.), str. 4; P5716 (Presretnuti razgovor Branka Đerića i Miće Stanišića, 18. april 1992.), str. 5.

⁹⁶⁹⁸ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9322.

⁹⁶⁹⁹ P2964 (Ukaz SrRBiH o proglašenju Zakona o unutrašnjim poslovima, 23. mart 1992.).

⁹⁷⁰⁰ V. par. 1237; Petko Panić, P3380 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 2869–2870; P1116 (Dopis Momčila Mandića MUP-u SRBiH u vezi s podjelom MUP-a, 31. mart 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2729; svjedok KDZ555, T. 17263–17264 (16. avgust 2011.) (djelimično zatvorena sjednica), T. 17346–17347 (17. avgust 2011.).

⁹⁷⁰¹ D4271 (Video-snimak govora Miće Stanišića, 30. mart 1992., s transkriptom).

bezbjednosti, u kojoj je naveo da je Skupština bosanskih Srba proglasila Zakon o unutrašnjim poslovima.⁹⁷⁰²

2980. U Mandićevoj depeši je pisalo da će, kada taj zakon stupi na snagu 1. aprila 1992., svi centri službi bezbjednosti i stanice javne bezbjednosti na teritoriji SrRBiH prestati s radom i da će njihove funkcije preuzeti organizacione strukture MUP-a bosanskih Srba.⁹⁷⁰³ U jednom kasnijem presretnutom razgovoru, Mandić kaže, "kad sam ja onu depešu posl'o i kad sam razjeb'o MUP" i "[v]i imate svoju državu, mi svoju. Muslimani nek' traže sebi, jebi ih".⁹⁷⁰⁴ Mandić je tu depešu poslao po uputstvima političkog rukovodstva bosanskih Srba.⁹⁷⁰⁵

2981. Dana 31. marta 1992., Delimustafić je, reagujući na Mandićevu depešu od 31. marta 1992.,⁹⁷⁰⁶ napisao pismo svim upravama u MUP-u, službi državne bezbjednosti, svim centrima službi bezbjednosti i svim stanicama javne bezbjednosti, u kojem kaže da depeša odražava probleme u rukovodstvu i apeluje na sve radnike MUP-a da nastave raditi odgovorno, te napominje da najveći broj radnika MUP-a želi ostati u jedinstvenom MUP-u.⁹⁷⁰⁷ Žepinić se takođe protivio raskolu u MUP-u, s obzirom na njegovo gledište da će raskol "neminovno dobi[ti] elemente oružanog sukoba" u BiH.⁹⁷⁰⁸ Žepinića je na sastanku rukovodstva bosanskih Srba kritikovao Mićo Stanišić zato što "uništava[...]" njihovu ideju o podjeli MUP-a, a Žepinić je rekao da se podjela ne može obaviti na miran način.⁹⁷⁰⁹

⁹⁷⁰² P1116 (Dopis Momčila Mandića MUP-u SRBiH u vezi s podjelom MUP-a, 31. mart 1992.), str. 1; P2964 (Ukaz SrRBiH o proglašenju Zakona o unutrašnjim poslovima, 23. mart 1992.).

⁹⁷⁰³ P1116 (Dopis Momčila Mandića MUP-u SRBiH u vezi s podjelom MUP-a, 31. mart 1992.), str. 1.

⁹⁷⁰⁴ P1103 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Branka Kvesića/Brune Stojića/Miće Stanišića, 5. maj 1992.), str. 25–26.

⁹⁷⁰⁵ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8702. Mandić je kasnije izjavio da političko rukovodstvo nije znalo za njegovu depešu i da je on samo postupio u skladu s odlukama Skupštine, Zakonom o unutrašnjim poslovima i Cutileirovim planom. Momčilo Mandić, T. 4474 (1. juli 2010.) Vijeće ne smatra da je ovo svjedočenje pouzdano i napominje da mu direktno protivrječi njegovo ranije svjedočenje da je ta depeša poslana po uputstvima političkog rukovodstva. Vijeće je primijetilo da je Mandić u svom svjedočenju u ovom predmetu bio evazivan i da njegovo svjedočenje karakterišu pokazatelji pristrasnosti. Isto tako, Vijeće se ne oslanja na Mandićevo svjedočenje o efektu podjele MUP-a ili razlozima za nju, s obzirom na to da njegovo svjedočenje karakterišu nastojanja da se distancira od odgovornosti za događaje u BiH. Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8687–8688; C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9681–9683, 9664. Vijeće ne smatra da je Samoukovićevo svjedočenje u vezi s obimom u kojem su podjele u opštinama slijedile uputstva centralnih vlasti pouzdano. Nevenko Samouković, T. 34602 (1. mart 2013.). Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je imalo u vidu da njegovo svjedočenje karakterišu protivrječnosti i evazivnost koji su doveli u pitanje njegovo svjedočenje u tom pogledu.

⁹⁷⁰⁶ P1117 (Dopis ministra unutrašnjih poslova SRBiH svim upravama u MUP-u, 31. mart 1992.).

⁹⁷⁰⁷ P1117 (Dopis ministra unutrašnjih poslova SRBiH svim upravama u MUP-u, 31. mart 1992.), str. 2. V. takođe Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9685–9686.

⁹⁷⁰⁸ Vitomir Žepinić, T. 33582–33583 (13. februar 2013.). V. takođe Dragomir Andan, D3774 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 21394.

⁹⁷⁰⁹ Vitomir Žepinić, T. 33601–33602 (13. februar 2013.).

2982. MUP BiH je zatim podijeljen i formiran je MUP bosanskih Srba. Radnici centara službi bezbjednosti i stanica javne bezbjednosti koji su prestali s radom i koji su htjeli raditi u MUP-u bosanskih Srba bili su dužni dati svečanu izjavu prije nego što počnu raditi.⁹⁷¹⁰ Nakon depeše od 31. marta 1992., Mandić je izdao dalje objašnjenje o tome kako će novi MUP biti organizovan na cijeloj teritoriji BiH.⁹⁷¹¹

2983. Dana 1. aprila 1992., objavljena je vijest da je Mandić pozvao sve policajce srpske nacionalnosti da se stave na raspolaganje "MUP-u Srpske republike" u skladu s Ustavom SrRBiH.⁹⁷¹² Dana 1. aprila 1992., kolegij MUP-a SRBiH uputio je depešu prema kojoj, da bi se spriječilo daljnje pogoršanje bezbjednosne situacije, treba da se "mirno i bez eksczesnih situacija pristupi transformaciji" postojećeg MUP-a i da nijedna nacija ne smije jednostrano uzimati opremu SJB-a i SDB-a, kao i da se radnici ne smiju otpuštati zbog nacionalnog ili političkog opredjeljenja.⁹⁷¹³ Dana 3. aprila 1992., Župljanin je poslao depešu u kojoj se kaže da je reorganizacija organa MUP-a i njihovih službi bezbjednosti počela u skladu s depešom kolegija MUP-a bosanskih Srba od 2. aprila 1992.⁹⁷¹⁴

2984. Dana 5. aprila 1992., Mandić je poslao depešu u Zvornik, u kojoj napominje da je MUP podijeljen na srpsku i muslimansku komponentu, i naredio da se institucije bosanskih Srba prebace u Karakaj.⁹⁷¹⁵ U skladu s ovim uputstvom, stanice policije u opštini podijeljene su na srpske i muslimanske.⁹⁷¹⁶ Što se tiče podjele policije, optuženi je rekao da "naprosto milicioneri više ne rade zajedno" i da im je ta situacija "nametnuta [...]".⁹⁷¹⁷ Vijeće je takođe konstatovalo da je na sastanku predstavnika SDS-a i SDA u Bratuncu početkom aprila 1992. Deronjić ponovio da policija treba da se podijeli i da treba da se formiraju zasebne policijske jedinice bosanskih Muslimana i bosanskih Srba.⁹⁷¹⁸ Kada su se predstavnici SDA usprotivili toj ideji pošto bi to dovelo do još većih napetosti, Deronjić je zaprijetio da će, ako se ne povinuju, "Muslimani nestati".⁹⁷¹⁹

⁹⁷¹⁰ Momčilo Mandić, T. 4473–4474 (1.juli 2010.); P1116 (Dopis Momčila Mandića MUP-u SRBiH u vezi s podjelom MUP-a, 31. mart 1992.), str. 2.

⁹⁷¹¹ Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9687–9688.

⁹⁷¹² P1118 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Prvoaprilska zbilja", 1. april 1992.), str. 1.

⁹⁷¹³ D390 (Depeša MUP-a SRBiH ministrima unutrašnjih poslova, svim CSB-ovima i svim SJB-ovima, 1. april 1992.), str. 2. V. takođe Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9688–9689.

⁹⁷¹⁴ D391 (Depeša CSB-a Banjaluka MUP-u SrRBiH, 3. april 1992.), str. 1. V. takođe Momčilo Mandić, T. 4912–4913 (8. juli 2010.).

⁹⁷¹⁵ V. par. 1237.

⁹⁷¹⁶ V. par. 1237.

⁹⁷¹⁷ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 16.

⁹⁷¹⁸ V. par. 705.

⁹⁷¹⁹ V. par. 705.

2985. Vijeće dalje podsjeća da su stanice javne bezbjednosti bosanskih Srba bile formirane, između ostalog, u opštinama Bijeljina,⁹⁷²⁰ Bratunac,⁹⁷²¹ Brčko,⁹⁷²² Foča,⁹⁷²³ Rogatica,⁹⁷²⁴ Vlasenica,⁹⁷²⁵ Zvornik,⁹⁷²⁶ Ključ,⁹⁷²⁷ Prijedor,⁹⁷²⁸ Sanski Most,⁹⁷²⁹ Hadžići,⁹⁷³⁰ Ilidža,⁹⁷³¹ Pale⁹⁷³² i Vogošća.⁹⁷³³

2986. U odluci od 25. aprila 1992., Mićo Stanišić je naredio na načelnici CSB-ova mogu da preuzmu radnike bivšeg MUP-a i da ih raspoređuju na poslove i zadatke u centrima službi bezbjednosti i stanicama javne bezbjednosti, ali da o svakoj takvoj odluci moraju obavijestiti ministra unutrašnjih poslova. Osim toga, svi načelnici CSB-ova morali su dobiti prethodnu saglasnost MUP-a prije raspoređivanja radnika na više dužnosti, na primjer na dužnost načelnika stanice javne bezbjednosti.⁹⁷³⁴

2987. U maju 1992., održan je sastanak optuženog, funkcionera MUP-a RS-a i načelnika CSB-ova, na kojem se razgovaralo o postojećoj situaciji, problemima na terenu i radu MUP-a.⁹⁷³⁵ Načelnici centara službi bezbjednosti obaviješteni su o tome da je formiran MUP i o važećoj proceduri, a optuženi je iskoristio priliku da obavijesti prisutne o opštoj situaciji i pitanjima, pri čemu je naglasio da MUP treba da funkcioniše u skladu sa zakonskim odredbama.⁹⁷³⁶ Sastavljen je izvještaj o radu za period od aprila do decembra 1992. kako bi se optuženom i predsjedniku Vlade RS-a pružile informacije o bezbjednosnoj situaciji. Osim toga, optuženi je primio 80 izvještaja u vezi s pitanjima bezbjednosti.⁹⁷³⁷

---

⁹⁷²⁰ V. par. 627, 629.

⁹⁷²¹ V. par. 703, 707–709.

⁹⁷²² V. par. 797.

⁹⁷²³ V. par. 846.

⁹⁷²⁴ V. par. 958, 960–961.

⁹⁷²⁵ V. par. 1124.

⁹⁷²⁶ V. par. 1234, 1237.

⁹⁷²⁷ V. par. 1502.

⁹⁷²⁸ V. par. 1597.

⁹⁷²⁹ V. par. 1936.

⁹⁷³⁰ V. par. 2076.

⁹⁷³¹ V. par. 2125. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je podijeljeno deset stanica javne bezbjednosti u Sarajevu i da je SJB u Novom Sarajevu ostao pod kontrolom bosanskih Muslimana. V. par. 2250.

⁹⁷³² V. par. 2307.

⁹⁷³³ V. par. 2364, 2373, 2373.

⁹⁷³⁴ P6379 (Odluka MUP-a SrRBiH, 25. april 1992.; Zahtjev CSB-a Banjaluka, 4. maj 1992.; Odluka CSB-a Banjaluka, 30. juli 1992.; Odluka CSB-a Banjaluka, 13. juni 1992.), str. 1.

⁹⁷³⁵ D3917 (Izjava svjedoka Čedomira Kljajića od 30. jula 2013.), par. 16.

⁹⁷³⁶ D3917 (Izjava svjedoka Čedomira Kljajića od 30. jula 2013.), par. 16.

⁹⁷³⁷ P2761 (Izvještaj o radu MUP-a RS-a za period april-decembar 1992.), str. 23.

2988. Optuženi je kao predsjednik takođe imao ovlaštenje da izdaje naređenja za upotrebu policije u ratu.⁹⁷³⁸

(2) Zaključak

2989. Optuženi tvrdi da je bilo više faktora koji su doprinijeli konačnoj podjeli MUP-a, posebno neslaganja s SDA u vezi s kadrovskim pitanjima.⁹⁷³⁹ On takođe tvrdi da je Cutileirov plan predviđao da svi konstitutivni entiteti imaju svoju policiju.⁹⁷⁴⁰

2990. Nakon što je razmotrilo dokaze navedene gore u tekstu, Vijeće konstatuje da je prije sukoba u BiH već bilo sporova, kadrovskih problema i podjela između kadrova bosanskih Srba i bosanskih Muslimana u MUP-u.⁹⁷⁴¹ Vijeće konstatuje da je sam optuženi upozorio da može doći do stvaranja paralelne policijske strukture ako se ne ispune zahtjevi bosanskih Srba. Vijeće konstatuje da je optuženi pomno pratio razvoj događaja u MUP-u. Međutim, Vijeće zaključuje da je konačni raskol u strukturama MUP-a, iako su na tu podjelu uticala neslaganja u vezi s kadrovima ili ju je predviđao Cutileirov plan, bio ubrzan odlukom rukovodstva bosanskih Srba i da je bio suštinski dio njihovog cilja da formiraju zasebnu državu bosanskih Srba s paralelnim strukturama. Vijeće konstatuje da je Mandić imao vodeću ulogu u osiguravanju da se ta podjela izvrši na opštinskom nivou i u detaljnom osmišljavanju buduće strukture MUP-a bosanskih Srba. Vijeće takođe konstatuje da je formiranje zasebnog MUP-a bosanskih Srba bio način za podrivanje prijedloga o nezavisnosti BiH. Vijeće konstatuje da su direktive u vezi s podjelom struktura MUP-a i formiranjem MUP-a bosanskih Srba prenesene i provedene u opštinama.

2991. Vijeće dalje konstatuje da je razdvajanje MUP-a BiH i formiranje MUP-a bosanskih Srba takođe bio ključni korak u preuzimanju opština, budući da je to dovelo do stvaranja zasebne policijske strukture, koja će omogućiti održavanje vlasti bosanskih Srba u tim opštinama. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi govorio u prilog i da je zagovarao formiranje te zasebne policijske strukture kao načina da se postigne njihov cilj suverenosti srpskog naroda na teritorijama na koje su polagali pravo. Nakon podjele MUP-a BiH, optuženi je bio obavještavan o razvoju događaja i o funkcionisanju MUP-a bosanskih Srba. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je zasebni MUP

---

⁹⁷³⁸ P2602 (Zakon o odbrani SrR BiH, 1. juni 1992.), čl. 7.

⁹⁷³⁹ Završni podnesak odbrane, par. 111–124, 134–154.

⁹⁷⁴⁰ Završni podnesak odbrane, par. 176–179.

⁹⁷⁴¹ Iako Vijeće konstatuje da ti sporovi jesu imali određenu ulogu u odluci da se na kraju MUP podijeli, Vijeće ne smatra pouzdanim Mandićevo svjedočenje da su SDA i ti kadrovski problemi u najvećoj mjeri doprinijeli podjeli MUP-a: Momčilo Mandić, T. 4917 (8. juli 2010.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9406. V. takođe P1115 (Video-snimak intervjua s Momčilom Mandićem, juli-avgust 1994., s transkriptom). Prilikom donošenja tog zaključka, Vijeće je konstatovalo da Mandićevo svjedočenje karakterišu evazivnost, nedosljednost i pokazatelji pristrasnosti. Osim toga, bilo je jasno da on ima interes da umanjí svoju ulogu i stvarni razlog za podjelu MUP-a.

bosanskih Srba, kao komponenta srpskih snaga, učestvovao u nasilnom preuzimanju Opština i u zločinima počinjenim nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, u vezi s čim je Vijeće donijelo zaključke gore u tekstu.

(D) Uputstvo s varijantom A i B i preuzimanje vlasti

(1) Analiza dokaza

(a) Distribucija i sadržaj Uputstva

2992. Vijeće je gore u tekstu konstatovalo da je Glavni odbor SDS-a 19. decembra 1991. izdao Uputstvo s varijantom A i B.⁹⁷⁴² Optuženi je distribuirao uputstvo na sastanku 20. decembra 1991. ili oko tog datuma.⁹⁷⁴³ Taj sastanak je održan u Sarajevu, i njemu su prisustvovala stotine visoko pozicioniranih bosanskih Srba, uključujući Krajišnika, Biljanu Plavšić, Koljevića, članove Glavnog i Izvršnog odbora, poslanike, predstavnike opština i članove Vlade.⁹⁷⁴⁴

2993. Ovaj dokument je usvojen bez diskusije, glasanja i izmjena i predočen je kao niz mjera koje treba da se provedu u praksi.⁹⁷⁴⁵ Navedena svrha tog uputstva bila je "sprovođenj[e] plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi" i "povećanj[e] mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda".⁹⁷⁴⁶ Vijeće dalje podsjeća da su opštine u kojima su Srbi bili većina označene kao Varijanta A, dok su opštine u kojima su Srbi bili manjina označene kao Varijanta B.⁹⁷⁴⁷ Uputstvo je bilo sredstvo formiranja srpske vlasti i u opštinama Varijante A i u opštinama Varijante B.⁹⁷⁴⁸ Prema uputstvu, zadaci koji su u njemu

⁹⁷⁴² V. par. 49, 132; P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.); Patrick Treanor, T. 14027–14028 (1. juni 2011.); Dorothea Hanson, T. 14502 (9. juni 2011).

⁹⁷⁴³ V. par. 49, 132. Vijeće takođe napominje da je u unakrsnom ispitivanju Grujiću ukazano na njegovo ranije svjedočenje u kojem je rekao da je Uputstvo s varijantom A i B došlo direktno od optuženog, ali je tu izjavu povukao i rekao da ne zna da li je optuženi bio direktno uključen ili ne. Branko Grujić, T. 40369–40371, 40405–40407, 40417–40418 (25. juni 2013.); P6415 (Izvod iz transkripta svjedočenja Branka Grujića pred Okružnim sudom u Beogradu, 30. novembar 2005.), str. 3.

⁹⁷⁴⁴ Radomir Kezunović T. 13938–13939 (31. maj 2011.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16651, 16654–16656, 16795–16796. V. par. 132. V. takođe Nedeljko Prstojević, T. 12934–12935, 12939–12941, 12942 (3. mart 2011.).

⁹⁷⁴⁵ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta br. IT–00–39, *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16647–16650, 16657–16659; Radomir Nešković T. 14215, 14264, 14272 (6. juni 2011.), 14325–14327, 14352–14353 (7. juni 2011.); D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 28–29; Radomir Kezunović T. 13939 (31. maj 2011.). Ali v. svjedok KDZ192, T. 19508–19509, 19516–19517 (27. septembar 2011.). Svjedok KDZ192 se složio sa sugestijom optuženog da Uputstvo s varijantom A i B nije bilo obavezujuće, ali se zatim distancirao od svog odgovora kada ga je ispitivalo Vijeće. Vijeće napominje da svjedočenje svjedoka KDZ192 karakterišu protivrječnosti i pokazatelji predrasuda i pristrasnosti, te se ne oslanja na njegovo svjedočenje u tom pogledu.

⁹⁷⁴⁶ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), par. 1–2.

⁹⁷⁴⁷ V. par. 49, 132. V. takođe Dorothea Hanson, T. 14504 (9. juni 2011.). Vijeće se ne oslanja na mišljenje Dorothee Hanson da je, u praksi, uputstvo u suštini predstavljalo nacrt preuzimanja vlasti.

⁹⁷⁴⁸ Radomir Nešković T. 14326–14327 (7. juni 2011.). Vijeće ne pridaje nikakvu težinu Neškovićevoj ocjeni da je uputstvo bilo sredstvo potčinjavanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata srpskoj vlasti. V. takođe P4634

navedeni trebali su biti provedeni na cijeloj teritoriji SRBiH, odnosno u svakoj opštini gdje žive Srbi, i to u cijelosti u opštinama Varijante A, a djelimično u opštinama Varijante B.⁹⁷⁴⁹

2994. Prije nego što je optuženi distribuirao dokument, govorio je o položaju bosanskih Srba, i o prijetnji koju predstavljaju bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, o izdvajanju i o raspadu Jugoslavije, ali zapravo nije ulazio u detalje dokumenta.⁹⁷⁵⁰ Strah od dominacije bosanskih Muslimana i Hrvata "bio je bitan element te emotivne atmosfere" koji je prevladavao tokom sastanka i niko nije htio da bude viđen kao izdajnik koji uputstvo dovodi u pitanje.⁹⁷⁵¹ Optuženi je prozvao ljude sa spiska i razdijelio kopije uputstva; oko 100 ljudi dobilo je uputstvo da ga pročita i vrati.⁹⁷⁵² Uputstvo je bilo numerisano jer su znali koji su opštinski rukovodioci bosanskih Srba trebali da dobiju primjerak dokumenta.⁹⁷⁵³ Optuženi je takođe razgovarao o tom uputstvu na sastanku Kluba poslanika SDS-a, kojem su prisustvovali predstavnici opština.⁹⁷⁵⁴ Dana 18. decembra 1991., dan prije nego što je distribuirano Uputstvo s varijantom A i B, optuženi je u presretnutom telefonskom razgovoru rekao Krajišniku da "nešto radi[...]", "mjere neke i tako".⁹⁷⁵⁵

2995. Uputstvo s varijantom A i B nalagalo je opštinskim odborima SDS-a da u prvom stepenu "odmah [...] formira[ju] krizni štab srpskog naroda u opštini".⁹⁷⁵⁶ U uputstvu je takođe konkretno navedeno da u sastavu Kriznog štaba trebaju biti svi članovi sekretarijata opštinskog odbora SDS-a, kandidati SDS-a u nekim opštinskim organima (za opštine Varijante A) odnosno kandidati SDS-a u svim opštinskim organima (za opštine Varijante B), poslanici Skupštine bosanskih Srba i članovi Glavnog odbora SDS-a iz opštine.⁹⁷⁵⁷ Vijeće podsjeća da je u uputstvu takođe predviđeno da komandant Kriznog štaba bude, u opštinama Varijante A, predsjednik skupštine opštine ili

---

(Izjava svjedoka KDZ145 od 22. februara 2012.), par. 14 (pod pečatom); svjedok KDZ145, T. 26516 (21. mart 2012.) (zatvorena sjednica).

⁹⁷⁴⁹ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 2.

⁹⁷⁵⁰ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16657, 16793.

⁹⁷⁵¹ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16659–16660; Radimir Nešković, T. 14215 (6. juni 2011.).

⁹⁷⁵² Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16648, 16788. V. takođe P6550 (Izvod iz transkripta svjedočenja Rajka Kalabića u predmetu *Tužilac protiv Brđanina*), T. 22576–22577.

⁹⁷⁵³ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16648, 16651, 16656.

⁹⁷⁵⁴ P6369 (Izvodi iz izjave koju je svjedok KW317 dao Tužilaštvu, 14. juni 2002.), *e-court* str. 2 (pod pečatom); svjedok KW317, T. 39337 (5. juni 2013.).

⁹⁷⁵⁵ P5793 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 18. decembar 1991.), str. 1.

⁹⁷⁵⁶ V. par. 139. Kosta Čavoški je u svom svjedočenju rekao da je Uputstvo s varijantom A i B po svojoj prirodi bila čista mjera opreza. Kosta Čavoški, T. 37059–37060 (11. april 2013.). Vijeće ne pridaje nikakvu težinu mišljenju Čavoškog u tom pogledu, s obzirom na to da je to mišljenje van domena njegove stručnosti. Osim toga, Vijeće je takođe konstatovalo da njegovo svjedočenje karakterišu protivrječnosti, evazivnost i jasni pokazatelji pristrasnosti, što je dovelo u pitanje njegovo svjedočenje kao vještaka, i ne smatra da je njegovo svjedočenje u tom pogledu pouzdano.

⁹⁷⁵⁷ V. par. 139.

predsjednik izvršnog odbora opštine, a u opštinama Varijante B predsjednik opštinskog odbora SDS-a.⁹⁷⁵⁸

2996. Uputstvo s varijantom A i B je takođe nalagalo da se u prvom stepenu sazove i proglasi skupština srpskog naroda koju bi sačinjavali odbornici iz redova srpskog naroda u skupštini opštine i predsjednici mjesnih odbora SDS-a.⁹⁷⁵⁹ U ovoj fazi trebalo je izvršiti pripreme za formiranje opštinskih državnih organa, kao što su izvršni odbor, organi uprave, sud za prekršaje i SJB, kao i pripremu prijedloga kadrova za vršenje poslova u tim organima.⁹⁷⁶⁰ U tom prvom stepenu se takođe nalaže da se izvrše pripreme za preuzimanje "kadrova, objekata i opreme centara službi bezbjednosti i njihovo priključivanje" novoformiranim organima.⁹⁷⁶¹

2997. U prvom stepenu uputstva takođe se zahtijevalo da se izvrši procjena broja pripadnika aktivnog i rezervnog sastava policije, jedinica TO-a i jedinica civilne zaštite, da se te jedinice "popun[e]" i da se preduzmu potrebne radnje za njihovo aktiviranje u skladu s razvojem situacije.⁹⁷⁶² U uputstvu se takođe predviđalo da se te jedinice aktiviraju po naređenju opštinskog kriznog štaba i tražila se popuna ratnih jedinica.⁹⁷⁶³ U uputstvu se takođe tražilo da se izvrše pripreme za zaštitu i evakuaciju djece, trudnica, starih i bolesnih.⁹⁷⁶⁴

2998. Uputstvo s varijantom A i B je sadržavalo i odredbe da se obezbijedi "neprekidn[a] vez[a] i saradnj[a]" opštinskih odbora SDS-a i mjesnih odbora i da se obezbijede uslovi za svakodnevno zasjedanje opštinskih odbora SDS-a radi neprekidnog praćenja situacije na terenu.⁹⁷⁶⁵

2999. U drugom stepenu Uputstva s varijantom A i B poziva se na, između ostalog, sazivanje sjednice srpske skupštine opštine, osnivanje izvršnog odbora opštine i opštinskih državnih organa, odnosno organa vlasti, mobilisanje i prepotčinjavanje svih srpskih snaga policije u saradnji s komandama i štabovima JNA i obezbjeđivanje provođenja naređenja za mobilizaciju rezervnih sastava JNA i jedinica TO-a.⁹⁷⁶⁶ U drugom stepenu takođe se predviđa da treba preuzeti "kadrove, objekte i opremu centara službi bezbjednosti i staviti ih u funkciju novoformiranog organa za

---

⁹⁷⁵⁸ V. par. 139.

⁹⁷⁵⁹ V. par. 133.

⁹⁷⁶⁰ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 3–4.

⁹⁷⁶¹ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 4, 7.

⁹⁷⁶² P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 4, 8.

⁹⁷⁶³ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 4–5, 8.

⁹⁷⁶⁴ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 4, 8.

⁹⁷⁶⁵ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 2, 6.

⁹⁷⁶⁶ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 5–6, 9–10. V. par. 134.

unutrašnje poslove".⁹⁷⁶⁷ U opštinama Varijante B, Krizni štab je dobio zadatak da organizuje odbranu Srba, da konstantno prati političku, vojnu i bezbjednosnu situaciju i da pravovremeno reaguje.⁹⁷⁶⁸

3000. Za opštine Varijante B postojala je još jedna odredba, koja je nalagala da pripadnici "drugih naroda" koji su izrazili lojalnost Jugoslaviji budu "u organima vlasti [...] proporcionaln[o] zastupljen[i]".⁹⁷⁶⁹ Isto tako, za opštine Varijante B postojalo je dodatno uputstvo za mjesne zajednice i naselja s većinskim srpskim stanovništvom da formiraju "tajna skladišta i depoe" za skladištenje hrane, sirovina i repromaterijala.⁹⁷⁷⁰

3001. Drugi stepen Uputstva s varijantom A i B trebao je biti aktiviran po naredbi optuženog "po za to posebno utvrđenom tajnom postupku".⁹⁷⁷¹

(b) Provođenje Uputstva na opštinskom nivou

3002. Rukovodioci SDS-a su prenijeli Uputstvo s varijantom A i B opštinskim rukovodiocima i opštinskim odborima SDS-a, koji su raspravljali o varijanti koja je važila za njihove opštine i provodili je.⁹⁷⁷² Vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su primaoci ovog uputstva smatrali da je njegovo provođenje obavezno.⁹⁷⁷³ Oni koji su primili dokument morali su da odluče koji je najbolji način za provođenje uputstva u opštinama.⁹⁷⁷⁴ U spisu se nalaze i opštinske odluke u kojima se konkretno pominje Uputstvo s varijantom A i B.⁹⁷⁷⁵ Vijeće podsjeća da su opštinske strukture SDS-a, nakon što je optuženi distribuirao Uputstvo s varijantom A i B, uputstvo prenijele, da su o njemu raspravljale i da su ga provele u opštinama uključujući Bratunac,⁹⁷⁷⁶ Brčko,⁹⁷⁷⁷

⁹⁷⁶⁷ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 5–6.

⁹⁷⁶⁸ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 9–10.

⁹⁷⁶⁹ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 6–7.

⁹⁷⁷⁰ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 7, 9.

⁹⁷⁷¹ P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 10.

⁹⁷⁷² V. par. 132.

⁹⁷⁷³ V. par. 2245. Svjedok KW317 je u svom svjedočenju rekao da Uputstvo s varijantom A i B nisu bila naređenja i da niko nije morao da izvještava da li je provedeno ili ne. Svjedok KW317, T. 39333–39334, 39337–39338 (5. juni 2013.), T. 39412 (6. juni 2013.). Međutim, Vijeće napominje da je svjedoku KW317, kada mu je ukazano na jedan raniji razgovor u kojem je potvrdio da je prisustvovao sastanku na kojem su dobili uputstvo da provedu drugu fazu Uputstva s varijantom A i B. S obzirom na te ograde, Vijeće ne smatra da svjedočenje svjedoka KW317 ima veliku težinu u tom pogledu.

⁹⁷⁷⁴ Radimir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16806. Za dokaze u vezi s načinom na koji je Uputstvo s varijantom A i B provedeno u Brčkom na primjer, v. P3023 (Izjava svjedoka Đorđa Ristanića od 15. juna 2011.), par. 51–59, 73–76, 94–95.

⁹⁷⁷⁵ V. npr. P2593 (Odluka o osnivanju Srpske opštine Tuzla, 3. mart 1992.), str. 1; P2594 (Odluka o osnivanju Srpske opštine Donji Vakuf, 15. februar 1992.), str. 1; P975 (Odluka Srpske skupštine opštine Ilidža, 3. januar 1992.), str. 1; P2591 (Odluka o osnivanju Srpske opštine Zvornik, 27. decembar 1991.), str. 1.

⁹⁷⁷⁶ V. par. 698.

⁹⁷⁷⁷ V. par. 796.

Rogaticu,⁹⁷⁷⁸ Vlasenicu,⁹⁷⁷⁹ Zvornik,⁹⁷⁸⁰ Bosanski Novi,⁹⁷⁸¹ Ključ,⁹⁷⁸² Prijedor,⁹⁷⁸³ Ilidžu,⁹⁷⁸⁴ i Novo Sarajevo.⁹⁷⁸⁵

3003. Vijeće dalje podsjeća da je provođenje Uputstva s varijantom A i B dovelo do formiranja opštinskih kriznih štabova i srpskih skupština opština, i do proglašenja srpskih opština.⁹⁷⁸⁶ Na primjer, Vijeće podsjeća da se odluka o osnivanju Srpske opštine Zvornik direktno poziva na Uputstvo s varijantom A i B.⁹⁷⁸⁷ Od kraja 1991., opštine su formirale krizne štabove, a neki od njih su ponovo uspostavljeni ili ponovo formirani negdje u aprilu ili maju 1992.⁹⁷⁸⁸ Ti krizni štabovi su formirani i postojali su u Opštinama u periodu od 1991. do 1993.⁹⁷⁸⁹

3004. Što se tiče drugih opština, poput Bijeljine,⁹⁷⁹⁰ Foče,⁹⁷⁹¹ Sokoca,⁹⁷⁹² Banjaluke,⁹⁷⁹³ Sanskog Mosta,⁹⁷⁹⁴ Hadžića,⁹⁷⁹⁵ Novog Grada,⁹⁷⁹⁶ Pala,⁹⁷⁹⁷ i Vogošće,⁹⁷⁹⁸ iako Vijeću nisu predloženi direktni dokazi o diskusiji o Uputstvu s varijantom A i B *per se*, Vijeće je konstatovalo da su krizni štabovi i druge opštinske strukture bosanskih Srba formirani krajem 1991. ili početkom 1992. S obzirom na vremenski okvir i obrazac događaja u tim opštinama, Vijeće se uvjerilo da su te strukture takođe formirane na osnovu Uputstva s varijantom A i B.

---

⁹⁷⁷⁸ V. par. 955.

⁹⁷⁷⁹ V. par. 1109.

⁹⁷⁸⁰ V. par. 1231, 1233.

⁹⁷⁸¹ V. par. 1439.

⁹⁷⁸² V. par. 1497.

⁹⁷⁸³ V. par. 1578. V. takođe P2570 (Sveska zapisnika sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 1991.), str. 75.

⁹⁷⁸⁴ V. par. 2123.

⁹⁷⁸⁵ V. par. 2245.

⁹⁷⁸⁶ V. par. 698, 796, 955, 1109, 1231, 1233, 1439, 1497, 1578, 2123. Ali v. Radojica Mladenović, T. 36626–36630, 36680–36682 (5. april 2013.). Mladenović je u svom svjedočenju rekao da Srpska opština Foča nije formirana na osnovu uputstva optuženog i pokušao je da okarakteriše Uputstvo s varijantom A i B više kao preporuku, a ne kao uputstvo. Međutim, Vijeće napominje da njegovo svjedočenje karakterišu višestruke protivrječnosti i pokazatelji krajnje evazivnosti i ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu. V. takođe par. 137.

⁹⁷⁸⁷ V. par. 1233; P2591 (Odluka o osnivanju Srpske opštine Zvornik, 27. decembar 1991.), str. 1–2.

⁹⁷⁸⁸ V. par. 137.

⁹⁷⁸⁹ V. par. 146.

⁹⁷⁹⁰ V. par. 605–606.

⁹⁷⁹¹ V. par. 845.

⁹⁷⁹² V. par. 1051.

⁹⁷⁹³ V. par. 1371–1372. Ali v. D4063 (Izjava svjedoka Novaka Kondića od 23. novembra 2013.), par. 8–9, 11 (gdje svjedok kaže da se ne sjeća da je vidio ili čuo za Uputstvo s varijantom A i B u Banjaluci i da je u toj opštini bila samo jedna sjednica Križnog štaba).

⁹⁷⁹⁴ V. par. 1934.

⁹⁷⁹⁵ V. par. 2080.

⁹⁷⁹⁶ V. par. 2173, 2180 (gdje se govori o formiranju Kriznog štaba Rajlovac).

⁹⁷⁹⁷ V. par. 2303.

⁹⁷⁹⁸ V. par. 2361.

(c) Praćenje događaja i provođenja Uputstva

3005. Optuženi je takođe pratio provođenje Uputstva s varijantom A i B. Na primjer, u presretnutom razgovoru 21. decembra 1991., optuženi je pitao Krajišnika "ko će da provodi ono sinoć što smo dali?", a Krajišnik je odgovorio Ministarski savjet.⁹⁷⁹⁹ Kada je optuženi primijetio da Ministarski savjet neće moći da "trč[i] od opštine do opštine i kaž[e] uradi to, uradi to, uradi to", Krajišnik je odgovorio: "Neće ni on trčati", a optuženi je uzvratio rekavši: "Ma mora da trči".⁹⁸⁰⁰ Iz konteksta ovog razgovora, Vijeće konstatuje da su optuženi i Krajišnik razgovarali o Jovanu Čizmoviću. O njegovoj ulozi se detaljnije govori dolje u tekstu.

3006. Dana 26. decembra 1991., Krajišnik je obavijestio optuženog da je bio na sjednici Skupštine opštine Novi Grad na kojoj je glasanje bilo blokirano.⁹⁸⁰¹ U presretnutom razgovoru 27. decembra 1991., Bjelica je pitao optuženog da li će doći u Sokolac i obavijestio ga o sljedećem: "Mi ovo radimo posao, sve redovno", a optuženi je pitao da li Tupajić dobro radi u opštini.⁹⁸⁰²

3007. U januaru 1992., optuženi je u jednom presretnutom razgovoru pitao Miroslava Stanića, predsjednika SDS-a u Foči, kakva je tamo situacija.⁹⁸⁰³ Optuženi je konkretno pitao Stanića "[m]ogu li oni da uvedu nezavisnost u Foči", na što je Stanić odgovorio da neće i da su novinarima koji su ih posjetili rekli da "[...] neće[...] to dozvoliti nikada".⁹⁸⁰⁴ Stanić je dalje rekao optuženom: "Mi smo formirali, i to imate informaciju, srpsku opštinu". Dodao je sljedeće: "Ukoliko bude ovo pet'nestog drukčije se kretalo, mi ćemo javno da idemo na promociju".⁹⁸⁰⁵ Optuženi se složio s tim i rekao: "Da, da, i preuzmete vlast nad svojim poslovima potpuno"; na što se Stanić složio i rekao da je "sve onako prema uputstvu kako je".⁹⁸⁰⁶ Optuženi je izrazio zadovoljstvo i rekao: "Dobro dobro.

⁹⁷⁹⁹ P2550 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 21. decembar 1991.), str. 3; V. takođe Momčilo Krajišnik, T. 43857 (20 novembar 2013.); P5792 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Milana Novakovića, 19. decembar 1991.), str. 2; Radomir Nešković T. 14272–14273 (6. juni 2011.).

⁹⁸⁰⁰ P2550 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 21. decembar 1991.), str. 3.

⁹⁸⁰¹ P5785 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 26. decembar 1991.), str. 1.

⁹⁸⁰² P5783 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Bjelice, 27. decembar 1991.), str. 2.

⁹⁸⁰³ P3337 (Presretnuti razgovor Miroslava Stanića i Radovana Karadžića, 6. januar 1992.), str. 2; svjedok KDZ239, T. 18909 (15. septembar 2011.).

⁹⁸⁰⁴ P3337 (Presretnuti razgovor Miroslava Stanića i Radovana Karadžića, 6. januar 1992.), str. 2; svjedok KDZ239, T. 18909–18910 (15. septembar 2011.).

⁹⁸⁰⁵ P3337 (Presretnuti razgovor Miroslava Stanića i Radovana Karadžića, 6. januar 1992.), str. 2.

⁹⁸⁰⁶ P3337 (Presretnuti razgovor Miroslava Stanića i Radovana Karadžića, 6. januar 1992.), str. 2. Vijeće konstatuje da se, s obzirom na vrijeme kad je vođen ovaj razgovor i kontekst, riječ "uputstvo" odnosi na Uputstvo s varijantom A i B koje je distribuirano u decembru 1991. P5 (Uputstvo SDS-a o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH, 19. decembar 1991.), str. 6, 10. V. takođe P5617 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Predraga Radića, 25. decembar 1991.), str. 4.

To je vrlo važno [...] da ovaj u istoriji više nikad neće [...] ako mi sad popustimo, nećemo imat šansu ako, a ako sad uspijemo, uspjeh ćemo za sva vremena."⁹⁸⁰⁷

3008. Optuženi je bio obavještavan o provođenju uputstva. Tako su u presretnom razgovoru 10. februara 1992. optuženi i Vitomir Žepinić razgovarali o planu da se podijeli opština Bratunac i da se formira zasebna srpska opština, i optuženi je podržao taj plan.⁹⁸⁰⁸ Isto tako, Krajišnik je dan ranije obavijestio optuženog o sastanku na kojem je nedavno bio u Novom Gradu, i razgovorima koje je vodio o formiranju opštine Rajlovac.⁹⁸⁰⁹

3009. Postojala je direktna veza između opštinskih odbora i njihovih predstavnika i optuženog u vezi s provođenjem Uputstva s varijantom A i B, i ljudi su dolazili s terena da vide optuženog.⁹⁸¹⁰ Opštinski rukovodioci bi često posjećivali optuženog ili kontaktirali s njim pismenim putem ili telefonom u vezi s opštinskim pitanjima.⁹⁸¹¹ Optuženi je takođe bio u redovnom kontaktu s opštinskim rukovodiocima bosanskih Srba i često je posjećivao opštine.⁹⁸¹²

3010. Optuženi je tražio od predstavnika kriznih štabova da ga izvještavaju o svom poslu.⁹⁸¹³ Bio je u kontaktu s opštinskim rukovodiocima i postavljao im pitanja u vezi s tim kako funkcionišu lokalne vlasti i strukture.⁹⁸¹⁴ Optuženi je bio redovno obavještavan i davao je uputstva u vezi s

⁹⁸⁰⁷ P3337 (Presretnuti razgovor Miroslava Stanića i Radovana Karadžića, 6. januar 1992.), str. 2.

⁹⁸⁰⁸ D381 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Vitomira Žepinića, 10. februar 1992.), str. 2. Svjedok KDZ605 je izjavio da je čuo da je Deronjić išao na Pale, da se sastao s optuženim da "raspravi organizaciju preuzimanja vlasti u Bratuncu". Međutim, Vijeće se nije uvjerilo da se može osloniti ovaj dokaz iz druge ruke bez izvora kako bi utvrdilo da je taj sastanak stvarno održan ili o čemu se na njemu razgovaralo.

⁹⁸⁰⁹ P5753 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, februar 1992.), str. 1. Takođe, negdje u februaru 1992., Krajišnik je obavijestio Koljevića o sastanku kojem će prisustvovati u Rajlovcu, koji je "vezan za jednu ovu opštinu." P5758 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Nikole Koljevića, februar 1992.), str. 1. Dana 11. maja 1992., Skupština bosanskih Srba usvojila je zakon prema kojem opština Rajlovac obuhvata određena područja. P2315 (Zakon o obrazovanju opštine Rajlovac, 11. maj 1992., i pripadajući Ukaz o proglašenju, 15. maj 1992.), str. 1; Stojan Džino, T. 29865, 29901 (7. novembar 2012.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2580; P967 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Ljube Grkovića, 22. februar 1992.).

⁹⁸¹⁰ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16758–16759.

⁹⁸¹¹ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16632, 16641.

⁹⁸¹² D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrBiH, 25. februar 1992.), str. 44 (optuženi je rekao da je bio u Banjaluci 27 puta da riješi neke probleme s lokalnim rukovodstvom). V. takođe P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 41 (gdje svjedok kaže da su opštinski rukovodioci često posjećivali optuženog i Krajišnika da bi razgovarali o opštinskim poslovima); P2332 (Presretnuti razgovor Čede i Radovana Karadžića, 30. maj 1992.), str. 3; P2534 (Presretnuti razgovori (i) Duška i Radovana Karadžića i (ii) Ljube Grkovića i Radovana Karadžića, 19. februar 1992.), str. 1, 4–5; P5749 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Božidara Vučurovića, 13. februar 1992.); P5733 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i neidentifikovanog muškarca, 17. mart 1992.), str. 1; P2556 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nenada Stevandića, 11. januar 1992.), str. 5, 12; P5738 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Momčila Mandića, 4. april 1992.), str. 1; P6688 (Intervju s Radovanom Karadžićem u časopisu *Duga*, 23. maj 1992.), str. 4; P3104 (Zapisnik sa 59. sjednice Vlade RS-a, 19. novembar 1992.), str. 4–5.

⁹⁸¹³ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16685.

⁹⁸¹⁴ P2572 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miroslava Stančića, 26. septembar 1991.).

konkretnim događajima u opštinama i regijama.⁹⁸¹⁵ Kada bi se u nekoj konkretnoj opštini pojavili problemi, optuženi ili Glavni odbor bi poslao Neškovića ili druge funkcionere bosanskih Srba. Nešković bi onda podnio kratak usmeni izvještaj u vezi s poslom koji je obavio, iako je optuženi već bio obaviješten o tim događajima iz opštinskih izvora.⁹⁸¹⁶

3011. Optuženi je ponekad lično intervenisao kako bi riješio probleme koji su se pojavljivali u opštinama.⁹⁸¹⁷ Na primjer, negdje u februaru 1992., optuženi i Krajišnik učestvovali su u rješavanju jednog unutrašnjeg sukoba u Novom Sarajevu.⁹⁸¹⁸ Optuženi i Krajišnik prisustvovali su najmanje jednom sastanku Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo.⁹⁸¹⁹ U junu 1992., optuženi je pismom Kriznog štaba Novo Sarajevo obaviješten o razvoju događaja u Srpskoj opštini Novo Sarajevo, uključujući mobilizaciju stanovništva, formiranje Kriznog štaba, Izvršnog odbora i Skupštine opštine, i od njega su tražena dalja uputstva u vezi s formiranjem ratnih predsjedništava.⁹⁸²⁰

3012. Optuženi je poslao povjerenike na više lokacija kada opštinske vlasti nisu funkcionisale.⁹⁸²¹ Jovan Čizmović, koji je bio član Ministarskog savjeta, imenovan je za republičkog koordinatara rada srpskih autonomnih oblasti i ARK-a i imao je dužnost da prati provođenje Uputstva s varijantom A i B.⁹⁸²² U presretnutom razgovoru 21. decembra 1991. optuženi je Čizmoviću dao

⁹⁸¹⁵ P5603 (Presretnuti razgovor Mirka Čabrila i Radovana Karadžića, 3. mart 1992.); P5741 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Milenka Kepeša, 5. april 1992.), str. 2, 5; P5730 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 1. mart 1992.), str. 1; P5729 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić, Rajka Dukića i Radovana Karadžića, 2. mart 1992.), str. 4; P5747 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Gojka Đoge, 15. februar 1992.), str. 3.

⁹⁸¹⁶ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16618–16619, 16621–16622, 16628–16629, 16738–16739, 16748, 16760, 16762; Radomir Nešković T. 14217 (6. juni 2011.). V. takođe P2572 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miroslava Stančića, 26. septembar 1991.), str. 2; P2571 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i Radomira Neškovića; (ii) Radovana Karadžića i Miškovića; i (iii) Radovana Karadžića i Srđe Srdića, 20. decembar 1991.), str. 1–2. V. takođe D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 12, 46.

⁹⁸¹⁷ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641. V. takođe D1276 (Zapisnik sa sastanka mjesnih odbora SDS-a Novo Sarajevo, 3. februar 1992.), str. 8.

⁹⁸¹⁸ V. par. 2246. Vodila se rasprava u vezi s ulogom Opštinskog odbora SDS-a u odnosu na druge opštinske institucije i došlo je do sukoba između Prijića, predsjednika Opštinskog odbora, i Đurovića, predsjednika Izvršnog odbora. D1276 (Zapisnik sa sastanka mjesnih odbora SDS-a Novo Sarajevo, 3. februar 1992.), str. 1–3; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641, 16672–16679. Optuženi i Krajišnik iskoristili su svoj autoritet da ublaže sukob, a Đurović je ostao pri svom stavu kao "predsjednik opštinske vlade". Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641, 16673. V. takođe Zdravko Šalipur, T. 31640 (18. decembar 2012.).

⁹⁸¹⁹ P2576 (Zapisnik sa 13. sjednice Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo, 28. februar 1992.), str. 3; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16641, 16675; Zdravko Šalipur, T. 31640, 31657 (18. decembar 2012.); Branko Radan, T. 31092–31093 (6. decembar 2012.).

⁹⁸²⁰ D885 (Izvještaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1, 3–4 (gdje se ukazuje na to da su "mobilizaciju [...] radili na razne načine (lično i direktno, preko mjesnih odbora SDS i mjesnih zajednica uz pomoć policije itd.)). V. takođe P2575 (Izvod sa sastanka Kriznog štaba Novo Sarajevo, 23. decembar 1991.).

⁹⁸²¹ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8633–8634.

⁹⁸²² D86 (Stenogram 4. sjednice Skupštine SrRBiH, 21. decembar 1991.), str. 34; P1345 (Zapisnik sa 4. sjednice Skupštine SrRBiH, 21. decembar 1991.), str. 6. V. takođe P2536 (Izvještaj vještaka Patricka Treanora pod

"puno ovlaštenje da obiđe[...] sve naše opštine" i rekao da će opštine kazati na kakve probleme nailaze te da će biti dobro da od Čizmovića čuju savjet.⁹⁸²³

3013. U jednom drugom presretnutom razgovoru, 16. januara 1992., Čizmović je izvijestio optuženog da je razgovarao s Bijeljinom i da su oni "spremni na apsolutnu saradnju" te da je pripremio anketni list za Sjevernu Bosnu kako bi im omogućio da navedu šta su uspjeli da urade, dokle su uspjeli, dokle su spremni da "prvu fazu uputstva [...] realizuju", kao i sve probleme s kojima se suočavaju ili u vezi s kojima ima treba pomoć.⁹⁸²⁴ Čizmović je rekao da je spreman da uz pomoć optuženog formira tim koji bi pružio stručnu pomoć za sve probleme s kojima se opštine suočavaju.⁹⁸²⁵

3014. U jednom pak drugom presretnutom razgovoru optuženog i Čizmovića, 22. januara 1992., bilo je riječi o slanju stručnjaka i timova da pomognu opštinama da rješavaju probleme i Čizmović je rekao: "Ista je situacija i sa Bijeljinom [...] I sa njima sam to završio."⁹⁸²⁶ Čizmović je izvijestio o mjerama preduzetim u Doboju i Bijeljini i rekao da mu je ostalo da "vidi[...] za Birač, Romaniju i Hercegovinu", i dodao: "Ali ću vidjeti da se i to u ovome kratkom periodu završi".⁹⁸²⁷

3015. U još jednom telefonskom razgovoru, Čizmović je rekao, a optuženi se složio, da "ne treba razumjeti sve ove pokrete koji se dešavaju ovdje kao neku secesiju", nego kao neku alternativu "jednoga stanja, ako trebadne reagovati da bude sve spremno k'o puška".⁹⁸²⁸ Optuženi je rekao da će im to omogućiti da reaguju za dva sata.⁹⁸²⁹ Optuženi je pozitivno reagovao na Čizmovićeve izvještaje u kojima kaže: "Mi smo večeras formirali i krizni štab koji će djelovati onda kad se ne može niko sakupiti, prije da se oni mogu skupiti [...] Tako da to funkcioniše. Jer se mora ostvariti svrha, mora se ostvariti uputstvo".⁹⁸³⁰ Na 6. sjednici Skupštine bosanskih Srba 26. januara 1992., Čizmović je govorio i pozvao je na hitnu operacionalizaciju i deklaraciju o osnivanju i proglašenju SrRBiH, te je rekao da treba da se "ostvare zadaci iz uputstva od 19. decembra 1991. godine".⁹⁸³¹

---

naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), str. 162; Patrick Treanor, T. 14030–14031 (1. juni 2011.).

⁹⁸²³ P2551 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 21. decembar 1991.), str. 3. V. takođe P5770 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 10. januar 1992.), str. 4.

⁹⁸²⁴ P2552 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 16. januar 1992.), str. 7. V. takođe Patrick Treanor, T. 14031 (1. juni 2011.).

⁹⁸²⁵ P2552 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 16. januar 1992.), str. 7.

⁹⁸²⁶ P2553 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 22. januar 1992.), str. 5.

⁹⁸²⁷ P2553 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 22. januar 1992.), str. 5–6; Patrick Treanor, T. 14034–14035 (1. juni 2011.).

⁹⁸²⁸ P2553 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 22. januar 1992.), str. 6.

⁹⁸²⁹ P2553 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 22. januar 1992.), str. 6.

⁹⁸³⁰ P2553 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića, 22. januar 1992.), str. 7.

⁹⁸³¹ P1349 (Transkript 6. sjednice Skupštine SrRBiH, 26. januar 1992.), str. 14.

3016. U februaru 1992., optuženi se obratio bosanskoj Skupštini i naglasio važnost saradnje s regionalnim strukturama i rukovodiocima i razvoj njihovih strateških ciljeva.⁹⁸³² To je obuhvatalo izradu upitnika da se provjeri šta je urađeno u opštinama u vezi s "pripremanjima".⁹⁸³³ Optuženi je rekao da će Čizmović s upitnikom obići opštine, uključujući Bijeljину i Banjaluku, kako bi provjerio kako teku pripreme na opštinskom nivou i njihovu lojalnost.⁹⁸³⁴

3017. U martu 1992., optuženi je poslao pismo svim predsjednicima opština kojim ih obavještava da je formiran Republički centar i da je zadatak opština da hitno povežu svoje centre za obavještavanje s oblasnim centrima, da obezbijede kadrove i da se ispune druge pretpostavke za praćenje situacije na terenu.⁹⁸³⁵ Optuženi je napomenuo da su oblasni centri već povezani telefonskom i radio-vezom s republičkim centrima i da je takođe neophodno saradivati sa stanicama javne bezbjednosti neprekidno kako bi se omogućilo prenošenje i primanje informacija 24 sata dnevno.⁹⁸³⁶ Optuženi je rekao da će se uskoro držati savjetovanja na kojima će biti razmotrena tehnička i organizaciona pitanja u vezi s radom opštinskih i oblasnih centara.⁹⁸³⁷

3018. Opštinski rukovodioci su, takođe, tražili pomoć od viših institucija bosanskih Srba. Na primjer, u julu 1992. je predsjednik Izvršnog odbora opštine Foča obavijestio Đerića da je politička i bezbjednosna situacija u opštini Foča i dalje kritična i tražio pomoć da se iznađe najbolje rješenje.⁹⁸³⁸ Isto tako, u septembru 1992. je komanda 2. romanijske motorizovane brigade izvijestila optuženog o sporovima i poteškoćama u saradnji s civilnim vlastima opštine Sokolac.⁹⁸³⁹ Optuženi je takođe bio obaviješten o situaciji u vezi s institucijama u Bratuncu i, na primjer, u govoru na Skupštini bosanskih Srba u septembru 1992. govorio je o potrebi da se obezbijedi funkcionisanje vlasti.⁹⁸⁴⁰

---

⁹⁸³² P1351 (Transkript 7. sjednice Skupštine SrRBiH, 15. februar 1992.), str. 58–59; D88 (Stenogram 8. sjednice Skupštine SrRBiH, 25. februar 1992.), str. 19–20, 45; D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 43; D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 9, 20.

⁹⁸³³ P1351 (Transkript 7. sjednice Skupštine SrRBiH, 15. februar 1992.), str. 59.

⁹⁸³⁴ P1351 (Transkript 7. sjednice Skupštine SrRBiH, 15. februar 1992.), str. 59.

⁹⁸³⁵ P5575 (Pismo Radovana Karadžića predsjednicima svih opština, 23. mart 1992.).

⁹⁸³⁶ P5575 (Pismo Radovana Karadžića predsjednicima svih opština, 23. mart 1992.) str. 1.

⁹⁸³⁷ P5575 (Pismo Radovana Karadžića predsjednicima svih opština, 23. mart 1992.) str. 2.

⁹⁸³⁸ P2809 (Depeša Skupštine opštine Foča predsjedniku Vlade SrRBiH, 26. juli 1992.).

⁹⁸³⁹ D3232 (Dopis 2. romanijske motorizovane brigade Radovanu Karadžiću, 3. septembar 1992.), str. 1.

⁹⁸⁴⁰ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 18. V. takođe D1643 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Zvonka Bajagića, 4. septembar 1991.), str. 1–4, 6–7.

3019. Vijeću su predloženi dokazi koji opisuju blokadu puteva na više lokacija ili prekid telekomunikacija između institucija RS-a i lokalnih institucija u periodu od marta do decembra 1992.⁹⁸⁴¹

3020. Međutim, stalna komunikacija između raznih nivoa SDS-a i institucija RS-a, regionalnih i opštinskih, prikazana gore u tekstu, uključujući druge dokaze,⁹⁸⁴² jasno pokazuje da je uprkos prekidima telekomunikacija u periodu od marta do decembra 1992. i dalje bilo moguće da rukovodstvo SDS-a uključujući optuženog i institucije RS-a ostvaruju vezu s nižim nivoima i da su prepreke generalno bile prevaziđene.⁹⁸⁴³ Konkretnije, što se tiče MUP-a RS-a, centara službi

⁹⁸⁴¹ V. npr. Momčilo Mandić, T. 4962-4963, 4969-4971 (8. jul 2010.), T. 5194-5195 (15. juli 2010.); D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 9; D4147 (Informacija MUP-a RS-a, 7. septembar 1993.), str. 1; D3917 (Izjava svjedoka Čedomira Kljajića od 30. jula 2013.), par. 12; Čedomir Kljajić, T. 42231 (30. juli 2013.); Goran Mačar, T. 39518 (7. juni 2013.); D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 20; D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 57, 92; Momčilo Krajišnik, T. 43314-43315 (12. novembar 2013.); D3750 (Presretnuti razgovor Tomislava Kovača i Milenka Karišika, 4. maj 1992.), str. 1; Cvijetin Simić, T. 35713 (20. mart 2013.); svjedok KW317, T. 39412 (6. juni 2013.).

⁹⁸⁴² V. npr. D4147 (Informacija MUP-a RS-a, 7. septembar 1993.), str. 1 (gdje stoji da je "uz mnogo truda i napora [potpuno prekinuti svaki oblik komunikacije] [...] postepeno prevazilažen i otklanjan"); D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 20 (gdje stoji da je zbog prekida veza jedna depeša fizički odnijeta u Bratunac); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 86, 91-92 (iako govori o tome da su veze bile loše, Subotić je takođe pomenuo nastojanja da se to riješi i da su "ministri [...] uglavnom [...] koristili, [...] telefone ili putem pismenih komunikacija preko poslanika, preko nekakvih kurira"); Slobodan Avlijaš, T. 35149-35153 (11. mart 2013.); P6194 (Molba Vlade SrRBiH Kriznom štabu Foča, 23. maj 1992.); Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7530-7536; D414 (Zapisnik sa 19. sjednice Vlade SrRBiH, 2. juni 1992.), str. 2; P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj-31. juli 1992.), str. 246 (koja pokazuje da su se optuženi i Mladić sastajali s civilnim i vojnim predstavnicima iz opština, uključujući opštine Zvornik, Vlasenica i Bratunac); P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 105 (iako su poslanici rekli da je bilo perioda kada su telefonske linije bile u kvaru i kada pošta nije radila, tokom tih perioda "bilo je potrebno da se ode u opštine i vidi kakvo je stanje i o tome informiše Predsjedništvo"); Momčilo Mandić, T. 5109 (14. juli 2010.) gdje se upućuje na D440 (Zapisnik sa 15. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 6. juli 1992.), str. 2 (povjerenici su uvedeni kako bi uspostavili vezu između centralnih organa i opština i kao način da se vrši "kontrola nad radom opštinskih vlasti po terenu"); Momčilo Krajišnik, T. 43314 (12. novembar 2013.) (dok je svjedočio o problemima s vezama 1992., svjedok je izjavio da je tokom cijele 1992. telefonska, telefaks i printerska veza "bila [...] otežana"); P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 8, 21 (gdje se ukazuje na to da je optuženi znao za događaje u opštinama kao što su Foča, Zvornik i Višegrad, a jedan poslanik Skupštine bosanskih Srba izvijestio je o svojoj posjeti Bosanskom Novom dan ranije i rekao da je grad "blokiran"); Radomir Nešković T. 14364-14365 (7. juni 2011.) (gdje je svjedočio o raznim modalitetima komunikacije kada nije bilo telefonskih veza u Novom Sarajevu u periodu od 10. aprila do 10. maja 1992.); P2752 (Naređenje MUP-a SrRBiH, 17. maj 1992.), str. 1 (koje pokazuje da je Mićo Stanišić izdao naređenja centrima službi bezbjednosti u opštinama Banjaluka, Bijeljina, Doboj, Sarajevo i Trebinje da izvještaje šalju "kurirskom ili šifrovano"); Neđeljko Prstojević, T. 13261, 13264 (11. mart 2011.) (gdje govori o sastanku na Jahorini otprilike u septembru 1992., kojem je prisustvovalo državno i političko rukovodstvo, uključujući optuženog, i svi predsjednici opština i predsjednici izvršnih odbora); P2794 (Izjava svjedoka Ranka Vukovića od 24. maja 2011.), str. 3-5 (koji u svom svjedočenju kaže da je nakon formiranja Republičkog centra veza na Palama u aprilu 1992. postojala veza između opština, MUP-a i VRS-a, i to telefonska, veza putem kratkotrasnih i UKT radio uređaja, telefaksa veza, teleprinterska veza, radio-relejna veza, žična veza i, kada drugi sistemi nisu radili, sistem veze kurirskom. Vijeće napominje da je Mladenović u svom svjedočenju rekao da veza s Palama nije postojala, međutim, Vijeće ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu. Prilikom donošenja tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir višestruke protivrječnosti i krajnju evazivnost u Mladenovićevom svjedočenju. Konkretnije, Mladenović je u svom svjedočenju rekao da su, iako veza nije postojala, dobili neke poruke, uključujući naređenja i upozorenja od strane optuženog da se pridržavaju Ženevskih konvencija. Radojica Mladenović, T. 36612 (4. april 2013.).

⁹⁸⁴³ V. npr. P2240 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika, Branka Đerića i Milenka Karišika, 7. maj 1992.); P2220 (Presretnuti razgovor Milinkovića i Momčila Krajišnika, 21. april 1992.); P5708 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i neidentifikovanog muškarca, 21. april 1992.); P5604 (Presretnuti razgovor Gvozdena i

bezbjednosti i stanica javne bezbjednosti, uvijek su postojali komunikacijski kanali, pri čemu se komunikacija odvijala uglavnom putem telefaksa i telefona, a postojala je i dnevna komunikacija između CSB-a i stanica javne bezbjednosti. Ako je bilo povremenih prekida, na primjer ako su telefonske veze bile u kvaru, veza bi se održavala kurirom.⁹⁸⁴⁴

(d) Aktiviranje drugog stepena Uputstva

3021. U januaru 1992., optuženi je u jednom presretnutom razgovoru govorio o "stepen[u] dva" "on[og] naš[eg] papira" i važnosti brzog preuzimanja "realnih funkcija".⁹⁸⁴⁵

3022. Vijeće podsjeća da je optuženi na proširenoj sjednici Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a 14. februara 1992. aktivirao drugi stepen Uputstva s varijantom A i B.⁹⁸⁴⁶ Na taj sastanak bili su pozvani predsjednici opštinskih odbora SDS-a, predsjednici i članovi regionalnih odbora, predsjednici skupština i izvršnih odbora opština.⁹⁸⁴⁷ Ovaj razgovor i uputstvo da se provede drugi stepen prosljeđeni su strukturama SDS-a u opštinama.⁹⁸⁴⁸

3023. Optuženi je pozvao da se uvede "drugi stepen" i da se "pojača funkcionisanje vlasti pod svaku cijenu i u svakom, na svakom milimetru naše teritorije".⁹⁸⁴⁹ Na tom sastanku optuženi je

Radovana Karadžića, 3. mart 1992.), str. 3; D885 (Izveštaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 3; P2625 (Zapisnik sa 11. sjednice Vlade SrRBiH, 18. maj 1992.), str. 2; P3109 (Zapisnik sa 8. vanredne sjednice Vlade RS-a, 1. septembar 1995.), str. 2–3. Vijeće ima u vidu dokaze koji sugerišu da je tokom rata bilo malo telefonskih linija za vezu između Novog Sarajeva i Pala ili da ih uopšte nije bilo. Zdravko Šalipur, T. 31656–31657 (18. decembar 2012.); D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 32. Međutim, što se tiče veza opisanih gore u tekstu, Vijeće konstatuje da je, iako je tokom rata bilo smetnji na telefonskim linijama, ipak bilo moguće uspostaviti vezu između Novog Sarajeva i Pala.

⁹⁸⁴⁴ Milorad Davidović, T. 15460–15463 (24. juni 2011.). V. takođe P2850 (Telefaks CSB-a Bijeljina, 29. april 1992.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 92; P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 15. april 1992.), str. 1; P2851 (Telefaks CSB-a Bijeljina, 24. april 1992.); P2752 (Naređenje MUP-a SrRBiH, 17. maj 1992.), str. 1.

⁹⁸⁴⁵ P2596 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i "Miroslava", 7. januar 1992.), str. 7.

⁹⁸⁴⁶ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 5–7, 17, 24; Simo Mišković, T. 45373–45374 (18. decembar 2013.); P516 (Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 17. februar 1992.), str. 1. V. takođe P6588 (Priznanica hotela "Holiday Inn", 14.-15. februar 1992.); činjenica o kojoj je presuđeno 1010.

⁹⁸⁴⁷ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 1. Vučurević je rekao da se ne sjeća da je optuženi uopšte pominjao Uputstvo s varijantom A i B. Jedine varijante za koje je on znao bile su: prva, "ako ne možemo zajedno, da se razidemo mirnim putem", i druga "ako ne može", "da se moramo braniti". Božidar Vučurević, T. 35985–35986 (25. mart 2013.). V. D3146 (Izjava svjedoka Božidara Vučurevića, 22. mart 2013.), par. 25. Međutim, Vijeće ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu. Prilikom donošenja ovog zaključka Vijeće je zaključilo da svjedočenje svjedoka karakterišu neiskrenost, protivrječnosti i pristrasnost.

⁹⁸⁴⁸ Simo Mišković, T. 45373–45374 (18. decembar 2013.); P516 (Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 17. februar 1992.); P6587 (Izvodi iz transkripta svjedočenja Sime Miškovića u predmetu *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 15187–15188; P2597 (Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Bratunac, 24. februar 1992.), str. 1; P4374 (Izjava svjedoka Milenka Katanića od 11. oktobra 2011.), par. 18; svjedok KW317, T. 39337 (5. juni 2013.).

⁹⁸⁴⁹ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 24. V. takođe Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7364–7366.

rekao da moraju biti mudri i jedinstveni i "uzeti posljednju kap vlasti u svoje ruke, naravno na ljudski način pravedan i prema Muslimanima i prema Hrvatima koji žive tamo, to je posebno važno, da nema nikakve bježanije iz naših krajeva".⁹⁸⁵⁰ Optuženi je u tom pogledu napomenuo da treba da promijene "imidž kod stranih posmatrača" i da će bosanski Srbi, ako se budu suviše agresivno branili, "strašno puno [iz]gubi[ti] poena".⁹⁸⁵¹ Optuženi je rekao: "I treba pretapati u onaj stepen broj dva o kome smo govorili, koji imate [...], [d]a vlast na terenu profunkcioniše, zaista da ptica ne može proći."⁹⁸⁵²

3024. Na toj sjednici optuženi je govorio o strateškim ciljevima bosanskih Srba.⁹⁸⁵³ Takođe je napomenuo važnost mišljenja i simpatije međunarodne zajednice te da oni ne smiju biti agresori, i rekao je da oni "ne traž[e] ništa tuđe" i da treba da brane ono što je njihovo, ali ne "na agresivan način, na borben način", nego s čvrstom uvjerenošću da se njihova prava opetovano krše i da bi nad njima dominirali u unitarnoj BiH.⁹⁸⁵⁴ Međutim, optuženi je takođe rekao da on i Srbi žele da "pošalj[u] sve u pičku materinu, pa da [...] id[u] ekspresno", ali da moraju naći ravnotežu između snage i taktičnosti da bi postigli cilj.⁹⁸⁵⁵ Na primjer, napomenuo je da zbog međunarodnih političkih razloga nisu mogli da organizuju svoju skupštinu "prije nekog velikog povoda" i da tačno znaju gdje su se zaputili.⁹⁸⁵⁶

3025. Optuženi je naglasio da su on, Koljević i Krajišnik mišljenja da bi u svrhu međunarodnih pregovora "bilo važnije postizanje pravog stanja, faktičkog stanja na terenu".⁹⁸⁵⁷ Optuženi je takođe naglasio da će oni imati pravo da "uved[u] stepen broj dva u funkcionisanju [svog] kraja i da se apsolutno, oslanjajući se na sopstvene snage, odbran[e] od nezavisne BiH".⁹⁸⁵⁸ Takođe je objasnio da će prema njihovoj "šemi" biti opštinski odbor i struktura mjesnih odbora, tako da "ne smije ni jedna srpska kuća ostati bez kontakta sa strankom".⁹⁸⁵⁹ Optuženi je objasnio da imaju svoje

⁹⁸⁵⁰ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 5.

⁹⁸⁵¹ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 13.

⁹⁸⁵² P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 17.

⁹⁸⁵³ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 11–12.

⁹⁸⁵⁴ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 14. Ristanić je u svom svjedočenju rekao da su Strateški ciljevi tek kasnije predočeni kao dokument, ali da su ti ciljevi trebali biti ostvareni u mirnodopskim uslovima. Đorđe Ristanić, T. 16761–16762 (18. juli 2011.). V. takođe Milorad Dodik, T. 36846 (9. april 2013.).

⁹⁸⁵⁵ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 26.

⁹⁸⁵⁶ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 26.

⁹⁸⁵⁷ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 5.

⁹⁸⁵⁸ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 7.

⁹⁸⁵⁹ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 10.

"poteze kovertirane", da poslanici to znaju i da oni, svaki put kad bosanski Muslimani naprave neku glupost, "otvor[e] svoj sljedeći potez, deset puta jači od njihovog [...]".⁹⁸⁶⁰

3026. Mladenović je na tom sastanku govorio u ime Izvršnog odbora bosanskih Srba opštine Foča i izvijestio je da su "odradili sve ono što je od [njih] zahtevala centrala, računajući na uputstva koja [su] dobili na tom planu formirajući srpsku Skupštinu i Izvršni odbor".⁹⁸⁶¹ Mladenović je dalje rekao da "misl[e] konačno zaokružiti srpsku teritoriju opštine Foča" u sastavu SAO Hercegovine i da smatra da je nužno "formirati srpske opštine [...] ne uvažavajući granice postojećih opština".⁹⁸⁶²

3027. Nakon što je optuženi aktivirao drugi stepen Uputstva s varijantom A i B, Vijeće podsjeća da je, na primjer, dana 24. februara 1992., Izvršni odbor SDS-a u opštini Bratunac razgovarao o provođenju tog drugog stepena.⁹⁸⁶³ Dana 2. marta 1992., Opštinski odbor SDS-a Foča poslao je dopis uredu predsjednika Kriznog štaba SDS-a u Sarajevu u kojem stoji da su u Foči suočeni s pritiskom, ali da su "svaku [...] naredbu spremni izvršiti".⁹⁸⁶⁴ Vijeće takođe podsjeća da je Srpska opština Zvornik proglašena 15. marta 1992. i da je odlučila da se udruži sa SAO Majevicom-Semberijom.⁹⁸⁶⁵ Dana 13. marta 1992., predsjednik Izvršnog odbora SDS-a zatražio je od svih opštinskih odbora SDS-a da ocijene mogućnost osnivanja srpskih opština i daju projekciju teritorije koja bi postala dio tih srpskih opština.⁹⁸⁶⁶

(e) Aktiviranje kriznih štabova i drugih struktura

3028. Dana 4. aprila 1992. optuženi je, kao predsjednik SNB-a, izdao saopštenje da treba da se aktiviraju krizni štabovi.⁹⁸⁶⁷ Optuženi je u saopštenju rekao da je "krnje" predsjedništvo BiH, radeći bez Srba, izdalo krajnje neodgovorne i nezakonite upute za podizanje TO-a, civilne zaštite i rezervne policije i da je "krnje" Predsjedništvo priznalo kolaps ustavno-pravnog poretka i

⁹⁸⁶⁰ P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 25.

⁹⁸⁶¹ P6264 (Izvod iz transkripta proširene sjednice Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992., s audio-snimkom), str. 1; Radojica Mladenović, T. 36631–36632 (5. april 2013.).

⁹⁸⁶² P6264 (Izvod iz transkripta proširene sjednice Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992., s audio-snimkom), str. 2.

⁹⁸⁶³ V. par. 701.

⁹⁸⁶⁴ P5515 (Dopis Opštinskog odbora SDS-a Foča Kriznom štabu SDS-a u Sarajevu, 2. mart 1992.).

⁹⁸⁶⁵ V. par. 1235; D1693 (Odluka Skupštine opštine Zvornik, 15. mart 1992.), str. 1. V. takođe Marinko Vasilčić, T. 39920–39922 (13. juni 2013.); D3654 (Izjava svjedoka KW317 od 26. septembra 2012.), par. 28–29 (pod pečatom); D3656 (Odluka Skupštine opštine Zvornik, 15. mart 1992.).

⁹⁸⁶⁶ D1187 (Dopis Izvršnog odbora SDS-a svim opštinskim odborima SDS-a, 13. mart 1992.).

⁹⁸⁶⁷ D394 (Saopštenje za javnost SNB-a, 4. april 1992.). V. takođe Dorothea Hanson, T. 14525 (9. juni 2011.); P2589 (Izveštaj vještaka Dorothee Hanson pod naslovom "Krizni štabovi, ratna predsjedništva i ratna povjereništva bosanskih Srba 1991.-1995.", 10. septembar 2009.), par. 36. V. par. 141. Šojić je u svom svjedočenju rekao da su krizni štabovi formirani tek nakon što su to učinili SDA i HDZ, a ne na osnovu bilo kakvog uputstva, i da su formirani spontano, na inicijativu lokalnih vlasti, te da nisu bili kontrolisani s republičkog nivoa. Dragan Šojić, T. 31752-31754 (19. decembar 2012.). Međutim, Vijeće napominje da

podstreknuo kaos, nasilje i građanski rat.⁹⁸⁶⁸ Pozvao je stanovništvo da zanemari te poteze Predsjedništva BiH i naredio da se aktiviraju krizni štabovi i srpski TO kao reakcija na mobilizaciju bosanskih Muslimana na konkretnim područjima u cilju očuvanja mira, reda i sigurnosti civila svih nacionalnosti.⁹⁸⁶⁹

3029. Dana 26. aprila 1992., Đerić je u ime Vlade bosanskih Srba izdao uputstvo za rad kriznih štabova u SrRBiH.⁹⁸⁷⁰ Prema tom uputstvu, u ratnim uslovima krizni štabovi preuzimaju "sve prerogative i funkcije skupština opština" kada one nisu u mogućnosti da se sastanu.⁹⁸⁷¹ Vijeće podsjeća da Uputstvo od 26. aprila 1992. predviđa da krizni štabovi "koordinira[ju] funkcije vlasti radi odbrane teritorija, bezbjednosti stanovništva i imovine, uspostavljanja vlasti i organizacije svih drugih tokova života i rada".⁹⁸⁷² Uputstvom je takođe predviđeno da krizni štab stvara uslove koji omogućuju izvršnom odboru opštine da vrši vlast.⁹⁸⁷³ Krizni štabovi su takođe trebali raditi u skladu s Ustavom, zakonima i odlukama Skupštine bosanskih Srba, Vlade bosanskih Srba i Predsjedništva.⁹⁸⁷⁴

3030. Prema Uputstvu od 26. aprila 1992., krizni štabovi su bili "duž[ni] prikupljati informacije o stanju na terenu i obavještavati i konsultovati nadležne organe [SrRBiH], odnosno povjerenike Vlade koji se imenuju za sredine i područja posebno ugrožena ratom".⁹⁸⁷⁵ To isto uputstvo je

---

Šojićevo svjedočenje karakterišu evazivnost, protivrječnosti i pokazatelji da je pokušavao da navede Vijeće na pogrešan zaključak. Vijeće stoga ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu.

⁹⁸⁶⁸ D394 (Saopštenje za javnost SNB-a, 4. april 1992.), str. 1; Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9705–9706. V. takođe D392 (Zaključci Predsjedništva SRBiH, 4. april 1992.); D393 (Zapisnik sa 65. sjednice Predsjedništva SRBiH, 4.–8. april 1992.).

⁹⁸⁶⁹ D394 (Saopštenje za javnost SNB-a, 4. april 1992.), str. 2; Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9707. Subotić je izjavio da su se jedinice TO-a takođe "samoorganizovale" i da niko nije imao pregled koliko je lokalnih jedinica TO-a formirano, te da te jedinice nisu bile ni pod čijom komandom dok nije formiran VRS. Subotić je takođe izjavio da optuženi nije efektivno komandovao i rukovodio TO-om u periodu od 1. aprila do 12. maja 1992. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 52–54, 57–59, 68, 118; Bogdan Subotić, T. 40125–40126 (20. juni 2013.). Međutim, Vijeće napominje da Subotićevo svjedočenje karakterišu evazivnost, protivrječnosti i pokazatelji neobjektivnosti i pristrasnosti. Vijeće stoga ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu. Za dalju diskusiju u vezi s učestvovanjem optuženog u mobilizaciji TO-a, v. odjeljak IV.A.3.iii: Vlast nad vojnim i policijskim snagama koje su djelovale u BiH.

⁹⁸⁷⁰ P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.).

⁹⁸⁷¹ P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.), par. 1.

⁹⁸⁷² V. par. 143. P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.), par. 3. U tom uputstvu je Vlada bosanskih Srba naložila da među članovima svih kriznih štabova bude komandant Štaba TO-a. P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.), par. 2. U uputstvu se takođe kaže da su krizni štabovi dužni "stvoriti sve uslove koji omogućuju život i rad pripadnika JNA". P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.), par. 8.

⁹⁸⁷³ P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.), par. 3.

⁹⁸⁷⁴ P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.), par. 6.

⁹⁸⁷⁵ P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.), par. 11.

obavezivalo Krizni štab da obezbijedi slobodan prolaz konvoja humanitarne pomoći i da se humano odnosi prema neborbenom stanovništvu, ranjenicima i ratnim zarobljenicima.⁹⁸⁷⁶

3031. Optuženi je dao eksplicitna uputstva o tome kako će krizni štabovi i TO biti strukturirani, uključujući ko će biti najviši funkcioneri u tim strukturama, dakle predsjednici opština i izvršnih odbora.⁹⁸⁷⁷ Na primjer, na sastanku SNB-a 27. aprila 1992., zaključeno je da se "uradi šire uputstvo kriznim štabovima, koje će obuhvatiti način političkog rada na terenu te organizaciji funkcionisanja vlasti".⁹⁸⁷⁸ SNB je takođe zaključio da će se obezbijediti materijal i oprema za odbranu SrR BiH i da krizni štabovi treba da izvještavaju Vladu o razvoju događaja.⁹⁸⁷⁹ Optuženi je naglasio da je svrha tih mjera odbrambena, da im je mir u interesu i da će im politički ići u prilog.⁹⁸⁸⁰ Takođe je naglasio da bosanski Muslimani nemaju potrebne snage da zauzmu široku teritoriju koju drže bosanski Srbi i da ti "srpsk[i] krajev[i]" nikada neće biti uključeni u njihovu državu.⁹⁸⁸¹

3032. Krizni štabovi su djelovali donekle samostalno u svakoj opštini, ali zapravo su bili u direktnom kontaktu s Predsjedništvom i slijedili su stranačku liniju SDS-a.⁹⁸⁸² Na primjer, predsjednik Kriznog štaba Hadžići Ratko Radić bio je u vrlo dobrim odnosima s optuženim – često je odlazio na Pale i dobijao uputstva od optuženog.⁹⁸⁸³ Vijeće takođe podsjeća da su sve važne odluke Glavnog odbora SDS-a koje su trebale biti provedene u opštini Sokolac slane Opštinskom odboru SDS-a Sokolac i da je Krizni štab bio obaviješten o tim odlukama.⁹⁸⁸⁴ Vijeće takođe podsjeća da je Krizni štab Rogatica na primjer, imao direktan usmeni i pismeni kontakt s Predsjedništvom i ministarstvima SrR BiH, Vladom, vojskom i policijom.⁹⁸⁸⁵

⁹⁸⁷⁶ D407 (Izводи iz uputstva Vlade SrR BiH za rad opštinskih kriznih štabova, 26. april 1992.), str. 2.

⁹⁸⁷⁷ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 20–21. V. par. 140.

⁹⁸⁷⁸ D406 (Zapisnik sa sjednice SNB-a i Vlade SrR BiH, 27. april 1992.), str. 2. V. par. 142. Subotić je izjavio da su krizni štabovi djelovali samostalno i da se ta odluka odnosila na odredbu uputstva u vezi s poštovanjem međunarodnog prava i zakona i običaja ratovanja. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 270. Vijeće ne smatra da je Subotićeva karakterizacija tog zaključka pouzdana. Prilikom donošenja ovog zaključka Vijeće upućuje na ocjenu vjerodostojnosti koju je dalo u fusnoti 9869.

⁹⁸⁷⁹ P2627 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrR BiH, 28. april 1992.), str. 1.

⁹⁸⁸⁰ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 21.

⁹⁸⁸¹ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 20.

⁹⁸⁸² P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 40.

⁹⁸⁸³ P2296 (Izjava svjedoka Tihomira Glavaša od 13. februara 2011.), par. 25; Tihomir Glavaš, T. 11976–11978 (16. februar 2011.). Međutim, Vijeće napominje da bi Radić ponekad gurao svoje ideje tako što je preuveličavao mjeru u kojoj se optuženi složio s njim. Tihomir Glavaš, T. 11796 (14. februar 2011.), T. 11949 (16. februar 2011.). Vijeće ne pridaje nikakvu težinu Glavaševom utisku da je optuženi ostavio opštine Iliđa i Hadžići da se snalaze same.

⁹⁸⁸⁴ V. par. 1051.

⁹⁸⁸⁵ V. par. 957.

3033. Isto tako, u opštini Sanski Most je politika koju je formulisalo rukovodstvo SDS-a na republičkom nivou dostavljana opštinskom Kriznom štabu na provođenje.⁹⁸⁸⁶ Krizni štab Sanski Most bio je direktno potčinjen Kriznom štabu ARK-a, koji je bio potčinjen rukovodstvu bosanskih Srba, uključujući optuženog.⁹⁸⁸⁷ Vijeće napominje da je Vlado Vrkeš, zamjenik predsjednika Kriznog štaba, bio zadužen za provođenje politike s republičkog nivoa⁹⁸⁸⁸ i da je bio blizak optuženom.⁹⁸⁸⁹ U aprilu 1992., Kuprešanin je u jednom presretnutom razgovoru s generalom Kukanjcem rekao da čekaju da se optuženi vrati iz Evrope da im kaže što dalje da rade i dodao: "[K]ako god [optuženi] dođe i kako god on kaže mi ćemo uraditi. On je sada za nas vrhovni komandant i više mi komandanta nemamo".⁹⁸⁹⁰

3034. Kako je konstatovano gore u tekstu, SNB je početkom aprila 1992. izdavao uputstva opštinskim kriznim štabovima i TO-u i od njih primao izvještaje.⁹⁸⁹¹ Dana 28. aprila 1992., Branko Đerić i optuženi prisustvovali su sastanku SNB-a na kojem su usvojeni izvještaji o radu kriznih štabova i opštinskih organa vlasti. Na tom istom sastanku takođe se vodila diskusija o potrebi da krizni štabovi budu potpunije informisani o razvoju događaja i da krizni štabovi takođe informišu Vladu bosanskih Srba o razvoju događaja.⁹⁸⁹²

3035. U tom pogledu, Vijeće je konstatovalo da je Krizni štab Bijeljina izvještavao Glavni odbor SDS-a o svojim aktivnostima.⁹⁸⁹³ Osim toga, načelnik SJB-a Bijeljina izvještavao je Miću Stanišića o stanju u opštini,⁹⁸⁹⁴ a između CSB-a Bijeljina i MUP-a bosanskih Srba funkcionisao je sistem gotovo svakodnevnog izvještavanja.⁹⁸⁹⁵ Isto tako, Vijeće je konstatovalo da je Krizni štab Rogatica

⁹⁸⁸⁶ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3340–3341 (pod pečatom). V. npr. P3399 (Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanski Most, 20. april 1992.).

⁹⁸⁸⁷ Svjedok KDZ490, T. 20282 (20. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 81–83, 103 (pod pečatom); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 11, 57, 66, 81–83 (pod pečatom).

⁹⁸⁸⁸ P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma) (pod pečatom), str. 103–104.

⁹⁸⁸⁹ Svjedok KDZ490, T. 20282 (20. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 9 (pod pečatom).

⁹⁸⁹⁰ P987 (Presretnuti razgovor Milutina Kukanjca i Voje Kuprešanina, 27. april 1992.), str. 2.

⁹⁸⁹¹ V. par. 92.

⁹⁸⁹² P2627 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrBiH, 28. april 1992.), str. 1. V. takođe Dorothea Hanson, T. 14558 (9. juni 2011.). Vijeće napominje da je Dorothea Hanson u svom svjedočenju govorila o učestvovanju i ulozi kriznih štabova u preuzimanju vlasti i naoružavanju stanovništva, vezama kriznih štabova s vojskom i policijom i zatočenjem nesrba. Međutim, Vijeće smatra da ti zaključci izlaze van domena njene stručnosti i neće se osloniti na njeno svjedočenje u tom pogledu. Dorothea Hanson, T. 14563–14564, 14566–14567, 14577–14579, 14582 (9. juni 2011.).

⁹⁸⁹³ V. par. 606. Na primjer, v. P2626 (Izveštaj Kriznog štaba Bijeljina, 1. april 1992.) (u kojem Krizni štab opštine Bijeljina izvještava Glavni odbor SDS-a o stanju u opštini).

⁹⁸⁹⁴ P2629 (Izveštaj SJB-a Bijeljina, bez datuma).

⁹⁸⁹⁵ P2851 (Telefaks CSB-a Bijeljina, 24. april 1992.); Milorad Davidović, T. 15462–15463 (24. juni 2011.); P2752 (Naređenje MUP-a SrBiH, 17. maj 1992.), str. 1. Vijeće ima u vidu Kezunovićevu svjedočenje da on, s obzirom na prekide u snabdijevanju električnom energijom i na stalne prekide veza, ne zna da li je CSB iz mjesta poput Bijeljine mogao da dostavlja dnevne izvještaje Ministarstvu. Dragan Kezunović, T. 15067–15069 (21. juni 2011.). Međutim, s obzirom na predložene dokaze i Kezunovićeve nepotkrijepljene spekulacije, Vijeće

imao direktne usmene i pismene kontakte s Predsjedništvom i ministarstvima SrRBiH, Vladom, vojskom i policijom.⁹⁸⁹⁶ Na primjer, tokom pregovora Kriznog štaba Rogatica i rukovodstva bosanskih Muslimana aprilu i maju 1992. u vezi s razgraničenjem teritorije i podjelom vlasti u opštini, predstavnici SDS-a su rekli da će izvijestiti Glavni odbor SDS-a na Palama.⁹⁸⁹⁷ Vijeće je takođe konstatovalo da su, kad je riječ o Sokocu, sve važne odluke Glavnog odbora SDS-a koje su trebale da se provedu u Sokocu slane Opštinskom odboru SDS-a Sokolac i da je Krizni štab o tim odlukama obavještavan.⁹⁸⁹⁸

3036. Osim toga, krizni štabovi su bili formirani i u srpskim autonomnim oblastima, uključujući SAO Semberiju i Majevicu, ARK, i SAO Birač.⁹⁸⁹⁹ Vijeće podsjeća da je Krizni štab ARK-a formalno osnovan 5. maja 1992. odlukom Izvršnog odbora ARK-a; međutim, taj krizni štab je funkcionisao od januara 1992.⁹⁹⁰⁰ Dana 9. jula 1992., Krizni štab ARK-a preimenovan je u Ratno predsjedništvo ARK-a.⁹⁹⁰¹

3037. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je Krizni štab ARK-a djelovao kao regionalno tijelo koje je posredovalo između vlasti na republičkom nivou i opština ARK-a tako što je koordinirao provođenje instrukcija koje su izdali organi vlasti na republičkom nivou u opštinama ARK-a.⁹⁹⁰² Osim toga, predsjednici opštinskih kriznih štabova u ARK-u redovno su izvještavali Krizni štab ARK-a o događajima u njihovoj zoni odgovornosti i primali direktive od Kriznog štaba ARK-a.⁹⁹⁰³ Vijeće je takođe konstatovalo da su odluke i zaključci Kriznog štaba ARK-a bili obavezujući za opštine ARK-a i da su ih opštinski krizni štabovi provodili.⁹⁹⁰⁴

---

pridaje malu težinu njegovom svjedočenju u tom pogledu. Cvijetin Simić je u svom svjedočenju rekao da zbog sukoba na cijelom području opštine Bijeljina telefoni nisu radili nekoliko mjeseci i da je opština bila odsječena od vanjskog svijeta do maja 1992. Cvijetin Simić T. 35713 (20. mart 2013.). Vijeće konstatuje da je to u protivrječnosti s prihvaćenim dokazima koji pokazuju da je komunikacija postojala. Nadalje, Vijeće je konstatovalo da Simićevo svjedočenje karakterišu pokazatelji koji dovode do zaključka da je Vijeću uskraćivao informacije, da je bio evazivan i neiskren. Vijeće se stoga neće osloniti na ovaj dio njegovog svjedočenja.

⁹⁸⁹⁶ V. par. 957.

⁹⁸⁹⁷ P2835 (Izveštaj Kriznog štaba Rogatica, april-juni 1992.), str. 2; svjedok KDZ606, T. 18265–18267 (2. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); P3279 (Izjava svjedoka KDZ606 od 1. septembra 2011.), par. 71 (pod pečatom); D2950 (Izjava svjedoka Svete Veselinovića od 15. februara 2013.), par. 14. Odbrana je Vijeću predočila dokaze da su vlasti bosanskih Srba htjele da izbjegnju sukobe koji su već izbili u susjednim opštinama i da su nastavile s pregovorima do 22. maja 199. Mile Ujić, T. 33438–33439 (12. februar 2013.). V. takođe svjedok KDZ606, T. 18317 (5. septembar 2011.) (zatvorena sjednica); P3279 (Izjava svjedoka KDZ606 od 1. septembra 2011.) (pod pečatom), par. 84.

⁹⁸⁹⁸ V. par. 1051.

⁹⁸⁹⁹ V. par. 146.

⁹⁹⁰⁰ V. par. 2045.

⁹⁹⁰¹ V. par. 2045.

⁹⁹⁰² V. par. 2047.

⁹⁹⁰³ V. par. 2047.

⁹⁹⁰⁴ V. par. 2048.

3038. Dana 11. juna 1992., Krizni štab ARK-a izdao je izjavu u kojoj se navodi sastav opštinskih kriznih štabova/ratnih predsjedništava u ARK-u i te strukture zadužuju za vođenje odbrane i ostvarivanje saradnje s organima u drugim opštinama i komandama jedinica oružanih snaga.⁹⁹⁰⁵ Osim toga, članovi Kriznog štaba ARK-a bili su redovno izvještavani o vojnim događajima.⁹⁹⁰⁶ Krizni štab ARK-a je, takođe, učestvovao u organizovanju kontakata s Palama da bi se razgovaralo o definisanju teritorije.⁹⁹⁰⁷ Vijeće takođe podsjeća na svoje zaključke u vezi s učestvovanjem Kriznog štaba ARK-a u otpuštanju i iseljavanju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz opština ARK-a i provođenju politike Kriznog štaba ARK-a u opštinama.⁹⁹⁰⁸ Na primjer, Krizni štab ARK-a izdao je odluku na osnovu koje na svim rukovodnim mjestima, na mjestima gdje je moguć dotok informacija, na čuvanju društvene imovine odnosno na svim mjestima važnim za funkcionisanje privrede mogu biti isključivo kadrovi srpske nacionalnosti.⁹⁹⁰⁹

3039. Dana 29. maja 1992., Krizni štab ARK-a je zaključio da svi Muslimani i Hrvati mogu da se iseles iz ARK-a pod uslovom da se Srbima koji žive van srpskih autonomnih oblasti dozvoli da se presele u SrRBiH i ARK.⁹⁹¹⁰ To bi pomoglo da se organizovano izvrši razmjena stanovništva ili preseljavanje ljudi.⁹⁹¹¹ Krizni štab ARK-a takođe je odlučio da se suprotstavi prisilnom iseljavanju stanovništva i da spriječi svaki takav pokušaj.⁹⁹¹² Međutim, Vijeće konstatuje da su formulacije u tom zaključku potpuno u neskladu s prisilnom prirodom iseljavanja nesrpskog stanovništva iz opština ARK-a.⁹⁹¹³

3040. Nakon što je dobio uputstvo Vlade bosanskih Srba u vezi s radom kriznih štabova, Krizni štab Bosanski Novi reorganizirao se 20. maja 1992. da "preuz[me] prerogative i funkcije" Skupštine opštine.⁹⁹¹⁴ Isto tako, Krizni štab Novo Sarajevo je 5. juna 1992. pisao predsjedniku

---

⁹⁹⁰⁵ V. par. 2049.

⁹⁹⁰⁶ V. par. 2050.

⁹⁹⁰⁷ D4038 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 18. maj 1992.). V. takođe D4035 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 14. maj 1992.).

⁹⁹⁰⁸ V. par. 2054–2061.

⁹⁹⁰⁹ D4040 (Članak pod naslovom "Rukovodioci – samo lojalni Srbi!", 22. juni 1992.), str. 1–2; D4039 (Odluka Kriznog štaba ARK-a, 22. juni 1992.).

⁹⁹¹⁰ D4045 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 29. maj 1992.).

⁹⁹¹¹ D4045 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 29. maj 1992.).

⁹⁹¹² D4045 (Zaključci Kriznog štaba ARK-a, 29. maj 1992.). V. takođe D4194 (Izjava svjedoka Svete Kovačevića od 7. decembra 2013.), par. 37. Kovačević je izjavio da rukovodstvo na Palama nije imalo uticaja na odluke ARK-a. Vijeće je konstatovalo da Kovačevićovo svjedočenje karakterišu protivrječnosti, evazivnost i pokazatelji neiskrenosti, što je dovelo u pitanje pouzdanost njegovog svjedočenja u tom pogledu.

⁹⁹¹³ V. odjeljak IV.A.2.b.iii: Deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje): tačke 7 i 8.

⁹⁹¹⁴ P2717 (Uputstvo Vlade SrRBiH kriznim štabovima, 26. april 1992.); P2632 (Izvještaj Kriznog štaba Bosanski Novi, bez datuma), str. 7. Dorothea Hanson je u svom svjedočenju rekla da je vidjela dokaze da je to uputstvo od 26. aprila 1992. provedeno u nekoliko opština, uključujući Bosanski Novi, Ključ, Prijedor i Bijeljino. Dorothea Hanson, T. 14533, 14539 (9. juni 2011.).

Predsjedništva SrRBiH: "Ovaj Krizni štab vršio je ulogu Skupštine opštine u ratnim uslovima."⁹⁹¹⁵

U pismu se takođe kaže da je Krizni štab koordinirao i organizovao niz opštinskih poslova, uključujući smještaj za "sve izbjeglice sa okupiranog područja i ljud[e] koji su ostali bez krova nad glavom", mobilizaciju i smještaj boraca s drugih područja.⁹⁹¹⁶

3041. Od 1993. dalje, kada su opštinske vlasti djelovale samostalno i kada nisu postupale po pravilima, o tim pitanjima je raspravljala i njima se bavila Vlada bosanskih Srba.⁹⁹¹⁷ Vlada bosanskih Srba je takođe znala da treba da drži pod kontrolom paralelne organe vlasti u opštinama kako bi obezbijedila da Vlada bosanskih Srba bude jedini organ ovlašten da obavlja izvršnu vlast u RS-u.⁹⁹¹⁸

3042. Godine 1994., optuženi je podsjetio Skupštinu bosanskih Srba na Uputstvo s varijantom A i B i rekao: "[P]a sjetite se kako smo radili prije rata. Nama je sve bilo jasno kao dan u opštinama u kojima smo većina i u opštinama u kojima smo manjina. Sjećate li se uputstva A i uputstva B? Imali smo krizne štabove koji su jasno znali da su oni tamo vlast".⁹⁹¹⁹ Godine 1995., optuženi je podsjetio da su bosanski Srbi, na osnovu Uputstva s varijantom A i B, na područjima na kojima su bili većina sve kontrolisali u opštinama, a da su tamo gdje su bili manjina "formirali tajnu vlast, opštinski odbor, opštinsku skupštinu, predsjednika izvršnog odbora" i da su takođe formirali vojne jedinice.⁹⁹²⁰ Optuženi je podsjetio da je JNA učestvovala u podjeli oružja na srpskim područjima i da je Srpska demokratska stranka "narod [...] organizovala i stvorila vojsku" i da je uz pomoć policije "oslobodil[a] i stvoril[a] prostore", ponekad uz pomoć JNA.⁹⁹²¹

---

⁹⁹¹⁵ D885 (Izveštaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1, 4. Nešković je izjavio da su policija, TO i kasnije VRS bili zaduženi za zaštitu teritorije i odbranu stanovništva. Radomir Nešković, T. 14277–14278 (6. juni 2011).

⁹⁹¹⁶ D885 (Izveštaj Kriznog štaba Novo Sarajevo Radovanu Karadžiću, 5. juni 1992.), str. 1-3. V. takođe Radomir Nešković, T. 14288–14290 (6. juni 2011).

⁹⁹¹⁷ P3142 (Zapisnik sa 80. sjednice Vlade RS-a, 7. septembar 1993.), str. 5–6. V. takođe P3139 (Zapisnik sa 74. sjednice Vlade RS-a, 11. juli 1993.), str. 6; P3135 (Zapisnik sa 97. sjednice Vlade RS-a, 27. april 1994.), str. 13–14; P3129 (Zapisnik sa 66. sjednice Vlade RS-a, 20. mart 1993.), str. 5; P3124 (Zapisnik sa 30. sjednice Vlade RS-a, 22. septembar 1995.), str. 3–4; P3112 (Zapisnik sa 71. sjednice Vlade RS-a, 26.-27. maj 1993.), str. 15, 20–21.

⁹⁹¹⁸ P3112 (Zapisnik sa 71. sjednice Vlade RS-a, 26.-27. maj 1993.), str. 20–21.

⁹⁹¹⁹ P1403 (Transkript prvog dijela 46. sjednice Skupštine RS-a, 9.-11. novembar 1994.), str. 347–348.

⁹⁹²⁰ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 316.

⁹⁹²¹ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 316. Ali v. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 63–66 (gdje je svjedok rekao da nijedan organizovani dio JNA nije učestvovao u odbrani područja i da su oni komandanti JNA koji jesu učestvovali djelovali na svoju inicijativu i da su njihove akcije bile isključivo odbrambene). Vijeće upućuje na ocjenu vjerodostojnosti koju je dalo u fusnoti 9869, kada je zaključilo da ne smatra da je Subotićevo svjedočenje pouzdano u tom pogledu.

(f) Ratna predsjedništva / Ratna povjereništva

3043. Na zajedničkoj sjednici SNB-a i Vlade bosanskih Srba 22. aprila 1992., zaključeno je da Vlada treba imenovati ratno predsjedništvo i ratne izvršne odbore u svim opštinama u kojima izvršni odbori "ne funkcionišu".⁹⁹²² Dana 23. maja 1992., Vlada bosanskih Srba donijela je odluku o ukidanju kriznih štabova.⁹⁹²³ Vijeće podsjeća da je Vlada bosanskih Srba zaključila da "treba što prije stvoriti uslove za rad redovnih organa vlasti" i ratnih predsjedništava u opštinama.⁹⁹²⁴ Nakon što su krizni štabovi ukinuti, transformisani su u ratna predsjedništva ili ratna povjereništva.⁹⁹²⁵

3044. Dana 31. maja 1992., Predsjedništvo je donijelo odluku kojom obrazuje ratna predsjedništva i određuje strukturu tih tijela, između ostalog, ko će biti njihovi članovi, uključujući republičkog povjerenika.⁹⁹²⁶ Vijeće dalje podsjeća da je republičkog povjerenika koji će biti član ratnog predsjedništva trebalo da imenuje Predsjedništvo SrR BiH i da je on imao "pravo i dužnost [...] da obezbjeđuje stalnu koordinaciju i provođenje politike i mjera koje utvrđuju i donose republički državni organi i Glavni štab [VRS-a]".⁹⁹²⁷

3045. U toj odluci takođe piše da ratno predsjedništvo "organizuje, koordinira i usklađuje aktivnosti za odbranu srpskog naroda i uspostavljanje legalnih organa vlasti opštine"; "vrši sve funkcije skupštine i izvršnog organa dok se ne steknu uslovi da se ti organi sastanu i rade"; i "stvara i obezbjeđuje uslove za rad vojnih organa i jedinica u odbrani srpskog naroda".⁹⁹²⁸ U toj odluci je takođe predviđeno da krizni štabovi u opštinama prestaju s radom danom konstituisanja ratnih predsjedništava.⁹⁹²⁹

3046. Dana 31. maja 1992., Izvršni odbor SDS-a obavijestio je SAO-e da se ukidaju krizni štabovi i da se umjesto njih obrazuju ratna povjereništva/predsjedništva i dao uputstvo SAO-ima da

⁹⁹²² P3051 (Zapisnik sa proširenog sastanka SNB-a i Vlade SrR BiH, 22. april 1992.), str. 2.

⁹⁹²³ V. par. 147; P3082 (Zapisnik sa 13. sjednice Vlade SrR BiH, 23. maj 1992.), par. 4; P2589 (Izveštaj vještaka Dorothee Hanson pod naslovom "Krizni štabovi, ratna predsjedništva i ratna povjereništva bosanskih Srba 1991.-1995.", 10. septembar 2009.), par. 46.

⁹⁹²⁴ V. par. 147; P3082 (Zapisnik sa 13. sjednice Vlade SrR BiH, 23. maj 1992.), par. 4; P2589 (Izveštaj vještaka Dorothee Hanson pod naslovom "Krizni štabovi, ratna predsjedništva i ratna povjereništva bosanskih Srba 1991.-1995.", 10. septembar 2009.), par. 46. V. takođe D3715 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Ukinuti krizni štabovi", 7. juli 1992.), str. 1.

⁹⁹²⁵ V. par. 138, 155; Radomir Nešković T. 14280 (6. juni 2011.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 287; Bogdan Subotić, T. 40037–40038 (19. juni 2013.). V. takođe D3715 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Ukinuti krizni štabovi", 7. juli 1992.), str. 1–2.

⁹⁹²⁶ V. par. 148.

⁹⁹²⁷ V. par. 150; P2607 (Odluka Predsjedništva SrR BiH o obrazovanju ratnih predsjedništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, 31. maj 1992.), čl. 4; P2611 (Odluka Predsjedništva SrR BiH o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama, 10. juni 1992.), čl. 4.

⁹⁹²⁸ V. par. 149; P2607 (Odluka Predsjedništva SrR BiH o obrazovanju ratnih predsjedništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, 31. maj 1992.), čl. 3.

⁹⁹²⁹ V. par. 151.

obezbjede provođenje te odluke.⁹⁹³⁰ Dana 2. juna 1992., na sastanku komandanata 1. krajiškog korpusa i rukovodilaca ARK-a, optuženi je govorio o potrebi da se odmah proglasi ratna opasnost i pomenuo izdavanje uredbe o ratnim predsjedništvima.⁹⁹³¹

3047. Vijeće podsjeća da je 10. juna 1992., Predsjedništvo donijelo odluku o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama SrR BiH "koje su zahvaćene ratom i[li] u kojima prijete ratna opasnost".⁹⁹³² Ta ratna povjereništva trebalo je da zamijene krizne štabove i ratna predsjedništva.⁹⁹³³ Ratna povjereništva bila su zadužena za održavanje tijesne saradnje s legalnim organima vlasti, za prenošenje direktiva koje izda republičko Ratno predsjedništvo, za prenošenje informacija o problemima i radu opštinskih organa i za saradnju s vlastima na formiranju vojnih organa i jedinica.⁹⁹³⁴ Vijeće napominje, na primjer, da su ratna predsjedništva postojala barem u opštinama Bijeljina, Vogošća, Brčko, Ključ, Zvornik, Sanski Most, Ilidža, Hadžići i Prijedor.⁹⁹³⁵ Ratna povjereništva su postojala barem u opštinama Foča, Pale, Zvornik, Vlasenica, Bratunac, Novo Sarajevo, Vogošća i Ilidža.⁹⁹³⁶

⁹⁹³⁰ V. par. 151. V. takođe P3060 (Zapisnik sa 2. sjednice Predsjedništva SrR BiH, 31. maj 1992.).

⁹⁹³¹ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 53.

⁹⁹³² V. par. 153; P2611 (Odluka Predsjedništva SrR BiH o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama, 10. juni 1992.), čl. 1; P1093 (Zapisnik sa 5. sjednice Predsjedništva SrR BiH, 10. juni 1992.); P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 262.

⁹⁹³³ V. par. 155.

⁹⁹³⁴ V. par. 154; P2611 (Odluka Predsjedništva SrR BiH o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama, 10. juni 1992.), čl. 3.

⁹⁹³⁵ P1142 (Dopis Ministarstva pravde SrR BiH Ratnom predsjedništvu Vogošća, 10. avgust 1992.); P2391 (Naređenje Ratnog predsjedništva Vogošća, 6. novembar 1992.); P2874 (Propusnica za slobodno kretanje koju je izdalo Ratno predsjedništvo Brčko, 7. maj 1992.); P3025 (Propusnica koju je izdalo Ratno predsjedništvo Brčko, 9. maj 1992.); P2888 (Pregled događaja u opštini Brčko koji je sačinilo Ratno predsjedništvo Brčko); P3452 (Izvod iz zapisnika Ratnog predsjedništva Ključ, 10. juli 1992.); P3453 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 13. juli 1992.); P3462 (Odluka Ratnog predsjedništva Ključ, 30. juli 1992.); D4365 (Izveštaj Ratnog predsjedništva Ključ SJB-u Banjaluka od 22. avgusta 1992.); P5205 (Zapisnik sa 3. sjednice Ratnog predsjedništva opštine Zvornik, 2. avgust 1995.); P5536 (Odluka Ratnog predsjedništva opštine Sanski Most, 14. juli 1992.); D2563 (Odluka Radovana Karadžića o imenovanju Ratnog predsjedništva Ilidža, 20. juni 1995.); D2920 (Odluka Ratnog predsjedništva Hadžići, 23. oktobar 1993.); D4472 (Zaključci Ratnog predsjedništva Prijedor, 6. avgust 1995.); P2929 (Izjava svjedoka KDZ531 od 25. juna 2011.), str. 3 (pod pečatom). V. takođe D3144 (Izjava svjedoka Dragomira Ljubojevića od 18. marta 2013.), par. 11; Dragomir Ljubojević, T. 35899–35901 (22. mart 2013.) (koji je u svom svjedočenju rekao da nije znao za Krizni štab, ali da je znao da je Ratno predsjedništvo imalo aktivnu ulogu u donošenju odluka u Bijeljini i da je djelovalo otvoreno).

⁹⁹³⁶ P2642 (Izveštaj Ratnog povjereništva Foča, 18. juni 1992.); P5417 (Potvrda odluke SDS-a Pale, 25. juni 1992.); P5479 (Potvrda imenovanja članova Ratnog povjereništva Zvornik koju je izdao Radovan Karadžić, 17. juni 1992.); D1623 (Naređenje Ratnog povjereništva Zvornik, 1. juli 1992.); P5486 (Potvrda imenovanja članova Ratnog povjereništva Vlasenica koju je izdalo Predsjedništvo RS-a, 17. juni 1992.); P5491 (Potvrda imenovanja članova Ratnog povjereništva Bratunac koju je izdalo Predsjedništvo RS-a, 17. juni 1992.); P5543 (Odluka Radovana Karadžića o imenovanju članova Ratnog povjereništva Novo Sarajevo, 21. juli 1992.); D4031 (Odluka Ratnog povjereništva Vogošća, 18. juni 1992.); P6001 (Zahtjev Ratnog povjereništva opštine Vogošća, 27. juni 1992.); P6059 (Naređenje Ratnog povjereništva Vogošća, 29. juli 1992.); P2390 (Naređenje Ratnog povjereništva Vogošća, 6. novembar 1992.); D1244 (Odluka Ratnog predsjedništva Ilidža, 4. april 1993.).

3048. Od juna 1992. nadalje, optuženi je potvrdio imenovanje ili je sam imenovao članove ratnog predsjedništva odnosno ratnog povjereništva u opštinama, uključujući opštine Bijeljina,⁹⁹³⁷ Foča,⁹⁹³⁸ Ilidža,⁹⁹³⁹ Rogatica,⁹⁹⁴⁰ Novo Sarajevo,⁹⁹⁴¹ Vlasenica,⁹⁹⁴² i Zvornik.⁹⁹⁴³ Što se tiče opštine Brčko, Ratno predsjedništvo je obrazovano po uputstvu optuženog i kao tijelo bi direktno stupalo u kontakt s Vladom na Palama ili Skupštinom bosanskih Srba ili pak Predsjedništvom ako bi imalo neke zahtjeve.⁹⁹⁴⁴

3049. Dana 17. decembra 1992., Skupština bosanskih Srba donijela je odluku o prestanku važenja odluke o obrazovanju ratnih povjereništava.⁹⁹⁴⁵

3050. U novembru 1994., optuženi je govorio o proglašenju ratnog stanja i naglasio da to ne znači uvođenje vojne uprave, nego koncentraciju civilne vlasti koja će se ostvarivati preko operativnih tijela u opštinama, čime će se "obezbijediti efikasnije funkcionisanje države".⁹⁹⁴⁶

(g) Preuzimanje vlasti u Opštinama

3051. Kako je navedeno gore u tekstu, u martu 1992. optuženi je zagovarao da bosanski Srbi uzmu vlast u sopstvene ruke na teritorijama na koje su bosanski Srbi polagali pravo i da će struktura BiH zavisiti od uslova koje budu mogli ostvariti na terenu.⁹⁹⁴⁷ Optuženi je naglasio da će se njihovo pravo na samoopredjeljenje "desi[t]i po faktičkom stanju koje [oni] mora[ju] da

⁹⁹³⁷ D1428 (Odluka Radovana Karadžića, 17. septembar 1992.).

⁹⁹³⁸ P6266 (Odluka Radovana Karadžića, 17. septembar 1992.).

⁹⁹³⁹ D1228 (Naređenje Radovana Karadžića, 21. avgust 1992.), str. 1.

⁹⁹⁴⁰ P3413 (Naređenje Radovana Karadžića kojim se potvrđuje imenovanje funkcionera u Rogatici, 20. juli 1992.), str. 1.

⁹⁹⁴¹ P5543 (Odluka Radovana Karadžića o imenovanju članova Ratnog povjereništva Novo Sarajevo, 21. juli 1992.); D3654 (Izjava svjedoka KW317 od 26. septembra 2012.), par. 67–68, 73 (pod pečatom) (gdje kaže da to imenovanje nije provedeno do avgusta 1992.).

⁹⁹⁴² P5486 (Potvrda imenovanja članova Ratnog povjereništva Vlasenica koju je izdalo Predsjedništvo RS-a, 17. juni 1992.); P5399 (Saopštenje Srpske opštine Vlasenica, 16. juni 1992.). S obzirom na dokaze u vezi s komunikacijama koje su postojale između opštinskih i republičkih institucija, Vijeće smatra da nema osnove za tvrdnju optuženog da je kaos do kojeg je došlo zbog napada bosanskih Muslimana doveo do toga da Krizni štab Vlasenica donosi odluke nezavisno od vlasti u Sarajevu i na Palama. V. Završni podnesak odbrane, par. 2838.

⁹⁹⁴³ P5479 (Potvrda imenovanja članova Ratnog povjereništva Zvornik koju je izdao Radovan Karadžić, 17. juni 1992.). V. takođe D1716 (Odluka Privremene vlade Zvornik, 28. juli 1992.), str. 1; Petko Panić, T. 19210 (20. septembar 2011.); Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16592–16593

⁹⁹⁴⁴ P3023 (Izjava svjedoka Đorđa Ristanića od 15. juna 2011.), par. 17, 29, 144–145, 149; P2888 (Pregled događaja u opštini Brčko koji je sačinilo Ratno predsjedništvo Brčko), str. 1.

⁹⁹⁴⁵ V. par. 158; P1364 (Transkript 23. sjednice Skupštine RS-a, 17. decembar 1992.), *e-court* str. 83–84; D1229 (Odluka Narodne skupštine RS-a, 17. decembar 1992.).

⁹⁹⁴⁶ P3147 (Zapisnik sa 9. sjednice Vlade RS-a, 8. novembar 1994.), str. 3–4. Usvojen je Prijedlog odluke o obrazovanju ratnih predsjedništava za vrijeme ratnog stanja. P3147 (Zapisnik sa 9. sjednice Vlade RS-a, 8. novembar 1994.), str. 5.

⁹⁹⁴⁷ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrR BiH, 18. mart 1992.), str. 43. V. takođe D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 87.

urad[e]".⁹⁹⁴⁸ U tom pogledu, optuženi je govorio o tome kada "će[...] otvoriti 'kovertirani potez'" i da će sve to "ići munjevitom brzinom i postavljanje realnog, faktičkog stanja zasnovano na [njihovim] aktima i dokumentima".⁹⁹⁴⁹ Objasnio je: "[N]ema potpisivanja dok ne postignemo što hoćemo, a vi svi znate našu stratešku zamisao. [...] Krajnji strateški cilj sada mora ostati tajan".⁹⁹⁵⁰ Optuženi je rekao: "[N]e namjeravamo nikoga da napadnemo, a namjeravamo da se branimo, ta nam vojska stoji na raspolaganju za tu svrhu"; "imamo pravo da upotrebimo vojsku i to za konačan završni obračun i za konačno uspostavljanje vlasti", te da će se oni, ako granica negdje bude nepravedno postavljena "postav[iti] na pravednu granicu".⁹⁹⁵¹

3052. Optuženi je upozorio na percepciju da bosanski Srbi oduzimaju "ratom drugima [...] zemlju" i da oni ne treba da pominju rat, nego da uspostavljaju vlast i da to brane i da govore da ne namjeravaju nikoga da napadnu.⁹⁹⁵² Optuženi je govorio o "mir[u] po svaku cijenu, gdje god mo[gu] mir".⁹⁹⁵³ Optuženi je rekao da im rat nije potreban i da političkim sredstvima mogu ostvariti ono što hoće, ali da će se, kada ostvare to što hoće, ako budu napadnuti, braniti i od genocida, te da "ima[ju] pravo da upotrijeb[e] vojsku i to za konačan završni obračun i za konačno uspostavljanje vlasti".⁹⁹⁵⁴

3053. Dana 15. aprila 1992., optuženi je prisustvovao sastanku SNB-a na kojem je predloženo da se proglašeni neposredna ratna opasnost.⁹⁹⁵⁵ Neposredna ratna opasnost je proglašena 15. aprila 1992.⁹⁹⁵⁶ Dana 24. aprila 1992., SNB se sastao s Vladom bosanskih Srba i usvojio odluku o formiranju Štaba TO-a u čijem bi sastavu bili dotadašnji komandanti opštinskih TO-a, a optuženi je bio zadužen za realizaciju te odluke.⁹⁹⁵⁷ Osim toga, donijeta je odluka o izradi uputstva o korištenju znamenja i o obezbjeđenju uniformi i oznaka za TO.⁹⁹⁵⁸ Na tom sastanku je zaključeno da će grupa

⁹⁹⁴⁸ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 44–45.

⁹⁹⁴⁹ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 45.

⁹⁹⁵⁰ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 46.

⁹⁹⁵¹ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 17.

⁹⁹⁵² P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 16–17. V. takođe D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 6; P1371 (Transkript 30. sjednice Skupštine RS-a, 5.-6. maj 1993.), str. 9.

⁹⁹⁵³ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 17.

⁹⁹⁵⁴ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 17. V. takođe P1364 (Transkript 23. sjednice Skupštine RS-a, 17. decembar 1992.), *e-court* str. 8 (gdje optuženi govori o odbrambenoj prirodi rata koji im je nametnut); D115 (Transkript 25. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. januar 1993.), str. 3, 7; P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 5; P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 8.

⁹⁹⁵⁵ P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 15. april 1992.), str. 1.

⁹⁹⁵⁶ P3922 (Odluka Predsjedništva SrRBiH, 15. april 1992.); D3703 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, 18. april 1992.), str. 2.

⁹⁹⁵⁷ P1087 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 24. april 1992.).

⁹⁹⁵⁸ P1087 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 24. april 1992.), str. 1.

pravniku dobiti zadatak da izradi osnovne zakone kako bi se postavio pravni sistem SrRBiH.⁹⁹⁵⁹ Dana 17. aprila 1992., optuženi je donio oduku da se svi srpski kadrovi imenovani s liste SDS-a povuku s položaja u organima i organizacijama "bivše Republike BiH" i Grada Sarajeva.⁹⁹⁶⁰ U toj odluci takođe je predviđeno da se svi ti kadrovi imenuju u organe i organizacije SrRBiH.⁹⁹⁶¹

3054. Iako je optuženi pozivao rukovodioce na Skupštini bosanskih Srba da "na terenu učin[e] sve da se uspostavi faktičko stanje", takođe je rekao da je potrebno "puno uvažavanje građana druge nacionalnosti" i da "nikom ne smije da fali dlaka, bez obzira na vjeru, naciju".⁹⁹⁶² Optuženi je takođe prihvatio da će biti nekih preseljavanja, ali da "ništa ne smije biti pod pritiskom".⁹⁹⁶³ Kada je proglašena SrRBiH, u toj deklaraciji je predviđeno da će se ustavom tog entiteta "garantova[ti] puna ravnopravnost i jednakost naroda i građana pred zakonom i zaštita od bilo kog oblika diskriminacije".⁹⁹⁶⁴ Krajišnik je takođe ranije govorio o stvaranju države koja će biti dom cijelom srpskom narodu i "svi[ma] drugi[ma] koji to žele".⁹⁹⁶⁵

3055. Bogdan Subotić je takođe objavio da će bosanski Muslimani koji žele ostati u RS-u imati jednaka prava, a da oni koji ne žele treba da idu svom narodu dobrovoljno.⁹⁹⁶⁶ Zalagao se za jasne granice između etničkih zajednica.⁹⁹⁶⁷ Đerić je u svom svjedočenju rekao da je rukovodstvo bosanskih Srba uzelo u obzir da će određeni postotak Srba, Hrvata i Muslimana živjeti u svakoj konstitutivnoj jedinici u BiH i da radi na tome da se "sačuva ravnopravnost i da ostaju ljudi gdje jesu" na bazi reciprociteta, te da optuženi u svojim govorima nije dovodio u pitanje pravo odnosno slobodu drugih nacionalnih zajednica da žive u RS-u.⁹⁹⁶⁸ Optuženi je takođe govorio o obezbjeđivanju jednakih prava i privilegija za Muslimane i Hrvate u državi koju grade, pod "uslovom da nisu neprijateljski raspoloženi [...] i da ostave oružje".⁹⁹⁶⁹ Optuženi je dalje naglasio

⁹⁹⁵⁹ P1087 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 24. april 1992.), str. 2.

⁹⁹⁶⁰ P5413 (Odluka SDS-a, 17. april 1992.).

⁹⁹⁶¹ P5413 (Odluka SDS-a, 17. april 1992.).

⁹⁹⁶² D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 45; Branko Đerić, T. 28018 (24. april 2012.).

⁹⁹⁶³ D90 (Stenogram 11. sjednice Skupštine SrRBiH, 18. mart 1992.), str. 46.

⁹⁹⁶⁴ P6444 (Deklaracija Skupštine srpskog naroda u BiH, 9. januar 1992.), str. 2. V. takođe P5558 (Deklaracija Skupštine SrRBiH o državnom i političkom uređenju, 3. septembar 1992.), str. 2–4 (kojom je predviđena jednakost građana SrRBiH pred zakonom i sloboda vjeroispovijesti).

⁹⁹⁶⁵ P3121 (Stenografske bilješke sa sjednice Kluba poslanika SDS-a, 24. oktobar 1991.), str. 8.

⁹⁹⁶⁶ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 49; D3715 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Ukinuti krizni štabovi", 7. juli 1992.), str. 3.

⁹⁹⁶⁷ D3715 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Ukinuti krizni štabovi", 7. juli 1992.), str. 3.

⁹⁹⁶⁸ Branko Đerić, T. 28017 (24. april 2012.), T. 28073 (25. april. 2012.).

⁹⁹⁶⁹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 86–87. V. takođe D2852 (Izjava svjedoka Srdana Šehovca od 27. januara 2013.), par. 41; John Zametica, T. 42470–42471 (29. oktobar 2013.) (koji je u svom svjedočenju rekao da, po njegovom mišljenju, nije izgledalo da optuženi pokazuje ikakvu nacionalnu mržnju i da je optuženi imenovao neke bosanske Muslimane i Hrvate na određene položaje u RS-u, uključujući i njega). Vijeće ne smatra pouzdanim Čeklićevo i Bajagićevo svjedočenje da optuženi nikada nije predložio ukidanje bosanskih Muslimana i Hrvata i da je uvijek insistirao na suživotu. D3854 (Izjava svjedoka

da će prava Muslimana i Hrvata koji žive u RS-u kao manjine uvijek biti zaštićena.⁹⁹⁷⁰ Takođe je naglasio ogromnu odgovornost SDS-a da brani "Srpsk[u] republik[u]" i da njihova država treba da "počiva na vladavini prava i čovječnosti".⁹⁹⁷¹ Optuženi je pozvao članove SDS-a da "neprestano bdij[u] nad [svojim] postupcima, kako neljudsko ponašanje ne bi potamnilo slavu [njihove] pravedne borbe", i dodao da posebnu pažnju trebaju posvetiti "pravednom odnosu prema civilnom stanovništvu [...] koje je druge nacionalnosti".⁹⁹⁷² Ove riječi u praksi nisu provođene niti se po njima postupalo.⁹⁹⁷³

3056. Vijeće napominje da je Krajišnik na jednoj od sjednica rekao sljedeće: "Ja sam ovo [stvaranje jedinstvne srpske države] otvoreno diskutovao, iako se ovo snima i ako novinari to zapišu".⁹⁹⁷⁴ Isto tako, kada je optuženi pozvao Mladića da izvijesti bosansku Skupštinu o vojnoj situaciji i njihovim namjerama, to je učinio tako što je od njega tražio da iznese "ono što se može reći u ovolikoj sali".⁹⁹⁷⁵ To pokazuje da je ono što se govorilo na tim sjednicama često bilo za javnost i da je uključivalo retoriku kojoj je Vijeće pristupilo s oprezom i koju je odvagnulo u svjetlu drugih predočenih dokaza.

3057. Optuženi je rekao da bosanski Muslimani, u nekim opštinama, poput Bijeljine i Pala, gdje su prihvatili zajednički život i gdje "ne pokazuju želju da se bore protiv Srba i protiv njihove države", žive mirno i dobro.⁹⁹⁷⁶ Optuženi je rekao da Muslimane u opštinama Bijeljina i Pale niko ne ometa i ne smatra ih građanima drugog reda, kao i da ih državni funkcioneri pokušavaju uvjeriti da nemaju čega da se boje.⁹⁹⁷⁷ U tom pogledu, optuženi je takođe pomenuo da u Sanskom Mostu, Ključu i Prijedoru, iako je bilo borbi koje su izazvali "muslimanski ekstremisti", nakon njihove eliminacije, oni koji su ostali nisu bili za borbu protiv Srba.⁹⁹⁷⁸ Međutim, ono što je optuženi rekao u vezi s tim što se događalo u tim opštinama nije u skladu s činjeničnim zaključcima Vijeća u odjeljku IV.A.1 o uslovima u kojima su se bosanski Muslimani nalazili u tim opštinama u to vrijeme.

Save Ćeklića od 7. jula 2013.), par. 21; D3853 (Izjava svjedoka Zvonka Bajagića od 5. jula 2013.), par. 36C, 40. Prilikom donošenja ovog zaključka Vijeće upućuje na ocjenu vjerodostojnosti koju je dalo u fusnotama 9231, 11086.

⁹⁹⁷⁰ P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 8.

⁹⁹⁷¹ D94 (Pismo Radovana Karadžića članovima SDS-a, 11. juli 1992.).

⁹⁹⁷² D94 (Pismo Radovana Karadžića članovima SDS-a, 11. juli 1992.).

⁹⁹⁷³ Herbert Okun, T. 1740 (27. april 2010.).

⁹⁹⁷⁴ P1357 (Transkript 18. sjednice Skupštine SrR BiH, 11. avgust 1992.), str. 18.

⁹⁹⁷⁵ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.-15. septembar 1992.), str. 17-18.

⁹⁹⁷⁶ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 15, 21, 86. V. takođe Branko Đerić, T. 28022-28023 (24. april 2012.).

⁹⁹⁷⁷ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 21.

⁹⁹⁷⁸ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrR BiH, 24.-26. juli 1992.), str. 15.

3058. Optuženi je takođe posjetio Rogaticu u martu 1992. i sastao se s opštinskim rukovodiocima.⁹⁹⁷⁹ Dana 25. marta 1992, optuženi je obaviješten da je Rajko Kušić zaprijetio da će napasti Rogaticu ukoliko se opština i SJB bezuslovno ne podijele na srpski i muslimanski dio u roku od dva sata.⁹⁹⁸⁰ U tom pismu se dalje kaže da, u skladu s uputstvima optuženog, "faktička podjela na terenu mora biti i ona već postoji, ali da zvaničnu podjelu moraju pratiti zakoni odgovarajućih srpskih ministarstava, kao i dogovori stranaka na najvišem nivou".⁹⁹⁸¹ Optuženi je obaviješten o tome da će biti opasno "biti začetnik ratnih sukoba u situaciji kad srpski narod nije dovoljno spreman".⁹⁹⁸²

3059. Dana 24. marta 1992., Skupština bosanskih Srba donijela je odluku kojom su potvrđene odluke skupština opština koje su proglasile novoformirane srpske opštine.⁹⁹⁸³ Među tim opštinama bile su Vogošća, Srebrenica, Bratunac, Prijedor, Višegrad, Foča, Brčko i Zvornik.⁹⁹⁸⁴ Isto tako, od srpskih autonomnih oblasti zatraženo je da izvijeste o formiranju srpskih opština.⁹⁹⁸⁵ Na toj sjednici optuženi je rekao sljedeće:

[U] onom trenutku kada to bude, a biće veoma uskoro, formira se to što hoćemo. Ima razloga da to bude za dva-tri dana, takve su procjene, razloge vam sada ne mogu reći. Onog trena će sve srpske opštine, kako stare tako i novoformirane, bukvalno staviti pod svoju kontrolu kompletnu teritoriju odnosno opštine. Opština Zvornik stavlja pod kontrolu sve što čini srpsku opštinu Zvornik. Tada, u tom trenutku, za sljedeća tri-četiri dana, biće jedinstvena metodologija, vi ćete moći to prenijeti u opštine koje predstavljate i kako i šta sve treba učiniti. Kako izdvojiti milicijski sastav, kako uzeti sredstva koja pripadaju srpskom narodu, kako uspostaviti komandu. Milicija tu mora da bude pod komandom civilne vlasti, da je sluša, tu nema zbora – tako mora biti.⁹⁹⁸⁶

3060. Optuženi je takođe rekao: "Novoformirane opštine moraju što prije da uspostave svoje organe, da izrade pečate i počnu da funkcionišu. Mora se sa milicijom, odnosno našim organima stati na granicu."⁹⁹⁸⁷ Na toj sjednici je Skupština bosanskih Srba dala uputstvo Vladi da pripremi i

⁹⁹⁷⁹ P3279 (Izjava svjedoka KDZ606 od 1. septembra 2011.), par. 43, 45 (pod pečatom); svjedok KDZ606, T. 18310–18311 (5. septembar 2011.) (zatvorena sjednica).

⁹⁹⁸⁰ P6105 (Obavještenje o ostavci, 25. mart 1992.), str. 1.

⁹⁹⁸¹ P6105 (Obavještenje o ostavci, 25. mart 1992.), str. 1.

⁹⁹⁸² P6105 (Obavještenje o ostavci, 25. mart 1992.), str. 1. V. takođe Tomislav Batinić, T. 33675–33678 (14. februar 2013.).

⁹⁹⁸³ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 23–24. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2010.

⁹⁹⁸⁴ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 23–24. V. takođe P1354 (Zapisnik sa 13. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 8–9; P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 223.

⁹⁹⁸⁵ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 24.

⁹⁹⁸⁶ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 22. Vijeće ne pridaje nikakvu težinu mišljenju svjedoka KW317 da te aktivnosti nije podstakla volja optuženog ili SDS-a, nego da su one bile rezultat aktivnosti bosanskih Muslimana. Svjedok KW317, T. 39338–39339 (5. juni 2013.).

⁹⁹⁸⁷ V. par. 136; P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 17.

da Skupštini dostavi na usvajanje operativni plan "preuzimanja i funkcionisanja vlasti na teritoriji Srpske Republike Bosne i Hercegovine [...]".⁹⁹⁸⁸

3061. Optuženi je takođe naglasio da će u periodu kada se stvara država poslanici morati biti "stubovi naše vlasti" tamo gdje se nalaze i "permanentno biti u kontaktu s predsjednicima opština na uspostavljanju vlasti".⁹⁹⁸⁹ Optuženi je takođe priznao da je predsjednik opštine "izvršilac [njihovih] namjera".⁹⁹⁹⁰

3062. Dana 27. marta 1992., kada je Skupština bosanskih Srba donijela Ustav SrRBiH, optuženi je održao govor u kojem se osvrnuo na kritiku da su imali "ishitrene poteze" rekao da su "pred Bogom i pred ljudima [...] čisti, jer ni[su] povukli nijedan potez a da za to nije pretpostavljao prefiks koji [ih] je na to natjerao".⁹⁹⁹¹ Takođe je rekao da su Srbi odgovarali na "nedemokratske poteze [...] demokratskim sredstvima" i da su uobličili svoju državnu jedinicu zasnovanu na zakonu primjenjujući svoje pravo na samoopredjeljenje.⁹⁹⁹² Optuženi je takođe govorio o mogućnosti da sva tri naroda u BiH procvjetaju "ako [proglašenje nezavisnosti BiH] prođe bez krvi".⁹⁹⁹³ Optuženi je takođe rekao da rat u BiH neće ništa riješiti, ali, ako rat započne, "dobićete planove".⁹⁹⁹⁴

3063. U održavanju sjednica Skupštine bosanskih Srba došlo je do prekida i 16. sjednica je održana 12. maja 1992., a Krajišnik ju je nazvao "prv[om] ratn[om] sjednic[om]".⁹⁹⁹⁵ Optuženi je govorio o tome kako su bosanski Srbi pokušali da izbjegnu rat, da nisu imali potrebe da se organizuju vojno jer se njihova politika ostvarivala političkim sredstvima.⁹⁹⁹⁶ Objasnio je da su političko manevrisanje bosanskih Muslimana i priznanje BiH doveli do rata i da su Srbi napadnuti u Sarajevu, Zvorniku i Bijeljini.⁹⁹⁹⁷ Nastavio je i rekao da bosanski Srbi na "rubnim područjima prema drugim nacionalnim zajednicama [...] mora[ju] da se bor[e] [za opstanak] protiv

⁹⁹⁸⁸ P1354 (Zapisnik sa 13. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 8–9. V. takođe P2536 (Izveštaj vještaka Patricka Treanora pod naslovom "Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992.", 30. juli 2002.), par. 223; činjenica o kojoj je presuđeno 2009.

⁹⁹⁸⁹ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 15. Optuženi se takođe sastao s nekim opštinskim rukovodiocima i s njima razgovarao o funkcionisanju opštinskih organa vlasti. D3126 (Izjava svjedoka Jovana Nikolića od 10. marta 2013.), par. 61.

⁹⁹⁹⁰ P961 (Stenogram 12. sjednice Skupštine SrRBiH, 24. mart 1992.), str. 17.

⁹⁹⁹¹ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 8; P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 4. V. takođe D89 (Stenogram 9. sjednice Skupštine SrRBiH, 28. februar 1992.).

⁹⁹⁹² D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 8; P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 4.

⁹⁹⁹³ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 8.

⁹⁹⁹⁴ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 20.

⁹⁹⁹⁵ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 1.

⁹⁹⁹⁶ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 5, 9; D3697 (Članak iz lista *Glas* pod naslovom "Vlastita armija", 13. maj 1992.), str. 1.

⁹⁹⁹⁷ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 5–6, 8.

genocida".⁹⁹⁹⁸ Optuženi je takođe tvrdio da su Srbi bili "veoma oprezni, trudili [...] se da ne zauzm[u] što nije [njihovo], da se ne bor[e] više nego što treba", da će označiti svoje granice i "braniti ih dok ne budu priznate", te da će "faktičko stanje biti odlučujuće".⁹⁹⁹⁹ Osim toga, na sjednici u septembru 1992. je naglasio da će, a da se to ne kaže javno, njihove unutarnje granice s Muslimanima i Hrvatima "b[iti] deblje" od granica sa Srbijom i Srpskom Krajinom.¹⁰⁰⁰⁰

3064. Vijeće podsjeća da je Skupština Srpske opštine Rogatica 18. maja 1992. ukinula prvobitni sporazum o podjeli opštine navodeći da su bosanski Muslimani izbjegavali pokušaje da se taj sporazum provede.¹⁰⁰⁰¹ To je bilo dan nakon što su optuženi, Mladić i Krajišnik održali sastanak s predstavnicima opština, uključujući opštinu Rogatica, i razgovarali o formiranju države bosanskih Srba u BiH, te rekli da je došlo vrijeme za razgraničenje područja između nacionalnih grupa.¹⁰⁰⁰²

3065. Na sastanku u Beogradu 11. jula 1992., ministar unutrašnjih poslova je napomenuo da Vlada "radi na novoj političko-teritorijalnoj podjeli Srpske Republike, kako bi se izbjegli ranije neophodni oblici srpskih autonomnih oblasti i regija, a uveli okruzi".¹⁰⁰⁰³ Optuženi je na sastanku Predsjedništva SrRBiH u avgustu 1992. rekao da će Evropska zajednica prihvatiti "faktičko stanje" i da zato oni "nigdje vojnički ne smij[u] da popust[e]".¹⁰⁰⁰⁴

3066. Optuženi je u septembru 1992. potvrdio da su opštinske vlasti odgovorne za definisanje granica, kao i da je važno da Vlada i Predsjedništvo obilaze opštine da se uvede red.¹⁰⁰⁰⁵ Krajišnik je rekao da je prisustvo predsjednika izvršnih odbora i predsjednika lokalnih ogranaka SDS-a koji dolaze na sjednice bosanske skupštine "najbolji način informisanja [njihovih] ljudi. I vidjeli smo da poslije skupštine ljudi odlaze sa vizijom šta je njima činiti."¹⁰⁰⁰⁶

3067. Dana 20. decembra 1992., na sastanku Vrhovne komande kojem su prisustvovali optuženi, Koljević, Krajišnik, Mladić i Stanišić, Koljević je govorio o pitanju primirja i tvrdio da se moraju suzdržati od ofanzivnih operacija kako bi im svijet vjerovao, na što je optuženi odgovorio da još

⁹⁹⁹⁸ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 6. V. takođe P5492 (Zapis govora Radovana Karadžića, 9. januar 1994.), str. 6–7.

⁹⁹⁹⁹ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 6–7. V. takođe D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 53–55, 57; P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 109.

¹⁰⁰⁰⁰ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 55.

¹⁰⁰⁰¹ V. par. 963; P2835 (Izveštaj Kriznog štaba Rogatica, april-juni 1992.), str. 3.

¹⁰⁰⁰² P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar–28. maj 1992.), str. 349–351; P6254 (Članak novinske agencije Tanjug pod naslovom "Srpski lideri zagovaraju etničko razgraničenje", 17. maj 1992.).

¹⁰⁰⁰³ P1096 (Izveštaj MUP-a SrRBiH o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci, 17. juli 1992.), str. 3.

¹⁰⁰⁰⁴ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli–9. septembar 1992.), str. 22.

¹⁰⁰⁰⁵ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 15.

¹⁰⁰⁰⁶ P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 7.

ništa nije gotovo, da moraju učvrstiti vojsku, učvrstiti i izvršiti reorganizaciju granica i dokazati da Muslimani neće da se uspostavi mir.¹⁰⁰⁰⁷

3068. U aprilu 1993. optuženi je rekao da su ratom formirali nove entitete koji će morati biti priznati i napomenuo kao primjer da nema toga ko će "50 hiljada Srba iz Zvornika vratiti u Zenicu i u centralnu Bosnu".¹⁰⁰⁰⁸ Optuženi je dalje govorio o Republici Srpskoj "do koje [su] došli sopstvenim snagama, sopstvenim oružjem, sopstvenom politikom".¹⁰⁰⁰⁹ U januaru 1994., optuženi je govorio o doprinosu stranke SDS kao "glavn[e] politič[ke] snag[e]", te vojske, policije, TO-a, članova SDS-a, opštinskih struktura i rukovodstva, očuvanju RS-a.¹⁰⁰¹⁰

3069. U novembru 1994. optuženi je dalje govorio o ovoj realnosti na terenu koja treba da se zadrži.¹⁰⁰¹¹ Taj osjećaj se takođe odražavao u Mladićevim izjavama da će "silom oružja nametnuti neprijatelju konačno rješenje rata", što će onda značiti da međunarodna zajednica mora priznati stanje na terenu.¹⁰⁰¹² Optuženi je rekao da je njihov strateški cilj da se odvoje, a ne da uzmu cijelu BiH, ali je insistirao na tome da treba da budu spremni da se odupru pokušajima da vrate što je moguće više srpske teritorije i da uspostave granice.¹⁰⁰¹³

3070. Optuženi je dalje govorio o njihovom pravu da za sebe traže teritorije na osnovu toga što "[su] stvorili nove realnosti". Zatim je naveo primjer Zvornika, gdje su ranije bosanski Muslimani bili većina, ali je napomenuo da su došli Srbi iz drugih mjesta i zauzeli opštinu dok su bosanski Muslimani "otišli u Evropu ili ne znam gdje".¹⁰⁰¹⁴ Rekao je da će po tom scenariju tražiti Zvornik "na osnovu prava koje proističe iz nove realnosti" koja je stvorena ratom i dodao: "[Ako vi želite] da date Muslimanima Zvornik, onda trebate napraviti novi rat da ove Srbe protjerate nazad u Zenicu. Po tom pravu tražimo Zvornik. Po istom pravu tražimo svoju državu. I dobićemo je."¹⁰⁰¹⁵

3071. Optuženi je takođe primijetio sljedeće: "Oružani deo borbe [Srpska demokratska stranka] je [...] superiorno izdržala. [...] Uz tako dobro pripremljenu i organizovanu odbranu, spašena je

---

¹⁰⁰⁰⁷ P1469 (Zapisnik sa sastanka Vrhovne komande VRS-a, 20. decembar 1992.), str. 1, 4.

¹⁰⁰⁰⁸ P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 109–110.

¹⁰⁰⁰⁹ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 9.

¹⁰⁰¹⁰ P5492 (Zapis govora Radovana Karadžića, 9. januar 1994.), str. 8–9.

¹⁰⁰¹¹ P1403 (Transkript prvog dijela 46. sjednice Skupštine RS-a, 9.-11. novembar 1994.), str. 155. V. takođe P1390 (Transkript 40. sjednice Skupštine RS-a, 10.-11. maj 1994.), str. 36, 43.

¹⁰⁰¹² P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 21–21.

¹⁰⁰¹³ P1390 (Transkript 40. sjednice Skupštine RS-a, 10.-11. maj 1994.), str. 41–42.

¹⁰⁰¹⁴ P1403 (Transkript prvog dijela 46. sjednice Skupštine RS-a, 9.-11. novembar 1994.), str. 157.

¹⁰⁰¹⁵ P1403 (Transkript prvog dijela 46. sjednice Skupštine RS-a, 9.-11. novembar 1994.), str. 157.

većina našeg naroda. [...] Treba uvijek da se sjećamo da su se sam narod i SDS borili i stvorili linije fronta punih 45 dana, od petog aprila do 20. maja".¹⁰⁰¹⁶

(2) Zaključak

3072. Tužilaštvo tvrdi da su Uputstvom s varijantom A i B formirana tijela koja su bila primarni instrumenti pomoću kojih su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba mogli da vrše kontrolu nad teritorijama i da uklone nesrbe.¹⁰⁰¹⁷ Tužilaštvo takođe navodi da je optuženi nadzirao provođenje Uputstva s varijantom A i B i da je izdavao konkretne smjernice u tom pogledu.¹⁰⁰¹⁸ Što se tiče Uputstva s varijantom A i B, optuženi tvrdi da "apsolutno ništa nije bilo krivo s tim dokumentom" i da je dokument samo predviđao odbrambene mjere kao odgovor na poteze prema nezavisnosti BiH.¹⁰⁰¹⁹

3073. Nakon što je razmotrilo dokaze iznijete gore u tekstu, Vijeće konstatuje da je Uputstvo s varijantom A i B bilo osnovni dokument za ostvarivanje ciljeva optuženog i rukovodstva bosanskih Srba u periodu od decembra 1991. U uputstvu su pismeno navedene praktične mjere i koraci koje je trebalo preduzeti u opštinama kako bi se ti ciljevi postigli. Vijeće konstatuje da je Uputstvo s varijantom A i B odražavalo ideologiju i ciljeve optuženog i rukovodstva bosanskih Srba, o čemu je bilo riječi gore u tekstu.

3074. Vijeće konstatuje da je optuženi imao vodeću ulogu u distribuiranju i promovisanju Uputstva s varijantom A i B. Time je optuženi ponovo naglasio interese bosanskih Srba i takođe ponovo upozorio na prijetnju koju bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, kao i nezavisnost BiH, predstavljaju po te interese. Način na koji je Uputstvo s varijantom A i B distribuirano pokazuje visoki nivo organizacije, planiranja i koordinacije kako bi se obezbijedilo da svi ključni rukovodioci bosanskih Srba u opštinama dobiju to uputstvo.

3075. Vijeće takođe konstatuje da prihvaćeni dokazi pokazuju da je Uputstvo s varijantom A i B ne samo distribuirano, nego da se o njemu kasnije razgovaralo i da je provedeno u opštinama, te da je smatrano obaveznim. Uputstvo je predstavljalo osnovu na kojoj su krizni štabovi bosanskih Srba, skupštine opština bosanskih Srba i druge paralelne strukture formirane u Opštinama. To uputstvo pružilo je osnovu za proglašenje srpskih opština i ne samo pozivalo na formiranje kriznih štabova, već konkretno navodilo njihovu strukturu, sastav i funkcije.

---

¹⁰⁰¹⁶ P953 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Republiko, srećan ti rođendan", 6. januar 1995.), str. 3–4.

¹⁰⁰¹⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 122.

¹⁰⁰¹⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 123, 129.

3076. Vijeće napominje da je u opštinama Varijante B uputstvo imalo odredbu o proporcionalnoj zastupljenosti "drugih naroda" u državnim organima, ali ta odredba je uključivala uslov da to vrijedi samo za one koji su izrazili lojalnost Jugoslaviji. Vijeće konstatuje da to odražava stav koji je tada zauzelo rukovodstvo bosanskih Srba i da su takve izjave, kojima se obećava zaštita prava drugih etničkih grupa, bile u velikoj mjeri uslovljene time da pripadnici tih grupa prihvate i slijede ciljeve rukovodstva bosanskih Srba.

3077. Vijeće takođe konstatuje da je Uputstvo s varijantom A i B, osim što je predstavljalo osnovu za formiranje paralelnih političkih struktura, takođe uključivalo odredbe usmjerene na vojno organizovanje stanovništva, bosanskih Srba, u opštinama. To je obuhvatalo preduzimanje koraka kako bi se obezbijedilo da policija, rezervni sastav i strukture TO-a budu pripremljeni i spremni da se aktiviraju u zavisnosti od razvoja događaja. Krizni štab je dobio centralnu ulogu u vršenju ovih vojnih priprema.

3078. Vijeće takođe konstatuje da je sadržaj Uputstva s varijantom A i B uključivao pripreme za fizičko preuzimanje i zadržavanje vlasti na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo, što se na kraju i dogodilo. Vijeće upućuje na svoje činjenične zaključke u vezi s obrascem preuzimanja vlasti u Opštinama. Vijeće podsjeća na uključenost struktura formiranih na osnovu Uputstva s varijantom A i B u pripremi i izvršavanju tog preuzimanja vlasti. Vijeće takođe podsjeća na centralnu ulogu koju su te strukture imale u zadržavanju vlasti i regulisanju funkcionisanja opština nakon što je preuzimanje vlasti dovršeno.

3079. Vijeće konstatuje da je Uputstvo s varijantom A i B, iako su opštine imale određenu autonomiju u smislu konkretnog načina na koji su ga provodile, smatrano obavezujućim. Optuženi je imao aktivnu ulogu u praćenju provođenja Uputstva s varijantom A i B, kao i u praćenju razvoja događaja u opštinama i poteškoća s kojima su se suočavale opštinske vlasti. U tom pogledu, optuženi je ne samo bio u direktnom kontaktu s opštinskim rukovodiocima, nego je takođe konkretno davao zaduženja funkcionerima bosanskih Srba da prate razvoj događaja u opštinama generalno i provođenje Uputstva s varijantom A i B konkretno. On je koordinirao nastojanja da se obezbijedi provođenje Uputstva s varijantom A i B i poslao funkcionere bosanskih Srba da pruže pomoć opštinama u tom pogledu. Dokazi pokazuju i da je ovaj sistem praćenja takođe bio sredstvo da se obezbijedi disciplina i provjerava lojalnost stranačkom rukovodstvu i programu djelovanja koje je razradilo.

---

¹⁰⁰¹⁹ Završni podnesak odbrane, par.75–78. Optuženi takođe sugeriše da postoje nedosljednosti "koje mogu da dovedu u pitanje njegovu autentičnost ili porijeklo, kao i da ospore njegovu konspirativnu prirodu". Završni podnesak odbrane, par. 75.

3080. Vijeće takođe konstatuje da je postojala direktna i redovna linija komunikacije između vlasti bosanskih Srba u opštinama i rukovodstva bosanskih Srba odnosno vlasti RS-a, uključujući optuženog. Ta linija komunikacije omogućavala je rukovodstvu bosanskih Srba i optuženom da prate razvoj događaja u opštinama i da izdaju precizna uputstva u vezi s formiranjem i zadržavanjem vlasti bosanskih Srba.

3081. Gore iznijeti dokazi takođe pokazuju da je optuženi veoma ozbiljno shvatio konkretno provođenje ovog uputstva u opštinama. Dokazi, uključujući presretnute razgovore, takođe pokazuju da su opštinski rukovodioci bili u kontaktu s optuženim i da su izvještavali o razvoju događaja u opštinama i o tome kako slijede Uputstvo s varijantom A i B. Optuženi je naglašavao važnost tog uputstva u postizanju ciljeva rukovodstva bosanskih Srba, naime stvaranja zasebne države bosanskih Srba.

3082. Vijeće takođe konstatuje da su strukture SDS-a bile osnovni mehanizam putem kojeg je politika SDS-a koja je trebalo da se provede prenošena od Glavnog odbora SDS-a u opštinske odbore SDS-a. Optuženi je bio glavni kad je riječ o insistiranju na stranačkoj disciplini i neophodnosti provođenja politike SDS-a, kao i važnosti pravovremenog preduzimanja mjera koje su trebale biti preduzete. Vijeće konstatuje da su ti potezi bili osmišljeni i provođeni kako bi se obezbijedilo da se formiraju strukture bosanskih Srba i da se te strukture mogu po potrebi brzo aktivirati kako bi se preuzela vlast u opštinama.

3083. Vijeće konstatuje da je, kada je optuženi aktivirao drugi stepen Uputstva s varijantom A i B, to bio signal da se aktiviraju strukture, formirane na osnovu prvog stepena, kako bi preuzele vlast. Dokazi pokazuju da je drugi stepen Uputstva s varijantom A i B bio suštinski povezan s fizičkom kontrolom teritorije, da su opštine takođe bile obaviještene o aktiviranju drugog stepena Uputstva s varijantom A i B i da su u skladu s njim se postupale.

3084. Iako Vijeće napominje da je optuženi govorio o preuzimanju vlasti na "ljudski način" kad je riječ o bosanskim Muslimanima i Hrvatima, jasno je da je to bilo u kontekstu pokušaja da "kod stranih posmatrača promijeni[...] imidž [bosanskih Srba] ".¹⁰⁰²⁰ Osim toga, uputstva koja su data kriznim štabovima takođe su nalagala humano postupanje prema civilima i poštivanje ratnih zarobljenika. Uprkos tim izjavama i naređenjima, optuženi je takođe jasno rekao da je spreman da "pošalje[...] sve u pičku materinu, pa da [...] id[u] ekspresno",¹⁰⁰²¹ ali je govorio o taktičnom pristupu radi postizanja njihovih ciljeva, s obzirom na važnost mišljenja međunarodne zajednice, i da ne budu viđeni kao agresori. Vijeće konstatuje da to ukazuje na pristup optuženog, naime da je,

---

¹⁰⁰²⁰ V. par. 3023.

iako je predviđao upotrebu sile i nasilja da preuzme vlast, bio oprezan u vezi s tim kako će se to prikazati na međunarodnom nivou. Međunarodni imidž i obezbjeđivanje da se ne izgube politički poeni bili su veoma važni optuženom, ali Vijeće ne smatra da je postojala stvarna zabrinutost u vezi s načinom preuzimanja vlasti.

3085. Vijeće upućuje na svoje činjenične zaključke u odjeljku IV.A.1, koji pokazuju da je, naprotiv, način na koji su srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba preuzeli vlast u Opštinama, kao i način na koji se postupalo prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti bio sve samo ne human. Vijeće podsjeća na svoj pravni zaključak da su srpske snage učestvovala u rasprostranjenom i sistematskom napadu na civilno stanovništvo BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti, koji je karakterisala rasprostranjena i sistematska kampanja nasilja, uključujući putem krivičnih djela ubistva, progona i prisilnog premještanja. Iako je optuženi u javnosti davao te izjave o zaštiti manjina, bosanski Muslimani su i dalje istjerivani iz opština u kojima su bosanski Srbi zauzeli teritoriju. Vijeće takođe konstatuje da postoji razlika između izjava koje je optuženi davao u javnosti u tom pogledu i onoga što je govorio privatno.

3086. Vijeće takođe konstatuje da su u aprilu 1992. rad i funkcionisanje kriznih štabova dalje razrađeni uputstvom koje je predviđalo da krizni štabovi u ratnim uslovima u opštinama preuzmu centralnu ulogu, posebno u pogledu odbrane. Takođe je bilo jasno da su krizni štabovi trebali raditi u skladu s odlukama viših vlasti, uključujući Predsjedništvo, Skupštinu bosanskih Srba i Vladu bosanskih Srba i da su bili ključna struktura u obezbjeđivanju da više vlasti budu obaviještene o razvoju događaja na terenu.

3087. Vijeće konstatuje da je optuženi imao centralnu ulogu u davanju uputstava o tome kako će krizni štabovi funkcionisati i kako će biti strukturisani i to pokazuje jedan od načina na koji je optuženi vršio vlast nad kriznim štabovima. Vijeće ne smatra da su izolovani i ograničeni slučajevi insubordinacije u opštinama značili da optuženi nije imao sveukupnu očiglednu vlast nad kriznim štabovima. U tom pogledu, Vijeće napominje da je optuženi, u septembru 1992., priznao da su se "neki opštinski funkcioneri [...] ponašali nezakonito" i da Skupština bosanskih Srba treba da to naglasi i da preduzme mjere da ih uhapsi i kazni.¹⁰⁰²² Optuženi je dodao sljedeće: "[M]oramo obilaziti opštine i uvesti red, čak i po cijenu nekih vanrednih mjera, smenjivanja, hapšenja, imenovanja i postavljanja drugih ljudi, koji bi zajedno sa poslanikom mogli tu opštinu da izvedu iz

---

¹⁰⁰²¹ V. par. 3024.

¹⁰⁰²² D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 15.

krize".¹⁰⁰²³ Vijeće konstatuje da to pokazuje da je optuženi u određenim slučajevima, kada opštinski funkcioneri nisu postupali u skladu s uputstvima, imao ovlaštenje i sredstva da to koriguje.

3088. Od maja 1992. nadalje, ratna predsjedništva i ratna povjereništa su preuzela funkcije kriznih štabova i vodeću ulogu u opštinama, i bili su veza prema višim vlastima. Sam optuženi je 1994. 1995. podsjetio na centralnu ulogu koju su imali Uputstvo s varijantom A i B i krizni štabovi tokom sukoba kako bi se formirale paralelne srpske strukture i vojne jedinice koje su na kraju preuzele kontrolu nad teritorijom i vlast u opštinama.

3089. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da je Uputstvo s varijantom A i B formulisano i distribuirano, i da se na kraju po njemu postupalo u opštinama. Optuženi je bio neposredno uključen u taj proces time što je distribuirao uputstvo i time što je kasnije bio uključen u praćenje provođenja tog uputstva. Vijeće dalje konstatuje da je Uputstvo s varijantom A i B korišteno za formiranje paralelnih struktura i tijela bosanskih Srba u opštinama. Uputstvo je takođe predviđalo vojno organizovanje bosanskih Srba u opštinama. Uputstvo s varijantom A i B bilo je ključni početni korak prema uspostavljanju vlasti bosanskih Srba na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Kako je rečeno u odjeljku IV.A.1 ove Presude, nakon formiranja tih paralelnih struktura, srpske snage su mogle da preuzmu vlast u Opštinama. Nakon preuzimanja vlasti, paralelne strukture, uključujući krizne štabove i skupštine opština bosanskih Srba, mogle su da zadrže vlast u Opštinama.

3090. Vijeće konstatuje da je jedan od prvih koraka u cilju bosanskih Srba da formiraju zasebnu državu bilo proširenje i uspostavljanje granica teritorije. Paralelne opštinske strukture koje su formirali na osnovu Uputstva s varijantom A i B imale su centralnu ulogu u tom procesu teritorijalne ekspanzije i uspostavljanju granica teritorije.

3091. Vijeće konstatuje da je optuženi imao centralnu ulogu u promovisanju tog uspostavljanja granica i koraka koje je trebalo preduzeti kako bi se uspostavile granice SrRBiH u skladu s njihovim teritorijalnim i strateškim aspiracijama. Optuženi je aktivno podsticao i podržavao podjelu opština na nacionalnoj osnovi. Takođe je naglašavao važnost preuzimanja kontrole i vlasti nad teritorijom, čime je *de facto* stvorio situaciju koja će predstavljati osnovu za stvaranje njihove države. Vijeće takođe konstatuje da je optuženi imao vodeću ulogu u razdvajanju opštinskih struktura i formiranju paralelnih srpskih struktura koje će omogućiti da taj cilj bude postignut. Na

---

¹⁰⁰²³ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 15.

korake koji su preduzeti u vezi s formiranjem SrR BiH takođe su uticali ciljevi jedinstva i nedjeljivosti, srpskog naroda, o čemu je bilo riječi ranije.

3092. Vijeće konstatuje da je ono što je optuženi rekao na Skupštini bosanskih Srba 18. marta 1992. naročito indikativno budući da stavlja naglasak na činjenicu da su on i rukovodstvo bosanskih Srba očigledno napravili planove koji će omogućiti brzo preuzimanje vlasti u opštinama kada za to dođe vrijeme.¹⁰⁰²⁴ Taj govor takođe pokazuje da je optuženi bio nepokolebljiv u tome da će bosanski Srbi postići ono što žele, da imaju jasne strateške ciljeve koji treba da ostanu tajni, ali koji će se ostvariti. Vijeće konstatuje da je taj cilj bio zauzimanje i kontrola nad teritorijom na koju su bosanski Srbi polagali pravo, na način koji će im omogućiti formiranje etnički homogene države.

3093. Vijeće takođe konstatuje da optuženi jeste izražavao oprez i isticao da su, zbog mišljenja međunarodne zajednice, koraci koje će preduzimati odbrambeni, ali da je jasno najavljivao da će se, ukoliko se njihovi ciljevi ne budu mogli postići politički, poslužiti vojnim sredstvima i da će, ako bude rat, on izdati planove o tome kako postupati. Vijeće napominje da je optuženi, kada je rat izbio, ponovo naglašavao potrebu da se bosanski Srbi zaštite od genocida i da je okarakterisao njihovu borbu kao odbrambenu kako bi postigli svoje ciljeve.

3094. Vijeće napominje da su dokumenti, uključujući Ustav bosanskih Srba, uključivali zaštitu prava svih naroda. Optuženi je takođe govorio o punom poštovanju prava drugih nacionalnosti i o tome da se vjerovatno preseljenje stanovništva ne smije desiti pod pritiskom. Drugi rukovodioci bosanskih Srba takođe su govorili o poštivanju prava nesrba koji odluče da ostanu u SrR BiH. Međutim, Vijeće konstatuje da je postojao jasan nesklad između onoga što je pisalo na papiru, onog što su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba govorili u javnosti i načina na koji se u praksi postupalo prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon formiranja SrR BiH. U tom pogledu, Vijeće upućuje na svoje obimne činjenične zaključke u vezi sa zločinima koji su počinjeni nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u Opštinama i koji su doveli do stvaranja etnički uglavnom homogene države.

3095. Vijeće konstatuje da su ti javni proglašeni, govori i odluke često bili namijenjeni međunarodnoj javnosti i tome da se pokaže da je država bosanskih Srba koja se formira država u kojoj se poštuje zakon i prava svih ljudi. Vijeće ne smatra da je bilo koja od izjava optuženog i rukovodstva bosanskih Srba u tom pogledu bila iskrena; u stvari, te izjave bile su potpuno neiskrene, s obzirom na ono što se događalo na terenu u Opštinama. Vijeće takođe upućuje na svoje zaključke dolje u tekstu o znanju optuženog u vezi sa zločinima koji su činjeni u BiH. Vijeće ima u

---

¹⁰⁰²⁴ V. par. 3051.

vidu, na primjer, svoj zaključak gore u tekstu, da su bosanski Muslimani, iako je optuženi u javnosti davao te izjave o zaštiti manjina, i dalje bili protjerivani iz opština u BiH. Osim toga, Vijeće konstatuje da gore izneseni dokazi pokazuju da su bosanski Srbi znali da se neki od njihovih govora snimaju i da bi novinari o njima mogli izvještavati i da su, u tom kontekstu, bili oprezni u vezi s onim što su govorili.

3096. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba stalno su naglašavali da žele stvoriti realnost na terenu, koja bi se zatim u pregovorima mogla iskoristiti da se traži teritorija za koju smatraju da im pripada. Optuženi je koristio ovu faktičku kontrolu nad teritorijom i stvaranje "nove realnosti" kao sredstvo osiguranja međunarodnog priznanja RS-a. Takođe je bilo jasno da je optuženi priznao vojni način na koji je ta "realnost" stvorena i odao je priznanje srpskim snagama za ulogu koju su imale u postizanju cilja vezanog za kontrolu nad teritorijom.

iii. *Vlast nad vojnim i policijskim snagama koje su djelovale u BiH*

(A) VRS

3097. Vijeće je napomenulo gore u tekstu da je Vojska SrRBiH formirana 12. maja 1992. i da je preimenovana u VRS 12. avgusta 1992.¹⁰⁰²⁵ Formirana je od dijelova JNA, TO-a i dobrovoljačkih jedinica.¹⁰⁰²⁶ Naslijedila je starješine i vojnike JNA, od kojih su mnogi bili porijeklom bosanski Srbi, kao i značajnu količinu naoružanja i opreme.¹⁰⁰²⁷

(1) Vrhovni komandant

3098. Kako je napomenuto gore u tekstu, optuženi je, bilo u tročlanom bilo u peteročlanom Predsjedništvu, bio zadužen za vojne poslove.¹⁰⁰²⁸ Kao predsjednik RS-a, optuženi je bio vrhovni komandant VRS-a¹⁰⁰²⁹ i na toj dužnosti je bio do jula 1996.¹⁰⁰³⁰ Položaj optuženog kao vrhovnog komandanta VRS-a očigledno je priznavalo civilno i vojno rukovodstvo bosanskih Srba.¹⁰⁰³¹

¹⁰⁰²⁵ V. par. 160. Radi lakšeg snalaženja skraćenica "VRS" koristiće se u cijelom ovom odjeljku i za period prije 12. avgusta 1992., kada je Vojska SrRBiH preimenovana u VRS.

¹⁰⁰²⁶ V. par. 161.

¹⁰⁰²⁷ V. par. 161.

¹⁰⁰²⁸ V. par. 96–97; Momčilo Mandić, T. 5107 (14. juli 2010.); D440 (Zapisnik sa 15. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 6. juli 1992.), str. 3.

¹⁰⁰²⁹ P2603 (Zakon o vojsci SrRBiH, 1. juni 1992.), čl. 174; Manojlo Milovanović, T. 25441 (28. februar 2012.); Mićo Stanišić, T. 46360 (3. februar 2014.), T. 46577 (5. februar 2014.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9108.

¹⁰⁰³⁰ V. par. 167.

¹⁰⁰³¹ V. npr. D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 19; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9436–9440; P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 49; P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.–16. april 1995.), str. 313; Bogdan Subotić, T. 40061 (19. juni 2013); P5053 (Zaključci sa sastanka kojem su prisustvovali najviši predstavnici vlasti RS-a, 7. oktobar 1993.), str. 4–5. V. takođe P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od

Tokom perioda relevantnog za Optužnicu optuženi je bio najviša vlast u lancu komandovanja VRS-a.¹⁰⁰³²

3099. U intervjuu 6. januara 1995., optuženi je izjavio: "[S]ve špekulacije da vojska ne sluša civilnu vlast ne stoje. Ja sam vrlo poštovan vrhovni komandant od svih oficira i vojnika. [...] Volim kad se oni sa mnom 'natežu' oko rješenja, jer mi to pomaže da donesem kvalitetne odluke, ali kad donesem odluke oni sve to briljantno izvršavaju".¹⁰⁰³³ Optuženi je kao primjer naveo naređenje za "presijecanje teritorija koje su Muslimani zauzeli na bihaćkom ratištu, a zatim i njihovo gonjenje i uništenje". Rekao je: "[B]io sam apsolutno siguran da će to naša vojska ispuniti. [...] [O]no što odluči Vrhovna komanda maksimalno se ispoštuje".¹⁰⁰³⁴

(2) Sistem rukovođenja i komandovanja

3100. Vijeće napominje da je optuženi 15. juna 1992., u svojstvu predsjednika Predsjedništva, uspostavio sistem rukovođenja i komandovanja u VRS-u, koji je uključivao njemu neposredno potčinjeni Glavni štab, koji je rukovodio i komandovao operativnim grupama.¹⁰⁰³⁵

---

19. maja 2009.), par. 112, 208, 211 (gdje je svjedok naveo da nikada nije osjetio da je optuženi izgubio kontrolu nad vojskom; već da je "vojska u svakom trenutku stajala na raspolaganju političkom vođstvu" i da se vojno i političko rukovodstvo nisu uvijek slagali, te da je bilo povremenih suzdržanih, odnosno različitih gledišta, ali da je "lanac komandovanja ostao nenarušen"); Anthony Banbury, T. 13349–13350 (15. mart 2011.).

¹⁰⁰³² P2603 (Zakon o vojsci SrRBiH, 1. juni 1992.), čl. 174; D422 (Transkript 19. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. avgust 1992.), str. 63–64; P5578 (Prečišćeni tekst Ustava RS-a i Poslovnik Skupštine RS-a, 17. decembar 1992.), čl. 106; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9108; svjedok KDZ088, T. 6357 (8. septembar 2010.) (djelimično zatvorena sjednica); Jovan Šarac, T. 47162–47163 (14. februar 2014.). V. takođe P3036 (Odluka Radovana Karadžića o formiranju Vrhovne komande VRS-a, 30. novembar 1992.); P1388 (Transkript 39. sjednice Skupštine RS-a, 24.-25. mart 1994.), str. 85–86; Ljubomir Obradović, T. 25108–25109 (22. februar 2012.); P3041 (Izveštaj Glavnog štaba VRS-a, 31. mart 1994.), str. 5; P4493 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 7. februar 1994.); P4447 (Naređenje Radovana Karadžića, 24. april 1994.); P4495 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a i MUP-u RS-a, 29. mart 1995.); Rupert Smith, T. 11326–11328 (8. februar 2011.); Manojlo Milovanović, T. 25444–25445 (28. februar 2012.), T. 25484–25486 (29. februar 2012.); Dušan Kovačević, T. 39657 (11. juni 2013.); Jovan Šarac, T. 47162–47163 (14. februar 2014.); Petar Škrbić, T. 26024–26026 (8. mart 2012.); P1469 (Zapisnik sa sastanka Vrhovne komande VRS-a, 20. decembar 1992.); P3148 (Rukom pisane zabilješke sa sjednice Vrhovne komande, 8. maj 1994.); P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.); Milan Ninković, T. 40505–40506 (26. juni 2013.).

¹⁰⁰³³ P953 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Republiko, srećan ti rođendan", 6. januar 1995.), str. 9.

¹⁰⁰³⁴ P953 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Republiko, srećan ti rođendan", 6. januar 1995.), str. 9–10.

¹⁰⁰³⁵ P3035 (Odluka vojske SrRBiH, 15. juni 1992.), str. 3; P4917 (Izveštaj vještaka Richarda Butlera pod naslovom "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS-a", 9. juni 2006.), par. 2.0 - 2.1. Godine 1992., Glavni štab je bio potčinjen Predsjedništvu. Vijeće podsjeća da je Skupština bosanskih Srba 17. decembra 1992. umjesto Predsjedništva imenovala jednog predsjednika i dva potpredsjednika; od tada je Glavni štab VRS-a bio potčinjen predsjedniku RS-a. V. par. 98. Vijeće takođe podsjeća da je, iako su se formalni uslovi za formiranje vojske stekli 19. maja 1992., trebalo nešto vremena da se donesu podzakonski akti i da se propisi provedu na terenu. V. Momčilo Mandić, T. 5202 (15. juli 2010.). Međutim, Vijeće napominje da je već 14. maja 1992. optuženi učestvovao u razgovorima o uspostavljanju sistema rukovođenja i komandovanja. P3079 (Zapisnik sa zajedničke sjednice Savjeta za nacionalnu bezbjednost i Vlade SrRBiH, 14. maj 1992.), str. 2. V. takođe D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 276. Donijeta je slična odluka da se odrede članovi za dežurstvo u Kabinetu. D414 (Zapisnik sa 19. sjednice Vlade SrRBiH, 2. juni 1992.), str. 3

3101. Tokom prvih nekoliko mjeseci sukoba, optuženi, Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić nisu se bavili pitanjima vezanim za vojne poslove i ratovanje, i Mladić je imao slobodu da osmišljava i izvršava vojne operacije, iako je tvrdio da je u potpunosti potčinjen političkom rukovodstvu bosanskih Srba.¹⁰⁰³⁶ Međutim, ta suzdržanost političkog rukovodstva bosanskih Srba je počela je da jenjava počevši od juna 1992., kada su počeli da Mladiću postepeno nameću ograničenja i kada je konačno "politička moć [...] bila na vrhu".¹⁰⁰³⁷

3102. Dana 30. novembra 1992., optuženi je osnovao Vrhovnu komandu u svrhu koordinacije i poboljšanja efikasnosti sistema komandovanja VRS-om.¹⁰⁰³⁸

3103. U izvještaju Glavnog štaba u kojem se analizira borbena gotovost VRS-a u 1992. godini, napominje se da se VRS razvio u "najviši stratezijski organizacijski sastav srpskog naroda u bivšoj [BiH], sposoban da realizuje stratezijske i druge ciljeve koje [mu] postavi Vrhovna komanda."¹⁰⁰³⁹

U izvještaju se dalje kaže sljedeće:

[U VRS-u je] [r]ukovođenje i komandovanje [...] bilo jedinstveno, bez obzira što smo u početnom periodu imali veliki broj različitih vojski i paravojski. To jedinstvo smo ostvarili primjenom dobro poznatih principa kao što su: jedinstvo, neprekidnost, elastičnost, efikasnost, operativnost i sigurnost, pri čemu su subordinacija i jednostarješinstvo presudno uticali na odnose u procesu rukovođenja i komandovanja.¹⁰⁰⁴⁰

3104. Strateški nivo komandovanja bio je u nadležnosti Vrhovne komande i Glavnog štaba, a operativni nivo komandovanja bio je na nivou korpusa.¹⁰⁰⁴¹ Međutim, kako se vidi dolje u tekstu, učestvovanje optuženog išlo je dalje od planiranja strategije i on je u nekoliko slučajeva učestvovao i na operativnom nivou.

3105. Vojni lanac komandovanja išao je od optuženog prema komandantu Glavnog štaba i zatim niže, prema komandama korpusa i brigada.¹⁰⁰⁴² Glavni štab bi optuženom pripremao prijedloge za

¹⁰⁰³⁶ [REDIGOVANO]. John Wilson je izjavio da je bio na sastanku 25. maja 1992. u vezi s otvaranjem sarajevskog aerodroma i da je Mladić u prisustvu Biljane Plavšić rekao da je potčinjen političkom rukovodstvu. P1040 (Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Biljanom Plavšić i Ratkom Mladićem, 25. maj 1992.), par. 7; P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 74.

¹⁰⁰³⁷ [REDIGOVANO]. V. takođe D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 91, 96 (gdje je svjedok rekao da je od osnivanja VRS-a postojao "ideološki sukob" između civilnih vlasti i Glavnog štaba).

¹⁰⁰³⁸ V. par. 165.

¹⁰⁰³⁹ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 7. V. takođe P976 (Direktiva br. 4, 19. novembar 1992.), str. 2 (gdje je Mladić izvijestio da je SRK "u potpunosti stabilizovao rukovođenje i komandovanje korpusom i potčinjenim jedinicama").

¹⁰⁰⁴⁰ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 7.

¹⁰⁰⁴¹ Stanislav Galić, T. 37593–37597 (23. april 2013.).

¹⁰⁰⁴² D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 60, 69; Bogdan Subotić, T. 40061 (19. juni 2013.). Subotić je takođe izjavio da je taj lanac komandovanja formiran tek nakon 12. maja 1992. i da prije tog datuma optuženi nije imao formalnu kontrolu nad vojskom. V. takođe Petar Škrbić, T. 25971–25972 (7. mart 2012.); P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 127. Vijeće napominje da, prema

operacije; on bi ih zatim razmotrio i izdavao uputstva.¹⁰⁰⁴³ U slučaju SRK-a, Stanislav Galić je u svom svjedočenju rekao da je mogao dobivati naređenja i od optuženog, kao vrhovnog komandanta, i od Mladića, kao komandanta Glavnog štaba.¹⁰⁰⁴⁴ Isto tako, na sastanku Milovanovića i Bogdana Subotića, prvi je potvrdio ovom potonjem da optuženi, kao vrhovni komandant, ima zadnju riječ i da u situaciji u kojoj postoji Mladićevo naređenje vojni potčinjeni trebaju to naređenje izvršiti, osim ako i dok ne dobiju naređenje od optuženog.¹⁰⁰⁴⁵

3106. Optuženi je 5. aprila 1993. rekao sljedeće:

Glavni štab vojske Republike Srpske obavljao je funkcije štaba Vrhovne komande i istovremeno pretpostavljene komande operativnim i nekim združeno-taktičkim formacijama, što je prepostavljalo saglasnost Vrhovne komande za sve zadatke i ciljeve oružane borbe. Ovakvim odnosom komandovanja prema organima vlasti i Vrhovnoj komandi onemogućeno je apsolutno samostalno odlučivanje Glavnog štaba, nego je svaka operacija ili boj imala političku podlogu zasnovanu na interesima srpskog naroda i saglasnost najviših organa vlasti Republike Srpske.¹⁰⁰⁴⁶

3107. Vojni lanac izvještavanja u VRS-u slijedio je hijerarhijsku strukturu, pri čemu je informacija koja je dolazila iz nižih jedinica prosljeđivana lancem komandovanja do optuženog.¹⁰⁰⁴⁷ Vijeće podsjeća na svoj zaključak da su vlasti RS-a, iako je 1992. godine dolazilo

---

Kuprešaninovima riječima, nije postojala ni koordinacija ni subordinacija između civilnih i vojnih vlasti, budući da je svaka od njih djelovala samostalno, sa svojim lancem komandovanja, dok je, prema riječima svjedoka KDZ490, SDS u Sanskom Mostu imao ogroman uticaj na VRS, naročito nakon oktobra 1992., pošto su lake brigade VRS-a bile finansirane direktno iz opštinskih budžeta, izuzev bivših oficira JNA koje je još uvijek plaćala JNA. Vojislav Kuprešanin, T. 43518–43520 (14. novembar 2013.); P3634 (Izjava svjedoka KDZ490, bez datuma), str. 13, 38 (pod pečatom) (koji je u svom svjedočenju, između ostalog, rekao da je, kada je SDS htio da smijeni pukovnika Basaru, komandanta 6. sanske brigade, jer je bio "premekan za SDS", SDS u Sanskom Mostu vršio pritisak na generala Talića da ga smijeni). V. takođe P6510 (Izvod iz razgovora koji je Tužilaštvo obavilo s Vojislavom Kuprešaninom), *e-court* str. 7. Međutim, Vijeće napominje da je Glavni štab VRS-a, kada je to smatrao potrebnim, podsjećao komandante korpusa i brigada da zadatke i naređenja mogu primati samo od Glavnog štaba VRS-a i optuženog, kao vrhovnog komandanta. P3041 (Izvjestaj Glavnog štaba VRS-a, 31. mart 1994.), str. 5. V. takođe Manojlo Milovanović, T. 25632 (1. mart 2012.); P4494 (Naređenje Istočnobosanskog korpusa, 1. april 1994.), str. 5–6.

¹⁰⁰⁴³ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 72, 84, 89–90. V. takođe Stanislav Galić T. 37594 (23. april 2013.); John Zametica, T. 42457, 42517 (29. oktobar 2013.); P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 136. Vijeće ne pridaje nikakvu težinu Subotićevom mišljenju da Mladić do formiranja Vrhovne komande nije bio odgovoran nikome, odnosno da je, ako je nekom bio odgovoran, bio odgovoran optuženom.

¹⁰⁰⁴⁴ Stanislav Galić, T. 37593–37597 (23 April 2013). Međutim, Vijeće napominje da se Galić nije mogao sjetiti nijedne "direktn[e] naredb[e] za rešavanje borbenih zadataka" koju je dobio od Vrhovne komande. Stanislav Galić, T. 37602–37603 (23. april 2013.). V. takođe par. 3129, 4755–4756, 4762.

¹⁰⁰⁴⁵ Bogdan Subotić, T. 40061 (19. juni 2013.).

¹⁰⁰⁴⁶ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 153. V. takođe Manojlo Milovanović, T. 25632 (1. mart 2012.) (gdje svjedok kaže da je vojska ostala pod ličnom komandom optuženog i da "niko iz Vrhovne komande nije mogao naređivati vojsci sem [optuženog]". V. takođe par. 3129.

¹⁰⁰⁴⁷ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11973–11974. V. takođe P4446 (Organizaciona šema strukture Glavnog štaba VRS-a za juli 1995.); Ljubomir Obradović, T. 25092–25093 (22. februar 2012.); P2068 (Izjava svjedoka Jeremyja Bowena od 10. avgusta 2009.), par. 31 (gdje se upućuje na intervju s optuženim u Ženevi u zimi 1992. – 1993., tokom kojeg je optuženi govorio o "disciplinovanj" policiji i vojsci bosanskih Srba).

do prekida telekomunikacija, i dalje mogle da komuniciraju¹⁰⁰⁴⁸ i napominje da je VRS imao na raspolaganju sofisticirani sistem veza.¹⁰⁰⁴⁹ U izvještaju u kojem analizira borbenu gotovost VRS-a u 1992. godini, Glavni štab je zaključio s "velikim stepenom sigurnosti" da postojeći sistem veza zadovoljava potrebe komandovanja, sadejstva i obavještavanja na svim nivoima, od Vrhovne komande, vrhovnog komandanta, Glavnog štaba naniže.¹⁰⁰⁵⁰ Vijeće takođe primjećuje da su Mladić i drugi članovi Glavnog štaba imali direktnu telefonsku vezu s optuženim¹⁰⁰⁵¹ i da je Mladić takođe često posjećivao optuženog.¹⁰⁰⁵²

3108. Optuženi je dobivao redovne izvještaje od vojske¹⁰⁰⁵³ i čak je tokom 1992., dok su veze bile ograničene, primao izvještaje putem sredstava veze koja su bila na raspolaganju.¹⁰⁰⁵⁴ **[REDIGOVANO]** je u svom svjedočenju rekao da je optuženi "bio izuzetno dobro informisan, osobito o kompletnoj situaciji u Bosni i Hercegovini" i da mu je vojska slala redovne pismene i usmene izvještaje.¹⁰⁰⁵⁵

3109. Optuženi je dobivao, na primjer, vojno-obavještajne izvještaje,¹⁰⁰⁵⁶ izvještaje o stanju u Rogatici u maju 1992.,¹⁰⁰⁵⁷ izvještaje o vojnim formacijama u ARK-u nakon posjete Bogdana

¹⁰⁰⁴⁸ V. par. 3019–3020. V. takođe npr. par. 2293; Dragomir Milošević, T. 32871–32879 (29. januar 2013.) (koji je govorio o teškoćama u sistemu veza u SRK, ali je dodao da se sistem komandovanja uvijek popravljao i poboljšavao te da je pred kraj funkcionisao besprijekorno.); P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 6, 106 (koji je rekao da je u periodu od oktobra 1992. do marta 1993. "vojska bosanskih Srba imala veoma efikasnu i sveobuhvatnu vezu" i "[s]vaki put kad bi general Mladić želio s nekim razgovarati ili od nekog nešto doznati, to se uvijek brzo obavilo."); P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 228 (Pukovnik Živanović izvještava da je ostvario vezu s nekoliko opština, uključujući opštine Bratunac, Zvornik i Vlasenica, i da su "motorole [...] u četama – vodovima u tim rejonima".)

¹⁰⁰⁴⁹ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 130. V. takođe P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 6, 106; P2794 (Izjava svjedoka Ranka Vukovića od 24. maja 2011.), str. 4.

¹⁰⁰⁵⁰ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 8–9.

¹⁰⁰⁵¹ Ljubomir Obradović, T. 25103–25104 (22. februar 2012.).

¹⁰⁰⁵² P4358 (Izjava svjedoka Mire Mihajlović, 6. februar 2012.), par. 30.

¹⁰⁰⁵³ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 86, 91–92. V. takođe P3061 (Zapisnik sa 3. sjednice Predsjedništva SrBiH, 8. juni 1992.) (gdje se navodi rezime sjednice na kojoj je Predsjedništvo obaviješteno o stanju na ratištu i na kojoj je dogovoren plan dnevnih aktivnosti); D428 (Zapisnik sa 4. proširenog sastanka Ratnog predsjedništva SrBiH, 9. juni 1992.) (gdje je optuženi detaljno informisan o sveukupnom stanju u VRS-u, uključujući podatke o količini naoružanja, municije, rezervnih dijelova i rezervama, kao i stanju na području Banjalučkog korpusa); P1093 (Zapisnik sa 5. sjednice Predsjedništva SrBiH, 10. juni 1992.); P3063 (Zapisnik sa 7. sjednice Predsjedništva SrBiH, 16. juni 1992.); P3064 (Zapisnik sa 8. sjednice Predsjedništva SrBiH, 17. juni 1992.); P3072 (Zapisnik sa 27. sjednice Predsjedništva RS-a, 31. avgust 1992.) str. 2; P1465 (Zapisnik sa 19. sjednice Predsjedništva SrBiH, 13. juli 1992.); P1467 (Zapisnik sa 21. sjednice Predsjedništva SrBiH, 2. avgust 1992.), str. 2; P1508 (Naredenje Glavnog štaba VRS-a, 1. juni 1992.); P1786 (Izveštaj Glavnog štaba VRS-a, 14. april 1994.).

¹⁰⁰⁵⁴ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 86, 91–92.

¹⁰⁰⁵⁵ **[REDIGOVANO]**.

¹⁰⁰⁵⁶ John Zametica, T. 42443 (29. oktobar 2013.). V. takođe P1469 (Zapisnik sa sastanka Vrhovne komande VRS-a, 20. decembar 1992.); D3685 (Zahtjev Kabineta predsjednika RS-a Glavnom štabu VRS-a, 3. oktobar 1995.); D4780 (Obavještajni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, 14. juli 1993.); D4785 (Obavještajni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, 10. avgust 1993.); P5086 (Izveštaj Glavnog štaba VRS-a, 19. mart 1995.). Ali v. D3682 (Izjava svjedoka Gordana Milinića od 8. juna 2013.), par. 31, gdje se upućuje na D3685 (Zahtjev Kabineta predsjednika RS-a Glavnom štabu VRS-a, 3. oktobar 1995.). Vijeće ne prihvata Milinićevu sugestiju da zahtjev Kabineta

Subotića u septembru 1992.,¹⁰⁰⁵⁸ kao i izvještaj komande 2. romanijske motorizovane brigade o svađama i teškoćama u saradnji s civilnim vlastima u opštini Sokolac.¹⁰⁰⁵⁹

3110. Nivo znanja optuženog u vezi s vojnim pitanjima takođe je bio očigledan kada je obavještavao institucije bosanskih Srba o vojnim događajima u RS-u.¹⁰⁰⁶⁰

3111. Optuženi je povremeno obilazio jedinice VRS-a na terenu.¹⁰⁰⁶¹ Na primjer, optuženi je bio na komandnom mjestu SRK-a u vrijeme operacije za zauzimanje Dobrinje u junu 1992., zbog važnosti te operacije, te je uslijed toga optuženi znao što se događalo u toj operaciji.¹⁰⁰⁶²

3112. S obzirom na gore navedeno, Vijeće odbacuje argumente optuženog da nije postojala veza s jedinicama VRS-a na terenu i konstatuje da ta veza jeste postojala.¹⁰⁰⁶³ Kako će se detaljnije diskutovati dolje u tekstu, Vijeće takođe odbacuje argument optuženog da ga Mladić nije izvještavao.¹⁰⁰⁶⁴ Što se tiče argumenta da je u VRS-u postojao fenomen lažnog izvještavanja,¹⁰⁰⁶⁵ Vijeće ima u vidu nekoliko situacija, krajem 1994. i 1995., kada je pokrenuto to pitanje,¹⁰⁰⁶⁶ ali se

---

predsjednika RS-a Glavnom štabu VRS-a pokazuje da je Glavni štab ignorisao optuženog i da ga nije informisao o događajima. Vijeće napominje da Milinićevo svjedočenje karakteriše protivrječnosti, pristrasnost i pokazatelji neiskrenosti. Vijeće stoga ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu. Umjesto toga, Vijeće konstatuje da taj zahtjev pokazuje u kojoj mjeri je VRS izvještavao optuženog o razvoju događaja.

¹⁰⁰⁵⁷ V. P3265 (Izvještaj Rogatičkog bataljona, 23. maj 1992.); D2965 (Izvještaj Rogatičke brigade, 29. maj 1992.); D3037 (Izvještaj Rogatičke brigade, 9. juni 1992.); P3414 (Izvještaj Komande Rogatičke brigade, 11. juni 1992.); P3266 (Izvještaj 2. romanijske motorizovane brigade, 15. avgust 1992.).

¹⁰⁰⁵⁸ P3073 (Zapisnik sa 27. sjednice Predsjedništva RS-a, 1. septembar 1992.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 291.

¹⁰⁰⁵⁹ D3232 (Dopis 2. romanijske motorizovane brigade Radovanu Karadžiću, 3. septembar 1992.), str. 1.

¹⁰⁰⁶⁰ V. npr. P3114 (Zapisnik sa 32. sjednice Vlade RS-a, 13. oktobar 1995.), str. 4 (gdje se kaže da je optuženi izvjestio Vladu o vojnoj i političkoj situaciji u RS-u, posebno u Krajini). V. takođe D3364 (Izjava svjedoka Dušana Kozića od 7. aprila 2013.), par. 25; P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 8.

¹⁰⁰⁶¹ P1466 (Borbeni izvještaj Hercegovačkog korpusa, 4. juni 1992.); P5522 (Depeša Komande Drinskog korpusa u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem, 2. juli 1993.); P2845 (Izvještaj Bratunačke brigade, 4. avgust 1995.).

¹⁰⁰⁶² **[REDIGOVANO].**

¹⁰⁰⁶³ Završni podnesak odbrane, par. 523–529. Vijeće napominje, na primjer, da optuženi u fusnoti 1123 upućuje na D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 39, u vezi s problemom nedostatka kadrova kada je riječ o starješinama i ključnim specijalnostima za veze, što je djelovalo na sistem veza i borbenu gotovost. Međutim, Vijeće takođe napominje da u analizi kasnije rečeno sljedeće: "I pored niskog procenta popunjenosti, rod veze [je] u cjelini uspješno izvršavao zadatke vezane za obezbjeđenje kvalitetne i neprekidne veze i time dao svoj doprinos uspješnijem rukovođenju i komandovanju u svim našim jedinicama i komandama."

¹⁰⁰⁶⁴ Završni podnesak odbrane, par. 560–563.

¹⁰⁰⁶⁵ Završni podnesak odbrane, par. 565–567.

¹⁰⁰⁶⁶ P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-29. januar 1995.), str. 142 (gdje se napominje da je optuženi govorio o "pojava[ma] lažnog izvještavanja"); P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 328–329, 336 (gdje je optuženi rekao sljedeće: "Ja sam, gospodo, došao do saznanja da nemam kontrolu nad vojskom", a zatim je pomenuo dezinformacije u vezi sa snabdijevanjem VRS-a, te potrebu za praćenjem i vršenjem inspekcije; dalje je govorio o lažnim izvještajima u vezi s vojnim žrtvama i "[ratnim gubicima]" i zaključio: "Sve ovo, gospodo, moglo je da se podnosi dok su stvari za nas išle, što nije imalo opasne posledice."); John Zametica, T. 42443–42444 (29. oktobar 2013.). V. takođe P3872 (Izvještaj UNPROFOR-a, 10. juni 1995.), str. 1 (gdje se izvještava da se "[p]rimivši informacije koje je dostavio UN, činilo [...] da je

nije uvjerilo da dokazi pokazuju da je u VRS-u postojao fenomen lažnog izvještavanja ni da su ti navodni lažni izvještaji mogli uticati na zaključak Vijeća u vezi s vlašću optuženog nad VRS-om.

(3) Odnos optuženog i Mladića

3113. Tužilaštvo tvrdi da je optuženi imao čvrstu kontrolu nad Mladićem na osnovu svojih *de jure* ovlaštenja predsjednika i vrhovnog komandanta.¹⁰⁰⁶⁷ Iako tužilaštvo prihvata da je između optuženog i Mladića bilo napetosti, ono tvrdi da se njihovo neslaganje nije odnosilo na zajednički cilj sveobuhvatnog UZP-a, nego da je do njega došlo zato što se Mladić žalio da mu optuženi narušava lanac komandovanja.¹⁰⁰⁶⁸ Tužilaštvo na kraju tvrdi da žučne rasprave i svađe optuženog i Mladića nisu bile znak postojećeg raskola, već da se više radilo o zdravim i konstruktivnim razgovorima u okviru odnosa nadređeni – podređeni.¹⁰⁰⁶⁹

3114. Odgovarajući na tu tvrdnju, optuženi kaže da nije imao kontrolu nad VRS-om i da su tokom cijelog rata bila *de facto* dva komandanta: Mladić, koji je imao operativnu komandu nad vojnim vlastima kao komandant VRS-a, i on, koji je imao političku i stratešku komandu nad civilnim vlastima kao vrhovni komandant.¹⁰⁰⁷⁰ Optuženi dalje tvrdi da je u odnosima između njega i Mladića od početka nedostajala saradnja, da je između njih postojalo nepovjerenje i jaz, i da je zbog toga optuženi imao malu ili nikakvu kontrolu na dejstvima VRS-a.¹⁰⁰⁷¹

3115. Kako je rečeno ranije, VRS je osnovan 12. maja 1992., na osnovu odluke koja je jednoglasno usvojena na 16. sjednici Skupštine bosanskih Srba; Mladić, koji je preuzeo komandu nad 2. vojnom oblasti JNA dva dana ranije, imenovan je za komandanta VRS-a.¹⁰⁰⁷² Sam optuženi je u aprilu 1995. objasnio kako je tražio Mladića i podržao njegovo imenovanje:

Ja sam tražio Mladića. Bio je sada general Ninković, tada pukovnik, i general Perišić prije toga i ja sam Mladića i ranije zapazio po otrešitim izjavama u novinama, već je on bio u Kninu. Pratio sam ga, sjedio sam kod generala zajedno sa g. Krajišnikom kod generala Kukanjca u kabinetu i slušali kako naređuje i komanduje oko Kupresa, oko Knina. Noći i noći smo proveli kod generala Kukanjca u sobi i tada, predsjednik Krajišnik je već bio predsjednik Skupštine, a ja sam bio samo predsjednik stranke, nisam

---

Stanišić siguran u to da Mladić neke stvari od njega skriva u vezi sa tom situacijom s taocima [iz UN-a]); par. 4860. Po mišljenju Vijeća, to što je optuženi rekao Zametici da mu "samo šalju laži", nakon što je pročitao Tolimirov obavještajni izvještaj, trebalo je ukazati na nezadovoljstvo optuženog kvalitetom izvještaja. Zametica se u tom kontekstu sjećao da je optuženi rekao da po njegovom mišljenju Tolimir za svoj obavještajni izvještaj koristi samo članke iz novina. John Zametica, T. 42443–42444 (29. oktobar 2013.).

¹⁰⁰⁶⁷ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 380, 383–384, 390–391.

¹⁰⁰⁶⁸ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 434–443.

¹⁰⁰⁶⁹ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 434–438, 443.

¹⁰⁰⁷⁰ V. Završni podnesak odbrane, par. 1268–1271.

¹⁰⁰⁷¹ V. Završni podnesak odbrane, par. 1251–1285.

¹⁰⁰⁷² V. par. 160–161, fusnota 424.

imao državnih funkcija. Tražili smo Mladića i rekli neka oni formiraju štab kakav oni hoće, nećemo da se petljamo u to.¹⁰⁰⁷³

3116. Optuženi je od početka njihovog odnosa imao ovlaštenje da kontroliše VRS, uključujući Mladića, kao komandanta VRS-a.¹⁰⁰⁷⁴ Na istoj sjednici Skupštine bosanskih Srba 12. maja 1992., na kojoj je imenovan za komandanta Glavnog štaba, Mladić je rekao da "vojskom treba da komanduje i rukovodi predsjednik [SrRBiH]".¹⁰⁰⁷⁵ Sam Mladić je o optuženom govorio kao o "vrhovno[m] komandant[u]".¹⁰⁰⁷⁶

3117. Međunarodni posmatrači su primijetili da je, iako je Mladić radio ono što su mu optuženi ili Skupština bosanskih Srba naložili da radi u vezi s VRS-om, bilo prilika kada Mladić nije nužno učinio ono što mu je bilo naređeno.¹⁰⁰⁷⁷ Iako je Mladić ponekad izražavao različito mišljenje na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice, optuženi je često preuzimao vođstvo, a Mladić bi dozvolio da ga optuženi uvjeri, odnosno prepuštao mu prvenstvo na tim sastancima i ukazivao na to da će učiniti ono što optuženi kaže.¹⁰⁰⁷⁸ Međunarodni posmatrači su primijetili da je odnos optuženog i Mladića bio "umjereno zdrav".¹⁰⁰⁷⁹

3118. Prema riječima Harlanda i Ruperta Smitha, optuženi i Mladić, kao i drugi članovi rukovodstva bosanskih Srba, djelovali su kao kolektivno rukovodstvo; uprkos tome što je bilo nekih napetosti između političkog i vojnog rukovodstva, ta napetost nije bila destruktivna i oni su bili kao "nokat i meso" i kretali se u istom pravcu.¹⁰⁰⁸⁰

3119. Michael Rose, koji je mnogo svog vremena u Sarajevu proveo na sastancima s optuženim i Mladićem, u svom svjedočenju je rekao da je "bilo [...] jasno" da se oni nalaze na vrhu piramide

¹⁰⁰⁷³ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 317. V. takođe P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-28. maj 1992.), str. 292 (koji pokazuje da je Perišić na sastanku s Mladićem 11. maja 1992. ukazao na to da su on i Ninković zajedno predložili optuženom da Mladić dođe u BiH). V. takođe par. 160, 169.

¹⁰⁰⁷⁴ V. par. 3099, 3105.

¹⁰⁰⁷⁵ P956 (Transkript 16. sjednice Skupštine SrRBiH, 12. maj 1992.), *e-court* str. 41.

¹⁰⁰⁷⁶ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.-15. septembar 1992.), str. 19. V. takođe P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 255 (gdje je optuženi potvrdio svoju ulogu vrhovnog komandanta, i to konkretno za "stratešk[u] upotreb[u] vojske. Ali tamo gdje zapne [...]". V. takođe par. 3098.

¹⁰⁰⁷⁷ Pyers Tucker, T. 23226 (18. januar 2012.); P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 277-278. V. takođe D4483 (Izveštaj UNPROFOR-a, 4. avgust 1993.); D3876 (Dopis Radovana Karadžića Ratku Mladiću, 15. mart 1995.).

¹⁰⁰⁷⁸ David Harland, T. 2029-2030 (6. maj 2010.); P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 133-134; Pyers Tucker, T. 23226 (18. januar 2012.); D2026 (Izvod iz dnevnika Pyersa Tuckera, 13. mart 1993.), str. 26; P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 68, 72, 277-278.

¹⁰⁰⁷⁹ P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 68, 72.

¹⁰⁰⁸⁰ P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 283-284 (gdje svjedok dalje kaže da je, kada su optuženi i Mladić bili zajedno, obično optuženi vodio glavnu riječ); Rupert Smith, T. 11302-11304, 11326 (8. februar 2011.); T. 11671-11672 (11. februar 2011.); T. 11848 (15. februar 2011.) (u unakrsnom ispitivanju Smith nije mogao da potvrdi tvrdnju optuženog da su Slobodan Milošević, UN i UNPROFOR

rukovođenja snagama bosanskih Srba.¹⁰⁰⁸¹ On je takođe rekao da je odnos optuženog i Mladića "bio [...] promjenljivog intenziteta, što bi se dalo i očekivati u jednoj konfuznoj i brutalnoj situaciji", ali da je "generalno gledano, vojska [...] pružala podršku civilnoj vlasti i ona je nije zamijenila".¹⁰⁰⁸² On cijelo to vrijeme u BiH nije primijetio ništa što bi ukazivalo na to da postoji razjedinjenost političkog i vojnog krila rukovodstva bosanskih Srba; dakle, prema Roseovim riječima, hijerarhija je funkcionisala adekvatno.¹⁰⁰⁸³

3120. Wilson je, takođe, u svom svjedočenju rekao da je izgledalo da između civilnog rukovodstva bosanskih Srba i Mladića postoji opušten odnos.¹⁰⁰⁸⁴ Iako je Mladić bio jaka ličnost, sposoban da preduzme samostalnu akciju, stalno bi govorio da je on vojnik bez ikakvih političkih ambicija i u suštini je činio "ono što su mu naređivali njegovi politički gospodari".¹⁰⁰⁸⁵

3121. Krajem 1992., Mladić je takođe naglasio da on i optuženi imaju "prirodn[e] odnos[e]" i da među njima nema razlika; bili su jedinstveni i borili su se za iste ciljeve.¹⁰⁰⁸⁶ Kad god se to smatralo potrebnim, Predsjedništvo bi pozvalo Mladića ili njegovog zamjenika da ih izvijesti o razvoju

---

pokušavali da posiju razdor između optuženog i Mladića, ali je priznao da se političko i vojno rukovodstvo nisu uvijek slagali).

¹⁰⁰⁸¹ P1638 (Izjava svjedoka Michaela Rosea od 26. marta 2009.), par. 207.

¹⁰⁰⁸² P1638 (Izjava svjedoka Michaela Rosea od 26. marta 2009.), par. 211–212. Međutim, Rose je prepričao jedan incident kada je Mladić odbacio sporazum u vezi s otvaranjem tuzlanskog aerodroma koji je Rose ranije sklopio s optuženim. V. P1638 (Izjava svjedoka Michaela Rosea od 26. marta 2009.), par. 32. Dok je bio u Sarajevu, Bell je čuo da postoji napetost između optuženog i Mladića, koja se pojačala kasnije tokom rata, kada je optuženi počeo da nosi vojnu uniformu. Jedan izvor iz UNPROFOR-a je rekao Bellu da je vojska, posebno u posljednjoj godini rata, bila manje sklona da prima naređenja od političkog rukovodstva i da je više podržavala Mladića. V. P1996 (Izjava svjedoka Martina Bella od 8. marta 2010.), par. 113–114.

¹⁰⁰⁸³ P1638 (Izjava svjedoka Michaela Rosea od 26. marta 2009.), par. 164 (gdje svjedok iznosi mišljenje da je Karadžićovo uporno nošenje maskirne uniforme navodilo na zaključak da se rukovodstvo bosanskih Srba svom snagom trudi da pokaže jedinstvo).

¹⁰⁰⁸⁴ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 127, 132, 134.

¹⁰⁰⁸⁵ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 132–134 (gdje svjedok navodi, kao još jedan primjer, incident tokom pregovora u vezi sa sarajevskim aerodromom, kada je optuženi odveo Mladića u susjednu sobu iz koje se zatim čula burna rasprava, nakon čega je Mladić promijenio stav i prihvatio prijedlog za primopredaju aerodroma).

¹⁰⁰⁸⁶ P1364 (Transkript 23. sjednice Skupštine RS-a, 17. decembar 1992.), *e-court* str. 105. Ali v. D3682 (Izjava svjedoka Gordana Milinića od 8. juna 2013.), par. 11–12, 24–25, 28, 31; D3687 (Zahtjev Kabineta predsjednika RS-a Glavnom štabu VRS-a, 7. avgust 1994.); Gordan Milinić, T. 39724–39725, 39727 (11. juni 2013.), T. 39799–39800 (12. juni 2013.). Milinić je izjavio da optuženi nije imao kontrolu nad VRS-om i da nije smatran njihovim vrhovnim komandantom, te da ni Glavni štab VRS-a ni Mladić nisu poštovali optuženog i da je optuženi bio nemoćan. Međutim, vijeće napominje da Milinićevo svjedočenje karakterišu protivrječnosti, pristrasnost i pokazatelji neiskrenosti. Vijeće stoga ne smatra da je njegovo svjedočenje pouzdano u tom pogledu. V. takođe fusnotu 10056.

dogadaja.¹⁰⁰⁸⁷ Mladić je često posjećivao optuženog.¹⁰⁰⁸⁸ On i drugi članovi Glavnog štaba bili su u direktnom telefonskom kontaktu s optuženim.¹⁰⁰⁸⁹

3122. Međutim, tokom tog istog perioda međunarodni posmatrači su primijetili da Mladić postaje sve moćniji i da bi optuženi mogao da "bude na odlasku".¹⁰⁰⁹⁰ U to vrijeme, optuženi je obavijestio međunarodne posmatrače da želi da ukloni Mladića, ali da vjerovatno neće uspjeti.¹⁰⁰⁹¹

3123. Mladić je takođe međunarodnim posmatračima davao utisak da se ništa od vojnog značaja ne može i neće dogoditi u dijelu BiH pod kontrolom bosanskih Srba bez njegovog posebnog odobrenja.¹⁰⁰⁹² Na sastanku s Mladićem 4. maja 1993., general Panić i Bulatović su predložili da Mladić uzme riječ nakon optuženog na sjednici Skupštine bosanskih Srba narednog dana, na kojoj je bilo predviđeno da se raspravlja o Vance-Owenovom planu i da se plan stavi na glasanje, budući da je "Mladić [...] od najvećeg [...] uticaja na srpski narod", većeg i od Karadžića.¹⁰⁰⁹³

3124. 1993. i 1994. godine, optuženi i Mladić su negirali da između njih postoji raskol. U avgustu 1993., Mladić je naglasio da nikada nije donio odluku sam i da su "[s]ve [...] netačne tvrdnje o bilo kakvom razlazu u nekakvom vojnom i političkom vrhu".¹⁰⁰⁹⁴ U junu 1993., Biljana Plavšić je pokušala da "nane[se] štetu" optuženom govoreći u javnosti o njegovom sukobu s Mladićem, međutim, prema Milovanovićevim riječima, nikada nije bilo otvorenih sukoba između optuženog i Mladića, "ni tada, a ni kasnije".¹⁰⁰⁹⁵ Možda su imali "oštrijih borbi mišljenja" kada se raspravljalo o glavnim zajedničkim zadacima, ali za njega je to bio uobičajen aspekt odnosa vojske i političkog rukovodstva.¹⁰⁰⁹⁶ Nadalje, optuženi je u aprilu 1994. pisao Mladiću i naglasio da je važno da VRS poštuje njegov autoritet i odluke političkog rukovodstva.¹⁰⁰⁹⁷ Na informisanju komandanata VRS-a 4. avgusta 1994., zabilježeno je da je optuženi rekao sljedeće: "Svi gledaju da nađu rasep u

¹⁰⁰⁸⁷ Bogdan Subotić, T. 40050–40051 (19. juni 2013.).

¹⁰⁰⁸⁸ P4358 (Izjava svjedoka Mire Mihajlović, 6. februar 2012.), par. 30 (gdje svjedokinja dalje kaže da se, kao sekretarica optuženog u periodu od januara 1993. do januara 1996., ne sjeća nijednog sukoba Mladića i optuženog u njenom prisustvu).

¹⁰⁰⁸⁹ Ljubomir Obradović, T. 25103–25104 (22. februar 2012.).

¹⁰⁰⁹⁰ P787 (Četvrta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 67–68, 72.

¹⁰⁰⁹¹ P787 (Četvrta bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 77.

¹⁰⁰⁹² P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 59, 282 (gdje Tucker kaže da je Mladić za sebe govorio da je on balkanski Napoleon i da će "on i samo on" odlučiti o pitanjima koja se odnose na bezbjednost Srba u BiH).

¹⁰⁰⁹³ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april–24. oktobar 1993.), str. 86–87.

¹⁰⁰⁹⁴ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 72.

¹⁰⁰⁹⁵ D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 26.

¹⁰⁰⁹⁶ D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 26. V. takođe P5237 (Video-snimak intervjua s Radovanom Karadžićem na kanalu CNN, bez datuma).

¹⁰⁰⁹⁷ D1590 (Dopis Radovana Karadžića načelniku Glavnog štaba VRS-a, 27. april 1994.).

rukovodstvu između pojedinaca, a naročito između mene i Mladića. Tu neće uspeti jer ja i Mladić bratski razgovaramo [...] a cilj nam je isti i zajedno idemo ka istom cilju."¹⁰⁰⁹⁸

3125. Međutim, Vijeću su predloženi dokazi o neslaganjima optuženog i Mladića 1993. i 1994. godine. Dana 4. avgusta 1993., u vezi sa zabrinutošću da se Mladić neće povući s Igmana i Bjelašnice u Sarajevu i "raskidom" između UNPROFOR-a i Mladića dan ranije, optuženi je Milovanović rekao: "Ako mu ja naredim nešto, on mora da to izvrši. Ima pravo da kaže da nije korisno i da je štetno, ali ako ja kasnije donesem odluku on to mora da provede do kraja".¹⁰⁰⁹⁹ U jednom drugom razgovoru istog dana, optuženi je rekao Milovanoviću da se ne postavlja između njega i Mladića, odnosno da ne treba da "[bude] između čekića i nakovnja", i dodao, "ja sam vrhovni komandant i ja naredujem, vi naredite neka se to povuče, a recite Mladiću neka mi se javi sa aerodroma".¹⁰¹⁰⁰ U istom razgovoru optuženi je rekao Milovanoviću, za slučaj da ga Mladić sprečava u izvršenju njegovih naredjenja, sljedeće: "Dužni ste da me obavijestite, a ja ću njega da smijenim [...] a vi izvršavajte moje izvršne naredbe jer sam vam ja vrhovni komandant. Mladić mora da izvrši svaku moju naredbu, ako nije, ja ću ga smijeniti i uhapsiti."¹⁰¹⁰¹

3126. Optuženi je više puta predložio da Milovanović zamijeni Mladića kao komandant Glavnog štaba.¹⁰¹⁰² Dana 6. avgusta 1993., optuženi je doveo Milovanovića pred "svršen čin" ispred velike grupe novinara, rekavši da će vojsku predati Milovanoviću kao komandantu glavnog štaba umjesto Mladića; međutim, Milovanović je rekao da će to odbiti bez odluke Skupštine u vezi s tim.¹⁰¹⁰³ U decembru 1993. optuženi je otvoreno kritikovao Mladića pred Milovanovićem zato što je bio uznemiren jer nikada ne zna gdje se Mladić nalazi; tražio je od Milovanovića da se sastane s njim na Palama i opet izjavio da bi bilo bolje da Milovanović komanduje VRS-om.¹⁰¹⁰⁴ Milovanović je odbio i stao uz Mladića, koji je ostao komandant Glavnog štaba do kraja rata.¹⁰¹⁰⁵

¹⁰⁰⁹⁸ P1486 (Bilježnica Ratka Mladića, 31. mart-3. septembar 1994.), str. 252, 269.

¹⁰⁰⁹⁹ D3871 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Milovanovića, 4. avgust 1993.). V. takođe D4483 (Izveštaj UNPROFOR-a, 4. avgust 1993.), par. 1 (gdje se izvještava da je Mladić vojnim posmatračima UN-a dan ranije jasno dao do znanja da nema namjeru da se povuče s Bjelašnice i gdje se generalno napominje da Mladić ne slijedi uvijek politička uputstva); D4508 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Manojla Milovanovića, 3. avgust 1993.), str. 3 (tokom kojeg je optuženi rekao Milovanoviću da kaže Mladiću da "jedan njegov krivi potez može da upropasti čitavu državu i čitav narod. Mora da sad bude oprezan i da ne odgovara na njihove provokacije.").

¹⁰¹⁰⁰ P4786 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i generala Milovanovića, 4. avgust 1993.), str. 2. V. takođe D3872 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Tomanića, 11. avgust 1993.).

¹⁰¹⁰¹ P4786 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i generala Milovanovića, 4. avgust 1993.), str. 3.

¹⁰¹⁰² Manojlo Milovanović, T. 25632, 25642–25643 (1. mart 2012.). V. takođe par. 3135.

¹⁰¹⁰³ Manojlo Milovanović, T. 25632, 25642–25643 (1. mart 2012.). V. takođe par. 3135.

¹⁰¹⁰⁴ Manojlo Milovanović, T. 25642–25643 (1. mart 2012.). Optuženi je tražio da ovaj razgovor ostane među njima, ali Milovanović mu je rekao da je po zakonu obavezan da obavijesti Mladića o njihovom razgovoru. Manojlo Milovanović, T. 25643 (1. mart 2012.).

¹⁰¹⁰⁵ Manojlo Milovanović, T. 25642–25643, 25670 (1. mart 2012.); D3671 (Izjava svjedoka Dušana Kovačevića od 7. juna 2013.), par. 35. V. takođe P1489 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. avgust 1995.-15. januar 1996.), str. 135

3127. U septembru 1993. došlo je do otvorenih napetosti između optuženog i Mladića, između ostalog, tokom razgovora na sjednicama Skupštine bosanskih Srba u vezi s više pitanja.¹⁰¹⁰⁶ Međutim, vlast optuženog ostala je nesporna, a sam optuženi je naglasio svoj autoritet rekavši sljedeće: "Ja sam izdao naredbu generalu koji je pod mojom komandom, to nije kušanje, to je naredba", "Ja sam vrhovni komandant i ja naređujem da se uvedu sve neophodne mjere."¹⁰¹⁰⁷ Optuženi je takođe rekao da jedino on od civilnih vlasti ima mogućnost da kontroliše vojsku i da se vojska mora "navići da je ona pod komandom civilne vlasti i pod kontrolom civilne vlasti".¹⁰¹⁰⁸ Optuženi je na tom sastanku dalje naglasio da bi Mladića, ako mu ne bude više vjerovao, mogao i smijeniti, opisujući ga kao "slavnog borca iz Krajine".¹⁰¹⁰⁹

3128. U novembru 1993. UNPROFOR je izvijestio da su Srbi izgleda "izgubili pravac", napominjući da je optuženi "blokiran od strane Srbije i generalno od međunarodne zajednice", te da je Mladić "frustriran i postaje sve agresivniji".¹⁰¹¹⁰ Primijetili su da je Mladić opasniji jer se osjeća neefikasnim kao vojni komandant i marginalizovanim kao pojedinac.¹⁰¹¹¹

3129. Sličnih neslaganja i napetosti između optuženog i Mladića bilo je na sastancima u 1994. godini.¹⁰¹¹² Dana 26. aprila 1994., Milovanović je telefonom razgovarao s Gverom u vezi sa sporazumom s UNPROFOR-om prema kojem je teško naoružanje trebalo biti povučeno ili stavljeno pod kontrolu UNPROFOR-a, a optuženi je naredio da se naoružanje povuče; Milovanović je rekao Gveri: "Jebi se, da izvineš, stavili su mi muda u košnicu. [...] E, pa tako. [Optuženi] naređuje izvlačenje oruđa, Mladić ne da."¹⁰¹¹³ Milovanović je dalje naglasio: "Važno je to što mene [optuženi] tjera da izvlačim teško naoružanje 20 km".¹⁰¹¹⁴ U maju 1994. Mladić je predložio VSO-u

---

(gdje se napominje da je Mladić bio na sastanku Vrhovne komande RS-a 1. decembra 1995. s optuženim, Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugima).

¹⁰¹⁰⁶ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 270–272, 274–275, 306; D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 124–125, 127–129, 140.

¹⁰¹⁰⁷ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 278–279, 281. V. takođe P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 283 (gdje je svjedok naveo da se optuženi na sastancima "[u]vijek ponašao kao predsjednik države" i da je više puta rekao da je VRS odgovoran Vladi i govorio o "svojim vojnicima" i "svojoj vojsci").

¹⁰¹⁰⁸ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 428.

¹⁰¹⁰⁹ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 316.

¹⁰¹¹⁰ P823 (UNPROFOR, Sedmična procjena političke situacije, 3. novembar 1993.), str. 1.

¹⁰¹¹¹ P823 (UNPROFOR, Sedmična procjena političke situacije, 3. novembar 1993.), str. 6.

¹⁰¹¹² V. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 148.

¹⁰¹¹³ D4526 (Presretnuti razgovor Milana Gvere, Manojla Milovanovića i Zdravka Tolimira zvanog Tošo, 26. april 1994.), str. 1. Gvero je odgovorio da je to nemoguće da se provede i da postoji ultimatum NATO-a. D4526 (Presretnuti razgovor Milana Gvere, Manojla Milovanovića i Zdravka Tolimira zvanog Tošo, 26. april 1994.), str. 1.

¹⁰¹¹⁴ D4526 (Presretnuti razgovor Milana Gvere, Manojla Milovanovića i Zdravka Tolimira zvanog Tošo, 26. april 1994.), str. 2.

da se neki generali za koje je smatrao da podržavaju optuženog penzionistu.¹⁰¹¹⁵ U septembru 1994. Gvero se žalio da nema dovoljno "pravih kontakata sa državnim rukovodstvom"¹⁰¹¹⁶ i da optuženi donosi odluke bez odobrenja Glavnog štaba.¹⁰¹¹⁷ U oktobru 1994. Mladić je obaviješten da optuženi ne zna šta da radi s njim.¹⁰¹¹⁸

3130. Vijeće napominje da su optuženi i Mladić, iako se u nekim stvarima možda nisu slagali, u proljeće 1995. održavali međusobni odnos nadređeni – podređeni u lancu komandovanja.¹⁰¹¹⁹ Na sjednici Vrhovne komande 31. marta 1995. Mladić je rekao da on i optuženi imaju najveću odgovornost za vojsku, optuženi "kao vrhovni komandant", a Mladić kao "[njegova] desna ruka [...] u vojsci".¹⁰¹²⁰ Iako se Mladić, takođe, žalio da mu je optuženi oduzeo ingerencije da unilateralno unapređuje niže oficire,¹⁰¹²¹ Mladić je potvrdio da optuženi, kao vrhovni komandant, ima pravo da izdaje naređenja.¹⁰¹²²

3131. Pored toga, u govoru na 50. sjednici Skupštine bosanskih Srba 15. i 16. aprila 1995., optuženi je uvjeravao prisutne da, uprkos glasinama o raskolu između njega i Mladića, raskola nema i tom prilikom rekao sljedeće: "Kako može biti raskol između vrhovnog komandanta i njegovog potčinjenog komandanta, tu nema raskola", ali je zatim rekao: "Ako ima raskola zna se ko leti".¹⁰¹²³ Optuženi je zatim rekao da nije pribjegao tome da smijeni Mladića ili nekog od njegovih saradnika i da u cjelini ima dobar lični odnos s Mladićem te da ga "on i njegovi članovi GŠ [...] poštuju i uvažavaju [...]".¹⁰¹²⁴ Mladić je kasnije odgovorio da je on, uprkos javnim izjavama optuženog o njegovom smjenjivanju "potezom pera", preuzeo obavezu kada je položio zakletvu i

¹⁰¹¹⁵ D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 44.

¹⁰¹¹⁶ P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-29. januar 1995.), str. 38–39.

¹⁰¹¹⁷ P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-29. januar 1995.), str. 51.

¹⁰¹¹⁸ P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-29. januar 1995.), str. 123, 125.

¹⁰¹¹⁹ P953 (Članak iz lista *Oslobođenje* pod naslovom "Republiko, srećan ti rođendan", 6. januar 1995.), str. 9 (gdje optuženi u intervjuu kaže: "[Ja sam] vrlo poštovan vrhovni komandant od strane svih oficira i vojnika i ne bih ni želio da su naši oficiri poslušni i meki kao babe. Volim da se oni sa mnom 'natežu' oko rješenja, jer mi to pomaže da donesem kvalitetne odluke."); P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 13, 15, 20, 21, 57; P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 315.

¹⁰¹²⁰ P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 49.

¹⁰¹²¹ P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 9 (tokom kojeg je Mladić rekao sljedeće: "Ništa mi nismo predložili da vi uradite izvan svoje nadležnosti i to je tačno. [...] Jeste nam oduzeli sve moguće ingerencije [nama i GŠ-u]"). Nekoliko dana ranije, 28. marta 1995., Mladić je pisao optuženom i od njega tražio da naredi ministru odbrane da poništi naređenje koje je izdao bez konsultovanja s Glavnim štabom u vezi s unapređenjima i da ministar odbrane ne oduzima komandantima Glavnog štaba "pravo unapređivanja u rangu i nadležnosti koje su i do sada imali". D4062 (Zahtjev Glavnog štaba VRS-a Radovanu Karadžiću, 28. mart 1995.). V. takođe Momčilo Krajišnik, T. 43978–43979 (21. novembar 2013.).

¹⁰¹²² P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 8–14, 32.

¹⁰¹²³ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 315.

¹⁰¹²⁴ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 315.

zatražio da se Skupština i poslanici "izjasne o poverenju [njemu] i Glavnome štabu" i uvjeravao ih da će "radi[ti] skupa".¹⁰¹²⁵

3132. Međutim, daljnje napetosti između VRS-a i rukovodstva bosanskih Srba bile su očigledne na sastancima u proljeće 1995.¹⁰¹²⁶ Dana 29. aprila 1995., optuženi je uputio dopis Glavnom štabu VRS-a, u kojem ih optužuje za pripremanje vojnog udara i pozvao ih na sastanak na Pale.¹⁰¹²⁷ Dana 1. maja 1995., optuženi se sastao s oficirima Glavnog štaba i komandantima korpusa na Palama i žalio se na postupanje i Mladićevo nedavno ponašanje, te na napetosti između vojske i političkog rukovodstva.¹⁰¹²⁸

3133. U ljeto 1995. optuženi je nekoliko puta komunicirao direktno s Milovanovićem i prosljedio mu izvještaje koje je primio i odluke koje je donio; to je kod drugih generala pobudilo sumnju.¹⁰¹²⁹ Milovanović je o tome izvijestio Mladića i upozorio optuženog da se "duplira sistem komandovanja". Međutim, Milovanović nikada nije odbio nijedno od naređenja optuženog i samo ih je prosljeđivao Mladiću.¹⁰¹³⁰ Ako ne bi dobio odgovor, Milovanović bi onda postupio po naređenju optuženog.¹⁰¹³¹ U avgustu 1995. Mladić je bio više artikulisan i arogantan u svojim kontaktima s optuženim i tvrdio je da je on glavni.¹⁰¹³² Optuženi se žalio na vojsku, na teškoće u vršenju uticaja na Glavni štab i rekao je da vojska kao državni organ treba da bude pod komandom države, a ne Mladića.¹⁰¹³³ Takođe je postojao strah od vojnog udara, ali optuženi je i dalje govorio u svojstvu vrhovnog komandanta i u interesu jedinstva Srba.¹⁰¹³⁴

¹⁰¹²⁵ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 361–362.

¹⁰¹²⁶ P1473 (Bilježnica Ratka Mladića, 24. januar-5. septembar 1995.), str. 130–131, 146–147. Pyers Tucker je imao utisak da su Mladić i drugi takođe pokušali da marginalizuju Biljanu Plavšić. P4203 (Izjava svjedoka Pyersa Tuckera od 12. maja 2010.), par. 36. V. takođe P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 285–286 (gdje je svjedok rekao da je izgledalo da je optuženi, kako je vrijeme prolazilo, imao manje kontrole i da je došlo do raskola u odnosu 1995. godine zbog, kako se čini, razlika u politici).

¹⁰¹²⁷ Manojlo Milovanović, T. 25659 (1. mart 2012.); D2155 (Dopis Radovana Karadžića Vrhovnoj komandi, 29. april 1995.).

¹⁰¹²⁸ P1473 (Bilježnica Ratka Mladića, 24. januar-5. septembar 1995.), str. 123, 127–129 (gdje je zabilježeno da je optuženi rekao da izgleda da je ponašanje u posljednje vrijeme, posebno Mladićevo, "pučaško" i još da "je nedopustivo [...] pred šefom države držati predavanje o državi"); Manojlo Milovanović, T. 25658, 25661 (1. mart 2012.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 163.

¹⁰¹²⁹ Manojlo Milovanović, T. 25647–25648 (1. mart 2012.); D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 57. V. D3512 (Izveštaj UNPROFOR-a, 17. juli 1995.), str. 1–2 (gdje Akashi pominje mogućnost da je Mladić "slobodni strijelac" i kaže da su "[t]okom posljednjih nekoliko mjeseci, vojni komandanti na Palama dovodili u pitanje autoritet civilnih kolega").

¹⁰¹³⁰ Manojlo Milovanović, T. 25648 (1. mart 2012.).

¹⁰¹³¹ Manojlo Milovanović, T. 25648 (1. mart 2012.).

¹⁰¹³² D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 166, 168–169.

¹⁰¹³³ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 169. V. takođe P2683 (Zahtjev Radovana Karadžića komandantu SRK-a, 5. avgust 1995.).

¹⁰¹³⁴ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 173–177; Momčilo Mandić, T. 5340 (16. juli 2010.).

3134. Tokom sastanka s novinarom Robertom Đurđevićem 14. jula 1995., optuženi mu je rekao da je u aprilu 1995. čuo da Mladić priprema vojni udar u skladu s Miloševićevim uputstvima, pa je optuženi morao da djeluje da to spriječi.¹⁰¹³⁵ Optuženi je rekao Đurđeviću da je sazvaio sastanak svih viših oficira, uključujući Mladića, na kojem ih je suočio s tim planom; nakon toga je optuženi vodio razgovor s Mladićem u četiri oka na kojem su, prema riječima optuženog, izgledali nesuglasice kako bi se barem jedan prema drugom odnosili civilizovano i s poštovanjem.¹⁰¹³⁶ Optuženi je rekao Đurđeviću da je Mladić obećao da će saradivati s optuženim i drugim političkim rukovodiocima RS-a.¹⁰¹³⁷ Međutim, prema Đurđevićevim riječima, izgledalo je da optuženi i dalje "baš lijepo o Mladiću [ne] govori" i rekao je Đurđeviću da će morati da Mladića penzioniše.¹⁰¹³⁸ Akashi je rekao da se sjeća da je sljedećeg dana, 15. jula, na sastanku sa Slobodanom Miloševićem i Mladićem, Mladić bio "pod velikim pritiskom i napet".¹⁰¹³⁹ Akashi se prisjetio da je to što optuženi nije bio na tom sastanku podstaklo određene spekulacije o odnosu optuženog i Mladića, ali Akashi nije imao stvarnih saznanja o tome što se događalo.¹⁰¹⁴⁰

3135. Dana 2. avgusta 1995., na osnovu odluke koju je u svojstvu predsjednika i vrhovnog komandanta donio optuženi, Glavni štab je preimenovan u Generalštab VRS-a, a u "uslovima [...] ratnog stanja" imao bi naziv Štab vrhovne komande.¹⁰¹⁴¹ Prema toj odluci, Mladić je 4. avgusta 1995. imenovan za specijalnog savjetnika vrhovnog komandanta i smijenjen s dužnosti komandanta VRS-a.¹⁰¹⁴² Mladić je, reagujući na tu odluku, 5. avgusta 1995. poslao obavještenje komandantima korpusa u kojem kaže da je odluka optuženog da preimenuje Glavni štab i da preuzme ingerencije neposrednog rukovođenja i komandovanja VRS-om neustavna, krajnje opasna i da može dovesti u pitanje rezultate koje su već ostvarili; pored toga, naglasio je da takva odluka može dovesti do kolapsa VRS-a.¹⁰¹⁴³

---

¹⁰¹³⁵ Robert Đurđević, T. 25939 (7. mart 2012.). V. takođe P4515 (Izvodi iz dnevnika Roberta Đurđevića, 5.-31. juli 1995.), *e-court* str. 10; P4513 (Izjava svjedoka Roberta Đurđevića od 18. decembra 2002.), *e-court* str. 29–30. V. takođe par. 5778.

¹⁰¹³⁶ P4513 (Izjava svjedoka Roberta Đurđevića od 18. decembra 2002.), *e-court* str. 29–30; Robert Đurđević, T. 25939 (7. mart 2012.). V. P4515 (Izvodi iz dnevnika Roberta Đurđevića, 5.-31. juli 1995.), *e-court* str. 10–11.

¹⁰¹³⁷ P4515 (Izvodi iz dnevnika Roberta Đurđevića, 5.-31. juli 1995.), *e-court* str. 11.

¹⁰¹³⁸ P4513 (Izjava svjedoka Roberta Đurđevića od 18. decembra 2002.), *e-court* str. 31; Robert Đurđević, T. 25939–25940 (7. mart 2012.).

¹⁰¹³⁹ Yasushi Akashi, T. 37746 (25. april 2013.).

¹⁰¹⁴⁰ Yasushi Akashi, T. 37747–37749 (25. April 2013.); D3512 (Izvjestaj UNPROFOR-a, 17. juli 1995.), str. 2.

¹⁰¹⁴¹ V. par. 174.

¹⁰¹⁴² V. par. 174. Dana 6. avgusta 1995., održana je vanredna sjednica Vlade na kojoj je Vlada RS-a odlučila da podrži prijedlog optuženog da se smijeni Mladić kao general VRS-a. P3108 (Zapisnik sa 7. vanredne sjednice Vlade RS-a, 6. avgust 1995.); D3364 (Izjava svjedoka Dušana Kozića od 7. aprila 2013.), par. 26.

¹⁰¹⁴³ D2158 (Izjava Ratka Mladića, koju je proslijedio Novica Simić, 5. avgust 1995.), str. 1–2. V. takođe D4858 (Saopštenje Glavnog štaba VRS-a, 5. avgust 1995.). V. takođe D3882 (Vijest novinske agencije SRNA, 5. avgust 1995.).

3136. Dana 5. ili 6. avgusta 1995., Milovanović je napisao peticiju koja je u ime 18 generala upućena Skupštini bosanskih Srba i optuženom kao predsjedniku RS-a.¹⁰¹⁴⁴ U peticiji se navodi jednoglasno odbijanje generala da provedu naređenje Vrhovne komande za reorganizovanje Glavnog štaba.¹⁰¹⁴⁵

3137. Međutim, čak nakon što je Mladić smijenjen s dužnosti komandanta Glavnog štaba, i optuženi i Mladić su još jednom potvrdili svoj odnos nadređeni-podređeni. U intervjuu 16. avgusta 1995. optuženi je rekao da "[s]ukob ne postoji, nadležnosti su jasne"; da je on predsjednik i vrhovni komandant vojske, a da je Mladić drugi čovjek u toj hijerarhiji uprkos uzajamnim kritikama i nesporazumima.¹⁰¹⁴⁶ Dalje, na sjednici VSO-a 23. avgusta 1995. s rukovodstvom SRJ, tokom koje je Slobodan Milošević pokušao da izvrši pritisak na Mladića da dâ podršku miru i da dâ izjavu suprotnu tadašnjem stavu optuženog, Mladić je to odbio i rekao da će to prepustiti političarima, budući da je on "samo vojnik naroda", a da "nije izabrani predstavnik".¹⁰¹⁴⁷

3138. Dana 27. avgusta 1995., optuženi je stavio van snage svoju odluku od 2. avgusta 1995. o reorganizaciji Glavnog štaba, uključujući i ukaz kojim se Mladić imenuje za specijalnog savjetnika vrhovnog komandanta.¹⁰¹⁴⁸ Nakon što je ta odluka poništena, optuženi je poslao pismo generalima Glavnog štaba VRS-a, u kojem zahtijeva da "veruj[u] državnom rukovodstvu" i govori da je važno "konačno i da poštujemo jedni druge" i da se uspostavi odnos zasnovan na međusobnom poštovanju.¹⁰¹⁴⁹

¹⁰¹⁴⁴ D2159 (Dopis Glavnog štaba VRS-a Narodnoj skupštini RS-a, 5.–6. avgust 1995.); Manojlo Milovanović, T. 25674–25676 (1. mart 2012.); D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 57; D2843 (Telegram Glavnog štaba VRS-a, 7. avgust 1995.); Petar Skrbić, T. 26028–26030 (8. mart 2012.). V. takođe Radislav Krstić, D4136 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krstića*), T. 6700 (gdje svjedok govori da je potpisao dokument podrške Mladiću 6. ili 7. avgusta 1995., ne zato što je to htio, nego zato što su ga potpisali svi generali).

¹⁰¹⁴⁵ D2159 (Dopis Glavnog štaba VRS-a Narodnoj skupštini RS-a, 5.–6. avgust 1995.), str. 1; Manojlo Milovanović, T. 25676 (1. mart 2012.). V. D2843 (Telegram Glavnog štaba VRS-a, 7. avgust 1995.); Dragomir Milošević, T. 32888–32892 (30. januar 2013.); Stanislav Galić, T. 37606 (23. april 2013.). V. takođe D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 99 (gdje svjedok kaže da su on i Dušan Kovačević bili jedini generali koji su odlučili da ne potpišu peticiju).

¹⁰¹⁴⁶ P6407 (Intervju s Radovanom Karadžićem u listu *Telegraf*, 16. avgust 1995.), str. 3–4.

¹⁰¹⁴⁷ P2567 (Zabilješka sa 42. sjednice VSO-a SRJ, 23. avgust 1995.), str. 2, 5–6. V. takođe D3681 (Presretnuti razgovor Slobodana Miloševića i Ratka Mladića, bez datuma), str. 4 (u kojem Milošević kaže Mladiću: "Na žalost [...] vi imate potpuno suludo političko rukovodstvo koje vas vuče u smrt", na što Mladić odgovara da je njega briga za narod, a da ga "nije [...] briga [za] pojedin[ca] iz bilo koga rukovodstva ovamo").

¹⁰¹⁴⁸ D2844 (Odluka Radovana Karadžića, 27. avgust 1995.), str. 2; Manojlo Milovanović, T. 25678 (1. mart 2012.) (gdje svjedok kaže da je kasnije saznao od Gvere da je Skupština usvojila peticiju i stavila van snage odluku optuženog o reorganizaciji Glavnog štaba). V. takođe par. 174. Na sjednici Skupštine bosanskih Srba održanoj 22. avgusta 1995. optuženi je izvijestio o sukobu između vojnih i državnih organa RS-a, rekavši da sukob, ako se ne prevaziđe, može imati "nesrazmjerno štetne posledice za očuvanje teritorije i države [RS]". P3146 (Zapisnik sa 28. sjednice Vlade RS-a, 22. avgust 1995.), str. 9. V. takođe D3364 (Izjava svjedoka Dušana Kozića od 7. aprila 2013.), par. 27.

¹⁰¹⁴⁹ D4861 (Dopis Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 27. avgust 1995.), str. 1.

3139. Međutim, dana 5. septembra 1995., Akashi je izvijestio o daljnjem pomanjkanju komunikacije i neslaganju optuženog i Mladića, pri čemu je rekao da su "izjave civilnog rukovodstva 'RS-a' i vojnog rukovodstva VRS-a jasno u neskladu" i da u strukturi vlasti RS-a postoji primjetan raskol.¹⁰¹⁵⁰

3140. Vijeću su predloženi dokazi svjedoka odbrane o tome da je odnos optuženog i Mladića uvijek bio odnos netrpeljivosti i da je optuženi imao *de jure* kontrolu nad Mladićem, ali da efektivno nije imao kontrolu nad njim.¹⁰¹⁵¹ Pored toga, svjedoci odbrane su u svojim svjedočenjima rekli da je u strukturi VRS-a uvijek postojalo dvostarješinstvo između Mladića i optuženog, od trenutka imenovanja Mladića za komandanta Glavnog štaba pa tokom cijelog sukoba.¹⁰¹⁵² Prema Mandićevim riječima, između optuženog i Mladića je od početka postojalo nepovjerenje i nedostatak saradnje i Mladić nije poštivao naređenja koja su izdavali optuženi ili drugi članovi Predsjedništva.¹⁰¹⁵³

3141. Međutim, Vijeće napominje da su svjedočenja ovih svjedoka, konkretno, Kuprešanina, Zametice, Kozića, Kovača i Ninkovića, u tom pogledu izrečena generalno i da su često zasnovana na njihovom utisku ili mišljenju. Vijeće stoga ne smatra da njihova svjedočenja imaju veliku težinu u tom pogledu. Osim toga, Vijeće konstatuje da mnogi pouzdani dokazi o kojima je bilo riječi gore

¹⁰¹⁵⁰ D3353 (Izveštaj UNPROFOR-a, 5. septembar 1995.), str. 1–2 (gdje se upućuje na Mladićev dopis UNPROFOR-u 4. septembra 1995. o njegovom stavu u vezi s uslovima koje su NATO i UN odredili za prekid vazdušnih napada NATO-a, koji je bio suprotan stavu rukovodstva bosanskih Srba; Koljević je uvjeravao UNPROFOR da to nije stav rukovodstva bosanskih Srba i da Mladićev dopis ne važi, što je Mladić na kraju prihvatio). V. Prvoslav Davinić, T. 45529–45531 (16. januar 2014.) (gdje svjedok govori o razgovoru optuženog i Mladića 4. septembra 1995. u kojem je Mladić rekao: "Ja mogu postupati samo u skladu s vašim odlukama, vašim direktivama i prema svojim zakonskim ovlaštenjima", i o tome da to što je Mladić rekao ne ukazuje na njegovo pokoravanje optuženom, jer je Mladić imao "veliku slobodu djelovanja" u okviru svojih "zakonskih ovlaštenja").

¹⁰¹⁵¹ D3864 (Izveštaj vještaka Radovana Radinovića pod naslovom "Rukovodna nadležnost dr Radovana Karadžića u sistemu strategijskog komandovanja VRS", 2012.), str. 5–6; Radovan Radinović, T. 41618–41619 (19. juli 2013.) (gdje svjedok kaže da optuženi nije imao stvarnu operativnu kontrolu nad VRS-om u julu i avgustu 1995.); D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 44, 52 (gdje svjedok dalje kaže da je u toku rata došla do izražaja činjenica da je optuženi "bio predsjednik države, ali da nije imao vlast, dok je s druge strane [...] Mladić imao vlast, ali nije imao državu"); Vojislav Kuprešanin, T. 43519 (14. novembar 2013.); D3682 (Izjava svjedoka Gordana Milinića od 8. juna 2013.), par. 11–12 (gdje svjedok kaže da Mladić nije poštovao optuženog ni najmanje i da je uvijek htio da uradi suprotno od onoga za što se optuženi zalagao; zbog toga je optuženi pokušavao da smijeni Mladića još od 1993., ali bez uspjeha, budući da je VRS imao vlast i "radio bukvalno šta je hteo po svom nahodanju"); John Zametica, T. 42453–42455 (29. oktobar 2013.) (gdje svjedok kaže da je optuženi imao veoma malu vlast nad VRS-om i da je insubordinacija VRS u odnosu na optuženom bila redovna pojava); D3364 (Izjava svjedoka Dušana Kozića od 7. aprila 2013.), par. 26 (gdje svjedok kaže da je tokom cijelog rata postojala nedovoljna saradnja civilnih i vojnih vlasti); D3932 (Izjava svjedoka Milenka Živanovića od 27. oktobra 2013.), par. 9; D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 99.

¹⁰¹⁵² D3864 (Izveštaj vještaka Radovana Radinovića pod naslovom "Rukovodna nadležnost dr Radovana Karadžića u sistemu strategijskog komandovanja VRS", 2012.), str. 5–6; D3733 (Izjava svjedoka Milana Ninkovića od 23. juna 2013.), par. 29, 39; Vojislav Kuprešanin, T. 43519 (14. novembar 2013.); D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 44, 52. V. takođe D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 91, 96, 111.

¹⁰¹⁵³ Momčilo Mandić, T. 5340–5341 (16. juli 2010.).

u tekstu odnose prevagu nad ovim dokazima. Prema tome, u svjetlu svih dokaza, Vijeće konstatuje da su optuženi i Mladić, iako je između njih možda postojalo nepovjerenje, a povremeno i neslaganje, djelovali kao kolektivno rukovodstvo i kretali se u istom pravcu. Vijeće stoga konstatuje da je optuženi zadržao ulogu Mladićevog pretpostavljenog, da je imao *de jure* kontrolu nad njim i da je efektivno vršio tu kontrolu tokom cijelog sukoba.

(4) Ovlaštenja optuženog

3142. Optuženi je, kao predsjednik, bio ovlašten da organizuje i provodi planove za odbranu, da naredi mobilizaciju i da rukovodi i komanduje vojskom.¹⁰¹⁵⁴ Pored toga, optuženi je, kao vrhovni komandant, bio ovlašten da izdaje propise, da definiše organizaciju VRS-a, da imenuje, unapređuje i razrješava dužnosti starješine, da utvrđuje sistem komandovanja i da prati provođenje naređenja.¹⁰¹⁵⁵ Optuženi je takođe bio ovlašten da izdaje ukaze, uputstva, naređenja i zahtjeve koji su se odnosili na opšte planiranje za pripremu vojske, mobilizaciju vojske i njenu upotrebu.¹⁰¹⁵⁶

3143. Primjenjujući ova ovlaštenja, optuženi je, na primjer, izdavao uputstva raznim jedinicama VRS-a i povremeno slao direktna naređenja komandantima korpusa za čije su izvršenje odgovarali direktno njemu.¹⁰¹⁵⁷

3144. Lična uključenost optuženog na operativnom nivou takođe se vidi iz njegovog naređenja Glavnom štabu 5. decembra 1992. da se ojača Drinski korpus; da se "[r]azoruža[...] protivnik[...] u mjesnim zajednicama Cerska i Konjević Polje, ovlada[...] komunikacijom Milići-Drinjača-Zvornik i Konjević Polje-Bratunac"; i da bude lično izviješten o realizaciji tog naređenja.¹⁰¹⁵⁸ Nivo njegove uključenosti takođe pokazuju njegova uputstva na sastanku Vrhovne komande 7. maja 1993. da

---

¹⁰¹⁵⁴ V. par. 162.

¹⁰¹⁵⁵ V. par. 167; P2603 (Zakon o vojsci SrBiH, 1. juni 1992.), čl. 174 (gdje, između ostalog, piše da je predsjednik RS-a vrhovni komandant VRS-a).

¹⁰¹⁵⁶ V. par. 168.

¹⁰¹⁵⁷ V. npr. P846 (Naređenje Radovana Karadžića VRS-u, 7. februar 1994.) (koje je preneseno putem P4493 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 7. februar 1994.); Stanislav Galić, T. 38033 (9. maj 2013.) (gdje svjedok kaže da bi komandant SRK-a primao informacije i direktive direktno od Vrhovne komande i optuženog); P2276 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 9. juli 1995.); P4925 (Dopuna Direktive br. 6, 12. decembar 1993.); P2645 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, MUP-u i Ministarstvu odbrane, 20. maj 1992.) (optuženi je naredio formiranje čete vojne policije u SRK); D43 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 16. april 1993.); P4495 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a i MUP-u RS-a, 29. mart 1995.); D4812 (Naređenje Radovana Karadžića, 15. januar 1994.); P1503 (Naređenje Radovana Karadžića u vezi s Nedžarićima, 1. juli 1992.); P1299 (Zahtjev Glavnog štaba VRS-a za izvještaj od SRK-a, 26. april 1995.); D4739 (Dopis Radovana Karadžića svim lokalnim civilnim i policijskim vlastima, 31. oktobar 1992.).

¹⁰¹⁵⁸ P5083 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 5. decembar 1992.). V. takođe P1493 (Dopis Ratka Adžića Radovanu Karadžiću, 12. juni 1992.) (kojim je optuženi bio informisan o odvijanju borbi oko Sarajeva i kojim se od njega tražilo da upotrijebi "[svoji] uticaj" za obezbjeđivanje dodatnog naoružanja).

bude glavni za odobravanje dejstava; da se sva ofanzivna dejstva obustave; i da svaku akciju treba da odobri Vrhovna komanda lično.¹⁰¹⁵⁹

3145. Optuženi je takođe vršio svoje ovlaštenje da naredi VRS-u da izvrši mobilizaciju.¹⁰¹⁶⁰ Na primjer, već 20. maja 1992., optuženi je donio odluku o opštoj mobilizaciji svih vojnih obveznika i rekviziciji materijalnih sredstava za potrebe VRS-a i napomenuo da tu odluku treba dostaviti "nadležnim organima svih opština" SrRBiH.¹⁰¹⁶¹ Ova odluka je dostavljena i po njoj se postupalo u opštinama.¹⁰¹⁶²

3146. Optuženi je vršio svoje ovlaštenje da unapređuje starješine VRS-a¹⁰¹⁶³ i da raspoređuje starješine VRS-a na druge dužnosti.¹⁰¹⁶⁴ Kako je pomenuto gore u tekstu u vezi s njegovim odnosom s Mladićem, sam optuženi je rekao da ima ovlaštenje za razrješavanje starješina dužnosti kada je na Skupštini bosanskih Srba rekao da bi smijenio Mladića da mu ne vjeruje i dodao: "Imam ta ovlaštenja."¹⁰¹⁶⁵

3147. Optuženi je takođe, u svojstvu predsjednika RS-a, pomagao VRS-u. U aprilu 1994., nakon dopisa Glavnog štaba kojim je upoznat da u dvije opštine djeluju dobrovoljci SRS-a bez znanja i

¹⁰¹⁵⁹ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april-24. oktobar 1993.), str. 89–90. Vijeće ima u vidu svjedočenje Johna Zametice da nije mislio da je optuženi bio "naročito uključen" u "svakodnevne operacije i taktički nivo", da je optuženi bio "uglavnom nezainteresovan" za operativno i taktičko ratovanje, ali napominje da je Zametica u svom svjedočenju istovremeno rekao da "nikada nije tvrdio da [optuženi] nije bio uključen" uopšte. John Zametica, T. 42457–42458, 42522 (29. oktobar 2013.). Vijeće ne smatra da Zametičina primjedba u vezi s uključenošću optuženog na operativnom i taktičkom nivou, u vezi s kojom se ogradio, utiče na zaključke Vijeća u tom pogledu.

¹⁰¹⁶⁰ P5482 (Naređenje Radovana Karadžića predsjednicima skupština opština i Glavnom štabu VRS-a, 26. mart 1995.), str. 1; P5192 (Odluka Radovana Karadžića o opštoj mobilizaciji, 5. avgust 1995.); P4926 (RS-ovo proglašenje neposredne ratne opasnosti, 16. juni 1995.); P2248 (Naređenje Radovana Karadžića Vladi RS-a, Glavnom štabu VRS-a i predsjednicima opština, 26. mart 1995.). Vijeće napominje da je Mladić istog dana prenio naređenje optuženog jedinicama VRS-a. P2249 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 26. mart 1995.). V. takođe P5546 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 30. juli 1995.), str. 1.

¹⁰¹⁶¹ P3919 (Odluka Radovana Karadžića, 20. maj 1992.), str. 1–2.

¹⁰¹⁶² P3537 (Odluka Kriznog štaba Prijedor, 22. maj 1992.); Branko Đerić, T. 28059–28060 (25. april 2012.).

¹⁰¹⁶³ P2650 (Ukaz Radovana Karadžića o vanrednom unapređenju, 16. decembar 1992.); P2677 (Ukaz Radovana Karadžića o unapređenju Dragomira Miloševića, 24. mart 1994.); P5532 (Ukaz predsjednika RS-a, 25. juli 1993.); P5533 (Ukaz predsjednika RS-a, 28. juni 1994.), str. 1–2; P3046 (Ukaz Radovana Karadžića o unapređenju Ratka Mladića, 28. juni 1994.); P2649 (Ukaz Radovana Karadžića o vanrednom unapređenju, 7. avgust 1994.).

¹⁰¹⁶⁴ Stanislav Galić, T. 37594–37595 (23. april 2013.); P3044 (Ukaz Radovana Karadžića, 14. juli 1995.); P5190 (Dopis MUP-a RS-a predsjedniku RS-a, 6. juli 1995.); P5085 (Ukaz predsjednika RS-a, 15. juli 1995.); P5085 (Ukaz predsjednika RS-a, 15. juli 1995.). Vijeće napominje da je na ukazu optuženog datum 14. juli 1995., ali da je prema memorandumu Drinskog korpusa "dana 13. 07. 1995. godine izvršena [...] primo-predaja dužnosti komandanta Drinskog korpusa". Međutim, Vijeće konstatuje da ova manja nedosljednost u vezi s datumom ne utiče na sadržaj dokumenta Drinskog korpusa, prema kojem su raspoređivanja na nove dužnosti izvršena "[n]a osnovu ukaza predsjednika Republike Srpske". P4485 (Obavještenje Drinskog korpusa, 13. juli 1995.). V. takođe D3874 (Dopis Radovana Karadžića Ratku Mladiću i komandantu 2. krajiškog korpusa, 14. decembar 1994.); P5451 (Zahtjev MUP-a RS-a Radovanu Karadžiću, 13. juli 1995.), str. 1. V. par. 5768. 5776.

¹⁰¹⁶⁵ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 316. V. takođe P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 315. V. takođe

saglasnosti VRS-a,¹⁰¹⁶⁶ optuženi je podsjetio opštinske vlasti da to narušava sistem jedinstvenog rukovođenja i komandovanja. Optuženi je takođe zahtijevao da bude obaviješten o razvoju događaja kako bi mogao da preduzme mjere.¹⁰¹⁶⁷

3148. Vijeće primjećuje da je Mladić 1994. godine primijetio da je, iako je subordinacija u Glavnom štabu i u korpusima dobra, utvrđeno da postoji insubordinacija na nižim nivoima¹⁰¹⁶⁸ i takođe primjećuje da je 1995. godine postojala nedovoljna saradnja i određeno neprijateljstvo između civilnih i vojnih vlasti.¹⁰¹⁶⁹

3149. Vijeće napominje da su, prema riječima Božidara Vučurevića, oficiri VRS-a bili više okrenuti prema Beogradu nego prema RS-u.¹⁰¹⁷⁰ Vijeće konstatuje da Vučurević nije bio iskren u tom pogledu i ne prihvata njegovo svjedočenje. Vijeće takođe napominje da je Momir Bulatović u svom svjedočenju rekao da je optuženi rekao Miloševiću da "ne razumije zašto je VRS zauzeo Jajce, muslimanski grad koji nikada neće moći da zadrže" i da je Bulatović "vjer[ovao]" da se to što je optuženi rekao Miloševiću odnosilo na manjak kontrole optuženog nad vojnim operacijama.¹⁰¹⁷¹ Vijeće ne smatra da Bulatovićevo tumačenje onoga što je optuženi rekao ima ikakvu težinu, budući da Bulatović nije bio prisutan kada je optuženi to rekao.

3150. Na kraju, Colm Doyle je u svom svjedočenju rekao da je obavijestio optuženog, posredstvom jednog od njegovih zvaničnika, o planiranom napadu na TV stanicu u Sarajevu i da je optuženi odgovorio da napada neće biti. Međutim, TV stanica bila je bombardovana, a Doyle je optuženom prenio informaciju da će "ga smatrati lično odgovornim" za taj napad.¹⁰¹⁷² Kada se optuženi susreo s Doyleom nešto kasnije tog dana, rekao je Doyleu da on nije naredio taj napad, da ga je osudio i da "nema kontrolu nad cijelom vojskom cijelo vrijeme."¹⁰¹⁷³ Vijeće konstatuje da to

---

D3495 (Pismo Radovana Karadžića Yasushiju Akashiju, 24. mart 1994.) (kojim odgovara na D3494 (Pismo Yasushija Akashija Radovanu Karadžiću, 23. mart 1994.)).

¹⁰¹⁶⁶ D1454 (Zahtjev Kabineta predsjednika RS-a, 29. april 1994.); D1446 (Naređenje Radovana Karadžića MUP-u RS-a, 29. april 1994.).

¹⁰¹⁶⁷ D1454 (Zahtjev Kabineta predsjednika RS-a, 29. april 1994.); D1446 (Naređenje Radovana Karadžića MUP-u RS-a, 29. april 1994.); Milorad Davidović, T. 15809 (1. juli 2011.). V. takođe D1448 (Dopis Kabineta predsjednika RS-a predsjedniku Skupštine opštine Petrovo, 29. april 1994.).

¹⁰¹⁶⁸ P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 46, 117.

¹⁰¹⁶⁹ D3364 (Izjava svjedoka Dušana Kozića od 7. aprila 2013.), par. 26, 33; D3366 (Informacija 1. igmanske pješadijske brigade, 20. oktobar 1995.); P3114 (Zapisnik sa 32. sjednice Vlade RS-a, 13. oktobar 1995.), str. 4; Dragan Kijac, T. 44317 (3. decembar 2013.); D4143 (Izjava svjedoka Dragana Kijca od 30. novembra 2013.) par. 59. Vijeće napominje da je Kijac kasnije u svom svjedočenju rekao da je imao normalne odnose s vojnim službama bezbjednosti. D4143 (Izjava svjedoka Dragana Kijca od 30. novembra 2013.) par. 60.

¹⁰¹⁷⁰ D3146 (Izjava svjedoka Božidara Vučurevića, 22. mart 2013.), par. 8.

¹⁰¹⁷¹ D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 29–30.

¹⁰¹⁷² Colm Doyle, T. 2678–2679 (21. maj 2010.); Colm Doyle, P918 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 25278–25281.

¹⁰¹⁷³ Colm Doyle, T. 2678–2679 (21. maj 2010.). V. takođe Colm Doyle, P918 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 25279–25281. Vijeće napominje da bi se moglo pomisliti da Doyleovo svjedočenje govori o

što je optuženi rekao Doyleu da nema kontrolu nad vojskom cijelo vrijeme ima minimalnu težinu. Optuženi je bio jasno zainteresovan da se distancira i da minimizira svoju uključenost u taj napad, nakon što je Doyle rekao optuženom da će se smatrati da je on lično odgovoran za napad i da će ga osuditi na televiziji.

3151. Osim toga, Vijeće konstatuje da ograničeni dokazi u vezi s pomanjkanjem kontrole optuženog nad VRS-om¹⁰¹⁷⁴ ne samo da imaju minimalnu težinu sami po sebi, već da su, u svakom slučaju, u neskladu s brojnim dokazima koji pokazuju suprotno, o kojima je bilo riječi gore u tekstu.

(5) Izdavanje vojnih direktiva u svrhu ostvarenja Strateških ciljeva

3152. Vijeće je gore u tekstu konstatovalo da je VRS bio obaviješten o Strateškim ciljevima, koji su predstavljali osnovne ciljeve rukovodstva bosanskih Srba i da su Strateški ciljevi činili ključni element njegove vojne strategije.¹⁰¹⁷⁵ Oni su bili osnova za vojne operacije koje su bile formulisane u sedam glavnih vojnih direktiva VRS-a izdanih u periodu od juna 1992. do marta 1995.¹⁰¹⁷⁶

3153. Te direktive su predstavljale "najviši nivo vojno-političkog upravljanja" za vođenje rata.¹⁰¹⁷⁷ One su bile "akt[i] komandovanja koje koriste najviši nivoi komandovanja", kroz koje se daju dugoročni zadaci.¹⁰¹⁷⁸ Njima su regulisane akcije vojske tako što su određivale zadatke u obliku smjernica koje su određivale podjelu zaduženja između vojske, policije i civilne zaštite.¹⁰¹⁷⁹ Identifikovale su ciljeve, snage i resurse koje treba koristiti u ostvarivanju ciljeva i sadržavale su osnovne smjernice.¹⁰¹⁸⁰

---

autoritetu optuženog nad paravojnim snagama. Međutim, s obzirom na karakteristike napada koji opisuje Doyle i na to da je optuženi znao za napad, Vijeće zaključuje da je u ovom kontekstu optuženi govorio o redovnoj vojsci, a ne o paravojnim formacijama.

¹⁰¹⁷⁴ Vijeće takođe ima u vidu dokaze o raskolu između rukovodstva RS-a i SRJ u avgustu 1994. u vezi s pregovorima, među kojima je bila i poruka rukovodstva SRJ VRS-u da otkáže poslušnost i da ne dopusti da rukovodstvo RS-a njim manipuliše. P1486 (Bilježnica Ratka Mladića, 31. mart-3. septembar 1994.), str. 277–279. Međutim, Vijeće napominje da oficiri VRS-a nisu prihvatili tu poruku i da ona nije uticala na hijerarhijsku kontrolu rukovodstva RS-a nad VRS-om. P1486 (Bilježnica Ratka Mladića, 31. mart-3. septembar 1994.), str. 283, 286 (prema kojem je Milovanović za taj raskol rekao: "Ovo nisu ideološki sukobi, već sukobi u borbi za vlast", a Miletić je rekao da je "[z]ahtevati da se ovi oficiri okrenu protiv srpskog rukovodstva – to je protiv naroda, a to je najveći zločin.").

¹⁰¹⁷⁵ V. par. 2845.

¹⁰¹⁷⁶ V. par. 2899. V. takođe D232 (Direktiva br. 1, 6. juni 1992.); D593 (Direktiva br. 2, 22. juli 1992.); D235 (Direktiva br. 3, 3. avgust 1992.); P976 (Direktiva br. 4, 19. novembar 1992.); P843 (Direktiva br. 5, 25. juni 1993.); P3039 (Direktiva br. 6, 11. novembar 1993.); P838 (Direktiva br. 7, 8. mart 1995.).

¹⁰¹⁷⁷ Richard Butler, T. 27439 (17. april 2012.).

¹⁰¹⁷⁸ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11992.

¹⁰¹⁷⁹ Manojlo Milovanović, T. 25494 (29. februar 2012.). V. takođe Mirko Trivić, T. 40538–40539 (26. juni 2013.).

¹⁰¹⁸⁰ Radovan Radinović, T. 41392 (17. juli 2013.).

3154. Postojale su tri metode izrade direktiva: "potpuna" metoda, "skraćena" metoda i metoda koja nije uključivala konsultacije s organima i komandama.¹⁰¹⁸¹ Potpuna metoda je nalagala da komandant Glavnog štaba najprije otvori diskusiju, zatim da komandanti korpusa podnesu izvještaje i da načelnici sektora Glavnog štaba – na primjer za bezbjednost, pozadinu, nastavu i moral – takođe iznesu svoje stavove.¹⁰¹⁸² Tokom analize bi se, prije nego što se prijeđe na definisanje zadataka za sljedeću godinu, donosili zaključci u vezi s nivoom ostvarenja zadataka definisanih za prethodnu godinu.¹⁰¹⁸³

3155. Na toj osnovi bi komandant Glavnog štaba Mladić formulisao osnovna načela i organi komande bi mu dostavljali prijedloge.¹⁰¹⁸⁴ On bi zatim usvojio prijedloge, a operativni organ bi usvojene prijedloge spojio u jedinstveni tekst,¹⁰¹⁸⁵ taj tekst bi zatim bio prosljeđen optuženom kao vrhovnom komandantu.¹⁰¹⁸⁶ Optuženi bi davao smjernice i unosile bi se izmjene na osnovu njegovih uputstava.¹⁰¹⁸⁷ Direktive je potpisivao optuženi, kao vrhovni komandant, ili Mladić, kao komandant Glavnog štaba, ali u svakom slučaju, optuženi je ispitao i odobrio svih sedam gore pomenutih direktiva.¹⁰¹⁸⁸ Nakon što je potpisana, direktiva je bila finalizirana i druge osobe koje bi je eventualno primile nisu je mogle mijenjati ni dopunjavati.¹⁰¹⁸⁹ Finalizirana direktiva bi potom bila poslata pomoćnicima komandanata, a načelnici sektora dobili bi kopije direktive.¹⁰¹⁹⁰

---

¹⁰¹⁸¹ Radovan Radinović, T. 41394 (4. april 2013.); Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11992.

¹⁰¹⁸² Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11993; Radovan Radinović, T. 41394 (4. april 2013.).

¹⁰¹⁸³ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11993.

¹⁰¹⁸⁴ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11993. Na primjer, obavještajni organ bi davao prijedloge u vezi s neprijateljem, operativni sektor bi davao prijedloge za upotrebu korpusa i potčinjenih jedinica, a prijedloge u vezi s naoružanjem bi davao organ zadužen za naoružanje. Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11993–11994.

¹⁰¹⁸⁵ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11993. Obradović je konkretno naveo da bi zadaci iz ranijih direktiva trebali biti preformulisani i unijeti u nove direktive kako bi ostali na snazi. Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 12179 (31. mart 2011.).

¹⁰¹⁸⁶ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 12040. Obradović je rekao da bi vrhovni komandant primio kucani dokument, da bi ga pogledao i napisao komentare na margini i da bi zatim vratio dokument na ponovno kucanje u verziji koja je uključivala njegove komentare. Međutim, nakon toga je rekao da nije bio upućen, odnosno da nije znao za proces uređivanja u kabinetu vrhovnog komandanta. Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 12040. Vijeće se stoga neće osloniti na ovaj dio njegovog svjedočenja.

¹⁰¹⁸⁷ Manojlo Milovanović, T. 25495 (29. februar 2012.) (gdje konkretno upućuje na izradu Direktive br. 7).

¹⁰¹⁸⁸ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 11992. Optuženi je potpisao Direktivu br. 6, Direktivu br. 7 i dodatak Direktivi br. 6. P3039 (Direktiva br. 6, 11. novembar 1993.), str. 16; P838 (Direktiva br. 7, 8. mart 1995.), str. 15; P4925 (Dopuna Direktive br. 6, 12. decembar 1993.), str. 3. V. takođe P1415 (Transkript 54. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. oktobar 1995.), str. 84; P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 24.

¹⁰¹⁸⁹ Manojlo Milovanović, T. 25499–25500 (29. februar 2012.).

¹⁰¹⁹⁰ Ljubomir Obradović, P4444 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Tolimira*), T. 12047–12048.

3156. Nakon toga, Mladić bi izradio daljnje izvršno naređenje ili direktivu kojom se direktiva efektivno operacionalizirala.¹⁰¹⁹¹ Glavni štab je zatim bio zadužen za dostavljanje direktive potčinjenim jedinicama, u skladu s direktivom.¹⁰¹⁹²

(6) Zaključak

3157. Vijeće zaključuje da je optuženi, od maja 1992. imao stalnu *de jure* vlast i kontrolu nad VRS-om, koju je efektivno vršio dok je bio na dužnosti predsjednika SNB-a, predsjednika Predsjedništva i kasnije predsjednika RS-a i vrhovnog komandanta. Optuženi je redovno bio informisan o razvoju događaja u VRS-u i na terenu. Optuženi je bio uključen na strateškom nivou i, kada je to htio, i na operativnom nivou.

(B) MUP bosanskih Srba

3158. Na čelu MUP-a bio je ministar unutrašnjih poslova.¹⁰¹⁹³ Vijeće podsjeća da je Mićo Stanišić bio ministar unutrašnjih poslova u periodu od 24. marta 1992. do kraja 1992., i opet u periodu od januara do jula 1994., a da je Tomislav Kovač bio vršilac dužnosti ministra u periodu od septembra 1993. do januara 1994.¹⁰¹⁹⁴

3159. Vijeće podsjeća da je Zakonom o unutrašnjim poslovima, donijetim 23. marta 1992., uspostavljena mreža centara službi bezbjednosti koji će obavljati poslove MUP-a bosanskih Srba.¹⁰¹⁹⁵ Centri službi bezbjednosti bili su u Banjaluci (za ARK), Trebinju (za SAO Hercegovina), Doboju (za SAO Sjeverna BiH), Sarajevu (za SAO Romanija-Birač) i u Bijeljini (za SAO Semberija) i koordinirali su funkcije stanica javne bezbjednosti.¹⁰¹⁹⁶ Stanice javne bezbjednosti, koje su formirane na teritoriji svake opštine, imale su zadatak da obavljaju sve poslove iz domena javne bezbjednosti.¹⁰¹⁹⁷ Vijeće dalje podsjeća da je SBP, kojim je komandovao Goran Sarić, funkcionisao kao borbena jedinica i da je bio podijeljen u pet odreda, smještenih u Banjaluci, Trebinju, Doboju, Sarajevu i Bijeljini.¹⁰¹⁹⁸ Posebne jedinice policije, koje su učestvovala u

---

¹⁰¹⁹¹ Manojlo Milovanović, T. 25505–25506 (29. februar 2012.).

¹⁰¹⁹² Manojlo Milovanović, T. 25513–25514 (29. februar 2012.).

¹⁰¹⁹³ P2958 (Izveštaj vještaka Christiana Nielsena pod naslovom "Ministarstvo unutrašnjih poslova bosanskih Srba: začeci, djelovanje i zapovijedanje i rukovođenje, 1990.-1992.", 19. maj 2011.), par. 99.

¹⁰¹⁹⁴ V. par. 215.

¹⁰¹⁹⁵ V. par. 217.

¹⁰¹⁹⁶ V. par. 218.

¹⁰¹⁹⁷ V. par. 219.

¹⁰¹⁹⁸ V. par. 222.

borbenim dejstvima, organizovali su centri službi bezbjednosti na regionalnom nivou i njihovi odredi su se nalazili u svakom od pet centara službi bezbjednosti.¹⁰¹⁹⁹

(1) Ovlaštenja optuženog

3160. Kao vrhovni komandant VRS-a, optuženi je bio ovlašten da izdaje naređenja za upotrebu policije i da definiše osnove za organizaciju i brojni sastav policije za vrijeme rata radi zaštite prava i dužnosti RS-a i njegovih građana.¹⁰²⁰⁰ Predsjedništvo je proglasilo "neposredn[u] ratn[u] opasnost" 15. aprila 1992.¹⁰²⁰¹ Osim toga, Vijeće podsjeća da je 15. maja 1992. Mićo Stanišić izdao naređenje kojim se formalizuje saradnja MUP-a bosanskih Srba i VRS-a, tako da ljudstvo MUP-a bude organizovano u "ratne jedinice" i prepotčinjeno VRS-u tokom učestvovanja u borbenim dejstvima.¹⁰²⁰² Prema tome, Vijeće konstatuje da je optuženi imao *de jure* vlast nad MUP-om.

3161. Branko Đerić je u svom svjedočenju rekao da je Mićo Stanišić svoja naređenja dobijao direktno od optuženog i da je optuženi bio zadužen za "upotrebu policije".¹⁰²⁰³ Objasnio je da je Stanišić, kao ministar unutrašnjih poslova, trebao provoditi odluke Vlade; međutim, on je ignorisao Vladu i nije dolazio na sjednice Vlade.¹⁰²⁰⁴ Tužilaštvo upućuje na jedan primjer kada je Stanišić primio uputstva od optuženog, u presretnutom razgovoru od 18. aprila 1992.¹⁰²⁰⁵ U tom presretnutom razgovoru, optuženi i Stanišić su razgovarali o tome gdje se nalazi jedan tim evropskih posmatrača, a zatim su razgovarali o naoružavanju jedne grupe ljudi koja se pripremala za napad na Foču.¹⁰²⁰⁶ Optuženi je rekao Stanišiću da presiječe lanac dostavljanja oružja i da izvijesti Hadžiće i Ilidžu da ne krenu prema Kiseljaku.¹⁰²⁰⁷

3162. Osim toga, optuženi je izdao naređenje u vezi s upotrebom policije u borbi. Dana 20. maja 1992., optuženi je naredio da se ljudstvo u jedinicama SRK-a popuni u dogovoru s MUP-om i stanicama javne bezbjednosti u, između ostalog, opštinama Ilidža, Vogošća, Novo Sarajevo, Rajlovac, Sokolac i Pale.¹⁰²⁰⁸ Dana 2. juna 1992., naredio je da se dva voda PJP-a prebace u

¹⁰¹⁹⁹ V. par. 222. Vijeće napominje da su centri službi bezbjednosti početkom 1994. preimenovani u centre javne bezbjednosti. Christian Nielsen, T. 16320 (7. juli 2011.).

¹⁰²⁰⁰ P2602 (Zakon o odbrani SrRBiH, 1. juni 1992.), čl. 7(6); Mićo Stanišić, T. 46484 (4. februar 2014.); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9107–9110. V. takođe Manojlo Milovanović, T. 25445 (28. februar 2012.).

¹⁰²⁰¹ P3922 (Odluka Predsjedništva SrRBiH, 15. april 1992.).

¹⁰²⁰² V. par. 230.

¹⁰²⁰³ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 20–22.

¹⁰²⁰⁴ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 22.

¹⁰²⁰⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 133, gdje se upućuje na P5606 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Radovana Karadžića, 18. april 1992.).

¹⁰²⁰⁶ P5606 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Radovana Karadžića, 18. april 1992.), str. 1.

¹⁰²⁰⁷ P5606 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Radovana Karadžića, 18. april 1992.), str. 2–3.

¹⁰²⁰⁸ P2645 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, MUP-u i Ministarstvu odbrane, 20. maj 1992.).

Nedžariće i da se stave pod vojnu komandu SRK-a preko, između ostalog, Ilidže gdje su trebali da se jave Tomislavu Kovaču u vezi s nastavkom putovanja.¹⁰²⁰⁹

3163. Krizni štabovi opština i ratna predsjedništva izdavali su naređenja jedinicama MUP-a. Na primjer, Krizni štab Sanski Most izdavao je naređenja SJB-u.¹⁰²¹⁰ CSB Banjaluka izdavao je uputstvo potčinjenim stanicama javne bezbjednosti da provode odluke Ratnog predsjedništva ARK-a.¹⁰²¹¹ Vijeće dalje napominje da je Krizni štab Bratunac donio odluku da TO i SJB opštine Bratunac preuzmu odbranu srpske opštine Bratunac i da je donosio odluke kojima se SJB ovlašćuje da razoružava građane i da pripadnici SJB-a pomažu drugim srpskim snagama u akcijama protiv bosanskih Muslimana tokom preuzimanja vlasti u Bratuncu.¹⁰²¹² U Foči je SJB tokom preuzimanja vlasti djelovao zajedno s TO-om.¹⁰²¹³ Krizni štab opštine Rogatica naredio je provođenje podjele SJB-a Rogatica.¹⁰²¹⁴ U Vlasenici je Krizni štab učestvovao u koordinaciji preuzimanja vlasti u gradu, u kojem je policija djelovala zajedno s drugim srpskim snagama, i u događajima nakon toga, kada je policija konfiskovala oružje nesrba i hapsila one koji su odbili da predaju oružje.¹⁰²¹⁵ Krizni štab Vlasenice je takođe komandovao specijalnim vodom policije¹⁰²¹⁶ i mogao je da izdaje naređenja načelniku SJB-a u Vlasenici.¹⁰²¹⁷ U Hadžićima je policija provela odluku Kriznog štaba da se uhapsu i zatoče svi vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani.¹⁰²¹⁸ Krizni štab opštine Vogošća takođe je bio ovlašten da daje uputstva SJB-u Vogošća.¹⁰²¹⁹ Na kraju, Vijeće napominje da je u mnogim opštinama načelnik policije bio i član kriznog štaba.¹⁰²²⁰

¹⁰²⁰⁹ P1503 (Naređenje Radovana Karadžića u vezi s Nedžarićima, 1. juli 1992.).

¹⁰²¹⁰ Svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3342 (pod pečatom). V. npr. P2613 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 22. maj 1992.); P2614 (Zaključci Kriznog štaba Sanski Most, 30. maj 1992.).

¹⁰²¹¹ V. par. 2055, 2061.

¹⁰²¹² V. par. 713–714, 717–718.

¹⁰²¹³ D3319 (Vijest emitovana na Radio Beogradu, 8. april 1992.). V. takođe par. 858.

¹⁰²¹⁴ V. par. 960.

¹⁰²¹⁵ V. par. 1113, 1121, 1149.

¹⁰²¹⁶ V. par. 1124. Specijalni vod policije u Vlasenici bio je u organizacionoj strukturi SJB-a, njegovi pripadnici su primali plate od SJB-a, i svakodnevno je izvještavao SJB. V. par. 1125, 1161, 1182, 1193. Specijalni vod policije bio je uključen u nezakonite aktivnosti, zlostavljao je bosanske Muslimane i učestvovao je u preuzimanju vlasti u selima u okolini Vlasenice i protjerivanju bosanskih Muslimana. V. par. 1125–1134, 1161–1163.

¹⁰²¹⁷ V. par. 1217.

¹⁰²¹⁸ V. par. 2094.

¹⁰²¹⁹ V. par. 2372. Početkom marta 1992., Tintor je, u ime Kriznog štaba opštine Vogošća, poslao depešu SJB-u Vogošća i Kemi Šaboviću, u kojoj se SJB-u zabranjuje vođenje istrage u srpskim selima u vezi s navodima da je jednog mladića, bosanskog Muslimana, ubio Srbin.

¹⁰²²⁰ V. par. 698, 957 (gdje se upućuje na P2835 (Izvjestaj Kriznog štaba Rogatica, april-juni 1992.)), 961, 1051, 1109 (gdje se upućuje na P6121 (Odluka Opštinskog odbora SDS-a Vlasenica, 4. april 1992.)), 1581, 2125–2126 (gdje se upućuje na D1193 (Članovi Kriznog štaba Ilidža, 10. april 1992.)).

(2) Veza i sistem izvještavanja MUP-a bosanskih Srba

3164. Vijeće podsjeća da se sistem izvještavanja u MUP-u sastojao od dnevnih izvještaja i drugih izvještaja o značajnijim bezbjednosnim podacima.¹⁰²²¹ Podatke je u opštinama prikupljao SJB, zatim ih je slao CSB-u na regionalnom nivou, i konačno MUP-u bosanskih Srba.¹⁰²²² Podaci su takođe slati iz MUP-a Vladi bosanskih Srba, uključujući i Predsjedništvo.¹⁰²²³

3165. Vijeću su predloženi dokazi da je bilo teškoća u vezama tokom prve godine sukoba, 1992.¹⁰²²⁴ Međutim, uvijek su postojali kanali veze između MUP-a bosanskih Srba, centara službi bezbjednosti i stanica javne bezbjednosti.¹⁰²²⁵ Veza CSB-a s ministarstvom bila je svakodnevna, i to nekoliko puta na dan ako je bilo problema ili svakih par dana ako nije bilo značajnih događaja.¹⁰²²⁶ Mandić je u svom svjedočenju rekao da policija, kada nije bilo posebnih problema, nije imala obavezu da izvještava optuženog o svojim redovnim aktivnostima, već da je izvještavala predsjednika Vlade.¹⁰²²⁷ Osim toga, načelnik SJB-a Bijeljina izvještavao je Miću Stanišića o situaciji u opštini.¹⁰²²⁸

3166. Do kraja 1992., SDB nije slao izvještaje predsjedniku RS-a; to se radilo posredstvom MUP-a. Izvještaji SDB-a su se tek od 1993. slali državnom rukovodstvu RS-a (predsjedniku, predsjedniku Skupštine, predsjedniku Vlade i drugim državnim tijelima po potrebi).¹⁰²²⁹ Optuženi je informacije primao usmeno i putem pismenih izvještaja više puta mjesečno.¹⁰²³⁰

---

¹⁰²²¹ V. par. 228.

¹⁰²²² V. par. 228.

¹⁰²²³ V. par. 228.

¹⁰²²⁴ Svjedok KW317, T. 39412 (6. juni 2013.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 57. V. takođe D4229 (Izjava svjedoka Boška Mandića od 18. januara 2014.), par. 16. Vijeće ne smatra pouzdanim Grahovčevo svjedočenje o tome da je opštinskim rukovodiocima bilo nemoguće ostvariti vezu ili kontakt s republičkim rukovodstvom. D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca), par. 8.

¹⁰²²⁵ Milorad Davidović, T. 15460–15461 (24. juni 2011.). V. takođe Christian Nielsen, T. 16270–16271 (7. juli 2011.); P2850 (Telefaks CSB-a Bijeljina, 29. april 1992.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 92. Na primjer, SNB je potvrdio da će ostvariti vezu sa Skupštinom bosanskih Srba i Vladom telefonom i kurirom. P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrBiH, 15. april 1992.), str. 1. Ali v. D2852 (Izjava svjedoka Srđana Šehovca od 27. januara 2013.), par. 47. Šehovac je rekao da u periodu otežanih veza 1992. godine rukovodstvo bosanskih Srba nije moglo izdavati uputstva i da su stvari bile prepuštene opštinama. V. takođe par. 3019–3020, 4862.

¹⁰²²⁶ Milorad Davidović, T. 15462–15463 (24. juni 2011.). V. takođe P2851 (Telefaks CSB-a Bijeljina, 24. april 1992.). Ali v. Branko Đerić, T. 27937, 27941 (24. april 2012.); D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 16. Đerić je rekao da su veze Vlade čiji je bio predsjednik bile u prekidu i da su neke regije postale toliko samostalne da je bilo teško ostvariti bilo kakvu vezu s njima.

¹⁰²²⁷ Momčilo Mandić, T. 5050 (13. juli 2010.).

¹⁰²²⁸ P2629 (Izvještaj SJB-a Bijeljina, bez datuma).

¹⁰²²⁹ D4143 (Izjava svjedoka Dragana Kijca od 30. novembra 2013.), par. 39.

¹⁰²³⁰ Dragan Kijac, T. 44320–44321 (3. decembar 2013.).

(3) Zaključak

3167. Vijeće konstatuje da je optuženi imao *de jure* vlast nad MUP-om bosanskih Srba od najkasnije 15. aprila 1992., koju je efektivno vršio kao predsjednik Predsjedništva i, kasnije, kao predsjednik RS-a i vrhovni komandant VRS-a. Iako su dokazi o njegovoj uključenosti u svakodnevne operacije MUP-a ograničeni, dokazi pokazuju da je imao mogućnost da premješta policajce i da daje uputstva Mići Stanišiću i službenicima MUP-a na nižim nivoima. Osim toga, dokazi pokazuju da je optuženi, iako je sistem veza ponekad bio u prekidu, često primao izvještaje od MUP-a.

3168. Vijeće dalje konstatuje da su krizni štabovi i ratna predsjedništva imali ulogu u komandovanju ili u koordiniranju zadataka jedinica MUP-a u Opštinama. U tom pogledu, Vijeće podsjeća da je optuženi vršio vlast nad tim institucijama i da je imao centralnu ulogu u davanju uputstava o njihovom funkcionisanju.¹⁰²³¹ S obzirom na saradnju jedinica MUP-a s vlastima bosanskih Srba, TO-om i VRS-om, Vijeće konstatuje da je optuženi podržavao upotrebu jedinica MUP-a tokom borbenih dejstava u Opštinama.

(C) Teritorijalna odbrana

3169. U drugoj polovini 1991., u kontekstu sukoba u Hrvatskoj, optuženi je izdao uputstvo SDS-u i opštinama u kojima je SDS bio na vlasti, da mobilišu sve građane u TO i da ih stave pod komandu JNA.¹⁰²³² Optuženi je pratio provođenje mobilizacije.¹⁰²³³

3170. Sve dok je JNA zvanično dejstvovala na teritoriji BiH, optuženi je podržavao mobilizaciju oružanih snaga koje su dejstvovale pod komandom JNA.¹⁰²³⁴ Što se tiče mobilizacije i naoružavanja Srba koji nisu bili pod komandom JNA, stav optuženog u to vrijeme bio je da SDS

¹⁰²³¹ V. par. 3087–3089.

¹⁰²³² P5884 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nikole Uzelca, 9. juli 1991.), str. 2; P2547 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Tomislava Simovića, 2. novembar 1991.), str. 4; P2548 (Teleks pod naslovom "Naredba SDS Sarajevo", 29. oktobar 1991.); P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 316–317. V. takođe D4504 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Vidovića, 8. februar 1992.).

¹⁰²³³ P3406 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Svete, 20. septembar 1991.); Sveto Veselinović, T. 45093–45101 (16. decembar 2013.); D1643 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Zvonka Bajagića, 4. septembar 1991.), str. 6; D1653 (Presretnuti razgovor Zvonka Bajagića i Radovana Karadžića, 11. decembar 1991.); Zvonko Bajagić, T. 41172–41176 (10. juli 2013.).

¹⁰²³⁴ V. P2542 (Dnevnik Vojislava Maksimovića, od 24. decembra 1990. do 24. decembra 1991.), str. 8 (optuženi je na sjednici Savjeta SDS-a rekao da se ne mogu formirati paravojne organizacije i da SDS ne smije da napravi nijedan korak da isprovocira vojsku). V. takođe D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 3, 14, 31–32 (optuženi je u vezi s paravojnom jedinicom iz Banjaluke pod vođstvom Veljka Milankovića rekao predsjedniku Vlade ARK-a Anđelku Grahovcu da se opštinske srpske vlasti ne smiju oslanjati na "kriminalce" i rekao da su im "osamostaljene vojvode" već nanijele veliku štetu); Anđelko Grahovac, T. 44036, 44045–44048 (26. novembar 2013.) (gdje svjedok dalje kaže da je toj jedinici na kraju bilo dozvoljeno da se priključi vojsci — prvo JNA, a kasnije VRS-u).

neće naoružavati Srbe, ali da ih neće sprečavati da nabave oružje na drugi način.¹⁰²³⁵ Međutim, Vijeće takođe podsjeća da je SDS u opštinama Bijeljina, Bratunac, Rogatica, Vlasenica, Ključ i Hadžići dao oružje Srbima dok je JNA još dejstvovala u BiH.¹⁰²³⁶

3171. Dana 27. marta 1992., optuženi je pred Skupštinom bosanskih Srba izdao uputstvo novoformiranim srpskim opštinama da "taj narod dove[du] u red da može da se odbrani" kao TO i da ga stave pod komandu JNA koja se u to vrijeme tamo nalazila.¹⁰²³⁷

3172. Nakon proglašenja neposredne ratne opasnosti sredinom aprila 1992., Predsjedništvo SrRBiH je donijelo odluku da se TO SrRBiH "formira kao oružana snaga [SrRBiH]",¹⁰²³⁸ pod rukovodstvom i komandovanjem opštinskih, oblasnih, i regionalnih štabova i Republičkog štaba SrRBiH.¹⁰²³⁹ TO je do imenovanja komandanta bio potčinjen ministru odbrane Bogdanu Subotiću.¹⁰²⁴⁰ Osim toga, izdato je naređenje za opštu mobilizaciju TO-a.¹⁰²⁴¹

3173. SNB je donio odluku da će optuženi, kao predsjednik SNB-a, koordinirati komandovanje snagama TO-a.¹⁰²⁴² SNB je donio odluke o imenovanju vršioca dužnosti komandanta TO-a i načelnika štaba TO-a,¹⁰²⁴³ o nabavci uniformi i oznaka za TO s uputstvom o oznakama¹⁰²⁴⁴ i o obezbjeđivanju plata za pripadnike TO-a.¹⁰²⁴⁵ Dana 24. aprila 1992., donijeta je odluka da se

¹⁰²³⁵ P2542 (Dnevnik Vojislava Maksimovića, od 24. decembra 1990. do 24. decembra 1991.), str. 8.

¹⁰²³⁶ V. par. 607, 695, 944, 1104, 1492, 2070.

¹⁰²³⁷ V. par. 211; D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 69. V. takođe P5604 (Presretnuti razgovor Gvozdena i Radovana Karadžića, 3. mart 1992.), str. 3 (Gvozden je izvijestio optuženog da je mobilisao Srbe s Pala i da će isto učiniti u drugim opštinama, uključujući Novi Grad).

¹⁰²³⁸ P2412 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, 16. april 1992.) str. 1. V. takođe par. 212; D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 69, 75; Nedeljko Prstojević, T. 12967–12969 (8. mart 2011.); D394 (Saopštenje za javnost SNB-a, 4. april 1992.). Bogdan Subotić je takođe rekao da je, s obzirom na to da tokom te početne faze centralne vlasti nisu uspostavile kontrolu nad TO-om, imenovanje načelnika TO-a SrRBiH bio pokušaj da se komanda centralizuje. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 264–267; D3709 (Odluka Vlade SrRBiH, 15. april 1992.); P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 15. april 1992.), str. 2; D3703 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, 18. april 1992.), str. 1; Bogdan Subotić, T. 40020–40021 (19. juni 2013.).

¹⁰²³⁹ P2412 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, 16. april 1992.) str. 1.

¹⁰²⁴⁰ V. par. 91; Nedeljko Prstojević, T. 12970 (8. mart 2011.).

¹⁰²⁴¹ D3703 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, 18. april 1992.), str. 2; P2412 (Odluka Ministarstva odbrane SrRBiH, 16. april 1992.). V. takođe D406 (Zapisnik sa sjednice SNB-a i Vlade SrRBiH, 27. april 1992.), str. 1.

¹⁰²⁴² P3051 (Zapisnik sa proširenog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 22. april 1992.), str. 1.

¹⁰²⁴³ P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 15. april 1992.), str. 2.

¹⁰²⁴⁴ P1087 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 24. april 1992.), str. 1, P2627 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 28. april 1992.), str. 1. Vijeće ima u vidu Subotićevo svjedočenje da su pokušaji "central[nih] vlast[i]" da nabave vojne uniforme za pripadnike TO-a bili samo "akti logistike [za jedinice TO-a]", a ne komandovanja tim jedinicama. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 272. Međutim, Vijeće konstatuje da se to svjedočenje ne podudara s dokazima u vezi s uspostavljanjem hijerarhijske komandne strukture, kao ni sa Subotićevom sopstvenom izjavom u vezi s P5565 (Zahtjev za kadrovsku popunu Ministarstva odbrane, 27. april 1992.), u vezi s kojim je u svom svjedočenju rekao da je to bio dio "naši[h] pokušaj[a]" da se organizuje kvalitetno rukovođenje i komandovanje jedinicama TO do formiranja VRS-a." D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 271.

¹⁰²⁴⁵ D406 (Zapisnik sa sjednice SNB-a i Vlade SrRBiH, 27. april 1992.), str. 1.

optuženi zaduži za formiranje Gradskog štaba TO-a.¹⁰²⁴⁶ Subotić je 27. aprila 1992. tražio pomoć vojne komande za popunu "najosnovnijih kadrova" u TO-u i, takođe, za nabavku uniformi.¹⁰²⁴⁷

3174. U izvještaju Kriznog štaba Novo Sarajevo optuženom od 5. juna 1992. navedeno je da je Krizni štab tokom protekla dva mjeseca mobilisao oko 900 ljudi, uključujući oko 700 na području Lukavice i Tilave i oko 200 na Grbavici.¹⁰²⁴⁸ Osim toga, kako je konstatovano gore u tekstu, dana 16. aprila 1992., nakon naređenja Predsjedništva SrRBiH, Krizni štab Bratunac izdao je naredbu za opštu mobilizaciju i naložio vojnim obveznicima raspoređenim u jedinice TO-a Bratunac da se odmah odazovu na mobilizaciju.¹⁰²⁴⁹ Isto tako, Krizni štab SAO Birča je 29. aprila 1992. naredio mobilizaciju na cijelom području SAO Birča.¹⁰²⁵⁰

3175. VRS je izvijestio da su u periodu prije 20. maja 1992. "organi vlasti u opštinama i vođstva stranaka, prije svega [SDS-a], [...] vršili [...] mobilizaciju srpske TO kao oblika samoorganizovanja srpskog naroda za odbranu."¹⁰²⁵¹ VRS je takođe izvijestio da su u 1992. godini pješadijske jedinice "masovno nastale [...] od jedinica teritorijalne odbrane i drugih" i da su upotrebljavane samo u početku rata "po odluci kriznih štabova i sličnih rukovodećih tela".¹⁰²⁵²

3176. Dana 12. maja 1992., nakon formalnog osnivanja VRS-a, TO SrRBiH je direktno integrisan u VRS. Optuženi je, kao predsjednik, trebao da utvrdi organizaciju integrisanih jedinica i štabova TO-a SrRBiH.¹⁰²⁵³ Optuženi je učestvovao u osnivanju VRS-a tako što je organizovao ljudstvo na lokalnom nivou i olakšavao prelazak kadrova i prebacivanje zaliha iz JNA.¹⁰²⁵⁴

¹⁰²⁴⁶ V. par. 92.

¹⁰²⁴⁷ P5565 (Zahtjev za kadrovsku popunu Ministarstva odbrane, 27. april 1992.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 271–272; P2627 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 28. april 1992.), str. 1; Bogdan Subotić, T. 40020 (19. juni 2013.).

¹⁰²⁴⁸ V. par. 2260.

¹⁰²⁴⁹ V. par. 713; P4383 (Naređenje Kriznog štaba Bratunac, 16. april 1992.), str. 1; D2061 (Pregled odluka i naređenja koje su izdali Krizni štab, Ratni štab i Ratno predsjedništvo opštine Bratunac, 29. avgust 1992.), str. 4. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2309; D3118 (Izjava svjedoka Aleksandra Tešića od 10. marta 2013.), par. 16.

¹⁰²⁵⁰ P2615 (Odluka Kriznog štaba Birač, 29. april 1992.). Subotić je rekao da niko nije stvarno znao koliko je lokalnih jedinica formirano. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 58.

¹⁰²⁵¹ D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 75. V. takođe D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 69.

¹⁰²⁵² D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 13.

¹⁰²⁵³ V. par. 214; D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 13 (gdje se kaže da su, kada je formiran VRS, pješadijske jedinice koje su nastale iz jedinica TO-a i drugih jedinica ušle u sastav VRS-a).

¹⁰²⁵⁴ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 316–317; D1464 (Intervju s Radovanom Karadžićem u časopisu *Delo*, 8. novembar 1993.), str. 2; svjedok KDZ088 T. 6245 (6. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); P1154 (Izjava svjedoka KDZ088 od 27.–29. aprila 2010.) (pod pečatom), str. 18–19. V. takođe D325 (Glavni štab VRS-a, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992., april 1993.), str. 69, 75; D409 (Zapisnik sa sjednice SNB-a i Vlade SrRBiH, 10. maj 1992.); P979 (Izveštaj 2. vojne oblasti JNA Generalštabu JNA, 20. mart 1992.), str. 5–7; Colm Doyle, T. 2653 (21. maj 2010.), T. 2738–2739 (26. maj 2010.).

3177. Na osnovu gore iznijetog Vijeće konstatuje da je optuženi imao značajnu ulogu u stvaranju TO-a SrRBiH i lokalnih jedinica TO-a sredinom aprila 1992. i da je imao *de jure* vlast nad TO-om. Osim toga, s obzirom na vlast optuženog nad kriznim štabovima,¹⁰²⁵⁵ Vijeće konstatuje da je optuženi takođe imao *de facto* vlast nad TO-om.

(D) Paravojne jedinice

(1) Prvobitni stav optuženog prema paravojnim jedinicama

3178. Kako je navedeno gore u tekstu, dok je JNA dejstvovala u BiH, stav optuženog bio je da SDS neće naoružavati Srbe, ali da ih neće sprečavati da nabave oružje na drugi način.¹⁰²⁵⁶ Međutim, Vijeće napominje da je već krajem 1991. formiran SOS, pod komandom Duška Šaovića, i da je dobivao naređenja od SDS-a u Sanskom Mostu.¹⁰²⁵⁷

3179. Mandić je u svom svjedočenju rekao da su u martu i aprilu 1992. opštine kontrolisale i koordinirale aktivnosti paravojnih formacija koje su bile aktivne na njihovim teritorijama.¹⁰²⁵⁸ Otprilike u isto vrijeme, optuženi je pred Skupštinom bosanskih Srba rekao: "Mi znamo da se naš narod naoružavao, ne znamo kako i kojim putevima, ali znamo da narod ima dosta oružja."¹⁰²⁵⁹ Međutim, dodao je da nemaju paravojne jedinice i pozvao je da se hitno formiraju krizni štabovi i da se organizacija TO-a stavi pod komandu JNA ili rezervnih oficira.¹⁰²⁶⁰

3180. Sredinom aprila 1992., na Vanceovo pitanje u vezi s prisustvom Arkana i srpskih neregularnih jedinica u BiH, optuženi i Koljević su tvrdili da nikada nisu vidjeli Arkana i da je "neko" pozvao Arkana u Bijeljenu nakon što je neki Srbin napravio problem u jednom kafiću, nakon čega su "Muslimani čak poslali telegram u kojem zahvaljuju Arkanu".¹⁰²⁶¹

3181. U intervjuu objavljenom 23. aprila 1992., optuženog su pitali kako opravdava to što "Arkanove srpske paravojne snage i dalje imaju kontrolu nad velikim dijelovima bosanske teritorije", na što je on odgovorio: "To su paravojne grupe. Došli su u Bosnu da odgovore na

¹⁰²⁵⁵ V. par. 3072–3096.

¹⁰²⁵⁶ V. par. 3169–3170.

¹⁰²⁵⁷ V. par. 1925. Vijeće podsjeća da je u aprilu 1992. Krizni štab donio odluku da integriše SOS kao specijalnu jedinicu TO-a i napominje da to naređenje nije nikada izvršeno, zato što je SOS odbio da se stavi pod komandu TO-a. V. par. 1928; svjedok KW540, D4449 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 3325 (pod pečatom). Vijeće stoga konstatuje da je SOS u Sanskom Mostu ostao paravojna formacija.

¹⁰²⁵⁸ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9119.

¹⁰²⁵⁹ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 20. V. takođe Herbert Okun, T. 1515 (23. april 2010.).

¹⁰²⁶⁰ D304 (Stenogram 14. sjednice Skupštine RS-a, 27. mart 1992.), str. 20.

¹⁰²⁶¹ Herbert Okun, T. 1515 (23. april 2010.); P780 (Sedma bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), str. 38.

ubacivanje jedinica redovne Hrvatske vojske u Hercegovinu."¹⁰²⁶² Kada mu je postavljeno pitanje da li se slaže s tim da se paravojne snage raspuste, odgovorio je da bosanski Srbi nemaju oružane snage i da "[su] uvijek molili Srbe da se ne mobilišu, za razliku od Muslimana".¹⁰²⁶³

3182. Vijeće podsjeća da je Krizni štab Bijeljina pozvao Arkana u tu opštinu i da su preuzimanje vlasti u opštini Bijeljina, 1. i 2. aprila 1992., izveli, između ostalih, lokalni TO, policija, JNA i arkanovci koji su djelovali pod kontrolom Kriznog štaba Bijeljina.¹⁰²⁶⁴ Davidović je izjavio da se Mićo Stanišić, iako je znao šta Arkan i njegovi ljudi rade u Bijeljini, nije usudio da se miješa zbog Arkanovih veza s MUP-om Republike Srbije.¹⁰²⁶⁵ U aprilu 1992., Mandić je takođe znao za Arkanovo angažovanje u Bijeljini i da je Arkan "zaveo red".¹⁰²⁶⁶

3183. Od početka aprila 1992., arkanovci su takođe djelovali u opštini Zvornik, zajedno s policijom, TO-om Zvornika i JNA.¹⁰²⁶⁷ Arkanovci su sredinom aprila djelovali u Bratuncu, zajedno sa srpskim snagama, koje su se sastojale od snaga JNA, pripadnika TO-a i lokalnih rezervista.¹⁰²⁶⁸ Na Ilidži su saradivali s lokalnim snagama u aprilu 1992.¹⁰²⁶⁹ Početkom maja 1992., arkanovci su učestvovali u napadu na Brčko, zajedno sa srpskim jedinicama JNA, pripadnicima aktivnog i rezervnog sastava policije, vojnicima, vojnim rezervistima i jednim bataljonom TO-a.¹⁰²⁷⁰ Isto tako, nakon što je napadnuta Rogatica, dana 22. maja 1992. ili oko tog datuma, arkanovci su bili stacionirani u Borikama, spremni da krenu u akciju čim to Kušić, koji je komandovao Rogatičkom brigadom, naredi.¹⁰²⁷¹

3184. Vijeće ima u vidu dokaze da Arkan nije bio potčinjen vlastima RS-a. Milan Martić je u svom svjedočenju rekao da je Arkan bio blizak saveznom SDB-u i da je "on praktično bio u toj funkciji".¹⁰²⁷² Martin Bell je u svom svjedočenju rekao da "Arkan nije primao naređenja ni od

¹⁰²⁶² D1591 (Intervju s Radovanom Karadžićem iz časopisa *Le Figaro*, 23. april 1992.), str. 1.

¹⁰²⁶³ D1591 (Intervju s Radovanom Karadžićem iz časopisa *Le Figaro*, 23. april 1992.), str. 1.

¹⁰²⁶⁴ V. par. 608, 611–612, 672.

¹⁰²⁶⁵ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 125. Davidović je u svom svjedočenju takođe rekao da su arkanovci bili pod kontrolom MUP-a Republike Srbije, kojem su bili potčinjeni, i da je Arkan imao logor za obuku u Erdutu, za što je dobio saglasnost MUP-a Republike Srbije. V. par. 232.

¹⁰²⁶⁶ P5741 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Milenka Kepeša, 5. april 1992.), str. 3.

¹⁰²⁶⁷ V. par. 1245–1246, 1252, 1255, 1319, 1361. Vijeće je napomenulo da su lokalne vlasti u Zvorniku imale teškoća u kontrolisanju djelovanja paravojnih formacija, ali da su, u nekim slučajevima, paravojne formacije izvodile svoje nezakonite aktivnosti sa znanjem i saglasnošću vlasti bosanskih Srba. V. par. 1286, 1288.

¹⁰²⁶⁸ V. par. 714. Vijeće je napomenulo da su se opštinske vlasti suočavale s problemima vezanim za pripadnike paravojnih snaga i dobrovoljce koji su, po dolasku u Bratunac, pokušali da preuzmu vlast, terorizovali stanovništvo i nisu poštovali komandne strukture niti lokalne vlasti. V. par. 750–751, 754.

¹⁰²⁶⁹ V. par. 2142.

¹⁰²⁷⁰ V. par. 798. Vijeće je napomenulo da su lokalne vlasti bosanskih Srba imale teškoća u kontrolisanju paravojnih grupa koje su došle u Brčko i tamo djelovale. V. par. 824. V. takođe par. 826–833.

¹⁰²⁷¹ V. par. 969, 3322.

¹⁰²⁷² Milan Martić, T. 38158–38159 (13. maj 2013.). V. takođe svjedok KDZ446, P28 (Transkript iz predmeta *Tužila protiv S. Miloševića*), T. 23628–23629 (pod pečatom) (koji je rekao sljedeće: "Ja mislim da [Arkan] nije

koga";¹⁰²⁷³ međutim, napomenuo je da Arkan "nije mogao prijeći granicu kroz barikade a da se negdje nije dogovorio i da neko nije pustio njegove ljude da pređu".¹⁰²⁷⁴ John Wilson je izjavio da su arkanovci "imali saradnju s Mladićem, što pokazuje činjenica da su mogli da se slobodno kreću na inače relativno strogo kontrolisanom području."¹⁰²⁷⁵

3185. Što se tiče događaja u Zvorniku početkom aprila 1992.,¹⁰²⁷⁶ svjedok KW317 je u svom svjedočenju rekao da su Arkan i njegova grupa došli i preuzeli kontrolu nad situacijom, iako je SDS pokušao da pregovara s Muslimanima u Zvorniku. Arkan je odbacio ideju o pregovorima i izveo napad bez odobrenja lokalnih vlasti Zvornika. Svjedok KW317 je dodao da nije bilo načina da se stupi u kontakt s optuženim i da mu nije bilo poznato ništa što bi sugerisalo da optuženi zna za Arkanov napad na Zvornik, a kamoli da ga je odobrio.¹⁰²⁷⁷ Isto tako, Šešelj je u svom svjedočenju rekao da optuženi nije imao nikakvu ulogu u događajima u Zvorniku početkom aprila 1992. i da nije imao nikakvu vlast da bi izvršio bilo kakav uticaj.¹⁰²⁷⁸

3186. Međutim, kako je opisano gore u tekstu, arkanovci su bili u kontaktu s vlastima RS-a i s njima su saradivali. Osim toga, Kuprešanin je u svom svjedočenju rekao da je Arkan, kada su on i drugi poslanici iz ARK-a sazvali vanrednu sjednicu Skupštine ARK-a da bi tražili da im optuženi objasni najnovije događaje u vezi s hrvatskim i muslimanskim snagama u opštinama ARK-a, prekinuo sjednicu dok optuženi nije bio prisutan i rekao da je došao s 300 dobrovoljaca; tražio je da mu republičke vlasti odobre da brani opštine s obzirom na to da ih VRS ne brani.¹⁰²⁷⁹

3187. Vijeće podsjeća da je Mićo Stanišić, kada ga je Davidović izvijestio da su neki arkanovci zauzeli SUP u Bijeljini, komentarisao da zna, da se ništa tu ne može uraditi i da je to "tako trebalo biti".¹⁰²⁸⁰ Stanišić je takođe rekao Davidoviću da su arkanovci u Bijeljini i Zvorniku "pomagal[i] da oslobode teritorij za koji su oni smatrali da treba pripasti [RS-u]".¹⁰²⁸¹ Dokazi takođe pokazuju da

---

imao nikakav službeni položaj [u Ministarstvu unutrašnjih poslova]" i da je Arkan bio u kontaktu sa saveznim SUP-om i glavnim inspektorom u saveznom SUP-u).

¹⁰²⁷³ Martin Bell, T. 9787 (14. decembar 2010.).

¹⁰²⁷⁴ Martin Bell, T. 9787 (14. decembar 2010.). V. takođe Martin Bell, T. 9788, 9809–9810 (14. decembar 2010.); P2002 (Vijest kanala BBC u vezi sa Zvornikom, s transkriptom); P2001 (Vijest kanala BBC u vezi sa Zvornikom, s transkriptom); D916 (Vijest kanala BBC u vezi s Ilidžom, s transkriptom). Iako Vijeće prihvata Bellovo svjedočenje da je, prema njegovim opažanjima, bilo paravojnih grupa koje su djelovale u BiH, Vijeće konstatuje da Bell nije bio u mogućnosti da zaključi da te grupe nisu bile ni pod čijom kontrolom.

¹⁰²⁷⁵ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 128. Wilson je izjavio da Mladić nije komandovao samo VRS-om, već i TO-om i paravojnim formacijama, izuzev, na primjer, arkanovaca.

¹⁰²⁷⁶ V. par. 1248–1253.

¹⁰²⁷⁷ D3654 (Izjava svjedoka KW317 od 26. septembra 2012.) (pod pečatom), par. 46. V. takođe par. 1251–1253.

¹⁰²⁷⁸ Vojislav Šešelj, T. 39594 (10. juni 2013.). V. takođe svjedok KDZ610, T. 27199–27200 (29. mart 2012.).

¹⁰²⁷⁹ D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 51.

¹⁰²⁸⁰ V. par. 616.

¹⁰²⁸¹ V. par. 616. V. takođe par. 1244 (gdje se upućuje na to da su Grujić i Spasojević bili među zvaničnicima bosanskih Srba koji su pozvali i platili paravojne formacije da dođu u Zvornik).

je u istom periodu, nakon što je Arkan ušao u Bijeljino, Davidović bio na sastanku u Beogradu, gdje se razgovaralo o daljnjim aktivnostima MUP-a Republike Srbije.¹⁰²⁸² Arkan je došao na taj sastanak, na kojem su takođe bili prisutni optuženi, Momčilo Krajišnik i Mićo Stanišić.¹⁰²⁸³

3188. Davidović je u svom svjedočenju takođe rekao da su neki arkanovci došli tokom sastanka optuženog i Mladića u kasarni Lukavica otprilike u maju 1992. Prema Davidovićevim riječima, Mladić je bio ljut, a optuženi je rekao: "Neka, mi smo ih pozvali. Treba da pomognu oko oslobađanja Sarajeva. I neka, ako mogu da urade, neka to urade. Neka zauzmu što god zauzmu džabe."¹⁰²⁸⁴

3189. Međutim, u jednom intervjuu iz novembra 1993., optuženi je tvrdio: "Nijedan vojnik iz Srbije nije se borio na početku rata, samo je Arkan bio u Bijeljini, no kratko, i ne na naš poziv".¹⁰²⁸⁵ Kada mu je postavljeno pitanje da li je Arkan bio i na Ilidži, optuženi je to zanijekao i rekao: "Imamo Šešeljeve i Arkanove sljedbenike, no to su naši momci koji nose samo njihove simbole."¹⁰²⁸⁶

3190. Osim arkanovaca, vijeće je primijetilo da su Mauzerovi Panteri, čiji je komandant bio i komandant TO-a SAO Semberije, djelovali u Bijeljini s podrškom Predsjedništva Skupštine opštine Bijeljina i pod nadzorom Kriznog štaba Bijeljina. Tokom preuzimanja u aprilu 1992., Mauzerovi Panteri su djelovali zajedno s lokalnim TO-om, policijom i JNA.¹⁰²⁸⁷ U aprilu 1992. Mauzerova jedinica je djelovala i u Zvorniku,¹⁰²⁸⁸ a početkom maja 1992. učestvovala je u napadu na Brčko, u

¹⁰²⁸² P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 66.

¹⁰²⁸³ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 66. Davidović je komentarisao da je Arkan, s obzirom na to što se događalo na tom sastanku, vjerovatno uradio "što mu je i bilo dozvoljeno da uradi" i smatrao je da je optuženi, s obzirom na to da se razgovaralo o zadacima i aktivnostima, bio upoznat s Arkanovim aktivnostima.

¹⁰²⁸⁴ Milorad Davidović, T. 15465 (24. juni 2011.); P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 55.

¹⁰²⁸⁵ D1464 (Intervju s Radovanom Karadžićem u časopisu *Delo*, 8. novembar 1993.), str. 2. Ali v. Dragomir Andan, D3774 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 21491–21492, 21539–21541. Andan je rekao da je redovno izvještavao političke strukture vlasti o situaciji u Bijeljini i da je optuženi podržavao mjere koje je Andan provodio protiv paravojnih jedinica.

¹⁰²⁸⁶ D1464 (Intervju s Radovanom Karadžićem u časopisu *Delo*, 8. novembar 1993.), str. 2.

¹⁰²⁸⁷ V. par. 608, 611–612, 672. Jezgro Mauzerovih Pantera bili su članovi SDS-a bliski rukovodstvu Kriznog štaba u Bijeljini. V. par. 233. Vijeće je takođe konstatovalo da su opštinske vlasti pokušale da donekle uspostave stvarnu kontrolu nad paravojnim jedinicama tek nakon što su one počele da podrivaju autoritet lokalnih institucija tako što su formirale svoje paralelne vlasti i napadale i bosanske Srbe, te da je bilo teškoća u kontroli Mauzera i njegove jedinice, koja se suprotstavljala Davidovićevim i Andanovim pokušajima da ponovno uspostave red u opštini. Međutim, nakon Mauzerovog zahtjeva da se Davidović protjera i hapšenja jednog arkanovca od strane Davidovićeve jedinice, Krizni štab Bijeljina je Davidoviću oduzeo ovlaštenja i njegovoj jedinici je naredeno da ode za Beograd. V. par. 632–633, 637–638.

¹⁰²⁸⁸ V. par. 1244.

saradnji sa srpskim jedinicama JNA, pripadnicima aktivnog i rezervnog sastava policije, vojnicima, vojnim rezervistima i jednim bataljonom TO-a.¹⁰²⁸⁹

3191. Što se tiče šešeljevaca, Vijeće je primijetilo da su u aprilu 1992. oni djelovali zajedno sa srpskim snagama u Bratuncu.¹⁰²⁹⁰ Šešeljevci su takođe djelovali u Zvorniku,¹⁰²⁹¹ u Hadžićima u saradnji s TO-om,¹⁰²⁹² u Novom Sarajevu zajedno s VRS-om i policijom¹⁰²⁹³ i učestvovali su u borbenim dejstvima u Vogošći, zajedno s vlastima bosanskih Srba.¹⁰²⁹⁴

3192. Osim toga, 22. maja 1992. ili oko tog datuma,¹⁰²⁹⁵ šešeljevci su učestvovali u napadu na Rogaticu.¹⁰²⁹⁶ Vijeće ima u vidu Šešeljevo svjedočenje da su se svi članovi SRS-a koji su išli u BiH kao dobrovoljci priključili VRS-u ili TO-u i da stranka SRS nikada nije pomagala ni podržavala paravojne formacije,¹⁰²⁹⁷ ali konstatuje da je njegovo svjedočenje u tom pogledu nepouzđano.¹⁰²⁹⁸ Vijeće takođe podsjeća da se Šešelj tokom rata sastajao s optuženim svake godine nekoliko puta.¹⁰²⁹⁹

3193. Beli orlovi su takođe djelovali zajedno sa srpskim snagama u Bratuncu u aprilu 1992.¹⁰³⁰⁰ Osim toga, djelovali su u Rogatici u martu 1992 zajedno s JNA i TO-om;¹⁰³⁰¹ u Zvorniku u aprilu 1992. sa zvorničkim TO-om i JNA;¹⁰³⁰² i na Ilidži u saradnji s lokalnim snagama.¹⁰³⁰³ Vijeće je

¹⁰²⁸⁹ V. par. 798.

¹⁰²⁹⁰ V. par. 714. Vijeće je već gore u tekstu pomenulo probleme s paravojnim formacijama i dobrovoljcima s kojima su se suočavale opštinske vlasti Bratunca. V. fusnota 10268.

¹⁰²⁹¹ V. par. 1244.

¹⁰²⁹² V. par. 2104–2105.

¹⁰²⁹³ V. par. 2255.

¹⁰²⁹⁴ V. par. 2396. V. takođe par. 2405–2406.

¹⁰²⁹⁵ V. par. 965.

¹⁰²⁹⁶ V. par. 969.

¹⁰²⁹⁷ D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 68–69; D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart 1992.), str. 36–37; D3668 (Intervju s Vojislavom Šešeljem i Nikolom Poplašenom, septembar 1992.), str. 2–3.

¹⁰²⁹⁸ Vijeće ne smatra da je to svjedočenje pouzdano, s obzirom na Šešeljev interes da minimizira svoje učestvovanje u tom pogledu. Osim toga, Vijeće napominje da je u jednom kasnijem intervjuu Šešelj rekao da je iskreni prijatelj optuženog "sve dok [optuženi] vodi ovakvu politiku kakvu vodi" i da osobi koja vodi intervju neće reći "nešto što bi eventualno bilo ko mogao protiv [optuženog] da iskoristi i što bi njega moglo dovesti u neugodnu situaciju". P6388 (Izvod iz video-snimka intervju s Vojislavom Šešeljem za dokumentarni film "Death of Yugoslavia", s transkriptom).

¹⁰²⁹⁹ D3666 (Vijest novinske agencije Tanjug, 15. maj 1993.); D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 36–37. V. takođe par. 3327.

¹⁰³⁰⁰ V. par. 714. Vijeće je već gore u tekstu pomenulo probleme s paravojnim formacijama i dobrovoljcima s kojima su se suočavale opštinske vlasti Bratunca. V. fusnota 10268.

¹⁰³⁰¹ V. par. 958, 969.

¹⁰³⁰² V. par. 1244, 1249, 1276, 1317. V. takođe Milorad Davidović, T. 15492–15495 (28. juni 2011.) (gdje se upućuje, između ostalog, na P2865 (Platni spisak Belih orlova, juni 1992.). Vijeće je napomenulo da su lokalne vlasti imale teškoća u kontrolisanju djelovanja paravojnih formacija, ali da su, u nekim slučajevima, paravojne formacije izvodile svoje nezakonite aktivnosti sa znanjem i saglasnošću vlasti bosanskih Srba u Zvorniku. V. fusnota 10267.

¹⁰³⁰³ V. par. 2142.

konstatovalo da su Beli orlovi učestvovali u glavnom napadu na grad Foča, koji je počeo u jutarnjim satima 8. aprila 1992., zajedno s vojnicima iz Srbije i Crne Gore i Taktičkom grupom Foča.¹⁰³⁰⁴ Beli orlovi su takođe učestvovali u napadu na Brčko početkom maja 1992., zajedno sa srpskim jedinicama JNA, pripadnicima aktivnog i rezervnog sastava policije, vojnicima, vojnim rezervistima i jednim bataljonom TO-a.¹⁰³⁰⁵

3194. Vijeće je konstatovalo da su pripadnici Žutih osa redovno izvještavali Krizni štab Zvornik, da su blisko saradivali s TO-om i od njega zaduživali oružje, i da su kasnije bili pod komandom Zvorničke brigade.¹⁰³⁰⁶

3195. Biljana Plavšić je na sjednici Skupštine bosanskih Srba u novembru 1992., u prisustvu optuženog,¹⁰³⁰⁷ rekla da je ona nakon poziva "predsjednika Republike" dobrovoljcima poslala pisma kako bi se okupili svi koji hoće da se bore za srpstvo u RS-u i da je pisma poslala, između ostalog, Šešelju i Arkanu.¹⁰³⁰⁸ Mandić je u svom svjedočenju rekao da je Biljana Plavšić "bila zagovornik da sve paravojne formacije sa teritorije gdje žive Srbi van BiH dođu, da pomognu svojoj braći [...] u vjerskom ratu u Bosni i Hercegovini",¹⁰³⁰⁹ i da je bila "most" između bosanskih Srba i ljudi koji su došli iz drugih država u sukob.¹⁰³¹⁰

3196. Milorad Dodik je u svom svjedočenju generalno rekao da paravojne grupe koje su djelovale u BiH nisu bile pod kontrolom vlasti RS-a.¹⁰³¹¹ Isto tako, Momir Bulatović je u svom svjedočenju rekao da su "sv[e] etničk[e] grup[e]" doživjele protjerivanja, koja su bila rezultat "kolektivnog

¹⁰³⁰⁴ V. par. 855. Vijeće je napomenulo da su u maju 1992. vlasti pokušale da otjeraju paravojne formacije iz opštine. V. par. 866.

¹⁰³⁰⁵ V. par. 798.

¹⁰³⁰⁶ V. par. 1280, 1287, 1297, fusnota 10267. V. takođe Milorad Davidović, T. 15492–15495 (28. juni 2011.) (gdje se upućuje na P2862 (Platni spisak Žutih osa, 1. maj 1992.) i na P2863 (Platni spisak Žutih osa, juni 1992.).

¹⁰³⁰⁷ P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 2, 60.

¹⁰³⁰⁸ P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 20; Milorad Davidović, T. 15473–15474 (28. juni 2011.); Momčilo Mandić, T. 4625–4626 (5. juli 2010.). V. takođe P2857 (Video-snimak Arkana u Bijeljini), str. 1; P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 42–44; Momčilo Mandić, T. 5163 (14. juli 2010.) (gdje svjedok objašnjava da su operacije čišćenja uključivale paravojne i vojne formacije u borbenim dejstvima čiji je cilj bio zauzimanje nove teritorije ili teritorije pod kontrolom druge zaraćene strane.).

¹⁰³⁰⁹ Momčilo Mandić, T. 4625–4626 (5. juli 2010.). V. takođe Mićo Stanišić, T. 46385–46386 (3. februar 2014.); P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 72; P1106 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i "Rusa", 23. april 1992.), str. 1–2.

¹⁰³¹⁰ Momčilo Mandić, T. 4660–4661 (6. juli 2010.). Prema Mandićevim riječima, iako je Đerić podržavao Biljanu Plavšić, on i Mićo Stanišić protivili su se pristupu Biljane Plavšić kad je riječ o paravojnim formacijama. Momčilo Mandić, T. 4625–4626 (5. juli 2010.). Vijeće napominje da je Davidović u svom svjedočenju rekao da je iz mnogih izvora čuo da je optuženi pozvao one koji žele da se bore za RS da se jave kao dobrovoljci u BiH i da se priključe jedinicama vojske. V. Milorad Davidović, T. 15473–15474 (28. juni 2011.). Vijeće odbacuje ovaj dio Davidovićevog svjedočenja jer se zasniva na dokazima iz druge ruke, bez navedenog izvora. Vijeće takođe ima u vidu Redžićevu ocjenu da su paravojne formacije formirali rukovodioci SDS-a. Izet Redžić, P3189 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5070–5071. Vijeće napominje da je Redžić bio predsjednik Izvršnog odbora opštine Vlasenica, ali, budući da nije mogao detaljnije iznijeti osnovu za svoju ocjenu, Vijeće toj ocjeni ne pridaje nikakvu težinu.

¹⁰³¹¹ V. Milorad Dodik, T. 36919 (9. april 2013.). V. takođe Milorad Dodik, T. 36852 (9. april 2013.).

mentaliteta stanovništva" i da nijedan politički vođa nije mogao "kontrolisati stanovništvo".¹⁰³¹² Međutim, Vijeće ne smatra da ove opšte izjave imaju bilo kakvu težinu.¹⁰³¹³

3197. Suprotno tome, Vijeće konstatuje da je to što su se paravojne formacije, poput arkanovaca, šešeljevaca, Mauzerovih Pantera i Belih orlova, mogle slobodno kretati na "inače relativno strogo kontrolisanom području"¹⁰³¹⁴ i djelovati u dogovoru s lokalnim snagama i vlastima u nekoliko Opština na cijelom području BiH, ide u prilog zaključku da je tu saradnju odobravalno rukovodstvo bosanskih Srba.

3198. Što se tiče konkretno arkanovaca i šešeljevaca, Vijeće zaključuje da je optuženi znao da oni djeluju u BiH tokom proljeća 1992. i da ih je pozvalo Predsjedništvo RS-a da djeluju zajedno s lokalnim vlastima i snagama.¹⁰³¹⁵ Vijeće takođe napominje da je optuženi imao direktan kontakt s Arkanom i Šešeljem i da je, pored toga, optuženi u maju 1992. bez Mladićevog znanja pozvao arkanovce da učestvuju u operacijama na području Sarajeva.¹⁰³¹⁶

(2) Raspuštanje paravojnih snaga

3199. Vijeće je gore u tekstu konstatovalo da su rukovodstvo bosanskih Srba i vojni komandanti tokom sukoba sve više iskazivali protivljenje tome što je bilo jedinica koje su bile izvan sistema rukovođenja i komandovanja vojske.¹⁰³¹⁷

3200. Dana 2. juna 1992., na sastanku komandanata 1. krajiškog korpusa i banjalučkih političkih rukovodilaca, kojem je prisustvovao optuženi, dogovoreno je da se paravojne formacije raspuste.¹⁰³¹⁸

3201. Dana 3. juna 1992., Komanda Istočnobosanskog korpusa je, na osnovu odluke o formiranju VRS-a, izdala naređenje da se neke dobrovoljačke jedinice, uključujući Mauzerove Pantere, transformišu u jedinice VRS-a i da Mauzer bude postavljen na dužnost pomoćnika načelnika

---

¹⁰³¹² V. D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 20.

¹⁰³¹³ Vijeće napominje da Dodikovo svjedočenje karakterišu protivrječnosti, pokazatelji neiskrenosti i neobjektivnosti, što je narušilo pouzdanost njegovog svjedočenja u tom pogledu. Što se tiče Bulatovićevo svjedočenja, Vijeće konstatuje da je njegova izjava opšteg karaktera, nedovoljno konkretna i nepotkrijepljena.

¹⁰³¹⁴ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 128. V. takođe Martin Bell, T. 9787 (14. decembar 2010.).

¹⁰³¹⁵ V. par. 3181, 3195.

¹⁰³¹⁶ V. par. 3188, 3192.

¹⁰³¹⁷ V. par. 238. Vijeće napominje da su lokalne vlasti u nekim regijama već izdale naređenja protiv paravojnih formacija u aprilu i maju 1992. V. par. 854, 1943, 2052. Međutim, Vijeće takođe napominje da ta naređenja nisu nužno bila provođena ili da su bila selektivno provođena protiv nesrba. V. par. 855, 2053.

¹⁰³¹⁸ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 53–59. V. takođe D1464 (Intervju s Radovanom Karadžićem u časopisu *Delo*, 8. novembar 1993.), str. 1.

štaba.¹⁰³¹⁹ Isto tako, kako je konstatovano gore u tekstu, optuženi je 13. juna 1992. zabranio formiranje i djelovanje naoružanih grupa na teritoriji RS-a koje nisu pod kontrolom VRS-a.¹⁰³²⁰ Optuženi je takođe rekao da se "odriče" grupa koje nastave da djeluju samostalno i da će te grupe biti izložene najstrožim mjerama zbog svog djelovanja.¹⁰³²¹

3202. Uslijed toga, arkanovci su otišli iz BiH, iako su se s vremena na vrijeme vraćali.¹⁰³²² Osim toga, Mauzerovi Panteri bili su formalno uvedeni u sastav VRS-a kao "specijalna brigada",¹⁰³²³ koja je funkcionisala kao zasebna jedinica pod Mauzerovom komandom.¹⁰³²⁴ Optuženi je znao da su Mauzerovi Panteri uvedeni u sastav VRS-a kao "specijalna brigada".¹⁰³²⁵

3203. Kako je opisano ranije, u junu 1992. su optuženi i Mladić došli u Zvornik nakon što su zgradu vlade i Kriznog štaba opštine Zvornik opkolile paravojne formacije i nakon što je jedan pripadnik jedinice Kapetana Dragana prijetio predsjedniku opštine.¹⁰³²⁶ Dana 30. juna 1992., Grujić je izvijestio optuženog i Mladića da je pored "velikih učinaka" bilo i mnogo problema od strane paravojskih formacija koje su se otele kontroli nakon Arkanovog povlačenja i zatražio je da one budu uklonjene.¹⁰³²⁷ Marko Pavlović je izvijestio da su "[d]obrovoljačke formacije imale izuzetan uspeh" i da ih vode Arkan i Šešelj, i da se "Arkanova uredno povukla, a neke koje su ostale otrgle su se".¹⁰³²⁸ Na tom sastanku optuženi je rekao da bi bila šteta da se ukine centar za obuku Kapetana Dragana u Diviču i da bi najlakše bilo da se "incident prevaziđe".¹⁰³²⁹

3204. Vijeće ima u vidu nastojanja optuženog da raspusti neke paravojne grupe, između ostalog uz pomoć saveznog SUP-a. Nakon što se optuženi na međunarodnoj mirovnoj konferenciji požalio

¹⁰³¹⁹ D1458 (Naređenje Istočnobosanskog korpusa, 3. juni 1992.).

¹⁰³²⁰ V. par. 239. V. takođe svjedok KDZ088, T. 6562–6563 (13. septembar 2010.) (zatvorena sjednica); D455 (Izveštaj o događajima u Doboju, 27. juli 1992.), str. 1–2; D3485 (Izveštaj SRK-a, 26. juni 1993.), str. 1.

¹⁰³²¹ V. par. 239. V. takođe D1933 (Telefaks Radovana Karadžića Boutrosu Ghaliju, 13. juni 1992.).

¹⁰³²² V. par. 239; 3226–3228.

¹⁰³²³ V. D1458 (Naređenje Istočnobosanskog korpusa, 3. juni 1992.), str. 2; P2855 (Izveštaj Glavnog štaba VRS-a o paravojsnim formacijama, 28. juli 1992.), str. 5; P1480 (Bilježnica Ratka Mladića, 10.-30. septembar 1992.), str. 40 (gdje se pominje "specijalna brigada (Ljubiša Savić)"); P2716 (Bilježnica Radovana Karadžića), str. 7 (gdje se pominje "Ljubiša Savić, Mauzer, specijalna brigada"); P6133 (Naređenje Drinskog korpusa, 12. februar 1993.), par. 5.3; D2137 (VRS-ova analiza borbenih dejstava, bez datuma), str. 1.

¹⁰³²⁴ Milorad Davidović, T. 15812–15813 (1. juli 2011.); P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 94, 96; Dragomir Andan, D3774 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 21656–21657. V. takođe P2855 (Izveštaj Glavnog štaba VRS-a o paravojsnim formacijama, 28. juli 1992.), str. 5 (iako se u izvještaju kaže da je Mauzerova jedinica "formalno ušla u sastav tzv. specijalne brigade" takođe se kaže da je Mauzerovu jedinicu "formirao SDS Bijeljina, a Predsjedništvo SO Bijeljina je donijelo odluku da je to vojska Bijeljine [...] Još uvijek iza [Mauzerove jedinice] stoji veći dio opštinske vlasti Bijeljina.").

¹⁰³²⁵ V. P2716 (Bilježnica Radovana Karadžića), str. 7. Vijeće takođe napominje da je 1993. godine optuženi bio prisutan na ceremoniji kojoj je prisustvovao Mauzer. V. P2856 (Video-snimak Radovana Karadžića na javnoj svečanosti); Milorad Davidović, T. 15481–15482 (28. juni 2011.).

¹⁰³²⁶ V. par. 1286.

¹⁰³²⁷ V. par. 1286; P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 249–250, 252.

¹⁰³²⁸ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 252.

da nije u stanju da kontrolira paravojne formacije u BiH koje su došle iz Srbije, predloženo je da dođe grupa policajaca iz saveznog SUP-a i da pomogne MUP-u bosanskih Srba da riješi probleme s paravojnim formacijama, a Milorad Davidović je dobio zadatak da vodi istražni tim.¹⁰³³⁰ Prema Davidovićevim riječima, optuženi ga je zvao da pomogne u suzbijanju kriminaliteta.¹⁰³³¹ Davidović je dobio uputstvo od Pavla Bulatovića da uhapsi i procesuiru pripadnike paravojnih formacija koje se uhvati u pljački, a i Mladić je od njega tražio da preduzme sve zakonom predviđene mjere protiv tih lica.¹⁰³³² Davidović je rekao da mu je optuženi dao potpunu autonomiju u planiranju operacija i hapšenju pojedinaca.¹⁰³³³

3205. Isto tako, Vijeće je konstatovalo da je optuženi u ljeto 1992., zbog nagomilanih bezbjednosnih problema povezanih s paravojnim formacijama u sjeveroistočnoj BiH, uključujući Brčko, zatražio da se u Brčko pošalje specijalna jedinica, a MUP bosanskih Srba je zatražio podršku od saveznog SUP-a i Davidovića da stabilizuju bezbjednosnu situaciju.¹⁰³³⁴

3206. Međutim, Vijeće napominje da je, prema Davidovićem riječima, iako su neki pripadnici naoružanih grupa bili uhapšeni, stalna podrška oružanim grupama od strane lokalnih vlasti, kriznih štabova i "visokih funkcionera" otežavala istražne mjere.¹⁰³³⁵ On je u svom svjedočenju takođe rekao da Mladić, iako je uvijek bio protiv paravojnih formacija, nije bio u stanju da im se suprotstavi jer su "[bile zaštićene od strane onih kojima je njihovo postojanje odgovaralo]."¹⁰³³⁶ Po Davidovićevom mišljenju, lokalne vlasti su htjele da se paravojne formacije uklone tek kada su se okrenule protiv vlasti bosanskih Srba i kada su prestale dijeliti "ratni plijen".¹⁰³³⁷

3207. Na primjer, Davidović je u svom svjedočenju rekao da su u Bijeljini preduzete mjere tek nakon što su paravojne formacije uspostavile paralelnu vlast, što je predstavljalo prijetnju lokalnim vlastima bosanskih Srba.¹⁰³³⁸ Vijeće u tom pogledu napominje da je optuženi 30. avgusta 1992. donio odluku koju je uputio Ratnom predsjedništvu opštine Bijeljina, u kojoj se kaže da se sve

---

¹⁰³²⁹ V. par. 1286; P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 250, 270.

¹⁰³³⁰ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 73–74; P2899 (Izveštaj CSB-a Bijeljina, 29. juli 1992.), str. 2; D1412 (Izveštaj MUP-a Republike Srbije, 8. avgust 1992.), str. 1; Milorad Davidović, T. 15735 (30. juni 2011.); D1450 (Iskaz Milorada Davidovića pred Okružnim sudom u Beogradu, 26. decembar 2007.), str. 4.

¹⁰³³¹ Milorad Davidović, T. 15735 (30. juni 2011.).

¹⁰³³² Milorad Davidović, T. 15604–15605, 15607 (29. juni 2011.); D1450 (Iskaz Milorada Davidovića pred Okružnim sudom u Beogradu, 26. decembar 2007.), str. 72.

¹⁰³³³ Milorad Davidović, T. 15735 (30. juni 2011.).

¹⁰³³⁴ V. par. 829.

¹⁰³³⁵ Milorad Davidović, T. 15519–15520 (28. juni 2011.).

¹⁰³³⁶ Milorad Davidović, T. 15519–15520 (28. juni 2011.).

¹⁰³³⁷ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 72.

¹⁰³³⁸ D1436 (Izveštaj MUP-a SrRBiH, 17. juni 1992.), str. 6; P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 78–79, 121.

odluke opštine Bijeljina koje se odnose na vojna pitanja suspenduju. Takođe je naložio civilnim vlastima da "ispitaju ličnu odgovornost funkcionera za donošenje nezakonitih odluka u uslovima rata", i da se izvještaj u vezi s tim šta je učinjeno pošalje Predsjedništvu.¹⁰³³⁹

3208. Vijeće je konstatovalo da je Davidović planirao operaciju hapšenja paravojnih grupa u Zvorniku u saradnji s Andanom i specijalnim jedinicama MUP-a i da je, 29. jula 1992., Žučo, komandant Žutih osa, uhapšen i doveden u Bijeljinu.¹⁰³⁴⁰ Tokom te operacije uhapšene su druge vođe i pripadnici Žutih osa, kao i opštinski rukovodioci koji su bili povezani ili su saradivali sa Žutim osama, uključujući Pavlovića.¹⁰³⁴¹ Međutim, kada je istekao tridesetodnevni pritvor,¹⁰³⁴² Davidoviću su rekli da je izvršen pritisak na vlasti od strane optuženog i Krajišnika, koji su naredili da se Žute ose oslobode.¹⁰³⁴³

3209. Suprotno tome, Mandić je u svom svjedočenju rekao da je nakon te operacije vođa Žutih osa Vučkoviću suđeno i da je bio osuđen za ratni zločin.¹⁰³⁴⁴ Mandić je dodao da su, na inicijativu optuženog i predsjednika Vlade, policija i vojska uhapsile i predale nadležnim organima desetak ljudi koji su bili pripadnici paravojnih jedinica i koji su "činil[i] krivična djela i zločine na području Podrinja između Zvornika odnosno Bratunca, dolje prema Bijeljini".¹⁰³⁴⁵ Mandić je potvrdio da je Brano Grujić u svom svjedočenju u Beogradu rekao da je optuženi tražio od Miće Stanišića i Karišika da pošalju specijalnu jedinicu da uhapsu Žute ose jer ih lokalne snage nisu mogle uhapsiti.¹⁰³⁴⁶

3210. Međutim, kako je konstatovano gore u tekstu, pripadnici Žutih osa su u julu 1992., iako se nisu stavili pod zajedničku vojnu komandu VRS-a, išli na Pale i dobili oružje iz SJB-a Pale, nakon čega se Žučo, njihov komandant, susreo s Biljanom Plavšić.¹⁰³⁴⁷ Žučo je takođe razgovarao s

---

¹⁰³³⁹ D454 (Odluka Predsjedništva SrRBiH, 30. avgust 1992.); Momčilo Mandić, T. 5199 (15. juli 2010.). V. takođe [REDIGOVANO].

¹⁰³⁴⁰ V. par. 1290.

¹⁰³⁴¹ V. par. 1290.

¹⁰³⁴² Vijeće podsjeća da je, kada bi vojna policija nekog uhapsila i kada bi krivična prijava podnijeta tužilaštvu, uhapšena osoba mogla u početku biti pritvorena od strane vojne policije na tri dana. Vojni tužilac je zatim mogao predložiti istražnom sudiji da optuženom odredi pritvor u trajanju od mjesec dana, tokom kojeg bi počela istraga, a zatim je vijeće sudija moglo donijeti odluku o produženju pritvora na još dva mjeseca. V. par. 305.

¹⁰³⁴³ Milorad Davidović, T. 15647–15649, 15653–15654, 15663–15664 (29. juni 2011.); D1450 (Iskaz Milorada Davidovića pred Okružnim sudom u Beogradu, 26. decembar 2007.), str. 30, 79. V. takođe P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 144. Milorad Davidović, T. 15612–15613 (29. juni 2011.); P6435 (Članak pod naslovom "Otrov 'Žute ose'", 10. decembar 2002.), str. 3.

¹⁰³⁴⁴ Momčilo Mandić, T. 5289 (16. juli 2010.). V. takođe Momčilo Mandić, T. 5152–5153 (14. juli 2010.). Ali v. Dragomir Andan, D3774 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 21541.

¹⁰³⁴⁵ Momčilo Mandić, T. 5289 (16. juli 2010.). V. takođe Fadil Banjanović, P104 (Izjava svjedoka od 30. marta 2002.), str. 5; svjedok KDZ446, P28 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 23637–23638 (pod pečatom).

¹⁰³⁴⁶ Momčilo Mandić, T. 5206 (15. juli 2010.).

¹⁰³⁴⁷ V. par. 1287.

ministrom odbrane o statusu svoje grupe, a Bogdan Subotić je potvrdio da su svi oni koji su primali naređenja od starješina VRS-a dio VRS-a, bez obzira na to da li su rezervisti, dobrovoljci ili pripadnici paravojnih formacija.¹⁰³⁴⁸ Subotić je upozorio te jedinice da se trebaju u potpunosti pridržavati pravila i propisa VRS-a, uključujući one koji se odnose na uniforme, oznake i komandne strukture.¹⁰³⁴⁹

3211. Branimir Tešić je u svom svjedočenju rekao da su VRS i civilne vlasti imali problema s paravojnim formacijama i da ih je "policija često privodila u stanicu, oduzimala kradene stvari, te ih progonila u Srbiju."¹⁰³⁵⁰

3212. Vijeće napominje da je optuženi na 17. sjednici Skupštine bosanskih Srba održanoj 24. i 26. jula 1992. Skupštini naglasio važnost efikasnog eliminisanja paravojnih i "paradržavnih" formacija.¹⁰³⁵¹ Takođe je rekao da je u toj fazi prioritet da se ponovo zavede red, između ostalog, stavljanjem svih jedinica specijalne policije, koje su neki zloupotrebljavali, pod jedinstvenu komandu MUP-a bosanskih Srba, a ne pod komandu "lokalnih kneževa".¹⁰³⁵² Mandić je potvrdio da je na toj sjednici optuženi naglasio problem paravojnih formacija i objasnio da su paravojne formacije oružana sila koja nije pod kontrolom nijednog državnog organa ni vojske.¹⁰³⁵³

3213. Dana 27. jula 1992., Tolimir je, u razgovorima s Mladićem i Mićom Stanišićem, rekao da je kriminal problem i da lica sklona kriminalu moraju biti uklonjena iz vojne policije, ali je ponovio da su paravojne formacije "[n]ajveći problem".¹⁰³⁵⁴ Sljedećeg dana, Mladić je naredio da se paravojne formacije uključe u regularne jedinice VRS-a, da pojedinci i grupe koji su počinili krivična djela ne budu uključeni u jedinice i da sve paravojne jedinice budu razoružane do 15. avgusta 1992.¹⁰³⁵⁵ U naređenju, koje je proslijeđeno optuženom,¹⁰³⁵⁶ takođe se kaže da

¹⁰³⁴⁸ V. par. 1287.

¹⁰³⁴⁹ V. par. 1287.

¹⁰³⁵⁰ D3115 (Izjava svjedoka Branimira Tešića od 9. marta 2013.), par. 30.

¹⁰³⁵¹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 20; Momčilo Mandić, T. 5188–5189 (15. juli 2010.).

¹⁰³⁵² D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 19; Momčilo Mandić, T. 5186 (15. juli 2010.).

¹⁰³⁵³ Momčilo Mandić, T. 5188–5189 (15. juli 2010.). V. takođe D1534 (Naređenje CSB-a Romanija-Birač, 28. juli 1992.), str. 1; D4709 (Pismo Radovana Karadžića lordu Carringtonu, 16. juli 1992.).

¹⁰³⁵⁴ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 375.

¹⁰³⁵⁵ P1500 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 28. juli 1992.), str. 1–2. Ali v. Ewan Brown, T. 21699–21701 (22. novembar 2011.) (gdje svjedok sugerise da su paravojne formacije na teritoriji RS-a bile prihvatane sve dok bi bile pod kontrolom VRS-a, čak i ako su počinile zločine). V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9119.

¹⁰³⁵⁶ P1500 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 28. juli 1992.), str. 3.

paravojne formacije rijetko ulaze u zone borbenih dejstava, da obično idu iza jedinica VRS-a prilikom oslobađanja dijelova teritorije i da im je glavni motiv pljačka.¹⁰³⁵⁷

3214. Dana 6. avgusta 1992., optuženi je izdao saopštenje da je naredba Predsjedništva da se sve grupe stave pod jedinstvenu komandu vojske provedena, "osim u slučaju nekoliko grupa odmetnika".¹⁰³⁵⁸ Prenio je informaciju da je MUP uhapsio "grup[e] i pojedinc[e] koji su se odmetnuli od zakona i odali pljački i paljevinama" i odao priznanje onim jedinicama koje su se potčinile jedinstvenoj komandi VRS-a i koje se "hrabro [...] bore za slobodu svoje Srpske BiH".¹⁰³⁵⁹

3215. Na "vojno-političkom savetovanju" održanom 2. septembra 1992. u Bijeljini, optuženi je obaviješten da su paravojske i paravlasti i dalje problem.¹⁰³⁶⁰ Podsjetio je sve prisutne da treba da se uvede maksimalna vojna disciplina i obuka i rekao da opštinske vlasti ne smiju sebi uzeti previše toga u ruke.¹⁰³⁶¹ Dana 8. novembra 1992., predstavnici civilnih i vojnih vlasti Bijeljine upozorili su Mladića da treba da se riješi pitanje paravojnih formacija.¹⁰³⁶²

3216. U septembru 1992., nakon informacije Manojla Milovanovića da je visoki funkcioner SDS-a Rajko Dukić¹⁰³⁶³ formirao paravojnu jedinicu u Milićima, optuženi je naredio Milovanoviću da "razbije[...]" Dukićevu jedinicu.¹⁰³⁶⁴ Međutim, Vijeće napominje da ga je 1994. optuženi odlikovao "Ordenom Nemanjića".¹⁰³⁶⁵

3217. Dana 12. septembra 1992., SRK je obavijestio svoje podređene jedinice, uključujući Višegradsku i Rogatičku brigadu, o zadacima koje je dobio od Glavnog štaba VRS-a 7. septembra 1992., među kojima je bio zadatak da se eliminiše stvaranje bilo kakve paravojne jedinice.¹⁰³⁶⁶

¹⁰³⁵⁷ P1500 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 28. juli 1992.), str. 1. V. takođe P2855 (Izveštaj Glavnog štaba VRS-a o paravojnim formacijama, 28. juli 1992.), str. 1–2. Prema ovom izvještaju Glavnog štaba, paravojnim formacijama je nedostajalo koheziono jedinstvo, izražavale su mržnju prema nesrbima, motiv im je bilo ratno profiterstvo i pljačka, bile su povezane s korumpiranim političkim rukovodstvima i njihovi pripadnici nisu bili članovi SDS-a nego opozicionih stranaka iz Srbije.

¹⁰³⁵⁸ D98 (Saopštenje Radovana Karadžića u vezi s paravojnim grupama, 6. avgust 1992.). V. takođe P3058 (Saopštenje Radovana Karadžića, 6. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰³⁵⁹ D98 (Saopštenje Radovana Karadžića u vezi s paravojnim grupama, 6. avgust 1992.). V. takođe P3058 (Saopštenje Radovana Karadžića, 6. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰³⁶⁰ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 131, 133.

¹⁰³⁶¹ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 154–156.

¹⁰³⁶² P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar-27. decembar 1992.), str. 152, 156.

¹⁰³⁶³ V. par. 2253.

¹⁰³⁶⁴ D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 8.

¹⁰³⁶⁵ P5525 (Tonski zapis i transkript svečane sjednice Narodne skupštine RS-a, 9. januar 1994.), str. 16–18 (gdje se pominje "Dukić Rajko – Milići").

¹⁰³⁶⁶ P1006 (Naređenje SRK-a, 12. septembar 1992.), str. 1.

3218. Dana 16. oktobra 1992., Bogdan Subotić je obavijestio Izvršni odbor opštine Zvornik, nakon njihovog upita u vezi s angažovanjem Arkana i drugih dobrovoljačkih jedinica, da je VRS jedina legalna i legitimna snaga i da će svim "dobrovoljačkim jedinicama" biti dozvoljeno da se uključe u sastav VRS-a ako budu nosile oznake VRS-a i ako prihvate komandnu strukturu VRS-a.¹⁰³⁶⁷ U dopisu upućenom optuženom 20. oktobra 1992., Bogdan Subotić je predložio da se zbog napetosti zbog, između ostalog, "sve aktivnijeg djelovanja paravojskih formacija", kao i zbog toga što se ne poštuju odluke Vlade i drugih državnih organa, uvede vojna uprava u više opština, uključujući opštinu Zvornik.¹⁰³⁶⁸

3219. Uprkos tome, krajem oktobra 1992., optuženi je obavijestio Milovanovića da će "u odbrani [višegradske] hidroelektrane učestvovati i 400 dobrovoljaca iz Srbije [...] pod komandom profesora Košutića [...] te da [VRS treba da] ih prihvati[...] i uvede[...] u borbu."¹⁰³⁶⁹

3220. Na sjednici Skupštine bosanskih Srba u maju 1993., kojoj je prisustvovao optuženi, Vladimir Lukić je rekao da su naivno "kupili paravojske" i zvali ih "bratska pomoć", ali "oni su polako bavili se sve manje borbama, a sve više pljačkom".¹⁰³⁷⁰ Isto tako, jedan rukovodilac bosanskih Srba iz Sarajeva je napomenuo da su u nekim opštinama, "tamo gdje su [paravojske formacije] bile, napravljeni najveći haosi i neredi, pljačke i krađe".¹⁰³⁷¹ Takođe su iznijete pritužbe da su neki ljudi, iako su bili uhapšeni, potom pušteni.¹⁰³⁷² Tokom sjednice Mladić je kritikovao prisutne u vezi s tim kako su od njega tražili da pusti Mauzera da "tera po svome" i rekao: "[D]obili [ste] vašeg patrona Arkana koji vas je skupio da bi vam naredio kako ćete glasati."¹⁰³⁷³

3221. Dana 28. avgusta 1993., u naredenju u vezi s organizacijom VRS-a, optuženi je dao uputstvo Glavnom štabu i MUP-u da stvore plan za oduzimanje uniformi od ljudi koji nisu pripadnici vojske i policije i koji čine krivična djela i druge nezakonite radnje u uniformi.¹⁰³⁷⁴

3222. Vijeće napominje da je 1994. optuženi odlikovao Mauzerove Pantere i lično unaprijedio arkanovca Vojkana Đurkovića.¹⁰³⁷⁵

---

¹⁰³⁶⁷ D3705 (Dopis Ministarstva odbrane RS-a Izvršnom odboru opštine Zvornik, 16. oktobar 1992.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 293–294.

¹⁰³⁶⁸ D458 (Dopis Ministarstva odbrane RS-a Radovanu Karadžiću, 20. oktobar 1992.); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 299.

¹⁰³⁶⁹ D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 12. Vijeće napominje da ta jedinica nije nikada došla. V. D2149 (Podsjetnik Manojla Milovanovića), str. 12.

¹⁰³⁷⁰ P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 39.

¹⁰³⁷¹ P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 65.

¹⁰³⁷² P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 67.

¹⁰³⁷³ P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 90.

¹⁰³⁷⁴ D4790 (Naredenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 28. avgust 1993.), str. 5.

3223. Davidović je u svom svjedočenju rekao da, iako su neki pripadnici paravojnih formacija bili uhapšeni, te mjere nisu bile uspješne jer su paravojne formacije i dalje imale podršku lokalnih vlasti, kriznih štabova i "visokih funkcionera", pa su zbog toga oni bili oslobođeni i nastavili sa svojim aktivnostima.¹⁰³⁷⁶ On je u svom svjedočenju takođe rekao da je Mladić uvijek bio protiv paravojnih formacija; da nije mogao da im se suprotstavi; i rekao je da su "[bile zaštićene od strane onih kojima je njihovo postojanje odgovaralo]."¹⁰³⁷⁷

3224. U aprilu 1994., nakon dopisa Glavnog štaba u kojem se izvještava da dobrovoljci SRS-a djeluju u dvije opštine bez znanja i saglasnosti VRS-a, optuženi je podsjetio opštinske vlasti da se time narušava sistem jedinstvenog rukovođenja i komandovanja i da ga treba informisati u vezi s razvojem događaja tako da može da preduzme mjere.¹⁰³⁷⁸

3225. Optuženi je u aprilu 1994. obavijestio Mladića da je naredio MUP-u i drugim opštinskim vlastima da pomognu VRS-u u sprečavanju organizovanja paravojnih jedinica i da će biti preduzete najstrožije mjere.¹⁰³⁷⁹

3226. U ljeto 1995., Manojlo Milovanović je tražio od optuženog da se organizuje sastanak s Arkanom na kojem bi se razgovaralo o Arkanovom prisustvu u zoni borbenih dejstava za koju je bio nadležan Milovanović.¹⁰³⁸⁰ Tokom sastanka, Arkan je, na Milovanovićevo pitanje u vezi s njegovim prisustvom, odgovorio da je njegovo prisustvo u skladu s naređenjem Vrhovne komande, ali nije predočio to naređenje.¹⁰³⁸¹ Milovanović je zatim pitao optuženog da li je on Arkanu izdao takvo naređenje, ali optuženi nije odgovorio – "[n]i da ni ne."¹⁰³⁸²

---

¹⁰³⁷⁵ V. par. 3429, 3431; P5525 (Tonski zapis i transkript svečane sjednice Narodne skupštine RS-a, 9. januar 1994.), str. 16–18 (optuženi je odlikovao "gard[u] 'Panteri' Bijeljina" "Ordenom Nemanjića"). V. takođe par. 672.

¹⁰³⁷⁶ Milorad Davidović, T. 15519–15520 (28. juni 2011.). Vijeće ima u vidu Andanov "utisak" da se optuženi nije adekvatno bavio problemima paravojnih formacija. Međutim, budući da se taj utisak zasniva na njegovom stavu da "samo rukovodstvo nije pravovremeno i blagovremeno ispravno informisano o određenim stvarima", Vijeće ne smatra da ima veliku težinu. V. Dragomir Andan, T. 40883 (5. juli 2013.). V. takođe P6434 (Izvod iz razgovora koji je Tužilaštvo obavilo s Dragomirom Andanom), str. 3–4 (gdje svjedok kaže: "Takođe mislim da sam stajao na putu nekim političarima [...]. Mislim da je to išlo sve do [...] [optuženog].") Vijeće takođe podsjeća na svoju konstataciju u vezi s postupkom protiv Đurkovića. V. par. 676. Vijeće je konstatovalo da je Đurković uhapšen nakon što je protjerao jednog bosanskog Muslimana, ali da je pušten kada je predočio dokumente prema kojima je za protjerivanje muslimanskih stanovnika iz Bijeljine dobio ovlaštenje i nalog. Vijeće je u vezi s postupkom protiv Đurkovića 1995. godine takođe konstatovalo da dokazi izvedeni u vezi s tim pitanjem nisu bili nepobitni.

¹⁰³⁷⁷ Milorad Davidović, T. 15519–15520 (28. juni 2011.). V. takođe par. 3206.

¹⁰³⁷⁸ D1454 (Zahtjev Kabineta predsjednika RS-a, 29. april 1994.); D1446 (Naređenje Radovana Karadžića MUP-u RS-a, 29. april 1994.); Milorad Davidović, T. 15809 (1. juli 2011.). V. takođe D1448 (Dopis Kabineta predsjednika RS-a predsjedniku Skupštine opštine Petrovo, 29. april 1994.).

¹⁰³⁷⁹ D1447 (Dopis Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 29. april 1994.).

¹⁰³⁸⁰ Manojlo Milovanović, T. 25455–25456 (28. februar 2012.).

¹⁰³⁸¹ Manojlo Milovanović, T. 25457–25458 (28. februar 2012.).

¹⁰³⁸² Manojlo Milovanović, T. 25457–25458 (28. februar 2012.). Vijeće ima u vidu dokaze da je 19. septembra 1995. u Bijeljini dogovoreno da će "republička vlada" platiti Arkana za oslobađanje Teočaka. V. P6210 (Izvjestaj

3227. U septembru 1995., Mladić je, u dopisu upućenom optuženom, tražio da se Arkan i njegove paravojne jedinice protjeraju iz RS-a i da optuženi "oduzme ovlaštenje-odluku Ražnjatović Željku kojom ga ovlašćuje da može sa svojim paravojnim formacijama preduzimati mjere hapšenja, maltretiranja, razoružavanja i sprovođenja u nepoznatom pravcu pripadnika VRS i građana, kao i upotrebu vatrenog oružja prema licima koja mu se suprotstave ili pruže otpor."¹⁰³⁸³

3228. U jesen 1995., optuženi je prisustvovao jednom događaju u Bijeljini, gdje je izvršio smotru arkanovaca u pratnji Arkana i rekao sljedeće: "Ja vam se duboko zahvaljujem i čestitam vam, i nadam se da ćemo se sretati u miru, a vi ćete biti uvijek dragi gosti u srcima ljudi koje ste branili i odbranili".¹⁰³⁸⁴ Arkan odgovorio u ime svoje jedinice i rekao: "Da smo spremni i na vaš poziv da ćemo biti nazad da branimo naša večna ognjišta, da branimo žene i decu, da branimo srpske teritorije i našu veru pravoslavnu."¹⁰³⁸⁵ Prema Mihajlovićevim riječima, taj događaj bio je Arkanova manipulacija koja je iznenadila optuženog i Arkan je iskoristio taj događaj da legitimizuje svoje prisustvo u RS-u, s obzirom na stav Glavnog štaba i VRS-a u vezi s jedinicama koje nisu bile pod komandom VRS-a.¹⁰³⁸⁶ Međutim, s obzirom na dokaze i ponašanje optuženog, koji je prilikom tog događaja Arkanu dao priznanje, Vijeće se nije uvjerilo da je optuženi bio izmanipulisan ili iznenađen.

3229. Iako ima u vidu opštu izjavu Nikole Poplašena da se optuženi "zalagao da se sve srpske snage stave pod jedinstvenu komandu" i da su se "[p]ojedinačni incidenti [...] dešavali, ali to nije bil[o] [...] [s dopuštanjem] i sa znanjem srpskih vlasti",¹⁰³⁸⁷ Vijeće konstatuje da je ta izjava u kontradikciji s jasnim dokazima da su barem neke paravojne formacije djelovale u RS-u uz saglasnost vlasti.¹⁰³⁸⁸ Isto tako, Vijeće ima u vidu Bulatovićevo svjedočenje da optuženi, kada je on razgovarao s njim, nije htio paravojne formacije u BiH, ali nije bio u mogućnosti da ih ukloni.¹⁰³⁸⁹

Istočnobosanskog korpusa, 20. septembar 1995.). Međutim, Vijeće ne pridaje tim dokazima nikakvu težinu, budući da se zasnivaju na nepoznatom i nepotkrijepljenom "pouzdan[om] izvor[u]" koji "nije proveravan". V. P6210 (Izveštaj Istočnobosanskog korpusa, 20. septembar 1995.), str. 2.

¹⁰³⁸³ P3056 (Depeša MUP-a RS-a, 24. septembar 1995.), str. 2–3. V. takođe D2265 (Razgovor koji je Tužilaštvo obavilo sa Srđom Srdićem), *e-court* str. 52–53.

¹⁰³⁸⁴ P2858 (Video-snimak Radovana Karadžića i Arkana na svečanoj dodjeli odlikovanja u Bijeljini, s transkriptom); D3137 (Izjava svjedoka Svetozara Mihajlovića od 17. marta 2013.), par. 10–11; Svetozar Mihajlović, T. 35721–35722 (20. mart 2013.).

¹⁰³⁸⁵ P2858 (Video-snimak Radovana Karadžića i Arkana na svečanoj dodjeli odlikovanja u Bijeljini, s transkriptom). V. takođe P2854 (Pismo Stranke srpskog jedinstva Radovanu Karadžiću, 16. april 1994.) (u kojem Arkan kaže: "Kao i uvek, mi sa svim raspoloživim snagama stojimo na braniku srpskog naroda. Očekujemo vaš poziv da se priključimo oružanim snagama Republike Srpske [...]").

¹⁰³⁸⁶ D3137 (Izjava svjedoka Svetozara Mihajlovića od 17. marta 2013.), par. 10–11; Svetozar Mihajlović, T. 35721–35722, 35728–35731 (20. mart 2013.).

¹⁰³⁸⁷ D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 12.

¹⁰³⁸⁸ V. npr. par. 3182, 3187–3188, 3195.

¹⁰³⁸⁹ D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 40–41; Momir Bulatović, T. 34560–34561, 34565–34566 (1. mart 2013.). Vijeće napominje da nije jasno o kojem periodu Bulatović govori u svojoj izjavi.

Međutim, Vijeće u tom pogledu napominje da je na sjednici Vrhovnog saveta odbrane u avgustu 1992. Bulatović rekao: "Da budemo iskreni, nama su te paravojne formacije jedno vrijeme trebale. Sada predstavljaju veliki balast i poteškoću."¹⁰³⁹⁰ To je takođe potkrepljeno dokazima da su vojne snage u BiH, s obzirom na slab odaziv na mobilizaciju, bile pojačane dobrovoljcima i paravojnim formacijama.¹⁰³⁹¹

(3) Zaključak

3230. U svjetlu gore navedenog, Vijeće zaključuje da je sredinom 1992., nakon formiranja VRS-a, optuženi nastojao da se paravojne grupe integrišu i potčine redovnoj vojsci ili da budu razoružane i raspuštene.¹⁰³⁹² Međutim, njegov stav prema tim grupama se mijenjao, zavisno o tome o kojoj grupi se radilo i u skladu s interesima bosanskih Srba.

3231. Što se tiče, na primjer arkanovaca, Vijeće konstatuje da je optuženi znao da ih je Predsjedništvo RS-a pozvalo da djeluju u saradnji s lokalnim vlastima i snagama i da su oni u proljeće 1992. zaista i djelovali u BiH.¹⁰³⁹³ Optuženi je bio u direktnom kontaktu s Arkanom 1992. i 1995.,¹⁰³⁹⁴ a u maju 1992. je pozvao arkanovce, bez Mladićevog znanja, da učestvuju u operacijama na području Sarajeva.¹⁰³⁹⁵ Iako su arkanovci otišli iz BiH sredinom 1992., optuženi je podržavao njihovo prisustvo i aktivnosti u BiH 1995.¹⁰³⁹⁶ Vijeće takođe napominje da je Arkanu bilo važno da njegove aktivnosti u BiH budu odobrene od strane vlasti bosanskih Srba.¹⁰³⁹⁷

3232. Isto tako, optuženi je znao da je Predsjedništvo RS-a pozvalo šešeljevce da djeluju zajedno s lokalnim vlastima i snagama u proljeće 1992.¹⁰³⁹⁸ i sastajao se sa Šešeljem nekoliko puta svake godine tokom rata.¹⁰³⁹⁹

3233. Osim toga, optuženi je znao da su Mauzerovi Panteri 1992. ušli u sastav VRS-a kao "Specijalna brigada" i 1994. je odlikovao Mauzerove Pantere.¹⁰⁴⁰⁰

---

¹⁰³⁹⁰ P6165 (Izvod iz bilješki sa 5. sjednice VSO-a SRJ, 7. avgust 1992.), str. 5.

¹⁰³⁹¹ Aleksandar Vasiljević, T. 34699–34700 (4. mart 2013.).

¹⁰³⁹² Vijeće takođe ima u vidu dokaze da je saradnja vlasti bosanskih Srba i paravojnih formacija postojala sve dok su se ciljevi paravojnih formacija podudarali s ciljevima rukovodstva bosanskih Srba. V. par. 3208, 3220, 3223.

¹⁰³⁹³ V. par. 3181, 3195.

¹⁰³⁹⁴ V. par. 3187, 3226.

¹⁰³⁹⁵ V. par. 3188.

¹⁰³⁹⁶ S obzirom na ćutanje optuženog kada ga je Milovanović pitao da li je on odobrio prisustvo arkanovaca u zoni borbenih dejstava, na Mladićev zahtjev da optuženi protjera arkanovce i da povuče svoju odluku kojom je Arkanu dao ovlaštenje da djeluje u BiH, kao i na ponašanje optuženog kada je vršio smotru arkanovaca i njegovu zahvalnost na njihovim uslugama, Vijeće konstatuje da je jedini razuman zaključak da je optuženi podržavao prisustvo arkanovaca i njihove aktivnosti u BiH 1995. V. par. 3226–3228.

¹⁰³⁹⁷ V. par. 3186, 3226, 3228.

¹⁰³⁹⁸ V. par. 3195.

¹⁰³⁹⁹ V. par. 3192.

3234. Vijeće stoga konstatuje da je tokom proljeća 1992., nakon povlačenja JNA iz BiH, optuženi podržavao operativnu saradnju vojnih snaga i lokalnih vlasti s arkanovcima, šešeljevcima i Mauzerovim Panterima. Te paravojne grupe mogle su da djeluju u nekoliko opština na inače relativno strogo kontrolisanom području,¹⁰⁴⁰¹ u saradnji s vojnim snagama i lokalnim vlastima.¹⁰⁴⁰²

3235. Osim toga, promjenljivi stav optuženog prema paravojnim formacijama se vidi i iz njegovog stava u vezi s centrom za obuku Kapetana Dragana;¹⁰⁴⁰³ i iz njegovog naređenja da se puste Žute ose nakon što ih je Davidović uhapsio.¹⁰⁴⁰⁴

3236. Na osnovu svega iznijetog gore u tekstu, Vijeće zaključuje da je optuženi podržavao saradnju arkanovaca, šešeljevaca i Mauzerovih Pantera sa srpskim snagama tokom preuzimanja vlasti u Opštinama – prilikom kojeg su počinjeni zločini. Vijeće takođe zaključuje da je optuženi, od sredine 1992., nakon završetka preuzimanja vlasti i zbog formiranja VRS-a, nastojao da raspusti paravojne grupe generalno. Međutim, optuženi je i dalje tolerisao i čak podržavao aktivnosti nekih paravojnih grupa, konkretno arkanovaca, Žutih osa i Mauzerovih Pantera.

iv. Znanje i djela imenovanih članova UZP-a

3237. Tužilaštvo navodi da je optuženi najkasnije od oktobra 1991. do 30. novembra 1995. djelovao zajedno s drugim srpskim vojnim i političkim rukovodiocima kako bi ostvario cilj sveobuhvatnog UZP-a navedenog u Optužnici, da se stanovništvo muslimanske i hrvatske nacionalnosti trajno ukloni s područja BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo, u dogovoru s Momčilom Krajišnikom, Ratkom Mladićem,¹⁰⁴⁰⁵ Slobodanom Miloševićem, Biljanom Plavšić, Nikolom Koljevićem, Mićom Stanišićem, Momčilom Mandićem, Jovicom Stanišićem, Frankom Simatovićem, Željkom Ražnatovićem (Arkanom) i Vojislavom Šešeljem.¹⁰⁴⁰⁶ Kako navodi tužilaštvo, premda je članstvo u tom UZP-u vremenom variralo, svaki njegov član je pružio značajan doprinos ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja.¹⁰⁴⁰⁷

3238. Optuženi je u odgovoru na to iznio argument da, kao prvo, uopšte nije postojao zločinački plan ili zamisao, i da, kao drugo, nijedan od navodnih članova UZP-a nije ni u jednom trenutku

---

¹⁰⁴⁰⁰ V. par. 3202, 3222.

¹⁰⁴⁰¹ V. par. 3184.

¹⁰⁴⁰² V. par. 3182–3183, 3190–3192.

¹⁰⁴⁰³ V. par. 3203.

¹⁰⁴⁰⁴ V. par. 3208.

¹⁰⁴⁰⁵ Tužilaštvo navodi da se Mladić pridružio navedenom UZP-u u maju 1992. V. Optužnica, par. 6.

¹⁰⁴⁰⁶ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 84; Optužnica, par. 9–14. Ostali navodni članovi tog sveobuhvatnog UZP-a nabrojani su u paragrafu 12 Optužnice i među njima su, pored ostalih, članovi SDS-a i državnih organa bosanskih Srba na republičkom, regionalnom, opštinskom i lokalnom nivou, uključujući krizne štabove, ratna predsjedništva i ratna povjereništva, te komandanti i viši oficiri jedinica JNA, VJ-a, VRS-a, TO-a i MUP-a.

imao, a kamoli dijelio, bilo kakvo zajedničko stanje svijesti za izvršenje nekakvog dogovorenog zločinačkog plana ili zamisli.¹⁰⁴⁰⁸

3239. Vijeće je umiješanost imenovanih navodnih članova UZP-a razmotrilo u ranijim odjeljcima ove Presude u kontekstu ciljeva rukovodstva bosanskih Srba i stvaranja političkih i državnih, kao i vojnih i policijskih struktura bosanskih Srba i vlasti nad tim strukturama.¹⁰⁴⁰⁹ U ovom odjeljku, Vijeće će razmotriti njihovo daljnje znanje i djela u vezi sa zajedničkim ciljem navodnog sveobuhvatnog UZP-a. U okviru te analize, Vijeće će po potrebi ispitati odnos između optuženog i navodnih članova UZP-a.

(A) Momčilo Krajišnik

3240. Kao što je bilo riječi gore u tekstu, Momčilo Krajišnik je bio član Glavnog odbora SDS-a od jula 1991. i član najužeg rukovodstva te stranke.¹⁰⁴¹⁰ Vijeće podsjeća da je Krajišnik takođe bio izabran za prvog predsjednika Skupštine bosanskih Srba u oktobru 1991. godine¹⁰⁴¹¹ i da je na osnovu te svoje funkcije bio i član SNB-a, koji je osnovan 27. marta 1992.¹⁰⁴¹² Vijeće dalje podsjeća da je prvobitno tročlano Predsjedništvo, koje su činili optuženi, Biljana Plavšić i Koljević, prošireno na pet članova, tako da su u njega ušli Krajišnik i Branko Đerić, te da je Krajišnik 6. jula 1992. raspoređen na poslove vezane za povjerenike i privredu.¹⁰⁴¹³

3241. Krajišnika su opisali kao "najbližeg saradnika" optuženog i osobu s kojom je optuženi bio u bliskom odnosu i prije nego što je osnovan SDS; taj odnos se nastavio tokom cijelog sukoba.¹⁰⁴¹⁴ Na primjer, optuženi je lično insistirao na tome da se Krajišnik imenuje za predsjednika Skupštine bosanskih Srba.¹⁰⁴¹⁵

---

¹⁰⁴⁰⁷ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 84; Optužnica, par. 9–14.

¹⁰⁴⁰⁸ V. Završni podnesak odbrane, par. 327.

¹⁰⁴⁰⁹ V. odjeljci IV.A.3.a.i: Ciljevi optuženog i rukovodstva bosanskih Srba, IV.A.3.a.ii: Političke i državne strukture bosanskih Srba, IV.A.3.a.iii: Vlast nad vojnim i policijskim snagama.

¹⁰⁴¹⁰ V. par. 62, 77.

¹⁰⁴¹¹ V. par. 77.

¹⁰⁴¹² V. par. 89.

¹⁰⁴¹³ V. par. 97.

¹⁰⁴¹⁴ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16605–16607; P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 75. V. P5816 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 15. novembar 1991.); P5803 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 11. decembar 1991.); P5793 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 19. decembar 1991.).

¹⁰⁴¹⁵ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16606–16607, 16765–16767.

3242. Koljević, Biljana Plavšić, Krajišnik i optuženi su smatrani četvercem najmoćnijih rukovodilaca u RS-u, a na vrhu tog četverca bili su Krajišnik i optuženi.¹⁰⁴¹⁶ Između optuženog i Krajišnika bilo je vrlo malo razilaženja u mišljenjima¹⁰⁴¹⁷ i njih su dvojica okarakterisana kao "alfa i omega" Vlade bosanskih Srba.¹⁰⁴¹⁸

3243. Krajišnik i optuženi su redovno komunicirali o, pored ostalog, sastancima i pregovorima s predstavnicima međunarodne zajednice;¹⁰⁴¹⁹ mobilizaciji srpskih snaga u BiH;¹⁰⁴²⁰ razgovorima s političkim i vojnim rukovodiocima u Srbiji;¹⁰⁴²¹ i učešću rukovodstva bosanskih Srba u poslovima na nivou opština.¹⁰⁴²²

3244. Optuženi, Koljević i Krajišnik su vodili političke pregovore u ime bosanskih Srba i imali su podršku Izvršnog odbora SDS-a.¹⁰⁴²³ Optuženi je tokom pregovora često tražio Krajišnikov savjet.¹⁰⁴²⁴ Krajišnik je isticao da između optuženog, Koljevića i njega nema nikakve razlike jer su sva trojica na pregovorima radila kao tim; Krajišnik je na pregovorima uglavnom ponavljao "već utvrđenu partijsku politiku".¹⁰⁴²⁵

¹⁰⁴¹⁶ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4154–4155; Milan Babić, P742 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3396; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8610, 8618–8619. V. takođe Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16603, 16607, 16744–16747, 16843; P3396 (Fotografije na kojima su Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik i drugi). Premda su Krajišnik, Biljana Plavšić i Koljević takođe prisustvovali sastancima Glavnog odbora SDS-a, oni nisu igrali aktivnu ulogu u tom organu. Radomir Nešković T. 14235–14236 (6. juni 2011.); D1278 (Transkript razgovora Radomira Neškovića s Karadžićevim pravnim saradnikom, 8. oktobar 2009.), str. 18.

¹⁰⁴¹⁷ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 30–31. V. takođe Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16766–16767; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4156; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8622–8623, 8635–8636, 8644–8645 (gdje je svjedok izjavio da se, poslije par godina rata, između optuženog i Krajišnika razvio rivalski odnos).

¹⁰⁴¹⁸ Branko Đerić, T. 27951–27952 (24. april 2012.). V. takođe P1387 (Transkript 38. sjednice Skupštine RS-a, 17. januar 1994.), str. 46; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4154–4156; D89 (Stenogram 9. sjednice Skupštine SrBiH, 28. februar 1992.), str. 11; P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 121; Izet Redžić, P3189 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 5071–5073; P2526 (Izjava svjedoka Radomira Kezunovića od 21. maja 2011.), par. 75.

¹⁰⁴¹⁹ P5805 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 6. decembar 1991.).

¹⁰⁴²⁰ P5860 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 23. septembar 1991.). V. P5805 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 6. decembar 1991.).

¹⁰⁴²¹ P5874 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 6. septembar 1991.); P5835 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 22. oktobar 1991.).

¹⁰⁴²² P5833 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 29. oktobar 1991.), str. 2 (u kojem je Krajišnik rekao optuženom da je prethodne noći otišao na Ilidžu na sastanak odbora i da su "pravi ljudi dobili informacije, od nas dobili elan, dobili realnu procjenu, ma prezadovoljni oni").

¹⁰⁴²³ D1277 (Zabilješka sa zajedničke sjednice Glavnog i Izvršnog odbora i Političkog savjeta SDS-a, 11. mart 1992.), str. 1. V. takođe par. 2700, 2703–2705, 2824, 2832.

¹⁰⁴²⁴ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 140–141.

¹⁰⁴²⁵ P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 214 (gdje je dalje izjavio da je tokom pregovora često bilo teško pregovarati s Krajišnikom); P1353 (Stenogram 10. sjednice Skupštine SrBiH, 11. mart 1992.), str. 16.

3245. Pored toga, Krajišnik je imao "veliki autoritet" među opštinskim rukovodiocima bosanskih Srba i imao je uticaja na to kako se vršila vlast na opštinskom nivou.¹⁰⁴²⁶ Kao predsjednik Skupštine bosanskih Srba, Krajišnik je smatran "vještim vođom" lokalnih zastupnika.¹⁰⁴²⁷ Optuženi je Slobodanu Miloševiću opisao Krajišnika kao "velikog bosanskog rodoljuba" i rekao mu da Krajišnik "ne da stopu bosanske zemlje" i da hoće da cijela BiH ostane u Jugoslaviji.¹⁰⁴²⁸ Vijeće podsjeća da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući Krajišnika, formulisali i promovisali Strateške ciljeve; za Krajišnika, cilj da se izvrši razdvajanje od bosanskih Muslimana bio je najvažniji zadatak.¹⁰⁴²⁹

3246. U periodu od aprila do maja 1992., optuženi, Krajišnik, Koljević, Biljana Plavšić, Đerić i Bogdan Subotić često su se sastajali da bi razgovarali o više pitanja koja su se odnosila na uslove u opštinama i ti sastanci su rezultirali donošenjem odluka.¹⁰⁴³⁰ Krajišnik je takođe bio obavještavan o događajima i operacijama u Opštinama.¹⁰⁴³¹ Na primjer, Vijeće ima u vidu da je Krajišnik posjećivao Bijeljину, često s optuženim, te da je postojao blizak odnos između bijeljinskog ogranka SDS-a i SDS-a na Palama.¹⁰⁴³² Krajišnik i optuženi su takođe posjetili Sanski Most povodom formiranja tamošnjeg ogranka SDS-a.¹⁰⁴³³

3247. U maju 1992., optuženi, Mladić i Krajišnik su održali sastanak s predstavnicima opština, uključujući opštinu Rogatica, i razgovarali s njima o stvaranju države bosanskih Srba u BiH.¹⁰⁴³⁴ Krajišnik je takođe imao bliske veze s Kušićem, komandantom Rogatičke brigade, koji je

¹⁰⁴²⁶ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8628. Međutim, Radić je u svom svjedočenju izjavio da, kao predsjednik Skupštine opštine Banjaluka i Kriznog štaba Banjaluka, u svojoj opštini od Krajišnika nije dobijao nikakve instrukcije, osim odluka Skupštine bosanskih Srba koje je Krajišnik potpisao. U periodu od početka rata do kraja 1992. godine, Radić je Krajišnika u Banjaluci vidio samo nekoliko puta, kada bi ovaj došao na sjednice Skupštine RS-a koje su bile održane u tom gradu. Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7524–7526, 7571–7574. Međutim, Vijeće ne smatra da je Radićevo svjedočenje s tim u vezi, a posebno u vezi s Krajišnikovim prisustvom u Banjaluci, presudno u vezi s pitanjem Krajišnikovog autoriteta među svim opštinskim rukovodiocima bosanskih Srba.

¹⁰⁴²⁷ Predrag Radić, P1 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 7431–7432, 7538–7540, 7607. V. takođe P2 (Razgovor koji je Tužilaštvo obavilo s Predragom Radićem, 16. juli 2001.), str. 62–63.

¹⁰⁴²⁸ P5687 (Presretnuti razgovori (i) Ljiljane Karadžić i Slobodana Miloševića i (ii) Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 12. juni 1991.), str. 8.

¹⁰⁴²⁹ V. par. 2865, 2868, 2877, 2885, 2895–2903. Međutim, prema Kecmanovićevim riječima, Krajišnik je uvijek naglašavao uvažavanje "drugih nacija, vjera i običaja". D3645 (Izjava svjedoka Nenada Kecmanovića od 27. maja 2013.), par. 32–33. Vijeće, međutim, podsjeća na svoj raniji zaključak da su Kecmanovićev iskaz karakterisali evazivnost, protivrječnosti, neobjektivnost i pokazatelji da njegovom svjedočenju nedostaju iskrenost i otvorenost. Njegovo svjedočenje su karakterisali i pokazatelji da je nastojao da zaštiti optuženog. Shodno tome, Vijeće ne smatra da se s tim u vezi može osloniti na njegov iskaz.

¹⁰⁴³⁰ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 61–62. V. P5858 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Biljane Plavšić, 27. septembar 1991.).

¹⁰⁴³¹ V. npr. P5740 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Jovana Tintora, 4. april 1992.), str. 2.

¹⁰⁴³² V. par. 606.

¹⁰⁴³³ V. par. 1920.

¹⁰⁴³⁴ V. par. 936.

učestvovao u preuzimanju vlasti u Rogatici i u zlostavljanju civila, bosanskih Muslimana, i zločinima koji su nad njima počinjeni u toj opštini.¹⁰⁴³⁵

3248. Krajišnik je takođe bio svjestan toga da su muškarci, bosanski Muslimani, bili zatočeni u kasarni u Rajlovcu u opštini Novi Grad, a u junu 1992. izdao je uputstvo vlastima u Rajlovcu da se bosanskim Muslimanima koji su tamo bili zatočeni ne smije ništa desiti.¹⁰⁴³⁶ Detaljno je obaviješten o preuzimanju vlasti u Vogošći i prisustvovao je sjednicama Skupštine srpske opštine Vogošća, Skupštine opštine Novi Grad i Opštinskog odbora SDS-a Novo Sarajevo.¹⁰⁴³⁷

3249. Na jednoj sjednici Skupštine RS-a održanoj u januaru 1994., jedan poslanik je veličao Krajišnika i optuženog zato što su "stajali na čelu srpskog oslobodilačkog pokreta i rata" i opisao ih kao "naše najviše rukovodioce".¹⁰⁴³⁸

(B) Nikola Koljević

3250. Vijeće podsjeća da je Koljević bio član SNB-a, jednog od prelaznih tijela, koje je 1992. godine služilo kao *de facto* Predsjedništvo SrRBiH, te da je bio na funkciji jednog od vršilaca dužnosti predsjednika SrRBiH.¹⁰⁴³⁹ Koljevića je Skupština bosanskih Srba kasnije, 12. maja 1992., izabrala za člana tročlanog Predsjedništva RS-a.¹⁰⁴⁴⁰ Kao što se navodi gore u tekstu, tročlano Predsjedništvo je prošireno na pet članova, a Koljević je 6. jula 1992. raspoređen na zadatke vezane za međunarodne odnose, kao i poslove koji su se odnosili na informisanje i propagandu.¹⁰⁴⁴¹ Dana 17. decembra 1992., Skupština bosanskih Srba je umjesto Predsjedništva imenovala jednog predsjednika i dva potpredsjednika Republike, izabravši optuženog na funkciju predsjednika RS-a, a Koljevića za jednog od potpredsjednika.¹⁰⁴⁴²

¹⁰⁴³⁵ V. par. 944, 948–951, 969–970, 973, 986, 999–1000, 1020.

¹⁰⁴³⁶ V. odjeljak sa činjenicama u vezi s opštinom Novi Grad, par. 2221 (gdje se upućuje na P2334 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika, Mijatovića i Ljubiše Vladušića, 8. juni 1992.), str. 1–2, 4).

¹⁰⁴³⁷ V. odjeljak sa činjenicama u vezi s opštinom Vogošća, par. 2171–2172, 2246, 2359, 2375, 2386.

¹⁰⁴³⁸ P1387 (Transkript 38. sjednice Skupštine RS-a, 17. januar 1994.), str. 46.

¹⁰⁴³⁹ V. par. 90.

¹⁰⁴⁴⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1898; P3032 (Zapisnik sa 1. konstitutivne sjednice Predsjedništva SrRBiH, 12. maj 1992.). V. par. 96.

¹⁰⁴⁴¹ D440 (Zapisnik sa 15. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 6. juli 1992.), str. 3. V. par. 97. U aprilu 1992., Koljević je već bio zadužen za komunikaciju sa međunarodnom javnošću u vezi sa situacijom u SrRBiH. P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 15. april 1992.), str. 2. V. takođe svjedok KDZ240, T. 16116 (5. juli 2011.) (zatvorena sjednica); P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 139 (gdje je svjedok izjavio da se unutar rukovodstva bosanskih Srba Koljević držao više po strani). Međutim, s obzirom na to da je to Wilsonovo lično mišljenje, Vijeće nije pridalo nikakvu težinu tom aspektu njegovog iskaza.

¹⁰⁴⁴² V. par. 98.

3251. Već u oktobru 1990., na saboru srpskih poslanika održanom u Banjaluci, Koljević je rekao da je svrha osnivanja SDS-a jačanje jedinstva srpskog naroda i promovisanje srpskih interesa.¹⁰⁴⁴³

3252. Vijeće podsjeća da je Koljević priznao da je cilj procesa reorganizacije opština bio "homogenizacija određenih područja" i da je u više navrata pozivao na protjerivanje bosanskih Muslimana i stvaranje homogenih teritorija, tvrdeći da Srbi ne mogu da žive ni s kim drugim.¹⁰⁴⁴⁴ Koljević je imao posebno ekstremne stavove i nastavio je da na važnim sastancima ponavlja da bosanski Srbi, Muslimani i Hrvati ne mogu da žive zajedno.¹⁰⁴⁴⁵ Koljević je takođe, na 34. sjednici Skupštine bosanskih Srba održanoj 1993. godine, izjavio da je cilj "duhovna i moralna obnova srpstva".¹⁰⁴⁴⁶ Koljević je u privatnim razgovorima o svojim stavovima diskutovao i s optuženim i s drugim članovima rukovodstva bosanskih Srba.¹⁰⁴⁴⁷

3253. Koljević je neposredno učestvovao u pregovorima s predstavnicima međunarodne zajednice.¹⁰⁴⁴⁸ U januaru 1992., Koljević je upozorio na opasnost od stvaranja islamske republike.¹⁰⁴⁴⁹ S tim u vezi, Koljević se sastao s Tuđmanom i primijetio da im je razdvajanje naroda od zajedničkog interesa, da im nezavisna BiH ne odgovara jer bi ih tako odvojila od njihovih "matica", te da oni zagovaraju suverenu muslimansku, srpsku i hrvatsku BiH.¹⁰⁴⁵⁰ Na istom sastanku, Koljević je predložio i da se osnuje agencija koja će regulisati razmjenu imovine.¹⁰⁴⁵¹ Na jednom drugom sastanku u okviru MKBJ-a, održanom u septembru 1992., optuženi i Koljević su ponovili da bosanski Srbi i bosanski Hrvati neće prihvatiti unitarnu državu BiH; državu zasnovanu na načelu jedan čovjek – jedan glas.¹⁰⁴⁵²

---

¹⁰⁴⁴³ V. par. 2637.

¹⁰⁴⁴⁴ V. par. 2721, 2762.

¹⁰⁴⁴⁵ V. par. 2728.

¹⁰⁴⁴⁶ V. par. 2806.

¹⁰⁴⁴⁷ V. npr. P5810 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 22. novembar 1991.); P5760 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i Nikole Koljevića, 25. januar 1992.), str. 1, 4 (tokom kojeg je Koljević rekao "[p]okazuje procedura i sve pokazuje koliko smo mi na dobrom putu. Mislim, koliko smo cilj dobar izabrali", a Koljević i Biljana Plavšić su se, pored toga, složili da prema bosanskim Muslimanima treba postupati "s indiferentnošću").

¹⁰⁴⁴⁸ V. par. 2694, 2699–2700, 2703. Koljević i optuženi su takođe u privatnim razgovorima diskutovali o tim sastancima i pregovorima s predstavnicima međunarodne zajednice. V. npr. P5878 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 27. avgust 1991.), str. 5–9.

¹⁰⁴⁴⁹ V. par. 2694.

¹⁰⁴⁵⁰ V. par. 2694.

¹⁰⁴⁵¹ P986 (Zapisnik sa sastanka Nikole Koljevića, Franje Tuđmana i Franje Borasa, 8. januar 1992.), str. 13–14.

¹⁰⁴⁵² V. par. 2705. Koljević je takođe izjavio da bosanski Srbi neće prihvatiti unutrašnje granice u BiH bez nekog oblika kantonizacije. V. par. 357.

3254. U aprilu 1992., Koljević je predložio da Bogdan Subotić uspostavi zasebno Ministarstvo odbrane, što je Subotić prihvatio i poslije toga počeo da organizuje i priprema nacрте Zakona o odbrani i Zakona o vojsci.¹⁰⁴⁵³

3255. U maju 1992., Koljević se obratio bosanskim Muslimanima na Palama i kada su oni od njega zatražili garancije da mogu ostati u svojim domovima, odgovorio je: "Srbi neće više da žive ovdje s vama."¹⁰⁴⁵⁴ Koljević je takođe obilazio jedinice na terenu i prisustvovao sastancima u, pored ostalog, Bratuncu, Foči, Vlasenici i na Palama.¹⁰⁴⁵⁵

3256. Konačno, optuženi je 14. marta 1995. donio odluku o osnivanju Državnog komiteta za saradnju s UN-om i međunarodnim humanitarnim organizacijama i imenovao Koljevića za njenog predsjednika.¹⁰⁴⁵⁶

(C) Biljana Plavšić

3257. Biljana Plavšić je takođe bila član SNB-a, jednog od prelaznih tijela koje je 1992. godine služilo kao *de facto* Predsjedništvo SrR BiH, i bila je i jedan od dva vršioca dužnosti predsjednika SrR BiH, zajedno s Koljevićem.¹⁰⁴⁵⁷ Biljanu Plavšić je kasnije, 12. maja 1992., Skupština bosanskih Srba izabrala za člana tročlanog Predsjedništva RS-a.¹⁰⁴⁵⁸ Kada je sastav Predsjedništva 6. jula 1992. proširen na pet članova, Biljana Plavšić je raspoređena, pored ostalog, na zadatke kontaktiranja s UNPROFOR-om, osim u vezi s vojnim pitanjima, i poslove koji su se odnosili na izbjeglice i humanitarnu pomoć.¹⁰⁴⁵⁹ Biljana Plavšić je bila zadužena za pitanja koja su se odnosila na zatočeničke centre, uključujući koordinaciju s MKCK-om i drugim međunarodnim organizacijama u vezi s tim pitanjima.¹⁰⁴⁶⁰ Dana 17. decembra 1992., Skupština bosanskih Srba je umjesto Predsjedništva imenovala jednog predsjednika i dva potpredsjednika Republike, izabравši optuženog na funkciju predsjednika RS-a, a Biljanu Plavšić za jednog od potpredsjednika.¹⁰⁴⁶¹

3258. Vijeće podsjeća da je Biljana Plavšić prisustvovala prvoj sjednici Ministarskog savjeta, održanoj 11. januara 1992., na kojoj se raspravljalo o proglašenju SrR BiH, uključujući prioritete

¹⁰⁴⁵³ V. par. 115.

¹⁰⁴⁵⁴ V. par. 2317. V. takođe fusnota 9040.

¹⁰⁴⁵⁵ V. par. 693, 789, 841, 1106, 2317.

¹⁰⁴⁵⁶ V. P4543 (Odluka Radovana Karadžića, 14. mart 1995.), str. 1, 3. V. par. 173.

¹⁰⁴⁵⁷ V. par. 90.

¹⁰⁴⁵⁸ V. par. 96.

¹⁰⁴⁵⁹ D440 (Zapisnik sa 15. sjednice Predsjedništva SrR BiH, 6. juli 1992.), str. 3. V. par. 97. V. takođe svjedok KDZ240, T. 16116, 16141 (5. juli 2011.) (zatvorena sjednica). Prije toga, Biljana Plavšić je bila ovlaštena da zastupa SrR BiH u kontaktima s UN-om. P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrR BiH, 15. april 1992.), str. 2.

¹⁰⁴⁶⁰ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*) T. 8942.

¹⁰⁴⁶¹ V. par. 98.

zadatke definisanja nacionalne teritorije, uspostavljanja državnih organa na toj teritoriji, te ekonomskog razvlašćivanja postojećih vlasti.¹⁰⁴⁶² Na jednom drugom sastanku, Biljana Plavšić je istakla jedinstvo srpskog naroda i njegovo pravo na samoopredjeljenje, a poslije toga je nastavila da održava slične govore u kojima je isticala to pravo.¹⁰⁴⁶³

3259. Biljana Plavšić i optuženi su komunicirali u vezi s pitanjem očuvanja zajedničke države Jugoslavije i koraka koje je potrebno preduzeti u cilju ostvarenja srpskih interesa.¹⁰⁴⁶⁴ Vijeće podsjeća da je Biljana Plavšić u maju 1992. govorila o pravu Srba na 70% teritorije i izjavila da su bosanski Srbi "naviknuti da žive na otvorenim prostorima", dok su Muslimani obično živjeli u gradovima.¹⁰⁴⁶⁵ Biljana Plavšić je dalje izjavila: "Ako je potrebno 3 miliona života da se ova kriza riješi, hajde da to uradimo i idemo dalje".¹⁰⁴⁶⁶

3260. Dana 4. aprila 1992., jedna komisija u kojoj su, pored ostalih, bili Biljana Plavšić i Fikret Abdić, kao i visoki vojni zvaničnici, posjetila je Bijeljini kako bi procijenila tamošnju situaciju.¹⁰⁴⁶⁷ Biljana Plavšić je posjetila srpski Krizni štab u Bijeljini i čestitala Arkanu, rekavši da je spasio bosanske Srbe, a postoji i video-snimak koji prikazuje kako se ljubi i grli s Arkanom.¹⁰⁴⁶⁸ Kada je tokom te posjete Biljana Plavšić zatražila od Arkana da kontrolu nad Bijeljinom preda JNA, odgovorio joj je da još uvijek nije tu sredio "stvari".¹⁰⁴⁶⁹ Dana 23. aprila 1992., Biljana Plavšić je bila u kontaktu s arkanovcima i ostavila je za Arkana poruku s pitanjem može li da ga posjeti.¹⁰⁴⁷⁰ Biljana Plavšić ih je takođe pitala da li će "donijeti onu robu, ako može", a pripadnik arkanovaca s kojim je razgovarala odgovorio je: "Jasno, jasno."¹⁰⁴⁷¹

3261. Biljana Plavšić je otvoreno podržavala paravojne jedinice, ili "vikend ratnike", kako ih je ona nazivala, a na jednoj sjednici Skupštine bosanskih Srba, održanoj u novembru 1992., otvoreno ih je pozvala — uključujući arkanovce i Bele orlove — da "šalju, kao, svoje dobrovoljce da

¹⁰⁴⁶² V. par. 2818.

¹⁰⁴⁶³ V. par. 2829.

¹⁰⁴⁶⁴ V. par. 2641; P5729 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić, Rajka Dukića i Radovana Karadžića, 2. mart 1992.), str. 3–4; P5727 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i Radovana Karadžića, 2. mart 1992.), str. 1–3.

¹⁰⁴⁶⁵ V. par. 2727.

¹⁰⁴⁶⁶ V. par. 2727.

¹⁰⁴⁶⁷ V. par. 626.

¹⁰⁴⁶⁸ V. par. 626.

¹⁰⁴⁶⁹ V. par. 626. Vijeće dalje podsjeća da je Biljana Plavšić 20. aprila 1992., na jednoj večeri s predstavnikom UNPROFOR-a, Cedricom Thornberryjem, opisala Bijeljini kao "oslobođeni" grad. V. par. 626.

¹⁰⁴⁷⁰ P1106 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i "Rusa", 23. april 1992.), str. 1–2.

¹⁰⁴⁷¹ P1106 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i "Rusa", 23. april 1992.), str. 2. Bez daljnijeg konteksta, Vijeće nije u poziciji da utvrdi šta je Biljana Plavšić podrazumijevala pod "robom" i neće donijeti nikakav zaključak u vezi s tim.

pomognu u odbrani srpskog naroda u [RS-u]".¹⁰⁴⁷² Kao što se navodi gore u tekstu, Biljana Plavšić je bila zagovornik toga da sve paravojne jedinice s teritorija izvan BiH na kojima su živjeli Srbi dođu da im pomognu i bila je "most" između bosanskih Srba i ljudi koji su dolazili iz drugih država da pruže pomoć u tom sukobu.¹⁰⁴⁷³ Mićo Stanišić i Biljana Plavšić su se sukobili u vezi s ovim pitanjem.¹⁰⁴⁷⁴ Prema Mandićevim riječima, Mićo Stanišić je hapsio paravojne jedinice, a Biljana Plavšić bi onda intervenisala u njihovu korist i uredila da one budu puštene na slobodu.¹⁰⁴⁷⁵

3262. Vijeće takođe podsjeća da je Biljana Plavšić sredinom aprila 1992. posjetila fabriku "Alhos" u Zvorniku i sastala se lokalnim čelnicima bosanskih Srba, među kojima su bili članovi Kriznog štaba Zvornika.¹⁰⁴⁷⁶

3263. Na sastancima kojima je optuženi prisustvovao u maju ili junu 1992., kao i u jednom intervjuu na televiziji u julu 1992., Biljana Plavšić je priznala da u BiH postoje zatočenički objekti kojima su upravljali bosanski Srbi, pored ostalog na Palama, Ilidži, u Banjaluci i Prijedoru; Međutim, ona se ogradila rekavši da su u njima zatočeni samo vojno sposobni muškarci koji su aktivno učestvovali u "pobunama", pomagali te pobune ili finansirali nabavku oružja.¹⁰⁴⁷⁷

3264. Dana 7. jula 1992., Biljana Plavšić je pismenim putem obaviještena da je bilo napora da se "prinudno i samovoljno" isele bosanski Muslimani s Pala, što je za posljedicu imalo veliki broj krivičnih djela.¹⁰⁴⁷⁸ UN je obavijestio Biljanu Plavšić da su Srbi 30. septembra 1992. protjerali

¹⁰⁴⁷² Mićo Stanišić, T. 46385–46386 (3. februar 2014.); Momčilo Mandić, T. 4625–4626 (5. juli 2010.); P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 20. V. par. 608.

¹⁰⁴⁷³ V. par. 3195.

¹⁰⁴⁷⁴ Momčilo Mandić, T. 4625–4631 (5. juli 2010.) (gdje je svjedok izjavio da je u vezi s ovim pitanjem Đerić podržavao Biljanu Plavšić, a Mandić Stanišića, te da je to kulminiralo sukobom između Biljane Plavšić i Đerića na jednoj strani, i Stanišića i Mandića na drugoj). Prema Đerićevim riječima, on nikad nije odobravao izjave ili postupke Biljane Plavšić u vezi s paravojnim jedinicama i nikad nije smatrao da "je trebalo tako da se radi". P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 43. U junu 1991., optuženi je s Biljanom Plavšić razgovarao o kadrovskim pitanjima u MUP-u. P2222 (Presretnuti razgovor Biljane Plavšić i Radovana Karadžića, 17. juni 1991.).

¹⁰⁴⁷⁵ Momčilo Mandić, T. 4626, 4630, 4649–4650 (5. juli 2010.); Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9725–9726 (gdje je svjedok izjavio da je Biljana Plavšić naredila puštanje Žutih osa na slobodu krajem novembra 1992.). Pored toga, Mandić je izjavio da s optuženim nije razgovarao pola godine zbog toga što je Biljana Plavšić dozvolio da to učini. Momčilo Mandić, T. 4627–4630 (5. juli 2010.); Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9725–9726.

¹⁰⁴⁷⁶ V. par. 1253.

¹⁰⁴⁷⁷ P1099 (Video-snimak intervjua s Biljanom Plavšić, s transkriptom) (gdje je dalje izjavila da broj zatvora kojima upravljaju Muslimani, a posebno u Sarajevu, "daleko prevazilazi" broj zatvora kojima upravljaju bosanski Srbi u BiH); P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 101–103, 138 (gdje je dalje izjavio da je Biljana Plavšić uzvratila da sličnim logorima upravljaju i druge strane u sukobu). Mandić je potvrdio da je to bio jedan primjer ratne propagande koju je širila Biljana Plavšić, s obzirom na to da bosanski Muslimani nisu imali toliko logora koliko su ih imali bosanski Srbi. Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*) T. 8936–8942.

¹⁰⁴⁷⁸ V. par. 2324.

približno 300 civila, bosanskih Muslimana, s područja Grbavice na Novom Sarajevu; kada su joj postavljena pitanja u vezi s tom situacijom, Plavšićeva je oklijevala dati bilo kakav odgovor.¹⁰⁴⁷⁹

3265. Na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice, Biljana Plavšić je otvoreno izjavljivala da je za bosanske Srbe nemoguć suživot s drugim zajednicama, a posebno s bosanskim Muslimanima, te da je bolje da se te zajednice razdvoje; takođe je isticala da je važno da se teritorija podijeli na takav način da Srbi imaju kontrolu nad jednim neprekidnim dijelom teritorije.¹⁰⁴⁸⁰ Na jednom sastanku s delegacijom iz Grčke, održanom u martu 1994., Biljana Plavšić je, u Mladićevom prisustvu, izrazila svoje nezadovoljstvo zbog politike popuštanja koju je vodio optuženi i "diplomatskog žongliranja" u koje se upušta na međunarodnim pregovorima.¹⁰⁴⁸¹

(D) Ratko Mladić

3266. Vijeće podsjeća da je Ratko Mladić imenovan za komandanta Glavnog štaba VRS-a 12. maja 1992., nakon što ga je odabrao optuženi.¹⁰⁴⁸² Glavni štab je bio najviši operativni organ VRS-a.¹⁰⁴⁸³

3267. Kao komandant Glavnog štaba VRS-a, Mladić je komandovao VRS-om u skladu s ovlaštenjima koja je na njega prenio predsjednik; donosio je pravila, naređenja i uputstva koja su se odnosila na izvršavanje naređenja koja je izdao predsjednik.¹⁰⁴⁸⁴ Optuženi je odabrao Mladića za tu ulogu i unaprijedio ga u čin generalpukovnika 28. juna 1994.¹⁰⁴⁸⁵ Mladić je na tom položaju ostao tokom cijelog sukoba, do 8. novembra 1996.¹⁰⁴⁸⁶

¹⁰⁴⁷⁹ V. par. 2286. V. takođe Hussein Ali Abdel-Razek, T. 5521 (20. juli 2010.).

¹⁰⁴⁸⁰ V. par. 2725–2727.

¹⁰⁴⁸¹ P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 180, 184, 186–187.

¹⁰⁴⁸² V. par. 3115.

¹⁰⁴⁸³ V. par. 169.

¹⁰⁴⁸⁴ V. par. 170. V. takođe par. 3107, 3116, 3152–3156.

¹⁰⁴⁸⁵ P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 317 (gdje se navodi da se optuženi, zajedno sa Krajišnikom, zainteresovao za Mladića i zatražio da on dođe i preuzme funkciju komandanta Glavnog štaba VRS-a); P3046 (Ukaz Radovana Karadžića o unapređenju Ratka Mladića, 28. juni 1994.), Reynaud Theunens, T. 16863 (19. juli 2011.). V. takođe P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-25. maj 1992.), str. 292). V. takođe par. 3115.

¹⁰⁴⁸⁶ V. fusnota 461 (gdje se upućuje na P3034 (Izveštaj vještaka Reynauda Theunensa pod naslovom "Radovan Karadžić i TO SRBiH –VRS (1992.–1995.)", verzija s obilježenim izmjenama), *e-court* str. 287, 293); Ewan Brown, T. 21504–21505 (17. novembar 2011.); P3914 (Izveštaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj krajini – 1992.", 27. novembar 2002.), par. 1.64; P1355 (Zapisnik sa 16. sjednice Skupštine SrRBiH), 12. maj 1992., str. 2; Manojlo Milovanović, T. 25439 (28. februar 2012.); P4446 (Organizaciona šema strukture Glavnog štaba VRS-a za juli 1995.). V. takođe P1489 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. avgust 1995.-15. januar 1996.), str. 135 (gdje se navodi da je Mladić 1. decembra 1995. bio na sastanku Vrhovne komande RS-a zajedno s optuženim, Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugima).

3268. Mladić je bio u kontaktu s optuženim i Krajišnikom i od njih je dobijao instrukcije.¹⁰⁴⁸⁷ U jednom razgovoru vođenom u maju 1992., Mladić je rekao Krajišniku: "[N]avrati[ću] odozgo da vidim kak'e su nove instrukcije [...] I dogovorićemo se za dalje."¹⁰⁴⁸⁸

3269. Mladić je, dok je bio komandant Glavnog štaba, bio obavještavan o vojnim dešavanjima i preuzimanju vlasti na cijelom području Opština, kao i o zločinima koji su u njima vršeni. Na primjer, preuzimanje vlasti u Rogatici, koje je počelo 22. maja 1992. ili približno tog datuma, planirao je i izveo SRK i Mladić je bio obaviješten o tome.¹⁰⁴⁸⁹ U maju 1992., Mladić je obaviješten da je "Foča [...] završena", a kasnije, u septembru 1992., da udio Srba u stanovništvu Foče iznosi 99%.¹⁰⁴⁹⁰ Pored toga, logor Batković u Bijeljini osnovan je na osnovu jednog Mladićevog naređenja da se osnuje logor za "ratne zarobljenike" u junu 1992.¹⁰⁴⁹¹ Dana 6. juna 1992., Mladić je izdao hitnu direktivu da se obezbijede komunikacije od Sarajeva ka Zvorniku i izvrši čišćenje zone korpusa od "preostalih grupa [...] neprijatelja", navevši takođe da zabranjuje maltretiranje nenaoružanog civilnog stanovništva.¹⁰⁴⁹² Mladić je takođe obavještavan o dešavanjima tokom preuzimanja vlasti u Vlasenici i bio je konsultovan tokom oružanog sukoba na Ilidži.¹⁰⁴⁹³

3270. Dana 1. jula 1992., Mladić je odao priznanje svim pripadnicima VRS-a za uspješno organizovanu i izvedenu koordinisanu "operaciju za probijanje, proširenje i čišćenje koridora u Bosanskoj Posavini, između istočne i zapadne Bosne".¹⁰⁴⁹⁴ Mladić je konkretno čestitao jedinicama Istočnobosanskog korpusa i 1. krajiškog korpusa na njihovim združenim naporima kojima su potvrdile stav Glavnog štaba VRS-a u ostvarenju svojih vojnih i političkih ciljeva "očuvanja srpstva" u BiH.¹⁰⁴⁹⁵

3271. Dana 3. avgusta 1992., Mladić je naredio da se u, pored ostalog, Omarskoj, Trnopolju i Manjači izvrše pripreme za obilazak od strane stranih novinara i predstavnika MKCK-a.¹⁰⁴⁹⁶ Pored

---

¹⁰⁴⁸⁷ V. odjeljak IV.A.3.a.iii.A.3: Odnos između Mladića i optuženog. V. takođe npr. P1145 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Ratka Mladića, 24. maj 1992.); P1519 (Presretnuti razgovor Ratka Mladića i Momčila Krajišnika, 27. maj 1992.), str. 2.

¹⁰⁴⁸⁸ P1519 (Presretnuti razgovor Ratka Mladića i Momčila Krajišnika, 27. maj 1992.), str. 2.

¹⁰⁴⁸⁹ V. par. 971.

¹⁰⁴⁹⁰ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-25. maj 1992.), str. 255; P1480 (Bilježnica Ratka Mladića, 10.-30. septembar 1992.), str. 66. V. takođe par. 2781.

¹⁰⁴⁹¹ V. par. 642.

¹⁰⁴⁹² V. par. 1278.

¹⁰⁴⁹³ V. par. 1112, 1124, 2133. V. takođe par. 2785.

¹⁰⁴⁹⁴ P5509 (Pismo Ratka Mladića svim pripadnicima VRS-a, 1. juli 1992.), str. 1.

¹⁰⁴⁹⁵ P5509 (Pismo Ratka Mladića svim pripadnicima VRS-a, 1. juli 1992.), str. 1.

¹⁰⁴⁹⁶ V. par. 1404, 1784, 1849.

toga, na jednom sastanku s Jovom Banjcem u septembru 1992., Mladić je obaviješten da je u Ključu ostalo samo 5.000 bosanskih Muslimana, a da istog dana odlazi još njih 1.500.¹⁰⁴⁹⁷

3272. Vijeće podsjeća da je na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice Mladić takođe govorio o genocidu počinjenom nad Srbima u Drugom svjetskom ratu na područjima među kojima su Srebrenica i Sarajevo.¹⁰⁴⁹⁸ Pored toga, Vijeće podsjeća da se Mladić složio s optuženim kada je ovaj u januaru 1993. rekao da oni više ne mogu živjeti zajedno s bosanskim Muslimanima i da će, stoga, bosanski Muslimani biti premješteni izvan teritorije bosanskih Srba.¹⁰⁴⁹⁹ Mladić je i u 1994. godini nastavio da daje izjave o tome kako je nužno boriti se protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata do kraja, dok oni potpuno ne nestanu ili iščeznu.¹⁰⁵⁰⁰ Konačno, Vijeće podsjeća na informaciju koju je Mladić izdao Glavnom štabu u avgustu 1995., u kojoj je, pored ostalog, pohvalio vojsku RS-a zbog toga što je spriječila "planirani i pripremani genocid nad srpskim narodom, zaštitila najveći deo srpskih teritorija i nizala pobjedu za pobjedom u oslobađanju okupiranih istorijskih i etničkih srpskih prostora".¹⁰⁵⁰¹

3273. Vijeće takođe podsjeća da je Mladić učestvovao u definisanju, usvajanju i provođenju Strateških ciljeva.¹⁰⁵⁰² Mladić je bio zagovornik toga da se postupci bosanskih Srba drže u tajnosti i preporučio je da se u kontaktima s javnošću usvoji zajednička retorika.¹⁰⁵⁰³ Takođe je naglasio da je važno da se identifikuje zajednički neprijatelj i da na osnovu toga "treba[...] i igrati i eliminisati ga za određeno vrijeme ili trajno".¹⁰⁵⁰⁴ U vezi s provođenjem Strateških ciljeva, Vijeće podsjeća da je Mladić izdao važne vojne direktive, kao što su bile Direktiva br. 4 u novembru 1992. i Direktiva br. 5 u junu 1993.¹⁰⁵⁰⁵

---

¹⁰⁴⁹⁷ V. par. 1565.

¹⁰⁴⁹⁸ V. par. 2662, 2669.

¹⁰⁴⁹⁹ V. par. 2757.

¹⁰⁵⁰⁰ V. par. 2766, 2769, 2771, 2806, 2832.

¹⁰⁵⁰¹ V. par. 2815.

¹⁰⁵⁰² V. par. 2794, 2863–2864, 2868, 2874, 2876–2877. Vijeće ima u vidu da se Mladić 15. jula 1994. požalio da Strateškim ciljevima koje je usvojila Skupština bosanskih Srba nije bila pružena potrebna finansijska podrška i da su, zapravo, političke strukture onemogućile VRS da izvede određene operacije koje su bile direktno u okviru provođenja postavljenih Strateških ciljeva. P1486 (Bilježnica Ratka Mladića, 31. mart-3. septembar 1994.), str. 209–210.

¹⁰⁵⁰³ V. par. 2864.

¹⁰⁵⁰⁴ V. par. 2864.

¹⁰⁵⁰⁵ V. par. 2876, 2879, 3155–3156.

(E) Slobodan Milošević

3274. Slobodan Milošević je bio predsjednik Republike Srbije.¹⁰⁵⁰⁶ Milan Babić je Miloševića opisao kao "predsjednik[a] svih Srba, ne samo Srbije",¹⁰⁵⁰⁷ a Jovica Stanišić ga je pomenuo kao "šefa glavnog".¹⁰⁵⁰⁸ On je imao kontrolu nad JNA.¹⁰⁵⁰⁹

3275. Počev od novembra 1990., Milošević i optuženi su blisko saradivali i optuženi ga je često posjećivao u Beogradu.¹⁰⁵¹⁰ Drugi rukovodioci bosanskih Srba, na primjer Krajišnik, takođe su se sastajali s Miloševićem, ali njihovi sastanci nisu bili tako česti.¹⁰⁵¹¹ Prije početka sukoba i 1992. godine, Slobodan Milošević i optuženi neprestano su komunicirali jedan s drugim i razgovarali i o političkoj i o vojnoj taktici u vezi s dešavanjima u BiH i Hrvatskoj, te usklađivali tu taktiku.¹⁰⁵¹²

¹⁰⁵⁰⁶ P3048 (Zapisknik sa 21. sjednice VSO-a SRJ, 7. juni 1994.), str. 1; Yasushi Akashi, T. 37705–37706 (24. april 2013.).

¹⁰⁵⁰⁷ P754 (Intervju s Milanom Babićem u časopisu *NIN*, 18. juni 1991.), str. 10; Milan Babić, P743 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Martića*), T. 1473.

¹⁰⁵⁰⁸ P5818 (Presretnuti razgovor Ljiljane Karadžić i Jovice Stanišića, 12. novembar 1991.).

¹⁰⁵⁰⁹ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4147.

¹⁰⁵¹⁰ Milan Babić, P742 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3397; Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16612, 16614–16615, 16768.

¹⁰⁵¹¹ Radomir Nešković, P2568 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 16616.

¹⁰⁵¹² D1282 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. maj 1991.), str. 1–4; P5686 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 11. juni 1991.), str. 1–2; P5687 (Presretnuti razgovori (i) Ljiljane Karadžić i Slobodana Miloševića i (ii) Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 12. juni 1991.), str. 2–3, 5, 7–9; P5688 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 17. juni 1991.), str. 1–3; P5893 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. juni 1991.), str. 1–2; D3531 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 28. juni 1991.); P5890 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 1. juli 1991.), str. 1–2; P5887 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 8. juli 1991.), str. 2–5; P5883 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. juli 1991.), str. 1–3; P5875 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. juli 1991.), str. 1–3; P5881 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 31. juli 1991.), str. 4–12; P5880 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 6. avgust 1991.), str. 1–5; P5877 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 4. septembar 1991.), str. 1–6; D365 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, bez datuma); D4545 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 13. septembar 1991.); P5866 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 18. septembar 1991.); P5864 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 19. septembar 1991.), str. 2–4; P5865 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 13. septembar 1991.); P5863 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 22. septembar 1991.); P5861 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 2–7; P5853 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 3–6; P5859 (Presretnuti razgovori Radovana Karadžića, Slobodana Miloševića i neidentifikovanih osoba, 24. septembar 1991.), str. 7–11; D4496 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovane žene i Slobodana Miloševića, 24. septembar 1991.), str. 4–8; D4497 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 26. septembar 1991.); P5848 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 8. oktobar 1991.), str. 2–6; P5847 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. oktobar 1991.), str. 1–3; P5834 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 26. oktobar 1991.), str. 1–6; P5832 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. oktobar 1991.), str. 1–13; P5828 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 1. novembar 1991.), str. 1–9; P5897 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 14. novembar 1991.), str. 1–3; P5815 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 15. novembar 1991.), str. 1–2; P5813 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 18. novembar 1991.), str. 1–4; P5811 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 22. novembar 1991.), str. 1–4; P5809 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. novembar 1991.), str. 1–2; P5808

Vlasti na Palama i vlasti u Beogradu bile su tijesno povezane i rukovodstvo bosanskih Srba se konsultovalo s Beogradom u vezi s dešavanjima u BiH.¹⁰⁵¹³ Teme o kojima su razgovarali obuhvatale su (i) njihovo protivljenje otcjepljenju BiH i želju da ostanu dio Jugoslavije,¹⁰⁵¹⁴ (ii) protivljenje stvaranju islamske države,¹⁰⁵¹⁵ (iii) političke pregovore,¹⁰⁵¹⁶ (iv) regionalizaciju,¹⁰⁵¹⁷ (v) dešavanja u Hrvatskoj i Sloveniji,¹⁰⁵¹⁸ (vi) vojne pripreme, uključujući mobilizaciju srpskog

---

(Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 26. novembar 1991.), str. 2–3; P5796 (Presretnuti razgovor Mirka Krajišnika i Mirčeta Radića, 16. decembar 1991.); P5795 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 17. decembar 1991.), str. 1–3; P2224 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. septembar 1991.) (Vijeće napominje da se kao datum ovog presretnutog razgovora navodi 20. decembar 1991., ali da je iz konteksta razgovora jasno da bi trebao da stoji datum 9. septembar 1991.); P5790 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 20. decembar 1991.), str. 1–4; P5787 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 25. decembar 1991.), str. 1–4; P5780 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 30. decembar 1991.), str. 1–3; P5775 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 5. januar 1992.), str. 2–5; P5769 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. januar 1992.); P5767 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 12. januar 1992.), str. 2–6; P5766 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 15. januar 1992.), str. 1–3; P5752 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 10. februar 1992.), str. 1; P5751 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 10. februar 1992.).

¹⁰⁵¹³ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 72, 199. V. takođe P2926 (Službena zabilješka RDB-a Srbije, 27. juni 1994.); Milorad Davidović, T. 15830–15834 (1. juli 2011.). U dokaznom predmetu P2926 stoji da je grupa pod nazivom grupa "Tajfun" djelovala u Banjaluci i da je MUP Srbije prihvatao inicijative te grupe tek nakon što bi optuženi i Mićo Stanišić dali svoje odobrenje. Međutim, Davidović nije mogao da pruži neposredne dokaze o karakteru te grupe i mjerama preduzetim s tim u vezi.

¹⁰⁵¹⁴ D1282 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. maj 1991.), str. 1, 3; P5687 (Presretnuti razgovori (i) Ljiljane Karadžić i Slobodana Miloševića i (ii) Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 12. juni 1991.), str. 2–3; D3531 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 28. juni 1991.), str. 3–4; P5880 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 6. avgust 1991.), str. 1; D4545 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 13. septembar 1991.), str. 2; P5834 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 26. oktobar 1991.), str. 1; P5828 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 1. novembar 1991.), str. 6; P5897 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 14. novembar 1991.), str. 3; P5787 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 25. decembar 1991.), str. 4; P5775 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 5. januar 1992.), str. 3.

¹⁰⁵¹⁵ D1282 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. maj 1991.), str. 3; P5877 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 4. septembar 1991.), str. 2, 4–5; P5828 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 1. novembar 1991.), str. 1, 9; P5766 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 15. januar 1992.), str. 2.

¹⁰⁵¹⁶ P5687 (Presretnuti razgovori (i) Ljiljane Karadžić i Slobodana Miloševića i (ii) Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 12. juni 1991.), str. 3–5; P5688 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 17. juni 1991.), str. 1–3; P5893 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 24. juni 1991.), str. 2; P5875 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. juli 1991.), str. 2; D365 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, bez datuma), str. 1–2; P5859 (Presretnuti razgovori Radovana Karadžića, Slobodana Miloševića i neidentifikovanih osoba, 24. septembar 1991.), str. 8; D4497 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 26. septembar 1991.), str. 1; P5832 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. oktobar 1991.), str. 11; P5897 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 14. novembar 1991.), str. 2–3; P5813 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 18. novembar 1991.), str. 2; P5808 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 26. novembar 1991.), str. 2; P5790 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 20. decembar 1991.), str. 1.

¹⁰⁵¹⁷ P5688 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 17. juni 1991.), str. 3; D365 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, bez datuma), str. 2.

¹⁰⁵¹⁸ D3531 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 28. juni 1991.), str. 5; P5890 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 1. juli 1991.), str. 1; P5887 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 8. juli 1991.), str. 3–5; P5875 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. juli 1991.), str. 3; P5880 (Presretnuti razgovor Radovana

stanovništva i nabavku oružja,¹⁰⁵¹⁹ (vii) dešavanja u Krajini,¹⁰⁵²⁰ i (viii) pitanja koja su se odnosila na priznanje nezavisnosti BiH.¹⁰⁵²¹

3276. Vijeće podsjeća da je od 1990. do sredine 1991. godine, politički cilj optuženog i rukovodstva bosanskih Srba bio očuvanje Jugoslavije i sprečavanje otcjepljenja ili nezavisnosti BiH, koje bi dovelo do razdvajanja bosanskih Srba od Srbije; Vijeće ima u vidu da je Slobodan Milošević podržao taj cilj i izjašnjavao se protiv nezavisnosti BiH.¹⁰⁵²²

3277. Vijeće je zaključilo da je na osnovu jednog razgovora koji su optuženi i Milošević vodili 24. oktobra 1991. takođe jasno da je Slobodan Milošević pokušavao da zauzme jedan oprezniji pristup, dok je optuženi bio nepopustljiv u stavu da je cilj rukovodstva bosanskih Srba da osigura uspostavljanje pune vlasti nad svojim teritorijama i da proglasi svoju vlastitu Skupštinu bosanskih Srba.¹⁰⁵²³ Vijeće je takođe zaključilo da je Milošević izrazio rezervu u pogledu isključivanja bosanskih Muslimana, ali da je optuženi čvrsto ostao pri stavu da Jugoslaviju podržava manje od 10% bosanskih Muslimana i da se ne bi trebalo izlagati takvom riziku.¹⁰⁵²⁴

Karadžića i Slobodana Miloševića, 6. avgust 1991.), str. 2; P5877 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 4. septembar 1991.), str. 1, 4; P5867 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 19. septembar 1991.), str. 1–2; P5861 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 5–6; P5853 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 6; P5848 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 8. oktobar 1991.), str. 5; P5811 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 22. novembar 1991.), str. 3.

¹⁰⁵¹⁹ P5861 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 5; P5883 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. juli 1991.), str. 1–2; P5887 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 8. juli 1991.), str. 3–5; P5853 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 3–5; P5859 (Presretnuti razgovori Radovana Karadžića, Slobodana Miloševića i neidentifikovanih osoba, 24. septembar 1991.), str. 10; D4496 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i neidentifikovane žene i Slobodana Miloševića, 24. septembar 1991.), str. 4.

¹⁰⁵²⁰ P5866 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 18. septembar 1991.), str. 1–2; P5867 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 19. septembar 1991.), str. 1; P5864 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 19. septembar 1991.), str. 3; P5863 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 22. septembar 1991.), str. 2; P5861 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23. septembar 1991.), str. 4; P5859 (Presretnuti razgovori Radovana Karadžića, Slobodana Miloševića i neidentifikovanih osoba, 24. septembar 1991.), str. 9; P5832 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. oktobar 1991.), str. 1, 11; P5787 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 25. decembar 1991.), str. 1; P5769 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. januar 1992.), str. 2; P5751 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 10. februar 1992.), str. 1–2.

¹⁰⁵²¹ P5832 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 29. oktobar 1991.), str. 2; P5795 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 17. decembar 1991.), str. 1; P5775 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 5. januar 1992.), str. 4; P5769 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. januar 1992.), str. 1; P5766 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 15. januar 1992.), str. 1.

¹⁰⁵²² V. par. 2644–2645, 2651.

¹⁰⁵²³ V. par. 2710. V. takođe P5782 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 28. decembar 1991.), str. 1–2.

¹⁰⁵²⁴ V. par. 2711.

3278. Vijeće podsjeća da je Milošević u decembru 1991. rekao optuženom da ne bi trebao da popušta Izetbegoviću, da bi trebali da se drže svog stava, dodavši: "Ako hoće da se biju, tu smo", s obzirom da su Srbi jači.¹⁰⁵²⁵ Razgovarali su i o neustavnom karakteru odluke kojom je promjenjen status BiH.¹⁰⁵²⁶

3279. Dana 26. decembra 1991., optuženi i Krajišnik su razgovarali o svojoj političkoj strategiji i pitanjima suvereniteta u BiH i regionalizacije, kao i o razočaranosti obojice Slobodanom Miloševićem.¹⁰⁵²⁷ Optuženi je s tim u vezi izjavio da će oni morati da vode svoju politiku, čak i po cijenu "razlaza sa Miloševićem".¹⁰⁵²⁸ U januaru 1992., Milošević je u jednom presretnutom telefonskom razgovoru rekao optuženom da ga on ne bi opisao kao jednog od svojih "trabanata".¹⁰⁵²⁹

3280. U martu 1992., na jednom sastanku s predstavnicima međunarodne zajednice, Slobodan Milošević je rekao da je situacija u BiH nalik na "dinamit" i da će situacija biti paklena ako bilo ko bude davao prednost jednoj od strana, ali jeste nazvao optuženog i rekao mu da "ohladi".¹⁰⁵³⁰ Milošević je takođe rekao da se Jugoslavija nada da će imati intenzivne veze s BiH.¹⁰⁵³¹ Kasnije tokom rata, na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice, Milošević je takođe obećavao da će razgovarati s bosanskim Srbima i izjavljivao da i dalje osuđuje "etničko čišćenje", ali da svijet "demonizira" Srbe, a pritom ne osuđuje postupke drugih strana.¹⁰⁵³²

3281. Počev od 1992. godine, predstavnici međunarodne zajednice su obavještavali Slobodana Miloševića o protjerivanju Muslimana u BiH; on je odgovarao da će sve što se bude dešavalo u BiH biti strašno i da odgovornost za ta djela leži na onima koji su odlučili da otcijepu BiH i da on nema nikakve nadležnosti u odnosu na bosanske Srbe.¹⁰⁵³³ U septembru 1992., na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice, čelnici SRJ izrazili su mišljenje da predstavnici međunarodne zajednice opravdano traže od njih da izvrše pritisak na optuženog.¹⁰⁵³⁴

---

¹⁰⁵²⁵ V. par. 2691.

¹⁰⁵²⁶ V. par. 2691.

¹⁰⁵²⁷ P5785 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 26. decembar 1991.), str. 3–7.

¹⁰⁵²⁸ P5785 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika, 26. decembar 1991.), str. 7.

¹⁰⁵²⁹ P5769 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. januar 1992.), str. 6.

¹⁰⁵³⁰ P779 (Šesta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 36–37.

¹⁰⁵³¹ P779 (Šesta bilježnica dnevnika Vanceove misije koji je vodio Herbert Okun), *e-court* str. 36.

¹⁰⁵³² D1140 (Pismo generalnom sekretaru UN-a, 2. februar 1993.) (pod pečatom), str. 4; P4246 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima sa Slobodanom Miloševićem, 25. mart 1993.), str. 2. V. takođe D3054 (Bilješke sa sjednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 18. avgust 1992.), str. 10–12.

¹⁰⁵³³ [REDIGOVANO].

¹⁰⁵³⁴ P784 (Prva bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 53.

3282. Optuženi je u septembru 1992. potvrdio da "najodgovorniji ljudi i u Srbiji i u Jugoslaviji" čvrsto podržavaju bosanske Srbe u ostvarenju njihovog cilja, premda se taj cilj privremeno nalazi unutar BiH, ali pod uslovom da bosanski Srbi definišu "granice prema Muslimanima i Hrvatima".¹⁰⁵³⁵ U januaru 1993., poslanici u Skupštini bosanskih Srba pozvali su Slobodana Miloševića i srpski narod da učine više kako bi pomogli svojoj braći u RS-u.¹⁰⁵³⁶

3283. U maju 1993., Slobodan Milošević se obratio Skupštini bosanskih Srba i potvrdio solidarnost Srbije s bosanskim Srbima, ali je naglasio da bi Skupština trebala da prihvati Vance-Owenov plan kako bi se izbjegle katastrofalne posljedice do kojih bi doveo nastavak rata.¹⁰⁵³⁷ Potvrdio je da je Srbima rat nametnut i da se oni samo brane.¹⁰⁵³⁸ Optuženi je izrazio svoje neslaganje po tom pitanju i izjavio da se osjeća prevarenim od strane Miloševića, objasnivši da je Vance-Owenov plan katastrofalan po Srbe, da bi oni živjeli u enklavama i da bi područja poput Zvornika bila "turska", te da opasnost od toga da će biti bombardovani postoji bez obzira na to da li će potpisati taj sporazum ili ne.¹⁰⁵³⁹

3284. Na jednom sastanku sa Slobodanom Miloševićem i Mladićem, održanom 24. septembra 1993., Perišić je govorio o opasnosti od rata u Krajini i rekao da je potrebna pomoć u ljudstvu, borbenoj opremi i finansijskim sredstvima.¹⁰⁵⁴⁰ Milošević je u vezi s "konačnom verifikacijom [RS-a]" izjavio da ona zahtijeva političku koordinaciju s optuženim, ekonomsku koordinaciju, vojnu koordinaciju s jednim glavnim štabom, kao i povezivanje na planu obavještajnih i bezbjednosnih funkcija.¹⁰⁵⁴¹ Milošević je dalje izjavio da se mora voditi odlučna borba protiv kriminala.¹⁰⁵⁴²

3285. U oktobru 1993., Perišić je govorio o kadrovskim problemima vezanim za starješine iz SRJ koje su bile angažovane u VRS-u, a vođena je i diskusija o tome da li bi SRJ trebala da povuče svoje kadrove iz RS-a.¹⁰⁵⁴³ Na tom sastanku, Slobodan Milošević je rekao da "Mladić dođe ovde i da od njega čujemo šta ima da kaže".¹⁰⁵⁴⁴

---

¹⁰⁵³⁵ D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 16.

¹⁰⁵³⁶ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 55–56.

¹⁰⁵³⁷ P1371 (Transkript 30. sjednice Skupštine RS-a, 5.–6. maj 1993.), str. 29–30, 157–160; Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4235; Herbert Okun, T. 1828 (28. april 2010.).

¹⁰⁵³⁸ P1371 (Transkript 30. sjednice Skupštine RS-a, 5.–6. maj 1993.), str. 161.

¹⁰⁵³⁹ P1373 (Transkript 31. sjednice Skupštine RS-a, 9. maj 1993.), str. 18.

¹⁰⁵⁴⁰ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april–24. oktobar 1993.), str. 339–340.

¹⁰⁵⁴¹ P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april–24. oktobar 1993.), str. 341, 343–344.

¹⁰⁵⁴² P1483 (Bilježnica Ratka Mladića, 2. april–24. oktobar 1993.), str. 345.

¹⁰⁵⁴³ P6162 (Izvod iz bilješki sa 14. sjednice VSO-a SRJ, 11. oktobar 1993.), *e-court* str. 1, 5, 7.

¹⁰⁵⁴⁴ P6162 (Izvod iz bilješki sa 14. sjednice VSO-a SRJ, 11. oktobar 1993.), *e-court* str. 7. V. takođe P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 47.

3286. Vijeće podsjeća da je Slobodan Milošević prisustvovao jednom sastanku održanom 8. novembra 1993. u Predsjedništvu Srbije, na kojem su, pored ostalih bili optuženi, Krajišnik, Martić, Mladić i Perišić, i da se tom prilikom razgovaralo o sljedećim zajedničkim ciljevima: (i) bezuslovnom jačanju integriteta Srbije, (ii) uspostavljanju RS-a kao potpuno nezavisne države; i (iii) obezbjeđivanju potpune vlasti Srba u Krajini.¹⁰⁵⁴⁵

3287. Na jednom sastanku sa Slobodanom Miloševićem, Jovicom Stanišićem i drugima, održanom u decembru 1993., optuženi je izjavio da je kraj sukoba blizu i da bosanski Srbi drže 75% teritorije; prihvatio je da će dio te teritorije morati da vrate jer im međunarodna zajednica neće dopustiti da ga zadrže.¹⁰⁵⁴⁶ Optuženi je na tom sastanku nabrojao Strateške ciljeve.¹⁰⁵⁴⁷ Taj sastanak je sazvan kako bi se poboljšao "operativno-taktički položaj" bosanskih Srba i kako bi se razgovaralo o pomoći iz Srbije.¹⁰⁵⁴⁸ Milošević se složio s Mladićevim prijedlogom i sugerisao da je potrebno planirati "operaciju" i pripremiti snage, ali tek poslije pregovora u Briselu.¹⁰⁵⁴⁹ On je takođe obećao da će za te operacije obezbijediti gorivo iz državnih rezervi.¹⁰⁵⁵⁰ Milošević je ponudio dodatnu pomoć, izjavivši da će Perišić "dati sve što ne ugrožava borbenu gotovost jedinica" u Srbiji.¹⁰⁵⁵¹ Perišić je dalje rekao da će oni pružiti pomoć u naoružanju, a Jovica Stanišić je govorio o specijalnoj borbenoj grupi koja se može angažovati;¹⁰⁵⁵² među tim jedinicama bile su Crvene beretke i arkanovci.¹⁰⁵⁵³ Sljedećeg dana, u nastavku tog sastanka, Stanišić i Perišić su potvrdili da će obezbijediti ljudstvo u jačini od nekoliko stotina ljudi.¹⁰⁵⁵⁴

---

¹⁰⁵⁴⁵ V. par. 2883.

¹⁰⁵⁴⁶ V. par. 2886.

¹⁰⁵⁴⁷ V. par. 2886.

¹⁰⁵⁴⁸ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 53.

¹⁰⁵⁴⁹ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 57–58.

¹⁰⁵⁵⁰ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 58. V. takođe P3048 (Zapisnik sa 21. sjednice VSO-a SRJ, 7. juni 1994.), str. 5; P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 55.

¹⁰⁵⁵¹ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 57.

¹⁰⁵⁵² P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 59–61; P1473 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. januar-5. septembar 1995.), str. 80. V. takođe svjedok KDZ446, P29 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 21025–21027; P31 (Spisak imena osoba pomenutih tokom svjedočenja svjedoka KDZ446) (pod pečatom); svjedok KDZ555, T. 17248–17258 (16. avgust 2011.) (djelimično zatvorena sjednica) (u vezi s podjelom naoružanja); D1412 (Izveštaj MUP-a Republike Srbije, 8. avgust 1992.), str. 10.

¹⁰⁵⁵³ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 80, 112–113, 166. V. takođe P6210 (Izveštaj Istočnobosanskog korpusa, 20. septembar 1995.).

¹⁰⁵⁵⁴ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 61. Kasnije, u junu 1994., Perišić je govorio o zahtjevima za pomoć u ratnim naporima koje je Srbija primila od RS-a, o pomoći koju su pružili u vezi s finansijskom i materijalnom podrškom borbenih dejstava i o teretu kojem su zbog toga izloženi njihovi resursi. P3048 (Zapisnik sa 21. sjednice VSO-a SRJ, 7. juni 1994.), str. 5–8.

3288. Na jednom sastanku u Beogradu, održanom 15. marta 1994., kojem su prisustvovali Jovica Stanišić, Martić, Mladić i optuženi, Slobodan Milošević je izjavio da se "[m]oraju zaštititi svi pripadnici drugih naroda i narodnosti" i da "[s]rpski nacionalni interes nije diskriminacija".¹⁰⁵⁵⁵

3289. Međunarodni posmatrači su zabilježili da je Milošević imao dominantan uticaj na rukovodstvo bosanskih Srba i da je odigrao ulogu u uvjeravanju tog rukovodstva da tokom međunarodnih pregovora prihvati određene prijedloge.¹⁰⁵⁵⁶ Međutim, već u julu 1994. bilo je nesuglasica u odnosima između RS-a i Srbije, a Slobodan Milošević se žalio zbog kritika upućenih na račun Srbije.¹⁰⁵⁵⁷ Milošević je na privatnim sastancima bio izuzetno ljut na rukovodstvo bosanskih Srba zbog toga što je odbilo Vance-Owenov plan i psovao je optuženog.¹⁰⁵⁵⁸

3290. Vijeće ima u vidu da je Milošević prvobitno imao slične interese kao i bosanski Srbi, ali da je, kada je došlo do razilaženja tih interesa, smanjen i njegov uticaj na rukovodioce bosanskih Srba.¹⁰⁵⁵⁹ Milošević se takođe zapitao da li će svijet prihvatiti da bosanski Srbi, koji su činili samo jednu trećinu stanovništva BiH, dobiju više od 50% teritorije te države i podsticao je postizanje političkog sporazuma.¹⁰⁵⁶⁰ On je izjavio da su Srbi pobijedili u ratu i da u RS-u "nema skoro" bosanskih Muslimana.¹⁰⁵⁶¹ U avgustu 1994., rukovodioci iz Srbije kritikovali su rukovodioce bosanskih Srba zbog toga što su činili "zločine protiv čovječnosti" i nastavili "etničko čišćenje" i rat iz svojih ličnih ciljeva.¹⁰⁵⁶²

3291. Na jednom sastanku Slobodana Miloševića i Akashija, održanom 22. avgusta 1994., Akashiju je bilo jasno da je Miloševićev razlaz s optuženim bio "ozbiljan" i da je proistekao iz

¹⁰⁵⁵⁵ P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 169.

¹⁰⁵⁵⁶ Yasushi Akashi, T. 37705–37706 (24. april 2013.). V. takođe P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 277–280.

¹⁰⁵⁵⁷ P1486 (Bilježnica Ratka Mladića, 31. mart-3. septembar 1994.), str. 216. V. takođe P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 280–281; P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 52–53, 161; P2457 (UNPROFOR, Sedmična procjena političke situacije u BiH, 28. avgust 1994.), str. 3; Anthony Banbury, T. 13336–13337 (15. mart 2011.); Vojislav Šešelj, T. 39564 (10. juni 2013.).

¹⁰⁵⁵⁸ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 188–190. V. takođe John Zametica, T. 42468–42469 (29. oktobar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da je Milošević pokušao da uredi da optuženi bude uklonjen poslije Vance-Owenovog plana); D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 41; D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 42; Momir Bulatović, T. 34532–34533 (28. februar 2013.). Vijeće se ne oslanja na opšti stav Zametice da udruženi zločinački poduhvat između optuženog i Miloševića nije postojao ili da Milošević nije bio zainteresovan za Veliku Srbiju.

¹⁰⁵⁵⁹ P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 54.

¹⁰⁵⁶⁰ P1486 (Bilježnica Ratka Mladića, 31. mart-3. septembar 1994.), str. 219, 221, 228. V. takođe P3863 (Izveštaj UNPROFOR-a, 18. maj 1995.), str. 1.

¹⁰⁵⁶¹ P1486 (Bilježnica Ratka Mladića, 31. mart-3. septembar 1994.), str. 219–220.

¹⁰⁵⁶² P2457 (UNPROFOR, Sedmična procjena političke situacije u BiH, 28. avgust 1994.), str. 3. V. takođe D1140 (Pismo generalnom sekretaru UN-a, 2. februar 1993.) (pod pečatom), str. 4.

nesuglasica koje su trajale duže vrijeme.¹⁰⁵⁶³ Milošević je odavao utisak "političara koji ima veću kontrolu nad situacijom", za razliku od optuženog, "lokalnog vođe koga su obuzele emocije zbog građanskog rata koji je u toku".¹⁰⁵⁶⁴ Na tom sastanku, Milošević je jasno stavio do znanja da se pojavila razlika u stavovima rukovodstva bosanskih Srba u vezi s vođenjem rata.¹⁰⁵⁶⁵ Konkretno, Milošević je izjavio da su Srbi iz Krajine itekako svjesni da rješenje zasnovano na pregovorima predstavlja jedini izlaz i da zato nisu prihvatili prijedlog optuženog da se pripoje RS-u.¹⁰⁵⁶⁶

3292. Usljedi te razlike u mišljenjima rukovodstva bosanskih Srba i rukovodstva Srbije, SRJ je 1993. i 1994. godine smanjila podršku koju je pružala RS-u i podsticala je bosanske Srbe da prihvate mirovne prijedloge.¹⁰⁵⁶⁷ U tom pogledu, rukovodstvo SRJ je bilo upoznato s nekim od ekstremnih stavova rukovodstva bosanskih Srba i nije moglo podržati te stavove, uključujući one koji su se odnosili na etničko čišćenje.¹⁰⁵⁶⁸

3293. Na jednom sastanku s Mladićem, Perišićem i drugima, održanom 20. septembra 1994., Milošević je naglasio da je došlo do razlaza između Pala i Srbije i podsjetio ih da se srpska politika definiše u Beogradu, a ne na Palama.¹⁰⁵⁶⁹ Izjavio je da se rat mora okončati i da je najveća greška bosanskih Srba bila to što su željeli da nanesu potpuni poraz bosanskim Muslimanima.¹⁰⁵⁷⁰ Tokom toga sastanka, Milošević je izrazio svoje dodatno negodovanje zbog razjedinjenosti između rukovodstva bosanskih Srba i bosanskih Srba u Krajini, izjavivši da "to što ljudi doktor misli da je Srbija dužna igrati pipirevku pred njime – to Srbija neće".¹⁰⁵⁷¹

3294. U novembru 1994. godine, Perišić je primijetio da bosanski Srbi čine 20% stanovništva, a da drže više od 70% teritorije, što je, po njegovom mišljenju, bilo neodrživo; međutim, prema Perišićevim riječima, bosanski Srbi su htjeli "po svaku cenu da [je] zadrže", ali je gubitak teritorije bio neizbježan.¹⁰⁵⁷² Slobodan Milošević se osvrnuo na mišljenje optuženog kako mogu "beskrajno

¹⁰⁵⁶³ P3861 (Izveštaj UNPROFOR-a, 23. avgust 1994.), str. 1, 3 (gdje se navodi da su tom sastanku, pored ostalih, takođe prisustvovali Sergio de Mello i Kirudja). V. P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 135.

¹⁰⁵⁶⁴ P3861 (Izveštaj UNPROFOR-a, 23. avgust 1994.), str. 1.

¹⁰⁵⁶⁵ P3861 (Izveštaj UNPROFOR-a, 23. avgust 1994.), str. 1.

¹⁰⁵⁶⁶ P3861 (Izveštaj UNPROFOR-a, 23. avgust 1994.), str. 3.

¹⁰⁵⁶⁷ D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 43.

¹⁰⁵⁶⁸ Momir Bulatović, T. 34543–34546, 34549–34550 (1. mart 2013.); P6161 (Izvod iz bilješki sa 8. sjednice VSO-a SRJ, 12. mart 1993.), *e-court* str. 1–2; P6162 (Izvod iz bilješki sa 14. sjednice VSO-a SRJ, 11. oktobar 1993.), *e-court* str. 3.

¹⁰⁵⁶⁹ P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-29. januar 1995.), str. 16–17, 21.

¹⁰⁵⁷⁰ P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-29. januar 1995.), str. 23–24.

¹⁰⁵⁷¹ P1487 (Bilježnica Ratka Mladića, 4. septembar 1994.-29. januar 1995.), str. 26.

¹⁰⁵⁷² P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 7; Momir Bulatović, T. 34552–34553 (1. mart 2013.).

[da ratuju], kako neće odstupiti ni od čega".¹⁰⁵⁷³ Milošević je, međutim primijetio sljedeće: "[N]ajveća naša prednost je da su teritorije koje mirovni plan predlaže za Republiku Srpsku u srpskim rukama, tako da ne mora niko da im se skloni sa teritorije."¹⁰⁵⁷⁴ On je objasnio i da su, kada su pokušali da ubijede optuženog i Krajišnika da će biti natjerani da učine određene stvari, njih dvojica odgovorila da je bolje da budu natjerani nego da prihvate.¹⁰⁵⁷⁵ Milošević je govoreći o rukovodstvu bosanskih Srba rekao: "[D]a bi svoju sujetu sačuvali, da nisu oni ti koji su prihvatili mirovni plan, zato što im je malo pola Bosne i Hercegovine, oni će da dozvole da mnogo ljudi izgine!"¹⁰⁵⁷⁶ Govorio je o tome kako su bosanski Srbi željeli da silom uzmu još više teritorije iako su već pod kontrolom imali pola BiH i to je opisao kao "apsolutno ludilo".¹⁰⁵⁷⁷

3295. Milošević je pokušao da urazumi bosanske Srbe rekavši da razumije njihovu zabrinutost, ali da je najvažnije da se okonča rat i da će sve ciljeve koje im taj plan uskrati moći da ostvare kada se nastave mirovni pregovori.¹⁰⁵⁷⁸ Kada RS nije prihvatio taj plan, Milošević je uveo blokadu na rijeci Drini i obustavio političke i privredne veze s rukovodstvom bosanskih Srba; Milošević je čak htio da ukloni čelnike s Pala i smijeni ih vršenjem uticaja na poslanike i Skupštinu bosanskih Srba.¹⁰⁵⁷⁹

3296. U maju 1995., predstavnicima međunarodne zajednice se činilo da je razlaz između Slobodana Miloševića i optuženog potpun.¹⁰⁵⁸⁰ Na sastanku održanom 3. maja 1995., kojem su, pored ostalih, prisustvovali Milošević, Milinović, Akashi, Banbury i Kirudja, Milošević je izjavio: "Sa Mladićem sam u dobrim ličnim odnosima. Međutim, sve dok su tu Karadžić i Krajišnik, oni neće prihvatiti mirno rješenje."¹⁰⁵⁸¹ Kirudja je primijetio da je Slobodan Milošević i dalje imao

¹⁰⁵⁷³ P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 25.

¹⁰⁵⁷⁴ P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 25–26.

¹⁰⁵⁷⁵ P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 26.

¹⁰⁵⁷⁶ P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 26.

¹⁰⁵⁷⁷ P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 33–34. V. takođe P3049 (Zapisnik sa 31. sjednice VSO-a SRJ, 18. januar 1995.), *e-court* str. 1–2. Milošević je takođe potvrdio da je Koljević bio za to da se potpiše mirovni plan, ali da optuženi i Krajišnik nisu tražili njegovo mišljenje. P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 41.

¹⁰⁵⁷⁸ D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 66.

¹⁰⁵⁷⁹ D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 66; Vladislav Jovanović, T. 34273–34276 (26. februar 2013.) (gdje je odnos između optuženog i Miloševića dalje okarakterisao kao "brak iz nužde", s obzirom na njihove suprotstavljene političke i ideološke stavove, i rekao da se on kretao od jednog srdačnog odnosa do toga da je Milošević u jednom trenutku nametnuo blokadu bosanskim Srbima); D3027 (Izveštaj u vezi s humanitarnim aktivnostima, 17. avgust 1994.) (pod pečatom), str. 1.

¹⁰⁵⁸⁰ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 144–147. V. takođe P2567 (Zabilješka sa 42. sjednice VSO-a SRJ, 23. avgust 1995.), str. 2 (na kojoj je Milošević izrazio skepsu u pogledu sastajanja s optuženim zbog toga što su optuženi i njegov tim pokazali prevrtljivost i što nisu bili lojalni; Milošević je takođe pokazao Mladiću jedno povjerljivo pismo koje je napisao optuženi, a koje pokazuje namjeru optuženog da "se za eventualni debakl pogubne politike rukovodstva Republike Srpske optuži Srbija, odnosno SR Jugoslavija").

¹⁰⁵⁸¹ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 145. Vijeće primjećuje da se iz konteksta tog razgovora vidi da je Milošević mislio na bosanske Srbe kada je rekao "oni".

uticaj na zvaničnike u RS-u i RSK-u, uključujući Mladića.¹⁰⁵⁸² Činilo se da taj uticaj vremenom varira, ali Kirudja je imao utisak da je Milošević smatrao da mu je Mladić lojalan, čak i nakon što su se odnosi između Beograda i Pala pogoršali.¹⁰⁵⁸³ Milošević je takođe kritikovao Martića, a Kirudja je izjavio da su optuženi i Martić u tom trenutku zastupali isti stav.¹⁰⁵⁸⁴ Prema Kirudjinim riječima, činilo se da je Milošević "igrao svoju uobičajenu igru, dajući podršku čas jednom, čas drugom čelniku RSK-a, ovisno o tome koja je situacija u datom trenutku najbolje odgovarala njegovim ciljevima" i da je izgledalo da Miloševićeva kontrola nad zvaničnicima RSK-a ili RS-a vremenom varira, ovisno o dešavanjima u regiji.¹⁰⁵⁸⁵ Kada je Martić stao uz optuženog, i on i optuženi su izgubili Miloševićevu naklonost.¹⁰⁵⁸⁶

3297. U novembru 1995., Slobodan Milošević se obratio Vrhovnom savetu odbrane SRJ, rekavši da je rukovodstvo na Palama najveća prepreka rješavanju problema u BiH i uputivši kritike tom rukovodstvu zbog toga što je odbilo plan za teritorijalnu podjelu BiH.¹⁰⁵⁸⁷ Milošević je rukovodstvu bosanskih Srba rekao da oni nemaju pravo na više od polovine teritorije BiH, izjavivši sljedeće:

[Nama] ne može pripadati više! Jer, predstavljamo trećinu stanovništva. [...] Ne pripada nam više od polovine – ne smete otimati tuđe! [...] Kako možete da zamislite da dve trećine stanovništva bude sabijeno u 30% teritorije, a vama da je malo 50% teritorije?! Da li je to ljudski, da li je to pravedno?!¹⁰⁵⁸⁸

(F) Mićo Stanišić

3298. Mićo Stanišić je bio član Inicijativnog odbora koji je osnovao SDS.¹⁰⁵⁸⁹ Takođe je bio član Ministarskog savjeta i SNB-a.¹⁰⁵⁹⁰ Dana 24. marta 1992., Mićo Stanišić je imenovan za ministra

¹⁰⁵⁸² P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 133, 147. U svojoj ulozi delegata specijalnog predstavnika generalnog sekretara u SRJ od avgusta 1994. do juna 1995., Kirudja se bavio svim pitanjima koja su se ticala odnosa između UNPROFOR-a i SRJ koja nisu bila vojne prirode. P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 2, 131.

¹⁰⁵⁸³ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 147. V. takođe P2567 (Zabilješka sa 42. sjednice VSO-a SRJ, 23. avgust 1995.), str. 2.

¹⁰⁵⁸⁴ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 146, 148 (gdje je dalje izjavio da je u februaru 1995. naveo činjenicu da je, u vezi s onim što se dešavalo u bihaćkom džepu, Milošević mogao da utiče na Martića, ali ne i na optuženog). V. P3868 (Izveštaj UNPROFOR-a, 16. februar 1995.), str. 4.

¹⁰⁵⁸⁵ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 146–147.

¹⁰⁵⁸⁶ P3804 (Izjava svjedoka Charlesa Kirudje od 17. novembra 2010.), par. 147 (gdje je dalje izjavio da se, na osnovu komentara koje je dao Milošević, činilo da mu je Mladić ostao lojalan čak i kada je Milošević zatvorio granicu između SRJ i BiH).

¹⁰⁵⁸⁷ P2604 (Zapisnik sa 47. sjednice VSO-a, 28. novembar 1995.), str. 6–7.

¹⁰⁵⁸⁸ P2604 (Zapisnik sa 47. sjednice VSO-a, 28. novembar 1995.), str. 9. V. takođe P6163 (Izvod iz bilješki sa 28. sjednice VSO-a SRJ, 2. novembar 1994.), str. 32.

¹⁰⁵⁸⁹ P1383 (Transkript 36. sjednice Skupštine RS-a, 30.–31. decembar 1993.), str. 57.

¹⁰⁵⁹⁰ P3111 (Zapisnik sa 2. sjednice Ministarskog savjeta Skupštine SrRBiH, 17. januar 1992.), str. 1; Mićo Stanišić, T. 46341 (3. februar 2014.); P3050 (Zapisnik sa zajedničkog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 15. april 1992.), str. 1.

unutrašnjih poslova.¹⁰⁵⁹¹ Stanišić je na tom položaju služio do kraja decembra 1992., kada ga je rukovodstvo bosanskih Srba razriješilo dužnosti, i to konkretno na zahtjev Biljane Plavšić i Koljevića.¹⁰⁵⁹² Stanišić je otišao u Beograd, gdje je bio sve dok ga optuženi nije ponovo imenovao za ministra unutrašnjih poslova bosanskih Srba tokom prelaznog šestomjesečnog perioda od januara do jula 1994.¹⁰⁵⁹³

3299. Miću Stanišića su smatrali članom najužeg rukovodstva RS-a i on je bio u vrlo bliskoj vezi s optuženim, i uživao je njegovu podršku.¹⁰⁵⁹⁴ Prema riječima Branka Đerića, Mićo Stanišić i Mandić su bili "predsjednikovi ljudi", a Stanišić je naređenja dobijao direktno od optuženog.¹⁰⁵⁹⁵ Stanišić je takođe optuženom podnosio izvještaje.¹⁰⁵⁹⁶

3300. Vijeće upućuje na odjeljak IV.A.3.a.ii.C u vezi s raskolom u MUP-u i stvaranjem MUP-a bosanskih Srba, te učešćem Miće Stanišića u tome.¹⁰⁵⁹⁷ Ono podsjeća da je konačni raskol struktura MUP-a bio izazvan jednom odlukom rukovodstva bosanskih Srba koja je činila dio njene šire odluke da se stvori zasebna država bosanskih Srba s paralelnim strukturama. Mićo Stanišić je u donošenju odluka i formulisanju te ideje učestvovao već od februara 1992., kada je govorio o potrebi da se radi na organizovanju MUP-a bosanskih Srba, od opštinskog i regionalnog nivoa do srpskog ministarstva.¹⁰⁵⁹⁸ Vijeće je takođe zaključilo da je stvaranje zasebnog MUP-a bosanskih Srba predstavljalo način da se podrije predložena nezavisnost BiH. Konačno, Vijeće je zaključilo da su direktive koje su se odnosile na razdvajanje struktura MUP-a i stvaranje MUP-a bosanskih Srba bile upućivane na opštinski nivo, gdje su bile provođene u djelo, te da su predstavljale ključni

¹⁰⁵⁹¹ Mićo Stanišić, T. 46327, 46353 (3. februar 2014.), T. 46440 (4. februar 2014.); P1354 (Zapisnik sa 13. sjednice Skupštine SrBiH, 24. mart 1992.), str. 7. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2146; par. 3158.

¹⁰⁵⁹² Mićo Stanišić, T. 46327, 46353 (3. februar 2014.); T. 46437–46438 (4. februar 2014.); P1383 (Transkript 36. sjednice Skupštine RS-a, 30.-31. decembar 1993.), str. 51, 59; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9267–9270 (gdje je svjedok izjavio da je Krajišnik obavijestio Mandića i Stanišića o odluci rukovodstva bosanskih Srba, donesenoj na konkretan zahtjev Biljane Plavšić i Koljevića, da se njih dvojica razriješe dužnosti i pošalju u Beograd). V. Branko Đerić, T. 27947–27948, 27983 (24. april 2012.) (koji je, međutim, izjavio da optuženi nije prihvatio da se Mićo Stanišić i Mandić uklone s položaja).

¹⁰⁵⁹³ Mićo Stanišić, T. 46327, 46353 (3. februar 2014.); T. 46437–46439 (4. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da u prelaznom periodu, dok se nalazio u Beogradu, nije radio, ali da je optuženi donio jednu odluku kojom je njega, Stanišića postavio za "republičkog savjetnika" kako bi ga zaštitio od vojne mobilizacije tokom tog perioda); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9267–9270.

¹⁰⁵⁹⁴ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 14, 20–22 (gdje je u vezi s Mićom Stanišićem i Mandićem izjavio da su oni i dalje posjećivali optuženog, a nisu dolazili na sjednice vlade jer su smatrali da se "vlada može zanemariti" i "mislili za sebe da pripadaju najužem rukovodstvu"); P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 12. V. P5646 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miće Stanišića, 21. juni 1992.); P6624 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Radovana Karadžića, 12. juni 1991.). V. takođe P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 47.

¹⁰⁵⁹⁵ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 21–22. V. par. 2932, 3161.

¹⁰⁵⁹⁶ V. par. 3164–3167.

¹⁰⁵⁹⁷ Na primjer, Mićo Stanišić je već u septembru 1991. bio obaviješten da bosanski Srbi žele da razdvoje policijske strukture u Vogošći zbog nesuglasica s kojima su se suočavali, ali je rekao: "[I]pak treba malo sačekati. Treba glavu ohladiti." P2219 (Presretnuti razgovor Jovana Tintora i Miće Stanišića, 12. septembar 1991.), str. 2–5.

¹⁰⁵⁹⁸ V. par. 2973. V. takođe D4271 (Video-snimak govora Miće Stanišića, 30. mart 1992., s transkriptom).

korak u preuzimanju vlasti u Opštinama, budući da je tako stvorena struktura koja je omogućila da se vlast bosanskih Srba održava putem zasebnog sastava policije.¹⁰⁵⁹⁹

3301. Pored toga, Vijeće podsjeća da je Mićo Stanišić takođe naredio da se načelnici CSB-ova ovlaste da preuzimaju zaposlene iz bivšeg MUP-a i raspoređuju ih na poslove i zadatke u centrima službi bezbjednosti i stanicama javne bezbjednosti, međutim, oni su bili dužni da o svim takvim odlukama obavijeste ministra unutrašnjih poslova.¹⁰⁶⁰⁰ Nadalje, svi načelnici CSB-ova bili su dužni da pribave prethodnu saglasnost od MUP-a prije raspoređivanja radnika na više funkcije, kao što je načelnik stanice javne bezbjednosti.¹⁰⁶⁰¹ Uz to, Stanišić je 15. maja 1992. izdao jedno naređenje kojim je formalizirao saradnju između MUP-a bosanskih Srba i VRS-a, tako da su pripadnici MUP-a tokom svog učešća u borbenim dejstvima bili organizovani u ratne jedinice i prepotčinjeni VRS-u.¹⁰⁶⁰²

3302. U aprilu 1992., Davidovića su zajedno s drugima poslali iz Beograda da pomogne u uspostavljanju MUP-a bosanskih Srba i osnivanju jedinice za posebne namjene pod upravom Miće Stanišića.¹⁰⁶⁰³ Oni koji su upućeni da pomognu MUP-u bosanskih Srba trebali su da djeluju s ispravama MUP-a bosanskih Srba kako bi prikrili svoj identitet i činjenicu da je SRJ pomagala u ratnim naporima.¹⁰⁶⁰⁴ Po dolasku na Pale, Davidović se javio Mići Stanišiću i Mandiću, a zatim se i sastao s njima.¹⁰⁶⁰⁵ Uz to, višak naoružanja iz saveznog SUP-a poslat je MUP-u bosanskih Srba i to naoružanje je bilo pod kontrolom Miće Stanišića i Momčila Mandića.¹⁰⁶⁰⁶ To naoružanje je negdje oko aprila 1992. prevezeno iz Beograda na Pale helikopterima JNA i sastojalo se od uniformi, pancirnih prsluka i automatskog oružja.¹⁰⁶⁰⁷

¹⁰⁵⁹⁹ V. par. 2990–2991.

¹⁰⁶⁰⁰ V. par. 2986.

¹⁰⁶⁰¹ V. par. 2986.

¹⁰⁶⁰² V. par. 230, 3160.

¹⁰⁶⁰³ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 43; P2893 (Presretnuti razgovor Pere Mihajlovića i neidentifikovane osobe, 6. maj 1992.), str. 2.

¹⁰⁶⁰⁴ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 43–44, 46.

¹⁰⁶⁰⁵ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 45–46. V. takođe P2221 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Miće Davidovića, 17. maj 1992.). Vijeće podsjeća da je Davidović kasnije bio zadužen da vodi jednu specijalnu jedinicu saveznog SUP-a kako bi riješio probleme sa paravojnim formacijama u sjeveroistočnoj BiH i da je u Bijeljini stigao 27. juna 1992.; iako je Davidovićeve jedinice došla iz saveznog SUP-a u Beogradu, bila je prepotčinjena i stavljena pod komandu MUP-a bosanskih Srba. V. par. 634, 3204.

¹⁰⁶⁰⁶ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 39.

¹⁰⁶⁰⁷ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 39–40; Milorad Davidović, T. 15447 (24. juni 2011.). V. takođe P2876 (Priznanica za oružje koje je primio TO Brčko, 13. maj 1992.); P2877 (Ovlaštenje garnizona Brčko); P2902 (Putni radni list JNA za vozila, 8.-31. maj 1992.). Ali v. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 18, 67. Vijeće ima u vidu da su Subotićev iskaz karakterisali evazivnost i pristrasnost, što je dovelo u pitanje njegovu vjerodostojnost. Vijeće se, stoga, neće osloniti na njegov iskaz da nikakvo oružje nije došlo izvana za potrebe naoružavanja bosanskih Srba i da njemu nije bio poznat nijedan slučaj organizovanog naoružavanja tokom prve godine rata. Međutim, Vijeće jeste zaključilo da je optuženi predložio da se Subotić unaprijedi zbog toga što je organizovao naoružavanje i obuku bosanskih

3303. U Bijeljini, načelnik SJB-a Bijeljina izvijestio je Miću Stanišića o situaciji u toj opštini, a između CSB-a Bijeljina i MUP-a bosanskih Srba funkcionisao je sistem gotovo svakodnevnog izvještavanja.¹⁰⁶⁰⁸ Vijeće podsjeća da je Mićo Stanišić obavijestio Milorada Davidovića da su Arkanove snage bile u Zvorniku i Bijeljini i "pomagale da oslobode teritorij za koji su oni smatrali da treba pripasti [RS-u]".¹⁰⁶⁰⁹ Pored toga, Mićo Stanišić je bio obaviješten da su arkanovci preuzeli SUP u Bijeljini i prokomentarisao je da mu je to poznato, da se ništa drugo nije moglo učiniti i da je "tako trebalo biti".¹⁰⁶¹⁰ U aprilu ili maju 1992., nakon što je Arkan ušao u Bijeljinu, optuženi se u Beogradu sastao s Krajišnikom, Mićom Stanišićem, Frenkijem Simatovićem, Arkanom, Perom Mihajlovićem i Davidovićem kako bi razgovarali o "daljnjim aktivnostima" SDB-a.¹⁰⁶¹¹

3304. Krajem maja 1992., čelnici bosanskih Srba iz Zvornika obavijestili su Miću Stanišića i Mandića o situaciji u toj opštini, kao i o postupcima pripadnika paravojnih grupa.¹⁰⁶¹² Mićo Stanišić je u maju 1992. takođe bio obaviješten o situaciji na Ilidži, i to, konkretno, da su dobili pojačanje koje su činili "arkanovci i Šešeljevci", na šta je Stanišić odgovorio: "Dobro".¹⁰⁶¹³ U junu 1992., optuženi je primio izvještaj od Miće Stanišića o borbenoj situaciji na Ilidži i optuženi je Stanišiću izdao sljedeće uputstvo: "Nemojte žuriti, nego po svom planu".¹⁰⁶¹⁴

3305. U jednom intervjuu koji je dao u oktobru 1992., Mićo Stanišić je istakao da MUP bosanskih Srba pomaže VRS-u u borbenim dejstvima, premda je na početku sukoba "teret odbrane nosila milicija" i zahvaljujući svojoj organizovanosti i posvećenosti, "mi smo [...] uspostavili veći dio granica, upravo onako kako one i danas izgledaju".¹⁰⁶¹⁵ Konačno, na jednoj sjednici Skupštine održanoj u novembru 1992., Stanišić je potvrdio svoju odanost optuženom i SDS-u, izjavivši da je uvijek postupao u skladu s politikom Predsjedništva SDS-a i da sebi nikad ne bi dozvolio da odstupa od toga.¹⁰⁶¹⁶

Srba u RS-u u cilju njihove "odbrane i opstanka", posebno u vezi s napadima iz Hrvatske. D3704 (Obrazloženje predloga za unapređenje, Radovan Karadžić, bez datuma); D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 22–24.

¹⁰⁶⁰⁸ V. par. 606, 3165.

¹⁰⁶⁰⁹ V. par. 616, 1251.

¹⁰⁶¹⁰ V. par. 616.

¹⁰⁶¹¹ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 66.

¹⁰⁶¹² V. par. 1284. Krajem jula 1992., Davidović je, u skladu sa Stanišićevim instrukcijama, planirao operaciju hapšenja paravojnih grupa u Zvorniku i Foči u saradnji s Andanom i specijalnim jedinicama MUP-a. V. par. 866, 1290–1291.

¹⁰⁶¹³ P2229 (Presretnuti razgovor Miće Stanišića i Nedeljka Žugića, 15. maj 1992.), str. 1–2.

¹⁰⁶¹⁴ P5646 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Miće Stanišića, 21. juni 1992.), str. 2–3.

¹⁰⁶¹⁵ D4274 (Članak iz lista *Javnost* pod naslovom "Uspostavljena pravna država", 3. oktobar 1992.), str. 3.

¹⁰⁶¹⁶ P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 15. V. takođe Mićo Stanišić, T. 46369–46370, 46403 (3. februar 2014.).

(G) Momčilo Mandić

3306. Momčilo Mandić je bio zamjenik ministra unutrašnjih poslova bosanskih Srba u periodu od 1991. do maja 1992. godine, a zatim je imenovan za prvog ministra pravde RS-a i na tom položaju je bio od maja do novembra 1992.¹⁰⁶¹⁷ Mandić je u novembru 1992. napustio taj položaj i otišao u Beograd zbog sukoba s Biljanom Plavšić i Koljevićem.¹⁰⁶¹⁸

3307. Sve odluke koje su se odnosile na kadrovsku politiku u MUP-u bosanskih Srba morale su da budu odobrene od strane Mandića i on se prilikom odabira kandidata konsultovao s optuženim i s regionalnim čelnicima.¹⁰⁶¹⁹ Mandić je u svom radu imao podršku i odobravanje od strane optuženog.¹⁰⁶²⁰

3308. Vijeće upućuje na odjeljak IV.A.3.a.ii.C u vezi s raskolom u MUP-u i stvaranjem MUP-a bosanskih Srba te Mandićevim učešćem u tome.¹⁰⁶²¹ Vijeće je zaključilo da je Mandić odigrao vodeću ulogu u osiguravanju da se ta podjela izvrši na opštinskom nivou i u detaljnom osmišljavanju buduće strukture MUP-a bosanskih Srba.¹⁰⁶²²

3309. Mandiću je putem Ministarstva pravde bila povjerena odgovornost za razmjenu zatočenika koja je vršena putem Centralne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika i lica lišenih slobode, koju je Vlada bosanskih Srba osnovala 8. maja 1992.¹⁰⁶²³ Mandić je neposredno učestvovao u organizovanju razmjene zatočenika.¹⁰⁶²⁴

¹⁰⁶¹⁷ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8603, 8605; Momčilo Mandić, T. 4427–4428, (30. juni 2010.), T. 4545 (5. juli 2010.); P1083 (Zapisnik sa sastanka predstavnika MUP-a SrBiH, 11. februar 1992.), str. 4; P3051 (Zapisnik sa proširenog sastanka SNB-a i Vlade SrRBiH, 22. april 1992.), str. 3.

¹⁰⁶¹⁸ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8609–8610, 9267–9270 (gdje je svjedok izjavio da je Krajišnik obavijestio Mandića i Stanišića o odluci rukovodstva bosanskih Srba, donesenoj konkretno na zahtjev Biljane Plavšić i Koljevića, da se njih dvojica upute u Beograd i da se njihove funkcije ukinu). V. Branko Đerić, T. 27947–27948 (24. april 2012.). V. takođe Milorad Dodik, T. 36909–36910 (9. april 2013.); D3321 (Izjava svjedoka Milorada Skoke od 1. aprila 2013.), par. 30 (gdje je svjedok izjavio da je primijetio netrpeljivosti između Biljane Plavšić i Nikole Koljevića na jednoj strani i ministara Mandića i Stanišića na drugoj).

¹⁰⁶¹⁹ P1083 (Zapisnik sa sastanka predstavnika MUP-a SrBiH, 11. februar 1992.), str. 1, 4; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8614, 8648.

¹⁰⁶²⁰ Branko Đerić, T. 27947–27950 (24. april 2012.); P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 22. V. takođe Radomir Nešković T. 14340 (7. juni 2011.).

¹⁰⁶²¹ Vijeće takođe podsjeća da su Mandić i optuženi još ranije razgovarali o pripremama za stvaranje zasebnog MUP-a bosanskih Srba. V. par. 2971 (gdje se upućuje na P5806 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 3. decembar 1991.), str. 2).

¹⁰⁶²² V. par. 2990.

¹⁰⁶²³ V. par. 124–128. U junu 1992., Mandić je razgovarao sa Krajišnikom o kritikama koje su im upućene u vezi s razmjenama zarobljenika i o činjenici da su držali 400 zatvorenika u zatvoru Kula. P1101 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Momčila Mandića, 26. juni 1992.), str. 2–3; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8886. V. takođe P1129 (Dopis Komisije BiH za razmjenu ratnih zarobljenika Centralnoj komisiji za razmjenu lica, bez datuma).

¹⁰⁶²⁴ V. par. 2111, 2160, 2417. U avgustu 1992., Mandić i jedan srpski novinar obišli su Planjinu kuću u Vogošći i jedan od zatočenika ih je pitao o mogućnosti razmjene; Mandić je odgovorio da nema nikakve potrebe za

3310. Mandić je bio obaviješten o protjerivanju bosanskih Muslimana s Ilidže koje je vršeno u maju 1992. i on je, pored toga, obavijestio Prstojevića da mu je poznato da je Prstojević postavljao ultimatum bosanskim Muslimanima i deložirao ih iz njihovih naselja.¹⁰⁶²⁵ U jednom razgovoru koji je s Prstojevićem vodio u junu 1992., Mandić je rekao:

Došlo je gore do Vlade i do nas da daješ vremenske te uslove nekim Turcima; iseljavaš pojedina naselja i to je vrlo loše odjeknulo u narodu [...] Pa, nemoj, molim te oko toga ništa, prvo se konsultuj gore sa Đerićem i tim ljudima, jer je vrlo loša reklama za nas [...] Pa, morate tu biti i malo fleksibilni i te Muslimane koji hoće da slušaju i koji su lojalni nemojte dirati. Ne možemo etnički ni Ilidžu niti bilo koje mjesto očistiti. Tako je bar stav i Vlade i političkog rukovodstva i svega.¹⁰⁶²⁶

Mandić je nastavio rekavši da bi trebalo da "dva-tri Muslimana negdje stavi tamo" kako bi mogli da kažu da oni zapošljavaju svakoga ko je lojalan srpskoj državi, bez obzira na nacionalnu pripadnost.¹⁰⁶²⁷ Vijeće nalazi da je iz ovog razgovora jasno da ono što je vlastima bosanskih Srba bilo važno jeste održavanje određenog privida u vezi s onim što se govorilo u javnosti, a ne zaštita nesrba.

3311. Mandić je takođe bio svjestan da su krizni štabovi koristili zatočenike za prisilni rad, uključujući kopanje rovova i utvrđivanje objekata na liniji fronta.¹⁰⁶²⁸ Učestvovao je u slanju zatočenika iz zatvora Kula i Planjine kuće na prisilni rad na Ilidžu i u Vogošću.¹⁰⁶²⁹

(H) Jovica Stanišić

3312. Jovica Stanišić je bio načelnik SDB-a, koji je bio dio MUP-a Srbije.¹⁰⁶³⁰

3313. Stanišić i optuženi su redovno kontaktirali, vršili koordinaciju i razgovarali o raznim pitanjima, koja su obuhvatala razvoj događaja na političkom i vojnom planu u BiH i Hrvatskoj.¹⁰⁶³¹

---

razmjenama, jer su u stvari kod svoje "kuće". V. par. 2417. V. takođe P1128 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Nenada Vanovca, 23. juni 1992.).

¹⁰⁶²⁵ V. par. 2159.

¹⁰⁶²⁶ P1110 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Nedeljka Prstojevića, 2. juni 1992.), str. 3–4.

¹⁰⁶²⁷ P1110 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Nedeljka Prstojevića, 2. juli 1992.), str. 4.

¹⁰⁶²⁸ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8768–8769, 8983–8985, 9107–9108 (gdje je dalje izjavio da je predsjednik Vlade Đerić insistirao na tome da se ratni zarobljenici ne koriste za fizički rad, ali da se od zatočenika očekivalo da rade i da su, shodno Zakonu o vojsci, vojska i policija imale pravo da zahtijevaju od zatočenika da kopaju rovove ili da obavljaju druge slične vrste radova u cilju odbrane objekata). V. takođe P1143 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Radivoja Grkovića, 3. juli 1992.).

¹⁰⁶²⁹ V. par. 2149, 2427.

¹⁰⁶³⁰ Svjedok KDZ446, P28 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 23620 (pod pečatom); P34 (Struktura SDB-a Srbije i MUP-a Zvornik/Bijeljina) (pod pečatom); Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9082. Jovica Stanišić se protivio višenacionalnom karakteru saveznog SUP-a i bio je mišljenja da MUP Srbije može da preuzme njegovu ulogu. P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 38. Vijeće podsjeća da je Davidović bio zadužen da vodi jednu specijalnu jedinicu saveznog SUP-a i da je ta Davidovićeve jedinica, iako je došla iz saveznog SUP-a u Beogradu, bila prepotčinjena i stavljena pod komandu MUP-a RS-a. V. par. 634, 3204.

Vršili su i koordinaciju u vezi s učešćem JNA¹⁰⁶³² i regrutovanjem dobrovoljaca.¹⁰⁶³³ Stanišić je takođe bio veza između optuženog i Slobodana Miloševića.¹⁰⁶³⁴

3314. U maju 1991., optuženi se u svom stanu u Sarajevu sastao s Jovicom Stanišićem i drugima, među kojima je bio i Franko Simatović, i tom prilikom su, pored drugih pitanja, razgovarali o mapama BiH.¹⁰⁶³⁵ Optuženi i Jovica Stanišić su takođe učestvovali u otvaranju računa koji se mogao koristiti za "fiktivne isplate" vezane za oružje i municiju za RS koji su bili kupljeni u SRJ i koji su izbjegli embargo.¹⁰⁶³⁶ Stanišić je u novembru 1991. rekao optuženom da se nada da će imati priliku da radi s njim.¹⁰⁶³⁷ Dana 4. decembra 1991., Jovica Stanišić je pitao optuženog kada treba da pošalje "ljude", na šta je optuženi odgovorio: "Što prije."¹⁰⁶³⁸

3315. Jovica Stanišić je pozvao Arkana da posjeti MUP Srbije, a Arkan je povremeno direktno telefonom zvao Stanišića.¹⁰⁶³⁹ Jovica Stanišić je tokom cijelog sukoba prisustvovao sastancima s optuženim, Slobodanom Miloševićem i drugima, na kojima se raspravljalo o pružanju pomoći iz Srbije bosanskim Srbima, uključujući pomoć u vidu ljudstva, kao što su bile jedinice Crvenih beretki i arkanovaca.¹⁰⁶⁴⁰ Prema Davidovićevim riječima, vlasti s Pala, među kojima su bili optuženi, Krajišnik, Mićo Stanišić i Mladić, "za sve" su se konsultovale s vlastima u Beogradu —

¹⁰⁶³¹ P2223 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 8. septembar 1991.), str. 1–3; P5801 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 4. decembar 1991.), str. 1–5; P5788 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 21. decembar 1991.), str. 1–3; P5781 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 29. decembar 1991.); P5771 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 7. januar 1992.); P5768 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 12. januar 1992.); D301 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 22. januar 1992.), str. 2–9, 11–13; P5622 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 25. januar 1992.), str. 2–3 (u kojem je optuženi obavijestio Stanišića o njihovom protivljenju nezavisnosti BiH). Jovica Stanišić i optuženi su povremeno razgovarali u šiframa. D301 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 22. januar 1992.), str. 5. V. takođe P6305 (Fotografija Milana Martića, Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika, Jovice Stanišića, Franka Simatovića i drugih).

¹⁰⁶³² P5771 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 7. januar 1992.), str. 2–3.

¹⁰⁶³³ P5801 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 4. decembar 1991.), str. 5.

¹⁰⁶³⁴ V. npr. P5872 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 20. decembar 1991.); P5772 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 5. januar 1992.); P5773 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 5. januar 1992.), str. 2–3.

¹⁰⁶³⁵ Milan Babić, P741 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 13082–13084; Milan Babić, P742 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3407–3409.

¹⁰⁶³⁶ Milan Babić, P741 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 13083–13085.

¹⁰⁶³⁷ P5614 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 29. novembar 1991.), str. 2.

¹⁰⁶³⁸ P5801 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 4. decembar 1991.), str. 3–4.

¹⁰⁶³⁹ Svjedok KDZ446, P28 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 23651–23652 (pod pečatom).

¹⁰⁶⁴⁰ P1484 (Bilježnica Ratka Mladića, 28. oktobar 1993.-15. januar 1994.), str. 53–61. V. par. 3287. V. takođe P1485 (Bilježnica Ratka Mladića, 9. januar-21. mart 1994.), str. 165–179 (gdje je Mladić naveo detalje u vezi s drugim sastankom održanim 15. marta 1994. u Beogradu, kojem su prisustvovali Jovića Stanišić, Martić, Mladić i optuženi).

Slobodanom Miloševićem, Jovicom Stanišićem i kasnije Perišićem; to je bilo "opštepoznato pošto nisu imali dovoljno svojih sredstava".¹⁰⁶⁴¹

3316. Stanišić je govorio o mogućnosti totalnog rata i rekao da će ih "istrebiti do kraja".¹⁰⁶⁴² Stanišić je 1994. godine rekao zvaničnicima MUP-a RSK-a da podržava cilj "borbe za ostvarenje zajedničkih ciljeva svih srpskih zemalja".¹⁰⁶⁴³

3317. Vlasti u Srbiji takođe su učestvovala u osnivanju više centara za obuku bosanskih Srba, uključujući specijalne jedinice policije RS-a i jedan centar koji je vodio Kapetan Dragan.¹⁰⁶⁴⁴ Optuženi je podržavao rad tih centara za obuku.¹⁰⁶⁴⁵

(I) Franko Simatović

3318. Franko Simatović zvani Frenki, služio je pod Jovicom Stanišićem u SDB-u, koji je bio dio MUP-a Srbije.¹⁰⁶⁴⁶ Vijeće podsjeća da su jedinice kao što su Crvene beretke i arkanovci bile neposredno potčinjene MUP-u Srbije i Franku Simatoviću.¹⁰⁶⁴⁷

3319. U razgovoru koji je 28. januara 1992. vodio s optuženim u vezi s planovima da se sastanu, Simatović je rekao optuženom: "Doktore, ti si glavni tamo i tako ostaje."¹⁰⁶⁴⁸ Kao što je navedeno gore u tekstu, Simatović je takođe prisustvovao sastanku održanom u aprilu ili maju 1992. zajedno s optuženim, Mićom Stanišićem, Arkanom i drugima, na kojem se vodio razgovor o "daljnjim aktivnostima" SDB-a.¹⁰⁶⁴⁹

¹⁰⁶⁴¹ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 72 (gdje je dalje izjavio da je često vidao Miću Stanišića u saveznom SUP-u i MUP-u Srbije).

¹⁰⁶⁴² D301 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 22. januar 1992.), str. 4.

¹⁰⁶⁴³ P6307 (Dopis RDB-a MUP-u RSK-a, 5. juli 1994.), str. 1.

¹⁰⁶⁴⁴ P2852 (Video-snimci svečane dodjele odlikovanja), str. 3; [REDIGOVANO]; P4262 (Zahtjev Izvršnog odbora Skupštine opštine Banjaluka, 19. avgust 1994.); P3384 (Izveštaj Istočnobosanskog korpusa, 7. juni 1992.), str. 1; P3023 (Izjava svjedoka Đorđa Ristanića od 15. juna 2011.), par. 97–103; Milan Martić, T. 38149–38152 (13. maj 2013.); P6317 (Pismo Kapetana Dragana Komandi TO-a Srbije, 8. novembar 1991.); Milan Babić, P741 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 13119, 13121–13122; Milorad Davidović, T. 15513–15514 (28. juni 2011.).

¹⁰⁶⁴⁵ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 270; P3384 (Izveštaj Istočnobosanskog korpusa, 7. juni 1992.), str. 1.

¹⁰⁶⁴⁶ P34 (Struktura SDB-a Srbije i MUP-a Zvornik/Bijeljina) (pod pečatom); Milan Babić, P741 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 13118; Milorad Davidović, T. 15824 (1. juli 2011.). V. takođe P6305 (Fotografija Milana Martića, Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika, Jovice Stanišića, Franka Simatovića i drugih).

¹⁰⁶⁴⁷ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 80, 112. V. takođe par. 830, 3287.

¹⁰⁶⁴⁸ P5759 (Presretnuti razgovori (i) Radovana Karadžića i "Brace" i (ii) Radovana Karadžića i Frenkija Simatovića, 28. januar 1992.), str. 4–8. U ljeto 1992., nakon što je Davidović uhapsio pripadnike Crvenih beretki, Frenki Simatović je dvaput telefonom nazvao Davidovića, psovao ga i pitao odakle mu pravo da se tako ponaša. V. par. 830.

¹⁰⁶⁴⁹ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 66.

3320. Simatović je takođe bio odgovoran za praćenje izvođenja obuke srpskih snaga, uključujući jedinice koje su bile obučavane u centrima koje je vodio Kapetan Dragan.¹⁰⁶⁵⁰

(J) Željko Ražnatović (Arkan)

3321. Željko Ražnatović zvani Arkan, bio je komandant paravojne grupe iz Srbije koja je bila nazvana po njemu.¹⁰⁶⁵¹

3322. Arkanovci su u proljeće 1992. učestvovali u operacijama u Bijeljini, Bratuncu, Brčkom i Rogatici, na Sokocu, zatim u Vlasenici i Zvorniku, te na Ilidži i Palama.¹⁰⁶⁵² Arkan je lično učestvovao u operacijama preuzimanja vlasti u Bijeljini i Zvorniku.¹⁰⁶⁵³ Arkan je takođe obučavao pripadnike Mauzerovih Pantera koji su djelovali u Bijeljini, Zvorniku i Brčkom.¹⁰⁶⁵⁴

3323. Vijeće podsjeća da je Arkan, nakon uspješnog preuzimanja vlasti u Bijeljini 4. aprila 1992., dobro primljen u tom gradu i da je bio "tretiran [...] kao bog"; neki od njegovih ljudi dobili su službene funkcije i smjestili su se u zgradu lokalnog SDS-a.¹⁰⁶⁵⁵ Vijeće podsjeća da je Biljana Plavšić bila u komunikaciji s Arkanom počev od aprila 1992.¹⁰⁶⁵⁶ Čestitala je Arkanu rekavši da je spasio bosanske Srbe u Bijeljini i snimljena je kako ga grli i ljubi.¹⁰⁶⁵⁷

3324. Arkanovci su takođe učestvovali u ubijanju civila, bosanskih Muslimana, u Bijeljini i Zvorniku u aprilu 1992.¹⁰⁶⁵⁸ Arkanovci i Mauzerovi Panteri učestvovali su i u zlostavljanju bosanskih Muslimana u Bijeljini, Bratuncu, Rogatici, Vlasenici, Zvorniku i Hadžićima, uključujući zatočeničke centre; te jedinice su takođe pljačkale imovinu bosanskih Muslimana i učestvovala su u protjerivanju bosanskih Muslimana iz Bijeljine i Zvornika poslije preuzimanja vlasti u tim opštinama.¹⁰⁶⁵⁹

---

¹⁰⁶⁵⁰ Milan Babić, P741 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 13118–13125; P5614 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Jovice Stanišića, 29. novembar 1991.), str. 2; [REDIGOVANO]. V. takođe P6388 (Izvod iz video-snimka intervjua s Vojislavom Šešeljem za dokumentarni film "Death of Yugoslavia", s transkriptom), str. 2–4.

¹⁰⁶⁵¹ V. par. 232.

¹⁰⁶⁵² V. par. 232, 611–616, 714, 724, 768–769, 798, 969, 986–987, 1049, 1155, 1242–1246, 1249, 1251, 1255, 1260, 2301, 3182–3183.

¹⁰⁶⁵³ V. par. 611–616, 1245–1246.

¹⁰⁶⁵⁴ V. par. 233, 608, 611–612.

¹⁰⁶⁵⁵ V. par. 614.

¹⁰⁶⁵⁶ V. par. 3260; v. takođe Momčilo Mandić, T. 4664 (6. juli 2010.).

¹⁰⁶⁵⁷ V. par. 3260.

¹⁰⁶⁵⁸ V. incidenti 1.1, 16.1 iz Priloga A Optužnici.

¹⁰⁶⁵⁹ V. par. 631–632, 672, 768–769, 771, 986–987, 1155, 1245–1247, 1317–1319, 1361, 1365, 2104, 2112.

3325. Arkan je prisustvovao sastancima i bio je u direktnom kontaktu s optuženim.¹⁰⁶⁶⁰ Kao što se navodi gore u tekstu, Arkan je 1994. pisao optuženom i obavijestio ga da njegovi ljudi podržavaju "junački otpor" optuženog NATO-u i da "[k]ao i uvek, mi sa svim raspoloživim snagama stojimo na braniku srpskog naroda", te da očekuju poziv optuženog da se priključe VRS-u kako bi "branili srpstvo i pravoslavlje".¹⁰⁶⁶¹ U jesen 1995., na jednoj svečanosti u Bijeljini, Arkan je optuženom ponovo izrazio svoju spremnost da se vrati i brani "srpske teritorije i našu veru pravoslavnu" ako ga optuženi pozove.¹⁰⁶⁶² Tom prilikom, optuženi je Arkanu dodijelio priznanje, čestitavši mu i zahvalivši se njemu i njegovoj jedinici na naporima koje su uložili u odbrani bosanskih Srba.¹⁰⁶⁶³

(K) Vojislav Šešelj

3326. Šešelj je bio na čelu SRS-a i "Srpskog četničkog pokreta".¹⁰⁶⁶⁴ U maju 1991., Šešelj je hvalio optuženog kao "istinskog vođu [...] srpskog naroda" u BiH, izjavivši, pored toga, da on uživa "nepodeljeno poverenje" SRS-a i da SRS podržava politiku SDS-a.¹⁰⁶⁶⁵ Šešelj je izjavio da je BiH neosporno srpska i da bi muslimanski fundamentalisti trebali da odu iz BiH ili bi Muslimani trebali da to prihvate i postanu lojalni građani Srbije.¹⁰⁶⁶⁶ Takođe u maju 1991., optuženi je u jednom intervjuu govorio o Šešelju i njegovoj "političkoj snazi", ali je rekao da se njih dvojica razilaze u pogledu izbora metoda.¹⁰⁶⁶⁷

3327. Šešelj se tokom rata u BiH u nekoliko navrata sastao s optuženim i rukovodstvom bosanskih Srba.¹⁰⁶⁶⁸ U maju 1992., Šešelj je govorio o tome da će kontaktirati optuženog u vezi s povlačenjem

¹⁰⁶⁶⁰ V. par. 3187–3188. (gdje se upućuje na P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 55; Milorad Davidović, T. 15465 (24. juni 2011.).)

¹⁰⁶⁶¹ P2854 (Pismo Stranke srpskog jedinstva Radovanu Karadžiću, 16. april 1994.); Milorad Davidović, T. 15477 (28. juni 2011.). V. takođe par. 3228.

¹⁰⁶⁶² V. par. 3228.

¹⁰⁶⁶³ V. par. 3228 (gdje se upućuje na P2858 (Video-snimak Radovana Karadžića i Arkana na svečanoj dodjeli odlikovanja u Bijeljini, s transkriptom). Poslije toga, Arkan je napustio RS i otišao u Srbiju. D3137 (Izjava svjedoka Svetozara Mihajlovića od 17. marta 2013.), par. 10.

¹⁰⁶⁶⁴ P6390 (Članak iz časopisa *Der Spiegel* pod naslovom "Šešelj: Srpska politika se ne sme određivati u Vašingtonu", 8. avgust 1991.), str. 1; D3666 (Vijest novinske agencije Tanjug, 15. maj 1993.); Vojislav Šešelj, T. 39543–39545 (7. juni 2013.); P6389 (Intervju s Vojislavom Šešeljem u časopisu *Pogledi*, 31. maj 1991.), str. 1–2.

¹⁰⁶⁶⁵ P6387 (Intervju s Vojislavom Šešeljem u listu *On*, 24. maj 1991.), str. 1–2. V. takođe Vojislav Šešelj, T. 39543–39544 (7. juni 2013.); D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 37; D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart 1992.), str. 1.

¹⁰⁶⁶⁶ P6387 (Intervju s Vojislavom Šešeljem u listu *On*, 24. maj 1991.), str. 6–7, 9 (u kojem je Šešelj dalje izjavio da su Srbi, po svom genetskom kodu, rođeni da budu vojnici i da su uvijek spremni da idu u rat, da su u potpunosti ostvarili svoje ciljeve, te da nastoje da osnuju odbore SRS-a u svakoj od srpskih opština i da konsoliduju stranku).

¹⁰⁶⁶⁷ D1281 (Članci iz *Večernjih novina* pod naslovom "Karadžić me šokirao" i "Šešelj je simpatičan", 9. maj 1991.), str. 2.

¹⁰⁶⁶⁸ D3666 (Vijest novinske agencije Tanjug, 15. maj 1993.); D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 36–37.

i angažovanjem svojih ljudi.¹⁰⁶⁶⁹ Šešelj je slao velike grupe boraca, dobrovoljaca SRS-a iz Srbije, da pomognu u srpskim operacijama u Hrvatskoj i BiH.¹⁰⁶⁷⁰ Šešelj je priznao da su njegovi ljudi u BiH i da su na svim područjima radi "zaštite srpskog naroda" i odbrane njegovih granica.¹⁰⁶⁷¹ Slobodan Milošević je odobravao to što je SRS slao dobrovoljce.¹⁰⁶⁷²

3328. Šešeljevci su u aprilu i maju 1992. učestvovali u operacijama u Bratuncu, Zvorniku, Hadžićima, Novom Sarajevu, Vogošći, Brčkom i Rogatici.¹⁰⁶⁷³ Pored toga, Šešelj je u javnosti davao izjave o učešću dobrovoljaca SRS-a u preuzimanju vlasti u Bijeljini i, konkretno, o značajnom doprinosu koji je Mirko Blagojević kao komandant jedinica SRS-a dao u "oslobađanju" Bijeljine.¹⁰⁶⁷⁴ U maju 1993., Šešelj je Mirka Blagojevića proglasio "vojvodom" u znak priznanja za njegovo učešće u operacijama u opštinama među kojima je bila i Bijeljina.¹⁰⁶⁷⁵

3329. SRS i Šešelj su zagovarali ideju homogene Velike Srbije, koja je podrazumijevala ujedinjavanje svih srpskih zemalja i uklanjanje nesrpskog stanovništva.¹⁰⁶⁷⁶ U martu 1992., Šešelj je govorio o mogućnosti da u BiH dođe do velikog krvoprolića i pozvao je bosanske Srbe da očuvaju sve svoje etničke prostore.¹⁰⁶⁷⁷ Šešelj je u jednom govoru rekao: "Muslimani i Hrvati nam već duže vreme ne predstavljaju pretnju. Samo, braćo Srbi i sestre Srkinje, ne sme da bude oklevanja, čekanja [...] sledeći put kad udare na nas, trebamo da ih dovršimo, tako da nam više nikad ne uzvrate."¹⁰⁶⁷⁸ Šešelj je rekao i da je BiH nesumnjivo srpska i dodao: "Kome se to od

¹⁰⁶⁶⁹ P2228 (Presretnuti razgovor Vojislava Šešelja i Branislava Gavrilovića, april 1992.); D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 58–59.

¹⁰⁶⁷⁰ P6388 (Izvod iz video-snimka intervjua s Vojislavom Šešeljem za dokumentarni film "Death of Yugoslavia", s transkriptom), str. 2–4; Milan Babić, P742 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3394–3395; D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 24, 29–30, 50, 55–59.

¹⁰⁶⁷¹ P6389 (Intervju s Vojislavom Šešeljem u časopisu *Pogledi*, 31. maj 1991.), str. 1.

¹⁰⁶⁷² Vojislav Šešelj, T. 39571 (10. juni 2013.).

¹⁰⁶⁷³ V. par. 3191–3192.

¹⁰⁶⁷⁴ D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart 1992.), str. 12; P3033 (Izveštaj vještaka Reynauda Theunensa pod naslovom "Radovan Karadžić i TO SRBiH –VRS (1992.–1995.)"), *e-court* str. 379–380.

¹⁰⁶⁷⁵ D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 49; P3033 (Izveštaj vještaka Reynauda Theunensa pod naslovom "Radovan Karadžić i TO SRBiH –VRS (1992.–1995.)"), *e-court* str. 381–382.

¹⁰⁶⁷⁶ Milan Babić, P742 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3393–3394. V. takođe D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 15–16; Vojislav Šešelj, T. 39554–39555 (10. juni 2013.); P2527 (Video-snimak govora Vojislava Šešelja i Radovana Karadžića, 6. maj 1991., s transkriptom), str. 1; P6391 (Izvodi iz govora Vojislava Šešelja); P6389 (Intervju s Vojislavom Šešeljem u časopisu *Pogledi*, 31. maj 1991.), str. 7; P6390 (Članak iz časopisa *Der Spiegel* pod naslovom "Šešelj: Srpska politika se ne sme određivati u Vašingtonu", 8. avgust 1991.), str. 1. Šešelj je takođe izjavio da SRS zagovara bratstvo i jedinstvo "Srba pravoslavaca, Srba katolika, Srba muslimana, Srba protestanata i Srba ateista" i puno poštovanje prava nacionalnih manjina: D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 15–16, 31–35, 39, 41; D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart–16. april 1992.), str. 20; Vojislav Šešelj, T. 39600–39605 (10. juni 2013.). Vijeće ne smatra ovaj iskaz pouzdanim. Pri donošenju tog zaključka Vijeće je uzelo u obzir da je Šešelju očigledno bilo u ličnom interesu da svjedoči u vezi s tim, te da su njegov iskaz karakterisale političke izjave koje su u tom pogledu dovele u pitanje njegovu vjerodostojnost.

¹⁰⁶⁷⁷ D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart 1992.), str. 1.

¹⁰⁶⁷⁸ P6393 (Video-snimak intervjua s Vojislavom Šešeljem). V. takođe Vojislav Šešelj, T. 39589 (10. juni 2013.).

muslimanskih fundamentalista ne sviđa, moraće da pakuje kofere na vreme i da se seli."¹⁰⁶⁷⁹

3330. U maju 1992., Šešelj je govorio o "tradicionalnim neprijateljima" Srba i potrebi da Srbi budu jedinstveni kako bi spriječili "novi genocid nad srpskim narodom", kao i o tome kako će se Srbi osvetili Muslimanima ako ovi opet ponove istoriju.¹⁰⁶⁸⁰ Šešelj je u ime SRS-a takođe izrazio svoju podršku osnivanju SrRBiH i iznio mišljenje da bi vlasti bosanskih Srba trebale da izvrše razgraničenje srpske teritorije, proglase sopstveni TO i policiju na teritorijama koje su pod njenom kontrolom, te istovremeno "oslobode" ona područja koja nisu pod srpskom kontrolom.¹⁰⁶⁸¹

v. *Znanje optuženog o zločinima i mjere koje je preduzeo da ih spriječi i da kazni počinioce*

(A) Znanje o zločinima počinjenim na cijelom području Opština

3331. Tužilaštvo tvrdi da je optuženi od početka sukoba 1992. godine bio obavještavan o zločinima koje su srpske snage počinile u Opštinama nad nesrbima.¹⁰⁶⁸² Optuženi priznaje da je dobijao informacije od VRS-a, MUP-a i opštinskih organa, ali tvrdi da su se te informacije rijetko odnosile na protivzakonite aktivnosti na lokalnom nivou, a kada jesu, onda je, kako tvrdi, rukovodstvo bosanskih Srba promptno reagovalo.¹⁰⁶⁸³

3332. Na samom početku, Vijeće ima u vidu da je optuženi dobijao informacije o dešavanjima u Opštinama iz više izvora. Kao predsjednik RS-a, primao je izvještaje i prisustvovao sjednicama Skupštine bosanskih Srba na kojima su zastupnici izvještavali o situaciji u svojim opštinama.¹⁰⁶⁸⁴ Takođe se redovno sastajao s predstavnicima opština i na taj način dobijao izvještaje.¹⁰⁶⁸⁵ Njegovi bliski saradnici su takođe redovno obilazili teren i komunicirali s opštinskim čelnicima.¹⁰⁶⁸⁶ Pored toga, rukovodstvo bosanskih Srba pratilo je kako se na međunarodnom planu izvještavalo o događajima u BiH tokom sukoba.¹⁰⁶⁸⁷ Na kraju, Vijeće ima u vidu da su optuženog, od početka sukoba 1992. godine, predstavnici međunarodne zajednice, kao što su Okun, Mazowiecki i

¹⁰⁶⁷⁹ P6387 (Intervju s Vojislavom Šešeljem u listu *On*, 24. maj 1991.), str. 6; Vojislav Šešelj, T. 39546–39548 (7. juni 2013.).

¹⁰⁶⁸⁰ V. par. 2657.

¹⁰⁶⁸¹ V. par. 2798.

¹⁰⁶⁸² Završni podnesak tužilaštva, par. 512.

¹⁰⁶⁸³ Završni podnesak odbrane, par. 555, 641.

¹⁰⁶⁸⁴ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 86; P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 125–126.

¹⁰⁶⁸⁵ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 246 (bilješke sa sastanka održanog 30. juna 1992., kojem su prisustvovali Mladić, optuženi i predstavnici opština Srebrenica, Bratunac, Vlasenica i Zvornik). V. takođe par. 3246–3247.

¹⁰⁶⁸⁶ V. par. 3246–3248, 3260, 3262, 3269, 3303–3304, 3310.

¹⁰⁶⁸⁷ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9126; svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6825–6826 (zatvorena sjednica).

zvaničnici UNPROFOR-a, obavještavali o prisilnom raseljavanju civila nesrba¹⁰⁶⁸⁸ i da je u intervjuima koje je optuženi davao sredstvima javnog informisanja takođe često pokretano pitanje "etničkog čišćenja".¹⁰⁶⁸⁹ Vijeće će dolje u tekstu ocijeniti dokaze koji se odnose na informacije koje je optuženi dobio o konkretnim opštinama.

3333. U vezi s Bijeljnom, kada su srpske snage 1. i 2. aprila 1992. ubile najmanje 45 civila nesrba, optuženi je bio obaviješten o tom događaju.¹⁰⁶⁹⁰ Dana 4. aprila 1992., članovi Predsjedništva BiH i visoko rangirani zvaničnici vojske ocijenili su situaciju u Bijeljini,¹⁰⁶⁹¹ a optuženi je izdao saopštenje za javnost u kojem je govorio o incidentima "za žaljenje" koji su se desili u Bijeljini, ali je okrivio Predsjedništvo BiH za podstrekavanje na kaos zbog toga što je pozvalo na mobilizaciju.¹⁰⁶⁹²

3334. Na jednom sastanku Predsjedništva bosanskih Srba, održanom 23. juna 1992., optuženi je izrazio svoj stav da su paravojne jedinice koje su vodili Mauzer i Blagojević, koje su bile aktivne u Bijeljini, vrlo ekstremne, te da se sve jedinice trebaju staviti pod jedinstvenu komandu vojske ili policije.¹⁰⁶⁹³ U međuvremenu, na sjednici Skupštine bosanskih Srba održanoj krajem juna 1992., optuženi je rekao da bosanske Muslimane koji i dalje žive u Bijeljini i čine 20% tamošnjeg stanovništva ne smatraju "građanima drugog reda" i da državni funkcioneri, u stvari, pokušavaju da ih uvjere da nemaju čega da se plaše.¹⁰⁶⁹⁴ Vijeće podsjeća da su, u stvari, srpske snage tokom ljeta 1992. sijale strah među bosanskim Muslimanima koji su ostali u Bijeljini i da su bosanske Muslimane prisilno protjerali iz Bijeljine članovi Kriznog štaba Bijeljine i SDS-a, pripadnici Mauzerove jedinice i specijalnih jedinica policije i Vojkan Đurković, dok su neke druge poslali u logor Batković.¹⁰⁶⁹⁵

3335. SJB Bijeljina je kasnije, 29. jula 1992., obavijestio optuženog o kriminalnom ponašanju paravojnih grupa za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Bijeljini, koje je rezultiralo silovanjima, krađama, pljačkom, ubistvima i raseljavanjem civila, bosanskih Muslimana i Srba.¹⁰⁶⁹⁶ Živan Filipović, bivši načelnik Opštinskog štaba TO-a Bijeljina, u svom je svjedočenju izjavio da su optuženi i Mladić pokušali da se "otresu tih paravojnih formacija koje su nanosile samo štetu, i

¹⁰⁶⁸⁸ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4191; svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6830–6832, 6834–6835 (zatvorena sjednica).

¹⁰⁶⁸⁹ Jeremy Bowen, T. 10095–10096 (13. januar 2011.).

¹⁰⁶⁹⁰ D3089 (Izjava svjedoka Milivoja Kićanovića od 3. marta 2013.), par. 18. V. incident 1.1 iz Priloga A Optužnici.

¹⁰⁶⁹¹ D3133 (Izjava svjedoka Cvijetina Simića od 16. marta 2013.), par. 32.

¹⁰⁶⁹² D394 (Saopštenje za javnost SNB-a, 4. april 1992.); D392 (Zaključci Predsjedništva SRBiH, 4. april 1992.).

¹⁰⁶⁹³ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 219–220; Milorad Davidović, T. 15770–15773 (30. juni 2011.). V. takođe P2900 (Dopis CSB-a Bijeljina Radovanu Karadžiću, 29. juli 1992.).

¹⁰⁶⁹⁴ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 21.

¹⁰⁶⁹⁵ V. par. 671–673.

vojsci, i narodu, i politici".¹⁰⁶⁹⁷ Nakon što se optuženi požalio predsjedniku Vlade SRJ da su se pripadnici paravojskih formacija iz Srbije oteli kontroli, u Bijeljini su početkom jula 1992. poslali Davidovića da ispita situaciju.¹⁰⁶⁹⁸ Pored toga, optuženi je 2. septembra 1992. bio jedan od učesnika sastanka s vojnim i političkim zvaničnicima u Bijeljini.¹⁰⁶⁹⁹ Optuženi je priznao da su šef stranke, MUP i predsjednik opštine bili umiješani u kriminal "tu i tamo".¹⁰⁷⁰⁰

3336. U vezi sa Zvornikom, Colm Doyle je optuženom prosljedio informaciju koju je dobio od Martina Bella s BBC-a da je 10. aprila 1992. tu opštinu napustilo 25.000 ljudi.¹⁰⁷⁰¹ Optuženi "se činio malo uznemiren zbog toga", a zatim je rekao Doyleu da se ne pouzda u BBC i da mu ne vjeruje.¹⁰⁷⁰² Na jednom sastanku s međunarodnim humanitarnim organizacijama, članovima SDS-a i pripadnicima JNA, održanom sredinom aprila 1992., optuženi je krivicu za događaje u Zvorniku svalio na pripadnike neregularnih paravojskih snaga za koje je tvrdio da nisu pod kontrolom SDS-a.¹⁰⁷⁰³ Na jednom sastanku predstavnika opštine Zvornik s optuženim, Mladićem i drugim zvaničnicima, održanom 30. juna 1992.,¹⁰⁷⁰⁴ Branko Grujić, predstavnik Privremene vlade Zvornika, izjavio je: "Ispunili smo predsjednikovu odluku da Divič i Kozluk naselimo našom djecom".¹⁰⁷⁰⁵ Marko Pavlović je rekao da su bili aktivni u iseljavanju Muslimana, te da su takođe iselili dio ljudi zbog njihovih "heroja" koji su pobjegli iz Kovačevića.¹⁰⁷⁰⁶ Vijeće podsjeća da su, u

¹⁰⁶⁹⁶ P2900 (Dopis CSB-a Bijeljina Radovanu Karadžiću, 29. juli 1992.), str. 2. V. takođe par. 610–638.

¹⁰⁶⁹⁷ Živan Filipović, T. 35818 (21. mart 2013.).

¹⁰⁶⁹⁸ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 73–75. V. takođe par. 634–638.

¹⁰⁶⁹⁹ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 131–132.

¹⁰⁷⁰⁰ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 155.

¹⁰⁷⁰¹ Colm Doyle, P918 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 25275. V. takođe Martin Bell, T. 9787 (14. decembar 2010.); P1996 (Izjava svjedoka Martina Bella od 8. marta 2010.), par. 25 (gdje je svjedok izjavio da je obavijestio Doylea o događajima u Zvorniku i sugerisao da se optuženom skrene pažnja na to). S tim u vezi, Vijeće podsjeća da je poslije napada snaga bosanskih Srba na Zvornik 8. aprila 1992. približno 10.000 ljudi, većina kojih su bili bosanski Muslimani, otišlo iz Zvornika. V. par. 1250, 1360.

¹⁰⁷⁰² Colm Doyle, P918 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 25275. Vijeću su predočeni dodatni dokazi o tome da je optuženi dobio informacije o raseljavanju civila iz Zvornika. Dana 8. aprila 2010., [REDIGOVANO].

¹⁰⁷⁰³ [REDIGOVANO].

¹⁰⁷⁰⁴ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 246; D3654 (Izjava svjedoka KW317 od 26. septembra 2012.), par. 69 (pod pečatom). V. takođe Marinko Vasilčić, T. 39954 (13. juni 2013.).

¹⁰⁷⁰⁵ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 243, 249–250.

¹⁰⁷⁰⁶ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 249–251, 253–254; Petko Panić, T. 19138–19139 (19. septembar 2011.). V. takođe Milenko Stanić, T. 34033–34034 (19. februar 2013.) (gdje je svjedok izjavio da se ne može sjetiti tema vezanih za Zvornik o kojima se razgovaralo na tom sastanku i koje je izložio Marko Pavlović). Branko Grujić je u svom svjedočenju izjavio da je ta bilješka u Mladićevoj bilježnici netačna i da on nikad nije izgovorio riječi koje su mu u njoj pripisane, te je ustrajao u tvrdnji da je odluka da se uklone bosanski Muslimani bila donesena na lokalnom nivou i da optuženi nije dozvolio prisilno premještanje. Branko Grujić, T. 40418–40420 (25. juni 2013.). Vijeće podsjeća da su Grujićev iskaz karakterisali brojne protivrječnosti, evazivnost i pristrasnost. V. par. 4237, 4239, 4255, 4270, 4279, 4283, 4308, 4357, 4441, 4572. S obzirom na to, Vijeće ne vjeruje njegovoj tvrdnji kojom negira sadržaj Mladićevih bilješki. Vijeće dalje ima u vidu da je Grujić u svom svjedočenju izjavio da je izraz "iseljavanje" na b/h/s-u u dokaznom predmetu P1478 netačno preveden kao "evicting" /deložacija/, budući da on znači "iseljavanje na njihov zahtjev". Branko Grujić, T. 40421 (25. juni 2013.), Branko Grujić, T. 40458 (26. juni 2013.). Vijeće prihvata objašnjenje koje je dao Grujić, ali smatra da je u kontekstu zabilješki s tog sastanka značenje tog izraza praktično isto što i značenje izraza "evicting".

stvari, većina stanovnika Diviča i Kozluka bili bosanski Muslimani i da su se, nakon što su oni iseljeni, tu uselili bosanski Srbi iz drugih mjesta koji su bili pobjegli iz svojih domova.¹⁰⁷⁰⁷

3337. Dana 5. jula 1992., optuženi je izjavio da je naredio da se smjesta provede istraga o raseljavanju civila, bosanskih Muslimana, iz Zvornika i da mu je rečeno da su bosanski Muslimani koji su živjeli u Kozluku zatražili dozvolu da se isele u treće zemlje jer su se osjećali kao taoci.¹⁰⁷⁰⁸ Zatim je naveo da vlasti opštine Zvornik posjeduju pismene dokaze da su ti ljudi otišli po svojoj slobodnoj volji i dodao da se mogu vratiti kad god to budu htjeli.¹⁰⁷⁰⁹ Vijeće smatra da to što je optuženi saznao da se bosanski Muslimani uklanjaju iz Zvornika uz pomoć Privremene vlade Zvornika zato da bi se u njihove domove uselili bosanski Srbi koji su pobjegli iz drugih mjesta ukazuje na to da je optuženi bio svjestan prisilne prirode njihovog uklanjanja. To potkrepljuje činjenica da je optuženi bio obaviješten da su se bosanski Muslimani koji su pobjegli iz Kozluka osjećali kao taoci. Optuženi je kasnije obaviješten o daljnjim naporima da se uklone civili, bosanski Muslimani, koji su u septembru 1992. bili držani u sabirnom centru u Diviču.¹⁰⁷¹⁰ Dana 21. januara 1993., optuženi je iznio komentar da je broj stanovnika u Zvorniku ostao isti, ali da se dolaskom više od 24.000 Srba iz Zenice i centralne Bosne nacionalni sastav stanovništva promijenio tako da u njemu više nije bilo 50% nesrba, već je ono bilo potpuno srpsko.¹⁰⁷¹¹ Dana 10. aprila 1993., optuženi je prisustvovao svečanosti kojom je obilježen "dan oslobođenja Zvornika".¹⁰⁷¹²

3338. Vijeću su takođe predloženi dokazi o tome da je optuženi znao da je Neđeljko Prstojević, predsjednik Kriznog štaba Ilidže, bio umiješan u "etničko čišćenje" na Ilidži. U junu 1992., nakon što je razriješen svojih vojnih komandnih dužnosti zbog svog učešća u protjerivanju bosanskih Muslimana s Ilidže, Prstojević je, poslije sastanka s optuženim na Palama, uspio da se vrati na Ilidžu i nastavi tu praksu.¹⁰⁷¹³ Pored toga, u jednom presretnutom razgovoru vođenom 2. jula 1992., Mandić je suočio Prstojevića s njegovim učešćem u protjerivanju bosanskih Muslimana s Ilidže i rekao mu da su informacije o tome "već [...] došle gore".¹⁰⁷¹⁴ Uz to, na jednoj sjednici Skupštine bosanskih Srba, održanoj u julu 1992., Prstojević se u prisustvu optuženog hvalisao onim što je

¹⁰⁷⁰⁷ Petko Panić, T. 19136–19137 (19. septembar 2011.), T. 19151–19152 (20. septembar 2011.). V. takođe par. 1261, 1267, 1269.

¹⁰⁷⁰⁸ P2937 (Pismo Radovana Karadžića, 5. jula 1992.) (pod pečatom), str. 1.

¹⁰⁷⁰⁹ P2937 (Pismo Radovana Karadžića, 5. jula 1992.) (pod pečatom), str. 1.

¹⁰⁷¹⁰ P5402 (Telegram "Neimara" "Kapiji 333", 13. septembar 1992.). V. takođe P5403 (Telegram "Neimara" "Kapiji 333", 10. septembar 1992.).

¹⁰⁷¹¹ V. par. 2760. V. takođe par. 2772, 3068.

¹⁰⁷¹² P5167 (Izveštaj Zvorničke brigade, 10. april 1993.), str. 2.

¹⁰⁷¹³ V. par. 2132, [REDIGOVANO].

¹⁰⁷¹⁴ P1110 (Presretnuti razgovor Momčila Mandića i Neđeljka Prstojevića, 2. jula 1992.), str. 4. V. par. 2159.

Ilidža postigla u širenju teritorije bosanskih Srba i protjerivanju bosanskih Muslimana s "teritorija gdje su oni praktično u većini".¹⁰⁷¹⁵

3339. Dana 6. juna 1992., rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući i optuženog, prisustvovalo je izlaganju referata o Bratuncu, u kojem je naznačeno da u Bratuncu više nema bosanskih Muslimana i da je to sad "potpuno slobodan grad".¹⁰⁷¹⁶ Dana 30. juna 1992., Ljubislav Simić, predsjednik opštine Bratunac, obavijestio je optuženog i o tome da su u toj opštini, u kojoj su bosanski Muslimani prije sukoba bili u većini, ostala još samo dva Muslimana.¹⁰⁷¹⁷ Simić je takođe izvijestio o pljačkanju koje je vršila vojska.¹⁰⁷¹⁸

3340. Dana 23. juna 1992., optuženi je obaviješten o događajima u Bosanskom Novom u vezi s 9.000 bosanskih Muslimana koji su napustili tu opštinu nakon što su bili podvrgnuti zastrašivanju i politici uznemiravanja i diskriminacije od strane bosanskih Srba.¹⁰⁷¹⁹

3341. Optuženi je u julu 1992. priznao da je jedan broj "izroda" počinio nečovječna djela i da će oni biti krivično gonjeni i kažnjeni po zakonu, ali je rekao da su ona najgora djela rijetka i da se češće radilo o protivpravnom pribavljanju imovinske koristi.¹⁰⁷²⁰ Optuženi je to okarakterisao kao posljedicu "međuetničkog i međuvjerskog rata" i rekao da su neki pojedinci učestvovali u oduzimanju imovine i od Muslimana i od Srba.¹⁰⁷²¹ Optuženi je izjavio da su ti zločini činjeni bez znanja običnih vojnika i da su negativno uticali na njihov moral.¹⁰⁷²²

3342. Dana 17. jula 1992., MUP bosanskih Srba je napisao jedan izvještaj koji je uputio optuženom i predsjedniku Vlade.¹⁰⁷²³ U njemu stoji da su skoro sve paravojne formacije bez jedinstvene komande i da pljačkaju, čime u velikoj mjeri ugrožavaju javni red i mir.¹⁰⁷²⁴ U tom izvještaju se takođe navodi da su vojska, krizni štabovi i ratna predsjedništva tražili da vojska

¹⁰⁷¹⁵ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 66.

¹⁰⁷¹⁶ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 93–94, 101.

¹⁰⁷¹⁷ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 246, 258. Vijeće ima u vidu da je Ljubislav Simić u svom svjedočenju izjavio da je bio ironičan kada je rekao da su u Bratuncu ostala samo dva Muslimana kako bi istakao probleme koje su pravili pripadnici paravojskih formacija. Ljubislav Simić, T. 37303–37304 (16. april 2013.). Vijeće s oprezom uzima Simićev iskaz s tim u vezi, s obzirom na probleme u vezi s njegovom vjerodostojnošću koji su identifikovani ranije u ovoj Presudi u fusnoti 2268, kao i na to da mu je bilo u interesu da se distancira od takve izjave.

¹⁰⁷¹⁸ P1478 (Bilježnica Ratka Mladića, 27. maj–31. juli 1992.), str. 259.

¹⁰⁷¹⁹ Svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6786–6789, 6834 (pod pečatom).

¹⁰⁷²⁰ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 17.

¹⁰⁷²¹ D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 17. V. takođe D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 14; P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992.), str. 1.

¹⁰⁷²² D92 (Transkript 17. sjednice Skupštine SrRBiH, 24.-26. juli 1992.), str. 17.

¹⁰⁷²³ P1096 (Izvještaj MUP-a SrRBiH o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci, 17. juli 1992.).

¹⁰⁷²⁴ P1096 (Izvještaj MUP-a SrRBiH o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci, 17. juli 1992.), str. 2.

prikupi što više civila, bosanskih Muslimana.¹⁰⁷²⁵ Optuženi je već u maju i junu 1992. dobio informacije da srpske snage pljačkaju i da postoji problem pljačke "čak i srpskog naroda".¹⁰⁷²⁶

3343. Dana 19. jula 1992., optuženi se pismeno obratio, pored ostalih, opštinama Novo Sarajevo, Pale, Ilidža, Hadžići, Rajlovac i Sokolac, zahtijevajući od njih da, u saradnji sa stanicama javne bezbjednosti, izvrše popis svih stambenih kapaciteta koji su ostali prazni nakon "dobrovoljnog iseljenja" bosanskog muslimanskog stanovništva i da, u skladu s odlukom Predsjedništva, te stambene jedinice daju na privremenu upotrebu bosanskim Srbima iz Sarajeva.¹⁰⁷²⁷

3344. Optuženi je 28. jula 1992. obaviješten da su paravojne grupe često pratile jedinice VRS-a prilikom ulaska u naseljena područja kako bi pljačkale nakon što bi na tim područjima bila završena borbena dejstva.¹⁰⁷²⁸

3345. Dana 16. avgusta 1992., Doyle je optuženom pomenuo da je bio upoznat s praksom prisiljavanja nesrba da napuste svoje domove i činjenicom da su neki od tih ljudi bili primorani da plate da bi dobili dozvolu za odlazak. Optuženi se složio s tim da to nije bilo zakonito i da se ne bi trebalo dešavati.¹⁰⁷²⁹

3346. Dana 22. avgusta 1992., optuženi je putem jednog izvještaja banjalučkog MUP-a, kao i od strane međunarodnih organizacija, obaviješten o incidentu na Korićanskim stijenama, u kojem su srpske snage 21. avgusta 1992. ubile približno 200 muškaraca nesrba i bacile ih niz jednu liticu na planini Vlašić.¹⁰⁷³⁰ Optuženi je bio ljut jer su ga u vezi s tim ubistvima već zvale međunarodne organizacije i "on jednostavno nije mogao da vjeruje da se nešto tako zaista desilo".¹⁰⁷³¹

¹⁰⁷²⁵ P1096 (Izvjestaj MUP-a SrRBiH o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci, 17. juli 1992.), str. 3; Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8944; Momčilo Mandić, T. 5166–5167 (14. juli 2010.).

¹⁰⁷²⁶ D414 (Zapisnik sa 19. sjednice Vlade SrRBiH, 2. juni 1992.), str. 1; P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 54; Milorad Davidović, T. 15612, 15634–15636 (29. juni 2011.).

¹⁰⁷²⁷ P739 (Zahtjev Predsjedništva RS-a raznim opštinama, 19. juli 1992.).

¹⁰⁷²⁸ P1500 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 28. juli 1992.), str. 1, 3. V. takođe Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 9119.

¹⁰⁷²⁹ Colm Doyle, P918 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 25307–25308; Colm Doyle, T. 2874–2875 (27. maj 2010.).

¹⁰⁷³⁰ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 242–246; Bogdan Subotić, T. 40105–40111 (20. juni 2013.); T. 40173–40175 (21. juni 2013.). V. takođe D4379 (Izjava svjedoka Vladimira Glamočića od 10. februara 2014.), par. 14–15; P3768 (Izjava svjedoka Milana Komljenovića od 28. oktobra 2011.), par. 5 (gdje je svjedok izjavio da mu je nekoliko godina poslije tog incidenta Glamočić priznao da ga je optuženi nazvao one noći kada se desio incident na Korićanskim stijenama i zahtijevao odgovore); P5446 (Izvjestaj 1. krajiškog korpusa, 22. avgust 1992.); D2040 (Vanredni izvještaj 22. lake pješadijske brigade, 21. avgust 1992.). V. incident 15.6 iz Priloga B Optužnici.

¹⁰⁷³¹ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 246.

3347. Dana 25. avgusta 1992., optuženi je priznao da je bio svjestan "takozvane prakse etničkog čišćenja" i da su "većina raseljenih nesumnjivo bili bosanski Muslimani".¹⁰⁷³² Napisao je jedno pismo u kojem je objasnio da je izdao naređenje da se prisilno premještanje civilnog stanovništva mora spriječiti i da se sve pismene izjave izbjeglica u kojima su naveli da se više neće vratiti smatraju pravno ništavnim.¹⁰⁷³³ Međutim, naveo je da se, shodno Ženevskim konvencijama, civilnom stanovništvu mora dozvoliti da se slobodno iseli iz zone ratnih dejstava ukoliko ono to želi, okrivivši međunarodnu zajednicu za nerazumijevanje duboko ukorijenjenog antagonizma i mržnje između tri nacionalne grupe u BiH, koji su nagnali ljude da masovno napuštaju svoje zajednice.¹⁰⁷³⁴

3348. Na jednoj međunarodnoj konferenciji za štampu održanoj u septembru 1992., optuženi je ponovo priznao da je u BiH bilo "etničkog čišćenja" i izjavio da ono nije bilo dio neke politike, naglasivši da su ljudi odlazili s te teritorije iz straha i da, ukoliko je bilo slučajeva prisilnog protjerivanja, onda to treba osuditi.¹⁰⁷³⁵ Na istoj konferenciji za štampu, kada je suočen s navodima i izvještajima o zvjerstvima koja su činili bosanski Srbi, optuženi je ustvrdio da ti izvještaji nisu objektivni i da se u njima ne izvještava o onome što su radili bosanski Muslimani i bosanski Hrvati. Takođe je rekao da je pitanje da li su ta djela bila dio nekakve politike i izjavio da u jednom "međuetničkom ili međuvjerskom ratu" nema potrebe da se izdaje zapovijed za ubijanje, s obzirom da su tri nacionalne zajednice "bile vijekovima sukobljene".¹⁰⁷³⁶

3349. Na jednom sastanku, održanom 30. septembra 1992., kojem su prisustvovali optuženi i Koljević, lord Owen je rekao da je jedan članak, objavljen u *New York Timesu*, u vezi s ubistvima počinjenim u Brčkom u maju i junu 1992. godine izazvao zgražanje.¹⁰⁷³⁷ Optuženi je negirao navode da su njegove snage izvršile pokolj nad 3.000 Muslimana u jednom logoru u blizini Brčkog i pozvao SAD da pruže dokaze u vezi s tim optužbama.¹⁰⁷³⁸ Iako se čini da je broj ubijenih osoba koji navodi *New York Times* preuveličan, Vijeće je konstatovalo da su srpske snage u logoru Luka u

---

¹⁰⁷³² D4720 (Pismo Radovana Karadžića u vezi s mirovnom konferencijom u Londonu, 25. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰⁷³³ V. par. 346; D4720 (Pismo Radovana Karadžića u vezi s mirovnom konferencijom u Londonu, 25. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰⁷³⁴ V. par. 346; D4720 (Pismo Radovana Karadžića u vezi s mirovnom konferencijom u Londonu, 25. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰⁷³⁵ P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992., s transkriptom), str. 10.

¹⁰⁷³⁶ P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992., s transkriptom), str. 3.

¹⁰⁷³⁷ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4224–4225.

¹⁰⁷³⁸ P3030 (Video-snimak priloga TV Beograd o saopštenju Radovana Karadžića u vezi s događajima u Brčkom, s transkriptom).

Brčkom u periodu od najkasnije 9. maja do 16. maja 1992. pogubile veliki broj muškaraca nesrba.¹⁰⁷³⁹

3350. Na jednom sastanku rukovodstva Srbije, održanom 8. septembra 1992., kojem su prisustvovali optuženi i Mladić, general Simonović je izjavio da su "etničko čišćenje" više vršile paravojne formacije nego VRS.¹⁰⁷⁴⁰

3351. Dana 19. oktobra 1992., izlažući svoj izvještaj o mirovnim pregovorima u Ženevi članovima Predsjedništva RS-a i komandantima VRS-a, optuženi je, prema Mladićevim bilješkama, izjavio da je bilo dosta riječi o "etničkom čišćenju" i podsjetio prisutne da vlasti RS-a ne smiju učestvovati u tome.¹⁰⁷⁴¹ Zatim je rekao: "Stalo nam je da se napravi distinkcija između onoga što čine neodgovorni pojedinci i šta čini vlast."¹⁰⁷⁴²

3352. U novembru 1992., Milojević, koji je bio zvaničnik u Skupštini, na jednoj sjednici Skupštine bosanskih Srba kojoj je prisustvovao i optuženi, požalio se da se predloženi zakon o državljanstvu može protumačiti tako da se njime dopušta da "svi Muslimani i Hrvati koje smo protjerali" budu državljani RS-a.¹⁰⁷⁴³

3353. Dana 26. novembra 1992., Owen i Vance su pisali optuženom, obavijestivši ga da su primili vjerodostojne izvještaje da snage bosanskih Srba "ponovo provode etničko čišćenje" na području Banjaluke.¹⁰⁷⁴⁴

3354. Na sjednici Vlade bosanskih Srba održanoj 21. decembra 1992., kojoj je prisustvovao i optuženi, Vladimir Lukić je izjavio da bi svi organi vlasti trebali da dosljedno primjenjuju propise koji zahtijevaju da se nelegalno stečena imovina vrati prvobitnom vlasniku.¹⁰⁷⁴⁵

3355. Cijelim tokom pregovora vođenih u Ženevi u sklopu MKBJ-a u periodu od decembra 1992. do septembra 1993., bosanskim Srbima su bili predočavani izvještaji o etničkom čišćenju koje su činili Srbi u BiH.¹⁰⁷⁴⁶ Tokom tih pregovora, lord Owen je iznio vrlo jasne navode o zatočeničkim centrima, vojnim operacijama koje su vođene protiv civilnog stanovništva i o fizičkom procesu "etničkog čišćenja" teritorija.¹⁰⁷⁴⁷ Negdje u januaru 1993., Lawrence Eagleburger, bivši državni

---

¹⁰⁷³⁹ V. Incident ubijanja br. 5.1 iz Priloga B Optužnici.

¹⁰⁷⁴⁰ P1479 (Bilježnica Ratka Mladića, 16. juli-9. septembar 1992.), str. 173.

¹⁰⁷⁴¹ P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar-27. decembar 1992.), str. 48-49.

¹⁰⁷⁴² P1481 (Bilježnica Ratka Mladića, 5. oktobar-27. decembar 1992.), str. 48-49.

¹⁰⁷⁴³ P1105 (Transkript 22. sjednice Skupštine RS-a, 23.-24. novembar 1992.), str. 60, 78.

¹⁰⁷⁴⁴ P5420 (Telefaks UNPROFOR-a kojim su proslijeđena pisma MKBJ-a, 27. novembar 1992.), str. 4.

¹⁰⁷⁴⁵ P3106 (Zapisnik sa 61. sjednice Vlade RS-a, 21. decembar 1992.), str. 1, 4.

¹⁰⁷⁴⁶ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 111-113.

¹⁰⁷⁴⁷ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 113-114.

sekretar SAD-a, govorio je svim stranama neuvijenim jezikom o prirodi njihovih aktivnosti i rekao da će za to biti pozvane na odgovornost.¹⁰⁷⁴⁸

3356. Dana 2. aprila 1993., optuženi je prisustvovao sjednici Skupštine bosanskih Srba kada je javljeno da je Foča u potpunosti pod kontrolom bosanskih Srba.¹⁰⁷⁴⁹ Na istoj sjednici je priznao, "ne možemo da se zakunemo da nema nedjela", i rekao da će Srbima koji su počinili zločine biti suđeno. Međutim, optuženi je ustvrdio da je čuo za samo 18 navoda o silovanju, ali da je propaganda to pretvorila u 18.000 slučajeva silovanja.¹⁰⁷⁵⁰ Dana 10. januara 1994., optuženi je iznio komentar da su bosanski Muslimani planirali da izgrade veliki islamski centar u Foči, ali da ona sada u potpunosti pripada bosanskim Srbima i da "više nikada neće biti njihova".¹⁰⁷⁵¹

3357. Na jednoj sjednici Skupštine bosanskih Srba održanoj u maju 1993., kojoj je prisustvovao i optuženi, Vladimir Lukić je izjavio da su oni naivno "kupili paravojske" i nazvali ih "bratskom pomoći", ali da su se "oni polako bavili sve manje borbom, a sve više pljačkom".¹⁰⁷⁵² Drugi zastupnici su govorili o problemima u vidu nereda, pljačkanja i krađa, s kojima se suočavaju u opštinama u kojima je bilo paravojnih formacija.¹⁰⁷⁵³

3358. Na jednoj sjednici Skupštine bosanskih Srba održanoj krajem ljeta 1993., kojoj je prisustvovao i optuženi, Mladić je rekao: "Ali, ne smijemo dozvoliti da ostanu one džamije sa po dva minareta".¹⁰⁷⁵⁴ Jedan drugi zastupnik se na sličan način žalio optuženom da će oni, u slučaju da se predloženi mirovni sporazum prihvati i bosanski Muslimani steknu pravo da se vrate na svoju teritoriju, morati da im daju nadoknadu za sve ono što su im srušili i spalili, uključujući 17 džamija koje su "s temeljem sravnili".¹⁰⁷⁵⁵

3359. U aprilu 1994., Akashi je zatražio od optuženog da dozvoli MKCK-u da evakuiše bosanske Muslimane iz Prijedora.¹⁰⁷⁵⁶ U odgovoru na Akashijev zahtjev, optuženi je izjavio da situacija u Prijedoru za Srbe predstavlja nesretan razvoj događaja. Premda je prihvatio da se situacija mogla predvidjeti – naveo je da su se civili u tom gradu, na početku rata, međusobno poklali – ustrajao je

¹⁰⁷⁴⁸ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 115.

¹⁰⁷⁴⁹ P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 25.

¹⁰⁷⁵⁰ P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 107–108.

¹⁰⁷⁵¹ P1385 (Transkript 37. sjednice Skupštine RS-a, 10. januar 1994.), str. 110. V. takođe par. 2811.

¹⁰⁷⁵² P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 7, 39.

¹⁰⁷⁵³ P1375 (Transkript 32. sjednice Skupštine RS-a, 19.-20. maj 1993.), *e-court* str. 65.

¹⁰⁷⁵⁴ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 7, 72.

¹⁰⁷⁵⁵ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 25.

¹⁰⁷⁵⁶ D705 (Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima s Radovanom Karadžićem i Alijom Izetbegovićem, 7. april 1994.), str. 3; Yasushi Akashi, T. 37704 (24. april 2013.).

u tvrdnji da je tadašnju situaciju izazvao pokolj šestorice srpskih policajaca iz tog grada koji su počinili Muslimani.¹⁰⁷⁵⁷ Optuženi je pristao na predloženu evakuaciju.¹⁰⁷⁵⁸

3360. Optuženi je i 1994. godine nastavio da prima informacije o zločinima – pretežno se radilo o masovnom protjerivanju, kao i zlostavljanju, uključujući premlaćivanja, silovanja, pljačke, ubijanje i prisilni rad – nad nesrbima u Bijeljini i drugim opštinama.¹⁰⁷⁵⁹

3361. Optuženi je čak i 1995. godine bio svjestan mjera koje su preduzimate u vezi s regulisanjem iseljavanja nesrba s teritorije bosanskih Srba i učestvovao je u tim mjerama koje su opisane kao koraci koji su u skladu s pravom na slobodu kretanja.¹⁰⁷⁶⁰

3362. U jednom intervjuu koji je dao u julu 1995., optuženi je izjavio da su Muslimani u mjestima kao što je Bijeljina potpuno sigurni, ali je dodao: "[I]ma nekog zastrašivanja od strane terorističkih elemenata, ekstremnih Srba koji su izgubili sve u centralnoj Bosni. Ali vlasti štite naše građane, bez obzira da li se radi o Muslimanima ili Hrvatima. Prema tome, ono što se dešava nije *etničko čišćenje*, nego *etničko raseljavanje*, to su ljudi koji žele da idu."¹⁰⁷⁶¹

3363. Na osnovu gore izloženih dokaza, Vijeće nalazi da je optuženi već počev od aprila 1992. bio pravovremeno i dobro obaviješten o prisilnom raseljavanju nesrpskih civila iz Opština od strane srpskih snaga. Tokom cijelog sukoba je dobijao informacije o takvom raseljavanju. Pored toga, saznao je i za druge vrste kriminalnih aktivnosti koje su srpske snage vršile nad nesrpskim stanovništvom, uključujući ubistva, silovanja i krivična djela vezana za imovinu, od početka aprila 1992. nadalje.¹⁰⁷⁶²

---

¹⁰⁷⁵⁷ D705 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima s Radovanom Karadžićem i Alijom Izetbegovićem, 7. april 1994.), str. 3.

¹⁰⁷⁵⁸ D705 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima s Radovanom Karadžićem i Alijom Izetbegovićem, 7. april 1994.), str. 3–4.

¹⁰⁷⁵⁹ D704 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem, 19. avgust 1994.), str. 3; D3145 (Izveštaj UNPROFOR-a, 6. septembar 1994.; izjava UNPROFOR-a za štampu, 5. septembar 1994.), str. 1; P2087 (Protestno pismo UNHCR-a Radovanu Karadžiću, 5. septembar 1994.); D1136 (Izveštaj UNPROFOR-a, 9. septembar 1994.), str. 2; P2458 (UNPROFOR, Sedmična procjena političke situacije u BiH, 11. septembar 1994.), str. 4; Anthony Banbury, T. 13356 (15. mart 2011.); P5421 (Pismo humanitarne organizacije Radovanu Karadžiću, 16. septembar 1993.), str. 1–2 (pod pečatom); P5423 (Izveštaj UNPROFOR-a, 20. septembar 1994.), str. 2; D3500 (Izveštaj UNPROFOR-a, 7. oktobar 1994.), str. 3–4.

¹⁰⁷⁶⁰ P5214 (Dopis Momčila Krajišnika Glavnom štabu VRS-a, 7. april 1995.); P5213 (Zahtjev Glavnog štaba VRS-a Radovanu Karadžiću, 6. april 1995.).

¹⁰⁷⁶¹ P2564 (Intervju Radovana Karadžića u *El País*u, 16. juli 1995.), str. 5 (naglasak u originalu).

¹⁰⁷⁶² Vijeće ima u vidu da je Davidović izjavio da je optuženi morao da zna da su zločini bili "brojni i rasprostranjeni" i da su oni koji su činili zločine i oni koji su bili na visokim položajima bili u velikoj mjeri u dosluhu. Milorad Davidović, T. 15735 (30. juni 2011.). Vijeće smatra da je ovaj iskaz spekulativan i neće se u tom se pogledu osloniti na Davidovićeve iskaz.

(B) Znanje o neadekvatnim uslovima i zlostavljanju nesrba u zatočeničkim centrima

3364. Za vrijeme sukoba, informacije o dešavanjima u mnogim zatočeničkim objektima prosljeđivane su optuženom, predsjedniku Vlade i nadležnim ministrima, to jest ministrima odbrane, unutrašnjih poslova i pravde.¹⁰⁷⁶³

3365. Optuženi je prisustvovao zajedničkoj sjednici SNB-a i Vlade bosanskih Srba održanoj 24. aprila 1992., na kojoj je donijeta odluka da će Ministarstvo pravde biti odgovorno za razmjenu zarobljenika.¹⁰⁷⁶⁴ Dana 8. maja 1992., Vlada je donijela odluku o formiranju "Centralne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, lica lišenih slobode i tijela poginulih".¹⁰⁷⁶⁵ Prema Mandićevim riječima, pobuda za formiranje te Komisije bila je da se stvori "pravna država i pravna sigurnost" za zatočene ljude, od kojih su mnogi bili civili s područja zahvaćenih sukobom.¹⁰⁷⁶⁶ Vijeće smatra da ti dokazi pokazuju da je optuženi u ranoj fazi sukoba u BiH znao da su srpske snage držale civile u zatočenju.

3366. Navodi o zatočenju civila velikih razmjera objavljavani su u međunarodnoj štampi u maju i junu 1992., i John Wilson je, u razgovoru s Biljanom Plavšić, u prisustvu optuženog, pokrenuo pitanje tih navoda.¹⁰⁷⁶⁷ Biljana Plavšić je potvrdila postojanje logora, ali je rekla da su oni samo za vojno sposobne muškarce koji su zatočeni kako se ne bi mogli boriti protiv Srba i iznijela protivtvrdnju da bosansko Predsjedništvo drži zarobljenike.¹⁰⁷⁶⁸

3367. U junu i julu 1992., rukovodstvo bosanskih Srba je zatražilo nekoliko izvještaja o zatočeničkim logorima i zarobljenicima.¹⁰⁷⁶⁹ Dana 17. jula 1992., MUP bosanskih Srba napisao je optuženom i predsjedniku Vlade izvještaj u kojem je naveo, pored ostalog, da su uslovi u

¹⁰⁷⁶³ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8919, 9111. V. par. 3019–3020.

¹⁰⁷⁶⁴ P1087 (Zapisnik sa sastanka SNB-a i Vlade SrR BiH, 24. april 1992.), str. 1. V. takođe par. 124.

¹⁰⁷⁶⁵ P1088 (Odluka SrR BiH, 8. maj 1992.), str. 1. Na sljedećoj sjednici SNB-a i Vlade bosanskih Srba, održanoj 10. maja 1992., imenovani su članovi Centralne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika i lica lišenih slobode. D409 (Zapisnik sa sjednice SNB-a i Vlade SrR BiH, 10. maj 1992.), str. 2. V. takođe par. 125.

¹⁰⁷⁶⁶ Momčilo Mandić, C2 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 8750. V. takođe par. 127.

¹⁰⁷⁶⁷ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 101–103.

¹⁰⁷⁶⁸ P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 102.

¹⁰⁷⁶⁹ P1093 (Zapisnik sa 5. sjednice Predsjedništva SrR BiH, 10. juni 1992.), str. 2; P1092 (Zapisnik sa 25. sjednice Vlade SrR BiH, 10. juni 1992.), str. 3 (gdje se navodi da Ministarstvo pravde treba da sačini izvještaj o postupanju prema civilima i zarobljenicima koji će Vlada razmotriti, a zatim ga predočiti Predsjedništvu); P3098 (Zapisnik sa 48. sjednice Vlade SrR BiH, 28. juli 1992.), str. 9–10 (gdje se navodi da je Ministarstvo pravosuđa i uprave zaduženo da odmah pripremi Informaciju o stanju i statusu zatočeničkih centara i sabirnih centara za zarobljenike). V. takođe D3109 (Izveštaj MUP-a SrR BiH, 22. avgust 1992.) (gdje se izvještava o postojanju zatočeničkih centara u SAO Hercegovini); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.) (gdje se izvještava o izvršenoj inspekciji zatvora u Trnopolju, Omarskoj i Keratermu u opštini Prijedor; Manjači kod Banjaluke, hali "Krings" u Sanskom Mostu i osnovnoj i srednjoj školi u Bosanskom Šamcu).

zatočeničkim centrima loši.¹⁰⁷⁷⁰ Dana 22. jula 1992., Vlada je izviještena o tome da je bilo slučajeva protivpravnog postupanja prema zatočenicima.¹⁰⁷⁷¹

3368. Optuženi je 25. jula 1992. primio izvještaj koji je MKCK sačinio nakon obilaska logora Manjača.¹⁰⁷⁷² Optuženi je u tom izvještaju obaviješten o sljedećem: (i) uprava logora je odbila da obavijesti MKCK o identitetu zatočenika; (ii) posjeta MKCK-a je okončana ranije nego što je bilo predviđeno, kada je zapaženo da su dva zatočenika bila podvrgnuta maltretiranju tokom posjete; (iii) MKCK je na zatočenicima zapazio česte i rasprostranjene tragove surovog batinanja; (iv) opšti uslovi života, uključujući hranu, higijenu, odjeću i smještaj, bili su "u potpunosti nezadovoljavajući"; (v) mnogi zatočenici su izgubili dosta na težini i pokazivali su znake anemije.¹⁰⁷⁷³ Optuženi je obaviješten i o medicinskim uslovima i rizicima kojima su izloženi zatočenici, kao i tome da će spisak zatočenika koji su navodno umrli tokom zatočeništva biti dostavljen "višim vlastima" sa zahtjevom da se provede istraga.¹⁰⁷⁷⁴

3369. U Britanskom časopisu *Guardian*, krajem jula 1992. objavljeno je nekoliko novinskih članaka u kojima su kritikovani zatočenički centri u BiH.¹⁰⁷⁷⁵ Isto tako krajem jula, optuženi se pojavio na kanalu *ITN* i odgovorio na navode i izvještaje o Omarskoj; tokom emisije, sredstvima javnog informisanja je rekao: "Dođite i uvjerite se sami".¹⁰⁷⁷⁶ Optuženi je 30. jula 1992. pismom odgovorio direktno časopisu *Guardian*, izjavivši da je "potpuno pogrešno" da su bosanski Srbi organizovali koncentracione logore ili da drže civile u zarobljeništvu.¹⁰⁷⁷⁷

3370. Na Londonskoj konferenciji u avgustu 1992., strane u sukobu su postigle sporazum o programu djelovanja u vezi s pitanjima humanitarne prirode.¹⁰⁷⁷⁸ U tom sporazumu se potvrđuje postojanje "akutnog problema protivpravnog zatočenja civila i užasnih uslova u kojima su oni držani".¹⁰⁷⁷⁹ Tim sporazumom je potvrđeno da bi prevashodni cilj trebao biti da se osigura puštanje i povratak zatočenih. Ukoliko to nije bilo moguće, sporazum je predviđao druge opcije, uključujući

¹⁰⁷⁷⁰ P1096 (Izvještaj MUP-a SrRBiH o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci, 17. juli 1992.), str. 3.

¹⁰⁷⁷¹ D430 (Zapisnik sa 41. sjednice Vlade SrRBiH, 22. juli 1992.), str. 7.

¹⁰⁷⁷² P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), str. 4.

¹⁰⁷⁷³ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), str. 5.

¹⁰⁷⁷⁴ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), str. 6–7.

¹⁰⁷⁷⁵ Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7904.

¹⁰⁷⁷⁶ Edward Vulliamy, P3777 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stakića*), T. 7904, 8095–8096; Edward Vulliamy, T. 21037–21038, 21077–21078 (9. novembar 2011.).

¹⁰⁷⁷⁷ P3778 (Pismo Radovana Karadžića objavljeno u listu *The Guardian*, 30. juli 1992.).

¹⁰⁷⁷⁸ D1142 (Program akcije Međunarodne konferencije u Londonu, 27. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰⁷⁷⁹ D1142 (Program akcije Međunarodne konferencije u Londonu, 27. avgust 1992.), str. 1.

"repatrijaciju na područja pod kontrolom vlasti nacionalne grupe kojoj zatočeni pripadaju" ili preseljenje.¹⁰⁷⁸⁰

3371. Vijeće je konstatovalo da je Karadžić 9. avgusta 1992. ili približno tog datuma posjetio zatvor Kula s predstavnicima medija i MKCK-a, te da je tog dana hrana bila bolja i da su posjetiocima pokazane samo čiste sobe.¹⁰⁷⁸¹ On je pustio desetericu zatočenika na slobodu, od kojih su neki bili stariji od 60 godina, a drugi su bili bolesni.¹⁰⁷⁸²

3372. Doyle je sreo optuženog u predvorju jednog hotela u Briselu 16. avgusta 1992., na dan kada je *Times* objavio fotografiju jednog jako omršavjelog zatočenika u logoru Omarska. Činilo se da je optuženi bio iznenađen tom viješću.¹⁰⁷⁸³

3373. Dana 17. avgusta 1992., podnesen je Izvještaj komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u.¹⁰⁷⁸⁴ Taj izvještaj pruža uljepšanu verziju uslova u logorima, bez ikakvog pominjanja zatočenja civila, i u njemu se navodi da su u većini logora, a posebno na Manjači, prostorije za smještaj neadekvatne i da nema dovoljno hrane, kreveta i ćebadi.¹⁰⁷⁸⁵ U njemu se takođe ukazuje na teškoće u vezi s obezbjeđenjem uslijed slabe koordinacije između vojske i policije.¹⁰⁷⁸⁶

3374. Kako je optuženi i dalje primao izvještaje o tome od predstavnika međunarodne zajednice, Mandić je zadužio Avlijaša da sastavi izvještaj o stanju u logorima od Sarajeva do Prijedora.¹⁰⁷⁸⁷ Taj izvještaj je izdat 22. oktobra 1992. i poslat je, među ostalima, i Predsjedništvu RS-a.¹⁰⁷⁸⁸ Sadržao je informacije o nekoliko zatočeničkih centara u BiH, uključujući one u Vlasenici, Zvorniku, Prijedoru, Sanskom Mostu i Banjaluci.¹⁰⁷⁸⁹ U njemu se takođe navodi da su stanice javne

¹⁰⁷⁸⁰ D1142 (Program akcije Međunarodne konferencije u Londonu, 27. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰⁷⁸¹ V. par. 2150.

¹⁰⁷⁸² P2840 (Video-snimak posjete Radovana Karadžića zatvoru Kula), *e-court* str. 1. Jedan od tih zatočenika je bio slijep na jedno oko i nije bio sposoban za borbu. P2840 (Video-snimak posjete Radovana Karadžića zatvoru Kula), *e-court* str. 2.

¹⁰⁷⁸³ Colm Doyle, P918 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv S. Miloševića*), T. 25307.

¹⁰⁷⁸⁴ P3549 (Izvještaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.) (gdje se, pored ostalog, izvještava o inspekciji izvršenoj u zatvorima u Trnopolju, Omarskoj i Keratermu u opštini Prijedor, Manjači kod Banjaluke i hali "Krings" u Sanskom Mostu).

¹⁰⁷⁸⁵ P3549 (Izvještaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 7–8.

¹⁰⁷⁸⁶ P3549 (Izvještaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 7–8.

¹⁰⁷⁸⁷ D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 58; P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.).

¹⁰⁷⁸⁸ P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), str. 1.

¹⁰⁷⁸⁹ P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), str. 2–6.

bezbjednosti u Zvorniku, Hadžićima i na Ilidži držale ljude u pritvoru bez ikakvog uporišta u zakonu.¹⁰⁷⁹⁰

3375. Vijeće konstatuje da je optuženi za zatočenja civila saznao u aprilu 1992., a za neadekvatne uslove u zatočeničkim objektima kojima su upravljali bosanski Srbi najkasnije u maju 1992. Ono, pored toga, nalazi da je optuženi odobrio da se civili zatočeni u tim objektima prisilno odvede na druga područja unutar BiH ili u treće zemlje. Vijeće ima u vidu argument optuženog da su vlasti RS-a, tokom rijetkih posjeta Vlasenici, bile obavještavane da se prema civilnom stanovništvu postupa dobro, u prilog kojem se on pozvao na dokaze da su zatočeni u logoru Sušica rekli predstavnicima međunarodne zajednice da su u tom logoru s njima dobro postupali.¹⁰⁷⁹¹ Vijeće takođe ima u vidu da su 21. juna 1992., ili oko tog datuma, Dragan Nikolić i Goran Tešić ušli u logor Sušica, odveli dvojicu zatočenika na ispitivanje i nasrtn ih premlatili; kasnije je sačinjen lažni izvještaj u kojem se navodi da su ta dvojica zatočenika umrla prirodnom smrću.¹⁰⁷⁹² Vijeće prihvata argument optuženog da on i drugi članovi rukovodstva bosanskih Srba nisu saznali baš za svako pojedino djelo zlostavljanja nesrpskog stanovništva na cijelom području Opština. Međutim, na osnovu dokaza je utvrđeno da je optuženi generalno bio pravovremeno i dobro obaviješten o zločinima počinjenim nad nesrpskim stanovništvom u Opštinama, kako je opisano gore u tekstu.

(C) Obmanjujuće izjave koje je davao optuženi

3376. Optuženi je u svojim obraćanjima međunarodnim sredstvima javnog informisanja, pregovaračima i javnosti često minimizirao obim kriminalnih aktivnosti u Opštinama. Zapravo, optuženi je Skupštini bosanskih Srba priznao da je neophodno biti lukav prilikom odgovaranja na pitanja koja postavljaju sredstva javnog informisanja i prilikom komuniciranja s međunarodnim pregovaračima.¹⁰⁷⁹³ Optuženi je tvrdio da su civili odlazili po svojoj slobodnoj volji i da su potpisali dobrovoljne izjave da žele da idu.¹⁰⁷⁹⁴ Optuženi je međunarodnim sredstvima javnog informisanja davao izjave da vlasti bosanskih Srba ne učestvuju u "etničkom čišćenju", da pokušavaju da zaustave tu praksu, te da djela "etničkog čišćenja" vrše grupe, ili pojedinci, koji ne potiču iz redova

¹⁰⁷⁹⁰ P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), str. 7.

¹⁰⁷⁹¹ Završni podnesak odbrane, povjerljivo, par. 2839, [REDIGOVANO].

¹⁰⁷⁹² V. par. 1204, fusnota 4146.

¹⁰⁷⁹³ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 276; P1417 (Transkript 55. sjednice Skupštine RS-a, 22.-23. oktobar 1995.), str. 61 (gdje se optuženi žalio na pritisak medija u vezi s pitanjima koja su se odnosila na ubijanje).

¹⁰⁷⁹⁴ Svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6789–6790 (pod pečatom); svjedok KDZ240, T. 15972–15974, 15977 (4. juli 2011.) (zatvorena sjednica), T. 16057 (5. juli 2011.) (zatvorena sjednica); P2937 (Pismo Radovana Karadžića, 5. juli 1992.) (pod pečatom); D4720 (Pismo Radovana Karadžića u vezi s mirovnom konferencijom u Londonu, 25. avgust 1992.), str. 1.

vlasti bosanskih Srba.¹⁰⁷⁹⁵ Naprimjer, u jednom intervjuu koji je za medije dao 23. aprila 1992., na pitanje o sudbini bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su živjeli na srpskim područjima, optuženi je rekao da je "takvih ljudi veoma malo" i da su, u svakom slučaju, oni potpisali sporazum s UNHCR-om da se ljudima dozvoli da se vrate svojim domovima.¹⁰⁷⁹⁶ Međutim, optuženi je u tom trenutku već znao da su hiljade civila nesrba bile protjerane s teritorije pod kontrolom bosanskih Srba,¹⁰⁷⁹⁷ a tokom sukoba je bio i dalje obavještavan o takvom protjerivanju.¹⁰⁷⁹⁸

3377. Optuženi je takođe krivicu za zločine s bosanskih Srba prebacivao na druge. Naprimjer, često je izjavljivao: (i) da su njegovi sagovornici bili pogrešno informisani; (ii) da su njihovi izvori bili pristrasni; (iii) da su se bosanskim Srbima u prošlosti dešavali zločini i užasne stvari i da im se i dalje dešavaju; (iv) da su svi krivi; (v) da je on upozorio na to da će proglašenje nezavisnosti BiH izazvati užasan rat; i (vi) da je međunarodna zajednica odgovorna.¹⁰⁷⁹⁹ Pored toga, lideri bosanskih Srba su, kada bi bili suočeni s navodima o silovanju i protjerivanju bosanskih Muslimana, ponekad takođe sugerisali da su počinioci tih djela bili bosanski Muslimani koji su se izdavali za srpske vojnike, ali nisu negirali da su se ti zločini dešavali.¹⁰⁸⁰⁰

3378. Tokom cijelog sukoba, optuženi se pred Skupštinom bosanskih Srba hvalisao tvrdeći da se srpske snage primjereno vladaju, iako je znao da to nije istina. U jednom televizijskom intervjuu od 20. avgusta 1992., u vezi s puštanjem na slobodu zatočenika iz zatočeničkih centara, optuženi je govorio samo o puštanju ratnih zarobljenika koji su bili previše bolesni ili slabi da bi se vratili u borbu, nakon što je prvobitno ponudio da zatvori sve logore.¹⁰⁸⁰¹ Izjavio je: "U zatvorima nemamo ljudi koji su odvedeni iz svojih sopstvenih domova. Ti ljudi su bili zarobljeni na bojnopolju".¹⁰⁸⁰² Optuženi je u jednom govoru iz decembra 1992. ustvrdio da "u [njihovim] zatvorima nije bilo

¹⁰⁷⁹⁵ P5596 (Video-snimak intervju s Radovanom Karadžićem na kanalu CNN, s transkriptom), str. 1; P12 (Proširena sjednica Glavnog i Izvršnog odbora SDS-a, 14. februar 1992.), str. 8.

¹⁰⁷⁹⁶ D1591 (Intervju s Radovanom Karadžićem iz časopisa *Le Figaro*, 23. april 1992.), str. 1.

¹⁰⁷⁹⁷ V. par. 3332, 3336.

¹⁰⁷⁹⁸ V. odjeljak IV.A.3.a.v.A: Znanje o zločinima počinjenim na cijelom području Opština.

¹⁰⁷⁹⁹ Svjedok KDZ240, P2935 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 6789–6790, 6820, 6826, 6830–6835 (pod pečatom); svjedok KDZ240, T. 15972–15974, 15977 (4. juli 2011.) (zatvorena sjednica); Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4191–4192, 4200, 4203, 4252–4253, 4369, 4399; P790 (Sedma bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 37; Herbert Okun, T. 1505–1513 (23. april 2010.); P811 (Zabilješka Herberta Okuna u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem, 31. oktobar 1992.); P1029 (Izjava svjedoka Johna Wilsona od 4. novembra 2008.), par. 113–115, 122. V. takođe P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 48–49; Anthony Banbury, T. 13337–13339, 13357–13358 (15. mart 2011.); D4720 (Pismo Radovana Karadžića u vezi s mirovnom konferencijom u Londonu, 25. avgust 1992.), str. 2; P784 (Prva bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 46, 53; P785 (Druga bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 34; P786 (Treća bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 39–40; D1137 (Dopis RS-a, 2. april 1994.), str. 2.

¹⁰⁸⁰⁰ Herbert Okun, P776 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 4224.

¹⁰⁸⁰¹ P3695 (Izvod iz video-snimka logora Manjača i intervju s Radovanom Karadžićem). V. Mevludin Sejmenović, T. 20496–20497 (27. oktobar 2011.).

¹⁰⁸⁰² P3695 (Izvod iz video-snimka logora Manjača i intervju s Radovanom Karadžićem).

civila", da nijedna institucija koja je izvršila pregled njihovih zatvora nije pronašla nijednog civila ni ženu u njima, te da su oni pustili veliki broj zatočenika.¹⁰⁸⁰³ Međutim, optuženi je prije toga, putem izvještaja koje je naručila Vlada bosanskih Srba, kao i od strane predstavnika međunarodne zajednice i sredstava javnog informisanja, bio obaviješten o tome da se civili drže u zatočenju i da su uslovi u mnogim zatočeničkim centrima neadekvatni ili još gori.¹⁰⁸⁰⁴ Dana 8. januara 1993., optuženi je takođe izjavio da "nijedan naš vojnik ne bi smio silovati neku ženu u prisustvu drugog vojnika" i te je priče opisao kao "stravične laži".¹⁰⁸⁰⁵

3379. Optuženi je 2. aprila 1993. izjavio da UN može da pruži dokaze o ratnim zločinima, ali da samo RS može da vrši istragu i krivično goni za takva djela, te da njihova vojska nikad ne bi počinila zločin.¹⁰⁸⁰⁶

3380. Dana 9. januara 1994., optuženi je čak otišao tako daleko da je pred Skupštinom bosanskih Srba rekao: "Nasuprot svim lažima i klevetama međunarodnih propagandista, srpska vojska je održala viteški lik i vojničku čast, dostojnu srpske vojske."¹⁰⁸⁰⁷

3381. Vijeće nalazi da je optuženi minimizirao ono što je znao o kriminalnim aktivnostima koje su počinile srpske snage i obmanjivao sagovornike iz međunarodne zajednice i javnost u vezi s tim aktivnostima na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo u Opštinama.

(D) Sprečavanje kriminalnih aktivnosti

3382. Tužilaštvo tvrdi da su naređenja koja je optuženi izdao u vezi s rješavanjem problema zločina počinjenih nad nesrbima bila "puka fasada, smišljena da prikrije [njegovu] ulogu u podržavanju baš tih zločina koje je tobože htio da riješi".¹⁰⁸⁰⁸ Optuženi tvrdi da je uložio legitimne napore da bi spriječio činjenje zločina i osigurao da se snage bosanskih Srba pridržavaju odredbi međunarodnog humanitarnog prava.¹⁰⁸⁰⁹

---

¹⁰⁸⁰³ P1364 (Transkript 23. sjednice Skupštine RS-a, 17. decembar 1992.), *e-court* str. 8; P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 13.

¹⁰⁸⁰⁴ V. par. 3366–3370, 3372–3375.

¹⁰⁸⁰⁵ P921 (Transkript 24. sjednice Skupštine RS-a, 8. januar 1993.), str. 13–14.

¹⁰⁸⁰⁶ P1367 (Transkript 26. sjednice Skupštine RS-a, 2. april 1993.), str. 108.

¹⁰⁸⁰⁷ P5525 (Tonski zapis i transkript svečane sjednice Narodne skupštine RS-a, 9. januar 1994.), str. 10; P5492 (Zapis govora Radovana Karadžića, 9. januar 1994.), str. 9.

¹⁰⁸⁰⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 541.

¹⁰⁸⁰⁹ Završni podnesak odbrane, par. 642, 741.

(1) Protivpravno zatočenje i neadekvatni uslovi u zatočeničkim objektima

3383. U vezi s postupanjem sa zatočenicima, SRNA je 8. juna 1992. emitovala apel optuženog upućen lokalnim vlastima i istaknutim Srbima da, pored ostalog, osiguraju zaštitu svih ranjenih i bolesnih lica, bez obzira na to kojoj su strani u sukobu pripadali, te da se sa svim zarobljenicima postupa čovječno.¹⁰⁸¹⁰ Dana 13. juna 1992., optuženi je izdao naređenje VRS-u i MUP-u da primjenjuju i pridržavaju se pravila međunarodnog ratnog prava i ovlastio je ministra odbrane da pripremi uputstva o postupanju sa zarobljenim licima,¹⁰⁸¹¹ što je ministar i učinio.¹⁰⁸¹² Pored toga, Vijeće je konstatovalo da je rukovodstvo bosanskih Srba u junu i julu 1992. zatražilo nekoliko izvještaja o zatočeničkim objektima i zatočenicima.¹⁰⁸¹³

3384. Optuženi je 1. jula 1992. zamolio Mandića da pusti jednog Hrvata za kojeg je smatrao da je bio zatočen u zatvoru Kula.¹⁰⁸¹⁴ Vijeće nalazi da to pokazuje da je optuženi bio u mogućnosti da osigura puštanje zatočenika na slobodu kad mu se to prohtjelo. Vijeću su takođe predloženi dokazi da su Krajišnik i Mandić takođe intervenisali u korist zatočenika s kojima su od ranije imali lične veze.¹⁰⁸¹⁵

3385. Vijeće podsjeća da je negdje oko 15. jula 1992., jedna delegacija visokih dužnosnika bosanskih Srba iz Banjaluke i Prijedora posjetila logor Omarska i da ju je primio Drljača.¹⁰⁸¹⁶ Poslije posjete te delegacije, optuženi je pozvao Kuprešanina i sugerisao mu da utiče na opštinske

¹⁰⁸¹⁰ D426 (Apel Radovana Karadžića u vezi s planom MKCK-a za humanitarnu pomoć BiH, 8. juni 1992.), str. 1.

¹⁰⁸¹¹ D434 (Naređenje Radovana Karadžića o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava, 13. juni 1992.), str. 1; Momčilo Mandić, T. 5081–5082 (14. juli 2010.). V. takođe D1849 (Naređenje Radovana Karadžića, 13. juni 1992.); P1134 (Uputstvo Ministarstva odbrane SrRBiH o postupanju sa zarobljenim licima, 13. juni 1992.).

¹⁰⁸¹² P1134 (Uputstvo ministra odbrane SrRBiH o postupanju sa zarobljenim licima, 13. juni 1992.), str. 1; D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 281; Momčilo Mandić, T. 5083 (14. juli 2010.) (gdje je svjedok izjavio da je na osnovu tog naređenja ministar Subotić izdao uputstvo o postupanju sa zarobljenim licima i da se u tom uputstvu govori o međunarodnim propisima, o postupanju s tim osobama, o tome ko je zadužen za njihovo zatočenje i puštanje na slobodu, te o uslovima u kojima se te osobe mogu koristiti za rad).

¹⁰⁸¹³ P1093 (Zapisnik sa 5. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 10. juni 1992.), str. 2; P1092 (Zapisnik sa 25. sjednice Vlade SrRBiH, 10. juni 1992.) (gdje se navodi da Ministarstvo pravde treba da sačini izvještaj o postupanju sa civilima i zarobljenicima, koji će Vlada razmotriti, a zatim ga predložiti Predsjedništvu); P3098 (Zapisnik sa 48. sjednice Vlade SrRBiH, 28. juli 1992.), str. 9–10 (gdje se navodi da je Ministarstvo pravosuđa i uprave zaduženo da odmah pripremi Informaciju o stanju i statusu zatočeničkih centara i sabirnih centara za zarobljenike). V. takođe D3109 (Izveštaj MUP-a SrRBiH, 22. avgust 1992.) (gdje se izvještava o postojanju zatočeničkih centara u SAO Hercegovini); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.) (gdje se izvještava o izvršenoj inspekciji zatvora Trnopolje, Omarska i Keraterm u opštini Prijedor; Manjača kod Banjaluke, u hali "Krings" u Sanskom Mostu i osnovnoj i srednjoj školi u Bosanskom Šamcu).

¹⁰⁸¹⁴ P1102 (Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Momčila Mandića, 1. juli 1992.), str. 2–3; Momčilo Mandić, T. 4606–4607 (5. juli 2010.).

¹⁰⁸¹⁵ P1101 (Presretnuti razgovor Momčila Krajišnika i Momčila Mandića, 26. juni 1992.), str. 2; Momčilo Mandić, T. 4598–4603 (5. juli 2010.); P5651 (Presretnuti razgovor (i) Momčila Mandića i Petka Budiše; i (ii) Momčila Mandića i Tomislava Kovača, 27. juli 1992.), str. 2.

¹⁰⁸¹⁶ V. par. 1782.

vlasti u Prijedoru da zatvore "istražne centre" u toj opštini.¹⁰⁸¹⁷ Kuprešanin je zatim od uprave logora Omarska i Keraterm zatražio da zatvore te objekte i da poboljšaju uslove života zatočenika dok logori ne budu raspušteni.¹⁰⁸¹⁸

3386. Vulliamy je obišao Omarsku 5. avgusta 1992.¹⁰⁸¹⁹ Preživjeli iz Omarske su mu kasnije rekli da su zatočenici koji su izgledali kao da su u "boljem stanju" izvedeni na asfaltirani dio između hangara i kantine, gdje su ih novinari tokom obilaska mogli vidjeti.¹⁰⁸²⁰ Vijeće podsjeća da su vlasti u zatočeničkim objektima kao što su Omarska, Trnopolje i Manjača tokom tog perioda premjestile većinu svojih zatočenika na druge lokacije i dodatno očistile te objekte.¹⁰⁸²¹ Pored toga, ubrzo nakon što je optuženi pristao da otvori logore za međunarodne posjetioce, Keraterm je zatvoren, a zatočenici su do 5. avgusta 1992. iz tog logora premješteni u Trnopolje ili Manjaču.¹⁰⁸²²

3387. Dana 6. avgusta 1992., na sjednici Predsjedništva RS-a kojoj je prisustvovao optuženi, razgovaralo se o postupanju sa zatočenicima koji su držani na teritoriji pod kontrolom Srba. Donesen je zaključak da se MUP-u izda naređenje da ispita ponašanje svih civilnih vlasti i pojedinaca koji čuvaju zatočenike i da po prijemu izvještaja o tome izvijesti Predsjedništvo.¹⁰⁸²³ Na toj sjednici je istaknuto da se treba pridržavati međunarodnih konvencija o postupanju s ratnim

¹⁰⁸¹⁷ V. par. 1783; D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 46; Vojislav Kuprešanin, T. 43530, 43543–43545 (14. novembar 2013.). V. takođe P6510 (Izvod iz razgovora koji je Tužilaštvo obavilo s Vojom Kuprešaninom), *e-court* str. 11.

¹⁰⁸¹⁸ V. par. 1783; D4011 (Izjava svjedoka Vojislava Kuprešanina od 11. novembra 2013.), par. 46; Vojislav Kuprešanin, T. 43543–43545 (14. novembar 2013.). V. takođe P6510 (Izvod iz razgovora koji je Tužilaštvo obavilo s Vojom Kuprešaninom), *e-court* str. 11.

¹⁰⁸¹⁹ Edward Vulliamy, T. 21079–21080 (9. novembar 2011.).

¹⁰⁸²⁰ Edward Vulliamy, T. 21088 (9. novembar 2011.). Vijeće podsjeća da je dan nakon što su novinari međunarodnih sredstava javnog informisanja posjetili Omarsku, Kuprešanin odveo Sejmenovića iz Omarske. Optuženi je Kuprešaninu dao uputstvo da Sejmenoviću nabavi odijelo i da mu da nešto vremena za oporavak, a zatim je planirao da se organizuju razgovori za okruglim stolom na kojima bi Sejmenović javno govorio o situaciji u Bosanskoj Krajini. V. par. 1787.

¹⁰⁸²¹ V. par. 1409, 1789, 1851. V. takođe P731 (Video-snimak iz Kule, Omarske, Trnopolja i Manjače, s transkriptom) (gdje je Christiane Amanpour, izvještavajući o Manjači, izjavila: "Iako je Karadžić odobrio našu posjetu ovom logoru, novinarima je bilo dopušteno manje od pola sata da procijene situaciju."); Idriz Merdžanić, T. 21396–21397 (16. novembar 2011.).

¹⁰⁸²² Idriz Merdžanić, T. 21395–21396 (16. novembar 2011.); P3549 (Izveštaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4; P6585 (Saopštenje novinske agencije SRNA, 22. avgust 1992.); P5555 (Izveštaj SJB-a Prijedor, 29. septembar 1992.), str. 4. V. takođe par. 1804. V. takođe D4725 (Izveštaj Slobodana Avlijaša Ministarstvu za pravosuđe i upravu RS-a, 31. avgust 1992.). Vijeće ima u vidu da bosanski Musliman Idriz Merdžanić, ljekar koji je bio zatočen u Trnopolju od 26. maja do 30. septembra 1992., u svom svjedočenju navodi da je optuženi, nakon što je na Londonskoj konferenciji obećao da će dozvoliti novinarima da posjete zatočeničke centre, naredio da se logori "pripreme" za posjetu novinara, te sugeriše da je incident ubijanja u prostoriji 3 u Keratermu dana 24. i 25. jula 1992. ili približno tog datuma bio posljedica toga. Idriz Merdžanić, T. 21394–21396 (16. novembar 2011.). V. incident 15.1 iz Priloga B Optužnici. Vijeće smatra da je Merdžanićev iskaz spekulativan, s obzirom na to da on nije bio u poziciji da zna za konkretna naređenja koja je izdao optuženi. Shodno tome, Vijeće se u tom pogledu neće osloniti na taj iskaz.

¹⁰⁸²³ D465 (Zapisnik sa 24. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 6. avgust 1992.), str. 2; P1603 (Odluka Predsjedništva SrRBiH, 6. avgust 1992.); D97 (Zaključak Predsjedništva RS-a u vezi s ratnim zarobljenicima, 6. avgust 1992.); Momčilo Mandić, T. 5236–5238 (15. juli 2010.); D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 54.

zarobljenicima kako bi se osiguralo čovječno postupanje s ratnim zarobljenicima, s obzirom na to da "su oni u zatvorima, a ne u koncentracionim logorima".¹⁰⁸²⁴ Ta odluka je prosljeđena načelnicima SJB-ova u više opština i oni su bili dužni da do 20. avgusta 1992. podnesu izvještaje u skladu s tom odlukom Predsjedništva RS-a.¹⁰⁸²⁵ Načelnici SJB-ova su takođe obaviješteni o naređenju Predsjedništva RS-a da se svi civili puste na slobodu i da im se omogući slobodno kretanje.¹⁰⁸²⁶

3388. Dana 7. avgusta 1992., optuženi je pisao Branku Đeriću o izvještajima koje su primili u vezi sa zatočeničkim objektima, uključujući Manjaču, te naveo da su MKCK i Mladić obaviješteni.¹⁰⁸²⁷ Optuženi je takođe naveo da očekuje da će Vlada, na osnovu tih izvještaja, "[o]dmah preduz[eti] sve mjere za poboljšanje uslova života u zatvorima koje na našoj teritoriji drže civilne vlasti".¹⁰⁸²⁸ Optuženi je u vezi s tim izvještajima pisao MKCK-u i ponovo izrazio svoju riješenost da omogući MKCK-u da u RS-u radi bez ometanja, te izjavio da prihvata "većinu [njihovih] primjedaba i preporuka za poboljšanje životnih uslova na ovim lokacijama".¹⁰⁸²⁹ Optuženi je takođe prihvatio sugestiju MKCK-a da se iz zatočenja puste sve osobe starije od 60 godina i izjavio da su oni spremni da ubrzaju razmjenu zarobljenika putem sistema komisija za razmjenu.¹⁰⁸³⁰

3389. Na sjednici Predsjedništva RS-a održanoj 8. avgusta 1992. doneseni su, pored ostalih, sljedeći zaključci: (i) da se moraju organizovati posjete predstavnika MKCK-a svim zatvorima; (ii) da sve zatočenike koji su stariji od 60 godina, ili koji su teško bolesni ili ranjeni, treba pustiti na slobodu; i (iii) da se treba proglasiti amnestija za sve osobe koje su počinile lakša krivična djela ili koje su bile zavedene da počine takva djela.¹⁰⁸³¹

3390. Tomislav Kovač, tadašnji pomoćnik ministra za poslove i zadatke milicije, istog je dana u jednom dopisu koji je uputio, pored ostalih, i optuženom, naveo probleme u vezi sa zatočenjem nesrba i predložio "da se pravno preuredi status ovih lica, i to u skladu s međunarodnim

¹⁰⁸²⁴ D465 (Zapisnik sa 24. sjednice Predsjedništva SrBiH, 6. avgust 1992.), str. 2.

¹⁰⁸²⁵ D3795 (Zahtjev CSB-a Romanija-Birač SJB-ovima, 9. avgust 1992.).

¹⁰⁸²⁶ D3795 (Zahtjev CSB-a Romanija-Birač SJB-ovima, 9. avgust 1992.).

¹⁰⁸²⁷ D100 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, 7. avgust 1992.); Herbert Okun, T. 1753–1754 (28. april 2010.). V. takođe P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 39; D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 200, 219–221, 225. Vijeće ne smatra pouzdanim Subotićev iskaz da su mjesta na kojima su držani zatočenici bila jedino pod kontrolom lokalnih vlasti i da on nije bio obaviješten o zatočenju civila. Donijevši taj zaključak, Vijeće upućuje na ocjenu vjerodostojnosti koju je izložilo u fusnoti 9869 i, konkretnije, na to što su njegov iskaz u vezi s ovim pitanjem karakterisali evazivnost i protivrječnosti, kao i nastojanje da se distancira od pitanja zatočenja civila.

¹⁰⁸²⁸ D100 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, 7. avgust 1992.).

¹⁰⁸²⁹ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 2–3.

¹⁰⁸³⁰ P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), *e-court* str. 3.

¹⁰⁸³¹ P3071 (Zapisnik sa 25. sjednice Predsjedništva RS-a, 8. avgust 1992.), str. 1.

konvencijama o izbjeglicama, ratnim zarobljenicima", s obzirom na propust da se izvrši pravilna kategorizacija civila, ratnih zarobljenika i onih koji su počinili krivična djela.¹⁰⁸³² Dana 9. avgusta 1992., Vlada je promptno reagovala na taj dopis i formirala Komisiju za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, koja je svoj izvještaj objavila 17. avgusta 1992.¹⁰⁸³³ Ta Komisija je bila zadužena da utvrdi status lica koja su bila zatočena u zatvorima u RS-u, "u skladu s međunarodnim konvencijama, te da ubrza postupak kategorizacije tih lica", da izvrši obilazak tih objekata i podnese izvještaj Vladi Republike Srpske.¹⁰⁸³⁴ Slobodan Avlijaš i Goran Sarić, kao predstavnici te Komisije, obišli su Bileću, Trebinje i Gacko i podnijeli izvještaj Vladi bosanskih Srba 22. avgusta 1992.¹⁰⁸³⁵

3391. Kako se navodi u zapisniku sa 30. sjednice Predsjedništva RS-a, održane 6. septembra 1992., optuženi je prihvatio prijedlog Vojnog tužilaštva pri Komandi 1. krajiškog korpusa za pomilovanje nekih zatočenika koji su držani u logoru Manjača.¹⁰⁸³⁶ U tom prijedlogu je stajalo da ima indicija da su ti zatočenici počinili krivična djela, ali je zatraženo njihovo oslobađanje od daljnjeg krivičnog gonjenja; međutim, u zapisniku se ne navodi razlog za taj zahtjev.¹⁰⁸³⁷

3392. Dana 8. septembra 1992., optuženi je svim predsjednicima opština u RS-u poslao strogo povjerljivi telegram u kojem im je dao instrukcije da osiguraju "poštovanj[e] međunarodnog humanitarnog prava u postupku s ratnim zarobljenicima", da se "u zatvorima i sabirnim centrima protiv njihove volje ne smiju zadržavati" civili koji nisu počinili krivična djela i da moraju osigurati njihov bezbjedan prolazak na teritoriju na koju žele da se sklone od ratnih dejstava.¹⁰⁸³⁸ Takođe je naveo da su čuvari dužni da izlaze u susret MKCK-u i Visokom komesarijatu za izbjeglice.¹⁰⁸³⁹

3393. Na jednom sastanku s predstavnicima međunarodne zajednice, održanom u septembru 1992., optuženi je pristao da "podrži svako humanitarno pitanje" i "očisti" zatočeničke objekte, ali

¹⁰⁸³² P1100 (Dopis MUP-a SrRBiH Radovanu Karadžiću i Branku Đeriću, 8. avgust 1992.), str. 1; D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 84; Slobodan Avlijaš, T. 35170–35171 (11. mart 2013.).

¹⁰⁸³³ D3960 (Izjava svjedoka Tomislava Kovača od 28. oktobra 2013.), par. 84; Momčilo Mandić, T. 5139 (14. juli 2010.), T. 5239–5240 (15. juli 2010.); Momčilo Mandić, C3 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 9603–9604, 9820–9821 (gdje je svjedok izjavio da su u tu Komisiju imenovani predstavnici Ministarstva za pravosuđe i upravu i Ministarstva unutrašnjih poslova); P3549 (Izvještaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 2. V. takođe par. 3373.

¹⁰⁸³⁴ D466 (Rješenje Vlade SrRBiH o obrazovanju komisija za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike, 9. avgust 1992.), str. 2–3; D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 57. V. takođe Slobodan Avlijaš, T. 35140–35142 (11. mart 2013.).

¹⁰⁸³⁵ D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 56; D3109 (Izvještaj MUP-a SrRBiH, 22. avgust 1992.) (gdje se izvještava o postojanju zatočeničkih centara u SAO Hercegovini).

¹⁰⁸³⁶ P3074 (Zapisnik sa 30. sjednice Predsjedništva RS-a, 6. septembar 1992.).

¹⁰⁸³⁷ P3074 (Zapisnik sa 30. sjednice Predsjedništva RS-a, 6. septembar 1992.).

¹⁰⁸³⁸ D3241 (Telegram Predsjedništva RS-a svim predsjednicima opština, 8. septembar 1992.).

¹⁰⁸³⁹ D3241 (Telegram Predsjedništva RS-a svim predsjednicima opština, 8. septembar 1992.).

je zauzvrat takođe zahtijevao da se bosanskim Srbima, koje je smatrao "taocima", dozvoli da napuste Sarajevo.¹⁰⁸⁴⁰ Dana 11. septembra 1992., optuženi je donio odluku o pomilovanju od krivičnog gonjenja 69 zatočenika koji su bili držani na Manjači i Trnopolju.¹⁰⁸⁴¹ Optuženi je, nekoliko dana kasnije, na sjednici Skupštine bosanskih Srba izjavio da rješavanje humanitarnih pitanja ide u korist bosanskim Srbima zato što im to daje kredit na međunarodnom planu, te da im u tom smislu raspuštanje logora Trnopolje i Manjača odgovara, sve dok se oni koji su u njima bili zatočeni pošalju negdje drugdje i ne vrate se na ratište.¹⁰⁸⁴²

3394. Predstavnici optuženog, Izetbegovića, Mate Bobana i predstavnici SDA, SDS-a i Predsjedništva BiH postigli su sporazum 30. septembra i 1. oktobra 1992.¹⁰⁸⁴³ Oni su se, pored ostalog, usaglasili da puste na slobodu sve zatočene civile koji nisu bili osumnjičeni da su počinili krivična djela.¹⁰⁸⁴⁴ U dokumentu tog sporazuma nabraja se nekoliko zatočeničkih centara navedenih u prilogima Optužnice koji su bili pod kontrolom bosanskih Srba, uključujući Manjaču, Trnopolje, logor Batković i zatvor Kula.¹⁰⁸⁴⁵

3395. Optuženi je u oktobru 1992. obavijestio Mladića, Miću Stanišića i Mandića da je dobio informacije da neke lokalne vlasti ignorišu njegovu instrukciju da se MKCK-u omogući neometan pristup zatočeničkim objektima. Optuženi je od njih zahtijevao da svojim potčinjenima prenesu da se moraju pridržavati njegovih instrukcija u vezi s omogućavanjem pristupa i da će narediti da se provede detaljna istraga svih slučajeva nepridržavanja.¹⁰⁸⁴⁶

3396. Dana 1. oktobra 1992., Kuprešanin je pisao optuženom i zatražio aboliciju nekih zatočenika kako bi se omogućilo puštanje na slobodu nekolicine zatočenih bosanskih Muslimana koji su bili držani na Manjači, a koji nisu učestvovali u "pobuni" protiv RS-a.¹⁰⁸⁴⁷ Dana 7. oktobra 1992., u skladu s odlukom Predsjedništva RS-a, Kuprešanin je izdao odobrenje da se deseterici zatočenika koji su bili pomilovani i pušteni na slobodu dopusti da napuste teritoriju RS-a uz pomoć MKCK-a u Banjaluci.¹⁰⁸⁴⁸ Dana 13. novembra 1992., optuženi je donio odluku o pomilovanju od krivičnog

¹⁰⁸⁴⁰ P785 (Druga bilježnica dnevnika Herberta Okuna o MKBJ-u), *e-court* str. 23–24, 36.

¹⁰⁸⁴¹ P3721 (Izvjestaj 1. krajiškog korpusa u vezi s odlukom Radovana Karadžića, 11. septembar 1992.).

¹⁰⁸⁴² D456 (Transkript 20. sjednice Skupštine RS-a, 14.–15. septembar 1992.), str. 55.

¹⁰⁸⁴³ P4859 (Sporazum o puštanju i premještanju zarobljenika, 30. septembar i 1. oktobar 1992.), str. 1.

¹⁰⁸⁴⁴ P4859 (Sporazum o puštanju i premještanju zarobljenika, 30. septembar i 1. oktobar 1992.), str. 2.

¹⁰⁸⁴⁵ P4859 (Sporazum o puštanju i premještanju zarobljenika, 30. septembar i 1. oktobar 1992.), str. 7–9.

¹⁰⁸⁴⁶ D103 (Dopis Radovana Karadžića Ratku Mladiću, Mići Stanišiću i Momčilu Mandiću, 22. oktobar 1992.). V. takođe Mićo Stanišić, T. 46403–46404 (3. februar 2014.).

¹⁰⁸⁴⁷ P3722 (Zahtjev koji je Vojo Kuprešanin poslao Radovanu Karadžiću, 1. oktobar 1992.). Logor Manjača je Komandi 1. krajiškog korpusa uputio sličan izvještaj, u kojem je naveo spisak osoba koje nisu zaslužile da budu krivično gonjene i koje se mogu pustiti na slobodu, uz opasku da protiv tih osoba nije podnesena ni jedna jedina krivična prijava niti bilo kakva druga krivična dokumentacija i da su te osobe puštene iz logora: P3723 (Dnevni izvještaj logora Manjača 1. krajiškom korpusu, 14. novembar 1992.) (pod pečatom).

¹⁰⁸⁴⁸ D4211 (Spisak otpuštenih i pomilovanih lica koji je potpisao Vojislav Kuprešanin, 7. oktobar 1992.).

gonjenja brojnih zatočenika koji su bili držani na Manjači.¹⁰⁸⁴⁹ Vijeće smatra da to dodatno pokazuje da je optuženi bio u mogućnosti da interveniše u pitanjima u vezi sa zatočenjem.

3397. Vlada bosanskih Srba je tek 27. oktobra 1992. zvanično donijela odluku da se postojeći nelegalni logori i sabirni centri što prije ukinu i da se koriste postojeće kazneno-popravne ustanove koje su na legalan način formirane u većim centrima u Republici Srpskoj, budući da su one raspolagale uslovima za zakonito postupanje sa zatvorenicima i šticienicima.¹⁰⁸⁵⁰

3398. Dana 4. decembra 1992., optuženi je naznačio da će narediti puštanje na slobodu svih zatočenika koji su bili držani na Manjači, pod uslovom da oni budu premješteni u treće zemlje.¹⁰⁸⁵¹ Vijeće je gore u tekstu konstatovalo da je to bilo ono što se zaista desilo.¹⁰⁸⁵²

3399. Nakon što je razmotrilo gore izložene dokaze o naporima optuženog da okonča protivpravno zatočenje civila nesrba i da poboljša uslove u zatočeničkim centrima, Vijeće ima u vidu da je optuženi bio svjestan zatočenja civila velikih razmjera već u aprilu 1992., ali da je tek u junu 1992. izdao naređenja o zaštiti zatočenika i zahtijevao izvještaje.¹⁰⁸⁵³ Do tada su već mnogi civili bili protivpravno zatočeni u užasnim uslovima. Vijeće, pored toga, nalazi da je optuženi raspolagao ovlastima da naredi zatvaranje zatočeničkih centara i da naloži puštanje zatočenika, što se vidi po tome kako su brzo nadležne vlasti provodile u djelo njegove instrukcije da se zatvore logori Omarska, Keraterm i kasnije Manjača, kao i njegove instrukcije da se neki konkretni zatočenici puste na slobodu. Međutim, do trenutka kada je Vlada bosanskih Srba 27. oktobra 1992. donijela zvaničnu odluku da zatvori sve "nelegalne logore", improvizovani zatočenički objekti koje su srpske snage na cijelom području Opština koristile za zatočenje nesrba već su uveliko ispunili svoju svrhu omogućavanja procesa prisilnog uklanjanja nesrba. Vijeće smatra da je optuženi mogao da interveniše mnogo ranije da je to zaista htio. Međutim, umjesto da je svoje ovlasti primijenio kako bi zatvorio improvizovane zatočeničke centre, on je utrošio nekoliko mjeseci negirajući da su uslovi u tim centrima bili užasni i da su među zatočenima bili i civili. Pored toga, Vijeće ima u vidu da su logor Batković, zatvor Kula i zatočenički objekat Rasadnik tokom rata nastavili da postoje i da su njima i dalje bili protivpravno zatočeni civili koji nisu bili srpske nacionalnosti.¹⁰⁸⁵⁴

---

¹⁰⁸⁴⁹ [REDIGOVANO].

¹⁰⁸⁵⁰ P3102 (Zapisnik sa 57. sjednice Vlade RS-a, 27. oktobar 1992.), str. 6.

¹⁰⁸⁵¹ D1851 (Pismo Radovana Karadžića Danielu Shifferu, 4. decembar 1992.).

¹⁰⁸⁵² V. par. 1408–1409.

¹⁰⁸⁵³ V. par. 3365.

¹⁰⁸⁵⁴ V. zatočenički objekti 2.1, 18.2, 21.3 iz Priloga C Optužnici.

(2) Prisilno uklanjanje nesrba i zaštita nesrba koji su ostali na teritoriji pod kontrolom Srba

3400. U vezi s prisilnim raseljavanjem civila nesrba, optuženi je 19. avgusta 1992., uoči Londonske konferencije, izdao naređenje VRS-u i MUP-u da se prisilno preseljavanje civila treba spriječiti i da "eventualne potvrde o prodavanju imovine ili izjave da se izbjeglice neće vratiti nemaju nikakvu pravnu valjanost i stavljaju se van snage".¹⁰⁸⁵⁵ Dana 21. avgusta 1992., optuženi se obavezao da će spriječiti "etničko čišćenje" i kazniti osobe koje su učestvovala u protjerivanju civilnog stanovništva.¹⁰⁸⁵⁶ Dana 25. avgusta 1992., neposredno pred Londonsku konferenciju, optuženi je u pismu koje je uputio međunarodnoj zajednici izjavio da je izdao naređenje od 19. avgusta 1992., ali da se civilnom stanovništvu mora dozvoliti da se slobodno iseli iz zone ratnih dejstava ukoliko ono to želi, okrivivši međunarodnu zajednicu za nerazumijevanje duboko ukorijenjenog antagonizma i mržnje između tri nacionalne grupe u BiH koji su nagnali ljude da masovno napuštaju svoje zajednice.¹⁰⁸⁵⁷ Vijeće smatra da su komentari koje je optuženi iznio u svom pismu od 25. avgusta bili pokušaj da se kao nevažan prikaže prisilni karakter preseljavanja stanovništva koje je bilo u toku, budući da su srpske snage do tada već protjerale hiljade nesrba s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Ovo ukazuje na to da naređenja koja je optuženi izdao 19. i 21. avgusta nisu predstavljala iskrene napore da se zaustavi "etničko čišćenje", nego da su bila smišljena kao pokušaj da se u pozitivnom svjetlu prikažu postupci bosanskih Srba, s obzirom na predstojeću Londonsku konferenciju.

3401. U avgustu 1992., optuženi je svim predsjednicima opština izdao uputstvo da vode tačnu evidenciju o privremenom korištenju napuštenih stanova od strane izbjeglica i da spriječe svaku zloupotrebu s tim u vezi.¹⁰⁸⁵⁸ Međutim, Vijeće podsjeća da je učinak davanja napuštenih stambenih objekata nesrba srpskim izbjeglicama bio taj da se osiguralo da se nesrbi koji su napustili svoje domove ne vrata na teritoriju koju su držali Srbi.¹⁰⁸⁵⁹

¹⁰⁸⁵⁵ D101 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a i MUP-u RS-a, 19. avgust 1992.); Colm Doyle, T. 2875–2876 (27. maj 2010.). V. takođe svjedok KW609, T. 46140–46142 (29. januar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da Drljača jeste prosljedio naređenje od 19. avgusta 1992., ali da se u zatočeničkim objektima u Prijedoru nije postupalo u skladu s tim odredbama, i to u velikoj mjeri zbog jedne male grupe osoba, među kojima su bili stražari i inspektori u tim objektima, koja se nije ponašala u skladu sa svojim ovlastima ili zakonom).

¹⁰⁸⁵⁶ D109 (Proglas Predsjedništva RS-a, 21. avgust 1992.).

¹⁰⁸⁵⁷ V. par. 346; D4720 (Pismo Radovana Karadžića u vezi s mirovnom konferencijom u Londonu, 25. avgust 1992.), str. 1.

¹⁰⁸⁵⁸ D111 (Uputstva Radovana Karadžića predsjednicima opština, 23. avgust 1992.). V. takođe Branko Đerić, T. 28018 (24. april 2012.). Đerić je takođe izdao jednu uredbu kojom je regulisano privremeno korištenje napuštenog poljoprivrednog zemljišta i objekata. D2246 (Uredba o davanju na privremeno korištenje napuštenog poljoprivrednog zemljišta, poljoprivrednih objekata i poljoprivrednih mašina i alata, 20. avgust 1992.); Branko Đerić, T. 28031 (25. april 2012.).

¹⁰⁸⁵⁹ V. npr. par. 2162.

3402. Pored toga, optuženi je izdao naređenja za zaštitu nesrba koji su ostali na teritoriji pod kontrolom Srba. Dana 11. jula 1992., na 38. sjednici Vlade bosanskih Srba, formirana je radna grupa koja je bila zadužena da pripremi propise o postupanju s civilima svih nacionalnosti u RS-u u skladu s ustavnim pravima i međunarodnim konvencijama i obavezama.¹⁰⁸⁶⁰ Dana 14. jula 1992., optuženi je predsjednicima opština na području Goražda izdao uputstvo da osiguraju da svi bosanski Hrvati i bosanski Muslimani koji žive u tim selima, koji su predali svoje oružje i nisu namjeravali da se bore, uživaju punu zaštitu države RS.¹⁰⁸⁶¹ Slično naređenje je izdao 23. jula 1992. i u njemu je naložio da srpske vlasti moraju da postupaju u skladu sa zakonom i pravilima međunarodnog humanitarnog prava i da se svim stanovnicima koji su predali oružje i pristali da žive u miru mora dozvoliti da ostanu u RS-u i uživaju zaštitu RS-a.¹⁰⁸⁶² Međutim, Vijeće ima u vidu da su tokom tog perioda bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili primorani, putem prijetnji, prisile ili uslijed primjene fizičke sile, da napuste teritoriju u Opštinama na koju su bosanski Srbi polagali pravo.

3403. Dana 3. aprila 1994., optuženi je izdao naređenje MUP-u bosanskih Srba i nadležnima u VRS-u da, pored ostalog, provedu istragu o kriminalnim aktivnostima izvršenim u RS-u i da pritom posebnu pažnju posvete Prijedoru, i to je naređenje kasnije distribuirano svim centrima RDB-a i jedinicama Drinskog korpusa.¹⁰⁸⁶³ Optuženi je 4. jula 1994. opštinskim vlastima u Prijedoru prenio poruku da treba da osiguraju punu zaštitu nesrpskog stanovništva.¹⁰⁸⁶⁴ Sredinom 1994. bilo je incidenata u kojima su pojedinci napadali nesrbe i njihovu imovinu, što ih je nagnalo da od opštinskih vlasti zatraže da organizuju njihov kolektivni odlazak u inostranstvo.¹⁰⁸⁶⁵ Optuženi je najvišim organima vlasti u opštini dao instrukcije da javno osude takve slučajeve napada na nesrbe i da održavaju javni red i mir, kazne počinioce i preduzmu mjere kako bi zaštitili sve građane i njihovu imovinu od pljačkanja, uključujući i imovinu osoba koje su otišle iz opštine ili su poginule.¹⁰⁸⁶⁶ Formirana je Državna komisija koja je trebala da rješava svaki evidentirani slučaj.¹⁰⁸⁶⁷ Vijeće smatra da je u to vrijeme u Prijedoru, nakon što je ogromna većina nesrba već

¹⁰⁸⁶⁰ D446 (Zapisnik sa 38. sjednice Vlade SrBiH, 11. juli 1992.), str. 6; Momčilo Mandić, T. 5136 (14. juli 2010.).

¹⁰⁸⁶¹ D95 (Uputstva Predsjedništva RS-a predsjednicima opština na području Goražda, 14. juli 1992.), str. 1; Momčilo Mandić, T. 5183 (15. juli 2010.). V. takođe Herbert Okun, T. 1741–1742 (27. april 2010.) (gdje je svjedok izjavio da su oni koji su primili te instrukcije od 14. jula 1992. možda shvatili da optuženi nije stvarno očekivao da ih se pridržavaju). Vijeće s tim u vezi ne pridaje nikakvu težinu Okunovom iskazu zato što je spekulativan.

¹⁰⁸⁶² P2970 (Naređenje Radovana Karadžića, 23. juli 1992.).

¹⁰⁸⁶³ D1138 (Dopis Radovana Karadžića, 3. april 1994.); D4151 (Depeša MUP-a RS-a svim centrima RDB-a, 5. april 1994.); D4816 (Naređenje Drinskog korpusa, 4. april 1994.), par. 1. V. takođe [REDIGOVANO].

¹⁰⁸⁶⁴ D4213 (Naređenje Radovana Karadžića, 4. juli 1994.).

¹⁰⁸⁶⁵ D4213 (Naređenje Radovana Karadžića, 4. juli 1994.).

¹⁰⁸⁶⁶ D4213 (Naređenje Radovana Karadžića, 4. juli 1994.).

¹⁰⁸⁶⁷ D4213 (Naređenje Radovana Karadžića, 4. juli 1994.).

bila protjerana tokom 1992. godine, ostao tako mali broj njih da su njegove instrukcije s tim u vezi bile bespredmetne.

3404. Reagujući na zabrinutost u vezi s "etničkim čišćenjem" u Bijeljini krajem 1994., optuženi je objasnio UNPROFOR-u da vlasti u Bijeljini namjeravaju da smijene načelnika policije zato što stanovništvu ne pruža zadovoljavajući nivo bezbjednosti,¹⁰⁸⁶⁸ a kasnije je tvrdio da ljude koji odlaze iz Bijeljine iz njihovih domova istjeruju kriminalni elementi.¹⁰⁸⁶⁹ Premda načelnik policije u Bijeljini jeste bio smijenjen, ured UNHCR-a je nastavio da izvještava o dolasku "velikog broja izbjeglica koje su bile prisiljene da napuste područje Bijeljine", uključujući više od 2.000 ljudi u periodu od 18. avgusta do 4. septembra 1994.¹⁰⁸⁷⁰ Dana 9. septembra 1994., Vieira de Mello je zatražio da optuženi omogući Akashiju i UNPROFOR-u da verifikuju humanitarne uslove na tim područjima i izvršio pritisak na njega da uhapsi Vojkana i njegovu bandu, za kojeg je optuženi sugerisao da možda djeluje po Arkanovim uputstvima na tom području.¹⁰⁸⁷¹ Dana 15. septembra 1994., međunarodni pregovarači su saopštili optuženom da ono što je preduzeo u vezi s krizom u Bijeljini "nije dovoljno [...] s obzirom da se samo čišćenje očigledno nastavlja" i da, dok istrage budu dovršene, "neće više niko preostati za istjerivanje".¹⁰⁸⁷² Optuženi je 26. septembra 1994. rekao međunarodnim pregovaračima da se Srbi u Bijeljini "bore za svoju zemlju" i da će "etničko čišćenje" biti neizbježan ishod propusta međunarodne zajednice da uspostavi bilo kakav pravni mehanizam koji bi stanovništvu omogućio da razmijeni domove i preseli se u kantone u kojima bi njihova nacionalna grupa bila u većini.¹⁰⁸⁷³ Vijeće smatra da te izjave koje je optuženi dao međunarodnim pregovaračima pokazuju da je on znao da je "etničko čišćenje" bilo direktno

¹⁰⁸⁶⁸ D704 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Radovanom Karadžićem, 19. avgust 1994.), str. 3. V. takođe D3145 (Izveštaj UNPROFOR-a, 6. septembar 1994.; izjava UNPROFOR-a za štampu, 5. septembar 1994.), str. 1.

¹⁰⁸⁶⁹ P2458 (UNPROFOR, Sedmična procjena političke situacije u BiH, 11. septembar 1994.), str. 4; P2451 (Izjava svjedoka Anthonyja Banburyja od 19. maja 2009.), par. 60–61.

¹⁰⁸⁷⁰ D3145 (Izveštaj UNPROFOR-a, 6. septembar 1994.; izjava UNPROFOR-a za štampu, 5. septembar 1994.), str. 1. V. takođe P799 (Izvod iz knjige Davida Owena pod naslovom *Balkan Odyssey*), e-court str. 14.

¹⁰⁸⁷¹ D1136 (Izveštaj UNPROFOR-a, 9. septembar 1994.), str. 2.

¹⁰⁸⁷² P3862 (Izveštaj UNPROFOR-a, 15. septembar 1994.), par. 7. V. takođe D3145 (Izveštaj UNPROFOR-a, 6. septembar 1994.; izjava UNPROFOR-a za štampu, 5. septembar 1994.), str. 1. Vijeće podsjeća da je Savjet bezbjednosti 23. septembra 1994. donio Rezoluciju 941 u kojoj je naveo da su UNHCR i MKCK izvijestili o teškim kršenjima međunarodnog prava u Banjaluci, Bijeljini i na drugim područjima BiH pod kontrolom bosanskih Srba, te da je ta kršenja opisao kao "etničko čišćenje". V. par. 403.

¹⁰⁸⁷³ P820 (Izjava svjedoka Davida Harlanda od 4. septembra 2009.), par. 140; David Harland, T. 2113–2114 (7. maj 2010.). Vijeće ima u vidu da je Gordan Milinić u svom svjedočenju izjavio da je optuženi formirao komisiju koja je trebala da ispita situaciju u Bijeljini u oktobru 1994. i da su bosanski Muslimani koji su živjeli u Bijeljini rekli toj komisiji da bi oni radije otišli odatle, te da je Predsjedništvo primilo pisma zahvalnosti bosanskih Muslimana koji su emigrirali. D3682 (Izjava svjedoka Gordana Milinića od 8. juna 2013.), par. 13; Gordan Milinić, T. 39771–39772 (12. juni 2013.). Vijeće ima u vidu da su Milinićevo svjedočenje karakterisali protivrječnosti, pristrasnost i pokazatelji da nije bio iskren. Shodno tome, Vijeće ne smatra pouzdanim njegov iskaz s tim u vezi.

povezano s ciljem bosanskih Srba da uspostave državu bosanskih Srba i da on nije bio zainteresovan da to spriječi.

(3) Druga krivična djela

3405. U vezi s krivičnim djelima u generalnijem smislu, uključujući pljačkanje i krivična djela vezana za imovinu, kada je Vlada bosanskih Srba 27. februara 1993. obaviještena da je stanje javnog reda i mira u Republici izuzetno loše, zadužila je MUP, Ministarstvo odbrane i Službu bezbjednosti VRS-a da zaštite građane i njihovu imovinu.¹⁰⁸⁷⁴ U maju 1993., optuženi je takođe izdao naređenje da se obezbijede i zaštite svi vjerski objekti u Banjaluci i zahtijevao da se to naređenje izvrši odmah, te da ga se izvršiti o preduzetim mjerama.¹⁰⁸⁷⁵ Na sjednici Vlade bosanskih Srba održanoj 11. jula 1993., kojoj je prisustvovao i optuženi, razgovaralo se o "potrebi energične borbe protiv kriminala", uključujući ubistva, pljačku i profiterstvo.¹⁰⁸⁷⁶ Dana 28. avgusta 1993., u jednom naređenju koje je bilo usmjereno na organizaciju VRS-a, optuženi je Glavnom štabu i MUP-u dao instrukciju da sačine plan za oduzimanje uniformi od lica koja nisu pripadnici vojske ili policije, a koja u uniformama čine krivična djela i druge nedozvoljene radnje.¹⁰⁸⁷⁷

3406. Pored toga, Mićo Stanišić je uložio napore da ukloni kriminalce iz MUP-a. Dana 17. aprila 1992., Mićo Stanišić je uputio dopis centrima službi bezbjednosti i stanicama javne bezbjednosti u opštinama u kojem ih je upozorio da je bilo prijava da pripadnici MUP-a oduzimaju imovinu i saraduju s licima sklonim organizovanom kriminalu, te zahtijevao od njih da se protiv takvih počinitelaca preduzmu mjere, uključujući prestanak radnog odnosa i krivično gonjenje.¹⁰⁸⁷⁸ Dana 23. i 24. jula 1992., Stanišić je naredio da se pripadnici MUP-a koji su bili krivično gonjeni, ili protiv kojih se vodi krivični postupak, razriješe dužnosti i stave na raspolaganje VRS-u.¹⁰⁸⁷⁹

3407. Vijeće ima u vidu da je Pravilnikom o disciplinskoj odgovornosti radnika MUP-a bosanskih Srba u uslovima ratnog režima bilo propisano da se radnici MUP-a kojima je iz disciplinskih razloga izrečena mjera prestanka radnog odnosa moraju prijaviti VRS-u.¹⁰⁸⁸⁰ Međutim, Vijeće ne smatra da je to efikasan način kažnjavanja ili sprečavanja daljnjih zločina, zato što su takve osobe i dalje bile naoružane u blizini civilnih područja.

---

¹⁰⁸⁷⁴ D3569 (Izvod iz zapisnika sa 65. sjednice Vlade RS-a, 27. februar 1993.), str. 4.

¹⁰⁸⁷⁵ D106 (Naređenje Radovana Karadžića MUP-u RS-a, 12. maj 1993.). V. takođe Herbert Okun, T. 1767–1768 (28. april 2010.).

¹⁰⁸⁷⁶ P3139 (Zapisnik sa 74. sjednice Vlade RS-a, 11. juli 1993.), str. 8.

¹⁰⁸⁷⁷ D4790 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 28. avgust 1993.), str. 5.

¹⁰⁸⁷⁸ D1671 (Upozorenje MUP-a SrRBiH, 17. april 1992.); svjedok KDZ601, T. 18625–18626 (8. septembar 2011.).

¹⁰⁸⁷⁹ P2771 (Naređenje MUP-a SrRBiH, 23. juli 1992.); P2971 (Naređenje MUP-a SrRBiH, 24. juli 1992.).

¹⁰⁸⁸⁰ D4455 (Dopis Miće Stanišića svim CSB-ovima kojim se prosljeđuje Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti, 19. septembar 1992.), član 3.

3408. Pored toga, Stanišić je 27. jula 1992. izdao naređenje u kojem je naveo da je, u skladu s naređenjem optuženog, neophodno da se iz sastava MUP-a odmah odstrane pojedinci koji su krivično odgovarali za krivična djela kao i oni za koje se zna da su počinili krivična djela tokom rata u BiH.¹⁰⁸⁸¹ Dana 12. septembra 1992., Zoran Cvijetić je svim stanicama javne bezbjednosti uputio jedan dokument u kojem ih je obavijestio da, uprkos Stanišićevom naređenju da se iz redova MUP-a odstrane kriminalci, određeni broj stanica javne bezbjednosti nije dovoljno ozbiljno pristupio ovom problemu i da je neophodno da te stanice izvrše analizu umiješanosti radnika MUP-a u vršenje krivičnih djela i povrede radne dužnosti, kako bi o tome mogle izvijestiti MUP.¹⁰⁸⁸² U jednom intervjuu koji je dao u oktobru 1992., Mićo Stanišić je priznao da su pojedini pripadnici MUP-a bili odstranjeni iz njegovih redova zbog djela koja su počinili, ali je ustvrdio da su takvi slučajevi bili rijetki, ali da su uzeti ozbiljno.¹⁰⁸⁸³ Govorio je i o mjerama koje su preduzete na suzbijanju ratnog profiterstva i izjavio da je većina djela počinjena na početku rata, u "prav[nom] vakuum[u] koji je očigledno postojao".¹⁰⁸⁸⁴

3409. Pored toga, u cilju osiguranja poštovanja međunarodnog humanitarnog prava, sprečavanja zlostavljanja zatočenika i maltretiranja civila, te prijavljivanja krivičnih djela ili nelegalnih logora, članovi Vlade, te pripadnici VRS-a, JNA i MUP-a, uključujući i Miću Stanišića, izdavali su raznim odjeljenjima u MUP-u bosanskih Srba ili VRS-u naređenja o sprečavanju kriminala, i to 24. aprila 1992.,¹⁰⁸⁸⁵ 26. aprila 1992.,¹⁰⁸⁸⁶ 30. aprila 1992.,¹⁰⁸⁸⁷ 10. juna 1992.,¹⁰⁸⁸⁸ 23. juna 1992.,¹⁰⁸⁸⁹ 10. avgusta 1992.,¹⁰⁸⁹⁰ 17. avgusta 1992.,¹⁰⁸⁹¹ 19. avgusta 1992.¹⁰⁸⁹² i 21. avgusta 1992.¹⁰⁸⁹³ Dana 24. avgusta 1992., Mićo Stanišić je svim centrima službi bezbjednosti i stanicama javne bezbjednosti uputio depešu kojom je zahtijevao da mu se do 30. avgusta 1992. dostave podaci o

¹⁰⁸⁸¹ D4273 (Naređenje MUP-a RS-a, 27. juli 1992.). V. takođe D1534 (Naređenje CSB-a Romanija-Birač, 28. juli 1992.) (u kojem je MUP RS-a naredio da se sve specijalne jedinice koje su tokom rata formirale stanice javne bezbjednosti raspuste i stave pod komandu VRS-a ili udalje s prostora na kojem djeluju. Sva krivična djela koja su počinile te grupe morala su biti prijavljena nadležnim ustanovama).

¹⁰⁸⁸² D1077 (Naređenje MUP-a RS-a, 12. septembar 1992.).

¹⁰⁸⁸³ D4274 (Članak iz lista *Javnost* pod naslovom "Uspostavljena pravna država", 3. oktobar 1992.), str. 2.

¹⁰⁸⁸⁴ D4274 (Članak iz lista *Javnost* pod naslovom "Uspostavljena pravna država", 3. oktobar 1992.), str. 4–5.

¹⁰⁸⁸⁵ D3826 (Naređenje 5. korpusa JNA, 24. april 1992.).

¹⁰⁸⁸⁶ D2676 (Izvodi iz uputstava Vlade SrRBiH za rad opštinskih kriznih štabova, 26. april 1992.), str. 1–2.

¹⁰⁸⁸⁷ D4670 (Telegram CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 30. april 1992.), str. 1–2.

¹⁰⁸⁸⁸ D3829 (Depeša 1. krajiškog korpusa, 10. juni 1992.; Naređenje 1. krajiškog korpusa, 9. juni 1992.), str. 15.

¹⁰⁸⁸⁹ D3837 (Depeša 1. krajiškog korpusa, 23. juni 1992.).

¹⁰⁸⁹⁰ D467 (Naređenje MUP-a SrRBiH CSB-ovima Sarajevo, Trebinje, Doboj, Bijeljina, Banjaluka, 10. avgust 1992.), str. 1; Momčilo Mandić, T. 5240–5241 (15. juli 2010.).

¹⁰⁸⁹¹ D469 (Naređenje MUP-a SrRBiH, 17. avgust 1992.), str. 1. V. takođe Momčilo Mandić, T. 5268 (15. juli 2010.); Mićo Stanišić, T. 46401–46403 (3. februar 2014.).

¹⁰⁸⁹² D4255 (Depeša SJB-a Prijedor kojom je proslijeđeno naređenje Miće Stanišića CSB-u Banjaluka, 19. avgust 1992.).

¹⁰⁸⁹³ D4256 (Depeša CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 21. avgust 1992.; Depeša SJB-a Prijedor kojom se prosljeđuje depeša CSB-a Banjaluka, 24. avgust 1992.); v. svjedok KW609, T. 46144–46148 (29. januar 2014.).

svim zatočeničkim logorima, zatvorima ili sabirnim centrima, njihovoj lokaciji, broju zatočenih osoba i o tome ko je naredio da se osnuju ti logori i zatoče ljudi u njima.¹⁰⁸⁹⁴ Dana 14. maja 1993., na osnovu jednog naređenja optuženog, Mladić je naredio da se u svemu moraju pridržavati Ženevskih konvencija, Haške konvencije i ostalih propisa "međunarodnog ratnog prava".¹⁰⁸⁹⁵

3410. Vijeće smatra da su optuženi i njegovi potčinjeni tokom sukoba izdavali naređenja u vezi s poštovanjem međunarodnog humanitarnog prava, ali da je u Opštinama punim zamahom nastavljeno činjenje krivičnih djela nad nesrbima. Optuženi je i dalje, tokom cijelog sukoba, bio obavještavan o teškim zločinima koje su srpske snage činile nad nesrbima, a ipak je nastavio da izdaje istu vrstu uopštenih naređenja.¹⁰⁸⁹⁶ Nije preduzeo nimalo napora da osigura provođenje tih naređenja u djelo na terenu u cilju stvaranja pozitivnog učinka u smislu sprečavanja zločina. Shodno tome, Vijeće nalazi da ta naređenja ne odražavaju iskrene napore na sprečavanju takvih zločina.

(E) Istraga i krivično gonjenje u vezi sa zločinima počinjenim nad nesrbima

3411. Tužilaštvo tvrdi da je optuženi podržavao politiku nepokretanja krivičnog gonjenja za zločine počinjene nad nesrbima, koja je rezultirala stvaranjem atmosfere nekažnjivosti za zločine počinjene nad nesrbima.¹⁰⁸⁹⁷ Optuženi tvrdi da je RS bio predan propisnom postupku vojnog i civilnog krivičnog gonjenja, ali da je zbog ratnog haosa i teškoća vezanih za izgradnju institucija bilo razumnog kašnjenja.¹⁰⁸⁹⁸

3412. Vijeće podsjeća da su civilni sudovi bosanskih Srba osnovani 16. maja 1992. u nekim opštinama bosanskih Srba i da su vojni sudovi počeli da funkcionišu u avgustu 1992.¹⁰⁸⁹⁹ Jednom prilikom 1993. godine, optuženi je ustvrdio da je u mogućnosti da obustavi krivični postupak. Na jednoj sjednici Skupštine bosanskih Srba održanoj u jesen 1993., optuženi je izrazio mišljenje da se, u slučajevima kada postoje indicije da je neko počinio krivično djelo, to mora proslijediti nadležnim organima, ali da, "ako je državni interes da se nešto zaustavi, to ćemo vidjeti, pa ćemo zaustaviti pred suđenje, ali ćete vi svi znati za to, svi ćete znati zašto je nešto odloženo ili zašto je

---

¹⁰⁸⁹⁴ D475 (Naređenje MUP-a SrRBiH svim CSB-ovima i SJB-ovima, 24. avgust 1992.), str. 1; Momčilo Mandić, T. 5268–5270 (15. juli 2010.).

¹⁰⁸⁹⁵ D3309 (Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 14. maj 1993.); D104 (Direktiva Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 11. maj 1993.)

¹⁰⁸⁹⁶ V. odjeljak IV.A.3.a.v: Znanje optuženog o zločinima i mjere koje je preduzeo da ih spriječi i da kazni počinioce.

¹⁰⁸⁹⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 549, 562.

¹⁰⁸⁹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 761, 771.

¹⁰⁸⁹⁹ V. par. 253, 292.

zaustavljeno iz državnih razloga, ali ne smije biti zaustavljeno da se ne istraži [...]."¹⁰⁹⁰⁰ Pored toga, dokazi pokazuju da je optuženi imao mogućnost da interveniše u postupcima, budući da je 1994. godine smijenio jednog vojnog sudiju s funkcije, nakon što je taj sudija odbio da u jednom predmetu presudi u skladu s instrukcijama optuženog.¹⁰⁹⁰¹ U svjetlu gore navedenog, Vijeće nalazi da je optuženi imao uticaj i vlast nad sudovima.¹⁰⁹⁰²

3413. U julu 1992., optuženi je uvjeravao predstavnike međunarodne zajednice da će "ratni zločinci" biti podvrgnuti zakonskoj proceduri.¹⁰⁹⁰³ Međutim, Branko Đerić je izjavio da je, kada je on 1992. godine zagovarao da se uspostave procedure u cilju sprečavanja zločina i njihovog krivičnog procesuiranja, optuženi blokirao te napore i "smatrao da se to može rješavati kasnije", a da MUP i Ministarstvo pravde nisu izvršavali odluke Vlade da se zločini moraju krivično procesuirati.¹⁰⁹⁰⁴ Pored toga, optuženi je u proljeće 1992., na jednom sastanku s Miloradom Davidovićem i Mladićem, rekao da bi trebali da nastoje spriječiti pljačkanje i krađe koje su vršili pripadnici MUP-a bosanskih Srba, ali da je važnije da se izbjegnu sukobi među Srbima, čak i po cijenu nekažnjavanja krivičnih djela.¹⁰⁹⁰⁵ Kako je izjavio Branko Đerić, Mandić i Mićo Stanišić su bili "predsjednikovi ljudi" i naređenja su dobijali direktno od optuženog, a Đerić je bio nezadovoljan njihovim radom u onoj mjeri u kojoj se on odnosio na poslove bezbjednosti, zbog toga što su oni zanemarivali odluke Vlade koje su se odnosile na suzbijanje kriminalnih aktivnosti i krivično gonjenje počinitelja.¹⁰⁹⁰⁶

3414. Kao što se detaljnije razmatra dolje u tekstu, učinjen je sistemski propust da se provede istraga i krivično gone počinioci zločina nad nesrbima i pred vojne sudove je stigao mali broj predmeta u kojima su bosanski Srbi počinili zločine nad nesrbima.¹⁰⁹⁰⁷ Predmeti kojima su u avgustu 1992. vojni sudovi u Banjaluci i Bijeljini dali prioritet odnosili su se na neodazivanje na poziv na mobilizaciju i dezerterstvo u redovima snaga bosanskih Srba, kao i na krivična djela u

---

¹⁰⁹⁰⁰ P1379 (Transkript 34. sjednice Skupštine RS-a, 27.-29. avgust, 9.-11. septembar, 29. septembar - 1. oktobar 1993.), str. 410-411. Ali v. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 212-213, 217 (gdje je svjedok izjavio da optuženi nikad nije vršio nikakav pritisak na rad pravosudnih organa).

¹⁰⁹⁰¹ P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.), par. 32-36, 43-44 (pod pečatom).

¹⁰⁹⁰² V. takođe D2986 (Izjava svjedoka Novaka Todorovića od 17. februara 2013.), par. 36.

¹⁰⁹⁰³ P2937 (Pismo Radovana Karadžića, 5. jula 1992.) (pod pečatom).

¹⁰⁹⁰⁴ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 14-15, 17, 22; Branko Đerić, T. 28002-28003 (24. april 2012.).

¹⁰⁹⁰⁵ P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 54.

¹⁰⁹⁰⁶ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 21-22, 24.

¹⁰⁹⁰⁷ V. svjedok KDZ492, P3596 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*). T. 3929-3930 (pod pečatom); P3632 (Prilozi A i B Optužnici MKSJ-a protiv Momčila Krajišnika); P2929 (Izjava svjedoka KDZ531 od 25. juna 2011.), str. 9-10 (pod pečatom); svjedok KDZ531, T. 15852-15855 (1. juli 2011.) (zatvorena sjednica); par. 639-640.

kojima su žrtve bile Srbi.¹⁰⁹⁰⁸ Krivični upisnik Tužilaštva u Ključu od 10. jula 1992. pokazuje da su krivične prijave podnošene protiv bosanskih Muslimana, dok je protiv bosanskih Srba podnesen samo neznatan broj njih.¹⁰⁹⁰⁹ Pored toga, kako se navodi u Izvještaju Vojnog suda u Sarajevu, većina predmeta u kojima je u novembru 1993. vođena istraga odnosila se na krivična djela usmjerena protiv VRS-a.¹⁰⁹¹⁰

3415. Kad su u pitanju zločini koje su počinili bosanski Srbi nad nesrbima, vlasti ili nisu provodile istragu, ili su aktivno sprečavale istrage ili krivično gonjenje.¹⁰⁹¹¹ Opštinske vlasti u Zvorniku su bile obaviještene o pokolju u Domu kulture u Drinjači, ali nije učinjeno ništa da bi se provela istraga, kao što ništa nije učinjeno ni da bi se provela istraga o zločinima počinjenim u Tehničkoj školi u Karakaju.¹⁰⁹¹² Bratunačke opštinske vlasti i policija saznali su da su civili bili dovedeni u hangar škole "Vuk Karadžić" i čuli su glasine da su neki od njih možda ubijeni, ali načelnik SJB-a Bratunac je zabranio policiji da provede istragu.¹⁰⁹¹³ Prijedorski Krizni štab i SJB, kao i CSB Banjaluka i VRS, znali su za pokolj u prostoriji broj 3 u Keratermu, međutim, nije provedena nikakva istraga o tom ubijanju, niti se taj incident pominje u izvještajima o Keratermu.¹⁰⁹¹⁴ Opštinske vlasti Sokoca su za ubistva koja su počinjena 22. septembra 1992. u Novoseocima saznale istog dana, ali nikakva istraga nije provedena.¹⁰⁹¹⁵ Opštinske vlasti su znale za zločine počinjene u logoru Luka u Brčkom.¹⁰⁹¹⁶ Slobodan Avlijaš je posjetio Brčko i bio je obaviješten da je u Brčkom ubijeno približno 226 civila nesrba i pokopano u masovne grobnice, a kasnije je

¹⁰⁹⁰⁸ P2929 (Izjava svjedoka KDZ531 od 25. juna 2011.), str. 9 (pod pečatom); P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.) (pod pečatom), par. 7–8.

¹⁰⁹⁰⁹ Slobodan Jurišić, T. 47083–47085 (14. februar 2014.); P6671 (Izvod iz evidencije tužilaštava u Brčkom, Doboju, Ključu, Sanskom Mostu i Travniku).

¹⁰⁹¹⁰ D4880 (Izvještaj Vojnog suda u Sarajevu, 2. decembar 1993.).

¹⁰⁹¹¹ Pored toga, kad su u pitanju primjeri pokretanja postupaka, Vijeće ima u vidu da je Vojkan uhapšen 1993. godine zbog protjerivanja bosanskih Muslimana iz Bijeljine, ali da je pušten nakon što je predočio dokumentaciju koja je pokazala da ga je Krajišnik ovlastio da pronalazi i protjeruje bosanske Muslimane. Svetozar Mihajlović, T. 35737–35740 (20. mart 2013.); Milorad Davidović, T. 15702–15703 (30. juni 2011.); D3137 (Izjava svjedoka Svetozara Mihajlovića od 17. marta 2013.), par. 14; **[REDIGOVANO]**.

¹⁰⁹¹² Marinko Vasilović, T. 39937–39938 (13. juni 2013.). V. incidenti 20.1, 20.3 iz Priloga B Optužnici.

¹⁰⁹¹³ D3194 (Izjava svjedoka Rodoljuba Đukanovića od 24. marta 2013.), par. 40; D3115 (Izjava svjedoka Branimira Tešića od 9. marta 2013.), par. 24. V. zatočenički objekt 6.2 iz Priloga C Optužnici, incident 4.1 iz Priloga B Optužnici.

¹⁰⁹¹⁴ V. incident 15.1 iz Priloga B Optužnici; D470 (Izvještaj CSB-a Banjaluka u vezi sa sabirnim centrima, bez datuma), *e-court* str. 2–4, 28–30; P3549 (Izvještaj Komisije za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u ARK-u, 17. avgust 1992.), str. 4; P2968 (Izvještaj SJB-a Prijedor, januar 1993.); P6536 (Izvještaj CSB-a Banjaluka, 20. januar 1993.), str. 3; Dušan Janković, T. 47341–47343 (18. februar 2014.).

¹⁰⁹¹⁵ Dragomir Obradović, T. 36096–36097, 36100–36103 (26. mart 2013.). V. incident 13.1 iz Priloga A Optužnici.

¹⁰⁹¹⁶ V. Incident ubijanja br. 5.1 iz Priloga B Optužnici; D1436 (Izvještaj MUP-a SrRBiH, 17. juni 1992.), str. 3; D1412 (Izvještaj MUP-a Republike Srbije, 8. avgust 1992.), str. 2; D1574 (Informacija o stanju SJB-a Brčko, bez datuma), str. 2, 4; P2848 (Izjava svjedoka Milorada Davidovića od 22. juna 2011.), par. 115–116; Dragomir Andan, D3774 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Stanišića i Župljanina*), T. 21423–21424.

pripremio izvještaj u kojem je naveo da su te žrtve poginule u borbi.¹⁰⁹¹⁷ Međutim, istraga nikad nije provedena jer, kako je izjavio Ristanić, to nije bilo moguće učiniti u to vrijeme.¹⁰⁹¹⁸ Za zločine počinjene u Vlasenici znalo se naširoko i krivične prijave su bile podnesene, ali u vezi s njima nije pokrenut ni krivični ni disciplinski postupak.¹⁰⁹¹⁹ Iako su u opštini Novo Sarajevo organi policije i sudovi bili u potpunosti organizovani i uspostavljeni, oni nisu bili aktivni u krivičnom gonjenju pojedinaca niti u zaštiti osoba.¹⁰⁹²⁰ Batko je tamo činio zločine tokom perioda koji je trajao nekoliko mjeseci, a vojna policija i tužilaštvo su imali nadležnost da ga uhapsu i krivično gone, ali to nisu učinili.¹⁰⁹²¹

3416. Pored toga, lokalne ili opštinske vlasti, članovi SDS-a i članovi porodica optuženih osoba često su vršili pritisak na vlasti da puste na slobodu osobe koje su bile optužene za činjenje zločina nad nesrbima.¹⁰⁹²² Vojni sud u Banjaluci je oslobađao bosanske Srbe iz pritvora prije nego što su njihovi predmeti bili okončani kako bi se oni mogli vratiti borbenim aktivnostima.¹⁰⁹²³ Na primjer: (i) Zoran Žigić je samo nekoliko dana nakon što je uhapšen pušten iz zatvora zato što je podnesen zahtjev da se on vrati na aktivnu dužnost, uprkos tome što je komandant logora Keraterm prijavio SJB-u Prijedor da je Žigić u tom logoru tukao i ubijao zarobljenike;¹⁰⁹²⁴ (ii) izvršio ubistva najmanje 77 muškaraca u školi u Velagićima 1. juna 1992. bili su uhapšeni, ali su u svoje jedinice vraćeni bez suđenja, uz podršku zamjenika predsjednika Vlade RS-a i predsjednika Izvršnog vijeća

¹⁰⁹¹⁷ P1607 (Informacija Ministarstva pravosuđa RS-a o zatvorima i logorima na području RS-a, 22. oktobar 1992.), str. 3; P3023 (Izjava svjedoka Đorđa Ristanića od 15. juna 2011.), par. 212–223; Slobodan Avlijaš, T. 35196 (11. mart 2013.). V. takođe D3105 (Izjava svjedoka Slobodana Avlijaša od 9. marta 2013.), par. 23.

¹⁰⁹¹⁸ P3023 (Izjava svjedoka Đorđa Ristanića od 15. juna 2011.), par. 210; Đorđe Ristanić, T. 16736 (15. juli 2011.).

¹⁰⁹¹⁹ V. npr. incident 15.1 iz Priloga A Optužnici; D3093 (Izjava svjedoka Maneta Đurića od 3. marta 2013.), par. 34, 44; Mane Đurić, T. 35006, 35030–35031, 35059–35061 (7. mart 2013.) (djelimično zatvorena sjednica); P3227 (Izjava svjedoka KDZ033 od 7. aprila 2010.), par. 64, 167 (pod pečatom); D447 (MUP SrBiH, Analiza rada MUP-a, juli 1992.), str. 18–19. Nekolicini izvršilaca zločina počinjenih nad nesrbima u Vlasenici na kraju je suđeno i izrečene su im osuđujuće presude pred Međunarodnim sudom i sudovima u BiH. V. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*; P6132 (Presuda Suda BiH Predragu Bastahu i Goranu Viškoviću, 4. februar 2010.).

¹⁰⁹²⁰ Radomir Nešković, T. 14308–14309, 14316–14317, 14319 (7. juni 2011.); P5065 (Zapisnik sa savjetovanja Komande SRK-a, 15. novembar 1992.), str. 12.

¹⁰⁹²¹ Radomir Nešković, T. 14316–14317 (7. juni 2011.).

¹⁰⁹²² **[REDIGOVANO]**. V. npr. P3611 (Prijedlog Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 29. juli 1993.) (pod pečatom); P3616 (Prijedlog Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 29. juli 1993.). V. takođe D2986 (Izjava svjedoka Novaka Todorovića od 17. februara 2013.), par. 15. **[REDIGOVANO]**.

¹⁰⁹²³ **[REDIGOVANO]**. V. takođe P3612 (Podnesak Vojnom sudu u Banjaluci, 26. januar 1993.), str. 2; P3610 (Zahtjev Taktičke grupe 3, 27. avgust 1992.); **[REDIGOVANO]**.

¹⁰⁹²⁴ D1926 (Naređenje CSB-a Banjaluka, 1. juli 1992.); D1925 (Krivična prijava SJB-a Prijedor, 2. juli 1992.), *e-court* str. 2; P6597 (Zahtjev Tužilaštva u Prijedoru, 3. juli 1992.); D4140 (Službena zabilješka SJB-a Prijedor, 4. juli 1992.); Dragan Radetić, T. 45690–45691, 45700–45701, 45711–45713, 45715 (21. januar 2014.); P6598 (Odluka Osnovnog suda u Prijedoru, 9. juli 1992.). V. takođe P6596 (Pismo Diverzantsko-izviđačke jedinice ARK-a Tužilaštvu u Prijedoru, bez datuma). V. par. 1802. Žigića je na kraju Međunarodni sud osudio za zločine koje je počinio u Keratermu. V. Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*.

opštine Ključ;¹⁰⁹²⁵ i (iii) Daniluško Kajtez je priznao da je ubio 12 osoba na Manjači u novembru 1992., ali je pušten na slobodu zahvaljujući pritisku koji je izvršen na Vojni sud.¹⁰⁹²⁶ Vijeće smatra da ovi dokazi upućuju na to da je pravosuđe kao sistem bilo podložno vanjskim pritiscima, uključujući i one od strane opštinskih zvaničnika nižeg ranga.

3417. Dana 20. decembra 1992., na sastanku Vrhovne komande kojem je prisustvovao i optuženi, Mićo Stanišić je govorio o potrebi da se ojača sudstvo i da se razmotri da li je aktuelna situacija zadovoljavajuća, budući da su sudovi tada bili pri komandama i korpusima.¹⁰⁹²⁷

3418. Vijeće ima u vidu da su, reagujući na konkretne događaje, optuženi i drugi članovi rukovodstva bosanskih Srba ili srpskih snaga ponekad pozivali na provođenje krivične istrage. Vijeće ima u vidu nastojanja optuženog da raspusti određene paravojnih grupa, uključujući uz pomoć saveznog SUP-a.¹⁰⁹²⁸ Pored toga, kada je saznao za incident na Korićanskim stijenama, optuženi je zahtijevao da se provede istraga i Mićo Stanišić je 31. avgusta 1992. naredio Župljaninu, načelniku CSB-a Banjaluka, da provede istragu o tom pokolju.¹⁰⁹²⁹ Međutim, Drljača je obavijestio Župljanina da se istraga ne može provesti zbog toga što su se policajci koji su bili u konvoju i učestvovali u tom incidentu trenutno nalazili na ratištu.¹⁰⁹³⁰ Vijeće podsjeća da nijedan od policajaca koji su bili umiješani u taj incident nije odgovarao za svoje učešće u tim ubistvima.¹⁰⁹³¹ Zapravo, interventni vod koji je učestvovao u tim ubistvima je rasformiran i kasnije se vratio u aktivna borbena dejstva.¹⁰⁹³²

3419. Dana 6. aprila 1993., predsjednik Vlade Vladimir Lukić, uz podršku optuženog, zahtijevao je od Komande SRK-a i Glavnog štaba VRS-a da provedu istragu po navodima o pljačkanju,

---

¹⁰⁹²⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 2447; P3616 (Prijedlog Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 29. juli 1993.); P6143 (Izvod iz odluke Vojnog suda u Banjaluci, 29. juli 1993.), str. 1–2; [REDIGOVANO]; Novak Todorović, T. 34077 (20. februar 2013.). V. incident 10.1 iz Priloga B Optužnici.

¹⁰⁹²⁶ V. incident 1.1 iz Priloga B Optužnici.

¹⁰⁹²⁷ P1469 (Zapisnik sa sastanka Vrhovne komande VRS-a, 20. decembar 1992.), str. 3.

¹⁰⁹²⁸ V. par. 3204–3210.

¹⁰⁹²⁹ D4194 (Izjava svjedoka Svete Kovačevića od 7. decembra 2013.), par. 40; D1881 (Depeša Miće Stanišića CSB-u Banjaluka, 31. avgust 1992.).

¹⁰⁹³⁰ D1882 (Dopis Sime Drljače, 14. septembar 1992.); D1885 (Depeša Sime Drljače Stojanu Župljaninu, 13. oktobar 1992.). V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 2492.

¹⁰⁹³¹ V. par. 1845. Vijeće ima u vidu da je Subotić u svom svjedočenju izjavio da je svako "odradio svoj dio posla" u vezi s istragom. D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 242–246; Bogdan Subotić, T. 40105–40111 (20. juni 2013.); T. 40173–40175 (21. juni 2013.). Međutim, Vijeće to svjedočenje ne smatra pouzdanim zbog toga što su Subotićev iskaz karakterisali pokazatelji da je nastojao da minimalizira svoja lična saznanja o istrazi koja je uslijedila poslije tog incidenta, kao i zbog činjenice da niko od izvršilaca nikad nije bio proglašen odgovornim.

¹⁰⁹³² V. par. 1844–1845.

ubijanju, paljevini i silovanju u opštini Novo Sarajevo, počinjenom od strane VRS-a.¹⁰⁹³³ Bogdan Subotić je 20. decembra 1994., u ime Kabineta predsjednika RS-a, naredio da se provede detaljna istraga u vezi s jednim incidentom koji se desio između pripadnika specijalne jedinice policije i pripadnika vojne policije 2. krajiškog korpusa.¹⁰⁹³⁴ U februaru 1994., optuženi je bio obaviješten da su opštinski čelnici, MUP i vojni i pravosudni organi održali sastanak povodom "veoma lošeg stanja u pogledu javnog reda i mira u opštini Trebinje" i da organi vojne bezbjednosti nisu izvršili svoj zadatak, jer "grupe vojnih lica proganjaju izbeglice".¹⁰⁹³⁵ Optuženi je naredio Glavnom štabu VRS-a da ga izvijesti o preduzetim mjerama.¹⁰⁹³⁶

3420. Tokom sukoba je bilo slučajeva krivičnog gonjenja Srba zbog zločina počinjenih nad nesrbima.¹⁰⁹³⁷ Međutim, poziva na provođenje istrage i na krivično gonjenje nije bilo dovoljno, kad

¹⁰⁹³³ D3574 (Dopis Kabineta predsjednika Vlade RS-a Glavnom štabu VRS-a i Komandi SRK-a, 6. april 1993.); D3563 (Izjava svjedoka Vladimira Lukića od 18. maja 2013.), par. 36; Vladimir Lukić, T. 38801 (28. maj 2013.).

¹⁰⁹³⁴ D4640 (Dopis Kabineta predsjednika RS-a MUP-u RS-a i Glavnom štabu VRS-a, 20. decembar 1994.).

¹⁰⁹³⁵ P3053 (Naređenje Radovana Karadžića VRS-u, 19. maj 1994.), str. 3.

¹⁰⁹³⁶ P3053 (Naređenje Radovana Karadžića VRS-u, 19. maj 1994.), str. 3.

¹⁰⁹³⁷ D3695 (Izjava svjedoka Bogdana Subotića od 16. juna 2013.), par. 208–215, 218, 297; Savo Bojanović, T. 34817–34828, 34830–34835, 34842–34843 (5. mart 2013.); D3076 (Izjava svjedoka Save Bojanovića od 2. marta 2013.), par. 11–12, 23–27; **[REDIGOVANO]**; Novak Todorović, T. 34095–34098 (20. februar 2013.) (djelimično zatvorena sjednica); D2986 (Izjava svjedoka Novaka Todorovića od 17. februara 2013.), par. 18; Radomir Nešković, T. 14310–14311 (7. juni 2011.). Za predmete pred civilnim sudovima, v. D1467 (Presuda Višeg suda u Bijeljini u predmetu protiv Branka Đurića, 27. oktobar 1995.); D1490 (Optužnica Osnovnog javnog tužilaštva u Brčkom, 28. juli 1993.); D4239 (Spis Osnovnog javnog tužilaštva u Banjaluci u predmetu protiv Srede Aleksića), str. 8; D4240 (Spis Osnovnog javnog tužilaštva u Banjaluci u predmetu protiv Boška Bavarčića), *e-court* str. 3–4, 14–15; D1798 (Spis krivičnog predmeta CSB-a Banjaluka, avgust-septembar 1992.), *e-court* str. 48. D4235 (Izjava svjedoka Jevte Jankovića od 24. januara 2014.), par. 7; Jevto Janković, T. 45956–45957 (27. januar 2014.). Za predmete pred vojnim sudovima, v. D1465 (Optužnica protiv Radovana Mićanovića pred Vojnim sudom u Bijeljini, 17. avgust 1993.); D1466 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini u predmetu protiv Radovana Mićanovića, 22. mart 1995.); D1481 (Zahtjev Vojnog tužilaštva u Bijeljini u vezi s predmetom Cvjetković/Jurošević, 29. oktobar 1992.); D1482 (Spis Vojnog suda u Bijeljini u vezi s predmetom Cvjetković/Jurošević, 29. oktobar 1992.); D1483 (Zahtjev vojnog tužioca u Bijeljini u vezi s predmetom Cvjetković/Jurošević, 30. oktobar 1992.); P6181 (Depeša Vojnog suda u Bijeljini Vojnom tužilaštvu, 28. januar 1993.); D1489 (Rješenje Vojnog suda u Bijeljini u predmetu Cvjetković/Jurošević, 1. april 1993.) (pod pečatom); D1757 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 18. juli 1993.); D1758 (Presuda Vojnog suda u Banjaluci, 13. oktobar 1993.) (pod pečatom); D1759 (Presuda Vrhovnog vojnog suda RS-a, 12. novembar 1994.) (pod pečatom); D1799 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 10. februar 1993.); D3081 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 18. januar 1994.); D3077 (Presuda Vrhovnog vojnog suda, 16. maj 1994.); D1468 (Dopis Osnovnog suda u Bijeljini Radovanu Karadžiću, 9. juni 2011.); D1469 (Dopis Okružnog tužilaštva u Bijeljini Radovanu Karadžiću, 24. avgust 2009.); D3082 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 24. juni 1993.); D3083 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 27. avgust 1993.); D3084 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 11. oktobar 1993.); D3085 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 16. septembar 1993.); D3086 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 9. mart 1993.); D3087 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 22. juni 1993.); D3088 (Presuda Vojnog suda u Bijeljini, 17. juni 1993.); D3079 (Rješenje Vojnog suda u Bijeljini, 19. juni 1993.); D3080 (Prijedlog Vojnog suda u Bijeljini, 26. april 1993.); D596 (Presuda Vojnog suda RS-a protiv Jove Pejanovića, 17. decembar 1992.); P3597 (Krivična prijava 6. krajiške brigade, Vojna pošta Sanski Most, 7. decembar 1992.) (pod pečatom); P3519 (Optužnica Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 2. juni 1993.); D1788 (Rješenje Vojnog suda u Banjaluci, 5. april 1994.) (pod pečatom); D1793 (Spis krivičnog predmeta CSB-a Banjaluka, oktobar-decembar 1992.); D1776 (Zapisnik o glavnom pretresu Vojnog suda u Banjaluci, 17. decembar 1992.) (pod pečatom); D1777 (Dopis Vojnog suda u Banjaluci SJB-u Srbac, 18. decembar 1992.) (pod pečatom); D1780 (Zapisnik o vijećanju i glasanju Vojnog suda u Banjaluci, 21. oktobar 1993.) (pod pečatom); D1781 (Zapisnik o vijećanju i glasanju Vojnog suda u Banjaluci, 20. april 1995.) (pod pečatom); D1782 (Zapisnik o glavnom pretresu Vojnog suda u Banjaluci, 20. april 1995.) (pod pečatom); P3633 (Presuda Vojnog

se uzme u obzir sam broj teških krivičnih djela u vezi s kojima nije provedena istraga i koja su prošla nekažnjeno.

3421. Vijeće je razmotrilo dokaze da je optuženi 1994. i 1995. godine izdao naređenja koja su se odnosila na poboljšanje vojnog pravosudnog sistema.¹⁰⁹³⁸ Međutim, Vijeće se nije uvjerilo da su ona bila dovoljna bi se relevantne osobe teretile odgovornošću za veoma teška krivična djela koja su u Opštinama počinjena nad nesrbima, s obzirom na činjenicu da u vezi s tako velikim brojem zločina nad nesrbima nije bila provedena istraga. U svakom slučaju, do tog trenutka su najteži zločini već bili počinjeni.¹⁰⁹³⁹

3422. U stvari, optuženi je bio više zaokupljen kažnjavanjem krivičnih djela počinjenih protiv snaga bosanskih Srba nego protiv nesrpskog stanovništva. To se vidi iz činjenice da je optuženi uložio napore kako bi osigurao da se zločini počinjeni nad Srbima istraže i dokumentuju. Dana 17. juna 1992., optuženi je osnovao Državni dokumentacioni centar za istraživanje ratnih zločina protiv

---

suda u Banjaluci, 20. april 1995.) (pod pečatom); D1796 (Dostavnica Vojnog suda u Banjaluci, 19. oktobar 1994.); P3631 (Presuda Vojnog suda u Banjaluci, 6. februar 1993.) (pod pečatom). V. P2931 (Optužnica Vojnog suda u Bijeljini protiv Zorana Tomića i Dragana Matovića, 24. juni 1993.), str. 54–60, 84–87; **[REDIGOVANO]**. V. takođe D4279 (Presuda Okružnog suda u Banjaluci Miletu Zgonjaninu, 25. novembar 2008.); Mićo Stanišić, T. 46395–46396 (3. februar 2014.) (gdje je svjedok izjavio da je presuda izrečena na osnovu dokaza koji su prikupljeni 1992. godine.

¹⁰⁹³⁸ Dana 1. januara 1994., optuženi je naredio da se izvrši inspekcija rada Vojnog tužilaštva u Bijeljini, nakon što je dobio izvještaje o propustima u sistemu, koji su se prevashodno odnosili na puštanje na slobodu osoba za koje je postojala osnovana sumnja da su počinile teška krivična djela. D1419 (Nalog Radovana Karadžića predsjedniku Vrhovnog vojnog suda, 1. januar 1994.). Optuženi je 8. avgusta 1994. naredio Glavnom štabu VRS-a da mu dostavi izvještaj o problemima u vojnim disciplinskim sudovima i prijedloge za unapređenje njihovog rada. D1421 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 8. avgust 1994.). Dana 6. septembra 1994., optuženi je naložio da se krivičnim djelima protiv života, tijela i imovine, kao i krivičnom djelu ratnog profiterstva, treba dati prioritet i da se mjera pritvora "mora maksimalno primjenjivati", te je Sudu i Tužilaštvu dao uputstvo da hitno izvrše pregled svih slučajeva ubistva po kojima se u tom trenutku vodio postupak pred vojnim sudovima i da mu dostave analizu kako bi mogao da preduzme daljnje mjere iz nadležnosti predsjednika Republike. D2993 (Uputstvo Radovana Karadžića Vrhovnom vojnom sudu i Vrhovnom vojnom tužilaštvu, 6. septembar 1994.). Vojno tužilaštvo VRS-a je prenijelo slična uputstva Sektoru za obavještajno-bezbjednosne poslove Glavnog štaba VRS-a, pozvavši se pritom na uputstva koja je izdao predsjednik. D2998 (Izvjestaj Vrhovnog vojnog tužilaštva, 8. septembar 1994.) Optuženi je 11. septembra 1994. izdao uputstvo organima vojne bezbjednosti da izvrše pregled slučajeva ubistva i o svim uočenim nepravilnostima izvijeste Kabinet predsjednika Republike. D1423 (Zahtjev Kabineta predsjednika RS-a Glavnom štabu VRS-a, 11. septembar 1994.). V. takođe D2994 (Uputstvo Vrhovnog vojnog suda, 16. septembar 1994.), str. 1; D2986 (Izjava svjedoka Novaka Todorovića od 17. februara 2013.), par. 10. Na sjednici održanoj 15. septembra 1994., Vlada RS-a je, uz podršku optuženog, ovlastila MUP i Ministarstvo pravosuđa i uprave da prikupljaju podatke o zločinima protiv čovječnosti i drugim zločinima koji predstavljaju kršenja međunarodnog prava, bez obzira na nacionalnu pripadnost žrtava tih zločina. D3364 (Izjava svjedoka Dušana Kozića od 7. aprila 2013.), par. 18; D3373 (Izvod iz zapisnika sa 4. sjednice Vlade RS-a, 15. septembar 1994.), str. 2. Dana 15. decembra 1994., optuženi je Glavnom štabu VRS-a naredio da organima bezbjednosti i vojne policije izda uputstvo o obavezi postupanja u skladu sa zahtjevima i naredbama vojnih tužilaštava i vojnih sudova. D1425 (Naređenje Radovana Karadžića Glavnom štabu VRS-a, 15. decembar 1994.), str. 1. V. takođe D1426 (Uputstvo Vojnog tužilaštva RS-a, 29. decembar 1994.), str. 2–5. Optuženi je 4. januara 1995. proglasio Zakon o obaveznom dostavljanju podataka o izvršenim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava, koji je Skupština bosanskih Srba prethodno usvojila na sjednici održanoj 29. i 30. decembra 1994. D1424 (Ukaz Radovana Karadžića o proglašenju Zakona o obaveznom dostavljanju podataka o izvršenim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 4. januar 1995.), str. 1; P1405 (Transkript 48. sjednice Skupštine RS-a, 29.-30. decembar 1994.), str. 129.

¹⁰⁹³⁹ V. odjeljak IV.A.2: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima.

pripadnika srpskog naroda i imenovao njegovog direktora.¹⁰⁹⁴⁰ Predsjedništvo je 13. jula 1992. usvojilo zaključak da se hitno aktivira rad Komisije za utvrđivanje ratnih zločina protiv srpskog naroda BiH.¹⁰⁹⁴¹ Vlada je 14. jula 1992. donijela odluku da se aktivira rad Komisije za utvrđivanje ratnih zločina počinjenih nad Srbima.¹⁰⁹⁴² Dana 6. avgusta 1992., na sjednici Predsjedništva RS-a, odlučeno je da Komisija za utvrđivanje ratnih zločina protiv srpskog naroda mora da započne s radom.¹⁰⁹⁴³ Mladić je 25. septembra 1992. izdao naređenje da se u izvještajima moraju dostavljati podaci o žrtvama zločina počinjenih od strane "hrvatsko-muslimanske koalicije".¹⁰⁹⁴⁴ Istog dana, Biljana Plavšić je naredila da sve srpske autonomne oblasti obavijeste opštine na svom području da je neophodno da se hitno uspostave komisije koje će prikupljati podatke o zločinima koje su Hrvati i Muslimani počinili nad Srbima.¹⁰⁹⁴⁵

3423. Dana 28. septembra 1992., Predsjedništvo je donijelo zaključak da Komisija za utvrđivanje ratnih zločina nad pripadnicima srpskog naroda treba da intenzivira svoj rad.¹⁰⁹⁴⁶ Načelnik jednog sektora u CSB-u Banjaluka poslao je 14. decembra 1992. depešu svim stanicama javne bezbjednosti kojom ih je obavijestio da će se naredne sedmice u Bijeljini održati sastanak rukovodnih radnika kriminalističke službe iz svih centara, te da će se na tom sastanku analizirati proces dokumentovanja krivičnih djela nad srpskim civilima, njihovom imovinom, kao i nad pravoslavnim vjerskim i kulturno-istorijskim spomenicima.¹⁰⁹⁴⁷ Na sjednicama Vlade bosanskih Srba održanim 6. aprila i 26. i 27. maja 1993., raspravljalo se o radu "Državnog dokumentacionog centra za ispitivanje zločina nad pripadnicima srpskog naroda" kao i o "izuzetnom značaju" pokretanja krivičnih postupaka protiv pojedinaca i grupa koji su počinili "zločin i genocid nad pripadnicima srpskog naroda".¹⁰⁹⁴⁸ Optuženi je u martu 1995. obavijestio Skupštinu bosanskih Srba da je, po izvršenom pregledu podataka o predmetima vođenim pred civilnim sudovima 1994. godine, koje su pripremili Ministarstvo pravosuđa i uprave i Republičko javno tužilaštvo, "u celini posmatrano, stanje u oblasti kaznene politike nezadovoljavajuće" i naveo da to "može imati značajne štetne posledice za ukupne odbrambene sposobnosti Republike i dalje uspješno vođenje

---

¹⁰⁹⁴⁰ P3064 (Zapisnik sa 8. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 17. juni 1992.), str. 1; D3990 (Ukaz Radovana Karadžića, 17. juni 1992.), str. 1.

¹⁰⁹⁴¹ P1465 (Zapisnik sa 19. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 13. juli 1992.), str. 8.

¹⁰⁹⁴² P1137 (Zapisnik sa 39. sjednice Vlade SrRBiH, 14. juli 1992.), str. 10.

¹⁰⁹⁴³ D465 (Zapisnik sa 24. sjednice Predsjedništva SrRBiH, 6. avgust 1992.), str. 2.

¹⁰⁹⁴⁴ D3987 (Naređenje Ratka Mladića, 25. septembar 1992.).

¹⁰⁹⁴⁵ P5506 (Zahtjev Predsjedništva RS-a predsjednicima skupština opština, 25. septembar 1992.), str. 1.

¹⁰⁹⁴⁶ P3120 (Zapisnik sa 32. sjednice Predsjedništva RS-a, 28. septembar 1992.), str. 3.

¹⁰⁹⁴⁷ P6642 (Depeša CSB-a Banjaluka svim SJB-ovima, 14. decembar 1992.).

¹⁰⁹⁴⁸ P3138 (Zapisnik sa 67. sjednice Vlade RS-a, 6. april 1993.), str. 5–6; P3112 (Zapisnik sa 71. sjednice Vlade RS-a, 26.-27. maj 1993.), str. 12.

rata"; predložio je da Skupština usvoji zaključak da civilni i vojni sudovi moraju da intenziviraju rad i izriču oštrije kazne, a naročito u oblasti krivičnih djela protiv srpskih snaga.¹⁰⁹⁴⁹

3424. Vijeće ima u vidu da su neki svjedoci u svojim iskazima naveli sljedeće: (i) da su MUP i pravosudni organi na isti način tretirali počiniocima i žrtve različite nacionalne pripadnosti;¹⁰⁹⁵⁰ (ii) da nije bilo prikrivanja zločina u MUP-u, uključujući centre službi bezbjednosti i stanice javne bezbjednosti;¹⁰⁹⁵¹ (iii) da je bilo problema u pronalaženju svjedoka u cilju pokretanja krivičnih postupaka, posebno u slučajevima u kojima su žrtve bile Muslimani ili Hrvati;¹⁰⁹⁵² (iv) da je bilo navodnih problema koji su proisticali iz nadležnosti civilnog i vojnog pravosuđa, uključujući konfuziju civilnih i vojnih organa vlasti i neefikasnost;¹⁰⁹⁵³ i (v) da su istrage i krivično gonjenje bili otežani nedostatkom sredstava.¹⁰⁹⁵⁴

3425. Nakon što je razmotrilo sve dokaze, Vijeće zaključuje da je učinjen sistemski propust da se provede istraga i pokrene krivično gonjenje za krivična djela počinjena nad nesrbima u Opštinama tokom sukoba. Vijeće odbacuje predočene dokaze o tome da je pravosudni sistem ravnopravno tretirao pripadnike svih nacionalnosti, s obzirom na uvjerljive dokaze koji pokazuju da nije vršena istraga niti pokretano krivično gonjenje za teška krivična djela počinjena nad nesrbima, o kojima su vlasti bile obaviještene, za razliku od očigledne spremnosti da se istraže i krivično gone počinioci krivičnih djela nad Srbima.¹⁰⁹⁵⁵ Pored toga, nedostatak sredstava i teškoće u utvrđivanju

¹⁰⁹⁴⁹ D1427 (Dopis Radovana Karadžića Narodnoj skupštini RS-a, 10. mart 1995.), str. 1. S tim u vezi, Vijeće ima u vidu da je 17. maja 1995., poslije jednog sastanka Vladine Komisije za prikupljanje podataka o zločinima protiv međunarodnog prava počinjenim u RS-u, Marko Lugonja, u ime Odjeljenja za bezbjednosno-obavještajne poslove Komande SRK-a, poslao sljedeći zahtjev komandama svih jedinica u sastavu SRK-a: "u zoni odgovornosti vaše jedinice, prikupite sve podatke i dokaze o izvršenim ratnim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava od strane neprijatelja usmjerenih protiv Srba i srpskog naroda". P2646 (Zahtjev Odjeljenja za bezbjednosno-obavještajne poslove SRK-a, 17. maj 1995.); P2715 (Depeša MUP-a SrRBiH, 16. maj 1992.).

¹⁰⁹⁵⁰ D4235 (Izjava svjedoka Jevte Jankovića od 24. januara 2014.), par. 2, 7; Jevto Janković, T. 45949 (27. januar 2014.); D3663 (Izjava svjedoka Gorana Mačara od 3. maja 2013.), par. 26–27. V. Dobrislav Planojević, T. 36258, 36262–36263, 36297 (28. mart 2013.); D3981 (Izjava svjedoka Miroslava Toholja od 31. oktobra 2013.), par. 72; Branko Đerić, T. 28047–28048 (25. april 2012.).

¹⁰⁹⁵¹ Goran Mačar, T. 39525 (7. juni 2013.); Dobrislav Planojević, T. 36297 (28. mart 2013.). V. takođe Čedomir Kljajić, T. 42241 (30. juli 2013.).

¹⁰⁹⁵² Svjedok KDZ492, P3596 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Krajišnika*), T. 3937–3938 (pod pečatom).

¹⁰⁹⁵³ V. Momčilo Mandić, T. 5125–5127 (14. juli 2010.); D3076 (Izjava svjedoka Save Bojanovića od 2. marta 2013.), par. 16; Savo Bojanović, T. 34844–34846 (5. mart 2013.).

¹⁰⁹⁵⁴ D3663 (Izjava svjedoka Gorana Mačara od 3. maja 2013.), par. 23–24; Mičo Stanišić, T. 46360 (3. februar 2014.); D3197 (Izjava svjedoka Dobrislava Planojevića od 23. marta 2013.), par. 22–23. V. takođe D447 (MUP SrRBiH, Analiza rada MUP-a, juli 1992.), *e-court* str. 20; D2986 (Izjava svjedoka Novaka Todorovića od 17. februara 2013.), par. 4–5, 20; P3773 (Izjava svjedoka KDZ532 od 31. oktobra 2011.), par. 8 (pod pečatom); svjedok KDZ532, T. 21011–21012 (8. novembar 2011.) (zatvorena sjednica); svjedok KDZ492, T. 20058, 20061, 20078–20079 (18. oktobar 2011.) (zatvorena sjednica). V. takođe D1752 (Prijedlog Glavnog štaba VRS-a, 5. avgust 1992.); D1755 (Informacija o kretanju kriminaliteta i osvrt na rad Vojnog tužilaštva pri 1. krajiškom korpusu, 19. septembar 1992.), str. 1; D2836 (Informacija SRK-a, 23. decembar 1993.), str. 3–4; Dragomir Milošević, T. 32869–32870 (29. januar 2013.) D2987 (Izveštaj Vrhovnog vojnog suda o radu vojnih sudova, 20. februar 1996.), str. 4–5, 10.

¹⁰⁹⁵⁵ V. par. 3414–3416, 3422–3423.

nadležnosti ili pronalaženju svjedoka ne objašnjavaju, niti opravdavaju, nepokretanje krivičnih postupaka protiv Srba za koje se navodilo da su počinili zločine nad nesrbima, budući da dokazi jasno pokazuju da u većini slučajeva tokom 1992. godine nije učinjeno apsolutno ništa u cilju provođenja istrage ili krivičnog gonjenja u vezi s užasnim zločinima s kojima su vlasti bile upoznate. Vijeće smatra da je neodgovarajući nivo istraga i krivičnog gonjenja u vezi sa zločinima počinjenim nad nesrbima u skladu sa stavom optuženog da se takve stvari tokom sukoba mogu odgoditi.¹⁰⁹⁵⁶

(F) Nagrađivanje onih koji su počinili zločine nad nesrbima

3426. Tužilaštvo tvrdi da je optuženi zvaničnike koji su počinili zločine nad nesrbima nagrađivao, umjesto da ih kazni.¹⁰⁹⁵⁷ Optuženi tvrdi da nema dokaza da je nagradio nekog zvaničnika za kojeg je znao da je počinio zločin, te da su prijedlozi za unapređenja dolazili odozdo.¹⁰⁹⁵⁸

3427. Zakon o vojsci pružao je optuženom isključivu nadležnost da, pored ostalog, rješava o unapređenju oficira u početne činove, o unapređenju oficira u čin general-majora i više činove, te o postavljanju i premještanju i prestanku službe za oficire s činom generala.¹⁰⁹⁵⁹ Taj zakon ga je takođe ovlastio da daje "vanredna unapređenja" onim starješinama koji nisu ispunjavali uobičajene kriterije za redovno unapređenje, kao i da unapređuje u viši čin one starješine za koje je utvrđeno da su iskazali hrabrost i koji su se isticali u sposobnosti rukovođenja i komandovanja.¹⁰⁹⁶⁰

3428. Optuženi je unaprijedio nekoliko zvaničnika za koje je znao da su počinili krivična djela nad nesrbima ili su zastupali ekstremističke stavove. Dana 24. avgusta 1992., optuženi je imenovao Jovana Tintora, tadašnjeg predsjednika Kriznog štaba Vogošća,¹⁰⁹⁶¹ za savjetnika predsjednika Republike, a u aprilu 1995. ga je hvalio pred Skupštinom bosanskih Srba rekavši da je on "sve za ovu stranku dao, sve za ovaj narod dao".¹⁰⁹⁶² Tintor je bio umiješan u protjerivanje i zlostavljanje nesrba iz Vogošće i okolnih područja.¹⁰⁹⁶³ Pored toga, zastupao je ekstremističke stavove koji su optuženom bili poznati.¹⁰⁹⁶⁴

¹⁰⁹⁵⁶ V. par. 3413.

¹⁰⁹⁵⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 567–569

¹⁰⁹⁵⁸ Završni podnesak odbrane, par. 1335–1336.

¹⁰⁹⁵⁹ P2603 (Zakon o vojsci SrRBiH, 1. juni 1992.), čl. 11, 369.

¹⁰⁹⁶⁰ P2603 (Zakon o vojsci SrRBiH, 1. juni 1992.), čl. 36, 40.

¹⁰⁹⁶¹ V. par. 2361.

¹⁰⁹⁶² P5430 (Odluka Predsjedništva RS-a, 23. avgust 1992.); P970 (Transkript 50. sjednice Skupštine RS-a, 15.-16. april 1995.), str. 317.

¹⁰⁹⁶³ V. odjeljci IV.A.1.c.vi.C.1: Preuzimanje vlasti u gradu Vogošći; IV.A.1.c.iii.C: Napad na Ahatoviće.

¹⁰⁹⁶⁴ [REDIGOVANO].

3429. Optuženi je 9. januara 1994. odlikovao Mauzerove Pantere.¹⁰⁹⁶⁵ Optuženi je bio svjestan da su Mauzerovi Panteri, paravojna grupa koja je bila aktivna u Bijeljini, bili umiješani u planiranje i provođenje prisilnog raseljavanja civila, bosanskih Muslimana, te da su počinili ubistva i druge zločine nad nesrpskim civilima u Bijeljini 1992. godine.¹⁰⁹⁶⁶

3430. Optuženi je 9. januara 1994. odlikovao i Miroslava Deronjića, a kasnije, 11. jula 1995., imenovao ga je za civilnog komesara za Srebrenicu.¹⁰⁹⁶⁷ Deronjić je bio predsjednik bratunačkog SDS-a i načelnik tamošnjeg Kriznog štaba i nadzirao je provođenje politike diskriminacije bosanskih Muslimana, te bio umiješan u operacije koje su dovele do njihovog protjerivanja iz Bratunca i ubijanja.¹⁰⁹⁶⁸ Dana 6. maja 1992., optuženi i Mladić su izviješteni da Deronjić "kolj[e] sve što je muslimansko".¹⁰⁹⁶⁹

3431. Optuženi je lično unaprijedio Vojkana Đurkovića u čin majora i odlikovao ga medaljom na svečanosti održanoj 1994. godine u Bijeljini, premda je znao da je Đurković tokom sukoba učestvovao u "etničkom čišćenju" usmjerenom protiv nesrba.¹⁰⁹⁷⁰ Pored toga, na sastanku Glavnog štaba VRS-a održanom 5. aprila 1995., optuženi je priznao da je Vojkan radio nezakonito.¹⁰⁹⁷¹

3432. U novembru 1993. i junu 1994., optuženi je unaprijedio i odlikovao medaljama za hrabrost pripadnike interventnog voda, kao i visoke zvaničnike koji su bili umiješani u incident na Korićanskim stijenama, kao što su Drljača, Paraš i Milutin Čađo.¹⁰⁹⁷² Dana 3. septembra 1992., 1. krajiški korpus je izvijestio Glavni štab VRS-a da je Drljača odgovoran za incident na Korićanskim

¹⁰⁹⁶⁵ P5525 (Tonski zapis i transkript svečane sjednice Narodne skupštine RS-a, 9. januar 1994.), str. 18.

¹⁰⁹⁶⁶ V. odjeljak IV.A.1.a.1: Bijeljina; par. 3334.

¹⁰⁹⁶⁷ P5525 (Tonski zapis i transkript svečane sjednice Narodne skupštine RS-a, 9. januar 1994.), str. 18; D2055 (Odluka predsjednika RS-a, 11. juli 1995.). V. takođe par. 5692.

¹⁰⁹⁶⁸ V. odjeljak IV.A.1.a.ii: Bratunac.

¹⁰⁹⁶⁹ P1477 (Bilježnica Ratka Mladića, 14. februar-28. maj 1992.), str. 253. Vijeće napominje da se u Mladićevoj bilježnici predsjednik lokalnog SDS-a navodi kao "Rodoljub Deronjić". Pored toga, u toj bilježnici se jedan drugi čelnik bosanskih Srba navodi kao "Rodoljub Đukanović". S obzirom na to da je Miroslav Deronjić u to vrijeme bio na položaju predsjednika opštinskog SDS-a, Vijeće smatra da se gore pomenuti navod zaista odnosi na Miroslava Deronjića.

¹⁰⁹⁷⁰ Milorad Davidović, T. 15712—15715 (30. juni 2011.) (gdje je pitao optuženog kako je optuženi mogao da odlikuje Vojkana Đurkovića kada je znao da je sve vrijeme rata vršio "etničko čišćenje"); D1136 (Izveštaj UNPROFOR-a, 9. septembar 1994.), str. 2 (gdje se navodi da je optuženi identifikovao Vojkana Đurkovića kao pripadnika arkanovaca koji je 1994. godine u Bijeljini bio umiješan u "etničko čišćenje". V. takođe D1432 (Informacija Komande Istočnobosanskog korpusa, 22. avgust 1994.), str. 7 (gdje je optuženi osudio Vojkana Đurkovića zbog kriminalnih aktivnosti usmjerenih protiv pripadnika VRS-a).

¹⁰⁹⁷¹ P3149 (Zapisnik sa 14. sjednice Vrhovne komande, 31. mart 1995.), str. 65 (gdje se navodi da je optuženi na sastanku Glavnog štaba VRS-a održanom 5. aprila 1995. izjavio: "Stav je naše politike, došlo je do razdvajanja naroda, kultura svjetova", ali je priznao da je Vojkan radio nezakonito). V. takođe par. 3404; D1429 (Zahtjev Skupštine opštine Bijeljina, 24. juli 1995.) (koji pokazuje da je Vojkan u julu 1995. još uvijek bio na slobodi).

¹⁰⁹⁷² V. par. 1845; svjedok KDZ523, P4257 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Brđanina*), T. 21164–21166 (pod pečatom); P4264 (Medalja za hrabrost koju je dodijelio Radovan Karadžić) (pod pečatom); P4261 (Članak iz lista *Kozarski vjesnik* pod naslovom "Rame uz rame sa vojskom", 26. novembar 1993.); P4265 (Kompilacija video-snimaka s raznih srpskih TV stanica, bez datuma, s transkriptom).

stijenama i da je to izazvalo gnjev među građanima i pripadnicima 1. krajiškog korpusa i stvorilo "tamnu mrlju", ali da, srećom, "o tome nije detaljnije saznala međunarodna javnost".¹⁰⁹⁷³ Drljača je bio i načelnik SJB-a u Prijedoru i pismenim naređenjem je osnovao logor Omarska.¹⁰⁹⁷⁴

3433. Vijeće nalazi da dokazi da je optuženi nagrađivao ili unapređivao svoje potčinjene za koje je znao da su počinili zločine, pokazuju da optuženi nije mario za to da li su oni učestvovali u kriminalnim aktivnostima usmjerenim protiv nesrba, sve dok su bili ispunjavani ključni ciljevi bosanskih Srba.

b. Postojanje zajedničkog plana koji je dijelilo više osoba

i. *Zajednički plan*

3434. U ovom odjeljku Vijeće upućuje na svoje činjenične zaključke u vezi sa sveobuhvatnim UZP-om o kojima se govori gore u tekstu i ocijeniće da li te činjenice dokazuju da je zajednički zločinački cilj postojao i, ako jeste, kada je zaživio i šta je taj zajednički plan obuhvatao. Vijeće će takođe ocijeniti da li je postojao pluralitet osoba koje su djelovale u skladu s tim zajedničkim planom.

3435. Vijeće je zaključilo da je od 1990. pa do sredine 1991. godine, politički cilj optuženog i rukovodstva bosanskih Srba bio očuvanje Jugoslavije i sprečavanje otcjepljenja ili nezavisnosti BiH.¹⁰⁹⁷⁵ Centralni motivi tog cilja bili su da se očuva jedinstvo srpskog naroda i osigura da bosanski Srbi ne postanu manjina u nezavisnoj BiH.¹⁰⁹⁷⁶ Vijeće je takođe zaključilo da se u oktobru 1991., kada je rukovodstvu bosanskih Srba postalo jasno da se BiH drži puta ka nezavisnosti i da je cilj bosanskih Srba da se očuva Jugoslavija doveden u pitanje, težište pomjerilo i da su razrađeni planovi za stvaranje države bosanskih Srba.¹⁰⁹⁷⁷ Postupak regionalizacije i stvaranja srpskih

¹⁰⁹⁷³ P3929 (Izveštaj 1. krajiškog korpusa, 3. septembar 1992.), str. 4.

¹⁰⁹⁷⁴ V. par. 1751.

¹⁰⁹⁷⁵ V. par. 2651.

¹⁰⁹⁷⁶ V. par. 2652. V. takođe par. 2942.

¹⁰⁹⁷⁷ V. par. 2654, 2711, 2941–2951. Vijeće podsjeća da je već iznijelo mišljenje da izjava optuženog iz februara 1992. o stvaranju "suverenog prostora srpskog naroda", kao i izjave koje su u prilog tome dali i Koljević i Krajišnik, imaju veliku dokaznu vrijednost utoliko što objašnjavaju promjenu ciljeva optuženog i rukovodstva bosanskih Srba. V. par. 2819–2820, 2840. Vijeće ima u vidu da je Jovanović tokom svog svjedočenja nastojao da umanjí značaj onoga što je znao o izjavama koje je rukovodstvo bosanskih Srba davalo u vezi sa svojim teznjama u BiH i te je izjave okarakterisao kao "euforične izjave". Vijeće takođe ima u vidu da svjedočenje ovog svjedoka karakteriše pokazatelji pristrasnosti. Vijeće se, stoga, neće osloniti na Jovanovićevu mišljenje ili ocjenu o tome šta je bio cilj optuženog ili rukovodstva bosanskih Srba. Isto tako, Vijeće se, s obzirom na ovu ocjenu vjerodostojnosti, neće osloniti na Jovanovićevu procjenu i karakterizaciju retorike koju je optuženi koristio tokom rata. Ono, takođe, ne smatra da je njegov iskaz u vezi s ciljem stvaranja "Velike Srbije" pouzdan. Vladislav Jovanović, T. 34268–34271, 34296, 34301 (26. februar 2013.), 34347–34348, 34351–34352 (27. februar 2013.); D3015 (Izjava svjedoka Vladislava Jovanovića od 22. februara 2013.), par. 54. V. takođe D3026 (Članak iz pregleda *Yugoslav Daily Survey* pod naslovom "Montenegrin President: Decisive Step towards Peace in Bosnia", 21. juni 1993.), str. 1.

autonomnih oblasti predstavljao je prvi korak u tom procesu,¹⁰⁹⁷⁸ a poslije njega, 24. oktobra 1991., uslijedila je odluka poslanika, bosanskih Srba, u Skupštini SRBiH da osnuju zasebnu skupštinu, koja je konstituisana narednog dana.¹⁰⁹⁷⁹ Počev od tog trenutka, zaživio je plan koji je obuhvatao stvaranje paralelnih državnih struktura, poslije čega bi uslijedilo fizičko zauzimanje teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo.¹⁰⁹⁸⁰ Fizička kontrola nad teritorijama bila je ključni element tog plana i taj je plan predviđao teritorijalnu reorganizaciju koja bi omogućila bosanskim Srbima da uspostave kontrolu nad procentualno velikim dijelom teritorije BiH.¹⁰⁹⁸¹ Takve teritorijalne pretenzije bile su usko povezane s ideologijom koju je promovisalo rukovodstvo bosanskih Srba u svojim nastojanjima da oživi istorijska teritorijalna prava, usredsredivši se na pretpostavljene prijetnje koje su bosanskim Srbima predstojale od strane bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koji su okarakterisani kao njihovi istorijski neprijatelji.¹⁰⁹⁸²

3436. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba namjeravali su da te operacije preuzimanja vlasti ostvare vojnim putem i da bosanski Srbi kontrolu nad tom teritorijom održavaju putem paralelnih struktura vlasti.¹⁰⁹⁸³ Taj plan da se fizička kontrola nad teritorijom u Opštinama uspostavi vojnim sredstvima zahtijevao je mobilizaciju i koordinirana dejstva srpskih snaga.¹⁰⁹⁸⁴ Ranije u ovoj Presudi, Vijeće je zaključilo da je za preuzimanje vlasti bila predviđena primjena sile i da nije bilo istinske brige u pogledu načina na koji je preuzimanje vlasti izvršeno.¹⁰⁹⁸⁵

3437. Nakon što je uspostavljena Skupština bosanskih Srba, optuženi je u decembru 1991. izdao Uputstvo s varijantom A i B kako bi osigurao da se na nivou opština izvrše pripreme za uspostavljanje etnički homogene zasebne države. Vijeće je gore u tekstu zaključilo da su ta uputstva bila ključna u smislu promovisanja ciljeva optuženog i rukovodstva bosanskih Srba od decembra 1991. pa nadalje.¹⁰⁹⁸⁶ Vijeće je zaključilo da su strukture i organi koji su formirani u skladu s Uputstvom s varijantom A i B – a prije svega krizni štabovi – odigrali ključnu ulogu u pripremanju i izvođenju preuzimanja vlasti u Opštinama od strane bosanskih Srba i u održavanju

---

¹⁰⁹⁷⁸ V. par. 2964–2965. Pašić je izjavio da optuženi nije učestvovao u osnivanju zajednica opština i da se protivio tome, te da mu nije poznato da je rukovodstvo bosanskih Srba koristilo regionalizaciju kao sredstvo za grupisanje "srpskih" teritorija. D3849 (Izjava svjedoka Radomira Pašića od 5. jula 2013.), par. 28–29, 32. Međutim, Vijeće ima u vidu da su Pašićevo svjedočenje karakterisali evazivnost i pokazatelji neiskrenosti, što dovodi u pitanje pouzdanost njegovog iskaza s tim u vezi.

¹⁰⁹⁷⁹ V. par. 2914, 2944.

¹⁰⁹⁸⁰ V. par. 2708–2710, 2941–2951.

¹⁰⁹⁸¹ V. par. 2839–2856.

¹⁰⁹⁸² V. par. 2839–2856, 2948.

¹⁰⁹⁸³ V. par. 2654, 2707–2715, 2844–2848, 2991.

¹⁰⁹⁸⁴ V. par. 2844–2845. V. takode par. 2898–2899, 3077.

¹⁰⁹⁸⁵ V. par. 3084.

¹⁰⁹⁸⁶ V. par. 3073–3079, 3083, 3089.

vlasti i moći bosanskih Srba nakon što je preuzimanje vlasti bilo završeno.¹⁰⁹⁸⁷ Te paralelne strukture su, pored toga, bile formirane na takav način da su ciljevi, planovi i uputstva rukovodstva bosanskih Srba bili lako prenošeni rukovodiocima bosanskih Srba na opštinskom nivou.¹⁰⁹⁸⁸

3438. Dana 12. maja 1992., šest mjeseci nakon izdavanja Uputstva s varijantom A i B, te nakon što je aktivirana druga faza tih uputstava, optuženi je pred Skupštinom bosanskih Srba izložio Strateške ciljeve. Vijeće je ranije konstatovalo da su ti Strateški ciljevi ne samo odražavali ciljeve optuženog i rukovodstva bosanskih Srba, već da su takođe smatrani uputstvima koja je trebalo slijediti na nivou opština kako bi se ti ciljevi ostvarili.¹⁰⁹⁸⁹

3439. Vijeće nalazi da Uputstvo s varijantom A i B ili Strateški ciljevi ne sadrže ništa što samo po sebi poziva na činjenje zločina. Međutim, Vijeće je zaključilo da su razdvajanje po etničkoj osnovi i stvaranje u velikoj mjeri etnički homogenog entiteta bili neki od ključnih aspekata Strateških ciljeva i da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba planirali vojno provođenje tih aspekata u djelo, što je nužno povlačilo za sobom zauzimanje teritorije i prisilno preseljavanje nesrpskog stanovništva u svrhu ostvarenja tih ciljeva.¹⁰⁹⁹⁰ Shodno tome, jasno je da su Uputstvo s varijantom A i B i Strateški ciljevi stvorili osnovu i položili temelje za strukture putem kojih se zločinački cilj mogao ostvariti. Prilikom donošenja ovog zaključka, Vijeće je takođe uzelo u obzir način na koji su Uputstvo s varijantom A i B i Strateški ciljevi provedeni u djelo na cijelom području Opština i ciljeve rukovodstva bosanskih Srba u vezi s razdvajanjem po etničkoj osnovi. To je uključivalo rasprostranjen i sistematski obrazac zločina koje su srpske snage počinile nad nesrbima na cijelom području Opština, o čemu se detaljnije govori dolje u tekstu.

3440. Vijeće konstatuje da je planirano zauzimanje teritorija na koje su bosanski Srbi polagali pravo otišlo dalje od samog uspostavljanja vlasti; ono je obuhvatalo i uklanjanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koje je za cilj imalo stvaranje jednog entiteta koji je u velikoj mjeri

---

¹⁰⁹⁸⁷ V. par. 3072–3096. Svjedoci odbrane su u svojim svjedočenjima, pored ostalog, u vezi s kriznim štabovima izjavljivali (i) da su oni bili osnivani na raznim nivoima u BiH i da su jednostavno predstavljali način da se reaguje na kriznu situaciju; (ii) da oni ni u kom smislu nisu predstavljali "tajni sistem rukovođenja i komandovanja"; (iii) da su djelovali nezavisno i da nisu dobijali instrukcije od rukovodstva SDS-a; i (iv) da nisu planirali progon nesrba. D4194 (Izjava svjedoka Svete Kovačevića od 7. decembra 2013.), par. 10, 23; D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 5. Premda Vijeće jeste konstatovalo da su krizni štabovi osnivani na raznim nivoima u BiH, te da su ih osnivali i bosanski Muslimani, ono smatra da ostatak iskaza ovih svjedoka nije pouzdan u vezi s ovim pitanjem. Prilikom donošenja ovog zaključka, Vijeće je uzelo u obzir način na koji su krizni štabovi formirani u skladu s Uputstvom s varijantom A i B i način na koji su korišteni u svrhu uspostavljanja vlasti i kontrole bosanskih Srba nad opštinama, kao i njihovu umiješanost u zločine koji su počinjeni nad nesrbima. Vijeće je takođe imalo u vidu da su iskaze dotičnih svjedoka karakterisali protivrječnosti, evazivnost i pokazatelji pristrasnosti, što je dovelo u pitanje vjerodostojnost njihovih iskaza u vezi s ovim pitanjem.

¹⁰⁹⁸⁸ V. par. 2940, 2944, 2947.

¹⁰⁹⁸⁹ V. par. 2899–2903.

¹⁰⁹⁹⁰ V. par. 2895–2903.

bio etnički homogen.¹⁰⁹⁹¹ To je bilo utemeljeno na ideologiji prema kojoj bosanski Srbi nisu mogli da žive zajedno s bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima.¹⁰⁹⁹²

3441. Vijeće dalje podsjeća da je postojao organizovan i sistematski obrazac zločina koje su počinili pripadnici srpskih snaga i politički i državni organi bosanskih Srba u opštinama iz tačke 1 Optužnice.¹⁰⁹⁹³ Sličan sistematski obrazac zločina nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima ponovljen je u ostalim Opštinama koje su se prostirale u tri glavne regije relevantne za dio ovog predmeta koji se odnosi na Opštine, odnosno u istočnoj Bosni, ARK-u, i na području Sarajeva.

3442. Vijeće je konstatovalo da je ogroman broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u Opštinama bio prisilno raseljen iz domova, sela i gradova u kojima su zakonito boravili na druge lokacije u BiH ili u treće zemlje. Žrtvama je davano ograničeno vrijeme da napuste svoje domove, a zatim su ukrcavane u kamione, autobuse ili vozove i odvožene iz Opština. Vijeće je konstatovalo da su u mnogim slučajevima bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili prisiljeni da odu nakon što su srpske snage napale njihova sela ili preuzele vlast u gradovima. Mnogi drugi su prvo bili uhapšeni, a zatim protivpravno zatočeni u zatočeničkim objektima i odvezeni iz Opština. To protjerivanje je dovelo do drastičnih promjena u nacionalnom sastavu stanovništva gradova i do 1995. godine u mnogim od Opština skoro da više uopšte nije bilo bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.

3443. Vijeće je, konkretno, konstatovalo da su srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba, po sličnom obrascu na cijelom području Opština, bili umiješani u sistematsko prisilno iseljavanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz Opština, pored ostalog putem stvaranja okruženja straha u kojem bosanski Muslimani i bosanski Hrvati nisu imali drugog izbora već da napuste Opštine.¹⁰⁹⁹⁴ Vijeće je konstatovalo da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili raseljeni uslijed ili nakon primjene fizičke sile, prijetnje primjenom sile, ili pod prisilom, ili da su pobjegli iz straha. Taj strah je bio izazvan stalnim nasiljem i raznim zločinima koji su počinjeni nad nesrbima, uključujući, pored ostalog, ubijanje, okrutno i nečovječno postupanje, protivpravno zatočenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, diskriminatorne mjere, te bezobzirno uništavanje sela, kuća i spomenika kulture.¹⁰⁹⁹⁵

---

¹⁰⁹⁹¹ V. par. 2839–2856.

¹⁰⁹⁹² V. par. 2839–2956, 2895–2896. V. takođe par. 2670–2673.

¹⁰⁹⁹³ V. odjeljak IV.A.2.v: Genocid: tačka 1 Optužnice.

¹⁰⁹⁹⁴ V. odjeljak IV.A.2.iii: Deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje): tačke 7 i 8 Optužnice.

¹⁰⁹⁹⁵ V. odjeljak IV.A.2.iii: Deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje): tačke 7 i 8 Optužnice.

3444. Pored toga, sličan način činjena tih zločina i kratak vremenski period u kojem su počinjena potkrepljuju zaključak da su ti zločini činjeni tokom dobro planiranih i koordiniranih operacija koje su obuhvatale preuzimanje vlasti u Opštinama vojnim putem i protjerivanje nesrba. Vijeće je konstatovalo da je najveći dio zločina počinjen u periodu od aprila do oktobra 1992. u svakoj od Opština, ali da je činjeno zločina nastavljeno sve do kraja sukoba. Vijeće je ustanovilo da su mnogi od napada na gradove i sela u Opštinama izvedeni na organizovan i koordiniran način i da su u njima učestvovali pripadnici srpskih snaga. Ti napadi i zločini koji su počinjeni za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti slijedili su sličan obrazac na cijelom području Opština.¹⁰⁹⁹⁶

3445. Uzevši u obzir jasan sistematski i organizovan obrazac zločina koje su u svakoj od Opština počinili pripadnici srpskih snaga, i to u okviru kratkog vremenskog perioda, Vijeće zaključuje da ti zločini nisu počinjeni nasumično, nego na koordiniran način.

3446. Optuženi osporava da je vršeno sistematsko protjerivanje nesrba iz RS-a iznoseći argument da je tužilaštvo zanemarilo većinu opština u kojima su nesrbi bili zaštićeni i da to dovodi u pitanje teoriju o postojanju zajedničkog plana.¹⁰⁹⁹⁷ Vijeće smatra da je ovaj argument lišen svakog merituma, s obzirom na to da je Vijeće konstatovalo da su onih dvadeset opština u kojima zločini jesu bili počinjeni, i u vezi s kojima je Vijeće bilo dužno da donese zaključke, bile od strateškog značaja za optuženog i rukovodstvo bosanskih Srba i da su one činile dio teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Čak i da u drugim opštinama u BiH, koje nisu obuhvaćene Optužnicom, nije počinjen nijedan zločin, to ne bi uticalo na zaključak Vijeća da su zločini u Opštinama činjeni na sistematski i organizovan način.

3447. Nakon što je dokaze o kojima se govori gore u tekstu odvagnulo u svjetlu sistematskog i organizovanog načina na koji su zločini činjeni u svakoj od Opština, Vijeće konstatuje van svake razumne sumnje da je u periodu od oktobra 1991. do 30. novembra 1995. postojao zajednički plan da se s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo uklone bosanski Muslimani i bosanski Hrvati putem zločina koji su detaljnije opisani dolje u tekstu. Vijeće zaključuje da su se optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba, počev od oktobra 1991., dogovarali o tome kako će reagovati na proglašenje suvereniteta BiH i o mjerama koje će preduzeti kako bi stvorili svoju sopstvenu etnički homogenu državu.

---

¹⁰⁹⁹⁶ V. odjeljak IV.A.2: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima.

¹⁰⁹⁹⁷ V. Završni podnesak odbrane, par. 966–972, 979.

ii. *Pluralitet osoba*

3448. Tužilaštvo navodi da je optuženi djelovao zajedno s vojnim i političkim rukovodiocima bosanskih Srba kako bi ostvario cilj zajedničkog plana.¹⁰⁹⁹⁸ Premda tužilaštvo tvrdi da se sastav članova UZP-a koji se navodi u Optužnici s vremenom mijenjao, ono iznosi argument da je svaki član dao značajan doprinos ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja.¹⁰⁹⁹⁹ Tužilaštvo potom po imenu nabraja članove sveobuhvatnog UZP-a koji se navodi u Optužnici, te doprinos koji je svaki od njih dao zajedničkom planu.¹¹⁰⁰⁰

3449. Počev od kraja 1991. godine, Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić su blisko saradivali s optuženim u razradi politike i planova koji su činili temelj zajedničkog plana, kako je on definisan gore u tekstu. Oni su držali govore o temama vezanim za sprečavanje nezavisnosti BiH i o tome da bosanski Srbi ne mogu da žive s bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, da bi u konačnici zagovarali razdavanje ta tri naroda i stvaranje zasebne države bosanskih Srba.¹¹⁰⁰¹ Za Krajišnika, cilj razdvajanja od bosanskih Muslimana bio je najvažniji zadatak, i on je često podsjećao da je glavni cilj bosanskih Srba bio stvaranje njihove sopstvene, "etnički čiste" države.¹¹⁰⁰² I Krajišnik i Biljana Plavšić su govorili o etničkom čišćenju kao o nečemu što je neophodno kako bi se ostvarili ciljevi rukovodstva bosanskih Srba.¹¹⁰⁰³ Krajišnik i Biljana Plavšić su se konkretno složili s optuženim da bosanske Muslimane treba premjestiti izvan teritorije bosanskih Srba, s obzirom na to da oni i bosanski Srbi ne mogu živjeti zajedno.¹¹⁰⁰⁴ Biljana Plavšić je išla čak dotle da je izjavila sljedeće: "Ako je potrebno da pogine tri miliona ljudi da bi se riješila ova kriza, onda hajde da to završimo i idemo dalje".¹¹⁰⁰⁵ Pored toga, Koljević je u više navrata pozivao na protjerivanje bosanskih Muslimana i stvaranje homogenih teritorija, tvrdeći da je za Srbe nemoguće da žive s bilo kim drugim.¹¹⁰⁰⁶ Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić su takođe učestvovali u formulisanju i promovisanju Strateških ciljeva i preduzimali su korake kako bi osigurali da oni budu provedeni u djelo, kao i da budu stvorene organizacione strukture putem kojih se zločinački cilj mogao ostvariti.¹¹⁰⁰⁷

---

¹⁰⁹⁹⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 84.

¹⁰⁹⁹⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 84.

¹¹⁰⁰⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 85–109.

¹¹⁰⁰¹ V. par. 2649, 2663–2664, 2721, 2725, 2727–2729, 2749, 2762, 2764, 2767, 2772, 2786, 2810, 2820, 2825–2826, 2829, 2832.

¹¹⁰⁰² V. par. 2721, 2729, 2877, 2880, 2898, 3245.

¹¹⁰⁰³ V. par. 2757.

¹¹⁰⁰⁴ V. par. 2757.

¹¹⁰⁰⁵ V. par. 2727.

¹¹⁰⁰⁶ V. par. 2721, 2728, 2762, 2806, 2820.

¹¹⁰⁰⁷ V. par. 2722, 2767, 2860, 2868, 2880, 2885, 2893–2894, 2898–2900, 2902, 3245.

3450. Pored njihovog učešća u stvaranju zajedničkog plana i slaganja s političkim ciljevima optuženog i rukovodstva bosanskih Srba, uloge koje su Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić imali tokom cijelog sukoba ukazuju na njihov dodatni doprinos zajedničkom planu. Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić su, zajedno s optuženim, bili smatrani najvišim i najmoćnijim rukovodiocima u RS-u.¹¹⁰⁰⁸ Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić su činili tri od pet članova Predsjedništva RS-a; Krajišnik je bio predsjednik Skupštine bosanskih Srba, a Koljević i Biljana Plavšić su bili potpredsjednici RS-a; svo troje su tokom cijelog sukoba bili zaduženi za rješavanje važnih pitanja, vezanih za zatočeničke centre, komunikaciju s međunarodnim organizacijama, kao i za informisanje i propagandu.¹¹⁰⁰⁹

3451. Krajišnik je uživao veliki autoritet među opštinskim rukovodiocima bosanskih Srba i bio je u mogućnosti da izdaje naredbe i utiče na to kako je trebalo provoditi vlast na opštinskom nivou.¹¹⁰¹⁰ Biljana Plavšić je lično otvoreno podržavala paravojne jedinice iz Srbije i pozivala ih u BiH da pruže podršku ratnim naporima, te je predstavljala vezu između tih jedinica i rukovodstva bosanskih Srba.¹¹⁰¹¹ Vijeće je, nadalje, konstatovalo da su Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić prisustvovali sastancima i manifestacijama na cijelom području Opština i da su bili obaviješteni o zločinima počinjenim za vrijeme i nakon preuzimanja vlasti u Opštinama i u zatočeničkim centrima koji su se u njima nalazili; pored toga, bili su konkretno obavještavani o naporima preduzetim radi prisilnog uklanjanja nesrba iz Opština, što je bilo upravo ono što je rukovodstvo bosanskih Srba namjeravalo postići od samog početka njegovog plana.¹¹⁰¹²

3452. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su Krajišnik, Koljević i Biljana Plavšić, zajedno s optuženim, dijelili namjeru da provedu u djelo zajednički plan trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo, te da su, putem svog položaja u rukovodstvu bosanskih Srba i svojim angažmanom na cijelom području Opština, doprinijeli izvršenju tog zajedničkog plana u periodu od oktobra 1991. do barem 30. novembra 1995.

3453. Što se tiče Mladića, on je, počev od 12. maja 1992., kada ga je optuženi angažovao i postavio za komandanta Glavnog štaba, komandovao najvišim organom VRS-a shodno ovlaštenjima koja je na njega prenio optuženi i izdavao je propise, naređenja i instrukcije kojima su

---

¹¹⁰⁰⁸ V. par. 3242.

¹¹⁰⁰⁹ V. par. 3240, 3250, 3257.

¹¹⁰¹⁰ V. par. 3245.

¹¹⁰¹¹ V. par. 3261.

¹¹⁰¹² V. par. 3246–3248, 3253–3255, 3260, 3262–3264.

u djelo provođena naređjenja izdata od strane optuženog.¹¹⁰¹³ S obzirom na njegov položaj i uticaj, Mladić je bio neposredno umiješan u vojna dešavanja na cijelom području Opština i bio je redovno izvještavan o njima, uključujući dešavanja za vrijeme preuzimanja vlasti u gradovima od strane jedinica VRS-a i u zatočeničkim objektima u kojima su nesrbi držani u periodu od aprila 1992. do novembra 1995. godine.¹¹⁰¹⁴ Kao što se navodi gore u tekstu, Vijeće je konstatovalo da je Mladić s rukovodstvom bosanskih Srba dijelio cilj da bosanski Srbi ne mogu živjeti zajedno s bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima i prihvatio je i promovisao plan stvaranja zasebne države bosanskih Srba, te je, konkretno, preduzeo korake kako bi osigurao provođenje Strateških ciljeva. Shodno tome, Vijeće nalazi da je Mladić dijelio namjeru za provođenje zajedničkog plana u djelo i da je ostvarenju tog zajedničkog plana doprinio putem svoje uloge komandanta Glavnog štaba i putem neposrednog angažovanja jedinica VRS-a u operacijama tokom kojih je u Opštinama vršeno prisilno protjerivanje nesrba i drugi zločini. Pored toga, Vijeće je konstatovalo da je, uprkos tome što je u nekim periodima između optuženog i Mladića bilo napetosti i nesuglasica u vezi s nekim aspektima, optuženi zadržao svoju ulogu Mladićevog pretpostavljenog i imao je *de jure* kontrolu nad njim, te da je tu kontrolu nad njim *de facto* vršio tokom cijelog sukoba; shodno tome, nikakve privremene nesuglasice između optuženog i Mladića ne dovode u pitanje njihov dogovor niti doprinos koji je Mladić dao zajedničkom planu u bilo kojem trenutku od njegovog postavljenja 12. maja 1992. do barem 30. novembra 1995.¹¹⁰¹⁵

3454. Što se tiče Miće Stanišića i Mandića, Stanišić je 1992. godine bio ministar unutrašnjih poslova, a Mandić je bio zamjenik ministra unutrašnjih poslova do maja 1992., da bi kasnije, od maja do novembra 1992., bio ministar pravde RS-a; i jedan i drugi su već od 1992. godine bili neposredno umiješani u stvaranje i razvoj MUP-a bosanskih Srba.¹¹⁰¹⁶ Vijeće je konstatovalo da su direktive koje su se odnosile na podjelu struktura MUP-a i stvaranje MUP-a bosanskih Srba bile prenošene na nivo opština i tamo izvršavane. To su bili ključni koraci u preuzimanju vlasti u Opštinama, budući da je zasebna policijska struktura omogućavala da se u Opštinama održi vlast bosanskih Srba.¹¹⁰¹⁷ Stvaranje tog zasebnog MUP-a bosanskih Srba predstavljalo je sredstvo za ostvarivanje ciljeva optuženog i rukovodstva bosanskih Srba, a Mićo Stanišić i Mandić su svojim učešćem u tom procesu doprinijeli izvršenju zajedničkog plana.

---

¹¹⁰¹³ V. par. 3266–3267.

¹¹⁰¹⁴ V. par. 3269–3271.

¹¹⁰¹⁵ V. par. 3141.

¹¹⁰¹⁶ V. par. 3298, 3300, 3306, 3308.

¹¹⁰¹⁷ V. par. 3300, 3308.

3455. Pored toga, kao šef MUP-a, Mićo Stanišić je bio obavještavan o operacijama na cijelom području Opština tokom kojih se vršilo prisilno protjerivanje nesrba i drugi zločini.¹¹⁰¹⁸ Mandić je bio odgovoran za razmjenu zarobljenika putem Centralne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika i lica lišenih slobode i bio je obaviješten o tome da se vrši prisilno uklanjanje nesrba iz Opština.¹¹⁰¹⁹ I Mićo Stanišić i Mandić bili su smatrani "predsjednikovim ljudima"; Stanišić je svoju odanost optuženom i SDS-u potvrdio izjavivši da je uvijek slijedio politiku Predsjedništva SDS-a i da sebi ne bi dopustio da odstupi od te politike.¹¹⁰²⁰ Uz to, Mandić je tokom sukoba davao izjave koje pokazuju njegovo učešće u zajedničkom planu koji su dijelili, uključujući izjavu u kojoj je naglasio da "Bosnu [treba] na dva podijeliti" i da će Muslimani i Hrvati imati prava nakon što ih "[...] počistimo".¹¹⁰²¹

3456. Na osnovu gore navedenog, Vijeće konstatuje da su putem svog učešća u stvaranju struktura MUP-a bosanskih Srba, cilj kojeg je bio upravo taj da se ostvari vlast bosanskih Srba u Opštinama, kao i činjenice da su putem svojih položaja ministra, odnosno zamjenika ministra unutrašnjih poslova i kasnije ministra pravde, Mićo Stanišić i Mandić bili usko povezani s jedinicama koje su izvodile operacije prisilnog uklanjanja nesrba iz Opština i činile druge zločine. Shodno tome, Vijeće konstatuje da su Mićo Stanišić i Mandić doprinosili izvršenju zajedničkog plana do kraja 1992. godine. S obzirom na to da su i Mandić i Mićo Stanišić napustili svoje funkcije krajem 1992., Vijeće ne može da konstatuje da su oni bili članovi sveobuhvatnog UZP-a nakon tog perioda.

3457. Kad su u pitanju Arkan i Šešelj, obojica su slala i obučavala jedinice čije je ljudstvo učestvovalo u operacijama na cijelom području Opština tokom kojih je vršeno prisilno protjerivanje nesrba i drugi zločini. Uz to, Vijeće je konstatovalo da je Arkan tokom sukoba komunicirao s Biljanom Plavšić i da su optuženi i Mićo Stanišić bili obaviješteni o učešću arkanovaca u preuzimanju vlasti u Opštinama i o zločinima koje su njegove jedinice počinile.¹¹⁰²² Arkana je Predsjedništvo RS-a pozvalo da učestvuje u vojnim operacijama u Opštinama; Arkana su, isto tako, Biljana Plavšić i optuženi tokom cijelog sukoba otvoreno hvalili zbog njegovog doprinosa naporima na odbrani bosanskih Srba.¹¹⁰²³ Čak i nakon što je otišao iz BiH, Arkan je optuženom ponovo izrazio spremnost da se vrati i brani "srpske teritorije" ako ga optuženi pozove.¹¹⁰²⁴

---

¹¹⁰¹⁸ V. par. 3301–3304.

¹¹⁰¹⁹ V. par. 3309–3310.

¹¹⁰²⁰ V. par. 3299, 3305, 3307.

¹¹⁰²¹ V. par. 2730.

¹¹⁰²² V. par. 3198, 3260–3261, 3303–3304.

¹¹⁰²³ V. par. 3198, 3323, 3325.

¹¹⁰²⁴ V. par. 3325.

3458. Što se tiče Šešelja, on je često bio u kontaktu s optuženim i rukovodstvom bosanskih Srba i podržavao je politiku SDS-a. Konkretnije, Šešelj je zagovarao homogenu Veliku Srbiju koja bi podrazumijevala ujedinjenje svih srpskih zemalja i uklanjanje nesrpskog stanovništva; shodno tome, jasno je da je dijelio zajednički plan. On je tokom cijelog sukoba slao velike grupe boraca, dobrovoljaca SRS-a, da pomognu bosanskim Srbima u BiH u provođenju zajedničkog plana i doprinio je izvršenju zajedničkog plana kao takvog.¹¹⁰²⁵

3459. Vijeće, shodno tome, nalazi da su zajedničkom planu, kako su ga zamislili optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba, i Arkan i Šešelj doprinijeli tako što su slali i obučavali ljude koji su učestvovali u operacijama na cijelom području Opština tokom kojih je vršeno prisilno protjerivanje nesrba i drugi zločini.

3460. Što se tiče dokaza koji su u ovom predmetu predočeni u vezi sa Slobodanom Miloševićem i njegovim članstvom u UZP-u, Vijeće podsjeća da je on dijelio i podržavao politički cilj optuženog i rukovodstva bosanskih Srba da se očuva Jugoslavija i spriječi otcjepljenje ili nezavisnost BiH i da je tokom tog perioda blisko saradivao s optuženim. Vijeće takođe podsjeća da je Milošević tokom sukoba pružao bosanskim Srbima pomoć u vidu ljudstva, opskrbe i oružja.¹¹⁰²⁶ Međutim, na osnovu dokaza koji su Vijeću predočeni u vezi s razilaženjem u interesima do kojeg je tokom sukoba došlo između rukovodstava bosanskih Srba i Srbije, te posebno u vezi s Miloševićevim čestim kritikovanjem i neodobravanjem politike i odluka koje su donosili optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba,¹¹⁰²⁷ Vijeće se nije uvjerilo da je u ovom predmetu izvedeno dovoljno dokaza za zaključak da se Slobodan Milošević slagao sa zajedničkim planom.

3461. Konačno, što se tiče Jovice Stanišića, načelnika SDB-a, i Franka Simatovića, zamjenika načelnika SDB-a, Vijeće podsjeća da su arkanovci i Crvene beretke bili potčinjeni njima dvojici i da su njih dvojica slala jedinice u BiH koje su tokom sukoba učestvovale u operacijama preuzimanja vlasti u Opštinama; Stanišić i Simatović su takođe učestvovali u uspostavljanju i

---

¹¹⁰²⁵ V. par. 3327–3330. Šešelj je takođe izjavio da između njega, optuženog i drugih pojedinaca nije postojao udruženi zločinački poduhvat da se protjeraju bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, te da optuženi nije imao antagonistički stav prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima. D3665 (Izjava svjedoka Vojislava Šešelja od 1. juna 2013.), par. 31–35, 39, 41; D3667 (Transkript konferencije za štampu Vojislava Šešelja, 26. mart 1992.), str. 20; Vojislav Šešelj, T. 39600–39605 (10. juni 2013.). Vijeće ne smatra ovaj iskaz pouzdanim. Prilikom donošenja ovog zaključka, Vijeće je uzelo u obzir da je Šešelju očigledno bilo u ličnom interesu da svjedoči na ovakav način i da su njegov iskaz karakterisale političke izjave.

¹¹⁰²⁶ V. par. 3275–3288.

¹¹⁰²⁷ Vijeće ima u vidu da se odnos između Miloševića i optuženog pogoršavao počev od 1992. godine; već 1994., oni se više nisu mogli usaglasiti oko toga u kom smjeru treba djelovati. Pored toga, počev već od marta 1992., između optuženog i Miloševića je postojao očigledan razdor na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice, tokom kojih su Milošević i drugi rukovodioci iz Srbije otvoreno kritikovali rukovodioce bosanskih Srba zbog činjenja "zločina protiv čovječnosti" i "etničkog čišćenja", i jer su ratovali za svoje lične ciljeve. V. par. 3280, 3289–3297.

nadzoru centara za obuku bosanskih Srba.¹¹⁰²⁸ Međutim, Vijeće se nije uvjerilo da je u ovom predmetu izvedeno dovoljno dokaza za zaključak da su se Jovica Stanišić i Franko Simatović slagali sa zajedničkim planom.

3462. Shodno tome, Vijeće konstatuje van svake razumne sumnje da su optuženi, Momčilo Krajišnik, Nikola Koljević, Biljana Plavšić, Ratko Mladić,¹¹⁰²⁹ Mićo Stanišić,¹¹⁰³⁰ Momčilo Mandić,¹¹⁰³¹ Željko Ražnatović (Arkan) i Vojislav Šešelj bili članovi sveobuhvatnog UZP-a i da su činili pluralitet osoba koje su djelovale u skladu sa zajedničkim planom koji je postojao u periodu od oktobra 1991. do 30. novembra 1995., kako je definisano gore u tekstu.

iii. *Obim zajedničkog plana*

3463. Prilikom donošenja zaključka da je u periodu od oktobra 1991. do 30. novembra 1995. postojao zajednički plan da se trajno uklone bosanski Muslimani i bosanski Hrvati s teritorije u Opštinama na koju su bosanski Srbi polagali pravo, Vijeće je uzelo u obzir svoje zaključke da je iz internih rasprava među rukovodiocima bosanskih Srba bilo jasno da je došlo do prisilnog preseljavanja stanovništva i da je ono izvršeno u skladu s uputstvima koja su došla s najvišeg nivoa rukovodstva bosanskih Srba, te da je bilo dobro isplanirano.¹¹⁰³² Vijeće je takođe uzelo u obzir svoje zaključke da optuženi i drugi članovi sveobuhvatnog UZP-a nisu bili samo obaviješteni o prisilnom preuzimanju vlasti u gradovima i opštinama koje su vršile srpske snage, već da su takođe bili svjesni da je to dovelo do ogromnih demografskih promjena putem prisilnog raseljavanja

¹¹⁰²⁸ V. par. 3312, 3314–3315, 3317–3320.

¹¹⁰²⁹ Vijeće konstatuje da je Ratko Mladić bio član sveobuhvatnog UZP-a od 12. maja 1992.

¹¹⁰³⁰ Vijeće konstatuje da je Mićo Stanišić bio član sveobuhvatnog UZP-a do kraja 1992.

¹¹⁰³¹ Vijeće konstatuje da je Momčilo Mandić bio član sveobuhvatnog UZP-a do kraja 1992.

¹¹⁰³² Vijeće primjećuje da su svjedoci odbrane u svojim svjedočenjima, pored ostalog, izjavili da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba (i) slijedili politiku koja je nastojala da očuva mir; (ii) pokušavali da vode računa o pravima nesrba i da ih poštuju; i da (iii) nisu podržavali ili planirali prisilno preseljavanje stanovništva niti činjenje zločina nad nesrbima. Kosta Čavoški, T. 37052 (11. april 2013.); Dragomir Keserović, T. 40914–40915, 40944–40946 (8. juli 2013.); D4194 (Izjava svjedoka Svete Kovačevića od 7. decembra 2013.), par. 5, 9, 15–16, 37; D4063 (Izjava svjedoka Novaka Kondića od 23. novembra 2013.), par. 5–7; D4166 (Izjava svjedoka Mikana Davidovića od 1. decembra 2013.), par. 7; D3861 (Izjava svjedoka Radovana M. Karadžića od 14. jula 2013.), par. 5, 10–11; D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 16, 18–18A, 46; Momir Bulatović, T. 34540–34541 (28. februar 2013.), T. 34560–34561 (1. mart 2013.); D4027 (Izjava svjedoka Nikole Poplašena od 11. novembra 2013.), par. 18, 21; D3089 (Izjava svjedoka Milivoja Kićanovića od 3. marta 2013.), par. 18–19; D3072 (Izjava svjedoka Pere Markovića od 1. marta 2013.), par. 28; D4313 (Izjava svjedoka Gojka Kličkovića od 7. februara 2014.), par. 3–8; D3146 (Izjava svjedoka Božidara Vučurevića, 22. mart 2013.), par. 5. Međutim, Vijeće konstatuje da su njihova svjedočenja karakterisali protivrječnosti, evazivnost i jasni pokazatelji pristrasnosti i predrasuda, ili da su ona bila zasnovana na njihovim sopstvenim neutemeljenim procjenama ili utiscima. Vijeće je konstatovalo da ti faktori dovode njihove iskaze u pitanje i ne smatra ih pouzdanim u vezi s ovim pitanjem. Premda je Ronald Hatchett takođe u svom svjedočenju izjavio da je optuženi bio riješen da prekine borbe i spasi civile, to zapažanje se svodilo samo na njegovu ličnu procjenu tokom sastanaka sa optuženim 1994. godine, te, stoga, ima ograničenu težinu. D2741 (Izjava svjedoka Ronalda Hatchetta od 13. januara 2013.), par. 10–12.

nesrpskih civila i rezultiralo etničkom homogenizacijom, koju su oni podržavali.¹¹⁰³³ Vijeće je konstatovalo da su članovi sveobuhvatnog UZP-a, uključujući optuženog, promovisali i dijelili cilj stvaranja etnički čiste države bosanskih Srba i međusobno povezanih srpskih područja koja bi zahtijevala redistribuciju stanovništva.¹¹⁰³⁴

3464. Vijeće konstatuje da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz svih dokaza koji su analizirani ranije u ovoj Presudi taj da se krivičnim djelima deportacije, nehumanih djela (prisilnog premještanja) i progona (prisilnog premještanja i deportacije) namjeravao ostvariti cilj sveobuhvatnog UZP-a i da su optuženi i drugi članovi tog UZP-a dijelili namjeru za ta krivična djela. U vezi s prisilnim premještanjem i deportacijom kao djelima u osnovi progona, Vijeće takođe konstatuje da su optuženi i drugi članovi sveobuhvatnog UZP-a dijelili posebnu namjeru da vrše diskriminaciju na osnovu identiteta žrtava kao bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.¹¹⁰³⁵

3465. Vijeće je, isto tako, uzelo u obzir način na koji su srpske snage izvršile preuzimanje vlasti u Opštinama i broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su živjeli u Opštinama prije tog preuzimanja vlasti. Što se tiče rasprostranjene prakse protivpravnog hapšenja i zatočenja nesrba prije njihovog uklanjanja s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo, Vijeće primjećuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba u više navrata pokušali da opravdaju postojanje zatočeničkih objekata u kojima su, kao što im je bilo poznato, bili zatočeni civili. Predstavnicima međunarodne zajednice su takođe pružana obećanja da će uslovi u njima biti poboljšani i da će zatočeniци biti pušteni.¹¹⁰³⁶ Međutim, Vijeće konstatuje, u svjetlu svojih činjeničnih zaključaka u vezi s Opštinama, da su takva uvjerenja bila u potpunoj suprotnosti s realnošću na terenu. Ta realnost je obuhvatala protivpravno hapšenje i zatočenje hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata nakon što su srpske snage silom preuzele vlast u selima, gradovima i opštinama, te njihovo konačno premještanje na druge lokacije.¹¹⁰³⁷ Vijeće konstatuje da optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba nisu samo bili svjesni tih zatočeničkih objekata, već da su protivpravno zatočenje u tim objektima koristili kao ključni element za ostvarenje svog cilja da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Oni su protivpravno zatočenje civila koristili i da bi osigurali "razmjenu" bosanskih Srba koje su zatočili bosanski

¹¹⁰³³ V. par. 2846, 2850, 2852, 3363. Dodik je u svom svjedočenju izjavio da na sjednicama Skupštine bosanskih Srba ili na sastancima nikad nije čuo da je bilo ko govorio o trajnom uklanjanju bosanskih Hrvata ili Muslimana iz BiH i da je optuženi nastojao da sukobe riješi mirnim putem, te da su zločine u BiH počinili pripadnici paravojnih formacija. Milorad Dodik, T. 36842–36843, 36914 (9. april 2013.). Međutim, Vijeće primjećuje da su Dodikov iskaz karakterisali protivrječnosti, pokazatelji neiskrenosti i neobjektivnost, koji su doveli u pitanje pouzdanost njegovog iskaza u vezi s ovim pitanjem.

¹¹⁰³⁴ V. par. 2896, 2898.

¹¹⁰³⁵ Pored toga, na osnovu svih dokaza, Vijeće zaključuje da je optuženi bio svjestan da je to ponašanje, kao što se govori dolje u tekstu, bilo dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

¹¹⁰³⁶ V. odjeljak IV.A.3.a.v.B: Znanje o neadekvatnim uslovima i zlostavljanju nesrba u zatočeničkim centrima.

Muslimani. Shodno tome, Vijeće konstatuje da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba dijelili namjeru za protivpravno zatočenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao jedno od sredstava putem kojih su mogli da ostvare svoj cilj etničkog razdvajanja. Vijeće, stoga, konstatuje da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz tih dokaza taj da se krivičnim djelom progona, putem protivpravnog zatočenja i nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatorskih mjera kao djela u osnovi, namjeravao ostvariti cilj sveobuhvatnog UZP-a i da su članovi sveobuhvatnog UZP-a, uključujući i optuženog, dijelili namjeru za ta krivična djela. U vezi s tim djelima u osnovi progona, Vijeće takođe konstatuje da su optuženi i članovi sveobuhvatnog UZP-a dijelili posebnu namjeru da vrše diskriminaciju nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima na osnovu njihovog identiteta.¹¹⁰³⁸

3466. Prema tome, obim sveobuhvatnog UZP-a uključuje krivična djela deportacije, nehumanih djela (prisilno premještanje), progona (prisilno premještanje i deportacija), te progona putem protivpravnog zatočenja i nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatorskih mjera kao djela u osnovi (dalje u tekstu: krivična djela u okviru prve kategorije UZP-a). Međutim, nakon što je razmotrilo sve relevantne dokaze, Vijeće konstatuje da su oni nedovoljni da pokažu da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da su druga djela progona kojima se tereti u tački 3 Optužnice ili krivična djela ubistva i istrebljivanja kojima se tereti u tačkama 4, 5 i 6 Optužnice bila obuhvaćena zajedničkim planom ili da ih je optuženi namjeravao. Pri donošenju ovog zaključka, Vijeće je razmotrilo ne samo dokaze o namjeri optuženog za krivična djela u okviru prve kategorije UZP-a, nego i to da je optuženi tokom cijelog sukoba dobijao informacije o zločinima koje su srpske snage činile nad nesrbima, uključujući informacije da su srpske snage ubile približno 45 nesrpskih civila u Bijeljini u aprilu 1992. i približno 200 zatočenih nesrba na Korićanskim stijenama u avgustu 1992., te da je nastavio da djeluje u cilju realizacije zajedničkog plana. Vijeće je mišljenja da je drugi razuman zaključak koji se može izvesti iz dokaza taj da optuženi nije namjeravao da ti zločini budu počinjeni, ali da za to nije mario dovoljno da bi obustavio provođenje zajedničkog plana da se prisilno ukloni nesrpsko stanovništvo iz Opština. Premda Vijeće smatra da su ti drugi zločini bili rezultat kampanje prisilnog uklanjanja nesrpskog stanovništva iz Opština, Vijeće ne smatra da su oni predstavljali namjeravani dio zajedničkog plana. Vijeće će, shodno tome, dolje u tekstu razmotriti da li je optuženi odgovoran za te zločine po trećoj kategoriji UZP-a.

---

¹¹⁰³⁷ V. odjeljak IV.A.3.a.v.B: Znanje o neadekvatnim uslovima i zlostavljanju nesrba u zatočeničkim centrima.

¹¹⁰³⁸ Pored toga, Vijeće, na osnovu svih dokaza, konstatuje da je optuženi bio svjestan da je njegovo ponašanje, razmotreno dolje u tekstu, bilo dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

c. Doprinos optuženog sveobuhvatnom UZP-u

i. *Argumentacija strana u postupku*

3467. Nakon što je zaključilo da je sveobuhvatni UZP postojao od oktobra 1991. i da je trajao barem do 30. novembra 1995., Vijeće će sada ocijeniti da li je optuženi tokom tog perioda značajno doprinio tom UZP-u. Pri tom ocjenjivanju, Vijeće se ograničilo na ponašanje optuženog tokom perioda trajanja sveobuhvatnog UZP-a. Svako drugo ponašanje, koje spada izvan vremenskog okvira sveobuhvatnog UZP-a, eventualno je uzeto u obzir samo u svrhu utvrđivanja namjere optuženog da učestvuje u tom UZP-u. Vijeće će sada razmotriti svaki od navodnih doprinosa putem kojih je, prema navodima tužilaštva, optuženi provodio u djelo sveobuhvatni UZP.

3468. U paragrafu 14 Optužnice, tužilaštvo navodi da je optuženi u značajnoj mjeri doprinio da se postigne cilj sveobuhvatnog UZP-a činjenjem zločina na jedan ili više sljedećih načina:

(a) formulisanjem, unapređenjem i/ili podsticanjem razvoja i provođenja politike SDS-a i državnih organa bosanskih Srba, čija svrha je bila ostvarenje cilja udruženog zločinačkog poduhvata, i/ili učešćem u tome;

(b) učešćem u osnivanju, podržavanju i/ili održavanju političkih i državnih organa bosanskih Srba i snaga bosanskih Srba, preko kojih se ostvarivao cilj UZP-a;

(c) širenjem, podsticanjem i/ili omogućavanjem širenja propagande među bosanskim Srbima, u namjeri da se u njima izazove strah i mržnja prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima ili da se na drugi način osigura njihova podrška i učešće u postizanju cilja UZP-a;¹¹⁰³⁹

(d) podsticanjem, potpomaganjem i/ili ovlašćivanjem političkih i državnih organa bosanskih Srba, članova i funkcionera SDS-a, kao i srpskih snaga da vrše djela koja doprinose realizaciji cilja UZP-a i/ili davanjem naloga za to;

(e) učešćem u planiranju ili formulaciji djela koja su vršili politički i državni organi bosanskih Srba, članovi i funkcioneri SDS-a i srpske snage u realizaciji cilja UZP-a;

(f) obezbjeđivanjem, omogućavanjem, podsticanjem i/ili podržavanjem učešća snaga JNA/VJ i paravojsnih snaga iz Srbije u realizaciji cilja UZP-a;

(g) nepreduzimanjem odgovarajućih koraka da osigura da politički i državni organi bosanskih Srba i/ili snage bosanskih Srba djeluju da bi zaštitili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate koji borave na područjima pod njihovom kontrolom;

(h) omogućavanjem i/ili podsticanjem činjenja zločina koji su doprinijeli realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata od strane srpskih snaga, političkih i državnih organa

¹¹⁰³⁹ Tužilaštvo tvrdi da je to obuhvatalo tvrdnje (i) da bosanskim Srbima prijete opasnost od ugnjetavanja, pa i genocida, od strane bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata; i (ii) da su područja na kojima žive bosanski Muslimani i bosanski Hrvati zemlja bosanskih Srba. V. Optužnica, par. 14(c).

bosanskih Srba, nepreduzimanjem odgovarajućih koraka da spriječi i/ili provede istragu o takvim zločinima i/ili uhapsi i/ili kazni počinioce takvih zločina;

(i) podržavanjem i/ili omogućavanjem pokušaja da se predstavnicima međunarodne zajednice, nevladinih organizacija, sredstava javnog informisanja i javnosti informacije uskrate ili dostave pogrešne informacije o zločinima nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, kao i o ulozi koju su u tim zločinima imale srpske snage i/ili učešćem u takvim pokušajima; i

(j) nalažanjem da se humanitarna pomoć enklavama bosanskih Muslimanima i/ili bosanskih Hrvata na području pod kontrolom političkih i državnih organa bosanskih Srba i/ili snaga bosanskih Srba ograniči u nastojanju da se stvore nepodnošljivi životni uslovi za te stanovnike u sklopu realizacije cilja UZP-a, i/ili odobravanjem takvog ograničavanja.¹¹⁰⁴⁰

3469. Tužilaštvo iznosi argument da je optuženi predvodio sveobuhvatni UZP tako što je prosrpsku ideologiju preveo u politiku SDS-a i državnih organa s ciljem da ostvari cilj trajnog prisilnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo.¹¹⁰⁴¹ Tužilaštvo tvrdi da je optuženi bio ključna figura u stvaranju struktura vlasti koje su politiku pretvorile u djelovanje tako što je tijela SDS-a transformisao u strukture RS-a i položio temelje za stvaranje MUP-a bosanskih Srba, kriznih štabova, Vlade i Predsjedništva bosanskih Srba, brigada TO-a i VRS-a.¹¹⁰⁴²

3470. Tužilaštvo navodi da je optuženi vladao, upravljao i rukovodio postupcima političkih i državnih organa bosanskih Srba i srpskih snaga tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica.¹¹⁰⁴³ Tužilaštvo dalje tvrdi da je optuženi širio propagandu kako bi među bosanskim Srbima izazvao strah i mržnju prema Muslimanima i Hrvatima, čime je svoje potčinjene podstakao da slijede njegov primjer.¹¹⁰⁴⁴ Tužilaštvo takođe navodi da je optuženi obezbijedio, omogućavao i podsticao učešće snaga JNA u naoružavanju Srba i preuzimanju vlasti u Opštinama; optuženi je, nadalje, nadzirao i podsticao učešće paravojnih snaga iz Srbije u realizaciji zajedničkog cilja.¹¹⁰⁴⁵

3471. Tužilaštvo tvrdi da je optuženi, time što je negirao da su činjeni zločini, te što ih je opravdavao i/ili obmanjivao međunarodnu zajednicu i sredstva javnog informisanja, stvorio okruženje nekažnjivosti, putem kojeg je podsticao provođenje zajedničkog plana koje je bilo u

¹¹⁰⁴⁰ Optužnica, par. 14.

¹¹⁰⁴¹ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 597; Optužnica, par. 14(a), 14(e).

¹¹⁰⁴² V. Završni podnesak tužilaštva, par. 598; Optužnica, par. 14(b).

¹¹⁰⁴³ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 598, 600; Optužnica, par. 14(d).

¹¹⁰⁴⁴ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 597, 600; Optužnica, par. 14(c).

¹¹⁰⁴⁵ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 599; Optužnica, par. 14(f). U vezi s pitanjem da li je optuženi doprinio sveobuhvatnom UZP-u putem obezbjeđivanja, omogućavanja, podsticanja i/ili podržavanja učešća snaga JNA/VJ i paravojnih snaga iz Srbije, Vijeće je snage JNA/VJ i paravojne snage iz Srbije obuhvatilo definicijom srpskih snaga. V. Optužnica, par. 14(f). V. takođe par. 159.

toku.¹¹⁰⁴⁶ Tužilaštvo dalje tvrdi da optuženi (i) nije preduzeo odgovarajuće korake da osigura da politički i državni organi bosanskih Srba i/ili snage bosanskih Srba djeluju da bi zaštitili nesrbe na teritoriji na koju su Srbi polagali pravo, i da (ii) je time omogućio i/ili podsticao činjenje zločina koji su doprinijeli realizaciji zajedničkog cilja sveobuhvatnog UZP-a.¹¹⁰⁴⁷

3472. U odgovoru na to, optuženi, pored ostalog, tvrdi da mu nikad nije bio cilj da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati protjeraju sa srpskih područja u BiH i da je učinio sve što je ljudski bilo moguće učiniti kako bi izbjegao rat.¹¹⁰⁴⁸ Optuženi dalje tvrdi da nije promovisao mržnju prema drugim narodima i da je, u stvari, uvijek zagovarao poštovanje Ženevskih konvencija i insistirao na čovječnom postupanju prema nesrpskim civilima i ratnim zarobljenicima.¹¹⁰⁴⁹ Pored toga, on priznaje da su na državnom nivou postojali planovi za odbranu Srba ili zaštitu srpske teritorije, ali tvrdi da nikad nije bilo nikakvih planova ili uputstava da se nesrbima čini zlo, niti da se oni protjeruju ili obespravljaju.¹¹⁰⁵⁰ Kako tvrdi optuženi, svrha stvaranja i održavanja političkih i državnih organa bosanskih Srba nije bila činjenje zločina nad nesrbima.¹¹⁰⁵¹ Optuženi takođe tvrdi da nije imao kontrolu nad VRS-om i da nije podržavao niti koristio paravojne snage da bi proveo u djelo zajednički plan.¹¹⁰⁵² Optuženi je, pored ostalog, iznio argument da Strateški ciljevi nisu bili osnova za protjerivanje ili uništavanje nesrba u RS-u i da su oni bili samo politički ciljevi koje je trebalo ostvariti pregovorima.¹¹⁰⁵³ Optuženi tvrdi da nije stimulisao atmosferu nekažnjivosti za zločine počinjene nad nesrbima.¹¹⁰⁵⁴ Pored toga, optuženi tvrdi da nije postojao nikakav UZP i, štaviše, da on nije posjedovao namjeru za provođenje nikakvog zajedničkog plana UZP-a niti za činjenje zločina.¹¹⁰⁵⁵ Konačno, tvrdi optuženi, njegov jedini "značajan doprinos" ogleda se u njegovim naporima na održavanju mira, pravnog poretka i bezbjednosti svih građana u BiH.¹¹⁰⁵⁶

3473. Vijeće će te navedene doprinose ocijeniti u onoj mjeri u kojoj su oni relevantni za sveobuhvatni UZP. S tim u vezi, Vijeće ima u vidu doprinos koji se navodi u paragrafu 14(j) Optužnice, a koji se odnosi na ulogu optuženog u ograničavanju humanitarne pomoći enklavama bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo. U svom Završnom podnesku, tužilaštvo govori o ograničavanju humanitarne pomoći u vezi s

---

¹¹⁰⁴⁶ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 601; Optužnica, par. 14(i).

¹¹⁰⁴⁷ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 601; Optužnica, par. 14(g), 14(h).

¹¹⁰⁴⁸ V. Završni podnesak odbrane, par. 218.

¹¹⁰⁴⁹ V. Završni podnesak odbrane, par. 222.

¹¹⁰⁵⁰ V. Završni podnesak odbrane, par. 223.

¹¹⁰⁵¹ V. Završni podnesak odbrane, par. 226–230.

¹¹⁰⁵² V. Završni podnesak odbrane, povjerljivo, par. 1052–1137, 1248–1285, 1293–1298.

¹¹⁰⁵³ V. Završni podnesak odbrane, par. 1286–1293.

¹¹⁰⁵⁴ V. Završni podnesak odbrane, par. 761.

¹¹⁰⁵⁵ V. Završni podnesak odbrane, par. 231–285.

¹¹⁰⁵⁶ V. Završni podnesak odbrane, par. 285.

provođenjem trećeg od šest Strateških ciljeva putem izdavanja Direktive br. 4, to jest o uspostavljanju koridora u dolini rijeke Drine i eliminisanje Drine kao granice između RS-a i Srbije.¹¹⁰⁵⁷ Tužilaštvo takođe, u uopštenijem smislu, govori da je, time što je nalagao i odobravao ograničavanje humanitarne pomoći enklavama u istočnoj BiH, nastojeći da stvori nepodnošljive uslove života, optuženi doprinio zajedničkom cilju sveobuhvatnog UZP-a.¹¹⁰⁵⁸

3474. Međutim, Vijeće smatra da ograničenja humanitarne pomoći nisu relevantna za navedeni doprinos optuženog ostvarenju cilja sveobuhvatnog UZP-a iz sljedećih razloga. Vijeće podsjeća da se baza zločina za koju se optuženi u konačnici suočava s odgovornošću u vezi sa sveobuhvatnim UZP-om uglavnom odnosi na događaje iz 1992. i 1993. u dvadeset opština u BiH koje je Vijeće ranije u ovoj Presudi definisalo kao "Opštine". Gore u tekstu, Vijeće je konstatovalo da su srpske snage u Opštinama počinile krivična djela ubistva, istrebljivanja, progona, deportacije i nehumanih djela (prisilno premještanje) za vrijeme i nakon preuzimanja vlasti u njima, kao i u zatočeničkim objektima koji su se u njima nalazili. Vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi o ograničavanju humanitarne pomoći za Opštine koje bi doprinijelo stvaranju nepodnošljivih uslova života uslijed kojih bi bosanski Muslimani i/ili bosanski Hrvati, stanovnici tih Opština, bili prisiljeni da se isele iz njih. Dokazi koji jesu predloženi Vijeću pokazali su da je bilo ograničavanja humanitarne pomoći koja je išla za enklave u istočnoj BiH – Bihać, Goražde, Žepu i Srebrenicu od proljeća 1993. do ljeta 1995.¹¹⁰⁵⁹ Vijeće se nije uvjerilo da su ta ograničenja na bilo kakav smislen način relevantna za navedeni doprinos optuženog zajedničkom cilju sveobuhvatnog UZP-a, koji je realizovan putem činjenja zločina koji su u Opštinama počinjeni prvenstveno 1992. i 1993. godine; dakle, dosta prije perioda u kojem su vršena ta ograničenja drugdje u BiH.

ii. *Analiza*

3475. Vijeće je konstatovalo da je optuženi bio prvi čovjek kad je riječ o razradi i promovisanju ideologije SDS-a. Ta ideologija je obuhvatala sprečavanje razdvajanja Srba, određivanje istorijskih srpskih teritorija, te stvaranje ujedinjene srpske nacije. Ta načela su tvorila ključni element politike SDS-a i na njima su se temeljili ciljevi rukovodstva bosanskih Srba.¹¹⁰⁶⁰ Kao što je Vijeće konstatovalo gore u tekstu, premda ti ciljevi sami po sebi nisu bili zločinački, oni su stvorili osnovu

¹¹⁰⁵⁷ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 175.

¹¹⁰⁵⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 600.

¹¹⁰⁵⁹ O ograničavanju humanitarne pomoći za Srebrenicu, kao i za Sarajevo, biće riječi drugdje u ovoj Presudi. V. odjeljci IV.B.1.a: Hronologija događaja u Sarajevu, IV.B.1.f.i.B: Nestašica hrane i zaliha u Sarajevu, IV.C.1.b.ii: Ograničavanje humanitarnih konvoja i situacija sa humanitarnom pomoći u Srebrenici. Za dokaze o ograničavanju humanitarne pomoći koja je bila namijenjena enklavama u istočnoj BiH, v. npr. [REDIGOVANO]; P2243 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Ratkom Mladićem, 14. februar 1995.); P1470 (Izveštaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom s Ratkom Mladićem, 5. mart 1995.), str. 3–4.

¹¹⁰⁶⁰ V. par. 2651–2653, 2940–2943.

i položili temelje za strukture putem kojih se zločinačka namjera mogla ostvariti.¹¹⁰⁶¹ Vijeće konstatuje da je optuženi, prvo kao predsjednik SDS-a, a zatim kao predsjednik SNB-a, Predsjedništva, te RS-a, odigrao najvažniju ulogu u polaganju temelja za ostvarenje te zločinačke namjere, tako što je stvorio i podržavao strukture i tijela koji su proveli taj plan u djelo. On je to učinio tako što je razvio ideologiju koja je bila nabijena srpskim nacionalizmom i što je isticao jedinstvo Srba i značaj stvaranja etnički homogene srpske države.¹¹⁰⁶² Vijeće konstatuje da je optuženi odigrao ključnu ulogu u definisanju ciljeva rukovodstva bosanskih Srba i mjera koje je bilo potrebno preduzeti da bi se uspostavila vlast bosanskih Srba na teritorijama na koje su polagali pravo.¹¹⁰⁶³

3476. Vijeće je konstatovalo da je optuženi predviđao razdvajanje bosanskih Srba od nesrba u BiH i da će rat u BiH dovesti do "homogenizacije stanovništva", te da je pozivao na stvaranje entiteta u BiH zasnovanih na nacionalnoj pripadnosti.¹¹⁰⁶⁴ Optuženi je takođe podsticao na to da se odrede srpska područja s kojih bi bosanski Muslimani bili isključeni.¹¹⁰⁶⁵ Optuženi nije samo formulisao i promovisao tu politiku, već je, konstatuje Vijeće, bio riješen da ne dozvoli da bilo šta zaustavi bosanske Srbe u ostvarivanju njihovih ciljeva.¹¹⁰⁶⁶

3477. Vijeće je takođe konstatovalo da je optuženi odigrao centralnu ulogu u obavljanju pažljivih priprema koje su bosanskim Srbima omogućile da na svaki potez koji je BiH preduzela u cilju sticanja nezavisnosti reaguju stvaranjem svojih sopstvenih paralelnih struktura i preuzimanjem vlasti na opštinskom nivou.¹¹⁰⁶⁷ Učešće optuženog u tome obuhvatalo je formulisanje politike i aktivnu promociju stvaranja paralelnih državnih, vojnih, policijskih i političkih struktura koje su korištene da bi se preuzela ili zadržala kontrola nad teritorijom na koju su bosanski Srbi polagali pravo.¹¹⁰⁶⁸ Te paralelne strukture su bile zamišljene tako da podržavaju postojanje zasebne države bosanskih Srba i omogućće ostvarenje cilja sveobuhvatnog UZP-a.¹¹⁰⁶⁹

3478. Na primjer, optuženi je bio odgovoran za distribuciju i promociju Uputstva s varijantom A i B, koje je, kako je Vijeće konstatovalo, činilo osnovu po kojoj su u Opštinama osnovani krizni štabovi bosanskih Srba, skupštine opština bosanskih Srba, kao i druge paralelne opštinske

---

¹¹⁰⁶¹ V. par. 3435–3440, 3447.

¹¹⁰⁶² V. par. 2651–2654, 2670–2673, 2839–2841.

¹¹⁰⁶³ V. par. 2707–2714.

¹¹⁰⁶⁴ V. par. 2711.

¹¹⁰⁶⁵ V. par. 2711.

¹¹⁰⁶⁶ V. par. 2710.

¹¹⁰⁶⁷ V. par. 2940–2942, 2947.

¹¹⁰⁶⁸ V. par. 2839.

¹¹⁰⁶⁹ V. par. 2944–2951.

strukture.¹¹⁰⁷⁰ Optuženi je aktivno nadzirao provođenje Uputstva s varijantom A i B, pratio razvoj događaja na opštinskom nivou, te vršio koordinaciju napora preduzetih u tom smislu kako bi osigurao njihovo provođenje.¹¹⁰⁷¹ Izdavao je precizne naloge u vezi s uspostavljanjem i održavanjem vlasti bosanskih Srba i isticao značaj tog Uputstva za ostvarenje cilja stvaranja države bosanskih Srba.¹¹⁰⁷² S tim u vezi, Vijeće je konstatovalo da je optuženi davao instrukcije u vezi s načinom funkcionisanja i strukturom kriznih štabova i da je to bio jedan od načina na koje je optuženi vršio svoju vlast nad njima.¹¹⁰⁷³

3479. Optuženi je odigrao značajnu ulogu u formiranju i podržavanju Skupštine bosanskih Srba i koristio ju je kao formalno sredstvo putem kojeg su ideologija i ciljevi bosanskih Srba bili zvanično ozakonjeni i objavljivani.¹¹⁰⁷⁴ Vijeće je takođe konstatovalo da je optuženi imao uticaj i vlast, kao vodeća ličnost u Skupštini bosanskih Srba.¹¹⁰⁷⁵

3480. Vijeće je konstatovalo da je optuženi cijelim tokom postojanja sveobuhvatnog UZP-a bio na samom vrhu nekoliko političkih, državnih i vojnih struktura i da nije samo odigrao značajnu ulogu u osnivanju tih struktura, već da je takođe bio u mogućnosti da svoju vlast i uticaj nad njima koristi kako bi pospješio ostvarenje cilja da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Vijeće je konstatovalo da je optuženi zahtijevao i provodio najstrožu disciplinu u SDS-u u vezi s postupanjem u skladu s politikom koju je on razradio.¹¹⁰⁷⁶ S tim u vezi, Vijeće je konstatovalo da je optuženi imao *de jure* i *de facto* vlast nad SDS-om kao strankom i nad njegovim članovima, te da je imao najveću kontrolu i vlast nad njegovim institucijama.¹¹⁰⁷⁷

3481. Vijeće konstatuje da je optuženi, time što je insistirao na toj strogoj disciplini i što se oslanjao na svoju dalekosežnu vlast, imao mogućnost da lakše usmjerava, podstiče, omogućava i odobrava postupke koji su pospješivali ostvarenje cilja sveobuhvatnog UZP-a. Vijeće je konstatovalo i da su stranačke strukture SDS-a, koje je optuženi podržavao, omogućavale komunikaciju između rukovodilaca na višem nivou, među kojima je bio i optuženi, i opštinskih rukovodilaca SDS-a.¹¹⁰⁷⁸ Vijeće konstatuje da je to bila ključna karika u lancu koji je osiguravao da se političke smjernice optuženog efikasno prenose i omogućavao mu da nadzire način na koje su

---

¹¹⁰⁷⁰ V. par. 3073–3075.

¹¹⁰⁷¹ V. par. 3079–3081.

¹¹⁰⁷² V. par. 3080–3081.

¹¹⁰⁷³ V. par. 3086–3087.

¹¹⁰⁷⁴ V. par. 2944–2950.

¹¹⁰⁷⁵ V. par. 2951.

¹¹⁰⁷⁶ V. par. 2940–2943.

¹¹⁰⁷⁷ V. par. 2940.

one bile provođene u djelo na opštinskom nivou. Između vlasti bosanskih Srba na opštinskom nivou i rukovodstva bosanskih Srba ili vlasti RS-a, uključujući optuženog, postojala je neposredna i redovna linija komunikacije. Ta linija komunikacije omogućavala je optuženom da nadzire događanja na opštinskom nivou i da izdaje precizne naloge u vezi s uspostavljanjem i održavanjem vlasti bosanskih Srba.¹¹⁰⁷⁹

3482. Vijeće je konstatovalo da je optuženi neposredno učestvovao u određivanju teritorija na koje su bosanski Srbi polagali pravo, te zagovarao i radio na teritorijalnoj reorganizaciji koja bi omogućila bosanskim Srbima da polažu pravo na kontrolu i vlasništvo nad velikim dijelom teritorije u BiH. To je učinjeno kako bi se granice države bosanskih Srba utvrdile u skladu s teritorijalnim i strateškim pretenzijama bosanskih Srba.¹¹⁰⁸⁰ Vijeće je takođe konstatovalo da je optuženi podržavao vojne uspjehe srpskih snaga koji su doveli do velikih promjena u demografskoj slici BiH. On je, napokon, podržavao postizanje njihovih ciljeva vojnim putem, što je nužno podrazumijevalo zauzimanje teritorije i prisilno preseljavanje nesrpskog stanovništva kako bi se taj cilj ostvario. On je te vojne operacije smatrao neophodnim sredstvom za određivanje teritorije bosanskih Srba i stvaranje njihove sopstvene države i te operacije su dovele do etničke homogenizacije na teritoriji u Opštinama na koju su bosanski Srbi polagali pravo.¹¹⁰⁸¹

3483. Vijeće, nadalje, podsjeća na svoj zaključak da je optuženi formulisao, promovisao i pronosio Strateške ciljeve i da je promociju tih ciljeva dovodio u vezu s prijetnjom koju su za bosanske Srbe predstavljali bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, koje je on i dalje označavao kao istorijske neprijatelje bosanskih Srba, kao i sa svođenjem na minimum broja tih "neprijatelja" koji će ostati u njihovoj državi.¹¹⁰⁸² Vijeće je konstatovalo da je optuženi uporno naglašavao da je etničko razdvajanje neophodno za ostvarivanje tih Strateških ciljeva.¹¹⁰⁸³ Pored toga, on je primao i davao ažurirane informacije o razvoju događaja i napretku ostvarenom u postizanju tih ciljeva, uključujući uspostavljanje kontrole nad teritorijom putem vojnih operacija i razdvajanje ljudi.¹¹⁰⁸⁴

---

¹¹⁰⁷⁸ V. par. 2940.

¹¹⁰⁷⁹ V. par. 3080.

¹¹⁰⁸⁰ V. par. 2839, 3090–3091.

¹¹⁰⁸¹ V. par. 2845–2846, 3091–3096.

¹¹⁰⁸² V. par. 2895–2896, 2901–2903. Kecmanović je izjavio da su optuženi i Krajišnik bili među onima koji su dijelili mišljenje da je za sukobe u BiH neophodno pronaći rješenje kroz političke pregovore i po svaku cijenu izbjeći ili zaustaviti rat, kao i da optuženi nije smatrao bosanske Muslimane i Hrvate neprijateljima. D3645 (Izjava svjedoka Nenada Kecmanovića od 27. maja 2013.), par. 35; Nenad Kecmanović, T. 39124–39125 (31. maj 2013.). Međutim, Vijeće ima u vidu da su Kecmanovićev iskaz karakterisali evazivnost, protivrječnosti, neobjektivnost i pokazatelji da njegovo svjedočenje nije bilo iskreno i otvoreno. Njegovo svjedočenje su takođe karakterisali pokazatelji da je nastojao da zaštiti optuženog. Vijeće, shodno tome, smatra da se ne može osloniti na njegov iskaz s tim u vezi.

¹¹⁰⁸³ V. par. 2896.

¹¹⁰⁸⁴ V. par. 2901.

3484. Optuženi je takođe aktivirao drugu fazu Uputstva s varijantom A i B, koja je bila neposredno povezana s fizičkom kontrolom nad teritorijom na koju su bosanski Srbi polagali pravo.¹¹⁰⁸⁵ Vijeće je konstatovalo da je optuženi predvidio da se za preuzimanje vlasti koristi sila, ali da je bio oprezan u vezi s načinom na koji će to biti predstavljeno na međunarodnom nivou. Međutim, nije se radilo o istinskoj zabrinutosti u vezi s načinom na koji će vlast biti preuzeta i postojao je očigledan jaz između javnih izjava koje je optuženi davao međunarodnim posmatračima i njegovih privatnih izjava s tim u vezi.¹¹⁰⁸⁶ Još je veći jaz postojao između uvjerenja koja je pružao u svojim govorima i naređenjima i realnog stanja na terenu. Ono što se dogodilo u Opštinama bili su rasprostranjeni zločini koje su srpske snage činile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima i to je dovelo do stvaranja u velikoj mjeri etnički homogene države, koja je bila u skladu s ciljem rukovodstva bosanskih Srba.¹¹⁰⁸⁷

3485. Vijeće će sada razmotriti argument tužilaštva da je optuženi širio propagandu kako bi među bosanskim Srbima raspirio strah i mržnju prema Muslimanima i Hrvatima i čime je svoje potčinjene podstakao da slijede njegov primjer. Vijeće podsjeća da je optuženi takođe bio ključna ličnost u širenju propagande protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Tom propagandom oni su označeni kao istorijski neprijatelji Srba.¹¹⁰⁸⁸ Konkretnije rečeno, optuženi je u govorima uvijek iznova pominjao zločine počinjene nad Srbima u Drugom svjetskom ratu i govorio da oni zbog toga ne smiju da dozvole da se bosanski Muslimani proglase većinskim narodom u BiH i ponovo ugroze Srbe.¹¹⁰⁸⁹ Optuženi je svoje govore koristio i da bi promovisao ideju da bosanski Srbi ne mogu da žive zajedno s bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima i stvorio osnovu za razdvajanje tri naroda i za stvaranje srpske države.¹¹⁰⁹⁰ Vijeće konstatuje da je optuženi igrao na

---

¹¹⁰⁸⁵ V. par. 3083.

¹¹⁰⁸⁶ V. par. 3084–3085. Svjedoci odbrane su izjavili da je optuženi bio veoma umjeren i tolerantan i u govorima koje je održao u periodu uoči rata i u politici koju je vodio, te da je insistirao na poštovanju manjina i mirnom rješavanju problema. Savo Čeklić, T. 41230–41231, 41239 (11. juli 2013.); D3126 (Izjava svjedoka Jovana Nikolića od 10. marta 2013.), par. 60; D3853 (Izjava svjedoka Zvonka Bajagića od 5. jula 2013.), par. 41; D4077 (Izjava svjedoka Anđelka Grahovca od 23. novembra 2013.), par. 10; D3724 (Izjava svjedoka Branka Grujića od 22. juna 2013.), par. 44; Branko Grujić, T. 40373–40374 (25. juni 2013.); D3692 (Izjava svjedoka Jovana Ivanovića od 9. juna 2013.), par. 33; D3528 (Izjava svjedoka Milana Martića od 7. maja 2013.), par. 23, 70–71; D3051 (Izjava svjedoka Momira Bulatovića od 25. februara 2013.), par. 12; D2549 (Izjava svjedoka Branka Radana od 3. decembra 2012.), par. 20. Vijeće ima u vidu da su iskaze relevantnih svjedoka karakterisali evazivnost, protivrječnosti i/ili pokazatelji neiskrenosti, te, shodno tome, ne smatra pouzdanim njihove iskaze da optuženi nije namjeravao da čini zločine i da je uvijek tražio da se poštuju manjine. Međutim, Vijeće konstatuje da optuženi jeste govorio na način kojim je sebe u javnosti predstavljao kao pregovarača za mir, ali da je ustrajao u tome da taj mir bude uslovljen ostvarenjem ciljeva bosanskih Srba. Vijeće, isto tako, ne pridaje nikakvu težinu Filipovićevom ličnom mišljenju da je optuženi svojom politikom spriječio "veće krvoproliće u BiH". D3140 (Izjava svjedoka Živana Filipovića od 18. marta 2013.), par. 21.

¹¹⁰⁸⁷ V. par. 3091–3096.

¹¹⁰⁸⁸ V. par. 2670.

¹¹⁰⁸⁹ V. par. 2671, 2843, 2851.

¹¹⁰⁹⁰ V. par. 2672, 2711, 2841.

kartu takvog istorijskog prikaza i pojačao njegov učinak kako bi nagovijestio da se Srbi suočavaju sa sličnom egzistencijalnom prijetnjom.¹¹⁰⁹¹

3486. Vijeće konstatuje da je optuženi koristio takvu retoriku kako bi usadio strah i mržnju prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, te da je ta retorika dovela do jačanja nacionalnih podjela i napetosti u BiH.¹¹⁰⁹² Optuženi je koristio strah i mržnju da bi promovisao istorijske teritorijalne pretenzije bosanskih Srba i pridobio podršku za ideju da se na toj zemlji stvori država bosanskih Srba koja bi u velikoj mjeri bila etnički homogena.¹¹⁰⁹³ Vijeće je takođe konstatovalo da je stav optuženog u vezi s tim istorijskim teritorijalnim pretenzijama podržala Skupština bosanskih Srba i da je on činio ključni aspekt ciljeva bosanskih Srba shodno kojima su te teritorije uvrštene u sastav RS-a.¹¹⁰⁹⁴

3487. Vijeće konstatuje da su ti govori i izjave prevazišli puku retoriku i da su činili ključni element u politici i planovima koje su razradili optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba. Vijeće je takođe konstatovalo da je optuženi širio propagandu u vezi s demografskom situacijom i stopom nataliteta bosanskih Muslimana, koristeći je kao dodatno opravdanje za etničko razdvajanje.¹¹⁰⁹⁵ Vijeće je konstatovalo da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba ponavljali i koristili tu ideologiju da bi opravdali stvaranje etnički homogenih entiteta u BiH i smanjili broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su ostali u državi bosanskih Srba.¹¹⁰⁹⁶ Vijeće konstatuje da je optuženi i u 1995. godini ustrajao u promovisanju ciljeva etničkog razdvajanja i teritorijalnih pretenzija bosanskih Srba.¹¹⁰⁹⁷

3488. Vijeće je konstatovalo da je optuženi odigrao značajnu ulogu u stvaranju TO-a SrRBiH i lokalnih jedinica TO-a sredinom aprila 1992., te da je imao *de jure* i *de facto* kontrolu nad TO-om.¹¹⁰⁹⁸ Vijeće je takođe konstatovalo da je optuženi neposredno učestvovao u izdavanju instrukcija za mobilizaciju TO-a na opštinskom nivou i stvaranje TO-a bosanskih Srba, koji je upotrijebljen za preuzimanje vlasti u Opštinama od strane bosanskih Srba i održavanje te vlasti.¹¹⁰⁹⁹

---

¹¹⁰⁹¹ V. par. 2672, 2708, 2841–2843.

¹¹⁰⁹² V. par. 2671–2672, 2895.

¹¹⁰⁹³ V. par. 2670, 2711, 2713, 2841–2843.

¹¹⁰⁹⁴ V. par. 2843.

¹¹⁰⁹⁵ V. par. 2851.

¹¹⁰⁹⁶ V. par. 2839–2840, 2851, 2854–2855.

¹¹⁰⁹⁷ V. par. 2854–2856.

¹¹⁰⁹⁸ V. par. 3177.

¹¹⁰⁹⁹ V. par. 3172–3173.

Optuženi je takođe preuzeo vodeću ulogu u koordinaciji snaga TO-a i njihovom kasnijem uvrštavanju u sastav VRS-a.¹¹¹⁰⁰

3489. Optuženi je, kao najviša instanca vlasti u komandnom lancu VRS-a,¹¹¹⁰¹ imao ovlasti da organizuje i provodi planove za odbranu, da naredi mobilizaciju, te da rukovodi i komanduje vojskom.¹¹¹⁰² Optuženi je svoje ovlasti vršio tako što je, na primjer, izdao naređenje VRS-u da izvrši opštu mobilizaciju, što je preneseno na opštinski nivo i tamo izvršeno, te što je raspoređivao starješine VRS-a na druge dužnosti.¹¹¹⁰³ On je bio ključna osoba u planiranju strategije i neposredno je učestvovao u razmatranju i odobravanju vojnih direktiva VRS-a, koje su bile izdavane u cilju ostvarivanja Strateških ciljeva.¹¹¹⁰⁴

3490. Vijeće je takođe konstatovalo da je učešće optuženog u komandovanju VRS-om u svojstvu vrhovnog komandanta prevazilazilo planiranje i strategiju, budući da se on angažovao i na operativnom nivou. Na primjer, optuženi je izdavao instrukcije zasnovane na prijedlozima za dejstva koje je dobijao od Glavnog štaba i povremeno je slao direktna naređenja komandantima korpusa i brigada navodeći da odgovaraju lično njemu.¹¹¹⁰⁵

3491. Optuženi je odigrao ključnu ulogu u promovisanju stvaranja zasebne policijske strukture.¹¹¹⁰⁶ To je predstavljalo odraz njegovog cilja da se stvori zasebna država bosanskih Srba s paralelnim strukturama i ta zasebna policijska struktura je predstavljala sredstvo za postizanje cilja da se ostvari suverenitet srpskog naroda na teritorijama na koje su polagali pravo.¹¹¹⁰⁷ Pored toga, optuženi je, kao vrhovni komandant VRS-a i predsjednik RS-a, imao *de jure* vlast nad MUP-om za vrijeme ratnog stanja, i tu je vlast *de facto* vršio, kako neposredno, tako i posredstvom opštinskih kriznih štabova.¹¹¹⁰⁸

3492. U vezi s pitanjem da li je optuženi obezbijedio, omogućavao i podsticao i/ili podržavao učešće snaga JNA i paravojnih snaga iz Srbije, Vijeće je konstatovalo da je VRS formiran od dijelova jedinica JNA, TO-a i dobrovoljačkih jedinica i da je od JNA naslijedio i oficire i vojnike, od kojih su mnogi porijeklom bili bosanski Srbi, kao i značajne količine naoružanja i opreme.¹¹¹⁰⁹

---

¹¹¹⁰⁰ V. par. 3176.

¹¹¹⁰¹ V. par. 3098.

¹¹¹⁰² V. par. 3142.

¹¹¹⁰³ V. par. 3145–3146.

¹¹¹⁰⁴ V. par. 3142, 3152–3156.

¹¹¹⁰⁵ V. par. 3104, 3142–3144.

¹¹¹⁰⁶ V. par. 2990–2991.

¹¹¹⁰⁷ V. par. 2990–2991.

¹¹¹⁰⁸ V. par. 3167–3168.

¹¹¹⁰⁹ V. par. 3097.

Optuženi je učestvovao u stvaranju VRS-a tako što je organizovao ljudstvo na lokalnom nivou i omogućio transfer kadrova i zaliha iz JNA.¹¹¹¹⁰ Pored toga, poslije povlačenja JNA iz BiH, optuženi je podržavao operativnu saradnju vojnih snaga i lokalnih vlasti s arkanovcima, šešeljevcima i Mauzerovim Panterima.¹¹¹¹¹

3493. Vijeće će sada razmotriti argument tužilaštva da optuženi nije uložio svrsishodne napore da primijeni svoje ovlasti kako bi spriječio ili kaznio zločine koje su počinili njegovi potčinjeni po vojnoj i civilnoj liniji, te da je tim propustom značajno doprinio sveobuhvatnom UZP-u.¹¹¹¹² Vijeće podsjeća da optuženi doprinosi nekom UZP-u putem propusta samo onda kada je shodno zakonu bio dužan da djeluje, te kada je taj propust da djeluje u skladu sa svojom zakonskom obavezom predstavljao značajan doprinos dotičnom UZP-u.¹¹¹¹³ Vijeće je konstatovalo da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica optuženi bio najviša vlast u komandnom lancu VRS-a.¹¹¹¹⁴ Prije osnivanja VRS-a, optuženi je imao *de jure* vlast nad TO-om i preduzeo je korake ka stvaranju hijerarhijske strukture rukovođenja i komandovanja, koja je obuhvatala neke opštinske krizne štabove nad kojima je imao vlast.¹¹¹¹⁵ Prema odredbama Ustava i Zakona o vojsci bosanskih Srba, optuženi je, kao vrhovni komandant, imao ovlasti da, pored ostalog: (i) postavlja, unapređuje i razrješava dužnosti oficire VRS-a u skladu sa zakonom; (ii) postavlja i razrješava dužnosti predsjednike, sudije i sudije porotnike vojnih sudova i vojne tužioce; (iii) donosi pravila kojima se regulišu unutrašnji red i odnosi u vršenju vojne službe; i (iv) donosi propise o obuci vojske i vojnoj disciplini.¹¹¹¹⁶ Vijeće je takođe konstatovalo da je optuženi imao *de jure* vlast nad MUP-om, koju je *de facto* i vršio.¹¹¹¹⁷ Vijeće nalazi da je optuženi, u svjetlu njegovog nadređenog položaja nad VRS-om, TO-om, kriznim štabovima i MUP-om, imao zakonsku dužnost da spriječi i kazni zločine koje su te strukture počinile.

3494. Vijeće će sada razmotriti napore koje je optuženi uložio kako bi osigurao zaštitu bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su živjeli na područjima pod kontrolom bosanskih Srba i spriječio i kaznio zločine počinjene od strane njegovih potčinjenih. Vijeće podsjeća da je optuženi osnovao vojne sudove i da su tokom sukoba postojali civilni sudovi; međutim, Vijeće je

---

¹¹¹¹⁰ V. par. 3176.

¹¹¹¹¹ V. par. 3234–3236.

¹¹¹¹² Završni podnesak tužilaštva, par. 535, 601.

¹¹¹¹³ V. par. 566.

¹¹¹¹⁴ V. par. 3098.

¹¹¹¹⁵ V. par. 3177.

¹¹¹¹⁶ P5578 (Prečišćeni tekst Ustava RS-a i Poslovnik Skupštine RS-a, 17. decembar 1992.), čl. 106; P2603 (Zakon o vojsci SrRBiH, 1. juni 1992.), čl. 174(12), (13). V. takođe D434 (Naređenje Radovana Karadžića o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava, 13. juni 1992.) (u kojem je optuženi izdao naređenje da je "nadležni starješina" dužan da pokrene postupak kako bi kaznio osobe koje krše ratno pravo).

¹¹¹¹⁷ V. par. 3167.

konstatovalo da je taj sistem funkcionisao na jedan diskriminirajući način, budući da se nije poklanjala pažnja zločinima počinjenim nad nesrbima.¹¹¹¹⁸ Vijeće je konstatovalo da je neadekvatan nivo istraga i krivičnih postupaka u vezi sa zločinima počinjenim nad nesrbima bio u skladu sa stavom optuženog da se rješavanje takvih pitanja tokom sukoba može odgoditi.¹¹¹¹⁹

3495. Vijeće je konstatovalo da je optuženi preduzeo minimalne napore da bi spriječio ili kaznio krivična djela prisilnog raseljavanja i deportacije nakon što je tokom cijelog sukoba stalno sticao saznanja o tim krivičnim djelima, počev već od aprila 1992.¹¹¹²⁰ To ne iznenađuje, s obzirom na to da je on osnovao i koordinirao političke i vojne strukture koje su provodile u djelo cilj rukovodstva bosanskih Srba da se stvori etnički homogena država i da je namjeravao da upravo ta krivična djela budu počinjena. Na primjer, par mjeseci nakon što mu je dostavljena informacija da su početkom aprila 1992. nesrpski civili bili protjerivani iz Zvornika, optuženi je naredio da se provede istraga, a zatim je obavijestio predstavnike međunarodne zajednice da su stanovnici Zvornika, bosanski Muslimani, zatražili da se isele zato što su se osjećali kao taoci. Međutim, Vijeće je konstatovalo da je optuženi takođe bio obaviješten o tome da su opštinske vlasti u Zvorniku učestvovala u protjerivanju nesrpskih civila kako bi omogućile srpskim izbjeglicama da se tu usele i da su, takođe, za te događaje okrivile pripadnike paravojnih formacija. On je, stoga, očigledno znao da je to protjerivanje bilo prisilno, ali nije preduzeo nikakve radnje da bi kaznio počiniocima takvih djela. Kasnije je slavio "oslobođenje" Zvornika i činjenicu da 1993. godine tamo više skoro uopšte nije bilo nesrba.¹¹¹²¹

3496. Optuženi je tokom cijelog sukoba dobijao informacije o slučajevima "etničkog čišćenja".¹¹¹²² Međutim, tek je 19. avgusta 1992. izdao instrukciju kojom je VRS-u i MUP-u naredio da se prisilno raseljavanje civila treba spriječiti i da "eventualne potvrde o prodavanju imovine ili izjave da se izbjeglice neće vratiti nemaju nikakvu pravnu valjanost i stavljaju se van snage", a 21. avgusta 1992. se obavezao da će spriječiti "etničko čišćenje" i kazniti osobe koje su u njemu učestvovala.¹¹¹²³ Dana 25. avgusta 1992., optuženi je napisao jedno pismo međunarodnoj zajednici u kojem je objasnio da je izdao instrukciju od 19. avgusta 1992. i naveo da se civilnom stanovništvu, shodno Ženevskim konvencijama, mora dozvoliti da se slobodno iseli iz zone ratnih dejstava ukoliko civilno stanovništvo to želi učiniti, okrivivši međunarodnu zajednicu za nerazumijevanje duboko ukorijenjenog antagonizma i mržnje između tri nacionalne grupe u BiH,

---

¹¹¹¹⁸ V. par. 3425.

¹¹¹¹⁹ V. par. 3425.

¹¹¹²⁰ V. odjeljak IV.A.3.a.v.E: Znanje optuženog o zločinima i mjere koje je preduzeo da ih spriječi i da kazni počiniocima.

¹¹¹²¹ V. par. 2812, 3337.

¹¹¹²² V. odjeljak IV.A.3.a.v.A: Znanje o zločinima počinjenim na cijelom području Opština.

koji su nagnali ljude da masovno napuštaju svoje zajednice.¹¹¹²⁴ Vijeće smatra da potonja izjava predstavlja pokušaj optuženog da prikrije i minimalizira prinudni karakter uklanjanja nesrba iz Opština i da ukazuje na to da iza njegovih naredjenja da se takvo prinudno uklanjanje spriječi nije stajala stvarna namjera. Ovom zaključku ide u prilog činjenica da je on i dalje, do 30. novembra 1995., dijelio namjeru za prisilno uklanjanje nesrba iz Opština.

3497. Taj zaključak dodatno potkrepljuju komentari koje je optuženi dao kao odgovor na informacije koje je dobio od predstavnika međunarodne zajednice o "etničkom čišćenju" u Bijeljini krajem 1994. Dana 26. septembra 1994., optuženi je međunarodnim pregovaračima rekao da se Srbi u Bijeljini "bore za svoju zemlju" i da će "etničko čišćenje" biti neizbježan ishod propusta međunarodne zajednice da uspostavi bilo kakav pravni mehanizam koji bi stanovništvu omogućio da razmijeni domove i preseli se u kantone u kojima bi njihova nacionalna grupa bila u većini.¹¹¹²⁵ Vijeće je konstatovalo da te izjave pokazuju da je "etničko čišćenje" bilo direktno povezano s ciljem optuženog da zauzme zemlju na koju su Srbi polagali pravo i da on nije bio zainteresovan da to spriječi.¹¹¹²⁶

3498. U vezi s krivičnim djelom protivpravnog zatočenja, Vijeće je konstatovalo da je optuženi najkasnije od 24. aprila 1992. znao za protivpravno zatočenje nesrpskih civila s područja zahvaćenih sukobom.¹¹¹²⁷ Optuženi je 8. juna 1992. lokalnim vlastima bosanskih Srba uputio apel, a 13. juna 1992. VRS-u i MUP-u izdao naredjenje, da osiguraju zaštitu za sve zatočenike.¹¹¹²⁸ Pored toga, članovi Vlade, te pripadnici VRS-a, JNA i MUP-a, uključujući i Miću Stanišića, u periodu od aprila do avgusta 1992. izdaval su svojim potčinjenima naredjenja da, pored ostalog, spriječe zlostavljanje zatočenika i maltretiranje civila i da prijave nelegalne logore.¹¹¹²⁹ Sredinom jula, Vlada bosanskih Srba primila je izvještaj od MUP-a u kojem se navodi da su uslovi u zatočeničkim centrima loši i da je bilo slučajeva protivpravnog postupanja prema zatočenicima.¹¹¹³⁰ Dana 25. jula 1992., optuženi je primio izvještaj koji je MKCK sačinio nakon obilaska logora Manjača i u kojem ga je obavijestio da su uslovi bili "u potpunosti nezadovoljavajući" i da ima dokaza da su zatočenici bili podvrgavani maltretiranju.¹¹¹³¹ Međutim, optuženi je uložio napore da zatvori logore tek nakon što su međunarodna sredstva javnog informisanja u julu 1992. počela da izvještavaju o nehumanim

---

¹¹¹²³ V. par. 3400.

¹¹¹²⁴ V. par. 3400; D4720 (Pismo Radovana Karadžića u vezi s mirovnom konferencijom u Londonu, 25. avgust 1992.), str. 1.

¹¹¹²⁵ V. par. 3404.

¹¹¹²⁶ V. par. 3404.

¹¹¹²⁷ V. par. 3365, 3375.

¹¹¹²⁸ V. par. 3383.

¹¹¹²⁹ V. par. 3409.

¹¹¹³⁰ V. par. 3367.

uslovima u zatočeničkim centrima u Prijedoru i nakon što je jedna delegacija bosanskih Srba obišla te logore.¹¹¹³² U međuvremenu, dana 30. jula 1992., optuženi je nastavio da daje saopštenja za javnost u kojima je izjavio da su navodi koje je objavio *Guardian*, da su bosanski Srbi organizovali koncentracione logore ili da su držali civile u zarobljeništvu, bili "potpuno pogrešni".¹¹¹³³

3499. Vijeće ima u vidu da je na sjednici Predsjedništva RS-a održanoj 6. avgusta 1992. donesen zaključak da se MUP-u izda naređenje da ispita civilne vlasti i pojedince koji su obezbjeđivali zatočenike i da o tome izvijesti Predsjedništvo. Ta odluka je prosljeđena načelnicima SJB-ova u nekoliko opština i oni su bili dužni da izvještaje u skladu s odlukom Predsjedništva RS-a podnesu do 20. avgusta 1992. Načelnici SJB-ova su takođe bili obaviješteni o naredbi Predsjedništva RS-a da se svi civili puste na slobodu i da im se omogući sloboda kretanja.¹¹¹³⁴ U periodu od avgusta do oktobra, optuženi je uložio daljnje napore da smanji broj civila koji su bili protivpravno zatočeni u zatočeničkim centrima koje su kontrolisali Srbi.¹¹¹³⁵ U oktobru 1992., optuženi je obavijestio Mladića, Miću Stanišića i Mandića da je dobio informacije da su se neke lokalne vlasti oglušile o njegovu instrukciju da se MKCK-u omogući neometan pristup zatočeničkim objektima i zahtijevao je od njih da svojim potčinjenima prenesu da se moraju pridržavati njegovih instrukcija u vezi s omogućavanjem pristupa i da će narediti da se provede detaljna istraga svih slučajeva nepridržavanja.¹¹¹³⁶ Dana 27. oktobra 1992., Vlada bosanskih Srba je zvanično donijela odluku da se nelegalni logori što prije ukinu, a u decembru 1992., u skladu s naređenjem koje je izdao optuženi, svi zatočenici koji su bili držani na Manjači pušteni su, pod uslovom da budu premješteni u treće zemlje.¹¹¹³⁷ Vijeće smatra da su, prije intervencije optuženog da se u Prijedoru zatvore logori s najgorim uslovima u avgustu 1992., mjere koje su bile preduzete da se spriječi ili kazni protivpravno zatočenje civila bile potpuno neadekvatne. Vijeće, pored toga, smatra da je on poslije toga počeo da preduzima mjere za zatvaranje privremenih zatočeničkih centara u Opštinama, međutim, te mjere nisu imale mnogo učinka sve do potkraj 1992. godine. Vijeće nadalje primjećuje da su, u konačnici, uprkos tome što je do kraja 1992. godine mnogo civila bilo pušteno iz zatočeništva, zatočenički centri nastavili da postoje tokom cijelog rata i da su u njima i dalje u zatočenju bili držani nesrpski civili.¹¹¹³⁸

---

¹¹¹³¹ V. par. 3368.

¹¹¹³² V. par. 3385–3386, 3399.

¹¹¹³³ V. par. 3369.

¹¹¹³⁴ V. par. 3387.

¹¹¹³⁵ V. par. 3388–3390, 3392–3394.

¹¹¹³⁶ V. par. 3395.

¹¹¹³⁷ V. par. 3397.

¹¹¹³⁸ V. zatočenički objekti 2.1, 18.2, 21.3 iz Priloga C Optužnici.

3500. Vijeće će sada razmotriti da li je optuženi mogao da učini više kako bi spriječio i kaznio zločine koje su počinili njegovi potčinjeni. Vijeće podsjeća da su Momčilo Mandić, ministar pravde, i Mićo Stanišić, ministar unutrašnjih poslova, ignorisali odluke Vlade u vezi sa suzbijanjem kriminaliteta i pokretanjem krivičnih postupaka i da su više polagali račune optuženom nego Vladi.¹¹¹³⁹ To implicira da je optuženi bio u stanju da utiče na Mandića i Stanišića kako bi osigurao da njihova ministarstva funkcionišu u cilju efikasnijeg sprečavanja i kažnjavanja zločina. Pored toga, činjenica da je optuženi, kada je odlučio da djeluje kako bi poboljšao situaciju u zatočeničkim centrima, bio u stanju da izdejstvuje zatvaranje logora, pokazuje da je on taj svoj uticaj mogao da koristi efikasnije i brže kako bi spriječio zločine, da je to samo htio učiniti.

3501. Vijeće smatra da je propust optuženog da primijeni svoje ovlasti da bi adekvatno spriječio ili kaznio zločine počinjene nad nesrbima poslao signal srpskim snagama i političkim i državnim organima bosanskih Srba da se krivična djela nad nesrbima tolerišu tokom cijelog perioda sveobuhvatnog UZP-a. S obzirom na to, njegov propust da preduzme odgovarajuće korake kako bi spriječio i kaznio kriminalne aktivnosti usmjerene protiv nesrba u Opštinama za posljedicu je imao podsticanje i omogućavanje krivičnih djela u okviru prve kategorije UZP-a. Vijeće, pored toga, konstatuje da propust optuženog da spriječi i kazni zločine koje su srpske snage počinile nad nesrbima i njegovo tolerisanje takvih zločina pokazuju da on nije preduzeo odgovarajuće korake kako bi osigurao da srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba postupaju tako da zaštite bosanske Muslimane i bosanske Hrvate koji su živjeli na područjima pod njihovom kontrolom.

3502. Pored toga, Vijeće je konstatovalo da je optuženi tokom proljeća 1992. podržavao operativnu saradnju vojnih snaga i lokalnih vlasti s arkanovcima, šešeljevcima i Mauzerovim Panterima. Premda je optuženi preduzeo radnje u cilju raspuštanja paravojnih formacija, te radnje su pokrenute sredinom 1992., nakon što je preuzimanje vlasti u svim Opštinama već bilo završeno uz aktivno učešće tih paravojnih formacija. To preuzimanje vlasti imalo je za posljedicu prisilno uklanjanje više hiljada nesrba. Vijeće je takođe konstatovalo da je stav optuženog prema određenim paravojnim formacijama nakon osnivanja VRS-a bio fleksibilan i da se mijenjao u skladu s interesima bosanskih Srba, te je zaključilo da je on tolerisao, pa čak i podržavao, saradnju arkanovaca, šešeljevaca, Mauzerovih Pantera i Žutih osa sa srpskim snagama.¹¹¹⁴⁰ Vijeće konstatuje da je to za posljedicu imalo podsticanje i omogućavanje krivičnih djela u okviru prve kategorije UZP-a koja su počinile srpske snage.

---

¹¹¹³⁹ P4982 (Izjava svjedoka Branka Đerića od 5. aprila 2012.), par. 21–22, 24.

¹¹¹⁴⁰ V. par. 3234–3235.

3503. Gore u tekstu, Vijeće je utvrdilo mnogo različitih načina na koje je optuženi, nakon što je bio obaviješten o zločinima u Opštinama, davao predstavnicima međunarodnih organizacija, javnosti i sredstvima javnog informisanja obmanjujuće informacije u vezi s tim zločinima.¹¹¹⁴¹ On je, na primjer, prikrivao koliko su loši bili uslovi u zatočeničkim objektima¹¹¹⁴² i umanjivao značaj kritika koje su upućivali predstavnici međunarodne zajednice u vezi s navodima o "etničkom čišćenju" tako što je tvrdio da su nesrbi odlazili "iz straha".¹¹¹⁴³ Vijeće je utvrdilo da postoji očigledan jaz između načina na koji je optuženi branio postupke bosanskih Srba u međunarodnom okruženju i na konferencijama za štampu i realnog stanja na terenu, kojeg je bio u potpunosti svjestan.¹¹¹⁴⁴ U izjavama i govorima, optuženi je stvorio jednu verziju za međunarodnu javnost prema kojoj se bosanski Srbi nisu mogli okriviti za iseljavanje nesrpskog stanovništva.¹¹¹⁴⁵

3504. U isto vrijeme kada je bio obavještavan o zločinima počinjenim nad nesrbima i kada nije preduzimao dovoljne korake da bi te zločine spriječio ili kaznio, optuženi je međunarodnim posmatračima na terenu i sredstvima javnog informisanja davao obmanjujuće informacije. Svojim negiranjem da su bosanski Srbi činili zločine u Opštinama i neiskrenim prikazivanjem realnog stanja na terenu, kojeg je bio u potpunosti svjestan, optuženi je stvorio okruženje u kojem su bosanski Srbi mogli da nastave činiti zločine putem kojih je zajednički cilj sveobuhvatnog UZP-a provođen u djelo.

iii. *Zaključak*

3505. U prethodnim paragrafima, Vijeće je definisalo razne načine na koje je optuženi, u svojstvu svojih funkcija vrhovnog komandanta, predsjednika SDS-a, predsjednika SNB-a, predsjednika Predsjedništva i predsjednika RS-a, učestvovao u provođenju u djelo cilja sveobuhvatnog UZP-a, to jest trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo. S obzirom na cjelokupne zaključke Vijeća s tim u vezi, zatim na obim doprinosa koji je optuženi dao po osnovu funkcija i položaja koje je u to vrijeme držao, te na uticaj koji je njegovo ponašanje – putem njegovih djela i propusta – imalo na provođenje tog UZP-a, Vijeće nalazi da je optuženi značajno doprinio sveobuhvatnom UZP-u.

---

¹¹¹⁴¹ V. par. 3333–3334, 3337, 3341, 3347–3348, 3359, 3369, 3376–3381.

¹¹¹⁴² V. par. 3378.

¹¹¹⁴³ V. par. 3337, 3347–3348.

¹¹¹⁴⁴ V. par. 2847.

¹¹¹⁴⁵ V. par. 2849.

d. Veza sa zločinima koje su počinile osobe koje nisu bile članovi UZP-a

3506. Da bi optuženi snosio krivičnu odgovornost za zločine koje su počinile osobe koje nisu bile članovi UZP-a, morala je postojati veza između optuženog ili nekog drugog člana UZP-a i tog zločinačkog ponašanja. Ta veza je dokazana onda kada su optuženi ili neki drugi član UZP-a iskoristili osobu koja nije bila član UZP-a da, u skladu sa zajedničkim ciljem UZP-a, izvrši *actus reus* krivičnih djela obuhvaćenih tim UZP-om.¹¹¹⁴⁶ Takav zaključak može se izvesti iz bliske saradnje optuženog, ili bilo kojeg drugog člana UZP-a, s tom osobom koja nije bila član UZP-a u cilju realizacije zajedničkog zločinačkog cilja. Nije potrebno da ta osoba koja nije bila član UZP-a dijeli namjeru članova UZP-a.¹¹¹⁴⁷ Isto tako nije neophodno da se dokaže da je između optuženog i te osobe koja nije bila član UZP-a postojao ikakav dodatni dogovor ili sporazum da se poćini to konkretno krivično djelo.¹¹¹⁴⁸

3507. Vijeće je konstatovalo da su krizni štabovi, pripadnici paravojnih formacija i pripadnici TO-a, MUP-a i VRS-a tokom preuzimanja vlasti u Opštinama vršili zločine u sklopu realizacije zajedničkog plana sveobuhvatnog UZP-a.¹¹¹⁴⁹

3508. Vijeće je konstatovalo da je optuženi imao *de jure* i *de facto* vlast nad SDS-om kao strankom i nad njegovim članovima počev najkasnije od oktobra 1991. pa do 1995. godine.¹¹¹⁵⁰ Ono je takođe utvrdilo da su opštinski krizni štabovi i srpske skupštine opština formirani kao rezultat provođenja Uputstva s varijantom A i B, koje je optuženi izdao i distribuirao višim funkcionerima bosanskih Srba i čije je provođenje nadzirao putem sastanaka i razgovora s opštinskim čelnicima.¹¹¹⁵¹ Krizni štabovi su bili u direktnom kontaktu s Predsjedništvom i slijedili su stranačku liniju SDS-a.¹¹¹⁵² Optuženi je odigrao značajnu ulogu u stvaranju i aktiviranju kriznih štabova.¹¹¹⁵³ Oni su odigrali ključnu ulogu u pripremanju i provođenju preuzimanja vlasti u Opštinama od strane srpskih snaga i u održavanju vlasti i moći bosanskih Srba nakon što je preuzimanje vlasti bilo dovršeno.¹¹¹⁵⁴ Krizni štabovi su bili zaduženi za provođenje vojnih i bezbjednosnih priprema i optuženi je dao izričite instrukcije o tome kakva će biti struktura kriznih štabova i TO-a, uključujući i to ko će biti najviši funkcioneri u tim strukturama, a to su predsjednici

---

¹¹¹⁴⁶ V. par. 567.

¹¹¹⁴⁷ V. par. 567.

¹¹¹⁴⁸ V. par. 567.

¹¹¹⁴⁹ V. odjeljak IV.A.2: Pravni zaključci u vezi s krivičnim djelima.

¹¹¹⁵⁰ V. par. 2940.

¹¹¹⁵¹ V. par. 3437; odjeljak IV.A.3.a.ii.D: Uputstvo s varijantom A i B i preuzimanje vlasti.

¹¹¹⁵² V. par. 3009–3011, 3080–3081.

¹¹¹⁵³ V. par. 3074.

¹¹¹⁵⁴ V. par. 3437, 3083, 3078.

opština i izvršnih odbora.¹¹¹⁵⁵ Vijeće je takođe konstatovalo da se u Uputstvu s varijantom A i B zahtijeva da se izvrši "popuna" rezervnog i aktivnog sastava policije, TO-a i jedinica civilne zaštite i propisuje da se jedinice aktiviraju naredbom opštinskih kriznih štabova.¹¹¹⁵⁶ Optuženi je u martu 1992. objavio da oni ne planiraju da napadnu nikoga, ali da imaju "pravo da upotrijeb[e] vojsku i to za konačan završni obračun i za konačno uspostavljanje vlasti".¹¹¹⁵⁷ Tokom tog perioda, on je vršio pripreme za preuzimanje vlasti u Opštinama. Pored toga, Vijeće je konstatovalo da je Krajišnik, koji je bio član sveobuhvatnog UZP-a, imao "veliki autoritet" među opštinskim rukovodiocima bosanskih Srba i da je uticao na to kako je trebalo provoditi vlast na opštinskom nivou.¹¹¹⁵⁸

3509. Vijeće je utvrdilo da je optuženi imao *de jure* i *de facto* vlast nad TO-om od sredine aprila do sredine maja 1992., kada su jedinice TO-a transformirane u VRS.¹¹¹⁵⁹ Vijeće je utvrdilo da je optuženi od maja 1992. imao *de jure* kontrolu nad VRS-om, koju je *de facto* bez prekida vršio kao predsjednik SNB-a, predsjednik Predsjedništva i predsjednik RS-a.¹¹¹⁶⁰ Pored toga, Vijeće je utvrdilo da je optuženi imao *de jure* vlast nad MUP-om bosanskih Srba, koju je *de facto* i vršio.¹¹¹⁶¹ Mićo Stanišić, koji je bio član sveobuhvatnog UZP-a, nalazio se na čelu MUP-a od 24. marta 1992. do kraja decembra 1992. godine.¹¹¹⁶²

3510. U vezi s paravojnim snagama, Vijeće je utvrdilo da su krizni štabovi ponekad pozivali naoružane grupe, uključujući grupe iz Srbije, da pomognu u borbenim dejstvima u Opštinama, te da su te grupe djelovale u saradnji s jedinicama srpskih snaga.¹¹¹⁶³ U drugim slučajevima, paravojne snage su pozivali članovi UZP-a, ponajprije Biljana Plavšić,¹¹¹⁶⁴ ili su one bile povezane s drugim članovima sveobuhvatnog UZP-a, to jest s Arkanom i Šešeljem.¹¹¹⁶⁵ Vijeće je utvrdilo da je optuženi podržavao operativnu saradnju vojnih snaga i lokalnih vlasti s arkanovcima, šešeljevcima, Mauzerovim Panterima i Belim orlovima, sve dok su ciljevi tih grupa bili u skladu s ciljevima rukovodstva bosanskih Srba.¹¹¹⁶⁶

---

¹¹¹⁵⁵ V. par. 3079, 3082.

¹¹¹⁵⁶ V. par. 2997, 3077.

¹¹¹⁵⁷ V. par. 3051–3052.

¹¹¹⁵⁸ V. par. 3451.

¹¹¹⁵⁹ V. par. 3177.

¹¹¹⁶⁰ V. par. 3157.

¹¹¹⁶¹ V. par. 1160–1161.

¹¹¹⁶² V. par. 3298, 3158, 3454.

¹¹¹⁶³ V. par. 3182–3183, 3190, 3193–3194, 3231. Vrijedi primijetiti da je Vijeće utvrdilo da su Žute ose saradivale sa izvorničkim Kriznim štabom i TO-om.

¹¹¹⁶⁴ V. par. 3195, 3261, 3198.

¹¹¹⁶⁵ V. par. 3189, 3191–3192, 3322–3324, 3327–3328.

¹¹¹⁶⁶ V. par. 3236.

3511. Optuženi i drugi članovi UZP-a koristili su svoje ovlasti i uticaj nad kriznim štabovima, TO-om, VRS-om, MUP-om bosanskih Srba i paravojnim formacijama da bi izvršili zločine predviđene zajedničkim planom sveobuhvatnog UZP-a. Pored toga, pripadnici paravojnih formacija, lokalni Srbi, te jedinice JNA, MUP-a, TO-a i VRS-a su ponekad djelovale po nalogu kriznih štabova, koji su bili pod vlašću i uticajem optuženog, da bi počinile zločine u okviru realizacije zajedničkog plana. Shodno tome, Vijeće nalazi da se zločini za koje je utvrđeno da su ih počinile srpske snage u Opštinama pripisuju članovima UZP-a ili optuženom. Vijeće zaključuje da je takva veza postojala na osnovu identiteta izvršilaca, pri čemu je uzelo u obzir njihovu pripadnost, uniforme i vozila; ponašanje i izjave izvršilaca za vrijeme činjenja zločina; i identitet žrtava. Ovaj zaključak je takođe zasnovan na ocjeni konteksta u kojem su zločini počinjeni, uključujući vrijeme kad su izvršeni i njihovu povezanost s postupcima koje su preduzele i zločinima koje su izvršile druge srpske snage i vlasti bosanskih Srba koje su djelovale na realizaciji zajedničkog plana.

e. Odgovornost optuženog za krivična djela izvan obima sveobuhvatnog UZP-a

3512. Vijeće je utvrdilo da je zajednički cilj sveobuhvatnog UZP-a bio da se s teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo trajno uklone bosanski Muslimani i bosanski Hrvati činjenjem krivičnih djela deportacije, nehumanih djela (prisilno premještanje) i progona putem prisilnog premještanja, deportacije, protivpravnog zatočenja i nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera. Vijeće će sada razmotriti da li optuženi snosi odgovornost po trećoj kategoriji UZP-a za druga djela progona kojima se tereti u tački 3 Optužnice ili za krivična djela istrebljivanja i ubistva kojima se tereti u tačkama 4, 5 i 6 Optužnice u vezi sa sveobuhvatnim UZP-om, koja su dokazana van svake razumne sumnje. Krivična djela o kojima je riječ su:

i. Progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem ubijanja, okrutnog i/ili nečovječnog postupanja (putem mučenja, premlaćivanja i fizičkog i psihičkog zlostavljanja, silovanja i drugih djela seksualnog nasilja, te stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u zatočeničkim objektima), prisilnog rada na liniji fronta i korištenja nesrba kao živih štitova, oduzimanja ili pljačkanja imovine, te bezobzirnog uništavanja privatne imovine, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte;¹¹¹⁶⁷

ii. ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i/ili kršenje zakona ili običaja ratovanja;¹¹¹⁶⁸ i

iii. istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.¹¹¹⁶⁹

¹¹¹⁶⁷ V. Optužnica, par. 10, 60. V. takođe par. 2482–2518, 2531–2559.

¹¹¹⁶⁸ V. Optužnica, par. 10, 60, 63–64, 67. V. takođe par. 2446–2456.

¹¹¹⁶⁹ V. Optužnica, par. 10, 63–64, 67. V. takođe par. 2457–2464.

3513. Vijeće mora da utvrdi da li je optuženi mogao razumno da predvidi da bi bilo koje od tih krivičnih djela moglo biti počinjeno ukoliko on bude djelovao u cilju realizacije zajedničkog plana sveobuhvatnog UZP-a i da li je voljno preuzeo taj rizik.¹¹¹⁷⁰ Vijeće podsjeća da se ocjena o tome šta je optuženi mogao razumno da predvidi mora izvršiti na osnovu njegovog individualnog znanja i činjenice da ono što može da bude predvidljivo jednom članu UZP-a ne mora da bude predvidljivo i nekom drugom članu.¹¹¹⁷¹ Da bi snosio odgovornost po trećoj kategoriji UZP-a, optuženi ne mora nužno da bude svjestan da je neko krivično djelo bilo počinjeno u prošlosti da bi mogao da predvidi da će ono ponovo biti počinjeno. Međutim, mora se dokazati da je mogućnost da će bilo koje od tih krivičnih djela bili počinjeno bila dovoljno velika da bi je optuženi mogao predvidjeti.¹¹¹⁷²

3514. Vijeće podsjeća da je, prilikom donošenja zaključka da je optuženi dijelio namjeru za činjenje krivičnih djela u okviru sveobuhvatnog UZP-a, zaključilo, pored ostalog, da je optuženi: (i) znao da je nasilno preuzimanje vlasti u gradovima i opštinama od strane srpskih snaga dovelo do ogromnih demografskih promjena putem prisilnog raseljavanja nesrpskih civila;¹¹¹⁷³ i (ii) promovisao i dijelio cilj stvaranja etnički čiste države bosanskih Srba i stvaranja međusobno povezanih srpskih područja, što je zahtijevalo redistribuciju stanovništva.¹¹¹⁷⁴ Pored toga, Vijeće je zaključilo da je optuženi doprinio činjenju tih krivičnih djela time što je učestvovao u sveobuhvatnom UZP-u putem promovisanja ideologije etničkog razdvajanja, korištenja retorike koja je pojačala istorijske međunacionalne razmirice i širenja propagande u tu svrhu, osnivanja institucija koje su korištene za ostvarenje cilja zajedničkog plana, te stvaranja atmosfere nekažnjivosti za krivična djela počinjena nad nesrbima.

3515. Vijeće ima u vidu da je geografski obim zajedničkog plana sveobuhvatnog UZP-a bio širok i da je taj plan provođen tako da su angažovane mnoge grupe i pojedinci s nekoliko hijerarhijskih nivoa srpskih snaga i političkih i državnih organa bosanskih Srba. Nije bilo istinske brige u pogledu načina na koji je vršeno preuzimanje vlasti u Opštinama. Pored toga, Vijeće je zaključilo da je postojalo okruženje ekstremnog straha u kojem su stanovnici, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, bili prisiljeni da napuste Opštine, u okolnostima koje su obuhvatale raseljavanje primjenom fizičke sile, prijetnje silom ili prinude, ili uslijed straha od nasilja koje je bilo u toku, te uslijed ubijanja, okrutnog i nečovječnog postupanja, protivpravnog zatočenja u užasnim uslovima, silovanja i drugih djela seksualnog nasilja, diskriminatornih mjera i uništavanja sela, domova i

---

¹¹¹⁷⁰ V. par. 570.

¹¹¹⁷¹ V. par. 570.

¹¹¹⁷² V. par. 570; Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 1081.

¹¹¹⁷³ V. par. 3463.

¹¹¹⁷⁴ V. par. 3463.

spomenika kulture.¹¹¹⁷⁵ Vijeće je konstatovalo da su nesrbi otišli iz nekoliko opština zato što je nad njima vršen teror i što su stvoreni uslovi uslijed kojih je njihov daljnji život na tom području bio nemoguć.¹¹¹⁷⁶ U mnogim slučajevima, bosanski Muslimani su bili prisiljeni da idu ili su pobjegli poslije ubistava u njihovim selima i/ili napada na ta sela ili poslije preuzimanja vlasti u gradovima i selima od strane srpskih snaga i u mnogim slučajevima oni su prvo bili uhapšeni i zatočeni, a zatim odvezeni iz Opština.¹¹¹⁷⁷ Na osnovu prirode zajedničkog plana i načina na koji je on bio proveden u djelo, Vijeće smatra da je optuženi mogao da predvidi da bi srpske snage mogle počinuti nasilna krivična djela i djela protiv imovine nad nesrbima tokom preuzimanja vlasti u Opštinama i tokom kampanje prisilnog uklanjanja nesrba.

3516. Uz to, dokazi o znanju optuženog o zločinačkim aktivnostima u Opštinama pokazuju da je optuženi bio itekako svjestan tog okruženja u kojem je vršeno prisilno raseljavanje nesrba. Vijeće ima u vidu da je optuženi za ubijanje nesrpskih civila u gradu Bijeljini saznao početkom aprila 1992., odmah nakon što je ono bilo izvršeno.¹¹¹⁷⁸ Pored toga, optuženi je 23. juna 1992. obaviješten da su bosanski Muslimani bili podvrgnuti zastrašivanju i politici šikaniranja i diskriminacije od strane bosanskih Srba, što je hiljade njih nagnalo na odlazak.¹¹¹⁷⁹ Uz to, on je često razgovarao ili dobijao informacije o nasilnom kriminalnom ponašanju naoružanih grupa tokom preuzimanja vlasti u nekim opštinama.¹¹¹⁸⁰ Na primjer, dana 29. jula 1992., bio je obaviješten o kriminalnom ponašanju paravojnih grupa za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u Bijeljini, koje je rezultiralo silovanjima, krađama, pljačkama, ubistvima i raseljavanjem civila, bosanskih Muslimana.¹¹¹⁸¹ Dana 22. avgusta 1992., optuženi je bio obaviješten o incidentu na Korićanskim stijenama u kojem su srpske snage 21. avgusta 1992. ubile približno 200 muškaraca nesrba i bacile ih niz jednu liticu na planini Vlašić.¹¹¹⁸² Optuženi je takođe bio svjestan da su paravojne, dobrovoljačke i druge neregularne naoružane grupe bile korištene za realizaciju zajedničkog cilja sveobuhvatnog UZP-a i da ih je bilo teško kontrolisati.¹¹¹⁸³ Vijeće smatra da je optuženi, u svjetlu njegovog znanja o zločinima počinjenim u Opštinama, bio svjestan okruženja ekstremnog straha u kojem su nesrbi bili prisiljeni na odlazak, kao i drugih djela nasilja koja su srpske snage počinile nad nesrbima tokom kampanje prisilnog raseljavanja.

---

¹¹¹⁷⁵ V. par. 2468.

¹¹¹⁷⁶ V. par. 2471.

¹¹¹⁷⁷ V. par. 2470.

¹¹¹⁷⁸ V. par. 3333.

¹¹¹⁷⁹ V. par. 3334.

¹¹¹⁸⁰ V. par. 3334–3336, 3341, 3350.

¹¹¹⁸¹ V. par. 3335.

¹¹¹⁸² V. par. 3346.

¹¹¹⁸³ V. par. 3230–3236, 3334–3336, 3341–3342, 3344, 3350.

3517. Optuženi je takođe, u nekoliko navrata, bio obaviješten o pljačkanju, konkretno o pljačkanju domova bosanskih Muslimana,¹¹¹⁸⁴ i znao je da su paravojne grupe koje su bile umiješane u krivična djela u okviru prve kategorije UZP-a bile ozloglašene zbog pljačke i krađe.¹¹¹⁸⁵

3518. Vijeće je utvrdilo da je optuženi posjedovao namjeru za protivpravno zatočenje civila.¹¹¹⁸⁶ Vijeće ima u vidu da su hiljade ljudi, uključujući žene, djecu i starce, bile zatočene na duže periode prije nego što su na kraju premještene izvan Opština. U nekoliko od tih zatočeničkih objekata, politički i državni organi bosanskih Srba i srpske snage hotimično su stvorili i održavali nehumane uslove života.¹¹¹⁸⁷ Vijeće je utvrdilo da je optuženi već u ranoj fazi sukoba u BiH znao da srpske snage drže u zatočenju civile.¹¹¹⁸⁸ Optuženog su već u maju 1992. predstavnici međunarodne zajednice obavijestili o zatočenju civila velikih razmjera.¹¹¹⁸⁹ Dana 17. jula 1992., MUP bosanskih Srba je napisao izvještaj za optuženog i predsjednika Vlade u kojem je, pored ostalog, naveo da su uslovi u zatočeničkim centrima bili loši.¹¹¹⁹⁰ Dana 22. jula 1992., Vlada bosanskih Srba je izvještana da je bilo slučajeva nezakonitog postupanja prema zatočenicima.¹¹¹⁹¹ Optuženi je 25. jula 1992. primio izvještaj koji je MKCK sastavio poslije posjete logoru Manjača i u kojem je obavijestio optuženog, pored ostalog, o tome da su dvojica zatočenika bila podvrgnuta zlostavljanju tokom te posjete, da su uočeni česti i rasprostranjeni tragovi teških premlaćivanja, te da su opšti uslovi života bili "u potpunosti nezadovoljavajući".¹¹¹⁹² Na Londonskoj konferenciji u avgustu 1992., potvrđen je "akutni problem protivpravnog zatočenja civila i bijednih uslova u kojima se oni drže".¹¹¹⁹³ U svjetlu tih dokaza, Vijeće smatra da je optuženi znao da su uslovi u mnogim zatočeničkim centrima u kojima su bili zatočeni nesrbi loši, a da su u drugima bili u najmanju ruku neadekvatni.

3519. Vijeće takođe ima u vidu da je prije izbijanja oružanog sukoba u aprilu 1992., optuženi bio itekako svjestan nacionalne netrpeljivosti između bosanskih Srba, bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana i da je iskoristio te istorijske netrpeljivosti kako bi proveo u djelo cilj sveobuhvatnog UZP-a i njegov zajednički plan.¹¹¹⁹⁴ Optuženi je znao da su u periodu uoči izbijanja oružanog

---

¹¹¹⁸⁴ V. par. 3335, 3339, 3341–3342, 3344.

¹¹¹⁸⁵ V. par. 3220, 3357.

¹¹¹⁸⁶ V. par. 3465.

¹¹¹⁸⁷ V. par. 2511.

¹¹¹⁸⁸ V. par. 3365, 3375.

¹¹¹⁸⁹ V. par. 3366.

¹¹¹⁹⁰ P1096 (Izvještaj MUP-a SrR BiH o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci, 17. juli 1992.), str. 3.

¹¹¹⁹¹ D430 (Zapisnik sa 41. sjednice Vlade SrR BiH, 22. juli 1992.), str. 7.

¹¹¹⁹² P3758 (Pismo Radovana Karadžića Branku Đeriću, s priloženim izvještajem MKCK-a, 7. avgust 1992.), str. 4–7.

¹¹¹⁹³ D1142 (Program akcije Međunarodne konferencije u Londonu, 27. avgust 1992.), str. 1.

¹¹¹⁹⁴ V. odjeljak IV.A.3.a.i.B: Identifikacija istorijskih neprijatelja.

sukoba nacionalne napetosti bile u porastu.¹¹¹⁹⁵ Pored toga, optuženi je tokom sukoba često zanemarivao to što su naoružane grupe činile zločine i za to je krivio nacionalnu netrpeljivost.¹¹¹⁹⁶ Na primjer, na jednoj međunarodnoj konferenciji za štampu održanoj u septembru 1992., odgovarajući na pitanje o jednom izvještaju u kojem se navode zvjerstva, uključujući pogubljenja, i brutalni uslovi "nalik na nacističke", optuženi je rekao da u jednom "međuetničkom i međuvjerskom ratu" nema potrebe da se izdaje naređenje za ubijanje, s obzirom na to da su tri nacionalne zajednice "vijekovima bile međusobno suprotstavljene".¹¹¹⁹⁷

3520. Nakon što je ocijenilo sve dokaze o informacijama koje su bile dostupne optuženom prije i za vrijeme izvršenja zajedničkog plana sveobuhvatnog UZP-a, Vijeće smatra da je optuženi znao da se taj zajednički plan, shodno kojem su hiljade nesrpskih civila za vrijeme i poslije nasilnog preuzimanja vlasti u gradovima i selima masovno protjerivane iz svojih domova i zatočene u objektima na cijelom području Opština, odvijao u kontekstu međunacionalne netrpeljivosti i nasilja. Pored toga, on je znao da je na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo postojala atmosfera nekažnjivosti za zločine počinjene nad nesrbima, i to posebno 1992. godine.¹¹¹⁹⁸ U svjetlu tih faktora, on je morao da zna da je nesrpsko stanovništvo bilo podložno nasilnim zločinima koje bi mogle počinuti srpske snage.

3521. Na osnovu gore navedenog, Vijeće se uvjerilo van svake razumne sumnje da je optuženi mogao da predvidi da bi srpske snage koje su upotrijebljene za ostvarenje cilja zajedničkog plana, tokom njegovog izvođenja mogle, s namjerom da diskriminišu, počinuti progon putem mučenja, premlaćivanja, fizičkog i psihičkog zlostavljanja, silovanja i drugih djela seksualnog nasilja, zatim stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u zatočeničkim objektima kao okrutnog ili nečovječnog postupanja, ubijanja, prisilnog rada na liniji fronta, korištenja nesrba kao živih štitova, oduzimanja ili pljačkanja imovine, te bezobzirnog uništavanja privatne imovine, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte. Pored toga, Vijeće nalazi da je optuženi mogao da predvidi da bi srpske snage koje su upotrijebljene za ostvarenje cilja zajedničkog plana, tokom njegovog izvršenja mogle počinuti ubistvo. Konačno, činjenica da je optuženi znao da se zajednički plan izvršava na velikom geografskom području i da su u njegovom provođenju učestvovali brojni protagonisti iz civilnih i vojnih jedinica, te da je bio neposredno obaviješten o masovnom ubijanju početkom aprila 1992., pokazuje da je on znao da je postojala mogućnost da će srpske snage koje

---

¹¹¹⁹⁵ V. par. 2714, 2895, 2900.

¹¹¹⁹⁶ V. par. 3341.

¹¹¹⁹⁷ P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992., s transkriptom), str. 3. V. par. 3348.

¹¹¹⁹⁸ V. odjeljak IV.A.3.a.v: Znanje optuženog o zločinima i mjere koje je preduzeo da ih spriječi i da kazni počinioce.

sukoba nacionalne napetosti bile u porastu.¹¹¹⁹⁵ Pored toga, optuženi je tokom sukoba često zanemarivao to što su naoružane grupe činile zločine i za to je krivio nacionalnu netrpeljivost.¹¹¹⁹⁶ Na primjer, na jednoj međunarodnoj konferenciji za štampu održanoj u septembru 1992., odgovarajući na pitanje o jednom izvještaju u kojem se navode zvjerstva, uključujući pogubljenja, i brutalni uslovi "nalik na nacističke", optuženi je rekao da u jednom "međuetničkom i međuvjerskom ratu" nema potrebe da se izdaje naređenje za ubijanje, s obzirom na to da su tri nacionalne zajednice "vijekovima bile međusobno suprotstavljene".¹¹¹⁹⁷

3520. Nakon što je ocijenilo sve dokaze o informacijama koje su bile dostupne optuženom prije i za vrijeme izvršenja zajedničkog plana sveobuhvatnog UZP-a, Vijeće smatra da je optuženi znao da se taj zajednički plan, shodno kojem su hiljade nesrpskih civila za vrijeme i poslije nasilnog preuzimanja vlasti u gradovima i selima masovno protjerivane iz svojih domova i zatočene u objektima na cijelom području Opština, odvijao u kontekstu međunacionalne netrpeljivosti i nasilja. Pored toga, on je znao da je na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo postojala atmosfera nekažnjivosti za zločine počinjene nad nesrbima, i to posebno 1992. godine.¹¹¹⁹⁸ U svjetlu tih faktora, on je morao da zna da je nesrpsko stanovništvo bilo podložno nasilnim zločinima koje bi mogle počinuti srpske snage.

3521. Na osnovu gore navedenog, Vijeće se uvjerilo van svake razumne sumnje da je optuženi mogao da predvidi da bi srpske snage koje su upotrijebljene za ostvarenje cilja zajedničkog plana, tokom njegovog izvođenja mogle, s namjerom da diskriminišu, počinuti progon putem mučenja, premlaćivanja, fizičkog i psihičkog zlostavljanja, silovanja i drugih djela seksualnog nasilja, zatim stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u zatočeničkim objektima kao okrutnog ili nečovječnog postupanja, ubijanja, prisilnog rada na liniji fronta, korištenja nesrba kao živih štitova, oduzimanja ili pljačkanja imovine, te bezobzirnog uništavanja privatne imovine, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte. Pored toga, Vijeće nalazi da je optuženi mogao da predvidi da bi srpske snage koje su upotrijebljene za ostvarenje cilja zajedničkog plana, tokom njegovog izvršenja mogle počinuti ubistvo. Konačno, činjenica da je optuženi znao da se zajednički plan izvršava na velikom geografskom području i da su u njegovom provođenju učestvovali brojni protagonisti iz civilnih i vojnih jedinica, te da je bio neposredno obaviješten o masovnom ubijanju početkom aprila 1992., pokazuje da je on znao da je postojala mogućnost da će srpske snage koje

---

¹¹¹⁹⁵ V. par. 2714, 2895, 2900.

¹¹¹⁹⁶ V. par. 3341.

¹¹¹⁹⁷ P809 (Video-snimak konferencije za štampu Radovana Karadžića na MKBJ-u, 18. septembar 1992., s transkriptom), str. 3. V. par. 3348.

¹¹¹⁹⁸ V. odjeljak IV.A.3.a.v: Znanje optuženog o zločinima i mjere koje je preduzeo da ih spriječi i da kazni počinioce.

su upotrijebljene za ostvarenje cilja zajedničkog plana možda počiniti ubijanje velikih razmjera. Shodno tome, Vijeće nalazi da je mogućnost da će srpske snage možda počiniti istrebljivanje bila dovoljno znatna da bi optuženi mogao da je predvidi. Ta krivična djela će se dalje u tekstu nazivati "krivičnim djelima u okviru treće kategorije UZP-a".

3522. To što je optuženi nastavio da učestvuje u sveobuhvatnom UZP-u do 1995. godine pokazuje da je u realizaciji zajedničkog plana djelovao svjestan mogućnosti da bi tokom izvršenja tog zajedničkog plana mogla biti počinjena krivična djela u okviru treće kategorije UZP-a, bilo od strane članova sveobuhvatnog UZP-a bilo od strane srpskih snaga koje su on ili drugi članovi tog sveobuhvatnog UZP-a iskoristili za izvršenje zajedničkog plana,¹¹¹⁹⁹ što pokazuje da je on voljno preuzeo taj rizik.¹¹²⁰⁰

3523. Vijeće se uvjerilo da su krivična djela u okviru treće kategorije UZP-a za koja je konstatovano da su dokazana van svake razumne sumnje u dovoljnoj mjeri povezana s optuženim, zato što je utvrđeno da su ih izvršili pripadnici srpskih snaga koje su optuženi ili neki drugi član UZP-a iskoristili za izvršenje krivičnih djela u okviru prve kategorije UZP-a.¹¹²⁰¹ Vijeće je konstatovalo da su krivična djela u okviru treće kategorije UZP-a bila počinjena za vrijeme ili poslije preuzimanja vlasti u Opštinama tokom kampanje prisilnog uklanjanja nesrpskog stanovništva ili u sklopu protivpravnog zatočenja u nekom od zatočeničkih objekata iz priloga Optužnici. Vijeće je takođe razmotrilo kontekst u kojem su ta krivična djela počinjena, uključujući vrijeme njihovog počinjenja i njihovu povezanost s postupcima koje su preduzele i krivičnim djelima koja su počinile druge srpske snage i vlasti bosanskih Srba koje su djelovale u cilju realizacije zajedničkog plana.

f. Zaključak: individualna krivična odgovornost optuženog

3524. Vijeće je gore u tekstu konstatovalo da je sveobuhvatni UZP postojao počev od oktobra 1991. i trajao najmanje do 30. novembra 1995., da je optuženi značajno doprinio tom sveobuhvatnom UZP-u, te dijelio namjeru u odnosu na krivična djela u okviru prve kategorije UZP-a. Pored toga, Vijeće je utvrdilo da je optuženi djelovao u cilju realizacije sveobuhvatnog UZP-a, svjestan mogućnosti da bi krivična djela u okviru treće kategorije UZP-a mogla biti počinjena, bilo od strane članova tog sveobuhvatnog UZP-a ili od strane srpskih snaga koje su on ili drugi članovi sveobuhvatnog UZP-a iskoristili za izvođenje zajedničkog plana, te da je voljno preuzeo taj rizik.

---

¹¹¹⁹⁹ V. par. 3511.

¹¹²⁰⁰ V. par. 3466, gdje je Vijeće konstatovalo da dokazi o namjeri optuženog za činjenje krivičnih djela u okviru prve kategorije UZP-a, zajedno s njegovim znanjem o činjenju zločina od strane srpskih snaga nad nesrbima u Opštinama ne dosežu nivo namjere za zločine o kojima se ovdje govori.

¹¹²⁰¹ Sudija Morrison je izrazio suprotno mišljenje u vezi s incidentom 12.2 iz Priloga B Optužnici.

Shodno tome, Vijeće zaključuje da optuženi snosi individualnu krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta za progon, zločin protiv čovječnosti (tačka 3); istrebljivanje, zločin protiv čovječnosti (tačka 4); ubistvo, zločin protiv čovječnosti (tačka 5); ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 6); deportaciju, zločin protiv čovječnosti (tačka 7); i nehumana djela (prisilno premještanje), zločin protiv čovječnosti (tačka 8). Vijeće će pitanje kumulativnih osuđujućih presuda razmotriti dolje, u odjeljku IV.F.

3525. Pored krivične odgovornosti optuženog koja proizlazi iz njegovog učešća u UZP-u, tužilaštvo takođe navodi da optuženi zbog svog određenog činjenja i nečinjenja snosi individualnu krivičnu odgovornost za planiranje, podsticanje, naređivanje i/ili pomaganje i podržavanje zločina relevantnih za dio predmeta koji se odnosi na Opštine.¹¹²⁰² Ono takođe tereti optuženog individualnom krivičnom odgovornošću na osnovu člana 7(3) Statuta.¹¹²⁰³ Međutim, nakon što je razmotrilo sve dokaze, te u svjetlu zaključaka iznesenih gore u tekstu, Vijeće konstatuje da počinjenje putem UZP-a na osnovu člana 7(1) najpreciznije i najprimjerenije odražava odgovornost optuženog za krivična djela u dijelu predmeta koji se odnosi na Opštine, onako kako mu se stavljaju na teret u Optužnici. Shodno tome, Vijeće neće analizirati odgovornost optuženog po drugim vidovima koje je tužilaštvo navelo u Optužnici.

---

¹¹²⁰² Optužnica, par. 30–31; Završni podnesak tužilaštva, par. 1115–1118.

¹¹²⁰³ Optužnica, par. 32; Završni podnesak tužilaštva, par. 1113–1114.